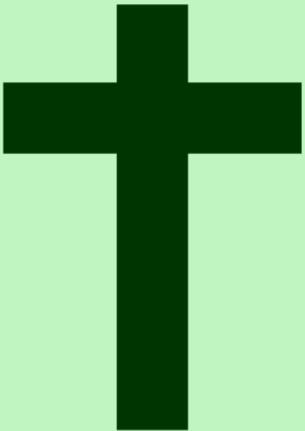

Umureco pacʉ
wederique

The New Testament in the Waimaha language of Columbia

Umureco pacu wederique

The New Testament in the Waimaha language of Columbia

El Nuevo Testamento en el idioma Waimaha de Colombia

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waimaja (Waimaha)

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Waimaha

Brazil

[baʊ]

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Waimaha

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-04-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jun 2025 from source files dated 29 Jan 2022
b27487a1-9972-5a73-bd06-ca59527b1979

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	71
SAN LUCAS	114
SAN JUAN	187
LOS HECHOS	244
ROMANOS	308
1 CORINTIOS	337
2 CORINTIOS	363
GÁLATAS	380
EFESIOS	390
FILIPENSES	400
COLOSENSSES	408
1 TESALONICENSES	415
2 TESALONICENSES	422
1 TIMOTEO	426
2 TIMOTEO	434
TITO	440
FILEMÓN	444
HEBREOS	446
SANTIAGO	468
1 PEDRO	476
2 PEDRO	485
1 JUAN	490
2 JUAN	498
3 JUAN	500
JUDAS	502
APOCALIPSIS	505

SAN MATEO

Jesucristo yee quetire ca owaricarā cōrora, “Atere mani ca owaro añurūga,” ūicāri, cūja ca ūarica wāmeri cōrora owaupa.

Añuriye queti ca nii juorije: “Jicā, Mesías, yu yaa pooga macārāre ca ametēnepare yu tiicojorucu, Uñureco Pacu tīrumapu cā ca ūiquíricarore birora cū ca tiiricu niimi JESÚS,” ūi wede. O biro wede nānua waa:

—Ca nii juori wāme, Jesucristo ūicā jāmua ca nii jao dooquíricarare, to biri Jesús cā ca bañarique maquēre wede. Tee jirore yoari cuu wedeticācojo, treinta cāmari jiropu Uwo Coeri maju Juan, Jesús yee maquēre cū ca wede juguerique mena wede jao waa ūucā (1.1–3.12).

Jesús, cā paderiquere bau niiro cā ca tii jao nānua waariquea, cū ca uwo coe dotirique, to biri Satanás ūañaro cāre cā ca tii dotimirique mena wede jao waa (3.13–4.11).

Jiro Jesús, Galileapu Uñureco Pacu yee quetire bojocare cā ca wederiquere, cājare cū ca bueriquere, ca diarique cātirāre cū ca catoriquere, wede nānua waa (4.1–18.35), Jesús, Jerusalén cā ca waa tūjarique menapu wede yapano ea (caps. 19–20).

Jesús cā ca nii tūjari semanare ca biiriquere, cāre cāja ca jīariquere, ūucā cū ca cati tuarique, to biri cā buerāre cū ca baua eariquere wede (caps. 21–28).

Ate añuriye queti wede yapano ea, cāre ca nānārāre, “Ati yepa niipetiropu yu yee quetire wederāja,” Jesús cā ca ūrique mena.

Jesucristo yee Añuriye Quetire Mateo cū ca owarique

*Jesucristo ūicā jāmua ca niiricarā
(Lc 3.23–38)*

¹ Atéa, David, Abraham pārami ca niiricu, Jesucristo ūicā jāmua ni-
iquíricarare owa tuurique nii:

² Abraham, Isaac pacu niiupi.

Isaac, Jacob pacu niiupi.

Jacob, Judá, to biri cā bairā pacu niiupi.

³ Judá, Fares, Zera jāa pacu niiupi.

Cāja pacu Tamar niiupo.

Fares, Jezrón pacu niiupi.

Jezrón, Aram pacu niiupi.

⁴ Aram, Aminadab pacu niiupi.

Aminadab, Naasón pacu niiupi.

Naasón, Salmón pacu niiupi.

⁵ Salmón, Booz pacu niiupi.

Booz pacu Rajab niiupo.

Booz, Obed pacu niiupi.

Cū pacu, Rut niiupo.

Obed, Isaí pacu niiupi.

⁶ Isaí, Israel yepa macārā wiogu ca niiricu David pacu niiupi.

Wiogu David, Salomón pacu niiupi. Cū pacu pea Urías nāmo ca niirico niiupo.

⁷ Salomón, Roboán pacu niiupi.

Roboán, Abiás pacu niiupi.

Abiás, Asá pacu niiupi.

8 Asá, Josafat pacu niiupi.
 Josafat, Jorán pacu niiupi.
 Jorán, Uzías pacu niiupi.
9 Uzías, Jotán pacu niiupi.
 Jotán, Acaz pacu niiupi.
 Acaz, Ezequías pacu niiupi.
10 Ezequías, Manasés pacu niiupi.
 Manasés, Amón pacu niiupi.
 Amón, Josías pacu niiupi.
11 Josías, Jeconías to biri cā bairā pacu niiupi, israelitas're, Babilonia yepapu cāja ca ñee waari cuure.
12 Babiloniapu cāja ca ñee waaro jiro Jaconías, Salatiel pacu niiupi.
 Salatiel, Zorobabel pacu niiupi.
13 Zorobabel, Abiud pacu niiupi.
 Abiud, Eliaquín pacu niiupi.
 Eliaquín, Azor pacu niiupi.
14 Azor, Sadoc pacu niiupi.
 Sadoc, Aquín pacu niiupi.
 Aquín, Eliud pacu niiupi.
15 Eliud, Eleazar pacu niiupi.
 Eleazar, Matán pacu niiupi.
 Matán, Jacob pacu niiupi.
16 Jacob, José pacu niiupi.
 José, María manu niiupi. María, Jesús, Mesías mani ca ūigu paco niiupo.

17 To biri, Abraham niiquíricu cā ca niiri cuu mena, David menapure pua amo peti, dupore baparica penituario niiri punaari peti nii wajoa nunua waaupa. Ñucā David niiquíricu cā ca niiri cuu mena, to biri israelitas're Babiloniapu cāja ca ñee waari tabe menapure pua amo peti, dupore baparica penituario niiri punaari peti nii wajoa nunua waaupa. Ñucā Babiloniapu israelitas're cāja ca ñee waari tabe mena, to biri Mesías cā ca bauari tabepure menare, pua amo peti, dupore baparica penituario niiri punaari peti nii wajoa nunua waaupa.

*Jesucristo cā ca bauarieque
(Lc 2.1-7)*

18 Jesucristo cā ca bauarieque o biro biiupa: Cā paco María, José manu catirugo bii niiupo. José mena cō ca niiparo jugueropura, Añuri Yeri cā ca tii maji niirije juori, mee utaagapu nii yerijāaupo.

19 Cō mana José pea, ca bojoca añugu niiri, bau niirou Maríare, “To biro biimo,” il wede batetigura cōre ca cōacāpe niicu,” il tugoeñaupi.

20 “To biro yu tiiguda,” cā ca il tugoeña niiri tabere, cā ca quēnaropu, jicā Umareco Pacu pato macu cāre baua eari, o biro cāre ilupi:

—José, David pārami, Maríare numo catirugo uwiticāña. Cō ca macu jāñaguu Añuri Yeri cā ca tii maji niirije juori cō ca buarica n*u*imi.

21 María jicā macu catirucumo, “Jesús” cō ca wāmeo tiipure. O biro wāmeo catirucumi, cū yaarā ñañarije cāja ca tii niirijere ca ametuenepu niiri —ilupi.

22 Ate niipetirije biiupa, Umareco Pacu cā yee quetire wede jugueri majuumena:

23 “jicō nomio, umu mena ca nii ñaatigora, utaaga nii, jicā macu catirucumo,

Emanuel cō ca wāmeo tiipare," cā ca līricarore biro to biijato īiro.
("Emanuel" īiro, "Umareco Paca mani mena niimi," īirūgaro īi.)*

²⁴To biri José cāni wācā, Umureco Pacu puto macā căre că ca tii dotiricarore birora Mariare cōre nēmo cūtiupi.

25 Mēna, cō macā Jesús cō ca wāmeo tiiricā cā ca bañaparo j̄uguero, cō mena niitiupi.

2

Ca majirā Jesús're cūja ca īarā earique

¹ Tii yepa macă wiogă Herodes că ca niiri cuure, Judea yepa macă macă Belén'pu Jesús că ca bañaricaro jiro, jícāră ca majiră,* muipū că ca mua doori nñña macă yepa macáräpu, ñocða cüja ca biirijere ca bueră, Jerusalén're,

2 o biro ū jāiñā eaupa:

—¿Noo cā niiti, judíos wiogu ca bauaricu? Cā ñocōre muipū cā ca mua doori neñapu niirā ñari, cāre jāa iñ nucú bauorā dooñawu —iñupa.

³ To biro cūja ca ūrijere tuogu, wiogu Herodes pea ūee pee ū majiticā, buaro tūgoēna paicoaupi. Ņucā Jerusalén macārā cāa niipetirāpura to birora biiupa.

⁴ To biri wiog̃a Herodes pea, paia uparāre, doti cūriquere juo bueri majare, juo nea poori:

—Mesías, ¿no opus cū bauharugaupari? —cūjare īi jāiñauipi.

5 To biro cū ca ū jāiñaro:

—Judea yepa macā macā Belén'ph. O biro ñi owaupi Ùmureco Pacá yee quetire wede jugueri majú:

⁶ "Mu Belén, Judea yepare ca niiri macā, tii yepa macā macāri ca nii ma-juropeeri macāri watoare, watoa macā macā méé mu nii.

Mare jīcā wiogē bañarucumi, yā yaarā, Israel yaa pooga macārāre ca īa nūnūjeepū,"* īi –īiupa.

⁷ To cõrora Herodes pea, ca majirã wadore j̄uo cojori, ñoç

— Waarāja, wimagu yee maquère añuro maja jāiña tho peticāwa. Cāre bharā, yu cāare maja queti tiicojowa, yu cāa, cāre yu ca nacá bhogu waapere biro lirā
— *[Continues]*

9 Wioga to biro cājare cū ca ūrijere tuo yapanori jiro, ca majirā pea waacoopa ūucā. Nocō, muipū cā ca māa doori nānā macā yepapū nīrā cāja ūaricu pea ūucā cājare jūgue nānā waa, wimagu cū ca nīrī tabe jotoa tua ūncā eauipi.

¹⁰ Ñocõ to hiro cñ ca hijro ñarã ca majirã pea bharo hiea nijupá

¹¹ Noco to biro ca cu ūnū ūlārā, ca maŋjū ūpō ūaŋo ūmupā.
Tii wiipū earā, wimagine, cū paco María mena ca niigure ūaŋa. Căre ūlārā, căjā ūjuro jupeari mena ea ūnu, căre ūi ūnacū ūoupa. To biro tii, căjā acacū ūmarire ūnā, oro [‡] ūyucū ūdū ūa ūtū ūjuri ūmirra, căre ūtico ūnucū ūoupa.

12 Jiro quēñaricaropu, "Herodes puto peera waaticānā," ca ū wede majio ecoricará niiri c̄hia yaa venapñt̄a waarañā ape maa nee waacoapa.

Egiptop# cñja ca duti waariique

¹³ Ca majirā cājā ca tua waaro jiro, jīcā. Uþa yuu cāre queti wede bojari maju. Josére cā ca quēñaropu cāre baa eari, o biro cāre iiipi: "Wācāña. Wimagare, cā pacore, Egiptopu jao duti waaguja. Toopu mu niicārucu ména. Jiro māre

* 1:23 Is 7.14.   * 2:1 Magos.   † 2:6 Mi 5.2.   ‡ 2:11 Ca wapa pacarije.

yu wederucu ñucã. Herodes wimagine care ja coaragu mujare amaga doogu tiimi," ñipi.

14 To coro Herodes pea wäcä, wimagine ami, ca pacore juo, tii ñamira waacoupa Egítopu.

15 Toopu niicáupa, Herodes ca ca bii yairopu. O biro bii eaupa, Ùmureco Paca ca yee quetire wede jugueri maja mena: "Egítopu ca niigare yu juo cojowu yu Macáre," ca ca ñi owa cuu juguequírique. §

Wimarâre Herodes ca ca ja dotirique

16 Herodes pea ca majira care cuja ca ñi ditoriquere majiri, ajia ametacoari, Belén macára, tii macá wejari macára niipetira ama wimarâre pua cuma ca chora, cuja jiro macára care ja peotica dotiupi, ca majira cuja ca wedericarore biro, "To canacá cuma ca cuogu niicumí," ñi majiri.

17 O biri wäme bii eaupa, Ùmureco Paca yee quetire wede jugueri maja Jeremías niiquírica o biro ca ca ñi owarique:

18 "Ramápure acaro buirique wedeo, yacó, ñañaro tamao tugoeña pai otirique, wedeo.

Raquel ñimo, co punare otigo. 'Otiticána,' ñiriquere bootimo, mee, co puna cuja ca bii yaicoarique ca niiro maca," ñipi.*

19 Herodes ca ca bii yairo jiro, jícu Ùphu yuu care queti wede bojari maja, José, Egítopu ca ca niiro ca ca quéñiaropu care baua eari, o biro care ñipi:

20 "Wäcäna. Wimagine, ca pacore, juo tua waaguja ñuca Israel yepapu. Mee wimagine ca jíarugamiricara bii yai peticoama," care ñipi.

21 To biri José wäcä, wimagine, ca pacore, Israel yepapu juo tuacoaupi ñuca.

22 To biro bii pacagu, Herodes maca Arquelao, ca pacu wajoaye Judea yepa macára wiogu ca ca niirijere queti thori, toopu waaugu uwi jañuupi. To biri ca ca quéñiaropu Ùmureco Paca ca ca wede majorica niiri, Galilea yepa pee waacoaupi.

23 Toopu eagu, Nazaret macápu niiga waaupi. O biro bii eaupa, Ùmureco Paca yee quetire wede jugueri maja, "Nazaret maca niimi, ñirica niirucumi," cuja ca ñiricarore birora biro.

3

Juan, ca bopori yepapu ca ca biirique (Mc 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

1 Tii rumurire Uwo Coeri maja Juan, Judea yepa maca yepa, ca yucu maniri yepapure Ùmureco Paca yee quetire wede eaupi.

2 O biro ñipi:

—Ñañarije maja ca tii niirijere tugoeña yeri wajoaya. Mee, Ùmureco Paca ca ca dotipa cuu eacoaro bii —ñipi.

3 Juan, Ùmureco Paca yee quetire wede jugueri maja Isaías o biro ca ca ñi owa juguerica niipi:

"Ca yucu maniri yepapu jícu ca ca acaro buirije o biro ñi wedeo:

'Ùphu maa queno yueya; diámaca maari care queno bojaya,' ca ca ñiquírica."*

4 Juan jutiro camello poa mena tiricarо niiupa. Ñuca waiucu quejero daa menara wëñaupi. Ca baarique pea yejeroa, macánuca macára dobea oco, niiupa.

5 Ca ca wederijere tuorugara, Jerusalén macára, Judea yepa niipetiro macára, dia Jordán putori macára, niipetira bojoca ca putopure earucuupa.

6 Ñañarije cāja ca tiiriquire cāja ca wede ametħenero, Juan pea dia Jordán'ph cājare uwo coeupi.

7 Pau fariseos, to biri saduceos, cāre uwo coe dotirħagarā cāja ca dooro īagu, o biro cājare īupi Juan:

—Añaa punaa, ¿ñiru mējare, Ūmureco Pacu ñañaro cā ca tiipe ca cōña doorijer, “Mēja ametħacāruru,” mējare cā ījjāri?

8 Ñañarije mēja ca tiirucurijere tii yerijāri, mēja ca tħogoeña yeri wajoari-jere īñorā, īa majiricarora añuro niiriquesti cāti īñu niiñu.

9 Mēja majuropeera, “Jāa, Abraham pāramerā jāa nii,” īi tħogoeñatikāñha. Yee mēé mējare yu īi: Ūmureco Pacu, ate uthāgaarirena Abraham pāramerā tii jeeñocā majimi.

10 Mee, Ūmureco Pacu bojoca ñañarāre, ñañaro cā ca tiipe nii yerijāa.[†] Niipetirije yu, añuriye ca dica cātitirijera, paa juderi pecamepu joe coacārique nii.

11 “Yea, añuro petira, ñañarije mēja ca tii niirijere cāja tħogoeña yeri wajoajato īġu, oco mena mējare yu uwo coe. Yea jiro ca doogu peaq yu ametħenero do biro ca tiiya manigħu niimi. Yea, cā yee dupo juti u no cācare cāre ca jee cotepu u no mēé yu nii. Āħħi, Añuri Yeri mējapu cā ca ñaajāa nħacārō tiiri, ca ñañarije manirā mēja ca tuaro tiirucumi.

12 Trigo quejerire cā ca maa mħene batepa tabere ami doomi. Ca ape peera[‡] teere queno cūurica tabepu queno cūu, tee quejeri peera pecame ca uu yatitiri pecamepu joe bate, tiirucumi —īupi.

Jesús cā ca uwo coe ecorique

(Mc 1.9-11; Lc 3.21-22)

13 Jesú, Galilea ca niiricu, dia Jordán Juan cā ca niropu waawpi, “Yare cā uwo coejato,” īġu.

14 Juan pea cāre uwo coerugatigu, o biro cāre īupi:

—Yu pee yu nii, ma ca uwo coepu. ¿Nee tiigħu ma pee yu peere ma uwo coe dotigu doot? —īupi.

15 To biro cā ca īiro, o biro cāre īi yħaawpi Jesú:

—Añurucu. Mera yare uwo coecāñha, Ūmureco Pacu cā ca īa cojorore añuriye mani ca tiipera niiro bii —īupi.

To biro cā ca īiro, Juan pea Jesú's re uwo coeupi.

16 Juan cā ca uwo coe yapanoro, Jesú cā ca maa nħacārora, Ūmureco quejero pāa nħacācoaupa. To biro ca biiro Ūmureco Pacu yu Añuri Yeri, buare biigħi bau duwi doo, cāre ca ñaapea eagħre īaupi Jesú.

17 To cōrora Ūmureco tutipu o biro īi wedeoupa:

—Ani niimi yu Macā, yu ca maigh. Cā mena bħaro yu ujea nii —īupi.

4

Satanás Jesú's re cā ca īi buiyemirique

(Mc 1.12-13; Lc 4.1-13)

1 Jiro, Añuri Yeri ca bopori yepapu Jesú's re amicoaupi, Satanás're ñañarije cā tii doti eco ñaajato īġu.

2 Toopuare cuarenta rəməri, cuarenta ñamiri, baari mēé biima īġu, queya tħogoeñāupi.

[†] **3:10** Mee comea, yucare ca nħacripura ca paa judepaga nii yerijāa. Niipetirā bojoca ñañarije wado ca tii niirā, yucugħi pecamepu ca joe ecorore birora, pecamepu joe ecorucumi. [‡] **3:12** Bojoca añurāre Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabepu jee cojo, ca ñañarā peera pecame pee ñañaro peti cāja ca tamuoro tii, tiirucumi.

3 To biro cā ca biiro, Satanás, Jesús p̄to eari, cāre ū buiyee ūaagū, o biro cāre ūupi:

—Díamacāra Umareco Pacu Macāra mū ca nijata, ate ūtāgarire “Pan jee ūaānā,” ūfā —cāre ūupi.

4 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ū yueupi:

—Umareco Pacu wederique o biro ū: “Bojoca, baarique mena wado catitima. Niipetirije Umareco Pacu wederique mena cāare caticā majima,” ū —cāre ū yueupi.*

5 Jiro Satanás, ca ūaānārije maniri macā Jerusalén'p̄ cāre ami waa, Umareco Pacu yaa wii jotoa buaro ca emuarī tabepu ami mua waari,

6 o biro cāre ūupi:

—Díamacāra Umareco Pacu Macāra mū ca nijata, anopu menara bupu duwi waaguja. Umareco Pacu wederique o biro ū:

“Umareco Pacu, cā p̄to macārāre mure ū ūnūjee doti cojorucumi, cāja amori mena mure tuu ūerucuma,

jicāga ūtāga uno mena peera mā ca puata ūaatipere biro ūirā,” ū —cāre ūupi Satanás.[†]

7 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ū yueupi:

—Nucā Umareco Pacu wederique o biro ū: “Upa, mū Umareco Pacure ū buiyee ūaaticānā,” ū —ūupi Satanás're.[‡]

8 Jiro ūucā Satanás, ūtāgā ca emuarīca jotoapu Jesús're ami waa, ati yepa macā macāri, to biri tii macāri ca cuorije niipetirijere cāre ūno peoticāri,

9 o biro cāre ūupi:

—Ate niipetirije mure yu tiicojorucu, mū ājuro jupea mena ea nuuri, yare mū ca ū ūacā buojata —cāre ūupi.

10 To biro cā ca ūirora:

—Waaguja Satanás. Umareco Pacu wederique o biro ū: “Upa, mū Umareco Pacure ū ūucā buoya. Cā jicārena cā ca ūirore biro tii ūnūjeeya,” ū —cāre ū yueupi Jesús.[§]

11 To cōrora Satanás pea, Jesús're camotaticoapi. To biro cā ca biiro, jicārā Umareco Pacu p̄to macārā Jesús're tii nemorā eaupa.

Galileapu Jesús cā ca pade j̄uorique

(Mc 1.14-15; Lc 4.14-15)

12 Jiro Jesús, Juan're cāja ca tia cūuriquere queti tuori, Galilea yepa pee tuacoaupi.

13 Nazaret macāre tuatigāra, Zabulón, Neftalí jāa yaa yepa macā macā ūtabucāra tūjaro ca niiri macā Capernaúm pee ūigū waupi.

14 Ate to biro biiupa Umareco Pacu yee quetire wede j̄ugueri maju Isaías, o biro cā ca ūiquīcarore biro bii earo:

15 “Zabulón, Neftalí jāa yaa yepa, Jordán ape ūña, dia pairi yaa buuro jotoare, Galilea, judíos ca niitirā cāja ca niiri yepa,

16 Umareco Pacure majitima ūirā, ca naitiaropu ca niirāre biro ca niiricarā, pairo ca boe baterijere ūa. ūñaro ca bii yaiparā ca niirāre, ca boerije cūjare boe bate ūaacūmu eawu,” cā ca ūrique.

17 Tii tabe mena Jesús, añurije quetire o biro ū wede j̄oupi: “Ūaānārije mūja ca tii niirijere ūtogeña yeri wajoa, Umareco Pacu peere tuo ūnūjeeya. Mee Umareco Pacu cā ca dotirije eacā dooro bii,” ūupi.

* 4:4 Dt 8.3. † 4:6 Sal 91.11-12. ‡ 4:7 Dt 6.16. § 4:10 Dt 6.13.

*Wai wajari maja, bapari Jesúś cā ca jāorique
(Mc 1.16-20; Lc 5.1-11)*

18 Jiro Jesúś, Galilea utabucura tujaro waa nñuna waarucugh, pħarā jīcā punare īa buaupi. Jīcū Simón, īucā cāra Pedro ca wāme cutigu, apī Andrés, nñiupa. Wai wajari maja niiri, cāja bapi yucare cōaňua niirā tiupā.

19 Cājare īa, o biro cājare īupi Jesúś:

—Yū mena dooya. Yū pea waire māja ca waja bħa majirore birora, bojoca, yure ca tħo nñunjeerā cāja ca niiro ca tii majirā mājare yū tiirucu —īupi.

20 To biro cājare cā ca īiro, cāja bapi yucare cūu, cā mena waacoaupa.

21 Īucā too jāguero jañuroacā pħarā īa buaupi, Zebedeo puna Santiago, Juan, cāja pacu mena cūmuapu cāja bapi yucare ca jia jāa queno niirāre. Jesúś pea cājare jħoupi.

22 To cōrora cāja pea cūmuare, cāja pacare, cūu, cā mena waacoaupa.

*Paħħ bojocare Jesúś cā ca buerique
(Lc 6.17-19)*

23 Jesúś, Galilea yepa niipetiropu cāja ca nea poo juu bueri wiijeripu cājare bue, Ūmureco Pacu cā ca doti níiri tabe maquē añurije quetire wede, īucā niipetirije bojoca cāja ca diarique cātirijere, cājare ca punirijere, cājare ametħene, tii yujuupi.

24 To biro Jesúś cā ca tiirije pea, Siria yepa niipetiropu queti bate nucā peticoaupa. To biri Jesúś pħatore bojorica wāmeri ca diarique cātirā niipetirā, upħri ca ñejerāre, ca wātħia jāa ecoricarāre, īnama diarique ca diarique cātirāre, ca bħarricarāre, jee dooupa. Jesúś pea cājare catioupi.

25 Paħħ bojocca, Galilea macārā, Decápolis yepa macā macāri macārā, Jerusalén macārā, Judea macārā, to biri dia Jordán ape nħażja muipu cā ca mua doori nħażja macā yepa macārā, niipetirā Jesúś're care nñunħupa.

5

*Buropu Jesúś cā ca buerique
(Lc 6.20-23)*

1 Paħħ bojocare īari, Jesúś pea ātāgħ ca nii mħa waari buuropu maa waa, ea nuu waawi. To biro cā ca biiro cā buerā cā cā pħoto pee nea poo waawa.

2 Cā peo o biro cājare īi bue jħo waawi:

3 —Ujea niima, ca boo pacarā yeri ca yeri cātirā; Ūmureco Pacu cā ca dotiri tabea cāja yaa tabe nii.

4 Ujea niima īħararo ca tamħorā, tħegoeħna tutuariquere tiicojo ecorucuma.

5 Ujea niima "O biro ca biirā jāa nii," ca īlirā; Ūmureco Pacu "Yū tiicororū," cā ca īlīrica yepare cħo earrucuma.

6 Ujea niima, añurijere tiirugarā, oco jiniruġa, aħha boa, biirāre biro ca bii tħegoeħnarā; cāja ca tiiruġgarore biro cājare ca bii bojaro ujea niirucuma.

7 Ujea niima ca boo pacā īarā; Ūmureco Pacu cā cājare boo pacā īarucumi.

8 Ujea niima, cāja yeriopu añurijere wado ca tħegoeħnarā; cāja, Ūmureco Pacare īarucuma.

9 Ujea niima, añuro jīcāri mena niirique maquēre ca pade niirā; Ūmureco Pacu, "Yū puna," cājare īrucumi.

10 Ujea niima, añurijere tiima īrā, īħararo cāja ca tiiruġa nñunjeerā; Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabea cāja yaa tabe nii.

11 "Ujea niirā mħa niirucu, yu yee jħo, bojoca īħarrije mājare īi tuti, īħararo mājare tii, īucā īi ditorāra mħa menare niipetirije īħarrije īi, cāja ca īiro.

12 Ujea niiña; añuro ujea niirä niiña. Umureco tutipu añurijere pairo maja tiicojo ecorucu. Maja jüguero ca dooricarä Umureco Paca yee quetire wede jügueri majaa cäare o birora ñañaro cäjare tiiraga nñunjueupa.

Moa, to biri ca boerije

(Mc 9.50; Lc 14.34-35)

13 "Maja ati yepa macärä moa maja nii. ¿Moa, ca ocarije to ca peticoajata, do biro pee biicäri ñucä nemo to oca eabogajati? Ca ocatirijepa ñee uno pee añuti. Tó biri macäpu cäja ca cöarijere bojoca pea teere uña yalo batecäma.

14 Maja ati yepare ca uña boerije maja nii. Jicä macä ütägu jotoa ca niiri macä do biro pee bii yai majiti.

15 Nucä jña boericagare upa coro doca pee cüurugara méé jña tuama. To biro tiitirä, emuaro pee peoma, wii ca niirä niipetiräre to uña boejato ñirä.

16 Teere birora maja cää, bojoca cäja ca ía cojoro añurijere tii niiña. Añuro maja ca tii niirijere ñari, niipetirä cäja Paca umareco tutipu ca niigäre cäja ca baja peopere biro ñirä.

Doti cüurique maquëre Jesùs cä ca buerique

17 "Maja, "Doti cüuriquere, Umureco Paca yee quetire wede jügueri majaa cäja ca wede cüuquíriquere, cöagu doogu doojacupi," ii tagoeñaticäna. Teere cöagu doogu méé yu biiwu. Tee ca ñirore biro tiigu doogu pee yu doowu.

18 Yee méé mujare yu ii: Ména, ati umareco, ati yepa, ca niiro, doti cüuriquea, jicä tabeacä unora, jicä wâmeacä unora, yai nucäcoa biitirucu, tee niipetirije ca ñirore biro ca biiparo jüguerore.

19 To biri doti cüurique ca dotirijere buaro ca biitirijeacä unorena tee ca ñirore biro tii nñunjetti, aperä cäare "Tee ca ñirore biro tii nñanjeeya," ii bue majioti, ca biigua, Umureco Paca cä ca doti niiri tabepare "Watoa macä niimi," ii ecorucumi. Doti cüurique ca ñirore biro tii nñanjeeyaa, nucä aperä cäare "Tee ca ñirore biro tii nñanjeeyaa," cäjare ca ii bue majio ca tiigua, Umureco Paca cä ca doti niiri tabepare "Ca nii majuropeegu niimi," ii ecorucumi.

20 "To biri doti cüuriquere juo bueri majare, fariseos're, Umureco Paca cä ca ía cojoro añurije tii niiríquere cäjare maja ca tii ametaa nucätijata, jicäti uno peera Umureco Paca cä ca doti niiri tabepare maja eatirucu.

Ajiarique maquëre Jesùs cä ca wederique

(Lc 12.57-59)

21 "Maja, maja nucä jämhäpare: "Jiaticäna. Ca jña bejeri majapu cäja ca jña beje niigü tuacärucumi," ñiriquere maja tuojacupa.*

22 Yu pea o biro mujare yu ii: No ca boogu cä yee wedegu mena ca ajiagua, jña bejeri majapu cäja ca jña beje niigü tuacärucumi. Nucä cä yee wedegare ñañarija ca ii tutigua, uparä ca nii majuropeeräpu† cäja ca jña beje niigü tuacärucumi. Nucä no ca boogu cä yee wedegare, "Ca tagoeña majitigu," ca ii tutigua, pecame ca uña yatitirä pecamepu ñañaro ca bii yaipu nñirucumi.

23 "To biri Umureco Pacare mu ca tiicojo nucä buorugu mu ca jee waariquere cüu, mu yee wedegare ñañaro mu ca tiiriquere, cä mena wederique queno juhoguja. To biro tii yapanoripu docare tua doo, tiicojo nucä buorugu mu ca jee waariquere joe mueneña,

24 tii tutu patora tii nucä buorugu mu ca jee waariquere cüu, mu yee wedegare ñañaro mu ca tiiriquere, cä mena wederique queno juhoguja. To biro tii yapanoripu docare tua doo, tiicojo nucä buorugu mu ca jee waariquere joe mueneña.

* **5:21** Ex 20.13; Dt 5.17. † **5:22** Junta Suprema.

25 Ņucā m̄re ca īa tutiḡ, ḡparāp̄re m̄re cā ca wedejāar̄gajata, yoari mééra ca jāñña bejeḡa p̄top̄ ami waarauḡa cā ca tii nirop̄ra cā mena ameri wede quenoña, cā p̄top̄ m̄re cā ca ami waatipere biro ūigu. To biro m̄ ca tiitijata, ca coterā uwamarāp̄re m̄re tiicojo, ūucā cāja pea m̄re tia cū, tiicārucuma.

26 Yee méé m̄re yu ūi: "Wapa tiirica tii ca t̄jari tiiacāp̄ m̄ ca wapa tiitijata, toore m̄ ca wititirucu".

Tii epericarā c̄atirique maquēre Jesūs cā ca wederique

27 "Ūucā, "M̄ n̄emo ca niitigop̄re tii epeticāña," ūiriquere m̄ja tuojacupa.

28 "Yu peá, no ca booḡa jīcō nomiore, cōre tiir̄garique mena ca ūaḡa, mee cā yeri cā ca t̄goeñarijep̄ cō mena tiicā yerijāa waami," yu ūi.

29 To biro m̄ ca capega díamacā ūuña macāga ūañarije m̄ ca tiiro to ca tiijata, jade wee amiri yoarop̄ cōcāña. Jīcā tabera m̄ up̄ macā tabe to ca bii yairo aňujaňu. Niipetiri up̄ menap̄ra pecame ca ūu yatitiri pecame pee m̄ ca cōa joe ecojata docare aňuti.

30 Ņucā m̄ amo díamacā ūuña ūañarije m̄ ca tiiro to ca tiijata, paa taari, yoarop̄ cōcāña. Jīcā tabera m̄ up̄ macā tabe to ca bii yairo aňujaňu. Niipetiri up̄ menap̄ra pecame ca ūu yatitiri pecame pee m̄ ca cōa joe ecojata docare aňuti.

Ameri cōariquere Jesūs cā ca wederique

(Mt 19.9; Mc 10.11-12; Lc 16.18)

31 "Ūucā o biro ūirique niiupa: "No ca booḡa cā n̄omore cā ca cōajata, 'To biro cō ca biirije juori cōre yu cōa,' ūirica p̄uurore tiicojorique niirucu," ūirique niiupa.

32 Yu peá o biro m̄jare yu ūi: Jīcā cā n̄omore, ap̄i mena cō ca tii epeti pacaro cōre cā ca cōajata, cō manu ca niitigop̄re cō ca tiiro cōre tii buiyeeuḡ ūiimi. Ca manu cōaricore ca n̄amo c̄atiḡa, cā n̄amo ca niitigop̄re tii epegu ūiimi.

"Yee méé yu ūi," ūiriquere Jesūs cā ca wederique

33 "Ūucā m̄ja ūicā jām̄ap̄re, o biro cājare cā ca ūiriquere m̄ja tuojacupa: "Yee méé jāa ūi," ūirique mena, jāa tiicojorucu ḡp̄re m̄ja ca ūiriquere, m̄ja ca ūiricarore biro tiuya," ūiriquere.[‡]

34 Yu peá o biro m̄jare yu ūi: Díamacāra "Yee méé yu ūi," ūiti majuropeecāña. "Um̄areco quejero[§] mena yu ūi," ūiticāña. Um̄areco quejeroa, Um̄areco Pacu cā ca duwiri tabe nii.

35 Ņucā, ati yepa mena cāare ūiticāña. Ati yepa cāa, Um̄areco Pacu cā ca ūta cūuri tabe niiro bii. Ņucā, "Jerusalén mena yu ūi," ūiticāña. Tii macā, Wioḡa do biro Ca Tiiya Manigu yaa macā niiro bii.

36 Ņucā, m̄ja dūp̄uga mena cāare ūiticāña. M̄ja poare jīcā daarena ca botiri daa, ca ūiiri daa, ca niiro m̄ja tii majiti.

37 Mee, "Yu tiirucu," "Yu tiiticu," ūirique menara aňucā. Atere m̄ja ca camotatijata, ca ūañaḡa yeere tiirā m̄ja tii.*

Ūañlaro tii amerique maquēre cā ca wederique

(Lc 6.29-30)

38 "O biro ūiriquere m̄ja tuojacupa: "M̄ capere cā ca ūañojata, m̄ cāa to birora cāre tii ameňa. Ņucā m̄ upire cā ca paa peejata, m̄ cāa to birora cāre tii ameňa," ūiriquere.

‡ 5:33 Nm 30.2.

§ 5:34 "Jāa ca ūirore biro jāa tiirucu," ūirā ūirique.

* 5:37 Stg 5.12.

39 To biro ca ūimijata cāare, yu pe a o biro mājare yu ūi: “Ñañaro mājare cāja ca ūimijata cāare, ameticāña. Jīcū uno māja wajopuare cā ca paajata, ape nāñā cāare paa dotiya.

40 Ñucā jīcū uno mājare wedejāacāri, māja jutirore cā ca ēmarugajata, jotoa māja ca jañarito cāare cā amicoajato,” ūicāna.

41 No ca boogu, apeye uno jīcā kilómetro mājare cā ca jee waa dotijata, pua kilómetropu cāre jee waa bojaya.

42 No ca boogu apeye uno mājare ca jāigare, cāre tiicojoya. Māja yeere ca wajorā cāare, “Jāa wajoti,” ūiticāña.

Ca ūa tutirāre mairique

(Lc 6.27-28, 32-36)

43 “Ñucā o biro ūiriquere māja ūaojacupa: “Mā mena macāre mai, māre ca ūa tutigu peera ūa tuti, tuiya,” ūiriquere.[†]

44 To biro ca ūimijata cāare, yu pe a o biro mājare yu ūi: Mājare ca ūa tutirāre mai, ñañaro ūirugārā mājare ca nānurāre juu bue boja, tuiya.

45 To biro ūirā māja Pacu ūmureco tutipu ca niigū puna māja niirucu. Cāa, cā muipūre ca bojoca ñañarā, ca bojoca añurā, cāja ca niiro cāare cā ca ajiro tii, ñucā to birora ñañarije ca ūirā, añurije ca ūirā, cāja ca niiri taberi cāare oco ca pearo tii, tiimi.

46 Mājare ca mairā wadore māja ca majata, ¿ñee uno añurije māja tiicojo ecorāti? Roma maquē ca niipere wapa jee bojari majapu cāa, to birora biirique cātima.

47 Ñucā māja yaarā wadore māja ca añu dotijata, ¿ñee uno pee añurijere tii ametuhene nañcāra māja tiiti? Ūmureco Pacare ca majitirāpu cāa, to biirijera biima.

48 Māja Pacu, ūmureco tutipu ca niigū añugū cā ca niirore birora, māja cāa, añurā niiñā –ii wedewi Jesús.

6

Ca boo pacarāre tii nemorique maquēre cā ca buerique

1 —Añurijere tii niirā, bojoca cāja ūajato ūirā wado ūiticāña. To biro māja ca tuijata, māja Pacu, ūmureco tutipu ca niigū, jīcā wāme unora añurijere mājare tiicojotirucumi.

2 To biri ca boo pacarāre tii nemorā māja ca tiicojoriquere, bojoca niipe-tirāpu to biro māja ca ūirijere wede bate cojoticāña, watoara ca bii dito pairā, “Ca bojoca añurā niima” jāare cāja ūi ñucā buojato ūirā, nea poo juu buerica wuijeripu, wuijeri watoa macā yeparipu, cāja ca ūi nucū yujurore biro. Díamacā mājare yu ūi: To biro ca ūirāra, mee bojoca to biro cājare cāja ca ūi ñucā buorijera niucā, cāja ca wapa taarije.

3 To biri mā, ca boo pacarāre mā ca tii nemojata, mā mena macā ca nii majuropeegu cāare wedeticāña.

4 Yaioroacā mā jīcāra ūicā niiñā. To biri mā Pacu yairopu mā ca ūirijere ca ūagū, to biro mā ca ūirije wapare añurije māre tiicojorucumi.

Juu buerique maquēre Jesús cā ca buerique

(Lc 11.2-4)

5 “Ñucā juu buerā, watoara ca bii dito pairā, bojoca jāare cāja ūajato ūirā, nea poo juu buerica wuijeripu, ñucā wuije watoa macā yeparipu ūre nucūcāri, cāja

[†] 5:43 Lv 19.18.

ca juu bue nucū yujurore biro biiticāña. Yee méé məjare yu ū: To biro ca tiirāra, mee, bojoca cūjare cāja ca ū nucū bəorijera niicā, cāja ca wapa taarije.

6 Mə pe a mə ca juu buejata, mə yaa jawipu jāa waa, jope bia, mə Pacu mə mena yairopu ca niigū wado cā ca majiro juu bueya. To biri mə Pacu yairopu mə ca tiirijere ca ūgū, añurijere məre tiicojorucumi.

7 "Nucū juu buerā, Uμareco Pacure ca majitirā cāja ca ūirore biro, "Jīcāti méé jāa ca ūiro Uμareco Pacu jāare taurucumi," ū təgoefnari, tii wāme wadorena bəaro jañuro cāja ca ūicā dia waarore biro ūiticāña.

8 Cūjare biro biiticāña. Məjara, mee məja Pacu məja ca jāiparo jəgueropura məja ca boorijere maji yerijāami.

9 Məja o biro ca ū juu bueparā məja nii:

"Jāa Pacu, Uμareco tutipu ca niigū, mə wāme ū nucū bəorica wāme to niijato.

10 Mə ca dotirije to doojato. Uμareco tutipure mə ca boori wāme mə ca tiirore birora tiiya ati yepa cāare.

11 Mecū jāare tiicojoya, to cānacā rəməra jāa ca baapere.*

12 Ñañarije jāa ca tiiriquire jāare acoboya, aperā ñañaro jāare cāja ca tiirijere jāa ca acoborucurore biro.

13 Ñañarije ca bii buiyerijere jāa ca tiiro ūiticāña; tiitigūra ñañarije jāare ameteneña. Uμu niirique, do biro ca tiigū manigū niirique, ca añu majuropeegū niirique, mə yee to birora ca niicōa niirije nii. To biro to bijato," ūnā.

14 "Aperā ñañaro məjare cāja ca tiiriquire məja ca acobojata, məja Pacu Uμareco tutipu ca niigū cāa, ñañarije məja ca tiirijere məjare acoborucumi.

15 Aperā ñañaro məjare cāja ca tiirijere məja ca acobotijata, Uμareco Pacu cāa, ñañarije məja ca tiiriquire məjare acobotirucumi.

Betiri juu buerique maquēre Jesú斯 cā ca wederique

16 "Betiri juu bue niirā, watoara ca bii dito pairā, bojoca, "Betiri juu buerā tiima," jāare cāja ū ūjato ūrā, təgoefnarique pairā cāja ca niirore biro ūiticāña. Yee méé məjare yu ū. To biro ca biirāra, "Teere ūrā tiima," bojoca cūjare cāja ca ū nucū bəorijera niicā, cāja ca wapa taarije.

17 Mə pe a betiri mə ca juu buejata, mə poare wāa peo queno, ca jutí añurije wada, mə diámacāre waa coe, tiiya,

18 bojoca, "Betiri juu bue niigū tiimi," cāja ca ū ūjato ūrā, təgoefnarique pairā cāja ca niirore biro ūgū. To biro mə ca tiiro, mə Pacu yairopu ca niigū, yairopu tiiriquire ca ūgū wado, añurijere məre tiicojorucumi.

Uμareco tutipu apeye cāti niirique (Lc 12.33-34)

19 "Opēcōdarā baa yaiocā, no ca boorora bii yaicā, jee dutiri maja jāa waa jee duticā, cāja ca tii nūri yeparena paipo apeye cāti, jee cūu cāo, tii ūiticāña.

20 Apeye məja yee ca niipere, Uμareco tutipu, opēcōa unora baati, boati, jee dutiri maja cāa jāa waari jee dutiti, cāja ca biirī tabepure queno cūuñā.

21 To biri məja apeye ca niiri tabera niirucu, məja yeri cāa.

Upu maquē ca jāa boerije (Lc 11.34-36)

22 "Capegaaria, upu maquē ca jāa boericari nii. To biri məja cape añurije to ca niijata, məja upu niipetiro ca boerijere cāorucu.

* **6:11** To cānacā rəməra jāare baarique tiicojocā niñā.

23 Məja cape ñañarije to ca nijata, məja upu niipetiropura ca naitiaropu niicārucu. Ca boerije majare ca niimiriquera ca naitiarije to ca bii ñañacoajata, ¿no cōro peti to naitiagajati, ca naitia majuropeerijepa?†

*Jică uno peera pharāphre pade nūnūjee majitimi
(Lc 16.13)*

24 "Jică uno peera, puarā uparāphre pade cote majitimi. To biro cā ca bijata, jicāre īa tuti, apī peere mai, ñucă jică cū ca dotirijere tii boja, apī cā ca dotirije peera tiiti, biiçācumi. To biri Umuñeco Paca yeere tii pacagu, ñucă apeye cāti niirique pee cāare tii nūnūjee majiña mani.

*Umuñeco Paca cā punare īa cotemi
(Lc 12.22-31)*

25 "To biri o biro məjare yu īi: "Catiragarā, baa, jini, məja ca tii niiperena, ñucă juti məja ca jāñaperena, tagoeñarique paiticāña. ¿Mani ca catirijea baarique ametēenero wapa cāti, ñucă mani upu cāa, juti ametēenero wapa cāti, to biititi?

26 Minia, umuñeco quejerore ca wāwārare īañaaqué: Ote, ote dicare jeeti, ote dica queno cūcurica wiijeripu queno cūu cāoti, biima. To biro cāja ca bii pacaro, məja Paca umuñeco tutipu ca niigü pea, cāja ca baapere cājare tiicojomí. Məja pee doca, minia ametēenero məja wapa cāti!

27 ¿To biicāri, məja mena macā niipe, bəaro cā ca tagoeña pato wācārije menara, jicā cuu cā bəcəta məna nemo majicāgajati?

28 ¿Ñee tiirā juti məja ca jāñaperena to cōro bəaro məja tagoeñarique paiti? Ñañaaqué. Do biro to bəcəati oori taa yeparipure. Padeti, juti ca jāñapere juati, bii.

29 To ca bii pacaro, wiogu Salomón peti cāa niipetirije añurije cāocā pacagu, tee ametēenero añurijepura juti jāñatiqūlupi," məjare yu īi.

30 Mecāre nii, ñucă boero unora joe bate ecocā yaiwa, ca biirije taa cāare īaricaro añurije juti jāami Umuñeco Paca. Məja docare tee ametēenero añurije majare juti jāarucumi, petoacā peti díamacā ca təo nucă bəorā.

31 "To biri, "¿Ñee mani baarātī? ¿Ñee mani jinirātī? ¿Ñee mani jāñarātī?" īi tagoeñarique pai, jāiña nucū yujuticāña.

32 Umuñeco Pacure ca majitirā niima, ate niipetirije ca ama nucū yujurā. Mee, məja pea umuñeco tutipu ca niigüre, jică məja Paca cāti, məja ca boorije niipetirijere ca majigüre.

33 To biri məja, Umuñeco Paca cā ca doti niirije peere, Umuñeco Paca cā ca īa cojorore añurije tii niirique peere, ama jəoya, ñucă ate niipetirije cāare məja tiicojo ecorucu.

34 "To biri boero ca biipere tagoeña pato wācā bəañaaaticāña. Boero cāare nirucu ñucă, apeye məja ca boo tagoeñarije. To cānacā rəmura tagoeñarique pairique mena wado niicā —īi wedewi Jesús.

7

*Aperāre īa bejeticāña
(Lc 6.37-38, 41-42)*

1 —Jică uno peerena, "To biro biimi," īi īa bejeticāña, məja cāa, məja ca īa beje ecotipere biro īirā.

† **6:23** "Məja capegaari añurije to ca nijata," īiro, ca apeye maitigüre īiro īi. Dt 15.9; Pr 23.6; 28.22; Lc 11.34-35.

2 Aperāre māja ca ūa bejericarore birora Uムareco Pacū cāa, mājare ūa bejerucumi. ūucā aperāre ūañaro māja ca tiiricarō cōrora, Uムareco Pacū cāa ūañaro mājare tiirucumi.

3 ūNee tiigū mā yee wedegure taa daacā cā capegapure ca niiri daa peere mā ūa nūnajeeti, mā capega peere yucū ducarō ca jāñari ducā peera “To biro bii,” ūiti pacagu?

4 Mā capegarē yucū ducarō ca jāñagū nii pacagu, ūNee tiigū mā yee wedegure, “Taa daa mā capegapure ca jāñari daare yare ami cōa dotiya,” cāre mā ūibogajati?

5 ūWatoara ca bii dito paigū! Mā capegarē ca jāñari ducarō peere ami cōa juoya. To biro tiicāri jīropū, mā yee wedegū capegapure taa daa ca jāñari daare ami cōarugū, añuro mā ūa majirucu.

6 “ūucā, Uムareco Pacū yee añurije quetire ca ūo junarārena wedeticāña, teere ūo ajaima ūirā, mājare ūañaro cāja ca paa jude batetipere biro ūirā. ūucā māja yee ūtā ca wapa pacarije cāare,* yejeapure cōa cūuticāña, teere cāja ca ūta yaio batetipere biro ūirā –ūi wedewi Jesú.

Uムareco Pacūre jāirique (Lc 11.9-13; 6.31)

7 —Jāñā, Uムareco Pacū mājare tiicojorucumi. Amañā, amarā māja buarucu. Jopere eari juoya, māja pāa jōene ecorucu.

8 To biri ca jāigū tiicojo ecomi. Ca amagū cāa buamī. ūucā jopere eari ca juogū cāa pāa ecomi.

9 ūTo docare, jīcā māja mena macū uno, cā macū pan† cāre cā ca jāiro, ūtāgara cāre cā tiicojocābogajati?

10 ūNucā wai cā ca jāiro, añarena cāre cā tiicojocābogajati?

11 Māja ūañarā nii pacarā, māja punare añurijere māja tiicojo maji. ūMāja Pacū Uムareco tutipū ca niigū pee doca, ametēnero añurijere tiicojorucumi, cāre ca jāirāre!

12 “To biri māja, aperā añuro mājare cāja ca tiiro māja ca boorore birora, añuro cājare tiiya. Atera niicā, doti cūuriqe, ūucā Uムareco Pacū yee quetire wede jugueri māja, cāja ca ūirique.

Ca ejatiri jope (Lc 13.24)

13 “Ca ejatiri jope peere jāa waaraāja. Jope ejari jopero, maa eja añuri maaro, ūii, ūañaro bii yairica tabepure ca nii waarijea. Teepure pau jāa waama.

14 Jope, maa, to birora caticōa niirica tabepure ca nii waarije pea ejati, ūucā do biro bii waa majiñā manirijeacā nii, bii. Pauacā méé niima, tii jopere, tii maare, ca buarā.

Yucāgure tiigū dica mena ūa majirique nii (Lc 6.43-44)

15 ūUムareco Pacū cā ca ūirijere ca wederāre biro ca ūi dito yujurā menare ūo majiñā. Ovejare biirā baurā māja patore dooma. Bii pacarā cāja yeripura macāñucū yaia‡ ca wuarā petire biro ca ūirā niima.

16 Māja pea cāja ca tii niirijepure māja ūa majirucu. Pota yucāpure, ejere jeeya mani. ūucā higo cāare, pota woopure jeeya mani.

17 Niipetirije yucū añurije, añurije dica cati. Yucū ūañarije cāa, ūañarijera dica cati.

* **7:6** Perlas. † **7:9** Pan: Judíos to cānacā rūmura cāja ca baarique, wāabe uno. ‡ **7:15** Lobos ferozes.

18 Yuch añuri yucra, ñañarije dica catiti. Ñucã to birora ñañari yuch pee cãa, añurije dica catiti.[§]

19 To biri niipetiri yuch añurije ca dica catitiri yucra queti, pecameph joe batecárique nii.

20 To biri meja, caja ca tii niirijepare meja ïa majirucu.

Niipetiráphra ea waatirucuma

(Lc 13.25-27)

21 “¡Wioga, Wioga!” yare ca ïira niipetiráphra Ùmureco Pacu cã ca doti niiri tabepare ea waatirucuma. Yu Pacu, umureco tutipu ca niigu cã ca boorore biro ca tiira wado ea waarucuma.

22 Ùmureco Pacu cã ca ïa bejeri ramu ca niirore, pau o biro yare ïirucuma: “Wioga, Wioga, jaa cãa, mu ca dotiro mena ca biipere wede jugue, mu wâme mena ïiri wâtla, bojocapre ca ñaajâa nucáricarâre côa wiene, ñucã mu wâme mena ïiri, pau wâmeri ca ïa ñaañâa manirije tii bau nii, jaa tiiwu,” ïimirucuma.

23 To côrora yu pea o biro cajare yu ïirucu: “Jicâti uno peera mejare yu ïa ñatiwu. Yare camotati waarajâa meja ñañarije ca tiira,” cajare yu ïirucu.

Ca tugoeña majigu, ca tugoeña majitigu

(Mc 1.22; Lc 6.47-49)

24 “To biri yu ca ïrijere toori, yu ca ïirore biro ca tiigu, ca tugoeña majigu, ûtâga jotoara ca wii buaricare biro niimi.

25 Oco pea, diari pai, tii wiire buaro wino paa puu côa tuu, tiiupe. To biro to ca tiicâ pacaro, ûtâga jotoarena wii botarire cã ca nuccôrique niiri ñatiupe.

26 Yu ca ïrijere to pacaguu, yu ca ïirore biro ca tiitigu, ca tugoeña bojoca catitigu, jita dupari yeparena ca wii buaricare biro niimi.

27 Oco pea, diari pai, wino buaro to ca paa puurora, cague batecâ ñaaduwi waaupe. To biro ca biirije pea do biro tii majiña maniro tugoeñarique paiorije biiupe –ï wedewi Jesús.

28 Atere Jesús cã ca wede yapanoro, niipetirâ bojoca cã ca bue majorijere tuora, ñee pee ïiticâwa,

29 doti cûuriquere ca jho buerâre biro méé, añuro doti majirique mena cã ca bue majioro macã.

8

Ca cami boagre Jesús cã ca catorique

(Mc 1.40-45; Lc 5.12-14)

1 Ùtâgu ca nii mea waari buuropu ca niiricu Jesús cã ca duwi dooro, pau bojoca câre ñanuupa.

2 Tii tabere jicâ ca cami boagu, Jesús pato ea, cã ãjuro jupea mena cã juquero ea nuu waari, o biro câre ïupi:

—Wioga, mu ca boojata, yu ca boa diarique catirijere yure ametâneña —ïupi.

3 To biro cã ca ïiro, Jesús pea cã amo mena câre padenâri:

—Yu boo, cami maniguu tuaya —câre ïupi. To biro cã ca ïirora, ca cami boamiricu jicâto cami maniguu tuacâupi.

4 To biro tii yapano, o biro câre ï nemoupi Jesús:

—Tuoya, jicâ uno peerena wedeticâna. Diámacâra pai patopu

waari, ïnoña mu ca biiriquere. Ñucã Moisés niiquiricu cã ca tiicojo dotiriquere jee waaguu, paiaupu caja ca majipere biro ïigu —ïupi.

*Uwamarā ḥphre pade bojari majre Jesús cā ca catiorique
(Lc 7.1-10)*

5 Jesús, Capernaúm macāre cā ca piya nānua waaro, jīcā romano uwamarā ḥphre yare tii nemoña ūgu, Jesús puto dooupi.

6 O biro ūwi:

—Wiogħu, wiipħare yu paderi maju bħucāri, waa majiri mée, nāñaro peti punirije tamħo nijjāwi —cäre ūwi.

7 To biro cā ca īro, Jesús pea:

—Jah. Cäre yu catiogħu waarucu —cäre ūwi.

8 To biro cā ca īro, uwamarā ḥphre pea o biro cäre ūwi:

—Wiogħu, yuha, yu yaa wiire mure ca jāa dotipħu u no mée yu nii. Yure pade bojari maju cā ca diarique ametħape wadore doti cojoga. Yure pade bojari maju cācare, “Teere tiyya” yu ca īro, yu ca īirore biro tiimi —ūwi Jesús’re.

9 Yū cāa, yu wiorā cūja ca dotirijere ca tiigħu yu nii. Yū cāa nūcā, uwamarā yu ca dotirije ca tiirāre yu qas. To biri jīcā cūja mena macāre, “Waagħu,” yu ca īro, waami. Nūcā apīre, “Dooya” yu ca īro, doomi. Yure pade bojari maju cācare, “Teere tiyya” yu ca īro, yu ca īirore biro tiimi —ūwi Jesús’re.

10 Jesús pea atere tuogħu, tuo unctionaw. To biri o biro ūwi cäre ca nənħarāre:

—Yee mée mħejare yu īl: Ano Israel yeppare jīcā u no peerena ani to cōro bħaro “Yure tii nemocārūcumi,” cā ca ū tagħoġa bayirore biro ca biiġżeġ yu bħa ea īħalli.

11 To biri paq, muipħu cā ca mħa doori nħażja macārā, cā ca nħajja waari nħażja macārā, doori, Abraham, Isaac, Jacob jāa mena, Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabepħare baa duwirucuma.

12 Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabepħare ca niiboricār peah,* ca naitħari yepa pee cōa wiene ecorucuma, oti, cūja upi baca dappo, cūja ca biipa yepapħare —ūwi Jesús.

13 To biro ūwi, uwamarā ḥphre peera o biro ūwi:

—Tua waagħu mħu yaa wiipħu. “Yure cati bojacārūcumi,” mħu ca ū tagħoġa bayirore birora to biijato —cäre ūwi. Uwamarā ḥphre pade coteri maju pea to biro cā ca īri nimarora caticoaudi.

*Pedro mañicōre Jesús cā ca catiorique
(Mc 1.29-31; Lc 4.38-39)*

14 Jiro Jesús, Pedro yaa wiipħu waagħu, Pedro mañicō wiorique ca dia yojagogħe bħa eaupi.

15 To biro cō ca biiro, Jesús pea cō amore cā ca padenħarora, wiorique jīcāto yerijāħħaċċa. To biri wāmu nūcā, “¿Muja doocājāri?” cūjare ū jāi boca juo waaupo.

*Ca diarique cħtirā paħre Jesús cā ca catiorique
(Mc 1.32-34; Lc 4.40-41)*

16 Ca naio doori tabe ca niiro paq bojoca ca wātħi jāa ecoricarār jee waupa Jesús pħotpa. Jesús pea cā ca wederije menara yeri nħañarāre cōa wiene, nūcā niipetħrā ca diarique cħtirā cācare cūjare catio, tiūpi.

17 Ateha Ūmureco Pacu yee quetire wede jaġueri maju Isaías niiquřiċċu:
“Cā majuropeera mani ca diarique cħtirijere jee, puniro mani ca tamħorijere jee u, tiwi,” cā ca liquřiġe ca īirore biro to biijato ūro, bii earo biiuppa.[†]

* **8:12** Judíos, Ūmureco Pacu cā ca jee dica wooricarā peti ca niirā peah ca naitħari yepa pee cōa wiene ecorucuma. † **8:17** Is 53.4.

*Jesús're ca nññrñgamiricară
(Lc 9.57-62)*

¹⁸ Paₔ peti bojoca cāre cāja ca nucū amojodero īari, “Utabucura ape nññapu mani tīa waaco,” īwi Jesús.

¹⁹ To biro cā ca īri tabera, jīcā doti cūuriquere bueri majₔ cā puto doori, o biro īwi Jesús're:

—Buegₔ, yₔ cāa, noo mₔ ca waari taberi cōro mₔ mena yₔ waa yujuręga — īwi.

²⁰ To biro cā ca īiro, o biro cāre ī yuewi Jesús:

—Buu yairoa[‡] cāja ca cāniri operi choma. Minia cāa cāja die batiri choma. Yₔ, Ca Nīi Majuropeegu Macā pea, yₔ ca cāniri tabe unora yₔ choti —cāre īwi.

²¹ Ñucā ap̄l jīcā cā buerā mena macā o biro cāre īwi:

—Wiogₔ, yₔ pacare yₔ yaa juogₔ waaraęga ména — īwi.

²² To biro cā ca īiro, Jesús pea o biro cāre ī yuewi:

—Yₔ mena pee dooya. “Ca bii yairā majuropeera cāja yaarā ca bii yairāre cāja yaajato,” īcāña — īwi.

*Winore, oco ca jaberijere, Jesús cā ca yerijāa dotirique
(Mc 4.35-41; Lc 8.22-25)*

²³ To biro ī yapano, cūmuapu ea jāacoawi. Cā buerā cāa cāre jāa nññwaawu.

²⁴ Too jāa ca tīa nññwaawu waaro, ca nñiro tujarora, utabucurare buaro wino paa puu, buaro oco jabe, biima īiro, ca duacoaparo cōropu cūmuare oco jabe jāawu. Jesús pea cānicoaupi.

²⁵ To biro ca biiro, cā buerā pea o biro cāre jāa ī wācōrā waawu:

—Buegₔ, jāare ametüeneña. Dua waaraă mani bii —jāa ī acaro buiwu.

²⁶ To biro jāa ca īiro, cā pea o biro jāare ī yuewi:

—¿Ñee tiirā to cōro buaro māja uwiti? ¿“Manire ametüenecārucumi,” ī tugoeñā bayiriquere no cōro petoacā peti māja chocāti? —jāare īwi. To biro jāare īcā, wāmu nucāri, winore, oco ca jaberijere to cōrora yerijāa dotiwi. To biro cā ca īrora, jīcāto añuropu yerijāa peticoawu.

²⁷ To biro ca biirijere jāa pea īa uchacoari, jāa majurope o biro jāa ameri ī jāñawu:

—¡Ayó nija! ¿Ñiru unno peti cā niigajati ania, winopera, oco ca jaberijepera, cā ca dotirore biro añuro ca tuo nññjee ecogₔa? —jāa īwa.

*Puarā Gadara yepa macārā ca wātīa jāa ecoricară
(Mc 5.1-20; Lc 8.26-39)*

²⁸ Utabucura ape nññapu Gadara yepapure Jesús cā ca tīa earo, puarā ca wātīa jāa ecoricarā, māja operi watoapu ca niiricarā ūmaa witi doori, Jesús puto eawa. Buaro peti uwioro ca tiirā cāja ca nñiro macā, jīcā unno peera tīi maare waatirucuupa.

²⁹ Cāja pea o biro ī acaro buiwu:

—Jesús, Uñureco Pacₔ Macā, jāare pato wācōgu dooticāña. ¿Tii cuu ca eatirora ñañaro jāare tiigu doogₔ anopu mₔ doojāri? — īwa.

³⁰ To biro cāja ca ī nñiro tabe juogero jañuro peere ecaricarā yejea paₔ baa nñiwa.

³¹ To biri wātīa pea buaro Jesús're o biro ī jāiwa:

—Jāare mₔ ca cōa wienejata, yejeapure jāare jāa dotiya — īwa.

³² To biro cāja ca īro, “Waarāja,” cājare īwi Jesús. To biro cā ca īrora, wātīa, uñuapure ca niiricarā witi waari, yejeapure ñaajāa nucā eawa. To cōrora

[‡] 8:20 Zorras.

yejea pea, niipetirāpura upa tədipu ūmaa bua waa, uthabucurapu ñaañua, dua yai peticoawa.

³³ Yejare ca cote niiricarā pea to biro ca biirijere ūmaa duti tua waa, macāpū earā, to biro ca biirique niipetirore, nucā ca wātīa jāa ecomiricarā cūja ca biirique cāare wedeupa.

³⁴ To biro cāja ca ūrijere tuori, tii macā macārā niipetirā Jesūs cā ca niiri tabepare ūarā dooupa. To biri cāre ūarā, tii yepare cā ca niiro bootirā, "Aperopu waacoagača," buaro cāre ūawa Jesūs're.

9

*Ca b*uu*ricure Jesús c*ñ* ca catiorique*

(Mc 2.1-12; Lc 5.17-26)

¹ Ate jiro Jesús cūmuapū ea jāa, utabuc̄ra ape nuñapū tīa waa, cū yaa macāpū eaupi.

²Toopu cā ca earo, jīcā ca buaricāre ca diagāre ami waarica quejero mena cāre yoo waaupa. Jesús pea, "Jesús cāre catiocárucumi," cāja ca lī tagoeña bayirijere ī majiri, o biro ūiupi ca buaricāre:

—Macu, tu goeña tutuaya. Mee, ñañarije mu ca tii bui catirique aco-
boriquepu nii —ñipi.

³ To biro cā ca īiro tħoräj jīċārā, doti cūquqriquere jħo bueri maja peo o biro īi tgħoġna u: "Ani cā ca īrijea Umaroco Pacare īnañaro īi tutirique niżi bii," īiupa.

⁴ Jesú斯 pea to biro cāja ca iī tugoeñarijere majiri, o biro cājare iī jāiñāupi:
“Ñee tiirā m̄hia to cōrō peti ñāñarije m̄hia t̄goeñarique c̄ticāti?

5. Ñee pee ūiricaro popiye méé to niiti, 'Mee, ñiañarije mu ca tii bui cütrique acoboriquera pii' ūirique. 'Wämä pñcäri waasçia, 'ürigue pee?'

6 Too docare, "Yu, Ca Nii Majuropeegu Macă, ati yepa căare ūñarije tiiri-quere yu ca acobo majirijere maja ca majipere biro ūñig, mujare yu ūñorucu," ūñipi. To cōrora o hiro ūñipi ca b̄uñricare:

—Wāmʉ nacáñan. Mʉ ca pejarica quejerore ami, mʉ yaa wiipʉ tua waagʉja
—cäre ūñipi Jésús

7 To hiro c̄i ca ūro c̄i nea wām̄h n̄hcā, c̄i vaa wiip̄h t̄uacoaipi-

8 Bojoca pe atere iñar, bhuaro uwí, ñümareco Pacare baja peoupa, to cõro peti
doti majiriquere bojocare cù ca tiicojorique iñori.

Mateore Jesùs cñ ca iñorique

Mateo e Jesus em sua juventude
(Mc 2,13-17; Lc 5,27-32)

⁹ Too ca niiriču waagu, yu, Mateo ca wāme cūtigü, Roma maquēre wapa jee bojagü duwirica tabepu yu ca duwiro yare īa baari:

—Jamu. Yü mena dooya —yüre ūiwi Jesúis. To cōrora wāmu nucā, cāre yu
nūnacoawu.

¹⁰ Jesúś, yu yaa wiipu cā ca baa niiro, pau Roma maquē wapa jee bojari maja, aperā bojoca ñañarije ca tiirique cutirā, eari cāja cāa, Jesúś, to biri jāa cā buerā mena baa duwiwa.

11 Atere ūtarā, fariseos pea o biro jāare ūi jāiñawa:

—¿Nee tiiga mujare ca buegä pea Roma maquëre wapa jee bojari maja mena, ñañarä mena, cä baa bapa cuti niiti? —íwa.

12 Jesús peá to biro cūja ca ūrijere tħori, o biro cūjare ūwi:

—Añurā, ca diarique manirā, uco tiiri majure bootima. Ca diarique cətirā uco tiiri majure booma.

13 Waari, ate ca ūrūgarijere to biro ūrūgaro ū, ū bue majirāja: “Mējare yu ca boo jāarijea, ca ū mairā mūja ca niipe pee nii. Waibucurā jīari mūja ca joe jutī añu mūenerucurijere yu booti,” ca ūrūjere. Yua añurāre jūogu doogu méé yu doowu. Ñañarā peere jūogu doogu yu doowu –īwi.

Betiriju buerique maquēre cāja ca jāiñarique

(Mc 2.18-22; Lc 5.33-39)

14 Jīcā ūmu Juan buerā Jesūs puto eari, o biro cāre ū jāiñawa:

—Jāa, to biri fariseos, paú tiiri betiri jāa juu buerucu. ¿Ñee tiirā mu buerā pea betiri cāja juu buetiti? —īwi.

15 To biro cāja ca ūro, Jesūs pea o biro cājare ū yuhwi:

—¿To docare amo jiarica boje ūmure cāja ca jūo cojoricarā, ca amo jiapu cāja mena cū ca nii pacaro, buaro tūgoeñarique pal yapa puarā cāja nii cotebogajati? Biropu earucu jīcā ūmu, ca amo jiapure cāja ca ami weo waari ūmu. To cōro docare betirucuma.

16 Jīcā uno peera, jutiro bucarore wāma quejero mena sere tuu queno majitimi. To biro cāja ca tuijata, wāma quejero pee tūa dūoma ūro, jutiro bucaro peere tūa yegacācu; ca yegari ope pea pairí ope waacu yua.

17 Nūcā uje oco wāmare, waibucu quejero poa bucu poapure pio jāña mani. To biro tuijata, tii poa yega yaicoacu. To biri uje oco cāa jite batecoa, tii poa cāa yegacā yai waa, biicu. To biri uje oco wāmare waibucu quejero poa wāma poapu ca pio jāape nii. To biro tiiricaro, pāa wāmepura añuro niicā –īwi.

Jairo macō, to biri Jesūs jutirore ca padēñarico

(Mc 5.21-43; Lc 8.40-56)

18 Ména Jesūs to biro cājare cū ca ū niirora, jīcā judíos upu ea, cū ājhero jupearí mena cū juguero ea nuu waari, o biro ūwi Jesūs're:

—Yu macō mecūacāra bii yaicā yerijāa waamo. To ca bii pacaro doori, mu amo mena cōre ūia peogu dooya, caticoarucumo ūucā –īwi.

19 To biro cū ca ūro Jesūs pea wāmu nūcā, cū mena waagu, jāa, cū buerā mena bapa cāti waawi.

20 Too jāa ca waaro Jesūs jiro pee, jīcō nomio pua amo peti, dūpore pūaga penituario niiri cāmari peti díi ca waa yerijāatirije ca diarique cātigo doori, cū jutiro yapapu padēñaupo,

21 o biro ū tūgoeñari: “Cū jutiro wadorena yu ca padēña eyocājata, tee menara diarique manigo yu tuarucu,” ūri.

22 Jesūs pea amo jode nūcā cōre ūari, o biro ūwi:

—Macō, tūgoeñā tutuya. “Jesūs yare catiocārucumi,” mu ca ū tūgoeñā bayirije jūori mu diarique ametuene eco –īwi. Cō pea to biro cōre cū ca ūri tabe mena, diarique manigo tuawo.

23 Jesūs pea judíos upu yaa wiipu eagu, cōre cāja ca yaaro ca baja coteparā ca queno yuericarāpure, to biri bojoca buaro ca oti yugui niirāre ūari,

24 o biro cājare ūwi:

—Anore witicoarāja. Atio wāmo bii yaitimo. Cānigo tiimo –cājare ūwi. To biro cū ca ūro thorā, bojoca pea cāre boca buicāwa.

25 Cū pea cājare wiene peticāri, ca bii yairico cō ca niropu jāa waa, cō niiquīrico amore ūewi. Cō pea catí tua wāmu nūcācoawo.

26 To biro Jesūs cū ca tiirije, tii yepare queti jeja nūcā peticoaupa.

Pūarā ca ūtatirāre, cāja ca ūlaro Jesūs cū ca tiirique

27 Jesūs too ca niiricu cū ca waa nūnua waaro, pūarā ca ūtatirā o biro cāre ū acaro bui nūnajeewa:

—Jesús, David Pārami, jāare boo pacā ūña –īwi.

28 Wiipu Jesús cū ca jāa waaro, ca īatirā cū pāto pee doowa. Cū peo o biro cājare ū jāīnawi:

—“Atere jāare ametueñecārucumi,” mūja ū tāgoeñā nūcū buoti? —cājare ūwi. To biro cū ca ūiro, cāja peo:

—“Ūgjá Wioqū,” cūre ū yūwa.

29 To cōrora Jesús peo cāja capere padeñari, o biro cājare ūwi:

—“Jesús jāare catiocārucumi,” mūja ca ū tāgoeñā bayirore birora to biijato —ūwi.

30 To biro cū ca ūirora, añuro ūacoawa. Jesús peo bāaropura:

—Atere aperā cāja ca majiro tiiticāña —cājare ū wede majiomuwi.

31 To biro cū ca ū pacaro, cāja peo too ca niiricarā witi waarrā, Jesús cū ca tiiriquere ūi yepa macārā niipetirāpūre wede bato peoticāupa.

Ca wedetighe cū ca wedero Jesús cū ca tiirique

32 Ca īatirā ca niiricarā cāja ca witi waari tabera, jīcārā jīcū ca wedetigū, ca wātī jāa ecoricare Jesús pāto ami doowa.

33 Jesús, wātīre cū ca cōa wienerora, ca wedetigū ca niirucumiricū peo wedecoawi. Bojoca peo teere ūa, ūee peo ū majiticā, o biro ūwa: —Jīcāti ūno peera, ūno Israel yepapūre ate ūnore ūa maniwū —ūwa.

34 To biro cāja ca ūicāro, fariseos peo o biro ū cotewa:

—Ania wātīa wiogū majuropeera wātīare cōa wiene majiriquere cā ca tiicojoricū ūiri to biro ūimi —ūwi.

Paderi maja mani jañucāma

35 Jesús to cānacā macāripūrena paca macāri, ūcā macāriacā cāare, nea poo juu buerica wuijeripu bue majio, añurije queti ūmureco Pacū cū ca doti ūiri tabe maquēre cājare wede, ūucā niipetirije diarique, cāja upari ca punirijere ametueñe, ūi yujuwi.

36 Pau bojocare ūari, cājare boo paca ūawi, tāgoeñarique pairā, do biro bii majiti, oveja cājare ca cotegeū manirā cāja ca ūirole biro cāja ca ūirole macā.

37 To biri jāa cū buerāre, o biro jāare ūwi Jesús.

—Añuro petira, ote dica pau peti ūicā. Paderi maja peo pauacā méé ūima.

38 To biri mūja, oterique ūpūre ūa, paderi maja teere ca jeeparāre cū tiicojajato ūrā —ūwi.

10

Cū buerā ca niiparāre Jesús cū ca beje jeerique (Mc 3.13-19; Lc 6.12-16)

1 Jesús, ūa amo peti, ūpore ūaga penituario ca ūirā cū buerāre ūo cojori, ūeri ūa ūrāre cōa wiene majiriquere, diarique ca ūirije cōrorena, upari ca punirijere, ametueneriquere jāare ūpowi.

2 Ate ūi, jāa cū buerā, ūa amo peti, ūpore ūaga penituario ca ūirā wāme: ca ūi ūogū Simón, ūucā cāra Pedro ca wāme cātigū, cā yee wedegū Andrés, Zebedeo puna, Santiago, cā yee wedegū Juan,

3 Felipe,
Bartolomé,
Tomás,
yū Mateo, Roma maquēre wapa jee bojari majū ca ūiricū,
Alfeo macū Santiago,
Tadeo,

4 Zelote yaa puna macū Simón,

Judas Iscariote, jiro Jesús're ca wedejāa buiyee cōapu.

*Jesús cā buerāre cā ca doti cojorique
(Mc 6.7; Lc 9.1-6)*

⁵ Jesús jāa cā buerā pua amo peti, dāpore pāaga penituarō ca niirāre o biro ī majiocāri, jāare tiicojo cojowi:

—Umareco Pacare ca majitirā cāja ca niiri macārire, ūucā Samaria yepa macā macāri cāare, waaticāna.

⁶ Israel yaa pooga macārā, oveja ca maa wijia yairicarāre biro ca niirā peere waaraā.

⁷ Noo muja ca waari taberi cōro, “Mee, Umareco Pacu cā ca doti niiri cuu eacā doo,” cājare ī wedeya.

⁸ Ca diarique cātirāre cājare diarique ametūene, ca bii yairicarāre cāja ca cati tuaro tūl, cami boarieque ca diarique cātirāre catio, wātiare cōa wiene, tiyiā. Muja atere tii maji tutuariquere wapa maniro muja ūnewu. To biri to biiro muja ca tiirijere wapa jāiticāna.

⁹ Muja wēñarica daare muja ca yoori poare oro, plata, cobre unora, jee jāa waa,

¹⁰ wajopoa unora, juti muja ca wajoa jāñape unora, dāpo juti muja ca wajoape unora, ūucā tuericagū unora, jee waaticāna. Paderi majua tee wapara baarieque eca eco majimi.

¹¹ Jīcā macā, pairi macā unore, peti macācacā unore, earā, bojocu ca añugu unore amari, cā yaa wiira niicāna. Apero muja ca waari ramapu tii wiire witiya.

¹² Wiire jāa waaraā, tii wii macārāre añu doti jāa eaya.

¹³ Tii wii macārā teere ca boorā uno cāja ca nijata, añuro niirique cājare muja ca boo jāarije muja ca boorore birora cājare biirucu. Teere ca bootirā cāja ca nijata, muja peera añuro niirique yai ūcātirucu.

¹⁴ Mujare booti, muja ca wederijere tāorūgati, cāja ca bijata, to cōrora tii wiire, tii macāre, witi waaraā, jīta muja dāpore ca niirijere paa bate cūu, waacoarāja.

¹⁵ Yee méé mujare yu ī: Umareco Pacu cā ca īa bejeri ramu ca niiro, tii macā macārā Sodoma, Gomorra macāri macārā ūñaro cāja ca tamūoricaro ametūenero, ūñaro tamūorucuma.

Ūñaro cāja ca tiirugā nūnūjeepe

¹⁶ ”Iaña. Ovezare biro ca niirāre, macānucā yaia ca uwiorā* watoapure mujare yu tiicojo. To biri aña cā ca biirore biro ca bii majirā niñā. Bii pacarā, búá cā ca biirore biro ūñarije ca tiitirā niñā.

¹⁷ Bojoca catiri niñā, uparā pātopu mujare jee waa, nea poo juu buerica wijieripura mujare bape,

¹⁸ ūucā yu yee jhorí, macāri uparā pātoripu, wiorā pātoripu mujare jee waaruucuma. To biro cāja ca tiiro, yu yee maquere wiorāre, Umareco Pacare ca majitirāre, muja wederucu.

¹⁹ Mujare ūneri, uparāpūre mujare cāja ca tiicjoro, muja ca ūpere, “Do biro mani ūrāti?” ī tāgoeñarique paiticāna. Muja ca wedepa tabe ca earo, Umareco Pacu muja ca wedepere mujare majorucumi.

²⁰ Muja méé muja wederucu. Muja Pacu yuu Añuri Yeri, mujapure ūaajāa nucāri, mujare wede bojagu ūirucumi.

* **10:16** Lobos: Ca bojoca ūñalarāre ūigu cā ca ūrica Wāme nii. Lc 10.3.

21 "Cā yee wedegħ, cā yee wedegħrena cāja ca jīa cōaro tii, cā pacu cā macārena wedejāa buiyee cōoħā, ūnucā cāja puna cāa cāja pacuarena īa junari, cāja ca jīa cōaro tii, tiirucuma.

22 Yu yee jaori, niipetirā mujare īa tutirucuma. To biro ca biirije watoara ca tgħoġna bayi yapano nucācāgħu, ametħuarucumi.

23 Ūnucā jīcā macāre ūnħarō mujare tiirugarā cāja ca nunu jata, ape macā pee duticoarāja. Yee méé mujare yu īi. Israel yepa macā macārire muja ca waa yuju pettitirora, yu, Ca Nii Majuropeegħu Macā, yu eacā doorucu.

24 "Jicā bueri maju peera, cāre ca buegħu ametħenero majitimi. Ūnucā jīcā pade coteri maju peera, cā upu ametħenero niitimi.

25 Ca buegħu, cāre ca buegħu cā ca biirore biropu cā ca bii earo aňu. Ca pade coteri maju cāa, cā uppre biropu cā ca bii earo aňu. Wii uppre, "Beelzebū"[†] cāja ca īċċājata, cā yaa wiċċi macārā pee docare ametħenero īċuma.

᳜ Nirure ca uwipe to niiti? (Lc 12.2-9)

26 "Bojocarena uwiticāña. Jicā wāme u no peera jīċārāra majirique, majiñha manirijera biċċa yerijāa waa, ca biirije mani. Ūnucā yajoropu ca niirije cāa, majiñha manirijera biċċa yerijāa waa, biiti.

27 Yajoropu mujare yu ca īrrijere paċċa cāja ca tħoo cojoropu wede bateya. Ūnucā muja wadorena yu ca īrrije cāare, wiijeri jotoapu mha pearly, acaro bui wede bateya.

28 Uppre ca jīa cōarārena uwiticāña. Mani yeripura jīa cōa majiticuma. Uppre, mani yeripu cāare, pecame ca u yerijātiri pēcamepu ca joe cōagħu pee docare uwiya.[‡]

29 Jīcā tiiacā, wapa tiirica tii wapara pharāpħu miniare to noniñha maniti? To ca bii pacaro, muja Pacu cā ca bootijata, jīcā u no peera ūnħarō, biittima.

30 Cāa, muja cāare, muja drepħa maquē poare tii daari cōrorena cā ca cōo peotiriquep u cħoċċāmi.

31 To biri uwiticāña. Muja, paċċu minia ametħenero ca wapa cattirā muja nii.

Jesucristo yeere bojocare ca wederā (Lc 12.8-9)

32 "No ca boogħu yare ca tħoo nuna jeegħu yu yee maquēre bojocare cā ca wedejata, yu cāa, yu Pacu u mureco tutipu ca niigħre, cāre yu wede bojarucu.

33 Bojoca cāja ca tħoo cojoro, "Jesús're yu majiti" ca īġhra, yu cāa, "Cāre yu majiti" yu īrrucu, yu Pacu u mureco tutipu ca niigħre.

Jesús, dica watiricaro ca tiġi (Lc 12.51-53; 14.26-27)

34 "Ati yepare aňuro niiriquire jee doogħu biijacupi," yare īi tagħo ħaċċi. Aňuro jīċāri mena ca nii majiñha manirijera peere jee doogħu yu doowu.

35 "Jicā u ma, cā pacuarena īa juna,
cō macdō cō pacorena īa juna,
cō macā nħomo cō mañiċōrena īa juna,
cāja ca biipere jee doogħu yu doowu.

36 To biri cāja ca niiro cōrorena cājare ca īa tutirā, cāja yaarāra niirucuma."§

[†] **10:25** "Wātħa wiogħu," īrugaro īi.   [‡] **10:28** Uムureco Pacu.   [§] **10:36** Mi 7.6.

³⁷ Yare cā ca mairo ametēenero, cā pac̄re, cā pacore ca maigua, yū yeere tii nūnūjee majitimi. Ñucā yare cā ca mairo ametēenero cā macāre, cā macōre, ca maigua, yū yeere tii nūnūjee majitimi.

³⁸ Yū yee j̄uori, ñañaro tam̄o ca bii nūnūjeetiḡa, yū yeere tii nūnūjee majitimi.
³⁹ Cū ca cati niirijere ca maigua, cā ca catipere b̄aatirucumi. Yū yee j̄uori, ñañaro ca tam̄o yaigua, cā ca caticōa niipere b̄uarucumi.

Mani ca wapa taape (Mc 9.41)

⁴⁰ "Añuro m̄ujare ca ñeeḡa, yurena ñeeḡa tiimi. Yare ca ñeeḡa, yare ca tiicojo cojoric̄rena* ñeeḡa tiimi.

⁴¹ Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri majare, Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri maju cā ca niiro macā, añuro ca jāi bocaḡa, Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri maju cā ca wapa taaro cōrora wapa taarucumi. Ñucā ca añuḡare añuḡ cā ca niiro macā, añuro c̄are ca jāi bocaḡa, añuḡ cā ca wapa taaro cōrora wapa taarucumi.

⁴² Yee méé m̄ujare yū ū: No ca booḡa, yare ca tuo nūnūjeerā mena macāre petoacā ca oco tiaḡa, j̄icā yare ca tuo nūnūjeerā mena macāre cā ca tiirije ca niiro macā, tee wapa wapa ñeetiḡura tua, biitirucumi —j̄aare ūwi Jesús.

11

Jesús, to biri bojocare Uwo Coeri maju Juan (Lc 1.17; 7.18-35)

¹ Jesús, jāa cā buerā p̄a amo peti, d̄apore p̄aga penituario ca niirāre wede majio yapano, too ca niiricu Gálilea yepa macā macāripu c̄ajare bue majio, añurije quetire wede, tii yujuḡ waacoawi.

² Uwo Coeri maju Juan tia cūurica wiipu niigh, Cristo cā ca tii niirijere queti tuoři, cā buerā mena macārā p̄aarrare:

³ —¿M̄ara m̄u niiti, "Mesías doorucumi" cāja ca ūrich? ¿Mēna ap̄ire jāa yueratiqué? —ū jāiña dotiḡa tiicojo cojoupi.

⁴ To biro cāja ca ūro, Jesús pea o biro cājare ū yuehwí:

—Waari, m̄uja ca ūrijere, m̄uja ca tuořijere, Juan're wede dooya.

⁵ Ca ūtirā ūama; upa yuriri cāa waa majima; ca cami boamiricarā cāja diariquere ametēene ecoma; ca tuořirā cāa tuořoama; ca bii yairicarā cāa cati tuama; ñucā ca boo pacarā cāa, añurije quetire wede ecoma.

⁶ ¡Ujea niña, yū yee j̄uori ca tuořoeña maa wijiatiḡa! C̄are ū wede dooya —ūwi Jesús.

⁷ Juan buerā cāja ca waaro jiro, Juan yee maquēre bojocare o biro ū wede j̄uo waawi Jesús:

—¿Ñeere ūrā waara, ca yuc̄a maniri yepapu m̄uja waari? ¿J̄icā wājo wino ca paa puurije mena ca yugui nucūri wājore ūrā waara m̄uja biiri?

⁸ Tee méére ūrā m̄uja ca bijjata, ¿Ñeere ūrā waara m̄uja biiri? ¿J̄icā, añurije ca juti jāñagure ūrā waara m̄uja waari? M̄uja maji. Bojoca añurije ca juti jāñarā, wiorā yaa wiijeripu niima.

⁹ To docare ¿ñee peere ūrā waara m̄uja waari? ¿J̄icā Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri majare ūrā waara m̄uja biiri? Cā petire ūrā waara m̄uja bijjacupa. Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri maju ametēenero ca niigure ūrā m̄uja bijjacupa.

* ^{10:40} Um̄ureco Pac̄a.

10 Umu'reco Pacu wederiquephu: "Yu yee quetire wederi majare mu' juguero cáre yu tiicojo, mure cá maa queno yuejato iigu,"* cája ca ii owaquíricura niimi Juan.

11 "Yee méé majare yu ii: Jicu anopeera ati yepapu ca bañaricu, Uwo Coeri maju Juan ametüenero ca nii majuropeegu maniupi. To ca bii pacaro, Umu'reco Pacu cá ca doti niiri tabepura watoara macu ca niigura, Juan ametüenero ca nii majuropeegu niimi.

12 Uwo Coeri maju Juan cá ca niirica tabe mena, to biri mecpu mena Umu'reco Pacu cá ca doti niirije, ñañnaro ca tamúorije watoara bii nañnaa waa. Teere ca túorúgatirá, teere tii yaiorúgamima.

13 Umu'reco Pacu yee quetire wede jugueri maja niipetirá, to biri doti cúurique, cája ca wede juguerique Juan menara bii yapano eaupa.

14 Yu ca iirijere diámacu muja ca túorúgajata, Juan, Umu'reco Pacu yee quetire wede jugueri maja, "Elías doorucumi"u cája ca iiricura niimi.

15 Ca amoperi catirá túoya yu ca iirijere.

16 "¿Ñee mena ati cuu macárá bojocare yu ii cóoñabogajati? Wimará macu yepapu* epe duwirá, cája mena macáráre o biro ca ii acaro bui duwiráre biro niima:

17 "Tórogare jáa putimijáwu,
muja peu muja bajatijáwu;
boori bajare jáa bajamijáwu,
muja peu muja otitijáwu,"
ca ii ameri acaro bui duwi yujuráre biro niima.

18 Juan baati, uje ocore‡ jiniti, ca biigu dooupi.§ Teerena cája pea "Ca wátí jáa ecoricu niimi," cáre iima.

19 Jiro yu, Ca Nii Majuropeegu Macu, baa, jini ca tiigu yu doowu. Teerena cája pea, "Ca baa pacaguu, ca cúmu paiguu, ñañnará mena macu, ñucá Roma maquére wapa jee bojari maja mena macu niimi," yure iima. Biropá, Umu'reco Pacu cá ca majirije tee ca tii niirije menapu bii bau nii iño —iwi Jesús.

*Ca ametüene núcari macár*u** (Lc 10.13-15)

20 To córora Jesús, pau peti ca ñañaña manirije cá ca tii bau nii iñorica macár*u* macárá, teere ñañpacará túgoená yeri wajoari, Umu'reco Pacure cája ca túo nañnejetirije jáori, o biro ii tuti jáo waawi:

21 —¡Abé nija, Corazín, Betsaida ñañnaro peti muja biirucu! Muja watoare, ca ñañaña manirije yu ca tii bau niiriquere Tiro, Sidón macár*u* macárá peere yu ca tii bau nii iñojata, mee túrmupura ñañnaro cája ca tiiriquere, ñañnaro bii túgoenári que pai, túgoená yeri wajoa, biibojacupa.

22 "Umu'reco Pacu cá ca ña bejeri rúmu ca niiro, Tiro, Sidón macár*u* macárá ametüenero ñañnaro muja tamúorucu," mujarue yu ii.

23 Muja Capernaúm macárá, ¿"Umu'reco tutipu jáa ami mura waa ecorucu," muja ii túgoená? "Ca ñúcari opere ca ñúcua majuropeeri tabepu muja cóa duwio ecorucu. Muja watoare ca ñañaña manirije yu ca tii bau niiriquere, Sodoma macár*u* macárá peere tii bau nii iñorique to ca nijata, ati rúmuripu cáre niicábocuma.

24 Umu'reco Pacu cá ca ña bejeri rúmu ca niiro, Sodoma yepa macár*u* macárá ametüenero, ñañnaro muja tii ecorucu," mujarue yu ii —iwi Jesús.

* **11:10** Mal 3.1. † **11:16** Macu decomacá macu yepa, apeye noniri maja cája ca niiri tabe. ‡ **11:18** Vino. § **11:18** Lc 1.21.

**Y_u mena doori yerijāaña
(Lc 10.21-22)**

25 Tii r_{um}arire o biro ūwi Jes_{us}:

—Añuro mare y_u ū nač_u buo Cáac_u, ati umareco, ati yepa U_pure, ca majirāre, ca tagoeña puorāre, mu ca yaioriquere watoa macārā peere mu ūnō.

26 U_gjá, Cáac_u, o birora ca biiro mu boow_u.

27 "Y_u Pac_u, niipetirijep_urena yare tiicojowi. Jic_u uno peera, c_u Mac_u y_u ca niirijere majitima. Y_u Pac_u wado majimi. Nuc_u jic_u uno peera, y_u Pac_u c_u ca niirijere majitimi. Y_u c_u Mac_u, to biri c_u Mac_u y_u ca boorā wadore cāja ca majiro y_u ca tiirā wado, majima.

28 "Y_u mena pee dooya muja niipetirā, muja paderiquere juti, tagoeñarique pai, ca biirā. Y_u, muja ca yerijāaro mujare y_u tiirucu.

29 Y_u ca dotirijere tii nūnūjee, y_u ca biirique catirijere ūcō, tiiya. Y_u, ca bojoca añugu, ca yeri pato wācātigu, y_u nii. To biro biirā, muja ca cati niirijep_u yerijāarique muja buarucu.

30 Y_u ca dotirijea, y_u ca biirore biro mujare y_u ca bii dotirijea, popiye méé nii —ūwi Jes_{us}.

12

**Yerijāarica r_{um}m_u Wiog_u
(Mc 2.23-28; Lc 6.1-5)**

1 Tii r_{um}arire Jes_{us}, yerijāarica r_{um}ca niiro, oterique watoare waa nūnūua waawi. Jāa, cā buerā pea queyama ūrā, trigore tune jeeri jāa baaw_u.

2 Teere ūari, fariseos pea o biro ūwi Jes_{us}'re:

—Iaňa. Mu buerā yerijāarica r_{um}re ca tii dotitirijere tiima —ūwi.

3 To biro cāja ca ūro, cā pea o biro cājare ū ūwi:

—¿Muja, jicāti David, cā mena macārā mena queyama ūgu cā ca tiiriquere muja bue ūnātit?

4 Umareco Pac_u yaa wiip_u jāa waari, Umareco Pac_u yee cāja ca jee dica woorique pan're,* cā, cā mena macārā cāa, cāja ca baatipe unorena, paia wado cāja ca baarijerena baaupa.

5 Nuc_u Moisés cā ca doti cūurique, "Paia ūnārije tiirā méé tiima, Umareco Pac_u yaa wiip_u, yerijāarica r_{um}arena cāja ca yerijāaticājata cāare," ¿Ca ūrijere muja bue ūnātit?

6 "Anora Umareco Pac_u yaa wii amet_uenero ca nii majuropeeg_u y_u nii," mujare y_u ū.

7 Ate: "Mujare y_u ca boo jāarijea, ca ū mairā muja ca niipe pee nii, waibucurā jāri muja ca joe m_unerucurijere y_u booti," ca ūrijere muja ca t_uo puocājata,[†] ūnārije ca tiitirārena, ūnāraro muja ūtibocu.

8 To biri y_u, Ca Nii Majuropeeg_u Mac_u, yerijāarica r_{um}re ca doti majig_u y_u nii —cājare ūwi.

**Ca amo buaric_ure Jes_{us} cā ca catiorique
(Mc 3.1-6; Lc 6.6-11)**

9 To ca niiric_u waag_u, tii tabe macā wii, nea poo juu buerica wiip_u jāa waawi.

10 Tii wiip_ure niiipi jic_u, ca amo buaric_u. "¡Do biro cā ca tiiro cāre mani wedejāarāti!" ca ū ūrā niiri, o biro cāre ū ūiñawa Jes_{us}'re:

* **12:4** Pan consagrado para Dios. † **12:7** Os 6.6.

—¿Judíos cāja ca yerijāari rəmərena ca diarique cətirāre to catio doticāti?‡ —īwa.

11 To biro cāja ca īiro, Jesús pea o biro cājare ī yuuwi:

—Nii muja mena macā, jīcā oveja ca cuogu, cā yuu oveja yerijāarica rəmərena opepu cā ca ūnajāacoaro, jīcātora waari, cūre cā ami mənetiti?

12 Bojocu pee doca oveja ametēnero wapa cūtimi. To biri yerijāarica rəmərire añurijere tii doti —īwi.

13 To biro ī, ca amo bəhuricare o biro cāre īwi:

—Ma amore juu pooya —īwi. To biro cā ca īiro, cā pea cā amore cā ca juu poorora, ape amore biro añuri amo tuawa.

14 To biro cā ca tiiro īarā, fariseos pea witi waari, Jesús're cāja ca jīapere ameri wede peni jao waaupa.

Um̄reco Pacu cā ca beje amiricu

15 To biro cāja ca ī niirijere majiri, Jesús pea too ca niiricu waacoawi. Paú bojocu cāre nənə waa, cā pea ca diarique cətirā niipetirāre catiori,

16 cā yee maquēre “Pau cāja ca taoropu wedeticāñia,” cājare īwi.

17 Ate pea Um̄reco Pacu yee quetire wede jəgueri maju Isaías, o biro cā ca ūniquirique cā ca ūniracore biro to biijato īiro biiwu:

18 “Ani niimi yure pade bojari maju, yu ca beje amiricu, yu ca maigu, cā ca tii niirijere yu ca ūnajāarica niigu.

Yu Yerire cāre yu ūnicojorucu. Cā pea bojoca poogaari niipetirāp̄ure añurije quetire wederucumi.

19 Ameri tuti, acaro bui, ūnirucumi.

Jīcā aña peera wiijeri watoa macā maaripu cā ca wederijere ūnirucuma.

20 Ca ūnogēñia bayitirāre, ūncā wāma ca ūno maji jao doorā cāare, “To birora cāja ūnajāato,” ūnirucumi.

Añurije pee wado ca bii ametēa ūnacāropu tii nemo yerijāarucumi.

21 Bojoca poogaari cōrora, ‘Cā ca ūnire biro manire tii nemorucumi,’ ī yue niirucuma,” cā ca ūnirique. §

Jesús, to biri Beelzebú

(Mc 3.19-30; Lc 11.14-23; 12.10)

22 Jīcā um̄ ūnati, wedeti, ca ūnigū ca wātā jāa ecoricare Jesús puto cāre ami dooupa. Jesús pea, cā ca ūnaro tii, cā ca wedero tii, cāre tii catiowi.

23 To biro cā ca tiiro, niipetirā bojoca do biro pee ī majiticā, o biro īwa:

—¿Ania, David Pāramira cā ūnigajati? —īwa.

24 To biro cāja ca ūnirijere ūnori, fariseos pea o biro īwa:

—Ania Beelzebú,* wātā wiogu majuropeera cā ca yeri tutuarijere cā ca ūnicojoricu ūniri, wātāre cōa wiene majimi —īwa.

25 Jesús pea to ūnirije cāja ca ī ūnogēñarijere ca majicāgu ūniri, o biro cājare īwi:

—Jīcā yepa macārāra cāja majuropeera camotaticāri cāja ca ameri ūnajāa ūnijata, cāja majuropeera ameri ūnajāa peticā yai waacuma. ūncā jīcā macā macārāra, jīcā ūnajāa ūnajāa, cāja ca ameri ūnajāa ūnijata, añuro ūnajāa ūnijicuma.

‡ 12:10 Judíos cāja ca yerijāarica ūnua viernes're muipū cā ca ūnajāa waari ūnabe bii jao, ūncā ūnabado ūnapeera ūnuijāa ūnajāa waari ūnabe peti. § 12:21 Is 42.1-4. * 12:24 Beelzebú. Wātā wiogu. Hebreos, cananeos yu ūnjāe Baal're, Baal-zebub “becoa ūpū” ūnirā cāja ca ūnirica ūnajāa ūnijupa. 2R 1.2-3.

26 To birora Satanás cāa, Satanás'rena cā ca cōa wienecājata, cā majuropeera camotatigū tiimi. ¿To biro cā ca tijata, do biro pee tiicāri, to birora cā doti tutuacōa nii majibogajati?

27 "Muja, Beelzebú cā ca yeri tutuarije mena wātiare cōa wienemi," yare muja ū. To biro to ca bijata, muja ca buerijere ca tuo nānuejerā peera, ¿ñiru cā tiicojoti, wātiare cāja ca cōa wiene tutua majipere? To biri cājara bii ñnocāma, no ca boorora muja ca ū maa wijiarijere.[†]

28 Umureco Pacu yu Añuri Yeri jāori, wātiare yu ca cōa wienejata, "Mee, Umureco Pacu cā ca doti niiri tabe mujapure ea yerijāa," lirugaro bii.

29 ¿Jicā uno, jicā ca tutuagure cā ca jia dopo jāotijata, do biro tiicāri cā yaa wiire jāa waari, cā yeere cā jee duti majibogajati? Cāre jia dopocā jāoripa doca, cā yeere jee duti majibocumi.

30 Yu mena ca niitiga, yare ca junagu niimi. Yu mena ca jee neotigua, no ca boorora ca dee batecāgu niimi.

31 To biri mujare yu ū: Umureco Pacu, bojoca ñañarije cāja ca tiirije niipetirore, ñañarije cāja ca lirije niipetirore, acoborucumi. Añuri Yerire ñañaro ca ū tutigu docare, acobotirucumi.

32 No ca boogu, yu. Ca Nii Majuropeegu Macāre, ñañarije cā ca ūimijata cāare, to biro cā ca ūiriquire acobocārucumi Umureco Pacu. Añuri Yerire ñañarije ca ū tutigu docare, ati cuu cāare, to biri ati yepare cā ca wajoaro jiro macā cuupu cāare, to biro cā ca ūiriquire acobotirucumi.

Yucāgu re tiigū dica mena īa majirique nii (Lc 6.43-45)

33 "Yucāgu añuricu to ca nijata, añurije dica cātirucu. Ñañaricu to ca nijata, ñañarije dica cātirucu. Yucāre ca dica mena īa majirique nii.

34 ¡Añaa punaa! Mujapura ñañarā niicā pacarā, ¿do biro pee biicāri, añurije muja ūibogajati? Yeripa ñañarije tagoeñariquerena wede, yero.

35 Bojoca ca añugu, añurije wedemi, cā yeripare añurije ca niiro macā. Ñañagu cāa, ñañarije wedemi, cā yeripare ñañarije ca niiro macā.

36 To biri o biro mujare yu ū: Umureco Pacu bojocare cā ca īa bejeri rāmu ca earo, niipetirāpura no ca boorije docuorije cāja ca lirica Wāmeri cōrorena cāre wederucuma.

37 Muja ca wederije jāorira, "Ca ñañarije manirā," ū eco, tee jāorira ñañaro tii eco, muja biirucu — ūwi Jesús.

Jonás cā ca bii ñño jāguerique (Mc 8.12; Lc 11.29-32)

38 To biro cā ca ūro, jicārā fariseos, to biri doti cūuriquire ca jēo buerā mena macārā, o biro ūwa Jesús're:

—Buegu, jicā wāme, ca bii ūnori wāme mu ca tii bau niirijere jāa ūruga[‡] — ūwa.

39 To biro cāja ca ūro o biro cājare ū yuuwi Jesús:

—Anija bojoca ñañarā Umureco Pacure ca tuo nānuejetirā, jicā wāme ca īa ñañaña manirije tii bau niiriquere jāima. To biro cāja ca ūimijata cāare, jicā wāme uno peera, Umureco Pacu yee quetire wede jāgueri maju Jonás cā ca biiriique ametueropura, ca īa ñañaña manirije tii bau nii ñño ecotirucuma.

40 Jonás itia rāmu, itia ñami, wai paigu paa totipu cā ca jāñaricarore birora yu, ca Nii Majuropeegu Macā cāa, yare cāja ca yaa cōaro ca bii yairā cāja ca niiri tabepare itia rāmu, itia ñami niiri jiro yu cati tuacoarucu ñucā.

[†] **12:27** Cājara niicārucuma mujare ca īa bejerā. [‡] **12:38** "Umureco Pacu cā ca tiicojo cojoricura mu ca niirijere ca bii ūnori wāmtere mu ca ūro jāa ūruga."

41 Nínive macārā, ati cuu macārāre Ùmureco Pacu cā ca īa bejeri r̄umā ca niiro cati tuari, ñañaro m̄ejare tiirucuma. Nínive macārā, Jonás cā ca wederijere tao, ñañaro cāja ca tiiriquere t̄agoeña yeri wajoari, Ùmureco Pacu peere tuo nānjeeupa. Ano ca niigu pea, Jonás amet̄enero ca niigu niimi.

42 Ñucā jōcū jiro macā yepa macō ƿpo niiquírico cāa, ati cuu macārāre cā ca īa bejeri r̄umā ca niiro cati tuari, ñañaro m̄ejare tiirucumo. Cōa, ca yoaropu macōra dooupo, Salomón cā ca majirijere t̄horago. Ano ca niigu pea, Salomón amet̄enero ca majigu yu ca niimijata cāare, ȳre m̄ehja tuo junā.

*Wātīyeri cā ca tua earije
(Lc 11.24-26)*

43 “Jicā wātī bojoc̄pare ca niiricu witi waari jiro, ca bopori yeparipu waa yujucumi, cā ca yerijāa niipa tabere ama yujugu. Cā ca buatijata, o biro īi t̄agoeñacumi:

“**44** ¡Agó niija! Yū yaa wii, yū ca witi weorica wiipura yū tua waarucu ñucā,” ñicumi. Tua eagu, ca bojoca maniri wiire añuro woa batecā, añuro quenocā, tiirica wiire biro cāre ñacumi.

45 To biri waa, aperā wātīa, cā amet̄enero ñañarā petire jicā amo peti, ape amore p̄aga penituario ca niirā peti cājare j̄eo neo, cāja mena jicāri cāpare niirā jāa waacuma. To biri jaguero cā ca biiricaro amet̄eneropu ñañaro tamāocumi. O biri wāmera cājare biirucu, anija bojoca ñañarāre —īwi Jesú.

*Jesús paco, to biri cā bairā
(Mc 3.31-35; Lc 8.19-21)*

46 Ména Jesú bojocare to biro cā ca īi wede niirora, cā paco, cā bairā, cā mena wede penirāgarā dooupa. Macāpura cāja ca tua nācāro macā,

47 jicā Jesú's re o biro īi wedewi:

—Mu paco, mu bairā, mu mena wede penirāgarā, ño macāpu yue nucūjāwa —īwi.

48 To biro cā ca īiro, Jesú pea cāre ca wedegu eague o biro cāre īi ȳuawi:

—Ñiruo cō niiti yū paco? ñoña cāja niiti yū bairā? —cāre īwi.

49 To biro īi, jāa, cā buerā peere juu pua cojori, o biro īwi:

—Yū paco, yū bairā, anija niima.

50 No ca boorā, yū Pacu, Ùmureco tutipu ca niigu cā ca boorore biro ca tiirā niima, yū bai, yū baio, yū paco, ca niirā —īwi Jesú.

13

*Oteri maj̄re cā ca īi cōoña wederique
(Mc 4.1-9; Lc 8.4-8)*

1 Tii r̄amarena Jesú, wiipu ca niiricu witi waa, utabuc̄ura t̄ujaropu ea nuu eawi.

2 Paú bojoca cāre cāja ca nea pooro macā, Jesú pea cūmuapu ea jāa, ea nuu waawi, bojoca pea jita dupari yepapura cāja ca tua nācāro ñno.

3 Toopu niicāri, paú wāmeri īi cōoñarique mena cājare wede j̄eo waawi. O biro īwi:

—Jicā oteri maj̄a otegu waaupu.

4 Cā otere cā ca dee bate ote nānha waaro, ote ape jicāgaari maapu ñaaupe. To biro ca biirijere minia eari, baacāuparā.

5 Apeye ûtā watoa ca jita mani jañuropu ñaaupe. Tee oterique yoari méé wiicoape. Ca jita uje meniroacā ca niiro macā,

6 muipū aji m̄ea doogura, teere aji jīa batecāupu. Nucōri manima īiro jinicoape.

⁷ Apeye oterique pota watoapu ñaaupe. Pota yucu pee teere bacha ametaene, wii baato yaioccaue.

⁸ Apeye oterique pea añuri jitapu ñaaupe. Tee pea añuri je wii, bacha, añuri je dica catiupe. To biri j*cā*jat i cien'gaari dica catiupe. Ape jati setenta, ape jati treinta, dica catiupe.

⁹ Ca amoperi catirā tuoya yu ca ñirijere —ñiwi Jesús.

¿Ñee tiiro ñi cõoñarique to niiti?

(Mc 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰ Jiro j*ää*, cäbuerá pea Jesús pato pee waa:

—¿Ñee tiigu bojocare ñi cõoñarique mena cajare mu wedeti? —j*ää* ñi j*äiñawu*.

¹¹ To biro j*ää* ca ñiro, o biro j*ääre* ñi yuuwi Jesús:

—Muara, Ùmureco Pacu cäca doti niiri tabe maquë ca majiña manirije ca niimiriquire, muja ca majiro majare tiimi. Cäja peera to biro tiitimi.

¹² To biri yu yee quetire aperäre ca wede majiogura, buaro jañuro tao majirique c*äre* tiicojorique niirucu. To biri majiriquere pairo chorucumi. To biro ca tiitigara, petoacä cäca tao majimirique menapura ëmacärique niirucu.

¹³ To biri ñi cõoñarique mena cajare yu wede. Ca ñacärä nii pacarä, ca ñatiräre biro biima. Ñucä ca taocärä nii pacarä, ca taotiräre biro tao majiti biicämä.

¹⁴ O biro cäja ca biirije, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Isaías niiquíricu o biro cäca ñiquíricarore biro bii:

”Buaro ca taocärä nii pacarä, tao puotirucuma.

Buaro ca ñacärä nii pacarä, ña majitirucuma.

¹⁵ Ati pooga macäri, cäja yeripura ca tao nanjeerugatirä jeeñacä yai waama.

Cäja amoperi tiarique caocämä.

Cäja capega cäa biarieque niicä, to biro cäja ca biitijata, cäja cape mena ña,

cäja amoperi mena tao,

cäja ca cati niirijepu teere tao puo,

tugoeña yeri wajoa, bibocuma,

yu pea cajare yu catiobocu.*

¹⁶ ”Muja, muja ca ñarije cape cati, muja ca taorije amoperi cati, ca biirä pea, ujea niñä.

¹⁷ Yee méé mejare yu ñi. Pau Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maja, ca bojoca añurä, muja ca ñarijere ñaruga, muja ca taorijere taoruga, biiupu. To biro bii pacarä taoti, ñati, biiupu.

Oteri majure cäca ñi cõoñariquere cäca wede majorique

(Mc 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸ ”Tuoya. Oteri majure ñi cõoñari yu ca wedej*ä*rije o biro ñirugaro ñi:

¹⁹ Ùmureco Pacu cäca doti niiri tabe maquë quetire tao pacarä, ca tao puotirä, oterique maapura ca ñaariquere biro niima. Ùmureco Pacu wederi-quere cäja yeripu añuro cäja ca tao ñeemiriqueac*ä*re, Satanás doori, cajare ëmacämi.

²⁰ Oterique ñatä watoapu ca ñaarique pea, añuri je quetire taorira, j*cā*tora ujea niirique mena ca tao ñeerä niima.

²¹ Oterique ca nacoñi mani jañuricarore birora, cäja cäa tugoeña tutuatima. Añuri je quetire j*uorí* ñañaro cajare ca biirora, ñucä aperä ñañaro cajare cäja ca taorira nanjeero uwima ñirära, to corora teere camotaticämä.

²² Oterique pota watoapu ca ñaarique pea, añuri je quetire añuro tao nanjeecä pacarä, ati yepa maquë peere buaro boo tugoeña, ñucä pairo apeye catirique

* 13:15 Is 6.9-10.

peere boo amet&ene bijima ūirā, pota watoap& ca ūaariquere, ca dica manirora ca wii biato yao ecoriquere birora biicāma. To biri ate niipetirije cāja ca boo tugoeñarije pee nii amet&enema ūiro, añurije queti peera, cā ca otemiriquire ca dica manirora ca wii buato yaioricarore biro cājare tii yaiocā.

23 Oterique añuri jitap& ca ūaarique pea, añuro dica cāti, jīcā jati cien, sesenta, treinta apegaaari ca dica cātiricarore birora bijima, añurije quetire taori, añuro ca tuo nūnuejerā –jāare ūi wedewi Jesús.

Taa ūañarijere cā ca ūi cōoñia wederique

24 Ape wāme ūi cōoñari wedewi ūucā Jesús:

–Umureco Pac& cā ca doti niiri tabea, jīcā cā yaa wejep&re ote añurije ca otericarore biro nii.

25 To biro cā ca tiimiriquire jīcā cāre ca ūa tutig&, niipetirā cāja ca cāni ditoye eari, trigo watoap&re taa ūañarijere ote, waacoaup&.

26 Jiro, trigo cā ca oterique wii, buchua yapano, oo yuc& nūcā, ca biiri tabera, taa ūañarije cāa tee watoare wiiupe.

27 To biro ca biiro, paderi maja pea tii weje up&re o biro cāre ūirā waauparā: “¡Wiog! Mu yaa wejere añurije mu ca oterique nii pacaro, ¿do biro biicāri, taa ūañarije cāa to wiijapari?” cāre ūuparā.

28 “To biro cāja ca ūiro, tii weje up& pea o biro cājare ūup&: “Jīcā yare ca ūa tutig& to biro ūijacupi,” ūup&.

“To biro cā ca ūiro, paderi maja pea o biro cāre ūi jāiūauparā: “¿Waari, taa ūañarijere jāa ca wēe batecāro mu booti?” ūuparā.

29 “To biro cāja ca ūiro, cā pea o biro cājare ūup&: “Waaticāña. Taa ūañarijere wēe batema ūirā, trigo menara meja wēe batecābocu.

30 Tee menara jīcāri to buchacājato. Ca dicare jeerica tabep& trigore ca jeerāre: “Taa ūañarije peere jee juori, upa dotori jiaya, teere joe bater&gar. To biro tii yapanorip& trigore jeeri, yu yaa wii baarique queno cūurica wiip& queno cūuña, cājare yu ūirucu,” cājare ūup& tii weje up& –ūi wedewi Jesús.

Mostaza apegare ūi cōoñari cā ca wederique

(Mc 4.30-32; Lc 13.18-19)

31 Ape wāme ūi cōoñari wedewi ūucā Jesús.

–Umureco Pac& cā ca doti niiri tabea, jīcā cā wejep&re mostaza apegaaacāre cā ca otericarore biro nii.

32 Niipetirije ote apegaaari amet&enero petigaacā peti nii pacaro, buchua waarop&re, ote, wejep&re ca niiri yuc& amet&enero pairicu buchua. To biri minia tiig& dāparip&re cāja die batiri queno, cāja ca tii niirore birora bii – ūi wedewi Jesús.

Ca wauaro ca tiirije mena ūi cōoñarique

(Lc 13.20-21)

33 Ati wāme ūi cōoñari wedewi ūucā Jesús:

–Umureco Pac& cā ca doti niiri tabea, jīcō nomio trigo wetare itia bapa cōori, [†] niipetiri buruap&ra to waua peticoajato ūigo, ca wauaro ca tiirijere cō ca ayiarore biro bii – ūiwi.

Jesús cā ca ūi cōoñia wederije

(Mc 4.33-34)

34 Ate niipetirore ūi cōoñarique mena wado ūiri wedewi Jesús, bojocare. Dije uno peerena, ūi cōoñatig&ra cājare wede, tiiwi.

35 Ate pea Umureco Pac& yee quetire wede jugueri maj&.

“Ūi cōoñarique mena wado yu wederucu.

[†] 13:33 8 kilos.

Umureco Pacu, ati umurecore ca jeeño jħoři tabepħura ca majiñha manirije
ca niiriquere cājare yu wederucu,"[‡]

Taa ñaħarije maquēre cā ca wede majorique

36 Jiro Jesúś bojocare waarique wui yapano, waa, wiipu jāa waawi. To biro
cā ca biiro, jāa, cā buerā pe a cā puto waari, o biro cārē jāa li jāiħawu:

—Jāare wedeya, do biro iħrəgaro to īti, taa ñaħarije wejepħure ca wiiriquere
li cōoñħari ma ca wedejārje —jāa īwu.

37 To biro jāa ca īiro, o biro jāare li wedewi Jesúś:

—Ote añurijere ca otegħu, yu Ca Nii Majuropeeġu Macu yu nii.

38 Oterica yepa pea, ati umureco nii. Ote añurijere pea Umureco Pacu yaarāre
iħro li; taa ñaħarije pea Satanás yaarāre iħro li.

39 Ca īa tutigħu taa ñaħarijere ca oterică pea Satanás niimi. Ote dicare
jeérique pea, ati umureco ca peti peere īħro bii. Ca dicare ca jeerā pea,
Umureco Pacure padē bojari maja§ niima.

40 "To biri taa ñaħarijere jeeri, pecamepħu joe batericarore birora biirucu,
ati umureco ca petiro.

41 Yh, Ca Nii Majuropeeġu Macu, yu ca doti niiri yepare ñaħarije tii, aperāre
ñaħaro cāja ca tiiro tii, ca tii niirā niipetirāre, yu jee neo doti cojorucu, yħare ca
padē bojari majare.

42 Cājare jee neo yapano, pecame ca īħi yatitiri pecamepħu cōa joerucuma,
cāja upire baca dapo tuu, ot, cāja ca biipa tabepħure.

43 To biro cāja ca biiri tabere, ca ñaħarije manirā pea, muipu umureco
macare biro boe bate niirucuma, cāja Pacu cā ca doti niiri tabepħure. Ca
amoperi cattirā tħoħxa yu ca īħrif.

Ca wapa pacarije yajoropu ca niirijere cā ca li cōoñħarique

44 "Umureco Pacu cā ca doti niiri tabea, ca wapa pacarijere jīcā yepapu yao
cūuricarore biro nii. Jīcā umha teere bħa, nūcā toora teere yaio cūu, bħaró ujea
niirique mena waa, cā yee apeye niipetirijere noni peticā, tee wapa mena tii
yepare wapa tii ami, cā ca tiirorre birora bii.

Perla mena cā ca li cōoñħarique

45 "Nucā Umureco Pacu cā ca doti niiri tabea, jīcā, apeye noniri maju, perlas
añurijere ca ama yujugħu biro nii.

46 To biri jīcāgħu bħaró ca wapa pacaricare bħari, waa, cā yee apeye
niipetirijere noni peticā, tee wapa mena tiġiġi wapa tii ami, cā ca tiirorre
birora bii.

Bapigħure cā ca li cōoñħarique

47 "Nucā Umureco Pacu cā ca doti niiri tabea, jīcāgħu bapigħure dia pairi
yaapħure cōaħħua cojoricaro, wai cāja ca niiro cōrora cāja ca yoorore biro nii.

48 Bapigħure wai cāja ca jāa dadaro īa, wai jīlri maja pea, jita dupari yepa
pee wee maa waa, añurāre piwappu jee jāa, ñaħarā peerā cōaħħuacā, cāja ca tii
duwiżorre biro bii.

49 O biri wāmerra biirucu, ati umureco ca petiro. Umureco Pacu puto macārā,
niipetiri taberipu waari, añurā watoare bojoca ñaħarāre bojoricaro cājare jee
dica woорucuma.

50 Ñaħarāra pecame ca īħi yatitiri pecamepħu cājare cōa joerucuma. Bħaró
oti, cāja upire baca dapo tuu, cāja ca biiparopħu —li wedewi Jesúś.

[‡] **13:35** Sal 78.2.   **§ 13:39** Ángeles.

Wāma wāme, bñca wāme

51 To biro ūi yapano, o biro ūi jāiñawi Jesús:

—¿Ano yu ca ūirije niipetirijere maña tuo puoti? —ūiwi.

To biro cā ca ūiro, “Ugjá Wiogu,” jāa ūi yueawu.

52 To biro jāa ca ūiro, o biro jāare ūiwi Jesús:

—Jicā, doti cūurique ca jho buegu, Uñureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquēre cā ca buejata, wii apare biro biimi. Cā yaa wii maquē cā ca queno cūurije wāmare, to biri buecare, jee wiene majimi —jāare ūi wedewi Jesús.

Nazaret'p#Jesús cā ca bñrique

(Mc 6.1-6; Lc 4.16-30)

53 Jesús atere ūi cōñia wede yapano, too ca niiricu waacoawi.

54 Cā yaa yepa majuropeepure eagu, cāja yaa wii cāja ca nea poo juu bueri wiipu waari, bojocare bue jho waawi. Too macārā pea teere tuo, do biro pee ūi majitima ūirā:

—¿Ania, ate niipetirije cā ca majirijera, noopu cā buejapari? ¿Do biro biicāri, ca ūa ñaaña manirije tii bau nii majirique cāre cā tii majiti?

55 ¿Ania, yucu píri paderi maju José macā, * ñucā María macā méé cā niiti? ¿Santiago, José, Simón, Judas jāari jūwū méé cā niiti?

56 ¿Ñucā ano mani watoa ca niirā cāa, cā bairā romiri méé cāja niiti? ¿Ate niipetirije cā ca majirijera noopu cā buejapari? —ameri ūiwa.

57 To biirije cāre ca ūirā niiri, cā ca wederijere tuo nñanjeeragatiwa.

To biro cāja ca biiro ūari, Jesús pea o biro cājare ūiwi:

—Jicā Uñureco Pacu yee quetire wede jugueri majare niipetiri taberipure cāre nacā bñoma. Cā yaa macā majurope macārā, cā yaa wii macārā majurope pea, cāre nacā bñotima —ūiwi.

58 To biri cā ca wederijere díamacā cāre cāja ca tuo nñanjeetiro macā, tii macāre niigu ca ūa ñaaña manirijere paú tii bau niitiwi.

14*Juan're cāja ca paa taa cōarique*

(Mc 6.29; Lc 9.7-9)

1 Tii rñamirira Galilea yepa wiogu Herodes, Jesús cā ca tiirijere cāja ca wederero tñori,

2 cāre ca pade coterāre o biro ūipi:

—Cāa, Uwo Coeri maju Juan nñiquñricu, ca cati tuaricu niicum. To biri ca ūa ñaaña manirije tii bau nii majiriquere cñocumi —ūiwi.

3 Herodes pea, cā bai Felipe nñamo Herodías jñori, Juan're ñee dotiri, come daa mena jíari, tia cñurica wñipu cāre cñu dotiupi.

4 Ména, Juan pea to biro cā tñijato ūigu: “Cōre nñamo cñtigu, doti cūurique ca tii dotitirijere mu tii,” ūipi Herodes're.

5 Herodes pea Juan're jñaruga nii pacagu, bojoca peere uwiupi, niipetirā “Juan Uñureco Pacu yee quetire wede jugueri majara niimi,” cāja ca ūi nacā bñogu cā ca niiro macā.

6 To ca bii pacaro, Herodes cā ca bñarica rñam# uno ca earo cā ca tiiri boje rñamare, Herodías macō pea niipetirā Herodes cā ca jho cojorifarā cāja ca ūa cojoropu bajago wia waupo. Herodes pea cō ca bajarijere ūa mecamā ūigu, o biro cōre ūipi:

7 “No ca boorije mu ca jñairijere mñre yu tiicojo majuropeecñrucu. ¡Yee méé mñre yu ūi!” cōre ūipi.

* 13:55 Carpintero.

8 Cõ pea cõ pacõ ca wede majorico niiri, o biro ūiupo Herodes're:

—Jotu bapapu Juan dūpugare jääri, yare tiicojoya —cäre ūiupo.

9 To biro cõ ca ūiro tuogu, buaro tugoeña paiupi Herodes. Bäari, niipetirä cã ca juo cojoricarä cäja tao cojoropu: “Mu ca jäärijere yu tiicojo majuroopeecärucu,” cã ca ūirique ca niiro macä, cõ ca ūirore biro tii dotiupi.

10 To biro cã umuare tia cüurica wiipu ca niigü, Juan dūpugare paa taa doti cojoupi.

11 Jiro jotu bapapu ami jää ami waari, wāmore cõre tiicojoupa. Cõ pea, cõ pacopare tiicojoupo.

12 To biro cäre cäja ca ūiriquere queti tho, cã buerä ca niircarä eari, cã upari niiquiriquere ami waa, yaa cõa yapanori jiro, Jesús're wederä waaupa.

Pau bojocare Jesús cã ca baarique ecarique

(Mc 6.30; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

13 Jesú斯 pea teere cäja ca queti wedero tho, too ca niirich, jää, cã buerä mena cümuapu ea jää, juo waacoawi ca bojoca maniro pee. Toopu jää ca ūiriquere majiri, tii macäri macärrä pea maapu jääre nuñu waaupa.

14 To biro Jesú斯 utabucura ape nuñapu tĩa ea maa nucägh, pau bojoca cäja ca niiro ūawi. Cäjare ūa boo pacari, ca diarique cätirä cäja ca jee waarcaräre cäjare catio bojawi.

15 Jää, cã buerä pea, naiocoaro ca biiro ūarä Jesú斯 puto pee waa, o biro cäre jää ūiwu:

—Mee ūamica niicoa. Anoa ca bojoca maniropu nii. Bojocare, “Waaräja,” cäjare ūña. Macäpu waari, cäja ca baapere cäja wapa tiirä waajato —cäre jää ūiwu.

16 To biro jää ca ūiro, Jesú斯 pea o biro jääre ū yuuwi:

—Nee ūirä waaticuma. Mujara cäjare baariquere ecaya —ūwi.

17 To biro cã ca ūiro, jää pea:

—Jää, anora jicä amo cõro pan'gaariacä, wai puaräacä to cõrora jää cão —cäre jää ūiwu.

18 To biro cäre jää ca ūiro tho:

—Ano pee ami dooya —jääre ūwi Jesú斯.

19 Ūi yapano, bojocare taa yepapu cäjare duwi dotiwi. Duwi doti yapano, pan jicä amo cõro ca niircarire, wai puarä mena jeeri, umureco pee ūa mäene cojori, Umureco Pacure:

—Añu majuropecä! Añurije jääre ūa cõa peo bojaya —ūi juu bue yapano, pan'gaaripe pee batori, jää cã bueräre noniwi. Jää pea bojocare jää batowu.

20 To biro jää ca ūirijere, niipetiräpura baa yapi peticoawa. Jää pea ca dujarijere jee neo, puu amo peti, dūpore puaga penituarö niiri pijeeri peti jää jee jää dadowu.

21 Teere ca baaricarä pea jicä amo cõro mil umua niiwa, nomia, wimara cõoña maniro ūirä.

Oco jotoara Jesús cã ca waarique

(Mc 6.45-52; Jn 6.16-21)

22 Ate jiro Jesú斯, jää, cã bueräre cümuapu ea jää dotiwi, bojocare cã ca ūarique wui ditoye, cã juguero ape nuñapu cäja tĩa waa yuecäjato ūigu.

23 Bojocare waarique wui cojo yapano, ūtägä jotoapu jicära juu buegu muacoaupi Jesú斯. Ména, ca naioro jiro jicära toora niicäupi.

24 Mee, jää pea yoaropu jää tujacä tĩa waawu. Wino buaro jää ca waaro peeria paa puu dooma ūiro, jää cümuare uwioro, oco jabe cõa tuu niiwu.

25 To biro jāa ca bii paja yujuro, ca boeparo j̄ugueroacā jāa p̄ato pee doo nānāa doowi Jesús. “¡Níjá! Oco jotoara doocā nānāa doowi.”

26 Oco jotoara cū ca doo nānāa dooro īa uehacoari, b̄aro uwirique mena:
—Wātīro doo bēé —jāa īi acaro buicoawu.

27 To biro jāa ca īiro, Jesús pea o biro jāare īi cojowi:
—Yerijāa waaračā. Yura yu nii. Uwiticāna —jāare īiwi.

28 To biro cū ca īiro, Pedro pea o biro īiwi Jesús're:
—Wiogu, m̄ra mu ca niijata, oco jotoara mu p̄atopu yure waa dotiya —īiwi.

29 To biro cū ca īiro:

—Dooya —cāre īiwi. To biro cū ca īiro, Pedro, cūmuapu ca jāñaricu wācā ñaa, oco jotoara Jesús cū ca niiro díamacū waacā nānāa waawi.

30 Too waa nānāa waagū, wino b̄aro ca paa puuro īa uwima īigura, duacā nānāa waawi. “Duacā yai waagū yu bii,” īima īigura, o biro īi acaro buiwi Pedro:

—Wiogu, yure ñeegu dooya —īiwi Jesús're.

31 To biro cū ca īirora, Jesús pea cā amore juu cojo, cāre ñeeri, o biro cāre īiwi:
—Petoacā peti yure mu tuo nānājeecā! ¿Ñee tiigū, “Yure tii nemocārucumi,” mu īi tāgoefnā bayitjāri? —īiwi.

32 Cūmuapu cāja ca ea jāarora, wino paa puu yerijāacoawu.

33 To cōrora, jāa, cūmuapu ca niirā pea:

—Muā díamacūra, Ùmāreco Pacu Macāra mu nii —jāa īi nucā b̄owu Jesús're.

Genesaret'p̄u ca diarāre Jesús cā ca catorique

(Mc 6.53-56)

34 To biro bii tīa waa, Genesaret yepapure jāa eawu.

35 Toopu jāa ca earo, too macārā pea Jesús're īa majiri, too cū ca earo, too p̄atori macārā niipetirāp̄are queti wede bate peoticā cojoupa. Niipetirā ca diarique cātirāre jeecāri, Jesús p̄ato

36 “Jāa cāare petopura, mu jutiro yapaacā unorena, jāare padēña dotiya,” īi eawa. Niipetirā cā jutirore ca padēñarā cōrora cati peticoawa.

15

Bojocāre ca ñañorije

(Mc 7.1-23)

1 Jicārā fariseos, to biri doti cūuriquere ca j̄uo bueri maja, Jerusalén'pu ca dooricarā Jesús p̄ato eari, o biro īi jāiñawa:

2 —¿Ñee tiirā mu buerā pea mani ñicū jūmua cāja ca tii j̄uo dooriquere cāja tii nānājeetiti? ¿Ñee tiirā baarugāra j̄uguero amo coeriquere cāja tii nānājeetiti? —īiwa.

3 To biro cāja ca īiro, Jesús pee cāa o biro cājare īi jāiñawi:

—¿Ñee tiirā m̄aja cāa, m̄aja ñicāa cāja ca tii j̄uo doorique peere tii nānājeerugāra Ùmāreco Pacu cū ca doti cūuriquere m̄aja tii nānājeetiti?

4 O biro īiupi Ùmāreco Pacu: “Mu pacāre, mu pacore nucā buoya.” * Cū pacāre, cā pacore ñañaro ca īigū, jāa cōcacāricu niirucumi,” † īiupi.

5 To biro cū ca īi cūurique ca nii pacaro, m̄aja pea o biro m̄aja īirucu: “Jicā, cā pacāre, cā pacore, ‘Yu yee niipetrije Ùmāreco Pacare yu ca nonijārije wado nii. To biri m̄ajare yu tii nemo majiti,’ īicā majimi.

6 To biirije ca īigū, cā pacāre, cā pacore cā ca tii nemorucarare biro tii nemo majitimi yua,” m̄aja īi wederucu. O biirije īicāri, Ùmāreco Pacu cū ca

* 15:4 Ex 20.12; Dt 5.16.   † 15:4 Ex 21.17; Lv 20.9.

doti cūurique peere tee jāa ūri méé māja bii yaiocā, māja majuropeera māja ca ūrige pee wadore tii nūnūjeema ūrā.

⁷ Watoara ca bii dito pairā! Díamacára ūquūpi Umureco Pacu yee quetire wede jugueri māja Isaías, māja yee maquēre ūigu:

⁸ “Anija, ujero ūrique wado yare ū nacā buoma.

Cāja yeri pea aperopu nūcā.

⁹ Yee petira yare ū nacā buocāma.

Cāja ca buerijea, cāja majuropeera cāja ca tii doti niirije nii,”[‡] cā ca ūquūriquera —cājare ūwi Jesús.

¹⁰ To biro cājare ū yapano, bojocare jho cojori, o biro cājare ūwi Jesús:

—Atere tuori añuro tuo puoya:

¹¹ Baarique ujero pee ca jāa waarije méé bojocare ūañarā cāja ca niiro tii. Cāja ujero mena pee ūañarije cāja ca wede wienerije pee nii, bojocare ūañarā cāja ca niiro ca ūrige —ūwi.

¹² To biro cā ca ūro jāa cā buerā pea cā puto pee waari, o biro cāre jāa ū jāñawu:

—¿Mu ca ūjārijere tuori, fariseos cāja ca ajiacoajārijere mu majiti? —cāre jāa ūwi.

¹³ To biro jāa ca ūro:

—No ca boorije yu Pacu, umureco tutipu ca niigū, cā ca otetiriquea, niipetirijepura ca nucōri menaphra wēe bate ecorucu.

¹⁴ To birora cājare ūacāna. Ca ūatirāre biro nii pacarā, aperā ca ūatirāre ca juguerāre biro ca niirā niima cāja. No jīcū uno ca ūatigura, apī ca ūatigura cā ca jugue waajata, cāja paarāpura opepu ūaajāacoarucuma —jāare ūwi Jesús.

¹⁵ To biro cā ca ūro jiro, Pedro pea: “Mu ca ū cōoña wedejārijere jāare wede majioña,” ūwi Jesús’re.

¹⁶ To biro cā ca ūro, o biro ū ūawi Jesús pea:

—¿Muja cāa mena māja tuo puoticāti?

¹⁷ ¿Ujero pee ca jāa waarije niipetiro uta miji daari pee waa, jiro witi baterāgaro māja ū majititi?

¹⁸ Ujero pee ca witirije doca, bojocare ūañarā cāja ca niiro ca ūrige nii, cāja yeripu ūañarije ūgoeñacāri cāja ca wede wienerije niima ūro.

¹⁹ Bojoca cāja yeripu ūañarijere ūgoeñama. Ūariquere, apī nūmopure tii eperiquere, ūirica wāme cōro mēépu ūee epericarā cāti yai waariquere, jee dutiriquere, ū ditorique, aperāre acaro bui tutiriquere, ū wienema cāja ujero mena.

²⁰ Ate nii, bojocare ūañarā cāja ca tuaro ca ūrige. Amo coetigura cā ca baarijea bojocare ūañaga cā ca niiro tiiti —ūwi.

Cananea díamacā cō ca tuo nucā buorique (Mc 7.24-30)

²¹ Jiro, too ca niircarā, Tiro, Sidón ca wāme cātiri yepa pee jāa waacoawu.

²² Toopu jāa ca earo, jīcō nomio tii yepa macō cananea, Jesús pātore o biro ū acaro bui eawo:

—Wiogu, David Pārami, yare boo paca ūaña. Yu macō wātī jāa ecocāri ūañaro peti tamūomo —cāre ū eawo.

²³ To biro cō ca ū pacaro, Jesús pea cōre ūutiwi. To biro cā ca biiro ūa, jāa, cā buerā pea, cā putoacā waari, o biro cāre jāa ūwi:

—Cōre tii nemocāna niija. Mani jiro acaro bui nūnūjee doomo —jāa ūwi.

²⁴ To biro jāa ca ūro tuo, o biro ūwi Jesús:

[‡] **15:9** Is 29.13. Cājara cāja ca ūrigejerena, “Ate nii Umureco Pacu manire cā ca ūtiriye,” ū wederucuma.

—Umareco Pacua, Israel yaa pooga macārā, oveja ca yairicarāre biro ca niirā wadore tii nemo dotigu yure tiicojowi —īwi.

25 To biro cū ca ī pacaro, nomio pea cū j̄uguero cō ājuro jupearí mena ea nuuri:

—Wiogu, yure tii nemoña —cūre īwo.

26 Jesús pea o biro cōre ī yuewi:

—Cū puna cāja ca baarije pan're ēmari, yaia peere cū ca ecajata, añuti —cōre īwi.

27 To biro cū ca īiro, o biro cūre īwo cō pea:

—To birora bii biropua, Wiogu. To biro to ca bii pacaro, yaia cāa, cāja uparā cāja baa baterijere baama —īwo Jesús're.

28 To biro cō ca īiro, o biro cōre īwi Jesús:

—¡Nomio, díámacc peti mu tuo nūnajee majuropeecā! Mu ca boori wāmère birora to bijato —īwi.

To biro cōre cū ca īrije menara, cō macō pea jīcāto caticoaupo.

Pau bojoca ca diarique catirāre Jesús cū ca catiorique

29 Too ca niiricarā waa, Galilea utabucura tujaropu jāa eawu. Jiro, buuro jotoapu maa waa, ea nuu waawi Jesús.

30 To biro cū ca biiro, pau bojoca cūre nea poo eawa. Cāja yaarā ca diarique cūtirā, upa yuriri, ca īatirā, ca dicari pojaričarā, ca wedetirā, to biri aperā pau ca diarique cūtirāre, Jesús puto jee eawa. To biro cāja ca tirāre, Jesús pea cājare catio bojawi.

31 Bojoca pea ca wedetimiricarā wede, ca dicari pojaričarā cāa añucoa, upa yuriri añuro waa majicoa, ūucā ca īatimiricarā cāa ūaco, cāja ca biiro īarā, ūee ūee ūiticāwa. Teere īari, Israel Umareco Pacare ī ūucā buowa.

Pau bojocare Jesús cū ca baarique ecarique

(Mc 8,1-10)

32 Jiro Jesús, jāa, cū buerāre j̄uo cojori, o biro jāare īwi:

—Anija bojocare buaro cājare yu boo pacā ū, mee itia ūumū ūicoa yu mena cāja ca niiro. Baarique ūno cāotima. Baari méé ca biirārena cāja yaa wiijeripu yu ūtueneçojorēgati. To biro yu ca tuijata, waa bayiti, maa decomacārira dia ūnacoabocuma —īwi.

33 To biro jāare cū ca īiro, jāa pea o biro cūre jāa ūwū:

—To cōro pau bojoca ca niirāre mani ca escapere, ano ūno ca bojoca maniropare ¿do biro pee ūticāri baariquere mani buarāti? —jāa ūwū.

34 To biro jāa ca īiro, o biro jāare ī jāiñawi Jesús:

—¿Mēja pea no cōro pau pan'gaari mēja cāoti? —īwi. To biro cū ca īiro:

—Jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō niirije pan'gaari, to biri no cānacārā mééacā jāa wai cāo —cūre jāa ūwū.

35 To biro jāa ca īiro, bojocare yepapu duwi doti cojowi.

36 To biro ī yapano, jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō ca niirije pan'gaari, to biri wai menare jeeri, Umareco Pacare: “Añu majuropeecā,” ī yapano, pee batō noni cojowi, jāa cū buerāre. Jāa pea bojoca peere jāa noni batō cojowu ūucā.

37 To biro cū ca tiirijere niipetirāpura baa yapi peticoawa. Ca dūjariquere jāa ca jee neoro, jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō niiri pijeeri peti dadawu.

38 Teere ca baaricarā pea bapari mil peti ūmua niiwa, nomia, wimara, cōoñia maniro niirā.

39 Jiro Jesús, bojocare waarique wui, cūmuapu ea jāa, jāa waacoawu, Magadán ca wāme cūtiri yepa pee waara.

16

*Tii bau niiriquere cāja ca ūtarugarique
(Mc 8.11-13; Lc 12.54-56)*

¹ Fariseos, to biri saduceos, Jesús puto doori, cāre iī buiyee ñaarā, Umureco Pacu cā ca tiicojoricara cā ca niirijere ca bii ūñorije jīcā wāme ca īa ñaaña manirije cāre tii bau nii dotiwa.

² To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare iī yuewi:

—Umureco ca jūa naio waaro ūari, “Boerore añuri rāmu niiruga,” muja iī.

³ Ñucā boeri tabere, umureco quejero jūa, bueri bārari nii, ca biiro ūarā, “Oco rāmu niiruga,” muja iī. Umureco to biro ca biirijere ūari, to biirije biiruga añuro ca iī majirā nii pacarā, ¿ñee tiirā ati yutearire ca bii niirije peera muja īa majititi?

⁴ Anija bojoca ñaaña, Umureco Pacare ca tao nānajeetirā, jīcā wāme ca īa ñaaña manirije tii bau niiriquere ūtarugama. To biro cāja ca ūlimijata cāare, jīcā wāme uno peera Jonás cā ca biiriquere biro apeye ca īa ñaaña manirije tii bau nii ūño ecotirucuma —iwi. To biro iī, toora cāja ca niiro cājare waa weocoawi.

*Fariseos, saduceos, cāja ca tii niirije
(Mc 8.14-21)*

⁵ Jāa, cā buerā, Jesús mena utabacura ape nāñapu waara, acoboma ūirā pan jāa jee waatiupa.

⁶ Jesús pea:

—Fariseos, saduceos, cāja ca tii niirije, pan're ca wauaro ca tiirijere biro ca niirijere īa majiri niiña —jāare iwi.

⁷ To biro cā ca ūiro, jāa, cā buerā pea:

—Agó nija! Pan mani jee dootijapa —jāa ameri ūiwa.

⁸ Jesús pea to biro jāa ca ameri ūirijere majiri, o biro jāare ūiwi:

—¿Ñee tiirā, “Pan mani cāoti,” muja ameri ūiti? No cōro petoacā peti díamacā muja tao nācā bāocāti.

⁹ ¿Muja tao jeeñoticātī ména? ¿Jīcā amo cōro niircari pan menara, jīcā amo cōro mil ca niirāre yu ca ecarique cāare muja majititi? ¿No cānacā pijeeri peti muja jee neori?

¹⁰ ¿Ñucā pan'gaari jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niircari menara bāpari mil ca niirāre yu ca batorique cāare muja majititi? ¿No cānacā pijeeri peti muja jee neori?

¹¹ ¿No cōro peti pan méére yu ca iī pacaro muja tao majititi? Fariseos, to biri saduceos, cāja ca tii niirijere baarique ca wauaro ca tiirijere biro ca niirije menara īa majiri niiña —jāare ūiwi.

¹² To biro cā ca ūiro pan're ayariarique méére, fariseos, to biri saduceos, cāja ca iī dito buerijere tao majiri niiña ūigu, Jesús to biro jāare cā ca ūirijere jāa tao majiwu yua.

*Pedro, “Mesías mu nii,” Jesús're cā ca ūirique
(Mc 8.27-30; Lc 9.18-21)*

¹³ Jiro Jesús, Cesarea de Filipo yepapu eari, o biro jāare iī jāiñawi:

—¿Yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre, “Ñiru niimi,” cāja ūirucuti bojoca? —iī jāiñawi.

¹⁴ To biro cā ca ūiro, o biro cāre jāa iī yuewu:

—Jīcārā, “Uwo Coeri maju Juan niimi,” ūima. Aperā, “Elías niimi,” ūima. Aperā, “Jeremías niimi; ñucā apī Umureco Pacu yee quetire wede jāgueri maju niimi,” ūirucuma —cāre jāa ūiwa.

¹⁵ To biro jāa ca ūiro:

—Maja pea, ¿“Ñiru niimi,” yare maja ñiti? —jääre ñi jääñawi Jesús.

16 To biro cū ca ñiro, Simón Pedro o biro cäre ñi yuwwi:

—Mua Mesías, Ùmureco Pacu to birora ca caticōa niigü Macu mū nii —ñiwi.

17 To biro cū ca ñiro, o biro ñiwi Jesús:

—Ujea niña mū, Simón, Jonás macu. Jicu bojocu uno peera atere mure wede majiotjacupi. Yü Pacu umareco tutipu ca niigü, atere mure majiomí.

18 To biri yü pea: “Pedro mu nii,” mure yü ñi. Atiga ñitaga jaorira yare ca tuo ñanajeerä cäja ca nii ñanha waaro yü tiirucu. Bii yairicaro ca tii tutua ñirijepu cäa, cäjare ametüene nucatirucu.

19 Ùmureco Pacu cä ca doti niropare ca waarrére ca jope pää jüguegare biro mure yü cüu. Ati yepare niigü tii niiriquere mū ca bootijata, umareco tutipu cäare boo ecotirucu. Ñucä ati yepare niigü tii niiriquere mū ca boojata, umareco tutipu cäare boo ecorucu —ñiwi Pedore.

20 To biro ñi yapano, jää cū bueräré:

—Mesías yü ca nirijere jicu uno peerena wedeticäña —jääre ñiwi Jesús.

Cä ca bii yaipere cä ca wederique

(Mc 8.31–9.1; Lc 9.22–27)

21 Jesús, tii tabe mena, jää cū bueräré, Jerusalén'pu cū ca waapere to biro bojocare ca jao niirä, paia uparä, doti cüuriquere ca jao bueri maja, ñañaro cäre cäja tiipere, ñucä cäre cäja ca jla cöapere, to biro cäre cäja ca tii cöacämijata cäare ñucä itia rumu jiro cū ca cati tuapere, jääre wede jhowi.

22 To biro cū ca ñiro tuo, Pedro pea apero pee cäre ami waari, o biro cäre ñi tutti jao waawi Jesús're:

—¡Agó niija Wiogü, Ùmureco Pacu teere mure cä camotajato! ¡Atea jicäti uno peeria to biirije peti mure biitirucu! —cäre ñiwi.

23 To biro cū ca ñiro, Jesús pea Pedrore amojode ñari, o biro cäre ñiwi:

—¡To cörora yare camotatiya, Satanás! Mua, apeye pee yü ca bii maa wijiaro yare tiirugü mū ñi. Mua, Ùmureco Pacu cū ca boorore biro méé mū tagoeña. Bojoca cäja ca tagoeñari wâme pee wado mū tagoeñacä —cäre ñiwi.

24 To biro cäre ñi yapano, jää, cä bueräré, o biro jääre ñiwi:

—Jicu, yü buegu ca niirugü uno, mū majurope mū ca tiirugarijere to cörora acobori, to cänacä rumura yü yee jüori ñañaro tamu pacagu, to birora yare tuo ñanajeeccäa niña.

25 Cä ca catirijere ca maigua, cä ca catipere buatirucumi. Yü yee jüori ñañaro ca tamu yaigua, cä ca catipere buarucumi.

26 ¿Bojocure ñee uno peere to tii nemoti ati yepa maquë niipetirijepurena cäocä pacagu, cä yerire cä ca tii yaio nucocäjata? ¿Ñucä cä ca cati niipe wapare, no cöro pairo mena cä wapa tii majibogajati?

27 Yü, Ca Nii Majuropeegü Macu, yü Pacu cū ca boe baterije mena, ñucä yü yaarä yare quieti wede bojarí maja mena, yü doorucu. To cörore to cänacärapurena cäja ca tii niirica wâmeri ca niirore biro, cäja yee ca nirijere cäjare yü noni wapa tiirucu.

28 Diámacä mäjare yü ñi: Jicäraano ca niirä, yü, Ca Nii Majuropeegü Macu, Wiogü yü ca niigü dooro ñatirära maja bii yaitirucu —jääre ñiwi Jesús.

1 Jīcā amo peti, ape amore jīcāga penituarō ca niiri rāmāri jiro Pedro, Santiago, cū bai Juan're, bojoricaro cājare jao cojori, ūtāgu bharo ca emāaricā jotoapu cājare jāocoawi.

2 Toopu, cā mena cāja ca niiro, Jesús cū ca baurije wajoacoaupi. Cā diámācu muipū umāreco macāre biro boe bateupe. Biicā, cū jutiro cāa ca boe baterijere biro botirito biicoaupi.

3 To biro cū ca biiri tabera Elías, Moisés, Jesús mena cāja ca wede peni niiro ūaupa.

4 To biri Pedro pea o biro ūiupi Jesús're:

—Wiogu, anopu mani ca niiro añu majuropeecā. Mu ca boojata, itia wii mājare yu queno bojarucu. Jīcā wii mu yaa wii, ape wii Moisés yaa wii, ape wii Elías yaa wii, mājare yu queno bojarucu —cāre ūiupi.

5 Pedro, Jesús're to biro cū ca ūi niiri tabera, bueri bārāa bharo ca boe bateri bārāa duwi doo, cājare paa ūma nūcācoaupa. To biro ca biiri tabera wederique bueri bārāa watoapure o biro ca ūi wedeo cojorijere ūaoupa:

—Ani yu Macū, yu ca maigū, yu ca beje amírica niimī. Cū ca ūrijere tuo nūnūjeeyā —ūi wedeoupa.

6 To biro ca ūrijere ūorā, cū buerā pea uwima ūirā, yepapu muu bia ūaacūmucoaupa.

7 To biro cāja ca biiro ūa, Jesús pea cāja pāto waa, cājare padeña:

—Wāmu nūcāñā. Uwiticāñā —cājare ūiupi.

8 To biro cū ca ūiro ūa cojorā, aperā peera ūatiupa yua. Jesús wadore cāre ūaupa.

9 Ūiro ūtāgupu ca niiricarā duwi nūnāa doorā:

—Mecā māja ca ūajārijere jīcā uno peerena māja wedetirucu ména. Jiro yu, Ca Nii Majuropeegu Macū, ca bii yaicoaricā nii pacagu, yu ca cati tuaro jiropu docare māja wederucu —cājare ūiupi Jesús.

10 To biro cū ca ūiro, cū buerā pea o biro cāre ūi ūaiñāupa Jesús're:

—¿Nee ūiirā doti cūuriquere jao bueri māja pea, “Elías doo ūorucumi ména,” cāja ūiti? —cāre ūiupa.

11 To biro cāja ca ūi ūaiñāro, o biro cājare ūi yuūupi Jesús:

—Díamacāra ūima. Elías'ra doo ūague, cāra niipetirijere queno, ūirucumi.

12 Yū pea, “Mee, Elías doo ūerijāupi,” yu ūi. Cāja pee cāre ūa majitiupa. To biro no cāja ca ūirāgarije cōro cāre ūiupa. To biro wāmera cājare yu tii ecorucu yu, Ca Nii Majuropeegu Macū cāa —ūiupi.

13 To biro cū ca ūiro: “Uwo Coeri māju Juan niiquūricare ūigū ūimi,” ūi tuo majicāupa cū buerā.

Wāmu ca wātū ūāa ūcoricāre Jesús cū ca catorique

(Mc 9.14-29; Lc 9.37-43)

14 Bojoca cāja ca niiropu cāja ca earo, jīcā umā Jesús pāto ea, cū ājāro jupearī mena ea nuu waari, o biro ūiwi Jesús're:

15 —Wiogu, yu macāre boo paca ūaña. ūaña meca yai waami. Paū ūiirī pecamepu ūaajoeca, ūucā ape ūaupa ūaañuaocoa, biimi.

16 Mu buerāre cāre yu ami eamijāwu. Cāre ametueene majitijāwa —ūiwi.

17 To biro cū ca ūiro, o biro ūi ūawīwi Jesús:

—Agó nija, díamacā tuo nūcā buoti, ca ūiyya manirijepu tii nūnūjeecā yai waa, ca ūirā cāja ca niiri cuu macārā! ¿No cōro yoaro māja mena yu niiguti? ¿No cōro yoaro to biro māja ca ūirijere yu nūcā niiguti? Jau, wāmāre ano pee cāre ami dooya —ūiwi.

18 To cōrora wātū ūtū, wāmāpūre ca niigare cāre cōa wiene, ūiwi Jesús. Cā pea to biro cū ca ūi ūimaro mena diarique manigu tuawi.

19 Jiro jää, cā buerā pea, bojoricaro jää wado Jesús mena niirā, o biro cāre jää ū jāiñawu:

—Ñee tiirā jää pea wātīre jää cōa wiene majitijapari? —jää ū iwi.

20-21 To biro jää ca ūro, o biro jääre ū yuewi Jesús:

—Muja petoacā peti díamacā muja tuo nucā buocā.* Díamacā muja ca tuo nucā buorije, mostaza apegā cōrocā to ca niicāmijata cāare, atigū ūtāgure, “Pia waari, aperopu ea nucāroja,” muja ca ūrora, muja ca ūrora biro biicābocu. Jicā wāme uno peera muja ca tii majitirije nii, biitibocu —jääre ūwi.

Cā ca bii yaipere p̄ati Jesús cā ca wederique

(Mc 9.30-32; Lc 9.43-45)

22 Galilea yepapure cā mena jicāri jää ca waa yujuro, o biro jääre ūwi Jesús:

—Yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre neeri, aperāpūre yure tiicorucuma.

23 Cāja pea yure jää cōacārucuma. To biro yure cāja ca tii pacaro, itia rēmu jiro yu cati tuacoarucu ūucā —jääre ūwi. To biro cā ca ūro, jää pea buaro jää tugoeñarique paiwu.

Umareco Pacu yaa wii maquē ca niipere wapa tiirique

24 Jiro Capernaúm'ph Jesús, jää, cā buerā mena jää ca earo, Umareco Pacu yaa wii maquēre wapa jeeri maja Pedore ūrā waari, o biro cāre ū jāiñaupa:

—¿Mujare ca buegāa, Umareco Pacu yaa wii maquē wapa jāiriquere cā wapa tii? —cāre ūupa.

25 To biro cāja ca ūro, o biro cājare ūipi Pedro:

—¡Ügjá! Wapa tiirucumi —ūipi. Íi yapano, Pedro wiipu cā ca jää earije menara Jesús pee o biro cāre ū jāiñā juguecāwi:

—Simón, ¿do biro mu tugoeñati mua? Ati yepa macārā wiorā ¿noare cāja wapa jāirucuti? ¿Cāja punarena, ape yepapu macārā peere, cāja jāirucuti? —cāre ūwi.

26 To biro cā ca ūro, Pedro pea o biro ū yuewi:

—Ape yepa macārāre jāirucuma —cāre ūwi.

To biro cā ca ūro, o biro ū nemowi ūucā Jesús:

—To birora bii, cāja puna peera petoacā unoora wapa tiirique mani.

27 Biirāpū, cāja ca wede paio mani ca bii buiyetipere biro ūrā, utabucurapu waari, wai wajagūja. Mu ca jää juogu ūjerore jicā tii, wapa tiirica tii mu buarucu, yu yee wapa cāare, mu yee wapa cāare, ca wapa tiicāpa tiipure. To biri tii tiire amí waari, cājare mu noniwa —ūwi Pedore.

18

Ñiru cā niiti ca nii majuropeegu

(Mc 9.33-37; Lc 9.46-48)

1 To biro cāre cā ca ū niiri tabera, Jesús're nea poo eari, o biro cāre jää ū jāiñawu:

—¿Umareco Pacu cā ca doti niiri tabepure ca nii majuropeegu ca niigū niipe cā niiti? —jää ūwi.

2 To cōrora Jesús pea, jicā wimagine juo cojo, jää watoa cāre nucōri,

3 o biro ūwi:

—Díamacā mujare yu ū. Tēgoeña wajoa, wimarāre biro pee muja ca biitijata, Umareco Pacu cā ca doti niiri tabepure muja ea waatirucu.

4 Umareco Pacu cā ca doti niiri tabepure ca nii majuropeegu ca niigū, ani wimagine ca nii majuropeegu cā ca nii tugoeñatiore biro ca biigū niimi.

* **17:20-21** Biirāpū, wātā anija uno, beti, juu bue, tiicāripu cōa wienericaro ca witirā niima.

5 Jīcū uno, yu yee quetire, ani wimagare biro ca ūneegua, yurena ūneegua tiimi.

6 Ņucā no ca boogua, wāmaacā yure ca tuo nānūjee jao doorā mena macāre ūnāraro cū ca tiiro ca tii buiyegua unora, ūtāga pairica mena cū amāture jia tuuri, dia pairi yaa ca ūcūaropu cāre duu cōacājata, aňubocu.

Ñaňarijere tiirique ca bii buiyerije

(Mc 9.42-48; Lc 17.1-2)

7 "Ñaňa majuropeecā ati yepare, to cōro paú ūnārije cāja ca tiiro ca tii niirije. Ca bii buiyee niirijea do biro tii camotaarique uno méé niiro bii biropua. To ca bii pacaro, aperāre ūnārije cāja ca tiiro ca tii buiyegua pea ūnāraro peti tamārurumi.

8 To biri mu amo, mu dāpo, ūnārije mu ca tiiro to ca tijjata, patari yoaropu cōacāña. Amo manigura, ūncā upa yuriara, Úmureco Pacu pātopa mu ca ea waaro aňujaňu. Pua amo, ūncā pua dāpo menapura pecame ca ūa yatitiri pecame pee mu ca cōa joe ecojata docare, aňuti.

9 Ņucā mu capega ūnārije mu ca tiiro to ca tijjata, jade wee amiri, yoaropu cōacāña. Jīcā capega menara Úmureco Pacu pātopaure mu ca earo aňujaňu. Pua capega menapura, ūnāraro tamārurica pecame pee mu ca cōa joe ecojata docare, aňuti.

Oveja ca yairicāre cā ca ū cōoñarique

(Lc 15.3-7)

10 "Anija wimarāre jīcū uno peerena watoa macārāre biro cājare ūtaticāña. Cūja yaarā Úmureco Pacu pāto macārā, yu Pacu umareco tutipu ca niigua diámacāre, to birora ūacōa niíma.

11 Yu, Ca Nii Majuropeegua Macāa, ca maa wijia yairicāre ametāenega doogua yu doowu.*

12 "Do biro māja ūti māja? Jīcū bojoch, cien oveja ca chogua, jīcūacā cāja mena macā cū ca maa wijiaro, ūjīcāto, noventa y nueve ca niirāre toora cājare cūri, cāre cū amagu waatigajati?

13 Oveja ca maa wijiaričāre cā ca bāacājata, aperā noventa y nueve ca niirāre cū ca ūjea niiro ametāenero ūjea niicum.

14 To birora māja Pacu, umareco tutipu ca niigua cāa, jīcū uno peera anija wimarāre mena macā cū ca yairo bootimi.

Mani yee wedegua mena ameri quenorique

(Lc 17.3)

15 "Mu yee wedegua ūnāraro māre cū ca tijjata, cā jīcū menara wede peniri, ūnāraro cū ca tiiriquere "Ñaňaro yu tijjapa," cā ca ū tāgoeňa yeri wajoaro cāre tijya. To biro mu ca ūrijere cū ca tuo nānūjeejata, jīcū punare birora māja niirucu ūncā.

16 To biro mu ca ūrijere cū ca tāorāgaticājata, jīcū uno, pāharā uno, mu mena cājare jao waagčā, ūnāraro māre ca tiiricā mena mu ca wederieque quenorije, pāharā, itiarā cāja ca nii nemorije mena mu ca quenopere biro ūigu.†

17 Cāja cāare cū ca tāorāgaticājata, yure ca tuo nānūjeerā ca nea poorāpore wedeya. Cāja cāare cū ca tāorāgaticājata, Úmureco Pacāre ca majitigāre biro, ūncā jīcū niirique wapare wapa jee bojari majāre biro, cāre ūacāña yua.

18 Díamacā yu ū: Ati yepapare tii niiriquere māja ca bootirije niipetirijepura, umareco tutipu cāare boo ecotirucu. Ņucā ati yepapare tii niiriquere māja ca boorije niipetirijepura, umareco tutipu cāare boo ecorucu.

* 18:11 Lc 19.10. † 18:16 Dt 19.15.

19 "Ñucā ate mujare yu ūi: Muja mena macārā uno puarā ati yepapure niirā, "Umareco Pacure atere mani jāico," cāja ca ūi jāi juu buejata, yu Pacu umareco tutipu ca niigū, cāja ca jāirijere cājare tiicorucumi.

20 Puarā uno, itiarā uno, yu wāme mena ūiri nea poo, cāja ca juu bue niiri tabere cāja watoara yu nii — ūiwi Jesús.

Puarā ca wapa moorā

21 To biro cā ca ūiro, Pedro pea Jesús pto waa, o biro cāre ūi jāiñawi:

—Wiogū, yu yee wedegū ñañaro yure cā ca tijatā, ¿no cānacā tii peti ñañaro yure cā ca tūrijere yu acobogajati? Jicā amo peti, ape amore p̄aaga penituario niirijera yu ūigajati? — ūiwi.

22 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro ūiwi Pedrore:

—Jicā amo peti, ape amore p̄aaga penituario niirijera yu ūiti. Niipetirije ñañarije cā ca tūrije cōrorena,‡ cā mena wede quenoña,” yu ūi.

23 "To biri Umareco Pacu cā ca doti niiri tabea, jicā wiogū cāre ca padē coterā, cāre cāja ca wapa moorijere cā ca wapa jāirugariquere biro nii.

24 To biri cāja mena quenorugū, cājare cā ca jāo neo cojo jāo waaro paio, millones ca wapa moogū ea jāoupu.

25 Cā pea cā wiogure cā ca wapa moorijere cā ca wapa tīipe uno cā ca cāotiro macā, cā wiogū pea, "Wapa manirora, mu nāmo, mu puna, mu ca cāorije niipetiro mena yure padē nānjeeyā, yure mu ca wapa moorijere wapa tūricarore biro to tuajato ūigū," cāre ūiupu.

26 "Cā pea, cā wiogū to biro cāre cā ca ūiro thogū, cā jājuro jupea mena ea nuu waari, buaro o biro cāre ūiupu: "¡Wiogū! Māre yu ca wapa moorijere jāi pato wācāticāña. Yū wapa tii peticārucu," cāre ūiupu.

27 "To biro cā ca ūiro tuo, wiogū pea cāre boo paca ūari, cāre cā ca wapa moorijere acobo, ca wapa mootiricāre biropu cā ca tuaro cāre ūiupu.

28 "To biro cāre cā ca tiiro jiro witi waagu, cā pea cā mena macā petoacā cāre ca wapa moogure bua eaupu. Cāre bua eari, "Yure mu ca wapa moorijere wapa tīiya," ūigura, cāre ūneerī, cā amētutture cāre ūne taa jāo waauupu.

29 To biro cā ca ūiro, cā mena macā pea cā jājuro jupearī mena ea nuu waari: "Māre yu ca wapa moorijere jāi pato wācāticāña. Yū wapa tii peticārucu," cāre ūiupu.

30 To biro cā ca ūi pacaro, cāre yāutiupu. Cāre yāticarō maniro tia cūurica wiipu cāre cūu doticāupu, "Yure cā ca wapa moorijere cā wapa tii peotijato," ūigū.

31 "To biro cā ca ūiro tuo, wiogū pea cāre jāo cojo dotiri, o biro cāre ūiupu: "¡Pade coteri majū ca añutigū! Yure mu ca wapa moorijere niipetirore yu acobo peoticājāwū, yure mu ca jāiro macā.

32 To biro cāja ca ūiro tuo, wiogū pea cāre jāo cojo dotiri, o biro cāre ūiupu: "¡Pade coteri majū ca añutigū! Yure mu ca wapa moorijere niipetirore yu acobo peoticājāwū, yure mu ca jāiro macā.

33 Māre yu ca boo paca ūajārore birora, mu cāa, mu mena macāre ca boo paca ūapu mu niijapa," cāre ūiupu.

34 Wiogū pea buaropura ajia amētacāoa, cāre ūne doti, niipetiro cāre cā ca wapa moorijere cā wapa tijatā ūigū, ñañaro cāre tii dotiupu — ūi wedewi Jesús.

35 O biro ūi nemowi:

—Muja ca niiro cōrora, muja yeripu mena muja yaarā ñañaro mujare cāja ca tūrijere muja ca acobotijata, yu Pacu umareco tutipu ca niigū cāa, to biri wāmera tūrucumi muja cāare — ūiwi.

‡ 18:22 Setenta veces siete.

19

Ameri cōarique maquēre Jesús cā ca wederique

(Mc 10.1-12; Lc 16.18)

¹ Atere ūyapano, Jesús, Galilea ca niiricū, Judea yepa dia Jordán're, muipū cā ca māa doori nūnā pee ca niiri yepapare eawi.

² Too cā ca waaro, pāu bojoca cāre nūnā waawa. Toopū ca diarique cātirāre catiowi Jesús.

³ Jicārā fariseos, Jesús pāto eari, cā ca ūyaa maa wijiaro cāre wedejāarugara, o biro cāre ūyāñawa:

—¿Doti cūurique, jicā umare, no ca boorije jāorira cā nūmore to cōa dotiti? —īwa.

⁴ To biro cāja ca ūyiro, Jesús pea o biro cājare ūyāñwi:

—¿Māja, Umareco Pacū wederique cāja ca owarica pūuropare, “Jicāto bojocare tūi jāogupura mee umā, nomio tiiupi Umareco Pacū,” ca lirijere māja bue nāatiti?*

⁵ O biro ūyupi: “Ate jāori, jicā umā cā nūmo mena niirugā, cā pacare, cā pacore witi weorucumi. Cāja pārā nū pacarā, jicā upāra nūrucuma,” ūyupi.[†]

⁶ To biri pārā mēé niima. Jicāra niima yua. To biro biicāri Umareco Pacū jicā upāra cā ca cūuricarā ca niirārena, bojocara cāja ca ameri camotatiro tii majitimi —īwi Jesús.

⁷ To biro cā ca ūyiro, o biro cāre ūyāñawa:

—¿To docare, ūee tiigū Moisés nūiiquicū, “Ate jāori māre yū cōa,” ca ūyiro pūuro cā nūmore tiicorjoi, “Waagoja,” jicā majimi, cā ūyāñwi? —īwa.[‡]

⁸ To biro cāja ca ūyiro, Jesús pea o biro cājare ūyāñwi:

—Añuro petira, wedericaro ca ametūene nūcā pairā māja ca niyro macā, māja nūmoare cōa dotiupi Moisés. Ména jicātopura to biri wāmē biitiupa.

⁹ To biri yū pea o biro mājare yū ūy: Jicā cā nūmore, apī mena cō ca tii epeti pacaro cōre cōa, apeo cū ca nūmo cātitjata, cā nūmo ca niitigopare tii epegu tiimi. Nūcā ca manū cōaricore ca nūmo cātitgu cāa, cā nūmo ca niitigopare tii epegu tiimi —īwi Jesús.

¹⁰ To biro cā ca ūyiro, jāa cā buerā pea o biro cāre jāa ūyāñwi Jesús're:

—To docare umā cā nūmore to biirije cā ca bījata, ca nūmo cātiticāpe nii —jāa ūyāñwi.

¹¹ To biro jāa ca ūyiro, Jesús pea o biro ūyāñwi:

—Atera nūpetirāpura: “To biirije biima ūyiro bii,” ūyāñwi majitima. Umareco Pacū cāca majiro cā ca tiirā wado teere majima.

¹² Bojorica wāmeri ca biirije jāori, nūmo cātitima umā: Jicārā, mee bauarāpura to biirā ca bauaricarā niiri nūmo cātitima. Aperāra bojocara to biro cāja ca biiro cājare tiima. Nūcā aperā Umareco Pacū cā ca doti niiri tabe maquēre padema ūyāñwi, nūmo cātitima. Atere ca tāo puo majigu uno cā tāo puojato —īwi Jesús.

Wimarāre Jesús cā ca juu bue peorique

(Mc 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³ Nūcā jicārā, wimarāre Jesús pātopa ami doowa, cā amori mena cājare ūyāñwi peori, cājare cā juu bue bojajato ūyāñwi. To biro cāja ca ūyiro, jāa cā buerā pea, wimarāre ca jee doorāre cājare jāa boca tuti camotaawu.

¹⁴ To biro jāa ca ūyiro, Jesús pea o biro jāare ūyāñwi:

—Wimarāre ūyāñwi tiicorjoi. Cājare camotaaticāña, Umareco Pacū cā ca doti niiri tabe, cājare biro ca niirā cāja ca niipa tabe niyro bii —īwi.

* 19:4 Gn 1.27; 5.2.   † 19:5 Gn 2.24.   ‡ 19:7 Dt 24.1.

15 To biro ū, wimarāre cā amori mena cājare ūia peo yapano, too ca niiricū waacoawi Jesús.

*Wāmū ca apeye paigū
(Mc 10.17-31; Lc 18.18-30)*

16 Jicū wāmū Jesús're ūagū doori, o biro cāre ū jāiñawi:

—Buegū añugū, ¿ñee uño añurije yā tiigajati, to birora caticōa niiriquere c̄horugū? —ūwi.

17 To biro cū ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ū yuewi:

—¿Ñee tiigū, “Añugū,” yure mu ūiti? Ca añugūa jicūra niimi, Umureco Pacū wado. Caticōa niiriquere buaragua, Umureco Pacū cū ca doti cūurique ca ūirore biro tiiya —cāre ūwi.

18 To biro cū ca ūiro:

—¿Dijere? —ū jāiñawi wāmū pea. Jesús pea o biro cāre ūwi:

—Bojocare jīaticāña. Ca manū cātigopurena eperico cāticitāña. Gee duticāña. § Aperāre watoara ū dito buiyeticāña.

19 Mu pacure, mu pacore nacū bueyā. * ūucā, mu pato macārā cāre mu upare mu ca mairore birora cājare maiñā† —ūwi.

20 To biro cū ca ūiro tuo:

—Mee, tee niipetirijepura yā tii peticāwū. ¿Ñee apeye yure to dējati ména? —cāre ū jāiñawi.

21 To biro cū ca ū jāiñaro, Jesús pea o biro cāre ū yuewi:

—Añugū peti mu ca niirugajata, waari mu ca c̄horije niipetirijere noni peticā, tee wapare jeeri, ca boo pacarāre cājare noniña. To biro tiigū, umureco tutipure pairo mu apeye cātirucu. To biro tii yapano, yā mena dooya —cāre ūwi Jesús.

22 Wāmū pea to biro cū ca ūrijere ūogū, ca apeye paigū niiri, buaro ūgoeñā pairique mena waacoawi.

23 To biro cū ca biiro ū, Jesús pea o biro ūwi jāa cū buerāre:

—Yee méé majare yā ū: Jicū, ca apeye paigū, Umureco Pacū cū ca doti niiri tabepure biurique peti ea waarucumi.

24 O biro majare yā ū nemo ūucā: Jicū ca apeye paigū pea Umureco Pacū cū ca doti niiri tabepure do biro cū ca bii ea waatirije to ca nii pacaro, jicū camello peera, popiye méé niicā, ājipōa potaga opeacāre cū ca jāa ame witi waaro —jāare ūwi Jesús.

25 To biro cū ca ūiro ūorā, jāa cū buerā pea, buaro jañuro ūo uchacoama ūirā, o biro jāa ūwu:

—To docare ¿ñiru peti cū ametua majiguti? —jāa ūwu.

26 To biro jāa ca ūiro, Jesús pea jāare ū, o biro ūwi:

—Atea, bojocara do biro ca tii majiña manirije niiro bii, Umureco Pacū peera cū ca tii majirije wado niicā —ūwi.

27 To biro cū ca ūiro, Pedro pea o biro ūwi Jesús're:

—Jāa, jāa ca c̄orijere cū peticā, mu mena pee jāa doowū. To biri, ¿ñee jāa ticojo ecorāti? —cāre ū jāiñawi.

28 To biro cū ca ūiro, Jesús pea o biro ū yuewi:

—Yee méé majare yā ū: Ati umureco niipetiro ca wajoari cuu ca niiro, yā, Ca Nii Majuropeegū Macū, ca doti majuropeegū cū ca duwiri tabepū yā ca ea nuu eari rāmāre, majā, yure ca nəñaricārā cāa, ca doti majuropeera cūja ca duwirijepū majā ea nuu waarucu, Israel yaa poogaari p̄a amo peti, dāpore puaga penituario ca niiri poogaari cūja ca tii niiriquere jāiña bejērāgarā.

29 Ņucā niipetirā yu yee jħori, cāja wiijerire, cāja yaarāre, cāja yaarā romirire, cāja pacuare, cāja pacoare, cāja punare, cāja yaa yeparire cāja ca waa weojata, cāja ca cħorċarо ametħennero ciен niiriже cōrō peti cħo nemorucuma. Ņucā to birora caticōa niiriже cāre cħorucuma.

30 To biri meċārire paħħ ca nii majuropeerā ca niirā, watoa macārā tuarucuma. Ņucā meċārire, paħħ watoa macārā ca niirā pee, ca nii majuropeera tuarucuma –i wedewi Jesús.

20

Paderi majare cā ca īl cōoħna wederique

1 –Umareco Pacu cā ca doti niiri tabea, jīcū ote wejeri ħpu, cā ħnej wejepu ca pade bojarā waparāre meepħacā ca amagu waarricħe biro nii.

2 Cā peaq cāja mena bħa ea, “Jīcā r̄umu paderique maquē mājare yu wapa tiirucu,” cājare īl yapano, cā ħnej wejepu cājare pade doti cojoupu.

3 ”Ņucā jiro muipū cā ca aji mua tua petiri tabe witi waagħu, wiijeri watoa macā yepapu, ħnée tiiri méé ca niirāre īaupu.

4 Cājare īa: “Mħaja cāa, yu ħnej wejepu paderāja. Cħorċarо mājare yu wapa tiirucu,” cājare īiupu. To biro cā ca īiro tħo, cāja cāa, paderā waacoauparā.

5 Jiro jotoa decomacā ca niiro witi waupu īnċucā. Jiro ca naio waari tabe yucu jotoa muipū ca niiro waupu īnċucā, cā ca bħa earā mena cāre to birora cājare īiupu.

6 Jiro īnċucā muipū yucu decomacā cā ca niiro, wiijeri watoa macā yepapu ħnée tiiri méé ca duwirāre bħa eari, o biro īl jāiħnaupu: “ż-Neen tiirā paderi méé anora mħaja duwi naiocoati?” cājare īiupu.

7 ”To biro cā ca īiro tħo, o biro cāre īl yħħuparā: “Jīcā ħno peera jāare paderique tiicqojtimi,” cājare īiuparā. To biro cāja ca īiro, “Mħaja cāa, yu ħnej wejepu paderāja,” īiupu cāja cāre.

8 ”Ca naio waaro īa, tii weje ħpu peaq paderi majare ca doti niigħare, o biro cājare īiupu: “Paderi majare juo cojori, cājare wapa tħiġi. Jiropu ca paderā eajārā peere wapa tħi jħor waa, ca pade jħorā eajārāre wapa tħi yapano cojoxa,” cājare īiupu.

9 Yucu decomacā muipū cā ca niiro ca paderā earicarā wapa jeerā earā, cāja ca niiro cōrō, jīcā r̄umu paderique wapa cōrōp u wapa ħneuparā.

10 Jiro, ca paderā ea jħorcarāre cā ca wapa tiiri tabe ca earo, “Cāja ametħennero manire wapa tiirucumi,” īl tħogħejnāuparā. To biro cāja ca īl tħogħejnāmijata cāre, cāja cōrōrena, jīcā r̄umu paderique wapa cōrora wapa tiupu cāja cāre.

11 Teere wapa jee, tiicāri, tii weje ħpu re o biro cāre īl wede paiuparā:

12 ”Anija jiropu ca paderā eajārā, jīcā nimaroacā ca padejārārena, jāa, umareco yoari r̄umu muipū cā ca ajicāro ca pade naio waajārāre mħu ca wapa tiiro cōrora mħu wapa tiicā, mħu aňuti,” cājare īiuparā.

13 ”To biro cāja ca īiro tħo, tii weje ħpu peaq jīcū cāja mena macāre o biro cāre īiupu: “Yu mena macā, ħnaflor mħare tiigħu méé yu tħi. Jīcā r̄umu maquē mħare yu wapa tiirucu, mħare yu ca tħiġi re birora mħare yu wapa tħi.”

14 Mħare yu ca wapa tħiġi jee, tuacoagħu. Ani mħu jiropu ca padegħu eajġġu cāre, mħare yu ca wapa tiiro cōrora cāre yu wapa tiiru.

15 Yu ca tiirugħi wām ħalli ja, yu yee wapa tiirica tiiri menare. Ɂ-ka bojoca aňġu yu ca niirijere īa tutiřā mħu ja itti?” cājare īiupu.

16 "To biri mecārire watoa macārā ca niirā, ca nii majuropeerā niirucuma. Nucā mecārire ca nii majuropeerā ca niirā, watoa macārā tuarucuma —jāare ū wedewi Jesús.

*Că ca bii yaipere itia tii că ca wederique
(Mc 10.32-34; Lc 18.31-34)*

17 Jiro Jesús Jerusalén'pua waa nənəua waagū, jāa, că buerā pua amo peti, dəpore puaaga penituarō ca niirāre bojoricaro jāare jao cojori, o biro jāare ūwi.

18 —Mee, məja ca ūarora Jerusalén'pua waaraā mani bii. Yū, Ca Nii Majuropeegū Macāre ūneeri, paia ūparāpūre, doti cūriquerē jao bueri majapūre noni cōa, yure tiirucuma. Căja peā yure jāa cōa dotirā,

19 aperāpūre noni cōacārūcuma, yure bui epe, yure bape, yucā tenipu yure paa pua tuu cōa, căja ūtijato ūrā. To biro căja ca tii yaiocāmijata cāare, itia ūmu jiro yū cati tuacoarucu ūucā —jāare ūwi Jesús.

*Juan, Santiago jāa paco cō punare cō ca jāi bojarique
(Mc 10.35-45)*

20 Jiro Zebedeo puna paco, cō puna mena* Jesús puto eari, cō ājero jupearī mena ea nuu eawo, jīcā wāme cāre jāirūgo.

21 To biro cō ca biiro ū:

—Nee mə booti? —cōre ū jāiñawi Jesús.

Cō peā o biro cāre ūwo:

—Mə ca doti niiri tabepūre, yū punare jīcā mə diámacā nənā, apīre mə ācō nənā pee, cājare mə ca duwi dotiro yū boo —cāre ūwo.

22 To biro cō ca ūro, Jesús peā o biro ū yūwū:

—Məja, məja ca jāirijere məja majiti. ūNañaro peti yū ca taməo yaipe ūnore məja ca taməojata, məja nəcārāti? —cājare ūwi. To biro că ca ūro, căja peā:

—Ugjá, jāa bii bayicārucu —cāre ū yūwūwa Jesús're.

23 Jesús peā o biro cājare ū yūwū ūucā:

—Məja ca ūiro birora ūnañaro peti məja biirucu, biirāpūa. Yū diámacā nənā, yū ācō nənā, məja ca duwirāgarije docare, yū, yū ca duwi dotipe méé nii. Tea yū Pacū, "To biro biirucuma," că ca ūricarā căja ca duwipe nii —cājare ūwi.

24 Jāa, Jesús buerā pua amo cōro ca niirā peā Santiago, Juan jāari to biro Jesús're căja ca ūrijere ūtori, ūtarō căja mena jāa ajiauwā.

25 Jesús peā că puto pee jāare jao neo cojori, o biro ūwi:

—Mee, məja maji. Ati yepa macārā wiorā ūmureco Pacare ca majitirā, căja bojocare tutuaro mena căja ca dotirijere căja ca tii nənəjeero booma. ūparā ca nii majuropeerā peā, căja ca doti niirijere mena căjare ū epecāma.

26 Məja peā to biro ca ūtiparā məja nii. To biro ūtitirā, məja watoare ca nii majuropeegū ca niirāgū ūnoa, aperārē pade nemori majare biro pee că niijato.

27 ūucā məja watoare ca jao niigū ca niirāgū ūnoa, məjare ca pade coteri majare biro pee că niijato.

28 To birora, yū, Ca Nii Majuropeegū Macā cāa, yure căja pade bojajato ūigū méé yū doowū. Yū pee bojocare pade boja, ūucā paa ūnañaro ca ūtitirā bii yai ametūene boja, ūigū doogū yū doowū —jāare ūwi Jesús.

*Pharā ca ūtirārē căja ca ūaro că ca ūtirique
(Mc 10.46-52; Lc 18.35-43)*

29 Jericó macāre ca ūtiricarā jāa ca witi waaro, paa bojoca jāare nənəwa.

* **20:20** Juan, Santiago. Mt 4.21.

30 Too jāa ca waaro, ca īatirā phaarā maa puto ca duwiricarā, Jesús cū ca ametuea waaro tuerā:

—iWiogu, David Pārami jāare boo paca īañia! —īi acaro buiwa.

31 To biro cāja ca īiro, “Cāja yerijāa waajato,” īirā, cājare tutimiwa bojoca pea. To biro cājare cāja ca īi pacaro, bħaro jañuro:

—iWiogu, David Pārami jāare boo paca īañia! —īi acaro buiwa.

32 Jesús pea to biro cāja ca īiro tueri tua nucā, cājare īeo cojori, o biro cājare īi jāiñawi:

—¿Nee mħajre yu ca tiiro mħaja booti? —īi wi.

33 Cāja pea, o biro cāre īi yħawwa:

—Wiogu, jāa ca īaro mħu ca tiiro jāa boo —cāre īi wi.

34 Jesús pea cājare boo paca īari, cāja capere padēñawi. Cā ca padēñarora ca īatimiricarā añuro īa, Jesús īiro nħanucā doowa.

21

*Jerusalén're Jesús cā ca jāa waarieque
(Mc 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)*

1 Jerusalén macāre ea waarrā, Olivos Buuro puto ca niiri macā Betfagé tuja waagħ,

2 Jesús, cā buerā pħarārē:

—Ano díámacā ca niiri macāpħu waarrāja. Toopħi earā, burra jia nħċōrico cō macā mena ca niigore mħaja bħarucu. Cōre popiori mħaja ami doowa.

3 Jicārā, “¿Nee tiirā mħaja popioti?” cāja ca ījata, “Wiogu boomi. Yoħi meéra mħajre tuenecārūcumi īnucā,” cājare mħaja īiwa —cājare īi cojowi Jesús.

4 Atea Umħareco Pacu yee quetire wede ġugueri maju:

5 “Sión macārāre o biro īiñā: īañia. Mħaja Wiogu mħaja puto pee doomī. Watoa macāre biro burro, waibucu ca apeye īmago macā jotoapħi pejari doomī.”*

cā ca īi owa cūuquīrique ca īirore biro to bijjato īiro biċċu.

6 Cā buerā pea waa, Jesús cājare cā ca īi cojoricarore biro tiipa.

7 Burrare cō macāacā menara cājare jee doo, cāja juti jotoa maquēre cāja jotoa tuu wee peori, Jesús're cāre peja dotiwa.

8 Paħi bojoca niiwa. Jicārā maare cāja yee juti jotoa maquē mena ejo cū ġugue, aperā yuċha dappuri paa jude jeeri cū ġugue, tii nħanha waawa.

9 To biro tii nħanha waarrā, Jesús ġugueri ca waarrā, cā jiro pee ca doorā cāa, o biro īi acaro bui nħanha waawa:

—iAñu majuropeeċā, jāare ametueneña† Wiogu David Pārami‡!

—iAñuro ca biiggħi niimi, Umħareco Pacu wāme mena ca doogħi!§

—iAñu majuropeeċā, jāare ametueneña umħareco tutipu ca niiggħi! —cāre īi baja peo nħanha waawa.

10 Jesús, Jerusalén're cā ca piyá ea waaro, tii macā macārā niipetirāpura wede meċārora waawa. To biri paħi:

—¿Ania, īnur cā niiti? —ameri īi jāiñia niiwa.

11 To biro cāja ca īi jāiñaro bojoca pea:

—Jesús, Umħareco Pacu yee quetire wede ġugueri maju, Galilea yepare ca niiri macā Nazaret macā niimi —cājare īi yħawwa.

* **21:5** Zac 9.9. † **21:9** Hebreo wederique menara “Hosanna” īi. ‡ **21:9** Hijo de David. § **21:9** Sal 118.26.

*Umureco Pacu yaa wiire ñaañarije ca niirijere Jesúś cā ca cōarique
(Mc 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)*

12 Jesúś, Umureco Pacu yaa wiipu jää waari, toopu noni wapa taa, wapa tii, ca tii niirā niipetiräre acu wienewi. Nucā wapa tiiriça tiiri wajoari maja cäja ca duwiri pürire, bua noniri maja cäja ca duwiri pürire, tuumicōa cōa cūu peoticāwi.

13 To biro tiicā, o biro cäjare ñiwi:

—Umureco Pacu wederiquepu o biro ñi owarique nii: “Yu yaa wii juu buerica wii wado niirucu,”* ñi. Maja pea, jee dutiri maja cäja ca niiri ope maja jeeñocā† —cäjare ñiwi Jesúś.

14 Jesúś, Umureco Pacu yaa wiipu cā ca niiro, ca ñatirā, upa yuriri, cā pāto eawa. Jesúś pea cäjare catiowi.

15 Paia uparā, doti cūriquere ca juo buerā pea, Jesúś, ca īa ñaaña manirije cā ca tii jeeñorijere īa, ñucā Wimarā Umureco Pacu yaa wiipare, “Añu ma-juroopeecā Wiogá David Pārami,” Jesúś're cäja ca ñi acaro buirijere tuo ajiari,

16 o biro ñiwa Jesúś're:

—¿Íjā cäja ca ñirijere mā tuoñi? —cäre ñiwa. To biro cäja ca ñiro, Jesúś pea:

—Yu, yu tuo. ¿Maja, Umureco Pacu wederique o biro cäja ca ñipe maquē cäja ca owariquere maja bue ñaatiti? O biro ñi:

“Wimarā, ca ûpûrâacā, cäja ca bajarije mena, māre cäja ca baja peo nucā bəoro mā tii,”‡ ñi —cäjare ñi yuuwi.

17 To biro cäjare ñi yapano witi, waacoawi Jesúś, Betania macāpu cānigu waagu.

*Higueragü ca dica maniricü
(Mc 11.12-14, 20-26)*

18 Ape rāmā boeri tabe meephacā Jerusalén'pu waa nñuua waagu, queya tugoeñaupi Jesúś.

19 To biro bii nñuua waagu, jícágü higueragü maa pātoacā ca niircare īa bəari, tiigü dicare ñaga waamiwi. Dica manirora, ca pūu wado ca niiro īa, o biro ñiwi:

—¡Püati maja dica cäti nemotirucu! —ñiwi. To biro cā ca ñirora, jícāto jinicā nucā waawü tiigü pea.

20 To biro ca biirijere ñarā, jää, cā buerā pea uchacoari, o biro cäre jää ñi jääñawü Jesúś're:

—¿Tiigü pea do biro biicāri, jícāto to jinicoajāri? —jää ñiwü.

21 To biro jää ca ñiro, o biro jääre ñi yuuwi Jesúś:

—Yee méé mājare yu ñi: “Mani ca ñirore biro tiirucumi” yure ñi tugoeña tutuacā, “Yeera mani iicābocu” ñi tugoeñat, maja ca bijjata, higueragüre yu ca tijjarije uno wado méé maja tiirucu. Atigu ñatágupu cäare: “Toore pīa ûmaa waari, dia pairiyapü ñaañuaña,” maja ca ñijata, maja ca ñirore birora biirucu.

22 Juu buerā, “Mani ca jāirijere manire tiicojorucumi,” ñi tugoeña bayiri maja ca jāijata, maja ca jāirije niipetiro maja tiicojo ecorucu —jääre ñiwi.

*Jesúś cā ca doti majirije
(Mc 11.27-33; Lc 20.1-8)*

23 Jiro Umureco Pacu yaa wiipu jää waawi Jesúś. Toopu bojocare cā ca bue niiro, paia uparā, to biri judíos're ca juo niirā, cā pāto eari, o biro cäre ñi jääñawa:

* **21:13** Is 56.7. † **21:13** Jer 7.11. ‡ **21:16** Sal 8.2.

—¿Ñee doti majiriique chacāri atere mu tiiti? —¿Ñiru tee doti majiriquire mare cā tiicojori? —cāre ñi j*áiñaw*a.

24-25 To biro cāja ca ñiro, o biro cājare ñi yuuwi Jesús:

—“Yu cāa, j*íca* wāme mujare yu j*áiñarucu*: —¿Ñiru Juan're cā uwo coe doti cojoupari? —¿Umareco Pacu? —¿Bojoca pee? Yure muja ca yuujata, yu cāa, tee doti majiriique mena atere to biro yu tii,” mujare yu ñirucu —cājare ñiwi.

To biro cā ca ñiro, cāja pea:

—“Umareco Pacu cāre doti cojoupi,” mani ca ñi yuujata, “—¿Ñee tiirā cāre muja tuo nanujeetir?” manire ñirucumi.

26 Ñucā, “Ati yepa macārā cāre uwo coe doti cojoupa,” mani ñi majiti. Bojocare mani uw*i* jañu. Mee niipetirāpra, “Juan, Umareco Pacu yeere wederi maju niwi,” ca ñirā wado niima —ameri ñiupa.

27 To biri, “Jaa majiti,” cāre ñi yuuwa Jesús're.

To biro cāja ca ñiro:

—Yu cāa, tee doti majiriique mena, “Atere to biro yu tii,” mujare yu ñiti —cājare ñi yuuwi Jesús.

*J*íca* puna pharāre Jesús cā ca ñi cōñarique*

28 To biro ñi yapano, o biro cājare ñi j*áiñaw*i Jesús:

—¿Do biro muja ñiti muja atere? J*íca* puna catiupu. Cā macā j*íca*re o biro cāre ñiupu: “Macā, mecara yu uje wejepu padeguja,” cāre ñiupu.

29 To biro cā ca ñiro, cā macā pea, “Yu waaragati,” cāre ñiupu. To biro ca ñiricu nii pacagu, jiro tāgoeñā wajoa, padegu waacoaupu.

30 To biro cā ca ñiro tuo, cā macā apí pato pee waa, to birora ñiupu cā cāre. Cā pea, “Jau, mecaacā yu waarucu,” cāre ñiupu. To biro ca ñiricu nii pacagu, padegu waatiupu.

31 ¿Niipe cāja pacu cā ca boorijere cā tuijapari? —cājare ñi j*áiñaw*i.

To biro cā ca ñiro, cāja pea:

—Cā ca doti jaoricu pee —cāre ñi yuuwa.

To biro cāja ca ñiro, o biro cājare ñiwi Jesús:

—Yee méé mujare yu ñi: Roma maquēre wapa jee bojari maja, to biri nomia, umua mena ca tii epe wapa taarā romiri pee, Umareco Pacu cā ca doti niiri tabepare muja jugero ea j*horucu*.

32 Uwo Coeri muja Juan añurijere tii niirique maquēre mujare huegu doomi-upi. Muja pea cā ca ñirijere muja tuo nanujeetiupu. To biro muja ca biicāro, niirique wapare wapa jee bojari maja, to biri umua mena ca tii epe wapa taarā romiri pea, cāre tuo nanujeepu. Muja pea ate niipetirijere iáca pacarā, cā ca ñirijere tuo nanujeerāgatirā, muja tāgoeñā wajotiupu.

Paderi maja ñañarāre cā ca ñi cōñarique

(Mc 12.1-12; Lc 20.9-19)

33 "Apeye ñi cōñarique thoya: J*íca* yepa upu, j*íca* weje uje weje oteri, tii wejere j*áiñi* j*áiñi*, uje oco dipericarore queno, tii weje niipetirāprarena cāja ca ña cote niipa wii cāre, emari wii queno yapano, aperāre tii wejere paderiique cū, aperopu waa yujugu waacoaupu.

34 Jiro, uje ca bucuari cuu ca earo, cāre pade bojari maja j*ícañar*re tiicojoupu, tii wejere paderi majare cā yee ca niirijere j*áiñi* doti cojogu.

35 Tii weje paderi maja pea cā ca doti cojoricarā cāja ca earo, cājare ñeeri, j*íca*re cāre quēe, apíra cāre j*áiñac*á, apí peera ñata mena cāre dee, tiiuparā.

36 Jiro tii weje upu, cā pade bojari majare cā ca tiicojo j*úorucar*re ametāenero tiicojoupu ñucā. Tii wejere paderi maja pea cā ca tiicojo j*úorucar*re cāja ca tiicarore birora tiicāparā ñucā cāre.

37 "Jiro, "Y_u macāra, y_u macā cā ca niiro macā cūre nucā b_uorucuma," i_i t_ugoenari, cā macā majuro peere tiicoujoupu.

38 "Paderi maja pea cā macā majurope cā ca dooro īarā, o biro ameri īuparā: "Anira niimi, cā pacu cā ca bii yairo jiro ati wejere ca cuo nānajeepu. Cāre mani jāa cōacāco. To biro tiirā, manirā ati weje uparā mani tuarucu," ameri īuparā.

39 To biri tii weje t_ujaropu cūre ūee witi waari, cāre jāa cōacāuparā.

40 "To biri yua, muja ca t_ugoenajata, tii weje upu tua eagu, ¿"Paderi majare, do biro cājare tiirucumi" m_uja i_i t_ugoenati? —cājare i_i jāiñawi Jesús.

41 To biro cā ca i_i jāñaro, cāja pea:

—Ia mairicaro maniro, cāja, ca bojoca ñāñarāre jāa batecā, aperā, uje ca dica c_utiri cuu ca eari taberi cōro cā yee ca niirijere cūre dica woo, ca tii niirā peere cājare tiicojorucumi —i_i y_uuwa Jesús're.

42 To biro cāja i_iro, Jesús pea o biro cājare i_iwi:

—¿M_uja jīcāti uno peera U_mreco Pacu wederiquere m_uja bue ūaatiti? O biro i_i:

"U_tāga, wii buari maja cāja ca beje cōamiricagara, ca nii majuropeerica nii ea. U_up_u atere to biro tiiupi. Teere īarā, mani i_i la u_uacooa," i_i.[§]

43 To biri o biro m_ujare y_u i_i: U_mreco Pacu cā ca dotiri tabe macārā m_uja ca niimirijere majare ēmari, aperā, ote ca buch_uari cuu ca earo, cā yeeere ca dica woo cojorā peere tiicojorucumi.

44 Nucā ūtāga mena peera, jīcā uno tiiga jotoa cā ca ūapeajata, doca jude batecā yai waarucumi. Nucā tiiga pee, jīcā unore to ca ūapeajata, doca abo yaiocārucu —i_iwi.

45 To biro Jesús cā ca i_i cōoña wederijere tuorā, paia uparā, to biri fariseos pea, cājarena cā ca i_i cōoña wederijere tuo majicāwa.

46 To biri Jesús're cūre ūerugamiupa. To biro cāre tiir_uga pacarā, bojocare uwi jañupu, "U_mreco Pacu yee quetire wede j_ugueri maj_u niimi," bojoca cāja ca ūig_u cā ca niiro macā.

22

*Amo jiarica boje r_um_ure cā ca i_i cōoña wederique
(Lc 14.15-24)*

1 Nucā Jesús i_i cōoñarique mena o biro i_i wede j_uo waawi:

2 —U_mreco Pacu cā ca doti niiri tabea, jīcā wiog_u, cā macā cā ca amo jiaro boje r_um_ure quenog_u cā ca tiiricarore biro nii.

3 Cāre ca padē coterā mena, cā ca j_uoricarāre j_uo doti cojoupu. Cā ca j_uomiricarā pea doorugatiuparā.

4 Jiro, aperā cāre ca padē coterā mena, cā ca j_uoricarāre o biro cājare i_i doti nemo cojomiu_u nucā: "Mee, baariquere niipetiro queno yapanoriquepu y_u cāo. Y_u wecu_u, aperā waibucurā, añuro ca díi c_utirā y_u jāa dotijāwu. Mee, niipetiro queno yapanoriquepu nii. ¡Nee pee d_ujati! 'Yoari méé boje r_um_udooya,' i_i wede dooya," cājare i_i doti cojomiu_u.

5 Cā ca j_uomiricarā pea cāre ūatiuparā. Jīcā cāja mena macā cā wejeri pee waacoaupu. Ap_u pea cā ca padero pee waacoaupu.

6 Aperā pea wiog_u um_uare cājare ūeri, ūñaro cājare tii, cājare jāa bate, tiicāuparā.

7 "Wiog_u pea teere tuo ajiari, bojoca jāari majare jāa batecā, cāja yaa macā cāare joe cōacā, tii doti cojoupu cā uwamarāre.

8 Jiro, cā umuare o biro ūiupu ūucā: "Boje rāmū maquē ūee uno pee dājati. Yū ca jāomijārā pea ca dooparā uno méé niijapa.

9 To biro wiijeri watoa macā maaripu waari, noo muja ca būa earā cōrorena jāorājā," cājare ūi cojoupu.

10 "To biro cā ca ūiricarā, cā umua pea wiijeri watoa macā maaripu waari, noo cāja ca būa earā niipetirāre, añurā, ūañarāre jāo neouparā. To biro boje rāmū cā ca quenopua jawire bojocaya dadacoauparā.

11 Jiro wiogu, cā ca jāo cojoricarāre ūagu jāa waagū, jīcā, amo jiarica boje rāmū maquē mééra jutu jāñari ca niigure ūaupu.

12 Cāre īari: "Yū mena macā, ḷamo jiarica boje rāmū maquē jutu jāñari pacagu, do biro biicāri anopure mu jāa doojāri?" cāre ūiupu. To biro cā ca ūiro, wedetiupu cū pea.

13 To cōrora wiogu pea, bojocare baarique batori majare o biro ūiupu: "Anire ūeeri, cā amori, cā dāpori jiarī, ño macā cā naifāropu cāre cōa wienecā cojoya! Too ca naifāropure otī, cā upire baca dāpo, cā ca bii būañapa tabepu," ūiupu.

14 Biirāpua paū niima, Umureco Pacu cā ca jāorā. Cā ca beje jeerā pea, paacā méé niima —ūi wedewi Jesús.

Wiogu César're niérique wapa wapa tiérique maquē (Mc 12.13-17; Lc 20.20-26)

15 Ate jiro fariseos waari, Jesús're wedejāarūgarā, jīcā wāme Jesús cā ca ū maa wiijaro cāja ca tiipere ameri wede peniupa.

16 To biro ameri ūicāri, jīcārā cāja mena macārāre, Herodes yaarā mena o biro cājare ūi doti cojoupa:

—Buegu, diámacū ca niiriye ca ūirore biro ca ūigu nii, Umureco Pacu cā ca boorore biro niiriquire diámacū ca niirijere ca ūirore biro wede, mu ca tiirijere jāa maji. ūucā bojocaya ca bii ūno niirijerenā ca ūa nūnūjetigū niiri, bojocaya ca ūirijerenā tēo nūnūjee, mu tiiti.

17 To biro mu ca ūgoeñari wāmēre jāare wedeya. ḷWiogu romanore niérique wapa jāa ca wapa tiirucuriye to añu jāñuti? ḷTo añutitiqué? —cāre ūi jāñawa.

18 Jesús pea ūañari wāmē ūgoeñacāri cāja ca ūirijere majiri, o biro cājare ūi yūwūwi:

—Watoara ca bii dito pairā, ḷñee tiirā, "Ñañaro cā ūi bui cātijato," ūi ūgoeñarique mena yare muja jāñifi?

19 Wiogu^{*} muja ca wapa tiirucuriye to ūre ūnoñaaqué —cājare ūiwi. To biro cā ca ūiro, jīcā ūi cāre noniwa.

20 Tii tiire amiri:

—Ati tiire ūiru diámacū, ūiru wāmē, owa tuurique to tujati? —cājare ūi jāñawī Jesús.

21 To biro cā ca ūi jāñaro, cāja pea:

—Wiogu César yee tuja —cāre ūi yūwūwa.

To biro cāja ca ūiro, Jesús pea:

—To docare César yee ca niirijere César're tiicojoya. Umureco Pacu yee ca niirijere Umureco Pacure tiicojoya —cājare ūiwi.

22 To biro cā ca ūiro tuorā, ūee pee ūiticāwa. To biro witi, cāre waa weocoawa yua.

Cati tuurique maquēre cāja ca jāñarique (Mc 12.18-27; Lc 20.27-40)

* 22:19 César, Emperador.

23 Ñucā tii r̄murena jīcārā saduceos Jesús're ūarā dooupa. Ména cāja pea: "Ca bii yaicoaricarāpua, p̄hati cati tuaticuma," ca ñi niirucurā niiri, ati wāme cāre ñi eawa Jesús're:

24 —Buega, Moisés niiquírica: "Jīcā, puna manigara cā ca bii yaijata, cā niiquírica bai pee, cā nāmo ca niiricore nāmo cātirucumi, cā jūwāre puna cāti bojāraga," ñiupi.

25 To biri, ano jāa watoare jīcātī niiwa jīcā puna jīcā amo peti, ape amore p̄aga penituario niirā. Ca nii j̄ohḡa nāmo cāfī j̄omipi. Puna manigara bii yaicoaupi. Ca puna maniricā niiri, cā bai peere cūu yaiupi.

26 Cā cāa to birora bii, ñucā cā jiro macā cāa to birora bii, niipetirāpura to biro wado biicāupa. Cāja jīcā amo peti, ape amore p̄aga penituario ca niimiricarāpura, to biro wado bii yai peticoaupa.

27 Cāja niipetirā jiro cāja nāmo ca niimirico cāa bii yaicoaupo.

28 To biri yua, cati tuarica tabe ca niropare, ¿anija jīcā puna jīcā amo peti, ape amore p̄aga penituario ca niiricarā niipetirā cāja ca nāmo cātimirico pea, nii nāmo pee cō niigoti yua? —ñi jāiñawi Jesús're.

29 To biro cāja ca ñiro, o biro cājare ñi yuw̄wi Jesús:

—M̄aja, Úmureco Pac̄a wederiquere, cā ca tutuarijere, m̄aja majiti. To biri no ca boorora m̄aja ñi maa wijiacā.

30 Bojoca ca bii yairicarā cati tuarāpua um̄ua, nomia, manu cāti, nāmo cāti, tiitirucuma. Úmureco tutip̄a ca niirā, Úmureco Pac̄a p̄ato macārāre biirā niicārucuma.

31 Apeyera ñucā ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre, ¿Úmureco Pac̄a majuropeera,

32 "Yua, Abraham, Isaac, Jacob jāari Úmureco Pac̄a yu nii,"[†] cā ca ñiriquere m̄aja bue ñaatiti? Cāa, ca bii yairicarā Úmureco Pac̄a méé niimi. Ca catirā Úmureco Pac̄a niigu biiimi —cājare ñiwi Jesús.

33 To biro Jesús cā ca ñi wederijere t̄orā, bojoca pea ñee pee ñiticāwa.

Doti cūurique ca nii majuropeerije

(Mc 12.28-34)

34 Jesús, saduceos're do biro cāja ca ñi majitirop̄a cājare cā ca ñiriquere majicāri, fariseos neaupa ñucā, ameri wede penirāgarā.

35 Jīcā cāja mena macā, doti cūurique ca j̄eo buega, "Ñañaro cā ñi bui cātijato" ñiuḡa, o biro ñi jāiñawi Jesús're:

36 —Buega, ¿dije to niiti doti cūurique ca nii majuropeerije? —ñiwi.

37 To biro cā ca ñiro, o biro cāre ñi yuw̄wi Jesús:

—"P̄u m̄a Úmureco Pac̄are m̄a yeri niipetiro mena, m̄a ca t̄ogoeñarije niipetiro mena, m̄a ca cati niirije niipetiro mena, cāre maiña," ñi.[‡]

38 Ate nii, ca nii majuropeerije doti cūurique niipetirore ca j̄eo niirije.

39 Ate jiro ca dotiri wāme cāa teere bii jañurora nii. O biro ñi: "M̄a upare m̄a ca mairore birora maiña m̄a p̄ato macāre," ñi.[§]

40 Ate p̄ua wāme nii, doti cūuquírique niipetirore, Úmureco Pac̄a yee quetire wede j̄ugueri maja cāja ca buerique niipetirore, ca j̄eo nii majuropeerije —cāre ñiwi Jesús.

¿Ñiru pārami cā niiti Mesías?

(Mc 12.35-37; Lc 20.41-44)

41-42 Ména, fariseos toora cāja ca nea poo niiro, o biro cājare ñi jāiñawi Jesús.

[†] 22:32 Ex 3.6.   [‡] 22:37 Dt 6.5.   [§] 22:39 Lv 19.18.

—¿Məja do biro məja ūtugoeñati Mesías're? ñiru pārami niimi məja ūti? —ūtajāñawi.

To biro cā ca ūiro:

—David pārami niimi —cāre ūtuyawa.

⁴³ To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ūwi Jesús:

—To docare, ñee tiigh David majuropeera, Añuri Yeri cāre cā ca majorije jħoři “Yuh Wiogħu,” cāre cā ūquñupari? O biro ūupi David:

⁴⁴ “Uphu o biro ūwi yuh Wiogħare:

‘Ano, yuh díámaca nħanha pee duwiya ména,

muhu waparāre cāja ca doca cūmuro yuhu ca tiropu, * cāre ūwi.”

⁴⁵ To docare ñesas, do biro pee biicāri, David pārami cā niibogajati, David majuropeera “Yuh Wiogħu,” cā ca ūmijata cāare? —cājare ūwi.

⁴⁶ To biro cā ca ūiro, jīcā uno peera jīcā wāme unora cāre yuhu cojorucu tiitiwa. To biri tii rāmu mena jīcā uno peera apeye cāre jāñha nemotiva yua.

23

Fariseos, doti cūuriquere ca jħo buerā, cāja ca biirige

(Mc 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)

¹ Ate jiro Jesús, bojocare, jāa cā buerāre, o biro ūt wedewi:

² —Doti cūuriquere ca jħo buerā, fariseos, Moisés cā ca doti cūurique ca ūrījere ca wede majoriħa niima.

³ To biri mħaja, cāja ca ūrījere tħoo nħannej, cāja ca tii dotirije niipetirore tii nħannej, tħiġi. To biro bii pacarā, cāja ca tii niirije pee docare cājare biro tiitħiċċā. Cāja, “O biro ca bii niiparā mani nii,” ca ūrā nii pacarā, cāja ca ūfirore biro tiitħima.

⁴ Buerā ca nħacrijere, do biro ca tii jee waa majiħa manirije unore ca jia peorāre biro tiirique cattima, cāja ca buerije mena. To biro ūt pacarā, cāja pea jīcā wāmeacā uno peerena tħiġi nħannej ħaqġi majuropeecāma.

⁵ “Ate niipetirije tiima, “Bojoca jāare cāja īa nħacū bħojato,” ūrā. Cāja díamacāriph, nħucā cāja dicariph ejari quejeri baxx tħiċċāri, Uħmireco Pacu wederique cāja ca owa tuurica daarerie daðhaa tuu, nħucā cāja juti yapari cāare pacu sitiri ee tuu doo nemocħi jāñha yujuma.

⁶ Nea poo juu buerica wijjeripu cāare wiorā cāja ca duwirije unopu wado duwiruġa, baarica taberi cāare añuri taberipu baa duwiruġa,

⁷ Nħucā macā decomacā macā yeparipu cāja ca amejjuajata cāare, bojoca, nħacū bħorique mena cājare jāi nħacū bħo, “Jāare ca buerā,” cājare ūt, ūt nħacū bħoriquere booma.

⁸ Mħaja pea, “Jāare ca buerā,” bojoca mħajre cāja ca ūt nħacū bħorije unore amħaaticā. Mħaja niipetirāpura jīcā punaarā nii, jīcāra mħajre ca bue mħajogħre cħeo, mħaja bii.

⁹ Nħucā ati yepare jīcā uno peerena, “Cáach,” ūticċā. Jīcāra niimi mħaja Pacu, Uħmireco tutipu ca niigħu wado.

¹⁰ Aperā mħajre, “Jāare ca buegħu,” cāja ca ūrīje unno cāare amħaaticā. Jīcāra niimi mħajre ca buegħu, Cristo wado.

¹¹ Mħaja watoare, ca nii majuropeegħu ca niigħu, ca pade cotegħre biro pee cā niijato.

¹² Cā majuropeera, “Ca nii majuropeegħu yuhu nii” ca ūgħu, watoa macħare biro īa ecorucumi, “Watoa macħu yuhu nii,” ca ūgħu pea, ca nii majuropeegħu niirucumi.

* ^{22.44} Sal 110.1.

13 „Ñañaro biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā, aperā Ùmureco Pacu cū ca doti niiri tabepare ca waaraugarāre, ca boca jope bia camota niirāre. Maja majuropeecā jāa waa majiti, nūcā ca jāa waaraugarā cāare, cūjare jōneti, maja bii.

14 ¡Ñañaro maja biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Ca wapearā romiri yaa wiijerire ca ēmarā nii pacarā, tii ditorā, yoaro maja juu buecā dia nuu waaru. Ate jāori, ametēnero ñañaro maja tii ecorucu.

15 ¡Ñañaro maja biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Dia paca yaaripu, yeparipu, maja waa nucū yujo, jīcāacā maja ca wederijere ca tuo nūnūjeepu bhaaragarā, cāre bhaaracārāpu, maja ametēnero ñañagu, puati cōropu pecame ca ūnū yatitiri pecamepu ca ūnūpu cū ca niiro maja tiicā.

16 „Ñañaro peti maja biirucu maja, ca ūtirā nii pacarā, bojocare ca jao waaraāre biro ca niirā. O biirije maja ūi wederucu: “Jicā uno, ‘Ùmureco Pacu yaa wii mena yu ūi,’ cū ca ūjata, cū ca ūirore biro cū ca tiiticājata cāare bhaar biiti. ‘Ùmureco Pacu yaa wii maquē oro mena yu ūi,’ cū ca ūjata docare, cū ca ūirore birora tii majimi,” maja ūi.

17 Ca ūbojoca catitirā, ¿dije pee to niiti ca nii majuropeerije, oro pee, Ùmureco Pacu yaa wii, orore añurije ca tuaro ca tiiri wii pee?

18 Nūcā o biirije maja ūi: “Jicā uno, ‘Waibacurāre joe māenerica tutu* mena yu ūi,’ cū ca ūjata, bhaar biiti. ‘Tii tutu jotoa ca pejarije mena yu ūi,’ cū ca ūjata docare, cū ca ūricarore birora tii majimi,” maja ūi.

19 Ca ūbojoca catitirā, ¿dije pee to niiti ca nii majuropeerije, tiicojo nūcā bhaarique pee, waibacurāre joe māenerica tutu, tiicojo nūcā bhaarique, añurije ca tuaro ca tiiri tutu pee?

20 “Waibacurāre joe māenerica tutu mena yu ūi” ca ūigua, tii tutu wado méére ūigua tiimi; tii tutu jotoa ca pejarije niipetiro menare ūigua tiimi.

21 “Ùmureco Pacu yaa wii mena yu ūi” ca ūigua cāa, tii wii wado méére ūigua tiimi. Ùmureco Pacu tii wiipu ca niigua menarena ūicāgu tiimi.

22 Nūcā “Ùmureco quejero mena yu ūi” ca ūigua cāa, Ùmureco Pacu cū ca duwiri taberena, nūcā Ùmureco Pacu toopu ca duwigua menarena ūicāgu tiimi.

23 ¡Ñañaro maja biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Ùmureco Pacu yee ca niipere, pūu† ca jēti añurijere, pua amo cōro ca niirijere jīcā tabe ca jee dica woocārā nii pacarā, doti cūurique ca ūrije ca nii majuropeerije, añurijere, boo paca ūriquere, ca ūirore biro tii nūnū waarieque peera, maja tii nūnūjeeti. Atere ca tii niiparā maja nii, apeye pee cāare tii yerijāatirā.

24 ¡Ca ūtirā nii pacarā ca jao waaraā! Becoacā peera weo cōcacā pacarā, camelio peera upura maja uu yuucā cojo.‡

25 ¡Ñañaro maja biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Jinirica bapare, jōtu bapare, jotoa peera coecā pacarā, jee duti, cōo pacarā pai jañuro boo jāa waa, maja ca biirije peera, “To biro jāa ūtiku,” maja ūtiku.

26 ¡Fariseos, ca ūtirā! Jinirica bapare, jōtu bapare, jupea peere coe jāoya. To biro maja ca ūtiro, jotoa pee cāare ūweri manirijere tuarucu.

27 ¡Ñañaro maja biirucu maja, doti cūuriquere ca jao buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Maja operire, ca botirije mena wadarique, bau

* 23:18 Altar. † 23:23 Menta, anís, to biri comino. ‡ 23:24 Óo ca biirijeacā peera añuropu tii nūnūjee peoticā pacarā ca nii majuropeerije peera, “To biro ūtiku” maja ūtiku.

niiro peera añuro wāmoriquere biro nii pacarā, jupea peera ca bii yairicarā owa, ca boarije, ca niirore biro ca niirā.

28 Teere birora maja cāa, bau niiro peera ca bojoca añurāre biropu maja baucā. Bii pacarā maja yeri peera, ca bojoca añurāre biro maja ca bii ditorije, ñañarije maja ca tugeoñarije, nii ametuheneacā.

29 ”Ñañaro maja biirucu maja, doti cūruriquere ca jho buerā, fariseos, watoara ca bii dito pairā! Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maja niiquíricarā maja operire queno, ca bojoca añurā ca niiquíricarāre cājare biirā cāja ca wee nacōricarāre wāmo, ca tii niirāre.

30 To biro tiicāri, o biro maja ii: “Mani pea, mani nīcū jāa cāja ca niirica cuuphre mani ca niijata, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare mani jāara cājare mani jāa nemotibojacupa,” maja ii.

31 ”To biro maja ca ñirije mena, “Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare ca jāa batericarā pāramerā peti mani nii!” ñirā maja tii.

32 To biri maja nīcū jāmua cāja ca tii jho dooriquere tii yapanocāña.

33 ¡Añā! ¡Añā punaa! ¿Do biro pee tiicāri, pecame ca ñu yatitiri pecamepu ñañaro maja ca biipere maja duti majirāt?

34 To biri Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare, ca majirāre, ca jho buerāre, mājare ya tiicojorucu. To biro ya ca tiirāre maja pea, jīcārā cāja mena macārāre jāa, yuca teniripu cājare paa pua tuu cōa, aperāra nea poo juu buerica wiijeripu cājare bape, ñucā ñañaro tiirāgarā macāri ca niiro cōro cājare nānā yuju, maja biirucu.

35 To biro maja ca tiirije jāori, niipetirā bojoca añurāre ati yepare maja ca jāa dīi tii baterique, ca ñañarije manigü Abel niiquírich dīi menapura, ñucā Berequías macā Zacarías're, Ùmureco Pacu cā ca bojoca cāti niiri wii, § to biri waibucurā joe māenerica tutu* watoare maja ca jāaricu dīi wapa menapu ñañaro maja ca tamāope niirucu.

36 Díamacā mājare ya ii: Ate niipetirije wapa, bojoca ati cuu macārāpura ñañaro cājare bii ñaapea earucu.

Jerusalén're Jesús cā ca otirique (Lc 13.34-35)

37 ”Jerusalén, Jerusalén, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare jāa, Ùmureco Pacu, queti wederi maja māre cā ca tii cojorāre ñatā mena dee jāa, mā tii! jīcāti mēé mā bojocare áboco cō punare cō quedāpari doca cō ca jee neorore biro, cājare ya jee neorāgamiwu! cāja pea bootiwa!

38 Íañā. Maja ca niimiri tabe bojoca maniri tabe tuarucu.

39 Mecā menare pāati yāre maja ía nemotirucu, “Añuro ca biigü niimi, Ùmureco Pacu wāme mena ca doogu,” maja ca ñiri rāmu ca europu mājare ya ii—iiwi Jesús.

24

“Ùmureco Pacu yaa wii cōa ecorucu,” Jesús cā ca ñirique (Mc 13.1-2; Lc 21.5-6)

1 Jesús Ùmureco Pacu yaa wiipu ca niirich witi waa, mee waagü doogu cā ca biiri tabera, jāa, cā buerār pe a cā pāto waari, Ùmureco Pacu yaa wiire cāja ca tiirica wiijerire cā cāa cā ñajato ñirā, cāre ñorāgarā cā pāto jāa waawu.

2 Cā pea o biro ñiwi:

—¿Ate niipetirijere maja ñati? Díamacāra mājare ya ii: Ano ca niirije jīcāga ñatāga peera, apegā jotoa pejaricaro maniropu tii yao ecocoarucu —iiwi.

*Ati umureco ca petiparo jüguero ca biipe
(Mc 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)*

³ Jiro Olivos buuropu jää waacoawu. Toopu ea, Jesús cä ca ea nuu waaro īa, cä puto waari, jää wado o biro cäre jää īi jääñawu:

—Jääre mu ca iijärijere jääre mu ca wedero jää boo. ¿Tea no cōropu to biiroti? ¿Mu ca tua doori rämure, ñucä ati umureco ca petipere, do biirije to bii īño jugueroti? —jää īiwa.

⁴ To biro jää ca īiro, Jesús pea o biro jääre īi wede majiowi:

—Bojoca catiri niiña, jīcū uno peera mujare cäja ca īi ditotipere biro īirā.

⁵ Paä doorucuma. Yü wāme mena iicäri, o biro īirucuma: “¡Yura yü nii, Mesías!”* īiri, paä bojocare īi ditorucuma.

⁶ Aperoripu cäja ca ameri jiarijere, “Ameri jiarique niirucu” cäja ca īirijere, mujaja queti thorucu. Biiräpu, teere tuo uchaticäña. To biirijera ca biipe niiro bii. To bii pacaro ati umureco petiro méé biirucu.

⁷ Jīcä pooga macärä, ape pooga macärä mena ameri jīa, jīcä yepa macärä ape yepa macärä mena ameri jīa, tiirucuma. Ñucä paä taberipare aua boarique, ca jita jaberije, biirucu.

⁸ Ate niipetirije, ñañaro tamorique bii jao nñuña waaro biirucu.

⁹ “To biri mujaja peera, aperäpäre mujare tiicorucuma, ñañaro mujare tii, mujare jää bate, cäja tijato īirā. Yü yee jaaori, niipetirä mujare īa tutirucuma.

¹⁰ To biro ca biiri cuure yare ca nñurä paä yare tuo nñuñjee yerijää, cäja majuropeera ameri īa tuti, ameri wedejää buiyee cōa, tiirucuma.

¹¹ Paä Umureco Pacä yee quetire wede jugueri majare biro bii dito eari, paäre īi ditorucuma.

¹² Ñañarije tiirique buaro jañuro ca bii nñuña waaro macä, paä bojoca cäja ca ameri maimiriquere ameri mai yerijääcärcumä.

¹³ To biro ca biiri je watoara ca tøgoeña tutua yapanocägña ametumarucumi.

¹⁴ Ate añurije queti Umureco Pacä cä ca doti niirije maquëre, ati yepa niipetiropare wede bato peoticärique niirucu, bojoca poogaari cōrora cäja ca tuo peticäpere biro īirā. Tō cōropu docare ati umureco petirucu.

¹⁵ “Umureco Pacä yee quetire wede jugueri majä Daniel niiquïrich, “Umureco Pacä yaa wiire, ca Ñañarije Maniri Jawipäre ūaricaro docuorijere mujä ūarucu,” īi owaquïupi.† Atere ca buega tuo majiña.

¹⁶ Teere ūarā, Judea ca niirä ëtä yucäpä cäja duti waajato.

¹⁷ Wii jotoapu ca niigü cää, cä yaa wii maquë apeyere jeegü duwi waatigüra cä waacoajato.

¹⁸ Ñucä wejephä ca niigü cää, cä juti unorena cä jeegü tua waaticäjato.

¹⁹ Tii rämärire ñañaro peti biirucuma nomia, ca puna jāñarä, ñucä ca ūpüräacä, ca puna cäträ romiri.

²⁰ To biri Umureco Pacäre jāñä, mujaja ca dutiri rämäri pue buçä, yerijäärica rämä, ca niitipere biro īirā.

²¹ Tii rämärire buaro peti ñañaro biiri que niirucu. Buaropura ñañaro peti tamorique ati yepa ca nii jaaori tabepära jīcäti uno peera ca biitirique, ñucä jiro ca bii nemotipe biro biirucu.

²² To biirije ca biiri rämärire Umureco Pacä cä ca dñotijata, jīcä uno peera catitibocuma. Cä ca beje jeericaräre maima ëigu, ðorucumi.

²³ “To biri jīcä uno mujare, “¡ñaña! Ani niimi Mesías.” “¡ñaña! īi pee niimi,” cäja ca lñimijata cäare, cüjare tuo nñuñjeeticäña.

* ^{24:5} Umureco Pacä cä ca tiicoko cojogu. † ^{24:15} Dn 9.27; 11.31; 12.11.

24 Pau mesías're biro ca bii ditorā, Umareco Pacu yee quetire wede jagueri majare biro ca bii ditorā, doorucuma. Paca wāmeri tii bau nii, ca īa ūaañā manirije tii jeeño, tiirucuma, īi ditorugarā. Umareco Pacu cū ca beje jeericarā menapurena īi ditorucuma.

25 Mee mujare yu wede majio jaguecā.

26 "To biri: "Īaña. ¡Ca yucu maniri yepapu niimi!" mujare cāja ca ūimijata cāare, waaticāña. ūucā: "īaña! Anopu duti duwijapi," mujare cāja ca ūimijata cāare, diámac*c*ejare tuoticāña.

27 Yu, Ca Nii Majuropeegu Macā yu ca doori r̄umua, muipū cā ca mua doori ūña pee bępo cā ca yabe cojorije, muipū cā ca ūajāa wāari ūñapu ca boe āpōtlocā cojorore biro biirucu.

28 Ca bii yairica cā ca niiri tabere, yucáá wu nea poorucuma.

*Ca Nii Majuropeegu Macā cā ca tua doope
(Mc 13.24-37; Lc 17.26-30, 34-36; 21.25-33)*

29 "Ūñlaro tamuorica r̄umuri ca bii yapano waari tabera:

"Muipū umareco macā naitiacoa,

ňami macā cāa boeti,

ňocōa umareco tutipu ca niirā cāa ūaabatecoa,

ňucā umareco tutipure ca niirā ca tutuarā yugui peticoa, biirucuma."[‡]

30 "To biro ca biiri tabera, yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre ca bii ūño jagueriye umareco tutipure baua earucu. To cōrora ati yepa macārā bojoca poogaari niipetirā bāaro uwirique mena oti, yu, Ca Nii Majuropeegu Macā, bueri bārari jotoa yu ca tutuarije mena, yu ca boe baterije mena, yu ca dooro ūarucuma.

31 Yu pea yu yaarā Umareco Pacu p̄ato macārāre,[§] putirica wu* putiricaro ca bājarije menara cūjare yu tūcojorucu, yu ca beje jeericarā ati umareco niipetirop ca niirāre cāja neojato ligu.

32 "Higueragu ca biirijere īa cōña majiña. Tiigu d̄upari, abari d̄upariacā bii, wāma pūu wajoa, ca biirijere ūarā, "Mee cāma juguero niicoaro bii," mujā ūi maji.

33 To biri wāmera ate niipetirije ca biiro ūarā, "Mee Ca Nii Majuropeegu Macā ati yepapure doogapu biim," mujā ūi majirucu.

34 Yee méé yu ūi: Ati cuu macārā cāja ca bii yaiparo juguero biirucu, niipetirije ano mujare yu ca ūrije.

35 Ati umareco, ati yepa, peticoarucu. Yu wederique pea, yu ca ūirore birora biicōa niirucu.

"To cōro doorucumi," ūi majiña mani

36 "Biropura tii r̄umu ca niiro, too muipū cā ca niiro, "To biro biirucu" ūriquēpura, jīcū uno peera majitima. Umareco Pacu p̄ato macārā peti cāa, ūucā yu, cū Macā cāa, yu majiti. Umareco Pacu wado majimi.

37 "Noé cā ca niiri cuupure ca biiquūricarore biro biirucu, yu, Ca Nii Majuropeegu Macā, yu ca tua doori r̄umure.

38 Tii cuupure, ati yepa ca duaparo juguero, baarā, jinirā, amojarā, ameri nomi cūurā, tii niiquūupa. Noé, cūmua pairicapu cā ca ea jāari r̄umure bojoca to biro tii eyoupa.

39 "To biro biibocu" ūri méé cāja ca bii niiri tabera ca duuriye doo, niipetirapurena duu bate yaio peticāquūupa. To biri wāmera biirucu yu, Ca Nii Majuropeegu Macā, yu ca tua doori r̄umu cāa.[†]

[‡] **24:29** Is 13.10; 34.4; Jl 2.10.   [§] **24:31** Ángeles.   ^{*} **24:31** Trompeta.   [†] **24:39** Gn 6.5-12; 7.6-24.

40 "To biro ca biiri tabere, p̄uarā umea wejepa ca niirā, jīcū ami waa eco, āp̄ā ami waa ecoti, biirucuma.

41 Nūcā p̄uarā nomia ca wāñia niirā, jīcō ami waa eco, apeo ami waa ecoti, biirucuma.

42 To biri m̄aja, bojoca catiri niiña, m̄aja Wiogu cū ca doopa r̄umare m̄aja majiti.

43 "Biiräp̄ua, atere majiñā: Jīcū wii upu, "Jee dutiri maju ñamire to cōro doorucumi," cū ca ī majijata, cāniri méé, ca īa cotegu niiri, jīcā uno peerena cū yaa wii maquēre cāja ca jee dutirā jāa dooro tiiticumi.

44 To biri m̄aja cāa, añuro queno yue niiña. Tee jāa, m̄aja ca ñitiri tabere yu doorucu, yu, Ca Nii Majuroopeegu Macū.

*Pade coteri maju ca añugu, to biri ca añutigü
(Lc 12.41-48)*

45 "Ñiru cū niiti pade coteri maju, ñiricarore biro ca tiigu, ca t̄ugoeña bojoca catigu, cū wiogu cū yaa wii macārāre īa cote, baarica tabe ca earo cājare baarique eca, cū ca tii doti cūugu pea?

46 B̄uaro ujea niimi pade coteri maju, cū wiogu tua eagu, cū ca tiipe cū paderiquerena ca tii niigüre cū ca b̄ua eagua.

47 Yee méé m̄ajare yu īi, wiogu pea cū yee niipetirijere ca īa n̄anu jeegu cāre tiirucumi.

48 Paderi maju ñañagu cū ca nijjata, "Yu wiogu yeto tua eatirucumi," īi t̄ugoeñari,

49 aperā paderi majare ñañaro cājare paa epe j̄howa, ñucā ca jini cūmu pairā mena pee waari cāja mena baa, jini, cūmu nucū yuju,

50 "Tii r̄umu ca niiro, tii tabe muipū cū ca niiro, earucumi," cū ca ī majitiri r̄umare cū wiogu eari,

51 ñañaro cāre tii, cāre bape, watoara ca bii dito pairā cāja ca tii ecorore biropu ñañaro ca biipu cāre tiirucumi. To biri toopare b̄uaro oti, upi baca d̄upo, biirique niirucu.

25

P̄ua amo cōro niirā nomiare ëi cōoñarique

1 "Um̄reco Pacu cū ca doti niiri tabea p̄ua amo cōro niirā wāmarā romiri amo jiarica boje r̄umare, ca n̄amo cātipare bocarā waarrā, cāja romiri cōrora jīa boericagaari ami, cāja ca waaricarore biro biirucu.

2 Jīcā amo cōro niirā romiri, "To biro manire biibocu," ca īi t̄ugoeñatirā niuparā. Aperā jīcā amo cōro ca niirā romiri pea, "To biro manire biibocu" ca īi t̄ugoeña bojoca catirā niuparā.

3 Ca t̄ugoeña bojoca catitirā romiri cāa cāja ca jīa boepagaarire jee waauparā. Jee waa pacarāra, uje cāja ca pio jāa wajoape peere jee waatiuparā.

4 Ca t̄ugoeña bojoca catirā romiri pea, uje cāja ca pio jāa wajoape cāare apegā mena pio jāa, jee waauparā.

5 Ca amo jiapu yeto eatiupu. Tee jāa ñiricaro maniro, cāja niipetirāp̄urena w̄ugoa ca earo macā, cānicoauparā.

6 Ñami decomacā ca niiro, "¡Mee, doo yerijāami ca amo jiapu! ¡Cāre bocarā dooya!" cāja ca īi acaro burijere t̄ouparā.

7 "Teere tuo, wāmarā romiri niipetirāp̄ura wācāri, cāja jīa boericagaarire quenouparā.

8 To cōrora, "To biro biibocu" ca īi t̄ugoeña bojoca catitirā romiri pea o biro ñimuparā cāja mena macārā ca t̄ugoeña bojoca catirā romiri peere: "Jāa jīa

boericagaari yati waarpu bii. Jää cääre muja yee uje petoacä jääre tiicojoya," cäjare ūmiuparä.

⁹ To biro cäja ca ūiro, ca bojoca catirä romiri pea: "Jää tiicojoti. Mujare jääca tiicojotata, jää cääre eati, muja cääre eati, bifcäbocu! Uje ca nonirä puttopu waari wapa tiiräja, muja ca jää boepere," cäjare ūuparä.

¹⁰ "To biro cäja ca ūiro tuo, cäja romiri cäja ca uje wapa tiirä waa ditoyerera, eaupu ca amo jiapu. Cä ca earo, ca tugoeñña bojoca catirä romiri pea, amo jiariça boje rumu cäja ca tiiri wiipu cä mena jääcoauparä. Cäja ca jää waaro jiro, tii wii jopere biacäuparä.

¹¹ Jiropu aperä romiri pea eari: "¡Wiogu, wiogu, jää cääre jope pääñal!" cäre ūmiuparä.

¹² To biro cäja ca ūiro, "Mujare yu majiti. Yee méé yu ñi," cäjare ñi yuupu – ñiwi Jesú.

¹³ To biro ūicä: "Tii rumu, tii tabe muipu cä ca niiro, earucumi ca ñi majitirä niiri, añuro tugoeñña bojoca ca tiiri niñä," ñi nemowi Jesú.

Wapa tiirica tiiri mena ñi cõñarique

(Lc 19.11-27)

¹⁴ O biro ñi nunuha waawi ñucä:

– Úmureco Pacu cä ca doti niiri tabea jíçä umu ape yepapu waarpu juguero, cä paderi majare juo cojori, cä yee wapa tiirica tiirire, "Muja ñi nunujeewa," cä ca ñi cä waari carore biro biirucu.

¹⁵ Jíçä cäja mena macäre jíçä amo cõro niiri poari peti wapa tiirica tiiri, oro tiiri cäre tiicojoupu. * Apíre pua poa tiicojoupu. Apí peera jíçä poara cäre tiicojoupu. Cäja ca niiro cõrora "Añó cõrora ñi nunujee bayirugama," ñi majiri cäjare tiicojoupu. To biro tii yapano, waacoapu yua.

¹⁶ Jíçä amo cõro niiri poari cä tiicojorich pea, tee mena apeye wapa tii, noni wapa taa nemoupu ñucä cä ca tiicojoricaro cõrora.

¹⁷ To birora tiupu pua poa ca ñeericu cäa, cäre cä ca tiicojo waari caro cõrora wapa taa nemoupu.

¹⁸ Jíçä poa ca ñeericu pea, cä wiogu yee wapa tiirica tiirire jee waari, yepapu ope coa, yaa cäñucäupu.

¹⁹ "Paderi maja wiogu pea ca yoa waaro jiropu tua eaupu ñucä. Tua ea, cä paderi maja mena cäja cä paderiquere quenoupu.

²⁰ Jíçä amo cõro niiri poari ca ñeericu ea juoupu. Ea, apeye jíçä amo cõro niiri je cä ca wapa taa nemoriquere cä wiogu cäre noniri, o biro cäre ūupu: "Wiogu, jíçä amo cõro niiri je peti yure mu tiicojowu. Ate nii apeye jíçä amo cõro yu ca wapa taa nemojärige," cäre ūupu.

²¹ To biro cä ca ūiro, cä wiogu pea o biro cäre ūupu: "¡Añuro mu tiijapa! Paderi maja añugu, iñicarore biro ca tiigu mu nii. Mee, petoacärena ca ñi nunujee majiricu mu ca niiro macä, pañu ca niirijepare ca ñi nunujeeegu mure yu cñurucu. Jää doori, yu mena ujea niigu dooya!" cäre ūupu.

²² "Cä jiro, cä paderi maja pua poa ca ñeericu cäa ea, o biro cäre ūupu: "¡Wiogu, pua poa yure mu tiicojowu! Ate nii apeye pua poa yu ca wapa faa nemojärige," cäre ūupu.

²³ To biro cä ca ūiro, cä wiogu pea o biro cäre ūupu: "¡Añuro mu tiijapa! Paderi maja añugu, iñicarore biro ca tiigu mu nii. To biri petoacärena ca ñi nunujee majiricu mu ca niiro macä, pañu ca niirijepare ca ñi nunujeeegu mure yu cñurucu. Jää doori, yu mena ujea niigu dooya!" cäre ūupu.

* ^{25:15} Talentos: Jíçä talento, jíçä pade coteri maja veinte cämari peti padegu cä ca wapa taaro cõro niupu. Jíçä talento treinta y cuatro kilogramos nii, oro tiiri mil niiri je peti.

24 "Jiro, jīcā poa ca ūneericā eari, o biro ūiupā cā wiogāre: "Wiogā, do biro ca tiiya manigā mā ca niirijere, mā ca otetiri taberena ca dica jee, ūucā ote dicare ca cūnā maniri taberena ca jeegā, mā ca niirijere yā majiwā!"

25 To biri māre uwima ūiiga, mā yee wapa tiirica tiirire, ope coari yā yaio cūnāwā. Īaňa. Ate nii mā yee ca niirije," cāre ūiupā.

26 "To biro cā ca ūiro, cā wiogā pea o biro cāre ūiupā: "Māa, paderi majā ca aňutigā, ca junaňe paigā mā nii! Yā ca otetirica taberena ca dicare jee, ote dicare ca dee bate cūnā maniri tabe unorena ca dicare jee, ca ūiiga yā ca niirijere maji pacaguā,

27 Ḷnee ūiiga yā wapa tiirica tiirire, wapa tiirica tiirire cūurica wiipā jee waari mā cūutiri? To biro ūiiga, yā ca tua earo pai jaňuro ca bāa nemorique mena yāre mā tuenebojacupa," cāre ūiupā.

28 To biro ūi yapano, too ca niirāre o biro ūiupā: "Wapa tiirica tiiri cā ca cāorijere ēmari, pāa amo cōro niiri poari ca cāogā peere cāre tiicojoya!" cājare ūiupā.

29 Ca cāogāra pai jaňuro tiicojo nemorique niirucu. To biri pairo cāorucumi. Ca cāotigāa, petoacā cā ca cāomirije menapāra ēma ecorucumi.

30 Ani paderi majā ca aňutigā peera macā ca naitāropā cōa wienecā cojoya. To biri toopāre bāaro oti, upi baca dāpo, biirique niirucu.

Bojoca poogaari cāja ca īa beje ecope

31 "Yā. Ca Nii Majuropeegā Macā, yā ca boe baterije mena, ūucā yā yaarā yāre queti wede bojari maja niipetirā mena, yā ca doori rāmāre, wiogā cā ca duwiri cūmuropā[†] yā ea nuu earucu.

32 To biro yā ca biiro, ati yepa macārā niipetirā bojoca poogaari cāja ca niiro cōro yā juguerore nea poo earucuma. To biro cāja ca biiro yā pea, oveja coteri majā, cabra watoa ca niirā ovejare cā ca jee dica woorore biro cājare yā tiirucu.

33 Yā yaarā ovejare biro ca niirā peere, yā díamacā nāña pee cājare cūu, cabra peera yā ācō nāña pee cājare cūu, yā tiirucu.

34 To biro ūi yapano yā pea, yā díamacā nāña pee ca niirāre o biro cājare yā ūiirucu: "Dooya māja, yā Pacā aňuro cā ca tiircarā, Umāreco Pacā ati umārecoree jeeňo jāogāpāra, mājare cā ca queno yuerica yepare niirā dooya.

35 Yā ca queyaro, yāre māja baarique ecawā. Oco jinirāgā yā ca biiro, yāre māja oco ūlawā. Nucū yujuri majā yā ca niiro, cānirica tabe yāre māja tiicojowā.

36 Yā ca juti cāotiro, yāre māja juti tiicojowā. Yā ca diaro cāare, yāre māja ūtarā eawā. Tia cūurica wiipā yā ca nijjata cāare, yāre māja ūtarā eawā," cājare yā ūiirucu.

37 "To biro yā ca ūiro tāo, ca aňurā pea o biro yāre ūi jāiňarucuma: "Wiogā, Ḷdi tabe ūno pee mā ca queyaro ūari, māre jāa baarique ecari? Ḷdi tabe ūno pee mā ca jinirāgā nucū yujuro, māre jāa oco ūari?

38 Ḷdi tabe ūno pee nucū yujuri majā mā ca niiro, 'Jāa pāto niiňa,' māre jāa ūiri? Ḷdi tabe ūno pee mā ca juti cāotiro, māre jāa juti jāari?

39 Ūucā, Ḷdi tabe ūno peti mā ca diaro, tia cūurica wiipā mā ca niiro, māre jāa ūtarā eari?" ūi jāiňarucuma.

40 To biro cāja ca ūiro ūi jāiňaro, yā, Wiogā pea, o biro cājare yā ūiirucu: "Yee mēé mujare yā ūi. Anija, yā yaarā boo pacoro ca biirāre māja ca tii nemorique, yāreana tii nemorā māja ūiwa," cājare yā ūiirucu.

41 "To biro ūi yapano, Wiogā pea, yā ūcō nāña ca niirā peera o biro cājare yā ūiirucu: "Yāre camotatiya, māja ūi jāiňaro ca biipārā, pecame ca ūi yatitiri

[†] 25:31 Trono.

pecame, Satanás, cū yaarā[‡] ca añutirā menare, Umureco Pacu cājare cū ca queno yuerica tabepu waarrāja.

⁴² Yū ca queyaro, yure mūja baarique ecatiwu. Yū ca oco jinirāgaro, yure mūja oco tñatiwu.

⁴³ Nucū yujuri maju yū ca niiro, cānirica tabe yure mūja tiicojotiwu. Yū ca juti c̄autiro cāa, yure mūja juti jāatiwu. Nucā yū ca diaro, tia cūurica wiipu yū ca niiro cāare, yure mūja lārā eatiwu,” yū ñirucu.

⁴⁴ “To biro yū ca ñiro tuo, o biro ñi jāñiarucuma: “¡Wiogu! ¿Di tabe uno pee mū ca queyaro, mū ca jinirāgaro, nucū yujuri maju mū ca niiro, mū ca juti c̄autiro, mū ca diaro, tia cūurica wiipu mū ca niiro, mure jāa tii nemotiri? ¡To biro mū ca biiro jāa ñatiwu!” ñirucu.

⁴⁵ To biro cāja ca ñiro, o biro cājare yū ñi yūñirucu: “Yee méé mājare yū ñi: Anija, yū yaarā mena macārā boo pacoro ca biirāre tii nemotirā, yū cāare tii nemotirā mūja biiwu,” cājare yū ñirucu.

⁴⁶ Cāja pea to birora ñañaro cāja ca biipa tabepu waarrucuma. Añurā pea, to birora cāja ca caticōa niipa tabepu waarrucuma —ñi wedewi Jesús.

26

*Jesús're ñeerāgarā cāja ca wede penirique
(Mc 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)*

¹ Ate niipetirije ñi yapano, o biro ñiwi Jesús, jāa, cū buerāre:

² —Mee māja maji, pua rāmu jiro Pascua boje rāmu ca niirijere. Yū, Ca Nii Majuropeegu Macāre noni cōacārucuma, yucu tenipu yure cāja paa pua tuu cōajato ñirā —ñiwi.

³ Tii rāmuñirena, paia uparā, to biri judíos're ca jāo niirā, paia wiogu Caifás yaa wiipu neari,

⁴ watoara jīcā wāme ñi dito buiyeri Jesús're ñeeri cāja ca jīa cōapere ameri wede peniupa.

⁵ Biirāpuá, “Boje rāmu petira mani tiiticājaco, bojoca ajiari uwiorije cāja ca tiitipere biro ñirā,” ameri ñiupa.

*Nomio, ca jāti añurije Jesús're cō ca pio peorique
(Mc 14.3-9; Jn 12.1-8)*

⁶ Jesús, Betaniapure Simón ca cami boagu cāja ca ñigü yaa wiipu cā ca niiro,

⁷ jīcō nomio ñatāga* mena cāja ca quenorica rāvacā dadaro ca jāti añurije ca wapa pacarijere ca ami doorico jāa eawo. Jāa ea, Jesús baarique peorica pī puто cū ca duwiro, ca jāti añurijere cā dāpaga jotoare pio peowo.

⁸ Jāa, cū buerā pea, to biro cō ca tiiro ñari, ajiama ñirā:

—¡Níjá! ¿Ñee tiigo ca wapa pacarijere to biro peti cō tii batecāti?

⁹ Ca boo pacarāre tii nemorāgo wapa pacaro noni wapa jee bojapo cōa —jāa ameri ñiwa.

¹⁰ Jesús pea to biro jāa ca ñirijere majiri, o biro jāare ñiwi:

—¿Ñee tiirā atiore to biro mūja ñi pato wācōti? Yū menare añurijere tiigo tiimo.

¹¹ Ca boo pacarāra mūja watoare to birora mūja c̄uocōa niirucu. Yū pee docare yoaro yure mūja c̄uotirucu.[†]

¹² Atio, ca jāti añurijere yū upare pio peogo, yure cāja ca yaa cōapepure queno yuego tiimo.

[‡] 25:41 Satanás cū ángeles mena.   * 26:7 Alabastro.   † 26:11 Dt 15.11.

13 Yee méé mejare yu ū: Ati yepare noo ca niiri taberipu ate añurije quetire caja ca wederi taberipu, atio cō ca tiirije cāare wederucuma. To biro cāja ca ūiro, cō cā majirico niirucumo —ūwi.

Judas, Jesús're cā ca wedejāarie

(*Mc 14.10-11; Lc 22.3-6*)

14 Jicū, jāa cā buerā pua amo peti, dapore puaga penituar o ca niirā mena macā, Judas Iscariote ca wāme catigu, paia uparare ūagu waari,

15 o biro cājare ūupi:

—Jesús're mejare yu ca tiicojoxata, ¿no cōro yare meja wapa tiirāti? —ūupi. To biro cā ca ūiro, cāja pea treinta tiiri, plata tiiri cāre wapa ūiuja Judas're.

16 To biro cāre cāja ca tiiri tabera, Judas pea Jesús're cā ca ūee doti majipa tabe ūnore ama juo waapi.

Jesús cā ca baa tujarique

(*Mc 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1Co 11.23-26*)

17 Pascua boje ūmu ca nii juori ūmure, pan ca wauarije ca ayiaya manirije baarica ūmu ca earo, jāa cā buerā pea cā puto ea, o biro cāre jāa ū jāiñawu:

—¿Noopu Pascua mani ca baapere jāa ca quenor o mu booti? —jāa ūwu.

18 To biro jāa ca ūiro, o biro jāare ū yuewi:

—Jerusalén macāpu waari, jicū yaa wiire eari, o biro cāre ūña: “Buegu o biro ūimi: ‘Mee, yu yaa ūmu cōñacā doo, to biri mu yaa wiipu yu buerā mena Pascua boje ūmure yu ametuenegu waaruu,’ ūimi,” cāre meja ūirucu —jāare ūwi Jesús.

19 To biro cā ca ūiro jāa pea, Jesús cā ca tii dotirore biro jāa ūwu. To biri tii wiipu jāa queno yuewu, Pascua boje ūmu jāa ca baapere.

20 Naiori tabe ca ūiro, Jesús pea tii wiipu, jāa, pua amo peti, dapore puaga penituar o ca niirā cā buerā mena baarique peorica p*īi* puto bii duwiwi.

21 Jāa ca baa ūiro ūnora, o biro jāare ūwi Jesús:

—Yee méé mejare yu ū: Jicū meja mena macāra yare wedejāa buiyee cōacārucumi —ūwi.

22 To biro cā ca ūiro jāa pea, buaro tugoenarique pai, jāa ca ūiro cōro o biro cāre jāa ū jāiñawu:

—¿Wiou, yura yu niicā tiimiguti? —jāa ūwu.

23 To biro jāa ca ūiro, o biro jāare ūwi Jesús:

—Jicū, yu ca joari baparena cā pan're ca weyogu niimi, yare ca wedejāapu.

24 Biigupu yu, Ca Nii Majuropeegu Macāa, Umareco Pacu wederiquere cāja ca ūwarique ca ūirore birora biigu doogu yu tii. Yare ca wedejāa buiyee cōagu pea, ūñaro peti biigu doogu tiimi. Cāra, cā ca baatijata, añucābojapa —ūwi.

25 To biro cā ca ūiro, Judas, Jesús're ca wedejāa buiyee cōapu pea, o biro cāre ū jāiñawu:

—¡Buegu! ¿Yura yu niicātimiti? —cāre ūwi.

To biro cā ca ūiro:

—Mee, mara mu ū —cāre ū yuewi Jesús.

26 Jāa ca baa ūirora Jesús pea pan're ami, Umareco Pacure: “Añu majuropeecā” ū yapano, pee bato, jāa cā buerāre o biro jāare ū tiicojowi:

—Amiri baaya. Atea yu upu nii —ūwi.

27 Jiro ūñucā, yje oco bapare ami, Umareco Pacure, “Añu majuropeecā” ū yapano, o biro ūñigu jāa peere noni cojowi:

—Meja niipetirāpura ati bapare jiniñā.

28 Atea yu díi nii, Umareco Pacure “Wāme wāme yu ūirucu,” cā ca ūriquere cā ca ūiricarore biro to bijato ūiro ca ūirije, pau bojoca cāja ca ūñarije wapare ametuene bojagu yu ca bii yaipe.

29 O biro mujare yu ūi: Ate ote ūje ocore p̄hati yu jini nemotirucu, muja mena yu Pacu cū ca doti niiri tabepu wāma ūje ocore yu ca jiniparo juguero —jāare ūiwi Jesús.

*Pedro cū ca ū ditopere Jesús cū ca wederique
(Mc 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)*

30 Jiro, salmos baja yapano, Olivos buuropu jāa waacoawu.

31 Toopu o biro jāare ūiwi Jesús:

—Ati ūamire muja niipetirāpura yure muja waa weocoarucu. O biro ūiowarike nii:

“Oveja ca cotegeyre yu jīa cōacārucus.

Cū yaarā ūoveja pea no ca boorora waa batecoarucuma,” ūi.‡

32 Biigapua, cati tuari jiro, muja juguero Galileapu yu waaru —ūiwi.

33 To biro cū ca ūiro, Pedro pea o biro cāre ūi yūwui:

—Niipetirā māre cāja ca waa weocoamijata cāare, yua māre yu waa weotirucu —cāre ūiwi.

34 To biro cū ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ūiwi:

—Yee méé māre yu ūi: Ati ūamira ābocu cū ca wedeparo juguero, itiati peti, “¡Cāre yu majiti!” mu ūi ditorucu —ūiwi Pedrore.

35 Cū pea o biro cāre ūiwi:

—Mu menara yu ca bii yaipe to ca nijata cāare, “¡Cāre yu majiti!” yu ūi ditotirucu yua —ūiwi Pedro. To biro cū ca ūiro, jāa Jesús buerā niipetirāpura to biro wado jāa ūiwi.

Getsemanípue Jesús cū ca juu buerique

(Mc 14.32-42; Lc 22.39-46)

36 Jiro Jesús jāa mena Getsemaní ca wāme cātiropu waa, toopu eagu, o biro jāare ūiwi:

—Óo pee waari yu ca juu buegu waaro uno, anora duwiya mēna —ūiwi.

37 To biro ūi, Pedrore, Zebedeo puna p̄uarāre, jāo waawi. Too waaggu, buaro tugoeñarike pai yaja pua bii jāo waaupi Jesús.

38 To biro o biro cājare ūiupi:

—Yu ca cati niirijepura bii yaicoaricarore biropu yu tugoeña yapa pua. Anora tuari, cānitirāra yu menara ūacā niiñā —ūiupi.

39 To biro ūi yapano, cāja juguero jañuro waa, yepapu muu bia cūmu waari, o biro ūi juu bueupi:

—¡Cáacu! Ametuerenrique uno to ca nijata, ūañaro yu ca tam̄oro yure tiiticāña. Biigapua, yu ca boorore biro tiiticāña. Mu ca boorore biro pee to bijato —ūiupi.

40 Juu bue yapano, cā buerā p̄uto pee tua waaggu, ca cānirāpue cājare buaeari, o biro ūiupi Jesús, Pedrore:

—¿Úscā nimaro uno peera, cānitirāra yu mena muja ūa bayitijāri?

41 Cānitirāra juu buey, ūañarije ca bii buiyerijere jāa tiire ūirā. Afurijere muja tiiraga tugoeña būrāpua, buari muja tugoeña bayiti majuropeecā —ūiupi.

42 Waa, ūucā o biro ūi juu bueupi Jesús:

—¡Cáacu! Ano ūañaro yu ca biiperre do biro tii camota majiñā manirije to ca nijata, mu ca boori wāme tiiya —ūiupi.

43 Juu bue yapano tua waaggu, ca cānirāpue bua eacāupi ūucā. Buaro ca wāgoa eyoro macā, cāja capegaari ūa pāa bayiri méé bii niiupa.

44 To biro cāja ca biiro ūa, Jesús pea toora cājare cūu, juu buegu waacoaupi ūucā. Cū ca ūicarore birora ūi juu bueupi.

‡ 26:31 Zac 13.7.

45 To cōrora cā buerā p̄to pee tua waa, o biro cājare ūupi:

—¿Ména to birora cāni, yerijāa, māja biicōa niiti? Mee, yu, Ca Nii Ma-juroopeegu Macāre, ūñarije ca tiirāp̄ure yare cāja ca noni cōari tabe eacoa.

46 ¡Wāmā nucāñia! ¡Jam! ¡Mee, ūirā tāja doomi, yare ca wedejāa buiyee cōagu! —ūupi Jesús.

Jesús're cāja ca ūneerique

(Mc 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

47 Jesús to biro cā ca ū niirora, Judas, jāa, Jesús buerā p̄ha amo peti, d̄apore p̄uaga penituario mena macāra, pa bojoca, jaderica pl̄ri, yuc d̄ucari, beju caticāri, paia ūparā, to biri judíos're ca j̄uo niirā cāja ca tiicojoricārā mena bapa cūti eawi.

48 Ména, wedejāari maju Judas pea, o biro cājare ūupi Jesús're ca ūneeparāre:

—Cā wajopuare yu ca ūpūgu niirucumi. Cāre māja ūneerucu —ūupi.

49 To biri Judas, Jesús p̄to eagu:

—¡Buegu mā niimite! —ūwi. To biro ūigura, cā wajopuare ūpū, cāre tii añu doti eawi.

50 To biro cā ca tiiro, Jesús pea o biro cāre ūwi:

—Yu mena macā, mā ca tiirāga dooriquere jīcāto tiiya —ūwi. To biro cā ca ūrora aperā pea doo, Jesús're cāre ūnewa.

51 To biro cāja ca tiirora jīcā jāa mena macā, cā niipūtūa wee amiri, paia wiogure pade coteri maju amoperore paa taa ūnocā cojowi.

52 To biro cā ca tiiro, Jesús pea o biro cāre ūwi:

—Mā niipiire ca ūniricarop̄ura queno cūña. Niipūri mena ca ameri quēerā niipetirāp̄ura, niipū menara jāa ecorucuma.

53 Tii nemorique yu ca boojata, yu Pacare yu ca jāiro, “Mee, p̄ua amo peti, d̄apore p̄uaga penituario ca ūnir poogaari peti cā p̄to macārā uwamarārē tiicojo yerijāabocumi,” ¿mā ūmajititi?

54 To biro to ca bijata, do biro pee biicāri Úmureco Paca wederique: “To biro biirucu,” ¿cāja ca ū owa cūuquīriqe cāja ca ūnircarore birora to biibogajati? —ūwi Jesús.

55 Ūyapano, o biro ūjāñawi bojocare:

—¿Nee tiirā jee dutiri majure ca tiirāre biro niipūri, yuc d̄ucari, jecāricarā yure māja ūneerā doojāri? To cānaçā ūmura Úmureco Paca yaa wiipu yu bue ūnirucujāwu. Jīcāti uno peera yure ūne, māja ūtirucujāwu.

56 Birop̄ua, ate niipetirije Úmureco Paca yee quetire wede jāgueri maja “O biro biirucu,” cāja ca ū owaquīricarore biro to bijato ūro bii —ūwi. To cōrora jāa, Jesús buerā pea, jāa niipetirāp̄ura cāre jāa duti weocoawu.

Jesús're ūparā p̄topu cāja ca ami waarieque

(Mc 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

57 Jesús're ca ūne waaricarā pea, paia wiogu Caifás yaa wii, doti cūuriquere ca j̄uo buerā, judíos're ca j̄uo niirā, cāja ca nea poo ūnirop̄a cāre ami waupa.

58 To biro cāja ca tiiro, Pedro pea yoarop̄ura cājare ūnunā waa, paia wiogu yaa wii macā yepap̄a eacoaupi. Jāa waa, Úmureco Paca yaa wii coteri maja uwamarārē mena ea nuu waaupi, “¿Do biro peti Jesús're cāja tii ūnunā waamirāti?” ūtarā.

59 Paia ūparā, ūparā ca nii majuropeera niipetirā, Jesús're jāa dotirāgarā, watoara ūbuiyeerica wāmeri ama ūnupa.

§ 26:53 Úmureco Pacare queti wede bojari maja doce legiones. Uwamarā romanos jīcā punare 4,200 to biri 6,000 cōro peti ūnupa. Doce legiones peti cāja ca ūnjata yua niipetirā niirā 72,000 bojoca peti ūnupa.

60 To biro ū pacarā, watoara paū cāja ca wedejāa niiriye ca nii pacaro, jīcā wāme uno peera būaticāupa. Biirique peti pūarā,

61 o biro ca ūrā eaupa:

—Ania o biro ūwi: “Yūa, Uムureco Pacū yaa wiire wee batecā, ūucā itia rūmu jirora yū queno yapanocā maji,” ūwi —ūi wedejāaupa.

62 To cōrora paia upa pea wāmū nūcā, o biro ūupi Jesús're:

—¿Nee tiigū mu yūutiti? ¿Do biro ūrāgaro to ūti, ano o biiriye māre cāja ca ū wedejāarije? —ūupi.

63 Jesús pea wedetiupi. To biro cā ca biiro, paia wiogū pea o biro cāre ūupi:

—“Uムureco Pacū, to birora ca caticōa ūlighū wāmē mena dīamacā ūjāre wedeya,” māre yū ūi. ¿Dīamacāra muā, Uムureco Pacū Macā Mesías'ra mu ū niiti? —ūupi.

64 To biro cā ca ūrora, Jesús pea o biro cāre ū ūupi:

—Mee, māra mu ūi: Yūa, Ca Nii Majuropeegū Macāre, niipetirijepāre Ca Doti Tutua Niigū cā ca duwiro dīamacā ūnīa pee ca duwigāre,* ūucā Uムureco quejero maquē bueri būruripu yū ca dooro, māja niipetirā yure māja ūarucu —ūupi.

65 To biro cā ca ūrora, paia wiogū pea ajia ametuacoama ūigū, cā jutirore tāa yega, o biro ūupi:

—Ania, Uムureco Pacāre ūañarije peti ii tuticāmi. ūee peere ūrā cōrora ca wede nemoparāre paū jañuro mani ama nemotirucu. Mee, mājara ūañarije cā ca ū tutirijere māja ūo,

66 atere ¿do biro māja ū ūtagoeñati? —ūupi. To biro cā ca ūrora:

—Ūañarije cā ca ū tutirije wapa, ca jāa ecopāra niimi —ū ūupu.

67 To biro ūrā, cā dīamacāre ūjeco eo tuu, cāre ūno, ūucā aperā cāre paa, ūirāra,

68 o biro cāre ūupa:

—Mu, Uムureco Pacū cā ca tiicojoricā Mesías ca niigū ū būaya, ¿ūiru māre cā paajāri? —ū ūpeupa.

“Jesús're yū majiti,” Pedro cā ca ūrique

(Mc 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

69 To biro cāja ca ū nii ditoye, Pedro pea macā yepapura cā ca duwirucuro, jīcō pade coteri majo cā ūtō eari, o biro cāre ūupo:

—Mu cāa Galilea macā Jesús menara mu waa yujurucujāwū —ūupi.

70 To biro cō ca ūrora, Pedro pea niipetirā cāja ca ūtō cojoro, o biro ū ditoupi:

—Yū majiti nija, ¿ūee ūnore mu ūti? —ūupi.

71 Jiro jope pee cā ca witi waaro, ūucā apeo pade coteri majo cāre ūari, o biro ūupo, aperā ūtō ca ūirāre:

—Ani cāa, Nazaret macā Jesús menara ūirucuwi —cājare ūupo.

72 Cā pea ūucā:

—Yee méé yū ū nija. Yū majiti majuropeecā cāra —ū ditoupi.

73 ūucā jiro jañuroacā ūtō ca ūirā Pedro ūtō doori, o biro cāre ūupa:

—Yee méé jāa ūi. Mu cāa, cāja mena macāra mu nii. Mu ca wederijepāra ūtō majiricarora Galilea macārā cāja ca wederijera mu wede —cāre ūupa.

74 To biro cāja ca ūrora, cā pea ūañarije cājare ū ūtū ūiruripu:

—Yee méé yū ūi “Yū majiti,” mājare yū ūjāwū —cājare ūupi. To biro cā ca ū ūirora, ūbocā wedeupi.

* **26:64** Sal 110.1; Dn 7.13.

75 To cōrora Pedro pea: “Ãbocu cā ca wedeparo j̄uguero, itiati peti ‘j̄cāre yā majiti!’ mā ū ditorucu,” Jesūs cāre cā ca ūriquere tugoeñā b̄aupi. To cōrora Pedro too ca niiricā witi waa, b̄auro tugoeñarique paí añuro méé otipi.

27

Pilato p̄atopu Jesú's re cāja ca ami waarique (Mc 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

1 Ca boerije mena, paia ūparā niipetirā, to biri judíos're ca j̄uo niirā mena, Jesú's're cāja ca j̄ia cōa dotipere ameri wede peni niiuupa.

2 To biro ū, Jesú's're jiacāri ami waari, wiogu romano Pilatopure cāre noniupa.

Judas cā ca bii yairique

3 Judas, cāre ca wedejāa buiyee cōaricu pea, Jesú's're j̄ia cōacār̄agarā cāja ca tiirijere ū, “Ñañaro peti yā tiicājapa,” ū tugoeñarique paí, treinta niirije plata tiirire, paia ūparā, judíos're ca j̄uo niirāre,

4 o biro ū tueneupi:

—Ñañarije yā tiijapa, ñañarije ca tiitigarena wedejāa buiyee cōagū —cājare ūimiupi Judas. To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro cāre ū yāacāupa:

—j̄āa teera “To biro biicu” jāa ūti! Mā yee wapa nii — ūiupa.

5 To cōrora Judas pea, Úmureco Pacu yaa wiipura wapa tiirica tiirire dee bate cūu, witi waa, yucugupu māa waa, ca dāpapu pūugū dēpo jia tuuri, cā majuepeera cā amututre jia tuu, bupu ñaañumu, biicā yai waaupi.

6 Paia ūparā pea tee wapa tiirica tiirire jee, o biro ūiupa:

—Ate wapa tiirica tiiri, ca dī tujarije nii. Úmureco Pacure tiicojo nucū b̄aorā jāarica cūmuapure mani jāa majiti — ūiupa.

7 To biro ū, ameri wede peni yapano, tee wapa tiirica tiiri mena jīcā yepa, “Jotari Weeri Maju Yaa Yepa ca wāme cātiri yepare ca wapa tiipe niicu, ape yepa macārāpu ca bii yairāre yaar̄agarā,” ūiupa.

8 To biro tii yepa mecāripu cāare, “Dī Yepa” wāme cātiri.

9 O biro bii eaupa, Úmureco Pacu yee quetire wede j̄uguéri maju Jeremías: “Wapa tiirica tiiri plata, treinta niiri tiirire, israelitas, To cōrō wapa cātirucu,’ cāja ca ūricaro cōrō ca niirijere jeeri,

10 tee mena, ‘Jotari Weeri Maju Yaa Yepa ca wāme cātiri yepare wapa tiiva,’ ūpa yare cā ca tii dotiricarore birora,”

cā ca ū owaquīrique.*

Pilato Jesú's re cā ca jāiñarique (Mc 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

11 Jesús pea tii yepa macārā ūpu Pilato p̄atopu cā ca nucūro, cā pea o biro ū jāiñaupi Jesú's're:

—Mā, mā niiti, judíos Wiogu? —cāre ūiupi. To biro cā ca ūiro:

—Mee, māra mā ū —cāre ū ūaupi Jesús.

12 Paia ūparā, judíos're ca j̄uo niirā, cāre cāja ca wedejāamijata cāare, Jesús pea jīcā wāme añaora cājare yāarucu, tiitiupi.

13 To biro Pilato pea o biro cāre ū jāiñaupi:

—Ñañaro māre cāja ca ū wedejāarijere mā ūtötiti? — ūiupi.

14 To biro cā ca ūmijata cāare, Jesús pea jīcā wāme añaocāra yāarucu, tiitiupi. To biro cā ca biiro Pilato pea, “Uwioro ca biigū cā niiti ania,” cāre ū ūaupi.

* **27:10** Zac 11.12-13; Jer 19.1-13; 32.6-9.

*Jesús're cāja ca jāa cōa dotirique
(Mc 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)*

15 Ména, tii yepa macārā upu pea Pascua boje ramari ca niiro, jīcū tia cūurica wipu ca niigū bojoca cāja cā boogure wienerucuupi.

16 Tii tabere niiupi jīcū tia cūurica wiipure, Jesús Barrabás ca wāme cutigu, cāja ca jānoogū.

17-18 To biri Pilato pea too ca nea poo niirāre o biro īi jāiñaupi, Jesús're īa tutima īirā, cāja ca wedejāa cōarjere majiri:

—¿Niipere yū ca wienero māja booti, Jesús Barrabás peere, Jesús, Mesías māja ca īigu peere? —īupi.

19 Ména, Pilato pea bojocare cā ca jāiña bejeri tabepura cū ca duwiro, cā numo pea o biro cāre īi cojoupo:

—Mū menara ca ñāñarije manigurena ñāñaro cūre tiiticāña. Meepu macā ñamire ñāñarije yū quēñajāwū, cū yee jaori —īupo.

20 Paia uparā, to biri judíos're ca jāo niirā, Pilato pea Barrabás're wiene, Jesús peera jāa cōa doti, cā ca tiipere biro īirā, teere cāre cāja jāijato īirā, bojocare wedejāa niiupa.

21 Tii yepa macārā upu pea cājare jāiña nemoupi ñucā:

—¿Anija puarāre, niipere yū ca wienero māja booti? —īupi. To biro cū ca īiro: —¡Barrabás're mū ca wienero jāa boo! —īi yūupu.

22 To biro cāja ca īiro, Pilato pea:

—To docare Jesús, Mesías peera, ¿do biro yū tiigajati? —cājare īi jāiñaupi. To biro cū ca īiro, niipetirāpura:

—¡Yucu tenipu cāre paa pua tuu cōacāña! —īupi.

23 To biro cāja ca īiro, Pilato pea ñucā:

—¿Ñee uno ñāñarije cū tiijapari? —cājare īupi.

To biro cū ca īimijata cāare:

—¡Yucu tenipu cāre paa pua tuu cōacāña! —īi acaro bui nemoupa ñucā.

24 To biri Pilato pea cā ca tiirugari wāme peere, “¡Do biro yū tiiricaro mani!” īima īigu, būaro jañuro bojoca cāja ca acaro bui nānua waaro īari, oco jee doo dotiri, niipetirā cāja ca īa cojoro o biro īigura amo coeupi:

—Ani, ñāñarije ca tūtiricarena māja ca jārijere, yūa, yū wapa tuaticu. Māja yee nii —cājare īupi Pilato.

25 To biro cū ca īiro, niipetirā bojoca o biro īi acaro buiupa:

—¡Cū ca bii yairije wapa, jāare, to biri jāa punare, to bii ñāapeajato! —īupi.

26 To cōrora Pilato pea Barrabás're wiene, Jesús peera cāre bape doti yapano, cājare nonicāupi, yucu tenipu cāre cāja paa pua tuu cōajato īigu.

27 Tii yepa macārā upu yaarā uwamarā pea, upu cū ca niiri wiipu Jesús're ami waa, cū wejare[†] uwamarā niipetirāre jāo neoupa.

28 To biro tii, cāre juti tuu weerí, ca jūari quejero pee cāre jāa,

29 cā dāpuga peera pota daari mena juarica betore peo, cā amo díamacā peere yucagūacā paa jua, tiicāri, cāja ājuro jupeari mena cū puto ea nuu waari, o biro cāre īi bui epeupa:

—¡Judíos wiogū to birora cā caticōa nijato! —īupi.

30 Ñucā to biro īirāra, cāre yecō eo tuu, yucagū cāre cāja ca tiicorjoricagurena amiri cū dāpugare paa, tiiupa.

31 Jesús're to biro ñāñaro cāre tii epe yapano, cāre cāja ca juti jāaricarore tuu wee, cā juti majurope peere cāre jāa, cāre paa pua tuu cōarugarā amicoaupa.

[†] **27:27** “Pretorio,” cāja ca īiri tabe. Tii yepa macārā upu Cesareapu ca niigu jīcā cuuri Jerusalén pee cū ca maa waarucuri taberi cū ca cāniri wii niiupa.

*Jesús're cāja ca paa pña tuu cōarique
(Mc 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)*

32 Too ca niiricarā witi waaraā, jīcū, Simón ca wāme cātigā, Cirene‡ macā macūre búa eari, Jesús're cāja ca paa pua tuu cōa paagāre cāre ami waa nemo dottiwa.

33 Gólgota ca wāme cātiri tabe ea waaraā, ("Düpuga Óaro," ūrugaro ū),

34 ūje oco ca jāguērije mena cāja ca ayariquere cāre ūawa. Jesús pea teere jini ūaari jiro, jinirugatiwi.

35 Uwamarā pea Jesús're paa pua tuu nucō yapanori jiro, ū bāriquie mena tiiri, cā juti ca niiriquere ameri dica woowa.§

36 To biro tii yapano, cāre ūa coterugārā toora ea nuucoawa.

37 Ņucā cā dupuga jotoa peere, "Tee juori jīa ecomi," cāja ca ū ūa turica pīre paa pua tuuwa. Tii pīpāre: "ANIA JESÚS NIIMI, JUDÍOS WIOGŪ," ū ūa turique tujawu.

38 Ņucā Jesús mena, jee dutiri maja puarā, jīcū cā díamacū ūña pee, apī cā ūcō ūña pee, paa pua tuu nucō ecowa.

39 Bojoca too ca ametuua waarucurā pea Jesús're ū tutirā, cāja dupugare yureri, o biro cāre ū buiwa:

40 —Mu, ūmureco Pacū yaa wiire wee bate, itia ūmū ūjorā wāma wii ca quenogā, mu majuropeera ametuaya. ūmureco Pacū Macāra mu ca nijata, duwicā dooya! —ūwa.

41 Ņucā paia ūparā, doti cūriquere ca juo buerā, to biri judíos're ca juo niirā mena jīcāri, to biiri wāmera cāre ū buiwa. O biro ūwa:

42 —Aperāpura mu ametuene majicāwū biigāpū. Mu majuropeera mu ca biirije peera mu ametuene majiti. ūcā, Israel yepa macārā wiogū niimi, cā duwicā doojato! To cōro docare díamacū cāre mani tuo ūnuejerucu.

43 Cā, ūmureco Pacūre ca tuo ūnuejeeqū niimi. Mecū docare ūmureco Pacū cāre cā ametuenejato, díamacāra cāre cā ca mai majuropeecājata. Ania, "Umwreco Pacū Macā ū ūi," ūcā ūtiri? —cāre ū buiwa.

44 Ņucā jee dutiri maja, Jesús mena cāja ca paa pua tuuricarā menapāra, ūñarije cāre ū tutiwa.

*Jesús cā ca bii yairique
(Mc 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)*

45 Jotoa decomacā ca niiro, ati yepa ūipetiropū ca naitā peticoarique, ūucā muipū ūbaro cā ca aji ūaacūmu duwi waari tabe ūnopū boewū.

46 Tii tabera Jesús pea tutuaro mena o biro ū acaro buiwi:

—Eloí, Eloí, ūlama sabactani?* (Yū ūmureco Pacū, yū ūmureco Pacū, ū ūee ūtigu ūre mu waa weocoati?) —ūtigu ūwi.

47 Jīcārā too ca niirā to biro cā ca ūrō ūorā, o biro ameri ūwa:

—Ania, ūmureco Pacū yee quetire wede ūgueri majū Elías ūiquīricare juogū ūtii —ūwa.

48 To biro cā ca ūrō, jīcū cāja mena macā ūmaa waa, upā jitia mena ūje oco ca piyarijere joa amiri, yucāgāpū ū ūtiare jia tuuri, cāre juu māene cojowi, "Cā ūjinijato," ūtigu.

49 To biro cā ca ūrō, aperā pea o biro cāre ūwa:

—Tūiticāna ména. Mani ūaco, no cōro Elías cāre cā ca ametueneqū dooro — ūwa.

‡ 27:32 Africa yepare díamacū macā tuapere ca niiri macā ūiquīupa. Mc 15.21; Lc 23.26. § 27:35

Sal 22.16. * 27:46 Sal 22.1.

50 Ņucā, Jesús pea tutuaro mena acaro bui tāja, bii yaicoawi.

51 To biro cā ca biiri tabera Ȣmureco Pacʉ yaa wii jupea macā jawire cāja ca yoo camotaarica quejero, decomacā emāaro pee yega taticā duwi waupa. Ņucā ati yepa cāa bħaro nana, ātāgaari cāa wati batecoa,

52 maja operi pāacoa, paʉ bojoca ca ñāñarije manirā ca bii yaiquīricarā cati tua, biiupa.

53 Jesús cā ca cati tuaro jiro, cāja maja operipʉ ca niiricarā witi, ca ñāñarije maniri macā Jerusalén'pʉ jāa waa, paʉ bojocare baua īñō, biiupa.

54 Uwamarā ʉpʉ, to biri cā ʉmʉa, Jesús're ca īa cote niiricarā, ati yepa ca ñāñarijere, ūucā niipetiro ca biirijere īarā, bħaro uwirique mena:

—Diámacūra ania, Ȣmureco Pacʉ Macʉ peti niijapi! —īwa.

55 Ņucā nomia paʉ romiri Jesús're ca tii nemoricarā Galilea yepapʉra ca ñāñā dooricarā romiri cāa, toora yoaropʉra īa cojocā niiwa.

56 Cāja menare niiwa, María Magdalena, Santiago, José jāari paco María, apeo Zebedeo puna paco, niiwa.

Jesús're cāja ca yaaarique (Mc 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

57 Tii rāmʉ naiori tabere eaipi jīcā ca apeye paigʉ, Arimatea macā José ca wāmē catigʉ, cā cāa, Jesús're ca tħo nħanħejegʉ ca niiricʉ.

58 To biri Pilato pħetopʉ waari, Jesús uparī niiquīriquere yaa cōarugħ, cāre jāiupi. To biro cā ca īiro, Pilato pea Jesús uparī niiquīriquere cāre tiicojo dotiupi.

59 To biri José pea Jesús uparī niiquīriquere ami, Ȣmaarica quejero ca òweri maniri quejero mena cāre Ȣmaari,

60 maja ope, wāmā ope ātā tħidipure cā ca coa dotirica opepʉ cāre cūnupi. Jiro maja ope jāa waarica jopere ātāgaaro mena tunuo biato, tuacoaupi.

61 María Magdalena, apeo María jāa pea, maja ope āpōtīñarora īacā duwiupa.

Uwamarā, maja opere cāja ca coterique

62 Ape rāmʉ, yerijāarica rāmʉ maquēre cāja ca queno yueri rāmʉ jiro macā rāmure, paia ʉparā, to biri fariseos mena jīcāri, Pilato pħetopʉ waari,

63 o biro cāre īiupa:

—Wiogħ, oo ca niiquīgħ ca īi ditorique paigħu niiquīrīk, ména catigħupʉ, “Itia rāmʉ jiro yu cati tuarucu,” cā ca īriquere jāa tħogħeñha bħajjāw.

64 To biri mħa ʉmware, cā niiquīrīca maja opere itiā rāmʉ peti cājare cote dottiya, cā buerā waari, cā uparī niiquīriquere ami duticāri, bojocare, “Mee, cati tuacoajjawi,” īi ditobocuma. To biro ca bijjata docare yua, cā ca īi dito ġuorique ametxennero īi ditorique niibocu —īiupa.

65 To biro cāja ca īiro, Pilato pea o biro īiupi:

—Mee, cājara mħija ca oħra coteri maja uwamarāre. Cāja mena waari, mħija ca bayiro cōro maja opere coteyha —īiupa.

66 To biri waa, maja opere aħnuro bia queno, īa majirħagarā, cāja ca biaricaga ātāgar ġu gox nemo,[†] uwamarāre cote dotiupi.

Jesús cā ca cati tuarique (Mc 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

[†] **27:66** Īa majirħagarā upa daacā uno, ape tabera ʉpe uno mena, ūucā jita ca abarije uno mena, bia menorucuupa.

¹ Yerijäärica r̄mu jiro macā r̄mu ape semana ca nii j̄ori r̄mu ca boe doori r̄mure, meepuacā María Magdalena, to biri apeo María, maja opepu īarā waacoaupa.

² Ca niiro tajarora, buaro yepa nanawu. Jīcū Uμureco Pacu puto macā, umureco tutipu duwi doo, maja ope puto ea, tū opere cāja ca biaricaga ūtāgare ami woo, tiiga jotoara ea nuucoaupi.

³ Cā pea bāpo cā ca yaberijere biro ajiyaupi. Cā juti cāa oco weta* ca botirore biro buaro botiupe.

⁴ Uwamarā pea cāre īarā uwima ūrā, buaro nana, ca dia waarcarāre biro biicā cūmu waaupa.

⁵ Uμureco Pacu puto macā pea o biro ūiupi nomiare:

—jUwiticāñia! Yha, yucā tenipu cāja ca paa pua tuučōajāgh Jesú's're amarā māja ca biirijere yu maji.

⁶ Manimi anora. Majare cā ca ūiricarore biro cati tuacoajāwi mee. Cāre cāja ca cūurica tabere īarā doo ūnaqué.

⁷ Yoari méé waari, cā buerāre: "Mee, ca bii yairicarā watoare cati tuacoajapi Jesú. Māja juguero Galileapu waami. Toopu cāre māja ūarucu," cājare ū wede dooya. Mee, majare yu wede yerijā —cājare ūiupi.

⁸ To biri nomia pea yoari méé maja opepu ca niircarā buaro uwi pacarā, ujea nirique mena ūmaa tua dooupa, jāa, Jesú buerāre wederā doorā.

⁹ To biro cāja ca bii tua waari tabera, Jesú pea cājare aňu doti jāiňa baua ea ūucāupi. Cāja romiri pea cā puto waa, cā dāporire paabario, cāre ū ūucā buoupa.

¹⁰ Jesú pea o biro cājare ūiupi:

—jUwiticāñia! "Yu yee wederāre, Galileapu waarrā," cājare ū wederāja. Toopu yure ūarucuma —cājare ūiupi Jesú.

Uwamarā cāja ca wederique

¹¹ Nomia cāja ca tua ūnua waaro ūnora, jīcārā uwamarā maja opere ca cotericarā macāpū waari, cājare ca biirique niipetiro wedeupa pāia ūparāre.

¹² Paia ūparāre pe a ūucā, judíos' re ca j̄ho niirā mena nea, wede peni yapanori jiro, uwamarāre pairo wapa tiirica tiiri ūticojori,

¹³ o biro cājare ū wede majioupa:

—Māja pea, "Nāmi jāa ca cāni ditoye cā buerā doori, Jesú upari ūiquiriquere ami duticājapa," ū wedeya.

¹⁴ Ūucā ati yepa macārā ūph† atere cā ca māji buacājata, jāa, majare jāa wede bojarucu. To biro tiiri, teere majare jāa ametāenerucu —cājare ūiupa.

¹⁵ Uwamarā pea, wapa tiirica tiirire ūee, cājare cāja ca tū dotiricarore biro tiupa. O biro cāja ca ūiriquere, judíos watoare mecāripu cāare to birora ūicōa niima.

Jesú cā buerāre cā ca doti cojorique (Mc 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶ To biri jāa, Jesú buerā, p̄a amo peti, dāpore jīcāga penituarō ca niirā pea Galileapu, "Toopu yu ūirucu," Jesú jāare cā ca ū ūderica macānucā buuropu jāa waacoawu.

¹⁷ Jesú's're ūrā, cāre jāa ū ūucā buowu, mēna, jīcārā "Cāra niimi" cāja ca ū ūtī pacaro.

¹⁸ Jesú pea jāa puto pee doo, o biro jāare ūiwi:

* 28:3 Nieve. † 28:14 Gobernador.

—Umareco Pacu, umareco tutipu cāare, ñucā ati yepa cāare, yu ca doti niipere yure tiicojojāwi.

19 Tee tiirā waari, bojoca poogaari niipetirāpurenā, yure ca tao nūnūjeerā cāja ca niiro tiirāja. Umareco Pacu wāme, cā Macā wāme, to biri Añuri Yeri wāme mena cājare uwo coe,

20 Ñucā majare ya ca dotirique cōrorena tee ca ñirore biro cāja ca tii nūnūjeeperē biro ñirā cājare wede majio, tiiya. Ya pea, to cānacā rāmāra, ati yepa ca petiropu majā menara yu niicōa niirucu —ñiwi Jesús.

To biro to bijjato.

Mateo

SAN MARCOS

Añurije Queti, Marcos cā ca owarique, aperā ape pūurori cāja ca owaparo juguero cā ca owarique nii. To biri Mateo, Lucas jāa pea, Marcos cā ca owariquere īari, cāja cāa ñucā cāja ca niiro cōro owaupa. Bapari Añurije Queti watoare, pairo ca ī mani waarije méé nii atea.

Pairo ī mani waatirora, "Añurije Queti bojoca niipetirā yee ca niipe o biro bii jhoupua Jesucristo mena," ī wedecā jho.

Ate Añurije Quetia, bojocare Uwo Coeri maju Juan ca yucā maniri yepapu cā ca tii niiriique mena (1.1-8), Jesús cā ca uwo coe ecorique, tee jiro Satanás cāre cā ca ī buiyee ñaamirique mena, wede jho (1.9-13).

Bojocare wātā cāja ca doti tutua niirijere tii yaio bate (1.27, 34, 39; 5.1-20; 7.24-30; 9.14-29), ca diarique cātirāre cājare diarique ametēene (1.29-34), ca aua boarāre cājare baarique eca (6.30-44; 8.1-10), cā buerāre uwiorije cājare ca biro cājare ametēene (4.35-41), tiimi. Jesús cā ca doti maji niirijere pea bojorica wāme bii iñō: doti majirique mena bojocare bue (1.27), ñañarije tiiriquere acobo (2.5), yerijāarica rāmāre doti majicā (2.28), doti cūurique ca ñirugarijere díamacā wede majio (7.1-23; 10.1-12; 12.18-34), jiropu ca bīpere wede majio jguecā (13.1-37), ca tiigā niimi.

Jesús cā paderiquerere bau niiro cā ca tii jāoriquerera Galileapu Añurije Que-tire cā ca wede jāoriquerere (1.14-9.50), Jesús, Galilea ca niiricu Jerusalén'pu cā ca waariquere (11.1-52), Jesús cā ca nii tujari semanare ca biiriquere, cā ca bii yairiquere, cā ca cati tuariquere (12-16) wede yapano ea.

Ate añurije quetira, Jesús cā majuropeera, "CA NII MAJUROPEEGH MACHU YŪ NII" ī wedemi. Ùmureco Pacu pea, "YŪ MACU YŪ CA MAIGU NIIMI," īimi. Wātā pea, "Ùmureco Pacu Macā niimi," cāre ī īa majima. Paia upu pea, cāja ca ñeericapare, "¿Mha, MESÍAS, Ùmureco Pacu Macā mā niiti?" Jesús're cā ca ī jāiñaro, "Uh. Cura ya nii," cāre ī yāumi (14.61, 62).

Jesucristo yee Añurije Quetire Marcos cā ca Owarique

*Juan cā ca wederique
(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9; Jn 1.19-28)*

¹ Jesucristo, Ùmureco Pacu Macā yee añurije queti ca nii jāorije,

² Isaías, Ùmureco Pacu yeere wede jāgueri maju, o biro cā ca ī owaricarore biro biiupa:

"Ya yee queti wederi majare,* mā jāguero ya tiicojo, māre cā maa queno yuejato ūigu.†

³ Jicā, ca yucā maniri yepapu o biro ī acaro bui wederucumi:
'Añuro tāgoeñarique mena Wiogāre yueya.

Wiogā cā ca eaparo jāguerore, cā ca doopa maare díamacā maa cāja ca queno yuerore birora, māja cāa māja yerire añuro cāre queno yueya.' ‡

⁴ Ate ca ñirore biro Juan, ca yucā maniri yepapu uwo coe, ñañarije tiiriquere acobo ecorāgarā, tāgoeñā yeri wajoari uwo coe dotirique maquere wede, bii eaupi.

* 1:2 Juan Bautista. † 1:2 Mal 3.1. ‡ 1:3 Is 40.3.

5 Judea yepa macārā niipetirā, Jerusalén macā macārā, cā ca wederijere tāorā waaruropa. Ñañarije cāja ca tiiriquire wede ametāene, cāja ca tiiro Juan pea dia Jordán'pu cājare uwo coeupi.

6 Juan juti pea camello poa mena tiiriquire nii, waibacu quejero daa wēñā, tiipi. Cā ca baarije pea yejeroa, macānacū macārā dobea oco, niupa.

7 O biro ū wedeupi Juan: "Yū jiro doomijicū, yū ametāenero do biro ca tiiya manigā. Cā dāpo juti jiarica daari uno cāare muu biari ca popio cotepu uno mēé yu nii yua.

8 Yū, oco mena mujare yū uwo coe. Cā pea Añuri Yeri mujapare cā ca ñaañā nucārō tiiri, maja ca tāgoeña yeri wajaro tiirucumi,"§ ūupi.

Jesús cā ca uwo coe ecorique

(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)

9 Tii rāmarija Jesús, Galilea yepa macā macā Nazaret ca niiricu eaupi. Juan pea dia Jordán'pu cāre uwo coeupi.

10 Uwo coe eco yapano, maa nucāgura, umureco tuti pāa nucācoa, Añuri Yeri buare biigā bau duwi doo, cāpare cā ca ñiaapea earo ūupi.

11 Ñucā umureco tutipu wederique o biro ca ū wedeorigere tāoupi: "Mūa, yū Macā, yū ca maigā ma nii. Mū mena buaro yū ujea nii," ūupi.

Satanás, Jesús're ñañarije cā ca tii dotimirique

(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)

12 Ate jiro Añuri Yeri pea ca yucu maniri yepapu Jesús're amicoaupi.

13 Toopu cuarenta rāmari peti, waibacurā ca uwiorā watoa bii niigā, Satanás're ñañarije tii dotti eco niiupi Jesús. Umureco Pacu puto macārā pea cāre tii nemo niiupa.

Galileapu Jesús cā ca padē jāorique

(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)

14 Juan're tia cūurica wiipu cāja ca tia cūuro jiro, Jesús Galilea yepapu Umureco Pacu yee añurije quetire wedegā waaupi.

15 O biro cājare ū wedeupi: "Cā ca cōorica cuu eacoa. Mee, Umureco Pacu cā ca dotti niirije eacoaro bii. Ñañarijere tāgoeña yeri wajoa, Umureco Pacu yee añurije quetipere tāo nānajeeyā," ūupi.

Wai jāri maja baparire Jesús cā ca jāorique

(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

16 Galilea utabacura tājaro waa nānāa waagā, Simón, cā yee wedegā Andrés mena wai jāri maja niiri, cāja bapi yucu mena ca wai waja niirāre ūupi Jesús.

17 Cājare ū:

—Dooya yū mena. Yū pea waire maja ca waja bāa majirore birora, bojocare ca waja bāa majirā maja ca niiro mājare yū tiirucu* —cājare ūupi.

18 To cōrora cāja pea jīcāto cāja bapi yucare cūu, cā mena waacoaupa.

19 Ñucā too jāgueroacāra ūupi Jesús, Zebedeo puna Santiago, cā bai Juan, cūmuapu cāja bapi yucare ca jāa queno niirāre.

20 Ñucā cāja cāare jāoupi Jesús. Cāja pea, cāja pacu Zebedeore, cāre ca padē nemori maja menara cūmuapura cāre cūu, waacoaupa.

Ca wātī jāa ecoriche re Jesús cā ca catiorique

(Lc 4.31-37)

§ **1:8** Cā pea Añuri Yeri mena mujare uwo coerucumi. * **1:17** "Waire añuro maja ca waja bāa majirore birora bojoca añurije quetire cāja ca tāo nānajeero ca tiirā maja ca niiro yū tiirucu."

21 Capernaúm' p^h earā yerijāarica r^hm^h ca niiro, nea poo juu buerica wiip^h jāa waari, cājare bue j^ho waaupi Jesús.

22 Doti cūriquerē ca j^ho buerāre biro méé, doti maji majuropeerique mena cā ca buerijere t^horā, bojoca pea do biro pee ūtitcāupa.

23 Tii macā macā wii nea poo juu buerica wiip^hre niiupi jīcā ca wātāa jāa ecoricā. O biro cāre īi acaro buiupi:

24 —Jesús, Nazaret macā, ¿ñee tiig^h jāare m^h pato wācōg^h dootii? ¿ÑaÑaro jāare tiig^h doog^h m^h biijāri? M^hre y^hu maji. M^hua, Úmureco Pacu y^hu, ca ñiañarije manig^h m^h nii —cāre īiupi.

25 To biro cā ca īiro Jesús pea:

—jWedeticāña! To cōrora cāre camotatiya —cāre īi tuti cōa wieneupi.

26 To biro cā ca īirora, wātāi pea cā ca yugui mecarō cāre tii, tutuaro acaro bui, witicoaupi.

27 Teere niipetirāpura īa uchacoari, cāja majurope o biro ameri īi jāiñaua:

—¿Ñee to niiti atea? Wāma wāme doti majiriique mena bue, wātāp^h cāre doticā, cā ca dotirijere tuo nñanjee, biima —īiupi.

28 To biro Jesús cā ca tiirique yoari méé Galilea yepa niipetirop^hre queti jeja nucācoaupi.

Simón Pedro mañicōre Jesús cā ca catiorique (Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

29 Nea poo juu buerica wiip^h ca niiricarā witi waara, Santiago, Juan mena waaupi Jesús, Simón, Andrés jāa yaa wiip^h.

30 Simón mañico pea buaro wiorique dia yojaupo. Teere Jesús're wedeupa.

31 To biro cāja ca īiro, cā pea cō p^htop^h waa, cō amore ñeeri, cōre tāa wām^houpi. To biro cā ca īirora, jīcāto wiorique yerijāacoaupi. Cō pea cājare jāi, baarique eca, tii waaupo.

Ca diarique cātirā pa^hre cā ca catiorique (Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

32 Naiori tabe muip^h cā ca ñaajāaro jiro, niipetirā ca diarique cātirāre, ca wātāa jāa ecoricarāre, Jesús p^htop^h jee waaupa.

33 Ñucā tii macā macārā niipetirā Simón yaa wii jope p^htore nea pooupa.

34 Jesús pea pa^h bojoca bojorica wāmeri ca diarique cātirāre catio, ñucā pa^h wātāre cōa wiene, tīiupi. Wātāa peera cāja ca wedero bootiupi, cāre cāja ca majiro macā.

Galilea yepare añurije queti cā ca wede yujurique (Lc 4.42-44)

35 Boeri tabe ca naitāa jañurop^hra wācā, waacoaupi Jesús, macā t^hjarō ca bojoca manirop^h juu bueg^h waagu.

36 Jiro, Simón, cā mena macārā mena cāre amarā waa,

37 cāre b^ha earā, o biro cāre īiupi:

—Niipetirā m^hre amarā tiima —īiupi.

38 To biro cāja ca īiro Jesús pea o biro cājare īi y^hupi:

—Jamu. Ano p^hto jañuro ca niiri macāri pee mani waaco. Tii macāri macārā cāare añurije queti cājare y^hu ca wedepe nii. Teere ūig^hra y^hu doowu —īiupi.

39 To biri Jesús, Galilea yepa niipetirop^h nea poo juu buerica wiijerip^h añurije quetire wede, bojocap^hre ca niirā wātāre cōa wiene, tii yujuupi.

Ca cami boag^hre Jesús cā ca catiorique (Mt 8.1-4; Lc 5.12-16)

40 Jíca ca cami boa diarique cátigü Jesú斯 pñtopa ea, cü pñtopa cü ájaro jupea mena ea nuuri:

—Mu ca boojata, yü ca boarijere yure ametüeneña —cäre ūupi.

41 To biro cü ca ūro căre boo paca ūari, cü amo mena căre ūia peo:

—Mu yü ametüenerucu, cami manigü tuaya —cäre ūupi Jesú斯.

42 To biro Jesú斯 cü ca ūrora, cami yaticoa, añugü, ca cami manigü tuaupi.

43 Cäre catio yapano, o biro căre ūupi Jesú斯:

44 —Tuoya. Jíca uno peerena wedeticäña. Waari, paire ūno, añugü mu ca tuarije juori Moisés cü ca tii dotirique jee waaguja, paia cäja ca majipere biro ūiga —cäre ūupi.

45 Cü pea waa, dëjaricaro maniro ca biiriquere wedecäupi. Tee juori Jesú斯 pea, jíca macä peerena bau ūiro ea majitima ūigü, macä ūjaro ca bojoca maniropura tuacärukuupa. To cä ca bii pacaro, niipetiri taberi macärä bojoca căre ūrā earukuupa.

2

Ca bñuricare Jesú斯 cü ca catorique (Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

1 Ñucä jíca rñmuri jiro Jesú斯 Capernaúm'pü cü ca earo, "Tii wii nijagü," cäja ca ūrijere bojoca tuo peticä cojoupa.

2 To cõrora paü, macä yepare noo pee nucü majiña maniro dada nucäcoaupa. Cü pea añuriye quetire cäjare wedeupi.

3 Too cü ca wede ūiro bapari ūrā, jíca ca bñuricare căre ami eaupa.

4 Paa bojoca cäja ca ūiro macä, Jesú斯 pñtopa căre ami ea waa majitima ūrā, wii jotoa pee muä waa, Jesú斯 cü ca nucüro jotoa jíca jope jee woori, ca bñugare cü ca yojari quejero menara căre yoo duwio cojoupa.

5 Jesú斯 pea, "Jesú斯 căre catiocärucumi," cäja ca ūtugoeña bayirijere ūari, o biro ūupi ca bñugare:

—Macä, ūñarije mu ca tii bui cätirique acoboriquepü nii mee —cäre ūupi.

6 Jícarä doti cüuriquere ca juo buerä too ca duwirä pea o biro ūtugoeñapa:

7 ¿Ñee tiigü ania to biirije peti cü ūicäti? Uñareco Pacare ūñarije ūtutigu tiimi. Uñareco Paca wado ūñarije tii bui cätiriquere acobo majimi," ūupi.

8 To biro cäja ca ūri nimarora, Jesú斯 pea to biro cäja ca ūtugoeñarijere majiri, o biro cäjare ūtaiñapu:

—¿Ñee tiirä to biirije muja ūtugoeñati?

9 ¿Di wäme pee to niiti popiye méé ca bñuricare ūrica wäme: "Uñarije mu ca tii bui cätirique acoboriquepü nii," ūrrique, "Wämü nucä, mu ca cüari quejerore ami waaguja," ūrrique pee?

10 Yu, Ca Nii Majuropeegü Macä ati yepapare ūñarijere tii bui cätiriquere ca acobo majigü yü ca ūirijere muja ca majipere biro ūigü mujare yü ūnorucu —ūupi Jesú斯.

To biro ūgura, ca bñuricare o biro cü ūupi:

11 —Mure yü ūtaiñapu! Mu ca cüaricarore ami, waaguja mu yaa wiipü —cäre ūupi Jesú斯.

12 To cõrora cä pea wämü nucä, cü ca cüarica quejerore ami, niipetirä cäja ca ūa cojoro witi, waacoaupi. To biro cä ca biiro ūrā, niipetirä ūa uchacoari, Uñareco Pacare o biro ūtaiñapu:

—Jicäti uno peera ate unore mani ūatiwu —ūupi.

*Jesús, Levíre cā ca jhorique
(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)*

13 Jiro waaupi ñucā Jesús uthabucura tujaropu. Paú bojoca cāre nea pooupa. To biro cāja ca biiro cā pea cājare buecōa niíupi.

14 Too ametua waaga, Alfeo macā Leví, Roma maquēre wapa jee bojagū cāca duwiri tabepū ca duwigare īa, o biro cāre īupi: "Yā mena dooya."

To biro cāre cāca ñirora, Leví pea wāmu nucā, cāre nūnūcoaupi.

15 Jesús, Leví yaa wiipū cāca baa niiro, paú Roma maquēre wapa jee bojari maja, "Ñañarije ca tiirā niima," bojoca cāja ca ë ëarā, Jesús, cā buerā menare baa bapa cāti duwiupa. Cāre ca nūnūrā paú bojoca niíupi mee.

16 Cāja mena cāca baa bapa cātiro ëari, jīcārā doti cūuriquere ca jāo buerā fariseos ca niirā, o biro ë jāñiaupi cā buerārē:

—¿Nee tiigū mājare ca buegū pea Roma maquēre wapa jee bojari maja mena, ñañarije ca tiirā mena, cāca baa bapa cāti niiti? —ëupi.

17 Jesús pea teere tuo, o biro cājare ë yāupi:

—Ca diarique manirā uco tiiri majure amaatima. Ca diarique cātirā amaama. Yaa, añurāre jāogū doogū méé yā doowā. Ñañarā peere jāogū doogū yā doowā —cājare ëupi.

*Betirique maquē
(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)*

18 Jīcāti Juan buerā, fariseos buerā, betiri juu buerā tiiupa. To biro cāja ca tiiro ëari, jīcārā Jesús puto waari, o biro ë jāñiaupi:

—Juan buerā, fariseos buerā, betiri juu buema. Mu buerā pea ¿Nee tiirā cāja betitī? —ëupi.

19 To biro cāja ca ëiro, Jesús pea o biro cājare ë yāupi:

—¿To docare, jīcāca amo jiagu cāca jhoricarā, cāja mena cāca niirora cāja beti cotebogajati? Ca amo jiagu cāja mena cāca niirora beti majitima.

20 Biropuña niirucu jīcā rūmu, ca amo jiagure cāja ca ami weo waari rūmu. Tīi rūmu docare betirucuma.

21 "Jīcā uno peera jutiro bucurore wāma quejero mena sere tuu quenotimi. To biro tijata, wāma quejero pee bucuro peere tūa yega, pairí ope yega nemocoacu.

22 Ñucā uje oco wāma cāare, waibucu quejero poa, bucu poapū pio jāaňa mani. Bucu poare uje oco wāmare pio jāajata, tii poare tii yegacācu. To bīri uje oco cāa pio batecoa, tii poa cāa yega yaicoa, biicu. To biro biire ëirā, uje oco wāmare waibucu quejero poa wāma poapū ca pio jāape nii —cājare ëi wedeupi Jesús.

*Yerijāarica rūmu Wiogū
(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)*

23 Jīcā rūmu, yerijāarica rūmu ca niiro,* Jesús ote wejerire cāca ametua waaro, cā buerā pea to waa nūnūa waara, ca dicare tune jee nūnūa waupa.[†]

24 To biro cāja ca tiiro, fariseos pea o biro cāre ë jāñiaupi:

—jāaňa! ¿Nee tiirā mu buerā pea, yerijāarica rūmāre ca tii dotitirijere cāja tīti? —ëupi.

25 To biro cāja ca ëiro, Jesús pea o biro cājare ëupi:

—¿Jīcāti uno peera mājā bue ñaatiti, jīcāti David cāca mena macārā mena ñee jāa mani, queya, biima ëirā cāca tiiriquire?

* 2:23 Judíos cāja ca yerijāari rūmu, viernes naiori tabe muipū cāca ñaajāa waari tabe bii jāo, to bīri ñucā sábadore muipū cāca ñaajāa waari tabe peti. † 2:23 Cā buerā pea trigo dicare tune jee nūnūa wauparā.

26 Abiatar, paia wiogħu cā ca niiri tabere David, ɻumareco Pacu yaa wiipħu jāa waa, ɻumareco Pacu yee cāja ca jee dica woorique pan, paia wadore cāja ca baa dotimirquerena baa, cā mena macārā cāare eca, tiupi‡ –cājare īupi.

27 O biro cājare īi nemoupi īnucā:

–Añuro mani ca niipere īġu, yerijāarica rūmure cūupi ɻumareco Pacu. Yerijāarica rūmu pee manire too dotijato īġu mee, yerijāarica rūmure cūupi.

28 To biri yu, Ca Nii Majuropeegħu Macu, yerijāarica rūmu cāare yu doti majicā –īi wedeupi Jesūs.

3

Ca amo buuricbare Jesūs cā ca catiorique (Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

1 Jiro, nea poo juu buerica wiipħare jāa waaupi īnucā Jesūs. Tii wiipħare niiupi jīcā, cā amo ca buuricħu.

2 Jīcārā Jesūs're ca wedejāaragħarā, jīcā wāme cā ca tii bui cattirijere ca amanūrā, “Yerijāarica rūmurena cā catiocāgħut?” īrā, cāre īa doe niiupa.

3 To cōrora Jesūs pea o biro īupi, ca amo buuricbare:

–Wāmu nacā doori, decomacā pee ea nacāña –īupi.

4 Aperā peera o biro cājare īi jāfiņaupi:

–¿Yerijāarica rūmure īneere to tii dotiti, añurijere, īnañarije peere, bojocare catioriquere, jāa cōarique peere? –īupi. Cāja pea wedetiupa.

5 Jesūs pea, ajiarike mena cā weja ca niirārē īa, cāja ca tao nuna jeeragħatirijere baaro tagħo ħejjie pairi, o biro īupi ca amo buuricbare:

–Mu amore juu pooya –īupi. To biro cā ca īro, cā amo cā ca juu poorora añuri amo biċċoaupa.

6 Fariseos pea witcoarāpħa, Herodes cā ca īrijere ca tao nuna jeerā mena nea poori, Jesūs're cāja ca jiġi Ameri wede peni jiu waupa.

Utabucura tħajrōre paċċi bojoca cāja ca nea poorique

7 Jesūs, cā buerā mena u tabucura tħajro cā ca waaro, paċċi bojoca Galilea yepa macārā cājare nenu waupa.

8 Niipetirije Jesūs cā ca tiirijere queti thori, paċċi bojoca, Judea macārā, Jerusalén macārā, Idumea macārā, dia Jordán ape nuna macārā, Tiro, Sidón yepari macārā Jesūs're ītarā dooupa.

9 To biirije cāja ca biiro macā, Jesūs pea, bojoca yare waa tuumicōabocuma īġu, cā buerārre: “Petigħa acā cūmu mija poo yuewa,” cājare īupi.

10 Paċċe cā ca catioro macā, niipetirā ca diarike cattirā cāre padenħaragħarā, tuu jua nenu dooupa.

11 Īnucā wātħi bojocapħre ca niirā cāa, Jesūs're ītarā, cā jiegħuero cāja ājuro jupearri mena ea nuuri:

–jMha, ɻumareco Pacu Macu ma nii! –cāre īi acaro buirucuupa.

12 Jesūs pea cājare wede dotitiupi, cāra cā ca niirijere wede majiorema īġu.

Cā buerā ca niiparāre Jesūs cā ca beje jeerieque (Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

13 Jiro Jesūs u tāgħiġi mha waa, cā ca boorārre jieupi.

14 Cāja pea cā pħoto pee nea waupa. Pħa amo peti, dappore pħażżeġ penituaru ca niirā cāre bapa catt, añurijeh quetire wede doti cojo,

15 wātħiġ cāja wiene doti majiżiġue cājare u po, cā ca tiiparāre beje jieupi.

‡ 2:26 IS 21.1-6.

16 Anija niiupa pua amo peti, dəpore pəaga penituarō niirā cā ca beje jeericarā: Simón, ñucā cārena Pedro cā ca ñiricu,

17 Zebedeo puna “Boanerges” cā ca ñiricarā, Santiago, cā bai Juan, “Bəpo Puna” ñiragaro ñi,

18 Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Alfeo macū Santiago, Tadeo, ñucā apī Simón celote bojocu,

19 apī Judas Iscariote jiro Jesú's re ca wedejāa buiyee cōaricu, niiupa.

Jesús to biri Beelzebú

(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23; 12.10)

20 Jiro Jesú wiipu cā ca jāa waaro, paū bojoca neaupa ñucā, Jesú, cā buerā, do biro tii cāja ca baa majitiropu.

21 “Mecāca yai waami Jesú,” cāja ca ñirijere tħori, cā yaarā pea cāre jħorā waupa.

22 Ñucā doti cūuriquere ca jħo buerā Jerusalén'pu ca dooricarā cāa, o biro ñiupa: “Beelzebú,* wātia wiogħi majuropeera cā ca yeri tutuarijere cā ca tiicojoriku niiri, wātiare cōa wiene majimi,” ñiupa Jesú's re.

23 To biro cāja ca īiro, Jesú pea cājare jħo cojo, ñi cōoñarique mena cājare wedeupi: “Do biro tiigħi Satanás cā majuropeera cā cōa wiene bogajati?

24 Jicā yepa macārara cāja majuropeera ameri camotati, cāja ca ameri īa juna niijata, aħnuro nii yapano nucāticuma.

25 Jicā wii macārara ameri camotati, cāja ca ameri īa juna niijata, aħnuro nii yapano nucāticuma.

26 Tii wāmre birora Satanás cāa cā yaarārena cā ca īa junajata, aħnuro jħo nii majiticumi. To cōrora yapano nucāħu bliċumi.

27 Jicā u no peera bojocu ca tutuagħi yaa wiire jāa waari, cāre jia cūu jħotigħura cā yee apeyere jee duti majiticumi. Cāre jia cūucā jħoripa docare, cā yee apeyere jee duti majibocomi.

28 Díāmacū mujare yu īi: Niipetirije ñaħnarije cāja ca tiiriquere, ñaħnarije cāja ca ñirijere, acoborucumi Uħmureco Pacu.

29 To ca bii pacaro, Aħnuri Yerire ñaħnarije ca īi tutiġi doca, ñaħnarije cā ca īi bui catiriquere, jicāti u no peera coe ecotirucumi. To birora ñaħnaro cā ca īi bui catirique menara bii yai nucāħarucumi,” ñiupi.

30 “Ca wātī jāa ecoricu niimi” cāre cāja ca ñirije jħor, atere to biro cājare ñiupi Jesú.

Cā paco, cā yaarā

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

31 To biro cā ca īi niiri tabera, Jesú paco, cā bairā, eaupa. Macāpura tua nacāri, jicāre cāre jħo dotirā tiicojo cojoupa.

32 Paū bojoca cā weja ca duwirħi pea o biro cāre ñiupa:

—Mu paco, mu bairā māre amama. Macāpura niima —ñiupa.

33 To biro cāja ca īiro, o biro cājare īi yħaupi:

—Noo cāja niiti, yu paco, yu bairā? —ñiupi.

34 To biro īi, cā weja ca duwi amojoderāre īa, o biro ñiupi:

—Anija niima yu paco, yu bairā, ca niirā.

35 No ca boorā Uħmureco Pacu cā ca boorijere ca tiirā niima, yu bai, yu baio, yu paco, ca niirā —cājare ñiupi Jesú.

* **3:22** Satanás, ape wām Beelzebú.

4

*Oteri majure cā ca ū cōoñla wederique
(Mt 13.1-9; Lc 8.4-8)*

¹ Ñucā Jesús, utabucura tujaropu bojocare bue jao waaupi. Bojoca cā weja ca nea poorā paú cāja ca niiro macā, Jesús pea cūmua tiira weja ca pajaricare ea jāa, ea nuu waaupi, bojoca pea utabucura tujaro cāja ca niiro uno.

² To cōrora paú wāmeri ū cōoñarique mena cājare wedeupi Jesús. O biro ūupi:

³ —Añuro tuaoya. Jicā oteri maju cā otere otegu waaupu.

⁴ Cā ca otero, jicā apegeari maapu ñaaupe. Minia ea, teere baacāuparā.

⁵ Ape gaari ūtā watoa, ca jita mani jañuri tabere ñaaupe. Tee pea yoari mééra wiicoaupe, uje meniroacā jita niima ūiro,

⁶ noo pee nucōri waa majiti, muipū cā ca aji mua doorora jinicā yai waaupe.

⁷ Ape gaari pota yucu watoapu ñaaupe. Ca dica manirora pota yucu pee teere wii biato yaiocāupe.

⁸ Ape gaari añuri jitapu ñaaupe. To biri añurije wii, buchā, añuro dica cātiupe, jicā jati treinta apegeari, ape jati sesenta niircari, ape jati cien'gaari peti dica cātiupe —ū wedeupi.

⁹ To biro ū, “Muja ca tuo majirugajata, añuro yare tuo nñunjeyea,” cājare ū nemoupi Jesús.

*¿Nee tiiro ū cōoñarique to niiti?
(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)*

¹⁰ Jicāra Jesús cā ca tuaro, cā puto ca niircarā, cā buerā paá amo peti, dupore pñaga penituario ca niirā mena, cā ca ū cōoñla wederiquere: “¿Do biro iirugaro to ūiti?” cāre ū jāñnaupa.

¹¹ O biro cājare ūupi cā pea: “Mujara, Uñureco Pacu, cā ca doti niiri tabe maquē, ca majiñña manirijere muja ca majiro tiimi. Aperā peera ū cōoñarique mena wado cājare wedemi.

¹² ”Ía pacarā, ía jeeñoti,
tuo pacarā, tuo puoti,

ñucā ñañarije cāja ca tirijere tagoeña yeri wajoa,
cāja ca biro Uñureco Pacu pea cāja ca ñañarijere acobo, cā ca tiitipere biro ūigu,”* cājare ūupi Jesús.

*Oteri majure cā ca ū cōoñariquere cā ca wede majorique
(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)*

¹³ O biro ū nñunua waaupi:
—¿Ate yu ca ū cōoñajārijere muja tuo puotiti? ¿Do biro pee tiicāri akeleye peera muja tuo puo majirāti?

¹⁴ Oteri majua añurije quetire wederi maju niimi.

¹⁵ Jicārā, añurije quetire tuo rāmaa puto oterica tabere biro ca biirā niima. Jiro Satanás doo, añuro cāja yeripu cāja ca tuo ñeemiriquere cājare ēmacāmi.

¹⁶ Aperā, ca ūtā catiri yepare otericarore biro ca biirā niima. Añurije quetire tuo rāmaa, añuro ujea niiri que mena tuo.

¹⁷ Pau nucōri manima ūiro, añuro tutua añurije ca niitirore birora tagoeña bayitima. To biri añurije queti jao ri ñañaro cājare ca bii earora, ñañaro cājare cāja ca tiiruga nñunjeerora, añurije quetire tuo nñunjeyer yeri jāacāma.

¹⁸ Aperā, pota watoa oteriquere biro biima: Añurije quetire tuo.

¹⁹ tuo pacarā, cāja ca catiri rāmurire cāja ca choruga tagoeñarije, pairo ap- eye cutirugarique, niipetirije choruga tagoeñarique pee cājare bii ametuene,

* **4:12** Is 6.9-10.

añurije queti cāja ca t̄uomiriquere, ca dica manirora ca wii b̄ato yaioricarore biro teere tii yaiocā.

20 Aperā añuri jitapu oteriquere biro niima. Añurije quetire tuo, nucā buorique mena cāja yeripu tuo ñeema. Cāja niima, jīcā jati treinta, sesenta, cien ca dica c̄atiricarore biro ca biirā —cūjare ii wede majioupi Jesús.

*Jīa boericagare cā ca ii cōoña wederique
(Lc 8.16-18)*

21 Cūjare iiupi ñucā:

—Jīa boericagare upa cūmua docapu, cāni pejarica tabe doca pee, dorpagarā ami doorique to niiti? ¡Biiticu! To ūn̄ boe pejajato ūrā em̄aro pee peorique nii.

22 Teere birora yaioropu ca niirije majiñā manirijera biicā yerijāa waa, ca biirije mani. Ñucā jīcārāra majirique cāa, niipetirāpu majiñā manirijera niicā nūnua waa, ca biirije mani. Yū wederique majiñā manirora yai nucācoa bilitirucu.

23 Ca amoperi c̄atirā tuo ya ca ūrājere —iiupi.

24 O biro cājare iiupi ñucā:

—Muja ca t̄uorijere añuro tuo ya. Yū yee quetire aperāre muja ca wede majioro cōrora, mujare majorucumi Úmureco Pacu. B̄aro jañuro muja ca majiro tiirucumi.

25 Yū yee quetire aperāre ca wede majiogu, b̄aro jañuro majiriquere tiicojo ecorucumi. To biro ca tiitigua, petoacā cā ca majiraga t̄ugoeñamirijecā menapura ēma ecocoarucumi —iiupi Jesús.

Ote ca b̄ucarijere cā ca ii cōoña wederique

26 O biro cājare ii wedeupi ñucā:

—Úmureco Pacu cā ca doti niiri tabea, jīcā otere yepapu cā ca oteroore biro nii.

27 Cā ca cāniro, cā ca cānitijata cāare, ñami, umareco, “To biro biicu,” cā ca ii majiti pacaro, tee majuropeera wii, b̄ucua mu, biicu.

28 Jita majuropeera ote ca b̄ucuaro tii, upaño b̄ucua jho, oo yucu nucā, jiro dica c̄uti, ca biiro tii.

29 Ca dica ca b̄ucua yapanorāra, teere jeema, ca dica jeerica tabe ca earo macā —ii wedeupi Jesús.

Mostaza apegare cā ca ii cōoña wederique

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

30 O biro iiupi ñucā Jesús:

—¿Nee mena Úmureco Pacu cā ca doti niirijere mani ii cōoñarāti? ¿Nee ii cōoñarique mena, “To biirije bii” ii majiragarā mani ii cōoñabogajati?

31 Jīcāga mostaza apegā, ote ape niipetirije d̄uaricaacā ca niiricare yepapu ote,

32 tiiricaro jiro b̄ucua, niipetirije ote weje maquē amet̄enericu bii, paca d̄apari c̄uti, tiiḡu d̄apari ca yajari taberire minia yerijāa peja, cāja ca biirore biro bii —iiupi.

II cōoñari cā ca wederique

(Mt 13.34-35)

33 Pau wāmeri atere biirije ii cōoñari añurije quetire wedeupi Jesús, cāja ca tuo majiro cōrō.

34 II cōoñarique manirora cājare wede, tiitiupi. Biigupua, cā buerā peera niipetirije cājare wede majio peoticārucuipi.

*Winore, oco ca jaberijere, cā ca yerijāā dotirique
(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)*

35 Tii rāmā naiori tabere, cā buerāre o biro ūupi Jesús:

—Jamu, utabacura ape nuñapu mani tīa waaco —cājare ūupi.

36 To biro cā ca ūiro, bojocare waarique wui, Jesús cā ca niiricagara ea jāā, tīacoaupa. Too cāja ca tīa waaro, aperā cāa ape cūmuari mena cājare bapa cāti waaupa.

37 Too cāja ca tīa nuñua waaro, tutuaro wino paa puuma ūiro cūmuare pairo oco jabe jāaupe.

38 Jesús pea ména to biro ca biiparo juguero cūmuua waa tuurica tua pee waa, juti poti mena cā dāpugare eo tuuri cānicā jāā waaupi. Too ca cāni jāñagure wācōri, o biro cāre ūupi cā buerārē pea:

—¿Buegu, dua waara mani ca biirijere “To biro biicu,” mu ūiticāti? —ūupi.

39 To biro cāja ca ūiro Jesús pea wāmū nucā, winore, oco ca jaberijere, o biro ūi yerijāā dotiupi:

—Yerijāā waaroja. Jabe nemoticāña —ūupi.

To biro cā ca ūirora, jīcāto añuropu yerijāā peticoaupe.

40 Jiro o biro ūupi Jesús cā buerārē:

—¿Nee tiirā to cōrō buaro muja uwiti? ¿“Manire amet̄enecārucumi,” muja ūi tagoeña bayiticāti ména? —cājare ūupi.

41 Cāja pea to biro cā ca tiirijere ūa ucoa yaicoari, o biro ameri ūi jāiñupa:

—¡Ayó nija! ¿Niru uno peti cā niiti ania, wino, oco ca jaberijepu cāa cā ca dotirore biro ca yuu nuñuee ecogua? —ūupi.

5

*Gerasa macā ca wātīa jāā ecoricu
(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)*

1 To biro bii, utabacura ape nuñā Gerasa yepapare tīa ea waaupa.

2 Jesús cā ca maa nucārige menara, jīcā ūmū ca wātī jāā ecoricu, majā operi watoapu ca niirucuricu eaupi.

3 Jīcā uno peera jiaricu méé, come daari mena cāare jiaricu uno méé ūupi.

4 Biirāpua paú ūi come daari mena cā dāporire, cā amorire cāja ca jiamijata cārē, ūa jude batecārucuupi, jīcā uno peera do biro cāja ca tiitiropu.

5 Umurecori, ūamiri, ūtāgūripu, majā operi watoaripu cā majuropeera ūtāgaaripu ūaattua, acaro bui, waa nucū yujurucuupi.

6 To biri Jesús're yoaropura cāre ūari, ūmaa doo, cā ūjuro jupearī mena cā juguero ea nuuri,

7 o biro cāre ūi acaro buiupi:

—Jesús, Umureco Pacu ati umureco niipetiropare Ca Doti Niigu Macū, yare pato wācōticāña, Umureco Pacu mena māre yū ūi, ūañaro yū ca tam̄oro yare tiiticāña —ūupi.

8 —To cōrora anipare witi waagaja —Jesús cā ca ūiro macā, atere to biro ūupi.

9 To biro cā ca ūiro:

—¿Do biro mu wāmē cātīti? —cāre ūi jāiñupa Jesús. To biro cā ca ūiro cā pea:

—Paú jāā ca niirije niiri, Legión yū wāmē cātī —cāre ūi yūupi.

10 “Ape yepapu jāare ūiicojo cōaticāña,” buaro ūi jāupi Jesús're.

11 Tii tabe juguero, ūtāgūpore paú ecaricarā yejea baa niiupa.

12 Wātīa, bojocapare ca niirā pea:

—Ijā, yejeapare jāare jāā dotiya —cāre ūi jāupi.

¹³ To biro cāja ca ūiro, cājapure cājare jāa dotiupi. To biro cāpure ca niiricarā witi waari, yejeapure jāaupa. Yejea dos mil peti ca niiricarā pea, wātīa cājapure cāja ca jāarora ūmaa meca bua waa, utabucrapu ūnañua, dua peticoupa.

¹⁴ To biro cāja ca biiro ūrā, yejeare ca cote niiricarā pea yoari méé ūmaa tua waari, macā macārāre, ūucā macā tujaro macārāre, to biro ca biiriquere cājare wederā waaupa. Bojoca pea teere tħorā, to biro ca biiriquere ūrā waaupa.

¹⁵ Jesūs cā ca niropu earā, paħ wātīa ca jāa ecomiricure juti jānacāri, aňuro tħogħejha bojoca catigħapu cā ca duwiro ūrā, bħarar uwiupa.

¹⁶ Ca wātīa jāa ecomiricu cā ca biiriquere, yejea cāja ca biiriquere ca ūrārā pe, “O biro bijjāwu,” cājare ūi wedeupa.

¹⁷ Teere tħor, “Aperopu waacoagħu. Jāa ca niiri tabere niiticāna,” cāre ūiupa Jesūs’re.

¹⁸ To biro cāja ca ūiro Jesūs waagħu, cā ca bua jāarora, paħ wātīa cāja ca jānagħure cā ca catoricu pea, cā mena waarrugħu cāre jāimiupi.

¹⁹ To biro cā ca ūiro Jesūs pea:

—Mu yaarā pħoto pee tua waari, Umareco Pacu mure cā ca tiirique niipetir ġiere, mure cā ca īa boo pacariquere, wede peoticāna mu yaarāre —cāre boca ūcāupi.

²⁰ To biro Jesūs cāre cā ca ūiro tua waa, Decápolis yepare ca niiri macāri macārāre niipetirije Jesūs cāre cā ca tiiriquere wedeupi. Teere tħorā, niipetirā bojoca do biro pee ūi majiticāupa.

*Jairo macō, to biro Jesūs jutiro ca padēñarico
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)*

²¹ Jesūs utabucra ape nħanapu ca niiricu cā ca tua tħiā earo jiro, paħ bojoca cāre nea pooupa. Cā peah tħiira tħajaropu tua nħancāupi.

²² Tii tabere jīcū nea poo juu buerica wii wiogħu, Jairo ca wāme cattigu eaupi. Jesūs’re ūrā, cā pħoto cā ājuro jupearī mena ea nuu waa:

²³ —Yi macōacā dia waagħopu tħiijaw. Doori, mu amo mena cōre ūia peoġu dooxy, diarique ametua, cati, cō bixxajt īl-ġu —bħarar cāre ūiupi.

²⁴ To biro cā ca ūiro Jesūs, Jairo mena cā ca waa nħażżeha waaro, paħ bojoca cāre bapa cattu waaro, uta bijaroacā ameri tuutu nħażżeha waapro.

²⁵ Cāja patoacā watoare niiupo jīcō nomio, pħa amo peti, dappore pħagara penituaro niiri cāmari peti ca dīi tatitirije * ca diarique cattu niigo.

²⁶ Paħu uco tħiiri majare uco tħiġi, wapa tiima īl-ġo, cō ca cħomiriquere noni peoticāupo. To biro tħiġi pacago ametħaricaro maniro, bħarar jaňuro ūnaňaro bii nħażżeha waapro.

²⁷ To biro Jesūs yee maquēre queti tħor, bojoca watoapu cā jiro pee waari, cā jutirore padēñaupo,

²⁸ “Cā jutirore yu ca padēña eyorije mena wadora, yu diarique ametħarucu,” ūi tħogħejni, to biro tħiijupi.

²⁹ Cā jutirore cō ca padēñarije menara, ca dīi waarije tatiupe. To cōrora cō upari diarique manigo cō ca tħuarijere tħogħejha majiupo.

³⁰ Jesūs pee cāja, cā ca tħogħejha tutuarije to ca witi ūmaa waaro tħogħejha majiři, bojoca peere amojode īa:

—Niru yu jutirore cā padēñajāri? —Ujji jāiħaupi.

³¹ To biro cā ca ūiro tħor, cā buerā pea o biro ūiupi:

* 5:25 Beti oco. Lv 15.25-27.

—¿Paa bojoca ata bijaroacā cāja ca tuumicōa nūnua dooro īa pacagu, “¿Noa yare cāja padeñati?” mu īti? —īiupa.

³² To biro cāja ca ī pacaro, Jesús pea cā weja ca niirāre īacā niiupi, “¿Noa peti cāja padeñabujapari?” īigu.

³³ To cōrora cō pea, buaro uwi nanarique mena cōre ca biiriquere majiri, cā pāto waa, ājaro jupea mena ea nuu waari, cōre ca biiriquere díamacū cāre wede peoticāupo.

³⁴ Jesús pea o biro cōre īiupi:

—Macō, “Jesús yare catiocārucumi,” ma ca īi tagoeña bayirijera ma diariquere ametuene. Mee, diarique manigopu tagoeñarique paitigora tua waagoja —īiupi.

³⁵ Ména Jesús cā ca wede niirora eaupa jīcārā nea poo juu buerica wii wiogu yaa wii macārā, wimago pacure:

—Mee, mu macō bii yaicoajāwo. Nee tiigū cōro ca buegure buaro mu pato wācōticu —cāre īirā earā.

³⁶ Jesús pea to biro cāja ca īrijere tōo nūnajeetighra, o biro īiupi nea poo juu buerica wii wiogure:

—Uwieto. Díamacāra tōo nūnajeecāña —cāre īiupi.

³⁷ To biro īi, Pedro, Santiago, cū bai Juan, cāja wadore bapa cāti waarique boopi.

³⁸ Nea poo juu buerica wii wiogu yaa wiipu ea waaraā, bojoca cāja ca oti acaro bui niiro

³⁹ jāa eari, o biro cājare īiupi Jesús:

—¿Nee tiirā to biirije peti muja acaro bui oti yugui niiti? Wāmo bii yaigo méé biimo. Cānigo tiimo —īiupi.

⁴⁰ To biro cā ca īiro, bojoca pea boca buicāupa. Jesús pea too ca niirā niipetirāre witi waa dotiri, cō pacu, cō paco, to biri cū ca bapa cāti waaricārā mena wado wāmo cō ca niropare jāa waaupi.

⁴¹ Jāa ea, cō amore ñeeri, o biro cōre īiupi:

—Talita cumi. (“¡Wimago, wāmū nūcāña! māre yā īi,” ca īiri Wāmere).

⁴² To biro cā ca īiro jiroacāra, wāmo, pāa amo peti, dāpore puaga penituarō ca niiri cāmari ca cāogo pea, wāmū nūcā, waaupo. To biro cō ca biiro, bojoca pea īa ucuacoa, do biro pee ī majiticāupa.

⁴³ Jesús pea, jīcā uno peerena teere wede dotitiupi. Jiro wāmore baarique eca dotiupi.

6

Jesús Nazaret pū cā ca biirique (Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Jesús, too ca niiricu witi, cā yaa yepapu waacoaupi cā buerā mena.

² Yerijāarica rāmu ca earo, nea poo juu buerica wiipu cājare bue jāo waaupi. Paa bojoca Jesús cā ca wederijere ca taorā, do biro pee ī majiticā, o biro ameri ījāiflāupa:

—¿Ania noopu to cōro paā cā buejapari? ¿Ate majirique cā ca boca amiriquea ñee uno to niiti? ¿Do biro pee tiicāri, cā īa ñaaña manirijere to cōro cā tii bau nii majiti?

³ ¿Ania yucu pīri paderi maju José macū, ñucā María macū, Santiago, José, Judas, Simón jāari jūwū méé cā niiti? ¿Cā bairā romirira ano mani watoa cāja niitti? —īiupa.

To biro cā īirā niiri, cā ca wederijere tōo nūnajeetiupa.

⁴ To biri Jesús pea o biro cājare īiupi:

—Jíca ca biipere wede j̄ugueri majure niipetiri taberipare cāre nacā buoma. Cū yaa yepa majurope macārā, cū yaarā ca nii cojorā, cū yaa wii macārā majurope pea, cāre nacā buotima —iiupi.

⁵ To biri toore jíca wāme uno peera ca īa ñaaña manirijere tiitiupi, jícañācā ca diarique cātirāre cā amori mena ñia peo, cū ca tii catiorije ca niitirijepara.

⁶ Cū pea diámacā cāre cāja ca tuo nñuñejetirijere īagu, “Uwiorije ca biirā cāja niiti,” cājare īi ñaupi. To biri too p̄utori ca niiri macāri pee añurije quetire wede yujurucuupi.*

*Jesús cā buerāre cā ca tiicojo cojorique
(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)*

⁷ Jiro Jesú, cū buerā p̄ua amo peti, d̄apore p̄aga penituarco ca niirāre j̄uo cojo, wātiare cāja ca cōa wiene majipere cājare upori, p̄uarāri wado cājare tiicojo cojo j̄uo waupi.

⁸ O biro cājare īi wede majioupi:

—Maa waarā p̄gue cāti waarique unora, wajopoa unora, baarique unora, wapa tiirica tiiri unora, jee waaticāña. Tuericagū wado ami waa waara.

⁹ D̄apo jutira jāña waara. Bii pacarā, juti m̄aja ca wajoa jāñape docare jee waaticāña.

¹⁰ “Ñucā, jíca wiire earā, tii wiira niicāña. Apero m̄aja ca waari r̄um̄apu tii wiire witiya.

¹¹ No ca boori tabe macārā m̄ajare booti, m̄aja ca wederijere t̄oragati cāja ca bijata, tii tabere witi waara, m̄aja d̄aporire jita ca tujarijere paa bateya, “Jāa ca wederijere m̄aja ca t̄oragatirije j̄uori m̄aja yee wapa ñañaro m̄aja tam̄orucu,” cājare īi majorā —cājare īiupi Jesú.

¹² To biro cā ca īiro jiro cā buerā waari, bojocare: “T̄ogoeña yeri wajoa, Um̄ureco Pacāre tuo nñuñejeyá,” cājare īi wede majio,

¹³ Ñucā bojocapare ca niirā wātiare paa cōa wiene, paa bojoca ca diarique cātirāre uje mena wadari cājare diarique ametuene, tii catio yujuupa.

*Juan're cāja ca paa taa cōarique
(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)*

¹⁴ Wiogū Herodes, Jesú yee maquere cāja ca wedero queti t̄houpi, cū ca tii niirije queti niipetiri taberipu ca jeja nacā peticoarije ca niiro macā. Jícañā:

—Uwo Coeri maju Juan cati tuajapi. Tee tiigū ate ca īa ñaaña manirije tii maji tutuariquere c̄uomi —iiupa.

¹⁵ Aperā: —Um̄ureco Pacā yee quetire wede j̄ugueri maju Elías niimi —iiupa.

Aperā:

—T̄um̄apu macārā ca biipere wede j̄ugueri maja mena macā uno niimi —cāre iiupa.

¹⁶ To biro cāja ca īrijere t̄ogū, Herodes pea o biro iiupi:

—Juan niicum. Cū d̄apagare yū ca paa taa dotiricū cati tuagū biicum —iiupi.

¹⁷ Ména Herodes pea, Herodías j̄uori Juan're ñee dotiri, tia cūrica wiipu come daari mena cāre jia cūu dottiupi. Herodías pea, wiogū Herodes bai Felipe nñomo niimiupo. Cōrena cāre ēmari, nñomo cātiupi Herodes.

¹⁸ To biro cā ca tiiro Juan pea: Doti cūrrique m̄a bai nñomorena nñomo cāti dotti† —cāre iiupi.

¹⁹ Tee j̄uori Herodías, Juan're buaro īa tuti, cāre jīaruga coterucuupo. Bii pacago, do biro tii majitiupo.

* **6:6** Mt 9.35; Lc 13.22. † **6:18** Lv 18.16; 29.21.

20 Herodes'pura Juan're uwi, añuro cäre ūa coteupi, ca bojoca añugʉ, ca ñañarije manigʉ cū ca niirijere majiri. Herodes, Juan cū ca wederijere t̄ogʉ, do biro ūi majiticārucuupi. To biro bii pacagʉ añuro cäre t̄orucuupi.

21 Biirique peti, Herodías peera cō ca tiirüga coterucurique cō ca tiipa r̄umʉ ea bojaupa. Herodes, cū ca baarica r̄umʉ ca earo, cū mena macārā wiorā, uwamarā ḫparāre, Galilea yepa macārā ḫparā ca nii majuropeerāre j̄uo nea poori, cāja mena baa, boje r̄umʉ tii niipi.

22 Herodías macō pea Herodes cū mena macārā ḫparā niipetirā mena cā ca baa boje r̄umʉ tii niiri tabepʉ jāa waari, bajaupo. Cō ca bajarijere Herodes, ñucā cū mena ca baa bapa cūti duwirā cāa, buaro peti ūa ȳea niupa. To biri Herodes pea o biro cōre ūipi:

—No mʉ ca boorije ȳare jāiñia. Mure ȳa tiicojorucu —ūipi.

23 To biro cōre ūicāri, jīcāti méé, “Yee méé mure ȳa ūi. No ca boori wāme mʉ ca jāirijere mure ȳa tiicojo majuropeecārucu. Ȳa ca doti niiri yepa cāare decomacā mena ȳa tiicojo maji,” cōre ūipi Herodes.

24 To biro cōre cā ca ūiro:

—¿Nee uno cäre ȳa jāigoti? —ūi jāiñago witi waaupo cō pacore.

To biro cō ca ūiro, cō pacore pea:

—Uwo Coeri maju Juan d̄upugare jāiñia —ūi ȳeupu.

25 To biro cō ca ūiro, uwaro wiogʉ p̄atopʉ jāa waa, o biro cäre ūupo:

—Mecācāra mee, Uwo Coeri maju Juan d̄upugare jōtu bapapʉ jāari, ȳare mʉ ca tiicojoro ȳa boo —cäre ūupo.

26 To biro cäre cō ca ūirijere t̄ogʉ, Herodes pea buaro t̄ogoeñarique paiupi. To biro bii pacagʉ, paʉ cū ca j̄uo cojoricarā cāja ca t̄o cojoro, “Ȳare mʉ ca jāirijere mure ȳa tiicojo majuropeecārucu” cū ca ūicārique ca niiro macā, cō ca jāirijere, “Ȳa tiicojoti” cōre ūi majitiupi Herodes.

27 To biri to biiro cō ca ūiro jiroacāra mee, jīcā uwāmure Juan d̄upugare paa taa ami doo dotiupi. Uwamʉ pea Juan're cāja ca tia cūurica wiipʉ waari, cū d̄upugare paa taa ami,

28 jōtu bapapʉ ami jāa, ami waari tiicojoupi Juan d̄upugare ca jāiricopare. Cō pea ñucā cō pacopare tiicojo amet̄eneupo.

29 Juan're to biro cāja ca tii cōariquere queti t̄ori, cā buerā pea doo, cū upuri niiquñiquere ami, yaarā waaupa.

Paʉ bojocare Jesú斯 cū ca baarique ecarique

(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

30 Jiro Jesú斯 buerā tua earā, cū mena nea poo, niipetirije cāja ca tiiriquere, cāja ca bue yujuriquere, cäre wedeupa.

31 Cäre cāja ca wede yapanoro:

—Dooya. Jamʉ, ca bojoca maniropʉ mani wado mani yerijāaco petopʉra —cājare ūipi.

Paa bojoca waacoarucu, doocā doorucu, biirā, do biro tii baa yeri puna jāñia majiñia maniro cājare ūipi.

32 To biri Jesú斯 cā buerā mena cūmuapʉ ea jāa waacoaupa, ca bojoca maniropʉ waara.

33 Toopʉ cāja ca waaro, paʉ bojoca cājare ca ūaricarā majicāupa. To biri niipetirímacāri macārā maapʉ cāja j̄uguero, cāja ca tīa ea waaparopare ūmaa eacoaupa.

34 Jesú斯 tīa ea, maa nucāgu paʉ bojocare ūa, buaro cājare ūa boo pacaudi, oveja cājare ca cotegu manirāre biro cāja ca biiro macā. Jesú斯 pea paʉ wāmeri cājare bue j̄uo waaupi.

35 Ca naio doori tabe ca niiro, cā buerā pea cā puto pee doo, o biro cäre ūipa:

—Naio waarpah bii. Ca bojoca maniropah nii anoa.

36 Bojocare, “Tua waaraña,” cājare ūñña. Ano pātori ca niiri macāripah waari, baarique cāja wapa tiibaarā waajato —cāre ūñupa.

37 To biro cāja ca ūiro tho:

—Mujara cājare baarique ecaya —cājare ūñupa Jesú.

To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūñupa:

—To docare doscientos rāmuri pade wapa taaricaro cōro mena cājare ecarūgarā jāa ca baarique wapa tiirā waaro mā booti? —ūñupa.

38 To biro cāja ca ūiro:

—Īa ūnaarāja. ¿No cōro paah pan māja cāoti? —ūñupa.

Īaña yapano:

—Pan jīcā amo cōro niiri caari, wai pāarā, to cōrora jāa cāo —cāre ūñupa.

39 To biro cāja ca ūiro Jesú pea, “Bojocare, upa poogaari taa yepapah duwi dotiya,” ūñupa cā buerāre.

40 To bīri cāja pea cien, ūñucā aperāre cincuenta ca niirā duwi dotiupa.

41 Cāja ca duwi doti yapanoro jiro, Jesú pea jīcā amo cōro ca niirije pan're, wai pāarā ca niirāre ami, emāaropah īa māene, “Añurije to niijato” ūñ juu bue peo yapano, pan're pee bato, cā buerāre tiicojoupi, bojocare cāja bato cojojato ūñgu. ūñucā wai pāarā ca niiricārā cāare, cāja niipetirāpahrena bato peotīcā cojoupi.

42 To biro cā ca tiirijere, niipetirāpahra baa yapicoupa.

43 Cā buerāre pea ūñucā cāja ca baa dāarije pan're, wai menare, pāa amo peti, dāpore pāaga penituario niiri pijeeri peti jēe jāa dadoupa.

44 Atere ca baaricārā pea jīcā amo cōro mil peti ūñua ūñiupa.

Oco jotoa Jesú cā ca waarique

(Mt 14.22-27; Jn 6.16-21)

45 Tee jiro Jesú bojocare cā ca waarique wui ditoye, cā buerā Betsaida macā ca niiri tabe pee cāja waa yuejato ūñgu, cūmuapah cājare ea jāa dotiupi.

46 Bojocare waarique wui yapano, ūñtāga pee juu buegah waacoaupi.

47 Ca naio ūnaacūmuri tabe ca niiro, cā buerāre pea mee ūtabucura decomacāpah tūjacā ūñia waaupa. Jesú pea mēna toopah ūñicāupi.

48 Ca boe doori tabere cā buerā, wino ca paa puu tuenero macā tutuaro ca waa ūñia pua pajarāre ūñapi. To biro cāja ca bii paja yujuro, Jesú pea cāja pāto pee oco jotoara waacā ūñua ūñua. Cājare ametuacoaga doogah cā ca buirora,

49 cā buerāre pea oco jotoa cā ca dooro ūñarā, “Wātī ūnicumi” ūñirā, acaro buicoaupa,

50 cāja ca ūñarijere bāharo uwima ūñirā. To cōrora Jesú pea, o biro ūñi cojoupi:

—Tugoeñā bayiya. Yāra yā ūñi. Uwiticāñā —ūñupa.

51 To biro cājare ūñi, doo, cāja pāto cūmuapah cā ca ea jāarora, wino ca paa puurique yerijāacoaupi. Cāja pea bāharopah ūñia ūñua yaicoa, do biro pee ūñi majiticāupa,

52 cāja ca ūñao maji niirijepahre ca boe taatiro macā, pan mena cā ca tiiriquere ca ūñao puotiricārā ūñiri.

Genesaret'pah ca diarique cātirāre Jesú cā ca catorique

(Mt 14.34-36)

53 Ūtabucurare ūñia ea waarrā, Genesaret yepare ea, too maaupa.

54 Cāja ca maa ūñcārije menara, bojoca pea Jesú'sre ūñia majicāupa.

55 To biri jīcāto tii yepa niipetiropu waari, "Jesús toopu niimi," cāja ca ūirijere tuorā, cā ca niiri tabepura ca diarique cātirāre cāja ca pejari taberi menara jee waupa.

56 Jesús, ñocā macāriacā, paca macāri, macā manirori cā ca waari taberi cōro cāja yaarā ca diarique cātirāre, wije caari watoa macā maaripu cājare cāre cūu yueri, "Petopara mu jutiro yapaacā cājare padeña dotiya," cāre ūipa Jesús're. Niipetirā cā jutirore ca padeñarā cōrora, cati peticoarucuupa.

7

Bojocare ca ñañorije

(Mt 15.1-20)

1 Jiro fariseos, jīcārā doti cūuriquere jāo bueri maja Jerusalén'pu ca dooricārā mena, Jesús pāto eaupa.

2 Cāja pea, Jesús buerā jīcārā, cāja ca tii jāo dooriquere biro tiitirāra, amo coeri méé cāja ca baaro ūari cājare wede paupu.

3 Fariseos, to biri niipetirā judíos ca nii cojorā, cāja ñicū jāmua cāja ca tii jāo dooricarore biro tiirā, amo coetirāra baa, tūtimá.

4 Ñucā apeye ca wapa tiirā waaricarā tua earā cāa, cāja amorire coetirāra baa, tūtimá. Apeye to biro cāja ca tiirique cātirī wāmerire, paupu cājapu cāja ñicū jāmua cāja ca tii jāo dooriquere, jota bapari coerique, pio jārericaruarire coeriquerere, come baparire coeriquerere, duwirica quejerire coerique anore tiimá.

5 To biri fariseos, doti cūuriquere jāo bueri maja, o biro ūi jāiñaua Jesús're:
—¿Ñee tiirā mu buerā pea mani ñicū jāmua cāja ca tii jāo dooriquere tiitirāra, amo coeri méé cāja baati? —úi jāiñaua.

6 To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ūi yueupi:

—Yee mééra ūiquijapi Umuareco Pacu yeere wede jugueri maja Isaías, maja, watoara ca bii dito pairāre ūigū o biro cā ca ūi owaquíriquera:

"Anija, ujero ñirique wado yure ūi nucā buoma;

cāja yeri pea aperopu niicā."

7 Watoa petira yure ūi nucā buocāma;

cāja ca bue majorije, bojocara cāja ca tii dotirije nii," cā ca ūiquíriquera.*

8 "Maja, Umuareco Pacu cā ca doti cūuriquere tiitirāra, maja ñicū jāmua cāja ca tii jāo doorique peere maja tii nūnūjee," cājare ūipi.

9 O biro ūi nemoupi ñucā:

—Maja, jāa ñicū jāmua cāja ca tii jāo doorique yai nucāre ūirā, tee peere tii nūnūjeema ūirā, Umuareco Pacu cā ca doti cūuriquere peera, "To biro biicu" maja ūiti.

10 Moisés o biro ūipi: "Mu pacare, mu pacore nucā buoya.† Cā pacare, cā pacore ñāñaro ca ūi tutigua, ca jāa cōa ecopu niirucumi,"‡ ūipi.

11 Maja pea: Jicū, cā pacare, cā pacore, "Majare yu ca tii nemoboriquere, Umuareco Pacare yu ca tiicojoriquepua wado nii,"§ to biri majare yu noni majiti, "ñicā majimi," maja ūi bue majio.

12 Ñucā to biirije ca ūigua, "Mu pacare, mu pacore tii nemoña," ca ūi ecopu méé niimi," maja ūi.

* **7:7** Is 29.13.   † **7:10** Ex 20.12; Dt 5.16.   ‡ **7:10** Ex 21.17; Lv 20.9.   § **7:11** Hebreos wederique menara Corbán, ūi. Moisés cā ca tii doti cūurique ca ūiro wāme peera Umuareco Pacare tiicopu nucā buorugarā cāja ca jee dica wooriquepua cā yee tuacāro biiupa (Nm 30.1-2). Teerena fariseos pea "Umuareco Pacare yee maja ca jee dica wooriquepua cā yee niiro bii, to biri maja pacua peti cāare maja tii nemo majiti," iicāupa.

13 Ate məja ñicā jāmua cāja ca tii jħo doorique pee wadore ameri wede majo, tii nənħa waama īħarr, ɻumureco Pacu wederique peera ca wapa manirije ca tuaro məja tii. Ñucā apeye tee unore paħħ məja tiicā –cājare īupi Jesús.

14 To biro cājare īi, bojocare jħo cojo, o biro īupi:
–Niipetirā yure tuori, atere anfu ro tuu puoya.

15 Baariquea, jīcā wāme uno peera bojocare ñañoti. Bojoca, yeripu ñañarije tħagħejni cāja ca īrije doċa bojocare ñaño.

16 Ca amoperi cutiġa taħo yu ca īrijiere –cājare īupi.

17 Jiro Jesús bojocare camotati, waa, wiċċu cū ca earo, cū buerā pea cū ca īi dōnha wederique maqure cāre jāifnaupa.

18 Cāja ca jāiñaro, Jesús pea o biro īupi:

–¿Məja cāa mena to birora məja tuo jeeñoticāti? ¿Baarique jīcā wāme uno peera bojocare ca ñañotijere məja majititi?

19 Baariquea yeripu waati. ɻata poa pee waa, jiro witi batecoa –īupi.

Atere o biro īīgħi: “Niipetirje baarique añurije wado nii,” īīgħi īupi Jesús.

20 O biro īi nemoupi ñucā:

–Ñañarije tħagħejnacāri wede wienerique pee doċa, bojocare ca ñañorije nii.

21 Bojoca yeripu, ñañarije tħagħejnacāri, tħiġi waħda wāme cōrō mēepu ñee eperi-carā cuti yai waarieque, jee dutirique, jħarique,

22 manu cuti, nəmo cuti bii pacarā epericarā cutirique, pairo apeye cħoragarique, ñañarije tiruġa tħagħejnacāri, watoara īrique, bobo tħagħejnacāri maniro tii yai waarieque,* ja tutirique, queti pairique, ca nii majuropeegħu biro tħagħejnacāri, noo ca booro bii nucu yujuriq, nii.

23 Ate niipetirje ñañarije bojoca cāja yeripu cāja ca tħagħejnacāri witima īiro, bojocare ñaño –īupi Jesús.

Sirofenicia macō diámacā cō ca tħo nucā bħorique (Mt 15.21-28)

24 To ca niiricħu Jesús Tiro, Sidón yepari pee waacoaupi. Toopu ea, bojoca cāja ca majiro bootiġu jīcā wiċċu jāa waħħupi. Bii pacagu, do biro pee bii, duti majittpi.

25 Mee yoari mééra, jīcō nomio, ca wātī jāa ecorico paco Jesús cū ca earijere queti tħoċċa upo. Teere tħoři waa, cū pħoto muu bia ea nuu waħħupi.

26 Cō peaq judiò bojoco mée, Sirofenicia macōpū niiupo. Ape majopu nii pacago, Jesús're, “Yi macōpū wātī ca jāñagħu cōa wiene bojaya,” cāre īupo.

27 To biro cō ca īiro, Jesús pea o biro cōre īi yħaupu:

–Nijá. Ména cū puna majurope pee cāja baa jħo jato īñi. Cū puna baariquerena ēmari yaia peere ecajata, aňuti –cōre īupi.

28 To biro cū ca īiro:

–Ugħi jà Wiogħu. To birora bii. To ca bii pacaro, cū puna cāja ca baa bateriye yepapu ca ñaarijere yaia cāa baama –cāre īupo.

29 To biro cō ca īiro, Jesús pea o biro cōre īupi:

–To biirijeh yure məa ca īi yħarnej ġej, tħagħejnacāri paitigora tua waagoja. Mee, wātī məa macōpū ca niimricħu witicoami –īupi.

30 Cō peaq, cō yaa wiċċu eago, cō macō cāni pejarica tabepu cō ca pejaro bħa eaupu. Cōpū ca niiricħu wātī pea witicoaupi mee.

Tħoġi, wedeti, ca biġżeże Jesús cū ca catorique

31 Jesús, Tiro yepa ca niiricħu waagħu, Sidón yepare ametu, waa nənħa waa, Galilea u tabuċċarare Decápolis ca niiri yepare eaupi.

* **7:22** Āboċu cū ca tiir ore biro bobo tħagħejnacāri maniro īrique.

³² Toopu cā ca earo, jīcū tāoti, wedeti, ca biigure ami waari, “Mu amori mena cāre ūia peoya,” ūupa Jesús're.

³³ To biro cāja ca ūiro Jesús pea, apero ca bojoca maniro pee cāre ami waa, cā amo jūari mena cā amoperire juu jōene, ūjeco mena cū ūmerore padeña, tiupi.

³⁴ Jiro, emuaro pee ūa māene, yeri jini jāa, o biro cāre ūupi: “Efata!” ūupi. (“Tujuya!” ūrugaro ūi).

³⁵ To biro Jesús cā ca ūirora, jīcāto cā amoperi tujucoa, cū ūmero cāa abacoa, añuro wede majicoaupi.

³⁶ Jesús pea, “Jīcā ūno peerena wedeticāna,” cāre ūupi. Bāaro jañuro, “Wedeticāna,” cā ca ūirora, bāaro jañuro wede bato nānha waupa.

³⁷ Bojoca pea ūa ūchacoa, do biro pee ūi majiti, o biro ūupi: “Niipetiri-jeparena añuro wado tiicāmi. Ca tāotirāpu cāa tāocoa, ca wedetirāpu cāa wedecoa, cāja ca biiro tiimi,” ūupi.

8

Cuatro mil ca niirāre Jesús cā ca baarique ecarique

(Mt 15.32-39)

¹ Tii rāmurire ūucā paū bojoca nea pooupa. Baarique cāori méé cāja ca biiro ūari cā buerāre jūo cojo, o biro ūupi Jesús:

² —Anija bojocare ūa ūbo pacacoa. Mee, itia rāmu peti ūa mena niicoama; baarique ūnora cāotima.

³ Baari méé ca biirārena, cāja yaa wiijeripu ūa ca tuenecojojata, maa decomacārira dia ūaacabocuma. Jīcārā yoaroripu ca dooricārā niima —ūupi.

⁴ To biro cū ca ūiro, cā buerārē pea o biro ūi ūupea:

—¿Ano ūno ca bojoca maniropure noopu baarique bāacāri, ecarique niicu mu ūiti? —ūupi.

⁵ To biro cāja ca ūiro, Jesús pea:

—No cānacāga pan māja cāoti? —cājare ūi jāiūupi.

Cāja pea:

—Jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō niiri caari jāa cāo —cāre ūupi.

⁶ To biro cāja ca ūiro, bojocare yepapu duwi doti, jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō ca niirije pan're ami, ūmureco Pacare, “Añu majuropeecā” ūjuu bue yapano, teere pea bato, cā buerāre noni cojoupi bojocapure cāja bato cojojato ūigu. Cāja pea to birora ūupi.

⁷ Wai cāare no cānacārā meeacāra cāoupa. Jesús pea cājare ami, ūmureco Pacare, “Añu majuropeecā” ūi, cāja cāare cā buerāre bato dotiupi.

⁸ To biro cū ca ūirijere, niipetirāpura baa yapicoaupa. Cā buerārē pea ūucā ca dājarijere jīcā amo peti, ape amore ūaga penituarō niiri pijeei jee jāa dadoupa.

⁹ Teere ca baaricārā pea bapari mil peti niiupa. Jiro Jesús bojocare waarique wui,

¹⁰ cā buerārē mena cūmuapu ea jāa, Dalmanuta yepa pea waacoaupi.

Fariseos jīcā wāme cāja ca tii bau nii dotirique

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Jiro fariseos Jesús pato eari, cā mena bāaro wede peni jūo waupa. Ņānarije cā tii bui catijato ūirā, jīcā wāme ūmureco tutipu maquē ca ūa ūaňa manirije cāre tii bau nii dotiupa, “Díámacāra ūmureco Pacu cā ca tiicorjicāra cā niiti?” ūi majirāgarā.

¹² To biro cāja ca ūiro, Jesús pea yeri jini jāa, o biro ūupi:

—¿Ñee tiirā anija bojoca jīcā wāme ca īa ñaaña manirije tii bau niiriquire cāja jāiti? Yee méé yuū. Jīcā wāme unoacā peera tii bau nii ññoña manirucuma —iiupi.

13 To biro cājare īi, cūmuaph ea jāa, utabucara ape nuña pee tīacoaupi.

Fariseos cāja ca tii niirije

(Mt 16.5-12)

14 To waarā, cā buerā pea baarique jeeri méé acobo, waacoaupa. Cūmuaphre jīcāgaacāra pan'gā cōoupa.

15 Jesú斯 pea o biro cājare īi majioupi:

—Muja tūgoeñā majiwa, fariseos, to biri Herodes, cāja ca tii niirije menare* —iiupi.

16 To biro cā ca īiro, cā buerā pea: “Agó nija, pan mani cōoti,” ameri īi niiupa.

17 Jesú斯 pea to biro cāja ca ameri īrijere majiri, o biro cājare —iiupi:

—¿Ñee tiirā, “Pan mani cōoti,” muja īiti? ¿Ména, īa jeeñoti, tuo puoti muja biliçati? ¿Muja ca tūgoeñarije to pāati majuropeecāti?

18 ¿Cape cāti pacarā īati, amoperi cāti pacarā tuoti, muja biicāti? ¿Yoari méé muja acobocoati?

19 Jīcā amo cōro niirije pan menara jīcā amo cōro mil ca niiräre yu ca baarique batorique ca dājarijere ¿no cānacā pijeeri peti muja jee jāa dadori? —cājare —iiupi.

To biro cā ca īiro cāja pea:

—Pua amo peti, dāpore pāaga penituarō niiri pijeeri —iiupi.

20 —Nucā, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō ca niirije pan menara, bapari mil ca niiräre yu ca baarique batorica tabera, ¿no cānacā pijeeri muja jee jāa dadori? —iiupi.

To biro cā ca īiro:

—Jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō niiri pijeeri —iiupi.

21 —¿To docare ména, muja tuo puoticāti? —iiupi Jesú斯, cā buerāre.

Betsaidapu ca īatigāre Jesú斯 cā ca catiorique

22 Jiro Betsaida cāja ca earo, jīcārā jīcā ca īatigāre Jesú斯 pāto ami waari, “Cāre padēñaña,” —iiupi Jesú斯're.

23 To biro cāja ca īiro Jesú斯 pea, ca īatigāre macā tujaropu cāre tācacā witi waaupi. Toopu cā tājeco mena cā capere weyo, cā amori mena cā capere ñia peo, “¿Mee apeye uno mu īati?” cāre īi jāiñaupi.

24 To biro cā ca tiiro, ca ītimirich pea īa pāari, o biro cāre —iiupi:

—Bojocare yu īa biiçupha. Buari, yucāra waa yujurore biro biiçā —cāre —iiupi.

25 To biro cā ca īiro, Jesú斯 pea cā capere ñia peo nemoupi ñucā. To biro cā ca tiiro, ñee jāa maniro añuro īa, diarique manigāphu tuacāupi yua.

26 To cōrora Jesú斯 pea cā yaa wiipu cāre tuenecojogu, o biro cāre —iiupi:

—Macā pee piya waari, jīcā uno peerena wedegu waa, tiiticāña —iiupi.

Jesú斯're “Mesías mu nii,” Pedro cā ca ūrique

(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

27 Ate jiro Jesú斯 cā buerā mena, Cesarea de Filipo yepa macā macāripu waaupi. Maaph waa nānua waagu, Jesú斯 cā buerāre:

—¿Bojoca, ‘Ñiru niimi,’ yare cāja ūructi? —cājare īi jāiñaupi.

28 To biro cā ca īi jāiñaro:

* **8:15** Fariseos yee to biri Herodes yee, baarique ca wauaro ca tiirijere īa majiñā.

—Jícārā: “Uwo Coeri majh Juan niimi.” Aperā: “Elías niimi.” Aperā: “Jícā ca biipere wede jügueri maja mena macā niimi,” mure ūima —cāre ū yüuupa.

²⁹ To biro cāja ca ūiro:

—Mua pea, ¿“Ñiru niimi,” yüre maja ūti? —cājare ū jāiñaupi Jesú.

To biro cā ca ūiro, Simón Pedro pea:

—Mua, Úmureco Pach cā ca tiicojo cojorich Cristo mh nii —cāre ūipi.

³⁰ To biro cā ca ūiro: “Teere jícā hno peerena wedeticānā,” ūipi Jesú cā buerārē.

Cā ca bii yaipere cā ca wederique

(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ Jiro Jesú cā buerārē o biro cājare ū wede majio jüo waaupi:

—Yü, Ca Nii Majuropeegh Macā, büaropura ūñaro tamh, judíos’re ca jüo niirāre, paia uparāre, doti cūriquere ca jüo buerārē ū junu eco, yü ca biipera niiro bii. Ñucā yüre jia cōa, cāja ca tii pacaro itia rümh jiro yü cati tuacoarucu —cājare ūipi.

³² Atere tao majiricarora cājare wede majioupi. To cōrora Pedro pea, apero pеe cāre ami waa, to biro cā ca ūiriye juori cāre tuti camota jüo waaupi.

³³ To biro cā ca ūiro, Jesú pea amojode nucā, cā buerārē ūari, o biro ū tutiupi Pedore:

—Yüre camotati waagüja Satanás! Mua Úmureco Pach cā ca tiirügari wāmere mh majiti. Bojoca cāja ca tügoeñarore birora mh tügoeñacā —cāre ūipi.

³⁴ To biro cā ū, cā buerārē bojocare jüo cojori, o biro ūipi Jesú:

—Jícā yü buiegh ca niirugh hnoa mh majurope mh ca tiirügarijere acobori, yü yee juori ūñaro tamh pacagu, to birora tügoeñia bayi, yüre nünüña.

³⁵ Cā ca cati niirijere ca maigüa, cā ca catipere büatirucumi. To ca bii pacaro yü yee jüori, añurije quetire cā ca tao nünüjerije jüori, ūñaro ca tii eco yaigüa, ametüarucumi.

³⁶ ¿Nee hno peere to tii nemoti ati yepa maquē niipetirore pairo cho ametüenecā pacagu, Úmureco Pach tao nünüjetigüra ca bii yaigüra?

³⁷ Ñucā, ¿no cōrora pairo mena cā wapa tiibogajati, cā ca cati niipe wapare?

³⁸ Ati cuu macārā ūñarije tii, Úmureco Pachre tao nünüjeti, ca biirā watoare niirā, yü yee quetire, yü yee maquēre bobo jāa, ca biirāra, yü. Ca Nii Majuropeegh Macā cāa, yü Pach cā ca boe baterijere, cā püto macārā ca ūñarije manirā mena yü ca doori rümh, yü yee quetire wederügarā cāja ca bobo jāaricarore birora cājare yü bobo ūarucu —cājare ūipi Jesú.

9

¹ O biro ū nemoupi ñucā:

—Yee méé müjare yü ū: Jícārā hno ca niirā mena macārā, Úmureco Pach cā ca doti niiri tabe, cā ca tutuarije mena ca earo ūatirāra bii yaitirucuma —hipi.

Jesú cā ca baurije ca wajoarique

(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Jícā amo peti, ape amore jícāga penituario niiri rümhri jiro, Jesú, cā buerā Pedro, Juan, Santiago jāa wadore, añagu ca emüaricuph jüo waaupi. Tooph, cāja ca ūa cojoro cā ca baurije wajoacoaupi.

³ Cā juti cāa büaro boti ajiyaarije biicoauph. Jícā hno peera büaro coecā pacagu, añuro botiritoph cā ca tii majitiro ametüeneroph botiupe.

⁴ Ñucā Elías, Moisés baua eari, Jesú mena wede peni niiupa.

⁵ To biro cāja ca biirü ūagi, Pedro pea o biro ūipi Jesú’s’re:

—Buegh, anopu mani ca niro añu majuropeecā. Itia wii, wii p̄iri jāa quenorucu. Mu yaa wii, Moisés yaa wii, Elías yaa wii, jāa tiirucu —íupi.

6 Cū ca wederijere, “To biirije yu ūicu,” iī majiticāupi, niipetirāpura ucuu yaicoama ūirā.

7 To biro cāja ca bii niirora, bueri bārua doo, cājare paa ūmaa nūcōcāupe. To biro ca biirora bueri bāruapu wederique o biro ca ūirije wedeoupe: “Ania, yu Macū, yu ca maigu niimi. Cūre tuo nūnūjeeya,” ūiupe.

8 To biro ca ūri nimarora īa cojorā, Jesús jīcārena ūupa.

9 Utagupu ca niiricarā duwi nūnuaa doorā, Jesús pea: “Majā ca ūajārijere jīcū uno peerena wedeticāña, yu, Ca Nii Majuropeegu Macū ca bii yairicarā watoare yu ca cati tuaro jiropu māja wederucu,” cājare ūupi.

10 Tee jāori, cāja wadura atere majicōa niirucuupa, biirāpuha cāja majurope, “Do biro ūirāgaro to ūibuti, ca bii yairicarā watoare cati tuarique,” ameri iī jāiñā nii pacarā.

11 To biro o biro cāre iī jāiñāupa:

—¿Nee ūirā doti cūuriquere ca jāo buerā pea: “Elías doo jāorucumi,” cāja ūirucuti? —íupi.

12 To biro cāja ca iī jāiñāro, o biro cājare iī yūupi Jesús:

—Yee méé ūima, Elías'ra doo jāgue, cāra niipetirijere queno, ūirucumi. To docare, ¿Nee ūiro Umaréco Pacu wederique, “Yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre, ūñāraro tāmuo, īa juna eco biirucumi,” iī owarique to niiti?

13 Yu pea, “Mee, Elías doo yeriñāupi,” yu iī. Cāja pea niipetiro cāre cāja ca ūirāgari wāmeri cōro cāre ūiupa. Cūre ca biipere to biro tii ecorucumi, cāja ca iī owa tuuricarore birora —íupi.

Wāmu ca wātī jāa ecorichre Jesús cā ca catiorique (Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

14 Aperā cā buerā p̄ato peere tua earā, pau bojoca watoapu nii, ūucā jīcārā doti cūuriquere ca jāo buerā cāja mena cāja ca wede peni ūiro bua eaupa.

15 Jesús're ūacārāpu, ujea niirique mena cāre ūmaa boca jāiupa.

16 To biro cāja ca biiro, cā pea o biro cājare iī jāiñāupi:

—¿Nee unore cāja mena māja wede peniti? —íupi.

17 To biro cā ca ūiro, jīcū too cāja watoa ca niigu, o biro cāre iī yūupi:

—Buegh, yu macāre wātī cāre ūñajāa ūucā eari, ca wedetigu cā ca tuaro cā ūiugare, mu yu ami doojāwu.

18 Noo cā ca niiri tabe ūñajāa ūucāri, cā ca ūñacūmu yugui mecāro tii, cā ujeropu jopo witi, upi baca dāpo tuu, tutua p̄uyuacoa, cā ca biiro cāre tiimi. Mu buerāre, “Wātīre cōa wienēñā,” cājare yu ūimijāwu. Do biro tii majitijāwa —íupi.

19 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro cāre iī yūupi:

—Agó njia, diámacā ca tuo nūnūjeetirā! ¿No cōro yoaro māja mena yu niigutⁱ? ¿No cōro yoaro to biro māja ca biirijere yu ūucā niigutⁱ? Ano pee cāre ami dooya —íupi.

20 To biro cā ca ūiro, Jesús p̄ato cāre ami waupa. Wātī pea Jesús're ūagāra, wāmu yepapu ūñacūmu waa, yugui mecā, cā ujeropu jopo witi, cā ca biiro cāre ūiupi.

21 To biro cā ca biiro, Jesús pea o biro iī jāiñāupi cā pacare:

—¿No cōropu atere to biro cā ūiro? —cāre ūupi. To biro cā ca ūiro cā pacu pea:

—Wimagu niigupura to biro ūiro ūow*wi*.

22 Pau tiiri cāre jāarugu, pecamepu tii cōa joe, ñucā diapu cū ca ñaañuaro cāre tii, tii mecañorucumi. No jīcā wāme uno mu ca tii majijata, jāare boo pacu ñari, jāare tii nemoña —íupi Jesú's.re.

23 To biro cāre cū ca ñiro tuoqu:

—¡Níjá! ¿Ñee tiigu mu ca tii majijata, mu ñiti? Díamacā ca tuo nñanjeegura niipetirije tii majirique wado nii —cāre ñiupi Jesús.

24 To cōrora cā pacu pea o biro ñi acaro buiupi:

—¡Buaro jañuri yu ca tuo nñanjeero yure tii nemoña! —íupi.

25 Bojoca pau cāja ca nea poo nñanua dooro ñari, wātī yerire o biro ñi tuti cōa wieneupi:

—“Wātī, wedeti, tuo, ca biigu yoari méé witi waaguja. Peati cāre ñaañja nucā nemoticāñja,” māre yu ñi —íupi.

26 To cōrora wātī pea buaro acaro bui, ñañaropu cāre tii wēe yaye cōa cūu cojo, witicoaupi. Cū pea ca dia waaricāre biropu biicā cūmu waaupi. To biri pau, “Dia yaicoami,” —íupa.

27 Jesú's pea cā amopu ñee, cāre tāa wāmuoupi. To biro cā ca tiirora, cā pea wāmu nñacācoaupi.

28 Jiro Jesú's wiipu cū ca jāa waaro, cā buerā pea cāja wado niirā, o biro cāre ñi jāiñaupa:

—¿Ñee tiirā jāa pea wātīre jāa cōa wiene majitijapari? —íupa.

29 To biro cāja ca ñiro Jesú's pea:

—Wātīa anija uno, betirique mena juu buecāripu wado cōa wienericaro ca witirā niima —íupi cā buerāre.

Cā ca biiyaipere peati cā ca wederique

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

30 Too ca niircarā waaro, Galilea yepa pee ametua waaupa. Jesú's pea jīcā unora cāja ca majiro bootiupi,

31 cā buerāre buema ñigu. O biro cājare ñi wedeupi:

—Yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre, aperāpu yure tiicorucuma. Cāja pea yure jīa cōacārucuma. To biro cāja ca tii cōacāmijata cāare, itia rāmu jiro yu cati tuacoarucu ñucā —cājare —íupi.

32 Cāja pea to biro cā ca ñirijere tuo majitiupa. Cāre jāiñarugarā cāa uwi jañiuupa.

¿Ñiru pee cā niiti, ca nii majuropeegu?

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

33 Too ca waaricarā, Capernaúm macāpu eaupa. Wiipu niigu, o biro cājare ñi jāiñaupi Jesú's cā buerāre:

—Maapu doorā, ¿ñeere maaja wede pai nñanua doojāri? —íupi.

34 Cāja pea maapu doorā, “¿Ñiru pee cā niiti, ca nii majuropeegu?” ca ameri ñi nñanua dooricarā ñiiri, wedetiupa.

35 To biro cāja ca biiro ña, Jesú's pea ea nuu waa, cā buerā pua amo peti, dāpore puaga penituario ca niirāre juo cojo, o biro —íupi:

—Jīcā, ca nii majuropeegu ca niirugu tugoeñagu uno, niipetirā jiro macāpu nii, niipetirāre padē coteri maju nii, cā bijato —cājare —íupi.

36 To biro ñi, jīcā wimagine cāja watoa cāre nucō, cāre ami apa, o biro cājare —íupi Jesú's:

37 —Yure ca tho nənəjeegu, jīcā ani wimaghre* biro ca biighre ca ñeegua, yurena ñeegu tiimi. Ñucā yure ca ñeegua, yure ca tiicojoricure ñeegu tiimi —iiipi.

*Manire ca junatigua mani mena macā niimi
(Mt 10.42; Lc 9.49-50)*

38 Juan pea o biro iiipi Jesús're:

—Buegu, jīcā mu wāme mena ūicāri, wātīfare ca cōa wiene niigare jāa īajāwu. Jāa pea mani mena macā méé cā ca niiro macā, “Teere tiiticāña,” cāre jāa ījāwu —iiipi.

39 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūi yuuupi Jesús:

—Camotaaticāña. Jīcā uno peera yu wāme mena ūicāri, ca ūi ñaaña manirije ca tīi bau niigua, ñañaro yure ūi majitimi.

40 Manire ca junatigua, mani mena pee ca niigua niimi.

41 No ca boorā, mēja Cristo yaarā ca niiräre, oco bapa unoacāra mūjare ca tīrā, to biro cāja ca tiirique juori, cāja yee ca niipere bhaarucuma.

*Ñañaro ca bii buiyerije
(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)*

42 "No ca boogu, anija mena macā wāmaacā yure ca tho nənəjee jāo doogare ñañarije cā ca ūiro ca tiigara, ūtāga pairica mena cā amututure jia tuuri, dia paira yaapu cōañua cōacājata, añucābocu.

43 Mu amo ñañarije mu ca ūiro to ca tiijata, tii amore paa taa cōacāña. Amo ducara caticōa niirica tabepare mu ca earo añuyañu.

44 Pua amo menapura ñañaro bii yairica tabe pecame jīcāti uno peera yatico, becoa cāa diaco, cāja ca biitiri tabepare mu ca waaborica tabe unorena.

45 Mu dēpo ñañarije mu ca ūiro to ca tiijata, paa taa cōacāña. Dēpo manigara to birora caticōa niirica tabepare mu ca earo, añuyañu.

46 Pua dēpo menapura ñañaro bii yairica tabe pecame jīcāti uno peera yatico, becoa cāa diaco, cāja ca biitiri tabepare mu ca waaborica tabe unorena.

47 Ñucā mu capega ñañarije mu ca ūiro to ca tiijata, jade wee amiri cōacāña. Jīcāga capega manigara Úmureco Pacu cā ca doti niiro tabepare mu ca earo, añuyañu. Pua capega menapura ñañaro bii yairica tabe:

48 "Too macārā becoa diati,
pecame cāa yatiti, ca biiri tabepare mu ca cōa joe ecopa tabe unorena."†

49 "Niipetirā, ñañaro tamāo ametuari jiro buaro jañuri ca tūgoeña bayirā nii nānua waarucuma.‡

50 Moa añurije nii. To biro bii pacaro to ca oca yerijāacoajata, ¿do biro pee tiicāri ñucā, ca ocarije ca nii earo mēja tii majibogajati? Mēja majuropeera moare biro niiña. Niipetirā mena añuro niirique cāti niiña —iiipi Jesús.

* **9:37** Arameo wederique menara wimagu to ca ūijata, pade coteri maju cāare to biro wāmera ūicā. 1Ti 4.12; Mt 17.4. † **9:48** Is 66.24. ‡ **9:49** "Niipetirāpura peca ca ūirije mena moa tuu jāaricaro biro tii ecorumuma. Ñucā waibucarā jījari ūicōjo nuca baarique cōrora moa mena tuu jāa ecorucu. Ca wetapare jeerūgarā peca mena joe abo, ñucā moa, baariquere ca poaro tii, ca boatiro tii, ca ūirore birora tii ecorucuma. Ñucā moare to ca ūijata, majirique maquērena ūicāro ūi. Tee majiriquera Úmureco Pacu cā ca boorore biro mani yaarā mena añuro mani ca ūiro ca ūirije nii." Mc 9.33-37.

10*Ameri cōarique**(Mt 19.1-12; Lc 16.18)*

¹ Jesús Capernaúm ca niircu, Judea yepa, dia Jordán ape nuña, muipū cā ca māa doori nuña peere ca niiri yepa pee waacoaupi. Ñucā toopure paú bojoca cāja ca nearo, cā ca tiirucuricarore birora, cājare bue juo waupi.

² To biro cā ca ū niiro, jīcārā fariseos Jesús puto ea, cāre ū buiyerugara, “Jīcā cā nāmore cā ca cōaro to añucāti?” ū jāiñupa.

³ To biro cāja ca ūro, cā pea:

—Moisés ḡñeere mujare cā tii dotiupari? —ūupi.

⁴ Cāja pea:

—Moisés: “Ate jāorí māre yā cōa, ca ūri pūuro owari cōre tiicojo, cōacāña,” ūupi —ūupi.

⁵ To biro cāja ca ūro, Jesús pea o biro ū yūupi:

—Moisés atere to biro mujare tii dotiupi, ca wederique ametuhene nucā pairā māja ca niiro macā.

⁶ Jīcāto Umureco Pacu ati yepare tii jeeño juogupura, umu, nomio tiiupi.*

⁷ To biri umu, cā pacare, cā pacore, camotatiri, cā nāmo mena pee niirucumi.

⁸ Puarā nii pacarā, jīcā upura nii earucuma. To biri puarā méé niima. Jīcāra niima.†

⁹ To biri Umureco Pacu jīcā upura cāja ca niiro cā ca tiiricarārena, bojocura cāja ca ameri camotatiro tii majitimi —cājare ūupi.

¹⁰ Ñucā cā buerā pea wiipu niirā, tee maquērena jāiñupa Jesús're.

¹¹ To biro cāja ca ūro, Jesús pea:

—Cā nāmore cōari, apeo ca nāmo cātigua, cā nāmo ca nii jāorico menare nāñarije tiigo tiimi.

¹² Ñucā nomio pee cāa, cō manure cōacāri apī cō ca manu cātijata, cō cāa, nāñarije tiigo tiimo —cājare ūupi.

*Wimarāre Jesús cā ca juu bue bojarique**(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)*

¹³ Jīcārā, Jesús puto wimarāre jee waupa, cājare cā padenajato ūirā. Cā buerā pea wimarāre ca jee waarāre bocá tuti camota niiupa.

¹⁴ Jesús pea to biro cāja ca ūro la ajiari, o biro cājare ūupi:

—Wimarāre camotaatirāra yā puto pee cājare tiicojoya. Umureco Pacu cā ca doti niiri tabea cājare biro ca niirā yaa tabe nii.

¹⁵ Yee méé yā ū: Jīcā wimaga cā ca biirore biro Umureco Pacu cā ca dotiri tabe maquēre ca tuo nānajeetigua, tii tabepure ea waatirucumi —ūupi.

¹⁶ To biro cājare ū yapano, wimarāre jee apa, cā amori mena cājare nāia peori, añuro cājare ca blii māa nacāpere cājare jāi bojaupi.

*Wāmu ca apeye paigu**(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)*

¹⁷ Jesús, waagū doogū cā ca biiri tabera, jīcā umu ūmaa ea, cā ājaro jupearí mena cā juquero ea nuuri, o biro cāre ū jāiñupa:

—Buegu Añugu, ḡnee uno yā tiigajati, to birora caticōa niiriquere buaragua? —ūupi.

¹⁸ To biro cā ca ūro, Jesús pea:

* **10:6** Gn 1.27. † **10:8** Gn 2.24.

—¿Ñee tiigh “Añuguh” yure mu ñiti? Jicū peera ca añuguh manimi; ca añuguh jícura niimi, Ùmureco Pacuh wado.

19 Mee, Ùmureco Pacuh cā ca dotti cūuriquere mu maji: Jlaticāña. Nemo cāti, manu cuti, bii pacarā tii epericarā catiticāña. Gee dutiticāña. Watoara ii dito buiyeticāña. Ii dito jeeticāña. Mu pacare, mu pacore, nucā buoya‡ —cāre iiupi Jesús.

20 To biro cāre cā ca ñiro cā pea:

—Buegu, wimagu niigepura tee niipetirijere yu tii peticāwuh mee —iiupi.

21 To cōrora mairique mena cāre ña:

—Jicā wāmera mure duja. Waaguhja. Mu ca cāorije niipetirijere noni peoticā, wapa jeeri, ca boo pacarāre noniñā. To biro tiigh, Ùmureco Pacuh cā ca dotti niiri tabepure pairo mu apeye catirucu. To biro tii yapano, yure bapa catiguh dooya —cāre iiupi.

22 Teere tuoguh, cā pea bijaatigura tāgoeñarique pai, waacoaupi ca apeye paighu niiri.

23 To cōrora Jesús pea cā weja ña amojode, o biro iiupi cā buerāre:

—¡Ca apeye pairāra Ùmureco Pacuh peere cāja ca tuo nñuñeerugamijata, popiye peti niicāro dooro bii! —iiupi.

24 O biro cā ca ñirijere, cā buerā pea do biro pee ii majiticāupa. Ñucā Jesús pea o biro cājare ii nemoupi:

—Yu puna, cāja apeyerena ca wederique paíorāra, Ùmureco Pacuh peere cāja ca tuo nñuñeepe pea do biro tii majiñā manirije peti to niicāti.

25 Camello pea, ájipōa potaga opere popiye méé cā ca jāa ame witicoa pacaro, jicā ca apeye paighu peera Ùmureco Pacuh peere cā ca tuo nñuñeerugarije popiye peti niicā —cājare iiupi Jesús.

26 To biro cā ca ñiro, cā buerā pea buaro jañuri tuo uchacā yai waa, do biro pee ii majiticā, o biro iiupi:

—Too docare ¿ñiru peti cā ametüaguti? —iiupa.

27 To cōrora Jesús pea cājare ña, o biro iiupi:

—Bojocara do biro ca tii majiñā manirije niiro bii. Biiti Ùmureco Pacuh peera. Niipetirijepura cā ca tii majirije wado niicā —iiupi.

28 To biro cā ca ñiro, Pedro pea:

—Jāa, jāa yeere cūu peticā, mure jāa nñuu doowuh —iiupi.

29 To biro cā ca ñiro, Jesús pea:

—Yee méé mujare yu ii. No ca booguh yu yee juori, ñucā añurije queti juori, cā yaa wiire, cā yaarāre, cā yaarā romirire, cā pacare, cā pacore, cā punare, cā yaa yepare, cā ca waa weojata,

30 ati yepare cati niigura, ñañaro cāre cāja ca tiirgah nñuñeerije watoara, cā ca waa weorique ametüenero wíjjeri, cā yaarāre, cā yaarā romirire, cā pacare, cā pacore, cā punare, cā yaa yeparire, cien cōro peti tiicojo nemo ecorucumi; ñucā ape tuti macā yepapure cā ca niipe peera to birorā caticōa niiriquere tiicojo ecorucumi.

31 Pauh, mecarire ca nii majuropeerā ca niirā, cāja ca ñiña manirā tuarucuma. Ñucā mecarire cāja ca ñiña manirā ca niirā, ca nii majuropeerā niirucuma —cājare ii yñuñupi Jesús.

Cā ca bii yaipere itiati cā ca wederique

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

32 Jiro, Jerusalén pee maa nñuñha waaupa. Jesús pea cā buerā juquero waacā nñuuwa waupa. To biro cā ca biiro, cāja pea, “Uwiorije ca biigh cā niiti” ii

‡ 10:19 Ex 20.12-16; Dt 5.16-20.

nānājeeupa, cāja jiro ca doorā pea cāja ca boca uwi nānājeeecāro. Ñucā Jesús, cābuerā pħa amo peti, dəpore phaga penituaro ca niirāre bojoricaro jħo cojo, o biro cūjare īiupi cūre ca biipere:

33 “Muja ca īarora, Jerusalén pu waarrā mani bii, yu, Ca Nii Majuropeegu Macārē, paia ħparāpħre, doti cūriquere ca jaø buerāpħre, yure wedejāarucuma. Cāja pea yure cāja jīa cōajato īirā, ape yepa macārāpħre yure tiicojorcumā.

34 Cāja pea nāñaro yure īi epe, yure ajeco eo bate tuu, yure bape, yure jīa cōa, tiicārucuma. To biro cāja ca tiimijata cāare, itia rəmū jiro yu cati tuacoarucu nūcā, cūjare īi wedeupi Jesús.

*Santiago, Juan, jīcā wāme Jesús're cāja ca jāimirique
(Mt 20.20-28)*

35 Zebedeo puna, Santiago, Juan, Jesús pħoto pee waari, o biro cūre īiupi:
—Buegħu, mure jāa ca jāirijere jāare mu ca tii nemoro jāa boo —īiupi.

36 To biro cāja ca īiro:

—¿Nee unore mħajre yu ca tii bojaro mħaja booti? —cūjare īi jāiñaudi Jesús.

37 To biro cājare cū ca īiro, cāja pea:

—Mu ca doti niiri tabe ca aňu majuropeeri tabepħare, jīcā, mu diámacā nūña, apī mu āčo nūña pee, jāare mu ca duwi dotiro jāa boo —cūre īiupi.

38 To biro cāja ca īiro:

—Mħaja, mħaja ca jāirijere mħaja majiti. To docare mħaja, do biro bii majiñā maniro nāñarije yu ca tamħope unore nāñaro peti tamħocā, nāñari wāmephil iċ-ecori yu ca jīa eco yaipe unore tamħorā, ɰmħaja bii bayicārati? —cājare īiupi Jesús.

39 To biro cājare cū ca īiro tħorā:

—Ugħjá, jāa bii bayicārucu —cūre īiupi.

Jesús pea o biro cājare īiupi:

—Biirāpħu mħaja, yure birora bħaropħra nāñaro peti tamħo, bii yai, mħaja bii ametħuarucu.

40 Bħari, yu diámacā nūña, yu āčo nūña mħaja ca duwiragħarije docare, yu, yu ca duwi dotipe méé nii. Mee tea, “To biro biirucuma,” īlricarā cāja ca duwippe nii —cājare īiupi Jesús.

41 Aperā pħa amo cōro ca niirā pea teere tħorā, Juan, Santiago jāa mena ajja jañiupi.

42 Jesús pea cājare jħo cojo, o biro īiupi:

—Mee mħaja maji, ati yepa macārā Ūmāreco Pacare ca majitirā, “Wiorā jāa nii” ca īrā, cāja bojocare tutuaro mena doti epema; ñucā ħparā ca nii majuropeera pea, cāja ca dotirije mena cājare īi epecāma.

43 Mħaja mena peera to biro méé biiru. Mħaja watoare ca nii majuropeegu ca niiragħu unoa, mħajre pade coteri majjure biro pee ca biippu niimi.

44 Ñucā mħaja watoare ca jħo niigħu ca niiragħu unoa, niipetirāre pade coteri majjure biro pee ca biippu niimi.

45 Yu, Ca Nii Majuropeegu Macār cāa, yure cāja pade cotejato īlgħi méé yu doowu. Yu pee cājare pade cote, ñucā pħa bojoca nāñarije cāja ca tiiriquere bii yai boja ametħenegħu doogħu yu doowu —īiupi Jesús.

*Ca īatigħi Bartimeore Jesús cū ca catiorique
(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)*

46 Jiro Jericó macār eaupa. Tii macār Jesús, cū buerā, aperā paħħ bojoca mena cū ca witi nānha waaro, jīcā ca īatigħi Bartimeo ca wāmē cūtigħi Timeo macār, maa pħoto wapa tiirica tiiri jāi duwiupi.

47 “Jesús, Nazaret macā niimi,” cāja ca ūro taori:

—Jesús, David Pārami, yare boo pacā ūnā! —ū acaro buiupi.

48 To biro cā ca ūro, cā yerijāa waajato ūrā, paū cāre tuti camotaamiupa. To biro cāja ca ū pacaro, cā peā buaro ūnuro acaro buiupi:

—David Pārami, yare boo pacā ūnā! —ūiupi.

49 To cōrora Jesús pea tua nucā, “Cāre juo cojoya,” ūiupi. To biro cā ca ūro, o biro cāre ū juo cojoupa:

—Nijá. Tugoeñarique paitigāra wāmu nucāri, dooya. Jesús mure juomi —cāre ūiupi.

50 To cōrora ca ūtigā pea cā jutiro jotoa macārore tuu wee cōa cū, bupu wāmu nucā, Jesús puto pee waaupi.

51 Jesús pea:

—¿Neere mure yā ca tii bojaro mu booti? —cāre ū jāiūaupi.

To biro cā ca ūro, ca ūtigā pea o biro ū ūiupi:

—Buegu, yā cape ca ūaro yā boo —ūiupi.

52 Jesús pea:

—Tua waagūja. “Jesús yare catiocārucumi,” mu ca ū tugoeña bayirijera mu diariquere ametēene —cāre ūiupi.

To biro cāre cā ca ūri nimarora, ca ūtimiricā aūnuro ūa, Jesús're nūnūcoaupi.

11

*Jerusalén're Jesús cā ca jāa waarieque
(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)*

1 Jerusalén macāre ea nūnūa waara, Betfagé, Betania macāri Olivos Buuro puto eagu, cā buerā pharāre

2 o biro cājare ū cojoupi Jesús:

—Waarāja ano díamacā ca niiri macāpu. Tii macāphre earā, jīcā burro, ca peja ūnaña manigu, cāja ca jia tuu nucōricare muja buarucu. Cāre popiori muja ami doowa.

3 Jīcā, “¿Nee tiirā cāre muja popioti?” mujare cā ca ūjata: “Wiogu cāre boomi. Yoari méé mujare tuenecārucumi ūucā,” cāre muja ūwa —ū cojoupi.

4 To biro cā ca ū cojorā waa, burrore jope puto, maa putoacā cāja ca jia nucōricā ca nucūgāre bua eari, cāre popioupa.

5 Cāre cāja ca popioro ūrā, jīcārā too ca niiricarā:

—¿Nee tiirā burrore muja popioti? —cājare ū jāiūaupa.

6 Cāja pea, Jesús, cājare cā ca ū doti cojoricarore biro cājare ūiupi. To biro cājare cāja ca ūro, to birora cājare ūcāupa.*

7 Jesús puto ami ea, cāja juti jotoa maquē burro jotoare peoupa. Jesús pea cā jotoa ea pea waaupi.

8 Cā ca waa nūnūa waaro, paū cāja juti, jotoa maquēre tuu weeri maare cūu jugue nūnūa waa, ūucā aperā macānūcāpu cāja ca paa jude jeerica queerire cūu jugueupa.

9 To biro tii nūnūa waara, cā jāguero ca waara, cā jiro pee ca doorā cāa o biro ū acaro buiupa:

—Jāare ametēeneña!† Aūnuro ca biigū niimi, Upu wāme mena ca doogu.‡

* **11:6** Zac 9.9. † **11:9** Hebreo wederique mena “Hosanna” ūrā, jīcātoacāphra “Yare ametēeneña” ūrā cāja ca ūriquie nūiupi. ‡ **11:9** Sal 118.25-26.

¹⁰ Ca aňu majuropeerije nii, mani ňică David cū ca doti niiquřicarore biro
ca bii maa nucă doope. Jääre ametüeneña, mu, umureco tutipu ca niigă –cäre
ii nanaa waaupa.

¹¹ Jes s, Jerusalén're ea, U mureco Pac a yaa wii pee waapi. Tii wiipu j a ea, niipetiro ia yuju petic , n amip  ca niiro mac , c a buer  p a amo peti, d apore p aga penituario ca niir  mena Betania pee waacoaupi n uc .

Higueragüa dica maniricüa (Mt 21.18-19)

¹² Ape r̄amu Betaniap̄ ca niiric̄a, Jerusalén'p̄ waa n̄unua waagu, b̄uaro queyaupi Jesúz.

¹³ To biro bii queya nuna waag, yoarop jicag higuera, ca puu cati nucuro iari, "Dica cati" liig, lagu waamiupi. Tiiga puto eagu, ca puu wado iaupi, ca dica catiri cuu mee ca niiro maca.

14 To cōrora o biro ūjupi Jesús, higuera gure:

—Jicu uno peera mu ca dica cütitirijere baa nemo tiitirucuma —iipi.

Tō biro cū ca ūrijere tħoupa cū buerā.

*Umureco Pacʉ yaa wiire ñañarije ca niirijere Jesús cʉ ca cōarique
(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)*

15 Jesúš Jerusalén'ph ea, Üm̄reco Pacʉ yaa wiipʉ jāa waa, tii wiipʉ noni wapa taa, wapa tii, ca tii niirā niipetirārē cōa wiene j̄uo waauipi. Wapa tiirica tiirire wajoa, buare noni wapa jee, cāja ca tii duwiri taberire tumicōa cōa cūbate peoticāupi.

¹⁶ Ñucá Ùmureco Pacú yaa wiipare jícu uno peera apeye jeecari, caja ca téo taaro bootiipi Jesús.

17 O biro cūjare ūi wede majioupi:

—O biro ūi owarique nii:

“Yu yaa wii, bojōca poogaari cōrora cāja ca juu bue nea poori wii niirucu,’ ūrica wii nii,” ū. § Maja pea, jee dutiri maja cāja ca niiri ope maja jeeñocājapa* –cājare ūipi Jesús.

¹⁸ Atere tħorā, paia uparā, doti cūriquere jħo bueri maja, c'ire cħaja ca jħapaw waħmara ama jħo waħħad. Bii pacarā uwı jaħniwa, mee, bojoca niipetir ħapra c'ca bue majorijere cħaja ca tħo ujea nii niro macă.

¹⁹ Naiori tabe cā niiro Jesús, cū buerā mena, tii macāre witicoaupi ñucā.

Higueragüa jinirique (Mt 21.20-22)

²⁰ Ape rāmā boeri tabe, higuera gū pāto ametaa waaraā, tiigū nūcōri menapura ca jini waari cagū pure ūaupa.

21 Tó cõrora Pedro pea, Jesús cū ca ñiriquere tugoeña búa:

—Buegu, ūañaaqué. Higueragü ñañaro m̄ ca ū tutijāricü, jini yaicoajapa — ūiupi.

22 To biro cã ca ñiro, Jesús pea:

—Umareco Pacu cā'ca tii nemoro mena, "Jāa ca ūirore birora biirucu," ūtugoeña bayicāña.

²³ Yee méé mujare yu ū: Jíčū, "Yeera yu lícābocu" ií tūgoeñatigura, "Yú ca lirore birora birucu," ií tūgoeña bayicári atigu útágure: "Píá waari, dia pairi yaapu ñaañuaña" cū ca lójata, cū ca lirore birora birucu.

²⁴ To biri, "Niipetirije, juu buerā maja ca jäirijere, 'Mee, mani búa yerijää,' iinä, maja tiicojo ecorucu," mäjare yu li.

25 Juu buerā, aperā, ñañaro mājare cāja ca tiiriquere acoboya, māja Paca uñureco tutipu ca niigu cāa, ñañarije māja ca tiiriquere mājare cū ca acobopere biro ñirā.

26 Ñañaro mājare cāja ca tiiriquere māja ca acobotijata, māja Paca uñureco tutipu ca niigu cāa, ñañaro māja ca tiiriquere mājare acobotirucumi —ñipi cā buerāre.

*Jesús cā ca doti majirije
(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)*

27 Ate jiro Jerusalén'pu eaupa ñucā. Uñureco Paca yaa wiipu Jesús cā ca waa yujiro, paia uparā, doti cūquñiriquere jio bueri maja, aperā judíos're ca jio niirā, Jesús puto eari:

28 —¿Nee doti majiriique chocāri, atere to biro mu tii niiti? —Ñiru to biro mu ca tiiriye doti majiriique cā ticojohāri? —cāre ii jāiñaua.

29 To biro cāja ca ñiro, Jesús pea o biro cājare ii yaaupi:

—Yu cāa, jīcā wāmē mājare yu jāiñarucu. Yare yaaaya. Māja ca yaaajata, yu cāa, “Tee doti majiriique mena atere to biro yu tii,” mājare yu ñirucu.

30 —¿Ñiru Juan're cā uwo coe doti cojoupari? —Uñureco Paca? —Bojoca pea? Yare wedeya —ñipi.

31 To biro cājare cā ca ñiro, cāja majurope:

—“Do biro cāre mani ii yaaupati? Uñureco Paca cāre doti cojoupi,’ mani ca ñijata, ‘¿Nee tiir cā ca wederijere māja tuo nānajeetiri?’ manire ñirucumi”.

32 “Bojoca cāre uwo coe doti cojoupa,’ mani ii majiti,” ñipa. Bojocare uwi jañuupa, mee niipetirā, “Juan, Uñureco Paca yee queti wederi māju niiwi,” ca ñirā wado cāja ca niiro macā.

33 To biri Jesús're:

—¡Baa! Jāa majiti —cāre ii yaaupā. To cōrora Jesús pea:

—To docare yu cāa, “Tee doti majiriique mena to biro yu tii,” mājare yu ñiticu —cājare ii yaaupi Jesús.

12

*Paderi maja ñañarāre cā ca ii cōoñarique
(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)*

1 To cōrora Jesús ii cōoñarique mena cājare wede jio waaupi:

—Jīcā uje weje oteupu. Tii wejere jāni jāa amojode, uje oco cāja ca quenopa tabe cāare queno, ñucā tii weje niipetirore ca īa coterā cāja ca niipa wii cāare emuari wii quenocā, ñipi. To biro tii yapano, paderi majare tii wejere cū, waacoaupu.

2 Uje ca dica cātiri cuu ca earo, jīcā cā pade bojari majure cā ca pade dotiricarā putohpā tiicojo cojoupu, cā yeere cāja dica woo cojojato ñigu.

3 Paderi māja pea cā ca earo, cāre ñee, cāre paa, ñee jāa manigā cāre tii ācū tuenecā cojouparā.

4 Jiro tii weje upa apī cā uñure tiicojoupu ñucā. Cā cāare to birora ñañaro cāre ii tuti, cā dāpugare cami tuu, cāre tii ācū tuenecā cojouparā.

5 Jiro apī tiicojoupu ñucā. Cāra jāa cōacāuparā yua. Jiro aperā paupu tiicojo nemomiuhpā ñucā. To biro cā ca tiiricarāre jīcārāre cājare quēe, aperāra jāa bate, tiicāuparā.

6 “To biro cāja ca tiimijata cāare, jīcā dājaupu ména, cā macā majurope buaro cā ca maigu. To biri: “Yu macāra nācā buorucuma,” ii tagoeñari, cā macāre tiicojomiuhpā.

⁷"Paderi maja pea cā ca dooro ūari, "Ani niimi, ati wejere ca cāo nūnūjeepu, cāre mani jāa cōacāco. To biro mani ca tiiro, mani yaa weje tuarucu," ameri ūuparā.

⁸To biro cāre ūee, cāre jāa, cā upuri niiquīriquere tii weje tujaropu cōacāuparā.

⁹"¿Uje weje ūpu do biro tiirucumi māja ūi tūgoeñati? Waa, paderi majare jāa batecā, uje wejere aperāre tiicojorucumi.

¹⁰¿Māja o biro cāja ca ūi owa cūuriquere māja bue ūaatiti? O biro ūi:

"Ūtāga, wii buari maja cāja ca beje cōaricagara, ca nii majuropeerica nii ea.

¹¹Atere ūpu tiiupi. Teere ūtarā, mani ūa ūchacacoa," ūi,* —cājare ūi wedeupi Jesús.

¹²Teere tuorā, Jesús're ūneerūgamiupa, to biro cā ca ūi cōoña wederije mena "Manirena ūi tutigū ūimí," ūi majiri. Cāre ūneerūga pacarā, bojocare uwima ūirā cāre ūneetirāra waa weocoaua.

Wiogu César're niiriique wapa wapa tiiriique (Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

¹³Jiro jīcārā fariseos, Herodes yaa pooga macārāre Jesús pāto tiicojoupa, cāja ca wedejāapa wāme ūnore cā ca ūi bui cātiro cāja tiijato ūirā.

¹⁴To biro Jesús pāto eari:

—Buegu, mu ca wederije díamacāra mu ca ūrijere jāa maji. Bojocarena mu tao nūnūjeeti. Cāja ca baurijerenca ca ūa nūnūjeetigu niiri, ūmureco Pacu yee maquēre ca niirore birora mu bue majio. To biro, ¿to añu jañuti wiogu Roma macāre niiriique wapa jāa ca wapa tiirucurije? ¿To añutitiqué? ¿Cāre jāa wapa tiigajati? Jāa wapa tiitigajatiqué? —cāre ūi jāiñiaupa.

¹⁵Jesús pea to biro watoara cāja ca ūi ditorijere ūa majiri, o biro cājare ūupi:

—¿Nee ūirā, "Nañarije cā ūi bui cātijato," ūi tūgoeñari, to biro wāme yare māja ūi jāiñati? Jīcā tii wapa tiirica tii yare ami dooya, ūa ūañama —ūupi.

¹⁶To biro cā ca ūiro, wapa tiirica tiire ami waa, cāre cāja ca tiicojoro, o biro ūi jāiñiaupi:

—¿Niru diámacā, ūiru wāme, owa tuurique to tujati? —ūupi.

To biro cā ca ūiro, cāja pea:

—Wiogu romano César[†] yee —cāre ūi yuuupa.

¹⁷To biro cāja ca ūiro:

—To docare, César yee ca niirijere, César're tiicojoya. ūmureco Pacu yee ca niirijera, ūmureco Pacure tiicojoya —cājare ūupi Jesús. To biro cā ca ūi yuuaro, do biro pee ūi majiticāupa.

Cati tuarique maquēre cāja ca jāiñarique (Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

¹⁸Ñucā saduceos, "Ca bii yairicarā cati tuaticuma," ca ūirā, Jesús're ūtarā waari, o biro cāre ūi jāiñiaupa:

¹⁹—Buegu, Moisés: "Jīcā nūmo cāti, puna manigūra cā ca bii yai weojata, cā nūmo ca niiricore cā bai pee cā nūmo cātijato, cā jūwū niiquīricare puna cāti wajoa bojarāgu," jāare ūi owa cūuquūupi.

²⁰To biro jīcātī jīcā puna jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarco ca niirā peti niiwa. Ca nii jhogu nūmo cātimiupi. Puna manigūra bii yaicoaupi.

²¹Cā ca bii yairo jiro, cā jiro macā cōrena nūmo cātimiupi. Cā cāa puna manigūra bii yaicoaupi. Cāja pharā jiro macā cāa to birora biicāupi ñucā.

²²To biro wado cāja, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarco ca niimiricārā cō menare puna manirā wado bii yai peticoaua. Cāja jiro cāja nūmo ca niimirico cāa bii yaicoaupi.

* ^{12:11} Sal 118.22-23. † ^{12:16} Emperador.

23 To docare yua, cati tuarica tabe ca niiro cāja ca cati tuaro, cāja, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niirāpura cāja ca nāmo cātimirico pea, ñnii nāmo pea cō niigoti? —íiupa.

24 To biro cāja ca ñiro, Jesús pea o biro cājare ñi yuuupi:

—Māja no ca boorora māja ñi maa wijiacā, Ùmāreco Pacu wederiquere, cāca tutuarijere majitima ñirā.

25 Ca bii yairicarā cati tuarāpua, umāha, nomia, manu cati, nāmo cāti, tiitirucuma. Ùmāreco tutipu ca niirā Ùmāreco Pacu pāto macārāre[‡] biirā wado niicārucuma.

26 Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije queti, ¿Moisés, yucugu ñu pacaro ca ñu petitirije queti, cāca owariquere māja bue ñaatiti? O biro ñiupi Ùmāreco Pacu Moisés're: “Yea, Abraham, Isaac, Jacob jāari Ùmāreco Pacu yu nii,” ñiupi. §

27 Ùmāreco Pacu ca bii yairicarā Ùmāreco Pacu méé niimi. Ca catirā Ùmāreco Pacu niigü biimi. Māja no ca boorora māja ñi maa wijiacā —cājare ñiupi Jesús.

Doti cūurique ca nii majuropeerije

(Mt 22.34-40)

28 Añuro cājare cāca yuuu majiro tħori, jīcā doti cūuriquere ca jao buegu Jesús pāto waari, o biro cāre ñi jāiñaupi:

—¿Ùmāreco Pacu cāca doti cūurique niipetirore dije peti to niiti, ca jao nii majuropeerije? —íiupi.

29 To biro cāca ñiro, Jesús pea o biro cāre ñi yuuupi:

—Ùmāreco Pacu cāca doti cūurique ca nii majuropeerije ate nii: “Taoya Israel: Ùpu mani Ùmāreco Pacu, cā jīcāra Ùpu niimi.

30 Ùpu mu Ùmāreco Pacure mu yeri niipetiro mena, mu ca tagoeñarije, mu ca cati niirije, mu ca tutuarije niipetiro mena cāre maiñā.”*

31 Jiro macā wāme: “Mu pāto macārā cāare mu upare mu ca mairore birora maiñā,” ape wāme doti cūurique[†] ate ametħenero ca nii majuropeerije mani —cāre ñiupi.

32 To biro Jesús cāre cāca ñi yħaro:

—Añu majuropeecā Buegu. “Jīcāra niimi Ùmāreco Pacu; apī manimi,” mu ca ñiżata, díámacāra mu ñi.

33 Ùmāreco Pacure mani yeri niipetiro, mani ca tagoeñarije niipetiro, mani ca tutuarije niipetiro mena cāre maiñā, mani pāto macārāre mani upare mani ca mairore birora mairiquea, waibucarā joe māene, waibucarā jīari ticojo nacā bao, tiirique[‡] niipetirije ametħenero ca nii majuropeerije nii —íiupi Jesús're.

34 Añuro majiriqie mena cāca yħaro tħogħu, o biro cāre ñiupi Jesús: “Petoacā duja, Ùmāreco Pacu cāca doti niiri tabe maquēre mu ca tuo majiro,”§ cāre ñiupi. To cōrora jīcā uno peera cāre jāiña nemotiupa yua.

¿Ñiru pārami cā niiti Mesías?

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

35 Jesús, Ùmāreco Pacu yaa wiipu bojocare bue niigü, o biro ñi jāiñaupi:

—¿Ñee tiirā doti cūuriquere ca jao bueri maja pea, “Mesías,” David pārami niimi,” cāja ñirucuti?

36 David majuropeera Añuri Yeri cāre cāca majorije jaori o biro ñiquñipi: “Ùpu o biro ñiwi yu Wiogure:

[‡] **12:25** Ángeles.   [§] **12:26** Ex 3.6.   ^{*} **12:30** Dt 6.4-5.   [†] **12:31** Lv 19.18.   [‡] **12:33** Sacrificio.

§ 12:34 Mee Ùmāreco Pacu cāca doti niiri tabepare eaqgħu mu tii.   ^{*} **12:35** Mesías: Ùmāreco Pacu cāca ticojo cojorica.

‘Yá diámacú náñaa pee duwiya,
Mu waparäre cäja ca doca cümuropa ya ca tiropu,’ ”
íiupi David.

³⁷ „To docare do biro pee biicári Mesías, David majuropeera “Yá Wiogu,” cäca íiricu nii pacagu, David päärami cä niibogajati? —cäjare íiupi Jesús.

To biro cäca íirijere ca tuo niirä pea, añuro ejea niiriique mena tuooupa.

*Doti cüuriquere cäjho buerä cäja ca biirijere Jesús cäca wederique
(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)*

³⁸ Bue majio niigü, o biro íiupi Jesús:

—Doti cüuriquere jho bueri maja cäja ca biirique cati niirijere ía maji bojoca catiri niiña: Juti yoerije jääncäri waa yuju, wiijeri watoa macä yeparipu cäja ca waa yujuro, nüçä bhorique mena cäja ca jääro boo,

³⁹ nea poo juu buerica wiijeripu cäare wiorä cäja ca duwiri taberipu wadore duwirüga, baarica taberi cäare añuri taberi wado baa duwirüga, biima.

⁴⁰ Ñucä ca manu jämhä bii yai weoricarä romiri yaa wiijeri cäare émarucuma. To biro tii pacará, tii ditorä yoaro juu buema. Cäja, ametüenero ñañoaro tii ecorucuma —íi wedeupi Jesús.

*Ca manu bii yai weorico ca boo pacago cöca tiicojorique
(Lc 21.1-4)*

⁴¹ Jesús, Ümureco Pacu yaa wiipu, Ümureco Pacure tiicojo nüçä bhorä cäja ca jääri cümuari diámacú, bojoca wapa tiirica tiiri cäja ca jääro ía duwiupi. Pañca apeye pairä, pairori wapa tiirica tiiri jääupa.

⁴² To biro cäja ca tii niiro watoare, jíçäca manu bii yai weo ecorico ca boo pacago eari, wapa tiirica tiiri pua tiiacä ca wapa mani jañuri tiiriacä jääupo.

⁴³ Cöre ía, Jesús pea cä bueräre jho cojori, o biro cäjare íiupi:

—Yee méé mujare ya íi: Atio ca manu bii yai weorico ca boo pacago pea niipetirä ametüenero tiicojomo.

⁴⁴ Niipetiräpura ca dñjarije ca bii baterije unopure tiicojoma. Cö pea, ca boo pacago nii pacago, cö ca wapa tii baa cati niiboriqueacärena jää peoticämo —íiupi.

13

*Ümureco Pacu yaa wii ca cöa ecopere Jesús cäca wederique
(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)*

¹ Jesús, Ümureco Pacu yaa wiire cäca witi waaro, jíçäca buegu o biro cäre íiupi:

—Buegu, íañaaqué, ¿no cöro pairi wii, paca ätä mena cäja weejapari? —íiupi.

² To biro cäca íiro, Jesús pea:

—¿Ati wiijeri buçu niipetirijere mu íati? Tii wiijeri maquë, ätäga jíçäga uno peera jotoa pejaricaro maniro tii yaio ecorucu. Niipetirije tii bate ñoo yaio ecoocoarucu —íiupi.

*Ümureco ca petiparo jüguero ca biipe
(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)*

³ Jiro Ümureco Pacu yaa wii ápötiñaro ca niiri buuro Olivos Buuropu waacoaupa. Toopu Jesús ea, cäca ea nuu waaro, Pedro, Santiago, Juan, Andrés jää wado bojoricaro o biro cäre íi jääñaupa:

⁴ “¿Jääre wedeya, ano mu ca íirijea no cöropu to biiroti? ¿Do biro to biiroti, ano mu ca íirije niipetiro ca biiparo jüguero?” íiupa.

⁵ To biro cäja ca íiro, Jesús pea o biro cäjare íi yuuupi:

—Bojoca catiya, jīcū uno peerena muja ca īi dito ecotipere biro īirā.

⁶ Pañ doorucuma, "Yura yu nii Ùmureco Pacu cä ca tiicojo cojogu," ca ñi dito yujuparä. To biro iicäri, pañ bojocare ñi ditorucuma.

⁷ "Nucā, cāja ca ameri jīarije queti, "Ameri jīarie waaruucu," cāja ca ūirije quetire tuorā, uchaticāna. To birora ca biipe niiro biirucu; biropua ati umareco petiro méé biirucu méná.

⁸ Jīcā puna macārā, ape puna macārā mena ameri jīarucuma. Jīcā yepa macārā, ape yepa macārā mena ameri jīarucuma. Yepa ca jaberije cāa pau taberipare biirucu. Ņucā aha niirucu. Atea ūñlaro tamorique bii j̄eo nənua waaro biirucu.

⁹ "Mujá pea bojoca catiri ñiiñá. Mujare ñeeri, jáiñá bejeri majapére noni, nea poo juu buerica wíijeripura mujare bape, tiirucuma. Yé yee juori, wiorá patoripa,* bojocare ca jho niirá patoripa,† mujare jee waarcuma, caja patoripa yé yee maquere mujá ca wedepere bíro ñírá.

10 Ate aňurije quetire, ati yepa ca petiparo jágüero, bojoca poogaari cõrorena wederique niirucu.

11 Mųjare ūneer, uparā patoripä cäja ca jee waaro, cäjare mųja ca yäüpere, "Do biro mani ūrätä?" iš tøgoëñarique paiticäña. To biro mųjare cäja ca tiiri tabere Ümäreco Pacä mųjare cäca iš dotirijere cäjare ūnä. Mųja majuropeera wederä méé mųja ūrucu. Añuri Yeri wedega ūrucumi.

¹² Cäja yee wederära, cäja yee wederäre cäja ca jää cöaro tiirucuma. Cäja pacuära, cäja punarena cäja ca jää cöaro tiirucuma. Cäja puna cää, cäja pacuä menara ameri lä junä, cäjare lärucuma.

¹³ Yu yee juori, niipetirā majare īa tutirucuma. To biro ca biirije watoara, to birora ca tugoeña bayicōa niigua, ametuarucumi.

¹⁴ "Ñucā Umureco Pacʉ yaa wii ca ñañarije maniri jawipare ūaricaro docuorije ca niipa tabe uno méerena ca niiro ūarā, atere ca buegʉ tao majiñā, Judea yepa ca niirä ûtā yucupʉ cāja duticoajato.[‡]

¹⁵ Că wii jotoapă ca niigă cää, duwi doo, că yaa wii maquē apeyere jeegă jää waa, că tiiticăjato.

¹⁶ Wejeph ca niigh cãa, cã juti norena cã jeegh tua waaticãjato.

¹⁷ Tii rəmərīre nəñaro peti biirucuma nomia ca puna jāñarā, ca ūpūrāacā ca puna cətirā romiri.

¹⁸ To biri Umucreco Pacare jāiñā, maja ca dutiri ramari pue bacu ramari ca niitipere biro ñirā.

¹⁹ Ñañaro biirica r̄um̄ari, j̄ic̄ati uno peera Umureco Pac̄u ati yepare c̄a ca tii jeeñoro jiro ca bii ñaatirique, ñuc̄a jiro ca bii nemotipe, biiro biirucu.

²⁰ Umaroco Pacu to biro ca biiri ramarire cū ca d'otijata, jīcū uno peera catitibocuma. Cū yaarā cū ca bejericarâre maima lîgu, d'horucumi.

21 "To biri jicã uno mçjare, "Íaña. Ani niimi Mesías. Íaña, ii pee niimi," cã ca iñjata cãare diámacã cäre tñoticacã.

22 "Yha, Cristo ya nii," "Umureco Pacã yee quetire wede jügueri majã ya nii," ca ii ditorã doorucuma. Pau tii bau nii ño, ca ía ñaaña manirije tii bau nii, tiirucuma ii ditorëgarã. Ñucã Umureco Pacã cã ca bejericarã menapurena ii ditorucuma.

²³ Bojoca catiri niiña. Mee, ate niipetiro mhjare yh wede majio jhguecā.

*Ca Nii Majuropeegħ Maci cikka ca tua doope
(Mt 24.29-35, 42, 44; Lc 21.25-26)*

* 13:9 Reyes. † 13:9 Gobernadores. ‡ 13:14 Dn 9:27; 11:31; 12:11.

24 "Tii r̄m̄arire ñañaro tam̄orica cuu jiro,
"muipū ʉmareco macā naitiñacoa,
ñami macā cāa boeti,

25 ñiocða ʉmareco tutipu ca niirā cāa ñiaacoa,

ʉmareco tutipare ca niirā ca tutuarā yuguicoa, biirucuma."§

26 "To cōrora yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre, bueripu, b̄aro yu ca tutuarije mena, yu ca boe bate duwi dooro ñarucuma.*

27 Yu ca beje jeericarā ati ʉmareco niipetiroph ca niirāre cāja jee neojato ñigu, yure padē bojari majare yu tiicoyerucu.

28 "Higueraḡa ca biirijere īa majiñā. Tiiga d̄puri, abari d̄p̄riacā bii, wāma pū wajoa ca biiro ñarā, "Mee, cūma juguero niicā doo," m̄aja ī īa maji.

29 To biri wāmera, ate yu ca ñirije ca biiro ñarā, "Mee, Ca Nii Majuropeegu Macā ati yepapare doogapu biimí," m̄aja ī majirucu.

30 Yee méé m̄ajare yu ī: Ate niipetirije ati cuu macārā cāja ca bii yaiparo juguero biirucu.

31 Ati ʉmareco, ati yepa, peticoarucu. Yu ca ñirije pea yu ca ñirore birora bii nñueña waaru.

32 "Biropu, tii r̄m̄u ca niiro, too muipū cā ca niiro, "To biro biirucu," ñiriquepura, Ʉm̄areco Pacare queti wede bojari maja cāa, ñucā yu, cā Macā cāa, yu majiti. Ʉm̄areco Pacu wado majimi.

33 "To biri t̄ḡoeña bojoca catiri, ca cānirāre biro niitirāra, to birora juu buecða niiñā. M̄aja, to biirijere ca biipa r̄m̄are m̄ajare majiti.

34 Atea, jīcā ape yepapu waarañuḡa juguero cū paderi majare cā yaa wiire cote doti, ñucā cūja ca niiro cōrōrena paderique cūu, jope pāa coteri maju peera īa cote doti, cā ca tiiricarore biro nii.

35 To biri bojoca catiri niiñā, "Naiori tabe ca niiro, ñami decomacā ca niiro, ñbocu cū ca wācāri tabe ca niiro, boeri tabe ca niiro, earucumi wii ʉpu," m̄aja ī majiti,

36 "Doocumi," m̄aja ca ñitiri tabera doori, ca cānirārena m̄ajare cā ca b̄aa eatipere biro ñirā.

37 M̄ajare yu ca ñirijere, niipetirāpure ñigu yu tii: Añuro t̄ḡoeña bojoca catiri niiñā –cājare ī wedeupi Jesús.

14

*Jesús're ñeerñgarā cāja ca wede penirique
(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)*

1 Mee, p̄ua r̄m̄u d̄jacā dooupe Pascua boje r̄m̄u, ñucā baariquere ca wauarije ca ayiaya manirijere baarica boje r̄m̄u. Tii r̄m̄arire paia ʉparā, doti cūrīquere ca j̄uo buerā, jīcā wāme ī ditorique mena Jesús're ñeeri, cāja ca j̄ia cōcāpere ama niiupa.

2 To biri o biro ī niiupa:

—Boje r̄m̄u petira mani tiiticājaco, bojoca ajiama ñirā uwiorije cāja ca tiitipere biro ñirā —ñiupa.

*Nomio ca j̄uti añurije Jesús're cō ca pio peorique
(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)*

3 Jesús, Betaniapu, Simón ca cami boaḡa ca wāme cūtiḡa yaa wiipu baarique peorica pīl puto* cū ca duwiro, jīcō nomio alabastroga dadaro, ca j̄uti añurije

nardog[†] maquē ca dia peti ca niirije, ca wapa pacarijere c^hocārico ea, tiiga ñacōre tuu peeri, Jesús d^hpagare pio peoupo.

⁴ J^hcārā too ca niirā, to biro cō ca tii batero īa ajiari, o biro ameri ūiupa:

—¿Nee tiigo ca wapa pacarijera to birora cō pio batecāti?

⁵ To biro tiitigora, j^hcā cāma padē wapa taaricaro cōro noni wapa jeeri, ca boo pacarāre ca tii nemo poo nūmijapo —cōre īi wede paiupa.

⁶ Jesús pea o biro ūiupi:

—To birora īacāña. ¿Nee tiirā to biro cōre m^haja ūi pato wācōti? Y^h menare añuro tiigo tiimo.

⁷ Ca boo pacarāra to cānacā r^hmura m^haja mena cāja ca niro, m^haja ūarucu.[‡] No m^haja ca boori r^hm^h cājare m^haja tii nemo maji. Y^h peera to cānacā r^hmura y^hre m^haja c^hotirucu.

⁸ Atioa cō ca tii bayiro cōro tiimo. Y^hre cāja ca yaa cōapepure ūigo, ca j^hati añurije mena y^h upare pio peo j^heguemo.

⁹ Yee méé m^hajare y^h ūi, ati yepare añurije quetire cāja ca wederi taberip^h, atio o biro y^hre cō ca tiirijere wederucuma. To biro cāja ca ūiro, cō cāa majirico niirucumo —cājare ūiupi Jesús.

Judas, Jesús're cā ca wedejāarique

(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Judas Iscariote, Jesús buerā p^ha amo peti, d^hpore p^haga penituarco ca niro mena macāra, paia uparā p^htop^h wede penigu waaupi, Jesús're ūee dotir^hgu.

¹¹ Cāja pea teere t^horā, b^haro h^hjea nii, “Tee wapa wapa tiirica tiiri m^hare jāa tiicojorucu,” cāre ūiupa. To biri cāja cāre cā ca ūee dotipa tabe unore ama juo waaupi.

Jesús cā ca baa t^hjarique

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1Co 11.23-26)

¹² Pan're ca wauaro ca tiirije ca ayiaya manirije baarica boje r^hm^h ca nii juori r^hm^h, Pascua macā oveja macāre j^harica r^hm^hre, Jesús buerā pea o biro cāre ūi jāiñaupa:

—¿Noop^h Pascua boje r^hm^hre m^h ca baapere jāa ca quenorā waaro m^h booti? —ūiupa.

¹³ To biro cāja ca ūiro, cā buerā p^huarāre tiicojori, o biro cājare ūi cojoupi Jesús:

—Macāp^h waara^hā. Toop^h earā, j^hcā um^h ocor^h ca ami waag^hre m^haja ūarucu. Cāre m^haja nūn^h waawa.

¹⁴ Cāre nūn^h waa, cā ca jāa waari wii h^hpre, “¿Noop^h to niiti y^h buerā mena Pascua boje r^hm^hre y^h ca baapa jawi?” ūi jāiñau doti cojojāwi Buegu,” m^haja ūiwa.

¹⁵ To biro m^haja ca ūiro, jotoa macā jawi, pairi jawi, mee, añuro queno yuerica jawip^hre m^hajare ūorucumi. Toop^h mani cā baapere m^haja quenowa —cājare ūi cojoupi.

¹⁶ To biro cā ca ūiro, cā buerā pea waaupa macāp^h. Toop^h earā, niipetiro Jesús cā ca ūiricarore birora b^hauupa. Toop^h Pascua boje r^hm^h cāja ca baapere quenoupa.

¹⁷ Naiori tabe ca niro, cā buerā p^ha amo peti, d^hpore p^haga penituarco ca niro mena eaupi Jesús.

¹⁸ Baarique peorica pīl p^hto baa duwig^hra, o biro cājare ūiupi:

[†] **14:3** Nardo. Up^h wadarique ca wapa pacarije, India maquē cāja ca jee doorique, nardog^h maquēra cāja ca tiirique. [‡] **14:7** Dt 15.11. [§] **14:13** Jerusalén'p^h.

—Yee méé məjare yu ū: Jīcū məja mena macā yu mena ca baa duwigəra yare wedejāa cōarucumi —īupi.

19 To biro cā ca ūro, cāja pea bəaro təgoeñā pairique mena, cāja ca niiro cō:

—¿Yara yu niicā tiimiti? —cāre ū jāiñā jho waaupa.

20 To biro cāja ca ūro, Jesús pea o biro cājare ū yuupi:

—Jīcū məja mena macā, pan'gare yu ca weyori baparena ca weyogā niimi.

21 Biigəpha yu, Ca Nii Majuropeegħ Macā, Umareco Pacħ ġewderique yu ca biiperc “To biro biirucumi,” ca ūrō biro biigā doogħ yu tii, yare ca wedejāagħa pea ūñarō peti biigā doogħ tiimi. Cāra cā ca bauatikājata, aňnucābojapa —īupi.

22 Baa niigħara pan're ami, teere juu bue peo yapano, pee bato, o biro ūġura cā buerāre tiicojoupi:

—Ujha, ate yu uparī nii —īupi.

23 Jiro jinirica bapare ami, Umareco Pacħre, “Añu majuropeecā,” ūjapano, cājare tiicojoupi, niipetirāpura teere jiniupa.

24 O biro ūjupi:

—Ate yu dīi nii. “Umareco Pacħ, bojocare wāma wāme yu tii bojarucu,” cā ca ūrīcarore biro to biijato ūġu, pañi cāja ca ūñarije wapare yu ca bii yai bojarije.

25 Yee méé məjare yu ū, pħati məja mena uje ocore yu jini nemotirucu, niipetirā mena uje oco wāmire Umareco Pacħ cā ca doti niiri tabepħ yu ca jinipa rūmu ca eaparo juguero —cājare ūjupi Jesús.

*Pedro cā ca ū ditopere cā ca wederique
(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)*

26 Salmos baja yapano, Olivos macānħa cā buuropħa waacoaupa.

27 O biro ūjupi Jesús cā buerāre:

—Ati ūnamire məja niipetirāpura yare məja waa weocoarucu. O biro ūjui warique nii:

“Ovejas're ca categħare yu jīa cōacārucu.

Ovejas pea ūmaa batecoarucuma,” ūjui.*

28 Biigəħha, cati tuari jiro, Galileapħa məjare yu jho neorucu ūnucā —īupi.

29 Teere tuogħi, Pedro pea o biro ūjupi Jesús're:

—Niipetirā mħare cāja ca weocoamijata cāare, yha mħare yu waa weotirucu —īupi.

30 To biro cā ca ūro:

—Yee méé mħare yu ūjui: Ati ūnamira pħati ābocħ cā ca wedeparo juguero, itiati peti “Cāre yu majiti,” mu ūjui ditorucu —īupi Jesús.

31 To biro Jesús cāre cā ca ūmijata cāare:

—Mu menara yu ca bii yaipe to ca niijata cāare, “Cāre yu majiti,” yu ūjui ditoti majuropeecārū —īupi Pedro.

To biro cā ca ūro, niipetirāpura cāre biro wado ūċāupa.

*Getsemanípħa Jesús cā ca juu buerique
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)*

32 Jiro Getsemaní ca wāme cutiro pee waacoaupa. Jesús pea cā buerāre o biro ūjupi:

—Yu ca juu buegħa waa ditoye anora duwi yueya —īupi.

33 To biro ūjui, Pedro, Santiago, Juan jāa wadore jho waa, bħarri uwi, təgoeñāriquelike pai, bii jho waapro.

34 O biro ūjupi:

* **14:27** Zac 13.7.

—Yə yeri, bii yaicoarica wāmepə bəaropəra təgoeñarique paicā. Məja anora tuari, to birora īacā niñā —īupi.

35 To biro cājare īi, cāja juguero jañuro pee waa, yepapə muu bia ea cūmu waari, “Ape tabera ñañaro yə ca biipe ‘āmetuacābocu,’ ūima īigu,” ūmareco Pacure jāupi.

36 O biro īi juu bueupi: “Abbā† Cáacu, məra niipetirije mə ca tii majirije wado nii. Ano ñañaro yə ca biipere yure ametueñeña. Biigupua, yə ca boori wāme tiiticāña. Mə ca boori wāme pee tiiya,” īupi.

37 To biro īi juu bue yapano, cā buerā pəto pee tua waagə, ca cānirāpəre bəa eaupi. Cājare īa, “¿Simón, cānigu mə tiiti? ¿Yoa jañuroacā cānitigura mə īa cote bayiti majuropeecājāri?

38 Cānitirāra juu bueya, ñañarije ca bii buiyerijere məja ca tiitipere biro īirā. Añurije məja tiiruga təgoeña biirāpua; məja təgoeña bayiti majuropeecā tee peere,” cājare īupi.

39 To biro īi yapano waa, cā ca īiricarore birora juu bueupi ūucā.

40 Juu bue yapano, tua doogə, ca cānirāpərena bəa eaupi ūucā. Bəaro peti cājare wəgoa eyocāupe. To biri do biro cāre īi yəu majiticāupa.

41 Ūucā itiati waa, tua eaghə, o biro cājare īupi:

—Ména, toora cāni, yerijāa məja tiicōa niiti? To cōrora cāniña. Mee, yə, Ca Nii Majuropeegə Macū ñañarije ca tiirāpəre yə ca noni cōa ecori tabe eacoa.

42 Wāmu ūucāña. Jamu. Yure ca wedejāa buiyee cōagə, mee īirā təja doomi —īupi.

Jesús're cāja ca ñeerieque

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

43 Ména, Jesús to biro cā ca īi niirora, Judas Iscariote, Jesús buerā pəa amo peti, dəpore pəaga penituaro ca niirā mena macāra, paə bojoca, paia uparā, doti cūriquere ca jəo buerā, to biri judíos're ca jəo niirā, cāja ca doti cojoricarā mena, yucu dəcari, niipīri, beju cāticāri eaupi.

44 Wedejāari maju Judas pea o biro cājare īi wede majio yerijāaupi: “Cā wajopuare yə ca ūpūgə niirūcumi. Cāre ūee, añuro jiacāri məja ami waawa,” īupi.

45 To biri Jesús pəto waa, o biro cāre īupi:

—Buega —īigura, cā wajopuare ūpūupi.

46 To cōrora Jesús're cāre ūeeecāupa.

47 To biro cāja ca tiiro, jīcā too ca niigə, cā niipīire yoo wee amiri, paia wiogure padē bojari maju amoperore paa taa ūoocā cojoupi.

48 Jesús pea o biro cājare īi jāiñāupi:

—Nee tiirā jee dutiri majure ca tiirāre biro, yucu dəcari, niipīri, beju cāticāri yure məja ūeerā doojāri?

49 To cānacā rāmura ūmareco Paca yaa wiipə añurije quetire yə bue niirucujāwa. Jīcātī uno peera yure məja ūeetiwu. Biropua, ūmareco Paca wederique ca tiirore birora ca biipe niiro bii —īupi.

50 To cōrora cā buerā niipetirāpəra duti peticoaupa.

51 To ca bii pacaro, jīcā wāmu, ūmaarica quejero mena ūmaacāri, cājare nānu waaupi. To biro cā ca biiro, cāre ūeeecāupa.

52 Cā pea tii quejerore pití cōa cūu, juti manigura duticoaupi.

Ūparā pətopə Jesús're cāja ca ami waarieque

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

† 14:36 “Abbá” Arameos, cāja pacuare “Cáacu” īirā cāja ca īirije.

53 Jesú's're paia wiogu putopu ami waaupa. Toopure paia uparā, judíos're ca juo niirā niipetirā, doti cūuriquere ca juo buerā, nea pooupa.

54 Ména, Pedro pea cāja jiro yoaropura nānā wa, paia wiogu yaa wii jupea macā yepapu eacoaupi. Toopu uwamarā, Ùmureco Pacu yaa wiire ca coterā mena pecu jumacā duwiupi.

55 Paia uparā, to biri niipetirā uparā ca nii majuropeerā pea, Jesú's're j*ī*a cōarāgarā j*ī*c*ā* w*ā*me c*ā* ca tii bui cātirique unore amamiupa. Bii pacarā buatiupa.

56 Pau, ca manirijerena c*ā*re wedej*ā*aa niimiupa. To biro i*ī* pacarā, cāja majuropeera ameri i*ī* maa wijiacā niieu.

57 To biro i*ī* ñami waarrā, j*ī*c*ā*r*ā*, watoara o biro c*ā*re i*ī* wedej*ā*upa:

58 —J*ā*a o biro c*ā* ca i*ī*rijere j*ā*a tuowu: “Ati wii Ùmureco Pacu yaa wii, bojoca c*ā*ja ca tiirica wiire c*ō*acā, ñucā itia rāmā jirora ape wii bojoca m*ē*e c*ā*ja ca tiirica wii y*ā* tiirucu,” i*ī*wi —i*ī*upa.

59 To biro i*ī*c*ā* pacarā, ñucā to biro c*ā*ja ca i*ī*rijerena maa wijiacāupa.

60 To c*ō*rora paia wiogu[‡] pea niipetirā watoara w*ā*mā n*ā*c*ā*ri, Jesú's're j*ā*iñaupi:

—¿Ñee tiiga mu y*ā*utiti? ¿Ñeere i*ī*rigarā to i*ī*ti, o biro m*ā*re c*ā*ja ca i*ī* wedej*ā*arije? —i*ī*upi.

61 To biro c*ā* ca i*ī* pacaro, Jesú's pea wedeti, c*ā*re y*ā*uti, biicāupi. To biro c*ā* ca biiro, paia wiogu pea o biro c*ā*re i*ī* j*ā*iñu nemoupi ñucā:

—¿M*ā*ua Mesías, Ùmureco Pacu ca a*ñ*u majuropeegu Mac*ā* mu niiti? —i*ī*upi.

62 To biro c*ā* ca i*ī*ro, Jesú's pea:

—Ù*ā*u, c*ā*ra y*ā* nii. M*ā*ja, y*ā*, Ca Nii Majuropeegu Mac*ā*re Ùmureco Pacu niipetirijepare ca doti tutuaga d*ā*máca ñuñña pee duwi, ñucā ùmureco tuti maquā bueri b*ā*urripu doo, y*ā* ca biiro m*ā*ja ñarucu —i*ī*upi.

63 Jesú's to biro c*ā* ca i*ī*ro tuogu, paia wiogu pea c*ā* jutirore yegari, o biro i*ī*upi:

—¿Ñee tiirāgarā c*ō*ro ca wede nemoparāre pa*ñ*u mani boo nemobogajati?

64 Mee, m*ā*jara Ùmureco Pac*ā*re ñañarije c*ā* ca i*ī* tutirijere m*ā*ja tuo. ¿M*ā*ja do biro m*ā*ja i*ī*ti? —i*ī*upi.

To biro c*ā* ca i*ī*ro niipetir*ā*pura:

—Mee, ca j*ā*a ecopara niigu tiimi —i*ī*upa.

65 J*ī*c*ā*r*ā* c*ā*re ujeco eo bate tuu, c*ā* capere juti quejero mena jia biatori c*ā*re paa, t*ā*c*ā*ri:

—i*ī*l*ā* buaya! ¿Ñiru m*ā*re c*ā* paati? —c*ā*re i*ī* epeupa.

Ñucā Ùmureco Pacu yaa wiire ca coterā c*ā*na c*ā*re paaupa.

*—Jesú's're y*ā* majiti —Pedro c*ā* ca i*ī* ditorique*

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-29)

66 Ména, Pedro pea macā yepapura c*ā* ca niiro, j*ī*c*ō*, paia wiogure pade coteri majo ametā waupo.

67 Too ametā waago, Pedro c*ā* ca pecu juma duwiro ña, o biro c*ā*re i*ī*upo:

—Mu c*ā*na, Jesú's, Nazaret macā mena ca waa yujurucuj*ā*gara mu nii —c*ā*re i*ī*upo.

68 To biro c*ō* ca i*ī*ro, Pedro pea:

—Ñee unore y*ā*re mu i*ī*ti. ¡C*ā*re y*ā* majiti! —c*ō*re i*ī* ditoupi.

To biro i*ī*, tii wii j*ā*a dooricaro pee witicoaupi.

69 C*ō*ra toopu c*ā* ca niiro c*ā*re ñari, o biro i*ī*c*ā*upo ñucā, too ca niir*ā*re:

—Ani c*ā*na c*ā*ja mena mac*ā*ra niimi —i*ī*upo.

70 Pedro pea i*ī* ditoc*ā*upi ñucā.

Ñucā jiroacāra too ca niirā o biro cāre ūicāupa ñucā:

—Ma cāa, cāja mena macāra mā nii. Galilea yepa macā mā nii cājí, mā wederiquepu cāa tuo majiriquera niicā —iiupi.

71 To biro cāja ca ūiro, Pedro pea cājare ūi tuti jañuri, o biro cājare ūipu:

—Yee méé yā ūi nija. Yā majiti majuropeecā to biro yāre māja ca ūigura —iiupi.

72 Pedro to biro cā ca ūi niiri tabera ūbocu p̄ati wedecoaudi. To cōrora, “P̄ati ūbocu cā ca wedeparo jāguero itiati pēti, ‘Cāre yā majiti,’ mā ūi ditorucu,” Jesūs cā ca ūiriquere tūgoeña b̄uari, b̄uaro otupi.

15

*Pilato p̄uto Jesūs're cāja ca ami waarieque
(Mt 27.1-2, 11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)*

1 Ca boerije mena, paia ūparā, judíos're ca jāo niirā, to biri doti cūuriquere ca jāo buerā mena neari, cāja ūparā niipetirāp̄ura “To birora ca tiipe niicu,” ūi ameri wede peniupa. To biri Jesūs're jiacāri ami waa, Pilatop̄are noniupa.

2 Pilato pea:

—¿Māa, judíos Wiogura mā niiti? —cāre ūi jāiñaupi. To biro cā ca ūi jāiñaro, Jesūs pea:

—Mee, māra mā ūi —cāre ūi yāupi.

3 Paia ūparā paū wāmeri cāre cāja ca wedejāa niiro macā,

4 Pilato pea o biro cāre ūi jāiñaupi ñucā:

—Pau wāmeri peti ñañarije māre ūi wedejāama. ¿Nee tiigā mā yāutiti? —iiupi.

5 To biro cā ca ūimijata cāare, Jesūs pea jīcā wāme unoacāra yāñrucu tiitupi. To biro cā ca biiro, Pilato pea: “Uwiorije ca biigā cā niiti ania,” cāre ūi ūauipi.

*Jesūs're cāja ca jāa dotirique
(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)*

6 Ména Pilato pea Pascua boje rāmārire jīcā tia cūurica wiipu ca niigare bojoca cāja ca boogare wienerucuapi.

7 Tii tabere niiupi jīcā Barrabás ca wāme cātigā, ūparāre ametueene nucā, jīcā, cā ca tiirique jāori, tia cūurica wiipu cā mena macārā mena ca niigā.

8 Bojoca pea Pilato p̄uto eari, cā ca tiirucuricarore biro cā tījato ūirā, cāre jāiupi.

9 To biro cāja ca ūiro, Pilato pea:

—¿Judíos wiogare yā ca wienero māja booti? —cājare ūi jāiñaupi,

10 paia ūparā Jesūs're ūa tutima ūirā cāja ca wedejāa cōariquere majiri.

11 Paia ūparā pea bojocare wedejāa mecaoupa, Pilatore “Barrabás peere wieneña,” cāre cāja ūi jāijato ūirā.

12 Ñucā Pilato pea o biro cājare ūi jāiñaupi:

—¿Judíos wiogā māja ca ūigā mena peera do biro yā ca ūiro māja booti? —iiupi.

13 To biro cā ca ūiro, cāja pea:

—Yucā tenipu cāre paa pua tuu cōacāña —ii acaro buiupa.

14 To biro cāja ca ūiro, Pilato pea:

—¿Nee uno ñañarije cā tījapari? —cājare ūipu.

To biro cā ca ūiro, cāja pea b̄uaro jañuro, “¡Yucā tenipu cāre paa pua tuu cōacāña!” ūi acaro buiupa.

15 To cōrora Pilato pea bojoca mena añuro tuarugama ūigh, Barrabás're wiene, Jesús peera cūre bape doti yapano,* yucu tenipu cūre cūja paa pua tuu cōajato ūigh, cājare tiicocojacāpi.

16 Uwamarā pea wiogu cū ca niiri tabe pretorio[†] ca wāme cātiri wii macā yepapu Jesús're ami eari, cāja mena macārā uwamarā niipetirāre jho neoupa.

17 To biro tii, jutiro, wiorā cāja ca jāñarito uno, buaro ca jūaritore cāre jāa, pota daa mena upa beto queno, cū dūpugare peoupa.

18 To biro tiicāri:

—Judíos wiogu to birora cū caticōa nijjato —ii acaro buiupa.

19 To biro ūirāra, cū dūpugare yucu[‡] mena paa, cāre ujeco eo tuu, cāja ãjaro jupearī mena ea nuuri, wiogure tii nucā buorā cāja ca tiirore biro cāre tii epeupa.

20 To biro cāre tii epe yapano, ca jūari quejero cāre cāja ca jāaricarore tuu wee, cū juti majurope cāre jāa, cāre amicoaupa, cāre paa pua tuu cōarā waará.

Jesús're cāja ca paa pua tuurique

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

21 Jīcā māmā Cirene macā, Simón ca wāme cātigū, Alejandro, Rufo jāari pacu, macā tājaropu ca niiricu tua doogu, too ca ametuwa waagure bua eari, Jesús're cāja ca paa pua tuu paa tenire cāre puja dotiupa.

22 Jesú's're, Gólgota ca wāme cātiri buuropu ami waaupa, (“Dūpugā Ōaro” ūirugaro ii).

23 Toopu uje ocore, mirra cāja ca ūirije mena ayari, Jesú's're tīamiupa. Cū pea jinitiupi.

24 To biro tii, yucu tenipu cāre paa pua tuu nucō yapano, uwamarā pea, cāja majurope cū jutirore ameri dica woo, ¿dii taberi uno peti mani buarāti? ūirā, ii buarique mena tii niiupa.

25 Muipū cā ca aji māa tua petiri tabe[§] ca niiro, cāre paa pua tuuupa.

26 Ate jūori jīa ecomi, cāja ca ii owa tuurica pī: JUDÍOS WIOGŪ NIIMI, ca ūiri pīre paa pua tuuupa.

27 Nucā cā mena pharā jee dutiri majare, jīcāre cā díámacā nuña, apīra cā ãcō nuña pee cājare paa pua tuu nucōupa.

28 O biro bii eaupa, o biro cāja ca ii owarique: “Ñañarā watoapu biicā yai waawi,”[§] cāja ca ūirique.

29 To ca ametuwa waarcurā cāja dūpugare yureri, o biro cāre ii tutiupa:

—¡Níjá! Mā, Umureco Pacu yaa wiire wee bateri, itia rāmu jirora wāma wii ca quenocāgħua,

30 mā majuropeera ametuari, māre cāja ca paa pua tuuricaropare duwicā dooya —iiupa.

31 Paia uparā, doti cūriquere ca jho buerā cāa, to birora cāre ii buiupa. O biro iiupa:

—Aperāpura ametuene necāwi. Cā majurope pea ametuwa majitimi.

32 Yucu tenipu niigħura cū duwicā doojato, cā, Mesías, “Israel wiogu yu nii,” ca ūigha, teere īari díámacā cāre mani ca tuo nanejeeper biro ūigh —iiupa.

Ñucā cā mena cāja ca paa pua tuuricarā menapura ñiañarije cāre ii tutiupa.

* **15:15** Is 52.14. Waibucarā õa joyorica wacari cāja ca jia yoorica daari, bapericaro pacu camirori ca ūirije niiupa. † **15:16** Pretorio: Gobernador cā ca niiri wii. Mt 27.27. § **15:25** Nueve de la mañana. § **15:28** Is 53.12.

*Jesús cū ca bii yairique**(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)*

³³ Jotoa decomacā ca niirora ati yepa niipetiropu ca naitīa peticoarique, muipū yucā jotoa cū ca niirope* boeupa ūucā.

³⁴ To biro ca biiri tabera, tutuaro mena o biro ūi acaro buiupi Jesús:

—“Eloí, Eloí, ¿Lama sabactani?” — ūupi. “Yū Umareco Paca, yū Umareco Paca, ¿ñee tiigū yare ma waa weocoati?” ūragaro ūi.

³⁵ Jicārā to ca niirā Jesús to biro cū ca ūrijere tuorā, o biro ūupa:

—¡Jāa, tħoħħa! Elías're[†] jħogħi ūimi — ūupi.

³⁶ To cōrora jicā cāja mena macā, ūmaa waa, buja bħarha mena uje oco ca piyarije weyo, yucagħu yapa jia tuuri, cū jinijato ūighu, o biro ūighra juu muene cojoupi:

—¡Mani īa ūaacquē mēna! No cōrora Elías cāre cū ca ami duwiogħu dooro — ūupi.

³⁷ To cōrora Jesús pea tutuaro acaro bui tħejja, bii yaicoaupi.

³⁸ Umareco Paca yaa wiire cāja ca yoo camotaarica quejero pea decomacā yega taticā duwi waupa.

³⁹ To biro cū ca bii yai waaro ūighu, uwamarā u pħu romano pea:

—¡Yee mééra ania, Umareco Paca Macā peti niimijapi! — ūupi.

⁴⁰ Nucā jicārā nomia yoaropħa īa kojocā niiupa. Cāja menare María Magdalena, Santiago ca tħejagħu cāja ca ūighu, to biri José jāa paco María, Salomé, niiupa,

⁴¹ Jesús're Galileaphra cāre nenu doo, cāre tii nemo, ca tiiricarā romiri. Nucā toore, paħħa cā mena Jerusalén'pu ca dooricarā romiri cāa niiupa.

*Jesús're cāja ca yaarique**(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)*

⁴² Ti rħamha pea yerijāarica rħamha maquere cāja ca queno yueri rħamha yerijāarica rħamha ca nii jħo waari tabe niiupa.

⁴³ To biri najori tabe ca niiro, José, Arimatea macā, uparā ca nii ma-juropeerā mena macā, nucā Umareco Paca cū ca dotiri cūu ca eapere ca yue niirucurica, “To biro biiċċu” ūi uwiricaro maniro Pilato pħotopu waupi, Jesús upari niiquři quere jāiru.

⁴⁴ Pilato pea, “¿Mee, cū bii yaicoajapari?” ūi uħamha ūighu, uwamarā u pħire jħo cojori, “¿No cōropu cū bii yaicā yerijāa waajāri?” cāre ūi jāiħa.

⁴⁵ Uwamarā u pħu, “Mee bii yaicoajaw” cū ca īiro tuo, Jesús upari niiquři quere Josére tiicojoupi.

⁴⁶ To biro cū ca īiro, José pea Jesús upari niiquři quere ami duwio, juti ca botiri quejeri[‡] cū ca wapa tiirique mena cāre ūmaa, ātāgapu majha ope cū ca coarica opepu cāre cūu. Jiro majha ope jāa waaricarore ātāga mena tunuo biatocāpi.

⁴⁷ María Magdalena, María, José paco jāari pea, Jesús upari niiquři quere cāja ca cūuri tabere aňuro ūupi.

16*Jesús cū ca cati tuarique**(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)*

* ^{15:33} Tres de la tarde. † ^{15:35} Elías, Umareco Paca yee quetire wede jugueri majha ca niiquři.

‡ ^{15:46} Lino mena tiirique.

¹ Yerijäärica rāmā ca ametħaro,* María Magdalena, Santiago paco María, apeo Salomé, ca juti añurije wapa tiiupa, Jesús upari niiquíriquere wadaręgarā.

² To biri ape semana ca nii juori rāmāre, meepħacā, muipū cā ca māa doorije mena maja opepū waacoaupa.

³ Toopū waara, o biro ameri īi nħnhaa waupa:

—¿Ñiru maja ope biaricaga ūtāgare manire cā ami woo bojagħati? —īupa.

⁴ To biro īi nħnhaa waa, tii opepure īa cojorā, ūtāga pairica cāja ca tiaricagara aperopū ca niiro īaupa.

⁵ Maja opepū jāa waara, díamacā nħna peere jīcū wāmā, juti botirije jāñacāricu ca duwigħure īauparā. Cāre īarāra, uċua yaicoaupa.

⁶ To biro cāja ca biiro:

—Uċuaticāña. Muja, Jesús, Nazaret macā, yucā tenipū cāja ca paa pua tuu cōjāġġure maja ama. Manimi anora. Mee, cati tuacoajāwi. Cāre cāja ca cūujāri tabere īaħħaqqu.

⁷ Tua waara, cā buerāre, Pedrore, o biro īi wede dooya: Muja juguero Galileapū waami. Toopū cāre maja īarucu, mħajre cā ca īlīcarore birora —īupi.

⁸ To cōrora cāja romiri pea maja opepū ca niircarā, do biro īi majiti, nanarāra duticā tua waupa. To biri bħaror u wima īrā, jīcū uno peerena jīcā wāmē u no peerā wederucu, tiitiupa.

María Magdalena re Jesús cā ca baua earique (Jn 20.11-18)

⁹ Tii semana ca nii juori rāmā boeri tabe, Jesús cati tuari jiro María Magdalena, jīcā amo peti, ape amore pħagara penituario ca niirā wātħa cā ca cōa wiene catioricore baua ea juoupi.[†]

¹⁰ Cō pe a wa, Jesús mena ca waa yujurucuricarā bħaror tħogħiex-pai, ot, ca tii niirāre wederupo.

¹¹ Cāja pea, “Jesús caticājāwi. Cāre yu īajāw,” cō ca īlīrijere díamacā tħotiu.

Cā buerā pħarāre Jesús cā ca baua earique (Lc 24.13-35)

¹² Nucā ate jiro, cā buerā pħarārā macā tħajaropū waara, maapū ca waa nħnha waara-re bojricaro baugħu, cājare bii baua eaupi Jesús.

¹³ Cāja cāa tua waa, cāja mena macārāre wedemiupa. Cāja cāare, “To biro īlīcarā īċuma” cājare īċuppa.

Jesús cā buerāre cā ca doti cojorique (Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ Jiro Jesús, cā buerā pħa amo peti, dappore jīcāga penituario ca niirāre, cāja ca baa niiro cājare baua eari, díamacā tuo nħan bħoti, ca cati tuaricħpure ca īlīcarā cāja ca wederijere díamacā tħorġat, cāja ca biirique juori cājare tuti,

¹⁵ o biro cājare īupi: “Ati yepa niipetiropū waari, niipetirapħure añurije quetire wedeya.

¹⁶ Teere tuo nħnnejee, uwo coe eco, ca tiigħu ametħarucumi. Ca tuo nħnnejetigħu, ħaħnar tii yaio ecorucumi.

* **16:1** Seis de la tarde, muipū cā ca īaġġa waaro jiro. † **16:9** Cāja ca owa juoquřica pħurori griego mena cāja ca owariquepure versículo 8 nii yapanocā, ati pūrure ca owaricħha to cōrora owa yapanocājaci. To ca biitjata cā ja owa yapanomirique yaicoajacupa. Too ca bii pacaro mee tħarrapura owa tuu nemoupa atera.

¹⁷ Díámacă ca tao nʉnʉjeeräre, o biri wāmeri tii majirique bapa cʉtirucu, ‘Jesús cā ca dotiro mena atere yʉ ū,’ ūri wātɻare cōa wiene, wāma wederique wede,

¹⁸ cāja amori menara añaare ñee, punirije cāja ca jinijata cāare cājare ñañoti, ñucā ca diarique cʉtiräre cāja amori mena cājare cāja ca ñia peorora caticoa, biirucuma,” ūupi.

*Umʉreco tutipʉ Jesús cā ca tua mʉa waarieque
(Lc 24.50-53)*

¹⁹ To biro cājare ū wede yapano, Wiogʉ Jesú Umʉreco tutipʉ ami mʉa waa eco, Umʉreco Pacʉ díámacă ñañia pee duwi eaupi.

²⁰ Cā buerā pea niipetiri taberipʉ añurije quetire wede yujuupa. To biro cāja ca tii yujuro, Wiogʉ pea cāja paderiquere tii nemo, añurije queti cāja ca wederijere, ca ū ñaañia manirije tii bau niirique mena, “Díámacāra nii,” cāja ca ū majiro tii niiupi.

To biro to bijato.

Marcos

SAN LUCAS

Lucas Añurije Queti cū ca owarique, Jesús're, "Israel yaa pooga macārā wadore ca ametue nepu niirucumi; tīrumāpu cāja ca ñi yue jao dooricu níimi," ñi wedeti. "Niipetirā bojocare ca ametue negu níimi," ñi wede. Ate Añurije Queti, Jesús ati yepapu niigū cū ca tiiriquire, aperā cāja ca owarique ametue nero wede.

Ati pūurore ca owaricu, "Jesús cū ca biipere cāja ca owaquīriquepure ū cōoñā peticā, ñucā cū ca tii niiriquire cāare añuropu jāiña tuo peticāri jiropu cū ca bii jao dooricarore bii jañuro yu owawu," ñi wedemi (1.1-4).

To biri cā ca bañariquere, daquegu niigū cū ca biiriquire, ñucā Uwo Coeri maju Juan, Jesús yee maquere cū ca wede jāguerique cāare, Mateo cū ca wederique ámetue nero wedecā (1.5–2.52).

Mateo, Marcos cāja ca owaricarore birora Lucas cāa, bojocare Uwo Coeri maju Juan cū ca tii niiriquire (3.1-20), Jesús cū ca uwo ecoriquere, ñucā Satanás're cū ca ñi buiyee ecoriquere (3.21–4.13), wederi jiro, Galileapu cū paderiquere bau niiro cū ca tii jāoriquere wede nānua waa (4.14–9.50). Tee jirore Galilea ca niircu Jerusalén'pu cū ca waa tājariquere wede nānua waa (9.51–19.27), cāre ñeeri ñāñaro cāre cāja ca tii cōarica semanare ca biiriquire (19.28–23.56), to biri bii yairi jiro cati tua, cū buerāre cū ca baua eariquer, ñumareco tutipu cū ca tua māa waariquere, wede yapano ea (cap. 24).

Ate Añurije Queti wadore, pañu wāmeri owarique nii, aperā cāja ca oватiriquere. Jesús bau niiro cū ca paderique maquē peera, nea poo juu buerica wii, Nazaret macā wiire cū ca ñagu eariquer, to biicāri cājare buegu, Isaías niiquíricu cū ca owariquepure ñi paa tuuri cū ca wederiquere, ñucā ñumareco Pacu yuñu Añuri Yeri cā ca majioro mena ca boo pacarāre, "Añurije Quetire yure wede dotimi," cā ca ñiriquire, "Yu ca tiipere ñigu ñipi," cā ca ñiriquire wede. Ca boo pacarā yeere, ñāñaro ca biirā yeere, ñāñaro ca tii ecorā yeere, cū ca owarique maquē, ca nii majuropeerije niiro bii, ati pūurora. Jesús cū ca bañaparo jāguero ca biiriquire, ñucā ñumareco tutipu cū ca māa waariquere wederō, Añuro mani ca ujea niiro manire tii, ate Añurije Queti.

Ca bojoca añugū samaritanore, cū macā ca waa yairicu cū pacu pñto cū ca tua eariquer, cū ca ñi cōoñā wederique ati pūuro wadore nii.

Jesucristo yee Añurije Quetire Lucas cū ca owarique

¹ Pañu, ñumareco Pacu mani watoare cā ca tii niiriquire quetire, ca bii nānua dooricarore birora owa nānua dooupa,

² jīcāto cā mena ca nii jāoriarā cā ca tiirijere ca ñaricarā, jiropura yua tee quetire cā ca wede dotiricarā, manire cāja ca wedericarore birora.

³ Yu cāa, jīcātopura Jesús cā ca bii jao dooriquire niipetirore añuro jāiña bue tāgoeña maji peticāri, "Añu majuropeecā, to bírora bijapu," ñi majiri, cā ca bii nānua dooricarore birora māre yu owa cojo Teófilo,

⁴ māre cāja ca bueriquere "To bírora bijapu," mā ca ñi majipere biro ñigu.

Umareco Pacu pñto macā, Juan cū ca bañapere cū ca wederique

⁵ Herodes, Judea yepa wiogu cū ca niiri cuure niipi jīcā pai, Zacarías ca wāme cutigu, Abías niiquíricu yaa puna macā, cā nāmo Elizabeth cāa, Aarón niiquíricu yaa puna macō niiupo.

6 Cāja phaarāphra, Umareco Pacu cā ca īa cojoro ca bojoca añurā niiupa; Umareco Pacu cā ca dotirijere, doti cūurique ca ūrijere, tee ca ūro biro ca tii nūnejerā, to biri noa pee, “Ñañarā nūima,” cājare ū majitiupa.

7 Tee peere cā nūmo Elizabet, ca puna manigo cō ca niro macā, ca puna manirā niiupa. Ñucā, cāja phaarāphra mee būcarā peti niiupa.

8 Jicā rūma Zacarías cū mena macārā paia mena Umareco Pacu cā ca bojoca cāti niiri jawipphre cājare paderique ca niro,

9 Umareco Pacu cā ca bojoca cāti niiri jawipphre, yucu díi ca juti añurije ca joe muenegu waapphre cāja ca bejerucarore biro tiirā, Zacarías're cāre beje būapu.

10 Ca juti añurijere joe juti añu māenerica tabe ca earo, macā yepa peera bojoca nūpetirā boca juu bue cote niiupa.

11 Zacarías, ca juti añurijere cā ca joe māene niro, ca juti añurijere joe māenerica tutu diámacu nūña peere jicā Umareco Pacu puto macā cāre baua ea nucāupi.

12 Cā ca baua ea nucāro ūaghu, Zacarías pea uchua yaicoa, buaro uwí, biiupi.

13 To biro cā ca biiro, Umareco Pacu puto macā pea o biro cāre ūiupi:

—jZacarías, uwieto! Mu ca jāi juu buerucurijere tuomi Umareco Pacu. To biri mu nūmo Elizabet, jicā māre macā cāti bojarucumo, Juan cāre mu ca wāmēo tiipare.

14 Buaro mu ueja nūrucus. Ñucā paū ueja nūrucuma, cā ca baúaro ūarā.

15 Mu macā, watoa macā méé nūrucumi Umareco Pacu cā ca īa cojorore. Uje ocore, jinirique ca nūnarijere, jinitirucumi. Mee, cā ca baúaparo jugueropphra, Añuri Yeri mena nūcārucumi.

16 Ñucā paū israelitas, Upu cāja Umareco Pacure cāja ca tuo nūnejeero tiirucumi.

17 Cā Juan, Wiogu cā ca dooparo juguerore, Elías nūquicāre biro yeri cāti, cāre biro tutua, bii jugue waarucumi, ca pacua cāja puna mena añuro cāja ca niro tii, ca ametāene nucārāre ca nūnarijere manirā cāja ca majirije pee cājare tii majio, tiiragh. O biro tiiri, cājare wede majio juguerucumi, Wiogu cā ca earo añuro cāja ca īa majipere biro ūiguh —ūiupi.

18 To biro cā ca ūiro, Zacarías pea o biro cāre ū jāiñaupi:

—¿Do biro pee biicāri, atere “Yee mēé ūimi,” yu ū majibogajati? Bucu peti yu nii. Yu nūmo cāa, buchao nūimo —cāre ūiupi.

19 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ū yuñupi:

—Yea Gabriel yu nii, Umareco Pacu yare cā ca dotirijere ūiguh yu tii. Cāra, mu mena wede peni, ate añurije quetire māre wede, yare tii doti cojojāwi.

20 To biro mecaura, māre yu ca wedejārijere diámacu yare mu ca tuoñirije wapa, ca wedetigu mu tuarucu, māre yu ca wedejārijere yu ca ūjāre biro māre ca bii petiropu, mu wederucu ūucā —ūiupi Zacarías're.

21 To biro cāre cā ca ū nii ditoye, macā peera Zacarías're yue nūrā bojoca pea, “¿Ñee ūiguh to cōro yoaro tii jawipphre cā biicā nūgajati?” ameri ū jāiñā niiupa.

22 To biro cāja ca ū nūrucuro witi eaguh, do biro tii wede majitiupi. To biro cā ca biro ūari, “Umareco Pacu cā ca bojoca cāti niiri jawipphre jicā wāmē cāre ca bii ūñorijere ūajacupi,” ū majiupi. Ca wedetigu nūima ūiguh, cā amori mena tii cōñarique mena wado wedeupi.

23 Umareco Pacu yaa wiipu cā ca paderi rūmari ca petiro, cā yaa wiipu tuacoaupi ūucā Zacarías.

²⁴ Ate jiro, cā nūmo Elizabeth ūtaaga nii jao dooupo. Jīcā amo cōro niirā muipūa peti wii witiri méé, o biro ū tugeñacā niirucuupo:

25 „Mecūra, Ümäreco Paca o biro yare tiimi, ‘Ca puna manigo niimo,’ yare caja ca ū wede paitipere biro ūiga,” ūipo.

Um̄reco Pac̄a p̄to mac̄, Jesús c̄a bāapere c̄a ca wederique

26 Jicā amo peti, ape amore jicāga penituario ca niirā muipūa jiro, Umrereco Pacu, căre queti wede bojari maju Gabriel're, Galilea yepa macā macā Nazaret'pu ticojoupi,

27 Maria, jīcā wāme mena ca nii ñaatigore wiogü David niiquíricü pārami José ca wāme cutigü mena ca manu cutipore wii jāa doti cojoga.

²⁸ To biri Gabriel, María cõ ca niiri tabepu jāa waa, o biro cõre ūiupi:

—Mu, Umrereco Paca aňurije că ca tii bojagore yă aňu doti.* Wlogă mu mena niumi. Nijpetiră nomia watoare aňuro că ca tiigo mu nii —côre ſüpî.

29 María pea o biirije cōre cū ca ūrijere t̄oñri, do biro pee ū majiti, “¿Do biro ūr̄agaro to ūibuti, to biri wāme yare cū ca ū añu doti jāa earijea?” ū t̄ugoeñarique paicoaupo.

30 To biro cō ca ū wi tagoeñaro ūga, Umareco Pacare queti wede bojari mai peas:

—Uwieto María. Múa, Uムureco Pacá añuro cù ca tii bojarijere ca bii ujea niigo mía nii.

³¹ To biri ūtaaga nii, ūmū macū cūti, "JESÚS" cāre mū wāmeo tiirucu.

32 Do biro ca tiiya manigu nii, ati umareco niipetirophre Ca Doti Niigu Macu, caja ca tiigu niirucumi; Uph Umareco Pacu pea, ca niicu David niiquiricare wiogu ca nii majuroopeegu ca ca niiro ca ca tiiquricarore birora care tiirucumi.

³³ Jacob yaa pooga macārē to birora ca doticōa niigū niirucumi; cā ca doticōa niirije peti nēcātirucu —īupi Mariare.

³⁴ To biro cōre cū ca īiro tuo:

—¿Año yare mu ca lirjea, jílcum mena yu ca niiti pacaro, do biro pee biicari to biibogajati? —cäre i jääñaupo.

35 To biro cūre cō ca ū jāiñaro:

—Añuri Yeri märe cotégü doorucumi. Umareco Pacü ati umareco niipetiropare Ca Doti Niigü cü ca tutuarije, märe paa ümaa nucä earucu. To biri wimagü ca ñañarije manigü ca baúapure, “Umareco Pacü Macä” liricu niirucumi.

³⁶ Bucuopu nii pacago, mu yee wedego Elizabet cāa, "Puna manimo," cāja ca ñimirico, mee jīcā amo peti, ape amore jīcāga penituario muipūa u taaga niicā tūja waamo. To biri cō cāa, macū cūtigo doogo tiimo.

³⁷ Umareco Pacura, jīcā wāme unoacā cā ca tii majitiri wāme mani –īiupi
Mariare.

38 To biro cū ca ūrījere tuogo:

—Umureco Pacure pade coteri majo yu nii. To biro yare mu ca ii wederi wämere birora, yare cu tijjato Umureco Pacu —iiupo María. To biro cō ca iirora, waacoaupi Umureco Pacure queti wede bojari maju.

Elizabet're, María cõ ca ïago waarique

³⁹ Tii rūmūrira pato wācāro mena, Judea yepare ūtā buurori watoa ca niiri macāpu waacoaupo María.

* **1:28** "Salve" Griego wederique menara, "¿Mé niimite? ¿Mé wācāmite?" Írra caja ca íri wāme nii; biirupaña fiucá, "Ujea niíñá," írrugaro íi.

40 Tii macāphare eago, Zacarías yaa wiipu jāa ea, cā nāmo Elizabet're añu doti jāa eaupo.

41 María cō ca añu doti jāa earijere cō ca t̄orora, wimagu cō paa totipu ca niigura yuguiupu, Elizabet're. To biro cā ca biiri tabera, Añuri Yeri Elizabet're ñājāa nūcā eaúpi.

42 To cōrora tutuaro wederique mena o biro ūiupo Elizabet, Maríare:

—Nomia niipetirā amet̄eneropu añuro mure tuijapi Úmureco Pacu; ñucā mu macā cāare añurije cāre tuijapi.

43 ¿Yū ñiruo mu yu niiti, yu Wiogu paco yare mu ca ñago ejajata?

44 Yare mu ca añu doti jāa earijere yu ca t̄orije menara, yu Macā, yupure ca jāñagħacā, ujea niiggu yuguiumi.

45 Ujea niīña mu, cā ca ñirijere ca tuo nānueerico, Wiogu mure cā ca ūriquie cā ca ūricarore biro biirucu —cōre ūiupo.

46 To cōrora María o biro ūiupo:

—Yu ca cati niirije Úmureco Pacu do biro ca tiiya manigu cā ca niirijere baja peo nūcā bho.

47 Yū yeri, yare Ca Amet̄uenegu yu Úmureco Pacuphare buaro ujea nii.

48 Cāre padē coteri majō watoa macō yu ca nii pacaro, yare ūajapi Úmureco Pacu. To biri mecā mena, bojoca ca nii nānua waarrā cōrora, to birora “Ujea niirique ca bħarico niimo,” yare ūicōa niirucuma.

49 Úmureco Pacu niipetirijepare ca doti tutuagu, do biro ca tiiya maniri wāmure yare tiimi. Čāa, “Ca Ñañarije Manigu,” wāmē catimi.

50 Cāre ca ū nūcā bħorāra, bojoca cāja ca nii nānua waaro cōrora cājare īa maimi Úmureco Pacu.

51 Cā ca tutuarije niipetiro mena añurijere tuiupi. “O biro ca biirā jāa nii,” ca ūirā cāja ca ūiirāgħejere tii acobocāmi.

52 Wiorā cāare, wiorā cāja ca niimirijere ēma, watoa macārā peere ca nii majuropeerā cājare tiimi.

53 Ca aha boarāra, niipetirije cāja ca cħoro tii, ca apeye pairā peera ñeeja manirā cāja ca tuaro cājare tiimi.

54 Israel, cāre padē coteri maju yaa pooga macārāre, cājare tii nemoupi. īa mairique mena cājare tii nemo acobotiupi.

55 Mani ūnicā jāa niiquīricarā, Abraham're, to biri cā pāramerā ca nii nānua waaparapu cāare, “O biro wāmura mājare yu ūiirucu,” ūiirupi Úmureco Pacu —ūiupo Elizabet're.

56 María itiarā muipūa Elizabet mena nii, jiro cō yaa wiipu tuacoaupo ñucā.

Juan cā ca bħarique

57 Cō ca macā cātiri r̄amū ca earo, jīcā macā cātiupo Elizabet.

58 Cō yaarā, cō yaa macā macārā, Úmureco Pacu añuro cōre cā ca tii nemoriquere tħori, cōre ujea nii peorā waupa.

59 Cā ca bħaricaro jiro, jīcā amo peti, ape amore itiaga penituario ca niiri r̄amuri ca nii waaro, wimagu jeyua quejero yapare wide tāa dotirā waupa. Cā pacu wāmura Zacarías cāre cāja ca wāmeo ūiirāgaro macā cā paco pea,

60 o biro cājare ūi camotaupo:

—Biitiku. Juan, wāmē cātirucumi —cājare ūiupo.

61 To biro cō ca ūiro tħorā:

—Mu yaarā, jīcā peera mu ca ūiri wāmē ca wāmē cātigu manimi doca —cōre ūiupo.

62 To biro ameri ūi, cā pacu peea “¿Di wāmē cā macāre cā wāmeo ūiirāgati?” ūiirā, ca wedetigu cā ca niiro macā tħi cōñarike mena cāre jāiñħaupa.

63 To biro cāre cāja ūro, cā peas jīcā pīi yucā pīi jāiri, tii pīipāre: “Cā wāme nii Juan,” ūi owa tuugāra, to ca niirā niipetirā do biro pee ūi majiticāupa.

64 “Cā, wāme cātirucumi,” ūi owa tuugāra, ca wedetigu ca niimiricā wede, Umāreco Pacāre ūi nūcā bāo baja peo jāo waauipi.

65 Cā yaa macā macārā niipetirā to biro cā ca biirijere queti tāorā, tāo nūchacoaupa. ūucā Judea yepa maquē ca ūtā yucā cātiri yepa niipetiro macārāpāra to biro ca biiriquere ameri queti wede bato peoticā cojoupa.

66 Teere ca tāorā niipetirāpāra, “¿Ani wimaguā, do biro ca biipā peti cā niigajati?” ūi jāñiarucuupa cāja majurope, añuro petira, Umāreco Pacā cāre cā ca tii nemorije ca niiro macā.

Zacarías cā ca bajarique

67 Wimaguā pacā Zacarías pea, Añuri Yeri cāpāre cā ca ūnaajāa nūcā earo macā, ca biipere o biro ūi wede jāgueupi:

68 —Añuro ūiricā cā niijato ūpā, Israel Umāreco Pacā cā yaa pooga macārāre ca ametaenegā dooricā.

69 Cāre pade coteri majah ca niiricā David pāramire, manire ca Ametāenepā do biro ca tiiya manigāre manire tiicojomi.

70 Tīramāpāra atere, cā yee quetire ca wede jāguerā ca ūnañarije manirā menapāra “O biro yā tiirucu” ūiquūipi Umāreco Pacā.

71 Mūja waparāre, mūjare ca ūjunarāre, mūjare yā ametaenerucu.

72 Mani ūicā jāmāpāre ūmai, “To biro yā tiirucu,” cā ca ūirique ca ūnañarije manirijere acoboti, yā biirucu” ūiquūipi Umāreco Pacā.

73 ūucā, ate nii, mani ūicā Abraham ūiquūricāpare, “Yā tii majuropeecārucu,” cā ca ūirique:

74-75 “Uwi tagoeñaricaro maniro, ca ūnañarije manirā niirique mena, ca niirore biro tii niirique mena, cāre tii nūcā bāo nānejee, ūucā mani ca catiri rāmāri cōrora cā ca bojoca cāti niiri tabere nii, mani ca biipere biro ūigu, waparā manirā cāja ca niiro yā tiirucu,” ūiquūipi Umāreco Pacā, o biro manire cā ca tii bojapere —ūipi Zacarías.

76 To biro ūicā, cā macā peera o biro ūipi ūucā:
—Mu, yā macāuacā pea, “Umāreco Pacā ati umāreco niipetiro pāre Ca Doti Niigā yee quetire ca wede jāguegu niimi,” ūiricā mu ūiirucu. Wiogā cā ca dooparo jāguero, bojocare mu ūi wede majio jāguerucu,

77 Umāreco Pacā, “Cā yaa pooga macārāre, ūnañarije cāja ca ūiriquere acobo, ametaene, tiimi,” cājare ūi majiorāga.

78 Mani Umāreco Pacā bāaro ca ūmaigā ūiiri, jīcā rāmā muipū añuro cā ca boe bate mu ūi doori rāmāre biro manire tii bojami,

79 bāaro ca naifari tabepāre ca ūiirāre biro ca ūiirāre, Umāreco Pacā cā ca boorore biro ūiriquere wede majio, añuro ūiriquere manire ūño jāgue, manire ūirāga —ūipi Zacarías.

80 Wimaguā bācha nānāa waagāra, yeri jāñariquegu bāaro tutua añugā bii nānāa waauipi. Ména, israelitas’re Umāreco Pacā yee queti cā ca wedeparo jāguero ca bojoca maniro ca yucā maniri yepapā ūiicārucuupi Juan.

² Ate, wāmē owa peoriquera, Siria yepa wiogu Cirenio cā ca niiri tabere tii jουпа.

³To biri niipetirāpura cāja ca niiro cōro cāja yaa macāripū cāja wāmere owa peo dotirā waarique niupa.

⁴Tee juori José cā, David niiquíricu yaa puna macā niiri, Galilea yepa macā macā Nazaret ca niíricu waapi Judea yepa macā macā Belén ca wāme cūtiri macā, wiogu David niiquíricu cā ca baúarica macāpū.

⁵ Toop José, cū nūmo María menara cāja wāmere owa peorā waupa. To biro cāja ca biiri tabere María pea utaaga niiupo.

6 Belén'p^h c^hja ca bii niiro, María peera cō ca macū c^htiri r^hm^h eaupa.

7 Tooruh baauipi cō macā ca nii jħoġu. Cā ca baħaro, juti quejjeri mena cāre ūmaari, weċċare baarique ecarica coropu cāre peoupo, cānirica wiipare cānirica taberi ca maniro macā.

Ovejas coteri majare Umtureco Pacu puto macārā cūja ca baua earique

⁸ Ovejas coteri majare baua eaupi U'mareco Pacure queti bojari maju.

⁹ Tee jää cāja ca īitiri tabera, jīcū Umu'reco Pacure queti wede bojari maju cājare baua eaupi. Uph cū ca boe baterije pea cāja wejare boe bate ñaacūmu eaupa. To biro ca biiro, cāja pea bāaro uwiupa.

10 To biro cāja ca biiro, Úmureco Pacare queti wede bojari maju pea o biro cājare ūupi:

—Uwiticāñā. Añurije queti niipetirā bojoca cāja ca ujea niipere mājare wede doogę yu biijāwu.

¹¹ Mecüre, David niuquíricu yaa macáphre bañami jícu mäjare Ca Ametüenera, Úmureco Pacu cù ca ticojoga Mesías, Wiogu ca niigu.

12 Căra niimi măja ca și majipere biro ūră, juti quejeri mena căja ca ūmaaricure wecăare ecarica coropă ca pejagăre măja băharucu —iupi.

13 To biro cā ca ū niiri tabera pāu aperā Umucreo Pacure queti wede bojari maja cā pātore baua ea, Umucreo Pacure o biro ū baja peoupa:

14 "Umareco Pacu cū ca añu majuropeerije niipetiropa nii. Añuro cā ca tiriñere ca bii ujea nii niiräre, añuro niiriñue cājare to niijato!" ūupa.
15 Umareco Pacu puto macarā umareco tutipa cāja ca tua múa waaro jiro,

—Jamu Belén'pu. Ate queti Upu manire cā ca wederije ca biiriquere mani

¹⁶ To biro ameri ū, jicāto waa, Maríare, Josére, wimagh peera, wechare baarique ecarica coropu ca jāñagure búa eaupa.

¹⁷ Cūre īārā, Umureco Pacu puto macū wimagu cū ca biipe maquēre cūjare cū ca wederiquere bojocare wedeupa.

¹⁸ Ovejas coteri maja to biro cāja ca ūrijere ca taurā niipetirā do biro pee ū majiticāupa.

¹⁹ María pea to biro c̄a ja ca ūrije niipetirore cō yeripū tagoeñacā niirucuupo.

Ovejare coteri maja peia ia, tao, caja ca mriique impere
care ii mucu bao, cure baja peo, tiicca tua waaupa, niip

Jesús're Umucreco Paca wiipn caja ca ami waarieque
21 Jicā amo peti, ape amore itiaga penituarō ca niiri rūmari jiro, cā jeyua quejero yapare wide taa dotirā waaupa. Nucā María, utaaga cō ca niiparo jugueropara, Umucreco Paca puto macā cōre cā ca lirica wāmera JESÚS cārē wāmeo fiiupā.

²² Moisés cā ca dotirique ca ūirore biro, cāja ca macā cātiro jiro ca amori jurijre ca petiri rāmari jirore, wimagu Jesús're, Jerusalén'pū cāre ami waupa cā pacua, Úmureco Pacare, "Mū yuu niimi" cāre ū, ūñorā waara.

²³ Atere to biro tiipa, Úpū cā ca doti cūuriquepāre o biro ū owa cūurique ca niiro macā.*

"Niipetirā umua māja ca macā cāti jhorā, Úmureco Pacu yaarā niirucuma," ū owaupa.

²⁴ To biro ūucā, Úpū cā ca dotirique ca ūirore biro waibacu jāri, tiicojo nucā bñorā waupa: "Jicā bapa weje bua, tiiragatirā, bua umua uno mena tiiriique niirucu," cā ca ūricarore biro.[†]

²⁵ To biro ca bii niiri cuure niiupi Jerusalén're, jicā umu Simeón ca wāme cātigā, ca añugā, Úmureco Pacare ca ū nucā bñogā, Israel yepare ñañaro ca tiirāre ca ametēnepāre ca yue niirucugā. Cā mena niiupi Añuri Yeri.

²⁶ To biro, "Úmureco Pacu cā ca tiicojogā Mesías're latigura mu bii yaitirucu," cāre ū wede majio jāgueupi.

²⁷ Añuri Yeri cāre cā ca ami waaro macā, Úmureco Pacu yaa wiipā waaupi Simeón. Wimagu Jesús pacua, doti cūurique ca ūirore biro tiirā waara cāre cāja ca ami waari tabere,

²⁸ Simeón pea cāre ami pāja, Úmureco Pacare o biro ū baja peo nucā bñoupi:

²⁹ Úpū, mecāra "To biro yu ūirucu," yare mu ca ūricarore birora mu tii: Mare pade coteri majare añuro cā ca bii yairo mu tii maji yua.

³⁰ Bojocare ca ametēnepā mu ca tiicojogārē mee yu īa yerijā,

³¹ Bojoca niipetirā cāja ca īa cojoro mu ca tii ūñō jāo waarijere,

³² Bojoca poogaari, Úmureco Pacu yee díamacā ca niirijere cāja ca majiro tii, Mu yaa pooga Israel macārāre ca nii majuropeera cāja ca ūiro tii, ca tiipāre ūñupi Simeón.

³³ Cā pacua pea to biirije wimagu re Simeón cā ca ūirijere tuo uchacoa, do biro pee ū majiticāupa.

³⁴ To cōrora Simeón, "Añuro mājare to biijato," cājare ū, o biro ūupi ūucā Jesús paco María peera:

—Ani wimagu, pau Israel macārā ñañaro tamā, ametā, cāja ca biro tii,[‡] ūucā bñaro cāre īa juna, cāja ca biiro ūirucumi.

³⁵ O biro cāja ca biiro, pau, cāja yeripā cāja ca tagoeña niirijere ca bii bau niipere biro ūigu. Mu peera, ate niipetirije mu yerire niipī mena jade ame wioricarore biro puniro mu ca tagoeñape niirucu —cōre ūupi.

³⁶ Ūucā, Ana ca wāme cātigā, Úmureco Pacu yee quetire wede jāgueri majo, Fanuel macō, Aser niiquñricā yaa puna macō cāa, toora niiupo. Mee bñacō peti niiupo. Wāmoacā niigopā manu cāti, jicā amo peti, ape amore pāaga penituario niiri cāmarira cō manu mena cō ca nii tua waara, cōre cā ca bii yai weorico niiupo.

³⁷ Cō manu cā ca bii yai weoricaro jirore, ochenta y cuatro cāmari peti nii tua waupa. Cō pea Úmureco Pacu yaa wiipāre witiri méé, ñamiri, umarecori, baarique betirique mena Úmureco Pacare jāi juu bue, tii ūucā bñocōa niirucu.

³⁸ Ana cāa, Simeón to biro cā ca ū niiri tabera ea, Úmureco Pacare: "Añu majuropeecā," ū ajea nii, Jerusalén're ca ametēnepāre ca yue niirucurā niipetirāre wedeupo, wimagu Jesús yee maquere.

Nazaret'pū cāja ca tua waarique

* ^{2:23} Ex 13.2, 12.   † ^{2:24} Lv 12.8, tórtolas.   ‡ ^{2:34} Ani wimagu, Israel're pau cāre juna mairā ñañaro bii yai ūucā, aperā pau díamacā cāre tuo ūnujeeri ametā, cāja ca biiro ūirucumi.

39 Ùmureco Pacu dotirique ca dotirore biro tii yapanori jiro, Galilea yepa caja yaa macã majurope Nazaret'pu tuacoaupa ñucã.

40 Wimagu pe añuro tutua añugu bœcha, bœaro ca majigu, Ùmureco Pacu añuro cãre cã ca tiiriye mena bii ñanhaa waaupi.

Ùmureco Pacu yaa wiipu Jesùs cã ca biirique

41 Jesùs pacua to cãnacã cãmara Jerusalén macãpu Pascua boje rãmu ñarã waarucoaupa.

42 Jesùs, pua amo peti, dãpore phaga penituario ca niiri cãmari ca chogu cã ca niiro, caja niipetirã tii boje rãmure caja ca waarucuricarore birora waaupa ñucã Jerusalén'pu.

43 Tii boje rãmu ca petiro, caja yaa wiipu caja ca tua waaro, Jesùs pe cã pacua caja ca majitirora, Jerusalén'pu tuacãupi.

44 Caja pe, "Aperá mena doocumi" ñi tagoeñari, jicã rãmu waaupa. Jiro caja yee wederã, caja ca majirã watoa cãre amañami,

45 cãre buati, Jerusalén'pu cãre amarã tuacoaupa ñucã.

46 Itia rãmu jiropu Ùmureco Pacu yaa wiipu doti cãuriquere ca jao bueri maja watoapu caja ca wederijere tuo, cã cãa cãjare jãiña, ca tii duwigure cãre buaupa.

47 Cã ca ñirijere ca tuoñi niipetirã, cã ca majirijere, cãjare cã ca yuu majirijere tuoñi, tuo ñuchacoaupa.

48 Toopu caja mena cã ca ñi duwiro ñarã, cã pacua pe a ñu ñuchacoari, cã paco peo o biro cãre ñiupo:

—Macã, ñnee tiigu to biirije jääre mu bii tua ñucã weoquijäri? Mu pacu, yu, bœaro tagoeña pairique mena mure jää ama yujujäwu —cãre ñiupo.

49 To biro cõ ca lïro o biro ñi yueupi Jesùs:

—¿Ñee tiirã yure maja amajäri? ¿Yu Pacu yeere ca tiipu niiri yu ca biirijere maja majitjäri? —ñiupi.

50 To biro cãjare cã ca ñirijere tuo majitiupa caja peo.

51 To biri cã pacua mena Nazaret'pu tua waa, niipetirije caja ca ñirore biro tiicã ñiirucuupi. Cã paco peo ate niipetirijere cõ yeripu tagoeñacã ñiirucuupo.

52 Jesùs cã ca bœcha ñanhaa waaro cõrora, cã ca majirije cãa bœcha ñanhaa waaupa. To biri Ùmureco Pacu menare, bojoca mena cãare, añuro bii ñuea nii, bii bœcha ñanhaa waaupi Jesùs.

3

Juan, ca yucu maniri yepapu añurije quetire cã ca wederique (Mt 3:1-12; Mc 1:1-8; Jn 1:19-28)

1 Tiberio quince cãmari wiogu cã ca nii ñanhaa waari cãmare, Poncio Pilato Judea yepa wiogu niiupi. Herodes peo Galilea yepa wiogu niiupi. Cã bai Felipe peo, Iturea, to biri Traconite yepari wiogu niiupi. Ñucã Lisanias peo Abilinia yepa wiogu niiupi.

2 Caja wiorã caja ca niiri tabere Anás, to biri Caifás paia wiorã niiupi. To biro caja ca bii niiri cãmarire, ca yucu maniri yepapu ca niigü, Zacarías macã Juan're wedeupi Ùmureco Pacu.

3 Cãre cã ca wedero jiro, Juan peo dia Jordán puto macã yepa niipetiropare waari:

—Ñañarije maja ca tiiriñije tagoeña yeri wajoari, uwo coe doti tiiya, Ùmureco Pacu ñañarije maja ca tiiriñiquer cã acobojato ñirã —cãjare ñi wede yujuupi.

4 Atea, Ùmureco Pacʉ yee quetire wede jugueri majʉ Isaías o biro cā ca ū owaquñicarore birora biiupa:

“Ca yucʉ maniri yepapare jīcā, o biro ū acaro bui wedemi: ‘Añuro t̄goeñariega mena Wiogʉre yueya,’ Wiogʉ cā ca eaparo juguerore, cā doopa maare díamacā maa cāja ca queno yuerore birora, mʉja cāa, mʉja yerire añuro cāre queno yueya.

5 Upa coraari bʉcʉ ca nii ñaajāa duwi waarije cōrorena, jita mena maa jāa dado queno peoticārique niirucu.

Ùtā yucʉ, ca emʉari buurori ca niirije cōrorena, coa queno cūu peoticārique niirucu.

Upa beto maari ca niirijera, díamacā maari queno cojorique niirucu.

Docuori maari ca niirijera, añuri maari quenorique niirucu.

6 Bojoca ñañarije cāja ca tiirijere Ùmureco Pacʉ cā ca ametʉenerijere bojoca niipetirā ñarucuma,”

ū owaquñipi Isaías.*

7 Paʉ bojoca cāre ca uwo coe dotirā earāre, o biro cājare ūupi Juan:

—Añaa punaa ¿“Ñiru, Ùmureco Pacʉ ñañaro cā ca tiipe ca cōña doorijere majʉa duti majicārucu,” mʉjare cā ūjāri?

8 Díamacāra ñañarije mʉja ca tiirucurijere tii yerijāa t̄goeñā yeri wajoari, Ùmureco Pacʉ peere mʉja ca tuo nənəjeerijere ñorā, īa majircarora añuro niirique cati ñiñi. Majʉa majuropeera: “Jāa, Abraham pāramerā jāa nii,” ū t̄goeñaticāña. Ùmureco Pacʉ, ate uthāgaarirena Abraham pāramerā cāja ca niiro tii jeeñocā majimi.

9 Mee comea, yucʉgʉhrirre ca queti paga, tee nucōripʉre paa pua tuuricaga tuja yerijāa. Yucʉ añurije ca dica cətitiri yucʉ cōrorena quetiri, pecamepʉ paa jude joerique niirucu —cājare ū wedeupi.

10 To biro cā ca ūro t̄uorā, o biro cāre ū jāiñupa:

—¿To docare ñee jāa tiigajati? —ūupa.

11 To biro cāre cāja ca ū jāiñaro:

—Puaro jutiro ca cʉogʉ, ca cʉotigʉre jīcāro tiicojoya. Baarique ca cʉorā cāa, ca cʉotirāre ecaya —cājare ū yʉupi Juan.

12 Jīcāra Roma maquēre wapa jee bojari maja cāa, uwo coe dotirā earā, o biro ū jāiñupa Juan're:

—Buegʉ, jāa pea ¿ñee jāa tiigajati? —ūupa.

13 To biro cāre cāja ca ū jāiñaro:

—Mujare cāja ca wapa jāi dotiricaro ametʉeneropʉ wapa jāiticāña —cājare ū yʉupi Juan.

14 Nucā jīcāra uwamarā cāa:

—Jāa pea, ¿ñee jāa tiigajati? —cāre ū jāiñupa.

To biro cāre cāja ca ū jāiñaro:

—Jīcā uno peerena ū uwiori, cāja ca cʉorijere jīcā wāme uno peerena cājare ema, cāja ca tiitiriquerena wedejāa, tiiticāña. Mʉja ca wapa taaro cōrora cʉoya —cājare ū yʉupi Juan.

15 Bojoca pea, “Do biirije peti to ca biicāro,” ū yue niirā, niipetirāpʉra cāja majurope: “¿Juan, Mesías doorucumi,” cāja ca líquicʉra cā niicā tiimiti?” ū jāiñupa.

16 To biro cāja ca ūro, Juan pea niipetirāre o biro ūupi:

—Yʉa oco mena mʉjare yʉa uwo coe. Ména, doorucumi jīcā, yʉa ametʉenero niipetirijepʉre ca doti tutua majuropeegʉ. Yʉa, cā dəpo jutire jiarica daari

* **3:6** Is 40.3-5.

cāare ca popio cotepu méé yu nii. Cāa, Añuri Yeri mājapare cā ca ñaañāa nacā earo tiiri, ñañarije manirā māja ca tuaro tiirucumi.

¹⁷ Trigo quejerire cā ca maa māene batepa tabere ami doomi, ca quejerire jee dica woo, ca ape peera teere queno cūrica tabepu queno cūu, tiiruga. Tee quejeri peera pecame ca uu yatitiri pecamepu joe batecārucumi[†] –ñiupi.

¹⁸ Ate mena, ñucā apeye paú wāmeri mena cājare wede majiori, añurije quetire bojocare wedeupi Juan.

¹⁹ Apeyera ñucā, Herodes're cā yee wedegu Felipe nāmo Herodías're cā ca nāmo cātirije juori, ñucā apeye niipetirije ñañarije cā ca tiirique juori, cāre tuti bojoca catiomipi.

²⁰ Herodes pea niipetirije ñañarije cā ca tii niiriye watoara, Juan're cāre tia cūu nemocāupi ñucā.

Jesús're cā ca uwo coerique

(Mt 3.13-17; Mc 1.9-11)

²¹ Jicā rāmā bojoca niipetirā Juan're cāja ca uwo coe doti niiri tabere Jesús cāa, cāre uwo coe ecoupi. Uwo coe eco yapano, cā ca juu bue niiri tabera umareco quejero ca pāa nacāro,

²² Añuri Yeri pea buare biigü bau duwi doo, bii ñaapea eaupi Jesús'pāre. To biro cā ca biirí tabera, umareco tutipu:

–Mu mu nii yu Macā, yu ca maigü; mu mena buaro yu ujea nii –ñi wedeoupe.

Jesús ñicā jāmāa ca niiquíricarā

(Mt 1.1-17)

²³ Jesús, treinta cāmari cāogu, cā paderiquere tii juoupi. Cāja ca ñirucuopura nijijata, Jesús, José macā niiupi.

José, Elí macā niiupi.

²⁴ Elí pea, Matat macā niiupi.

Matat pea Leví macā niiupi.

Leví pea Melqui macā niiupi.

Melqui pea Jana macā niiupi.

Jana pea José macā niiupi.

²⁵ José pea Matatías macā niiupi.

Matatías pea Amós macā niiupi.

Amós pea Nahúm macā niiupi.

Nahúm pea Esli macā niiupi.

Esli pea Nagai macā niiupi.

²⁶ Nagai pea Máat macā niiupi.

Máat pea Matatías macā niiupi.

Matatías pea Semei macā niiupi.

Semei pea Josec macā niiupi.

Josec pea Judá macā niiupi.

²⁷ Judá pea Joanán macā niiupi.

Joanán pea Resa macā niiupi.

Resa pea Zorobabel macā niiupi.

Zorobabel pea Salatiel macā niiupi.

Salatiel pea Neri macā niiupi.

²⁸ Neri pea Melqui macā niiupi.

Melqui pea Adi macā niiupi.

[†] **3:17** Umareco Pacu cā yaarare jee dica woo yapanori, ca ñañarare pecame ca uu yatitiri pecamepu ñañaro peti cāja ca tamahoro tiirucumi.

Adi pea Cosam macã niiupi.
 Cosam pea Elmadam macã niiupi.
 Elmadam pea Er macã niiupi.
²⁹ Er pea Josué macã niiupi.
 Josué pea Eliezer macã niiupi.
 Eliezer pea Jorim macã niiupi.
 Jorim pea Matat macã niiupi.
³⁰ Matat pea Leví macã niiupi.
 Leví pea Simeón macã niiupi.
 Simeón pea Judá macã niiupi.
 Judá pea José macã niiupi.
 José pea Jonán macã niiupi.
 Jonán pea Eliaquín macã niiupi.
³¹ Eliaquín pea Melea macã niiupi.
 Melea pea Mainán macã niiupi.
 Mainán pea Matata macã niiupi.
 Matata pea Natán macã niiupi.
 Natán pea David macã niiupi.
 David pea Isaí macã niiupi.
³² Isaí pea Obed macã niiupi.
 Obed pea Booz macã niiupi.
 Booz pea Salmón macã niiupi.
³³ Salmón pea Naasón macã niiupi.
 Naasón pea Aminadab macã niiupi.
 Aminadab pea Aram macã niiupi.
 Aram pea Esrom macã niiupi.
 Esrom pea Fares macã niiupi.
 Fares pea Judá macã niiupi.
³⁴ Judá pea Jacob macã niiupi.
 Jacob pea Isaac macã niiupi.
 Isaac pea Abraham macã niiupi.
 Abraham pea Taré macã niiupi.
 Taré pea Nacor macã niiupi.
³⁵ Nacor pea Serug macã niiupi.
 Serug pea Ragau macã niiupi.
 Ragau pea Peleg macã niiupi.
 Peleg pea Heber macã niiupi.
 Heber pea Sala macã niiupi.
³⁶ Sala pea Cainán macã niiupi.
 Cainán pea Arfaxad macã niiupi.
 Arfaxad pea Sem macã niiupi.
 Sem pea Noé macã niiupi.
 Noé pea Lamec macã niiupi.
³⁷ Lamec pea Matusalén macã niiupi.
 Matusalén pea Enoc macã niiupi.
 Enoc pea Jared macã niiupi.
 Jared pea Mahalaleel macã niiupi.
 Mahalaleel pea Cainán macã niiupi.
³⁸ Cainán pea Enós macã niiupi.
 Enós pea Set macã niiupi.

Set pea Adán macă niiupi.
Adán pea, Úmureco Pacă macă niiupi.

4

*Satanás Jesú's're ñañaro că ca tiiro că ca tiirugamiriique
(Mt 4.1-11; Mc 1.12-13)*

1 Jesú斯 pea Añuri Yeripă căre că ca doti niiriже mena niicări, dia Jordán'pu ca niircă că ca tua maa waaro, Añuri Yeri peá ca yucă maniri yepapă căre amicoaupi.

2 Toopare cuarenta rámari peti niiupi. Satanás pea ñañarijere că ca tiiro căre tiirugamiupi. To biro că ca biiri rámrire baari méé biima ūigă, báaro queya tágofeaupi Jesú斯.

3 To biro că ca biiro, Satanás pea o biro căre ūiupi:

—Díamacára Úmureco Pacă Macăra mu ca nijjata, “ ‘Atiga útágare pan jeeñaña,’ ūiña” —căre ūiupi.

4 To biro căre că ca ūiro, o biro căre ūiupi Jesú斯:

—Úmureco Pacă wederique o biro ūi: “Bojocăa, baarique mena wado cati niitim. Niipetiro Úmureco Pacă wederique mena căare catică majimi,” ūi —căre ūiupi.*

5 Jiro Satanás macâncă ca emăari buuro jotoapă căre jao waari, jică nimarora ati yepa macă yepari niipetirore căre ūño petică cojori,

6 o biro ūiupi Jesú斯're:

—Ati yepari niipetirijere, tii yepari maquē ca nii majuropeerijere, mu ca doti maji tutua nípere mure yu tiicororucu. Ate niipetirije yu ñeewu. Noo yu ca tiicorugagare yu tiicororucu.

7 Ate niipetirijepara mu yee wado niirucu, mu ájaro jupearri mena tuetuua nuuri yare mu ca ūi nacă baojata —căre ūiupi Satanás.

8 To biro că ca ūiro Jesú斯 pea o biro căre ūi yueupi:

—“Úmureco Pacă wederique o biro ūi: ‘Upă mu Úmureco Pacă wadore ūi nacă buoya. Că jicărena că ca dotirore biro tii nñuñejeya,’ ūi —căre ūiupi.”†

9 Jiro Satanás, Jesú斯're Jerusalén macăpă ami waa, Úmureco Pacă yaa wii jotoa ca emăari tabepă ami muca waari, o biro căre ūiupi:

—Díamacára, Úmureco Pacă Macăra mu ca nijjata, anopă menara bupu duwi waagua.

10 Úmureco Pacă wederique o biro ūi:

“Úmureco Pacă, căre queti wede bojari majare, mure căja la nñuñejato ūigă, mu puto căjare tiicorucumi,”‡

11 căja, căja amori mena mure boca tuu ñeerucuma, jicăga útágă uno peerena mu ca pua taatipere biro ūiră,” ūi —căre ūiupi.§

12 To biro că ca ūiro o biro căre ūi yueupi Jesú斯:

—O biro ūi nacă Úmureco Pacă wederique: “Upă, mu Úmureco Pacăre, ‘To biro căre mani ūi ñaaco’ ūi epeticăña,” ūi —căre ūiupi.”*

13 To biro că ca ūiro Satanás pea, ape wāme Jesú斯're, ñañaro că ca tiiro că ca tii doti ñaape buatima ūigă, jică cuu căre waa weocoaupi.

*Galileapă Jesú斯 că ca pade jhorique
(Mt 4.12-17; Mc 1.14-15)*

* 4:4 Dt 8.3. † 4:8 Dt 6.13. ‡ 4:10 Sal 91.11. § 4:11 Sal 91.12. * 4:12 Dt 6.16.

14 Tee jiro Jesús, Añuri Yeri cū ca doti tutua niirijepare yeri jāñacāri, Galilea pee tuacoaupi. Jesús cū ca bii niirijere tii yepa niipetiropu wede bato peticā cojoupa.

15 To cānacā taberiparena nea poo juu buerica wijiheripu cājare buerucuupi Jesús. To biro cū ca ñirijere tñorā, niipetirā añuro cāre ūi nucā buorucuupa.

*Jesús Nazaret'pu cū ca biirique
(Mt 13.53-58; Mc 6.1-6)*

16 Jiro Jesús, cū ca buçarica macā Nazaret'pu waupi. Jicā rāmū yerijāraca rāmū ca niirō, cū ca biirucuricarore biro cāja ca nea poo juu bueri wiipu jāa waa, Ùmureco Pacu wederiquere bueragu ea nucā wāaupi.

17 To biro cū ca biiro, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Isaías cū ca owarica pūurore cāre bue dotiupa. To biro cāja ca tiro Jesús pea tii pūurore pāagu, o biro cū ca ūi owa tuurica tabere bāaupi:

18 “Ùmureco Pacu yuu Añuri Yeri yepare niimi, ca boo pacarāre añurije quetire ca wedepu yare cū ca ami dica wooro macā.

Tia cūuricarā ca niirā, Tia cūuricarā cāja ca niirijere wiene ecorucuma,’ yare ūi wede doti cojomi. Ca latirāre cāja ñaro yare tii dotimi.

Aperā ñañaro cāja ca doti eperāre, ametāene dotigu yare tiicojomi.

19 Ùmureco Pacu bojocare añuro cū ca tii bojapa tabe ea yerijāa, yare ūi wede doti cojomi,”[†]

cū ca ūi owariquere bueupi Jesús.

20 Bue yapano, tii pūurore bāato, tii wii ca pade nemogare tiicojo, ea nuucoaupi nucā. To biro cū ca biiro to ca niirā niipetirā cāpee wadore ūa cojocā niiupa.

21 Cē pea o biro cājare ūi wede jāoupi:

—Mecāra, Isaías cū ca owariquere yu ca buero māja ca tñorije ca ñirore birora bii ea —cājare ūipi.

22 Niipetirā Jesús yee maquēre añuro ameri wede, nucā añurije peti cū ca ñirijere tñori, do biro pee ūi majiticā, o biro ameri ūi jāñlarucuupa:

—¿Ania José macā méé cū niitti? —ūipa.

23 To biro cāja ca ñiro Jesús pea o biro cājare ūi yuuupi:

—Māja, o biri wāme yare māja ūicu: “Uco tiiri maju, mā majuropeera mā ca diarique cātirijere ametāeneña,” māja ūicu. O biro māja ūicu nucā: “Año mā yaa yepa cāare, Capernaúm'pu niigu mā ca tiirijere jāa ca tñoriquere tiiya,” yare māja ūicu —ūipi.

24 To biro ūicā, o biro cājare ūi nānua waaupi nucā:

—Yee méé mājare yu ūi, jicā ūno peera Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju cā yaa yepa macārā petira ūi nucā bāo ecotimi.

25 Yee méé yu ūi. Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Elías cū ca niiri cuure, itia cāma decomacā peti oco peati, tii yepa niipetiroparena aña boarique nii, ca biiri tabere, ca manu jāmua bii yai weo ecoricarā romiri pañ niiupa Israel're.

26 To biro cāja ca biicā pacaro, Elías peera, israelitas romiri ca manu jāmua bii yai weo ecoricarā romirire jicā ūno peerena tii nemo doti cojotiupi. Sidón macā pāto macā macā Sarepta macā pee wadore tii nemo doti cojoupi.

27 Nucā Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Eliseo cū ca niiri cuu cāare, Israel'pure pañ cami boarique ca diarique cātirā niiupa. To biro cāja ca biimijata cāare, jicā ūno peera cāja diariquere ametāene ecotiupa. Siria macāpu Naamán wado cū diariquere ametāene ecoupi —cājare ūipi Jesús.

[†] **4:19** Is 61.1-2.

28 To biro cā ca ūirijere tāorā, nea poorica wiipu ca niirā niipetirāpura bāaro ajiupa.

29 To biri niipetirā wāmū nucā, Jesú's re macā tājaropu cāre amicā witi waupa, tii macā weja macā tādipu cāre tumicōa cōa jāa cojorūgarā.

30 To biro cāre cāja ca tii pacaro, Jesú pea cāja watoara ametēa waacoaupi.

*Ca wātī jāa ecoricāre Jesú cā ca catiorique
(Mc 1.21-28)*

31 Jesú pea Galilea macā macā Capernaúm'pu waacoaupi. Toopu bojocare, yerijārica rūmari ca niiro cājare buerucuupi.

32 Doti maji majuropeerique mena cā ca buerijere tāorā, bojoca pea do biro pee ī majiticāraruupa.

33 Nea poo juu buerica wiipure niiupi jīcū, ca wātī jāa ecoricā. To biri tutuaro mēna o biro ī acaro būiupi:

34 —Jesú, Nazaret macā! To birora jāare ūacānā. ¿Nee tiigu jāare mu pato wācōgu dootí? ¿Jāare tii yaio bategu doogu mu būijāri? Yaa mure yu maji. Muā, Ūmāreco Pacu yuu Ca ūařarije Manigū mu nii —cāre ūiupi.

35 To biro cāre cā ca ūirora, Jesú pea wātīre o biro cāre ī cōa wieneupi:

—¡Wedeticānā! To cōrora cāre camotatiya —ūiupi.

To biro cāre cā ca ūirije menara, wātī pea niipetirā cāja ca īa cojoro, cāre ūařaricaro maniro yepapu cāre tii cōa cūucā ūmaa witi waaupi.

36 To biro cā ca ūirijere, niipetirā īa ūchacoa, o biro ameri ūupa cāja majurope:

—¿Nee uno wederique to niiti njia atea? Doti maji tutuarique mena wātīare “Wití waarařā,” cā ca ūirora, cāja pea to cōrora witicoarucumā —ūiupa.

37 To biri Jesú cā ca tii niirije pea tii yepa niipetiropure jeja nucā peti-coaupi.

*Simón Pedro mañicōre Jesú cā ca diarique ametēenerique
(Mt 8.14-15; Mc 1.29-31)*

38 Jesú, nea poo juu buerica wiipu ca niiricā witi waagu, Simón Pedro yaa wiipu waaupi. Cā mañicō pea bāaro wiorique diaupo. To biro cō ca biiro, Jesú's re: “Cōre catioya,” cāre ūiupi.

39 To biro cāre cāja ca ūiro, Jesú pea cō jotoa pee muu bia ea nucā, wioriquere ¡Yerijāa waaroja! cā ca ūirora, yerijāacoupa. To cōrora cō pea wāmū nucā, cājare baarique eca jāo waaupi.

*Ca diarique cātirā paure Jesú cā ca catiorique
(Mt 8.16-17; Mc 1.32-34)*

40 Muipū cā ca ūajāa waari tabe ca niiro, bojorica wāmeri ca diarique cātirāre ca cāo niiricarā niipetirā Jesú p̄to cājare jee waaupi. Cā pea, cāja ca niiro cōrōrena cā amori mena cājare ūia peori, cājare diarique ametēeneupi.

41 Nucā paue ca diari majapure ca niiricarā wātīa cāa:

—¡Muā, ūmāreco Pacu Macā mu nii! —ī acaro bui, witicoarucuupa. To biro cāja ca ūiro Jesú pea wātīare tuti, cājare wede dotiticāupi, Mesías cā ca niirijere cāja ca majiro macā.

*Galilea macārāre Jesú cā ca buerique
(Mc 1.35-39)*

42 Ape ūmā ca boe muā doorije mena, macā tājaro bojoca cāja ca maniropu waagu witi, waacoaupi Jesú. To biro cā ca biiro bojoca pea, cāre ama, cā ca niiro tabepu earā, aperopu cā ca waaro bootirā, cāre tuenerūgamiupa.

43 To biro cāja ca ūirugamijata cāare, o biro cājare ūiupi Jesú:

—Ape macāri macārā cāare, ɻumareco Pacu cā ca doti niiri tabe maquē añurije quetire yu ca wedepe niiro bii. Aterena ūigu, cā ca tiicorico yu nii —iiupi.

⁴⁴To biri Jesús, judíos cāja ca niiri macāripure, cāja ca nea poo juu bueri wijeripu añurije quetire cājare bue yujurucuupi.

5

Cāja ca wai wajarique (Mt 4.18-22; Mc 1.16-20)

¹Jicā rāmu Jesús, Genesaret ɻatabucura tajaropu cā ca niiro, ɻumareco Pacu yee quetire cā ca wedero ca tħorugarrā pau bojoca do biro tii majiñā maniro, ɻata bijaroacā ameri tuutu nea poo nñuña dooupa.

²To biro cāja ca bii nea poo dooro, Jesús pea cūmua pħaga, wai jħari maja cāja bapi yucure coerā waarrā jita dupari yepapu cāja ca maa weoricagaarire īa bħaupi.

³Tiigaarire, jīcāga, Simón yaa cūmuare ea jāa, õo jañuroacā juu wiyo dotiupi. Jiro tii cūmuapu ea nuu waari, toopu menara bojocare ɻumareco Pacu yee quetire cājare bueupi.

⁴Cājare bue yapano, o biro ūipu Simón're:

—Wai ñeerugarrā, atira ca ȳċāri tabe pee cūmua mena wia waari, toopu maja bapi yucure cōaňuaña —iiupi.

⁵To biro cā ca ūirora Simón pea o biro cāre īi yuupi Jesús're:

—Buegħu, meepu macā ñamire jāa waja boecoamijāw mee. Jicā ɻunora jħarucu, jāa tiitijāw. Mu, yure mu ca dotiro macā mu ca dotirore biro yu tiirucu —iiupi.

⁶To biro tiirā, pau cāja bapi yucu yegaboropu wai waja bħaupi.

⁷To biro cāja ca biiro, cāja mena macārā ape cūmuapu ca niirāre, “Jāare wai jee nemorā dooya” īirā, cājare bħa jħo cojoupa. To biro cāja ca tiiro ea, waire cājare jee nemorā, pħagapparena cūmu duucāboupa.

⁸To biro ca biiro īagħi Simón Pedro pea, Jesús pħoto cā ājero jupearri mena tuetu ea nuu waari, o biro cāre ūipu:

—Wiogħu, yure camotati waagħiha. Nāñarije ca tiigħu yu nii yuha —iiupi.

⁹Atere to biro ūipu, Simón, to biri cā mena macārā cāa, to cōrō pairo cāja ca wai jħarrijere Cāja ca īa uċċacoarije ca niiro macā.

¹⁰Nucā Zebedeo puna Santiago, Juan, Simón mena macārā cāa to birora biiupa.

To biro cāja ca biiro, Jesús pea o biro ūipu Simón're:

—Uwiticānha. Muu meċċu mena, waire muu ca waja majirore birora mu tiirucu bojoca cāre * —cāre ūipu.

¹¹To cōrora cāja cūmuarire waa pāa waa, wee moene cūu, cāja yee niipe-tirore cūu peticā, waacoaupa Jesús mena.

Ca cami boagħre Jesús cā ca catorique (Mt 8.1-4; Mc 1.40-45)

¹²Jicā rāmu Jesús jīcā macāpu cā ca niiro, jīcā ca cami boa diarique cattigħu cā pħoto eaupi. Jesús're īagħura, yepapu muu bia cūmu waa, o biro cāre īi jāipu:

—Wiogħu, muu ca boojata, yu ca diarique cattirijere yure ametuheneña —cāre ūipu.

¹³To biro cā ca īiro Jesús pea, cā amo mena cāre nñia peo, o biro cāre ūipu:

* ^{5:10} Mecā mena, wai wajarica tabe ɻunora, bojoca peere mu jħo neorucu yure cāja ca tħo nñu jeppere biro īagu.

—Yé boo, diarique manigá tuaya —íipi.
To biro căre că ca íirora, că ca cami boa diarique cătimirique jíca-to peti-coaúpe.

14 Căre catio vapano:

—Jică uno peeren wedeticāña. Pai pətopə wado waari, məre ca cami yatiriquere iñōña. Ñucā diarique manigu mə ca tuarije jəori, Moisés cū ca tii dotiriquere, mə ca tiicojo nacā bəope jee waaguja, mee mə ca diarique manirijere paia cāja ca majipere biro iñgu —cāre iñipi Jesús.

15 To biro cā ca ūcā pacaro, Jesūs cā ca tii niirije pea, bāaro jañuro queti jeja nācā waape. To biri, cā ca wederijere tāo, cāja ca diarique cūtirijere ametwene doti, tiirāgarā pañ nearucuupa.

¹⁶ To biro cäja ca bii pacaro, Jesús pea ca bojoca maniri taberi pee waari, juu buega waacoarucuapi.

*Ca b***re Jesùs cñ ca catiorique
(Mt 9,1-8; Mc 2,1-12)*

17 Jícā ramá, Jesús bojocare cā ca bue niiro, jícārā fariseos, Moisés cā ca doti cūriquirue ca jho buerá, niipetirije Galilea yepa, Judea yepa, macā macārī macārā, to biri Jerusalén macārā ca dooricarā too duwi cojoupa. Ùmureco Pacú cā ca tutuarije pea Jesús mena ca diarique catirāre cā ca catorije mena bii iñó niiupa.

¹⁸ Too cūjare cā ca bue niiro, jīcārā ca būuricāre, pūugū quejero mena cāre ca yoo dooricarā cāre ami eaupa. To earā, wiipū ami jāa waa, Jesús jāguero cūre cūurugamiupa.

¹⁹ Pau bojoca cajá ca niiro maca, do biro tii, cáre ami jaā waa majitiupa. To biri wii jotoa pee mha waa, jcájope jee woo tiicári, pau bojoca watoara, cáca vojaricaro menara. Jesús cáca níuri tabe díamacu cáre yoo duwio coijoupa.

20 Jesús pea, "Jesús căre catiocărucumi," căja ca îi tăgoeñă bayirijere īari, o biro ūnpi ca bħuricħure:

—Yü mena macü, ñañarije mʉ ca tiiriquere yü acobocā —cäre iiupi Jesús.

21 To biro cā ca ñirora, Moisés cā ca dotti cūriquere ca j̄o buerā, to biri fariseos: “¿Ania ñiru uno cā niiti, Ùmureco Pacare ñañarije ca ñitutigüa? Bojocá jícú uno peera ñañarije tiiriquire acobo majitimi; Ùmureco Pacá wado niimi ñañarije tiiriquire ca acobo majigüa,” ñi tagoeñaua.

22 Jesú斯 pea to biro cūja ca ñi tñgoeñarijere majiri, o biro cñjare ñi jñiñaupi:

—; Nee tiirā to biirije maja tugeenati?

²³ ¿Di wāmē pee to niiti popiye méé līrica wāmē: “Ñañarije m̄a ca tiirique acoboriquep̄a tua,” līrique, ñucā to biro lītiḡra: “Wāmu nucā, waaḡuja,” līrique pee?

24 Yu, Ca Nii Majuropeegu Macă, bojoca ati yepapare ñañarije căja ca tii niirijere ca acobo majigu yu ca niirijere măja ca majipere biro ūigu măjare yu ñorucu —iipi Jesús.

To biro ţi, ca băuricure o biro căre ţiupi:

—“Wāmʉ nucā, mʉ yojaricarore ami, mʉ yaa wiipʉ tua waagʉja” mʉre yʉ lii-cāre ūipi Jesús.

²⁵ To biro cāre cā ca ūrije menara, niipetirā cāja ca ūa cojoro wāmū nucā, cā ca yojarica quejerore ami, cā yaa wii pee Umureco Pacare baja peo nucā bao, ūicā tua waapi.

²⁶ Teere niipetirāpura do biro pee ñ majiticā, Umucreo Pacure baja peo nucā buo, buaro uwi tugoeñiarique mena o biro ñupa:

—Mecūra añurije ca īa ñaañā manirijere mani īajāwʉ —ameri īupa.

*Jesús, Levíre cā ca ja horique
(Mt 9.9-13; Mc 2.13-17)*

²⁷ Ate jiro Jesúsi witi waagū, jīcū Roma maquēre wapa jee bojari maja mena macā Leví ca wāmē cutigu, wapa jāirā cāja ca duwiri tabepū ca duwigūre īa:
—Yū mena dooya —cāre īiupi.

²⁸ Leví pea to biro cāre cā ca īrora wāmū nacā, niipetirije cā yee paderiquere toora cūu waacoaupi Jesúsi mena.

²⁹ Jiro jañuro Leví, cā yaa wiipū pairi boje rāmū Jesúsi're boje rāmū tii peoupi. To biro cā ca tiiri tabere, paū Roma maquēre wapa jee bojari maja, aperā, cāja mena baa bapa cāti niūupa.

³⁰ To biro cāja ca biiro, fariseos, doti cūuriquere ca jāo buerā, tii wāmē wadorena ca tho nānajeerā, Jesúsi buerāre o biro cājare īi wede pai jāo waaupa:

—¿Nee tiirā muja, nāñarije ca tiirā, wapa jee bojari maja mena, baa, jini, maja tii niiti? —īiupa.

³¹ To biro cāja ca īiro, Jesúsi pea o biro cājare īi yūupi:
—Añurā ca niirā, ca diarique manirā, uco tiiri majare bootima. Ca diarique cātirā wado booma.

³² Yūa, añurā, ca nāñarije manirāre jāogū doogū méé yū doowu. Nāñarā peere jāogū doogū yū doowu, nāñarije cāja ca tiirijere cāja tagoeña yeri wajoajato ligū —īiupa.

*Betirique maquē
(Mt 9.14-17; Mc 2.18-22)*

³³ To biro cā ca īiro, jīcārā o biro īiupi Jesúsi're:
—Juan're ca nānurā, to biri fariseos're ca nānurā, paū tiiri baarique beti, to birora juu bue, tiicā niima. Mu buerā pea, to biro tiitirāra jinirā, baarā, tiicā nūrucuma —cāre īiupi.

³⁴ To biro cāja ca īiro, Jesúsi pea o biro cājare īi yūupi:
—To docare muja, amo jiarica boje rāmure cā ca jāo cojoricarāre, ca amo jiagū cāja mena cā ca nūrrora, cāja ca betiro māja tiicābogajati?

³⁵ Earucu jīcū rāmū ca amo jiagūre cāja ca ami weo waari rāmū. Tii rāmuri docare betirucuma —īiupi.

³⁶ To biro īi, ati wāmē cājare īi cōoña wedeupi ūucā:
—Jīcū uno peera, jutiro bācārōre sere tuurāgu, jutiro wāmarore taa amitimi. To biro cā ca tiijata, wāmā quejerore to birora tii yaiocāgu tiimi. Wāmā quejero, bācā quejero menare añuro āpōtōti.

³⁷ Nūcā jīcū uno peera uje oco wāmāre, waibācā quejero poari, bācā poarip̄re pio jāatimi. To biro cā ca tiijata, uje oco wāmā, tii poarire tii yega batecācu. To biri uje ocoa jite batecoa, tii poari cāa yega yaicoa, bīicācu.

³⁸ To biri uje oco wāmarā, wāmā poaripū pio jāaricaro añu.

³⁹ Jīcū uno peera uje oco ca pāmārijep̄re ca jinirā, wāmā biperique peera jinimata, “Ca pāmārijep̄u wado añu” ca īirā niiri —īiupi Jesúsi.

6

*Yerijāarica rāmure trigo cāja ca tunerique
(Mt 12.1-8; Mc 2.23-28)*

¹ Jīcā rāmū Jesúsi, yerijāarica rāmū ca niiro, ote wejeri watoapū cā ca waa nānua waaro, cā buerā pea trigo dicare tune jee, cāja amorí mena ca apere jīquē jeeri, baa nānua waaupa.

² To biro cāja ca tiiro, jīcārā fariseos o biro cājare īi jāiñaupa:

—¿Ñee tiirā, yerijāarica r̄umare ca tii dotitirijere māja tiiti? —ñiupa.

3 To biro cāja ca ñiro, o biro cājare ñi yahupi Jesús:

—Māja, jīcāti David, cū mena macārā mēna queyama ñigu cū ca tiiriquire, jīcāti ano peera māja bue ñaatiti?

4 Umureco Pacu yaa wiipu jāa waa, pan, Umureco Pacu yee cāja ca jee dica woorigueren jee, paia wado cāja ca baarijeren baa, cū mena macārā cāre eca, tiiupi —ñiupi.

5 O biro cājare ñi nemoupi ñucā:

—Yū, Ca Nii Majuropeegu Macūa, yerijāarica r̄umū cāare yu doti majicā —cājare ñiupi Jesús.

Ca amo buericare Jesús cū ca catorique

6 Ape r̄umū yerijāarica r̄umū ca niiro, nea poo juu buerica wiipu jāa waari, bue jāo waaupi ñucā Jesús. Toopare niiupi jīcū, diámacū nāñā peere ca amo buericare.

7 To biri doti cūriquire ca jāo buerā, fariseos, cāre cāja ca wedejāapa wāmēre amarā, “¿Yerijāarica r̄umarena cū catiocāgati?” ñirā, cū jīcārena boca ña cote niiupa.

8 Jesús pea to biro cāja ca ñi tagoeñarijere majiri, o biro ñiupi ca amo buericare:

—Wāmu nācā doori, ano decomacā pee ea nācā waagüja —cūre ñiupi. To biro cāre cā ca ñiro, wāmu nācā doo, cū ca ea nācā waaro ña,

9 o biro cājare ñiupi Jesús:

—Jīcā wāmē mujare yu jāiñarucu: ¿Doti cūriquea, yerijāarica r̄umare ñee to tii dotiti, ñafarijere, añurije peere? ¿Bojocare catioriquere, jīa cōarique peere? —cājare ñi jāiñauipi.

10 To biro ñi, cū weja ca niirä niipetiräre ña, o biro ñiupi ca amo buericare:

—Mu amore juu pooya —ñiupi. Cū ca ñirore biro tiupi cū pea. To cōrora ca buemirica amo añucoaupa ñucā.

11 To biro cū ca tiirijere ñirā, fariseos pea buaro ajiari:

—Do biro peti Jesús're mani tiiratí? —ameri ñi wede peni jāo waaupa.

Cū bueräre Jesús cū ca beje jeerique

(Mt 10.1-4; Mc 3.13-19)

12 Tii r̄umurirena Jesús, ñatāga jotoapu waaupi, juu buegu waagu. Tii ñamire Umureco Pacare juu bue ñami cāti boeocoaudi.

13 Ape r̄umū boeri tabe, cū bueräre jāo cojori, cāja mena macāräre pua amo peti, dāpore püaga penituar ca niirä beje jeeupi, cū yee quetire ca wedeparäre.

14 To biri anija niiupa: Simón, ñucā cārena Pedro cū ca wāmeo tiiricu, Simón bai Andrés, Santiago, Juan, Felipe, Bartolomé,

15 Mateo, Tomás, Alfeo macū Santiago, Simón celote puna macū,

16 Santiago macū Judas, Judas Iscariote Jesús're ca wedejāa cōapu, to cānacārā niiupa Jesús cū ca beje jeericarā, cū yee quetire ca wede nemoparā.

Pa# bojocare Jesús cū ca buerique

(Mt 4.23-25)

17-18 Jiro Jesús ñatāga jotoapu ca niiricu, cāja mena duwi doo, ca buuri maniri yepare tua nācā eaupi. Toore, pa# cāre ca nānärā, pa# Judea yepa niipetiro macārā, Jerusalén macārā, dia pairi yaa buuro jotoa macā macāri Tiro, Sidón, ca wāme cātiri macāri macārā, Jesús cū ca wederijere ca tñorā dooricarā, cāja diariquere cū ametñenejato ñirā ca dooricarā, niiupa. Ñucā wātī yeri jāori ñañaro ca tamāorā cāa catio ecoupa.

19 To biri bojoca niipetirā Jesús're padeñarugamiupa, cā ca yeri tutuarije cāpare ca witirijera niipetirā ca diarique cātirare ca ametñenero macā.

Ujea niiriique, t̄gøeñña pairique

(Mt 5.1-12)

20 To cōrora Jesús pea cā buerā peere īa, o biro cājare īupi:
¡Ujea niiña māja, ca boo pacarā. Úmureco Pacu cā ca doti niiri tabea māja yaa tabera nii!

21 ¡Ujea niiña māja meçāre ca queyarā, añuro yapi ujea niirā māja niirucu!
¡Ujea niiña māja, meçāre ca otirā. Jiropare māja bui ujea niirucu!

22 ¡Ujea niiña māja, yu, Ca Nii Majuropeegu Macū yee jāori, mājare īa tuti,
mājare cōa wiene, mājare acaro bui tuti, ñañarāre biro jeeñori, mājare cāja ca īa junaro!"

23 To biro māja ca tamāori rāmure ujea niiña. Bāaropara ujea niiriique
mena niiña, umureco tutipare añurijere māja tiicojo ecorucu. Cāja ñicāapu
cāa, Úmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare o biri wāmera ñañaro
cājare tiiupa.

24 "¡Māja ca apeye pairā pea ñañaro māja tamāorucu, mee ujea niiriquire
māja bāa yerijāa!

25 ¡Māja meçāre añuro yapi añurā ca niirā, jiropare māja queya nucū yuju
bāañarucu!

¡Māja meçāre ca bui ujea nii niirā, jiropare ñañaro t̄gøeñarique pai māja
otirucu!

26 ¡Māja meçāre niipetirā cāja ca īi nācā bhorā, ñañaro māja tamāorucu! ¡To
birora tiiquíupa cāja ñicāapu cāa, Úmureco Pacu yee quetire wederi
maja jāa nii, ca īi dito nucū yujurā mena cāarel!"
cājare īupi Jesús.

Ca īa tutirāre mairique

(Mt 5.38-48; 7.12)

27 —Māja yare ca tuorā peera, o biro mājare yu īi: Mājare ca īa tutirāre
maiñā; ñañaro mājare ca tiirā cāare añuro cājare tiiya.

28 "Ñañaro māja bii bāa ñañarucu," mājare ca īi tutirāre, "Añuro mājare to
bijato," cājare īñā. Ñañaro mājare ca tii esperā cāare, juu bue bojaya.

29 Jicā, māre, jicā nāña wajopuare cā ca paajata, ape nāña cāare cāre paa
dotiya. Jicā māre jutiro jotoa macārore cā ca ēmajata, "Doca macāro cāare cā
amicoajato," ñicāñā.

30 No ca boogu cā ca boorijere māre cā ca jāiro, cāre tiicojoya. Mā yeere ca
ēmagu cāare, "Yare tueneñā," cāre ñiticāñā.

31 Aperā añuro mājare cāja ca tiiro māja ca boorore birora, māja cāa añuro
cājare tiiya.

32 "Mājare ca mairā wadore māja ca maijata, ¿ñee uno pee añurijere tii
ametuene nācārā māja tiiti? Ñañarije ca tiirā cāa to birora tiiriique cātima.

33 Añuro mājare ca tiirā wadore, añuro cājare māja ca tijata, ¿ñee uno peeere
añurije to bii ametuene nācāti? Ñañarije ca tiirā cāa to birora tiiriique cātima.

34 "Apeye unoore jāare tiicojorucuma," māja ca īi t̄gøeñarā wadore māja ca
wajojata, ¿ñee uno peeere añurije tii ametuene nācārā māja tiiti? Ñañarije ca
tiirā cāa, "Apeye uno jāa tiicojo ecorucu," īi t̄gøeñari ameri wajoma.

35 Māja pea to biro tiitirāra, mājare ca īa tutirāre mai, añurijere tii, apeye
unoore wajorā cāa, "Tee wapa jāare tiicojorucuma," īi yuericaro maniro tiiya.
To biro māja ca tiiro, paipo niirucu, māja yee ca niipe. Māja pea Úmureco

Pacu ati umareco niipetiropure Ca Doti Niigu puna muja niirucu. Cāa, añu ca ñitirā, ca bojoca ñañarā mena cāre, ca bojoca añugu niimi.

36 Muja cāa, ca ïa mairā niiñā, muja Pacu ca ïa maigu cā ca niirore birora.

Aperāre ïa bejeticāña

(Mt 7.1-5)

37 "Aperāre, "To biro biima," ïi ïa bejeticāña. Umareco Pacu cāa, "To biro biima," mujare ïi ïa bejetirucumi. Ñucā aperāre "Ñañaro ca tii ecoparāra niima," cājare ïi wedejāticāña. Umareco Pacu cāa, "Ñañaro ca tii ecoparāra niima," mujare ñitirucumi. Ñañarije mujare cāja ca tiirijere acoboya. Umareco Pacu cāa ñañarije muja ca tiirijere acoborucumi.

38 Ca cāotirāre cāja ca boo pacarijere cājare tiicojoya. Umareco Pacu cāa mujare tiicojorucumi. Mujare tiicojorucumi upa poapu añuro uta bijaro ñia jua dadocārica poa. Aperāre muja ca tiicojoricaro cōrora, Umareco Pacu cāa mujare tuenerucumi —cājare ñiupi.

39 Ñucā ati wāme ïi cōoñari cājare wedeupi:

—Mujara, ñ*jic*ca latigura, apī ca latigure cū juo jugue waa majicāgajati? cāja pharapura opepu cāja ñaajācoatigajati?

40 Jicca bueri maju uno peera cāre ca buegu ametānero maji ametānetimi. Biigapura, cā ca buerijere yapanogapu doca, cāre ca buegure birora bii eacum.

41 "Ñee tiigu mu pea mu capegapure yucu ducaro mu ca cāoriye peera ïa majiti pacaguu, mu yee wedegure yapega peere taa daacā ca jāñari daa peere mu ïa nānājeeti?

42 Mu capegarena yucu ducaro mu ca cāoriye ïa majiti pacaguu, ñee tiigu mu yee wedegure, "Yu yee wedegu mu capegapure taa daa jāñā, tii daare yure ami cāda dotiya," cāre mu ñiti? Watoara ca bii dito paiguu, mu capegare ca niiri ducaro peere ami cāda joya. To biro tiicāri jiropu docare, añuro mu ïa majirucu, mu yee wedegu capegapure taa daacā ca jāñari daare ami cādaraguu.

Yucugure tiigu dica mena ïa majirique nii

(Mt 7.17-20; 12.34-35)

43 "Jicāgu uno peera, yucugu añuricu ñañarije dica cātiti; yucugu ca ñañaricu cāa, añurije dica cātiti.

44 To cānacā yucupurena ca dica mena ïa majirique nii. Higore pota yucupure ca niirijere jeeyu mani. Uje cāare pota daaripure ca niirijere jeeyu mani.

45 Bojocu ca añugu, añurije wedemi, cā yeripure añurije ca niiro macā. Ñañaguu cāa, ñañarije wedemi, cā yeripure ñañarije wado ca niiro macā. To biri yeripure ca nii ametāeñe nācārijera ujerore witi.

Ca tugoeñā majiguu, ca tugoeñā majitiguu

(Mt 7.24-27)

46 "Ñee tiirā yu ca ñirijere tiiti pacarā "Wiogu, Wiogu," yure muja ñiti?

47 Yu pāto pee doori, yu yee quetire tuo, yu ca ñirore biro ca tiigua, "O biirije ca tiigure biro biimi," mujare yu ñirucu.

48 Jicāwii buaguu ñācāaro ope coa juo, ñātāga jotoara wii botarire wee ñee peo, ca tiiricāre biro biimi. Dia pai, duama ñiro, tutuaro tii wiire oco ca ñuma cāda tuu pacaro, petoacā yuguirucu t*ü*tiuipe, añuro tutua añuro cā ca quenorica wii niiri.

49 Yu ca ñirijere tuo pacaguu, yu ca ñirore biro ca tiitiguu, jicāwii buaguu, yepara tii pacaguu, wii botari ca nucū ñeepa tabe cū juotigura ca tiiricāre biro biimi.

Dia pai, duama ūiro, tutuaro oco ūmaa cōa tuuma ūirora, jīcā boota, wii boota dujaricaro maniropu ūmaa yuu bate yaiocāupe –cājare ūupi Jesús.

7

Uwamarā upu pade coteri majure Jesús cā ca catiorique (Mt 8.5-13)

¹ Bojocare to biro cājare ūi wede yapano, Capernaúm'pu waacoaupi Jesús.

² Tii macāre niiupi jīcā Roma macā, uwamarā wiogu, cāre ca pade bojari maju bħaro cā ca maigū, ca bii yaigupu re ca cuogu.

³ UWAMARĀ upu pea Jesús cā ca tii niirijere cāja ca wedero tħori, jīcārā judos're ca juo niirā mena cā pade coteri majure cā catiogu doojato ūigu, Jesús're cājare juo doti cojoupi.

⁴ Cāja pea to biro cā ca ūi cojoriarā Jesús pato earā, o biro cāre ūupa:

—Ani uwamarā upu mħu ca tii nemopu unora niimi.

⁵ Cāa, mani yaa pooga macārāre bħaro maimi. Ċāra jāa ca nea poo juu bueri wiire tii dottiwi —ūi eaupa.

⁶ To biri cāja mena waaupi Jesús. Mee, wiire ea waagħu doogħu cā ca birora, uwamarā wiogħu pea jīcārā cā mena macārāre o biro ūi dotti cojoupi:

—Wiogħu, tee jħorira pato wāċārique mena biitċāna. Yħa, yu yaa wiire māre ca jāa dotipu u no méé yu nii.

⁷ To birira mee, yu majuropeera māre yu amagu waatijāwa. Yure pade coteri maju cā ca diarike ametħuape wadore dotti cojoya.

⁸ Yu majurope cāa yu wiorā cāja ca dotirijere ca tiġi yu nii. Yu cāa uwamarāre yu cuo, yu ca dotirijere ca tiirāre. To biri cāja mena macā jīcāre, "Waagħija" yu ca ūiro, waami. Nucā apire, "Dooya" cāre yu ca ūiro, doom; yure ca pade cotegħu cāare, "Teere tiyya" yu ca ūiro, yu ca ūirore biro tiimi —ūupi.

⁹ Teere tħogħu, Jesús pea do biro pee ūi majitċā amojode nucāri, cāre ca nuna rāre o biro ūupi:

—Yee méé mħejre yu ūi. Ano Israel yepare jīcā u no peera ani uwamarā upu to cōrō bħaro "Yure tii nemocārucumi," cā ca ūi tħogħiex bayirore biro ca biigħure yu bħa ea ħaati —cājare ūupi Jesús.

¹⁰ UWAMARĀ wiogħu cā ca dotti cojoriarā pea wiipu tua earā, uwamarā wiogħure pade coteri maju bii yaigupu ca biimiricāre aňuro cati aňugħu cā ca niiro tua eaupa.

Ca manu bii yai weo ecorico macāre Jesús cā ca catiorique

¹¹ Ate jiro Jesús, Naín ca wāme cattiri macā pee, cā buerā, aperā bojoca paħha mena waaupi.

¹² Tii macāre ea waara, paħħ bojoca tii macā macārā mena ca manu bii yai weorico macā jīcāra ca niimiricā, ca bii yairicāre cāja ca yaara waaro īaupa.

¹³ Cājare īa, ca bii yairicā pacore boo paca īari, o biro cōrē ūupi:

—Jotien! —ūupi Jesús.

¹⁴ To cōrora waa, maja potire padeña, cā ca tiirora tii potire ca ami waara peea tua nucāupa. Jesús pea, o biro ūupi ca bii yairicāre:

—Wāmu, wāmu nucāna māre yu ūi —cāre ūupi.

¹⁵ To biro cā ca ūirje menara, ca bii yairicā pea cati tua wāmu nuu, wede jħo waaupi. To biro tii, Jesús pea cā pacore cāre tueneupi.

¹⁶ Atere īa ūi niipetirāpħu īa uwima ūrā, Ūmureco Pacāre o biro ūi nucā bħoupa:

—Jīcā Ūmureco Pacu yee quetire wede jaqueri maju do biro ca tiyya manigħu mani putore baua eam —ūupi.

Ñucā o biro ūiupa:

—Umureco Pacu cā yaarāre tii nemogu doogu doojapi —ūiupa.

17 To biro Jesú斯 cā ca tiirijere Judea yepa niipetiro macārā, ñucā too wejari macārā cāa queti tuo peticā cojoupa.

*Juan cā ca jāiñā doti cojoricarā
(Mt 11.2-19)*

18 Cā buerā cāre cāja ca wedero macā ate niipetirijere queti thoupi Juan. To biri cā buerā mena macārā pharāre juo cojo,

19 Jesú斯're o biro ūi jāiñā doti cojoupi:

—¿Mura mu niiti “ ‘Mesías doorucumi,* cāja ca ūiricu, ména apíre jāa yuegajatiqué?” cāre ūi jāiñarāja —ūiupa Juan.

20 To biro cā ca ūi cojoricarā Jesú斯 puto ea, o biro cāre ūiupa:

—Juan, bojocare uwo coeri maju, “¿Mura mu niiti, ‘Mesías doorucumi,’ cāja ca ūiricu, ména apí ca yueparā jāa niitiqué?” cāre ūi jāiñarāja jāare ūi cojojāwi —cāre ūiupa.

21 To biro cāre cāja ca ūiri tabera, Jesú斯 pea paú bojoca ca diarique cātirāre, ca upari punirāre, catioupi. Ñucā cāja yeripu ca wātāa jāñarā cāare cājare catio, paú ca ūatirāre cāja ca ūaro tii, cājare tiiupi.

22 To biro tii yapano, o biro cājare ūi yueupi Jesú斯:

—Waari, muja ca ūajārijere, muja ca ūaojārijere wedeya Juan're. Ca ūatirā ca niimiricarā ūa, upa yurirī cāa añuro waa maji, ca cami boarā cāa cami yati eco, ca ūotimiricarā cāa tuo, ca bii yairicarā cāa cati tua, ñucā ca boo pacarā cāa añurije quetire wede eco, biima.

23 “¡Ujea niiña, yu yee jāori ca ūtgoeña maa wijiatiagua!” ūi wederāja Juan're —ūiupa, Juan cā ca jāiñā doti cojoricarāre.

24 Juan, cā ca jāiñā doti cojoricarā cāja ca tua waaro jiro, too ca niirā bojocare o biro cājare ūi wede juo waaupi Jesú斯, Juan yee maquēre:

—¿Ñeere ūarā waara, ca yucu maniri yepapu muja waari? ¿Jicā wājo wino ca paa puurije mena ca yugui nucūri wājore ūarā waara muja biiri?

25 Tee méére ūarā muja ca biijata, ¿Ñeere ūarā waara muja biiri? ¿Jicā añurije ca juti jāñagure ūarā waara muja biirique? Muja, añurije juti jāñacāri ca niirā, cāja upari ca boorore biro ca tii nucu yujurā, wiorā yaa wiijeripu cāja ca niirijere muja maji.

26 ¿To docare ñee peere ūarā waara muja waari? ¿Jicā Umureco Pacu yee quetire ca wede jāgueri majure ūarā waara muja biirique? Cā petire muja ūarā waajacupa. Umureco Pacu yee quetire wede jāgueri majáca ca niirā ametēnero ca niigure.

27 Juan, Umureco Pacu wederiquepu o biro cāja ca ūi owa tuuricura niimi: “Mure cā maa queno yuejato ūigu, yu yue queti wederi majure mu jāguero cāre yu tiicojo.”[†]

28 Jicā peera ati yepa macā, Juan ametēnero ca nii majuropeegu maniupi. To biro cā ca biicā pācaro, Umureco Pacu cā ca doti niirī tabepura watoa macā ca niigu pee, Juan ametēnero ca niigu niimi —ūiupa Jesú斯.

29 O biro cā ca ūiro thorā, bojoca niipetirā, ñucā Roma maquēre wapa jee bojari majapu cāa, “Umureco Pacu cā ca ūirije díamacāra nii,” ūi majiri, Juan're uwo coe dotiupa.

* **7:19** Umureco Pacu cā ca tiicojo cojogu.   † **7:27** Mal 3.1.

30 Cäja pea o biro cäja ca biicäro, fariseos, doti cüuriquere ca jao buerä pea, Juan're uwo coe dotitiupa. To biro biirä, Ùmureco Pacu cäjare cä ca tii nemorëgamirijere junaupa.

31 O biro ii nänua waaupi Jesús:

—¿Ati cuu macärä bojocare, ñee mena yu ii cöoñaguti? ¿Ñiruare biro cäja biipi?

32 Wimarä jïcä yepapu epe duwirä cäja mena macäräre:

“Tõrogare jää putimijäwu; muja pea mäja bajatijäwu.

Boori bajare jää bajamijäwu; muja pea mäja otitijäwu,”
ca ii ameri acaro bui cojo niiräre biro niima.

33 Bojocare Uwo Coeri maju Juan, baariquere baati, üje ocore jiniti, ca biigü dooupi. To biro cä ca biirijerenä, “Ca wäti jänagü niimi,” cäre muja iiupu.

34 Cä jiro yu doowu ñucä, yu, Ca Nii Majuropeegu Macä, baariquere ca baagü, üje ocore ca jinigu. To biro yu ca biirijerenä ñucä muja pea: “Ca baa pacagu, ca jini pacagu, ñañarä mena macä, Roma maquere wapa jee bojari maja mena macä niimi,” yure muja ii.

35 Biropuha Ùmureco Pacu yee majiriquea, cäre ca nünurä menapu bii ñiocä —iiupi.

Simón fariseo yaa wiipu Jesús cä ca waarique

36 Jïcä fariseo Simón ca wäme cütingü Jesús're: “Yu püto baagü dooya,” cäre iiupi. To biro cä ca iiricu cä yaa wiipu waari, baariqué peorica pü püto ea nuu eaupi.

37 Tii macäre niiupo jïcõ nomio, ñañarije ca tiigo. Cö pea, “Fariseo yaa wiipu baagü waajagü Jesús,” cäja ca iirijere tñori, alabastro cäja ca iirica dadaro, ca juti añurijere chocärico, jää eaupo Jesús püto.

38 Otigora, Jesús dëpori püto pee waari, cö cape oco menara cä dëporire weyouspo. To biro tiicä cö poa menara tuu bopo, cä dëporire üpü, ca juti añurije pio peo, tiiupo.

39 To biro cö ca tiiro ïagü, “Yu yaa wiipu baagü dooya” Jesús're ca iirica fariseo pea:

—Ania diámacära, Ùmureco Pacu yee quetire wede jëgueri majëra cä ca nijijata, to biro ca biigo yure padéñacumo, “Ñañarije ca tiigo niimo atio,” ii majibocumi doca —ii tagoeñauapi.

40 To cörora Jesús pea o biro cäre iiupi fariseore:

—Simón, jïcä wäme mure yu iirugä —iiupi.

To cä ca iiro:

—Jau, Buegu, yure wedeya —cäre iiupi Simón.

41 Jesús pea o biro cäre ii wede nänua waaupi:

—Puarä umua, wapa moouparrä wapa tiirica tiiri ca wajogare. Jïcä quinientos rümarí pade wapa taaricaro cöro, apí pea, cincuenta rümarí pade wapa taaricaro cöro, cäre wapa moouparrä.

42 Cäja ca wajoricu pea cäre cäja ca wapa tiipe uno cäja ca chotiro macä, cäja püaräpürena “Yure muja ca wapa moorijea to birora to biicäjato, cäjare iiupu,” mu pea iiñaqué yua. Mu ca tagoeñajata, ¿niipe buaro peti cäre cä maigajati? —cäre ii jääñaupi Jesús.

43 To biro cä ca ii jääñiaro:

—Yura, paipo cäre ca wapa moomiricu pee cäre mai ametüenecumi —iiupi.

To biro cäre cä ca ii yäuro tñogü:

—Díamacära mu ii —cäre iiupi Jesús.

44 To biro cäre ii, nomio peere ïari, o biro cäre iiupi Jesús, Simón're:

—¿Mu ūati atiore? Mu yaa wii yu ca jāa dooro, yu dāpori yu ca coepe oco yare mu tiicojotijāwū. Cō peas, cō cape oco menara yu dāporire weyori, cō poa nāpō menara tuu coe bopomo.

45 Yu ca earo, yu wajopuare ūpū boca, mu tiitijāwū. Cō peas, yu ca jāa europura yu dāporire ca ūpū jhōjāgo, ūpū yerijāatimo.

46 Nūcā yu dāpuga cāare ca jutí añurije yare pio peo, mu tiitijāwū. Cō peas, yu dāporire ca jutí añurije pio peomo.

47 To biri māre yu ū: Paas ñāñarije cō ca tiiriquere acobo ecomo, bāaro yare cō ca maïro macā. Petoacā ñāñarije ca tiiricure acobojata, petoacā cāca mairijere iñnomi —iñupi.

48 To biro cāre ū, o biro iñupi nomio peere:

—Ñāñarije mu ca tiiriique acoboriquepu nii —cōre iñupi.

49 To biro cā ca ūiro tuorā, aperā cā ca juoricarā peas o biro ameri ū jāiñupa:

—¿Ania ñiiru uno peti cā niicāti niija, bojoca ñāñarije cāja ca tirijepu cāare ca acobocāgħua? —ameri iñupa.

50 Jesú斯 pea o biro iñupi ñucā nomio peere:

—“Yare ametħeneċārūcumi,” mu ca ū tagoeña bayirije jħori, mu ametħene eco. Tagoeñarike paitigora tua waagoja —cōre iñupi.

8

Jesús're ca tii nemorucuricarā romiri

1 Ate jiro Jesú斯 paas macāriphre Umħareco Pacas cā ca doti niiri tabe maquē añurije quetire wede yujuupi. Cā buerā pua amo peti, dāpore phaga penituario ca niirā,

2 ñucā nomia jīcārā ca wātħā jāa ecoricarāre cā ca catioricarā romiri, cāre bapa cāti yujuupa. Cāja watoare waapro María, ñucā cōra Magdalena ca wāmē cātigo, jīcā amo peti, ape amore phaga penituario ca niirā peti wātħā cāja ca witirico.

3 Apeo, wiogħu Herodes yeere īa nənħejje bojari maju ca niiri Cuza nəmo Juan, to biri apeo Susana niupi. Aperā paas romiri cāja ca cħorije mena cāre ca tii nemorucuricarā niupi.

Oteri maju re ū cōoñari cā ca wederique

(Mt 13.1-9; Mc 4.1-9)

4 Paas bojoca macāri macārā cōrora Jesú斯're īarħgarā waaupa. To biri paas cāja ca nea pooro ati wāmē ū cōoñari, cājare wedeupi Jesú斯:

5 —Jīcā oteri maju cā otore otegħu waaupu. Cā ca dee bate otero jīcāgaari maapu ñāaupe. To biri bojoca teere u ta yao batecā, ñucā minia cāa doo, teere baacā, tiicāuparā.

6 Apeye ñāaupe ūtā watoapu. Wīiñami, jita uje meniroacā ca niiro macā, oco manima īllo jinicoaupu.

7 Ape gaari pota watoapu ñāaupe. Pota mena jīcārira bueħa ñāmi, pota pee teere bueħa ametħa biato yaiocāupu.

8 Apeye pea añuri jitaphre ñāacūmuupe. Tee añuro bueħa, jīcā jati cien apegħaari peti dica cātiupe —iñupi.

Atere o biro ū yapano, tutuaro wederique mena o biro iñupi Jesú斯:

—Ja amoperi cātirā tħoħya yu ca iñrijere!

¿Nee tiiro ū cōoñarike to niiti?

(Mt 13.10-17; Mc 4.10-12)

9 Cā buerā pea, “Ate ū cōoñarike, do biro īrrugaro to ūti?” cāre ū jāiñupa.

10 Jesú斯 pea o biro cājare ūupi:

—Mujara Ūmureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquē ca majiñā maniriquere māja ca majiro mujare tiimi. Aperā peera ūi cōoñarique mena cājare yu wede, “Yu ca tiirijere ca ūarā nii pacarā ūa majiti, yu ca wederijere tao pacarā tao majiti, cāja biijato ūigu,” ūupi.*

*Oteri majure ūi cōoñari cā ca wederiquere Jesú斯 cā ca wede majorique
(Mt 13.18-23; Mc 4.13-20)*

11 ”Ate nii ūi cōoñari yu ca wedejārijere ca ūrugarije: Ote apegaaria, Ūmureco Pacu wederique nii.

12 Ote ape ca ūaarica maa pea, Ūmureco Pacu yee quetire ca tūorā niima. Jiro Satanás doo, añurije queti cāja ca tūomiriquere ēmacācumi, teere díamacā tao nūnuejeri ametuarema ūigu.†

13 Ca ūtā cātiri yepa pea añurije quetire tūorā, ūjea niirique mena ca tūorā niima. Bucuarucu ūami, nucōri manima ūiro ca jiniriquere birora, tee juori ūaflaro cājare to ca bii earora, cāja ca tao nūnuejemiriquere yerijāacāma.

14 Ote ape ca ūaarica yepa ca pota yucu cātiri yepa pea, añurije quetire ca tūorā niima. Tao pacarā ūgoeñarique pai, pairo apeye cāhoruga ūgoeñia, ati yepare cati niirā cāja upari ca boorore biro cāja ca tii ūjea niirije mena teere tii yaio batecāma. To biro dica manirora ca yairicarore birora biicāma. Bucua yapanotirora ca bii yairijere biro biima.

15 Ote ape ca ūaarica yepa ca jita añuri yepa pea, bojoca añuro yeri ūgoeñarique cātiri, añurije quetire tao, tee ca ūirore biro tii nūnuejee, to birora ūgoeñia bayicōa nii, ca biirā niiri añuro ca dica cātiricarore biro biima — cājare ūi wederupi Jesú斯.

*Jia boericagare ūi cōoñari cā ca wederique
(Mc 4.21-25)*

16 —Jicū peera jia boericagare jote mena bāato dopo, ūucā cāni pejarica tabe doca pee dopo, ūruga méé jia boemi. Emāaro pee peorugu, ca jāa doorāre to boejato ūigu pee doca, jia boemi.

17 Teere birora yaioropu ca niirije, majiñā manirijera biicā yerijāa waa, biiti. ūucā jicārāra majirique cāa niipetirāpu majiñā manirijera niicā nūnua waa, biiti.‡

18 To biro añuro tħoħya: Yū yee quetire aperāre ca wede majiogħra, bħaro jañuro cā ca majipere tiicojorucumi Ūmureco Pacu. To biro ca tħitigħu, cā ca majirugħa ūgoeñamirijepura ēma ecocoarucumi —cājare ūupi Jesú斯.

*Jesú斯 paco, cā bairā
(Mt 12.46-50; Mc 3.31-35)*

19 Jesú斯 paco, cā bairā cāre ūarā waamiupa. Paħħ bojoca cāja ca niiro macā, cā pħotopu ea waa majitiupa.

20 To biro to ca niirā mena macā jicā:

—Mu paco, mu bairā mure ūarāgarā, macāpħu mure yue niima —cāre ūupi.

21 To biro cā ca ūiro, Jesú斯 pea o biro cāre ūi yuħupi:

—Yu paco, yu bairā, Ūmureco Pacu yee quetire tħorri, tee ca ūirore biro ca tii nūnuejerā niima —ūupi.

*Winore, oco ca jaberijere, Jesú斯 cā ca yerijāa dotirique
(Mt 8.23-27; Mc 4.35-41)*

22 Jicā rħemu Jesú斯 cā buerā mena cūmua pairicapu ea jāa, o biro cājare ūupi:

* **8:10** Is 6.9. † **8:12** To biro maa pħoto ca ūaariquere minia cāja ca baa batericarore biro biima.

‡ **8:17** To biro yu wederique ca majiñā manimiriquere niipetirāpu majirucuma.

—Jamu. Utabucura ape nñapu mani tĩa waaco —ñiupi. To biri tĩa waaupa.

²³ Cūja ca tīa nñ̄n̄ha waaro, Jesú斯 pea cānicoaupi. To biro cū ca bii ditoye tiirare, buaro ca wino paa puu cōa pooro oco jabe nñ̄n̄ha dooupe. To biro ca bijro, cūmua peera pairo oco ñ̄naiañ̄a duuropē tictāupe.

24 To cõrora cã buerã pea Jesùs're wãcõrã, o biro ñiupa:

—¡Buegʉ, Buegʉ dua waarā mani bii nije! —cāre ūupa.

To biro cāja ca īiro Jesūs pea wācā, winore, ca jaberijere, yerijāa dotiupi. To cōrora wino, oco ca jaberije aňuropu yerijāa peticoaupa.

25 To biro ca biiro cū buerāre o biro ūiupi Jesús:

— „Manire ametüenecārucumi“ mäja ca ūtägoeñä bayirije do biro to biijäri?
— ūtäipi.

Cūja pea to biro ca biirijere īa učua, ñee pee ëi majiticā, o biro ameri ëi jāiñaupa:

—¿Ñiru uno peti cā niibuti ania, winopara, oco ca jaberijepara, cā ca dotirore biro añuro cūre ca tuo nñuejero ca tiigha? —ñiupa.

Gerasa macū ca wātīa jāa ecoricū

(Mt 8.28-34; Mc 5.1-20)

²⁶ Biirique peti Gerasa yepa, tabacara ape nñña peere Galilea yepa ãpötñaro ca nñri yepapure tia ea waupa.

²⁷ Jesūs cū ca māa nūcārije menara, jīcū bojocū, tii macā macā, ca wātāl jāa ecoricū cāre ūmaa bocaupi. Mee, yoaro juti jāñati, wiipare niiti, majā operi watoaripa nii, ca biigū niilipi.

28 Jesú's/re īacāgupua, cū ājuro jupearí mena cū jħugero īnaanuu waari, o biro īi acaro buuiipi:

—“¡Yere pato wācōticāña Jesús, Umareco Pacá ati umareco niipetiopare Ca
Doti Niigū Macá! ¡Ñañaro yere tiiticāña,” māre yu iñi —cūre iñupi.

29 Wātī atere to biro ūiupi, "To cōrora cāre witi waagūja," Jesús cāre cā ca ūiro macā. Paū ūiiri wātī cāp̄ure ūaajāa nucā eearucuupi. To biri no ca booro biiremi ūirā, cā dāporire, cā amorire, come daari mena cāja ca jiacāmijata cāare, teere tāa jude batecā, ca yucā maniri yeparip̄e cā ca ūmaa duticā yai waarucuro, cāre tiirucuupi wātī.

30 Jesúš pea o biro cüre ūi jāiñauipi:

—¿Do biro mu wāme cətiti? —cāre ūipi. To biro cū ca ū jāñaro, cū peá:

—Yúa, Legión yú wāme cūt —cāre ī yūupi. Atere o biro īupi, pau wātīa cāpāre cāja ca jāarique ca niiro macā.

31 Cūja pea:

—Ca ūcūari opepʉ jãare tiicojoticāña —īi jāiupa Jesús're.

32 Tii tabe macā buuro peere pau ecaricarā yejea baa niiupa. To biri wātīa peea:

—Cūjapure jāare jāa dotiya —īupa. Jesús pea cūjapure cūjare jāa dotiupi.

³³ To côrora wâtiä pea bojocapure ca niiricarä witi waa, yejea peere ñaañää nucä eaupa. Cäja ca jäärorä, yejea pea tii buuro macä tûdipu ûmaa meca bua waa, tiirapu ñaañua, dua yaicoaupa.

³⁴ Yejeara ca cotelimiricarā pea to biro ca biirijere ūari, ūmaa duti tua waa macā macārāre, macā tūjaro macārāpu cāare teere cūjare wedeupa.

35 Bojoca peo to biro ca biiriquere iarā waupa. Jesús phto earā, wātīa cāja ca witi weoricá peerá juti jāñacáricupáre, nūcā añuro bojoca catí añugupá, Jesús phto ca duwigüre cüre ñaupa. To biro cū ca biúro iarā, bħaro uwiupa.

36 Ca wātā jāa ecoricħure Jesúš c̄re cū ca catioro ca īaricarā peah.

—O biro tii catio ecojāwi —cūjare ūj wedeupa.

37 Teere tuorā, Geresa yepa macārā niipetirāpura uwima ūrā:

—Waacoagēja. Anore niiticāña —ūrupa. To biri Jesūs cūmuapu ea jāa, waacoaupi.

38 To biro cū ca biiro, ca wātājāñagure cū ca catoricu peā:

—Yū cāa, mū mena yū waaru —būaro Jesūs're ūjāimiupi.

39 To biro cū ca ūro tuogē, o biro cāre ūrupi Jesūs:

—Dooticāña. Mū yaa wii pee tua waari, Uムureco Pacu añuro māre cū ca tūrije niipetirore mū yaarāre wedeya —cāre ūrupi.

To biro cū ca ūro waa, macā macārā niipetirāre Jesūs cāre cū ca catoriquere cājare wede peticāupi.

Jairo macō, to biri Jesūs jutirore ca padēñarico

(Mt 9.18-26; Mc 5.21-43)

40 Jesūs, utabūchra ape nānā peere cū ca tua tāa earo, bojoca peā ujea niiriqe mena cāre bocaua, niipetirā cāre ca yue niircarā niiri.

41 To biro cū ca bii tāa eari tabera jīcū, nea poo juu buerica wii wiogē Jairo ca wāmē cātigē, Jesūs pāto eari, cū dāpori pāto cū ājuro jupea mena ea nuu waari:

—Yū yaa wiipu dooya —cāre ūrupi.

42 Cū macō jīcōra ca niigo, pāa amo peti, dāpore pāaga penituarō ca niiri cāmari ca cāogo bii yaigopu biiupi.

Toopu waagē cū ca bii nānā waaro Jesūs mena paā bojoca uta bijaroacā tuutu nānā waapaupi.

43 Cāja watoare niiupo jīcō, pāa amo peti, dāpore pāaga penituarō ca niiri cāmari peti ca dī waa yerijāatirje ca diarique cātigo. Cōre uco tiiri majare wapa tīma ūgo, cō ca cāomiriqe niipetirje tiicojo peoticāupo. Jīcū peera cōre uco tii catioticāupi.

44 To biri Jesūs ūro pee doo, cū jutiro yapare padēñaupo. Cō ca padēñarora, cōre ca dī waa niiriye jīcātō dī taticoaupe.

45 To cōrora o biro ūjāñaupi Jesūs:

—¿Nīru yure cū padēñajāri? —ūrupi.

Niipetirāpura: “Jāa padēñatijāwū,” cāja ca ūro macā, o biro cāre ūrupi Pedro peā:

—Buegē, paā bojoca māre ca nānārā, uta bijaroacā cāja ca tuumicōa nānā waa pacaro, “¿Nīru yure cū padēñajāri mū ūjāñati?” —cāre ūrupi.

46 To biro cāre cū ca ūjāñati Jesūs peā:

—Yee mēé yū ūjāñati, jīcā yure padēñabūwī. Yū ca tāgoeñā tutua maji niiriye to ca waa ūmaa waaro yū tāgoeñajāwū —ūrupi.

47 Nomio peā to biro cū ca ūro, do biro bii duti majitima ūgo, nanagora cū pāto pee waa, cū dāpori pātopu cō ājuro jupearī mena tuetu ea nuu waari, niipetirā cāja ca tāgoropu:

—O biiriye diarique cātima ūgo, mū jutirore yū padēñajāwū. Yū ca padēñarora, yū ca diarique cātirije yure ametuacoa —ūjā wedeupo.

48 To biro cō ca ūro, Jesūs peā o biro cōre ūrupi:

—Macō, “Yure catiocārucumi,” mū ca ūjāñati bayirijera mū ca diarique cātirijere māre ametuacō. Tāgoeñariqe paítigora waagoja —ūrupi.

49 Ména, Jesūs to biro cū ca ūjāñati tabera, nea poo juu buerica wii wiogē Jairo yaa wii macū ea, o biro cāre ūrupi:

—Mee, mū macō bii yaicoajāwo. Buegē pato wācō nemoticāña —cāre ūrupi.

50 Jesūs peā teere tuori, o biro ūrupi Jairore:

—Uwiticāña. Díamacū tuo nānājeeyā, mū macō ametuacārucumo —cāre ūrupi.

51 Jairo yaa wiiph eaghh, ca bii yairico pach, cō paco menare, Pedro, Juan, Santiago jāari wadore jāa waa dotiupi Jesú.

52 Niipetirā bharo thgoeñarique pairique mena cōre oti niiupa. Jesú pea o biro cājare ūupi:

—Otiticāña. Daquego bii yaigo méé biimo. Cānigo tiimo —ūupi.

53 To biro cū ca ūiro thorā, niipetirā cāre boca buicāupa Jesú's:re:

—Mee, bii yaicoajāwo —ūima ūirā.

54 To biro cāre cāja ca ūi bui pacaro, cō amore ūneerí, tutuaro wederique mena o biro ūupi Jesú:

—Daquego, wāmh nucāña —cōre ūupi.

55 To biro cā ca ūrora, cō pea cati tua eaupo; cati tua eagora wāmh nucā cō ca ūriro Jesú pea:

—Cōre baarique ecaya —cājare ūupi.

56 Ca bii yaicoaricophra cō ca cati tuaro ūrā, cō pacha pea ūa uchha yaicoa, ūneee pee ūiticāupa. Jesú pea, to biro ca biiriquere: “Jich peerena wedeticāña,” cājare ūupi.

9

Jesú cā buerāre cā ca thicojo cojorique

(Mt 10.5-15; Mc 6.7-13)

1 Jesú cā buerā, phaa amo peti, dhapore phaga penituarco ca ūiirāre neori, yeri tutuarique, doti majirique cājare thicojoupi, wātha cāja ca ūiirō cōrorena cōa wiene maji, diariquere ametheene maji, cāja ca ūi majipere biro ūigu.

2 To biro tii, Uhureco Pach cā ca doti ūiiri tabe maquēre wede, ca diarāre cāja diarique ametheene, cājare ūi dotigh thicojoupi.

3 O biro cājare ūupi:

—Maa waarā mhaja ca cho waape ūnora jee waaticāña: tuericagh ūnora, wajopoa ūnora, baarique ūnora, wapa ūirica ūiri ūnora, to biri jutí mhaja ca wajoa jānape ūnorená, jee waaticāña.

4 Noo mhaja ca eari wiira niicāña. Tii wiira nii, apero waarraph ūucā ūi wiire mhaja witirucu.

5 Jich macā macārā ūno mujare cāja ca bootijata, ūi macāre witi waarrā, ūi macā maquē jita mhaja dhaporiphare ca ea tuarijere paa bate cūu, waacoarāja, “Mujare jāa ca wederijere mhaja ca ūorugatirije jhori, mhaja yee wapa ūññaro mhaja tamhorucu,” cājare ūi majorā —cājare ūi cojoupi Jesú.

6 To biri cāja pea, macāri niipetirijeph waa, aññuriye quetire wede, ca diarique chatirāre cāja diarique ametheene, ūi yujuupa.

Herodes cā ca thgoeñā amarique

(Mt 14.1-12; Mc 6.14-29)

7 Wiogh Herodes, Jesú cā ca ūi ūiirije niipetirijere queti ūoupi. Teere ūoagh, dō biro ūi majitupi: “Jicārā Juan ūiiquīrīca cati tuajapi,”

8 aperā pea: “Elías baua eaghh bijjapi,” ūucā aperā: “Tiramhph macārā, Uhureco Pach yee quetire wede jugueri maja ūiiquīrīcarā mena macā cati ūuagh bijjapi,” cāja ca ūiro macā.

9 To biro cāja ca ūiro thori, o biro ūupi Herodes pea:

—Yura, Juan dhupagare yh paa taa dotiwa doca. To docare, ¿ñiru peti cā ūiigajati, to cōro phaa cū ca ūi ūiirijere cāja ca wederucurijere yh ca ūoagh pea? —ūupi. To biri Jesú's:re bharo cāre ūarugarcumiupi Herodes.

Pah bojocare Jesú cā ca baarique ecarique

(Mt 14.13-21; Mc 5.30-43; Jn 6.1-14)

10 Că buerā tua earā, cāja ca tiiriquere wedeupa Jesús're. Că pea cāja wadore juo cojo, Betsaida ca wāme cūtiri macā pee cūjare juo waacoaupi.

11 Bojoca pea toopu cū ca waariquere majiri, cāre nūnūcoaupu. Toopu cāja ca ēmu ea waaro, añuro cājare boca, Ùmureco Pacu cū ca doñi niiri tabe maquēre cājare wede, ca diarique cūtirāre cājare catio, cājare tiiupi Jesús.

12 Ca naio waaro īarā, cū buerā pua amo peti, dāpore pāaga penituaro ca niirā pea Jesús pāto waa, o biro cāre īiupa:

—Bojocare "Waarāja," cājare īiña. Waa, pāto jañuri ca niiri macāri pee cāja ca cānipa taberi, cāja ca baapere, cāja amarā waajato īigū. Ano maní ca niiri tabera ñee uno mani —cāre īiupa.

13 To biro cāja ca īiro:

—Mujara cājare baarique ecaya —cājare boca īiupi Jesús.

Cāja pea o biro cāre īiupa:

—Pan jīcā amo cōro niirije, pātarā wai, to cōroacāra jāa cāo, ano ca niirā niipetirā cāja ca baapere jāa ca wapa tiirā waatijata —īiupa Jesús're.

14 Ùmua wadora jīcā amo cōro mil peti niiupa. To cōro paú cāja ca niiro īa pacagu:

—Cincuenta niirāri wado cājare duwi dotiya —īiupi Jesús, cū buerāre.

15 Cāja pea cū ca tii dotirore birora bojocare cājare duwi dotiupa.

16 To biro cāja ca tii yapanoro īa, jīcā amo cōro ca niirije pan'gaarire, wai pātarārē ami, Ùmureco tuti pee īa māneri, "Ate jāare mā ca baarique tiicojorijere añurije jāare īa cōa peo bojaya" īi jāi yapano, teere pee bato, cū buerāre tiicojoupi bojocare cāja bato cojotato īigū.

17 Bojoca niipetirā pea teere baa yapi peticoaupu. Ca dājarije peera pāa amo peti, dāpore pāaga penituaro niiri pijeeri peti jeeupa ñucā cū buerā pea.

Pedro: "Cristo mā nii," Jesús're cū ca īrique

(Mt 16.13-19; Mc 8.27-29)

18 Jīcā rāmu, Jesús bojoricaro cā ca juu bue niiro cū buerā cāa cā mena niiupa. Cā pea o biro cājare īi jāiñaupi:

—¿Bojoca, "Ñiru niimi," yāre cāja ñirucuti? —īiupi.

19 To biro cā ca īi jāiñaro, o biro cāre īi yārupa cāja pea:

—Jīcārā, bojocare Uwo Coeri maju Juan niimi; aperā Elías niimi; ñucā aperā pea, "Tírumāpu macā Ùmureco Pacu yee quetire wede jāgueri māja ca niiquíricarā mena macā ca cati tuaricu niimi," māre īima —cāre īiupa.

20 To biro cāja ca īiro:

—Māja pea ¿"Ñiru niimi," yāre māja īiti? —cājare īi jāiñaupi.

To biro cā ca īi jāiñaro, Pedro pea:

—Māa, Ùmureco Pacu cū ca tiicojorichu, Cristo mā nii —cāre īiupi Jesús're.

Cā ca bii yaipere cā ca wederique

(Mt 16.20-28; Mc 8.30-9.1)

21 Jesús pea:

—Atere jīcā peerena wedeti majuropeecāna —cājare īiupi.

22 To biro jīcā ñucā:

—Yā, Ca Nii Majuropeegu Macāa, paú ñāñarije tamāo, judíos're ca juo niirāre, paia aparāre, doti cūtiriquere ca juo buerāre, īa junu eco, jīa cōa eco, yā ca biiplerā niicāro bii. To biro cāja ca tiimijata cāare, itia rāmu jiro yā cati tuacoarucu ñucā —īi wedeupi Jesús, cū buerāre.

23 Jiro niipetirāre o biro īiupi Jesús:

—Jicū, yu buegu ca niirugu uno, mu majurope mu ca tiirugarijere yerijāari, to cānacā rūmura yu yee jāori ūnañaro tamu pacagu, to birora tāgoeñā bayicōa niña.

24 Cū ca cati niirijere ca maigua, cū ca catipere bhatirucumi. Yū yee jāori ūnañaro ca tamu yaigua, ametuarucumi.

25 ¿Bojocure ñee pee añurije to tiiti, ati yepa maquē apeye niipetirijeparena c̄hocā pacagu, cū majuropeera cū ca cati niirijere cū ca tii yaio nacōcājata?

26 Jicū yure ca tuo nunaujeegu nii pacaga, yū yee maquere, yū yee quetire, wederagatigū ca bobo nucū yujugara, yū, Ca Nii Majuropeegu Macā cāa, yū ca boe baterije, yū Pacu cū ca boe baterije mena, ūucā Úmureco Pacu puto macārā ca ūnañarije manirā cāja ca boe baterije mena, yū ca doori rūmure yure ca tuo nunaujeegu cū ca niirijere wederugu, yū bobo jañurucu.

27 Díamacū mujare yu ii: Jicārā ano ca niirā, Úmureco Pacu cū ca doti niirijere ūatirāra bii yaitirucuma —ii wedeupi.

Jesús cū ca baurije ca wajoarie (Mt 17.1-8; Mc 9.2-8)

28 Atere cū ca ūricaro jiro, jicā amo peti, ape amore itiaga penituario ca niiri rāmari ca nii waaro, ūtāgupu juu buegu waagu, Pedro, Santiago, Juan jāare bapa c̄eti waapi Jesús.

29 Toopu cū ca juu bue niirora, cū diámacū cū ca bojoca baurije wajoacoupe. Cū jutiro cāa bāaro boti ajiyaarito biicooupe.

30 To biro cū ca bii niiri tabera, umua puarā baua ea nacā, Jesús mena wede peni niiupa. Cūja pea Moisés, Elías niiupa.

31 Bāaro ca ajiyaa boe baterije watoapu niicāri, ūnañaro Jerusalén'pu Jesús cū ca bii yaipere wede peni niiupa.

32 Pedro, to biro cū mena macārā pea bāaro cājare ca wāgoa eyo pacaro, to biro ūacā niima ūirā, Jesús cū ca boe baterijere, ūucā umua puarā cū mena ca niirāra ūupa.

33 Cūre cūja ca camotati waarora, Pedro pea cū ca ūrijere “To biirije yū ūicu” ūiti pacagu, o biro ūipi Jesús're:

—Buegu, anopu mani ca nijijata, aňu majuropeecā. To biro itia wii, wii pīri mani tiico. Mu yaa wii jicā wii, ape wii Moisés yaa wii, Elías yaa wii, mani tiirucu —iiupi.

34 To biro cū ca ūniirora, bueri bārua cājare duwi ūnaapea ea, paa ūmaa nacōcāupa. Bueri bārua watoapu ūirā, bāaro uwiupa.

35 To biro cājare ca biiri tabera, bueri bārua watoapu wederique o biro ūi cojoupa:

—Ani niimi yū Macā, yū ca beje amiricu. Cūre taoya —ii wedeoupa.

36 Tee wederiquere cūja ca tuo jiro, Jesús jicāra tua nacācāupi. Cūja pea atere cūja wado majicā niiupa. Jicā cuu, to biro ca biirijere cūja ca ūriquere, jicā uno peerena jicā wāme ūnora wederucu ūitiupa.

Wāmu ca wāti jāa ecoricure Jesús cū ca catiorique (Mt 17.14-21; Mc 9.14-29)

37 Ape rāmu, ūtāgu jotoapu ca niiricarā cūja ca duwi waaro, paú bojoca Jesús're bocarā waupa.

38 Jicā bojoca watoapu, Jesús're o biro ūi cojoupi:

—Buegu, yū macā jicāra ca niigare, cūre ūna petopura.

39 Wāti cāpure ūnaajāa nacā eari, cū ca acaro bui mecaro tii, cū ca dia ūnaaro tii, ūucā cū ajeropu jopo wit, cū ca biro cūre tiimi. ūnañaro peti cūre tiicāmi. Cūre pitirugati majuropeecāmi.

40 Ma buerā cāare, “Wātīre cōa wiene bojaya,” cājare yu ūimijāwū. Cāre cōa wiene majitijāwa —cāre ūiupi.

41 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro ūi yehupi:

—iAgó niya, díamacū tauti, ca bojoca ūañarā peti nii, ca biirā! ¿No cōro yoaro māja mena nii, to biro māja ca bii niirijere nucā, yu bii niigati? Ano pee mā macāre ami dooya —ūiupi.

42 Jesús puto cā ca ea nānua waarora, wātī pea ūucā yepapū cāre tii cōa cūu cojori, tutuaro cā ca yugui mecaro tuiupi. To biro cā ca tii pacaro, Jesús pea wātīre tuti cōa wiene, cāre tii catio yapāno, cā pacāre cāre tueneupi.

43 To ca niirā niipetirāpura U'mareco Pacū do biro ca tiiya manigū cā ca niirijere ūa uchā, do biro pee ūiticāupa.

*Cā ca bii yaipere phati Jesús cā ca wederique
(Mt 17.22-23; Mc 9.30-32)*

Niipetirāpura Jesús to biro cā ca tiirijere ūa uchā, do biro pee ūi majiti, cāja ca bii ditoye, o biro ūiupi Jesús cā buerāre:

44 —Atere añuro tuori, acoboticāna. Yu, Ca Nii Majuropeegū Macāre jāa dotirā, aperāpura yure tuijorucuma —ūiupi.

45 Cāja pea to biro cā ca ūirijere tao majitiupa, cāja ca tao majitipere biro ūiro, cāja ca tao puoborijere tii acoboriquere biro cājare ca niicāro macā. ūucā apeyera “To biro mā ca ūirijere jāare wede majioñā,” Jesús're ūi jāiñarugarā cāa, uwī jañuupa.

*¿Ñiru pee cā niiti, ca nii majuropeegū?
(Mt 18.1-5; Mc 9.33-37)*

46 ūucā Jesús buerā cāja majurope:

—¿Niipe mani mena macū ca nii majuropeegū cā niigati? —ameri ūi wede pai niupua.

47 Jesús pea to biro cāja ca ūi tugoeña wede pai niirijere majiri, jīcū wimagine cāre ami, cā puto nacōri, o biro cājare ūiupi:

48 —No ca boogū yu wāmē mena ani wimagine ca ūeegua yurena ūeegū tiimi. ūucā yure ca ūeegua, yure ca tuijorucu cāare ūeegu tiimi. To biri māja niipetirā watoare, watoa macāre biro ca niigū pee, ca nii majuropeegū niimi —ūiupi Jesús, cā buerāre.

*Manire ca junatigua, mani mena macā niimi
(Mc 9.38-40)*

49 Juan pea o biro ūiupi:

—Buegu, jīcū mā wāmē mena ūicāri, ca wātīa cōa wiene niigare jāa ūajāwū. Mani mena macū méé cā ca niiro macā, to biro cā ca tiirijere, “To biro tuijicāna” cāre jāa ūimijāwū —ūiupi.

50 To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ūi yehupi:

—Cāre camotaaticāna. Manire ca junatigua, mani mena macā niimi —cāre ūiupi Jesús.

Santiagore, Juan're, Jesús cā ca tutirique

51 Mee, Jesús U'mareco tutipū cā ca tua māwa waapa tabe ea waaro ca biiro tugoeña tutuarique mena Jerusalén'pū waaghū, waa jho waauipi.

52 To waa nānua waaghū, cāja juguero tuijoroupi queti wede jugueri majare. Cāja pea Samaria yepa macā macāpū waauipa, cānirica tabe ama yuerā waaraā.

53 To biro cāja ca biiro, samaritanos pea “Jerusalén'pū waari maja niima,” ūi ūajiri, cājare ūeergatiupa.

54 To biro cāja ca biirijere īari, Jesús buerā Juan, Santiago jāa, o biro īupa Jesús're:

—Wiogu, ¿Elías cā ca tiiquīricarore biro Ȣmureco tutipu maquē ca Ȣrijere duw doo dotiri, cājare to ca joe batero jāa ca tiiro mu booti? —īupa.

55 To biro cāja ca īiro Jesús pea amojode nucāri, o biro cājare īi tutipi:

—Muja, wātī cā ca tagoeñari wāmerena īicārā mēja ca Ȣrijere mēja mājiti.

56 Yū, Ca Nii Majuropeegu Macāa bojocare jīagū doogu méé yū doowu. Cājare ametuenegu doogu pee yū doowu —cājare īipi Jesús. To biro cājare īi, ape macā pee waacoaupa nucā.

Jesús're ca nūnūrūgamiricarā

(Mt 8.19-22)

57 Maapu cāja ca waa nūnūa waaro, jīcū o biro īipi Jesús're:

—Wiogu, noo mu ca waari taberi cōro mu mena yū waarucu —cāre īipi.

58 To biro cū ca īiro, o biro cāre īi yūupi Jesús:

—Buu yairoa, cāja cāniri operi choma. Minia cāa, cāja die batiri cāoma. Yū, Ca Nii Majuropeegu Macāa pea cānirica tabe Ȣnora yū cāoti —cāre īipi.

59 Apī peera:

—Yū mena pee dooya* —cāre īipi Jesús.

To biro cā ca īiro:

—Wiogu, yū pacāre yū yaa juogu waarauga ména —cāre īipi.

60 To biro cāre cū ca īiro, o biro cāre īi yūupi Jesús:

—“Ca bii yairā majuropeera, ca bii yairāre cāja yaajato” īicāña. Mu pea waari, Ȣmureco Pacu cū ca dotiri tabe maquē quetire wede yujugu —cāre īipi Jesús.

61 Apī o biro īipi nucā:

—Wiogu, mu mena yū waarauga. Ména, yū yaa wii macārāre yū waarique wui juogu waarauga —īipi.

62 To biro cū ca īiro, o biro cāre īi yūupi Jesús:

—Ca jee cūu nūnūa waagū nii pacagu, cū jiro pee wado ca īa tuenecā niigua, Ȣmureco Pacu cū ca dotiri tabe maquēre ca tiipu Ȣno méé niimi —cāre īipi.

10

Setenta y dos peti niirāre Jesús cā ca tiicojo cojorique

1 Ate jiro nucā Wiogu, setenta y dos peti beje jeeri, p̄uarāri wado cā ca waapa taberi macā macāripu cājare tiicojo jūgueupi.

2 O biro cājare īipi:

—Díámacā petira ote ca b̄cua yapanorije paū peti niicā. To ca bii pacaro, paderi maja pea petoacā niima. To biri oterique Ȣp̄ure ca dicare ca jeerā dooparā paderi majare cā tiicojotā īirā, mēja cāre jāiñā.

3 Waarāja mēja. Tuoya. Ecaricarā oveja punare biro ca niirāre, macānucā yaia* ca wiorā watoap̄ure mējare yū tiicojo.

4 Wajopoa Ȣnora, wapa tiirica tiiri mēja ca jāari poari Ȣnora, d̄apo juti mēja ca wajoa jāña pee Ȣnora, jee waaticāña. Nucā maapu cāare jīcū peerena jāiñā tua nucā, tiiticāña.

5 “Jīcā wiire jāa waara, o biro cājare īi añu doti jūoya: “Ati wii macārāre añuro niiri que to nijjato,” īiñā.

6 Tii wiire jīcāri cōro añuro ca niirā cāja ca nijjata, añuro cāja ca niiro mēja ca boorije mēja ca boorore birora cājare biirucu. Teere ca bootirā cāja ca nijjata, añuro niiri que mēja peera yai nucātirucu.

* 9:59 Mt 8.22. * 10:3 Lobos.

7 Məjare cāja ca nii dotiri wiira niicāñña. Tii wii macārā cāja ca cəorijera baa, jini, tiicā niiñña. Paderi majħa, cā ca paderije wapare wapa ñee majimi. Wijeri cōro waa nucū yujo tiiticāñña.

8 "Jicā macāre məja ca earo, añuro məjare cāja ca bocajata, baarique məjare cāja ca ecarijera baa,

9 tii macārā ca diarique cətirāre catio, ñucā o biro cājare ī wedeya: "Mee, Ūmureco Pacu cā ca doti niirije məja pətora nii yerijāā," cājare īñña.

10 Jicā macāre məja ca earo, tii macārā məjare cāja ca bootijata, macā yepa pee waari, o biro cājare īñña:

11 "Məjare jāa ca wederijere məja ca təorugatirije jħori məja yee wapa ñañaro məja tamħorucu, məjare īrā, məja yaa macā maquē jita, jāa duporipħre ca ea tuarique menapħrena jāa paa bate. Biirāpħa atere majñña, Ūmureco Pacu cā ca doti niirije mee məja pətora nii yerijāā," cājare məja ī wederucu.

12 Yu pea o biro məjare yu īi: "Ñañaro tamħorica rəmħ ca niiro, Sodoma macārā ametħenero ñañaro tamħorucuma tii macārā," yu īi –cājare īñupi Jesūs.

Ca ametħene nħċāri macāri (Mt 11.20-24)

13 –j-Abé niija məja Corazín, Betsaida macārā! Məja watoare ca īa ñaañña manirije yu ca tii bau niiriquere Tiro, Sidón macārā peere cājare yu ca tii īñojata, tħarġiha ñañarije cāja ca tiiriquere tħogħiex yeri wajoari, Ūmureco Pacu peere tħo nħannejeb jaċcupa. Cāja ca tħogħiex wajoarijere īñorā, boorijuti jāna, ðwarena duwi, biċċo jaċcupa.

14 To biri Ūmureco Pacu cā ca īa bejeri rəmħ ca niirore, Tiro, Sidón macārā ametħenero ñañaro məja ca tamħope niirucu.

15 Məja Capernaúm macārā, "ż-Ūmureco tutipu jāa ami mħa waa ecorucu," məja īi tħogħiex? Məja biitħu. Ca ħċāri opere bħarò ca ħċāri majuroperei tabepħu məja duwi nħċāco arucu.

16 "Məja ca wederijere ca tħorā, yħrena tħorā tiima. Məjare ca junarā, yħrena junacārā tiima. Yħare ca junarā, yħare ca tiicojor iċ-ċarier cāre junarā tiima –cājare īi wedeupi Jesūs.

Setenta y dos niirā cāja ca tua earique

17 Jiro, setenta y dos niirā, bħarò ujea niirique mena o biro īi tua eaupa:
–Wiġoq, mħa wāme mena jāa ca ījata, wħattapu cāa, jāa ca dotirore biro biċċāma –iñupi.

18 To biro cāja ca īro, o biro cājare īñupi Jesūs:
–Satanás, Ūmureco tutipu ca niimiru, bəpo cā ca yaberore biro cā ca bii ñaaduw dooro cāre yu īajāw.

19 Tħogħiex yeri tutuariquere məjare yu tiicojow, aña, cotiapa jotoara waa, ñucā mani waparā yu, wħattapu cā ca tutuarijere ñañaro tamħoriaro maniro, məja ca bii ametħu nħċāpere biro īlgi.

20 Wħattā yeri məja ca dotirore biro cāja ca biirijerena īa ujea niiticāñña. Mee, məja wāme Ūmureco Pacu pħotopu owa tuurique ca niirije pee docare ujea niñña –iñupi.

Jesús cā ca ujea niirique (Mt 11.25-27; 13.16-17)

21 Tii nimirora, Añuri Yeri jħorri bħarò ujea niirique mena o biro īñupi Jesūs:

—Mare yu baja peo nucā bao Cáach, ati umareco, ati yepa Upure. Ca majirāre, ca tuo puorāre, mu ca yaioriquere watoa macārā peere mu ño. Ùgjá, anú Cáach, o biirijera ca biiro mu boowu.

22 "Yu Pacu, niipetirijepurena yure tiicojowi. Jicū uno peera, cū Macā yu ca niirijere majitima. Yu Pacu wado majimi. Ñucā jicū uno peera, yu Pacu cū ca niirijere majitima. Yu cū Macā, to biri cū Macā yu ca boorā wadore cūja ca majiro yu ca tiirā wado majima —li ujea niiupi.

23 To biro ū yapano, amojode nucā, cū buerā wadore o biro cājare ūupi:
—Ujea niiña muja, ano muja ca īarijere ca īarā.

24 Pau Umareco Pacu yee quetire wede jügueri maja, wiorā, ate muja ca īarijere īarugamiupa. To biro bii pacarā ūatiupa. Ñucā ate muja ca tñorijere tñorugamiupa. To biro bii pacarā tñotiupa —cājare ūupi Jesús.

Ca bojoca añugu samaritanore ū cōoñari cū ca wederique

25 Jicū doti cūuriquere ca jio bueri maja Jesús mena wede penigü waupi. Cū pea, "¿Do biirije peti yure cū yuagüti?" ūigü, o biro cāre ū jāiñapu:

—Buegh, ¿ñee yu tiigajati, to birora caticōa niiriquere cñoragü? —ūupi.

26 To biro cū ca ūiro Jesús pea o biro cāre ū yuagüpi:
—Doti cūuriquepäre do biro ū owarique to niiti? ¿Mua teere, "Do biirije ū," mu ū bu eue tuo jeeñotí? —ūupi.

27 To biro cāre cū ca ūiro, doti cūuriquere jio bueri maja pea o biro cāre ū yuagüpi:

—Ùph, mu Umareco Pacure mu yeri niipetiro mena, mu ca catirije niipetiro mena, mu ca tutuarije niipetiro mena, mu ca tñgoeñarije niipetiro mena, cāre maiñā.[†] Ñucā mu puto macārā cñare mu upure mu ca mairore birora cājare maiñā, ū owarique nii[‡] —cāre ū yuagüpi.

28 To biro cū ca ūiro tñogü, o biro cāre ūupi Jesús:

—Díamacára mu ū. Teere mu ca tñjata, to birora caticōa niiriquere mu cñorucu —ūupi.

29 Cū pea, "Ca bojoca añugu niimi" yure cū ūijato ūigü, o biro cāre ū jāiñā nemoupi ñucā Jesús're:

—¿Ñiru cū niiti, yu puto macā? —ūupi.

30 To biro cū ca ūiro, o biro cāre ū yuagüpi Jesús:

—Jicū bojocu Jerusalén ca niiricu Jericó pee waagü bua nñeha waupu. Toopu cū ca waaro, jicārā jee dutiri maja cāre ñeeri, cū ca cñomiriquere, to biri cū juti menapüra ëma peti, cāre paa, ca bii yaibogüpü cāre tii cōa cū, waacoauparā.

31 To biro cāre cūja ca tii cōa cū waaro jiro, jicū pai tii maarena waupu. Cāre ñagüra, woa ametüa waacoaupu.

32 Cū ca ametüa waaro jiro ñucā levita cāa cā ca niiri tabere eaupu. Cū cāa cāre ñagüra, woa ametüa waacoaupu.

33 Cūja jiro, Samaria macā cāa tii maarena ca waagü, cāre ñagüra, bñaro cāre boo pacä ūapu.

34 To biri cā puto pee waa, cū camire uje oco, to biri uje mena cāre uco tñupu. Cāre uco tii yapano, jutiro daa mena cū camire dñdñu, jiro cū yuagü burro jotoara cāre ami peo, amicoaupu, waa yujuri maja cūja ca cñinri wiipu. Toopu cāre ami eari, cāre coteupu.

35 Ape rñmu Samaria macā pea waa yujuri maja cāja ca cñinri wii upare pña rñmu padé wapa taaricaro cōro wapa tiirica tiiri cāre tiicojo, o biro cāre

[†] 10:27 Dt 6.5.   [‡] 10:27 Lv 19.18.

„Iüpü: „Anire aňuro căre coteya. Apeye că juori mă yeere mă ca tii batejata, tua doogü mure yü wapa tiirucu,” iüpü.

³⁶ To biicări yua, ḡanija itiară watoare, jee dutiri majă căja ca paa jă căa cūricare, niipe că pato macăre biro că tiijapari? –căre ū jāñiaupi Jesús.

³⁷ To biro căre că ca ū jāñiaro, dotti cūriquere ca juo buegü pea:

–Căre ca boo pacă ūaricu pee –căre ū yueupi.

To biro că ca ūro:

–Mă căa, waa, că ca tiiricarore birora tiigüja –căre ūupi Jesús.

Maria, Marta jāa yaa wiipü Jesús că ca earique

³⁸ Jesús că bueră mena waa nānua waagü, jīcă macăpü că ca earo, Marta ca wāme cūtigo, că yaa wiipü căre căni dotiupo.

³⁹ Marta, jīcō baio catiupo, María ca wāme cūtigo. Cō peas Jesús pato ea nuuri, că ca ūrijere tāocā duwiupo.

⁴⁰ Marta peas paas paderique că ca tiirije pee wadore ū nānuee pade niima ūigo, că baio to biro că ca bii weoro ūari, Jesús pato pee waa, o biro căre ūupo:

–Wiogü, ḡmura, yü baio ate niipetirije paderiquere yare tii nemori méé, yü jīcōrena că ca cūujata, to aňucăti? “Cōre tii nemogoja,” căre ūna petopüra –căre ūupo.

⁴¹ To biro că ca ūro tuogü, o biro căre ū yueupi Jesús:

–Marta, mua paas peti paderique choma ūigo, bħaro mă tħogħiexarique pai.

⁴² Jīcā wāmera tiiricaro aňu. Ca nii majuropeerije peere bħamo María. To biri jīcā uno peera căre ēmatirucumi –căre ūupi.

11

Juu buerique maquēre Jesús că ca buerique

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

¹ Jīcāti, jīcă tabepü juu bue niiupi Jesús. Că ca juu bue yapanoro, jīcă că buegü o biro căre ūupi:

–Wiogü, Juan că bueräre că ca buericarore biro jāa căare juu bue bueya –ūupi.

² To biro că ca ūro, o biro căjare ūupi Jesús:

–Juu buerā o biro ūna:

“Cāacu, umareco tutipü ca niigü, mă wāme ū nācă bħorica wāme to nijato. Mă ca dotirje to doojato. Umareco tutipare mă ca boori wāme mă ca tiirore birora tiiya ati yepa căare.

³ Jāa ca baapere to cānacā rħumura jāare tiicojoya.

⁴ Nānarije jāa ca tiiriquere jāare acoboya, jāa căa, niipetirāpürena ūnāraro jāare căja ca tiirijere jāa ca acoborucurore birora.

Nānarije ca bii bui yeerijere jāa ca tiiro jāare tiiticăña; tiitigüra ūnārare jāare ameteueneña,” ūju bueya –căjare ūupi Jesús.

⁵ O biro căjare ūupi ūucă:

–Jīcă măja mena macă, că mena macă că ca chojata, ūnami decomacă că pato waari, o biro căre ūbocumi: Yü mena macă, itiaga pan'gaari yare wajoya.

⁶ Yü mena macă yoaropü ca dooricu yü yaa wiire eami, yü peas căre yü ca escape uno yü cħotica.

⁷ To biro că ca ūro, wii jupeapü ca niigü pea: “Yare pato wācōticăña. Mee, jope biaricaropü nii. Yü puna, yü căa, cānirā jāa tii. Wācānāari mure yü tiicojogü waa majiti,” căre ū yuebocumi.

⁸ Că mena macă nii pacagu, wācāri că ca tiicojorġatirije ca nii pacaro, to birora căre că ca ū pato wācōcā niiriye ca niiro macă, wācāri, că ca boorije căro căre tiicojocumi.

9 "To biri o biro mujare yu ū: Umureco Pacure jāiña, muja ca jāirijere mujare tiicojorucumi. Amaña; amarā muja buarucu. Jopepu eari juoya, muja pāa ecorucu.

10 To biri ca jāigu cōrora, cū ca jāirijere tiicojo ecomi; ca amagu cāa, cū ca amarijere buami. To biri ūucā jopere eari ca juogu cāa, jope pāa ecomi.

11 "¿To docare muja, ca puna cutirā, muja puna, baarique cāja ca jāijata, ūtāgarena muja tiicojocāgajati? ¿Wai cāja ca jāijata, añarena muja tiicojocāgajati?

12 ¿Nucā ūabocu die cāja ca jāijata, cotiaparena cājare muja tiicojocāgajati?

13 Muja, ca bojoca ūñañarā nii pacarā, muja punare añurije cājare muja tiicojo maji. Muja Pacu umureco tutipu ca niigu doca, ametuenero Añuri Yerire mujare tiicojorucumi, cāre ca jāirāre —cājare ūipi Jesus, cā buerāre.

Jesus, to biri Beelzebu

(Mt 12.22-30; Mc 3.20-27)

14 Jicāti Jesus, jicā umure ca wedetigu cū ca tuaro ca tiirich wāt̄ire cōa wienega ūipi. Wāt̄i cū ca witi waarora, ca wedetimiricu wedecoaupi. To biro cū ca biiro, bojoca pea ūcha, ūee pee ūiticāupa.

15 To cū ca biiro, jicārā o biro ūipa:

—Anira, Beelzebu, wāt̄ia wiogu majuropeera cū ca yeri tutuarijere cāre tiicojopapi. To biri wāt̄fare cōa wiene majimi —ameri ūipa.

16 Aperā pea, "¿No cōro majicāri cū tiiti?" ūirā, cāre ū ūaarā, "Umureco tutipu maquē ca bii ūñorije ca ū ūñañia manirije jāare tii bau nii ūñoña," ūipa Jesus're.

17 Cū pea to biirije cāja ca ū ūtgoeñorijere ca majicāgu niiri, o biro cājare ūipi:

—Jicā yepa macārāra, cāja majuropeera camotaticāri cāja ca ameri ū tuti nijata, cāja majuropeera ameri jāa peticā yai waacuma. Nucā jicā wii macārāra cāja ca ameri tutijata, jicā ūila nii majiticuma.

18 To birora Satanás cāa cū majuropeera cū yaarā menara cū ca ameri quēejata, ¿to docare do biro pee ūicāri, yoaro cū doti tutua maji niibogajati? Atere o biirije mujare yu ū: "Beelzebu cū ca yeri tutuarije mena wāt̄are cōa wienemi," ūre muja cā ūro macā.

19 To docare to biro to ca biijata, "Muja ca buerijere ca tuo ūnūjeerā peera, ¿ñiru cū ūicojoti wāt̄are cāja ca cōa wiene tutua majipere?" To biri cājara, ūñañarō mujare ūicārucuma.

20 Umureco Pacu cū ca tutuarije mena wāt̄are yu ca cōa wienerije to ca nijata, "Mee, Umureco Pacu cū ca doti niirije mujapure ca ea yerijāarijere ūro bii."

21 "Jicā ūmu ca tutuaghu, añuro beju cāticāri, cā yaa wiire cū ca cotejata, cū yee añuro ūiicā.

22 To ca bii pacaro, apī cū ametuenero ca tutuaghu ea, cāre cū ca quēe ametuene ūcācājata, cū beju, "Tee juori yu ametuarucu," cū ca ū ūtgoeñia bayimiriquere ēma, cū yee ca niimirique niipetiro menara tuacācumi.

23 "Yu mena ca niitigu, ūre ca junagu niimi. Yu mena ca jee neo niitigu, no ca boorora dee batecāmi.

Wāt̄i cū ca tua earie

(Mt 12.43-45)

24 "Jicā ūt̄i bojocapure ca niiricu witi waagu, ca bopori yeparipu waa yujucumi, cū ca yerijāa niipa tabere ama yujugu. Tii tabe buatigu, o biro ū ūtgoeñacumi: "Jaa, yu yaa wii yu ca witi weorica ūlipura yu tua waarucu ūucā," ūcumí.

25 Tua eagu, jicā wii añuro owa batecā, añuro quenocā, tiirica wiire biro cū ca ūiro cāre ūacumi.

26 To biri waa, aperā wātā jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō niirā cā ametūenero ñañarā petire cājare j̄eo neo, cāja mena jīcāri bojocāpare jāacuma, cāpare niirā waara. To biri j̄eguero cā ca biiricaro ametūenero ñañaro peti tam̄ocumi yua –cājare ū wedeupi Jesús.

Díamacára ujea niirique

27 Atere Jesús cā ca ū niiro, jīcō nomio bojoca watoapā o biro ū acaro buiupo:

–Bāaro ujea niicumō, māre macā cātiri, māre ca ūpūo majorico –ūiupo.

28 Jesús pea o biro cōre ū yāupi:

–Um̄areco Pacā wederiquere t̄ori, tee ca ūirore biro ca tii nānājeerā pee doca ujea niima –cōre ūiupo.

Ca bojoca ñañarā, tii bau nii ūnoriquere cāja ca ūtarugarique

(Mt 12.38-42; Mc 8.12)

29 Paā bojoca Jesús pātopā cāja ca nea poo nānāa dooro ūa, o biro cājare ū wede j̄eo waupi:

–Ati rāmāri macārā bojoca ñañarā peti niima. Jīcā wāme ca ūa ñañaña manirije tii bau nii ūnorique booma. To biro cāja ca ūimijata cāare, ape wāme tii ūno nemoña manirucuma, Jonás cā ca biirique ūno wadore ūrucuma.

30 Jonás, Nínive macārāre cā ca bii ūnoriarore birora, yā, Ca Nii Majuropeegu Macā cāa ati cuu macārāre yā bii ūnorucu.

31 Um̄areco Pacā ati cuu macārāre cā ca ūa bejeri rāmā ca niiro, apō Sabá macō cati tuari, ñañaro mājare ūirucumo. Cō pea, ca yoaropā ca niiricora dooupo, Salomón cā ca majirijere t̄orugó. Māja pea, Salomón ametūenero ca majigare māja pāto yare māja cāo.

32 Nínive macārā cāa, ati cuu macārāre Um̄areco Pacā cā ca ūa bejeri rāmā ca niiro cati tuari, ñañaro mājare ūirucuma. Nínive macārā pea Jonás cā ca wederijere t̄o, ñañarije cāja ca ūiriquere ūgoeña yeri wajoari, Um̄areco Pacā peere t̄o nānājeeupa. Māja, Jonás ametūenero ca niigare māja pāto yare māja cāo –cājare ūiupo.

Upāre ca boerije

(Mt 5.15; 6.22-23)

33 –Jīcā peera j̄ā boericagare, yaioropā cūu, upa coro docapā cūu, ūiruga méé j̄ā tuami. Em̄aro pee peomi, bojoca ca jāa doorāre to ūa boejato ūigu.

34 Māja cape māja upāre ca j̄ā boerije nii, māja cape añurije pee wadore ca ūa majirije to ca niijata, māja upā niipetiro añurije wadore tii niirucu. Māja cape ñañarije to ca niijata, māja upā niipetiro ñañarije wado ūirucu. Māja yeri Um̄areco Pacā mena añuro to ca niijata, añurijere māja tii majitirucu.

35 Bojoca catiri niijā, Um̄areco Pacā yee mā ca majirije j̄ā boeriquere biro māpāre ca niirije ca nañarije peere biro biire ūigu.

36 To biri mā upā niipetiropā, ca nañarije ūnoacā cāhoricaro maniro ca boerijere to ca cājata, ca ūa boerica añuro māre ca ūa boero añuro mā ca ūacāre birora añurije wadore mā tii maji niirucu –cājare ūiupo Jesús.

Fariseos, to biri doti cūuriquere ca buerā cāja ca ūirijere Jesús cā ca wederieque

(Mt 23.1-36; Mc 12.38-40; Lc 20.45-47)

37 Jesús to biro cā ca ū wede yapanoro, jīcā fariseo: “Yā yaa wiipā baagā dooya,” cāre ūiupo. To biro cā ca ūiro cā mena waa, cā yaa wiipā jāa waa, baarique peorica pāi pāto ea nuu waupi.

38 To biro cā ca biiro fariseo pea, baaragarā juguero cāja ca amo coeru-curore biro cā ca tiitiro īari, “Ñee tiigu to biro cā biiti?” cāre ī īa muiupi.

39 Wiogu pea, o biro cāre īiupi:

—Maja fariseos, bau niiro niirā wado, añuro maja tiirique cāti. Jotu baparire jotoare coecā pacarā, jupea peere ca coeya manirijere biro maja bii. To biri maja yeri peera maja ca boo tagoeñarije, ñañarije maja ca tiiragarije pee wado nii ametueñe nacācā.

40 ¡Ca tagoeña bojoca catitirā! ¿“Jotoare ca tiiricara, jupea cāare tuijacupi,” maja ī majitipi?

41 Ca boo pacarāre tii nemorā, maja yeripu cājare maja ca mai īarije mena tiiya. To biro tiirā, niipetirijeparena añurā maja niirucu.

42 “Ñañaro maja biirucu maja fariseos, Ùmureco Pacu, pūu ca juti añurije menta, ruda, ñucā maja ote ca niiro cōrorena pua amo cōro ca niirijere jicā tabe wado jee dica woori ca ticojorā nii pacarā, añurije peera tii nānjeeti, Ùmureco Pacu cā ca mai dotirique peera tiiti, maja ca biirije juori. Atere ca tii niiparā maja nii, apeye maja ca tii niirucuriye cāare tii yerijāatirāra.

43 “Ñañaro maja biirucu maja fariseos, nea poo juu buerica wijierripare añuri taberipu wado duwiraga, ñucā wije watoa macā yepari waarrā cāa, bojoca añuro nacā buorique mena mujare añu doti, cāja ca tiiro ca boorāre.

44 “Ñañaro maja biirucu maja, maja ca īirore biro ca tiitirā, maja ope ca bautiro bojoca tii ope jotoara waa pacarā, “Tii ope niicu,” ī majiri méé cāja ca uta ametueña waaro biro ca biirāre —īiupi Jesús.

45 To biro cā ca īiro, jicā, doti cūriquere ca juo buegu o biro cāre ī yueupi Jesús're:

—Buegu, atere o biro īigū jāa menaparena ajienerije mu ī jī —cāre īiupi.

46 To biro cā ca īiro, Jesús pea o biro cāre īiupi:

—Ñañaro maja biirucu maja, doti cūriquere ca juo buerā cāa. Aperāre tii dotirā, maja ca īirore biro ca tii peoti majiña manirijepare ca tii dotirā nii pacarā, maja pea maja ca dotirijere petoacā tiiragarucu, maja tiiti majuroopeca.

47 “Ñañaro maja biirucu, maja ñicā jāa niiquīricarā Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare cāja ca jīaricarā maja operi jotoarire wijiéri ca tii peo nānjeera.

48 To biro maja ca tiirije mena maja ñicā jāmua cāja ca tiiriquere “‘Añu majuroopeca,’ ca īirā niima,” ī īa majiricaro maja tii. Cāja, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare jīaupa. Maja pea cāja maja operire maja queno nānje.

49 To birira Ùmureco Pacu cā ca majiriye mena o biro īiupi: “Yū yee quetire ca wede juegeparā, yū yee añurije quetire ca wedeparāre yū ticojorucu. To biro yū ca tiirāre jicārāre cājare jīa, aperāra ñañaro tiiragarā cājare nānā, tiircuma,” īiupi.

50 To biri Ùmureco Pacu, ati yepare cā ca tii juori tabepare ca biipere wede jugueri majare cāja ca jīa dī tii bate nānāa dooricarā niipetirā yee wapa,

51 Abel niiquīricu dī wapa menapu, to biri Zacarías're waibucurā joe mānenerica tutu mena, to biri ca ñañarije maniri jawi* watoare cāja ca jīa quīricu dī menapu, ati cuu macārā bojocare wapa jāirucumi. To biri cāja, cāja ca bii yairique wapare ati cuu macārāpūre wapa jāirucumi Ùmureco Pacu,” mājare yū īi.

* **11:51** Santuario. Ex 27.21; Lv 24.3; 2Cr 24.21-22; He 9.2-5.

52 “Ñañaro maja biirucu maja doti cūuriquere ca jho buerā majiriquere ca jee uparicārā. Maja majuropeecā tao majiti, ñucā ca tao majirugārāre díamacā wede majioti, maja biicā —ñiipi Jesús.

53 Atere to biirije cājare ñi, to ca niiricā cā ca witi waaro, doti cūuriquere ca jho buerā, to biri fariseos bħaro ajiari, paħħ wāmeri cāre jāiñā pato wācō jho waapa,

54 “Bojoricaro cā ca ñi bui cātiro, cāre mani wedejāajaco,” ñiipi.

12

“Fariseos cāja ca ñi dito buerijere tao majiñā,” Jesús cā ca ñirique (Mt 10.26-27)

1 To biro cā ca ñi niiri tabera, paħħ bojoca cāja majuropeera ameri waa doca jañuripū Jesús pħatore bii nea poo nħanha dooupa. To biro cāja ca biiro Jesús peah, cā buerā peere o biro cājare ñi wede jħoupi:

—Tuo majiñā fariseos yee baarique ca wauaro ca tiirije cāja ca cuorije menare, o biro pee ījata, watoara cāja ca bii dito niirijere.

2 Jīcā wāmē anō peera, jīcārāra majirique majiñā manirijera biicā yerijāawa, ca biirije mani. Ñucā yaioropū ca niirije cāa, majiñā manirijera biicā yerijāa waa, bīti.

3 To biri nippetirije ca naitħaropū maja ca ñiriquere, añuro uthoreco ca boeropū tuorique niirucu. Ñucā maja wado jope bia jāa waari yaioroacā maja ca ñirique cāre, wii jotoa pee maha peari acaro bui wede baterucuma —cājare ñiipi Jesús.

¿Ñirure ca uwipe to niiti?
(Mt 10.28-31)

4 —Maja, yu mena macārā peera o biro mājare yu ñi: Ca jīarāre uwiticāña; upu petira jīacā pacarā, jiropū do biro tii majiticuma.

5 ¿Ñiru peere ca uwipe to niiti? Jīacāri jiropū cāre, catiro jāñariquepū cāre pecame ca ùu yatitiri pecamepū ñañaro ca tii yaiogū docare cāre uwija. Eġġiā. Yee méé mājare yu ñi. Cā docare uwija.

6 ¿Wapa tiirica tiiri pħa tħiacā wapara jīcā amo cōropū miniare to noniñā maniti? To biro tiicārique to ca nii pacaro, uthoreco Pacu peah jīcū unorena cājare acoborucu tiitim.

7 Maja cārare, maja dappgħa maquē poare cōo peotiriquepū cāom. To biri uwiticāña. Maja doca paħħ minia ametħenero ca wapa cātirā maja nii —cājare ñiipi Jesús.

Jesucristo yeere ca wederā
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 —No ca boogu yure ca tao nħanjeegu yu yee maquēre bojocare cā ca wedejata, yu, Ca Nii Majuropeegħ Macā cāa, uthoreco Pacu pħot macārāre cā yee maquēre yu wede bojarucu.

9 Yure ca tao nħanjeegu nii pacagħu, bojocare yu yee maquēre ca wede junagħura, cā cā to birora cā yee maquēre uthoreco Pacu pħot macārāre wede boja ecotirucumi.

10 Yuhu, Ca Nii Majuropeegħ Macārare, jīcā ñañarije cā ca ñicāmijata cāre, to biro cā ca ñiriquere acobocārūcumi uthoreco Pacu. To ca bii pacaro, Añuri Yerire ñañarije ca ñi wede paigħu doca, ñañaro cā ca ñiriquere acobo ecotirucumi.

11 “Maja, nea poo juu buerica wiijeripu, uparā pħatoripū cāja ca ñee waaro, ¿Do biro wāmē mani ñi ametħearati? ¿Do biro cājare mani ñi yħarrati?” ñi tagħejnarike paiticāña.

12 M^uja ca wedepa tabe ca earo, m^uja ca wedepere m^ujare majorucumi Añuri Yeri —c^ājare ñ^uipi Jes^us.

Ca apeye paig^u, ca t^ugoeña bojoca catitig^u

13 To biro c^ā ca ñ^u niro, j^{ic}u, bojoca watoap^u ca niig^u, o biro ñ^uipi Jes^us're:

—Buega, j^aa pac^u niiquiric^u c^ā ca c^ū yairije y^u j^uw^u c^ā ca cuorijere “C^ā yee ca niirijere c^āre noniñ^u,” y^ure ñ^u bojaya —ñ^uipi.

14 To biro c^ā ca ñ^uro, Jes^us pea o biro c^āre ñ^u y^uupi:

—Y^u mena mac^ā, “Ñ^uriu y^ure, m^uja watoare, m^uja ca tii niirijere ñ^u beje, m^uja ca cuorijere dica woo, tii niif^u,” y^ure c^ā ñ^ujaripari? —ñ^uipi.

15 To biro ñ^u, bojocare o biro c^ājare ñ^u wedeupi Jes^us: “Bojoca catiya, niipetirije boo t^ugoeñarique menare. Mani ca cati niirijea pa^u mani ca apeye jee c^ū c^āo niirije jañori méé nii.”

16 To biro c^ājare ñ^u, ati w^āmē ñ^u c^ōñari c^ājare wedeupi:

—Niiup^u j^{ic}u, ca apeye paig^u. C^ā yaa yeparire, c^ā oterique pairo c^āre dica cati bojaupe.

17 To biro ca biiro, “¿Do biro y^u tiig^u? Y^u otere y^u ca queno c^ūupa tabe y^u c^āotu,” ñ^u t^ugoeñaupu.

18 “J^au. Mee y^u maji y^u ca tiipere. Y^u ote dicare y^u ca queno c^ūuri wiji^ure wee bateri, ape wiji^ure, pac^u wiji^ure jañuro y^u tiig^uda, tii wiji^urip^u y^u ote dica niipetirore, y^u ca cuorijere niipetirijere c^ūur^uga.

19 To biro tii yapano, o biro y^u ñ^urucu, y^u ca cati niirijere: ‘Y^u mena mac^ā, pa^u c^āmarí m^u ca c^āo niipere mee pairo queno c^ūurique m^u c^āo. To biro yerij^uaa, baa, jini, m^u ca catiri r^umarire t^ujea nii, tiic^u c^āo niif^u,’ y^u ñ^urucu,” ñ^uipi.

20 “To biro c^ā ca ñ^uro, Ùmureco Pac^u pea o biro c^āre ñ^uipu: “Ca t^ugoeña bojoca catitig^u, ati ñamira m^u yerire ëmacárra doorá tiima. M^u ca queno c^ū c^āo niirije pea ñ^uriu yee to niiroti?” c^āre ñ^uipi.

21 “O biirije bii, pairo apeye cati pacagu, pai jañuro c^ā yee ca niipe wadore ca apeye jee c^ū niigura, Ùmureco Pac^u c^ā ca ñ^u cojoro peera ca boo pacagu niimi —c^ājare ñ^uipi Jes^us.

C^ā punare ñ^u cotemi Ùmureco Pac^u

(Mt 6.25-34)

22 To biro ñ^u yapano, c^ā buer^ure o biro c^ājare ñ^uipi Jes^us:

—To bori o biro m^ujare y^u ñ^u: Baarique m^uja ca baa cati niipere, juti m^uja ca j^ānaperena t^ugoeñarique paiticâna.

23 Mani ca cati niirijea baarique amet^uenero wapa cati, mani up^u c^āa juti amet^uenero wapa cati.

24 Minia, wai aare ñ^uña. Otere oteti, ote dicare jeeti, baarique queno c^ūurica wii c^āoti, ote dica queno c^ūurica tabe unora c^āoti, biima. To biro c^āja ca bii pacaro, Ùmureco Pac^u pea c^āja ca baapere c^ājare tiicojomí. ¡M^uja pee doca minia amet^uenero ca wapa catirá m^uja nii!

25 ¿Nii pee m^uja mena mac^ā, c^ā ca t^ugoeña ama pato w^ācâr^ure menara, j^{ic}á c^ū c^ā b^uca m^una nemo majicâgajati?

26 Òo ca biirije a^unoacârena bii majiti pacarâ, ¿ñee tiirâ apeye peere to c^ōro b^uaro m^uja t^ugoeña ama pato w^ācâti?

27 “Oorire ñ^uña. ¿Do biirije to b^uchatí? Padeti, tee ca j^ānape juti juati, bii pacaro ñ^uricaro añurije b^ucha. Wiog^u Salomón niiquiric^u niipetirije añurije ca c^āocâg^upa c^āa, tee amet^uenero añurijepura juti j^āña, tiitiquiupi.

28 Ùmureco Pac^u, taa mec^ure nii, ñuca boero unora joe bate ecocâ yai waa, ca biirije c^āare, ñ^uricaro añurije juti j^āami. ¡M^uja docare tee amet^uenero c^ā tiitibogajati, petoac^u peti díamac^ā ca tuo nuca^u b^uorâ!

29 To biri muja ca baapere, muja ca jinipere, tugoeñarique pai ama nucu yujuticāña.

30 Umareco Pacure ca majitirā niima, ate niipetirijere ca ama nucu yujurā. Mee, muja pea jíca muja Pacu cuti, muja ca boórijere ca majigure.

31 To biri muja Umareco Pacu cā ca doti niiri peere amaña. To biro biirā, ate cāare muja tiicojo ecorucu —cājare ūupi Jesus.

Umareco tutipu apeye cutirique (Mt 6.19-21)

32 —Yu yaarā oveja, uwiticāña. Muja, pauacā méé muja nii. To biro muja ca bii pacaro, Umareco Pacu pea ca bojoca añugu niiri, cā ca doti niiri tabere mujare tiicojorugami.

33 Muja apeyere noni wapa jeeri, ca apeye boo pacarāre tiicojoya. Ati yepa maquē apeye boacoa, ca biirijerena jee cūticāña. Umareco tutipu apeye ca petitipe jee dutiri maja eati, ópēcōa unora baati, cāja ca biiri tabepu maquē docare apeye queno cūuña.*

34 To biri muja apeye ca niiri tabera niirucu muja yeri cāa —cājare ūupi Jesus.

Añuro nii yuerique

35 —To biri, mee juti jāñaricarāpu, jīa boericagaari cāare jīa tuariquepu, cho yue niiña.

36 Paderi maja, cāja wiogu amo jiarica boje rumare ca waarica tua eagu, jopere cā ca paarije menara cāre boca pāa jōene, ca tiiparā cāja ca nii yuerore biro biiya.

37 Buuaro ujea niima, cāja wiogu cā ca eapere ca yue niirārena cā ca bua earā. Yee méé mujare yu li: Wiogu majuropeera, baarique peorica pli puto cājare duwi doti yapano, cājare baarique peorucumi.

38 Cāja, buuaro ujea niima, ñami decomacā, ca boeparo juguero to ca nii pacaro, ca cānitirārena cā ca bua earā.

39 Atere majiña: Jíca wii apu, “To cōro earucumi jee dutiri maju,” cā ca ñi majiata, cā yaa wiire pāa jāa doori, cā ca jee dutiro, cāre tiiticumi.

40 Muja cāa to birora añuro queno yue niiña. “Doocumi,” muja ca ūitiri tabe unore earucumi Ca Nii Majuropeegu Macu —cājare ūupi Jesus.

Puarā pade coteri maja: ca añugu, ca añutigu (Mt 24.45-51)

41 To biro cā ca ūiro tuogu, Jesus're o biro ū jāñaupi Pedro:

—Wiogu, ¿ate mu ca ū cōoña wederijere jāa wadore ūigu mu ūiti, niipetirāre ligu mu ūtitiqué? —cāre ūupi.

42 To biro cā ca ūiro, Jesus pea o biro ūupi:

—Ñiiru cā niiti, cā wiogu yeere ūnanajee bojari maju, ūiricarore biro ca tiigu, ca tugoeñari bojoca catigu, cā wiogu, cā yaa wií macārāre ūa cote,baarica tabe ca earo cājare baarique eca, cā ca tii dotigu pea?

43 Buuaro ujea niimi pade coteri maju, cā wiogu tua eagu, cā ca tiipe cā paderiquere ca tii niigurena cā ca bua eagu.

44 Yee méé mujare yu ū. Cā wiogu pea cā yee niipetirijere ca ūa coteigu cāre cūurucumi.

45 Cā pade coteri maju pea, “Yu wiogu yoari méé tua eatirucumi,” ū tugoeñari, paderi maja aperā peere, ñamua, nomiare ñañaro cājare tii, baarique wado baa, jimi, cūmu nucu yuju, biicumi.

* 12:33 Umareco Pacu putopu.

46 Că wiogă peatii rāmă, to cōro ca niiro, earucumi că ca lī tagoeñā yuetiri tabere eari, bāaropără ūñāraro cūre tii, ūricarore biro ca tiitiră cūja ca tamāorore biropă că ca bīro cūre tiirucumi.

47 "Pade coteri majă, că wiogă că boorijere maji pacagă, queno yueti, că ca boorore biro tiiti, că ca bijata, pau tiiri bape ecorucumi.

48 Pade coteri majă, majitima ūigh ūñāraro că ca tii ecope anore că ca tii bui cūtijata, peeto jañurora bape ecorucumi. To biri pau ca tiicojo ecogua, bāaropără tii doti ecorucumi. ūucă, că ca ūnanjeepere paþpără ca tiicojo ecogua, ametüeneropă doti ecorucumi —līupi Jesú.

Jesús jūori ameri camotatirique

(Mt 10.34-36)

49 —Yea, ati yepapărę peca jīa tuagă doogă yă doowă. Mee ca ūcoaropă yă boocāmi.

50 Biigăpă, ūñāraro peti yă bii ametüarucu. To biro yă ca biipere ūñāraro yă tagoeñā.

51 ¿"Ati yepare jīcāri mena añuro niiriquere jee doogă bījacupi," măja līti? Teere jee doogă méé yă bīiwă. Ameri camotatirique peere jee doogă yă doowă.

52 Mecă mena, jīcā wii macāră jīcā amo cōro ca niiră, ūtiară p̄uarăre ū tuti, ūucă p̄uară, itiară ca niiră peere ū tuti, biirucuma.

53 ūucă că pacă că macārena ū jună, că macă pee cāa că pacārena ū jună, cō paco cāa cō macōrena ū jună, cō macō pee cāa cō pacōrena ū jună, ūucă cō mañico cāa cō macă nūmorena ū jună, cō macă nūmo pee cāa cō mañicōrena ū jună, ameri biirucuma —līupi Jesú.

Um̄erecori ca biirije

(Mt 16.1-4; Mc 8.11-13)

54 Jiro bojoca peere o biro cājare līupi ūucă Jesú:

—Muipă că ūnajāa waari nūñā pee, bueri bārāri to ca măa dooro ūtară, "Oco pearāgaro bii," măja ū ū maji. Măja ca ūiore birora bii.

55 ūucă jōcă jiro macă nūñā pee wino to ca paa puu dooro ūtară, "Ajirāgaro bii," măja ū ū maji. Măja ca ūiore birora bii.

56 ūWatoara ca bii dito pairă! Um̄erecori, yepari ca biirijere añuropă, "To biirije biirāgaro bii," ca ū ū majicāră nii pacară, ¿ñee tiiră ano măja watoara ca biirije peera "To biirije biirāgaro bii," măja ū ū majititi? —cājare līupi Jesú.

Ameri wederique quenorique

(Mt 5.25-26)

57 —¿ñee tiiră măja majuropeera, añurijere măja ū cōoña majititi?

58 Jīcă măre că ca wedejāaro, wioră p̄etopă că mena waa nūñāa waagăpără, jīcāto că mena ameri wederique quenoña. To biro mă ca tiitijata, ca jāiñā bejegă† p̄etopă măre ami waa, că pee cāa uwamarāpără măre tiicojo, cāja pea tia cūurica wiipă măre tia cūu, cāja ca tiitipere biro ūigh.

59 Tia cūurica wiipără yua, mă ca wapa tii peotitijata, mă wititirucu," măre yă ū ū —cājare līupi Jesú.

¹ O biro cā ca ū niiri taberirena, jīcārā Jesús're īarā waari, Pilato, jīcārā Galilea macārā waibucurā jīari, Umureco Pacure ca tiicojo nacā bao niirāre jīari, cūja dīre waibucurā dī mena cā ca ayariquere cāre wedeupa.*

2 Teere t̄oḡ, Jesús pea o biro c̄jare ū ȳuupi:

—*“Maja, aperā cāja yaa yepa Galilea macārā ametēenero ūñarije ca tiirā niima ūirā, to biro tamēojacupa,”* maja ūi tūgoeñati?

³ "Biijacupa," mujare ya ñi. Muja cää, tagoeña yeri wajoari ñañarije muja ca tii niirijere muja ca tii yeriäätiata, cäjare birora muja bii yairucu.

⁴ Nučā, Siloére cūja ca wee nacōrira tutu pee ūaawaro, dieciocho niirā ca tāni yairicarā, Jerusalén macārā ameta tenuero ūañarije cūja ca tii bui cətirique júori, tāni yaijacupa, ¿mūja ū tagoeñati?

5 "Biiijacupa," mujare yu ñi. Muja cää, tagoeña yeri wajoari ñañarije muja ca tii niirijere muja ca tii yerijääti jata, cäjare birora muja bii yairucu —cäjare ñiipi Jesús.

Higueragüa dica maniricüre cüca üi cõoña wederique

6 To biro cūjare ñi, ati wāme ñi cōoñari wedeupi ñucā Jesús:

—Jică cū aje wejepare higueraqū cū ca otericagure cāoupa. “Mee dica caticoacu,” ligu, lagu waamiupu. Jicāga unora baaticāupu.

7 To biri, cā ūje wejere ca īa nānājeegäre o biro căre ūupu: "Mee, itia cāma waa, atigu dicare jeerägu yu ca amaga doorucu niimirije, jīcāga ḥnoacāra b̄harucu, yu tiiti. Queti cōacāna. Ñee tiiro cōro watoa petira nucū coterō niiticu," căre ūupu.

⁸ "To biro cū ca ūiro cū yje wejere coteri maju peo o biro cāre ūiupu: "Wiogu, ati cūmara mani queticicājaco ména. Jita ca jutí añurije mena ayiari, tiigú patore yu jita coa tuu ūiarucu.

⁹ Ape tabera tee mena dica cūticābocu. To ca dica manicājata docare mā queti cōacārucu yua," căre ūipu —ūi wedeupi Jesús.

Ca tñia mutñaricore Jesús cñ ca catiorique

¹⁰ Jicā rāmu yerijāarica rāmu ca niiro, nea poo juu buerica wiipē bojocare buegā tiipi Jesús.

11 Toopure niupo jīcō nomio, dieciocho cāmari peti ca diarique cātū niigo. Wātī cōrē cā ca tāa mutiārīco niiri, petoacā wāmū poo majiri méé ca biigo niupo.

12 Jesú斯 pea cõre ïari, cõre juo cojo, o biro cõre ïiupi:

—Nomio, mee diarique manigo mu tua —Íiupi.

¹³ To biro ūigara cā amori mena cōre cā ca ūia peorije menara, cō pe diámacū wāmū poocoaupo. To biro biigora, Umaréco Pacure baja peo nacū b̄ouupo.

¹⁴ Yerijäärice rämärena, ca diarique catigore Jesús cä ca catiorijere ïari, nea poo juu buerica wii wiogü pea ajiaocoapi. To biri bojocare o biro cäjare liupi:

—Jicā amo peti, ape amore jicāgāmuri. Tii rūmuri unore māja diariāmā petira to biro tiiticānā —iiupi.

15 To biro cã ca ïiro, Jesús pea o biro cãre ïi yuuupi:

—Watoara ca bii dito pairā, ēmaja jīcā uno peera yerijārica ramarena, māja urrore, māja yuu buey're, māja ca jia tuu nūcōricure cāre popiori māja oco arā waatirucuti?

* **13:1** Umareco Pacure tiicojo nucă buoră joe mueneręgară cęja ca jiaricară waibucară dī mena că aviařique.

¹⁶ Atio, Abraham pārameore, Satanás dieciocho cāmari peti ate diarique mena cā ca jia nācō epego peera, ḷyerijārica rāmārena cō popio ecotibogajati? —cāre ūiupi.

17 O biirije Jesús cū ca ūiro, cūre ca ūa tutirā peaboboro taməoupa. To ca bii pacaro, niipetirā to cōro do biro ca tiiya maniriye Jesús cū ca tiirijere būaro ūa niiupa.

Mostaza apega mena cñ ca lñ cõoña wederique

(Mt 13.31-32; Mc 4.30-32)

18 O biro ūi nūnūa waupi Jesúš:

—¿Ñeere biro to biiti, Umareco Paca cā ca dotirije? ¿Ñee mena yā ū cōñaghi?

19 Jicāga mostaza apegaacāre jicā cā yaa wejepē ote, cā ca tiiro jiro wii māa waaro, jicāgu yucāgu pairica bāchā, to ca biiro tiiga dāpāripāre minia yerijāa peia cūia ca biirore biro bii —cājare ūipi Jesús.

Baariquere ca wauorije mena cā ca ū cōoñā wederique

Buoi iquier (Mt 13,33)

²⁰ Ñucã o hijo ūjuni:

- Etm̄reco Pac̄ c̄ ca doti njirijere ñee mena v̄ ū c̄oñaghtí?

21 Jicō nomio harinare itia bapa cōori, niipetiri bāraapura to wauacoajato ūigo, ca wauaro ca tiirijere cō ca ayiarore biro bii —ūipi Jesús.

Ca ejatiri jope

(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Jesúś, Jerusalén'pu waa nñña waagħu, cū ca ametħa waari tabe macā macāri macārāre bue ametħa waaupi.

²³ To biro cū ca ū nūnūa waaro, jīcū Jesús're o biro ū jāiñauipi.

—Wiogu, ñca ametuarā petoacā cūja niiti? —cūre ñiupi.

To biro cū ca ūro, o biro cūre ūi v̄upi Jesūs;

24—"Ca ejatiru jope peere jää waarauga niiña. Paue jää waaraugamirucuma. To bii pacarä jää majitirucuma." muijare vu ñi.

25 Tii wii wiogw wâcâri, jopere câ ca biaro jiro, mâja macâpâ ca niirâ pea, "Wiogw, jâare jope pâańa," cûre mâja ū juomirucu. To biro mâja ca liiro cû pea, "Baa, mâjare yâ majiti. Noo macârâ niirâ mâja niicu," mâjare ū yâarucumi.

26 To biro cā sa ūro, māja pea: "Mā menara baa, jini, jāa tiwu. Jāa macā yeparira bojocare mā bue yujurucuwa." cūre māja ūmirucu.

²⁷ "To biro maja ca ūiro, 'Mee majare yu majiti,' majare yu ūijāwa. Yure camotatiya maja, ūiañarije ca tiirā,' majare ūirucumi.

²⁸ "To cōrora otirique, b̄uaro t̄ugoeña pairique, m̄ejare niirucu, Abraham, Isaac, Jacob, Ūmureco Pac̄u yee quetire wede j̄agueri maja niiqūicarā niipetirā, Ūmureco Pac̄u cū ca doti n̄iiri tabep̄u cūja ca niicāro, m̄eja pea macāp̄u cōa wiene ecoma iñrā.

²⁹ Bojoca nūpetirophā macārā, muipu cā ca māa doorī nñānā macārā, cā ca nñānā jääri nñānā macārā, jōcū jiro macā yepa macārā, nñucā díamacū macā yepa macārā doocurumca, Umareco Pacu cā ca doti niiri tabepu baa duwirā doorā.

³⁰To biri mecārire watoa macārā ca niirā, ca nii majuropeerā niirucuma. Ņucā mecārire ca nii majuropeerā ca niirā, watoa macārā tuarucuma —liupi.

Jerusalén're ūari Jesús cū ca otirique

(Mt 23.37-39)

³¹ Tii rūmārena jīcārā fariseos eari, o biro ūupa Jesú's're:

—Anore waacoagħja. Herodes mire jīacār rugħami —cūre īiupa.

³² To biro c̄ja ca ūiro, o biro c̄jare ūi yahupi Jesús:

—Waari, o biro ūrāja, ca bojoca ūnagare: "Mecā, boero ca diarique cūtirāre catio, wātiare cōa wiene, yū tiirucu. Boero ape rūmura yū paderiquere yū vapancoru.

³³ Mecā, boero, boero ape rāmu, yu waa nənəha waarucu. Jīcū, Uñureco Paca yee quetire wede jügueri maju, Jerusalén ca niitiropara cā ca bii yaijata añti.”

³⁴"Jerusalén, Jerusalén, Uñureco Pacá yee quetire wede j̄aqueri majare j̄ia, māre Uñureco Pacá, cā ca wede doti cojorāre tātā mena dee j̄ia, ca tiiri macā mā nii. Jicāti méé, áboco cō punare cō quedapu doca cō ca jee neorore biro yu tiirugamiwū mā bojocare. Māja pea māja bootiwu.

³⁵ To biri, maja ca niiri tabe, bojoca maniri tabe tuarucu. Yare maja ña nemotirucu, “Añuro ca biigü niimi, Umareco Pacu wäme mena ca doogü, maja ca ñiri rámü ca europü,” majare yu ^{ii†} —cajare ñipi Jesú.

14

Mip̄rique ca diaḡre Jesús c̄a catiorique

¹ Jicā rāmā, yerijāarica rāmā ca niiro, upā fariseo yaa wiipā baagā waaupi Jesūs. Aperā fariseos pea Jesūs're īa duti cote niiupa.

² Ñucā toopare niiupi jīcā mipīrique ca diarique cātigā.

³ To biri Jesú斯 pea, doti cūriquere ca j̄eo buerāre, fariseos're, o biro cājare ñi jāiññaupi:

—¿Doti cūurique, yerijāarica rāmure ca diarique cūtirāre to catio dotiti? ¿Todotitiqué? —Íipi.

⁴ To biro cã ca ñiro, cãja pea wedetiupa. To cõrora ca

"Tua waagüja," căre ūipi Jesúś.
5 To biro tii yapano, fariseos peera o biro cajare ūipi:
-¿Nii maja mena macă, yerijáarica rámarena că macă uno, că buey uno
oror, o că ūipi... -usari móză căno că omi wíonatiti? - ūipi.

6 Jesúš te bire cā ca ūjra, cāja pea do bire cāra ūjra maijijupa.

Amo iigarica hoie rumure ca iu o ecoricară

7 Că ca juo cojoricără duwiriquere añuri taberipu wado cāja ca beje ea nuuro ūchō, o biro cūiare ū wede maijouini Jesús:

8 —Noo jīcū, amo jiarica boje rūmāre majare cūja ca jīo cojoro, duwirique añurijepu wado beje ea nuuticāña. Majā ametāenero ca nii majuropeegu eahocumi.

⁹ To biro cā ca biiro, māja pharāphrena ca jāo cojorichā doori: "Mā ca duwiri tabere ani peere duwi dötuya," mājare ūibocumi. To biro cā ca ūiro, aperā cāja ca īa cojoro, boboro cāja jiropā māja duwirā waabocu yua.

10 To biro biiirā, mujare caja ca juho, jiro macā pliropu ea nuu eaya, to biro muja ca biiro mujare ca juhoricu pea, "Yu mena macā, ano añuri tabe pee duwigu dooya," mujare ca ca iipere biro iirā. To biro biiirā, muja mena ca baa duwirā caja ca īa cojoro, mujare ca juho cojoricare añuro muja i^ll ecorucu.

11 Că majuroapeera, "Ca nii majuropeegă yă nii," ca ūighă, watoa macă tuarucumi. "Watoa macă yă nii," ca ūighă pea, ca nii majuropeegă tuarucumi –căjare ūipi.

12 Nu că cîrre ca ihorică căare o biro cîrre îiupi Iesús:

—Baarique juo baagu, mu mena macārare, mu yee wederāre, mu yaarā canii cojorāre, nūcā mu ca niiri tabe puto macārā ca apeye pairāre, juoticānā.

† 13:35 Sal 118.26.

Cājare mā ca jāojata, ūucā cāja pee cāa māre jāorucuma, māre amerūgarā. Mee, to biro māre cāja ca tiirije menara mā wapa taacārucu.

13 To biro tiitigāra, boje rāmā tiigā, ca boo pacarāre, ca waa majitirāre, dāpo yuririre, ca īatirāre, jāoya.

14 To biro tiigā, bāaro mā tjea niirucu. Cāja pea jīcā rāmu ḥnora, to biro māre tii ametirucuma. To biro māre cāja ca tīti pacaro, mā pea ca añurā cāja ca cati tuari rāmāre tee wapa mā tiicojo ecorucu —cāre ūupi.

Jāo baarique mena cā ca ū cōoña wederique (Mt 22.1-10)

15 Atere to biro cā ca ūiro tāogā, jīcā Jesūs mena ca duwirā mena macā, o biro ūupi:

—Umāreco Pacū cā ca doti niiri tabepāre ca baapā doca tjea niiñā —ūupi.

16 To biro cā ca ūiro, Jesūs pea o biro ūupi:

—Jīcā, pairo baarique quenorī, pañ bojocare jāouphā.

17 Baarica tabe ca earo, cāre pade coteri majāre, “Dooya. Mee, baarique queno yapanoriquepā nii,” ūighā yā ca jāoricarāre, cāre ū cojouphā.

18 “To biro ū cojōāwi, cājare cā ca ūiro, niipetirāphā ate jāori jāa waati, cāre boca ūuparā. Ca nii jāogā, o biro ūuphā: “Mecācāra jīcā yepa yā wapa tii yerijāawa. To biri tii yepare ūighā waagā yā tii, teere ūima ūighā yā waati,” cāre ūuphā.

19 Apī cāa, “Pāa amo cōro niirā wechā yā wapa tii yapano. Cājare ū ūagā waagā yā bii mēna, ‘teere ūima ūighā yā waati,’ ūighāwā cāre ūñā,” ūicāuphā.

20 Apī cāa ūucā, “Mecācāra yā amo jāa yapano. To biri yā waa majiti,” cāre ūuphā.

21 “Cāre pade coteri majā peā tua ea, ate to biro cāja ca ūriquere wedeuphā cā wiogāre. Wī ūphā pea teerē tuo ajia, o biro ūuphā cāre pade coteri majāre: “Yoari mēé, macā macā yepariphā, wījē watoa macā maariphā waari, ca boo pacarāre, ca waa majitirāre, ca īatirāre, upa yuririre, cājare jāo dooya,” ūuphā.

22 To biro cā ca ū cojorichā waa tua eaghā: “Wiogā, yāre mā ca dotijārōre birora yā tii yerijāajāwā mee. To ca bii pacaro, wīl pee dadati mēna,” cāre ūuphā.

23 To biro cā ca ūiro, cā wiogā pea o biro cāre ūuphā: “Maariphā, metā macāriacāphā waari, noo mā ca bāa earāre ca doorugatirārena cājare jāocā dooya, yā yaa wīl ca dadacoapere biro ūighā.

24 ‘Jīcā ūno peera, yā ca jāomiricarā yā mena baatirucuma,’ mājare yā ūñā,” ūuphā —ūñā wedeupi Jesūs.

Cristore nānārique popiye ca niirije (Mt 10.37-38)

25 Bojoca pañ Jesūs're nānāuphā. To biro cāja ca biiro, cā peā cāja peere amojode nācāri, o biro cājare ūupi:

26 —Jīcā yāre ca tuo nānājeegā, cā pacāre, cā pacore, cā nāmore, cā punaare, cā yaarāre, cā yaarā romirire, ūucā cā majuropeera cā ca mairo ametūenero yāre cā ca maitijata, yā buegā nii majitimi.

27 Ņucā yā yee jāori, cā majuropeera ūñātaro tamāori, yāre ca nānātigā, yā buegā nii majitimi.

28 “¿Jīcā mājā mena macā, emāari wī weerāgā, “¿Wapa tiirica tiiri yā ca cāorije menara yā wee yapanocārāgamiti?” ūighā, ea nuu waa, tee ca wapa catipere cā cōoña jāotigajati?

29 To biro tiitigāra, tii wīl ca niipa yepa wadore wee cūu pacagu, peoti majitigu cā ca bii niiro niipetirā tii tabere ca ūñā, o biro cāre ūñā buicuma:

30 “Ania, wii queno jhocmijapi táá biigupha. Tii yapano majitimi béé,” ū buicuma.

31 “Nucă jică wiogă, apí wiogă mena că ca ameri jilagă waape to ca niijata: ū uwamară diez mil menara, veinte mil uwamară mena yüre ca jilagă doogare ū āpótłocārugamiti? ūgă ea nuu waa, çcă cooňa juotigajati?

32 Yü āpótłocāri cari mani că ca ūjata, apí wiogă pea ména yoarophra că ca niro, “Añurucu. Mani ameri jiaticăjato,” ūjata cojocumi, queti wederi maja mena.

33 To biri wämera no ca boogă maja mena macă că ca coorije niipetirore că ca waa weo majitijata, ūguegă nii majitimi —căjare ūjupi Jesú.

Moa ca oca yerijăarie

(Mt 5.13; Mc 9.50)

34 —Moa añurijera nii. Bii pacaro ca ocarije to ca peticoajata, çdo biro pee bii, ūcă ca poarije to nii eabogajati?

35 Yepa căare añuti, otephre maa tuujata căare añuti, biică yua. To biri díamacăra căca cūbatecăma. Ca amoperi cătiră tuoya yü ca ūrijere* —üjupi Jesú.

15

Oveja ca yairicăre ū cooňari Jesú că ca wederique

(Mt 18.10-14)

1 Pau, Roma maquhre wapa jee bojari maja, ūñarije ca tiiră, Jesú's re nea poo eaupa că ca wederijere tuorugară.

2 O biro căre căja ca biirije juori, fariseos, doti cūquřiquere ca jho bueră, o biro ū wede pailupa Jesú's re:

—Ania, ūñarije ca tiirare añuro tii, căja menara baa, tiimi déé —üjupa.

3 To biro căja ca ūjaro, că pea ati wäme ū cooňari căjare wedeupi:

4 —çNii maja mena macă pee cien ovejas ca chogă, jică că ca yairo, ca yairicăre amagă waagă, noventa y nueve ca niirâre toora cūucă, căre buacăripă că ama yerijăatiti?

5 Căre buagă, buaro üjea niirique mena căre ami puja,

6 că yaa wii tua eagă, că mena macărăre, că ca niiri tabe macărăre, jho neo, o biro ūcum: “Yü mena üjea niñña. Mee, yü oveja ca yairicăre yü buajawă,” ūcum.

7 To biiri wämera bii ümareco tutiphre: Jlcă ūñarije ca tiigă că ca tugoeňa yeri wajoaro, mee añură noventa y nueve ca niiră ca tugoeňa yeri wajoarique bootiră menare üjea niiricaro amethenero üjea niirique nii —căjare ū wedeupi Jesú.

Wapa tiirica tii ca yairiquere că ca ū cooňa wederique

8 —çDico uno nomio wapa tiirica tiiri, pua amo cōro niiri tiiri ca chogo, jică tii ca yairo, jhia boericaga mena jhia boeri, to cănacă tabephra añuro owa ama, tii tiire buacăripă că ama yerijăatiti?

9 Tii tiire buago, cō mena macără romirire, cō ca niiri tabe puto macărăre, o biro ūcum: “Yü mena üjea niñña. Mee, yü wapa tiirica tii, ca yairica tiire yü buajawă,” căjare ūcum.

10 To biri wämera üjea niirique nii Ümareco Pacă puto macărăre, Jlcă ūñarije ca tiigă că ca tugoeňa yeri wajoaro —căjare ūjupi.

Că macă ca yairicăre, că pacă că ca buariquere că ca ū cooňarique

* **14:35** “Ca tuo majirugară yare tuo nñameeyea.”

11 O biro cājare ū wedeupi ūucā Jesús:

—Jīcā, p̄uarā̄ puna catiupu.

12 Ca bai pee o biro ūupu cā pacure: “Cáacu, yu yee ca niipe mu ca c̄horijere yare tiicojoya,” ūupu. To biro cā ca ūro, p̄uarā̄p̄urena cājare dica woocāupu.

13 “No cānacā rūmu jiro mééra, ca bai pea, cā pacu cā ca dica wooriquere jee neo, ape yepapu, ca yoaropu, waacoaupu. Toopu, noo ca boorora tii niima ūgu, cā yee, cā pacu cā ca dica woomiriquere tii bate peoticāupu.

14 Cā ca jee waamiriquere cā ca tii bate peotiro jiro, tii yepap̄ure baarique peticoaupe. To biro ca biiro, cā pea b̄haro aha tamāo j̄uo waaupu.

15 To biri tii yepa macāre paderique jāigū waaupu. Cā pea, cā yaa wejeripu cā yejeare cāre eca cote doti cojoupu.

16 B̄haro queyama ūgu, yejea cāja ca baarijerena baarugamiupu. To biro cā ca biicā pacaro, jīcā peera jīcā wāmē unora cāre baarique eca, tiiticāuparā.

17 “B̄iirique peti t̄ugoeña bojoca cati, o biro ūupu: —¿Yu pacure pade coteri maja paū baarique cāja ca c̄hocārō, yu pea anopu yu aha boa duwi yujuti?

18 Yu pacu p̄atop̄ura tua waari, o biro cāre yu ūrucu: “Cáacu, Ūmureco Pacu menare, mu menare ūñarijere yu tiijapa.

19 To biri ‘Yu macā,’ yare tiiticāña. Jīcā m̄ure ca pade coteri majare biro pee yare tiiya,” yu ūrucu —ūupu.

20 “To biro ūicā cā pacu p̄atop̄ura tuacoaupu ūucā. Ména yoarop̄ura cā ca ūro, cā pacu pea cāre ūmaj, cāre ūboo p̄acaupu. To biri cāre ūmaa boca, cāre paabario, cā wajopuare ūpū, cāre tiiupu.

21 To biro cā ca ūro, cā macāre pea o biro cāre ūupu: “Cáacu, Ūmureco Pacu menare, mu menare ūñarijere yu tiijapa. To biri, ‘Yu macā,’ yare tiiticāña,” cāre ūupu.

22 “To biro cā ca ūpacaro, cā pacu pea cāre pade coteri majare: “Yoari méé, jutiro añurito ami doori cāre jāa, amo jūa jāarica beto cāare jāa, d̄apo juti cāare jāa, cāre tiiya.

23 Ņucā wecu añuro ca díí c̄atiḡure, ami doori, cāre jīañia. Yu macā cā ca tua eari boje rūmu mani tii ujea nii baaco.

24 Ani, yu macāre, ‘Bii yaicoajacupi,’ yu ūt̄ugoeñarucumijāwū. Bii yaitijapi. Waa yaicoamiwi, cāre mani b̄ha ūucā,” ūupu. To cōrora boje rūmu ūicā j̄uo waauparā mee yua.

25 “To biro cāja ca tii niicārō, cā macā ca jūwu pea wejepu ūiupu. Ca pade niiricā tua doogu, wii p̄uto ea doogu, cāja ca baja wedeo ūirijere ūoupu.

26 To biri jīcā pade coteri majare j̄uo cojo, “¿Nee to biijāri yua?” cāre ūjāñiaupu.

27 To biro cā ca ūro, pade coteri maju pea o biro cāre ūupu: “Mu bai tua eajāwi. To biri mu pacu pea wecu añuro ca díí c̄atiḡure jīa dotijāwi. Cā macāre añuro ca cati añuḡarena, yu b̄ha, ūima ūgu boje rūmu ūiruḡu,” cāre ūupu.

28 “Cā jūwu pea teere b̄haro tuo ajiari, jāa waaruagatiupu. To biri cā pacu pea cāre juogu witi waaupu.

29 Cā pea o biro ūupu cā pacure: “Cáacu, paū cāmari, jīcāti uno peera m̄ure ametuene nūcāri méé yu ca pade ūirijere mu maji. To biro yu ca bii pacaro, ‘Cā mena macārā mena cā jīa baajato’ ūgu, jīcā cabra macā unoacārena jīcāti uno peera yare tiicojorucu, mu tii ūñati.

30 Ani mu macā, mu yeere ūmāa cāja ca tii eperā romiri mena tii epe nucū yuju, tii bate peoticāri ca tua eagu peera, wecu añuro ca díí c̄atiḡure jīcāri, cāre mu boje rūmu tii peo,” cāre ūupu cā pacure.

31 “To biro cā ca ūro, cā pacu pea o biro cāre ūupu: “Macā, mu yu menara mu ūicānā nii. Yu ca c̄horijē ūipetirije mu yee wado niiro bii.

32 Ani, mu bai, ‘Bii yaicoajacupi,’ yu ca ii tagoeñarucumigu, catijapi. Ca waa yairicare mani baa nucã. To biri care ca boje ramu tii peo ujea niipera niiro bii,” care ūupu cu pacu –ii wedeupi Jess bojocare.

16

Wiogu yeere ūa nnujee bojari majure cu ca ii cooña wederique

1 Nucã cu buerare o biro ii cooñari wedeupi Jess:

–Jcu ca apeye paiguu, cu yeere ca ūa nnujee bojagare choupuu. Aperã pea, “Mu yeere tii bateguu tiimi,” care ii wedejãra wauparã.

2 To biri care juo cojori, o biro care ūupu: “Qñee to niiti mu ca tiirijere yure caja ca wederieja? To biri mu ca paderique cooñari, yure owa tuu cojoya. To cõrora yu yeere ūa nnujee bojari maju mu nii yerijãarucu,” care ūupu.

3 “To biro cu ca ūiro, cu wiogu yeere ūa nnujee bojari maju pea o biro ii tagoeñauu: “Agó nija, ¿ñeere yu tiigati yua? Yu wiogu paderique maniguu yure cüuguu dooga tiimi. Yeparire ca padepu uno méé yu nii. Yu tutuati. Wapa tiirica tiiri jairugu caa, yu bobo jañu.

4 Jau, mee yu maji, paderique maniguu yu ca tuaro, aperã yure caja ca ñeepere biro ūigu yu ca tiipere,” ūupu.

5 “To biri cu wiogu ca wapa moorare juo cojouu. Ca nii juogure o biro ii jaiñauu: “¿Mua, no cõro yu wiogu mu wapa mooti?” care ii jaiñauu.

6 Cu pea: “Cien daperi* peti uje daperi yu wapa moo,” care ūupu. To biro cu ca ūiro cu wiogu yeere ūa nnujee bojari maju pea o biro care ūupu: “Jau, ano duwiya. Ate nii mu ca wapa moorije. Yu wiogu cien mu ca wapa moorijere, cincuenta niirijera owa tuuya yua,” care ūupu.

7 “To biro care ii yapano, apíre juo cojo, “¿Mua, no cõro mu wapa mooti?” care ii jaiñauu. “Trigo cien poari[†] ca eape cõro yu wapa moo,” care ii yuuu. To biro cu ca ūiro: “Jau, ano duwiya. Ate nii mu ca wapa moorije, cien poari mu ca wapa moorijere, ochenta poarira owa tuuya yua,” care ūupu.

8 “Cu yeere ūa nnujee bojari maju ca añutigu cu ca tiiriquere majiri, cu wiogu pea, “Ca tii majigu peti nijjapi,” ūupu. Ati yepa macãra, cajare biro ca biiru mena caja ca ameri tii nijjata, Úmureco Pacu yaaru ca boeropu ca niiru ametunero tii majima.

9 To biri muja pea, ati yepa maquẽ apeye menara, muja mena macãra buargarã, cajare tii nemoña. Ati yepa maquẽ apeye ca petiro to birora ca niicõa niiri w*ij*eripu mujare ca ñeeru uno caja ca niipere biro ūiru.

10 “Petoacárena añuro ca ūa nnujee majigua, pairopu care añuro ūa nnujee majimi. Petoacu care ca ūa nnujee majitigua, pairo care ūa nnujee majitim.

11 To biri ati yepa maquẽ apeye cuti niirique ca bii ditorije care añuro muju ca ūa nnujee majitijata, ¿apeye cuti niirique ca nii majuropeerije peera, ñiru peti “Atere ūa nnujeeja” mujare cu ñibogajati?

12 Muja yee ca niitirije care añuro muja ca ūa nnujee boja majitijata, ¿ñiru pee muja yee ca niirijere mujare cu tiicojobogajati?

13 “Jcu pade bojari maju uno peera paara wiorapure pade cote majitim. To biro cu ca bijjata, jcu re ūa tuti, apí peere mai, biicãumi. Nucã jcu cu ca dotirijere tii, apí cu ca dotirije peera tii, biicãumi. To biri muja, Úmureco Pacu peere pade nnujee pacaru nucã, pairo apeye cuti niirugaru tee pee care pade nnujee, muja tii majiti –iiupi.

14 Fariseos wapa tiirica tiirire buaro ca booru caa, ate niipetirijere taori, bororije ii bui tutiupa Jess’re.

* **16:6** 3,700 litros. † **16:7** Cien bultos, unos 37,000 litros de harina.

15 To biro cāja ca ūiro, Jesūs pea o biro cājare ūiupi:

—Maja, bojoca cāja ca ūaro ca bojoca añurāre biro maja bii dito. Biigapua, Umareco Pacu pea maja yeripu maja ca biirijere majimi. Bojoca pea “Añurije nii,” cāja ca ūirijere, Umareco Pacu peera ūañarije niiro bii —ūiupi.

Doti cūurique, to biri Umareco Pacu cā ca doti niiriye

16 —Doti cūurique, to biri Umareco Pacu yee quetire wede jugueri maja, Juan menara bii yapano eaupa. Tii tabe mena wāma wāme añurije queti Umareco Pacu cā ca doti niiriye maquēre wederique nii. Niipetirā toopure jāa waaraegarā bii niima.

17 Ati yepa, ati umareco, ca petipe pea popiye méé ca nii pacaro, doti cūurique pea jīcā wāme unoacāra ca ūirore biro biiitirora yaicoa, biiitrucu —ūiupi.

Ameri cōarique maquēre Jesūs cā ca wederique

(Mt 19.1-12; Mc 10.1-12)

18 —Jīcā cā nūmore cōacāri, apeo peere cā ca nūmo cātijata, cā nūmo ca nūtigo menapu niigu tiimi. Ņucā ca manu cōaricore ca nūmo cātigu cāa, cā nūmo mena méé niigu tiimi —ūiupi.

Ca apeye paigu, to biri Lázaro

19 —Niiupu jīcā ca apeye paigu, añurije juti jāña, to cānacā rūmura ūaricaro añuro boje rūmuri queno, ca tii niirucuga.

20 Niiupu ūucā, jīcā boo pacoro ca biigu, Lázaro ca wāme cātigu, cā upu niipe-tiropura ca cami boaga. Ca apeye paigu yaa wii jope pūtore duwirucuupu.

21 Cā pea, ca apeye paigu, cā ca baa bate ūorijere baarugarucumiupu. Ņucā yaia menapura cā camire nenirā earucuuparā.

22 "To biro biirucu, jīcā rūmā bii yaicoaupu Lázaro. Cā ca bii yairo, Umareco Pacu pūto macārā pea Abraham pūto añuri tabepu cā niijato ūirā, cāre amicoauparā. Ca apeye paigu cāa bii yaicoaupu. Cā ca bii yairo, cāre yaa cōa, tūcāuparā.

23 Ca apeye paigu pea bojoca ūañarā cāja ca waari tabepure ūañaro bii niigu, ūa mūene cojoma ūig, yoaropu Abraham're, ūucā Lázaro cāre cā mena ca duwigare ūaupu.

24 "To biri cāre ūacāgupua, o biro ūi acaro buiupu: "Ñicā Abraham, yāre boo paca ūaňa niija petopura. Lázaro ūa ūtopura cāre ūicojoya. Cā amo jūa yapa mena oco ūia bia doori, ūa ñemerore cā weyogu doojato. Ati pecamepure ūharopura ūaňaro peti ūa tamuocā," cāre ūiupu.

25 "To biro cā ca ūiro, Abraham pea o biro cāre boca ūi yāupu: "Yā pārami, atere ūgogeneňa. Mūa, mū ca cati niiri rūmure añuro peti mū ūiwi, Lázaro pea ūaňaro cā ca biicāro. To biri cā pea mecāra anopure añuro niigu tiimi. Mū pea ūaňaro mū tamu.

26 Ņucā pairi ope nii mani watoare. To biri ano ca niirā toopure ca waaraegarā do biro bii waa majiti, ūucā too macārā pee cāa anopure do biro bii doo majiti, biicāma," cāre ūiupu.

27 "To biro cā ca ūiro, cā pea o biro cāre ūi yāupu: "Ñicā Abraham, yā pacu yaa wiipu Lázaro ūa ūicojoya.

28 Yā yaarā jīcā amo cōro ca niirāre cā wede majiogu waajato, cāja cāa, ati tabe ūaňaro tamuorica tabe pee cāja ca dootipere biro ūigu," cāre ūiupu.

29 "Ñucā Abraham pea o biro cāre ūi yāupu: "Mee cāja, Moisés cā ca owariquere, to biri Umareco Pacu yee quetire wede jugueri majare, cājare cāoma. Cājare cāja tuo nūnueejato," cāre ūiupu.

30 "To biro cā ca ūiro, ca apeye paigū pea o biro cāre ū yāupu: "Tuo nānājeeticuma, ūicū Abraham. Jīcū ca bii yairicāpū cati tuari cājare cā ca wedejata docare, tuo nānājeeri ūañarije cāja ca tiirucurijere tii yējjāabocuma," cāre ūupu.

31 "To biro cā ca ūiro, Abraham pea o biro cāre ūupu ūucā: "Moisés cā ca ūirijere tuo nānājeeti, ūucā Uムreco Pacā yee quetire wede jāgueri maja cāja ca ūirije cāare ūorugati, cāja ca biijata, ca bii yairicā cati tuari cā ca wedejata cāare, tuo nānājeeticuma," cāre ūupu —cājare ū wedeupi Jesús.

17

Ñañarije tiirique ca bii buiyerije

(Mt 18.6-7, 21-22; Mc 9.42)

1 Cā buerāre o biro ūupi Jesús:

—Bojoca ūañaro cāja ca ūiro ca bii buiyerije, do biro pee ca bii ametua nucā majiña manirije ūiro bii. Aperāre ūañarije cāja ca ūiro ca tii buiyegua, ūañaro peti tamorucumi.

2 To biro ca ūigara, cā ametuture ūtāga jia yoori, dia pairi yaapū cāre cōañua cōacājata añubocu, yāre ca tuo nānājee ūo doorāre ūañarijere cāja ca ūiro cā ca tii buiyerije ūori.

3 ¡To biri, bojoca catiya! Maja yee wedegua ūañarijere cā ca ūijata, cāre tuti bojoca catiyo, cā ca ūgoeñā wajoajata, ūañarije cā ca ūiriquere acoboya.

4 Jīcā ūamare jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō ūirije peti ūañaro māre ūicāri, ūucā ūañaro māre cā ca ūirije cōrora mā pāto doori, "Ūañaro māre yā ca ūijārijere acoboya, yā ū ūi nemotirucu," māre cā ca ūigū eajata, ūañaro māre cā ca ūiriquere acoboya —ūupi.

Díamacā ūgoeñā bayirique

5 Cā buerārē pea o biro ūupi Jesús're:

—¡Díamacā tuo nucā ūao bayiriquere pai jañuro jāare ūicojoya!* —cāre ūupi.

6 To biro cāre cāja ca ūiro, o biro cājare ūupi Jesús:

—Díamacā maja ca tuo nucā buorije mostaza apegā cōroacā to ca ūii pacaro, atigu sicómorogare, "Wēe waari, dia pairi yaapū ea nucāna," maja ca ūijata, maja ca ūirore birora biicābocu —cājare ūupi.

Pade coteri maja cā ca ūii ūirije

7 —Jīcā maja mena macā, cāre ca pade cotebare ca cōogū, wejepū ca jee cū ūiricā, ape tabera wecāare ca cote ūiricā, cā ca tua earo, ¿"Bāagū dooya mēna," cāre maja ū bocati?

8 Maja ūiticu. O biro pee maja ūicu: "Yā ca baapere quenoña mēna, baa, jini, ū ūi ūa boorijere jee cojo coterugū, juti wajoaguwaari, toora nucā coteaya. ūiro, 'Baa, jini, mā ūirucu mā,' " cāre maja ūicu.

9 Nucā maja ca dotiriquere cā ca ūiricaro ūiro to ca ūimijata cāare, "Añu majuropeecā," cāre maja ūiticu.

10 Maja cā to biri wāmera, mājare ū ūotiriquere ū ūapanorā, o biro ca ūiparā maja ūii: "Pade coteri maja ca añutirā mani ūii. Apeyepara ūiricaro maniro, manire cāja ca ū ūotirijeacā wadore mani ūii," ca ūiparā maja ūii —ūupi Jesús.

Ca cami boarāre Jesús cā ca catiorique

* **17:5** "Boaro jañuri Uムreco Pacare díamacā jāa ca tuo nānājeero jāare ū ūemoña."

11 Jesús, Jerusalén'ph waa nənəa waagh, Galilea yepa, to biri Samaria yepare ametəa waaupi.

12 Jícā macāre cā ca ea waarora, pha amo cōro niirā peti ca cami boa diarique cutirā cāre bocarā doori, yoaropəra tua nucā, o biro ii acaro bui cojoupa:

13 —Jesús, Buegh, jāare boo pacā ūñā —iiupi.

14 Jesús pea cājare ūñā, o biro cājare ii cojoupi:

—Paia photoph waari cājare ūñorāja —cājare iiupi. To biro cā ca ūñro, cāja ca waa nənəa waarora, cāja ca cami boa diarique cutimirique yati peticoaupē.

15 Jícā cāja mena macā, cami manigəph cā ca niirijere ūñari, ñopura təoricə Ùmureco Pacāre baja nucā bao tua doo,

16 Jesús pəto yepapə muu bia cūmu waaupi:

—Añu majuropeecā —Jesús're ūñgh. Cā pea Samaria macā niiupi.

17 Jesús pea, o biro iiupi:

—Mujā ca cami boa diarique cutirijere ca ametəene ecojārā, pha amo cōro méé mujā niijāri? Jícā amo peti, ape amore baparica penituario ca niirā pea, noo cāja nii?

18 —Ani judío ca niiitung wado Ùmureco Pacāre ii nucā bəorəgh cā tua doojapari? —iiupi.

19 To biro ūñcā, cā peera o biro cāre iiupi:

—Wāmu nucāri, waaghja. “Jesús yare catiocārucumi,” díamacā mu ca ūñtagoeñā bayiriique juorí, mu diarique ametəene eco —cāre iiupi Jesús.

Ùmureco Pacā cā ca dotirije, cā biro to bii earoti?

(Mt 24.23-28, 36-41)

20 Fariseos “¿Ùmureco Pacā cā ca doti niirije no cōropə to earoti?” Jesús're ii jāñauapa. To biro cāja ca ūñro cā pea o biro cājare ii yəñupi:

—Ùmureco Pacā cā ca dotirijea bau niiro ca eape uno méé niiro bii.

21 “Ano nii.” “Óo pee nii,” ūñā manirucu. Mee, Ùmureco Pacā cā ca dotirijea, mujā watoara nii yerijāa —cājare iiupi.

22 To biro ūñcā, cā buerā peere o biro iiupi Jesús:

—Earucu ūñcā cuu, yə, Ca Nii Majuropeegh Macā, yə ca doori rəməre mujā ca ūñtagamirije. Bii pacarā, mujā ūñtirucu.

23 Jícārā o biro majare ūñrūcumá: “Ani niimi,” “Ii pee niimi,” ūñrūcumá. To biro cāja ca ūñ pacaro, waa, cājare tho nəñjee, tiiticāñā.

24 Ùmureco quejeropare, jícā ūñā bəpo cā ca yabe cojorijera ape nəñapə cāare ca boe āpōñicā cojorore birora ūñrūcu yə, Ca Nii Majuropeegh Macā, yə ca tua doori rəməre.

25 Ména to biro yə ca biiparo juquero, bəaropəra ūññaro taməo, ati cuu macārārē ūñ juna eco, yə ūñrūcu.

26 “Noé cā ca niiri cuupare ca ūñquñicarore birora ūñrūcu, yə, Ca Nii Majuropeegh Macā yə ca tua doori rəmə cāare.

27 Baa, jini, amo jia, cāja puna romiare nomi cūu, tii niiupa. Cūmuaph Noé cā ca ea jāa waari rəməph to biro tii yerijāaua. To biro ca tii niirāre ca duurijie doo, cājare duu yaio bate peoticāñupā.

28 “To birora ūñupā Lot cā ca niiri cuu cāare. Baa, jini, apeye wapa tii, cāja ca ūñtirijere noni wāpa taa, otere ote, wijiéri baa, tii ūñquñupā.

29 Sodoma ca niiricə, Lot cā ca witiri rəməra, ùmureco tutipə maquē ca ūñtirijie, azufre cāja ca ūñrūje, oco pearore biro cājare ūñapea, tii jāa bate peoticāñupā niipetirāpūrena.

30 “To birora ūñrūcu, yə, Ca Nii Majuropeegh Macā yə ca doori rəməre.

31 Tii rəməre wii jotoapə ca niigə, cə yee apeye wii jupeapə cə ca cəorijere cə jeegə duwi waaticājato. Ñucā wejepə ca niigə cāa, cə yaa wii pee cə tua waaticājato.

32 Lot nəmo ñañaro cō ca biiriquere təgoeñiaña.

33 Cə ca catirijere ñañaro yə tii yaiore ca īghə, cə ca cati niirijere díamacāra tii yaio nəcōcārucumi. Cə ca catirijere ca maitigə, cə ca caticōa niipere buarucumi.

34 Tii ñamire, pūugə jīcāgurena puarā ca cāni yojarā, jīcā ami waa eco, apīra toora cūu, tii ecorucuma.

35 Puarā nomia ca wāñia niirā, jīcō ami waa eco, apeora toora cūu, tii ecorucuma.

36 Uməa puarā wejepare ca niirā, jīcā ami waa eco, apī toora cūu, tii ecorucuma —cājare ii wedeupi Jesús.

37 To biro cā ca īiro, cāja pea o biro cāre ii jāiñaua:

—¿Wiogə, tea noopə to biiroti? —iiupa.

Cā pea o biro cājare ii yuuupi:

—Ca bii yairicə cā ca niiri tabere wəu nea poorucuma yucáá —cājare iiupi.

18

Ca manə dia weo ecorico cō ca ii bayirique

1 Jīcā wāme ii cōoñari wedeupi Jesús, jətiricaro maniro, to birora cāja ca juu buecōa niipere wede majiorəgu.

2 O biro iiupi:

—Jīcā macāphre niupə jīcā, bojoca cāja ca tii niirijere ca jāiñā bejegə, Umareco Pacara nəcā bəotı, bojoca cāare īa nəcā bəotı ca biigə.

3 Ñucā tii macārena niijupo jīcō, ca manə bii yai weo ecorico, bojoca cāja ca tii niirijere ca jāiñā bejegə patopə waari, “Yure ca īa tutigare, ñañaro cōre tiiticāñā,” cāre iiñā, cāre ca ii niigo.

4 Jīcā cuu, yoaro cōre tii nemorəgatiupə. To biro biīñami, o biro ii təgoeñaua: “Umareco Pacara nəcā bəotı, bojoca cāare īa nəcā bəotı,

5 ca biigə yə ca nii pacaro, atio, ca manə bii yai weo ecorico pea, yure pato wācō yeriñātimo. Cōre yə tii nemocāgāda. To cānacā tiira doori, añuro yə ca niicāboro yare pato wācō niibocumo,” iiupi —ii wedeupi Jesús.

6 To biro iiñā, o biro ii nemoupi ñucā Jesús:

—O biirije iiupi jāiñā bejeri majə, ca añutigə.

7 “¿To docare Umareco Pacə pea cā yaarā, cā ca beje jeericarā, ñamiri, umarecori cāre cāja ca jājata, cājare cā tii nemotigajati? ¿Yoaro cāja ca yue mani waaro cā tiigajati?

8 Yoari mééra cājare tii nemorucumi,” majare yə ii. ¿To docare yə, Ca Nii Majuropeeegə Macā yə ca tua doori rəməre, ména ati yepapəre díamacā təo nəcā bəorique to niicāroti? —iiupi cā buerāre.

Fariseo, to biri wapa jeeri majə menare cā ca ii cōoñarique

9 Jīcārā cāja majuropeera, “Añurā jāa nii” ii təgoeñari, aperāre ca īa junarāre líma lígu, ati wāme ii cōoñari cājare wedeupi Jesús:

10 —Puarā uməa, Umareco Pacə yaa wiipəre juu buerā waauparā. Jīcā fariseo, apī pea Roma maquēre wapa jee bojari maja mena macā niijuparā.

11 Fariseo pea o biro ii juu buenucūupə: “Umareco Pacə, añu majuropecā,” mare yə ii. Yəa, aperā, ca jee duti pairā, ca tii dito pairā, ca tii epericarā cāti pairā, ñucā ani wapa jee bojari majare biro, yə biitī.

12 Yea, jīcā semanare p̄ati wado betiri ya juu bue, ya ca wapa taarije cōrora p̄a amo coro ca niirijere jīcā tabe māre ya tiicorucu," ū juu bueupu.

13 Roma maquēre wapa jee bojari maju pea, yoarop̄ara tua nūcā, Ūmureco peere ū mæneri méé, cū cotiare paagāra, o biro ū juu bueupu: "Ūmureco Pacu, yure boo paca ūna. Yea, ūnarije ca tiigū ya nii," ūupu.

14 "To biri wapa jee bojari maju pea, ūnarije manigupu cū yaa wiire tua waaupu. Fariseo pea biitiupu. To biri cū majuropeera, "Ca nii majuropeegū ya nii," ca ūnā, watoa macū tuarucumi. "Watoa macū ya nii," ca ūnā peera, ca nii majuropeegū cū ca niiro cūre tiirucumi Ūmureco Pacu –ūupi.

*Wimarāre Jesūs cū ca juu bue peorique
(Mt 19.13-15; Mc 10.13-16)*

15 Nūcā wimarāre Jesūs p̄to jee waaupa, cūjare cū padefñajato ūrā. To biri cāja ca tiiro ūrā, cū buerā pea wimarāre ca jee doorāre boca tuti camotaupa.

16 To biri cāja ca ūrō, Jesūs pea wimarāre j̄ho cojo, o biro ūupi:

–Wimarāre ya p̄to pee cūjare tiicojoya. Cūjare camotaaticānā. Ūmureco Pacu cū ca doti niiri tabea, cūjare biro ca niirā cāja ca niipa tabe nii.

17 Yee méé mūjare ya ū. Wimagine biro Ūmureco Pacu cū ca dotirijere ca tuo nūnjeetigua, toop̄ure ea waatirucumi –cūjare ūupi.

*Ca apeye paigū Jesūs mena cū ca wede penirique
(Mt 19.16-30; Mc 10.17-31)*

18 Jīcā judíos're ca juo niirā mena macū, o biro ū jāiñaupi Jesūs're:

–Buegu aňugū, ¿Nee ya tiigajati, caticōa niiriquere b̄aarrugū? –cāre ūupi.

19 To biri cū ca ūrō, Jesūs pea o biro cāre ū yāupi:

–¿Nee tiigū "Aňugū," yure mu ūti? Jīcā uno peera ca aňugū manimi; ca aňugūa jīcāra niimi, Ūmureco Pacu wado.

20 Mee, Ūmureco Pacu cū ca doti cūriquere mu maji: Namo cāti, manu cāti, bii pacarā tii epericarā cātiticānā. Jātiticānā. Jee dutiticānā. Jīcā peerena watoara ū dito buiyeticānā. Mu pacare, mu pacore nūcā b̄oya* –cāre ūupi.

21 To biri cū ca ūrō, cū pea o biro cāre ūupi:

–Mee, wāmū niigup̄ara tee niipetirijep̄arena tee ca ūrore biro ya tii peticawū –cāre ūupi.

22 To biri cū ca ūrō tuo, o biro cāre ū yāupi Jesūs:

–Jīcā wāmē māre dajacā mēna. Ma ca caorijere noni peoticā, tee wapa ma ca jeerijere ca boo pacarāre cājare tiicojoya. To biri tiigū, Ūmureco tuüp̄are pairo mu apeye cātirucu. To biri tii yapano, ya mena dooya –cāre ūupi.

23 Cū pea ca apeye paigū niiri to biro Jesūs cū ca ūrijere tuogū, b̄aaro tuogēñarique paiupi.

24 To biri cū ca biiro ū, o biro ūupi Jesūs:

–¿No cōro peti ca bii majiñā manirijere to niicāti, ca apeye pairā Ūmureco Pacu cū ca doti niiri tabep̄ure cāja ca ea waape!

25 Popiye méé niicā, jīcā camello ãjipōa potaga opeacāre cū ca ame witi waaro, jīcā ca apeye paigū pea Ūmureco Pacu cū ca doti niiri tabep̄ure, do biro cū ca bii ea waatirijere to ca nii pacaro –ūupi.

26 To biri cū ca ūrijere ca tuorā pea, o biro cāre ū jāiñaupa:

–¿To docare ūriu pee cū ametaagutū? –ūupi.

27 To biri cāja ca ūrō, Jesūs pea o biro cājare ū yāupi:

–Bojocara do biro ca bii majiñā manirijere cāa, Ūmureco Pacu peera popiye méé niicā –cājare ūupi.

* **18:20** Ex 20.12-16; Dt 5.16-20.

28 To biro cā ca ūiro, Pedro pea o biro ūipu Jesú's're:

—Wiogu, jāa, jāa yee niipetirije cūu peticā, māre jāa nānā doowu —cāre ūipi.

29-30 Jesú pea o biro cāre ūi yāupi:

—Yee mēé mājare yā ūi. No ca boogu, Umu'reco Pacu cā ca doti niiriye peere tii nānājeerugu, cā yaa wii, cā nāmo, cā yaarā, cā pacua, cā punaare, cā ca waa weojata, ati yepare cati niigura, cā ca waa weorique amētēnero tiicojo ecorucumi. Ņucā cā ca bii yairo jiropura, to birora caticōa niiriquere tiicojo ecorucumi —ūipi.

*Cā ca bii yaipere itiati Jesú cā ca wede tuja waarique
(Mt 20.17-19; Mc 10.32-34)*

31 Jesú, cā buerā paa amo peti, dāpore pāaga penituaro ca niirā wadore jāo cojori, o biro cājare ūipi:

—Mecāra Jerusalén'ph mani waa, Umu'reco Pacu yee quetire wede jāgueri maja, yā, Ca Nii Majuropeegu Macū ūi ca biipere cāja ca owarique ca ūirore biro ca biipa tabepare.

32 Toopu apero macārāpāre yāre noni cōarucuma. Cāja pea yāre bui epe, yāre acaro bui tuti, yāre ejeco eo tuu, tiirucuma.

33 To biro tiicā, yāre bape yapanori jiro, yāre jāa cōa, tiicārucuma. To biro cāja ca tiicāmijata cāare, itia rāmu jiro yā cati tuacoarucu ūucā —cājare ūipi.

34 Cāja pea ate to biro cā ca ūirijere tāo majitiupa. Ņucā, “To biro ūirugu ūigajami,” ūi majiticāupa, do biro tii ca tāo majiñā manirije ca niiro macā.

*Jericó macāre ca ūatigre Jesú cā ca catorique
(Mt 20.29-34; Mc 10.46-52)*

35 Jesú, Jericó macāre ea nānāwaagu cā ca biiro, jīcā, ca ūatigu, maa pātore wapa tiirica tiiri ca jāi duwigu,

36 pātē bojoca cāja ca ametua waarijere tāori:

—Do biro to biiti? —ūi jāiñāupi.

37 To biro cā ca ūiro:

—Jesú, Nazaret macā ametua waagū biimi! —cāre ūi wedeupa.

38 Teere tāocāgūpā, o biro ūi acaro buiupi:

—Jesú, David Pārami, yāre boo paca ūāna! —ūipi.

39 Cā jāguero ca waa nānāwaarā pea, cā yerijāa waajato ūirā, cāre tutimiupa. To biro cāja ca ūi pacaro, cā pea bāaro jañuro:

—Jesú, David Pārami, yāre boo paca ūāna! —ūi acaro buiupi.

40 Jesú pea, to biro cā ca ūiro tāo, tua nācāri, “Cāre ami dooya,” ūipi. Ca ūatigu cā pātē cā ca earo, o biro cāre ūi jāiñāupi Jesú:

41 —Nee uno māre yā ca ūiro mā booti? —ūipi.

To biro cā ca ūiro, ca ūatigu pea o biro cāre ūi yāupi:

—Wiogu, yā cape ca ūaro yā boo —cāre ūipi Jesú's're.

42 To biro cā ca ūiro, Jesú pea o biro cāre ūipi:

—Ūāna! “Jesú yāre caticārucumi,” díamacā mā ca ūi ūagoeña bayirije juori mā ametueñe eco —cāre ūipi.

43 To biro cā ca ūirije menara, ca ūatimircā añuro ūacoari, Umu'reco Pacure ūi nācā bāo bāja peo nānāwaupi Jesú mena waagū. Bojoca niipetirā atere ca ūāra cāa, Umu'reco Pacure ūi nācā bāoupa.

² Tii macāre niiupi jīcā ca apeye paigū Zaquo eo ca wāme cātigu, Roma maquēre wapa jee bojari maja wiogu.

³ Cā, Jesús're īarugamiupi. Ca emēatigūacā niima īigū, bojoca paū cāja ca niiro macā, do biro tii īa eyotiupi.

⁴ To biri cāja īuguero ūmaa waa, Jesús're īarugū, cā ca ametua waapa tabe pāto ca niiricā yucūgūpū * mācoaupi.

⁵ Jesús tii tabere ametua waagū, emēaro pee īa māene, Zaquo ore īari, o biro cārē ūupi:

—Zaquo, yoari méé duwi dooya. Mecāra mu yaa wiira yū earucu —cāre ūupi Jesús.

⁶ To biro cā ca ūiro Zaquo pea yoari méé duwi doo, ujea niirique mena cā yaa wiipu juocoaupi Jesús're.

⁷ Teere īarā, niipetirā:

—Nāñarije ca tiigū yaa wiipu cānigū waami —īi wede paiupa.

⁸ Jiro Zaquo cā yaa wiipu niigū, wāmu nācā, o biro ūupi Jesús're:

—Wiogu, yū ca cāorije niipetirore, ca boo pacarāre decomacā yū tiicojorucu. Jīcārāre yū ca jee dutijata, bapari niirije cājare yū tuene nemorucu ūupi.

⁹ Jesús pea o biro cārē ūupi:

—Mecā ati wii macārāre cāja ca ametua rije ea. Ani cāa, Abraham pāramira niimi.

¹⁰ Yū, Ca Nii Majuropeegū Macāa, ca yairicarāre ama, cājare ametueene, tiigū doogū yū doowū —ūupi.

Wapa tiirica ūiri mena ūi cōñarique

(Mt 25.14-30)

¹¹ Bojoca to biro cā ca ūrijere cāja ca tao niiro macā, Jesús pea jīcā wāme ūi cōñari, cājare wedeupi. Mee, Jerusalén pātoacā ūupi. To biro bojoca pea, "Mee Uñureco Pacū cā ca dotipa cuu ea waaro biicu," ūi tāgoenāupa.

¹² To biro o biro cājare ūupi Jesús:

—Niiupu jīcā, ca nii majuropeegū ca niigū, ca yoaropu ape yepapu ca waariacā, toopu wiogu jōene eco yapanori jiro ca tua doopu.

¹³ Cā ca waaparo īuguero, cārē ca padē coterāre, pāa amo cōro niirā jāo cojo, cāja cōrorena wapa tiirica ūirire pairo cājare tiicojo, o biro cājare ūupu: "Ate, wapa tiirica ūiri mena apeye wapa ūiri, noni wapa taa niiña, yū ca tua eparopu," cājare ūupu.

¹⁴ Cā yaa yepa macārā pea cārē ūi tuti jañuparā. To biro cā jiro, cāja mena macārā jīcārāre ūicōjouparā: "Ani, jāa wiogu cā ca niiro jāa booti," ca ūiparāre.

¹⁵ "To biro cāja ca ūrije ca nii pacaro, wiogu jōene eco yapano, cā yaa yepapu tuacoaupu ūucā. Tua ea, cārē ca padē coterāre wapa tiirica ūiri cā ca ūicōjoricarāre jāo doti cojoupu, cāja ca niiro cōro cāja ca wapa taa nemoriquere majirugū.

¹⁶ Ca ea juogu, o biro cārē ūupu: "Wiogu, mu yee wapa tiirica ūirire pāa amo cōro niirije yū wapa taa nemojāwū," cārē ūupu.

¹⁷ To biro cā ca ūiro: "Añu majuropeecā. Paderi maju añugū mu nii. Mee, petoacā cārē añuro ca ūi nēnajee majiricā mu ca niiro macā, pāa amo cōro niirije ca dotipu māre yū cūnū," cārē ūupu cā wiogu.

¹⁸ "Cā jiro apī eaupu ūucā. "Wiogu, mu yee wapa tiirica ūirire, jīcā amo cōro niirije yū wapa taa nemojāwū," cārē ūupu.

* **19:4** Sicómorogu.

19 To biro cā ca ūiro, cā cāare o biro cāre ūiupu: "Jīcā amo cōro niiri macārire ca dotipu māre yu cūu," cāre ūiupu.

20 "Cā jiro apī o biro ūi eaupu: "Wiogu, ate nii, mu wapa tiirica tiiri. Jutiro quejero mena ūmaari, yu queno cūu cāo niirucujāwu."

21 Māre yu uwí jañuwu. Muu do biro ca tiiya manigu, mu ca cūutirica taberena ca jeegu, mu ca otetirica taberena ote dicare jee, ca tiig u mu nii," cāre ūiupu.

22 To biro cā ca ūiro, wiogu peo o biro cāre ūi yuuupu: "Paderi maju ca añutigu, mu majuropeera mu ca ūrije menara, ūñarije mu ca tiirique cātirijere yu ia bejerucu. Do biro ca tiiya manigu, yu ca cūutirica taberena ca jeegu, yu ca otetirica taberena ote dicare ca jeegu, yu ca niirijere maji pacagu,

23 ¿Nee tiig u yu yee wapa tiirica tiiriire, wapa tiirica tiiri queno cūurica wiipu mu cūutiri, yu ca tua earo, tee ca wapa taa nemorique mena yure tuenerugu?" cāre ūiupu.

24 To biro cāre ūi, too ca niirāre o biro cājare ūiupu: "Anire, wapa tiirica tiiriire ēmari, pua amo cōro niiriye ca wapa taa nemoricu peere cāre tiicojoya," cājare ūiupu.

25 "To biro cā ca ūiro, cāja peo o biro cāre ūiuparā: "Wiogu, mee cāa pua amo cōro niirijepu cāomí doca," ūiuparā.

26 To biro cāja ca ūiro, wiogu peo o biro ūi yuuupu: "Ca chogu, pai jañuro tiicojo nemo ecorucumi. Ca chotigu peo, petoacā cā ca chorije menapura, ēma ecoocoarucumi.

27 Yure ca ia junarā, cāja wiogu yu ca niiro ca bootiricarā peera, ano pee cājare jee doori, yu ca ia cojoro cājare jāa batecāña," ūiupu —ūi wedeupi Jesús bojocare.

Jerusalén're Jesús cā ca jāa waarieque (Mt 21.1-11; Mc 11.1-11; Jn 12.12-19)

28 Atere ūi yapano, Jerusalén'pu waaggu, waacā nūnua waaupi ūucā Jesús.

29 Macānucū Olivos ca wāme cātiri buuro pāto ca niiri macāri Betfagé, Betania, macāri pāto ea waaggu, cā buerā pāharāre tiicojori,

30 o biro cājare ūi cojoupi:

—Ano díamacā ca niiri macāpu waaraaja. Tii macāre earā, jīcā burro jīcā peera cāja ca peja ūaatigu cāja ca jia tuu nūcōricure muja buarucu. Cāre popiori, ano pee muja ami doowa.

31 Jīcārā, "¿Nee tiirā cāre muja popioti?" mujare cāja ca ūi jāiñajata, "Wiogu cāre boomi," cājare muja ūiwa —cājare ūi cojoupi Jesús.

32 Cā buerā peo waa, cājare cā ca ūiricarore birora bua eaupa.

33 Burrore cāja ca popio niiro, cā ūparā peo:

—¿Nee tiirā cāre muja popioti? —cājare ūi jāiñaua.

34 To biro cāja ca ūiro:

—Wiogu cāre boomi —cājare ūiupa cāja peo.

35 Jesús pāto cāre ami ea, jotoa cāja ca jāñarije jutire burro jotoa peori, cāre ami peoupa.

36 Jesús cā ca waa nūnua waaro cōrora, bojoca peo cāja juti, jotoa cāja ca jāñarijere maare cūu jugue nūnua waaupa.

37 Macānucū Olivos Buuro ca nii bua waari tabere cā ca ea waarora, niipetirā cāre ca nūnurā buaro ūjea nii acaro bui, ūñareco Pacare baja peo joo waaupa, niipetirije ca ia ūnaña manirije cā ca tii bau nii ūñoriquere ca ūaricarā niiri.

38 O biro ūiupa:

—Añuro ca biig^h niimi, Wiog^h, Ùmureco Pac^h wāme mena ca doog^h. Ùmureco tutipare jīcāri cōrō niirique to nijato. Cū ca añu majuropeerije niipetiro^h to nijato[†] —iiupa.

39 To biro cāja ca ūro, jīcārā fariseos, bojoca watoare ca niirā, o biro iiupa Jesú's're:

—Buegh, māre ca nānurāre, to cōrora cājare yerijāa dotiya —cāre iiupa.

40 To biro cāja ca ūro, Jesú's pea o biro cājare ū yūupi:

—Anja cāja ca yerijāajata, ùtāgaarira acaro buirucu —cājare iiupi.

41 Jerusalén macāre ea waagura, tii macāre ūari, o biro ū otipi Jesú's:

42 —jM^h cāare, ati rūmu, añuro mu ca niipere ca jee doori rūmu petira ca ū majicāpe niimi! Mecūra, teere mu ca ū majiborique yaioropu māre niicā.

43 Doorucu ūñlaro mu ca biipa rūmuri, mu waparā, mu wejare camota nucā eari, niipetiri taberipu noo pee duti waa majiñā maniro cāja ca jīa jāa doopa rūmuri.

44 Díamacāra māre tii yaiocā, mu bojocara jīa peoticā, ūucā ùtāga apegā jotoa pejaricaro maniropu tii yaiocā, tiirucuma. Mu^ha, Ùmureco Pac^h māre cū ca ametuenegu doori fabere mu ū majiti —ū otipi.

Ùmureco Pac^h yaa wiire ūñlarije ca niirijere Jesú's cū ca cōarique

(Mt 21.12-17; Mc 11.15-19; Jn 2.13-22)

45 Jiro Jesú's Ùmureco Pac^h yaa wiip^h jāa waari, toop^h ca noni wapa taa nūrāre cājare cōa wiene jūo waaupi.

46 O biro iiupi:

—O biro ū owarique nii: “Yū yaa wii, juu buerica wii niirucu,” ū,‡ muja pea tii wiire, jee dutiri maja cāja ca niiri ope muja jeeñocājapa§ —cājare iiupi Jesú's.

47 To cānacā rūmara Jesú's Ùmureco Pac^h yaa wiip^h bojocare buerucuupi. Paia uparā, doti cūriquere ca jūo buerā, to bīri bojocare ca jūo niirā pea, “¿Do biro pee tiiri cāre ca jīa cōape to niimiti?” ū ama niiupa.

48 Biirāpua, cāre cāja ca jīapa wāmere būa majitiupa, bojoca niipetirā cū ca wederijere cāja ca tuo niiro macā.

20

Jesú's cū ca doti majiriye

(Mt 21.23-27; Mc 11.27-33)

1 Jīcā rūmu Jesú's, Ùmureco Pac^h yaa wiip^h bojocare bue, añurije quetire wede, cū ca tii niiro, paia uparā, doti cūriquere ca jūo buerā, bojocare ca jūo niirā mena eari, o biro cāre ū jāiñaua:

2 —Jāare wedeya: ¿Nee doti majiriye cāocāri, to biro mu tii niiti? ¿Tee doti majiriquire ūnu māre cū tiicojōjāri? —cāre iiupa.

3 To biro cāre cāja ca ūro, Jesú's pee cāa o biro cājare ū yūupi:

—Yū cāa, jīcā wāme mājare yū jāiñarucu. Muja cāa yure yūuya.

4 ¿Niru Juan're, cū uwo coe doti cojoupari? ¿Ùmureco Pac^h, bojoca pee cāre cāja doti cojoupari? —iiupi.

5 To biro cā ca ūro cāja pea, cāja majurope o biro ameri iiupa:

—“Ùmureco Pac^h cāre doti cojoupi,” mani ca ū yūjata, “¿Nee tiirā cū ca wederijere díamacā muja tuo nānūjeetiri?” manire iiucumi.

6 Nūcā, “Bojoca cāre doti cojoupa,” mani ca ūjata, bojoca ūtā mena manire dee jīa cōacārucuma. Mee niipetirā, “Ùmureco Pac^h cū ca doti cojoricu niwi Juan,” ca ūrā wado niima —iiupa.

† 19:38 Sal 118.26; 148.1. ‡ 19:46 Is 56.7. § 19:46 Jer 7.11.

7 To biri o biro cāre ū yueupi Jesūs're:

—Baa. Jāa majiti. Ņiru cāre doti cojojacupi doca —ūupa.

8 To biro cāja ca ūro, Jesūs pea:

—To docare yu cāa, “Tee doti majirique mena to biro yu tii,” mājare yu ūitiku —cājare ū yueupi Jesūs.

Paderi maja ūañarāre ū cōoñari cā ca wederique

(Mt 21.33-44; Mc 12.1-11)

9 Jiro bojocare ati wāme ū cōoñari cājare wedeupi Jesūs:

—Jicū, jicā weje, uje weje ote, paderi majare padē doti cūu, yoaro bii yujugu waaggu, waacoaupu.

10 Uje ca dica cātiri cuu ca earo, jicā cāre padē coteri majare, paderi maja pātopu cāre tiicojoupu cā yee ca niirijere cāja dica woo cojojato ūigu. Cā ca earo, paderi maja pea cāre paa, ūee jāa manigu cāre tii ūcū tuenecā cojouparā.

11 Jiro tii weje upu apire tiicojomiuupu ūucā. Cā cāare cāre paa, ūañaro cāre ū tui, ūee jāa manigu cāre tii ūcū tuenecā cojouparā.

12 Apire tiicojo nemomiupu ūucā. Cā cāare to birora, cāre cami tuu, tii weje tājaropu cāre tii ūcū wooenecā cojouparā.

13 “To biro tii ūami waaggu, uje weje upu o biro ū ūtagoeñauupu: “¿Do biro yu tiigati? Jau. Yu macā, yu ca maigare, yu tiicojorucu. Ape tabera cāre nacā buocābocuma,” ū ūtagoeñauupu. To biro ū, cāre tiicojoupu.

14 “Paderi maja pea cāre ūacārāpu, o biro ameri ūuparā: “Ani niimi, ati wejere ca cāo nānājeeupu, cāre mani jāa cōacāco, ati weje mani yaa weje ca tuapere biro ūrā,” ūuparā.

15 To biro uje weje tājaropu cāre ami witi waa, cāre jāa cōacāuparā.

“¿Māja, uje weje upu do biro cājare ūirucumi,” māja ū ūtagoeñati?

16 Cā majuropeera waa, paderi majare jāa bate, aperā peere tii wejere cājare tiicojorucumi —ūipi.

To biro cā ca ūirijere tātorā, bojoca pea o biro ūupa:

—Biiticu tea* —ūipa.

17 To biro cāja ca ūro, Jesūs pea cājare ūari, o biro ūipi:

—To docare ¿do biro ūrāgaro to ūiti, ūmāreco Pacu wederique:

“Wii buari maja ūtāga cāja ca beje ūamiricagara ca nii majuropeera tua,”[†] ca ūrījea?

18 Tiiga ūtāga jotoare ca ūapeearā cōrora, doca jude batecā yai waarcuma.

Ñucā tiiga pee no ca boogure to ca ūapeajata, doca abo yaiocārucu —ūipi.

19 Paia uparā, doti cūriquere ca jāo buerā pea, ū ūoñari cā ca wederijere, “Manirena ūige ūimi,” ū tuo majiri, jicātora cāre ūerāgamiupu. Bii pacārā, bojocare uwii jañuupa.

Wioggu César're wapa ūirique maquēre cāja ca jāiñarique

(Mt 22.15-22; Mc 12.13-17)

20 To biro jicārā ca bojoca ūurāre biro bii ditori, Jesūs jicā wāme cā ca ū maa wiijaro cāja ūijato ūrā, ca ūa duti coterāre tiicojoupa: “No ca booro cā ca ūjata, wiogupare mani wedejāajaco,” ūrā.

21 To biro cāja pea o biro cāre ū ūaiñauupa:

—Buegu, mu ca ūrījere, mu ca buerijere, ca niirore biro diāmacūra mu ca ūrījere jāa maji. Bojocare mu ūa dica wooti. ūmāreco Pacu cā ca boorore biro niiriquere diāmacū mu wede.

* **20:16** |To biirīje peti ca biiro cā ūtīcājato ūmāreco Pacu! † **20:17** Sal 118.22.

22 To biri: ¿Roma macă wiogare niirique wapa, jāa ca wapa tiirije to añucāti? ¿To añutitiqué? —íupa.

23 Jesú斯 pea, ñañari wāme t̄ugoeñacāri cāja ca ñirijere majiri, o biro cājare ñiupi:

24 —Jicā tii, wapa tiirica tii yare ññoña. ¿Ati tiipare owa tuurique ñiru wāme, ñiru diámacă to niiti? —íi jāiñaupi.

To biro cā ca ñiro, cāja pea:

—Wiogu César yee nii —íi yuuupa.

25 To biri Jesú斯 pea:

—To docare wiogu yee ca niirijere, wiogare tiicojoya. Umureco Pacu yee ca niirijere Umureco Pacure tiicojoya —cājare íi yuuupi.

26 Jicā wāme peerena bojoca cāja ca tuo cojoro cā ca ñirijere, cāre cāja ca wedejāapa wāmere buatiupa. To biri cā ca yuu majirijere tuo uehacoa, do biro pee íi majiti, wedeticā nūcā waupa.

Cati tuarique maquēre cāja ca jāiñarieque

(Mt 22.23-33; Mc 12.18-27)

27 Jiro, jicārā saduceos, Jesú斯're ñarā waupa. Saduceos, "Ca bii yairicarāpua p̄uati cati tuatima," ca ñirā niima. To biri o biro cāre íi eaupa:

28 —Buegu, Moisés o biro manire íi owa cūuquíupi: "Jicā nūmo cāti, puna manigāra cā ca bii yajijata, cā yee wedegu nūmo ca niiricore nūmo cātiri, cā yee wedegu ca bii yairicāre, cā puna cāti wajoa bojajato,"[‡] íi owaupi.

29 To biri yua, jicāti nūiupa jicā amo peti, ape amore p̄uaga penituarō niirā jicā puna. Ca nii jhoga nūmo cāti, puna manigāra bii yaicoaupi.

30 Jiro macă,

31 Ñucā jiro macă cāa, cōrena nūmo cāti, puna manirāra bii yaicoaupa. Cāja jicā amo peti, ape amore p̄uaga penituarō ca niirāp̄ura, cō wadorena nūmo cātiñami, puna manirā wado bii yai peticoaupa.

32 Cāja jiro cō cāa bii yaicoaupo.

33 To docare yua, cati tuarica tabep̄ura, cāja, jicā amo peti, ape amore p̄uaga penituarō ca niirā nūmo ca niirico, ¿nii nūmo pee cō niigotí yua? —íi jāiñaupa Jesú斯're.

34 To biro cāja ca íi jāiñaro, Jesú斯 pea o biro cājare íi yuuupi:

—Bojoca, ati yepare cāja ca cati niiri r̄amurire umua nūmo cāti, nomia manu cāti, tii niima.

35 To biri cati tuari, ape yepap̄re ca ea waaparā uñora ca niirā, umua nūmo cāti, nomia manu cāti, tiitirucuma,

36 ca bii yaitiparā niiri. Umureco Pacu p̄ato macārāre birā nii, ñucā Umureco Pacu puna nii, biirucuma, ca cati tuaricarāp̄u niiri.

37 Moisés majuropeera yucuḡa ca uñucūrīca quetire cā ca owarique mena, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarijere mani ca majiro tiimi. Tii taberé Umureco Pacu: "Yua, Abraham, Isaac, Jacob, Umureco Pacu yu nii," íiupi.[§]

38 Cāa, ca bii yairicarā Umureco Pacu méé niimi. Ca catirā Umureco Pacu niimi. Umureco Pacura niipetirā ca catirā wado niicāma —íiupi.

39 To biro cā ca ñiro, jicārā doti cūuriquere ca jho buerā o biro cāre íiupa:

—Buegu, diámacă peti mu íi —íiupi.

40 To biri cāre jāiñā nemor̄garucu, tiitiupa yua.

¿Ñiru pārami cā niiti, Mesías?

(Mt 22.41-46; Mc 12.35-37)

41 Jesú斯 o biro cājare íi jāiñaupi:

—¿Ñee tiirā Mesías're, "David pārami niimi," cāja ñirucuti?

⁴² David majuropeera Salmos pūuropure o biro ñi owaupi:
"Umureco Pacu, yu Wiogħure o biro ñiwi:

'Ano yu diámacū nneñā pee duwiya,

⁴³ mta waparāre cāja ca doca cūmuro yu ca tiropu, 'ñiwi," ñiupi David.*

⁴⁴ ¿To docare do biro biicāri, David majuropeera "Yu Wiogħu," cā ca īlu nii pacagħu, cā pārami cā niibogajati Mesías? —cājare ñiupi.

Doti cūuriquere ca jħo buerāre Jesú斯 cā ca tutirique

(Mt 23.1-36; Mc 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵ Bojoca niipetirā cāja ca tħo cojoro, o biro ñiupi Jesú斯, cā buerāre:

⁴⁶ —Doti cūuriquere ca jħo buerā cāja ca biirique cħtirijere īa maji, bojoca catiri nniñna. Cāja, juti yoerije jāñacāri waa yuju, apeye nonirica taberipu cāja ca waa yujujata cāare, nacū bħorique mena jāi, tiirique booma. Nea poo juu buerica wiijeripure wiorā cāja ca duwirijepu wado duwiraga, baarica taberi cārre añur taberi wado ama, biima.

⁴⁷ Nucā ca manu jūmha bii yai weo ecoricarā romiri yaa wiijerire ēmama. To biro ca tiirā nii pacarā, teere tii ditorā, "iCa bojoca añurā peti niima!" jāare cāja ñiżjato tiirā, yoaro juu buema. Cāja, ametuenero nħanaro tii ecorucuma — ñiupi Jesú斯.

21

Ca manu bii yai weo ecorico cō ca tiicojo nucū bħorique

(Mc 12.41-44)

¹ Jesú斯, Umureco Pacu yaa wiipure, Umureco Pacure tiicojo nucū bħorā jaċċarā cūmuaripure, ca apeye pairā wapa tiirica tiiri cāja ca jāaro īaupi.

² Nucā ca manu bii yai weo ecorico ca apeye boo pacago cāa, pua tiiacā wapa tiirica tiiri cō ca jāaro īaupi.

³ To cōrora o biro ñiupi Jesú斯:

—Yee mée mnejare yu ñi. Atio, ca manu bii yai weo ecorico boo pacoro ca biigo pea, niipetirā ametuenero tiicojomo.

⁴ Niipetirā, pairo ca cħorā niiri, cājare ca dħajrijepure tiicojoma. Cō pea, cō ca boo pacarije menara cō ca wapa tii baa catibopeacārena tiicojo peotikāmo —ñiupi Jesú斯.

"Umureco Pacu yaa wiī cōa ecorucu," Jesú斯 cā ca īrique

(Mt 24.1-2; Mc 13.1-2)

⁵ Jicārā cā buerā mena macārā, Umureco Pacu yaa wiire añurije ātā mena, nucā Umureco Pacure cāja ca tiicojo nucū bħorique mena cāja ca wāmoriquere īari, ameri wede peni niiupa. Jesú斯 pea o biro ñiupi:

⁶ —Ano maja ca īarije niipetiro, jicāga ātāgo jotoare apega ca pejatiropu cāja ca tiipa rəmħari earucu. Niipetirije tii yaio ecocoarucu —ñiupi.

Ati umureco ca petiparo jħeguero ca biipe

(Mt 24.3-28; Mc 13.3-23)

⁷ To biro cā ca īiro, o biro cājre ñi jāñau:

—Buegħu, ¿teu no cōropu to biiroti? ¿Tee ca biiparo jħeguero, do biirije to bii īnno jħeguerot? —ñiupi.

⁸ To biro cāja ca īiro, cā pea o biro cājare ñiupi:

* **20:43** Sal 110.1.

—Bojoca catiri niiñā, jää ñi dito ecore ñirā. Pañ doorucuma yu wāme mena ñicāri: “Yura yu nii Cristo. Mee, tii cuu eacoaro bii,” ca ñiparā. To biro ca ñirare ñenatricānā.

⁹ Nučā ameri jīa, cāja ca doti nirijere ameri bii ametuene nučā, cāja ca birijere queti təorā uwiticāňa. Ate bii jəorucu. Biropua ména ati umareco ca petirijē jīcāto bii eatirucu –jūpi.

10 Q biro ūi nūnha waaipi;

—Jicā yepa macārā, ape yepa macārā mena ameri jīa, ūucā jīcā pooga macārā, ape pooga macārā mena ameri ūja, tiirucuma.

¹¹ Buaro jita jabe, niipetiri taberiparena aña boarique, diarique ca punir-
ije, waarucu. Umareco tutipare uwiorije, ca ñaÑa manirije ca bii ñño
iñguerije baurucu.

12 "Ména ate ca biiparo j̄guero, m̄jare ñee, ñañaro m̄jare tiiraga n̄nueje, biirucuma. Jäiña bejeragará nea poo juu buerica wijiерипа m̄jare jee waa, tia cūurica wijiерипа m̄jare tia cūu, ñucā yu yee j̄uori, uparā p̄atorипа, bojocare ca j̄eo niirā p̄atorипа, m̄jare jee waarcumá.

13 To biro m^ɛjare c^ɛja ca tiiro, y^ɛ yee maqu^ɛre c^ɛjare m^ɛja ca wedepe niirucu.

“Nee üno peere ñañarije jää tiitjäwü,” cäjare maja ca ïi ametüapere, “O bijirie cäjare mani ïi vññiaco.” ïi tñgoëña queno vueticäña.

15 Yu majuroopeera, bñjaro majirique mena mñjare ca wedepere mñjare yu tiicojorucu, jicñ peera, bñjaro ca la tutirñ, do biro pee ii majiti, mñjare boca yuññ maiitti, cñia ca biipere biro lñgh.

16 Biirāpha, mēja pacħara, mēja yaarāra, mēja yee wederāra, mēja mena macārāra mējare wedejāa buiyecārucuma. Mēja mena macārā jīcārāre iżiarcuma.

17 Y_u yee j_uori, bojoca niipetirā m_ujare īa tutirucuma.

¹⁸ Biropha, muja dypha maquē poa ijcā daa unora yaicoa bijitirucu.

¹⁹ To birora məja ca təgoeňa bayicōa niijata, caticōa niiriquere məja bənarıci.

20 Jerusalén macāre uwamarā cāja ca nii amojodero īarā, "Mee, yoari mééra ati macā cōa ecoro dooro tii," ū maiiñā.

21 To cōrora Judea yepare ca niirā, ūtā yuc̄pū cāja duticoajato. Jerusalén macāre ca niirā, tii macāre cāja witicoajato. Ñucā macā tujaro ca niirā cāa, macā neere cāja tua dooticājate.

²² Nañaro biirica ramari, Ùmureco Paca yee queti owarique ca ñirore biro ca bii cari rymuri nijro biiricu.

²³ Ñāñaro peti tamorucuma, to biro ca biiri rūmārire, uṭaaga pacoa ca niirā, nūcā upūrāacā ca puna cūtirā romiri. Ati yepare ñāñaro tamorique pūruey. Ñāñaro Israel uas pacoa menare ñāñaro peti cā ca tūriji pūruey.

24 Jicārā niipīri mena jīa eco yairucuma. Aperāra, niipetiri yeparipū cājare nīee waarucuma. Judios ca niitirā Jerusalén're ūñāraro tii yaiorā tiirucuma. "To cārō bīrucu," cū ca ūñirica cūlū ca zaronu, tii veriijē cruscuma.

Ca Nii Maiuroneegu Macă că ca tua doone

Cu Nii Majutopeeg# Muus# Cu luu doope
(Mt 24:29-35; 42-44; Mc 13:24-37; 1Ts 4:13-5:11; Ap 22:7)

(Mt 24.29-35, 42-44; Mc 13.24-37, 11&4.13-3.11; Ap 22.7)

25 "Muipū, umareco macāre, ñami macāre, to biri ñocāre ca ïa ñaañā maniriñe bii jhorucu. Ati yepa peera bojoca poogaari niipetirāpura buaro tøgoenriñake paí, dia pairiya ca jabero uwiorije ca bøjarije jhorira, do biro nee bii majiti hijicárcumua.

26 Bojoca, ati yepare ca biipere tagoeña uwima lirāra, dia ūaacārucuma. Ūmureco tutip̄e ca niirā menap̄ra yueui peticoarucuma.

27 To cōrora yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre, yu ca tutuarije do biro ca tiiya manirije mena, bueri bāruapu yu ca boe bate duwi dooro yure īarucuma.

28 Ate to ca bii j̄o dooro, t̄goeñā tutua, em̄aro pee ūa māene, tiiya. Mee, yoari mééra māja ametueñe ecorucu —īupi.

29 Ate mena ūi cōoñari, cājare wedeupi ūucā:

—Higueragare to biri no ca booricu yucagare ūñañaqué.

30 To ca pūu wajoaro īarā, “Mee, cāma j̄aguero niicā doo,” māja ūi ūa maji.

31 To biro māja ca ūi ūa majirore birora ano mājare yu ca ūrige ca biiro īarā, “Mee, Úmureco Pacu cā ca dotipa cuu ea dooro bii,” ūi ūa majiña.

32 Diámacāra mājare yu ūi, ano mājare yu ca ūrige niipetirije, ati cuu macārā cāja ca bii yaiparo j̄uguero biirucu.

33 Ati umareco, ati yepa, peticoarucu. Yu wederique pea yai nucātirucu.

34 “Bojoca catiya, ati yepare niirā tii niirique, cūmurique, ati yepare cati niirā bāro boo t̄goefñarique j̄ohori, ca t̄ao nənəjeetirā māja ca niiro mājare ca tiitipere biro ūrā. Māja ca bojoca catitijata, to biro ca biiri rāmu, “To biro bībocu,” māja ca ūtiri tabera mājare bii eacārucu.

35 Ati yepa macārā niipetirāpare, yoo yuerica tabe ca tiirore biro bii earo biirucu.

36 To biri añuro nii yueya. To birora juu buecōa niinā. Ate niipetirije ūñañaro ca biipere ametua, ūucā yu, Ca Nii Majuropeegu Macāre boboritaro maniro boca, māja ca biipere biro ūrā —cājare ūupi Jesús.

37 Jesús, umareco Úmureco Pacu yaa wiipu bojocare bue, ūami peera Olivos ca wāme cūtiri macānucu buuropu cāngu waarcuupi.

38 Bojoca niipetirā, ca boerije mena, Úmureco Pacu yaa wiipu waarcuupa, Jesús cā ca wederijere t̄orā waarcuupi.

22

*Jesús're ūneerugarā cāja ca wede penirique
(Mt 26.1-5, 14-16; Mc 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)*

1 Mee, pan're ca wauarije ca ayiaya manirijere cāja ca baari boje rāmu, Pascua ea waaro biiupa.

2 Paia ūparā, doti cūriquere ca j̄o buerā, bojocare uwima ūrā, Jesús're cāja ca j̄lapa wāmēre ama niupi.

3 To biro cāja ca ūi niiri tabere, Judas Iscariote, Jesús buerā, p̄a amo peti, dūpore p̄aaga penituario ca niirā mena macārena, cā yeripu ūnaajāa nucāupi Satanás.

4 Cā peá, paia ūparāre, to biro Úmureco Pacu yaa wiire ca coterāre ūtagu waari, “Jesús're o biro ūrī cāre māja ca ūneero yu ūrūcū,” ūi wede peniupi.

5 Cāja pea teere t̄ao ūjea nii:

—Wapa ūrīrica ūrī māre jāa ūrīcōjorucu —cāre ūupa.

6 To biro cā peá, teere ūneecāri, bojoca cāja ca maniri tabe ūnore ama j̄o waaupi, Jesús're ūneecāri.

*Jesús cā ca baa t̄jarique
(Mt 26.17-29; Mc 14.12-25; Jn 13.21-30; 1Co 11.23-26)*

7 Pan're ca wauarije ca ayiaya manirije baarica boje rāmu, Pascua macā oveja macāre cāja ca j̄ari rāmu ca earo,

8 Jesús pea Pedrore, Juan're, o biro cājare ūi cojoupi:

—Pascua boje rāmu mani ca baapere queno yuerāja —īupi.

9 To biro cājare cā ūrī:

—¿Noopu jāa ca queno yuero mu booti? —cāre ūi jāi ūupa.

10 To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ū yueupi Jesús:

—Macāre piya waaraā māja bhaarucu jīcā, ocora ca ami waagāre. Cāre nāna waa, cā ca jāa waari wiipu eari,

11 tii wii upare o biro cāre māja ūirucu: “Buegu o biro ū jāiñami: ‘¿Dii jawi to niiti, yu buerā mena Pascua boje ramare yu ca baapa jawi?’ ūimi,” cāre māja ūirucu.

12 To biro māja ca ūiro, jotoa macā jawi, pairi jawi, mee queno yuerica jawipare, mājare ūorucumi. Toopu mani ca baapere māja quenowa —ūipi.

13 To biro cā ca ū yapanoro waaraā, Jesús cājare cā ca ūiricarore birora baa eaupa. Toopu Pascua cāja ca baapere quenoupa.

14 Baarica tabe ca earo, Jesús, cā buerā, baarique peorica pī pāto ea nuu waupa.

15 Jesús pea o biro cājare ūipi:

—“Yu ca bii yaiparo juguero bāaro peti māja mena ati Pascua boje ramare yu baarugarucuwā!

16 Umureco Paca cā ca dotiri cuu ca eaparo juguero pāati yu baa nemotirucu,” mājare yu ū —ūipi.

17 To biro ū, jinirica bapare ami, Umureco Pacare, “Añu majuropeecā,” ū yapano, o biro cājare ūipi cā buerāre:

—“Atere amiri, māja majurope ameri bato cojoya.

18 Uje ocore, Umureco Paca cā ca dotiri cuu ca eaparo juguero yu jini nemotirucu,” mājare yu ū —ūipi.

19 To biro ūicā ūucā, pan'gare ami, Umureco Pacare, “Añu majuropeecā” ū yapano pee bato noni cojogura, o biro cājare ūipi:

—Atea yu upari nii, māja yee ca niipere ūima ūigu, yu ca bii yai bojarije. Yare tagoeñarā atere tiiya —ūipi Jesús.

20 Ņucā baa yapano, cā ca ūiricarore birora jinirica bapa cāare amiri, o biro ūipi:

—Ati bapa, yu dī mena, “Umureco Paca wāma wāme yu ūirucu,” cā ca ūiricarore biro to biijato ūigu, māja yee ca niipere yu ca bii yai bojape nii.

21 Yare ca wedejāa buiyee cōapu cāa, ano yu menara baa duwimi.

22 Biigupu, yu, Ca Nii Majuropeegu Macāa, “To biro biirucumi,” cā ca ūiricarore birora biiga doogu yu ūi. Yare ca wedejāa buiyee cōapu pea, ūñiaro peti biiga doogu tiimi —ūipi Jesús.

23 To biro cā ca ūirora, cāja majurope:

—¿Ñiru peti cā niiguti, cāre ca wedejāa buiyee cōapu? —ameri ū jāiñā juo waupa.

¿Ñiru cā niiti ca nii majuropeegu?

24 Cā buerā pea ūucā:

—¿Niipe mani mena macā ca nii majuropeegu cā niiguti? —ameri ū wede pai niupa.

25 To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ūipi:

—Umureco Pacare ca majitirā watoare, ati yepa macārā uparā, cāja bojocare tutuaro mena doti epema, cājare ca doti nīrā peera, “Añurijere ca ūirā niima,” cājare ū wāmeo tiima.

26 Māja pea, to biro ca biitiparā māja nii. To biro biitirāra, māja watoare ca nii majuropeegu ca niigua, ca wāma māja doogare biro cā biijato. Ņucā ca dotigu cāa, pade bojari mājare biro pee cā niijato.

27 To docare: ¿Ñiru pee cā niiti, ca nii majuropeegu, ca baa ea nuu waagugu pee, baariquere ca peo cotegugu pee? ¿Baariquere peorica pīl puto ca baa duwigugu pee méé cā niiti? Yū pea māja watoare baarique ca peo cotegure biro yū nii.

28 Muja, ñañaro yure ca biiri taberi cāare yū menara māja niicōa niiwu.

29 To biri yū Paca, wiogugu yure cā ca tiiricarore birora, yū cāa, wiorā māja ca niiro mujare yū tiirucu,

30 yū ca doti niiri tabepu, yū mena baa, jini, ñucā Israel yaa pooga macārā pua amo peti, dāpore pāaga penituario ca niiri punaarire jāiñā bejeragārā, wiorā cāja ca duwiri cūmuronipu ea nuu waa, māja ca bīpere biro ūiga —cājare ūipi Jesūs cā buerāre.

“Mu ū ditorucu,” Pedrore Jesūs cā ca ūrique

(Mt 26.31-35; Mc 14.27-31; Jn 13.36-38)

31 Ñucā o biro ūipi Jesūs:

—Simón, Simón, tāoya. Yure māja ca tuo nānājeerijere māja ca yerijāaro tiiri, ñañaro tiiragu jāijāwi Satanás.*

32 To biro cā ca ūpacaro, yū pea māre yū juu bue bojajāwu, mu ca tuo nānājee yerijāatipere biro ūiga. Mu pea ñucā ūgoeñā yeri wajoa, yure tuo nānājee, biigu, mu yaarāre cāja ca ūgoeñā bayiro cājare mu tiwa —cāre ūipi.

33 To biro cā ca ūiro, Simón pea o biro cāre ūipi:

—Wiogugu, yūa mu menara tia cūurica ūiipu waa, mu menara bii yai, ca bīpura niicāgu yū bii —ūipi.

34 To biro cā ca ūiro, Jesūs pea o biro cāre ūipi:

—Pedro, mecāra, ābocu cā ca wācāparo jāguero itiati peti, “ ‘Jesús’re yū majiti,’ mu ū ditorucu,” māre yū ū —ūipi.

Ñañaro biirica tabe ea dooro bii

35 Jiro Jesūs o biro cājare ū jāiñāupi:

—Wajopoari, wapa tiirica tiiri, dāpo juti, jeericaro maniro mujare yū ca tiicojo cojoriquere, ¿jīcā wāme mujare to dājacāri? —ūipi. To biro cā ca ūiro cāja pea:

—Dājatiwu —cāre ū yāupa.

36 To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ūipi:

—Mecā docare yua, wajopoa cā choguha, cā ami waajato. Wapa tiirica tiiri ca choguha cāa cā jee waajato. Niipili ca chotiguhu, mu jutiro jotoa macārore noni wapa jeeri, niipili wapa tiiya.

37 O biro cāja ca ūowarique, cāja ca ūiricarore birora yurena biirucu: Ñañarā watoapu biicā yai waawi. Niipetirije yū yee maquēre cāja ca owarique tee ca ūirore biro ca bīpere ūiro bii —ūipi Jesūs.[†]

38 To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro ūipa:

—Wiogugu, ano pua pīl niipili ūi —ūipa.

To biro cāja ca ūiro:

—To cōrora ūiña —cājare ūipi Jesūs.

Getsemanípu Jesūs cā ca juu buerique

(Mt 26.36-46; Mc 14.32-42)

39 Witi, cā ca biirucarore biro, Olivos ca wāme cātiri buuropu waa-coaupi Jesūs. Cā buerā cāa cāre nānā waaupa.

40 Toopu eagugu, o biro cājare ūipi:

—Ñañarije ca bii buiyeerijere jāa tiire ūirā, juu bueya —cājare ūipi.

* 22:31 Pedro, trigo quejerire yije batericarore biro mujare tiiragu jāijāwi Satanás. † 22:37 Is 53.12.

41 Că pea, ūtāga dee cojoricaro ca ūaacūmuro cōro yoaro cāja j̄uguero waa, juu buegħu doogħu, cū ājaro jupea ména tuetuu ea nuu waaupi.

42 O biro ūju bueupi:

—Cāacu, mu ca boojata, ano ūañaro yu ca tamopere yare ametħeneña. Biigapħa mu ca boori wāme tiiya. Yu ca boorore biro mée tiiya —iupi.

43 To biro cū ca ūju bue niiri tabera, cū ca tagħoġeñha tutuaro cāre tiġi eaqu, jīc Īmħareco Pacu pħoto macā cāre baua eaupi.

44 Jesūs pea ūañaro cū ca bii tagħoġiarique pairiże watoara, buaro jañuri juu bueupi. Cū ca aji puarije oco pea dīire biirże buegħu ūaġġu yepapħre.

45 Juu bue yapano, wāmu nucā, cū buerā pħoto pee waagħu, buaro tagħoġiarique paima īrrā ca cāni cūmu waaricarā pħarre eaupi.

46 To biro bii, o biro cājare iupi:

—Nee tiirā muja cāniti? Wāċāri juu bueya, ūañarije ca bii buiyeerijere jāa tiire īrrā —cājare iupi Jesūs.

Jesús're cāja ca ūneħħi

(Mt 26.47-56; Mc 14.43-50; Jn 18.2-11)

47 Mēna Jesūs to biro cā ca ūniirora, paħħ bojoca eaupa. Judas ca wāme cətigħu, cū buerā, pħa amo peti, dappore pħaga penituar o ca niirā mena macāra cājare maa jiegħi. Cū pea, cū wajopuare ūpūrha Jesūs pħoto waaupi.

48 To biro cū ca biiro, Jesūs pea o biro cāre ūjānaupi:

—Judas, wajopuare ūpūrhaq mena, Ca Nii Majuroppeegħu Macāre mu wedejħā cōtati? —iupi.

49 Jesūs mena ca niirā pea to biro ca biirże īari, o biro iupi:

—Wiogħu, niipħi mena cājare jāa quċċeti? —iupi.

50 To cōrora jīc cāja mena macā, paia wiogħure pade bojari maju amopero diāmac nħażja peere paa taa fnoċċa cojoupi.

51 To biro cū ca tiiro, o biro iupi Jesūs:

—Tiitċāna. To cōrora tiiya —iupi. To biro ū cū amoperore padeña, cāre yujiex, tiitċāupi fluċċa.

52 To biro tiċċā, cāre ca ūneħħi dooricarā paia u parā, Īmħareco Pacu yaa wii coteri majare, aperā judiós're ca jħo niirā, o biro cājare iupi Jesūs:

—Nee tiirā, jīc jee duti rieħi majjire ca ūneħħi waarrare biro niipħi, yuċċi, jeeċċāri muja doojjari?

53 Umħarecori cōrora, Īmħareco Pacu yaa wiipu majja mena yu niirucujāw. Yare ūneħħi garucu majja tiitħirucujāw. Biropħa, meċ ċi to biro majja ca tiipa tabe ūañarije wiogħu cū ca dotirijere majja ca tiiri tabe majjare ea —iupi.

"Jesús're yu majiti," Pedro cā ca ūneħħi

(Mt 26.57-58, 69-75; Mc 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

54 To cōrora Jesūs're cāre ūneħħi, paia wiogħu yaa wiipu cāre amicoaupa. Pedro pea yoaropu cājare nħanupi.

55 Jiro cāja pea tooppare, macā yepa decomacāre pecame cāja ca dior tii pecame pħoto juma ea nuu waaupi. Pedro cāa cāja watoa juma ea nuu waaupi.

56 Too cā ca juma duwirucuro, jīcō pade coteri majo aňuro cāre īa, o biro iupi:

—Ani cāa, cā menara niirucuwi —iupi.

57 To biro cōrora, Pedro pea o biro ūjiet ditoupi:

—Nomio, yuċċi cāre yu majiti —iupi.

58 Ca yoa waatirora fluċċa apī Pedrorre īari, o biro iupi:

—Mu cāa, cāja mena macāra mu nii cājí —īupi.
Pedro pea o biro cāre ū yāupi:

—Cū méé yu nii nija —īupi.

⁵⁹ Peeto ca yoa waaro jiro apī ūcā o biro cāre ūcāupi:

—Yee méé yu ū jīi, “Ani cāa cā menara nijjāwi. Īañaaqué. Galilea macāra niimi” —īupi.

⁶⁰ To biro cā ca ūro, Pedro pea o biro ūupi:

—JNee unore ūigū mu ūiti nija! Yu majiti —īupi.
Pedro, to biro cā ca ū niiroma, ūbocu wedeupi.

⁶¹ To cōrora Jesú斯 pea cāre amojode ūapu Pedrone. Cāre cā ca ūarora, Pedro pea: “Ati ūnami, ūbocu cā ca wedeparo ūguero, itia tii, ‘Cāre yu majiti,’ mu ū ditorucu,” cāre cā ca ūriqueru ūgoeñā bāupi.

⁶² To cōrora too ca niiřicu witi waa, bāaro otiupi.

*Jesú斯're cāja ca bui tutirique
(Mt 26.67-68; Mc 14.65)*

⁶³ Jesú斯're ca cote niiřā pea, ūaňaro cāre ū epe, cāre paa, tii niiupa.

⁶⁴ Cā capere jutiro quejero mena jia biatori, o biro cāre ū jāiňaupa:

—Ū bāaya. ¿Nii māre cā paajāri? —cāre ū epeupa.

⁶⁵ Ape wāmeri pau ūaňarije ū tutiupa Jesú斯're.

*Ūparā pūtopu Jesú斯're cāja ca ami waarique
(Mt 26.59-66; Mc 14.55-64; Jn 18.19-24)*

⁶⁶ Boeri tabe ca niiro, judíos're ca jho niiřā, paia ūparā, to biri doti cūuriqere ca jho buerā, nea poori, ūparā pūtopu Jesú斯're ami waaupa. Cāja pea o biro cāre ū jāiňaupa:

⁶⁷ —Jāare wedeaya. ¿Mua, ūmureco Pacu cā ca tiicojoricu Mesías mu niiti? —cāre ūupi.

To biro cāja ca ūro, Jesú斯 pea o biro cājare ū yāupi:

—“Cāra yu nii” yu ca ūmijata cāare, diámacu muja tuoticu.

⁶⁸ Mujare yu ca jāiňamijata cāare, yure yāuti, yure pititi, muja biicācu.

⁶⁹ Biigupua, mečā mena, yu, Ca Nii Majuropeegu Macā, ūmureco Pacu niipetirijepare ca doti tutua ūigū diámacu muña pee yu duwirucu —cājare ūupi.

⁷⁰ To biro cā ca ūro niipetirāpura:

—¿To docare mu, ūmureco Pacu Macā mu niiti? —cāre ū jāiňaupa.

Jesú斯 pea:

—Mee, mujara “Cā mu nii,” muja ū —cājare ū yāupi.

⁷¹ To biro cā ca ūro ūorā:

—JNee peere ūrā cōrō pau cāja ca wede nemorije mani booticu. Mee mani majuropeera, cā ca ūrijere mani ūo —ameri ūupi.

23

*Jesú斯're Pilato pūto cāja ca ami earique
(Mt 27.1-2, 11-14; Mc 15.1-5; Jn 18.28-38)*

¹ To cōrora cāja niipetirāpura ūmū ūacā, Pilato pūtopu Jesú斯're amicoaupa.

² Toopu cāre ami eari, cā ca ūo cojoro o biro cāre ū wedejāa jho waupa:

—Ani, jāa yaarāre ca ū mečā ūigare jāa bāajāwu. “Wiogu romanore niirique wapare ca wapa tiiticāpe nii,” ūimi. ūucā apeyera: “Umwreco Pacu cā ca tiicojoricu Cristo, ‘Wiogu yu nii,’ ūimi —ūupi.

³ To biro cāja ca ūro, Pilato pea o biro ū jāiňaupi Jesú斯're:

—¿Mee, mā niiti, judíos wiogu? —Íiupi. To biro cā ca ūiro:

—Mee, māra mā ūi —cāre ūi yuāupi Jesús.

4 To biro cā ca ūiro, Pilato pea paia ūparāre, to biri to ca niirā bojocare o biro cājare ūiupi:

—Anire jīcā wāme peera cā ca jīa ecopu ūnopus ūañarije cā ca tii bui cātiriquere yuā buati —cājare ūiupi.

5 To biro cā ca ūi pacaro, cāja pea buaro jañuro o biro ūi wedejāupa:

—Cā ca buerije mena bojoca ūnipetirāpure ūi mecāogu tiimi. Galileapu tii juoupi. Mecāra ano Judea yepapu ūicā ea doomī —ūiupa.

Jesús're Herodes puto cāja ca ami waarieque

6 Atere tuogu, Pilato pea:

—¿Galilea macā cā niiti? —Íi jāiñauipi.

7 Jesús, Herodes cā ca dotti niiri yepa macā cā ca niirijere majiri, Herodes puto pu cāre ūicojoupi. Cā cāa tii ūamurire Jerusalén'pura niupi.

8 Herodes pea Jesús're ūagu, buaro ūjea niupi. Cā yee maquēre cāja ca wedero macā cāre cā ca ūarugarije, ūucā jīcā wāme ca ū ūaañ manirije Jesús cā ca tii bau niirijere cā ca ūaruga niirije, yoacoaupe.

9 Herodes pea Jesús're paa cāre jāiñamiupi. Jesús pea cāre yuārucus ūitiupi.

10 Paia ūparā, dotti ūcuriquere jāo bueri maja cāa, toora, yerijāaricaro maniro cāre wedejāupa niupi.

11 To cōrora Herodes, cā ūamarā mena, Jesús're ūañari wāme tii, cāre buigū, wiogu biro juti añurije cāre jāa, Pilato puto peera cāre tuenecā cojoupi ūucā.

12 Ména jāguero peera ca ameri ūarugati ūimurucuricarā, tii ūamurire Herodes, Pilato ameri bapa buaupa.

Jesús're cāja ca jīape

(Mt 27.15-26; Mc 15.6-15; Jn 18.39—19.16)

13 Pilato pea, paia ūparā, bojocare ca jāo niirāre, bojoca cāare neori,

14 o biro cājare ūiupi:

—Maja anire, “Wiogu cā ca dotirijere tii ūnējeeticāñā,” bojocare ūi mecāomi, ūicāri yuā puto māja ami doojapa. Māja ca ūorora, cāre yuā jāiñami. Cāre māja ca wedejāarijere jīcā wāme peera ūañaro cā ca tii bui cātiriquere yuā buati.

15 Herodes cāa buatijapi. ūucā mani puto peera cāre tuenecā cojajapi. Mee, māja ūi, jīcā wāme peera cā ca jīa ecopu ūnora ūi bui cātitijapi.

16 To biri bape dotti yapano, cāre yuā pitirucus ūcājare ūiupi.

17 Pilato pea, Pascua boje ūamurire cōrora jīcā ūia ūcurica ūiupu ca niigure wienerucuupi.

18 To biro cā ca ūrora, ūnipetirāpura jīcāri o biro ūi acaro buiupa:

—Jāa ūcācāñā cāra! ¡Barrabás peere jāare wiene bojaya! —Íi acaro buiupa.

19 Ména aní Barrabás peera, wiorā cāja ca dotirijere junagū ūmetēne ūucā, ūucā bojocare jīacā, cā ca ūirique jāori cāja ca ūia ūcuricū niupi.

20 Pilato pea Jesús're ca wienerugā ūiigū niiri, ūi nemomiuipi ūucā bojocare.

21 Cāja pea buaro jañuri, o biro ūi acaro buiupa:

—¡Paa ūua ūcācāñā! ¡Paa ūua ūcācāñā! —Íiupa.

22 ūucā itiati peti o biro cājare ūimiupi Pilato:

—¿Nee ūno ūañarije cā ūijāri? Yua, jīcā wāme peera ca jīa ecopu cā ca ūipe cā ca ūi bui cātiriquere yuā buati. Cāre bape dotti yapano, cāre yuā wienerucu cājare ūimiupi.

23 Cäja pea, “Cäre paa pua tuu cõacäña,” ūrā, yerijääricaro maniro bñaro acaro bui niiupa. To biro ū acaro bui bayicäri bñauapa cäja ca tiirügarijere.

24 To biri Pilato pea, “Cäja ca jäiri wäme ca tiipe niiçu,” ūcäupi yua.

25 To biri cäja ca boogu, wiorä cäja ca dotirijere junagu ametüene nucä, ūucä bojocäre jää, cä ca tiiriique jæori, tia cñurica wiipu ca niigü peere wiene, Jesúus peera cäja ca boorore biro cäja tiijato ūigü, cäre cäjare nonicäupi.

*Jesús're cäja ca paa pua tuu cõarique
(Mt 27.32-44; Mc 15.21-32; Jn 19.17-27)*

26 Jesúus're paa pua tuu cõarügarä cäre ami nñnhä waaraä, jicä Cirene macä Simón ca wäme cäufigü, macä tñjaropu ca niiricä ca doogure ñeeri, Jesúus're cäja ca paa pua tuupagü yucägu cäre ami peori, Jesúus jiro pñja nñnhjee dotiupa.

27 Paa bojoca, ūucä paa nomia to biro cäre cäja ca tiiro ūrā, cä jiro otí, tugoeñarique pai, acaro bui nñnhjeeupa.

28 To biro cäja ca biiro, Jesúus pea amojode nucä, o biro cäjare ūipi:

—Jerusalén macäärä romiri, yu yee jæorira otiticäña. Mäja majurope, mäja puna yee ca niipe peere tugoeñari otiya.

29 Doorucu: “Ca puna manirä romiri, jicäti uno peera ca puna cäti ñaatiricarä romiri, cäja ca ūpülo bñchoparä ca puna cätitiricarä romiri, ujea niima,” cäja ca ūipa rñmari.

30 To cõrora bojoca ãtä yucärena:

“‘Jäare ñaapeaya!’

ñucä, ca emuari buuorirena

‘Jäare yaioya!’ ūrucuma.”*

31 Ñañarije ca tiitigürena o biirije yare cäja ca tiicäjata, ñañarije ca tiirä docare do biro pee biicäri ñañarije cäjare to biitibogajati?† —cäjare ūipi.

32 Ñucä Jesúus menare, pñarä ñañarije ca tiiricaräre jee waaupa, cä mena jicäri cäjare jïarügarä.

33 Düpuga Õaro ca wäme cätiri buuro earä, Jesúus're, ñañarije ca tii bui cätiricarä mena jicäri, jicäre cä díamacä nñña pee, apí peera cä äcõ nñña pee, cäjare paa pua tuu nucöupa.

34 Jesúus pea o biro ūipi:

—Cäacu, cäjare acoboya. Cäja ca tiirijere majitima —ūipi. Uwamarä cää cäja majurope cä jutirore ameri dica woorügarä, ū bñariqué mena tii niiupa.

35 Bojoca pea toora ūcä niiupa. Ñucä ūparä menaprä o biro cäre ū bñiupa:

—Aperä cäare ametüenewi. Mecä docare, díamacära Ùmureco Pacä cä ca beje amiricä Mesías'ra cä ca niijata, cä majuropeera cä ametüajato —ū bñiupa.

36 Uwamarä cää, cäre bñiupa. Cä pñto waari, uje oco ca piyarijere cäre tñari,

37 o biro cäre ū epeupa:

—Mäa, judíos wiogu mä ca niijata, mä majuropeera ametüaya —ūipa.

38 Ñucä cä dupuga jotoare, “ANI NIIMI JUDÍOS WIOGÜ,” cäja ca ū owa turicäa pñi tujaupa.

39 Jicä, ñañarije ca tii bui cätiricä, too cäja ca paa pua tuu nucöricä cää, o biro cäre ū tutiupi:

—Mesías'ra mä ca niijata, mä majuropeera ametüa, jää cäare ametüene, tiiya —ū tutiupi.

* **23:30** Os 10.8. † **23:31** “Yucägu ca catiricärena o biirije cäja ca tiicäjata, ¿ca jiniricäpu docare do biirije peti cäja tiicäbogajati?” cäjare ūipi. Ate, yucägu ca catiricä to ca ūjata, Jesúus, ñañarije ca tiitigü ūro ū, ñucä yucägu ca jiniricä ūro pea bojoca ñañarije ca tiiräre ūro ū.

40 To biro cū ca ūiro, apī ūañarije ca tii bui cātiricū peá, o biro cāre ūi tutiupi:
—Mā cāa, to birora ūañaro ca tamuogū nii pacagu, Uñureco Pacare mā
uwititi?

41 Mani doca ūañarije mani ca tiiriique jāori, diámacāra ūañaro tamuorā
mani tii. Ani peá, jíca wāme uno peera ūañarije tiitijapi —ūiupi.

42 To biro cāre ūi, o biro ūiupi Jesús're:

—Jesús, mā ca doti jāo waari tabe, yu cāare mā tagoeñawa —ūiupi.

43 To biro cū ca ūiro, Jesús peá o biro cāre ūi yuueupi:
—Yee méé māre yu ūi: Mecāra yu mena ca añu majuropeeri tabepu‡ mā
niirucu —cāre ūiupi.

*Jesús cū ca bii yairique
(Mt 27.45-56; Mc 15.33-41; Jn 19.28-30)*

44 Muipū jotoa decomacā cā ca niiro, to biri bāaro cū ca aji cōa cūu duwi
waari tabe menapu, ati yepa niipetiropura naitia peticoaupa.

45 Muipū cāa, ajiticoaupi. Nucā Uñureco Paca yaa wiipare, ca ūañarije
maniri jawire cāja ca yoo camotaarica quejero cāa decomacā yegacā duwi
waaupa.

46 To cōrora Jesús peá tutuaro o biro ūi acaro buiupi:

—Cáaca, yu ca cati niirijere māpāre yu ūi nānājee doti —ūiupi.

To biro ūigra, bii yaicoaupi Jesús.

47 Uwamarā wiogu romano peá to biro ca biirijere ūagū, Uñureco Pacare
baja peo nucū bāo:

—Diámacāra ania ūañarije ca tiitigū niijapi —ūiupi.

48 Bojoca niipetirā to biro ca biirijere ūarugārā ca nea pooricarā peá, to biro
ca biirijere ūari, cāja cotiarire paa, tiicā tua waaupa.

49 Niipetirā Jesús cū ca majirā peá, ūucā nomia Galileapura cāre ca nānā
waaricarā romiri cāa, teere yoaropura ūi cojocā niiupa.

*Jesús're cāja ca yaarique
(Mt 27.57-61; Mc 15.42-47; Jn 19.38-42)*

50 Niiupi jíca, ca bojoca añugu, ūañarije ca tiitigū, José ca wāme cātigū, wiorā
ca nii majuropeerā mena macū, § Judea yepa macā macā Arimatea macā.

51 José, Uñureco Paca cū ca dotipa cuu ca eapere ca yue niiruciricū, cū
mena macārā ūparā cāja ca ūirugarijere, ūucā cāja ca biirique cāti niirijere
mena cāre ca bootiricū peá,

52 Pilatore ūagū waari, Jesús upari niiquiriquere jāiupi.

53 Cāja ca paa pua tuuricāre ami duwio yapano, juti quejero lino quejero
mena cāre ūmaa, ūtāgapu maja ope cāja ca quenorica toti, ména jíca uno
peerena ca yaaya maniri totipu cāre cūuupi.

54 Yerijāarica rāmu maquēre cāja ca queno yue niiri rāmu niiupa.* Yer-
ijāarica rāmu peá mee, ea waaronā biiupa.

55 Galileapura Jesús're ca bapa cāti waaričarā romiri peá, maja opere ūi ūi,
ūucā cū upari niiquiriquere, “To biro pee cūuma,” ūi ūi, ūiupi.

56 Jiro wiipu tua waa, cū upari niiquiriquere cāja ca wadape ca juti añurijere
queno, ūiupi. To biri nomia peá doti cūurique ca ūirore biro, yerijāarica rāmāre
yerijāaupa.

‡ 23:43 Paraiso. § 23:50 Junta Suprema. Judíos ūparā ca nii majuropeerā mena macū. * 23:54
Viernes cāja ca pade tujari rāmu, Sábado maquēre cāja ca queno yueri rāmu niiupa. Viernes're muipū
cū ca ūaajāa waari bii juo judíos cāja ca yerijāari rāmu.

24

*Jesús cā ca cati tuarique
(Mt 28.1-10; Mc 16.1-8; Jn 20.1-10)*

¹ Nomia pea ape semana ca nii j̄uori r̄amare ca boerije mena, ca j̄uti añurije cāja ca quenoriquere jee, waacoaupa maja opep̄a īarā waarā.

² Toop̄a earā, maja opere cāja ca biaricaga ītāga aperop̄a ca niiro b̄ua eaupa.

³ Tii opepare jāa waara, Wioḡa Jesús niiquīric̄a up̄ari peera b̄uatiupa.

⁴ To biri do biro to biibujapari, cāja ca ī ameri jāiña niiri tabera, n̄m̄a p̄uarā, b̄uaro ca ajiyaa boe baterije ca juti jāñarā, cāja p̄eto baua ea n̄acācāupa.

⁵ Cāja pea n̄cha yaicoama īirā, yepap̄a muu bia ñiacūmucoaupa. To biro cāja ca biiro, cāja pea o biro cājare īiupā:

—¿Nee tiirā m̄ja, ca catiḡarena ca bii yairicarā watoap̄a m̄ja amaati?

⁶ Manimi anora. Mee, cati tuacoajāwi. Ména, Galileap̄a m̄ja mena niigu, o biro m̄jare cā ca īriquere

⁷ tagoeñāña: “Ca Nii Majuropeeḡa Macā, ñafarije ca tiirāp̄are tiicojo eco, yucu tenipu paa pua tua cōa eco, itia r̄am̄a jiro cati tua, biirucumi,” m̄jare cā ca īriquere —cājare īiupā.

⁸ To biro cāja ca īrop̄a, Jesús cāja mena niigu cājare cā ca īriquere tagoeña b̄uaupa.

⁹ Toop̄a ca niiricarā tua earā, niipetiro cāja ca īriquere Jesús buerā, p̄a amo peti, d̄apore j̄icāga penituario ca n̄irāre, n̄ucā aperā cāare, cājare wedeupa.

¹⁰ Teere ca queti wedericarā romiri pea: María Magdalena, Juana, Santiago paco María, to biri aperā cājare ca bapa cāti waaricarā romiri niiupa.

¹¹ To biro cāja ca īrije cā buerā peera, īi mecāriquere biro cājare biicāupa. To biri diámacā cājare t̄orugatiupa.

¹² To biro cājare to ca bii pacaro, Pedro pea, maja opep̄a waaḡa ñamaacoaupi. Toop̄a ea, jagueña jōene cojoḡa, cāre cāja ca ñamarica quejeri wadore īaupi. Jiro wii pee tua waaḡa, to biro ca biiriquere “¿Do biro peti to biibujapari yéé?” īi tagoeñarique paicā tua waupa.

*Emaús waaria maap̄are ca biirique
(Mc 16.12-13)*

¹³ Tii r̄am̄arena, p̄uarā cāja mena macārā, Emaús macā Jerusalén menare, once kilómetros'p̄a ca niiri macāp̄a waara waaupa.

¹⁴ Too waara, niipetirije ca biiriquere wede peni n̄nua waaupa.

¹⁵ Teere wede peni, ameri wede majio cāja ca īi n̄nua waarucuro, Jesús'ra cājare īm̄ri, cāja mena waacā n̄nua waapi.

¹⁶ Cāja peera cāre cāja ca īacā pacaro, j̄icā wāmeacā cājare ca bii camotaro macā, “Cā niicumí,” īi īa majitiupa.

¹⁷ Jesús pea o biro cājare īi jāñiaupi:

—¿Nee n̄nore m̄ja ameri wede peni n̄nua waati? —īiupi.

Cāja pea tagoeñarique pairāra tua n̄acāupa.

¹⁸ To biro cā ca īiro j̄icā cāja mena macā Cleofas ca wāme catiḡa, o biro ī ȳueupi:

—¿M̄u j̄icāra m̄u niiti, Jerusalén'ra nii pacagu, tii macāre ati r̄am̄are ca biijārijere ca majitigu? —cāre īiupi.

¹⁹ To biro cā ca īiro:

—¿Do biro to biijāri? —īi jāñiaupi Jesús.

Cāja pea o biro cāre īi ȳueupi:

—Jesús, Nazaret macäre ca bijärijere jää ū. Cäa, Úmureco Pacu yee quetire wede jagueri maju, Úmureco Pacu, ñucä bojoca cäja ca īa cojorore cäa ca tiirije, cäa ca wederije ména cäare, do biro ca tiiya manigu niimiwi.

20 Paia uparä, to biri manire ca juo niirä, cäre cäja jää cöacäjato ūrää aperäpüre cäre noni cöacäjawa; cäja pea yucu tenipu cäre paa pua tuu, tii jää cöacäjawa.

21 Jää pea, “Israelitas’re ca doti epe niiräre ametüenerucumi,” jää ū yuemiwa. Ate niipetirije ca bijäro jiro, mee itia rumu ametüacoa.

22 To ca bii pacaro, jicära jää mena macärä romiri ucheneri wäme jääre wedejäwa tee peere. Meepu boeri tabere, meepuacä mama opepu ūrää waamijapa.

23 Cä upari niiquirique peera bumatijapa. Tua earä, jicära Úmureco Pacu puto macärä baua eari, “Jesús catimi, jääre ūjäwa,” jääre ū wede tua eajäwa.

24 Jiro jicära jää mena macärä mama opepu ūrää waamijapa ñucä. Nomia cäja ca wedejärore birora ūjapa cäja cäa, Jesús upu peera ūtajäna —cäre ū wedeupa.

25 To biro cäja ca ūro tuo, Jesús pea o biro cäjare ūupi:

—¿No cōro peti tuo puoti, ñucä Úmureco Pacu yee quetire wede jagueri mama cäja ca ūrrique niipetirorena tuo nñuujee jeeñoti, ca biirä peti mäja niicäti?

26 ¿Too docare Úmureco Pacu cä ca tiiçojogu Mesías, Wiogu cä ca niiparo juguero, nñaro cä tamuoricaro maniupari? —ūupi.

27 To biro cäjare ū, Úmureco Pacu wederique cä ca biipe maquëre cäja ca owarique niipetirije, Moisés cä ca owaquïrrique mena cäjare wede juo waa, Úmureco Pacu yee quetire wede jagueri mama cäja ca owariquepü mena cäjare wede majio nñuha waaupi.

28 Cäja ca waarica macäre cäja ca ea waarora, Jesús pea ca ametüacoapüre biro boca biiupi.

29 To biro cä ca biiro cäja pea:

—Waaticäña. Anora jää mena tuaya. Mee, nñamipu nii. Naitüacoaropu bii —cäre ūupi. To biro cäja ca ūro cäja mena tuaragu jää waaupi.

30 Jiro, cäja mena baarique peorica pü patopu duwighu, pan're ami, Úmureco Pacare, “Añu majuropecä” ū juu bue, pan're pee batorí cäjare tiiçojoupi.

31 To biro cä ca tiirije menara, cäre īa majiupi. Cä pea yaicä ūmaa waaupi.

32 To cōrora cäja pea o biro ameri ūupi:
—¿To birira maapu mani mena wede peni, Úmureco Pacu yee cäja ca owa cüurique manire wede majio, cä ca ū nñuha dooro, mani yeripüre to cōro ucheneri wäme manire to boca bii niitijapari?* —ūupi.

33 To biro ū, jicäta tuacoapu ñucä Jerusalén peera. Toopu earä, Jesús buerä pü amo peti, däpore jicäga penituario ca niirä, aperä cäja mena macärä, ca nea pooricaräre baa eaupa.

34 Cäja pea o biro cäjare ū bocaupa:

—Díamacära Wiogu cati tuagura bijäapi. Simón Pedrore baua ejäapi —cäjare ūupi.

35 Cäja pea cäa ñucä maapu cäja ca waaro cäjare ca biiriquere, ñucä Jesús pan'gare cä ca pee batoro cäre cäja ca īa majiriquere, cäjare wedeupa.

*Jesús cä bueräre cä ca baua earique
(Mt 28.16-20; Mc 16.14-18; Jn 20.19-23)*

36 Cäja pea ména atere cäja ca wede niirora, Jesús pea cäja watoa baua ea nñacäri, o biro cäjare ū añu dotiupi: “Añuro niirrique mäjare to nñijato,” ūupi.

37 Cäja pea, “Ca bii yairicu wäti nñicumü” ū tagoeñari, uchacä yai waaupa.

* 24:32 To birira mani yeri añuro méé patu paajapa.”

38 To biro cāja ca biiro Jesús pea o biro cājare ūiupi:

—¿Ñee tiirā māja ucaacoati? ¿Ñee tiirā “Cāra niimi,” yare māja ūititi?

39 Yū amorire, yū daporire ūaña. Yūra yū nii. Yūre padefia, ia, tii ūuaqué. Jicā ca bii yairicā wātīa, yū ca biiro yure māja ca ūarore biro dii cāti, òa cāti, biitimi —ūiupi.

40 To biro ūigara, cā amorire, cā daporire cājare ūnooupi.

41 Cāja pea bħaro ujea nii, ucha, biima ūirā, “Cāra niimi,” cāja ca ūitiro macā, o biro cājare ūi jāiūaupi Jesús:

—¿Anore baarique uno māja cāoti? —ūiupi.

42 To biro cā ca ūiro, wai pāorica ducare cāre ūicojoupa.

43 Cā pea tii ducare amiri, cāja ca ūa cojorora baaupi.

44 Baa yapano, o biro cājare ūiupi:

—Yūre ca biijārijea, māja mena niigu, Moisés niiquīrich cā ca owarique, Uħmureco Pacu yee quetire wede jaugueri māja, to biri Uħmureco Pacure baja nacā bħorica pūuripu[†] yū yee maquēre cāja ca owarique ca ūirore biro biirucu,” mājare yū ca li wederique biro biijāwu —ūiupi.

45 To biro ūi, cāja ca ūgoeñā niirijepare pāaupi, Uħmureco Pacu wederiquere cāja ca tħo majipere biro ūigara.

46 O biro cājare ūiupi:

—O biro ūi owarique nii: “Uħmureco Pacu cā ca ūicojoricu Mesías bii yai, nucā itia rūmu jiro cati tua, biirucumi.

47 Cā ca dotirije mena, bojoca poogaari cōrorena, ‘Nañarije māja ca ūirijere tii yerijāa ūgoeñā wajoaya, ūañarije māja ca ūirijere Uħmureco Pacu mājare cā acobojato ūirā,’ ūi wede jaorique niirucu Jerusalén ména,” ūi.

48 Mājara māja nii, atere “To birora biiwu,” ca ūi wedeparā.

49 Yū pea, yū Pacu, “Yū ūicojorucu” cā ca ūiricu Añuri Yerire mājare yū ūicojorucu. Māja pea ména, Jerusalén macārā niicāna, Uħmureco tutipu maquē yeri tutuarique ca doorijere māja ca boca amiparo jaugero —cājare ūiupi Jesús.

Jesús Uħmureco tutipu cā ca tua māa waarieque (Mc 16.19-20)

50 Jiro Jesús, Betaniapu cājare ja o waa, toopu cā amorire juu māene, añuro cājare ca bii māa nucāpere cājare jāi boja ūigara, cājare camotati, Uħmureco tutipu amicā māa waa ecoupi.

51 Añuro cājare ca bii māa nucāpere cājare jāi boja ūigara, cājare camotati, Uħmureco tutipu amicā māa waa ecoupi.

52 Cāja pea cāre ūi nucā bħo yapano, bħaro ujea niirique mena Jerusalén'hu tuacoaupa.

53 Uħmureco Pacu yaa wiipu to birora Uħmureco Pacure baja peo nucā bħo, ūicā niirucuupa.

To biro to biijato.

Lucas

† 24:44 Salmos.

SAN JUAN

Añurije Queti Juan cā ca owariquea, jiropu cā ca owarique nii. Biropua aperā jirore to cōro ca yoa waaro jiropu cā ca owarique peera majiña mani.

Ca nii j̄oari tabepura Jesús, Ùmureco Pacu wederiquera cā ca niicāriquere, Ùmureco Pacu, cā Macā j̄icāra ca niigare bojoca diámacū cāre cāja ca tuo naçā buojata, añuro niirique, catirique, cājare cā tiicojotato ūigu cā ca tiicojo cojoricu cā ca niirijere, wedecā j̄uo.

Uwo Coeri maju Juan cāre cā ca īariquere cā ca wederije mena wede j̄uo nūnua waa. Jesucristo cā Pacu cā ca tii dotiriquere ca īa ñaaña manirije do biro ca tiiya manirijepu cā ca tiirije, pāu cāja ca tñoropu cā ca wederije mena j̄icātopura ca nii j̄uo dooricu cā ca niirijere, diámacū petira to biro ca biigü cā ca niirijere, bojocare ametuenegü doogu cā ca biiriquere, cā ca wede nūnua waarijere wede.

To biicāri cāre boo, cāre tuo nūnaje, ca tiirā, ūucā cāre ca junarā, cāja ca niirije bii bau nii.

Cāre ca tuo nūnajeerāra, Ùmureco Pacu cā ca tiicojorijere caticōa niiriquere cājare tiicojomí Jesús, jiro macā yateapu to birora cāja ca caticōa niipe wado méére, mee meca o biro ca cati niirārena caticōa niiriquere cājare tiicojo yerijāam.

Cāre ca bootirā pea cāja majuropeera, meca o biro cati niirāra to birora caticōa niiriquere cāja ca ñee booriquere junama.

Cāre booti, Ùmureco Pacu cā ca tiicojo cojoricu cā ca niirijere majiragati, cāre cāja ca j̄ia cōapere ameri wede peni yerijāa, ca tiirā, uparā judíos're ca j̄uo niirā niima.

Jesús peera o biirije cāre cāja ca tii cōarije mena cā ca tiigü dooriquere tii yapano, cā Pacu p̄atopura tua māa waa, cā ca biipa wāme pee biro bii.

Ména tua waarugü juguero cā buerāre añuro cājare wede majio j̄ocā, Añuri Yerire cā ca tiicojo cojopere cājare wede, liimi.

Yucā tenipu cā ca bii yairije pea buaropura do biro ca tiiya manigü cā ca niiro cāre tii, cā ca cati tuarije pea, catirique pee bii yairiquere ca bii ametua nūcāro tii, tii. Ate añurije quetia, ati yepa maquē menarenā ñi cōñari Ùmureco Pacu yeere cā ca wede majoriquere wede.

Canáre ocorena uje oco cā ca jeeñoriquea (2.1-11), bojocare añurije Mesías cā ca jee doorijere nii cōñaro bii.

Samaria macōre, "Yü pee oco māre yü tiicojorucu" cā ca ūirije (4.1-42), Añuri Yeri j̄oari to birora caticōa niirique ca tiicojorijere nii cōñaro bii.

Jesús cā ca ecarije pan (6.1-59), Jesús majuropeera ùmureco tutipu ca niiricu ati yepapare duwi nūcā doori bojocare catirique cā ca tiicojorijere nii cōñaro bii.

Jesús, ca īatigare cā ca īaro tiigüa (9.1-41), Jesús'ra bojocare ca boegü cā ca niirijere ññogü tiimi.

Jesús, Lázaro re ca bii yaicoariparena cā ca cati tuaro tiigüa (11.1-44), Jesús'ra, cati tuarije niicā, catirique niicā, cā ca biirijere ññogü tiimi.

Yucā tenipu paa pua tuuri cāre cāja ca ami māene nūcōrije pea, do biro ca tiiya manigüpu nii ea, añuropu tii nūcā buo eco, cā ca biirijere nii cōñaro bii (3.13-15; 8.28; 12.32).

Ate Añurije Quetira, Jesús cā majurope ūigu "Yü yü nii" cā ca ūiriquere buaro wede: "Yü yü nii pan," (6.35) "Yü yü nii ca boerijke," (8.12) "Yü yü nii jope," (10.7) "Yü yü nii ovejas're añuro ca cotege," (10.11, 14) "Yü yü nii cati tuarije,

catirique ca niigʉ,” (11.25) “Yʉ yʉ nii maa, díámacʉ ca ūigʉ, catirique ca tiicojogʉ,” (14.6) “Yʉ yʉ nii ʉje daa ca nii majuropeeri daa,” (15.1) ūimi Jesús.

Ate Añurije Queti wado, atere ca buegʉ, “Díámacʉra Umareco Pacʉ cā ca tīcījo cojoricaʉ niimi Jesús, Umareco Pacʉ Macāra niimi,” ca ūi tuo nūnūjeerā, to birora caticōa niiriquere buearucuma,” (20.31) ūigʉ cā ca owarique nii, ūi wede.

Jesucristo yee Añurije Quetire Juan cā ca owarique

Umareco Pacʉ Macā manire biigʉ cā ca doorique

¹ Mee, jīcātopʉra, Umareco Pacʉ Wederiquerera niicā jʉoupi Cristo. Umareco Pacʉ menara niicāpui; ūucā Umareco Pacʉra niicāgʉ biupi.

² Cristoa, mee jīcātopʉra Umareco Pacʉ mena nii yerijāaupi.

³ Cristo menara niipetirije tiiupi Umareco Pacʉ. Jīcā wāme ʉno peera cā ca manirora cā ca tiiriqüe mani.

⁴ Cā menara catirique bii jʉoupa. Tee catiriquerera ati yepa macārā bojocare Umareco Pacʉre cāja ca majiro ca tiipe niupi.

⁵ Cristo, ca boerije ca biirore birora, Umareco Pacʉre ca majitirā, ca naifāropʉ ca niirāre biro ca niirāre, Umareco Pacʉre cāja ca majiro ca ūigʉ niupi. To biri ca naifāropʉ ca niirāre biro ca niirā pea, ca boerijere ametua nūcā majitima.

⁶ Niiyū jīcā umʉ Umareco Pacʉ cā ca tiicojo cojorichʉ, Juan ca wāme cātigʉ.

⁷ Cāa, ca boegʉ Cristore cā ca ūariquere ca wedegʉ doorichʉ niiwi, cā ca wederijere tuori, niipetirā díamacʉ cāja ca tuo nūnūjeepere biro ūigu.

⁸ Biigʉpʉ, bojocare Uwo Coeri majʉ Juan, ati yepa macārāre ca boegʉ dooricʉ méé niiwi. Juan, ca boegʉ Cristore cā ca ūariquere cā ca wede doti cojoricʉ niiwi.

⁹ Cristo ca boerije ca nii majuropeegʉ, bojoca niipetirāre ca boegʉrā dooupi, ati yepapʉre.

¹⁰ Cristo, wederique ca niiricʉra, ati yepapʉre niiwi. Cristo menara Umareco Pacʉ ati yepare cā ca jeeñorique to cā niicā pacaro, ati yepa macārārē peea cāre īa majitiwa.

¹¹ Cā yaarā pʉtore doomiupi. Cāja pea cāre bootiwa.

¹² To biro cāja ca bii pacaro, añuro cāre ūee, cāre tuo nūnūjee, ca tiirā peera, Umareco Pacʉ puna peti cāja ca niiro cājare tiwi.

¹³ Umareco Pacʉ puna niiriquesta, bojoca cāja ca boorije juori méé, mani pacʉa manire cāja ca puna catirije ʉno méé, nii. Umareco Pacʉ, cā majuropeera cā puna cāja ca niiro cājare tiimi.

¹⁴ Umareco Pacʉ Wederique ca niiricʉra manire biigʉ bojocʉ jeeñari, mani watoare niiwi. Cā ca doti tutua niirijere, cā macā jīcāra ca ūigʉ niiri doti tutuarique cā Pacʉ cāre cā ca tiicojorijere cā ūeriquere, jāa ūawʉ. Buearopʉra mairiquere cāocā, díamacʉ ca niirijere cāocā, ca ūigʉ niiwi.

¹⁵ To biri cāre cā ca ūariquerena wedegʉ, o biro ūi acaro bui wedewi Juan: “Anira niimi: ‘Yʉ jiro ca doogʉ pea, yʉ ametʉenero ca nii majuropeegʉ niimi, yʉ jʉgueropʉra ca nii jʉo dooricʉ niiri,’ yʉ ca ūi wedericʉa,” ūiwi.

¹⁶ Cristo niipetirije cā ca añu majuropeerijere, mani niipetirāpʉrena buearo jañuro añurijere manire tii boja nūnʉa waami.

¹⁷ Doti cūriquea Moisés'pʉre tiicojo ecoupa. Umareco Pacʉ añuro manire cā ca tii bojarique, to biri díamacʉ ca niiri, Jesucristo mena pee manire bii bau nii eawa.

18 Uムureco Pacura jīcū uno peera jīcāti unora cāre ū ūnatiupa. Cū Macā jīcāra ca niigū, Uムureco Pacura ca niigū, cū Pacu menara ca niicōa niigū wado, cāre mani ca majiro manire tiwi.

*Bojocare ca uwo coegū Juan, Jesucristo yee maquēre cā ca wederique
(Mt 3.11-12; Mc 1.7-8; Lc 3.15-17)*

19 Ate nii, Jerusalén macārā judíos uparā, paia, to biri levitare, “¿Niru mu niiti?” Juan're ū jāiñā dotirā cāja ca tiicoricatorā cāja ca jāiñā earo, cū ca niirijere Juan cājare cū ca wederique.

20 Cāre cāja ca jāiñaro, ū ditoricaro maniro o biro cājare ū wedewi Juan:

—Yūa, Mesías méé yū nii —cājare ūwi.

21 Cāre jāiñā nemowa ūucā:

—Too docare ūri peti mu niiti? ¿Uムureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Elías mu niiti? —cāre ū jāiñawa. Cū pea:

—Cū méé yū nii —cājare ūwi Juan.

Cāja pea o biro cāre ū jāiñawa ūucā:

—Too docare, Uムureco Pacu yee quetire wede jugueri maju doorucumi cāja ca ūricu mu niitiqué —cāre ūwi.

To biro cāre cāja ca ū jāiñaro, Juan pea:

—Yū niiti —cājare ūwi.

22 To biro cū ca ūro, o biro cāre ū jāiñā nemowa ūucā:

—Too docare, ūri peti mu niiti? Jāare ca jāiñā doti cojojārāre jāa ca wedepere jāa majiruga, ¿mu majurope pea “Niru yū nii,” mu ūti? —cāre ūwi.

23 To biro cāre cāja ca ūro, o biro cājare ū ūwi Juan:

—Yūa, Uムureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Isaías niiquīrich:

“Ca yucu maniri yeparipu, ‘Wiogu cū ca doopa maare diámacu maa queno yueya,* ū acaro bui wedeorucumi,” cā ca ūricu yū nii —cājare ūwi.[†]

24 Fariseos cāja ca jāiñā doti cojoricarā pea ūucā Juan're,

25 o biro cāre ū jāiñā nemowa:

—Too docare Mesías méé nii, Elías méé nii, Uムureco Pacu yee quetire ca wede jugueri maju méé nii, bii pacagu, ¿nee tiigu bojocare mu uwo coeti? —cāre ū jāiñawa.

26 Juan pea o biro cājare ū ūwi:

—Yūa, bojocare oco mena yū uwo coe. Ména apī niimi muja watoare, muja ca majitigu.

27 Cū niimi, yū jiro ca doopu. Cāa, yū ametuenero ca nii majuropeegu niigū biimi, cū dāpo juti jiarica daa cāare ca popiopu méé yū nii yūa —cājare ūwi Juan.

28 Ate niipetirije biuwā Betaniapare[‡], dia Jordán ape nūña muipū cū ca muu doori nūña peere bojocare Juan cū ca uwo coe niiri tabere.

Jesús, Uムureco Pacu yū ū Oveja Macā

29 Ape rāmū peere Juan, cū pāto pee Jesús cū ca doo nānāa dooro ūari, o biro ūwi: “Iaña. ūra niimi Uムureco Pacu yū ū Oveja Macāre biro bojoca cāja ca ūñarije wapare ametuenegu ca bii yai bojapa.

30 Anirena ūigū: ‘Yū jiro doorucumi jīcū, yū jugueropura ca nii jāo dooricu niiri, yū ametuenero ca nii majuropeegu,’ mujare yū ū wedewu.

* 1:23 “Wiogu cū ca eaparo juguero ūñarije muja ca ūñarije tii yerijāa, ūtogeñā yeri wajoa nii yueya” ūrugaro ū. † 1:23 Is 40.3. ‡ 1:28 Ape wāmē Betábara.

³¹ Yü majurope cāa, ‘Cā niicumi Mesías,’ yü ū majitiwā. To biro bii pacagū, Israel yaa pooga macārā cāre cāja majijato ūigū, oco mena bojocare yü uwo coewū, ūiwi Juan.

³² Cā ca ūariquere o biro ūi wede majio nemowi ūucā Juan: “Yü majuropeera yü ūawū. Añuri Yeri, ūmureco tutipū buare biigū bau duwi doori, Jesús jotoare cā ca ūnaapea earo.

³³ Yü cāa ména, Mesías’ra cā ca niirijere yü majitiwā. Oco mena yāre ca uwo coe dotti cojorica pee o biro yāre ūiwi: ‘Añuri Yeri, buare biigū bau duwi doori, cā jotoapare cā ca ūnaapea earo mu ca ūagu niircumi, bojoca yeripare, Añuri Yeri cā ca ūnaajāa ūucā earo ca tiipū, yāre ūi wedewi.

³⁴ To biri yü majuropeera ca ūaricā niiri, diámacūra: ‘Anira niimi ūmureco Pacū Macā,’ mūjare yü ūi wedewū, ūi wedewi Juan.

Jesús buerā ca nii jāorifarā

³⁵ Ape rāmure, cā buerā pārārā mena tii tabera niiwi ūucā Juan.

³⁶ Jesú, too cā ca ametū waaro ūari, o biro ūiwi:

—Ūaňa, ūira niimi ūmureco Pacū yuu Oveja Macā —ūiwi Juan.

³⁷ To biro Juan cā ca ūiro tāorā, pārāpāra cā buerā ca niimiricarā Jesú’s re jāa ūnūcoawū.

³⁸ Cā jiro jāa ca ūnū waaro, jāare amojode ūucā ūari, Jesú pea o biro jāare ūi jāiňawi:

—¿Nēere muja amaati? —jāare ūiwi.

To biro jāare cā ca ūi jāiňaro, o biro cāre jāa ūi yāuwā:

—Buegū, ¿noopū mu ca cāniri tabe to niiti? —cāre jāa ūiwi.

³⁹ To biro cāre jāa ca ūiro:

—Doorī, ūarā dooya —jāare ūiwi Jesú.

To biro cā ca ūiro cā mena waa, cā ca niirica tabepare earā, toopura cā mena jāa ūiicā naio waawū yua, mee naiori tabeacāpū ca ūiōrō macā.

⁴⁰ Jicā, Juan cā ca wedero tāori, pārārā Jesú’s re ca ūnū waaricarā mena macā pea Simón Pedro yee wedegū Andrés ūiwi.

⁴¹ To biri Andrés pea cā yee wedegū Simón’rena bāa ea jāori, o biro cāre ūiupi:

—Mesías’re jāa bāajāwū —ūiupi. (Mesías ūiro, “Ūmureco Pacū cā Ca Beje Amiricu,” ūirugaro ūi.)

⁴² Jiro Andrés pea, cā yee wedegū Simón’re Jesú pātopū jāo dooupi. Jesú pea Simón’re ūari, o biro cāre ūiwi:

—Mua, Juan macā Simón mu nii; mecarā Cefas mu wāme cātirucu yua. (Cefas ūiro, Pedro, § ūirugaro ūi.)

Felipere, Natanael’re Jesú cā ca jāorique

⁴³ Ape rāmū peere ūucā, Jesú pea, “Galilea yepa pee ca waape niicu,” ūiwi. To biri toopū cā ca waaparo juguero, Felipere bāa eari, o biro cāre ūiwi Jesú:

—Dooya yū mena —cāre ūiwi.

⁴⁴ Felipe cāa, Pedro, Andrés jāari cāja ca niirica macā Betsaida macāra ūiwi cā cāa.

⁴⁵ To biri Felipe pea, Natanael’re amagū waa, cāre bāa eari, o biro cāre ūiupi:

—Moisés ūiiquíricu, cā yee maquēre doti cūuriquepū owa, ūmureco Pacū yee quetire wede juguero maja cāa cā yee maquēre owa, cāja ca tiiricu Jesú, Nazaret macā, José macāre jāa bāajāwū —cāre ūiupi.

⁴⁶ To biro cāre cā ca ūiro Natanael pea, o biro cāre ūiupi Felipere:

—¿Mʉ ca t̄ugoeñajata, Nazaret macāre jīcū añugʉ ʉno cā nii bañabogajati? —cāre ūupi.

Felipe pea Natanael to biro cā ca ūiro, o biro cāre ūi yʉʉupi:

—Dooya. Mʉ majurope doori ūagʉ doo ūuaqué —cāre ūupi.

⁴⁷ Jesús pea, Natanael cā ca doo nʉnʉa dooro ūari, o biro ūwi:

—Ani doomi, israelita bojocʉ peti, jīcā wāmē ʉnora ūi ditorique ʉnore ca cāotiga —ūwi.

⁴⁸ To biro Jesús cā ca ūiro:

—¿Do biro biicāri to cōrō añuro yare mʉ majiti? —cāre ūi jāiñawi Natanael.

To biro cā ca ūiro:

—Felipe mʉre cā ca jʉoparo jʉguero, higueragʉ doca mʉ ca niiro mʉre yʉ ūajāwʉ —cāre ūwi Jesús pea.

⁴⁹ To biro cā ca ūiro, Natanael pea o biro cāre ūwi Jesús're:

—Buegʉ, Mʉa, Ūmureco Pacʉ Macā mʉ nii; Israel yaa yepare ca dotipʉ Wiogʉ peti mʉ nii —cāre ūupi.

⁵⁰ To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro ūi nemowi Natanael're:

—¿“Higueragʉ doca mʉ ca niiro mʉre yʉ ūajāwʉ,” yʉ ca ūirijere tʉorira, “Ūmureco Pacʉ Macā mʉ nii,” yare mʉ ūi nʉcā buoti? Jiropʉ docare o biro yʉ ca ūirijere ametʉenero añurijere mʉ ūarucu —cāre ūwi Jesús.

⁵¹ To biro cāre ūi, o biro ūi nemowi ūucā Jesús:

—Yee méé mʉjare yʉ ūi: Ūmureco quejero pāa nʉcācoa, ūucā Ūmureco Pacʉ puto macārā, yʉ, Ca Nii Majuropeegʉ Macā jotoare duwicā doorucu, mʉacoarucu, cāja ca biirijere mʉja ūarucu —ūwi Jesús.

2

Canáph ocorena ʉje oco Jesús cā ca jeeñorique

¹ Itia rʉmʉ ca nii waaro, Galilea yepa macā macā Canáre amo jiarica boje rʉmʉ niiwu. Jesús paco cāa toopʉ niiwo.

² Jesús, to biri jāa cā buerā, tii boje rʉmʉre cāja ca jʉo cojoricarā niiri, toopʉ jāa niiwu.

³ To biri yua, tii boje rʉmʉre ʉje oco ca petiro, cā paco pea o biro cāre ūwo Jesús're:

—ʉje oco peticoajāwʉ. Cuotima yua —cāre ūwo.

⁴ To biro cō ca ūiro Jesús pea, o biro cōre ūwi cā pacore:

—¿Nomio, ñeē tiigo teere yare mʉ wedeti? Yʉ ca niiriye cʉtirijere yʉ ca tii bau niipa tabe eati ména —cōre ūwi.

⁵ To biro cā ca ūimijata cāare, cō pea, ʉje oco tīa coteri majare o biro cājare ūwo:

—Niipetiro mʉjare cā ca tii dotirore biro tiiya —cājare ūwo.

⁶ Toore niiwu, jīcā amo peti, ape amore jīcāga penituario ca niiriye jotʉ bacarʉuri, pacarʉuri, ûtā mena cāja ca tiirique. Tee pea to cānacārʉüpura 75 to biri 115 litros cōro ca oco jeerirʉuri niiwu; judíos're ca dotirore biro tiirā, cāja ca uwa coerirʉuri niiwu.

⁷ Jesús pea o biro ūwi, ʉje oco ca tīa coterāre:

—Atirʉuire oco waa jāa dadocāña —cājare ūwi.

To biro cā ca ūiro, cāja pea tiirʉuire añuropʉ pio jāa dadocāwa.

⁸ To biro cāja ca tii yapanoro, o biro cājare ūwi ūucā Jesús:

—Peeto tii rʉʉ maquère jeeri ami waarrā yua, boje rʉmʉ ca jʉo tii niigʉ patopʉ —cājare ūwi Jesús.

Cāja pea cā ca ūirore biro tiawa.

⁹ Boje r̄um̄ ca j̄o tiiḡa pea, ocora, uje oco ca jeeñariquere jini ñaawi, “To biro ca biirique niicu,” iñ majiri méé. Ca t̄ia coterā wado majiwa, ca oco waaricarā niiri. To biri teere jini ñaacāri, boje r̄um̄ ca j̄o tiiḡa pea, ca amo jiaricare cāre j̄o cojori,

¹⁰ o biro cāre ūupi:

—Niipetirāphra uje oco añurije peere t̄ia j̄uoma. Mee, j̄o cojoricarā cāja ca jini yapicoaro jirop̄a docare ca pām̄uti jañurije peere t̄ia yapano cojoma. Mu pea, uje oco añurije peere mu duaajapa —cāre ūupi.

¹¹ Ate, Galilea yepa macā macā Caná ca wāme cātiri macāre Jesús cā ca tiirique pea, ca ū ñaaña manirije cā ca tii bau nii j̄orije niiro biiw̄a. Tee mena iñowi Úmureco Pac̄a cā ca tiicojoricā ca tutua majuroppeeḡa cā ca niirijere. To biri jāa, cā buerā pea, diámacā cāre jāa tuo nūnūjee j̄uow̄a.

¹² Ate j̄iro waacoawi ñucā Jesús Capernaúm ca wāme cātiri macā pee. Cā paco, cā bairā, jāa cā buerā cāa, cā mena jāa waaw̄a. Tii macāphre no cānacā r̄um̄ mééra jāa niiw̄a.

Úmureco Pac̄a yaa wiiphre ca noni wapa taa niirāre Jesús cā ca cōa wienerique

(Mt 21.12-13; Mc 11.16-18; Lc 19.45-46)

¹³ Judíos boje r̄um̄ Pascua ea waaro ca biiro, Jerusalén macāphre maa waawi Jesús.

¹⁴ Toop̄ea, Úmureco Pac̄a yaa wiiphre jāa waaḡa, wech̄a, ovejas, búáá, noni wapa taari maja to biri wapa tiirica tiirire ca wajoarā cāja ca duwiri taberi ca duwirāre, cājare baa eawi.

¹⁵ To biro ca tii niirāre ūari, Jesús pea upa daari jeeri, baperica daa quenori, Úmureco Pac̄a yaa wiiphre ca niirā niipetirāre cāja wech̄a, cāja oveja niipetiro menara cājare bape ácū wiene peoticā cojowi. Wapa tiirica tiiri ca wajoarā yee wapa tiirica tiiri cāare maa dee batecā, ñucā cāja ca peori p̄iri cāare tuu puu cūu bate peoticāwi Jesús.

¹⁶ To biro tiicā, buare ca noni wapa taarāra:

—¡Atere to cōrora jee witi waarāja! Yū Pac̄a yaa wiire apeye noni wapa taarica wii jeeñoticāña —cājare ūwi Jesús.

¹⁷ To biro cā ca tiiro ūarā, jāa, cā buerā pea, Úmureco Pac̄a yee wederiquere cāja ca owarica p̄urop̄are: “Mu yaa wiire yū ca mai uwa jeorijera yare yaoicārucu,”* cāja ca ū owa cūuriquephre jāa tugoeña b̄uaw̄a.

¹⁸ To biro Jesús cā ca tiiro ūarā, judíos pea o biro cāre ū jāñiñawa:

—O biro mu ca tiirijera ca doti majiḡa mu ca niirijere jāa ca majipere biro ūiḡa, ¿ñee ñno jāare mu tii bau nii iñogut̄i? —cāre ūwa.

¹⁹ To biro cāre cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ū yuewi:

—Ati wii Úmureco Pac̄a yaa wiire wee batecāña, yū pea itia r̄um̄ jirora yū queno yapanocārucu ñucā — ūwi.

²⁰ To biro cājare cā ca ūiro judíos pea o biro cāre ūwa ñucā:

—Cuarenta y seis cāmari peti waaw̄a ati wiire quenoricaro. ¿Mu pea do biro tiicāri itia r̄um̄ jirora mu queno yapanocāgut̄i? —cāre ūwa Jesús're.

²¹ Jesús pea Úmureco Pac̄a yaa wiire cā ca ūijata, cā upari majuro ca biiperena ūiḡa cājare ūimiwi.[†]

* ^{2:17} “Mu yaa wiire cāja ca nucā b̄uotirijere cāja mena b̄uaro ajiarucu. To biro yū ca biirije j̄uori yare jāa cōarucuma,” ca ūirijere jāa tugoeña b̄uaw̄a. Sal 69.9.   † ^{2:21} Cārā cā ca biiperena ūiḡa cājare ūimiwi.

22 To biri jāa cā buerā pea, cā ca cati tuari tabepa o biro cā ca ūriquere tāgoeñā bāa, Úmureco Paca wederiquere, to biri ūucā Jesúc cā ca ūriquere, diámacū jāa tuo nānajeewa yua.

Jesús mani ca biirique cātirijere maji peoticāmi

23 Mēna Jesúc, Jerusalén'pa Pascua boje rāmā niigā, ca īa ūaaña maniriye cā ca tiirijere īari, paú bojoca cāre tuo nānajeewa.

24 To biro cāre cāja ca biimijata cāare, Jesúc pea "Díámacāra yāre tuo nānajeerā tiima," cājare ūtiwi, niipetirāpārena cāja yeripā cāja ca tāgoeñā niirijepare ca majigā niiri.

25 To biri jīcā uno peera, bojoca cāja ca bii niirijere, aperā cāre cāja ca wedero bootiwi, mee cā majuropeera cāja yeripā cāja ca tāgoeñā niirijepare ca īa maji peoticāgā niiri.

3

Nicodemo, Jesúc mena cā ca wede penirique

1 Niiupi jīcā fariseo, judíos're ca jāo niigā ca nii majuropeegā ca niigā, Nicodemo ca wāma cātigā.

2 Cā pea jīcā ūami Jesúc pāto ūagu doori, o biro cāre īi jāiñawi:

—Buegā, jāare ca bue majiopā, Úmureco Paca cā ca tiicojo cojoricā mā ca niirijere jāa maji. Jīcā uno peera Úmureco Paca cā mena cā ca ūitijata, ca īa ūaaña maniriye mā ca tii bau niirije unore tii majiticumi —cāre ūwi.

3 To biro cā ca ūiro Jesúc pea o biro cāre ūwi:

—Díámacā māre yā ū: Nemo ca wāma bañatigā, Úmureco Paca cā ca doti niirijere do biro īa majitimi —ūwi.

4 To biro cā ca ūiro, Nicodemo pea o biro cāre īi jāiñawi ūucā:

—¿Do biro pee biicāri ūucā mania, bācā niigāpāra nemo bañacārique to niigajati? ¿To docare mani paco paa totipare pāatiri cōro jāacoarique to niigajati, nemo wāma bañarugā? —cāre ūwi.

5 To biro cā ca ūiro, Jesúc pea o biro cāre ūyāwi:

—Díámacā māre yā ū: Oco mena, ūucā Añuri Yeri cā ca tii niirije jāori mena nemo bañā, ca biitigā,* Úmureco Paca cā ca doti niiri tabepāre eatirucumi.

6 Bojoca cāja ca puna cātirā, bojoca puna niima. Añuri Yeri cā ca ūajāa nañcārā pea, Úmureco Paca puna niima.[†]

7 To biri, "Bojoca wāma bañā jāorā cāja ca bañaricarore birora, ca bañā nemoparā niima," māre yā ca ūrijere tuo ūchaticāñā.

8 Atere tāgoeñāñaque: Wino no ca booro paa puucā. To biri tee ca bājārijere tuoçā pacārā, too maquē paa puu doo, ūucā too pee waaro bii, īi majiñā mani. Tee ca biirore birora bliima, niipetirā Añuri Yeri cā ca tii niirije jāori nemo ca bañarā cāa —ūwi Nicodemore.

9 To biro cā ca ūiro, Nicodemo pea ūucā:

—¿Atea do biro biicāri to biro to biigajati? —cāre ūwi.

10 To biro cā ca ūiro, o biro cāre īi yāwi Jesúc:

—Māa, Israel yepa macārāre Úmureco Paca yee quetire ca buegā nii pacāgu, atere mā majititi?

11 Yee méé māre yā ū: Jāa, jāa ca majirijere, jāa ca ūriquere, mājare jāa wederucu. To biro jāa ca ūimijata cāare, māja pea teere diámacā māja tuo nānajeeti.

* 3:5 Mt 28.19; Hch 2.38; 10.47; 1Co 12.13; Tit 3.5. † 3:6 Añuri Yeri cā ca ūrijere jāori ca bañarije, yeri nii.

12 Ati yepa maquērena mējare yu ca wederijere díamacū mēja ca tēotijata, ḫdo biro pee biicāri umareco tutipu maquē yu ca wederije peera díamacū mēja tuobogajati?

13 "Jīcū uno peera umareco tutipare māa waatiupi. Yu, umareco tutipu ca duwi dooricu, Ca Nii Majuroopeegu Macā wado yu nii.

14 To biri Moisés niiquīrichu, ca yucu maniri yepapu cū yee wederāre añaa cāja ca bacaro "Cāre ca īarā catirucuma," īigu, añare bliigu cā ca quenoricāre, yucagu mena cāre mēne nacōupi. To biri wāmera, yu, Ca Nii Majuroopeegu Macū cāa, bojoca ūañaro cāja ca bii yaiboriquere ametēenerugu yucu tenipu yu ami mēne nacō ecorucu,

15 niipetirā bojoca yure ca tuo nānajeerā to birora caticōa niiriquere cāja ca cuopere biro īigu —cāre ūiwi Jesús, Nicodemore.

Bojoca niipetirāp̄re Umareco Pacu cā ca mairije

16 Umareco Pacu, bojocare ūarop̄ra maima īigu, cā Macā jīcāra ca niigare, díamacū cāre ca tuo nānajeerā niipetirā cāja bii yaiticājato, caticōa niirique peere cāja cuojato īigu cāre tiicojoupi.

17 Umareco Pacu, bojocare ūañaro tiirugu méé, cā Macāre tiicojoupi. Cā juori bojocare ametēenerugu pee cāre tiicojoupi.

18 Umareco Pacu Macāre díamacū ca tuo nānajeegua, ūañaro tii yaio ecotirum. Díamacū cāre ca tuo nānajeetigugua doca, mee ūañaro ca tii ecoricāpu nii yerijāami, Umareco Pacu Macā jīcāra ca niigare díamacū cā ca tuo nānajeetirije wapa.

19 Díamacū cāre ca tuo nānajeetirā pea mee ūañaro tiiricarāpu nii yerijāama. ūañarije wado ca tii niirucurā niiri, Jesucristo añurije wado ca tiigu ati yepap̄re cā ca doori tabere, Jesucristo peere boorica tabe unora ca naitārije peere boo ametēenećāupa.

20 Niipetirā ūañarije ca tii niirā, ca boerijere ūa junā jañuma, yaiorop̄ ūañarije cāja ca tii niirucurije bau niirogu bii bau niire ūirā, teere junā jañuma.

21 Umareco Pacu yee díamacū ca niirije queti ca ūirore biro ca tii nānajeerā pea, ca boerije pāto pee dooma, cāja ca tii niirije niipetiro Umareco Pacu cā ca boorore biro cāja ca tii niirije añurop̄a ca bii bau nii ūnocāpere biro ūirā.

Jesús yee maquēre Juan cā ca wede memorique

22 Ate jiro Jesús, jāa cā buerā mena Judea yepap̄ waawi ūucā. Toop̄re jāa mena yoa jañurop̄ra nii, bojocare uwo coe, tii ūiwi.

23 Ņucā Juan cāa, Enón'p̄u bojocare uwo coe niiupi, Salim ca wāme cātiri macā pātore, tii tabere paíro oco ca niiro macā. To biri bojoca toop̄ waari, cāre uwo coe ecorucuupa.

24 (Mēna ate pea, Juan're cāja ca tia cūuparo juguero biiwu.)

25 To biri jīcā ūamū jīcārā Juan buerā pea, jīcā judío mena wede peniupa, ūañarije cāja ca tiiricaro jiro, teere coerā cāja ca uwa coerucurije maquēre.

26 To biro ūi yapano, o biro ūirā waaupa Juan're:

—Buegu, tii ūamū mā mena dia Jordán ape nāña ca niiricū jāare mā ca wederichu pea, mecāra bojocare uwo coegu tiijāwi. Niipetirā cā peere tuo nānajeema —cāre ūipa.

27 To biro cāre cāja ca ūiro, o biro cājare ūipi Juan:

—Jīcū uno peera to biro tii majiriquere cāo majitimi, Umareco Pacu cā ca tiicojo juguericu pee yu nii," yu ca ūrijere mēja tuoowu.

28 Mee mēja majuropeera: "Yu, Mesías méé yu nii. Jīcā cā juguero cā ca tiicojo juguericu pee yu nii," yu ca ūrijere mēja tuoowu.

29 Amo jiarica r̄amare cā n̄omo ca niipore ca chogha, cō manu ca niipa cōre c̄om̄i. Co manu ca niipa mena macā too ca niiḡa, cā ca wederijere tuoḡa b̄aro ujea niimi. To biri yu cāa Jesús mena macā niiri, b̄aro yu ujea nii.

30 To biri cā pea, b̄aro jañuri ca nii majuropeeḡa nii n̄an̄ea waarucumi. Yu pea, watoa macāre biro bii n̄an̄ea waaḡa yu tūi.

Um̄areco tutip̄a ca dooric̄a

31 "Em̄arop̄a ca dooric̄a, niipetirā amet̄enero ca nii majuropeeḡa niimi. Ati yepare ca niiḡa, ati yepa macā niiḡa biimi. To biri ati yepa maquē wadore wedemi. Um̄areco tutip̄a ca dooric̄a pea, niipetirā amet̄enero ca nii majuropeeḡa niiri,

32 cā ca ūariquere, cā ca tuoriquere, wedemi. To biro cā ca ūimijata cāare, jīcū uno peera cā ca wederijere diámacū tuo n̄an̄ajeetima.

33 To biro cāja ca bii pacaro, jīcā, cā yee quetire diámacū ca tuo n̄an̄ajeeḡa pea, "Diámacūra nii Um̄areco Pac̄a cā ca wederije," ūiḡ ūimi.

34 Um̄areco Pac̄a cā ca tiicojo cojoric̄a, Um̄areco Pac̄a yee wadore wedemi, Um̄areco Pac̄a cā Añuri Yerire d̄ajaricaro maniro cā ca tiicojoric̄a niiri.

35 Cā Pac̄a, cā Macāre maimi. To biri niipetirijep̄arena cā ca doti maji niirijere cāre tiicojoupi.

36 To biri cā Macāre diámacū ca tuo n̄an̄ajeeḡa, to birora caticōa niiriquere c̄om̄i. Um̄areco Pac̄a Macāre diámacū ca tuo n̄an̄ajeerugatiḡa pea, tee caticōa niiriquere c̄otirucumi. Um̄areco Pac̄a ñañaro cā ca tiirije peere ñañaro peti tam̄orucumi —ūipi.

4

Samaria macō mena Jesús cā ca wede penirique

1 Jiro, paña peti bojoca Jesús're cāja ca tuo n̄an̄ajeerijere, ūucā Juan amet̄enero cā ca uwo coerijere queti ūoupa fariseos.

2 (Biiḡap̄a añuro petira Jesús méé cājare uwo coewi; jāa, cā buerā pee bojocare jāa uwo coewu.)

3 To biri Jesús teere majiri, Judea yepa ca niiric̄a, Galilea yepa pee jāare jāo tuacoawi ūucā.

4 To biro bii tua waaḡa, Samaria yepare cā ca waa n̄an̄ea waape niiwa.

5 To biri tī yepare eaḡa, Sicar ca wāme catiri macā, Jacob cā macā Josére cā ca cūu yaiquírica yepa p̄uto ca niiri macāre jāare jāo eawi.

6 Tii yepare niiwa Jacob niiquírica oco ope. Jesús pea, maa dooḡa ca boga yaicoaric̄a niiri, tii ope p̄utora ea nuucoawi. Muiþ̄ jotoa decomacā ea dooḡa cā ca biiri tabe niiwa.

7-8 Jāa, cā buerā pea, macāp̄a baarique jāa wapa tiirā waacoawu. To biro jāa ca bii waa ditoyere, jīcō nomio, Samaria macō, tii opere oco waago doogo cō ca earo, o biro cōre ūipi Jesús:

—Petoacā yu cāare oco tiicojoya —cōre ūipi.

9 Jāa judíos pea, Samaria yepa macārā mena añuro jāa ca ameri titirije ca maniro macā, o biro cāre ūipo Jesús're:

—¿Nee tiiḡa muña judío nii pacagu, yu Samaria macōre mu oco jāiti? —cāre ūipo.

10 To biro cāre cō ca ūiro, o biro cōre ūi yu ūipi Jesús:

—Um̄areco Pac̄a cā ca tiicojorijere mu ca majijata, ūucā "Yare oco tiaña," mure ca ūiḡare, "Cā nicumi," mu ca ūi la majijata, cā peere mu jāibojacupa. To biro cā pea oco catirique ca tiicojorijere mure tiicojobojacupi —cōre ūipi.

11 To biro cōre cā ūiro, cō pea o biro cāre ūipo:

—Wiogʉ, ati opea ūcā jañu doca, oco waarique ʉno caotí pacagʉ, Ɂno maquēpu bʉacāri oco ca catirijere yare mʉ tiicojogati?

¹² Mani ūicū Jacob niiquīricʉ ati ope maquēre oco jini, cā puna cā jini, ūucā cā ecaricarā cāare oco tĩa, cā ca tiirucurica operena jāare cūuquīupi. ɁTo docare mʉa, cā ametuerenero ca nii majuropeegʉ mʉ niiti? —cāre ūi jāiñaupo Jesú's.re.

¹³ To biro cō ca ūi jāiñaro, o biro cōre ūi yʉupi Jesús:

—Niipetirā ati ope maquēre ca oco jinirā, to birora oco jiniragacða niirucuma ūucā.

¹⁴ Oco yʉ ca tiicojorijere ca jinigʉ pea, pʉati oco jiniraga, biitirucumi. Oco yʉ ca tiicojorije pea, to birora caticða niirique cā yeripare, oco ca witi yerijāatiore birora cāre biicða niirucu —cōre ūi upi Jesús.

¹⁵ To biri cō peo o biro cāre ūi upi:

—Wiogʉ, to docare tee pee yare oco tiicojoya, pʉati oco jiniraga, ati opepare oco waago doorucu, yʉ ca bii nemotipere biro ūigu —cāre ūi upi Jesús.re.

¹⁶ To biro cāre cō ca ūiro, o biro cōre ūi upi Jesús:

—To docare tua waa, mʉ manʉre jʉo, anopara mʉ doowa ūucā —cōre ūi upi.

¹⁷ To biro cōre cā ūiro:

—Ca manʉ manigo yʉ nii yʉa —cāre ūi yʉupi cō peo.

Jesús pea o biro cōre ūi upi:

—“Yʉa ca manʉ manigo yʉ nii,” mʉ ca ūijata, diámacāra mʉ ūi.

¹⁸ Mʉa, jīcā amo cōrō peti ca manʉ jāmʉa cātirico mʉ nii. To biri mecā mʉ mena ca niigʉ cāa, mʉ manʉ majurope méé niimi, diámacāra mʉ ūi, to biro mʉ ca ūijata —cōre ūi upi.

¹⁹ To biro cōre cā ūiro, cō peo o biro cāre ūi upi:

—Wiogʉ, yʉa mʉre yʉ ūa maji. Mʉa, Ɂmʉreco Pacʉ yee quetire wede jugueri maju mʉ nii.*

²⁰ Jā ūicū jāmʉa Samaria yepa macārā ca niiquīricarā ati buuropʉ Ɂmʉreco Pacare juu bue nʉcā bʉorucuupa. Mʉja judíos pea, “Jerusalén'pʉ wado nii Ɂmʉreco Pacare ūi nʉcā bʉorica tabe,” mʉja ūirucu —cāre ūi upi.

²¹ To biro cō ca ūiro, o biro cōre ūi upi Jesús:

—Nomio, yʉ ca ūirijere yare tuo nʉnʉjeeya: Ati buuropʉ doo, ūucā Jerusalén macāpʉ waa, biitirāra Ɂmʉreco Pacare mʉja ca jāi juu bue nʉcā bʉopa tabe ea.

²² Mʉja Samaria macārā, mʉja ca majitirijerena mʉja ūi nʉcā bʉocā. Jāa judíos pea jāa ca tii nʉcā bʉogure jāa maji. To biri, jāa judíos jʉori bojocare ametuerucumi Ɂmʉreco Pacʉ.

²³ Mee ea, mecāra nii mee, diámacāra Ɂmʉreco Pacare ca tii nʉcā bʉorā, ca niirore biro, Ɂmʉreco Pacʉ yʉ ū Añuri Yeri cā ca boorore biro cāja ca tii nʉcā bʉopabate, to biirije cāja ca ūiro boomi Ɂmʉreco Pacʉ, cāre ca ūi nʉcā bʉorāra.

²⁴ Ɂmʉreco Pacʉ, yeri ca bautigʉ niimi.[†] To biri cāre ca tii nʉcā bʉorā, cāja yeripʉ, ūi ditoricaro maniro Ɂmʉreco Pacʉ yʉ ū Añuri Yeri cā ca boori wāmære biro ca ūiparā niima —cōre ūi upi Jesús.

²⁵ To biro cōre cā ūiro, nomio pea o biro cāre ūi upi Jesús're:

—Yʉ maji, Mesías, Cristo ca wāmære cātigʉ cā ca eapere. Cā eagʉpʉ niipetirije manire wede majiorucumi —cāre ūi upi.

²⁶ To biro cāre cō ca ūiro, o biro cōre ūi upi Jesús pea:

—Mʉ mena ca wede penigua, cāra yʉ nii yʉa —cōre ūi upi.

Jesús buerā cā pʉto cāja ca tua earique

* ^{4:19} Profeta.   † ^{4:24} Jn 2.21; Fil 3.3.

²⁷ To biro cōre cā ca ū niiri tabera jāa, cā buerā, macāpū baarique ca wapa tiirā waaricarā jāa eawu. Cā puto earā, Jesús pea nomio mena cā ca wede peni niirijere ūrā, do biro pee jāa ū majiticāw. Bii pacarā jīcū peerā, ¿ñee unore cō booti? ¿Ñee unore cō mena mū wede peniti? jāa ū jāiñā majiticāw ū ūucā.

²⁸ Jāa ca eari tabera, nomio pea cō jotare toora piti dopo, macā pea tuacoawo. Toopū eari, o biro bojocare cājare ū wedeupo:

²⁹ —Ūrā dooña māja cāa. Ōo, jīcū bojocu nijjāwi, yū ca tiiriquere ca maji peoticāgū. ¿Um̄areco Pacu cā ca tiicojopu Mesías cāja ca ūlgu méé cā niicā tiimijapari? —ūupo.

³⁰ To cōrora tii macā macārā pea, Jesús cā ca niiri tabepu ūrā dooupa.

³¹ To biro cō ca bii ditoyeacā: “Buegu, baaya petopura,” cāre jāa ūimiwu Jesús're.

³² To biro cāre jāa ca ūro:

—Yūa, māja ca majitirije baarique yū cāo —jāare boca ūwi Jesús pea.

³³ To biro jāare cā ca ūro, o biro jāa ameri ū jāiñawa:

—¿Mee jīcārā cāre cāja baarique jee doobujapari? —jāa ūwū.

³⁴ To biro jāa ca ameri ūro, Jesús pea o biro jāare ūwi:

—Yū baariquea, yūre ca tiicojo cojoricu cā ca boorore biro tiirique, to biri cā ca dotiriquere yū ca tii yapanope, nii.

³⁵ Māja pea: “Bapari muipū dāja ména ote ca bācua yapanopa tabe,” māja ū. Yū pea o biro yū ū: “Ote wejerire ūñaaqué, mee bācua yapanocoa, jeeriequepū nii,” yū ū.[‡]

³⁶ Ote dicare ca jeegu, cā ca paderije wapare wapa taami. Cā ca jeerije pea, Um̄areco Pacu cā ca tiicojorije to bīrora cā ca caticōa niipe nii. To biri ote ca otegu, ūucā ca dicare ca jeegu cāa, cāja pāarāpūra jīcāri cōro ūjea niima.

³⁷ O biro ūrica wāmē díámacūra nii: “Jīcū niimi ca otegu. Apīpu niimi ūucā ca dicare ca jeegu,” ūriquea.

³⁸ Māja yū buerā ca niirā, to biro cāja ca ūrurucuri wāmēre birora māja bii. Mee aperā cāja ca wede majio j̄uoriarā pātopure, yū yee añurije quetire mājare yū wede doti cojowu, añuro cāja ca tō ame wio peoti majiro cāja tijjato ūgu. Aperā popiye bii j̄oupa añurije quetire wederā, cāja ca padē j̄uoriequepure ca padē boja yapanorāre biro mājare yū ūtii doti cojo. To biri mājara popiye méé jañuro nii, yū ca wede doti cojorije —jāare ūwi Jesús.

Pa# samaritanos cāja ca tuo nānājeeriique

³⁹ Sicar macā macārā samaritanos, “Yū ca tiiriquere, niipetiro yūre ūjāwi,” nomio cō ca ūrijere ca tāoriarā, pa# Jesús're tuo nānājeewa.

⁴⁰ To biri Samaria macārā Jesús puto earā, “Wāaticāña, jāa mena tuaya ména,” cāre ūwa Jesús're. To biro cāre cāja ca ūro macā, tii macāre pāa rāmu ūwi Jesús.

⁴¹ To biri ūucā Jesús cājare cā ca wederijere tāorā, pa# jañuro cāre tuo nānājee nānāwa waawa.

⁴² To biro biirā, o biro cōre ūwa:

—Mecāra yua, jāare mū ca ūjārije j̄uori wado méé jāa tuo nānājee, cā majuropeera cā ca ūjārijere jāa majuropeera tāori, díámacūra bojocare Ca Amet̄enega cā ca niirijere jāa maji —cōre ūwa.

Wiogu yeere ca padē bojari maj# macāre Jesús cā ca catorique

[‡] **4:35** “Ote wejeri ūro, ‘Mee bojoca cāre ca tuo nānājeeparāpū nii yerijāama,’ ” ūro ū.

43 Pħa rħmu jiro Jesús, Samaria yepa ca niiricu, Galilea yepa pee waa nħnhu waawī ħucā.

44 Mēna, Jesús majuropeera: “Jiscū, ɻumreco Pacu yee quetire wede jugueri majure cū yaa yepa macārā cāre nacū baotima,” īwi.

45 Galilea yepapħre Jesús cū ca earo, too macārā bojoca pe añuro cāre jāi bocawa, Jerusalén pħa Pascua boje rħmu īarā earā, niipetirije tii boje rħmara cū ca tiiriquere ca īaricār nħiri.

46 Jesús, Galilea yepare waa yuju jañucā, ocorena uje oco cū ca jeeñorica macā Canápħra tuacoawi ħucā. Tii macāre niiupi jiscū, wiogħu yeere pade nemori maju upu ca niigu Capernaúm pħu cū macā bħarri ca diagħare ca ciegħi.

47 To biri, “Jesús Judea yepapu ca niiricu, Galilea yepare eajagħu,” cāja ca īlrijere queti tħor, Jesús're īagu ēar, “Yu macu bii yaigħu pħa ca biigħżejt, yu yaa wiipu waari cāre catiogħu,” bħarri cāre īwi cū pacu pea.

48 To biro cāre cū ca īllo:

—Ca bii īñorijere, ca īa īħaġha manirije tii jeeñoriquere, mħaja ca īatijata, mħaja tuo nħnnejti mħaja —cāre īwi Jesús.

49 To biro cū ca īl pacaro, wiogħre pade nemori maju upu pea:

—Wiogħu, yu macu cū ca bii yaħiġi rora yoari mée dooya —cāre īwi Jesús're.

50 To biro cāre cū ca īllo Jesús peo o biro cāre īwi:

—Mu yaa wiipu tua waaggħu. Mee mu macā caticoami —cāre īwi. To biro cāre cū ca īlrijere díamacu tħor, cū yaa wiipu tuacoawi.

51 To biro cū ca bii tua waaro, cāre pade coteri maja peo cāre bocarā doori:

—Ji Mu macā caticoajjawi mee! —cāre īl bocaua.

52 To biro cāre cāja ca īl bocaro tħogħu, “Di tabe muipu cū ca niiro peti cā cati ġejjā iż-żu macu?” cājare īl jāfihaupi. To biro cū ca īl jāfiħaro:

—Namika, jotoa decomacā jiroacā muipu cū ca niiri je mena cāre wiorique tat-tidħiex —cāre īlupa.

53 To biro cāre cāja ca īllo, cū pacu pea: “Mee mu macā caticoami,” Jesús yure cū ca ījjāri tabe peti bijiġi, īl majicāupi. To biri teere cājare cū ca wedero tħor, cū yaa wii macārā niipetirā Jesús're cāre tuo nħnnejeeupa.

54 Ate, Judea yepa ca niiricu, Galilea yepare tua eaqu cū ca tiiri je peo, pħati ca īa īħaġha manirije Jesús cū ca tii bau nii īñu tħażja waarije niiwu.

5

Betzatá macu ca bħħaricħre Jesús cū ca catiorique

1 Ate jiro, judíos boje rħmu cāja ca quenoro īagu waawī ħucā Jesús, Jerusalén macāpu.

2 Jerusalén macāre “Ovejas” ca wām ċatiri jope pħatore nii, arameo wed-erique menara Betzatá* ca wām ċatiri raa, jiscā amo cōro niiri wiijeriacā ca nii āmojoderi raa.

3 Teepħare, paħħi bojoca ca diarike ċatirā, ca īatirā, ca waa majitirā, ca bħħaricħra, cū ġożawa, oco ca ġaberiżżej yuerā.

4 Mēna ɻumreco Pacu pħto macu peo majiġha maniro no ca boori tabe ēar, tiira maquē ocore tħi jaġberu cuupi. Cū ca tħi jaġber jiroacā ca īħaġha jaġogħu u no, ca boorje cū ca diarike ċatirijere amet ħene ecoru cuupi.

5 Cāja watoare niipi jiscū, treinta y ocho cūmari peti ca diarike ċati niigu.

6 To biri Jesús peo, too ca cūgħure īa, mee yoaro peti cū ca diarike ċati cū yujurijere majiři, o biro cāre īl jāfiħawi:

* **5:2** Jiscārā “Betedes” īi, aperā “Betsaida” īi, īlma.

—¿Mʉ diarique ca ametʉaro mʉ booti? —cāre ūwi Jesús.

7 Ca diagʉ peo o biro cāre ū yʉʉwi Jesús're:

—Wiogʉ, oco ca jaberí tabere ocorapʉ yure ca ami cōañuagʉ ʉno manimi. To cānacā tiira oco ca jaberí jiro tiirapʉ yʉ ca ūaañuarʉgaro, aperā pee wado yʉ jugero ūaañua weocārucuma —cāre ūwi.

8 To biro cā ca ūro, o biro cāre ūwi Jesús:

—Wāmu nucā, mʉ ca cūari quejerore ami, waagʉja —cāre ūwi.

9 To biro cāre cā ca ūrije menara, diarique manigapʉ yua, cā ca cūarucurica quejerore ami puja, waacā ūuuña waawi. Yerijāarica rʉmʉ ca niiro macā,

10 judíos ʉparā pea Jesús cā ca catoricʉ cā ca cūarica quejerore cā ca ami waaro ūari, o biro cāre ūupa:

—Mecūa yerijāarica rʉmu nii; paderica rʉmu méé nii. Tii quejerore ami waagʉja padegʉ mʉ tii —cāre ūupa.

11 To biro cāre cāja ca ūro, o biro cājare ūupi cā pea:

—Yure ca diarique ametʉenejāgʉ, "Mʉ ca cūari quejerore ami, waagʉja," yure ūjāwi —cājare ūupi.

12 To biro cā ca ūro cāja pea o biro cāre ū jāiñuaupa:

—Ñiru cā ūjjāri, "Mʉ ca cūari quejerore amiri waagʉja," mʉre ca ūricua? —cāre ūupi.

13 Cā pea cāre ca diarique ametʉenericʉre majitiupi, Jesús pea to ca niirā paʉ bojoca watoapʉ waa, cā ca yaicoaro macā.

14 Jiro ūucā Ūmʉreco Pacʉ yaa wiipʉ cāre bʉa eari, o biro cāre ūwi Jesús:

—Tʉoya. Mecāra diarique manigʉ mʉ nii yua. To biri ūñarijere tii nemoticāña, tee ametʉene jañuro ūñaro mʉ ca tamʉotipere biro ūigu —cāre ūwi Jesús.

15 To biro cā ca ūro jiro cā pea judíos pʉtopʉ waari, "Yure ca diarique ametʉenericʉa, 'Jesús' ūjjapi," cājare ū wedeupi.

16 Ate ūori judíos, yerijāarica rʉmʉrena to biirije peti cā ca tiicārije ūori, Jesús're ū pato wācō ūnuñjee, cāre ūjaruga cote, biirucuwa.

17 To biro cāja ca biiro ūari, Jesús pea o biro ūwi:

—Yʉ Pacʉ cāa to birora padecōa niimi. To biri yʉ cāa, to birora yʉ padecōa ūii —ūwi.

18 Ate ūori judíos pea, yerijāarica rʉmʉre ca dotirijere cā ca ametʉene ūcārije ūori wado méé, ūucā Ūmʉreco Pacāre, "Yʉ Pacʉ ūiimi," cā ca ūrije mena, Ūmʉreco Pacʉ jīcāripʉ cā ca biicārije ūori, nemo jañuro cāre ūjaruga cotewa Jesús're.

Jesús cā ca doti majirie

19 To biri Jesús pea o biro cājare ū yʉʉwi:

—Díámacā ūjare yʉ ūi: Yʉ, Ūmʉreco Pacʉ Macā ūii pacagʉ, yʉ ca boori wāme yʉ ūii majiti. Yʉ Pacʉ cā ca ūrurijere ūari wado yʉ ūii. Yʉ, cā Macā cāa, yʉ Pacʉ cā ūrurijere ūiipetirije yʉ ūii.

20 Yʉ Pacʉ yure ca maigʉ ūiiri, ūiipetirije cā ca ūrurijere yure ūnomi. Ména, ate ametʉene jañuro do biro ca ūjiya manirijepʉ ūii bau ūii majiriquire yure ūnorucumi, ametʉene jañuro do biro pee muja ca ūticāpere.

21 Nucā yʉ Pacʉ, ca bii yaicoaricarare cājare catiori, catiriquere cājare ūicojo, cā ca ūrure birora yʉ, cā Macā cāa, yʉ ca ūicojorʉgarare catiriquere yʉ ūicojo.

22 Yʉ Pacʉa, jīcā ūno peerena ūa bejetimi. Cā Macā pee docare ūiipetirije yʉ ūa ūa beje majipere yure ūicojowi,

²³ niipetirā yu Pacare cāja ca ū nucā b̄uorore birora, yu, cā Macā cāare cāja ū nucā b̄uojato ūigū. Yare ca ū nucā b̄uotigua, yu Pacu yare ca tiicojo cojoricā cāare ū nucā b̄uotimi.

²⁴ "Díámacū m̄ajare yu ū: Yu ca wederijere tuo, yare ca tiicojo cojoricare tuo n̄anuje, ca tiigū, to birora caticōa niiriquere c̄homī. Ñañaro tii yaio ecotirucumi, mee cā ca bii yaiboriquere amet̄uari caticōa niirique peere ca b̄uaricā niiri.

²⁵ Yee méé m̄ajare yu ū: Tee ca biipa tabe ea dooro bii, mee mecāra nii yerijāa, ca bii yairāre biro ca niiřā, yu, Úmureco Pacu Macā wederiquere cāja ca tuōpa tabe, yu ca wederijere ca tuo n̄anujeerā catirucuma.

²⁶ Yu Pacu, cā majuropeera catirique cā ca c̄horore birora, yu, cā Macā cāare, yu majuropeera catirique yu ca c̄horo yare tiwi.

²⁷ To biri ñucā, yu, Ca Nii Majuropeegū Macā yu ca niirije j̄ohri, bojoca niipetirāre yu ca ū beje majipe cāare yare tiicojowi.

²⁸ Atere tuo uchaticāña. Earucu niipetirā ca bii yaiquīricarā yu wederiquere tuōri,

²⁹ majā operipū ca niiricarāra cāja ca witipa tabe. Añurijere ca tii niiricarā to birora caticōa niirugarā cati tuarucuma. Ñañarijere ca tiirucuricarā pea ñañaro tii ecor̄agarā cati tuarucuma.

Cristo yee maquēre wede nemori maja

³⁰ "Yuā, yu majurope yu ca boorora yu tiiti. Yu Pacu cā ca dotiro mena yu ū beje. Yu ca ū bejerije díámacāra nii. Yu majurope yu ca booro, yu ca tiir̄agarijere yu tiiti. Yu Pacu, yare ca tiicojo cojoricā cā ca boorore biro wado yu tii.

³¹ Yu majuropeera yu yee maquēre yu ca wedejata, yu yee maquēre yu ca wederijere díámacā m̄éére biro yare m̄uja tuōcābocu.

³² To biri apípū niimi, yu yee maquēre ca wede bojaga. To biri "Yu yee maquēre cā ca ū bojarije pee doca díámacāra nii," yu ū maji.

³³ M̄uja, "Juan're jāiñarāja," m̄uja ū cojoupa. Cā ca wederique pea díámacāra cā ca ūrique nii.

³⁴ Yuā, bojocāra yu yee maquēre cā ca wede bojarijerenā "Añu majuropeecā" yu ū, ūigū méé yu ū; ñañaro cāja ca biiboriquere cāja amet̄uajato ūma ūigū m̄ajare yu ū atera.

³⁵ Juan, jīcāga jīa boericaga ca boe baterore biro ca biigū niiupi, añurije quetire ca wedegū niiri. M̄uja pea tee cā ca wederijere tuōrā, no cōrō meeacāra teere m̄uja tuo ūjea nii niirugarīmiupa.

³⁶ Yu pea Juan cā ca wederique amet̄uenero, yu yee maquēre ca wede bojarijere yu c̄ho. Yu ca tiirije, yu Pacu cā ca doti cojoriquere yu ca tiirijera, cā ca tiicojoricāra yu ca niirijere ū majiricaro tii.

³⁷ Yu Pacu, yare ca tiicojo cojoricā cāa, yu yee maquēre wede bojami, jīcāti ūno peera cā ca wederijere tuō, cāre ū, m̄uja ca tiitirije ca nii pacaro.

³⁸ Cā wederique cāa m̄ujapare niiticā, yu, Úmureco Pacu cā ca tiicojo cojoricare díámacā m̄uja ca tuo n̄anujeerīrije j̄ohri.

³⁹ "M̄uja, Úmureco Pacu wederiquere cāja ca owariquep̄re añuropū m̄uja buecāru, "Teepare caticōa niiriquere jāa b̄uarucu" ū t̄ogoeñari. Tee pea yu yee maquērena fo ca wedecāmijata cāare,

⁴⁰ m̄uja pea yare m̄uja tuo n̄anujeerugati, caticōa niiriquere c̄hor̄aga pacarā.

⁴¹ "Yuā bojocara, "Añuro peti ca tiigū niimi," yare cāja ca ū nucā b̄uorijere yu amaati.

42 Apeyera ñucā, yu majara ya īa majicā, Uñureco Pacare maja ca maitirijere yu maji.

43 Yua, yu Pacu cā ca tiicojoro yu doowu. Maja pea yure maja booti. Apī cā majuropeera ca doogu uno peera añuro maja tuo nñuejeebocu.

44 Uñureco Pacu jicāra ca niigu, "Añurā maja nii," majaare cā ca ñi nucā buope peera amari méé, maja majuropeera "Añurā maja nii," maja ca ameri lī nucā buorije wado ca amarā, ¿do biro pee tiicāri díamacū maja tuo nñuejeebogajati?

45 "Cā Pacapare ñañaro manire wedejāa buiyerucumi," yure lī tagoeñaticāña, "Moisés cā ca doti cūrrique niipetiro tii nñuejerā catiriquere mani bñarucu," maja ca ñi yue niigura niimi majaare ca wedejāagu.

46 Moisés niiquíricu cā ca lñiriquere díamacū maja ca tuo nñuejeejata, yu cāre díamacū maja tuo nñuejeebocu. Moisés niiquíricu yu yee maquērena owa cūu juguequíupi.

47 Cā ca owa cūrrique díamacū ca tuo nñuejetirā nii pacarā, ¿do biro pee biicāri yu ca lñirije peera, díamacū maja tuo nñuejeebogajati? —cūjare lñiwi Jesús.

6

Pañ bojocare Jesúz cā ca baarique ecarique

(Mt 14.13-21; Mc 6.30-44; Lc 9.10-17)

1 Ate jiro, Galilea utabacara, ñucā tiirarena Tiberias cāja ca lñiri raa ape nñapee Jesús mena jāa tiaocoawu.

2 Bojoca ca diarique cūtirāre catiogu ca ñi ñaaña manirije cā ca tiirijere ca lñaricarā niiri, pañ bojoca cāre nñueawa.

3 To biri Jesús pea upa buuropu maa waa, jāa, cā buerā mena ea nuu eawi.

4 Mee judios boje rñum Pascua ea waaro biiwu.

5 To biri Jesús pea ña cojogu, pañ bojoca cāre ca nñue doorāre lñari, o biro lñiwi Felipere:

—¿Noopá baarique mani wapa tiirāti, anija patoacā cāja ca baapere? —lñiwi.

6 Mee Jesús pea cā ca tiipere añuro majicā pacagu, "¿Felipe, do biro yure cā ñi yuegutí?" lñima lñigu, to biro cāre lñiwi lñiwi Jesús.

7 To biro cā ca lñiro, Felipe pea o biro lñiwi Jesús're:

—¡Agó niija! Doscientos rñumari padegu wapa taaricaro cōro* mena baarique wapa tiiri petoriacā eca batomijata cāre earicaro mani —cāre lñiwi.

8 To biro cā ca lñiro, jāa mena macā Andrés, Simón Pedro yee wedegu pea, o biro cāre lñiwi Jesús're:

9 —Anore nñijāwi jicū wimagu, jicā amo cōro niirije pan cebada mena cāja ca tiirique, ñucā wai pñarā ca cñogu. Ate baarique pñau bojocapare earicaro mani —cāre lñiwi Andrés.

10 To biro cā ca lñiro, Jesús pea o biro lñiwi:

—Niipetirāre duwi dotiya —lñiwi.

Tii tabe pea añuro ca taa cātiri yepa nñiwu, to biro uñmua wado nñirā jicā amo cōro mil nñirā cōro peti nñiwa.

11 To biro cāja ca biro, Jesús pea baariquere ami, Uñureco Pacare, "Añu majuropeecā," cāre lñi nucā bño yapano, cā buerāre tiicojowi. Jāa pea too ca duwirā bojocare jāa bato cojowu. Wai cāre to birora lñiwi ñucā. To biro cā ca tiirijere baarā, no cāja ca baarugaro cōro baawa.

12 Teere niipetirāpu cāja ca baa yapi peticoaro, o biro jāare lñiwi Jesús:

—Ca dñajarijere jee neoña, no ca booro ca bii batetipere biro lñirā —jāare lñiwi.

* **6:7** Doscientos denarios.

13 To biri jāa pea jīcā amo cōro niiricari pan ca nirique ca dājarijere pāa amo peti, dāpore pāaga penituario niiri pijeeri peti jāa jee jāa dadowā.

14 Bojoca pea, ca īa nāaña manirije Jesús cā ca tiirijere īacāri, o biro īwa:

—Díamacārā ania, “Umareco Paca yee quetire wede jugueri majā ati yepapare doorucumi,” cāja ca īirichāra niimi —ameri īwa.

15 Jesús pea tutuaro mena ami waari, cāre cāja ca wiogu jōenerugarijere īa majiri, jīcāra niiragū ītāgū buaro ca emāaricu jotoapu muacoawā.

Oco jotoara Jesús cā ca waarie

(Mt 6.22-27; Mc 6.45-52)

16 Ca naio nāacūmuri tabe ca niiro, jāa, Jesús buerā pea, utabucurapu bua waari,

17 cūmuaph ea jāa, utabucurare jāa tāa nānha waawā, Capernaúm macāph waara. Mee naitia peticoawā. Jesús pea tua eatiwi mēna.

18 To biro jāa ca bii tāa waaro, buaro ca wino paa puuro macā, oco ca jaberije paca bii nānha doowa. To biro ca biiro paca jabewā.

19 Mee cinco, seis kilómetros cōro jāa ca tāa tāa waaro, Jesús pea jāa puto pee doogu, oco jotoara cā ca doo nānha dooro īari, buaro jāa uwiwā jāa pea.

20 To biro Jesús pea o biro īi cojowi:

—Yura ya nii. Uwiticāña —jāare īi cojowi.

21 To biro jāare cā ca īiro, utjea nirique mena cūmuaph cāre jāa ea jāa dotiwā. Cūmuaph cā ca ea jāaro jiroacāra, jāa ca waari tabepu jāa eacoawā.

Bojoca Jesús're cāja ca amarique

22 Ape rāmā peere, utabucurā ape nāñapura ca tuaricarā bojoca pea, cūmu jīcāga ca niircarena jāa ca tāa waaro jāa mena Jesús cā ca waatiriquere majicāupa.

23 To biro cāja ca īi niiri tabere ape cūmuari, Tiberias macā pee ca doorique, Jesús cā Pacare, “Jāa mena mā añujañu,” īi yapanori, baarique cā ca jāo baarica tabe pātore eaupa.

24 To biro Jesús, jāa cā buerā cāa, too jāa ca maniro īa, tii cūmuari menara ea jāa, Capernaúm'pu cāre amarā doocā dooupa.

Jesús, baariquere birora catiriquere ca tiicojogu

25 Cāja pea utabucurā ape nāñia tāa ea, Jesús're bāa eari, o biro cāre īi jāiñawa: —Buegu, ¿no cōropu anopure mā doojāri? —cāre īwa.

26 To biro cāja ca īi jāiñaro, o biro cājare īwi Jesús:

—Díamacā mājare yā ī: Māja, yā ca tii bau nijārijere māja ca tuo jeeñorije jhorí mēé yure māja ama, baarique māja ca baa yapicoajārijere īima īrā yure māja ama.

27 Baarique ca petirijerena buarāgarā, popiye pade buañaaticāña. Baarique to birora ca niicōa niiriye, caticōa nirique ca tiicojorije peere, buarāgarā pee doca padeya. Tee pee nii, yā, Ca Nii Majuropeegu Macā baarique mājare yā ca tiicojope. Umareco Paca, yā Paca, yeri caticōa niiriquire, bojocare yā ca tiicojopere yāre tiicojowi —cājare īwi Jesús.

28 To biro cājare cā ca īiro, o biro cāre īi jāiñawa Jesús're:

—¿Nee uno jāa tiigajati, Umareco Paca cā ca dotirore biro tiirāgarā? —cāre īwa.

29 To biro cāre cāja ca īi jāiñaro, o biro cājare īi yāewi Jesús:

—Ate wado nii Umareco Paca, māja ca tiiro cā ca boorije. Cā ca tiicojo coricāre diámacā māja ca tuo nānjeerije wadore boomi —cājare īwi Jesús.

30 To biro cājare cā ca īiro, o biro cāre īi jāiñawa flucā:

—¿Teere ūari, díámacū māre jāa ca tāo nānājeepere biro ūigū, ūee ca ūa ūaañā manirije jāare mā tii ūnoguti? ¿Dije to niiti mā ca tii niirije?

31 Mani ūicū jāari niiquīricarā ca yucā maniri yepapū ūirā, ūmāreco tutipū maquē baarique manā[†] cāja ca ūrijere baaupa, ūmāreco Pacā wederique: “Ūmāreco tutipū maquē baarique cājare ecaupi,” ca ūirore birora —cāre ūiwa Jesú's're.

32 To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ūi yāwūwi Jesú:

—Díámacū mājare yā ūi. Moisés niiquīrichū méé ūmāreco tutipū maquē baariquerē mājare ecaupi. Yā Pacā pee niiimi baarique ca nii majuropeerije emārapū maquēre ca tiicojogu.

33 Ūmāreco Pacā, ūmāreco tutipū maquē baarique cā ca tiicojoriquere biro ca ūiigū ūmāreco tutipū ca duwi doorica ati yepa macārāre to birora caticōa niiriquere ca tiicojogu niiimi —cājare ūiwi.

34 To biro cājare cā ca ūiro, o biro cāre ūiwi:

—Wiogū, tee wadore jāare baarique tiicojocōa niiña —cāre ūiwa.

35 Jesú pea o biro cājare ūiwi:

—Yāra yā nii, baarique baa catiricarore birora catiriquere ca tiicojogu. To biri yā pāto ca doogūa, jīcāti ūno peera aāa boa, biitirucumi. Ņucā díámacū yāre ca tāo nānājeegūa, jīcāti ūno peera oco jinirāga, biitirucumi.

36 Mee mājare yā wedejāwū: māja, yā ca tii niirijere ūa pacarā, díámacū yāre māja tāoti.

37 Yā Pacā yāre cā ca tiicojorā niipetirā yā pātore dooma; yā pātore ca doorāre jīcāti ūno peera cājare cōa wiene, yā tiitirucu.

38 Yāa, ūmāreco tutipū ca niirichū ati yepapūre duwi doogūa, yā ca boorore biro ūiigū doogū méé yā doowā. Yāre ca tiicojo cojoricū yā Pacā cā ca tii dotirije wadore ūiigū doogū yā doowā.

39 Yāre ca tiicojo cojoricū yā Pacā cā ca boorijea, yāre cā ca tiicojoriarāre jīcā ūno peerena tii yaioricaro maniro, ca tājari rāmu ca niiro, cāja ca cati tuaro yā ca tiipe nii.

40 Yā Pacā cā ca boorijea, yā, cā Macāre ca ūa majirā niipetirā yā ca wederijere díámacā tāo nānājeeri, caticōa niirique cāja ca bāape nii. Yā pea ca tājari rāmu ca niiro, cāja ca cati tuaro yā ūirucu —cājare ūiwi Jesú.

41 To biro cā ca ūiro judíos pea, yaioroacā Jesú's're wede pai niawa “Yā, yā nii, ūmāreco tutipū maquē baariquerē biro ca duwi dooricū,” cā ca ūrijere tāori.

42 To biri o biro ūiwa:

—¿Ania, José macā Jesú méé cā niiti? Mania cā pacare, cā pacore mani maji. Ņee ūiigū “Ūmāreco tutipū ca niirichū yā duwi doowā,” cā ūiti? —ūiwa.

43 To biro cāja ca ameri ūiro, o biro ūiwi Jesú:

—To cōrora wede pai yerijāañā.

44 Yāre ca tiicojo cojoricū yā Pacā, cā yepirū cā ca ūgoeñā wajaro cā ca tūtijata, jīcā ūno peera yāre tāo nānājee majitimi. Cā ca ūgoeñā wajaro cā ca ūirā wado yāre tāo nānājeema. Yā pea ca tājari rāmu ca niiro, cāja ca cati tuaro yā ūirucu.

45 Ūmāreco Pacā yee quetire wede jāgueri maja cāja ca owarica pūuroripū o biro ūi: “Niipetirāre wede majorucumi ūmāreco Pacā,”[‡] ūi. To biri yā Pacā wederiquerē tāo, cā yee maquēre maji, ca ūirā niipetirā, yā pātore dooma.

46 Biigāpūa yā Pacare ca ūaricarā jīcārā niima ūigū méé yā ūi. Yā, cā mena ca nii jāo dooricū wado cāre ca ūaricū yā nii.

[†] **6:31** Ex 16:4; Neh 9:15; Sal 78:24-25.   [‡] **6:45** Is 54:13.

⁴⁷ Yee méé m_ɛjare y_u ī: Díamacū y_ure ca t_uo n_un_ujeerā, to birora caticōa niiriquere c_ho yerijāama.

⁴⁸ Yu yu nii, baariquere baa catiricarore birora catiriquere ca tijcojogu.

49 Meja ūică jää niiquiricarā, ca yuca maniri yepareh niirū, baarique maná caja ca ūirijere baaquīupa. Teere ca baaricarā nii pacarā, bii yaicoaquīupa.

50 Yá pea, baarique umareco tutipá ca duwi doorijere yá wede. Teere ca baarã, to birora caticõa niirucuma.

51 Yü yu nii, baarique ca catirije ümureco tutipʉ ca duwi doorique ca niigu. Tee baariquere ca baagʉa, to birora caticōa niirucumi. Baarique yʉ ca tiicojope pea yʉ upʉrira nii. Ati yepa macārā cāja ca caticōa niipere biro ñigʉ, cājare yʉ bli yai bojarucu —ñiwi.

⁵² To biro cū ca ūiro tuorā, judíos pea cūja majurope o biro ameri ūi tutiwa:

—¿Ania, do biro tiicāri, cā upurirena manire cā baa dotiguti? —Íwa.

53 To biro cāja ca ameri ūi, cā ca bii yaipepāre tāgoeñari, o biro cājare ūi
Jesús:

—Díamacā mājare yu ī: Yh, Ca Nii Majuroopeegh Macū díire baa, nūcā yu díire jini, māja ca tiitjata, caticōa niiriquere māja cāoti.

54 Yę díire baa, ńucă yę díi căare jini, ca tiigęa, to birora caticőa niiriguere

55 Yh díúa, baarique ca nii majurooneerije nii. Nūcā yh díú cāa, ijinrique ca nii

56 To hiri v_u d_ure baa, v_u d_ui c_aare iini, ca tiig_u, v_u mena cati niimi. V_u nee

57 Ун Рачу то hirora ca caticõa niigõ vñre cã ca tiicojo cojoricarore hirora

58 Ta Face, to bñora ca caticõa mngá yare ca ca ncojo cojorcaro bñora, yu cãä cü jaorí yu ca caticõa niirore bñora, yu dñire ca baagã cãä, yu jaorira caticõa niirucumi.

⁵⁸ Ate baarique umareco tutipá ca duwi dooriquere yu wede. Ate baarique pea maja níciú jääri niiquíricarā caja ca baarique manáre biro biiti. Teere ca baaricarā nii pacarā, bii yaicoaquíupá. Baarique umareco tutipá ca duwi dooriquere ca baará pee doca, to birora caticóa niirucuma —cujare ií wedewi Jesús.

⁵⁹ Ate niipetirijere nea poo juu buerica wii, Capernaúm macā macā wiipäre cäjare wede majiowi Jesús.

Wederique, caticōa niirique ca tiicojorije

⁶⁰ O biro cā ca ū wederijere tñorā, pau Jesú's're ca tñor nñu jeemiricarā o biro ameri ūwa:

—Ate cū ca buerijea do biro ca tii majiñā manirije peti niicā. Ñiru pee teere tii nñuejee majiricaro manimi —ïiwa.

⁶¹ To biro cūja ca ñi wede pairijere majiri, Jesú斯 pea o biro cūjare ñi jāñawi:

—¿Atera mujare to ajiene cāti?

⁶² ¿Do biro to biibogajati, to docare yu, Ca Nii Majuroopeegu Macu, yu ca nii juorica tabepara yu ca tua muua waaro muja ca ñajata?

⁶³ Yeri jāñarique pee nii, cati niiriquere ca tiicorije. Mani upuria, yeri jāñarique to ca manijata, wapa mani. Mūjare yu ca iijārijea, yeri jāñarique, catirique, niiro bii.

64 To ca bii pacaro, jīcārā mēja mena macārā díamacū ca tuo nūnūjeetirā ni-icāma mēna — iwi. Mee Jesú斯 pea, jīcātophra, díamacū cāre ca tuo nūnūjeetirāre, nūcā cāre ca wedeiāa buivee cōap̄h cāre, maij verijāapi.

65 To biri o biro cñiare ū nemowi ñucā:

—Aterena ūiga, “Yū Pacsh cā ca tiicjotigūa jīcā uno peera yā pato doo majitimi.” mhiare yū ū wedeiāwā —chihare ūwi Jesús.

66 Tii tabe mena pau bojoca Jess're ca nanamiricarã, care waa weo, care bapa cti waa yujuticãwa yua.

67 To biro caja ca biiro ia, Jess pea, jaa ca buerãre o biro ii jainawi:
—Meja caa yure muja waa weocoarugati? —iiwi.

68 To biro cu ca iiro, Simon Pedro pea o biro care ii yuuwi:
—Wiogu, noa mena pee jaa waabogajati? Mu jicura mu nii, to birora caticõa niiriique maquere ca wedegu.

69 Jaa, mee mu ca wederijere diamac jaa tuo nanujeewu. Mea, Umureco Pacu yuu Ca Nañarije Manigu mu ca niirijere jaa maji —iiwi Jess're.

70 To biro cu ca iiro, Jess pea o biro jaare ii yuuwi:
—Yua, pea amo peti, dapore puaga penituaro niirã mujare yu beje jeetiri?
To biro yu ca tiiricarã muja ca nii pacaro, jic muja mena macu Satanas'ra niicãmi —jaare iiwi Jess.

71 Attere o biro cu ca iijata, Simon Iscariote macu Judas're ii iiwi Jess. Judas pea jaa mena macu nii pacaguu, Jess're ca wedejaa buiyee coap u niiupi.

7

Jess bairã care caja ca tuo nanujeetirique

1 Ate jiro Galilea yepa pee waa yujuwi Jess. Judea yepapera niirgatiwi, too macãrã judios upar care jiargarã caja ca ama niiro macã.

2 Judios yaa boje rumu, yuca dapuri mena wiijeriacã caja quenori boje rum* ea nanha dooro ca biiro,

3 cu bairã pea o biro care iiwa Jess're:

—Anore tuaticãna. Waagu Judea yepapu, too macãrã mure ca tuo nanujeerã caa, mu ca tii niirijere caja ca lapere biiro iigu.

4 Manire caja ca majiro boogu, apeye anore yaioropu tiiya mani. Anore atere mu ca tirore birora toopu care niipetirã caja ca la cojoro, ca la ñaaña manirije mu ca tii bau niirijere cajare tii inoguja —care iiwa.

5 Cu bairã peti caa, care tuo nanujeeticãwa.

6 To biro Jess pea o biro cajare iiwi:

—Yra toopu yu ca waapa rumu eati mena. Mujara no ca boori rumu muja ca waajata care anujuanu.

7 Mujara, ati yepa macãrã Umureco Pacure ca tuo nanujeetirã mujare ia tutitima. Yra ia tuti jañuma, caja ca tii niirijere Nañarije ca niirijere, “Nañarije nii” cajare yu ca ii bau niirijere juori.

8 Muja tii boje rumre waaraja. Yua, yu waati, yu Pacu yu ca biipere cu ca curica tabe eati mena —cajare iiwi Jess.

9 To biro cajare ii, Galileapura tuacawi Jess.

Ote ca bucha yapanori boje rumre Jess cu ca biirique

10 To biro ii pacaguu, cu bairã caja ca waaricaro jiro, cu caa tii boje rumre waawi. Toopure bau niiro biitigura, yaioro biicã yujuwi.

11 Tii boje rumre judios upar pea care amarã:

—Óo ca niigua noopu cu niigajati? —ameri ii yujuupa.

12 Mena too peera bojoca pea, Jess cu ca tiirijere ca iarcarã, bharo ameri wede peni niiupa. Jicarã, o biro iiupa: “Ca bojoca añugu niiwi,” iiupa. Aperã pea: “Añutimi. Cu ca buerijere mena bojocare ii ditomi,” iiupa.

* **7:2** Tabernáculos: Wii piiri boje rumu, caja ñicu jumapu ca yucu maniri yepapure caja ca biiquriquere caja ca tugoeñari boje rumu. Lv 23.33-43; Dt 16.13.

¹³ Biirāphā, to biro ū pacarā, judíos ḥparāre uwima ūrā cā yee maquēre bau niiro ameri wedetiupa.

Boje r̄hm̄re Jesúc cā ca buerique

¹⁴ To biro Jesúc pea cāja ca boje r̄hm̄ tii decomacā cāti waari tabepa, Uṁareco Paca yaa wiipu jāa waari, bojocare wede majio j̄o waawi ūucā.

¹⁵ To biro cā ca ūrijere tuorā, judíos ḥparā pea do biro pee ū majiticā, o biro ameri ūwa:

—¿Ania ca buetiricā nii pacagu, do biro pee biicāri to cōro paú cā majiti? — ūwa.

¹⁶ To biro cāja ca ūro, Jesúc pea o biro cājare ū yuewi:

—Majare yu ca buerijea yu yee méé nii. Yare ca tiicojo cojoricā yee niiro bii.

¹⁷ Jīcā, Uṁareco Paca cā ca boorore biro ca tiiragu ca niigū ūnoa, yu ca buerijere: “Uṁareco Paca yeera nii,” ū maji, ūucā, “Biiti, cā majurope cā ca booro cā ca wederije nii,” ū tuo majirucumi.

¹⁸ Cā ca boori wāme ca wedegua, bojoca cāre cāja ca ū ūucā buorijere amagu ūimi. Cāre ca tiicojo cojoricāp̄are cāja ca ū ūucā buorijere ca boojāgu, díamacā wedemi, dije ūno peera cā ca wederije watoara cā ca ūrijere mani.

¹⁹ ¿Doti cūriquere Moisés niiquīricā méé mujare cā cūquūupari? Mujarena cā ca cūp̄acaro, jīcā ūno peera doti cūrrique ca ūrore biro m̄aja tii ūnejeeti. To biro ca biirā nii pacarā, ¿ñee ūrā yare m̄aja j̄iarugati? —cājare ūwi Jesúc.

²⁰ To biro cā ca ūro tuorā:

—Nōa m̄are cāja j̄iarugati yee? ¡To docare ca wātī jāa ecoricā m̄a niicu! — cāre boca ū yuewa bojoca pea.

²¹ To biro cāja ca ūro, Jesúc pea o biro cājare ūwi:

—M̄aja niipetirāphā, jīcātiacā yerijāarica r̄hm̄ ca niirore, ca diarique cātigare yu ca catioriquerena m̄aja ū ūca wede paicā maniwa.

²² Moisés niiquīricā, jeyua quejero yapa wide taariquere m̄ajare tii dotiupi. Biirophā, tee pea Moisés niiquīricā cā ca tii doti cūuparo j̄uguerop̄ura m̄aja ūcā niiquīricāp̄ura teere ūl j̄o dooquūpa. M̄aja pea, “Teere tii ūnejeerā jāa tii,” ūrā, yerijāarica r̄hm̄rena wimagare cā jeyua quejero yapare m̄aja wide taarucu.

²³ To biro, Moisés niiquīricā cā ca doti cūquūriquere “Jāa bii ametāene ūcārā” ūrā, yerijāarica r̄hm̄rena m̄aja puna jeyua quejeri yaparire ca wide taarā nii pacarā, ¿ñee ūrā m̄aja pea ca diarique cātigare yerijāarica r̄hm̄ ca niiro yu ca catioriquerena, yu mena m̄aja ajiacatī?

²⁴ M̄aja, añuro t̄goeñatirāra, bau niiro ca biirijerena ūari, “To biirije m̄aja biirique cāti,” ū ūbejeticānā. M̄aja ca ū ūbejerugajata, añuro díamacā t̄goeñari ca niirore biro ū ūbejeya —cājare ūwi Jesúc.

Atiyepap̄ cā ca dooriquere Jesúc cā ca wederique

²⁵ To biro cā ca ū niiro, jīcārā Jerusalén macārā o biro ameri ūwa Jesúc're ūacāri:

—¿Ania, ūja cōarugarā cāja ca amarucujāgu méé cā niiti?

²⁶ ūra, niipetirā cāja ca ūo cojoro wede niimi doca. To biro cā ca ū ūpacaro, jīcā ūno peera jīcā wāme ūnora cāre ūrucu ūtītima. ¿Bojocare ca j̄o ūrāphā, “Ania díamacā ūare Uṁareco Paca cā ca tiicojo cojoricā Mesías niimi,” cāre cāja ū ūtgoeñā ūucā buocābutiqué?

²⁷ Mee, mania anira, ū ūmacā cā ca nirijere mani maji. Uṁareco Paca cā ca tiicojo cojogu Mesías peti cā ū ūdoojata docare, jīcā ūno peera: “Too ū ūniimi” cāre ū ūmajitirucuma —ameri ūwa.

28 Teere t̄aori, Jesú斯 pea ɻumareco Pacu yaa wiipara ca bue niiga niiri, tutuaro o biro ū wedewi:

—¿To docare m̄aja yare maji, tii macā macā yu ca niirijere maji, m̄aja biiti cājí? Yua yu ca boorora doogu méé yu biiwu. Jicā m̄aja ca majitigu “Yee méé ūimi,” ūi t̄ao n̄an̄ajeerica unora ca niigcā cā ca doti cojoro yu doowu.

29 Yu doca, cā mena ca nii j̄ao dooricā niiri cāre yu maji, cāra anopare yare tiicojo cojowi —cājare ūwi Jesú斯.

30 To biro cā ca ūrijere t̄ao ajari, jicāto cāre ūneergamiwa. To biro tiiraga pacarā, mēna cā ca bii yaipa tabe ca eatiro macā cāre ūnee majitiwa.

31 Biirāphu, paah bojoca cāre t̄ao n̄an̄jee, o biro ameri ūwi:

—Um̄areco Pacu cā ca tiicojo cojogu Mesías, ati yepapare doogu, ¿ani Jesú斯, ca ūaña manirije cā ca tii bau nii ūnorije amet̄enero cā ūtiigutí? —ūwi.

Fariseos Jesú斯're cāja ca ūneergamirique

32 To biri fariseos pea, to biirije Jesú斯're bojoca cāja ca ūnucā b̄uorijere t̄aori, paia ɻparā mena Um̄areco Pacu yaa wiire ca coterā uwamarâre tiicojoupa, Jesú斯're ūnee doti cojorā.

33 Jesú斯 pea o biro cājare ūwi:

—M̄aja menare yoaro yu ūniitirucu. Jiro, yare ca tiicojo cojoricā p̄atopara yu tuacoarucu ūucā.

34 Yare m̄aja amamirucu. Yare ama pacarā, yare m̄aja b̄uatirucu, yu ca niiri tabepare ca ea waa majitirā niiri —cājare ūwi.

35 To biro cā ca ūiro, judíos pea o biro ameri ūi jāiñawa:

—¿Ania, cāre mani ca b̄uatipa tabepara, noopu cā waaregabuti? ¿Mani yaarā judíos ape yepari ca waa batericarā p̄atopare, ūucā Um̄areco Pacare ca majitirāp̄are, wede yujugu waagcā cā biigajati?

36 ¿Do biro ūirāghu, “Yare m̄aja amamirucu. Yare ama pacarā, yare m̄aja b̄uatirucu, yu ca niiri tabepare ca ea waa majitirā niiri,” manire cā ūijapari? —ameri ūwi.

Añuri Yerire ūighu cā ca ūrique

37 Boje rāmu ca nii t̄ujari rāmu, ca nii majuropeeri rāmu niiwu. Tii rāmure Jesú斯 pea wāmu nucāri, tutuaro o biro ū wedewi:

—Jicā ūno cā oco jinirāgajata, yu p̄ato doori cā oco jinijato.

38 Um̄areco Pacu wederique ca ūirore birora, díamacā yare ca t̄ao n̄an̄jeegura, oco, catirique ca tiicojorije diari to birora oco ca ūmaa yuucōa niirore birora cāre birucu cā yeripare[†] —cājare ūi wedewi Jesú斯.

39 Atere Jesú斯 to biro cā ca ūijata: Díamacā cāre ca t̄ao n̄an̄jeerā, Añuri Yerire cāja ca ūneerpere ūighu ūipi. Añuri Yeri pea bojoca yeripare ūaajāa eatiwi mēna, Jesú斯, cā Pacu p̄atopu cā ca tua muā waatirije ca niiro macā.

Bojoca cāja ca ameri dica watirique

40 To biro Jesú斯 cā ca ūrijere t̄aorā, niiwa jicārā bojoca watoare o biro ca ūirā:

—Díamacāra ania Um̄areco Pacu yee quetire wede jugueri maju peti niimi ūwi.

41 To biro cāja ca ūri tabere, aperā pea o biro ūwi:

—Ania Um̄areco Pacu cā ca tiicojo cojoricā Mesías peti niimi —ūwi.

Nucā aperā pea o biro ūwi:

—Cā méé niimi. Um̄areco Pacu cā ca tiicojo cojogu Mesías cā ca nuijata, Galilea yepa macā ūtitibocumi.

[†] **7:38** Sal 78.15-16; 105.41; Pr 18.4; Is 58.11.

⁴² Ùmureco Pacu wederiquea, "Mesías, wiogu David niiquíricu pārami, ñucā David niiquíricu yaa macā Belén macā, niirucumi," iñ doca —ñiwa.

⁴³ To biro ñirāra, bojoca pea Jesús yee jaori ameri dica waticoawa.

⁴⁴ To biro biima ñirā, cāre ami waari cāre tia cūrāgamiwa. To biro cāre tiiruga pacarā jīcū uno peera cāre ami waatiwa.

Uparā Jesús're cāja ca tuo nānuejetirique

⁴⁵ Ùmureco Pacu yaa wiire coteri maja uwamarā pea, fariseos, to biro paia uparā, cāja ca niropu tuacoaupa. Cāja pea o biro cājare iñ jāiñupa:

—¿Ñee tiirā cāre māja ami dootijāri? —cājare ñiupa.

⁴⁶ To biro cāja ca ñiro, uwamarā pea o biro cājare iñ yāupu:

—Jīcū uno peera cāre biro wede ñaatimi —ñiupa.

⁴⁷ To biro cāja ca ñiro, fariseos pea o biro cājare ñiupa ñucā:

—¿Māja cāa ñucā, māja menara cāre māja iñ dito ecocoajāri?

⁴⁸ ¿To docare mājara, manire ca jāo niirā, ñucā fariseos cāa, díamacā cāre ca tuo nānuejerā cāja niiti?

⁴⁹ Anija bojoca doti cūquíriquere ca majitirā, bāena, Ùmureco Pacu ñañaro cā ca tiipā peti niirā biima —cājare ñiupa.

⁵⁰ To biro cāja ca ñiro, fariseos mena macā Nicodemo, jīcāti Jesús're ca wede penigū earicu pea, o biro cājare ñiipi:

⁵¹ —¿To docare manire ca dotirije, jīcā bojocāre, cā ca ñirijere tuo jāoti, ñañarije cā ca tiiriquire añuro majiti, bii pacarā, ñañaro to tii doticāti? —cājare ñiipi.

⁵² Cāja pea to biro cā ca ñiro, o biro cāre iñ yāupu:

—¿Mā cāa Galilea macāra mā niicātimiti? Ùmureco Pacu wederiquere cāja ca owarica pūeuropare bueñaqué jīcāti uno peera Galilea macā Ùmureco Pacu yee quetire wede jāgueri mājū nii ñaatiupi —cāre iñ tutiupa Nicodemore.

⁵³ To biro iñ, cāja ca niiro cōro cāja yaa wiijeripu tuacoaupa yua.‡

8

Nomio ca amāa epe paigo

¹ Jesús pea ñatāgu, Olivos yucu ca niiri buuro pee waacoawi.

² Ape rāmu boeri tabe, Ùmureco Pacu yaa wiipu waawi ñucā Jesús. Tii wiipare paah bojoca cā pāto cāja ca nea pooro ñari, jīcā tabepu ea nuu waa, cājare bue jāo waawi.

³ Cājare cā ca bue niiri tabera, Moisés cā ca doti cūriquire ca jāo buerā, to biro fariseos, jīcō nomio apī mena ca tii niigore cāja ca bāa earicore ami doori, too ca niirā niipetirā watoapu cōre nucōri, Jesús're o biro cāre ñiwa:

⁴ —Buega, atiore, cō manu mena mééra cō ca tii niiri tabera cōre jāa bāa eajāwu.

⁵ Doti cūriquere, Moisés, atiore biro ca tiirāra, "Ùtā mena dee jīa cōcacāna," manire iñ cūuipi. ¿Māa do biro mā ñiti teere? —cāre iñ jāiñawa.

⁶ "No ca boori wāme manire cā ca yāuro, mani uparāpāre cāre mani wedejāajaco," iñ tāgoeñarique mena atere to biro cāre iñ jāiñawa Jesús're. To biro cāre cāja ca iñ jāiñaro, Jesús pea muu bia ea nuu waa, cā amo jūa mena yepapu owa jāo waawi.

⁷ Buaro jañuro cāre cāja ca jāiñā nānāa waaro macā, muu biari ca owa duwiricu wāmu nucā:

‡ 7:53 Cāja ca owa jañura pūnoripura atera owatiupa. Bii pacarā jiro jañuri owa tuuupa díamacāra ca biirique ca niiro macā.

—Muja mena macă ñañarije ca tiitigă, ătăga amiri, cōre că dee j̄ojojato —căjare ūwi.

⁸ To biro căjare ū, muu bia nuu waari yepap̄ra owacă nūnăa waawi ūucă.

⁹ To biro căjare că ca ūiro, ñañarije ca tiiră căja ca niirijere t̄ugoeña majiri, j̄icări, j̄icări waa batetă j̄o waawa. Bucurăa waa bate j̄o waa, waa peticoawa. To biro căja ca bii weogă Jesú pea, fariseos căja ca ami doorico nomio mena j̄icăra tuacăw yua.

¹⁰ Wāmu ūucă, nomio j̄icăra cō ca nucūro ūa, o biro cōre ū j̄aiñawi Jesú:

—¿Nomio, māre ca wedejāajără pea noo căja waati? J̄ică uno peera ătă mena māre că dee j̄iatijări? —cōre ū j̄aiñawi.

¹¹ To biro cōre că ca ūiro:

—J̄ică peera yure dee j̄atima —căre ū yuewo cō pea.

To biro cō ca ūiro Jesú pea o biro cōre ūwi:

—Yü cāa ñañaro māre yu tiiticu. Tua waagoja. Jiro ñañarije tii nemoticăña yua —cōre ūwi Jesú.

Jesú ati yepa macărăre ca boegă

¹² Jiro ūucă Jesú, bojocare o biro căjare ū wedewi:

—Yü yu nii, ati yepa macărăre ca j̄ia boega. Yure ca t̄uo nūnajeegă, catirique ca tiicojorije ca boerijere c̄orucumi. To biro biigă, j̄ică uno peera ca naifări tabep̄are niigüre biro biitirucumi —căjare ūwi Jesú.

¹³ To biro că ca ūiro, o biro căre ūwa fariseos pea:

—Muă, muă majuropeera muă yee maquēre wedegă muă tii. To biro muă ca ūrije wapa mani —căre ūwa.

¹⁴ To biro căre căja ca ūiro, Jesú pea o biro căjare ū yuewi:

—Yü majuropeera yu yee maquēre yu ca wedemijata căare, yu yee maquēre yu ca wederijea diámacă nii. Yua, “Toopu yu doowu, ūucă ‘Toopu waagu yu bii,’” yu ūi maji. Muă pea atere muă majiti.

¹⁵ Muă, bojoca căja ca tiiri wāme muă ū bejerique căti. Yua j̄ică uno peerenra yu ū bejeti.

¹⁶ Yü ca ū bejejata, yu ca ū bejerijea diámacă nii, yu j̄icăra yu ca ū bejetirije ca nūro macă. Yü Pacu yure ca tiicojo cojorică cāa yu mena ū bejeti.

¹⁷ Muăjare ca dotirije, o biro ū owa tuurique nii: “Puară ca ūaricară, ca ū juorică că ca wedericarore birora că jiro macă cāa că ca wedejata, căja ca ūrije wapa căti,” ū.

¹⁸ Yua, yu majuropeera yu yee maquēre ca wedegă yu nii. Ap̄i yu yee maquēre ca wedegă, yu Pacu yure ca tiicojo cojorică niimi —căjare ūwi Jesú.

¹⁹ To biro căjare că ca ūiro:

—Too docare muă pacu noopu că niiti? —căre ū j̄aiñawa.

To biro căja ca ūiro, Jesú pea o biro căjare ū yuewi:

—Muă, yure muă majiti, to biri yu Pacu docare amet̄enero căre muă majitică. Yure muă ca majijata, yu Pacu căare muă majibocu —căjare ūwi.

²⁰ Umareco Pacu yaa wiipă, wapa tiirica tiiri jāarica cūmuari păto bojocare bue niigă atere to biro ūwi Jesú. Biirăpuă, j̄ică uno peera Jesú're ūne, tiitiwa, ména că ca bii yaipa tabe ca eatiro macă.

“Muă, yu ca waari tabep̄ra muă waa majiti,” Jesú că ca ūrije

²¹ To biro căjare ū yapano, o biro ū nemowi ūucă Jesú:

—Yüa waagu yu bii. Yure muă amamirucu. Yure ama pacară, muă ca ñañarijere acobo ecoya manirără muă bii yaicărucu. Yü ca waari tabep̄are muă waa majiti muă —căjare ūwi Jesú.

²² To biro căjare că ca ūiro, judiós ăpară pea o biro ameri ūwa:

—“Yə ca waari tabepəre məja waa majiti,” cā ca ūijata, ¿cū majuropeera jīa yairəgə cū ūibuti? —īwa.

23 To biro cāja ca ūiro Jesús pea o biro cājare ūwi:

—Məja, ano, doca macārā məja nii. Yəa eməaropə macā yə nii. Məja ati yepa macārā məja nii. Yəa ati yepa macā mēé yə nii.

24 To biri, “Məja ca ūañarijere acobo ecoya manirāra, məja bii yaicāruru,” majare yə ūijāwū. To birora ca niicōa niigə, “Yə, yə nii,” ca ūigure yare díamacā məja ca tao nənəjeetijata, məja ca ūañarijere menara məja bii yaicāruru —īwi.

25 To cōrora o biro cāre ū jāiñawa:

—¿Məja ūiru uno peti mu nii? —īwa Jesús're.

To biro cāre cāja ca ū jāiñaro, Jesús pea o biro cājare ū ūuewi:

—Məjare bue ūogupura, “Cā, yə nii,” məjare yə ūimiu.

26 Məja yee maquēre wede, īa beje, yə ca tiipe paa niicā biropə. To ca bii pacaro yare ca tiicojoricə pea, díamacā ca ūigə niimi. Ati yepa macārāre yə ca wederijera, cū ca ūiro yə ca təoriquerena cājare yə wede —cājare ūwi Jesús.

27 Cū Pacə yeere cājare wedegə cū ca ūirijerena tao majiticāwa cāja pea.

28 To biri o biro cājare ūwi Jesús:

—Yə, Ca Nii Majuropeegə Macāre, yucə tenipə paa pua tuu ami məene nəcōrāpə, to birora ca niicōa niigə, yə, yə ca niirijere, ūucā yə, yə ca boorore biro ūitigara, yə Pacə, yare cū ca wede majorique wadore yə ca wederijera, məja īa majirucu.

29 Yə Pacə yare ca tiicojoricə yə menara niicōa niimi. Yə Pacə, jīcāra yare cūutimi, cū ca īa ūjea niirije wado yə ca ūiro macā —cājare ūwi Jesús.

30 Atere Jesús cū ca ūiro, paa bojoca cāre tao nənəjeewa.

Ūm̄reco Pacə punaa, to biri ūañarijere ca tii niirā

31 Jiro o biro ūwi Jesús, cāre ca tao nənəjeericarā judíos're:

—Yə ca wederijere to birora məja ca tao nənəjeeccəa niijata, díamacāra yə buerā peti məja niirucu.

32 Díamacā maquēre məja majirucu. Díamacā maquēra, aperāre ca padē cōterē biro məja ca niimiriquire, məja ca witiro tiirucu —cājare ūwi.

33 To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro cāre ū ūuewa:

—Jāa, Abraham pāramerā jāa nii. Jīcāti ūnora, jīcā uno peerena ca padē cōterā jāa nii ūaati. ¿Nee ūiigu mə pea, “Ca padē cōterā mēé məja niirucu yua,” jāare mə ūiti? —īwa Jesús're.

34 To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ūwi Jesús:

—Díamacā məjare yə ū: Niipetirā bojoca ūañarijere ca ūirā, ūañarijere ūiriquere ca padē cōte yai waarā ūirā biima.

35 Padē cōteri majəa, cū ca padē cōtegə menara niicōa niitim. Cāja macā díamacā wado, cū pacəa mena to birora cāja mena niicōa niimi.

36 To biri yə, ūm̄reco Pacə Macā, padē cōteri majare biro məja ca niirijere yə ca ametəene bojajata, díamacāra padē cōteri maja məja niiticāruru.

37 Yəa, Abraham pāramerā məja ca niirijera yə maji mee. Cū pāramerā nii pacarā, yə ca wederijere bootima ūirā, yare məja ūiarəga cōte.

38 Yəa yə Pacə yare cū ca ūoriquerere məjare yə wede. Məja cāa, məja pacə cā ca ūirijere məja ca təoriquerere məja tii —īwi.

39 Cāja pea o biro cāre ū ūuewa:

—Jāa pacəa Abraham niimi —īwa.

To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ū ūuewi Jesús pea:

—Abraham punaa peti məja ca niijata, cū ca tii niiquūricarore birora məja tii niibocu doca.

40 Umureco Pacu yure cā ca wederiquere, diámacū ca niirijere mājare yu ca wede pacaro, māja pea yure māja jīacāruga. ¡Abraham, jīcāti uno peera o biirije tiitiquip!

41 Māja ca tii niirijea māja pacu cā ca tiirore biro māja ca tiirije nii –cājare ūwi Jesús.

To biro cā ca ūro, o biro cāre ūwa ūucā:

–Jāa, cāja ca puna jāa batericarā méé jāa nii. Jīcāra ca Pacu cātirā jāa nii, Umureco Pacu wadore –ūwa Jesús're.

42 Jesús pea o biro cājare ū ūuwí:

–Díamacāra, Umureco Pacāra māja pacu cā ca nijjata, yu cāare māja maibocu doca. Yua, Umureco Pacu pāto ca dooricara yu nii anora. Ÿu majuropeera doogu méé yu biwu. Umureco Pacu yure cā ca tiicojoro macā yu doowā.

43 ¿Nee tiirā, yu ca wederijere māja tāo jeeño majititi? Mājare yu ca wederijere tāo junama ūrā, to biro māja bii.

44 Māja pacu Satanás niimi. Cā yaarā māja nii māja. To biri mājare cā ca tii dotirijere māja tiirugarucu. Cāa, jīcātopura ca añutigu, bojocare ca jīagu, nii juo dooupi. Díamacū ca niirije ca ūrore biro tii nānjeecōa nii, jīcāti uno peera diámacū ū, ca ūgū méé niimi cāa. Cā ca ū ditojata, cā ca niirique cātirijerena ūgū tiimi, ca ū ditorique paigh, ū ditorique pacu, niiri.

45 Yu pea, díamacū yu ca ūrije to ca niiro macā, yu ca ūrije peera diámacū māja tāorugati.

46 ¿To biri māja mena macā niipe, “Ati wāme ūñarije mā ūtiwu,” yure cā ū majiti? Díamacū yu ca wedemijata cāare, ¿Nee ūrā díamacū yure māja tāotiti?

47 Umureco Pacu ū ūca niigua, Umureco Pacu cā ca wederijere tāomi. Māja, Umureco Pacu yaarā méé niiri, Umureco Pacu yeere māja tāorugati –cājare ūwi Jesús.

Cristo, Abraham jūgueropura ca nii jūo dooricu

48 To biro cā ca ūro, judíos ūparā pea o biro cāre ūwa:

–“Mā Samaria mācū mā nii; ūucā ca wātī jāa ecoricu mā nii,” māre jāa ca ūjata, diámacāra ūrā jāa tii –cāre ū ūtiwu Jesús're.

49 To biro cāre cāja ca ūro Jesús pea o biro cājare ū ūuwí:

–Yua ca wātī jāa ecoricu méé yu nii. Yua, yu Pacare tii ūucā buorique wado yu tii. Māja pea yure māja ūucā buoti.

50 Yua, yu majuropeera ūucā buorique ūnore yu amati. Biigupha niimi jīcū, yure cāja ca ū ūucā buorijere ca boogu. Cā niimi, ca ū ūbejegu. *

51 Díamacū mājare yu ū: Yu ca wederijere tee ca ūrore biro ca tii nānjeerā, bii yaitirucuma –cājare ūwi Jesús.

52 To biro cā ca ūro, judíos ūparā pea o biro cāre ūwa ūucā:

–Mecā docare díamacāra ca wātī jāa ecoricu peti mā ca niirijere jāa maji. Abraham, Umureco Pacu yee quetire wede jūgueri māja cāa, bii yai peticoaupa. Mā pea, ¿Nee ūtiwu, “Yu ca wederijere tee ca ūrore biro ca tii nānjeerā bii yaitirucuma,” mā ūcāti?

53 ¿To docare māa, jāa ūcā Abraham niiquiricu ametēenero ca nii majuropeegu mā niiti? Cāa bii yaicoa, Umureco Pacu yee quetire wede jūgueri māja cāa bii yai peticoa, biicāupa. Mā pea, ¿Nee ū ūpeti ūcāri, to biirije mā ū ūdocuoti? –ūwa Jesús're.

54 To biro cāja ca ūro, o biro cājare ū ūuwí Jesús:

* **8:50** Umureco Pacu.

—Yu majuropeera, “Ca nii majuropeegu niigü yu bii,” yu ca ñi nacä bao nucü yujujata, yu ca ñirije wapa mani. Yure ca ñi nacä baogua, yu Pacu niimi, “Jää ñumareco Pacu niimi,” maja ca ñigura.

⁵⁵ Maja cäre maja ñaaati. Yu doca cäre yu maji. Cäre maji pacagu, “Cäre yu majiti,” yu ca ñijata docare, mujare birora yu cää, ca ñi ditorique paigu yu nibocu. Yua, diámacära cäre yu maji. To biri cä ca dotirijere cä ca ñirore biro yu tii.

⁵⁶ Maja ñicä Abraham niiquíricha, yu yaa rhamare cä ca ñapere tñgoeñari ujea niwi. To biri tii ramä ca earo ñari, bñaro ujea niwi —ñiwi.

⁵⁷ To biro cä ca ñiro, judíos pea o biro ñiwa Jesùs're:

—¿Ména cincuenta cämari cäoti pacagu, “Abraham're yu ñawu,” mu ñicäti? —cäre ñiwi.

⁵⁸ To biro cäja ca ñiro, o biro cäjare ñi yuawu Jesùs:

—Díamacä mujare yu ñi: Yua, Abraham niiquíricha cä ca bañaparo jægueropura ca nii juo doorica yu nii —cäjare ñiwi.

⁵⁹ To biro cä ca ñirora, cäre deerugarä ñatägaari jeewa. Jesùs pea ñumareco Pacu yaa wiipu ca niiricu, “To biro biicum” ñiña manigura cäja watoara duti witi, waacoawi.

9

Ca ñatigü ca bañarichre Jesùs cä ca catorique

¹ Jesùs pea waa nñuna waagu, jicä umü ca ñatigü ca bañarichre ña bñawi.

² Cäre ñari, jää, cä buerä pea o biro cäre jää ñi ñaiñawa:

—Buegu, ¿ñee tiigü ania ca ñatigü cä bañajapari? ¿Cä pacua ñañarije cäja ca tirique wapa cä bijapari? ¿Cä majurope cä ca ñañarije wapa pee cä bijapariqué? —cäre jää ñiwi.

³ To biro jää ca ñiro, o biro jääre ñi yuawu Jesùs:

—Cä majurope cä ca ñañarije juori méé, ñucä cä pacua cäja ca ñañarije juori méé, ca ñatigü bañajacupi. Añuro petira, ñumareco Pacu cä ca tii majirije, cäpare to bii bau nijjato ñiro to biro cäre bijapa.

⁴ Ména maja mena yu ca niirora yure ca doti cojoricu yeere ca padeparä mani nii. Yu ca waacoaro jiropu docare, jicä uno peera ape wâme tii nemo majitirucumi.*

⁵ Ména ati yepapure niigü, ati yepa macäräre ca boe bate niigü yu nii —ñiwi.

⁶ To biro ñi yapano, yepapu ujeco eo cüu, jita mena paa ayia, ca ñatigü capere wadawi.

⁷ To biro tiicä, o biro cäre ñiwi Jesùs:

—Waa, ocora Siloé macäarapu mu capere waa coeguya —cäre ñi cojowi. (Siloé ñiro: “Tiicojo cojoricu,” ñirugaro ñi.) To biro cä ca ñiro, ca ñatigü pea waa, tiirapu cä capere waa coe yapano, tua doogu, añuro ca ñagupu tua dooupi.

⁸ To biro cä ca biiro ñarä, cä ca niiri tabe puto macärä, wapa tiirica tiiri cä ca jää duwiro ca ñaruciracä pea o biro ameri ñiupa:

—¿Ania wapa tiirica tiiri ca jää duwirucujägü méé cä niiti? —ñiupa.

⁹ To biro cäja ca ñiro, jicära o biro ñiupa:

—Cära niimi.

Aperä pea:

—Cä méé niimi. Cäre biigura baumi biigapua —ñiupa.

To biro cäja ca ñimijata cäare, cä pea:

* ^{9:4} ñumareco ca niirora yure ca tiicojo cojoricu yeere ca padeparä mani nii, ñami ca niicoaropu docare jicä uno peera pade majitimi.

—Cūra yu nii —cājare ūupi.

10 To biro cā ca ūiro:

—Too docare mecāra, ¿do biro biicāri añuro mā ūacāti? —cāre ūupa.

11 Cā pea o biro cājare ū ūupi:

—Jīcū umā, Jesús ca wāmē cātigā, cā ūjecore yepapā eo cūu, jita mena paa ayari, yu capere wadari: “Ocora Siloé macārapā mā capere waa coegāja,” yure ūjāwi. To biro cā ca ūigā, toopā waa, yu capere waa coegāra, añuro yu ūacoajāwā yua —cājare ū wedeupi.

12 Cāja pea to biro cā ca ūiro:

—To biro māre ca tiiricā pea, ¿noopā cā niiti? —cāre ū ūaiñaua.

Cā pea:

—¡Baa! yu majiti —cājare ū ūupi.

Ca ūatigā ca cāja ca ūaiñarique

13-14 Jesús, jitare cā ūjeco mena ayari ca ūatigā capere wadari cā ca ūaro cā ca tiirica rāmu peá, yerijāarica rāmu niiwā. To biri cā pāto macārā peá ca ūatigā ca niimircāre, fariseos pātopā cāre ami waaupa.

15 Fariseos peá o biro cāre ū ūaiñaua: “¿Do biro biicāri añuro mā ūacoajāri?” cāre ūupa.

To biro cāja ca ūiro, cā pea o biro cājare ū ūupi:

—Jita ca weyarique mena yu capere cā ca wadaro jiro, yu capere oco mena waa coe, yu ca tiijāro jirora añuro yu ūacā yua —cājare ū ūupi.

16 To biro cā ca ūiro, jīcārā fariseos peá o biro ūupa:

—Anire o biirije ca tiiricā, Umureco Pacā yu méé niicumí, yerijāarica rāmure ca naucā ūhotigā —ūupa.

To biro cāja ca ūri tabere aperā peá o biro ūupa:

—Ñañarije ca ūigā nii pacagā, do biro pee ūicāri, ate ca ū ūaaña manirije cā tii bau nii majibogajati? —ūupa.

To biro ūima ūirāra, cāja majuropeera ameri dica waticoaupa.

17 To biro mani ameri biicā ūima ūirāra, ca ūatigā ca niimircāre cāre ūaiñā nemoupa ūucā:

—Māa, mā ca ūaro ca tiiricāre, ¿“Ñiru peti niicumí,” cāre mā ū ūgoefāti? —cāre ūupa.

To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ū ūupi cā pea:

—Yua, “Jīcū Umureco Pacā yee quetire wede ūguero majā niimi,” yu ū ūcāre ū ūupi.

18 Judíos ūparā peá, ūguero peera ca ūatigā cā ca niiriquire, ūucā añuro cā ca ūaro cā ca tii ecoriquere, diámacū ūtorugatiupa. To biri cā pacāapare cājare ū ūojo cojori,

19 o biro cājare ū ūaiñaua:

—¿Ania māja macā, “Ca ūatigā ūahawi,” māja ca ūigāra cā niiti? ¿Do biro biicāri mecāra yua añuro cā ūacāti? —cājare ūupa.

20 To biro cāja ca ūiro, cā pacāpea o biro cājare ū ūupi:

—Jāa, anira, jāa macāra nii, ca ūatigāra ūahawi, cā ca biiriquere jāa maji.

21 “Tee docare to biro biicāri añuro ūacāmi. ūucā cā, añuro cā ca ūaro cāre ū ūi jāpi,” ūriquire docare jāa majiti. Māja majurope cāre ūaiñāqué, mee, ca māja tua waaricāpā niimi. Cā majurope, cā ca biiriquere diámacū ū ūjare wede majimi —cājare ūupa.

22 Cā pacāpea judíos're uwima ūirāra, o biirijera cājare ū ūupi. Mee cāja peá, ameri wede peni, “Jesús're, Umureco Pacā cā ca ū ūicojo cojoricā Mesías niimi,”

ca ūigara, nea poo juu buerica wiipura cāre mani cōa wienecājaco," ameri ū yerijāupa.

²³ To biri cā pacua pea: "Muja majurope cāre jāiñāña. Mee, ca maja tua peti waaricapa niimi," cājare ūicāupa.

²⁴ To biro ūicāri, judíos uparā pea ca ūatigū ca niimiricure jāo cojori, o biro cā ūiupā ūucā:

—Umureco Pacū cā ca ūa cojorore díamacū jāare wedeya.[†] Jāa, cāra, ñāñarije ca ūiuga cā ca niirijere jāa maji —cāre ūiupa.

²⁵ To biro cāja ca ūiro, cā pea o biro ū ūaupi:

—Yua, "Ñāñarije ca ūiuga niicumī," cāre yu ū majiti. Juguero pura ména ca ūatigū yu ū niiwā. Mecūra añuro yu ūacā yua. Tee wadore yu ū maji —cājare ūiupa.

²⁶ To biro cā ca ūiro tuo pacarā, o biro cāre ū jāiñā nemocāupa ūucā:

—¿Nee māre cā ūiijāri? ¿Do biro peti ūicāri, mu ūa ūaro cā ūiijāri? —cāre ūiupa.

²⁷ To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ū ūaupi cā pea:

—Mee, mājare yu ū wede yerijājāwū doca. Yū ūa wedemijata cāare, yu ūa ūirijere díamacū mājā tuorugati. ¿Nee ūirā ūuatiri cōro yu ūa ūa wedero mājā booti? ¿Muja cāa, cāre tuo ūanuajeerāgarā mājā ūitiqué? —cājare ūicāupi.

²⁸ To biro cā ūa ūiro ūñāñarije cāre ū tuti, o biro cāre ūiupa:

—Mu mu ūi ūare ca tuo ūanuajeegua. Jāa, Moisés're ca tuo ūanuajeerā jāa ūii.

²⁹ Jāa, Moisés ūiiquiricure Umureco Pacū cā ūa ūederiquere jāa maji. Cā ūpeera jāa majiti, "Noopū macā doogū doojacupi" —cāre ūiupa.

³⁰ To biro cāre cāja ca ūiro tuo, o biro cājare ū ūaupi cā pea:

—Agó nija! Teera ūii, do biro pee ca ū majiñā manirije, mājā, "Too macā doojacupi," mājā ca ū majiticārije, yu ūpeera ca ūatimiricurena yu ūa ūaro ūiijāwi doca.

³¹ Ñāñarije ca ūirāra, Umureco Pacū cā ūa ūti ūemotirijere añuro mani maji. Cāre ū ūacā bāo, cā ūa ūoorore biro ūi, ca ūirā ūadore ūi ūemomī.

³² Jicāti ūno ūpeera, jicā ūno ūpeerena, "Ca ūatigū ca ūa ūaricure cā ūa ūaro cāre ūiijagū," ūriquere tuo ūñāñia mani.

³³ Ania, Umureco Pacū cā ūa ūticojoricā méé cā ūa ūijata, jicā wāme ūno ūpeera ūtiticābocumi —cājare ūiupa.

³⁴ To cōrora o biro cāre ū ūtuiupa:

—Mu, ūa ūaricura ūñāñarije ca ūiuga ca ūa ūaricura, ¿jāa ūpeera mu ū ūede ūajorugati? — ūiupa. To biro cāre ū ūtut, nea ū ūoo juu buerica wiipū ū ūigure ū ūcū ūienecā ūcojoupa.

Ca ūatirāre biro ūiirique

³⁵ Jesú斯 pea, ca ūatigū ca ūimiricure cāja ca ūtut ū ūcū ūieneriquere ūetui ūtowī. To biri cāre bāa eagu, o biro cāre ū ūjāiñawi:

—¿Umureco Pacū Macāre mu tuo ūanuajeeti? —cāre ūiwi.

³⁶ Cā ūpea o biro ū ūaupi:

—¿Wiogū, ūii cā ūiiti? Yare ūedeya, cāre yu ūa ūaro ūanuajeepere biro ūigū —cāre ūiwi.

³⁷ Jesú斯 pea o biro cāre ūiwi:

—Mee cāre mu ūa, yu ūa ūena ūa ūedegua, cāra yu ūii — ūiwi.

³⁸ To biro cā ūa ūirora, cā ūpea Jesú斯 juguerore cā ūjuro ūupeari ūena ūnuu ūwaa, o biro cāre ū ūacā bāowi:

—Wiogū, díamacū māre yu ūa ūanujee —cāre ūiwi.

³⁹ To biro cā ūa ūirora, Jesú斯 pea o biro cāre ūiwi:

[†] 9:24 Jos 7:19.

—Yea ati yepapare bojoca cāja ca biirijere īa bejegu doogu yu doowu. Ati yepa macārā ca īatirāre biro ca niirā, añurije quetire tuo nñanjeeri añuro ca īarā cāja ca niiro tii, “Umareco Pacu yeere ca majirā jāa nii,” ca īi ditorucurā pea, ca majiti majuroppeerā tua, cāja bijjato ūigū anopare yu doowu —īwi Jesús.

40 To biro Jesús cā ca ūiro tuořā, jīcārā fariseos cā mena ca niiricārā o biro cāre īi jāiñāwa:

—Too docare jāa cāa, ca īatirā jāa niicāti? —cāre īiwa.

41 To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare īi yuewi:

—Ca īatirā māja ca niijata, ñañarije māja ca tiirijere wapa tuatirā māja niibocu. “Jāa, ca īa majirā jāa nii,” māja ca ūirije ca niiro macā, ñañarije ca tii wapa tuarā māja niicā —cājare īiwi Jesús.

10

Ovejas, cājare ca cotegu cā ca wederijere tuo majima

1 To biro cājare īi yapano, o biro cājare īiwi ñucā Jesús:

—Díamacā mājare yu īi: Jīcā, ecaricārā ovejas cāja ca niiri janirore, jopera jāa waatigāra aperopu ca māa ametāa jāa waagħa, jīari māj, jee dutiri māj, niigū biiṁi.

2 Jopera ca jāa waagħa, ecaricārā ovejas're ca cotegu niimi.

3 Jope pāa coteri māj, cāre cā ca jope pāaro, ovejas're ca cotegu pea, cā ecaricārā ovejas're cāja wāmeri mena wado cājare cā ca juoro, ovejas pea cā wederiquepħarena tuo majicāma. To biri tii janirope ca niirāre juo wiene cojo,

4 niipetirā cāja ca witi ea petiro īa, cājare cā ca jugue waaro cā jiro nñanħoħoħa, cā wederiquepħarena ca tuo majicārā niiri.

5 Cāja ca majitigħu peera cāre nñanħtima. Cāre nñanħricaro uħora īmaa duticāma, ca īa ñaaħna manigu cā ca wederijere ca tuo ñaatirā niiri —cājare īiwi.

6 Ate cājare īi cōoña wedewi Jesús. Cāja pea, to biro cā ca ūirije ca ūirgarijere tuo majiticāwa.

Jesús ovejas're añuro ca cotegu

7 To biri o biro cājare īi nemowi ñucā Jesús:

—Díamacā mājare yu īi: Yū yu nii ovejas cāja ca jāa waari jopere biro ca niigū.

8 Niipetirā yu juquero ca dooricārā, jee dutiri māja, jīari māja, niiupa. To biri yu yaarā, ecaricārā ovejas're biro ca niirā pea, cāja ca ūirijere tuo nñanħejtiepa.

9 Yū yu nii jope. Yū, jopere biro ca niigħure díamacā ca tuo nñanħjeegħa, yu juori ametħarucumi. Jīcā oveja, jāa waa, ñucā macā pee witi waa, añuro taa bħa baa, cā ca biirrore biro biirucumi.

10 Jee dutiri māj, jee duti, jīa, tii yaio bate, ūigħu doogħu wado doomi. Yū pea catirique pee cāja cħojato, paċċopura catirique peere cāja cħo ametħeneċājato ūigħu yu doowu.

11 “Yū yu nii, ecaricārā ovejas're añuro ca īa nñanħjeegħa. Cā ovejare añuro ca īa nñanħjeegħa, cājare ametħenerugħu bii yai boja majimi.

12 Wapa taarique wadore boo tħoġeñari ca padegħu pea, yai cā ca dooro īa, ovejare toora cājare cūu, duti weocoami, ovejas're ca īa nñanħjeegħu méé nii, ovejas cā yaarā méé nii, cāja ca biirro macā. To biro cājare cā ca bii weoro, yai pea cājare fñee, cājare tii āċū bateċā kojomi.

13 Cāa, ovejas're īa nñanħjeerugħu méé, wapa taarique wadore boogħu ca padegħu niiri, to biro cājare bii weoċāmi.

14-15 "Y_u y_u nii, ecaricarā ovejas're añuro ca īa nānājeeg_u; y_u Pac_u y_ure īa maji, y_u pee cāa y_u Pacare īa maji, y_u ca biirore birora, y_ua y_u yaarā ecaricarā ovejas're īa maji, nūcā cāja pee cāa y_ure īa maji, biima. To biri y_ua yaarā ovejas're biro ca niirāre cājare ametueeneg_u, cājare y_u bii yai boja maji.

16 Ati janiro macārā ca niitirā cājare aperā ovejas y_u c_ho. Cāja cājare y_u jee cojorucu. Cāja pea y_ure t_ho nānājee, jīcā puna macārāra nii ea, jīcūra cājare ca īa cotegea c_ho, biirucuma.

17 "Y_u majuropeera bojoca cāja ca ñāñarije wapa bii yai bojari, nūcā ca cati tuap_u y_u ca niiro macā, y_u Pac_u y_ure mai jañumi.

18 Jīcā uno peera y_ure jīa cōa majitimi. Y_u majuro y_u ca booro mena bojoca cāja ca ñāñarije wapare y_u bii yai boja maji. To biri y_u majuropeera bii yai boja, nūcā y_u majuropeera cati tua, y_u biicā maji. Ate nii, y_u Pac_u y_ure cā ca tii doti cojorique —cājare īi wedewi Jesús.

19 To biro Jesús cā ca ñāñarije tuori, judíos pea, no ca boorora ameri īi maa wijacoawa nūcā.

20 To biro biima ñirā, cāja mena macārā pa_u o biro ñiwa:

—¿Ñee tiirā, wātī jāa ecocāri ca īi mecūgare cāre muja tuo nānājeeti? —ñiwa.

21 Aperā pea to biro cāja ca līcāro o biro ñiwa:

—Ca wātī jāa ecoricāa jīcā uno peera, o biirije ñiticumi. Mujara, ¿wātīra, ca ñatirāre cāja ca ñaro cā tii majicāgajati? —ameri ñiwa.

Judíos ^{uparā} Jesús're cāja ca bootirique

22 Jerusalén macā peera Ùmureco Pac_u yaa wiire queno yapanorā cāja ca boje rāmu tii peo jāorica rāmu uno ca earo, tii wiire cāja ca boje rāmu * tii peori rāmari niiwu. Pue bācu rāmari niiwu.

23 Jesús pea Ùmureco Pac_u yaa wiipare, Pórtico de Salomón[†] cāja ca ñiri tabe pea waa yujuwi.

24 Tii tabep_u cā ca waa yujuro, judíos ^{uparā} pea cāre waa amojode nūcāri, o biro cāre īi jāñawá:

—¿No cōro yoaro, "Cā niicumí," īi majiri méé jāa ca bii niiro mu tiigati? Ùmureco Pac_u cā ca tiicojo cojoricā Mesías'ra mu ca niijata, jīcātora "Cāra y_u nii," jāare līcāña —cāre ñiwa.

25 To biro cāre cāja ca ñiro, Jesús pea o biro cājare ñiwi:

—Mee, mujare y_u wede yeriñājāwh. Muja pee díamacā muja t_hotí. Y_u Pac_u cā ca dotiro ména y_u ca tii niirijera, Mesías y_u ca niirijere īa majiricarora bii ññocā doca.

26 Muja pea díamacā muja t_hotí, y_u yaarā ovejas mena macārā méé niiri.

27 Y_u yaarā ecaricarā ovejas're biro ca niirā pea, y_u wederiquere t_ho majima. Y_u pee cāa, cājare y_u maji. Cāja pea añuro y_ure t_ho nānājeema.

28 To biri y_ua, to birora caticōa niiriquere cājare y_u tiicojo, jīcātī uno peera bii yaicoa, jīcā uno peera cājare y_ure éma, tiitirucumi.

29 Y_u Pac_u, cājare y_ure ca tiicojoricā, niipetirā ametñenero do biro ca tiiya manigā niimi. To biri y_u Pac_u cā ca īa nānājeerāphra, jīcā uno peera cāre éma majiticām.

30 Y_u, y_u Pac_u, jīcāra niirā jāa bii —cājare ñiwi.

31 To biro cā ca ñirora nūcā, judíos ^{uparā} pea cāre deerāgarā ñtā jeewa nūcā.

32 To biro cāja ca tiiro, Jesús pea o biro cājare ñiwi:

—Y_u Pac_u yee ca doorijere, mujare ca ñaro pa_u añurije mujare y_u tii ññorucujāwh.

¿Di wāmē jāori pee ñtā mena y_ure muja deerāti? —cājare ñiwi.

33 To biro cājare cā ca ñiro, judíos ^{uparā} pea o biro cāre īi y_uuwa:

* **10:22** Dn 9.27; 11.31.   † **10:23** Hch 5.12.

—Añurije mu ca tii niirije juori méé ñata mena mure jaa deerucu. Umureco Pacu ñañari wame mu ca iñ tutirije juori pee mure jaa deerucu. Mura, bojocu nii pacagu, mu majuropeera “Umureco Pacu yu nii,” mu ñica —care ñiwa Jesus’re.

³⁴ To biro cäja ca iiro, Jesus pea o biro ñiwi ñuca:

—Mujare ca dotirijepare o biro iñ owarique nii: “ ‘Muja, jügua[‡] muja nii,’ mujare yu ñijawu,” i*ñ*.

³⁵ Umureco Pacu wederiquepu ca ñirijepara, “To biro ñicaro i*ñ*,” mani i*ñ* majiti. Umureco Pacu, cä yee quetire cä ca wedericarare, “Jagua muja nii,” cäjare ñiipi.

³⁶ Umureco Pacura yure beje amiri, ati yepapure cä ca tiicojo cojoricarena, “Umureco Pacu Macu yu nii” yu ca ñirijerena, ¿ñee tiira Umureco Pacu ñañarije mu ñi tuti, yure muja ñicati?

³⁷ Yu Pacu cä ca tiirijere yu ca tiitijata, díamaca yure tuoticañña.

³⁸ Yu Pacu cä ca tiirijere yu ca tiijata, díamaca yure tuoti pacara, yu ca tii niirije peere “Díamacara nii,” i*ñ* la ñuca buoya petopura, mee jücatora “Yu Pacu yupare nii, yu pee cäya yu Pacupare nii,” yu ca biirijere muja ca maji peoticapere biro ñira —cäjare ñiwi Jesus.

³⁹ To biro Jesus cäjare cä ca i*ñ* wedero, judíos upara pea Jesus’re care ñeergamiwa ñuca. Jesus pea cäjare duticoawi.

⁴⁰ Jesus pea ñuca, dia Jordán ape ñuña muipu cä ca mua doori ñuña peere, jugueropu, Juan bojocare cä ca uwo coe niirica tabepu waa, too jäare jeo tua ñuñawi.

⁴¹ Toopu pau bojoca care ñira eari, o biro ñiwa:

—Díamacara Juan, jüca wame uno peera ca la ñuaña manirije tii bau nii ñnoti pacagu, niipetirije ani cä ca biipe maquere cä ca ñijata, díamacara ñijapi —ñiwa.

⁴² To biri tii tabepure pau Jesus’re tuo ñuñejewa.

11

Lázaro cä ca biiyairique

¹ Niiipi jüca, diarique wai Lázaro ca wame cutigu, María co yee wedego Marta jäari yaa maca Betania maca.

² Atio María, Lázaro yee wedego pea ména jüguero peere, Jesus’re ca jüti añurije mena cä duporire pio peori, co poa ñapo menára ca ñia boporicora niivo.

³ To biri cä yaara romiri pea, Jesus’re o biro i*ñ* cojoupa:

—Wiogu, mu mena maca, mu ca maiguu, buaro diami —ñiupa.

⁴ Jesus pea to biro cäja ca ñirijere tuori, o biro ñiwi:

—Ate cä ca diarique cuti niirijea, to bирoru cä ca bii yaica yerija waape méé niirucu. Umureco Pacu cä ca tutua majuropeerijere, ñuca yu Umureco Pacu Macu yu ca tutua majuropeerijere, yu ca ñiøpe ñiuro biirucu —ñiwi.

⁵ Jesus pea María, Marta, Lázaro re buaro cäjare mai pacagu,

⁶ “Lázaro buaro diajawi,” cäja ca ñirijere tuo pacagu, toora pha rum jäare jeo nii nemocawi ména.

⁷ Jiro jañuro o biro jäare ñiwi Jesus:

—Jamu. Judea yepapu mani waaco ñuca —ñiwi.

⁸ To biro cä ca iiro, jäa, cä buera pea o biro care jäa ñiwu:

—Buegu, tii rum jañuriacara tii yepa macara judíos, ñata mena mure dee jäa ñogarawa doca. To biro cäja ca ñiragaricu nii pacagu, ¿toopure mu waarrugati ñuca? —care jäa ñiwi.

9 To biro jää ca ūiro, Jesús pea:

—Tugoeñarique paiticāña. ¿Jīcā rāmā doce horas to caotiti? Umurecora jīcā uno peera púa taatima, ati yepare ca boerijere ūari ca waarañ niiri.

10 Nami ca waagü doca púa taacoami, ca boetiro macā —jääre ūwi.

11 O biro ū nemowi ūucá:

—Mani mena macā Lázaro cānicoajapi. Cā ca cānicoamijata cāare, cāre yá wācōgu waarucu —ūwi.

12 To biro cā ca ūiro, jää cā buerā pea o biro cāre jää ūwu:

—Wiogü, cā ca cānjata, cā ca catipe biicu —cāre jää ūwu.

13 Jesús pea, Lázaro cā ca bii yaicoariquere ūigu ūimiupi. Jää, cā buerā pea, “Ca catirā mani ca cānirucurore biro cānigü biicumi,” jää ū tugoeñacāwu.

14 To biro Jesús pea, jää ca tāo majitiro macā o biro jääre ū wede majiowi:

—Lázaro bii yaicoajapi.

15 To biro yá pea cā pātopure yá ca niitirique ca niiro macā, bāharo yá ūjea nii. To biro peera añu biiropüa, mājare yá ca tii ūnoriyepure ūari diámacü māja ca tāo nānajeepere biro ūiro. Jamá, cāre mani ūaco —ūwi.

16 To biro jääre cā ca ūiro, Tomás, apeyera ca Sūrharicü cāja ca ūigu pea, o biro jääre ūwi:

—Jamá, mani cāa cā mena jīcāri bii yairāgarā —ūwi.

Jesús, cati tuarique, añuro cati niirique, cā ca niirije

17 Jesús pea, Lázarore cāja ca yaa cōaricaro jiro bapari rāmā ca nii waaropü jääre ū eacāwi.

18 Betania macā pea, Jerusalén pātoacāra itia kilómetros waaricarora niuwá.

19 Pāu judíos, Marta, María jäärire ūrā waaupa, cāja yee wedegü Lázaro cā ca bii yairo cāja ca tugoeñarique pairijere cāja ca tugoeñā bayiro ūirā waarañ.

20 Marta pea, “Mee, Jesús doomí,” cāja ca ūiro tāori, cāre bocago dooupo. María pea wiipura tuacāupo.

21 To biro toopü jääre bocari, Marta pea o biro ūwo Jesús're:

—Wiogü, anora mā ca nijjata, yá yee wedegü bii yaitibojacupi.

22 Biigopü yá maji. Mecāpü cāare cā mā ca jārije niipetirijere, māre tiicojocārucumi Umureco Pacü —ūwo.

23 To biro cō ca ūiro, Jesús pea o biro cōre ūwi:

—Mā yee wedegü cati tuacoarucumi —cōre ūwi.

24 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūwo Marta pea:

—Mee yá maji. Ca bii yairicarā cāja ca cati tuari rāmā, ca tājari rāmā ca niropü cati tuarucumi —cāre ūwo.

25 To biro cō ca ūiro, Jesús pea o biro cōre ūwi:

—Yá yá nii, cati tuarique, to birora caticōa niirique, ca niigu. Yāre ca tāo nānajeegüa, ca bii yaicoaricü nii pacagu, caticārucumi.

26 Ca cati niirā, yāre ca tāo nānajeerā cōrora, jīcāti uno peera bii yaicoa, biitirucuma. ¿Atere diámacü mā ūtati? —cōre ūwi Jesús.

27 To biro cā ca ūiro, cō pea o biro cāre ū yāwō:

—Ugjá Wiogü, yá diámacura, “Cristo, Umureco Pacü Macā ati yepapure ca dooricü niimi,” māre yá ū nucā bao —ūwo Marta.

Lázaro maja ope pāto Jesús cā ca otirique

28 Marta pea, to biro cāre ū yapano, wiipü tua waa, cō yee wedego Mariare ū eacōjori, yaioroacā o biro cōre ūupo:

—María, manire Ca Buegu ea yerijāami. Māre ūomí —ūupo.

29 To biro cō ca ūiro tāogo, María pea jīcātora wāmū nucā, Jesús're cāre ūago doocā dooupo.

30 Mēna Jesús pea tii macāp̄re piya waatiḡra, tii macā tujarop̄ra, Marta cāre cō ca bocarica tabep̄ra niicāwi.

31 Judíos, cō yee wedeḡa cā ca bii yairo cō ca tugoeñarique pairijere cō tagueña bayijato ūirā cō yaa wiip̄a Mariare ca bapa cati niiricarā pea, yoari mēé wāmū nucā cō ca witi waaro ūari, "Cō yee wedeḡa niiquīric̄a majā ope p̄atop̄a otigo waago biicāwi" ūi tugoeñari, cōre nūnucā dooupa.

32 María pea, Jesús p̄ato eago, Jesús ūicāri p̄atoacā cō ūaj̄ro jupearí mena ea nūu eari, o biro cāre ūiwo:

—Wioḡa, anora m̄a ca nijjata, yā yee wedeḡa bii yaitibojacupi —cāre ūiwo.

33 Jesús pea yua, María, to biri judíos cō mena ca dooricarā cāja ca otiro ūari, cā yerip̄a buarop̄ra tugoeñarique pai, biiima ūigu

34 o biro cājare ūi jāin̄awi:

—¿Noopa cāre m̄a ja yaaj̄ari? —cājare ūiwi.

Cāja pea o biro ūiwa:

—Wioḡa, doori ūagu dooya —cāre ūiwa.

35 Jesús pea otowi.

36 To biro cā ca biro ūarā, judíos pea o biro ameri ūiwa:

—Ūlāñaaqué, no cōro buaro peti cāre cā maicāmijapari! —ūiwa.

37 To biro cāja ca ūiro, jīcārā cāja mena macārā pea o biro ūiwa:

—Ani, ca ūatiḡare cā ca ūaro ca tiiric̄a, ūjīcā wāmē anora cā tiitibojapari, Lázaro cā bii yaiticājato ūigu? —ūiwa.

Lázaro cā ca cati tuarique

38 Jesús pea ūicā cā yerip̄a buaro tugoeñarique paigura, cā niiquīric̄a majā ope p̄ato pee waawi. Tii ope pea ūtā ope niiwu. Ūucā tii ope jope pee cāa ūtāga mena biaricaro niiwu.

39 Tii jope p̄ato eaḡra, o biro ūiwi Jesús:

—Ūtāgare ami wooya —ūiwi.

To biro cā ca ūiro, ca bii yairic̄a yee wedego Marta pea, o biro ūiwo Jesús're:

—Wioḡa, docuoro ūnicumi, mee bapari ūmā peti amet̄a cā ca bii yaijāro ūiro —cāre ūiwo.

40 To biro cō ca ūiro Jesús pea o biro cōre ūi yūuw̄i:

—Mee, "Diámacā yure m̄a ca tao ūnājeejata, ūmureco Pac̄a cā ca doti tutua majuropeerijere m̄a ūarucu," ¿m̄are yā ūitijāri? —cōre ūiwi.

41 Maja ope tiaricaga ūtāgare cāja ca ami wooro ūa, Jesús pea ūmureco pee ūa m̄eene cojori, o biro ūiwi:

—Cáac̄a, yā ca jāirijere m̄a ca ūhoro macā, "Añu majuropeecā," m̄are yā ūi.

42 To cānacā ūtira yare m̄a ca ūhorucurijere yā maji biiḡap̄a. Atera, anija bojoca ano ca ūiirāre añurije boojāma ūigu to biro m̄are yā ūi, m̄a, m̄a ca ūicojo cojoric̄a yā ca ūirijere: "Diámacā ūmureco Pac̄a cā ca ūicojoric̄a ūiimi," cāja ca ūi ūmajipere biro ūigu —ūiwi Jesús.

43 To biro ūi yapanogura, buaro acaro burique mena o biro ūiwi:

—Lázaro, ano pee witi dooya! —ūiwi.

44 To biro cā ca ūiro, ca bii yaicoamiric̄a pea, cā amori, cā dāporire juti quejeri mena dāduaric̄a, ūicā cā dāp̄a peera lienzó quejero mena dāduaric̄a, witicā doowi. To biro cā ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ūiwi:

—Teere cāre popioya. Cā waajato —ūiwi.

*Jesús're jūar̄garā cāja ca wede penirique
(Mt 26.1-5; Mc 14.1-2; Lc 22.1-2)*

45 To biro cā ca tiirijere īarā, paʉ judíos Maríare ca bapa cātirā waaricarā, Jesús're tuo nūnueewa.

46 To biri, jīcārā cāja mena macārā pea fariseos pātopa waari, niipetirije Jesús cā ca tiriquere cājare wedeupa.

47 To biro cāja ca īrijere tāori, fariseos, paia ḥparā pea, tii macāre ca j̄eo nii majuropeerā neori,* o biro īiupa.

—¿Do biro cāre mani tiirāti? Cāa, paʉ wāmeri peti ca īa ñaaña manirije tii bau niicāgā tīmi.

48 To birora cāre mani ca īacājata, niipetirā cāre tuo nūnuejerucuma. To biro cāja ca biijata, Roma macārā ḥparā doori, mani Úmureco Paca wiire, ñucā mani yaa yepa menapurena díamacāra tii yaiocārucuma —īiupa.

49 To biro cāja ca īiro, jīcā cāja mena macā Caifás ca wāme cātigā, tii cāmare paia wiogu ca niigā pea, o biro cājare īiupa:

—Mūja, mūja majiti majuropeecā.

50 “Bojoca niipetirāre jīcāra cā ca bii yai bojaro añu, jīcā yepa macārā niipetirāpura ñañaro mani ca tii yaio ecotipere biro īirā,” mūja īi tāgoenā majiti majuropeecā tee cāare —īiupi.

51 Caifás pea, atera cā majurope cā ca tāgoenārije mena méé to biro īiupi. Tii cāmare paia wiogu ca niigā niiri, Úmureco Paca, “To biro īiña,” cāre cā ca cā cōa jāaro macā, judíos're amet̄enerugā Jesús cā ca bii yai bojapere īigu to biro īiupi.

52 Ñucā judíos wadore amet̄enetigāra, niipetirā Úmureco Paca puna, ape yeparipā ca nii bate cojorāre jīcā punaarā cāja ca nii earo cā ca tiipere wede juguegu īiupi Caifás.

53 To biro cāja ca īrica rāmura, “Jesús're mani jīacājaco,” īi yerijāaupa judíos ḥparā.

54 To biri Jesús pea judíos watoare bau niiro waa yujutigāra, Judea yepare ca niiricā, jīcā tabe ca yucā maniri yepa pātoacā pee, Efraín ca wāme cātiri macāpā jāare j̄eo waacoawi. Toopura jāare j̄eo niicāwi yua.

55 Peeto dājawā yua, judíos yaa boje rāmu Pascua ca earo. To biri tii boje rāmu ca eaparo juguerore, paʉ bojoca, macāri macārā cōrora Jerusalén macāpā maa waawa, Úmureco Pacare añuro cāja ca tii ñucā bao majipere biro īirā, Pascua boje rāmu juguero cāja ñicā jāmua cāja ca tii j̄eo dooricarore biro īirā, ñañarije cāja ca tiriquere coe juguerā waarā.

56 To biro biirā, Jesús're ama yujurā, Úmureco Paca yaa wiipā niirā cāja majurope o biro ameri īi jāiña niíupi:

—¿Do biro mūja īi tāgoenāti mūja? ¿Boje rāmura cā doogajati? ¿Cā dootigajatiqué? —īiupa.

57 Mee fariseos, to biri paia ḥparā pea:

—Jīcā uno Jesús're cā ca īajata, jīcāto “Too niijāwi,” cā īi wedejato, cāre mani ca ñeepere biro īirā —īi wede majio yerijāaupa.

12

Maria, ca j̄uti añuriye Jesús're cō ca pio peorique

1 Pascua boje rāmu ca eaparo juguero, seis niiri rāmari ca dājaro, ca bii yairicāpāre cā ca catioricā Lázaro cā ca niiri macā Betaniapā jāare j̄eo waawi Jesús.

* **11:47** Junta Suprema.

² Toopu, Jesús're tii nacā buorā, baarique jääre j̄eo baawa. Marta niiwo baarique ca batogo. Jesús mena ca baa duwirā watoare ca baa duwigū, Lázaro niiwi.

³ Too jää ca baa duwirucuro, María pea, ca juti añurije, nardogū maquē ca dia peti ca niirije ca wapa pacarijere, pua waaga* oco waa amiricaro cōro Jesús d̄aporire pio peori, cō poa ñapō menara tuu bopowo. To biro cō ca tiiro, tii wiire juti añu dadacoawu.

⁴ To biro Jesús're cō ca tiirijere ūagu, Judas Iscariote, jää mena macā, Jesús're ca wedejāa buiyee cōapu pea, o biro ūwi:

⁵ —¿Nee tiigo ate ca juti añurijere jīcā cāma padē wapa taaricaro cōro mu noni wapa jeetijāri, ca boo pacarārē tii nemorugū méé to biro ūwi. —ūwi.

⁶ Judas pea ca boo pacarārē tii nemorugū méé to biro ūwi. Ca jee duti paigu niiri ūwi atera. Cū pea, wapa tiirica tiiri ca jānari poare ca ū nānajeegū niiri, tii poare jää ca jāarucurijere jee duticārucupi.

⁷ To biro cū ca ūro, Jesús pea o biro cāre ūwi:

—To birora cōre ūcāña. Yure cāja ca yaari rāmū maquēphre tii yuego tiimo.

⁸ Ca boo pacarā to birora māja mena niicōa niircuma.† Ya pea to cānacā rāmāra māja menare yu niicōa niitirucu —ūwi Judas're.

Judíos, Lázaro cāja ca ūtarāgarique

⁹ Betaniapu Jesús cū ca niirijere majiri, paū judíos, Jesús wadore ūtarāgarā méé, Lázaro ca bii yaicoaricupurena Jesús cū ca catioricu cāare ūtarāgarā dooupa.

¹⁰ To biri paia ūparā pea, Lázaro cāare ūtarāgarā

¹¹ ameri wede peni yerijāupa, cū juorira paū judíos cājare camotatiri, Jesús peere cāja ca tuo nānajeero macā.

Jerusalén macāre Jesús cā ca piya waarique

(Mt 21.1-11; Mc 11.1-11; Lc 19.28-40)

¹² Ape rāmū peere, paū bojoca Jerusalén^p Pascua boje rāmū ca waariçarā, Jesús tii macāphre cū ca eapere majiupa.

¹³ To biri ūquí queeri paa jude jeeri, cāre bocarā doorā o biro ūi acaro bui nānāa doowa:

—¡Añu majuroopeecā, jääre ametüeneña Wiogū David pārami! ¡Añuro ca biigū niimi Uムureco Pacū wāme mena ca doogu! ¡Añuro ca biigū niimi Israel Wiogu! —ūi ūjea nii bocawa Jesús're.‡

¹⁴ Jesús pea, jīcā burro buari, cāre māja peawi, Uムureco Pacū wederiquepu o biro ca ūrōre birora:

¹⁵ “Uwiticāña Sión^S macā macārā. ūña. Māja Wiogū burro jotoapu pejari doomi,” ca ūrōre birora.*

¹⁶ Ména jīcātoacāra, jää cā buerā pea, atere jää tuo majitiwu. Ca bii yaicoaricu nii pacagu Jesús cū ca cati tuaro jiropu docare, ate niipetirije cāre cāja ca tiiriquere, Uムureco Pacū wederiquepu cū ca biiperena cāja ca owarique ca niirijere jää tuo majiwu.

¹⁷ Bojoca, Lázaro māja opepu ca niigare j̄eo wiene cojo, ca bii yairicarā watoare cā ca cati tuaro cāre tii, Jesús cā ca tiiri tabere cā mena ca niircarā pea cāja ca ūrōre aperāre wederucuwa.

¹⁸ To biri pau bojoca Jesús're bocarā doowa, ca ū nāaña maniri wāme cājare cā ca tii ūrōre cājare cāja ca wederiquere ca ūrōrīcarā niiri.

¹⁹ To biro cāja ca ūrōre ūrā, fariseos pea o biro ameri ūupa:

* 12:3 Medio litro. † 12:8 Dt 15.11. ‡ 12:13 Sal 118.25-26. § 12:15 Jerusalén. * 12:15 Zac 9.9.

—Mee, maja ūati: O biro cāja ca biirijere mani ca camotaaticājata, do biro mani tiiricaro mani. ūaňaaqué, bojoca niipetirā cā jīcārena tuo nūnūjeecāma —ūiupa.

Griegos, Jesús're cāja ca amarique

²⁰ Tii boje ūamare ūmureco Pacare ca ūi nacā buorā Jerusalén'pū ca maa waaricarā watoare niiupa jīcārā griegos.

²¹ Cāja pea Galilea yepare ca niiri macā Betsaida macā Felipe puto eari, o biro cāre ūi jāiupa:

—Jāa Jesús're jāa ūacārūgamijapa —ūiupa.

²² To biro cāja ca ūiro tuori, Felipe pea, Andrés peere wedegū waaupi. To biri cāja puarāpū Jesús're wederā eawa.

²³ To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ūi yuuwi:

—Mee, yu, Ca Nii Majuropeegū Macā bii yairi jiro yu ca cati tuapa tabe eacoa.

²⁴ Yee méé yu ūi: Trigo apega, oteya maniricara to ca boacoajata, tiiga wado biicā yerijāa waa. Tiigare otejata docare, wii, bācua, pairo dica cāti.[†]

²⁵ Cā ca catirijere ca maigūa, cā ca cati niirijere tii yaiocārucumi. Ati yepare cā ca cati niirijere buaro ca maitigū pea, cā ca caticōa niipere buarucumi.

²⁶ Jīcā yu yeere ca tii nūnūjeerāgu uno, yu mena cā doojato. Yu yeere ca tii nūnūjeegāa, yu ca niiri tabera niirucumi cā cāa. Yu yeere ca tii nūnūjeegare, yu Paca añuro cāre tii nacā buorucumi —ūiwi Jesús.

Cā ca bii yaipere Jesús cā ca wederique

²⁷ To biro ūicā, o biro ūiwi:

—“Mecācacāre buaro peti yu tagoeñarique paicā,” ¿Do biro yu ūiguti? ¿“Cáacu, ate yu ca tagoeña pairijere yure ametēneña,” yu ūiguti? ¡Yu ūiticu! Aterena ūigū yu doowā.

²⁸ Cáacu, do biro ca tiiya manigū mā ca niirijere bojocare ūñoña —ūiwi Jesús. To biro cā ca ūirora, ūmureco tutipū o biro ūi wedeo cojowā:

—Mee, do biro ca tiiya manigū yu ca niirijere yu ūño yerijāawā. Yu ūño memorucu ūucā —ūi wedeweowā.

²⁹ Bojoca too ca tuo niirā pea:

—Bāpo ūibujāwi —ūiwa.

Aperā pea:

—Ūmureco Paca puto macā Jesús mena wedegū ūibujāwi —ūiwa.

³⁰ To biro cāja ca ūiro, Jesús pea o biro cājare ūiwi:

—Ano ca wederijere maja ca tuorijea yure ūiro méé ūi. Mūjare ūima ūiro ūi.

³¹ Mee mecāra nii, ati yepa macārā ūmureco Pacare cāja ca ūa beje ecopa tabe. ūucā mecāra ati yepare ca doti niigu Satanás cāa, ūmureco Pacare cōa wiene ecorucumi.

³² To biri yucā tenipū yure paa pua tuuri, cāja ca ami māene nūcōrije mena, ati yepa macārā paa cāja ca ūañarije wapare tagoeña wajoari, yu peere cāja ca tuo nūnūjeero yu ūirucu —ūiwi.

³³ Atere ūigāa, “O biri wāme yu bii yairucu,” ūigū ūiwi.

³⁴ To biro Jesús cā ca ūirijere tuorā, bojoca pea o biro cāre ūiwa:

—Jāa, doti cūurique: “Ūmureco Paca cā ca tiicojo cojogū Mesías, to birora caticōa niirucumi,” ca ūirijere jāa maji. ¿Nee ūigū mā pea, “Ca Nii Majuropeegū Macā, yucā tenipū paa pua tuuri ami māene nūcō ecorucumi,” mā ūiti? ¿Nii cā ūi ūi Ca Nii Majuropeegū Macā? —cāre ūi jāiñawa.

[†] **12:24** Trigo apega yepapū ūaacūmuri to ca diatijata, tiiga wado biicā yerijāa waa; to ca diacoajata docare, paa dica cāti.

35 To biro cāja ca ūro, o biro ūwi Jesús:

—Ména yu, Úmureco Pacu cā ca boorore biro niiriquere ca wede majiogu, no cōro mééacāra māja watoare yu ca niro uno, yu ca wederijere añuro yure tuo nānajeeya, “To biro biihocu,” māja ca ūtiri tabere ca naitārīje mājare ca bii nāapea eatipere biro ūrā. Ca naitārīo jāa boeri méé ca waagua, “Too pee yu waacu,” ūjā majitimi.

36 Yu, Úmureco Pacu cā ca boorore biro niiriquere ca wede majiogu[‡] yu ca nii rora, díamacū yure tuo nānajeeya, yu yaarā māja ca niipere biro ūrā — ūwi. To biro atere ūjā yapano, waa, cājare duticoawi Jesús.

Judíos, Jesú's re cāja tuo nānajeetirique

37 Cāja ca ūrora to cōro paū ca ūjā nāaña manirije cā ca tii bau niirije ca nii pacaro, Jesú's re tuo nānajeeticāwa.

38 Biropua, Úmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju Isaías niiquíricu: “Ùphu, ¿noa pee jāa ca wederijere cāja tuo nānajeeti? ¿Ùphu, noa peere cā ca tutuarijere cā tii bau nii ūnomijapari?” cā ca liquíricarore biro bii earo biiwu.[§]

39 To biri Jesú's cā ca wederijere tuo nānajehee majitiwa. Ņucā teerena ūgu:

40 “Ca ūtarāre biro cājare tii, ca tuo jeeño majitirā cājare tii, cājare tuijapi Úmureco Pacu.

Ía maji, tuo puo, tagoeña yeri wajoa, biicāri yu peere cāja ca tuo nānajeero, yu pee cāa cājare ametüene, yu ca tuijipere biro ūgu,” ūjā owaquíupi Isaías.*

41 Isaías, atere to biro ūupi, Jesú's yee ca añu majuropeerijere ca ūrīcū niiri. To biri Jesú's cā ca biipere wedeupi.

42 To biirije to ca ūcā pacaro, paū judíos, to biri ūcārā bojocare ca jāo niirā menapura, díamacū Jesú's re tuo nānajeewa. Cāja pea Jesú's re ca tuo nānajeerā ūcā pacarā, fariseos're uwima ūrā bau niro, “Jesú's re ca tuo nānajeerā jāa nii,” ūtiwa, nea poo juu buerica wiijeripura cājare cāja ca cōa wienetipere biro ūrā.

43 Úmureco Pacu cājare cā ca nucā buorije ametüenero, bojoca cāja ca nucā buorije peere ca boorā niiri, to biro biiwu.

Jesú's wederiquera ūñaro ūicārū

44 Jesú's pea tutuaro wederique mena o biro ūwi:

—Díamacū yure ca tuo nānajeegu, yu ūcārena tuo nānajeegu méé tiimi. Yu Pacu yure ca ūicojo cojoricu cāare tuo nānajeegu tiimi.

45 Yure ca ūgu cāa, yure ca ūicojo cojoricu cāare ūmi.

46 Yu, ca boerje ca niigura ati yepapure yu doowu, díamacū yure ca tuo nānajeerā, ca naitārōpu cāja tuaticājato ūgu.

47 To ca bii pacaro yu ca wederijere tuočā pacagu, tee ca ūrore biro ca tii nānajeetigura, yu méé yu nii, ūñaro cāre ca ūipu. Yua bojocare ūñaro ūgu doogu méé yu doowu. Cājare ametüenegu doogu yu doowu.

48 Yure booti, yu ca wederijere ūorugati, ca biigua mee, ūñaro cāre ca ūipure cāo yeri jāami. Yua ca wedejārijera ca ūjari ūmu ca niropure ūñaro cāre ūicārū.

49 Yua, yu majurope yu ca boori wāmera wedegu méé yu ūjā. Yu Pacu yure ca ūicojo cojoricapura, “Ate mu wederucu; atere mu bue majorucu,” yure ūjā cojowi.

[‡] **12:36** “Ca boegu yu nii”. § **12:38** Is 53.1 Úmureco Pacu, jāa ca wederijere ūcā ūpeera díamacū ūtoticāma. Úmureco Pacu cā ca yeri tutuarijere cā ca tii bau nii ūñorijere ca ūrā nii pacarā ūjā majiticāma.

* **12:40** Is 6.10.

⁵⁰ Yaa, yu Pacu cā ca tii dotirijera, to birora caticōa niiri que maquē ca niirijere añuro yu maji. To biri, yu ca ūrige cōrorena yu Pacu yare cā ca wede doti cojoricarore birora yu wede —īwi.

13

Cā buerā dāporire Jesús cā ca coerique

¹ Mee Pascua boje rāmu ea waaro biiwu. Jesús pea, cā Pacu mena niigū waaraugū, ati yepare cā ca waa weopa tabe ca ea waarijere majiupi. Cā, ati yepa macārā cā yaarā cāre ca tao nānajerāre to birora ca maicā jāo dooricā niiri, bāharopura cā ca mairijere iñowi.

² Baarica tabe eacoawu yua. Mee Satanás pea, Simón macā Judas Iscariote peera, Jesús're cā ca wedejāapere cā ca tāgoeñarijepure cāre tāgoeñā cōa jāacāupi.

³ Jesús pea, Úmureco Pacu pātopu cā ca dooriquere, ñucā Úmureco Pacu pātopura cā ca tua waapere, to bīri cā Pacu, niipetirijepurena ca doti niigū cāre cā ca tiiriquere, majiwi.

⁴ To biri ca baa duwiricara wāmū nācā, cā jutiro jotoa macārore tuu wee cūu, jutiro quejero amiri cā wēñarica daa cātiri tabe jia tuuwi.

⁵ To biro tiicā, jotu bapapu oco waa piori, tee mena jāa, cā buerā dāporire coeri, jutiro quejero cā wēñarica daa cātiri tabe cā ca jia tuuricaro mena tuu bopo nānua waawi Jesús.

⁶ Simón Pedro dāporire coegu doogu cā ca tiirora, cā pea o biro ūicāwi Jesús're:

—Wiogu, ¿mu, yu dāporire coegu doogu mu tiiti? —īwi.

⁷ To biro cā ca ūro, Jesús pea:

—Mecāacāra ména o biro yu ca tiirijere mu tao puoti; jiro jañuri mu tao puorucu ména —cāre īwi.

⁸ Pedro pea o biro cāre īwi ñucā:

—Muja, jīcāti uno peera yu dāporire māre yu coe dotiti majuropeecārucu —īwi.

To biro cā ca ūro, Jesús pea o biro ūi yuewi Pedrore:

—Mu dāporire yu ca coetijata, yu yaarā mena macā mu niiticārucu —cāre īwi.

⁹ To biro cā ca ūro, Pedro pea ñucā o biro cāre īwi:

—Wiogu, to docare yu dāpori wadorena yare coeeto. Yu amori, yu dāpaga cāre coeya —īwi Jesús're.

¹⁰ To biro cā ca ūro, Jesús pea:

—Mee, ca uwa coe yapanoricāpura, õweri manigū cā ca niiro macā, cā dāpori wadore coerique boo. Muja, ca õweri manirāre biropu muja nii mee. Biirāpura, niipetirāpura to biro muja biiti. Niimi jīcā ūñarije ca tāgoeñarique cātigū; cā niimi muja watoare ca õweri cātigare biro ca niigū —cāre ūi yuewi Pedrore.

¹¹ Niipetirāpura, “Óweri manirā wado muja niiti” cā ca ūjata, cāre ca wedejāa buiyeeccāpura cāre majiri to biro jāare īwi Jesús.

¹² Jāa, cā buerā dāporire coe yapano, cā jutiro jotoa macāro cā ca tuu wee cūuricarore ami jāña, cā ca duwiricara tabepura ea nuu waa, o biro jāare īwi Jesús:

—¿Muja yu ca tiijārijere muja tao puoti?

¹³ Muja, yare “Jāare Ca Buegu,” “Jāa Wiogu,” yare muja ūi. Díamacāra muja ūi: “Cāra yu nii”.

14 To biri yu, mujare ca Buegura, muja Wiogura, j*ī*cā pade coteri majure biro muja duporire yu ca coejārore birora muja cāa, muja majuope muja duporire ca ameri coeparā muja nii.

15 Jicā wāme mujare yu tii ñ^īnojāwu, mujare yu ca tiijārore birora muja ca tiipere biro ñigu.

16 Diámacā mujare yu ñi: Pade coteri maju j*ī*cā uno peera cā wiogu ametuenero niitimi. Ñucā j*ī*cā ca doti cojo ecoricu cāa, cāre ca doti cojogu ametuenero niitimi.*

17 To biri atere tuo jeeñori teere muja ca tii nijata, añuro ujea niirā muja niirucu.

18 "Muja niipetirāphre ñigu méé" yu ñi, biigupha. Yu, yu ca beje jeericarāre yu maji. Ùmureco Pacu wederiquere owarica pueuropu: "Yu mena ca baa duwigura yure ca ña tutigu nii eacāmi," cāja ca ñi owareique ca ñirore birora ca biipe niiro bii.[†]

19 Mee, tee ca biiparo juguero atere mujare yu wede majio juguecā, yu ca ñiricarore biro ca biiro ñarā, to birora ca niicōa niigu yu, yu ca niirijere muja ca tuo ñanujeegupero biro ñigu.

20 Diámacā mujare yu ñi: Yu yee quetire yu ca wede doti cojogare añuro ca tuo ñanujeeguua, yurena tuo ñanujeegu tiimi. Ñucā yu ca wederijere ca tuo ñanujeegu cāa, yure ca tiicorjicarena tuo ñanujeegu tiimi –jāare ñi wedewi Jesú.

Judas cāre cā ca wedejāapere Jesú cā ca wederique

(Mt 26.20-25; Mc 14.17-21; Lc 22.21-23)

21 Teere to biro jāare ñi wede yapanogura, Jesú pea cā ca cati niirijepu buaro tugoeña yapa pua, diámacā o biro jāare ñi wede majiowi:

—Atere diámacā mujare yu ñi: Jicā muja mena macāra yure wedejāa buiyee cōacāgu doogu tiimi —jāare ñiwi.

22 To biro cā ca ñiro, jāa, cā buerā pea: "Cāre ñigu ñicumi" ñi majitima ñirā, jāa majuopeera jāa ameri ñacā duwi yujuwu yua.

23 Ména yu, buaro Jesú cā ca maigu pea, baarica tabere cā putoacā yu duwiwu.

24 Simón Pedro pea yure ña cojori, "¿Ñirure mu ñiti?" cāre ñi jāiññaña" ñigu, cā amori mena tii cōoñari, yaioroacā yure jāiñña doti cojowi.

25 To biro yure cā ca ñi jāiñña dotiro ñari, yu pea Jesú puto jañuriacā waari:

—Wiogu, ¿nii peti cā ñiiti? —cāre yu ñiwi.

26 To biro yu ca ñiro, Jesú pea o biro yure ñi yuhuwi:

—Pan tabere weyori yu ca tiicojogu niimi —ñiwi. To biro ñigura, pan quire weyori, Simón macā Judas Iscariote petire cāre tiicojocāwi.

27 To biro cāre cā ca tiiro, pan quire cā ca ñeerie menara, Judas Iscariote yeripure Satanás ñiajāa nucācoaupi mee. To biri Jesú pea o biro cāre ñiwi:

—Mu ca tiipere yoari méé tiiya —ñiwi.

28 To biro Jesú cā ca ñirijere, jāa, cā buerā to ca duwirā pea, j*ī*cā peera jāa tuo majiticāwu.

29 Judas pea jāa yee wapa tiirica tiiri ca jāñari poare ca ña ñanujeegu cā ca ñiro macā, jicārā jāa mena macārā pea: "Boje rumu maquē apeye uno wapa tiiguja, ñigu ñicumi," ñiupa. "Ape tabera, 'Ca boo pacarāre apeye uno cūjare tiicojoguja,' ñigu ñicumi Jesú," ñi tugoeñacāupa.

* **13:16** "Yu ametuenero ca nii majuopeera muja niiti, to biri ati yepapure niirā 'Aperā ametuenero ca nii majuopeera jāa nii,' ñitirāra, aperāre pade coteri maja ca niiparā muja nii," ñigu ñiupi Jesú. † **13:18** Sal 41.9.

³⁰ To biri Judas pea, pan quire cāre cā ca joa noniro, ami baa, witicoawi. To biri cā ca bii witi waari tabere mee ñamipa niiwā yua.

Wāma dotirique

³¹ Judas cā ca witi waaro jiro, Jesús pea o biro jāare īwi:

—Mecāra yā, Ca Nii Majuropeegū Macā, yā yee ca añu majuropeerijere mājare yā īñorucu. Ñucā yā menara mājare bii īñorucu, Umureco Pacū yee ca añu majuropeerije cāa.

³² Yā, Ca Nii Majuropeegū Macā, Umureco Pacū cā ca tutua majuropeerijere yā ca īñorore birora, Umureco Pacū pee cāa, yā ca nii majuropeerijere īñorucumi. Yoari mééra teere tiirucumi.

³³ Yā puna yā ca mairā, māja menare yoaro yā niitirucu. Māja pea yāre māja amamirucu, judios're yā ca līorre birora mājare yā ī mecāra: Yā ca waari tabepare māja waatirucu.

³⁴ To biri ati wāme wāmtere mājare yā tii dotti: “Māja ca niiro cōrora ameri maiñā.” Mājare yā ca mairore birora māja cāa, māja ca niiro cōrora ameri mai niñā.

³⁵ Māja ca niiro cōrora māja ca ameri mairo īarā, yā buerā māja ca niirijere niipetirā īa majirucuma —īwi.

“Cāre yā majiti, ‘mā ūtirucu,’ Pedrore Jesús cā ca ūtirique

(Mt 26.31-35; Mc 14.27-31; Lc 22.31-34)

³⁶ To biro cā ca īiro, Simón Pedro pea o biro īi jāiñawi Jesús're:

—Wiogū, ¿noopū waagū mā tiiti? —cāre īwi.

To biro cāre cā ca īiro, Jesús pea:

—Mecāra, yā ca waari tabepare yāre mā nānā waa majiti ména. Jiropū docare, yā ca waari tabepare yāre mā nānā waarucu —īwi.

³⁷ To biro cā ca īiro, Pedro pea o biro cāre īwi:

—Wiogū, ¿ñee tiigu mecāra māre yā nānā waa majitigajati? Mā ca bii yaipa tabe anorena, māre ca bii yai bojapura niicāgū yā bii yā —īwi Jesús're.

³⁸ To biro cā ca īiro, Jesús pea:

—Māa, ¿díamacāra yāre mā bii yai bojagati? Díamacā māre yā īi: Åbocū cā ca wedeparo jāguero, itiati peti, “Jesús're yā majiti,” mā īi ditorucu —īwi Pedrore.

14

Jesús jāori wado Umureco Pacū pātopare mani ea maji

¹ Ñucā o biro jāare īi nānā waawi Jesús:

—Tugoeñarique paiticāña māja. Tugoeñarique paitirāra, Umureco Pacū peere díamacā tuo nānājee, ñucā yā cāre díamacā tuo nānājee, tiicā niñā.

² Yā Pacū cā ca niiri tabepare niirica taberi paā nii. To biro to ca biitijata, mee mājare yā wede yerijāabojacupa. To biri māja ca niipa taberire mājare queno yuegu waagū yā bii.

³ Toopū waa, māja ca niipa tabere queno yapano, yā doorucu ñucā, yā mena mājare jee waarragū. O biro yā ca tiiro, yā ca niiri tabera māja niirucu māja cāa.

⁴ Mee, māja maji yā ca waari tabepare ca nii eari maare —īwi.

⁵ To biro Jesús cā ca īiro, Tomás pea:

—Wiogū, “Toopū waacumi,” māre jāa īi majiti. ¿Do biro pee tiicāri, tii maare jāa majibogajati? —īwi Jesús're.

⁶ To biro cāre cā ca īiro, Jesús pea o biro cāre īi yāwai:

—Y_u y_u nii, tii maa, díamac_ū wado ca ūig_u, caticōa niiriquere ca tiicojog_u, y_u juori wado y_u Pac_u p_ut_utop_ure ea waa majirique nii.

7 Díamac_ūra y_ure m_uja ca majijata, y_u Pac_u cāare m_uja majirucu. Mee mec_ū menap_ura cūre m_uja maji yerijāa, cāre ca īa niirucujārā niiri —cāre ūiwi Jes_us.

8 To biro cā ca ūiro, Felipe pea o biro ūiwi ūucā Jes_us're:

—Wiog_u, m_u Pac_ure jāare ūnoñia. Tee menara jāare añucār_u —cāre ūiwi.

9 To biro cāre cā ca ūiro:

—Felipe, yoaro m_uja mena y_u ca nii pacaro, ¿mēna y_ure m_u majiticātī? Mee y_ure ca ūagu_u, y_u Pac_u cāare ūami. ¿Nee tiig_u m_u pea, “M_u Pac_ure jāare ūnoñia,” y_ure m_u ūiti?

10 ¿Y_u Pac_u y_up_ure nii, ūucā y_u cāa y_u Pac_ure nii, jāa ca biirijere díamac_ū m_u tuo n_un_ujeeticātī? M_ujare y_u ca ūirijere, y_u ca t_ugoeñarora m_ujare ūig_u mēé y_u tii. Y_u Pac_u y_up_ure ca niig_ua, cā paderiquere tīimi.

11 Y_ua, y_u Pac_ure nii, y_u Pac_u pee cāa y_up_ure nii, jāa bii, m_ujare y_u ca ūi wederijere díamac_ū tuo n_un_ujeeyā. Atere díamac_ū m_uja ca tuoñjata, y_u ca tii niirije juori pee y_ure tuo n_un_ujeeyā petopura.

12 "Yee mēé m_ujare y_u ūi: Díamac_ū y_ure ca tuo n_un_ujeeg_u, y_u ca tiirije cāare tiirucumi. Ūucā y_u ca tiirije amet_ueñe jañuro tiirucumi. Mee, y_u pea y_u Pac_u p_uto waacoaga y_u bii.

13 M_uja ca jāirije cōrorena jāirā, “Jes_us cā ca dotiro mena teere y_u ūi” ūicāri, Ūmureco Pac_ure m_uja ca jāirijere, m_uja ca jāirore biro y_u tiirucu, y_u, cā Mac_ū menap_u, y_u Pac_u yee ca añu majuropeerijere to bii ūñojato ūig_u.

14 “Jes_us cā ca dotiro mena teere y_u ūi,” ūiri m_uja ca jāirije cōrorena, m_uja ca jāirore biro y_u tiirucu.

Añuri Yerire cā ca tiicojo cojopere Jes_us cā ca wederique

15 "Y_ure m_uja ca majijata, m_ujare y_u ca tii doti cūurijere, y_u ca dotirore biro m_uja tii n_un_ujeerucu.

16 Y_u pea, y_u Pac_ure apī y_u jāirucu, m_uja ca t_ugoeñ bayiro ca tiip_u, m_uja mena to birora ca niicōa niip_u, Añuri Yeri díamac_ū ca ūig_u m_ujare cā tiicojotato ūig_u.

17 Ūmureco Pac_ure ca majitirā, cāre ūati, cāre majiti, ca biicārā niiri cāre ūee majitima. M_uja pea cāre m_uja maji, cāa, m_uja mena to birora niicōa niimi. Ūucā to birora m_uja p_ure niicōa niirucumi.

18 Biig_up_ura, ca pac_u dia weo ecoricarāre biro m_ujare y_u cūutirucu. Y_u doorucu ūucā, m_uja mena niig_u dooga.

19 Ca yoa waatirora, Ūmureco Pac_ure ca majitirā y_ure ūa nemotirucuma. M_uja pea y_ure m_uja ūarucu, m_uja mena y_u ca niirijere. Ca catig_u niig_u y_u bii y_ua. To biri m_uja cāa, y_ure birora ca catirā m_uja niirucu.

20 Tii r_um_u ca earo, y_u, y_u Pac_ure y_u ca niirijere, m_uja cāa y_up_ure m_uja ca niirijere, ūucā y_u pee cāa m_uja p_ure y_u ca niirijere, m_uja ūa majirucu.

21 Y_u ca dotirijere tuoñi, tee ca ūirore biro ca tii n_un_ujeeg_u niimi, díamac_ūra y_ure ca maigu. Y_ure ca maig_ure, y_u Pac_u cāa cāre mairucumi. Y_u cāa cāre mai, cāre y_u ca mairijere cāre ūño, y_u tiirucu —jāare ūi wedewi Jes_us.

22 To biro jāare cā ca ūiro, Judas (Iscariote mēé pea) Jes_us're o biro cāre ūi jāiñawi:

—Wiog_u, m_uja ¿Nee tiig_u Ūmureco Pac_ure ca majitirāre, m_u ca niirique catirijere ūñotig_ua jāa wadore m_u ūñoguti? —cāre ūiwi.

23 To biro cā ca ūiro, Jes_us pea o biro cāre ūi y_uuewi:

—Yare ca maigua, yu wederique ca ūirore biro tii nānājeemi. To biro ca biigare, yu Pacu cāre mairucumi. To biri jāa pāarāpura yu Pacu mena cā pātopu doo, cā mena jāa niirucu.

24 Yare ca maitigua, yu wederique ca ūirore biro tii nānājeetimi. Ano mujare yu ca ūrijere māja ca tāorijea, yu majurope tāgoeñari yu ca wederije méé nii. Yu Pacu, yare ca tiicojo cojoricu yure cā ca wede dotirije niro bii.

25 Ména māja mena niigura, ate niipetirije mujare yu wede.

26 Jiropura, tāgoeñia bayircaro ca tiigu Añuri Yeri yare ca wajoag, yu Pacu cā ca tiicojogu niipetirije mujare wede majio, ñucā mujare yu ca ūrique niipetirijere māja ca majiro mujare tii, tiirucumi.

27 "Añuro niiriquere mujare yu cūu. Yu yee añuro niiriquere mujare yu tiicojo, yua, ati yepa macārā cāja ca tiicojorore biro méé mujare yu tiicojo. To biri tāgoeñaríque pai, uwi, biiticāña.

28 "Mee, waagu yu bii, māja mena niig doogu yu doorucu ñucā," yu ca ūrijere māja tuoñāw. Díamacāra yure māja ca majata, "Yu Pacu pātopu waagu yu tii," yu ca ūrijere tħorā, bħaro māja ujea niibojacupa. Cāa, yu ametħenero do biro ca tħiġi manigħu niimi.

29 Mee atere, tee ca biiparo jħugero mujare yu wede majio jħguecā, yu ca ūrīcarore biro to ca biiro īarā, "Díamacāra manire ūjapi," māja ūrīcū.

30 "To cōrora māja mena yu wederucu. Mee, doo yerijāmi ati yepa macārāre ca doti niig Satanas. Cāa, yure ca doti ametħa nucāgħu méé niimi biigħupha.

31 Biropħa o birora ca biipe niro bii, ati yepa macārā bojoca niipetirā, yu Pacure mai, yare cā ca tii doti cojoricarore birora tii, yu ca ūrījere cāja ca majipere biro īiro —jāare ūi Jesūs. To biro jāare ūi yapano:

—Wāmu nucāña. Jamu, mani waaco —jāare ūi.

15

Jesús, uje daa ca nii majuropeeri daa

1 O biro ū cōoñia wedewi ñucā Jesús:^{*}

—Yu, uje daa ca nii majuropeeri daare biro ca niig yu nii. Yu Pacu niimi ca otegu.

2 To biri jīcā daphu ca dica maniri daphu to ca nijjata, tii daphare paa taa cōacāmi. To ca dica cattijata, tii daphuri ca aňutirijere paa jude bate, jee woo, tiimi, paa jañuro to dica cattijato ūgi.

3 Mee māja pea yu ca wederijere ca tuo nānājeerā niiri, ca ūñarije manirāpū māja nii.

4 Yu mena to birora niicōa niīna. Yu cāa, māja menara to birora yu niicōa niirucu. Ca daphu, uje daapare pāto cattitirora, tii daphu wadura dica cattijati. Tii daphu ca bħiżżejjeb birora, māja cāa yu mena to birora māja ca niicōa niitijata, aňurijere māja tii majitiku.

5 "Yu yu nii uje daa ca nii majuropeeri daa. Māja pea ca daphare biro ca biirā māja nii. Yu menara ca niicōa niig, ñucā yu pee cāa cā menara nii, yu ca biig, paa aňurijere tii niirucumi. Yu mena niitirā, do biro māja tiitiku.

6 Yu mena ca niitiga, paa taa cōa ecori, pecamepū cāja ca joepa daphu ca jini cū yujuri daphare biro niimi.

7 Māja, yu mena to birora niicōa nii, yu ca wederijere yu ca ūirore biro tii nānājeecōa nii, māja ca bħiżżejjeb, māja ca boorijere jāiñā. Māja tiicojo ecorucu.

* **15:1** "Díamacāra yure ca tuo nānājeerā o biirije biima" ūgi, atere to biro ū cōoñia wedewi Jesús.

8 Pau añurije muja ca tii niirije mena, yu Pacu cā ca nii majuropeerijere tii nacā buo ecomi. O biro tiirā, yu buerā peti muja ca niirijere muja ñō.[†]

9 "Yu Pacu yare cā ca mairore birora mujare yu mai. To biri mujare yu ca mairijere camotatiiticāna.

10 Yu ca doti cūrijere yu ca dotirore biro muja ca tiicōa nijata, yu ca mairā muja niirucu, yu cāa, yu Pacu cā ca dotirijere tii nānājeeri, cā ca maigu yu ca niirore birora.

11 "Atere o biro mujare yu ñī, yu ca ujea niirore birora cāja ujea nijato ñīgu. To biri buaro muja ujea niirucu.

12 Ate nii yu ca dotirije: Mujare yu ca mairore birora, muja cāa ameri maiña.

13 Buaropura ca maigu niiriquea, mani mena macārāre bii yai bojarique niiro bii.

14 Yu ca dotirijere muja ca tiijata, yu mena macārā niirā muja bii.

15 Pade coteri maja mujare yu ñīti yua. Pade coteri muja, cā wiogu cā ca tiirijere majitimi. Yu mena macārā mujare yu ñī, yu Pacu yare cā ca ñīrique niipetirore mujare yu ca wede peoticārique ca niiro macā.

16 Muja méé yare muja beje amiñu. Yu pee mujare beje jeeri, añurijere cāja tiirā waajato ñīgu, mujare yu tiicojo cojowu, añurije muja ca tii niirije to birora to niicōa nijato ñīgu. O biro muja ca tiiro, "Jesús cā ca dotiro mena atere yu ñī," ñīcāri cāre muja ca jāiro, muja ca jāirije niipetiro mujare tiicojorucumi yu Pacu.

17 Atere mujare yu tii doti: "Muja ca niiro cōrora ameri maiña".

"Ati yepa macārā manire ñājunarucuma," Jesús cā ca ñīrique

18 "Ati yepa macārā mujare cāja ca ñā tutiro, yupurena cāja ca ñā tuti juoriquere majiña.

19 Ati yepa macārā muja ca nijata, ati yepa macārā mujare maibocuma, cāja yaarāre cāja ca mairore birora. Yu pea ati yepa macārā watoa ca niirāre, mujare yu beje jeeuwu. To biri ati yepa macārā mujare ñā tuti jañuma, ati yepa macārā méé muja ca niiro macā.

20 "Pade coteri muja jīcā uno peera cā wiogu ametāenero niitimi," mujare yu ca ñījārijere tāgoeñāña.[‡] Ñānāro tiirāgarā yare cāja ca nānāricarore birora muja cāare ñānāro tiirāgarā mujare nānārucuma. Yu ca wederijere cāja ca tuo nānājeericarore birora muja ca ñīrike cāare tuo nānājeerucuma.

21 Yare ca tiicojo cojoricāre ca majitirā niiri, ate niipetirije mujare tiircuma, yu yee quetire cājare muja ca wederije juori.

22 Ati yepapu dooti, cājare wede majioti, yu ca bijata, ñānārije ca tii wapa tuatirā niicābojacupa. Mecāra, cājare yu ca wede majorije ca niiro macā, "Ñānārije ca tiirā méé jā nii," ñī majitima yua.

23 Yare ca ñā tutirā, yu Pacu cāare cāre ñā tutirā tiima.

24 Cāja watoare, jīcā uno peera cā ca tiitirique uno re cājare yu ca tii ñōnotijata, jīcā wāmē uno peera ñānārije cāja ca tiirijere wapa tuatibojacupa. Mecāra yu ca tii niirijere ñā yerijāama, teere ñācā pacarā yare ñā tuti, yu Pacu cāare ñā tuti, tiima.

25 Atea biropua cāja yee doti cūrique: "Ñee uno ñānārije ca tiitigārena yare ñā tutiwa," cāja ca ñī owarique ca ñīrore biro ca biipe niiro bii.[§]

26 "Mujare ca wede majiopu díamacā wado ca ñīgu, Añuri Yeri yu Pacu cā ca tiicojogure yu ca tiicojo cojogu, yu Pacu mena ca nii jāo dooricu eaguru, yu yee maquāre wede majorucumi.

[†] **15:8** Gá 5.22ss.   [‡] **15:20** Jn 13.16.   [§] **15:25** Sal 35.19; 69.4.

27 Məja cāa, jīcātopura yu mena ca nii jhoricarā niiri, yu yee maquēre məja wederucu.

16

1 "Díamacā yure məja ca tuo nacā buorijere to birora məja ca təgoeñā bayicōa niipere biro īigu, atere to biro məjare yu īi.

2 Juu buerica wijeripura məjare ācū wienerucuma. Niirucu ñucā, no ca boorā məjare jīacōari, "Um̄reco Pacu cā ca boorore biro tiirā mani tii," cāja ca īi təgoeñāpa cuu.*

3 Atere to biro tiirucuma, yure majiti, yu Pacu cāare majiti, ca biirā niiri.

4 Atere məjare yu wede majio, bojoca ñañaro məjare cāja ca tiiri tabe ca earo, məjare yu ca wede majio yerijāariquere məja ca təgoeñāpere biro īigu.

Añuri Yeri cā ca tiirige

"Ate o biro məjare yu ca īi wederijere jīcātopure məjare yu wedetiwa, məja menara niima īigu.

5 Mecāra yure ca tiicojo cojoricu mena niigū waagū yu bii, məja pea jīcū uno peera, "¿Noopu mə waati?" yure məja īi jāññati.

6 Yure jāññaricaro unora, o biro məjare yu ca īi wederijerena məja təgoeñāriquere paicoa.

7 Díamacā məjare yu īi: Məja peera məjare yu ca waa weocoaro peera añu. Yu ca waatijata, təgoeñā bayíricaro ca tiigū məja mena niigū dootibocumi. Yu ca waacoajata docare, yu majuropeera cāre məjare yu tiicojo cojorucu.

8 Cā eaghpū, ati yepa macārāre īa majiricarora, cā niimi ñañarije ca tiigū, cā niimi ñañarije ca tiitigū, ñucā cā niimi Um̄reco Pacure ñañaro ca tii ecogū, īi wede majorucumi:

9 Ñiru cā niiti ñañarije ca tiigū: Yure ca tuo nānajeetigū.

10 Ñiru cā niiti ñañarije ca tiitigū: Yu, yu Pacu puto ca waagū, məja pea yure məja īa nemotirucu yua.

11 Ñiru cā niiti Um̄reco Pacu ñañaro cā ca tiigū: Ati yepare ca doti niigū Satanás, mee ñañaro cā ca tiircapu ca niigū.

12 "Pau məjare yu ca īrñgarije nii biropua. Buari, mecabāra məja peera pau peti niirore biro məjare biiibocu.

13 Añuri Yeri díamacā ca īigu eaghpru, niipetirijere díamacā məjare wede majorucumi. Cāa, cā ca təgoeñārā wāme wedetirucumi. Niipetirije Um̄reco Pacare cā ca tuo rije wadore wederucumi. To biri ñucā, jiro ca biipe cāre məjare wede majorucumi.

14 Yu yee ca niirijere jee upari məjare wede majio niigū, yure īi nacā buo niigū tiirucumi.

15 Niipetirije yu Pacu cā ca chorije yu yee nii. To biri, "Añuri Yeri yu yeere jee upari məjare wede majorucumi," məjare yu ījāñawu.

16 "Ca yoa waatirora yure məja īa nemotirucu. Biirāpua ñucā jiro jañuroacā yure məja īarucu ñucā —jääre īi wedewi Jesús.

Məja ca təgoeñāriquere pairije ujea niirique pee wajoarucu

17 To biirije Jesús cā ca īi wederijere tuořā, jīcārā jāa mena macārā o biro ameri īi jāññawa:

—¿Do biro īrñgu atere: "Ca yoa waatirora yure məja īa nemotirucu yua, manire ca īigu nii pacagu ñucā, jiro jañuropu yure məja īarucu ñucā, yu Pacu puto puwaagū yu ca biiro macā," manire cā liti?

* **16:2** Hch 7.57-58.

18 ¿Do biro ūrugu, "Ca yo waatirora," cā ūti? To biro cā ca ūrijere mani tuo majiti majuropeecā —ūwa.

19 Jesú斯 pea teere cāre cāja ca jāñaruga niirijere majiri, o biro ūwi:

—Yua, o biro mujare yu ū wedejāwū: "Ca yo waatirora yure maja ūa nemotirucu. Biirapua, jiro jañuroacā yure maja ūarucu ūucā," mujare yu ūjāwū. Atere maja ameri jāñā niiti?

20 Díamacā mujare yu ū: Buarto tāgoeñarique pai, otí, maja biirucu, atí yepa macárā peá cāja ca ujea niicáro. Biiropua maja ca tāgoeñarique paimijate cāre, maja ca tāgoeñarique pairijera ujea niirique pee mājare wajoarucu.

21 Jīcā nomio macā catirago, buarto peti wíjiomo, cō ca macā catiri tabe ca earo. To biro bii pacago, cō macā cā ca bauarto jiropura, ca punirijere tāgoeñatimo yua, jīcā bojocu atí yepapare cā ca bauaríjere ūa ujea niima ūigo.

22 Cōre birora maja cāa meccācāre, ūñaro maja bii tāgoeñarique pai. To biro maja ca biimijata cāre, yu pea jiro mājare yu ūa nemorucu ūucā. To biro yu ca biir ūrā, maja yeripu buarto maja tāgoeñua ujea niirucu. Maja ca ujea niirijere jīcā uno peera maja ca ujea nii yerijāaro mājare tii majitirucumi.

23 Tii rāmua ca europura, buarto ujea niima ūrā, jīcā wāme uno peera yure jāñarucu, maja tiiticāraru. Díamacā mujare yu ū: "Jesú斯 cā ca dotiro mena atere yu ū," maja ca ūi jāirije cōrōrena, yu Paca mājare tācojorucumi.

24 Mēna jīcā wāme uno peera, "Jesú斯 cā ca dotiro mena atere yu ū," maja ūi jāiti. Jāñā. Jāirā maja buarucu, buarto ujea niirā maja ca niipere biro ūrā.

Jesú斯 ati yepa maquē ūñaríjere bii ametua nucāri maju

25 "Atere ūi cōoñarique mena wado mājare yu ū wederucujāwū. Biiropua mee ea dooro bii, ūi cōoñarique mena mājare wedericaro maniro, tuo majiricarora yu Paca yee maquēre mājare yu ca wede majiopa tabe.

26 Tii rāmure, "Jesú斯 cā ca dotiro mena atere yu ū," ūicāri, yu Pacare maja jāirucu yua. "Yu, yu Pacare mājare yu ū jāi bojarucu," ūigu méé yu ū,

27 mee yu Paca majuropeera mājare maimi. Yure mai, ūucā díamacāra "Umareco Paca cā ca tācojoricāra niimi," yure ca ūi nucā buorā maja ca niirō macā.

28 Yua, yu Paca puto ca niiricu yu doowu, atí yepapare. To biri meccāra ūucā yu Paca puto phra tua waagu, atí yepa macárāre waa weo waagu yu ūi —jāare ūwi Jesú斯.

29 To biro cā ca ūro, jāa, cā buerār pea o biro cāre jāa ūwū:

—Mecā docare yua, ūi cōoñaricaro maniro díamacā jāare mā wede.

30 Mecāra, niipetirijeparena mā ca majirijere jāa ūa maji. To biri jīcā uno peera māre jāa ca jāñā bua ūñaro mā booti. Ate jāori, "Umareco Paca puto ca dooricāra niimi," díamacāra māre jāa ūi tuo nānajee —jāa ūwū.

31 To biro jāa ca ūro, Jesú斯 pea o biro jāare ūi yuewi:

—To docare, ¿mecāpū díamacā yure maja thoti?

32 Mee europu bii, meccāra nii, maja niipetirāpura no ca boorora yure maja ca ūmaa weocoapa tabe. To biro yure maja ca bii weocāmijata cāre, yu jīcāra yu tuatirucu, yu Paca yu menara cā ca niicáro macā.

33 Ate niipetirijere to biro mājare yu ū wede, yu mena niima ūrā, añuro niiriquere maja ca bua eapere biro ūigu. Atí yepapare niirā, ūñaro maja tamorucu. To biro bii pacarā, tāgoeñua bayicāña. Mee, yua atí yepa maquē ūñaríjere yu ūi ametaa nucācāwū —jāare ūi wedewi Jesú斯.

1 To biro ū yapano, emāaro pee ū māene, o biro ū juu buewi Jesús:

—Cáacu, mee yure mā ca cōorica tabe eacoa. Yū, mā Macāre ū nucā bāoya. Yū, mā Macā pee cāa, māre yū ū nucā bāorucu.

2 Yū, mā Macāre, bojoca niipetirā ametuenero doti majiriquire yure mā tiicojowh, yure mā ca tiicojoricarāre to birora caticōa niiriquire cū tiicojojato līgu.

3 To birora caticōa niiriquire bāriquera ate nii: Mā, díamacāra Umāreco Pacā jīcāra ca niigāre, nucā yū, Jesucristo, mā ca tiicojo cojoricu cāare ca majirā, caticōa niiriquire bāarucuma.*

4 Mee ati yepapāre niigā, māre yū tii nucā bāo niiwh. Yure mā ca tii doti cojoriquire, mā ca tii dotirore birora yū tii yapano.

5 Cáacu, mecāra nucā ati yepa ca niiparo jāgueropāra mā mena niigā ca nii majuropeegā yū ca niiricarore birora, mā pātopā ca nii majuropeegā yū ca niiro yure tīya nucā.

6 "Ati yepa macārāre beje jeeri, yure mā ca tiicojoricarāre māre cāja ca majiro yū tiwu. Mā yaarā niiwa, mā, cājare yure mā tiicojowh, cāja pea mā wederiquere tao nānājeewa.

7 Mecāra, niipetirije yure mā ca tiicojoriquire, māpā mā ca tiicojorije ca niirijere majima.

8 Yure mā ca wede dotiriquere cājare yū wedewh. Cāja pee cāa teere yure tao nānājeewa. Mā pātopā ca niircāra yū ca dooriquere añuro majima. Nucā mā ca tiicojo cojoricu yū ca niirije cāare díamacā tao nānājeeema.

9 "Cāja yee maquēre jāi bojagā yū ū. Yure ca tao nānājeetirāre jāi bojagā méé yū ū. Yure mā ca tiicojoricarāre yū jāi boja, mā yaarā cāja ca niiro macā.

10 Niipetirā yure ca tao nānājeerā, mā yaarā niima. Nucā niipetirā mā ca cāorā, yū yaarā niima. Ca nii majuropeegā yū ca niirijere cāja menapā bojocare bii iñō nii.

11 Yūha, ati yepara yū niicōa niitirucu. Cāja pee doca ati yepara tuarucuma. Yūa, mā pātopā waagu yū tii. Cáacu ca ñāñarije manigu, mā ca doti tutua niiriye mena, doti tutua niiriquire yure mā ca tiicojorique mena, cājare ū nānājeeya, jīcāre biro mani ca niirore birora, cāja cāa jīcāre biro cāja ca niipere biro līgu.

12 Ména ati yepare cāja mena niigā, doti tutuarique yure mā ca tiicojorique mena cājare ū nānājee, ñāñarije cājare ca biirāgarijere cājare camota boja, yū tii niiwh yure mā ca tiicojoricarāre. Cāja mena macā jīcā uno peera yaitiwi. Biigāphā, mā yee quetire cāja ca owarique ca līrore biro to bījato līgu, ca yaipā ca bāharicu wado yairucumi.

13 "Mecāra mā pātopāra tua waagu yū tii. Biigāphā atera, ati yepapā cāja mena niigāra atere to biro yū ū, cāja cāa, yū ca ujēa niirore birora cāja ujēa niijato līgu.

14 Yure mā ca wede doti cojorijere cājare yū wedewh. Yū cāa ati yepa macā méé yū ca niirore birora, cāja cāa ati yepa macārā méé cāja ca niiro macā, ati yepa macārā māre ca majitirā pea cājare ū tuti jañuma.

15 "Ati yepare ca niirāre mā pātopā yoari méé cājare jee cojocāña," līgu méé yū ū biigāphā. "Ñāñarije cājare ca biirāgarijere cājare camota bojaya," līgu pee doca, to biro māre yū ū.

16 Ati yepa macā méé yū ca niirore birora, cāja cāa ati yepa macārā méé niima.

17 Mā majuropeera mā yaarāre jee dicā wooya, mā yee díamacā ca niirijere ca padeparāre. Mā wederiquera, díamacā ca niirijere nii.

* **17:3** Jn 14.7, 9; 16.3; 17.25; 1Jn 2.3-6, 13-14.

18 Ati yepapare yure mu ca tiicojo cojoricarore birora, yu cāa anijare cājare yu tiicojo cojo, ati yepa macārāre mu yeere cāja wede majorā waajato ūigu.

19 Cājare ūima ūigu yu majuropeera, mu ca tii dotiricarore biro tiiragū, ca ūñarije manigu ami dica wooricu yu nii ea, cāja cāa diámacū ca niirije queti juori, ca ūñarije manirā nii ea, Úmureco Pacu cā ca boorije peere ca tiirā nii, cāja ca biipere biro ūigu.

Cāre ca tuo nānājeerā niipetirāp̄re Jesúscā ca juu bue bojarique

20 "Anija wadore jāi bojagu méé, to biro māre yu ū. Niipetirā bojoca, yu yee quetire cājare cāja ca wedero tuori, yure ca tuo nānājeeparāp̄ cāare cājare yu jāi boja.

21 Cāja niipetirāp̄re, "Añuro jīcāri cōro cāja nijato" ūigu, atere to biro māre yu ū. "Cáacu, yu, mu mena nii, mu pee cāa yu mena nii, mani ca bii niirore birora, cāja cāa jīcāri cōro añuro mani mena cāja ca niiro tiiya," yu ū, ati yepa macārā māre ca tuo nānājeetirā, mu ca tiicojo cojoricu yu ca niirijere diámacū cāja ca tuo nānājeepere biro ūigu.

22 "Ca nii majuropeegu yu ca niiro yure mu ca tiiricarore birora, yu cāa ca nii majuropeera cāja ca niiro cājare yu tiiwu, jīcāre birora mani ca niirore birora, cāja cāa jīcāre birora cāja nijato ūigu.

23 Yu pea, cājapare nii, mu pea, yepare nii, mani bii. Añurop̄ra jīcāri cōro cāja ca nii earo cājare tiiya. To biro mu ca tiiro ati yepa macārā, mu ca tiicojo cojoricu yu ca niirijere, ūucā yure mu ca mairore birora cājare mu ca mairijere, ūa majirucuma.

24 Cáacu, mu, yure mu ca tiicojoricarā cāa, yu ca niipa tabep̄ra yu mena cāja ca niiro yu boo, ca nii majuropeegu yu ca niirijere yure mu ca tiicojoriquere cāja ūajato ūigu; mee, muu ati yepare mu ca tiiparo Juguerop̄ra yure mu mai jūo doowu.

25 Cáacu añugū, ména ati yepa macārā māre cāja ca majiti pacaro, yu pea māre yu maji. Anija yu mena ca niirā cāa, mu ca tiicojo cojoricu yu ca niirijere majima.

26 Mu ca niirique catirijere cājare yu ūñowu. Ūucā to birora yu ūñocā nānāwa waarucu, yure mu ca mairije cājapare nii, ūucā yu majuropecā cājaparena niicā, yu ca biipere biro ūigu – ūi juu buewi Jesús.

18

Jesús're cāja ca ūneerique

(Mt 26.47-56; Mc 14.43-50; Lc 22.47-53)

1 Atere ūi yapano, Jesús, jāa, cā buerāre, dia maa Cedrón ape nāñap̄ jāare jūo waacoawi. Toop̄are niiwu jīcā yepa ote yucu ca niiri yepa. Tii tabep̄ jāare jūo owa waawi.

2 Judas, Jesús're ca wedejāa buiyee cōagū cāa, tii tabere majiwi, pa mu tiiri Jesús jāare cā ca jūo waarucuriqe ca niiro macā.

3 To biro Judas, jīcā puna uwamarā, paia uparā, fariseos, cāja ca doti cojoricarā, jīcārā Úmureco Pacu yaa wiire coteri maja mena, beju cūticāri, jīcārā, ūje pio jāari jāa boerica coori mena jāa boe, aperā yucugū yapa upa buerua jia túuri jāa boerique mena jāa boe, ca tii dooricarā mena toop̄ eawi.

4 Mee Jesús pea niipetirije cāre cāja ca tiipere ca maji peoticāgū niiri, cājare boca nācāri, o biro cājare ūi jāiñawi:

– ūirure muja amati? – ūiwi.

5 To biro cā ca ūi jāiñaro:

– Jesús, Nazaret macāre jāa ama – ūiwa. To biro cāja ca ūiro Jesús pea:

—Y_u y_u nii —cājare ūiwi. Judas, Jesūs're ca wedejāa buiyee cōag_u cāa toora cāja mena niiwi.

⁶ “Y_u y_u nii,” Jesūs cājare cā ca ūirora duwi tua tua waa, yepap_u ūiacūmucoawa.

⁷ Jesūs pea ūucā:

—¿Nirure m_uja amaati? —cājare ūi jāiñā nemowi.

Cāja pea:

—Jesūs, Nazaret macāre jāa ama —cāre ūiwa ūucā.

⁸ Jesūs pea o biro cājare ūiwi ūucā:

—Mee, “Y_u y_u nii” m_ujare y_u ūijāwu. Y_ure m_uja ca amajata, anija y_u mena macārā peera ūeticāña —ūiwi Jesūs.

⁹ Ate pea cā majuropeera: “Cāac_u, y_ure m_u ca tiicorjicarā jīcā uno peera yaitiwa,” cā ca ūiricarore biro to biijato ūiro biiwu.*

¹⁰ To cōrora Simón Pedro pea niip_u ca cāoric_u niiri yoo wee amiri, paia wiog_ure ca pade cotege Malco ca wāme cātig_u amopero díamac_u ūñia peere paa taa ūoocā cojowi.

¹¹ To biro cā ca tiiro ūari, Jesūs pea:

—Ca niirica tabepara niip_ure queno cūuñā. Y_u Pacura, ūñiaro y_u ca tamāoro cā ca boojata, cā ca dotirore birora ūñiaro y_u ca biiperia niicāro bii —ūiwi Jesūs.

Anás yaa wiip_u Jesūs're cāja ca ami waarie

(Mt 26.57-58; Mc 14.53-54; Lc 22.54)

¹² Uwamarā cājare dotiri maj_u mena, to biri judíos yaarā uwamarā ūmāreco Pac_u yaa wiire coteri maja mena, Jesūs're ūeeri cāre jia,

¹³ Anás yaa wii pee cāre ami waa j_uowa. Cā pea tii cāmare paia wiog_u ca niig_u Caifás mañic_u niiwi.

¹⁴ Ani Caifás pea, judíos're: “Bojoca niipetirāp_ure jīcāra cā ca bii yai bojaro añu,” ca ūi wede majoricāra niiupi.

“Jesūs're y_u majiti,” Pedro cā ca ūirique

(Mt 26.69-70; Mc 14.66-68; Lc 22.55-57)

¹⁵ Jesūs're cāja ca ami waaro, Simón Pedro mena cāre jāa nūn_u waaw_u. Y_u pea paia ūp_u cā ca majig_u niiri, Jesūs menara paia ūp_u yaa wii macā yepap_u y_u ūjācoaw_u.

¹⁶ Simón Pedro pea, macā yepap_ura tii wiire camotaarica janiro macā jopep_ura tua nūcācāwi. To biri y_u pea, paia ūp_u cā ca majig_u niiri, jopere ca cotegeore cōre y_u wedeg_u waaw_u. To biro cōre y_u ca ūiro, Simón Pedro cāare cāre jōene cojowo.

¹⁷ Jopere ca cotegeo pea cā ca jāa dooro o biro cāre ūi jāiñawo Simón Pedrone:

—¿M_ua, Jesūs buerā mena macā méé m_u niiti? —cāre ūiwo.

To biro cō ca ūiro, Simón Pedro pea:

—Cā méé y_u nii y_ua —cōre ūicāwi.

¹⁸ Tii ūamire bħaro ca y_ujħaro macā, paia wiog_ure pade bojari maja, to biri ūmāreco Pac_u yaa wiire coteri maja mena pecame diori, to juma nūcū cojowa. To biro cāja ca biiro, Pedro cāa cāja mena peca juma niiwi.

Paia wiog_u Jesūs're cā ca jāiñarique

¹⁹ Paia wiog_u pea Jesūs're o biro cāre ūi jāiñā jħoupi:

—¿Noa ūno peti cāja niiti, m_u buerā? ¿Nee ūnore cājare m_u buerucuti? —cāre ūi jāiñaupi.

²⁰ To biro cāre cā ca ūi jāiñaro, Jesūs pea o biro cāre ūiupi:

* 18:9 Jn 6.39.

—Niipetirā bojoca cāja ca tuo cojoropu yu wederucujāwu. To cānacā tiira, nea poo juu buerica wiijeripu, Umu'reco Pacu yaa wiipu, judíos niipetirā cāja ca nea pooropu yu wederucujāwu. Jīcāti uno peera yairopu wede, yu wederucujāwu.

21 ¿Ñee tiigū yare mu jāiñati? Yu ca wederijere ca tñorucujārā peere cājare jāiñaña. Cāja, "To biirije ñirucujāwi," mure cāja ñijato, cāja majima cājare yu ca wederucujārijere —ñiupi.

22 O biro Jesú斯 cū ca ñirije menara, jīcū uwamū Umu'reco Pacu yaa wiire ca coterā mena macā cū pñto ca nucūricu cā diámacāre paari, o biro ñiupi:

—Paia wiogu'rena o biirijera cāre mu ñi yuñcāti? —ñiupi.

23 To biro cāre cū ca tiiro, Jesú斯 pea o biro cāre ñiupi:

—Ñañarije yu ca ñijata, ñee uno pee ñañarije yu ñijāri. Yare wedeya. Diámacū yu ca ñirije to ca nii pacaro, ¿Ñee tiigū yare mu paati? —ñiupi.

24 To cōrora Anás pea Jesú斯're cāre jiari, paia wiogu Caifás pñtopu ami waa dotiupi.

"Jesú斯're yu majiti," Pedro cū ca ñi nemorique

25 Ména Pedro pea, toora peca jumacā nucūwi. Too cū ca juma nucūrucuro:

—¿Mu cāa, ñi buerā mena macā méé mu niicātimiti? —cāre ñi jāiñawa.

Pedro pea:

—Cā méé yu nii —cājare ñi ditocāwi.

26 To biro cū ca ñiri tabera, jīcū paia upare pade coteri maja mena macā Pedro cū ca amopero pataricu yee wedegu peti:

—¿Jesú斯 mena ote wejepu mu ca niiro, yu ca ñajāgū méé mu niicātimiti? —cāre jāiñawi.

27 To biro cū ca ñiro, Pedro pea cāre ñi ditocāwi ñucā. To biro cū ca ñi niiri tabera, ñbochu wedecoawu yua.

Pilato pñtopu Jesú斯're cāja ca ami waarie

28 Jiro, Caifás yaa wii ca niiricāre tii yepa macārā upu romano cū ca niiri wiipu ami waawa ñucā Jesú斯're. Mee ca boe māa doori tabepu ca niiro macā, judíos pea tii wiipu mani ca jāacoajata, mani ñicū jāa cāja ca biitiriquere mani biibocu, to biro biicāri Pascua boje rāmu mani ca tii niirucurijere cāja ca tiiro ñañarā nii cote, baarique cāare baati, mani biibocu ñima ñirā, jāa waatiupa.

29 To biro cāja ca biiro macā, Pilato pea cāja mena wede penigu doogu witi doori, o biro cājare ñi jāiñawi:

—¿Anire, ñee uno ñañarije cū ca tiirique jāori cāre mu ja wedejārā doojāri? —cājare ñiwi.

30 To biro cājare cū ca ñiro, o biro cāre ñi yuñwa:

—Ñañarije ca tiitigū cū ca niijata, mu pñtopu cāre jāa ami dootibojacupa —cāre ñiwa.

31 To biro cāja ca ñiro, Pilato pea o biro cājare ñiwi:

—Majara cāre ami waari, majare ca dotirije ca ñirore biro cāre jāiñña bejeya —ñiwi.

To biro cājare cū ca ñiro, judíos uparā pea o biro cāre ñi yuñwa:

—Jāa, judíos'ra, jīcū uno peerena jāa ca jāa cōa dotirije mani —ñiwa.

32 O biro bii eawu, "O biri wāme yu tii yaoi ecorucu," Jesú斯 cū ca tiirique.

33 To biro cāja ca ñiro, ñucā Pilato pea cū yaa wiipu jāa waa, Jesú斯're jāo cojo, o biro cāre ñi jāiñaupi:

—¿Mu judíos wiogura mu niiti? —cāre ñiupi.

34 To biro cū ca ñiro, Jesú斯 pea o biro cāre ñiupi:

—¿Teere mu majurope jāiñagu mu ūti, aperā yu yee maquēre mure cāja ca wederije jaori, to biro yure mu ūt jāiñatiqué? —īupi.

35 To biro Jesús cāre cā ca ūiro, Pilato pea o biro cāre ūupi:

—¿To docare yua judío yu niiti? Cā méé yu nii njia yua. Mu yaarāra, paia ūparāra, yūpare mure nonirā dooma. ¿Nee uno mu tii bui cātijāri? —cāre ūupi.

36 Jesús pea o biro cāre ūt yūupi:

—Ati yepa macā wiogu méé yu nii yua. Ati yepa macā wiogu yu ca niijata, yure ca jārāra cājare ca jāa camotaparāre yu cūobocu, judíos'pūre yure cāja ca tiicojo cōatipere biro ūigu. Yu ca doti niiri tabea ano méé nii —īupi.

37 To biro Jesús cā ca ūiro, Pilato pea o biro cāre ūt jāiñaupi ūucā:

—¿To docare muwa wiogu mu niiti? —cāre ūupi. To biro cāre cā ca ūiro, Jesús pea o biro cāre ūt yūupi:

—Mura, “Wiogu mu nii,” yure mu ūt doca. Yua, aterena biirugu yu baawau. Ņucā aterena biirugu ati yepapūre yu doowu, díamacā maquēre wede majiogu doogu. To biri díamacā maquēre ca amarā niipetirā, yu ca wederijere tuo nuñajeema —cāre ūupi.

38 To biro cā ca ūiro Pilato pea:

—¿Nee to niiti, díamacā maquē mu ca ūirije? —cāre ūt jāiñaupi Jesús're.

Jesús're cāja ca jāa dotirique

(Mt 27.15-31; Mc 15.6-20; Lc 23.13-25)

Jesús're o biro cāre ūt jāiñaya panano, judíos mena wedegu witi eawi ūucā Pilato. O biro ūwi:

—Anire jīcā wāme uno peera ūñarije cā ca tiiriquere yu bhati.

39 Biirāphu muja pea Pascua boje rāmu ca niiro, tia cūurica wiipu ca niigare jīcā yu ca wienero muja ca boorucuriye nii, ¿to biri ani “Ani Judíos Wiogure” yu ca wienero muja booti? —cājare ūwi.

40 To biro cā ca ūt jāiñarora niipetirāphra o biro ūt acaro buiwa ūucā:

—¡Wieneticāña cāra! ¡Barrabás peere wieneña! —ūt acaro buiwa. (Barrabás pea jee dutiri maju niowi.)

19

1 To cōrora Pilato pea Jesús're ami waari, cāre bape dotiupi.

2 Uwamarā pea cāre bape yapano, pota mena upa beto cāja ca quenorica betore Jesús dāpugare peo, jutiro bħaro ca jūarito, wiogu cā ca jāñarito uno cāre jāa, ūupi.

3 To biro tiicāri cā díamacāre paarāra:

—Judíos Wiogu to birora cā caticōa niijato! —cāre ūt bui epeupa.

4 Pilato pea ūucā witi doo, o biro ūwi judíos're:

—Maa, ūña. Ani cāre yu ami witi doo, jīcā wāme uno peera ūñarije cā ca tiiriquere bħatijapi, muja ca ūt ūt majipere biro ūigu —cājare ūwi.

5 Jesús pea pota beto cā dāpugare cāja ca peoricu, ūucā jutiro ca jūarito cāja ca jāñaricu witi eawi. To biro cā ca biiro, Pilato pea:

—Ani niimi —cājare ūwi.

6 Paia ūparā, to biri uwamarā Ūmureco Pacu yaa wiire coteri maja cāre ūtarāra, o biro ūt acaro bui jħo waawa:

—¡Yucu tenipu cāre paa pua tuu cōacāña! ¡Yucu tenipu cāre paa pua tuu cōacāña! —īwi.

To biro cāja ca ūiro Pilato pea:

—Məja majurope cāre ami waari, yucu tenipu cāre paa pua tuurāja. Yua, anira, jīcā wāmē uno peera ūñarije cū ca tii bui cūtirica wāmere yu būati —cājare ūwi.

7 To biro cū ca ūiro, judíos ūparā peo o biro cāre ū yuuwa:

—Jāa, jīcā wāmē jāare ca dotirije jāa cāo. To biri ca dotirije ca ūirore biro ca boapu niimi, cū majuropeera, “Umareco Pacu Macu yu nii,” jāare cū ca ū ditorijē jāori —cāre ūwi.

8 To biro cāja ca ūrijere tuori, Pilato peo būaro jañuro uwi ūtagoeñuapi.

9 To biri Pilato peo ūucu cū ca niiri tabepu jāa waari, o biro ū jāiñuapi Jesú's're: —¿Mua, noo macā peti mu niiti? —cāre ūwi. To biro cū ca ū jāiñamijata cāare, Jesú's peo cāre yuuñuapi.

10 To biro cū ca biiro, Pilato peo:

—¿Nee tiig uyre mu yuuñititi? ¿Mua, yucu tenipu paa pua tuu cōa doticā, ūucu ūñarao cāja ca ūirugarijere camota bojacā, ca tii doti majigu yu ca niirijere mu majititi? —cāre ūwi.

11 To biro cū ca ūiro, Jesú's peo o biro cāre ū yuuñuapi:

—Jīcā wāmē uno peera yure mu ca doti majirijere mu cōtibojacupa, Umareco Pacu māre cū ca ūticojoticājata. To biri ūpare yure ca wedejāa buiyee cōtaricu pee doca, mu ametuenero ūñarije ca tii bui cūtiricu niimi — ūwi.

12 To biro cū ca ūri tabepu, Pilato peo Jesú's're wienerug ubaro ūtagoeñā ama peoticāmiupi. Judíos peo yerijāari méé, o biro cāja ū acaro buiwa:

—Cāre mu ca wienecājata, César mena macā méé mu nii. No ca boogu, cū ca boorora wiogu ca jāaggu, wiogu romano César waparā yu peti niig gu biimi —cāre ūwi.

13 Pilato peo o biirije cāre cāja ca ūiro tuori, Jesú's're ami witi waari ūparā cāja ca duwiri tabepu ea nuucoawi, ūtā mena cāja ca ūirica tabe, arameo wederique menara Gabatá cāja ca ūri tabepu.

14 Tii rāmu peo Pascua boje rāmu juguero macā rāmure jotoa decomacā cōro niiwu. Pilato peo o biro cājare ūwi judíos're:

—Ani niimi muja wiogu —cājare ūwi.

15 To biro Pilato cū ca ūrora, cāja peo o biro ū acaro buiwa:

—¡Cū boajato! ¡Cū boajato! ¡Yucu tenipu cāre paa pua tuu cōacāña! — ūwi.

To biro cāre cāja ca ūiro tuogu, Pilato peo o biro cājare ūwi:

—¿Nee tiig muja wiogurena yucu tenipu cāre yu paa pua tuu cōa dotibogajati? —cājare ūwi.

To biro cū ca ūiro, paia ūparā peo o biro cāre ū yuuwa:

—Jāa, jīcāra jāare ca dotigu wiogu César wadore jāa cāo — ūwi.

16 To biro cāja ca ūiro, Pilato peo Jesú's're cāja paa pua tuu cōarā waajato ūgu cājare ūticojocāwi. To biri cāja peo Jesú's're amicoawa yua.

*Jesú's're cāja ca paa pua tuu cōarique
(Mt 27.32-44; Mc 15.21-32; Lc 23.26-43)*

17 Jesú's peo cāre cāja ca paa pua tuupa teni yucu tenire pājaricu witi waawi, “Dūpuga Óaro” (hebreo wederique menara “Gólgota”) ca wāmē cūtiri tabepu ūñagu.

18 Toopu cāre ami eari, pāharā watoa cāre paa pua tuu nucōwa. Jīcā cū diāmacū ūñagu pee, apíre cū ūcō ūñagu pee, cūjare paa pua tuu nucōwa.

19 Ņucū Pilato peo: JESÚS NAZARET MACU NIIMI, JUDÍOS WIOGU — ūi owa tuurique ca tujari pīre cū jotoare paa pua tuu doti cojoupi.

21 To biri paia upeparā judíos peá o biro ūiupa Pilatore:

—“Judíos Wiogá niimi,” ū owa tuuticāna. “Ani niimi, cā majuropeera, ‘Yū
ya nii Judíos Wiogá,’ ca ūrucugú,” ū owa tuuya —cāre ūipa.

22 To biro cūja ca īiro, Pilato pea:

—Mee, yu ca'owariquepu to birora tuaro bii —cujare iuyuupi.

²³ Uwamarā pea Jesús're paa puua tuu yapanori, cā jutirore amiri, bapari quejeri yega batori, cāja ca niiro cōro ameri dica woowa. Ņucā cā jutiro doca macārō cāare ami, tiiro pea ee āpōtīoňa maniro jīcā daara cāja ca juaricaro ca niiro macā,

²⁴ uwamarā pea cūja majurope o biro ameri ūwa:

—Atirora mani yega bateticājaco, “Íi b̄harique mena pee mani ījaco, n̄iru peti tiirore cā ca ïi b̄aro,” īrā —īwa. O biro bii eawā, Umareco Pacā yaapūuropāre: “Yū jutiro jotoa macārore cāja majurope ameri dica woo, n̄ucā doca macāro cāare ïi b̄harique mena ïi b̄a, tiwa,” cāja ca ïi owarique.* Uwamarā o biri wāmē peti tilcāwa.

²⁵ Jesús're cāja ca paa pua tuu nācōricaro patore, cū paco, cū paco yee wedego Cleofas nāmo María, to biri apeo María Magdalena, niiwa.

26 Jesús peá cā pacore īa, to biry ya, cā buegā, bħaro cā ca maigħa cō puto ya ca niiro īari, o biro cōrē īwi cā pacore:

—Nomio, mee toora niimi m^ä mac^ä —liwi.

27 To biro cōre ūi yapano, yu, cū buegū peere:

—Mee toora niimo mʉ paco —yʉre ūiwi. O biro yʉre cã ca ūiricaro jiro, yʉ pea, yʉ yaa wiipʉ cõre yʉ amicoawʉ.

Jesús cū ca bii yairique *(Mt 27, 15-56; Mc 15, 22)*

²⁸ Ataúlio Lacerda, *Jesus nas missões judeias*, II, 1.

²⁸ Ate jiro Jesús pea, mee niipetirije Úmureco Pacʉ cā ca dotiriquere cā ca tii yapanocārijere majiri, ñucā Úmureco Pacʉ wederiquere cāja ca owa tuurica pūeuropʉ ca ñirore biro to bii yapano eajato ñigu, o biro ñiwi:

-Yu oco jiniruga -iiwi.

²⁹ Toore niiw& jotu urua &je oco ca piyarije ca niiri ra. To biri caja pea to biro c& ca iiro taori, &je oco ca piyarijeré ūpa jitia mena weyo, yuc&g& hisopog& d&p&ph& jia tuu, Jes&us &jerore juu tuu waa, c& jinijato iir&.

³⁰ To biro cāja ca tiiro, Jesú斯 pea tee wje oco ca piyarijere neníña yapano, o biro tiwi:

—Mee niipetirijeparena yu tii yapano peoticā —liwi. To biro li yapano cā dāpūgare muu cōa yoo, bii yaicā yerijāa waawi Jesús.

Jesús warure cū ca jadeorique

³¹ To biro Jesús're cāja ca tii cōari rāmā pea, Pascua boje rāmā jāguero macā rāmā niiwā. Judíos pea cāja ca yerijāāri rāmāre cāja upāri niiquīrique yucā teniripāra ca tujaro bootiupa, cāja ca yerijāāri rāmā ca nii majuropeeri rāmā peti ca niiro macā. To biri, "Mu uwamaratā, cāja fūcārīre paa pee, fūcā cāja upāri niiquīrique cāare yoari méé jee duwio, tiirāja' cājare ii cojoya," cūre iirā waaupa Pilatore.

32 To biri uwamarā cāja p̄utop̄u doori, Jesúš mena cāja ca paa pua tuuricarā ūcāre, ca nii j̄hogā ūcāre paa pee, jiro ūucā ap̄i cāare paa pee, tiiwa.

* 19:24 Sal 22.18.

³³ Jesú斯 p^hto earā pea, ca bii yaicoaric^hp^hare cāre ūawa. To biri cā ūicārire paa peetiwa.

³⁴ To biro bii pacarā, jīcū cāja mena macā cā jadericaro mena Jesú斯 warure jadeocāwi. To biro cā ca tiiro dīl, oco, witiw^ha.

³⁵ Ate y^h ca wederijere y^h majuropeera y^h ūawa. To biri m^hjare y^h ca wederijea diámac^h niiro bii. ūucā y^h ca ūirjea, diámac^hra ca niirijere y^h maji, m^huja cāa, teere m^huja ca tuo n^hanujeepere biro ūigu.

³⁶ Atea, ūm^hareco Pac^h yee wederiquere cāja ca owa tuurica p^hurop^hare: "Jīcā ūaro uno peerena cāre paa peetirucuma,"[†] cāja ca ūi owa ūguequírique ca ūirore biro tō bii ejato ūiro to biro biiw^ha.

³⁷ To biro ūucā ape tabe peera ūm^hareco Pac^h wederique o biro ūi: "Jīcū, cāja ca jadeoric^hre ūarucuma," ūi.[‡] Tee bii earo biiupa.

Jesú斯're cāja ca yaarique

(Mt 27.57-61; Mc 15.42-47; Lc 23.50-56)

³⁸ Ate n^hipetirije ca biro ūiro José Arimatea macā macā, Jesú斯 upari n^hiquíriquere ami waarug^h, Pilatore jāiupi. José cāa Jesucristore ca tuo n^hanujeeg^h n^hiupi. Bii pacag^h, bau n^hiro bii ūnotiupi, ūparā judíos're uwima ūigu. Pilato, Jesú斯 uparire cā ca ami waa dotiro, José pea waa, Jesú斯 uparire amicoaupi.

³⁹ ūucā Nicodemo, jīcāti Jesú斯 mena ūamip^h ca wede penigu earica cāa, treinta y cuatro kilos cōrō ca jut^hi añurijere, mirrare áloe mena ayariquere jecērī eaupi.

⁴⁰ To biro José, Nicodemo mena, juti quejerire ca jut^hi añurije cāja ca wadariquere mena Jesú斯 upari n^hiquíriquere ūmaaupa, judíos, ca bii yairic^hare yaa cōrār cāja ca ūirucurōre biro ūirā.

⁴¹ Jesú斯're cāja ca paa pua tuu n^hcōrica tabere jīcā weje ote weje n^hiw^h. Tii wejep^hre n^hiw^h maja ope wāma ope, ména jīcū uno peerena ca yaaya maniri ope.

⁴² Judíos cāja ca yerijāari ūm^h ea waarop^h ca biro macā, ūucā maja ope pee cāa p^htoacāra ca n^hiro macā, tii opera Jesú斯're cāre yaawa.

20

Jesú斯 cā ca cati tuarique

(Mt 28.1-10; Mc 16.1-8; Lc 24.1-12)

¹ Ape semana ca nii j^hori ūm^h boeri tabere, meep^h ca naitīa jañurop^hra María Magdalena pea Jesú斯're cāja ca yaaricaro maja opep^h ūago waacoaupo. Toop^h eago, maja ope jāa waarica tabere cāja ca biaricaga ūtāga ami wooricarop^h ca n^hiro ūapo.

² To cōrora ūmaa tua doo, Simón Pedro, y^h, Jesú斯 b^haro cā ca mairic^h mena jāa ca n^hiro ūmaa eari, o biro jāare ūiwo:

—Mani Wiog^h ūiquíric^h uparire amicoajapa. "Too pee cāre cūujacupa," ūi majiñā mani —jāare ūi wedewo.

³ To biro cō ca ūiro ūori, jāa p^huarāp^hra Simón Pedro mena, Jesú斯're cāja ca yaarica opep^hre jāa ūarā waacoaw^h.

⁴ P^huarāp^hra ūmaarique mena jāa waawu. Y^h pea Simón Pedro ametuene jañuro y^h ūmaa bayiw^h. To biri cā ūguero, Jesú斯're cāja ca yaarica opep^h y^h ūmaa eacoaw^h.

[†] 19:36 Ex 12.46; Nm 9.12; Sal 34.20. [‡] 19:37 Zac 12.10.

⁵ Tii opepare eaga, jää waatigara muu bia ūa jōene cojogu, juti quejeri Jesú's're cäja ca duduarica quejeri wado ca pejaro yu ūawu.

⁶ Yu jiro Simón Pedro ūmaa eawi. ūmaa ea, cä pea díámacü jääcoawi majaa opepare. Cä cää, Jesú's're cäja ca duduarique juti quejeri wadore ūawi.

⁷ Jesú's däpägare cäja ca ūmaarica quejero cää, cä upäre cäja ca ūmaarica quejero menara pejatiwu. Bojoricaropu tunuo peoricaro pejacäwu.

⁸ Jiro yu, Simón Pedro juguero ca earicä cää, tii ope jupeapäre yu jää waawu. To biro biigü, to biro ca blirique niipetirijere ūa, "To birora bii," yu ū ūawu yu cää.

⁹ Teere ūa pacarä, ūmäreco Pacu wederiquere owa cüurica püuropäre, "Mesías, cäja ca jää cöaricäpura ca bii yairicarä watoare cati tuarucumi," cäja ca ū ūaquiriquere jää tuo puotiwi ména.

¹⁰ Teere ūa yapano, jää yaa wiipu jää tuacoawu ūucä.

*Maria Magdalena re Jesú's cä ca baua earique
(Mc 16.9-11)*

¹¹ Ména, María Magdalena pea, Jesú's're cäja ca yaarica ope pütopära oti tua nucäcäupo. Otigora, majaa ope peere muu bia ūa jōene cojoupo.

¹² ūa jōene cojogo, püarä ūmäreco Pacu püto macärä, juti ca botirije jänäcäricarä, Jesú's upäri niiquiriquere cäja ca cüurica tabepu ūcä cä däpäga ca niirica tua pee, apä cä däpori ca niirica tua pee, ca duwiräre ūapo.

¹³ Cäja pea toopu duwiräre:

—Nomio, ūnee tiigo ma otiti? —cöre ū ūaupa. To biro cäja ca ūiro:

—Yu Wiogu upäri niiquiriquere amicoajapa. "Toopu ami waajacupa," yu ū ū majiti. To biri yu ū otí —cäjare ūupo.

¹⁴ To biro cäjare ū ūapano, amojode ūagora, cö pütora Jesú's cä ca nucüro ūapo. Cäre ūa pacago, "Cära niicumü," ū ū majiticäupo.

¹⁵ Cöre ūa, Jesú's pea o biro cöre ū ūaupi:

—Nomio, ūnee tiigo ma otiti? ū Nirure ma amaati? —cöre ūupo. Cö pea, "Ote wejere ca cotege ūnicumü" ū ūgoenäri, o biro cäre ūupo:

—Mura, Jesú's upärire ma ca ami waajata, yare wedeya. Noopu ma cüujäri, yu cäre yu ū amigo waarucu —cäre ūupo.

¹⁶ To biro cö ca ūiro Jesú's pea:

—¡María! —cöre ūupo.

To biro cä ca ūrora, María Magdalena pea cä peere amojode ūa, o biro cäre ūupo judíos wederique mena:

—¡Raboni! —cäre ūupo. ("Buegu," ūigo ūupo.)

¹⁷ To biro cäre cö ca ūrora, Jesú's pea o biro cöre ūupo María Magdalena re:

—Yare ūee tueneticañä. Yu Pacu pütopu yu tua mua waati ména. To biro tiitigora tua waari: "Yu Pacu, mua Pacu ca niigu, yu ūmäreco Pacu, mua ūmäreco Pacu ca niigu pütopu tua mua waagu yu bii, ū ūjäwi," ū ū wedegoja yu ū bueräre —cäre ūupo.

¹⁸ To biro cä ca ūrico niiri, jää cä buerä ca niiricarä pütopu teere jääre queti wedego dooupo. Buaro ūjea niirique mena, "¡Wiogure yu ū ūjäwü!" jääre ū ū wede, cöre cä ca ūriquere jääre wedewo María Magdalena.

*Jesú's cä bueräre cä ca baua earique
(Mt 28.16-20; Mc 16.14-18; Lc 24.36-49)*

¹⁹ Tii rümurena, tii semanare ca nii juori rümu, ca naio waari tabere jää, Jesú's buerä ca niiricarä pea, judíos're uwima ūrã, joperi biacäri jää niiwu. To biro jää ca bii niiri tabere jää watoapu:

—¡Añuro niirique mujare to nijjato! —jääre ū ūn doti, jää nucä eawi Jesú's.

20 To biro ūiḡra cū amorire, cū warure cū ca jadeorica opere, jāare ūñowi Jesús. Jāa pea, Wioḡre cāre ūarā, b̄aro jāa ujea niiw̄a.

21 To biro ūicā, o biro jāare ūwi ūucā Jesús:

—Añuro niirique mujare to niijato! Yū Pacu yare cū ca tiicojo cojoricarore birora, yū cāa mujare yū tiicojo cojo —jāare ūwi.

22 To biro ū, jāa jotoare puticōa peo cojogura:

—Maa, Añuri Yerire ūeeñā.

23 Ñañaro mujare ca tiirāre, to biro cāja ca tiirijere m̄ja ca acobojata, ñañarije cāja ca tiirijere acoborucumi Úm̄areco Pacu. Ñañarije cāja ca tiirijere mujare ca acobotijata, Úm̄areco Pacu cāa to biro cāja ca tiirijere acobotirucumi —jāare ūwi Jesús.

Tomás're Jesús cū ca baua earique

24 Jāa, Jesús buerā, p̄ua amo peti, d̄apore p̄aga penituarō ca niirā mena macū Tomás ca wāme cutigu, Ca Sūharicu cāja ca ūiḡa pea, Jesús jāare cū ca baua eari tabere maniwi.

25 Jiro, Tomás jāa mena cū ca niiro, aperā Jesús buerā pea o biro cāre ūimiwa:

—Wioḡre jāa ūajāw̄ —cāre ūwa. To biro cāre cāja ca ūi wedero, Tomás pea o biro ū ūuewi:

—Jesús amorire cāja ca paa puarica operire ūa, yū amo jūa mena tii operire juu jōene ñaati, ūucā cū warure cāja ca jadeorica opere yū amo mena juu jōene ñaati, yū ca biijata, “Yee méé ūima,” mujare yū ūi tuo nucū b̄otí majuropeeccāruru —cājare boca ūicāwi.

26 Jicā amo peti, ape amore itiaga penituarō ca niiri r̄am̄ari jiro jāa, cū buerā ca niircarā pea, jicā wiipu jāa neaw̄ ūucā. Tii tabere Tomás cāa jāa mena niawi yua. Jesús pea joperi biarieca ca nii pacaro jāa doori, jāa decomacāp̄u baua ea nucāri: “Añuro niirique mujare to niijato,” jāare ūi añu doti jāa nucā eawi.

27 To biro ū yapano, Tomás're o biro ūwi Jesús:

—Ano mu amo jūa mena juu jōeneri, yū amorire ūa. Ñucā mu amo mena yū warure cāja ca jadeorica tabere juu jōenegu dooya. “Yee muja ūi” ca ūiḡa niiticāña. Díamacū ca ūoḡu niīna —cāre ūwi.

28 To biro Jesús cā ca ūiro, Tomás pea:

—Yū Wioḡu, yū Úm̄areco Pacu! —cāre ūwi.

29 To biro cū ca ūiro, o biro cāre ūwi Jesús pea:

—Yare ūacāripu “Yee méé ūijapa” mu ūiti? Ujea niima, ūati pacarā díamacū ca tuorā — ūwi.

“¿Ñee ūiḡ ati p̄uurore cū owajapari?” ūirique

30 Biiḡapua Jesús, jāa cū buerā jāa ca ūaro, paū apeye ca ūa ñaaña manirije tii bau niawi. Tee niipetirije ati p̄uurore owa tuu peotiyá mani.

31 Atera, Jesús're, “Úm̄areco Pacu cū ca tiicojo cojoricu Mesías, Úm̄areco Pacu Macāra niimi,” ūi tuo nūnajee, ūucā cāre ūo nūnajeeri, cū juori to birora caticōa niiriquire cāo, cāja biijato ūiḡa owarique nii.

21

Cū buerā jicā amo peti, ape amore p̄aga penituarō ca niirāre Jesús cū ca baua earique

1 Jiro ūucā, jāa, cū buerāre, Tiberias* ca wāme cutiri ūtabucura tujaropu jāare baua eawi Jesús. O biri wāme biiw̄a.

* **21:1** Ape wāme “Galilea ūtabucura”.

² Simón Pedro mena ano cānacārā jāa niiwu: Tomás, apeyera Ca Sūrhariču cāja ca ūjorucuga, Galilea yepa macā macā Caná ca wāmē cātiri macā macā Natanael, Zebedeo puna, to bīri aperā jāa mena macārā pħarā, jāa niiwu.

³ Tii tabere, Simón Pedro pea o biro jāare ūi:

—Wai ñeegʉ waagʉ yʉ bii yʉa —ñiwi. To biro jāare cʉ ca ñiro:

—Jää cāa mʉ mena jää waarucu —cäre jää ūiwha. To biro ūi, cā mena waa, cūmuapʉ ea jää, jää waacoawʉ wai ūneerā waara. Tii ūnamire wai jīari méé jää biicāwʉ.

⁴ Ca boe m̄aa doori tabe, Jesús pea, tiira, utabuc̄ra tujaro baua eawi. Jää, cā buerā pea, "Jesús niicumi" jää ū ū majitiwā.

5 Jesús pea o biro jāare īi jāiñawi:

—Yü yaarā, j̄m̄ja wai c̄hoti téé? —j̄ääre ūiwi.

To bīro cū ca īi jāiñaro:

—Jää cuotiéé —cūre jää ūi yuuWu.

⁶ To biro jāa ca ūiro, Jesūs pea:

—Cūmua díamacā nūñā pee bapigure cōañua cojoya. To biro tiirā m̄eja wai j̄iarucu —jāare ūwi. To biro cā ca ūro, cā ca tii dotirore biro jāa tiuwā jāa pea. To biro tiirā, bapigure paú wai cā ja ca yoorique ca niiro macā, do biro pee jāa tii wee pām̄eo cojo bayiticāwā.

7 To biro cāja ca biiro īagʉ yʉ, cā buegʉ, bʉaro Jesús cā maigʉ pea:

—¡Mani Wioḡara niimi ȳra! —ȳa ūiwa Pedrore. “Mani Wioḡara niimi ȳra,” cāre ȳa ca iiro t̄woḡra, Pedro pea, cā jutiro cā ca tuu wee jāaricarore ami jāñā, diap̄a bupu ūaañuacoawi.

⁸ Aperā Jesús buerā pea, jita dupari yepapahre bapigh paₙ wai cēja ca niiric̄re cūmua mena jāa wee pāa waawu. Tiira tūjaro p̄to jañurora noventa metros voarora jāa niiwā.

⁹ To biro bii pâa ea, maa nêcârâ, pecame diorica pecame jotoare wai câja ca iújo peoricarâ, to biri pan, ca pejaro jää ïawh.

10 Jesús pea o biro jāare īiwi:

—Mecāacā wai mūja ca jīa yapanorāre jīcārā jee dooya —jāare īwi.

¹¹ To biro Jesús cū ca ūiro, Simón Pedro pea cūmuap̄ ea jāa waa, bapigap̄ paap̄ wai pacarā, ciento cincuenta y tres peti caja ca niiric̄re jita dupari yepap̄ weecā maa waawi. To cōro paap̄ wai pacarā caja ca jāamijata cāare, bapigap̄ pea yegatiwu.

¹² To biro cū ca tiiro, Jesús pea o biro jāare īwi:

—Baa wācārā dooya mūja cāa ména —īwi. Jāa, cā buerā pea, "Wiogu Jesús'ra niimi," ca ū majicāra niiri, jīcū jāa mena macā uno peera, "¿Ñiru peti mū niiti?" cūre ū iāiñaticāwā.

¹³Jiro Jesús pea doo, pan're amiri, jāare tiicojowi. Ñucā wai cāare to birora tiiwi.

¹⁴ Ate pea cã ca cati tuaricaro jirore, itiati jääre cã ca baua ea ïñorije niiro biiwh.

Simón Pedro mena Jesús c̄a wede penirique

¹⁵ Baa wācā yapanori jiro, Jesús pea Simón Pedrore o biro cāre ī jāiñawi:

—Juan macă Simón, ¿anija ametăenero yare mă maiti? —íwi.

To biro cã ca ũiro, Simón Pedro pea o biro cãre ūi yahwi:

—Wiogu, ūgjá. Mee mu maji mure yu ca mairijere —īwi.

To biro cã ca ūiro Jesús peá o biro cûre ūiwi:

—To docare, yare ca tuo nənəjeerəre añuro cəjare īa nənəjeeya —cəre īiwi.

16 Jiro ñucā:

—Juan macā Simón, ¿yare mā maiti? —cāre ū jāiñawi. Cā peá:

—Wiogu, ügjá, mee mā maji mure yá ca mairijere —cāre ū wi.

To biro cāre cā ca ūiro Jesús peá ūucā:

—To docare yare ca tao nānājeerāre añuro cājare ū nānājeeyá —ūwi Pedreore.

¹⁷ Pāati jiro o biro cāre ū jāiñawi ūucā Jesús:

—Juan macā Simón, ¿yare mā maiti? —ūwi.

Itiati peti, “¿Yare mā maiti?” Jesús cāre cā ca ū jāiñarije ca niiro macā, Pedro peá tāgoeñarique paicoawí. To biro o biro cāre ū yāwí:

—Wiogu, māa niipetirije mā maji. Mure yá ca mairijere mā maji mee —cāre ū wi.

To biro cāre cā ca ūiro Jesús peá o biro cāre ūwi ūucā:

—To docare yare ca tao nānājeerāre añuro cājare ū nānājeeyá.

¹⁸ Díamacā mure yá ū. Wāmu jañuri niigú, mā majuropeera juti jāñari noo mā ca waarugari tabe mā waarucuwá. Bucu nii waagupúa yua, mā dicarire mā ca juu muenero, aperápá mure juti jāari, mā ca waarugatiri taberena mure amicoarucuma —ūwi Pedrore.

¹⁹ Jesús atere ūgu, “O biro wāme bii yairi, mā ca bii yairije mena Uムareco Pacare mā tii ūucā buorucu” ūgu, to biro cāre ūwi Pedrore. To biro ū yapano:

—Yare nānāña —cāre ūwi Jesús.

Jesús cā ca maigú

²⁰ To biro cā ca ūiro, Pedro peá amojode nācā ū tuenecojogú, yá, Jesús bāaro cā ca maigú, Jesús mena jīcāri jāa ca baa duwi tējari tabere Jesús pātoacā ca duwigú niiri: “Wiogu, ¿nii peti mure cā wedejāagutí?” Jesús're ca ū jāiñaricura cāja jiro yá ca nānā waaro yare ūwi.

²¹ Yare ū, Jesús're o biro cāre ū jāiñawi Pedro:

—Wiogu, ani peera ¿do biro to biiroti? —cāre ūwi.

²² To biro cā ca ū jāiñaro, Jesús peá o biro cāre ū yāwí:

—Nemo yá ca tua doori tabepu to birora cā ca caticōa niiro yá ca boojata, mā yee maquē méé nii. Māa teere tāgoeñatigura yare nānāña —cāre ūwi.

²³ Ate jēori, Jesús're ca tao nānājeerā niipetirā watoapare, “Cāa, bii yairi-caro manijagú,” cāja ca ū niirije bate cūmucoawú. Jesús peá, “Cāa bii yaitirucumi” ūgu méé, to biro yare ūwi. O biirije pee ūgu ūwi: “Nemo yá ca tua doori tabepu to birora cā ca caticōa niiro yá ca boojata, mā yee maquē méé nii,” ūgu ūwi.

²⁴ Atere, “To birora biiwu” ū wede, teere owa, ca tiigú, cūra yá nii yá. To biro yá ca ūariquere yá ca wederije díamacára ca niirijere mani maji.

²⁵ Biigupúa Jesús, apeye pau tiicāwi. Cā ca tiirique cōrorena owa nānā waajata, yá ca tāgoeñajata teere owarica pūurori ati Uムareco niipetiroparena dada ametēacoabocu.

To birora to bijato.

Juan

LOS HECHOS

Jesucristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca tiiriquere owarica pūuroa, Lucas, Añurije Quetire cā ca owariquere ca nii nānāa waarijera nii. Ati pūurore ca owaricāa, cā ca owa jorica pūurora, "Niipetirije Jesúcā ca tiiriquere, to biri bojocare cā ca bueriquere," owaupi (Hch 1.1).

Ati pūuro jiro cā ca owarica pūuro peera: "Bii yai, cati tua, amareco tutipā tua māa waa cā ca biirique menara, Jesúcā yee queti peticā yerijāa waa biittiupa," cā ca īi wede majorique nii. Bojoca watoare to birora bojoca cāticōa niimi Jesúcā.

Ati pūuroa, Jesúcā yee quetire ca tāo nānājee jorica, Añuri Yeri cā ca majioro mena, Jesúcā're tāo nānājeerique maquēre, o biro tiiri, bāaro jañuro niipetiri taberipā, Jerusalén mena bii jāo waa, jiro Judea yepa, jiro muipū cā ca māa doori nānāa pee ca niiri yeparipā, to biri Samariapā, jiro judíos ca niitirāpāre, Antioquia, Siriapā, ca bii nānāa waaro tiupā, īi wede.

Atere īi wede yapano, Pablo, Jesúcā yee quetire wede yujugā cā ca biiriquere wede nānāa waa. To biri Jesúcā yee queti, Asia macā yepa jīcā yepapāre ca ea waarique maquēre, too bii nānāa waarrora, ape yeparipā, Greciapā, jiro Romapā cā bii ea waariquere wede nānāa waa.

Ate queti, Jesúcā yee quetire ca tāo nānājeerā cāja ca bii nānāa dooriquere wede nānāa doo, ūucā jiro ati yepa niipetiro jañuripā, to biri paū yateari jiro ati yepa niipetiropare Jesúcā yee quetire cāja ca wede bato peoticāpere, "To biro biirucu," cā ca īi owarique nii.

Ati pūuroa, Pedro, Pablo, cāja ca tii niiriquere bāaro peti wede. īi pacaro díamacā petira Añuri Yeri cā ca doti tutua niirije mena, cā ca jāo tii niirije mena, Jesucristo to birora ca niicōa niigāpāre yeri jañacāri cāre ca tāo nānājeerā cāja ca nii jeeña earo cā ca tiiriquere wede. Itia wāmē nii, Jesúcā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca biiriquere ca wederije:

- (1) Jesúcā, cā buerāre "Ate māja tii niirucu," cājare ūicā, ūucā "O biirije mājare yā tiirucu," cājare ūiri jiro amareco tutipā cā ca tua māa waariquere (1.1-14), Jesucristore ca tāo nānājeerā Jerusalén're cāja ca bii joriquere (1.15-8.3), wede.
- (2) Palestina yepare añurije quetire cāja ca wede bate nānāa waariquere wede (8.4-12.35).
- (3) To biicāri yua Mediterráneore ca niiri yeparire Añurije Quetire wede nānāa waarrā, Romapā cācare cāja ca wedecā ea waariquere wede. Añurije quetire Pablo cā ca wede yujugā waa joriquere (13.1-14.28) wede nānāa waa, Jesúcā buerā, bojocare ca jāo niirā mena Jerusalén're cāja ca nea pooriquere (12.1-35), Pablo, pāuti añurije quetire cā ca wede yujugā waa nemoriquere (15.36-18.22), Pablo itiati añurije quetire cā ca wede yujugā waariquere (18.23-21.16), wede nānāa waa. To biicāri yua, Jerusalén'pā, Cesareapā, jiropāra yua Romapā, Pablore cāja ca tia cūriquere wede yapano ea (21.17-28.31).

Jesúcā buerā cāja ca tiirique

Añuri Yerire cā ca tiicojope maquē

¹ Yā ca maigā Teófilo, yā ca owa jorica pūurore niipetirije Jesúcā cā ca tii joriquere, cā ca bue majio joriquere,

² cā yee quetire cā ca wede doti cojoparā cā ca bejericarāre, Añuri Yeri jħori cājare wede majori jiro, ɻum̄reco tutipā cā ca ami mħa waa ecoriquepu yu owa yapano eawu.

³ Cā ca bii yairicaro jiro ca nii pacaro, cā ca catirijere īñogu cā majuropeera īa majiricarora bau niigura paø tiiri, cuarenta* rəm̄ari peti cājare baua īñō nii, ɻum̄reco Pacu cā ca doti niiri tabe maquēre cājare wede, tii niiupi.

⁴ Ména, cāja mena niigu, Jerusalén macārā cājare niicā dotiupi. O biro cājare īiupi:

—Yu Pacu “Yu tiicojorucu” cā ca īliriquere, mħejare yu ca wederiquere yueya mēna.

⁵ Yee mééra Juan, oco mena uwo coeupi. Mħaja pea, no cānacā ɻum̄ jiro mééra, Añuri Yeri mena uwo coe ecorā doorā mħaja tii —cājare īiupi Jesús.

Jesús ɻum̄reco tutipu cā ca tua mħa waarieque

⁶ Jesús mena ca nea pooricarā pea, o biro cāre īi jāiñuapa:

—Wiogu, ɻomeccu to nūti yua, Israel yepare, ɻucā cāja majuro cāja ca doti niiro mā ca tiipa ɻum̄? —cāre īiupi.

⁷ To biro cāja ca īiro taøogu, o biro cājare īi yħiupi Jesús:

—Majara, tii tabe ca niiro, tii ɻum̄ ca niiro, ɻum̄reco Pacu cā majuro ca doti mājigu niiri cā ca tiipere, mħaja ca majipe méé nii.

⁸ Biirāpħa, Añuri Yeri mħajpare cā ca ɻiajja nucā earo, mħaja ca yeri tutu-appe ɻee yapanori, yu yee maquēre mħaja wede yujurā waarucu. Jerusalén'ra mħaja wede jaħorucu, jiro Judea yepa, to biri Samaria yepa, jiro ati yepa niipetiropu yu yee quetire mħaja wede yuju peticā cojorucu —cājare īiupi Jesús.

⁹ Atere īi yapanogħura, cāre cāja ca īarucurora, ɻum̄reco tutipu ami mħa waa eco, bueri bura cāre ca paa ɻimma, bauticā yerijāa waħaudi Jesús.

¹⁰ Jesús cā ca mħa waaro, emħaro pee wado cāja ca īa mħene nucūrucu, puarā juti botirije jāñaricarā cāja pħoto baua ea nucā eari, o biro cājare īiupi:

¹¹ —Galilea macārā, ɻee tiirā ɻum̄reco tuti pee mħaja īa mħenecā nucūti? Ano mħaja mena ca niijägħu Jesús, ɻum̄reco tutipu ca ami mħa waa ecojägħura, cā ca mħa waaro mħaja ca īajāri wām̄era doorucumi ɻucā —cājare īiupi.

Judas're ca wajoapu Matías're cāja ca beje amirique

¹² To cōrora Jesús cā ca tua mħa waaro jiro, Olivos Buuropu ca niiricarā, ca yoati jañuri maa pee[†] tuacoaupa Jerusalén pee, doti cūrrique yerijāarica ɻum̄re ca dottiore biro.

¹³ Macāpu tua ea, wiipure earā, jotoa macā jawi cāja ca niirica jawipu mħa waaupa. Pedro, Santiago, Juan, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo macā Santiago, Zelote yaa puna macā Símon, to biri Santiago[‡] yee wedegħu Judas, niīupi.

¹⁴ Cāja niipetirā, Jesús bairā, cā paco María, to biri aperā romiri mena to cānacā tiira nea poori, jīcā wām̄era taġoexha yeri cātiri, to birora juu bueċċa niirucuupa.

¹⁵ Tii ɻum̄rire Pedro, ciento veinte cōro ca niirā bojoca Jesús yee quetire ca tħo nanejjerā watoapu ca niiricu wām̄ nucā, o biro cājare īi wedeupi:

¹⁶ —Yu yaarā, David niiquiřiċu, Añuri Yeri cā ca majoriże mena Judas, Jesús're ca ɻeepearā maa jħugħe waa, cā ca tiipere, “O biro biirucu,” cā ca īi owari-carore birora ca biipe niīupi mee.

* ^{1:3} Puarā bojoca yee cōro niiri ɻum̄ri.   † ^{1:12} 1,100 metros ca yoari maa pee.   ‡ ^{1:13} Cura Jacobo wām̄ cetticāupi ɻucā.

17 Judas cā mani mena macāra nii, mani ca pade niirijerena tii nemo, tii niimiwi biigupua. §

18 To biro bii pacagh, Jesús're cā ca wedejāarje wapa, wapa tiirica tiiri cāre cāja ca tiicorique mena waa, jīcā yepa wapa tiipi. Jiro cā dāpaga pee ūnaaduwí waa, cā paaga yiga, cā aña miñi witi bate, biicā yai waupi.

19 Jerusalén macārā to biro cā ca bii yai waariquere queti tuori, tii yepare Acéldama wāmeo tiiupa. Cāja wederique menara, "Díi Yepa," ūrāgaro ii.

20 Mee, to biro cā ca biipere Úmureco Pacare ii nucā buo baja peorica pūuropare o biro ii owa tuurique niiupa:

"Cā yaa wii, yucā mani, ca bopori yepa jeeña,
to biicā yai waajato."

Jīcā uno peera tii yepare cā niiticājato."*

Nucā,

"Cā ca pademiriquera apīpū cā pade wajoajato,"† ii.

21 To biri, Jesús mani mena cā ca niiri cuu cōrora mani mena bapa cati nii,

22 Jesús're, Juan cā ca uwo coeri tabepēra nii, Úmureco tutipū cā ca māa waari tabepē, mani mena ca niiricārā ano niima. To biri jīcā cāja mena macā mani mena Jesús cā ca cati tuaro cā ca ūrāquere manire ca wede nemopare bejerique booro bii —cājare ūupi Pedro.

23 To biro cā ca ūro, puarāre, José cārena ūucā Barsabás (cā buirica wāme peera Ca Añugu) cāja ca ūgū, apī Matías're jeeupa.

24 To biro tiicā, o biro ii juu bueupa:

—Upa, mā, niipetirāre cāja yeripū cāja ca ūgoeñarijere ca majigu, mā majuropare anija puarāre, mā ca beje amiricāre jāare ūnoñā,

25 cā ca ūñarijere wapa, cā ca waapa tabepēra waa, cā ca bii yai weorique Judas paderique ca niimiriquere ca ūnūnjee wajoapare —ii juu bueupa.

26 To biro ii yapano, "¿Niipe cā niiti Úmureco Pacare cā ca amiricā?" ii majirāgarā, cōa peo bāarique mena tiirā, Matías're to ca ūnapea bāaro tiiupa. To biri Jesús buerā pāa amo peti, dāpore jīcāga penituario ca niirā mena macā nii eaupi Matías.

2

Añuri Yeri cā ca doorique

1 Pentecostés* boje rāmu ca earo, niipetirā Jesucristore ca tao ūnūjeerā jīcā tabera nea poori niiupa.

2 Ca niiro tūjarora, Úmurecopa bāaro wino paa puu duwi doorore biro bāju doo, cāja ca niiro wiire paa puu ame jāā dadacoaupa.

3 To biro bāirora, cāja ca niiro cōrorenā cāja jotoarire pecame ca ūrōre biro ūnū ūnapea eaupa.

4 To biro ca bāirī tabera, cāja niipetirāp̄renā Añuri Yeri cāja yerip̄re ūnajāā ūnacā eaupi. To biro cā ca bāirora, Añuri Yeri cā ca boorore biro cāja ca niiro cōrora apeye wederiquerere wede jāo waupi.

5 Tii rāmarire Jerusalén macāre, judíos, boje rāmari cōrorenā ca juu buerā earucurā, niipetirī yeparipū macārā ca dooricārā niiupa.

6 Bojoca pea ca bājurijere tuori, nea pooma ūrā, Jesús're ca tao ūnūjeerā cōrora, cāja wederiquerena cāja ca wederijere tuori, do biro pee ii majitūupa.

§ 1:17 Mt 27.3-8. * 1:20 Sal 69.25. † 1:20 Sal 109.8. * 2:1 Pascua boje rāmu jirore cincuenta rāmuri ca earo cāja ca tiiri boje rāmu, ote ca bācāa yapanoro cāja ca tiiri boje rāmu niiupa. Añuro petira cāja ote ca bācāa yapanoro, Úmureco Pacare añu majuropēcā ūrā cāja ca tiiri boje rāmu niiupa.

7 Do biro pee ū majiti, tao ucaua biima ūirā, o biro ameri ūupa:

—¿Anija ano ca wede niirā niipetirā, Galilea macārā méé cāja niiti?

8 ¿Do biro pee biicāri, mani yee wederiquere añuro cāja ca wedero mani tuoti?

9 Anora Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia yepare ca niiri macāri macārā,

10 to biri Frigia, Panfilia, Egipto, Africa macā yepari macārā, Cirene ño peepu macārā, ñucā Roma macārā ati macāre ca niirā, jīcārā judíos, aperā judíos yee pee ca bii wajoaricārā,

11 Creta macārā, to biri Arabia macārāpu, mani nii anora. ¡Niipetirāpura mani ca wederije mena Ùmureco Pacu afurije cā ca tiiriique quetire cāja ca wedero mani tao! —ameri ūupa.

12 Niipetirāpura to biro ca biirijere ūa ucuari, do biro ū majitima ūirā, o biro ameri ū jāñaupa:

—¿O biro cāja ca biirije do biirije peti biro to biiti? —ūupa.

13 Aperā pea:

—Cūmurā biima —cājare ū buicāupa.

Pedro cājare cā ca wederique

14 To cōrora Pedro pea, cā mena macārā pua amo peti, dāpore jīcāga penituario ca niirā mena wāmu nucā, tutuaro wederique mena o biro cājare ūipi:

—Muja judíos, to biri muja Jerusalén macāre ca niirā niipetirā, ano ca biirije muja ca ūarijere mujare yu wede majoraga. To biri añuro tao, ano mujare yu ca ūipere.

15 "Anija, "Cūmurā tiima" muja ca ūirā, "Cūmurā méé tiima," cūmurica tabe uno méé nii, boeri tabe jiroacāra[†] niicā ména.

16 Ano muja ca ūarijera, ca biipere wede jugueri maju Joel, "O biro biirucu," cā ca ū owaquīrique bii earo bii:[‡]

17 "Ca ūarjari ramārire o biro biirucu," ūimi Ùmureco Pacu. Yu Añuri Yerire bojoca niipetirāpuren yu tiicojorucu. Muja puna: umu, nomia ca biipere wede juguerucuma.

Wāmarā, ca bii ūorijere ūarucuma. Bucurā pea cāja ca biiruga ūgoeñarijere quēñarucuma.

18 Nucā tii ramārire yare ca padē bojarā, umua, nomia cāare yu Añuri Yerire yu tiicojorucu. To biro yu ca tiiro ca biipere wede juguerucuma.

19 Ùmureco tutipure, ati yepare, uwiorije, dīi, ca ūarije, ca bue māenerije, yu ūorucu.

20 Muipū umureco macā naifacoarucumi. Ñami macā pea, dīre biro jeeñacoarucumi, Wiogu yaa rāmu, ca nii majuropeeri rāmu, ca añuri rāmu ca eaparo juguerore.

21 To ca bii pacaro, 'Wiogu wāme mena ūicāri tii nemorique ca jāirā niipetirā ametuarucuma,' ūimi Ùmureco Pacu," ūipi Joel.

22 Israelitas, atere añuro tao: Muja ca ūarora, Jesús, Nazaret macā cā ca doti majirijere, cā menapu do biro ca tiiya manirijepu ūaricaro añurije tii, ca ūañaña manirije tii bau nii, muja watoare cā ca tiiriije mena mujare ūnowi Ùmureco Pacu, teere añuro muja ca majirore birora.

23 Cāre, Ùmureco Pacu "To biro biirucumi," cā ca ūicarore birora wederijāa eco, ca biigare muja pea bojoca ūañañarā juoripu cāre muja jīawu, yucu tenipu cāre paa puua tuuri.

[†] **2:15** Nueve de la mañana. [‡] **2:16** Jl 2.28-32.

24 To biro maja ca tiicā pacaro Uñareco Paca pee cā ca cati tuaro cāre tiiri, ñañaro peti puniro bii yairiquere cāre ametēneupi. Bii yairique cāa, do biro pee cāre bii ametēna nacā majiticāupa.

25 Wiogu David cāa, Jesús'rena ūigu, o biro ūiquūupi:
“Uphu to birora yu mena cā ca niicōa niiro yu ūawu. Cā, yare cā ca tii nemoro jīcā wāme uno peera ñañaro yu ca biro yare tiitirucu.”

26 To biri yu yeri ūjea nii. Buarto ūjea niirique mena yu baja ūjea nii. Yu uparipu cāa, uwiricaro maniro cāpure yuecōa niirucu.

27 Yu ca cati niirijere, ca bii yairicarā cāja ca niiri tabepura cūu cōacā, tiitirucumi; ñucā cāre pade bojari maju ca ñañarije manigū upuri niiquřique cāare ca boa yairo tiitirucumi.

28 Mu ca boorore biro nii ñanua waariquere yare mu ūnowu; yu patora mu ca bojoca cāti niirije mena, buarto yu ca ūjea niiro mu tiirucu,”[§] ūiquūupi David, Jesús cā ca biipere.

29 Yū yaarrā, díamacū majare yu wede majoraga, mani ñicū David niiquřicu, bii yaicoa, yaa cōa eco, cā ca biiriquere. Mecaripu cāare cāma opē mani watoaro niicā ména.

30 David niiquřicu, ca biipere wede jāgueri maju niiquřupi. To biro Uñareco Paca: “Yee mēé māre yu ūlī” ūrique mena, “Mu pāramerā ca nii cojorāpura jīcū wiogu cā ca niiro yu tiirucu,” cāre cā ca ūrijere majicāquřupi mee.

31 To biri, Uñareco Paca cā ca tiicojoricu Mesías, ca bii yaicoaricupura cā ca cati tuarijere ūa jugueri, o biro cā ca biiperena ūigu: “Mesías, cāre cāja ca yaa cōarica opepura bličā yerijāa waa, cā upuri niiquřiquea tii opepura boa yaicoa, biitirucu,” ū wedequřupi David.

32 To biri, ani Jesús'rena cā ca cati tuaro cāre tiiwi Uñareco Paca. Teere mani niipetirāpura “To birora biiwu,” ca ūrā wado mani nii.

33 Uñareco Paca cā ca tutuarie jāori, ca nii majuroopeegu tii eco, cā díamacū ñuña pee cūu eco, biiři jiro, ñucā, “Añuri Yerire majare yu tiicojorucu,” jāare cā ca ūrīcāre cā Paca cāre cā ca tiicojogare ūneeri jiro, cā pea jāa niipetirāpura tiicojomí. Atere mecāre ūa, tuo, maja tii.

34 David'ra umareco tutipu māa waatiupi. Biiti pacagū o biro ūipi:
“O biro ūwi Uphu yu Wiogare, ‘Yu díamacū ñuña pee duwiya,

35 mu waparāre cāja ca doca cūmuro yu ca tiropu,’ ūipi.”*

36 Maja Israel yaa pooga niipetirā, atere añuro majiňa, yucā tenipu maja ca paa pua tuu jīa cōajāgu Jesús'rena, Wiogu, Mesías,[†] cā ca niiro tiiimí Uñareco Paca –cājare ūipi Pedro.

37 To biirije Pedro cā ca ūiro tuorā, too ca nea pooricarā pea, niipetirāpura buarto tāgoenlarique pai ametēacoari, Pedreore, ñucā cā mena macārāre o biro ūipa:

—Jāa yaarrā, ¿ñee ca tiiparā jāa niiti? —cājare ūi jāiñauapa.

38 To biro cāja ca ūiro, o biro cājare ūi yūupi Pedro:

—Ñañarije maja ca tiirururijere tāgoenā yeri wajoari Uñareco Paca peere tuo ñanuee, maja ca niiro cōrora Jesucristo wāme mena uwo coe dotiya, maja ca ñañarijere Uñareco Paca cā ca acobopere biro ūrā. To biro maja ca ūiro, cā pea Añuri Yerire majare tiicojorucumi.

§ **2:28** Sal 16.8-11. Catirique ca niiri maarire yu ca majiro yare mu tiiwu. * **2:35** Sal 110.1. † **2:36** Hebreo wederique menara Mesías ūiro: “Uñareco Paca cā ca ami dica woorige,” ūregaro ūi.

39 Ate, “O biro y^u tiirucu,” cā ca ūriquea, m^uja yee, m^uja puna yee, ūucā yoarorip^u ca niirā niipetirā U^ure mani U^ureco Pac^u cā ca j^uor^ugarā yee, niiro bii atea —cājare ūipi Pedro.

40 Ate, ūucā apeye pa^u wāmeri mena cājare wede majio, o biro cājare ūi wedeupi Pedro:

—j^uAnija bojoca ūañarāre camotatiya! —cājare ūipi.

41 To biri, Pedro cā ca wederijere ca t^uo n^un^ujeericarā, uwo coe ecoupa. Tii rām^ure Jesucristore ca t^uo n^un^ujeerā, itia mil peti nii nemo waupa.

42 Cāja niipetirā, Jesús, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cājare cāja ca bue majorijere añuro t^uo n^un^ujee, cāja ca c^uorijere ameri dica woo, ūucā j^ucāri mena juu bue, pan dica woo baa, tiir^ugarā nea poo, biicā niirucuupa.

Jesucristore ca t^uo n^un^ujee juorifarā cāja ca bii niirique

43 Jes^us, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā, pa^u wāmeri ca ū ūaaña manirije cāja ca t^uo bau niirijere ūarā, niipetirāp^ura do biro pee ū majiticāupa.

44 Jes^us're ca t^uo n^un^ujeerā niipetirāp^ura j^ucāri mena nii, cāja ca c^uorijere mena cāja majurope ameri dica woo, t^ui niirucuupa.

45 Cāja yee ca niirijere, cāja ca apeye cātū niirijere, noni wapa jeeri, cāja ca boorije ea tuaro, wapa tiirica tiire ameri dica woorucuupa.

46 To cānacā rām^ura U^ureco Pac^u yaa wiip^u neacōa niirucuupa. ūucā cāja yaa wiijeri cōro añuro yeri ^ujea niirique mena pan're baa, baarique cāja ca c^uorijere j^ucāri mena ameri dica woo baa,

47 U^ureco Pac^u ūi nucā b^uo bāja peo, ūucā niipetirā bojoca cājare añuro cā ca ū mairijere bii ^ujea nii, bii niirucuupa. To cānacā rām^ura aperā, Jesucristore ca t^uo n^un^ujeerā, cāja ca nii nemo n^un^ua waaro cājare ūipi U^ureco Pac^u.

3

Ca b^uuric^ure Pedro cā ca catiorique

1 J^ucā rām^u, Pedro, Juan, yuc^u jotoa muipū cā ca t^uja duwi waaro* juu buerica tabe ca niro, U^ureco Pac^u yaa wiip^u juu buerā waupa.

2 U^ureco Pac^u yaa wii jope, Afuri Jope[†] ca wāme c^utiri jope p^uatore, baugap^ura ca b^uuric^u ca niiric^ure to cānacā rām^ura c^ure ami waari, t^ui wii cā ja^ua waarārē wapa tiirica tiiri cū jājato ūarā, cāja ca cūuric^u niipi.

3 Cā pea Pedro, Juan, U^ureco Pac^u yaa wiip^ure jāa waara^u doorā cāja ca biiro ūari, wapa tiirica tiire cājare jāipi.

4 To biro cājare cā ca ūiro, cāja pea añuro c^ure ū ūpōtīo, o biro c^ure ūipi Pedro:
—Jāre ūañarā —ūipi.

5 To biro c^ure cā ca ūiro, ca b^uuric^u pea: “Apeye ^uno y^ure tiicojorā doorā tiicuma,” ūig^u, cājare ūapi.

6 To cōrora Pedro pea o biro c^ure ūipi:

—Wapa tiirica tiiri ^unora, oro ^unora, y^u c^uoti. Biigapua, y^u ca c^uorijera m^ure y^u tiicojorucu: “Jesucristo, Nazaret macā cā ca dotiro mena, ‘Wāmu nucā waag^uja,’ m^ure y^u ū” —c^ure ūipi.

7 To biro c^ure ūig^u, cā amo díámacā ūañare ūeeri, c^ure ū ūm^u ūacōcāupi. To biro c^ure cā ca tiirijere menara, cā ūicāri, cā aña ūig^uari[‡] cā, tutuacoupa.

8 To cōrora ca b^uuric^u pea bupu wāmu ūucā waari, waa j^uo waupa. Jiro, U^ureco Pac^u yaa wiip^u cāja mena jāa waag^u cā majurope bupurique mena jāa n^un^ua waa, U^ureco Pac^u ūi ūucā b^uo, ūi jāa waupa.

* **3:1** Tres de la tarde.   † **3:2** Puerta llamada “La Hermosa”.   ‡ **3:7** D^upo bearí.

9 Niipetirā, ca waatimiricāra waa, Uムureco Pacāre ī nūcā bāo baja peo, cā ca tiiro ūarā:

10 —Uムureco Pacā yaa wii jope, “Añuri Jope” ca wāme cūtiri jope pāto wapa tiirica tiiri ca jāi duwirucujāgāra niimi —ī īa majiri, bāaro īa učua dō biro pee ī majiticāupa, to biro cāre ca biirique juori.

Pedro cā ca wederique

11 Ca bāuricāre cāja ca catoricā peo, Pedro, Juan're camotatiitiipi. Niipetirā bojoca to biro ca biirijere īa učha niirāra, Uムureco Pacā yaa wii, Salomón yaa tabe Pórtico de Salomón Pedro, Juan, cāja ca niiri tabe cāja pāto pee ūmaa nea poo waaupa.

12 To biro cāja ca biiro ūari, o biro cājare ūupi Pedro:

—Mūja israelitas, ¿flee tiirā mūja īa učhati? ¿Nee tiirā jāa majuropeera jāa ca yeri tutuarije mena, ūucā cāre mai īama ūirā ani ca bāuricāre cā ca waa majiro jāa ca tiirore biro, jāare mūja ūati?

13 Abraham, Isaac, Jacob jāa, Uムureco Pacā, mani ūicā jāa Uムureco Pacā, cā paderi maju Jesú, ḥparapāre mūja ca tiicojo cōagāre, ūucā Pilato pee cā ca wieneruga pacaro mūja ca bootigāre ca nii majuropeegā cā ca niiro cāre tijapi.

14 Ca añugā, ca ūañarije manigā, ca niigā peere junacāri, bojoca ca ūlagā peere mūja wiene dotiwhā.

15 To biro tiiri mūja jāa cōawā, catirique manire ca tiicojogāre. To biro mūja ca tiimijata cāare, Uムureco Pacā pea cāre catiocāwi, to biro cā ca tiirijere ca ūaricarā, “Jāara jāa nii.”

16 Ano mūja ca ūagu, mūja ca majigāre, cā upāri ca tutuaro ca tiirijea, Jesucristore diámacū tāo nūcā bāoriquera to biro tii. Ate Jesucristore diámacū tāo nūcā bāorique ca doorijera, añuro diarique manigāpā cā ca niiro tii, ano mūja niipetirā mūja ca ūarore birora.

17 “Yū yaarā, mee yū maji. Mūja, mūja wiorā, Jesú's re ūiarā, to biro mūja ca tiirijere majiti pacarā to biro cāre mūja ūicāwā.

18 Biropā, ate mena, mee ūramāpāra cā yee quetire wede ūguerī māja niipetirā mena, “Yū ca tiicojo cojogā Mesías bii yaicoarucumi,” Uムureco Pacā cā ca ūguerīcarore birora bii earo ūiupā.

19 To bīri ūañarije mūja ca tiirijere to cōrora tii yerijāa ūtogeñā wajoa, Uムureco Pacāre tāo ūañejeyā, mūja ca ūañarijere cā acobojato ūirā. To cōro docare Uþu, añuro niirica yūteari ūticojorucumi,

20 mūjare ūima ūigā mee ūicātopāra cā ca ami dica wooricā Mesías're cāra Jesú ca niigāre mūjare ūticojori.

21 Mēna mecāra Jesucristo, Uムureco tutipāra cā ca niipera niicāro bii, ūtēmā macā yūtearipāre ca dooquūcarā, Uムureco Pacā, cā yeere wederi māja ca ūañarije manirā mena, “To biro yū ūtirucu” cā ca ūtiracore birora, niipetirijepārena añuro ca nii earo cā ca ūtiri ūabepā.

22 Mani ūicā ūjūmāre o biro ū wedequūupi Moisés: “Uþu mūja Uムureco Pacā, ūicā Uムureco Pacā yee quetire wede ūguerī māja, yāre biro ca ūtigāre mūja watoare cā ca nii earo ūtirucumi. Mūjare cā ca ūtiderije niipetirijē cāre tāo ūañejeyā.

23 Cā, Uムureco Pacā yee quetire wede ūguerī māja cā ca ūtirijere ca tāo ūañejetigāra, jāa ūcācārique ūtirucu” ūiquūupi Moisés. §

24 „Ñucā niipetirā Ùmureco Pacu yee quetire wede j̄uguéri maja niiquíricarā, Samuel jiro macārā niipetirāpura ati r̄umari o biro ca biiperena wedequíupa cāja cāa.

25 Mujara maja nii, Ùmureco Pacu, cā yee quetire wede jugueri maja mena: “To biro yu tiirucu” cā ca ūriquere c̄o n̄enjēe, ñucā Ùmureco Pacu m̄eja ñicā j̄umāa niiquíricarāp̄are: “O biro mani tii niijaco” cā ca ūriquere c̄o n̄enjēe, ca tiirā. Ùmureco Pacu o biro ūipi Abraham’re: “M̄a p̄arami j̄uori niipetirā ati yepa macārā bojoca poogaari añuro tii ecorucuma,” ūipi.*

26 To biro ca ūricha niiri, Ùmureco Pacu, cā Macāre cā ca cati tuaro tiiri, m̄ajare tiicojo j̄ouipi, añuro m̄ajare tii, m̄aja cōrorena ñañaro m̄aja ca tiirucuri-quere to cōrora tii yerijāa, tagoeña wajoa m̄aja ca biipere biro ūigu —cājare ūi wedeupi Pedro.

4

Pedrore, Juan're wiorā p̄atopu cāja ca ami waarique

1 Ména, Juan, Pedro, bojocare o biro cāja ca wede niirora, paia, Ùmureco Pacu yaa wiire ca coterā uwamarā wiogu mena, to biri Saduceos mena eaupa.

2 Pedro, Juan, “Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije Jesucristo menara bii bau niicāupa,” bojocare cāja ca ūi wederije j̄uori b̄uaro ajiaupa.

3 To biri cājare ūne, ñamipu ca niiro macā, ape r̄umapu cājare jāiñarugārā tia cūurica wiipu cājare tia cūucāupa.

4 To ca bii pacaro, Pedro cā ca wederijere ca t̄horicarā paú t̄uo n̄enjēeupa. To biri Jesús’re ca t̄uo n̄enjēerā ùmua wadora, j̄icā amo cōro mil cōro peti eacoaupa.

5 Ape r̄umapu peere Jerusalén’re judíos wiorā, bucurā ca j̄uo niirā, doti cūuriquere ca j̄uo buerā, neaupa.

6 Paia wiorā Anás, Caifás, Juan, Alejandro, to biri paia uparā yaarā ca niirā niipetirā, toore niiupa.

7 Nea poo yapano, tia cūurica wiipu ca niirā, Pedro, Juan’re ami doo doti, cāja j̄uguero cājare n̄ecōri, o biro ūi j̄áinā j̄uo waaupa:

—¿Nee doti majiri que mena, ñiru wāme mena, atere to biro m̄aja tuijāri? —cājare ūipa.

8 To biro cāja ca ūi j̄áinaro Pedro pea, Añuri Yeri cāre cā ca majori que mena, o biro cājare ūi yūupi:

—Bojocare ca doti niirā, to biri Israel macārāre ca j̄uo niirā:

9 M̄aja, mecāre, ca diari que catigare añuro jāa ca tiiri que j̄uorira jāare jāinā, “¿Do biro cā tii catio ecojāri?” jāare ūi j̄áinā, m̄aja ūi.

10 To biri m̄aja niipetirā m̄aja ca t̄uo cojoro, ñucā Israel yepa macārā niipetirā cāja ca majipere biro ūirā, ani ca b̄uñericu ca niimircu, m̄aja niipetirā m̄aja ca ūa cojoro ca niigua, Jesucristo Nazaret macu, yucu tenipu m̄aja ca paa pua tuu cōbaricarena, Ùmureco Pacu cā ca cati tuaro cā ca tiiricu cā ca doti tutuari que mena catio ecojāwi.

11 Jesucristo, “M̄aja, wíijeri tiiri maja, ūtāga ca añutiricaré m̄aja ca beje cōamiricagara, mecūra yua ūtāga ca nii majuropeerica ca nii earicu, niimi.”*

12 To biri ap̄i j̄icā uno peera ñañaro mani ca biipere manire ca ametueñegu manimi. “Ñañaro cāja ca bii yaiboriquere cā j̄uori ametuarucuma,” ūigu

* **3:25** Gn 22.18; 26.4. * **4:11** Sal 118.22.

Umareco Pacu cã ca tiicojoricu, ati yepa niipetiopurena apõ manicãmi – cajare iã yãupi Pedro.

¹³ Uparā pea, Pedro, Juan, uwi tāgoēñaricaro maniro cāja ca wedero īarā, ca buetiricarā nii,[†] watoa macārāra niicā, cāja ca biirijere īa maji, ñee pee ii majiticā, biima īirā, "Jesús buerāra niima," ii majiupa.

14 Ņucă ca băuricăre căja ca catiorică pee căa cău menara că ca niiro macă do biro pee căjare ū boca yuu majiticăupa.

15 Do biro pee cūjare ū majitimā ūrā, cūjare witi waa doti, too ca nearicarā wado o biro ameri ū wede peni niiupa:

¹⁶ —¿Anijare do biro mani tiirāti? Jerusalén macārā niipetirāphra ca bāhicare caja ca catoriquere maji peticāma. “To biro biicāro bii, yee ūima,” mani ū majiti.

¹⁷ Ate bojoca watoare õ jañuro bii jeja n̄ucā waare ūrā, Jesús yeere jīcū peerena cāja ca wedetipere biro ūrā, "Nañaro m̄ujare jāa tiirucu," cājare mani ū uwiojaco –ameri ū wede peniupa.

18 To hiro ūcāri, cājare jho cojo;

—Jesús yee maquère jícā wāmē uno peera bue, wede majio, tii nemoticāña yua —cūjare ūupa.

¹⁹ To biro cūja ca ūiro. Pedro jāa pea o biro cūjare ūi vūupan.

— ÐMuðara, Úmureco Pacu cūca ia cojorore Úmureco Pacu cūca dotirije peere tuo nūnajeetirāra, muja ca dotirije peere jää ca tuo nūnajeero, to añucāgajati? Muja majuropeera tūgoeñā bejaya.

20 Jää, jää ca īariquere, jää ca tauriquere, jää wede yerijää majiti –cūjare īi yuuupa.

²¹ To biro cūjare cū ca ūi yūrijere tūorā, uparā peā ūucā:

—Teere maja ca wedejata, ñañaro maja tii ecorucu —cäjare iñ nemo, cäjare piticäupa. Ñañaro cäjare cäja ca tiipa wämere do biro pee tii buatecäupa, niipetirä bojoca ca biirique cäja ca iariquere Ùmhareco Pacare cäja ca iñ nacü bho niyro macä.

22 Ca bñericare cña ca catioricu pea, cuarenta cñmari ametñenero ca cuogu niipi.

Jesucristore ca tuo nunujeerã cuja ca juu buerique

²³ Pedro, Juan jää cäjare cäja ca wienero jiro, nūcä cäja mena macärä pätöpa tua waari, niipetirije paia wiorä, to biri bucürä bojocare ca jeho niirä cäjare cäja ca lirique niipetirije cäjare wedeupa.

²⁴ Teere cāja ca wedero tāori jiro, jīcāri mena o biro Umuareco Pacare ī juu bueupa:

—Niipetirije ሂሮ, ati በማረcore, ati yepare, dia pairi yaare, to biri teepure ca niirije niipetirije ca tiiricu,

“Nee tiirā bojoca poogaari to cäro peti cäia wede meest? Nee tiirā bojoca

²⁶ Wiorā ati venare ca doti niijrā iūcāri mena Hm̄reco Pach̄ menare to hiri watoa petira "O biro mani tuijaco," cāja liti?

²⁷To birira Herodes Poncio Pilato, iudios, iudios ca niitirā mena, ati macâre
ma ca beje amirică Mesías menare, īa junama.†

• To bñi nñ a Herodes, Poncio Pilato, Júlio, Judios ca lñmñ a mena, au macare nea pooupa, mñ ca beje amiricñ Jesùs, ca ñañarije manigua, mñre padé bojari majure ña junari,

[†] **4:13** Judíos yee doti cūriquere añuropu ca bue ame witiricarā. [‡] **4:26** Sal 2.1-2; Dan 9.24f; Hch 10.38; He 1.9.

28 tīrāmāpura “To biro biirucu,” mā ca ūricarore birora, to bijato ūrā.

29 Uþu, mecaro ñañaro jääre cāja ca tiiragarijere ñaña. Ma paderi majare uwiricaro maniro mā yeere jää ca wede yujuro jääre tiiya.

30 To biri mā ca yeri tutuarije mena ca diarique cātirāre catio, ūucā māre padē bojari māja ca ñañarije maniga Jesú wāme mena, ca ū ñaaña manirije jää ca tii maji niiro tiiya —ii juu bueupa.

31 Cāja ca juu bue yapanorora, cāja ca niiri tabe bāaro nanaupe. To biro ca biro, niipetirāpura Añuri Yerí cāja yeripare cā ca ñaañāa nucā earo, uwiricaro maniro Úmureco Pacā wederiquere wede yujuupa.

Niipetirije cāja ca chōrije, niipetirā yee ca niirije

32 Jesucristore ca tuo nānājeerā niipetirā jīcā peere birora bii, jīcāri cōro tāgoeña biiupa. Jīcā peera cāja ca chōrijere, “Yū yee wado nii,” ūricaro maniro, “Mani niipetirā yee niiro bii,” ameri ūupi.

33 Jesú yee quetire wederi maja pea, Wiogu Jesú cā ca cati tuarique quetire do biro tiiya maniro to birora wedecā nānāa waaupa. Úmureco Pacā pea cāja niipetirāpura bāaro jañuro, añuro cājare tii nemo nānāa waaupi.

34 Cāja watoare jīcā nānāa ca boo pacagu maniupi. Yepari ca chōrā, ūucā wiijeri ca chōrā, aperāre noni wapa jeeri,

35 wapa tiirica tiirire Jesú buerāre tiicojori, bate dotirucuupa cāja ca niiro cōrorena, cāja ca chōtirijere cāja jeejato ūrā.

36 To birora tiiupi, Leví yaa puna macā José ca wāme cātigü, Chipre yucu pooga macā, Jesucristo yee quetire wederi maja, Bernabé cāja ca wāmeo tiiricu cāa, (Bernabé ūro, “Tāgoeña bayiricaro ca tiigu,” ūrāgaro ū),

37 cā yaa yepare aperāre noni wapa jeeri, wapa tiirica tiirire Jesú buerāpura tiicojoupi.

5

Ananías, Safira, ñañaro cāja ca tiirique

1 Ananías, cā nāmo Safira mena, cāja cāa, cāja yaa yepare noniupa.

2 Cā nāmo Safira mena, “To biro mani tuijaco,” ameri ū wede peniri, wapa tiirica tiirire jee dāori, ca dājarijere Jesú buerāre noniupa.

3 Pedro pea o biro ū jāiñaupi Ananías're:

—Ananías, ¿ñee tiigu Satanás mā yeripu ñaañāa nucāri māre doti ametueñe nucā, Añuri Yerire ū dito, mā yaa yepare mā ca noni wapa taarique wapa tiirica tiirire jee dāo, tee mena tua, mā ca tiiro cā tuijāri?

4 ¿Mā ca noniparo juguero, mā yaa yepa méé to niijāri? ¿Mā ca noniro jiro, wapa tiirica tiiri mā yee méé to niijāri? ¿Ñee tiigu to biirije peti mā tiicājāri? Bojocare ū ditogu méé mā tii. Úmureco Pacāre ū ditogu mā tii —cāre ūupi.

5 O biirije Pedro cā ca ūrājere thogura, dia ñaacūmucoaupi Ananías. Niipetirā to biro ca biiriquere ca tāorā, bāaro uwiupa.

6 To biro cā ca biiro ū, wāmarā doo, cā upāri niiquíriquere jutiro quejero mena paa ūmaa, cāre yaarā waaraā amicoaupa.

7 No cōro mee itia horas jiro, ca biiriquere majiricaro maniro jāa dooupo Ananías niiquírica nāmo.

8 Cō cāre o biro cōre ū jāiñaupi Pedro:

—Safira, yare wedeya: ¿Jāare wapa tiirica tiiri māja ca noni jāaro cōrora māja yaa yepare māja noni wapa jeejāri? —cōre ū jāiñaupi.

—Ugjá. To cōrora jāa noni wapa jeejāwū —cāre ū yāwūpo.

9 To biro cāre cō ca ū yāwūra:

—¿Ñee tiirā m̄uja p̄uarāp̄ura, Ùmureco Pac̄ yaa Añuri Yerire “O biro c̄are mani iññaajaco” m̄uja ameri iñ wede penijāri? ¡lañal! Íjā tua dooma, m̄u manu niiquñricare ca yaarā waaricarā. Mu c̄āre ñucā ami waarā doorā tiima —cōre iñipi Pedro.

¹⁰ To biro c̄ore c̄ā ca ñirije menara, Safira c̄āa Pedro p̄utora dia ñnacumcoaupo. Cō manu niiquñricare ca yaarā waaricarā wāmarā jāa earā, cō c̄āre ca bii yairicop̄ure b̄ua ea, c̄ore ami waa, cō manu niiquñricu p̄utora c̄ore yaaupa.

¹¹ To biri niipetirā Jesucristore ca t̄o nññjeerā, ñucā niipetirā teere ca tuoricarā, b̄uaro uwiupa.

Ca diarique c̄atirāre pañ c̄aja ca catiorique

¹² Jesús buerā menap̄u, pañ wāmeri bojoca watoare ca īa ñaaña manirije tii bau niiriique niiupa. Ñucā niipetirā Jesucristore ca t̄o nññjeerā, jīcū peere biro tugoeñarique c̄atiri, Pórtico de Salomón* c̄aja ca ñiri tabere nea pooruropa.

¹³ Aperā pea buarop̄ura c̄ajare nacā b̄uocā pacarā, jīcū uno peera c̄aja mena niirop̄u biiñupa.

¹⁴ Wioḡure ca t̄o nññjeerā pea, pañ jañuro nomia, umua, nii nññua waupa.

¹⁵ To biri, ca diarique c̄atirāre wiijeri watoa waarica maarip̄u jee wieneri, cāni pejaricaro jotoarira, diari majare ami waaricaro jotoarira, cūu cojoupa, Pedro cū ca ametua waaro petop̄ura, c̄aja mena macārā jīcārāre cā wāti[†] c̄ati ñaapeajato iñirā.

¹⁶ Ñucā Jerusalén p̄uto macā macārā cāa, ca diarique c̄atirāre, wātāa j̄uori ñañaro ca biirāre, c̄ajare jee doorā pañ tii macāre earucuupa. Niipetirāp̄ura catio ecoupa.

Jesús buerāre ñañaro t̄iirāgarā c̄aja ca nññarique

¹⁷ Paia ȣpu, cū mena ca niiñā saduceos're ca t̄o nññjeerā, b̄uaro ajiaupa.

¹⁸ To biri Jesús buerāre ñeeri, tia cūurica wii, macā macā wiip̄u c̄ajare tia cūucáupa.

¹⁹ To biro c̄aja ca tiimijata cāare, jīcū Ùmureco Pac̄ p̄uto macā ñamira c̄ajare pāa wiene, o biro iñipi:

²⁰ —Waa, Ùmureco Pac̄ yaa wiip̄u ea nucāri, niipetirije ate catirique quetire bojocare wederāja —c̄ajare iñipi.

²¹ C̄aja pea to biro cā ca ñirijere c̄eja ca tuoricarore birora, ape r̄am̄ meep̄u, ca boerije mena Ùmureco Pac̄ yaa wiip̄u jāa waari, wede j̄uo waaupa. To biro c̄aja ca iñ nii ditoye, paia ȣpu, to biro cū mena ca niiñā mena doo, israelitas're ca j̄uo niiñā niipetirāre j̄uo neo, Jesús buerā tia cūurica wiip̄u ca niiñāre j̄uo doti cojoupa.

²² C̄aja ca j̄uo doti cojoricarā uwamarā pea, tia cūurica wiip̄u earā c̄ajare buatiupa. To biri o biro iñ wede tua eaupa:

²³ —Tia cūurica wii niipetiri joperip̄ura añuro biarica joperi wado nii, ñucā tii wiire coteri majā uwamarā cāa tii joperi cōrorena cote, bii niijapa. To biro c̄aja ca bii pacaro, jāa pea tii wiire jope pāarā, tii wii jupeap̄ura jīcū unora jāa buaticājwū —c̄ajare iñ tua eaupa.

²⁴ Teere tuorā, Ùmureco Pac̄ yaa wiire ca coterā uwamarā wioḡu, ñucā paia ca nii majuropeerā, do biro pee iñ majiti:

—¿Tee niipetirije ñeep̄u to bii yapanoragabuti? —ameri iñupa.

* **5:12** Ùmureco Pac̄ yaa wiip̄ure waru macā nuña peere wii botari ca nii tīa waari tabe niiupa.

† **5:15** Sombra.

25 To biro cāja ca ū niiri tabera, jīcā o biro cājare ū eaupi:

—Tia cūurica wiipu māja ca tia cūuqujārā, Úmureco Pacu yaa wiipu bojocare buerā tiima ūucā —ūupi.

26 To biro cū ca ūiro tuo, uwamarā wiogu cū uwamarā mena waa, bojocare ūtā mena dee jīa ecorugatigū uwima ūigu, Jesúus buerāre ūañaro cājare tiitigūra cājare jeecoaupi.

27 Ea, wiorā pātopu cājare jee waupa. Paia upu pea o biro cājare ūupi:

—“Jīcātī uno peera cā yee maquēre wede nemoeto,” majare jāa ūjāwū doca. Māja pea, to biro mājare jāa ca ūicā pacaro māja ca bue majorije mena Jerusalén macāre ca jeja ūucā peticoaro māja tii, ūucā to biro māja ca ū niirije watoara, cū ca bii yairiquere, jāarena, “Cāre māja jīawū,” māja ū nii —ūupi.

29 To biro cū ca ūiro, Pedro, to biri cā mena macārā:

—Jāara, bojoca cāja ca ūrije peere tii ūnūjee jāorica tabe ūnora, Úmureco Pacu cū ca tii dotirije peere jāa ca tii ūnūjee ūopera niicārō bii.

30 Mani ūicā jāa ūiiquíricarā Úmureco Pacura, Jesúus're, yucu tenipu māja ca paa pua tuu cōagure cū ca cati tuaro tiiwi.

31 Cūrena, Úmureco Pacu, ca ūii majuropeegū cāre tii, cā diámacā ūnū pee cāre cūuri, Wiogu, manire Ca Ametueenegū, cū ca ūiilo tiijapi, Israel bojoca ūañarije cāja ca tii ūiirijere to cōrora tii yerijāa, Úmureco Pacu mena pee ūii ea, ūañarije cāja ca ūiirijere acobo eco, cāja ca biipere biro ūigu.

32 Jāara jāa ūii, atere ca ūaricārā, ūucā Úmureco Pacu, cāre ca tuo ūnūjeerāre cā ca ūiicorjoricā Añuri Yeri cāa, ate to biro ca ūiiriquere, “To birora ūiilu” ca ūigu ūiimi —cājare ūupi.

33 Cāja pea atere ūtorā, ūaropuра ajia ametuacoari, cājare jīacārugaupa.

34 To biro cāja ca ūiilo, jīcā fariseo, Gamaliel ca wāmē cātigū, doti cūuriquere ūo bueri majū bojoca ūiipetirā cāja ca ūucā ūogu, ūparā cāja ca nea poori tabepure wāmū ūucārī, Jesúus buerāre jīcā ūimaro cājare wiene cojo doticāupi.

35 Cāja ca witi waaro jiro o biro ūupi:

—Israelitas, anijare māja ca ūiirugarijere ūtogeña bojoca catiya.

36 Ūtogeña ūtūmūpūre Teudas ca wāmē cātigū, “Yū yū ūii ca ūii majuropeegū,” cā ca ūiro, cuatrocientos peti cā ca ūiirijere tuo ūnūjeeupa. To ca ūii pacaro cāre jīacāupi. Cāre cāja ca ūiarora, cāre ca ūnūmiricarā ūaa bate peti, to cōrora ūiipetiro peti ūucācoupa.

37 Jiro jañuro ūucā, cāja wāmē cāja ca ūwa peori ūmūrire, Galilea macā Judas cāa, to birora ūiri, bojoca cāre cāja ca tuo ūnūjeero ūimiupi. ūucā cū cāre jīa ūcācāupi. To biro cāja ca ūiirora, cāre ca ūnūmiricarā ūaa bate peticoupa.

38 “Mecā peera, anijare to birora cājare ūacāna,” mājare yū ū wede majio. ūcājare piticāna! Ano ca ūiirije bojoca cāja ca dotirije to ca ūiijata, peticoaruci.

39 Úmureco Pacu cū ca dotirije to ca ūiijata docare, do ūiilo pee māja tii ametu ūucā majitirucu. Bojoca catiya, Úmureco Pacu menara māja ameri quēecā ūiire —cājare ūupi Gamaliel, cā mena macārā wiorāre.

To biro cū ca ūiirije mena, cū mena macārāre cāja ca ūtogeña wajoaro ūiupi.

40 To biri Jesúus buerāre ūo cojo, cājare bape yapano, “Jesúus yee maquēre wede nemoticāna,” cājare ūupi. Jiro cājare piticāupi.

41 Jesúus buerā pea, ūparā pāto ca ūiiricarā ūiti waara: “Jesúus yee quetire mani ca wederije ūori, manire cāja ca ūaperō manire ūimi Úmureco Pacu,” ū ūjea ūicā ūiti waupa.

42 To cānacā ūmūra, Úmureco Pacu yaa wiipu, ūijeripu, bojocare bue, Jesúus'ra Mesías ca ūigu yee maquē añurije quetire wede, ūicā ūiirucuupa.

6

Ca pade nemoparāre cāja ca bejerique

¹ Tii cūmarire Jesús yee quetire ca tuo nñuñeerā pau nii nñuña waama ñirā, griego bojoca pee, hebreo bojocare:

—Jāa yee wederā romiri ca manu jāmua bii yai ecoricarā griega romirire, manire cāja ca tii nemorijere baarique dica woorā, “Añuro cūjare tiitima” —yī wede pai jāo waupa.

² To biri Jesús buerā p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituario ca niiricarā pea, niipetirā Jesucristore ca tuo nñuñeerāre neori, o biro cūjare ñiupa:

—Jāa Jesús buerā ca niiricarā, baarique bato coterugarrā, Úmureco Pacu yeere jāa ca wede yerijāaro añuti.

³ Jāa yaarā, m̄ya majuropeera m̄ya mena ca niirāre, “Anijarā añuma” m̄ya ca ñirā, ca majirāre, Añuri Yeri ca c̄uorāre, jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituario ca niirā uñua tee paderiquere ca tii niiparāre cājare amaña.

⁴ Jāa pea, juu bue, Úmureco Pacu cā ca ñirijere bojocare wede, jāa tiicā nñuña waarucu —cājare ñiupa.

⁵ To biro cāja ca ñiro, niipetirāp̄ura “To biora mani tijaco” ñi, b̄uarop̄ura díamacū t̄agoeña tutua, Añuri Yeri c̄o, ca biigā Esteban're, Felipere, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, to biri Antioquía macā Nicolás, juguero peera judíos yee peere ca tii nucā b̄uarucuricure, jāoupa.

⁶ Cājare beje yapano, Jesús buerā p̄atop̄a cājare jee waaupa. Cāja pea Úmureco Pacure cājare jāi boja, cāja amori mena cājare ñia peo, cājare tiíupa.

⁷ Úmureco Pacu yee queti pea b̄uaro jañuri jeja nucā waaupa. To biri Jesús yee quetire ca tuo nñuñee waarañ pau jañuro nii nñuña waaupa Jerusalén're. Ñucā paipu cāa, pau Jesús yee añurije quetire tuo nñuñeeupa.

Esteban're cāja ca ñeerieque

⁸ Esteban, Úmureco Pacu añuro cā ca tiirije, cā ca yeri tutuarije c̄uocāri, bojoca watoare ca ia ñaaña maniri wāmeri tii bau nii niiupi.

⁹ Jīcārā nea poo juu buerica wii, Pade Coteri Maja Ca Amet̄uaricarā, ca wāme c̄utiri wii macārā, jīcārā Cirene, Alejandría, Cilicia, to biri Asia yepa macā macāri macārā mena, Esteban mena ameri tuti jāo waaupa.

¹⁰ To biro ñi pacarā, Esteban're do biro pee cāre ñi amet̄ua nucā majitiupa, Añuri Yeri cā ca majoriye mena cā ca wedero macā.

¹¹ Do biro ñi majitima ñirā, jīcārāre wapa tiiupa, watoara, “Moisés cā ca doti cūruriquere, Úmureco Pacure, Esteban ñañarije cā ca ñi tutiro jāa tuoñawu,” cāja ñijato ñirā.

¹² To biro cāja ca tiiricarā niiri, bojocare, bojocare ca jāo niirāre,* doti cūruriquere ca jāo buerāre, cājare wede mecio peticā cojoupa. To biri Esteban're ñuña nea poo, cāre ñee, ñparā cāja ca nea poorop̄a cāre amicoaupa.

¹³ Ñucā yeera, “Ania Moisés cā ca doti cūruriquere, to biri ati wii Úmureco Pacu yaa wii ca ñañarije maniri wiire ñañaro ñi yerijāati majuropeecāmi.”

¹⁴ Ñucā Jesús, Nazaret macā, ati wii Úmureco Pacu yaa wiire cōacā, mani ca tii niirije Moisés manire cā ca cūruriquere wajoacā, tiirucumi' cā ca ñirijere jāa tuoñawu,” ca ñi dito wedejāa nemoparāre amaupa.

¹⁵ To cōrora ñparā,† to ca duwirā niipetirāp̄ura, Esteban're ñarā, Úmureco Pacu p̄ato macāre biro cā ca diámacū c̄utiro ñaupa.

* **6:12** Ancianos. † **6:15** Sanedrín. Hch 6.13.

Esteban cā ca wederique

1 To cōrora paia wiogu peo o biro cāre ī jāiñiaupi:

—¿Año mure cāja ca wedejāarije díamacāra to niiti? —īupi.

2 Cā peo o biro ī yueupi:

—Yu yaarā, yu pacāa, yere taoya. Mani Umareco Paca do biro ca tiiya manigū, mani fūcā Abraham're, Harán pee cā ca niigū waaparo jāguero, ména Mesopotamiapara cū ca niiro cāre baua eari,

3 “Mu yaa yepare, mu yaarāre witi weori, mure yu ca īñopa yepapu waagūja,” cāre īupi.*

4 To biri caldeos yaa yepare witiri, Harán yepa pee niigū waaupi. Toopu cā ca niiro, cā pacu cā ca bii yairo jiro, Umareco Paca ati yepa, mecūre mēja ca niiri yepare, cāre ami dooupi.

5 To biro cāre tii pacagu, ati yepare cā yee ca niipe cāre tiicojo, ñucā jīcā tabe ḥnoacā cā ca niipa tabe ḥnora cāre tiicojorucu, tiitiupi. Biigapu, “Mure yu tiicojorucu mu ca bii yairo jiro mu pāramerā yaa yepa ca niipere biro īgu,” cāre īupi, ména Abraham tii tabepura cā ca puna mani pacaro.

6 Ñucā Umareco Paca o biro cāre īupi: “Mu pāramerā ca nii nānua waara, cāja yaa yepa ca niitirope ape yepa macārāre biro niirucuma, cuatrocientos cāmari peti pade coteri majā nii, ñañaro tii eco, cāja ca bii niiparopare.

7 Yu peo cājare ca pade doti eperāre ñañaro cājare yu tiirucu. Jiro mu pāramerā tii yepare witi weori, ati yepapu yere tii ñucā bāorucuma,” īupi Umareco Paca Abraham're.[†]

8 Umareco Paca, Abraham're, “O biro mani tii niirucu,” cāre cā ca īrijere ca bii īñorije to niijato īgu, jeyua quejero yepare wide taatiriquere[‡] cāre tii dotiupi. To biri cā macā Isaac cā ca bañaro jiro jīcā amo peti, ape amore itiaga penituario ca niiri rāmāri ca nii waaro, cājeyua quejero yepare wide taaupi. Ñucā Isaac cāa cā macā Jacob're to birora tiiupi. Jacob cāa to birora tiiupi, cā puna Israel macārā phā amo peti, dāpore phāga penituario niiri poogaari ca niiparā pacāa cāare.

9 “Anija Jacob puna mani ñicā jāa ca niiricarā cāja bai Josére īa tutiri, pade coteri majure biro cāja ca noni cōagure, Egiptopu cāre ami waupa. To biro cāre cāja ca tii pacaro, Umareco Paca peo cā menara niiri,

10 niipetirije cā ca tagoeñarique pairijere cāre tii nemo ametēneupi. To biro tii, bāaro ca majigu cā ca niiro cāre tiri, Faraón, Egipto macā upu, Josére Egipto macārā wiogu cā ca niiro, ñucā upu cā ca niiri wiire ca dotigu cā ca niiro cāre tiiupi.

11 “Tii tabere, Egiptore, to biri Canaán yepare aua nii, ñañaro tamāorique nii, biiupa. To biri mani ñicā jāa niiquíricarā peo cāja ca baape ḥno cōoticāupa.

12 Jacob, “Egiptore baarique niijato,” cāja ca īrijere tōri, cā puna, mani ñicā jāa niiquíricarāre toopu cājare tiicojo jāoupi.

13 Jiro cāja ca waa nemoro, José peo cā jūwā jāarire cāre cāja ca majiro tiiupi. To biri Faraón peo Josére “Tii pooga macā niijapi,” īi majiupi.

14 Tee jiro José, cā pacu Jacob, cā puna niipetirā, setenta y cinco bojoca ca niirāre, Egipto pee cājare jee doo dotiupi.

15 To biro biima īgu, Egipto yepapu niigū waaupi Jacob. Toopu bii yaiupi. Ñucā cā puna, mani ñicā jāa niiquíricarā cāa, tii yepapura bii yaiupa.

16 Jacob niiquíricu cā ca bii yairo cā upari niiquíriquere Siquem'ph amí waa, Abraham, Hamor punare cā ca wapa tiirica majā opepu cāre yaacōaupa.

* 7:3 Gn 12.1.   † 7:7 Gn 15.13, 14.   ‡ 7:8 Circuncisión.

17 "Umareco Paca Abraham're, "To biro yu tiirucu," cā ca ūrica cuu ca ea nūnua waaro, Israel yaa pooga macārā Egipto yepapu niirā pa bojoca būupa.

18 To biro cāja ca biiri cāmarire, Josére ca majitig, Egipto yepare wiogu jāaupi.

19 To biro cā pea, mani yaa pooga macārāre ū dito, mani ūicā jāare ūñāraro cājare tii epe, cāja puna wāma ca bauarā cāare īa nūnuee dotiti, cāja ca bii yairo tiipi.

20 To biro cājare cā ca tiiri cuurena bāaupi Moisés. Umareco Paca cā ca ū biijejagu añugu niiupi. Cā pacua pea itiarā muipūa peti cāja yaa wiira cāre majō niiupa.

21 Jiro cāre jārema ūima ūirā, diapu cāja ca poo yuu cojogure, faraón macō cāre amiri cō macā majuro peere biro cāre majoupo.

22 To biro cō ca tiiri cā niiri, Egipto macārā yee majiriquere bue majio ecori, cā ca wederije, cā ca tiiri je cāare bāaro ū bayi, niipetirije ca tii maji petigū bii maja nūcāupi Moisés.

23 "Cuarenta cāmari cāogu, cā yaarā israelitas're: "Ca ūagu waape niiucu," ūiupi Moisés.

24 Cājare ūagu waagu, jīcā Egipto macā, jīcā cāja mena macāre ūñāraro cā ca ūlari, cāre camotagu waama ūigha, Egipto macāre quēe jīacāquipi.

25 "Cā jāori, 'Umareco Paca marire ametēnerucumi,' ū tāgoenñārucuma yu yaarā," ū tāgoenñāmiupi Moisés. Cāja pea to biri wāme tāgoenñatiupa.

26 Ņucā ape rāmu cā yaarā pāarā israelitas wado cāja ca ameri quēe niiro ūlari, añuro cāja ca niiro tiirāgama ūigha, "Muja jīcā majara muja nii, ḥnee ūlāraro muja ameri tiiti?" cājare ūiupi.

27 To biro cā ca ūrora, cā mena macāre ca quēe niijāgu pea, Moisés're tumicōa cojo, o biro cāre ūiupi: "Ṅiru jāare ca dotipu, jāare ca ūa bejepu, māre cā tuijāri?

28 ḥNamica, egipcio bojocare mu ca jīajārore birora, yu cāare jīarāgu mu tiiti?" cāre ūiupi. §

29 To biro cāre cā ca ūrijere tuo uwima ūigha, Madián yepapu duticoaudi Moisés. Tii yepapure ape yepa macāre biro niirucuapi. Toopu ūiupi, pāarā puna cātiupi.

30 "Cuarenta cāmari jīro, ca yuca maniri yepa Sinaí ūtāgu pāto, jīcā Umareco Paca pāto macā, yucāgu ca pota cātiricā ca ūlarije watoapu cāre baua eaupi.

31 Moisés pea to biro ca biirijere ūagu, ūa ucuacoa, añuro ūa quenorāgu pāto jañuro waa nūnua waagu. Umareco Paca o biro cāre cā ca ūro tuo upi:

32 "Yu, mu ūicā jāa Umareco Paca yu nii. Abraham, Isaac, Jacob jāari Umareco Paca yu nii," cāre ūiupi.* To biro cāre cā ca ūro tuo upi, cāpea uwi nana yai waama ūigha, ūa cojori méé biicāupi.

33 To biro cā ca biiro, Moisés're o biro cāre ūiupi Umareco Paca: "Mu dāpo jutie tuu weeya. Mu ca nucūri yepa ca ūñārarije maniri yepa nii."

34 Yu yaarā Israel yaa pooga macārā Egíptopu ca niirā, ūñāraro cāja ca biirijere ūa, 'Ūñāraro peti mani tamāocā anore niirā,' cāja ca ūrijere yu tuo, to biro cājare ametēnerāgu yu duwi doojāwu. 'Dooya. Ņucā Egíptopura māre tīcojogu doogu yu tii,' "cāre ūiupi Umareco Paca.†

35 "Ani Moisés, "Ṅiru jāare ca dotipu, jāare ca ūa bejepu, māre cā tuijāri?" cāja ca ūa junaricārena ūicā, Umareco Paca pea cājare ca ametēnenepu, cājare ca

juo niipu, cāre tiicojoupi Umareco Pacu puto macā, potagu ca īāricu watoapu ca baua earicu cū ca doti tutuarije jħoři.

36 To biri Moisés'ra tii yepare ca īā ūnaña manirije tii bau nii, Dia Pariya Ca Jūari yaare juo tħa, īucā ca bopori yepapu cāre cuarenta cāmari peti ca īā ūnaña manirije tii bau nii, ca tiiricura, mani īicā jāa niiquīricarāre cājare jħo witi nucāupi.

37 Īucā cāra, israelitas're: "Maju watoare jīcā cā yee quetire wede jħugueri maju yure biro ca biigħu cā ca nii earo tiirucumi Umareco Pacu, cāre muja tuo nuna jeerucu," cājare liupi.[‡]

38 Īucā ani, Moisés'ra, ca yuċu maniri yepapu Israel bojcare jħo niiga, Umareco Pacu puto macā, Sinaí buuropu niiga cāre cā ca īirijere, mani īicā jāa peere wedecojo niiupi. Īucā cāra, catirique maquē wederiquere Umareco Pacu cā ca tiicojorije cāre ūneupi, manipur cā ca wede ametħanepere.

39 "Mani īicā jāa niiquīricarā pea, cājare cā ca wederijere tuo nuna jeerugati, teere tuo juna, īucā Egipto peera tuacoarugaga.

40 To biri: "Jäguēa, manire ca jħo waparāre quenoñā. Ani Moisés, Egiptopu mani ca niiro manire ca jħo witimircu cāre mani majiti. Do biro peti biicābumi doċa," liupi Aarón're.[§]

41 To biro īicāri jīcā weċċu macāre biigħu weeri, waibacħrā jīa, cāre tiicojo nacā bħo, boje rħamha queno peo, tii ujea nii niiupa, cāja majuropeera cāja ca quenorica.

42 Ate jħoři Umareco Pacu, cājare camotati, umareco tuti macārā ūnocōarena cāja ca tii nacā bħoro cājare liupi. O biirijera īi owarique nii Umareco Pacu yee quetire wede jħugueri maja cāja ca owarica pūeuropu:

"Israelitas, iħmija, ca yuċu maniri yepapare cuarenta cāmari peti niirā, oveja jħari jħo juti aħnu mħene, muja ca cħorijere tiicojo, yure muja tii nucā bħo niiri?

43 "Muja tiitiwa. To biro tii nucā bħoriaro u, jäguē Moloc peere cā yaa wii menara cāre pħażja waarucu, īucā jäguē Refán yu u ūnocō cāre to birora tii, īi nacā bħoragarā muja majuropeera muja ca weericarārena tii nucā bħo, muja tiicōna niiwħu. To biri Babilonia õ peepu mujare yu tiicojo bateċārūcu," īi.*

44 "Mani īicā jāa ca bopori yepare niirā, Umareco Pacu, bojoca watoare cā ca niirijere ca bii īñori wiire, Moisés're, "Maju ca īarica wiire biiri wii tiyya," Umareco Pacu cāre cā ca īirica wiire biiri wii cā ca īirica wiire cħoupa.

45 Mani īicā jāa pei tii wiire neeri jiro, ape poogaari macārā yaa yepare Umareco Pacu cājare tiicojorugħu, cāja ca īa cojorora cājare cōa wiene, cā ca tiiri yepare Josué cājare cā ca dotti niiro mena ēmarā, cāja menara tii wiire ami nuna waawa. David cā ca niiri cuupu, tii wii toora niicāupa.

46 David pea, Umareco Pacu aħnuro cā ca tiirijere bħa eaupi. To biri, Jacob cā ca tuo nuna jeerica Umareco Pacu yaa wiire quenorugħu cāre jāiupi.

47 Biigħu, Salomón'pħu quenoquñi upi Umareco Pacu yaa wiire.

48 Umareco Pacu atti umareco niipetiropare Ca Doti Niigħa, bojoca cāja ca quenorica wiijeri unorena niitimi, ca biipere wede jħugueri maju cā ca īiricarore birora:

49 "Umareco quejeroa, yu ca dotti duwiri cūmuro nii. Ati yepa pea yu dappori yu ca u ta cūuri tabe nii. ¿To docare do biri wii u noo pee yure mħaja queno bojarati? ¿Noo pee yu ca yerijāa niipa tabe to niroti?"

50 ¿Ate niipetirije yu, yu ca tiirique méé to niiti?" īimi Upu.[†]

* 7:37 Dt 18.15.   § 7:40 Ex 32.1.   * 7:43 Am 5.25-27.   † 7:50 Is 66.1-2.

51 „¡Muja pea ca ametæene nucā pairā, Umareco Pac̄re ca majitirāre biro amoperi cāti, yeri cāti, muja bii! To cānacā tiira, Añuri Yerire muja junacā. Muja nūcā jāmuua niiquíricarāre birora muja biicā.

52 Muja nūcā jāmuua niiquíricarā, niipere Umareco Pac̄ yee quetire wede jugueri majure, ¿ñañaro cāja tiitupari? Ca ñañarije manigā cā ca doopere ca wede jugueri dooricarāre, cājara jīa bateupa. Mecāra yua, ca ñañarije manigāra ca dooricarena, muja pea cāre wedejāa, jīa cōa, muja tii yerijāa.

53 Muja, Umareco Pac̄ pāto macārā menap̄u doti cūriquere ca ñeericarā, teere muja tii nūnuejeti tee cāare” —cājare ūupi Esteban.

Esteban cā ca bii yairique

54 Atere tuorā, cāja upire baca dāpo tuuri nucārip̄u ajiaupa Esteban menare.

55 Esteban pea, Añuri Yerire cāo ametæene nucācoa, umareco pee īa māene cojoga, Umareco Pac̄ cā ca boe baterijere, nūcā Jesús, Umareco Pac̄ díamacā nūnā pee ca nucūgare, īaupi.

56 To cōrora o biro ūupi Esteban:

—¡ñañā, Umareco tuti pāa nucācoa! ¡Ca Nii Majuropeegu Macā Umareco Pac̄ díamacā nūnā pee ca niigare yu īa! —cājare ūupi.

57 Cāja pea buaro acaro bui, cāja amoperire paa biato, tiicāri, to ca niirā niipetirāp̄ura ūmaa nea poori cāre ñeeupa.

58 Cāre ñee, macā tujarop̄u ami witi waari, ātā mena cāre dee jāo waupa. Cāre ca wedejāarā pea, jīcā wām̄u Saulo ca wām̄e cātigare, cāja juti jotoa cāja ca jāñarijere cote dotiupa.

59 Cāre cāja ca deero watoara, o biro ūju bueupi Esteban:

—Wioḡu Jesús, yu yerire ñeeña —ūupi.

60 To biro ūjñaanuu waa, o biro ūj acaro buiupi: “Wioḡu, o biro ñañaro yare cāja ca tiirijere cājare acoboya.” Atere ūj yapanoḡra, bii yaicoaupi Esteban.

8

1 Saulo cāa, toora Esteban're cāja ca jīaro, “Mee añuro tiima,” ūj cote niiupi.

Jesús yaarāre Saulo cā ca nūnuerique

Tii rūm̄ara Jerusalén macārā Jesucristore ca tuo nūnuejerā menare ñañaro tiirāgarā, cāja ca nūnuejere bii jāoupa. To biri niipetirā Judea, Samaria yeparip̄u waa batocoupa. Jesús buerā ca niiricarā wado ametæupa.

2 Jicārā um̄ua ca bojoca añurā, Esteban niiquígare buaro otí, cāre yaa cōa, tiicā yerijāa waupa.

3 Saulo pea wijjeri cōro waari Jesucristore ca tuo nūnuejerāre cāja yaa wijjerip̄ura, nomia, um̄uare ñee, wee nūnua waari, cājare tia cūu doti niiupi.

Felipe Samariare añurije queti cā ca wederique

4 Jerusalén ca niimiricarā ca waa batericarā pea, noo cāja ca waari taberi cōro añurije quetire wedecā nūnua waaupa.

5 Felipe pea, Samaria yepa pee waari, ca nii majuropeeri macāre Jesús yee quetire cājare wede jāo waaupi.

6 Felipe cā ca ūrijere tuo, ca īa ñaañā manirije cā ca tii bau niirijere īari, paú bojoca cā ca wederijere añuro tuo nūnuejeeupa.

7 Paú bojoca ca wātāa jāa ecoricarā ametæene eco, wātāa cājap̄ure ca niirā, cājare witi waarucurā buaro acaro bui, nūcā paú ca buuricarā, nūcā yuriri cāa catio eco, biiupa.

8 Ate jāori, tii macāre buaro ujea niirique niiupa.

Simón cūmu

9 Tii macāre niiupi jīcā, mee, jagueropura cūmu niiri ca nii majuropeegare biro biicāri, Samaria macārāre ca ū dito epe niirucuricā Simón ca wāme catiga.

10 To biri niipetirā, ca nii majuropeerā, ūucā ca nii coterā cāa, cā ca ūrijere añuro cāre tuo nānajeeri, “Ania Úmureco Pacu cā ca yeri tutuarije niimi,” cāre ū nucā buorucuupa.

11 Cūmu cā ca niirije mena paū cūmari cūjare cā ca ū dito niiro macā, cā ca ūiore biro cāre tii nānajeerucuupa.

12 Felipe, Úmureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquē, to biri Jesucristo yee añurije quetire cā ca wederije peere tuo nānajeema ūrā, umua, nomia, uwo coe dotiupa.

13 Ņucā Simón cūmupura, Felipe cā ca wederijere tuo nānajehee, uwo coe dotiri jiro, ca ū ūaaña manirije Felipe cā ca tii bau niirijere ū ūjea niiri, cāre camotatiri méé cāre bapa cāti yujuupi.

14 Jesús buerā Jerusalén ca niirā, Samaria macārā Úmureco Pacu yee quetire cāja ca tuo nānajeerijere queti tuo, Pedro, Juan're cāja puto pājare tiicojoupa.

15 Cāja pea toopu earā, Samaria macārā Cristo yee quetire ca tuo nānajeericarā Añuri Yerire cāja ūejato ūrā, cājare juu bue bojaupa,

16 ména, jīcā uno peerena Añuri Yerire cājapare cā ca ūajāa ūucā eatirique ca niiro macā. Wiogu Jesús wāme mena wado uwo coe ecoupa ména.

17 To biri Pedro, Juan, cāja amori mena cājare ūia peo, Añuri Yerire cājapare cā ca ūajāa ūucā earo cājare tiuipa.

18 Ņucā Simón pea Jesús buerā cāja amorire bojocare cāja ca ūia peorora, Añuri Yerire cāja ca dooro cāja ca tiirijere ūari, wapa tiirica tiiri cājare tiicojo,

19 o biro cājare ūipi:

—To biro tii majiriquire yu cāre tiicojoya, niipetirā yu amori mena yu ca ūia peorā Añuri Yerire cāja ca ūeepere biro ūrā —cājare ūipi.

20 To biro cā ca ūiro tuogu, Pedro pea o biro cāre ū ūupi:

—Úmureco Pacu wapa maniro cā ca tiicojorijere mu ca wapa tii amiragarije wapa, mu yee wapa tiirica tiiri mu menara ūñaro to tii yaio ecocājato.

21 Jāa ca majiriye unore ca cāopu méé mu nii mua. Úmureco Pacu ca ūaro, mu yeri añuti majuropeecā.

22 Ate ūñarije mu ca cāorijere to cōrora tii yerijāari, Úmureco Pacu jāiñā. Ape tabera o biirije mu ca ūgoeñarijere mure acobocābocumi.

23 Yu ca ūajata, ūñarije wado ūgoeñā, ūñarije pee wadore tii nānjeecā yai waa, biirique wado mure niicā —cāre ūipi Simón cūmure.

24 To biro cā ca ūiro tuogu, o biro cāre ū ūupi Simón:

—Mujara Úmureco Pacu yare jāi bojaya, ano yare muja ca ūrijere jīcā wāme uno peera yare ca biiticāpere biro ūrā —cājare ūipi.

25 Pedro, Juan, Jesús cā ca tiirijere cāja ca ūariquere wede, Úmureco Pacu wederiquere cājare bue, tii yapanorā, Jerusalén pee tuacoaupa. To biro bii, tua ūñua waara Samaria yepare ca niiri macāri paū macāripure añurije quetire cājare wede, ū ūñua waaua.

Felipe, Etiopía macāre añurije queti cā ca wederique

26 Ate jiro jīcā Úmureco Pacu puto macā o biro ūipi Felipere: “Jōcā jiro macā ūñua peere, Jerusalén mena Gaza pee ca nii bua waari maa, ca yucu manirije yepare ca nii waari maare waagjā,” cāre ūipi.

²⁷ To biro cā ca ūiro tao, waacoaupi Felipe. Too waa nənəha waagħu bħa eaupi jīcā Etiopía macā, tii yepa macārā wiogo Candace ca wāmē cūtigo yee wapa tiirica tiirire īa nənəjerejri maju ca niigħure. Cā pea Jerusalén'pu, Ūmureco Pacare ca īi nacā bħoġa earicu niupi.

²⁸ To biro bii tua waagħu, cā tunurica caballoa cāja ca tħāri coropu duwiri, Ūmureco Pacu yee quetire wede jaġueri maju Isaías cā ca owariquere bue nənəha waauapi.

²⁹ Añuri Yeri pe a biro ūiupi Felipere:

—Ii coro, ca tunuri coro puto jañuro waagħija —ūiupi.

³⁰ To biro cā ca ūiro Felipe tii coro putoacā eagu, Etiopía macā pea Isaías cā ca owaquŕica pūurore cā ca bue nənəha waarijere tħor, o biro cāre īi jāiħaupi:
—¿Too mu ca buerijere mu tħo puoti? —ūiupi.

³¹ To biro Felipe cā ca īi jāiħaro:

—Jīcā u no peera yare cāja ca wede majioro cōro, do biro tiicāri ya tħo puobogajati? —cāre īi yħaupi.

To biro īi, Etiopía macā pe a cā puto Felipere ea jāa dotiupi.

³² Etiopía macā cā ca bue nənəha waarije pe a biro īi owareque niiupi:
“Jīcā ovejare biro, cāja ca jīapa tabepu ami waa ecowi. Jīcā ovejja macāre cāja ca poa juaro, cā ca acaro buiħiżżeरe birora wederucu, tiitħiwi.

³³ Nāħaro tii epe ecowi. Nāħaro cāre ca tiirāre nāħaro cājare tiitħiwi. ¿Niru pee cā ca bii jħo dooriquere cā wede peotibogajati? Ati yepare cā ca cati niimirije ēma ecocoawu,” ca ūrijere bue jāħaupi.*

³⁴ Etiopía macā pe a Felipere o biro īi jāiħaupi:

—Yare wedeya petopħura. ¿Atera, nūru pee cā ca biipere cā ūiupari Isaías? ¿Cā majuropeera cā ca biipere ūiupi cā ūiupari? ¿Apipu cā ca biipere ūiupi pee cā ūiupari? —cāre īi jāiħaupi.

³⁵ To biro cāre cā ca īi jāiħaro, Felipe pe a cā ca bue nənəha dooriquere cāre wede jħo waa, añurije queti Jesús yeepu cāre wede yapano eaupi.

³⁶ To waa nənəha waara, jīcā tabe oco ca niiri tabe eagħura, o biro ūiupi Etiopía macā, Felipere:

—Iaħna, anore oco nii. ¿Ca bii camotarije u no to niibogajati yare mu ca uwo coejata? —cāre ūiupi.

³⁷ To biro cā ca ūiro:

—Mu yeri niipetiro menapħra mu ca tħo nənħejjata, mħare yu uwo coe maji —cāre ūiupi Felipe.

To biro cā ca ūiro:

—Jesucristoa, Ūmureco Pacu Macāra niimi; cāre yu tħo nənħjee —cāre īi yħaupi.

³⁸ To biro īi, cāja tunuricare tua nacā doti, cāja pħarapħra duwi nāħanċā, diapu wau wia waa, Etiopía macāre uwo coeupi Felipe.

³⁹ Cāre uwo coe yapano, cāja ca maa nacāri tabera, Ūmureco Pacu yħa Añuri Yeri pe a Felipere amicoaupi nūcā. Etiopía macā pe a pħati cāre īa nemotiu yua. To biro bii pacagu, bħaro ujea niirfque mena waacā nənəha waauapi.

⁴⁰ Felipe pe a, Azoto cāja ca ūiupi nii yerijħaupi nūcā. To ca niiri macāri cōro añurije quetire wede nənəha waagħu, Cesarea macāpħi wede eacoaupi.

* ^{8:33} Is 53.7-8.

1 Ména Saulo pea, Jesucristore ca tuo nñanjeeräre yerijäari méé jïarüga nñanjeerära, paia wiogü pütopü eari,

2 cäre cä ca doti cojori püurorire "Yare owa bojaya" cäre ii jäigü eaupi, Damascopü nea poo juu buerica wíijeripa, Wämä Maa maquëre ca tuo nñanjeerä, nomia, umäare, cäjare ama buari, Jerusalén'pu cäjare ami waagüda lïgu.

3 Teere tii yapano, waagü, mee Damasco macäre ea waagü doogü cä ca biiro, ca niiro tñjarora umärecopü ca doorije buaro ca boe ajiyaarije cä wejare boe ñaacümu eaupe.

4 To biro ca biiro Saulo, yepapü ñaacümu waagü:

—Saulo, Saulo, ¿nee tiigü yare mu nñaneti? —cäre ca ñirijere thoupi.

5 To biro ca ñirijere thöri:

—¿Wiogü, ñiru mu niiiti? —ii jäinñaupi. To biro cä ca ñiro, too ca wederije pea:

—Yha Jesús, ñañaro mu ca tiirüga nñanjeegüra ya nii. Mu majuropeera potagare natë puagüre biro tiigü mu tii —iiupi.

6 Cä pea nanagüra buaro uwirique mena o biro iiupi: "¿Wiogü, ñee yu ca tiiro mu booti?" cäre iiupi. To cä ca ñiro Jesús'pea: "Wämü nucäri, macä pee piya waagüja. Toopü mu ca earo, mu ca tiipere mure wederucuma," ii yueupi.

7 Saulo mena ca waaricarä pea, bojoca bauti pacaro ca wederijere thöri, buaro uchäa uwirära tua nucäupa.

8 Jiro, Saulo wämü nucä, cä capere ïa pâaghü, ïaticäupi. To biri cä amoripü ñee, Damascopü cäre amicoaupa.

9 Tii macäre itia rümü peti ïati, baati, jiniti, bii niiupi Saulo.

10 Damascore niiupi jïcä Jesucristore ca tuo nñanjeegü, Ananías ca wämé çatigua. Quëñagüre biro cä ca bii oto wetiropü, Wiogü cäre baua eari, o biro cäre iiupi:

—¡Ananías! —iiupi.

To biro cä ca ñiro:

—Anora yu nii Wiogü —cäre iiupi cä pea.

11 To biro cä ca ii yuearo, o biro cäre iiupi Wiogü:

—Wíijeri caa, Diámacü Maa ca wämé çatiri maapü, Judas yaa wiipü waari, "¿Tarlo macä Saulo ca wämé çatigua cä niiit?" ii jäinñaupi. Juu buegü tiimi.

12 Quëñaricarore biro bii oto weti waagü, jïcä Ananías ca wämé çatigua, cä pütopü jää eari, ñucä cä ïajato lïgu cä amorí mena cäre ca ñia peo ea nucägure ïami —cäre iiupi.

13 Teere thogü, o biro iiupi Ananías:

—Wiogü, paü cä yee maquëre, ñucä mu yaarä ca ñañarije manirä Jerusalén ca niiräre, niipetirije ñañaro cäja ca biiro cä ca tiirijere yare wederucuma.

14 Mecära ano pee doojapi, mu wämere ca ii nucä buorä niipetiräre, paia wiorä cäja ca doti cojoro mena tia cüurica wiipü cäjare jee waarüga —ii yueupi.

15 To biro cä ca ñiro, Wiogü pea o biro cäre iiupi ñucä:

—Waagüja. Bojoca, ape yepari macäräphre, ñucä cäja wioräre, to biri israelitas bojocare, yu yee quetire ca wede yujupü yu ca ami dica woojäga niimi.

16 Yü yee jüori, buaropüra ñañaro tamhäoriquere cäre yu ïñorucu —iiupi Ananías're.

17 To biro cä ca ñiro tuo, Saulo cä ca niiri wiipü waacoaupi Ananías. Cä pütopü jää ea, cä amorí mena cäre ñia peo, o biro cäre iiupi:

—Yu yee wedegü Saulo, Wiogü Jesús, maa mu ca dooro mure ca baua earicü, ano mu pütopü yare tiicojöjäwi, ñucä ïa, Añuri Yerire boca ami, mu ca biipere biro lïgu —cäre iiupi.

18 To biro cāre cā ca ūirora wai nātāre biirije cā capepēre ca niirique ca ūnarora, añuro ūicoaupi ūucā Saulo. To cōrora wāmū nācā, uwo coe ecoupi.

19 Jiro, baa, upu tutua, biicoaupi ūucā Saulo. To biro bii cati, Damasco macārā Jesús yee quetire ca tao nānājeerā mena jīcā ūamari niupi.

Damascore Jesús yee quetire Saulo cā ca wederique

20 Jiro Saulo cāja ca nea poo juu bueri wiijeripu, “Jesús ūmureco Pacā Macāra niimi” ūi wede jho waupi.

21 To biro cā ca ūi wedero ca tñorā niipetirā do biro pee ūi majiticā, o biro ūi jāñarucuupa:

—¿Ania Jerusalén'pu Jesús're ca tao nānājeerāre ca ūiaruga nānājeerucujāgu méé cā niiti? ¿Ano macārā cāare ūne waari, paia wiorāpūre tiicojorugā ca dooricā méé cā niiti? —ameri ūupa.

22 Saulo pea cājare cā ca wederije cōrora ñoo pee jañuro uwiricaro maniro cājare wede nānāwa waa, “Jesús ūmureco Pacā cā ca tiicojoricura niimi”* cā ca ūirije mena Damasco macārā judíos're, do biro pee cāja ca ūi majitiropu cājare tiicāupi Saulo.

Judíos're Saulo cā ca dutirique

23 Paú ūamari jiro judíos, Saulore ūiarugārā ameri wede peniupa.

24 Cā pea teere queti tñoupi. Cāre ūiarugārā, ūnamiri, ūmurecori tii macāre witi waarica joperi cōrorena cāre cūmurucuupa.[†]

25 To biro cāre cāja ca tiirugarijere majiri, Saulo cā ca wederijere ca tao nānājeerā pea, pūuwāpu cāre jāari, ūnamira tii macāre cāja ca wee camota amojoderica tñidupura cāre yoo duwiocā cojoupa. To biro bii, duticoaupi Saulo.

Jerusalén'pu Saulo cā ca earique

26 Saulo, Jerusalén'pu eagu, Jesús're ca tao nānājeerā mena niirugamiupi. Cāja pea niipetirāpura cāre uwi jañuupa. “Bii ditogu biimi. Jesús're ca tao nānājeegu méé niicumí,” cāre ūi uwi tñgoefiari.

27 To biro cāja ca ūi pacaro, Bernabé pea, Jesús buerā pātopu cāre ami waaupi. Toopu cāre ami ea, “Maapu, Wiogu Jesús cāre cā ca baua earo cā ca ūariquere cāre cā ca wederiquere, Damascopu Jesús yee quetire uwiricaro maniro cā ca wederiquere, yāre wedejāwi ani Saulo,” cājare ūi wedeupi Bernabé.

28 O biro bii, cāja mena Jerusalén macāre tuari, ape tabe pee waacoarucu, uwiricaro maniro, Wiogu Jesús yee quetire wede,

29 judíos, griego ca wederā mena wede peni, tutuaro mena cājare wede majio, tii nūupi; cāja pea cāre jīacārugaupa.

30 Jesucristore ca tao nānājeerā pea to biro cāre cāja ca tiirugarijere majiri, Cesareapu cāre ami bāa waa, Tarso pee cāre tiicojocā cojoupa.

31 To cōrore Jesucristore ca tao nānājeerā, Judea, Galilea, to biri Samaria yepari macārā niipetirāpura añuro jīcāri cōro nii, ūmureco Pacā yee quetire buaro jañuro tñgoefiā bayi, bii māa nācā nānāwa waa, Wiogure añuro tii nācā buorique mena, Añuri Yeri cā ca tii nemoro mena, paú Jesucristore ca tao nānājeerā nii nānāwa waupi.

Eneas're Pedro cā ca catorique

32 Pedro, Jesucristore ca tao nānājeerāre ca ūa yuju waarucugu niiri, Lidapu ca niirā Jesucristore ca tao nānājeerā cāre ūagu waupi.

* **9:22** Mesías, Cristo.   † **9:24** Vigilar o esperar.

33 Toopare b̄a eaupi jīcā, Eneas ca wāme cātigu, b̄uucāri waari méé, jīcā amo peti, ape amore itiaga penituarō ca niiri cāmari peti, cāni pejarica tabepa ca peja yai waagare.

34 Cāre o biro ūupi Pedro:

—Eneas, m̄a ca diarique cātirijere Jesucristo m̄are ametueenemi. Wāmu nucāri, m̄a ca pejaritore quenoñā —cāre ūupi.

To biro cā ca ūrige menara, wāmu nucācoaupi Eneas.

35 Niipetirā Lida, Sarón macārā Eneas cā ca catirijere ūari, Jesucristo peere tuo nūnueeupa.

Dorcas cō ca cati tuarique

36 Nucā tii cāmarirena Jope macāpore niiupo jīcō, Jesucristore ca tuo nūnueegoo Tabita, ca wāme cātigo. Griego wederique menara Dorcas wāme cātupo. Cō peo añurijere tii, ca boo pacarāre tii nemo, tii niirucuupo.

37 Tii rāmārira diarique tamāo bii yaicoaupo Dorcas. Cō ca bii yairo ūa, cō upari niiquíriquere coe yapano, jotoa macājawi pee peocāupa.

38 Pedro cā ca earica macā Lida pea, Jope macā putoacāra niiupa. To biri Jope macārā Jesucristore ca tuo nūnueerā, “Lida macārā niijagu Pedro,” cāja ca ūrige tauri, “Yoari méé Jopepa dooya,” cāre ūrāja ūrā, p̄uarā umāure tiicojo cojoupa.

39 To biri Pedro pea yue mani waaricaro maniro cāja mena waacoaupi. Tii macāpē cā ca earo, cō upari niiquíriquere cāja ca peorica jawipā cāre jāo waaupa. Toopu cā ca earo, niipetirā ca manu jāmuā dia weo ecoricarā romiri, Dorcas catigo juti, jotoa jāñarique cājare cō ca tii bojariquere Pedrore ūnori, oti amojodeupa.

40 Pedro pea too ca niirā niipetirāre cājare witi waa doti, cā ūjero jupearí mena ea nuu waa, juu bueupi. Juu bue yapano, ca bii yairico peere amojode ūa cojo, o biro ūupi:

—¡Tabita, wāmu nucāña! —cōre ūupi.

To biro cōre cā ūrora, cō capere ūa pāa, Pedrore ūgora wāmu nuuacoaupo.

41 To cōrora Pedro pea cō amorire ūee, cōre ūa wāmu nucācāupi. To biro cōre tii, Jesucristore ca tuo nūnueerāre, ca manu jāmuā dia weo ecoricarā romirire jāo cojo, ca catigopare cājare ūnoupi.

42 Teere Jope macārā niipetirā queti tuo, paū bojoca Jesús're tuo nūnueeupa.

43 Pedro pea paū rāmāri Jope macāre, Simón, ca wāme cātigu, waibucārā quejeri paderi maju yaa wiipu nūcāupi.

10

Cornelio, Pedrore cā ūa jāo dotirique

1 Cesarea macāre niiupi jīcā, cien niirā uwamarā upu, * uwamarā cāja ca niiri tabe Italiano ca wāme cātiri tabe mena ca padegu Cornelio ca wāme cātigu.

2 Cāa, cā yaa wii macārā niipetirā menara, ca bojoca añuga, Umāreco Pacare ca ūa nucā b̄uogu, judíos cāja ca boo pacarijere tii nemogu pairo wapa tiirica tiiri tiicojo, Umāreco Pacare to birora juu buecōa nii, ca tiigū niiupi.

3 Jīcā rāmā, muipu b̄uaro cā ca aji cōa cū duwi waari tabe ca niiro, quēñaricarore biro bii oto weti waaggu, jīcā Umāreco Pacare yuu† cāre queti wede bojari maju, bau niiro cā ca niiri tabepa jāa eari:

—Cornelio —cāre ca ūa jāiñagure ūapi.

* **10:1** Centurión. † **10:3** Ángel de Dios.

4 To biro cāre cā ca ū jāiñaro, Cornelio pea Umureco Pacu puto macāre ūa, buaro uwirique menara:

—¿Wiogu, flere mā booti? —cāre ū jāiñupi.

To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūiupi:

—Mā ca juu buerucurijere, ca boo pacarāre mā ca tii nemorijere, cāre mā ca tiicojo nacā buorijere biro ūami Umureco Pacu.

5 To biri Jope macāpu jīcārāre tiicojoya, Simón ape wāme Pedro ca wāme cutigare cāja jāorā waajato ūigu.

6 Waibucurā quejeri ca padegu dia tujaro ca niigū, cāre birora Simón ca wāme cutigu yaa wiire niimi — ūiupi.

7 Umureco Pacu puto macā cā mena ca wede niiricu cā ca waaro jiro, Cornelio pea cā paderi maja pāarāre, to biri jīcā uwamā to birora cā mena ca niicōa niigū Umureco Pacare ca nacā buogare, jāo cojori,

8 ca biirique niipetirije cājare wede yapano, Jope macāpu cājare tiicojocā cojoupi.

Pedrore ca bii ūñorique

9 Ape rāmu cāja pea maapu waa nānua waara, Jope macāre cāja ca ea nānua waaro, Pedro pea, muipū jotoa decomacā eaga doogu cā ca biiro, juu buegu waagū, wii jotoa macā yepa pee māa waaupi.

10 Bāaro queyari, baarēgaupi. Cāre cāja ca baarique queno boja ditoye, jīcā wāne quēñiaricarō biro bii oto weori cāre ca bii ūñorijere ūapi.

11 Umureco quejero ca pāa nacārō juti quejerore biiri quejero pairi quejero, tii quejero yaparire bapari taberi jiarica quejero yepa pee ca ūaañumu duwi dooro ūapi.

12 Tii quejeropare, bapari dāpori ca cāorā waibucurā cāja ca niiro cōro, yepa cūari ca waara, ca wāwāra, ūiupi.

To biro cāre ca biiri tabera o biro ca ūrijere tuoupi Pedro:

—Wāmu nacāña Pedro. Waibucurāre ūari baaya — ūiupi.

14 To biro ca ūiro, Pedro pea o biro ū yūupi:

—Biiticu níja, Uru. Yāa jīcāti unora ūañarāre, docuorāre, yāa ūaati — ūiupi.

15 To biro cā ca ūiro, wederique pea o biro cāre ū nemoupe ūucā:

—Umureco Pacu añurā cā ca tiiricarāre, “Nāñarā niima,” ūiticāña māa — ūiupi.

16 Itiati peti to biro biiupe. Jiro tii quejero umurecopu māacoaupe ūucā.

17 Pedro pea to biro cāre ca bii ūñorijere, “¿Nee uno petire ūragaro to biibutí yé?” cā ca ū tagoeñarique pai niirucurora, Cornelio cā ca jāo doti cojoricarā pea Simón yaa wiire ca jāiña ama nānua waaricarā, cā yaa wii jope petire ea yerijāupa.

18 To earāra, tutuaro mena:

—¡Cājíl! ¿Ati wiira to niiti Simón Pedro cā ca cāniri wii? — ū jāiñaua.

19 Ména Pedro pea, cāre ca bii ūñorijere cā ca tagoeñia niirora, Añuri Yeri pea o biro cāre ūiupi: “Iaña. Umāa itiarā māre amarā eama.

20 Wāmu nacā duwi waa, ‘Yāa waati,’ ūitigara, cāja mena waagūja. Yāra yā ca tiicojōrā niima,” cāre ūiupi.

21 To biro cā ca ūiro Pedro pea duwi waa:

—Anora yā nii. Yāra yā nii, māja ca amagū. ¿Nee māja ū doojāri? —cājare ūiupi.

22 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ū yūupi:

—Uwamarā wiogu Cornelio, ca bojoca añugū, Umureco Pacare ca nacā buogu, judíos niipetirā cāja ca nacā buogu cā ca doti cojoro jāa doojāwu. Jīcā Umureco Pacu yāa, cāre queti wede bojari majā cāre baua eari, cāre jāo doti

cojoya ūijapi māre, cā yaa wiipu waari, mu ca ūrijere cā ca tuopere biro ūigu —cāre ūupa Pedre.

23 To biro cāre cāja ca ūrijere tuo, “Jāa dooya” cājare ūi, tii ūnamire toora cāni, ape ūmu cāja mena waacoaupi Pedro. Jicārā Jope macā macārā Jesucristore ca tuo ūnueerā cāre bapa cāti waaupa.

Cornelio yaa wiipu Pedro cā ca earique

24 Jicā ūmu jiro Cesareare ea waaupa, Cornelio pea cā yaarā, cā mena macārā majurope cā ca jho neoricarā mena yue ūiupi.

25 Pedro, wiipu cā ca earo, Cornelio cāre jāi bozagū witi waagū, cāre ūi ūucā buorugū, cā ūjaro jupearī mena ea nuu waaupa.

26 To biro cā ca biiro ūa, Pedro pea cāre wāmū ūucā dotiri, o biro ūiupi:

—Wāmū ūucāna. Yū cāa māre birora bojocu yū nii —cāre ūiupi.

27 To biro ūi, cā mena wede peni jāa waagū, paagū bojoca ca nea pooricarāre bua eaupi.

28 Jāa ea, o biro ūiupi Pedro:

—Muja añuro muja maji, jāare ca dotirije, judíos ca ūuitirā mena nii dotiti, cājare ūa yuju dotiti, jāare ca biirijere. Ūmureco Pacu pea jicā ūno peerena, “Nānagu, docuogū ūiimi, ūiticāna,” yure ūi majojāwi.

29 To biri yure ca jhorā waaricarāre, “To biro māre ūi cojojāwi,” yure cāja ca ūrijere ūtoga, “Yū waati” ūtigara, yū doocā doojāwa. To biri yū majiraga ūneere ūrā yure muja jhojāri? —cājare ūiupi Pedro.

30 To biro Pedro cā ca ūi jāñiaro, o biro cāre ūi ūuupi Cornelio:

—Mee bapari ūmu ametua, ano cōrora muipū buaro cā ca aji cōa cūu duwi waari tabe ca niiro, ano yū yaa wiira juu buegū yū ūtiwu. Tee jāa ca ūiña maniri tabera jicā ūmu yū juguerore juti ca ajiyaa boe baterije jāñacāricu baua ea,

31 o biro yure ūwi: “Cornelio, Ūmureco Pacu mu ca juu buerijere tuo, ca boo pacarāre mu ca tii nemorijere majimi.

32 To biri Jope macāpu jicārāre ūticojoya Simón, cā buirica wāmē peera Pedro cāja ca ūigū, apī Simón, waibucurā quejeri ca padegū dia ūjaro ca ūigū yaa wiipu ca ūiigure cāja jhorā waajato ūigū, yure ūwi.

33 To biri yue mani waaricaro maniro māre yū jho doti cojojāwa. Mu pea añuro mu doojapa. Mecāra anore, ūiipetirā Ūmureco Pacu juguerore mani nii, to biri ūpū māre cū ca ūi doti cojoriique ūiipetirije jāare mu ca wedero jāa ūtouregā —cāre ūi ūuupi Pedre.

Pedro Cornelio yaa wiipu cā ca wederique

34 To cōrora Pedro o biro ūi wede jhooupi:

—Mecāra diámacāra Ūmureco Pacu bojocare cā ca ūa dica wootirijere yū maji.

35 ūiipetirī poogaari macārā cāre ūi ūucā buo, ca ūirore biro añurijere tii, ca ūtirāre añuro cājare ūami.

36 Ūmureco Pacu, ūiipetirā Wiogū ca ūiigū Jesucristo mena, Israel yaa pooga macārāre jicārī cōro añuro ūiiri quejire ūticojoupi.

37 Muja maji ate añurije queti, uwo coerique maquēre Juan cā ca wedero ūjaro Galilea mena bii jho waaro, Judea yepa ūiipetropu ca bii jeja ūucā ūaquerē.

38 Ūmureco Pacu, Jesús Nazaret macāre Añuri Yeri jhorī, ūiipetirije cā ca ūi ūmajipere cā ca ūticojoricu ūiiri, ūucā cā ūenara Ūmureco Pacu cā ca ūiro macā añurije maquēre bojocare ūi ūo, ūiipetirā Satanás ūñarao cā ca ūtirā ūcāre ūmetuene, cā ca ūi ūyujurique ūcāre muja maji.

39 Jäära jää nii, niipetirije Judea yepare, to biri Jeusalén'pare Jesús cā ca tiiriquire ca īaricarā. Jiro yucu tenipu cāre paa pua tuu, cāre tii jää cōacāwa.

40 To biro cāre cāja ca tii cōacāmijata cāare, Ùmureco Pacu pee itia rūmu jiro cā ca cati tuaro tiiri, jääre cā ca baua īñoro tiwi.

41 Biigapua niipetirāpuren baua īñotowi. Mee jugueropera Ùmureco Pacu, to biro ca bairiquere cā wedeparā jääre cā ca beje jeericarā wadore baua ea īñowi. Cā ca cati tuaricaro jiro, cā mena baa, jini, jää tiīwa.

42 To biri cāra, "Bojoca ca catirāre, ca bii yairicarā cāare ca īa bejepu cā ca niiro cāre tiimi Ùmureco Pacu," īi wede dotigu jääre tiicojowi.

43 Ca bippere wede jugueri maja niipetirā, mee Jesús yee maquērena wede, "Cāre ca tuo nānājeerā cōrora cū jħorira īñārije cāja ca tiiriquire acobo eco, biirucuma," īupa —cājare īi wedeupi Pedro.

Judíos ca niitirāre Añuri Yeri cā ca earique

44 Mēna, Pedro to biro cā ca īi wede niirora, cā ca wederijere ca tuo niirā niipetirāpuren Añuri Yeri cājare īñajāa nucā eaupi.

45 To biri Jesucristore ca tuo nānājeerā judíos Pedro mena ca waari-carā, Añuri Yeri judíos ca niitirāpu cāare cā ca īñajāa nucā earijere īarā, īa učaacoaupa,

46 ca tuo ya manirije wederique wede, Ùmureco Pacure baja peo nucā buo, cāja ca īrījere tuo ri.

47 To cōrora Pedro pea o biro īupi:

—¿Anija manire birora Añuri Yeri ca īñajāa nucā ecorā, oco mena uwo coericaro cāja bootibogajati? —īupi.

48 To biro īi, Jesucristo wāme mena cāja ca uwo coe dotiro tiiupi. Jiro, "Jicā rūmu jää mena tuaya mena," cāre īupa Pedrone.

11

Cā ca bii niirijere Pedro cā ca wederique

1 Jesús buerā, to biri Judea yepa niipetiro macārā Jesucristore ca tuo nānājeerā, judíos ca niitirā Ùmureco Pacu yee quetire cāja ca tuo nānājeerijere queti tuo upa.

2 To biri Pedro Jerusalén'pu cā ca tua earo, judíos cāja ca tii nucā buo niirucurique re ca tuo nānājee niirucuricarā,

3 o biro cāre īi wede pai jāiñupa:

—¿Ñee tiirā judíos ca niitirā yaa wiipu jää waa, cāja mena baa, mħja tiijāri? —cāre īupa.

4 To biro cāre cāja ca īiro, Pedro pea ca bii nānāwa waifararore biro cājare wede jħo waauipi:

5 —Jope macāpu yu ca juu bue niiro, jicā wāme quēñaricarore biro yāre bii oto weo īñowu: Ùmureco tutipu jutiro quejerorore biro bapari taberi peti jiarica quejero īñāñumu duwi doo, yu pħoto ca earo yu īawu.

6 ¿Ñee uno peti to niiti tii quejero pupeapure? īigu, añuropu yu īacāwu. Tii quejeropure waibucarā bapari daporī ca daporī catirā, waibucarā macānucā macārā, ca pairā, ca waħarā, niiwa.

7 Jiro o biro yāre ca īrījere yu tuo wu: "Wāmu nucāña Pedro. Waibucarāre jiari baaya," īiwu.

8 "To biirije yāre ca īiro yu pea o biro yu īi yħawu: "Ùpu, biiticu. Yua, jicāti uno peera īñāñarāre, ca docuorāre yu baa īñati majuropeeċā," yu īiwu.

9 To cōrora ùmurecopu ca wederije pea o biro yāre īi nemowu nucā: "Ùmureco Pacu añurā cā ca tiiricarāre 'Īñāñarā niima,' īticāñha mua," yāre īiwu.

¹⁰ Itiati peti to biro bii, jiro tee niipetirijepara umarecopa tuacā mua waawu ñucā.

11 "To biro yare ca bii niiri tabera, itiarā Cesarea macārā yare cūja ca amadoti cojoricarā, wii peera ea yerijāaupa.

¹² Añuri Yeri pea, " 'Yü waati,' iitigra cäja mena waagua," yare liwi. Nucä anija mani yaarä jicä amo peti, ape amore jicäga penituar ca niirä cäa yü mena waawa. Niipetiräphra cä yaa wiire jää jää waawu.

¹³ Cū pea Ùmureco Pacū p̄to macū cū yaa wiire to biro bii baua eari, “Jope macāpū jīcārāre tiicojoya Simón, buirica wāme peera Pedro, ca wāme cūtigure cāja juorā waajato īqū.

¹⁴ Cū, mure wederucumi, mu, mu yaa wii macārā muja ca ametuapere," cū ca ūriquerē jääre wedewi.

15 "Cūjare yu ca wede jao waarora, Añuri Yeri manire cū ca bii jhoricarore
birora cūja cāare cājapure ñaaajāa nucā eawi.

16 To côrora Wiogħi Jesūs: "Juan, oco mena uwo coeupi, mja pea Añuri Yeri mena mja uwo coe ecorucu," cā ca īriquere ya tgħoġejha bhawu.

17 To biri, Umareco Paca, mani, Wiogu Jesucristore díamacă ca təo nənəjeericarāre, Añuri Yerire manire cū ca tiicorjicarore birora cāja cāare cū ca tiicorijere la pacagu, ñiru yə niiti yəa, Umareco Paca cū ca tiijere ca ñi camotapu? —cūjare ñipi.

¹⁸ To biro Pedro cajare cū ca lirijere taorā, Jerusalén macarā Jesucristore ca tuo nenuieerā pe a wedetirā. Umureco Pacare o biro ū nucā bao baya peoupa;

—Judíos ca niitirā cääre Uñareco Pach, ñañarije cäja ca tii niirijere tugeeña wajoa, cü peere tuo nñanjeeri ca ametüaparä cäja ca niiro cäjare tiicäjapi! — ñiupa.

Antioquía macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā

19 Esteban cā ca bii yairo jiro, Jesucristore ca tuo nññjeerāre ñañaro cāja ca tiirëgarā ca waa batericarā jicârā, Fenicia, Chipre yucu poogapu, aperâ Antioquíapu, duti waaupa. Tii macâripure, aperâpura wedetirâra judíos wadore añuriye quetire wede eaupa.

20 To biro cāja ca bii pacaro, cāja watoare niupa jīcārā, Chipre to biri Cirene macārā, Antioquíapū earā, judíos ca niitirāre Wiogū Jesú yee añurije quetire ca wederā.

21 Wiogʉ cā ca yeri tutuarije cāja mena niiupa. To biri paʉ, cāja ca tuo nənəjee jʉo dooriquere camotatiri, Wiogʉ peere tuo nənəjee jʉoupa.

22 Jerusalén macārā Jesucristore ca tao nantu jeerā tee quetire taorā, Bernabére tiicojo cojoupa Antioquíapu.

23 Bernabé pea toopra eaq'a, bñaropura Ùmäreco Paca anfuro cäjare cä ca
tirijere lari bñaro ujea niipi. To biri cäja niipetiräe:

—Muja yeriþu mena "O biro mani bijacō" li tøgoëña bayi, mani Wiogure to biora tao nenujecōa niiñā —cøjare li wede majioupi.

²⁴ Cúa, ca bojoca añugó, Añuri Yeri ca cuogó, díámacó ca tugeña tutuagó, niiupi. To biri paú bojoca Jesús're tuo nanajeeupa.

25 Ate jiro Bernabé, Tarsopʉ waaipi Saulore amagʉ waagʉ.

26 Căre ba ea, Antioquiapu căre amicoaupi. Toopure jică cămapu Jesure ca tuo nunjeeră mena nea poori, pau bojocare bue majio niiupa. Antioquia Jesucristore ca tuo nunjeerăre. "Cristo vaară."* căjare ū wâmeo tii iuoupa.

27 Tii rāmrirrena jīcārā ca biipere wede j̄egueri maja Jerusalén macārā waapa Antioquíaph.

* 11:26 Cristianos

²⁸ Jícā cāja mena macā Agabo ca wāme cātigū wāmū nucā, Añuri Yeri cā ca majioro mena, “Ati yepa niipetiropan bāaro aña niirucu,” cājare ii wedeupi, wiogū Claudio cā ca doti niiri cuure ca biiriquere.

²⁹ To biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerā Antioquía macārā, cāja ca niiro cōro tii nemorā cāja ca tiicojorijere, “Mani ca tiicojoro cōro ca tiicojoparā mani niicu Judea macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre tii nemorā,” iiupa.

³⁰ To birora tiiupa, tii nemorā cāja ca tiicojorijere, Bernabé to biri Saulo jāa mena tiicojo cojoupa Cristore ca tuo nūnūjeerāre ca juo niirā Judea macārāpure.

12

Pedrore cāja ca tia cūurique

¹ Tii cuurena wiogū Herodes,* jícārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre cājare jīarugū, nānū juo waaupi.

² Juan yee wedegū Santiago peera niipī mena cāre paa taa cōacā dotiupi.

³ To biro cā ca tiirijere judíos cāja ca ujea niiro ūari, Pedro cāare ūne dotiupi. Atea, pan're ca wauarije ca ayiaya manirijere cāja ca baari boje rāmarire to biro bīupi.

⁴ Cāre ūneri jiro Herodes, Pedrore tia cūurica wiipū uwamarā bapari puna peti, jícā punare bapari niirā wado ca niiri punari cāja ca ūa cote niiri wiipū Pedrore cūupi. Pascua boje rāmari jiro, “Bojocare yū ūnorucu,” ii tagoeñaupi.

⁵ O biro tiiri, Pedrore tia cūurica wiipū cāo niiupa. Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea yerijāaricaro maniro Umāreco Pacare cāre jāi boja niiupa.

Pedro cā ca witirique

⁶ Herodes, Pedrore bojoca menapū jāiñā bejerugū cā ca ami wienepa rāmu macā ūnamire, pāarā uwamarā wafoapū, pāa daa come daari mena cāja ca jiaccāricū cāni cūupi Pedro, aperā uwamarā pea jope peere cāja ca cote niiro ūno.

⁷ Ca niiro tūjarora jícā Umāreco Pacū yū, cāre queti wede bojari majū† baua eaupi. Tia cūurica wūl pea añuro boe peticoaupa. Umāreco Pacū pāto macā pea Pedro warure padēñā wācōri, o biro cāre iiupi:

—Yoari méé wāmū nucāñā —iiupi.

To biro cāre cā ca ūrīje menara, Pedro amorire come daari cāja ca jiarique ūnacoaupa.

⁸ Umāreco Pacū pāto macā pea o biro cāre iiupi ūucā:

—Juti jāñā, dāpo juti jāñā, tīiya —iiupi.

Pedro pea cā ca ūrōre biro tīupi. Umāreco Pacū pāto macā pea o biro cāre ii nemoupi ūucā:

—Jotoa mu ca jāñarito cāare jāñā, yare nānū dooya —cāre iiupi.

⁹ Pedro, Umāreco Pacū pāto macā to biro cā ca ūrījere. “To biro yū biicu,” ii majiti pacagu, cā jiro nānū witi waaupi. Quēñaricaro ca ūrōre biro pee cāre biicāupe.

¹⁰ Too witi waara, ca nii juorā, ūucā jiro macārā ca coterā uwamarāre ametū, come jope wije watoa macā maare ca niiri jopere eaupa. Tii jope pea tee majuropeera pāacoaupe. Tii jopere witi, jícā caa wuijéri caare waa yapano eagura, Umāreco Pacū pāto macā pea ca niiro tūjarora jícāra cāre cū, waa weocoaupi.

¹¹ To cōropū Pedro pea tagoeña maji bojoca cati ea:

* **12:1** Judea yepa upū Roma macā. † **12:7** Ángel.

—Mecă docare diámacăra, Herodes, to biri judíos, ñañarije yare caja ca tiirugarijere yare ametuerugü cū puto macare tiicojojapi Ùmureco Paca — iúpi Pedro.

¹² Teere ía maji, Juan Marcos caja ca íigü paco María yaa wii, paú bojoca nea pocári caja ca juu bue niiri wii pee waacoaupi.

¹³ Tii wiipü eagu, wijiéri caa pee ca niiri jope pee eari, jauopi. Cä ca jauoro tauri, jíco wámō Rode ca wáme cátigo, íago wifi waaupo.

¹⁴ Cö pea, Pedro cä ca wederijere tuo majiri, bħaro ujea niima íigo jope pāatigora, “Jope niimi Pedro,” cajare íigo waago toopħra ūmaacä jää waaupo. To biro cö ca iiro, caja pea:

¹⁵ —Mecägo mu ií —cōre boca íicáupa. Cö pea:

—Yee méé yu ií. Cära niijawi —cūjare íimiupo. Cäja pea ñucä:

—Cä méé niicum. Cä yuu cäre coteri maju niicum —cōre iúpa.

¹⁶ To biro caja ca ií niiro uno, Pedro pea jope peera jauogü tiiupi. To biro cä ca iiro tuo, cäre jope pāama iirä, ía uħħacoaupa.

¹⁷ Cä pea wedeticäña íigü, cä amori mena tii cōoña, tia cūurica wiipü ca niigħre Wiogħu cäre cä ca ami wieneriquere cajare wede, ñucä “Santiagore, to biri Jesucristore ca tuo nħanjeerā cāare, atere cajare wedeya,” iúpi. Teere cajare ií yapano witi, aperopu waacoaupi Pedro.

¹⁸ Boeri tabe ca niiro uwamarä, Pedrone ca cotericarä pea Pedro cä ca biiriquere majitima iirä, no ca boorora ameri ií meċācāupa.

¹⁹ Herodes pea jāni ama dotifnami Pedrone bħatima íigü, cäre ca cotemiri-carärena tee jauori cajare jää batecä dottiupi. Ate jiro Herodes, Judea yepa ca niiricu waari, Cesarea pee niigü waacoaupi.

Herodes cä ca bii yairique

²⁰ Herodes, Tiro, Sidón macāri macārā mena bħaro ajiaupi. To biri cäja pea cä pħotopu caja ca waapere ameri wede peni, “O biro mani bjjaco” ameri ií, cäre iārā waaupa. Wiogħu Herodes’re pade nemori maju Blastore, “Jāare mu ií nemowa,” cäre ií, cä jauoripa wiogħu Herodes’re, “Añuro mani nijjaco” cäre ií jāiupa, cä ca dotti niiri yepa maquē baariquere ca baa niirā niiri.

²¹ To biri Herodes:

—Tii rħamha ca niiro, cäja mena yu wede penirucu —cä ca īrica rħamra, cä wiogħu jutire jāñacāri, cä ca dotti duwiri cūmuropu ea nuu ea, bojocare wedeupi.

²² To cōrora, bojoca pea o biro ií acaro buiupa:

—¡Ano ca wedegħha bojocu méé niimi. Jägué niimi! —iúpa.

²³ To biro cäre caja ca ií nucä bħorri nimirara, Ùmureco Paca yuu, cäre queti wede bojari maju[‡] pea cä ca dia flāro cäre tiicāupi, Ùmureco Pacure cä ca ií nucä bħotirije jauori. To biri becoa baa eco biicä yai waaupa.

²⁴ Ùmureco Paca yee queti pea ðo jañuri bate nucä nħanha waa, niipetiri taberipu wede bato nħanha waarieque nii, biiupa.

²⁵ Bernabé, Saulo, Jerusalén’re cäja paderique yapanori, too ca niircarä Antioquía pee tuacoaupa ñucä. Juan, ñucä cärena Marcos cäja ca íigü cāare, cäja mena cäre ami waaupa.

13

Bernabé, Saulo añurije quetire cäja ca wede yujurā waa jaurique

¹ Antioquía Jesucristore ca tuo nħanjeerā, ca biipere wede jañue, bue majio, ca tii niirā, Bernabé, “Ca ñiigħu” cäja ca íigü Simón, Cirene macä Lucio,

[‡] 12:23 Ángel del Señor.

Galilea yepa wiogʉ ca niiricʉ Herodes ména ca bəucharicʉ Menahem, to biri Saulo, niupi.

² Jícā rəmʉ betiri, ɻmureco Pacare ū nuçã buo juu bue, cāja ca tii niiri rəmʉre:

—“Tee ca tiiparā niirucuma” ūigʉ, yʉ ca jhojārā Bernabére to biri Saulore, yʉre jee dica woo bojaya —cājare ūiupi Añuri Yeri.

³ To biri betiri juu bue yapano, cāja amori mena cājare ūia peo, cājare waarique uwicā cojoupa.

Chiprepʉ cāja ca earique

⁴ Añuri Yeri cā ca doti cojorā, Bernabé, Saulo, Seleucia pee bua waa, too menara cūmu mena Chipre yucʉ poogapʉ waaupa.

⁵ Salamina macārē earā, judíos cāja ca nea poo juu bueri wiijeripʉ ɻmureco Pacʉ yee quetire cājare wede juo waaupa. Juan Marcos cāa cājare tii nemo yujurʉgʉ, cāja mena waaupi.

⁶ Tii yucʉ poogare waa yuju peticā, Pafos cāja ca ūri macāpʉ eaupa. Tii macārē bua eaupa jícā majiri maju judíos bojocʉ, watoara “O biro biiruga,” ūi ditori maju Barjesús ca wāme cātigare.

⁷ Cā, cūmu pea, wiogʉ Sergio Paulo ca wāme cātigʉ, buaro ca təgoeña majigʉ mena niupi. Wiogʉ pea, ɻmureco Pacʉ yee quetire təorʉgʉ, Bernabé, Saulore juo doti cojoupi.

⁸ Cūmu, griego wederique mena peera Elimas ca wāme cātigʉ pea, “Cāja ca wederijere wiogʉ tuo nənəjeeremi” ūigʉ, cājare ūi camotaupi.

⁹ To biro cā ca ūro, Saulo, romano wederique mena peera Pablo ca wāme cātigʉ pea Añuri Yerire ca chogʉ niiri, añuro cāre ūa apōtio,

¹⁰ o biro cāre ūiupi:

—jCa ūi dito paigʉ, ñañagʉ, Satanás macā, niipetirije añurijere ca junagʉ! ¿Nee ūigʉ ɻmureco Pacʉ diámacā cā ca wederijere mʉ ūi maa wijio niiti?

¹¹ Mecāra ɻmureco Pacʉ ñañaro mʉ ca biiro mʉre tiirucumi. Ca ūatigʉ mʉ tuarucu. Jícā cuu cōro muipū cā ca boerijere mʉ ūatirucu —cāre ūiupi.

To biro cāre cā ca ūrije menara, cūmu Elimas pea diámacāra ca ūatigʉ mʉ tuacāupi. To biri ca ūatigʉ niima ūigʉ, cāre ca ūtaa waapʉre amaupi.

¹² To biro ca biirijere ūari, Wiogʉ yee maquēre cā ca buerijere tuo ūjea nii, diámacā tuo nənəjeeupi wiogʉ Sergio Paulo.

Pisidia yepare ca niiri macā Antioquíapʉ cāja ca biirique

¹³ Pablo cā mena macārā mena, Pafos ca niiricarā bua jāa, waarrā, Panfilia yepare ca niiri macā, Perge cāja ca ūri macāpʉ eaupa. Cāja mena ca waamiricʉ Juan Marcos pea, toora cājare camotati, Jerusalén pee tuacoaupi.

¹⁴ Cāja pea, Perge ca niiricarā waarrā, Pisidia yepa macā macā Antioquíapʉ eaupa. Yerijāarica rəmʉ ca niiro, nea poo juu buerica wiipʉ jāa waa, ea nuu waaupa.

¹⁵ Doti cūriquere, ɻmureco Pacʉ yee quetire wede jəgueri maju cāja ca owariquere bue yapano, nea poo juu buerica wii wiorā pea o biro cājare ūi juo cojoupa:

—Jāa yaarrā, bojoca cāja ca təgoeña bayiro tiirʉgarā mʉja ca wederʉgajata, mecañā ūiñā —cājare ūiupi.

¹⁶ To biro cāja ca ūro Pablo wāmu nuçã, “Wedeticāña,” ūigʉ, cā amori mena tii cōoñā, o biro cājare ūiupi:

—Mʉja, israelitas, ñuçã judíos ca niitirā ɻmureco Pacare ca ūi nuçã buorā, tuo yoa.

17 Israel yaa pooga macārā mani ñicū jāariphre beje jeeupi Ùmureco Pacu. Ména Egiptopare ape yepa macārāre biro cāja ca niiro, paú cāja ca bojoca buáro tiliipi Ùmureco Pacu. Jiro, cā ca tutuarije mena, tii yepa ca niiricarāre juo witiri,

18 Ñañari wāme cāja ca biirique cāti nii pacaro, ca yucu maniri yepapare cuarenta cāmari peti cājare īa nānajee nucā niiupi.

19 Canaán yepare jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō niiri poogaari tii yaiori jiro, cā yaarāre tii yepare cājare tiicojoupi.

20 Ate niipetirije cuatrocientos cincuenta cāmari peti, to biro bii niupa. Jiro ñucā cājare ca juo niiparāre cājare tiicojoupi. Cāja pea Samuel, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maju cā ca niiri rāmuriþu cājare juo nii eyoupa.

21 Cāja pea jīcā cājare ca juo niipu wioguare jāiupa. Ùmureco Pacu pea, Quis* macā Saúl, Benjamín yaa puna macā cuarenta cāmari peti cājare ca juo niircare cājare tiicojoupi.

22 Jiro Ùmureco Pacu, Saúl're, wiogu cā ca niirijere ēmari, David peere cāja wiogu cāre jōneupi, o biro cā ca īricare: “Isaí macā David're yu búa, yure birora ca yeri catigare, cā, yu ca boorije niipetirore tiirucumi,” cā ca īricare.

23 “Ani David niiquíricu pāramirena, “To biro yu tiirucu,” cā ca īricarore birora Ùmureco Pacu, Israel bojocare ca ametēenepare tiicojoupi Jesucristo.

24 Jesús cā ca dooparo juguero, Juan, niipetirā Israel bojocare, “Ñañarije māja ca tii niirijere tii yerijāa tāgoeña wajoa, Ùmureco Pacu peere tuo nānajee, uwo coe dotiya,” cājare īi wedeupi.

25 Cā ca bii yaipa tabe ca ea nānua waaro, o biro īupi Juan: “¿Mujā, ‘Ñiru niicumí,’ yure māja īiti? ‘Cā niicumí,’ māja ca īi tāgoeña mée yu nii. Íaña. Yu jiro doomi jīcā, yuā cā dāpo juti unorena ca tuu weepu mée yu nii,” īupi.

26 “Yu yaarā Abraham pāramerā, māja judíos ca niitirā Ùmureco Pacure ca nacā buorā, ate ametāriquie queti mani yee nii.

27 Jerusalén macārā, to biri cāja wiorā, Jesús're īa majitiupa. To biri cāre jīa cōarā ca biipere wede jugueri māja cāja ca īriquie, yerijāarica rāmuri cōrora cāja ca buerije ca īrōre birora tiirā tīupi.

28 Jīcā wāme unora ca jīa ecopu cā ca niipe ñañaro cā ca tii bui catiriquere buati pacarā, Pilato cāre cā ja cōa dotiro booupa.

29 Cā yee maquē niipetiro cāja ca owarique ca īrōre biro cāja ca tii yapano peotiro jiro, yucu tenipu cāja ca paa pua tuu cōaricure ami duwio, cāre yaa cōacāupa.

30 Ùmureco Pacu pea ca bii yairicarā watoare cāre catiocāupi.

31 Galilea ca niiricu, Jerusalén pee cā ca dooro cāre ca bapa cāti dooricarāre paú rāmuri cājare baua ea īño niiupi. Mecāra, cājara niima, “To birora biiwū,” bojocare ca īi wederā.

32 “To biri ate añurije quetire mājare jāa wede, mani ñicū jāapare, “O biro yu tiirucu,” Ùmureco Pacu cā ca īi cūriquie maquērena.

33 Ùmureco Pacu, mani, cāja pāramerāre, cā ca īricarore birora tiimi, Jesús cā ca cati tuaro tiigu. Salmos ca nii jāori pūuro jiro macā pūuro o biro īi owarique ca īrōre biro:

“Mua, yu macā mu nii, mecāra māre yu macā jāa,” ca īrōre biro.†

34 Jīcāti uno peera cā upāri ca boa yaitipere biro īigu ca bii yairicarā watoare cā ca cati tuaro cā ca tiipe peera o biro īupi:

* **13:21** Cis.   † **13:33** Sal 2.7.

"David're, ca ñañarije manirije, díamacā ca nirijere, māre yu tiicorucu yu ca ñiriquere, yu ca ñiricarore biro yu tiirucu," ūipu.[‡]

35 To biri ape tabe o biro ūowarique nii:

"Cāre padē bojari māja, ca ñañarije manigā upārire, ca boa yairo tiitirucumi," ūi.[§]

36 "Díamacā petira David, cā ca niiri cuu macārāre Umāreco Pacu cāre cā ca dotiricarore biro cājare jāo niiri jiro bii yai, cā ūnicā jāa niiquīcarā mena yaa cōa eco, cā upāri pea boa, biicā yai waaupa.

37 Umāreco Pacu cā ca cati tuaro cā ca tiiricā upāri pea boatiupa.

38 To biri yu yaarā, Jesucristo jāori, ñañarije tiirique wapare acobo ecori-quere mājare jāa ca wederijere majiñā.

39 Cā jāori, niipetirā cāre ca tāo nānājeerā, ca ñañarije manirā tii ecoma, niipetirije Moisés cā ca doti cūurique jāori, ca ñañarije manirā māja ca tii ecotiriquere.

40 Ca biipere wede jāgueri māja o biro cāja ca ñirique, mājarena ca biitipere biro ūirā, bojoca catiri niiñā:

41 "Tāoya māja, boborije ca ūi bui tutirā.

Ía uchā yaicoa, yai nācācoarāja.

Ati rāmārire, jīcā wāmē tiigā doogapu yu tii, jīcā mājare cā ca wedemijata cāare, díamacā māja ca tāotipere," ūi* —cājare ūipi Pablo.

42 Pablo, cā mena macārā mena, nea poo juu buerica wiire cāja ca witi waaro, "Ano jiro macā rāmu yerijāarica rāmu cāare ate maquērena jāare māja wedewa ūucā," cājare ūipa.

43 Nea poo juu buerica wiipu cāja ca nea poo juu buerije ca petiro, paū judíos, to birla judíos cāja ca tii nācā bāorijere ca tii nānājeerā, Pablo, Bernabé jāare nānā waaupa. Cāja pea:

—Umāreco Pacu cā ca mairije jāori ca jāo ecoricarā māja ca nirijere, to birlora tāo nānājeecōa niiñā —cājare ūi wede majioupa.

44 Nūcā tii semana yapare yerijāarica rāmu ca niiro, Umāreco Pacu yee quetire tāorāgarā tii macā macārā niipetirā jañuripura neaupa.

45 To cōro paū bojoca cāja ca nearo ūarā, judíos pea bāharo ía ajiari, Pablo cā ca ñirijere ūi cāmota, cāre acaro bui tuti, ūi jāo waaupa.

46 To biro cāja ca ūiro tuo, Pablo, Bernabé jāa pea cājare uwi tagoeñaricaro maniro wede, o biro cājare ūi yuupu:

—Māja judíos'rena, Umāreco Pacu yee quetire jāa ca wede jāopera niimiwu. Teere booti, to birlora caticōa niirique ca cāhorāgarā ūno méé nii, māja ca biirije jāori, mecará judíos ca niitirā peere jāa wederā waarucu.

47 Mee, to birlora jāare doti cojowi Wiogu o biro ūiri:

"Bojoca poogaarire ca boeparā mājare yu cūu, ati yepa niipetiropu yu ca ametaenerije quetire māja ca wedepere biro ūigu, jāare ūiwi"[†] —ūipa.

48 To biro cāja ca ñirijere tāorā, judíos ca niitirā pea, "Wiogu yee queti añurije nii," ūi ūjea niiupa. "Caticōa niiriquere ca bāha eaparā niirucuma," cā ca ñiricarā niipetirā tāo nānājeecōa.

49 To biro tii yepa macārā niipetirāpura, Wiogu yee quetire wedeupa.

50 Judíos pea cāja ca ūirore biro ca tii nānājeerā romirire, cāja ca ía nācā bāorā romirire, to birla tii macā macārā ūmuā ūparā ca niirā mena wede peniri, Pablo, to birla Bernabé ūñaro cājare cāja ca tiirūga nānājeero cājare tiupu. To biro tiicāri, tii yepare cājare cōa wiencāupa.

[‡] 13:34 Is 55.3.

[§] 13:35 Sal 16.10.

^{*} 13:41 Hab 1.5.

[†] 13:47 Is 49.6.

5 Cāja pea, “Mēja yee wapa ñañaro mēja tamorucu,” ñirā, cāja daporire jita ca ea tuariquere paa bate cū, Iconio pee waacoaupa.

5 Jesús yee quetire ca tño nñajeericarā pea, Añuri Yerire cōo, bñaro ueja nii, bii niiupa.

14

Ionio macārāre añurije queti cāja ca wederique

1 Iconiore Pablo, Bernabé, cāja ca biirucuricarore birora judíos cāja ca nea poo juu bueri wiipū jāa waari, añurije quetire cā ca wedero judíos, judíos ca niitirā, pañ tño nñajejeeupa.

2 Judíos Jesucristore ca tño nñajeetirā pea, judíos ca niitirāre, Jesucristore ca tño nñajeerā menare cāja ca ajiaro cājare tiiupa.

3 To ca bii pacaro, Pablo, Bernabé jāa pea Wiogū cā ca tii nemorijepare tagoeña tutuari uwiricaro maniro, toora yoaro añurije quetire wede, tiicā niiupa. Wiogū pea, Ùmureco Pacū cā ca mairije maquere cāja ca wede niirijere, “To birora nii,” cājare ñi majiogū, cāja jñoripū ca la ñaaña manirije tii bau nii, tii niiupi.

4 Tii macā macārā bojoca pea, jīcārā judíos cāja ca ñirijere tño nñaje, aperā Pablo jāa cāja ca ñirije peere tño nñaje, ameri bii dica waticā niiupa.

5 To biri judíos, judíos ca niitirā, cājare ca dotirā mena neari, Pablo jāare ñtā mena dee, ññiaro cājare tii, tiiragarā, ameri wede peniupa.

6 Pablo, Bernabé jāa pea teere majiri, Listra, Derbe, Licaonia* yepa macā macāripū, to weja ca niiri macāri pee duticoaupa,

7 añurije quetire to birora cāja ca wedecā nñnhā waarcaropare.

Listrapū Pablore ñtā mena cāja ca deerique

8 Listrare niiupi jīcā umū ca waa majitigū, upa suquero ca bañaricū, waari méé, to birora ca duwi yai waagu.

9 Cā pea Pablo cā ca wederijere añuro tño duwiupi. Pablo pea, “Jesús yare catiocārucumi,” diámacā cā ca ñi tagoeñarijere la majiri,

10 tutuaro wederique mena o biro cāre ñiupi:

—Wāmu nucā, diámacā ea nucā waagūja —ñiupi.

Cā pea to biro cāre cā ca ñirije menara bupu Wāmu nucā, waa jñó waupi.

11 Pablo to biro cā ca tiirijere ñarā, bojoca pea Licaonia macārā wederique mena o biro ñi acaro bui jñó waupi:

—Jüguëa, bojocare biirā jeeñacäri manire ñarā duwi doojapa yéé! —ñi acaro buiupa.

12 To biri Bernabére cāja jüguë Zeus wāmtere cāre wāmeo tii, Pablo peera, bojocare ca wedegū cā ca niiro macā apí cāja jüguë Hermes wāmtere cāre wāmeo tii, tiiupa.[†]

13 Zeus yuu pai, macā piya waarica tabera Zeus're ñi nucā bñorica wiire ca cñogū pea, wechā, oori daari jee dooupi. Cā pea cā bojoca mena, Pablo jāarire tii nucā bñogū, wechare jñari joe jñti añu mñene nucā bñorügaupi.

14 Pablo, Bernabé jāa pea to biro cājare cāja ca tii nucā bñorügarijere ña majiri, cāja jutire yega, bojoca watoara o biro ñi acaro bui jāa waupi:

15 —¿Ñee tiirā atere to biro mēja tii? Jāa cāa, mñjare birora bojoca jāa nii. Año añurije queti majare jāa ca wederijea, ate ca wapa manirije māja

* **14:6** Licaonia macārā apeye ca wederā niiupa. Bii pacarā griego cāja ca wederijere tñocāupa.

† **14:12** Zeus, Hermes griegos yaarā jüguëa niiupa; romanos pea ñucā cājaren Júpiter, Mercurio, cājare wāmeo tiiupa. Zeus niiupa cāja jüguëa ca nii majuropuega. Ñucā Hermes pea jüguëare queti wede yuju bojari māja niiupi.

ca tii niirijere tii yerijāari, to birora ca caticōa niigu Umu'reco Pacu, ati yepare, diare, teepare ca niirije niipetirije ca tiūricu peere cāja ca tuo nūnūjeejato ūrā, jāa ca wederije nii.

16 Ména juguero macā cuupara, bojoca poogaari cāja ca niiro cōrorena cāja ca tiūrāgarijere biro cāja tuijato ūicāupi Umu'reco Pacu.

17 To biro bii pacagu, Umu'reco Pacu cā ca niirijere ūnogu, añurije tii yerijāatiupi, umu'reco tutipu ca niirijere oco tiicojo, yucu ca dica catiri yateari tii, baarieque tiicojo, ūucā yeri ujea niirique tiicojo, cā ca tii niirije mena —cājare ūupa.

18 Ate niipetirije cājare cāja ca ūi wederije mena do biro tii majiña maniro ca bii pacaro, cājare cāja ca tii nucā buorāgarijere biirique peti cājare ūi camotaupa.

19 To biro cāja ca bii niiri tabere ūicārā Judíos, Antioquía, Iconio macārā eari, bojocare cāja ca tugoeña wajoaro tuiupa. To biri Pablore ūtā mena dee, "Mee, cāre mani jiacācu" ūi tugoeñari, macā tujaropu cāre wee witi waa cōcacāupa.

20 To biro cāre cāja ca tiiro, Jesucristore ca tuo nūnūjeeřea peea, cāre cāja ca nea poo amojoderora, cati wāmā nucā, macā peera piyacoaupi ūucā. Ape ramura Bernabé mena Derbe macā pee waacoaupi.

Siria yepare ca niiri macā Antioquía pee cāja ca tua waarique

21 Tii macāre añurije quetire wede, paú cāja ca tuo nūnūjeeero tiiri jiro, Listra, Iconio, Antioquía macārire

22 Jesucristore ca tuo nūnūjeeřare cāja ca tugoeña tutuaro tii, "Díamacā maja ca tuo nucā buorājere to birora tugoeña tutuacōa niīña" cājare ūi, ūucā "Umu'reco Pacu cā ca doti niiri tabepare ea waarāgarā, ūñaro tamu'oriquera niiro bii," cājare ūi, ūi tua waaupa.

23 Ūucā, Jesucristore ca tuo nūnūjeeřea cāja ca niiri taberi cōrora, cājare ca jao niiparare beje, betirique mena juu bue, Wiogu cāja ca tuo nūnūjeeřicāpare cājare ūa nūnūjee doti, tii tua waaupa Pablo jāa.

24 Pisidia yepare ametua waarāra, Panfilia yepapare eaupa.

25 Perge macārāre añurije quetire wede yapano, Atalía macā pee bua waaupa.

26 Tii macāre bua ea, cūmuapu ea jāa, Umu'reco Pacu cā ca mairije quetire ca wedeparā niirucuma ūigu, Añuri Yeri cājare cā ca jee dica woo dotirica macā Antioquía peera, tee añurije quetire wede yuju yapano, tuacoaupa ūucā.

27 Antioquière tua earā, Jesucristore ca tuo nūnūjeeřare neori, niipetirije Umu'reco Pacu cāja mena cā ca tiiriquere, ūucā judíos ca niitirā cāa díamacā cāja ca tuo nūnūjeeero cā ca tiiriquere, wederupe.

28 Tii macārā Pablo, Bernabé jāa Jesús yee quetire ca tuo nūnūjeeřea mena yoaro niicāupa.

15

Jerusalén p̄a cāja ca nea poorique

1 Tii cuure Judea macārā, Antioquía pee ca waaricarā: "Moisés cā ca doti cūurique ca ūirore biro, jeyua quejero yapare^{*} maja ca wide taa dotitijata, maja ametuatirucu," cājare ūi bueupa Jesucristore ca tuo nūnūjeeřare.

2 Ate jāori, Pablo, Bernabé, añurora ūicārā maniro cāja mena ameri tuti jāñuripu tee maquēre ameri wede peniupa. To biri, "Pablo, Bernabé, aperā ūicārā cāja mena macārā, Jesucristore ca tuo nūnūjeeřea mena Jerusalén p̄a

* **15:1** Circuncisión.

cāja waajato, Jesús buerā ca niiricarā mena, to biri Jesucristore ca tuo nānājeerāre ca jho niirā mena, ate maquēre wede penirāgarā," ūupa.

3 To biri Antioquía macārā Jesús're ca tuo nānājeerārā cāja ca tiicojo cojoricañ, Fenicia, to biri Samaria yeparire ametua waarañ, judíos ca niitirā, añurije quetire tñorā Úmureco Pacu peere tuo nānājeerāgarā, tñrmápu cāja ca tuo nānājee jho dooriquere cāja ca tii yerijāariquere, cājare wede ametua waaupa. Tii yepari macārā Jesucristore ca tuo nānājeerārā pea teere tñorā, bñaro ajea nūupa.

4 Pablo, Bernabé Jerusalén'ph cāja ca earo, Jesucristore ca tuo nānājeerārā, Jesús buerā ca niiricarā, to biri cājare ca jho niirā, cājare bocaupa. Cāja pea niipetirije Úmureco Pacu cājare cāca tii nemoriquere cājare wedeupa.

5 Teere cāja ca wedero tñorā, jícārā fariseos Jesucristore ca tuo nānājeericarā wāmu nucāri, o biro ūupa:

—Judíos ca niitirā Jesucristore ca tuo nānājeerārā cāare, cāja jeyua quejero yapare wide taa, Moisés cāca doti cūurique ca ūirore biro cājare tii nānājee doti, ca tiipera niiro bii —ūupa.

6 To biro cāja ca ūiro tuo, tee maquēre wede penirāgarā, Jesús buerā ca niiricarā, to biri Jesucristore ca tuo nānājeerāre ca jho niirā, neaupa.

7 Tee maquēre yoaro ameri wede peniri jiro, Pedro pea wāmu nucā, o biro cājare ūupi:

—Yu yaarā, māja maji, māja mena ca niigüre jícātopara Úmureco Pacu yure beje amiwi, judíos ca niitirā, añurije quetire yu ca wedero tñori, díamacā cāja tuo nānājeejato ūigu.

8 Úmureco Pacu, yeri cātiriquepāre ca majigü, "Yu yaarā niima," cāca ūrijere ūnogü, manire cāca tiiricarore birora cāja cāare Añuri Yerire tiicojowi.

9 Úmureco Pacu, jícā wāme uno peerena, manire, cāja menare ūa dica wooricaro maniro, díamacā tuo nucā bñorique jñori, cāja yeripāre ca ūañarije manirā cāja ca niiro tiwi.

10 Too docare māja pea ūnee tiirā Úmureco Pacu re māja ū ametrua nucārāgati, anija Jesucristore ca tuo nānājeerāre, mani majuropeecā, ūucā mani ūicā jāa cāa, cāja ca tii nānājee bayitiriquerena cājare tii dotirā?

11 To biro méé bii. Cājare birora mani cāa, mani Wiogü Jesús wapa manirora cāca tii bojarique jñori, mani ametrueñe eco, mani ū maji —cājare ū wedeupi Pedro.

12 Niipetirāpāra, Pablo, Bernabé, cāja jñori, Úmureco Pacu judíos ca niitirā watoapāre ca ūa ūañia manirije cāca tii bau niiriquerena cāja ca wedero, wederucuri méé tuocā duwiupa.

13 Cāja ca wede yapanoro, Santiago cāa o biro ūupi:

—Túoya yu yaarā.

14 Úmureco Pacu, judíos ca niitirāre, cāre ca ū nucā bñoparāre jeegü añuro cājare cāca tii jñoriquerena manire wedemi Pedro.

15 Ate mena, ca biipere wede jugueri māja o biro cāja ca ū owarique ca ūirore birora bii:

16 "David cāca doti niirije ca petiro jiro,

cāca pāramerā ca nii nānāwa waarañ

cāja ca doti niimirije ca petiro jiropāre ūucā,

jícā, David pārami ca nii nānāwa waaghpāre

ca doti niigü cāca niiro cāre yu tiirucu,

17 aperā bojoca ca nii cojorā,

ati yepa macārā bojoca poogaari niipetirā,

yu wāmere ca ū nucā bñorā mena Úpure cāja amajato ūigu,' ūimi Úpu,

18 tīrūmāpū macā yatearipūra, atere, ‘To biro ya tiirucu’ ca ūricu,” ū.

19 “To biri judíos ca niitirā, Uñareco Pacore ca tuo nñanjeerāre cāja ca tiitime unorena cājare ca ū maa wijiotiparā mani nii.

20 “Waibucarā díí weericarāre cāja ca tiicojo nacū bñoriquere, māja nñomoa ca niitirāpūrena tii epericarā cātiriquere, waibucarā ūee taa jñaricarā díire, díire, baarique docare to cōrora tii yerijāña,” cājare ca ū owa cojoparā mani nii.

21 Mee, tīrūmāpūra macāri cōrorena nea poo juu buerica wiijeripūre Moisés cā ca doti cūriquere wede majio, yerijāñrica rñmuri ca niiro cōrō teere jāo bue, ca tiirā nii jāo dooupa —cājare ū wedeupi Santiago.

Judíos ca niitirāre cāja ca owa cojorieque

22 To biri Jesús buerā, Jesucristore ca tuo nñanjeerāre ca jāo niirā, Jesucristore ca tuo nñanjeerā ūipetirā mena wede peniri, “Jícārā mani mena macārāre jeeri, Pablo, Bernabé jāa mena Antioquíaph cājare ca tiicojope niicu,” ameri ū wede peniupa. To biri, cāja mena macārā ca nii majuropeerā ca niirā Judas, ape wāmē Barsabás cāja ca ūigare, apí Silas’re jeeupa.

23 Cāja mena o biro ū owarica pūuro tiicojo cojoupa:

“Jāa, Jesús buerā, to biri Jesucristore ca tuo nñanjeerāre ca jāo niirā, māja jāa yaarā judíos ca niitirā Antioquia, Siria, to biri Cilicia macārāre, jāa añu doti cojo.

24 Jícārā jāa mena macārā jāa ca doti cojotirā nii pacarā, māja pñtopu waacāri, mājare cāja ca wede maa wijio pato wācōriquere jāa tuo.

25 To biri ameri wede peni yapano, jícārā jāa mena macārāre jeeri, māja pñtopu mani yaarā Bernabé, Pablo,

26 mani Wiogu Jesucristo yee jāori, bii yairicaro uwioro ūñaro ca tamñoricarā mena mājare cāja ūñaro waajato ūirā, cājare ca tiicojope niicu,” jāa ū.

27 To biri Judas, Silas jāare, māja pñtopu cājare jāa tiicojo cojo, mājare jāa ca owa cojorijere cāja majuropeerā mājare cāja wede majiojato ūirā.

28 Añuri Yerire, to biri jāa cāare, mee pañ wāmeri mājare tii dotitirāra, ano mājare jāa ca tii dotirije wadora mājare jāa ca tii doti cojoro añucá:

29 “Waibucarā díí weericarāre cāja ca tiicojo nacū bñoriquere baati, waibucarā ūee taa jñaricarā díire, ūucā cāja díí cāare baati, māja nñomoa ca niitirāpūrena tii epericarā cātiti, biiya,” mājare jāa ū cojo tee docare. Ate mājare jāa ca tii doti cojorijere māja ca tii nñanjeejata, añuro tiirā māja tiirucu.

Añuro mājare to biijato,
ū owa cojoupa.

30 To biri jícātora cājare waarique wui, Antioquia pee bua waa, Jesucristore ca tuo nñanjeerāre neori, tii pñurore cājare tiicojoupa.

31 Jesucristore ca tuo nñanjeerā pea, tii pñurore buerā, bñaro ūjea niiupa, cāja ca tñgoeña bayiro ca tiirō macā.

32 To biri Judas, Silas jāa cāa, ca biipere wede jñgueri māja niiri, cājare cāja ca wederije mena, bñaropura tñgoeña bayi ūjea nii, cāja ca biiro cājare tiupu.

33 Toore jícā cuu cāja ca niiro jiro, Jesucristore ca tuo nñanjeerā pea, cājare ca tiicojo cojoricarā pñtopura cāja tua waajato ūirā, añuro mena cājare waarique wui tuenejoupa.

34 Silas pea: “Anora yñ tuarucu,” ūipi.

35 Pablo, Bernabé jāa pea aperā pañ mena, Antioquia Wioqg yee añurije quetire wede, bue majio, tiicōa niiupa.

Pablo, Bernabére cā ca camotatirique

³⁶ Ca yo a waaro jiro, ñucā Pablo, Bernabére o biro cāre ūupi.

"Jamu, Wiogu yee añurije quetire mani ca wederica macāri niipetiropare mani īa yujuco, Jesucristore ca tuo nūnuejerā, 'Do biro cāja bii niimiti,' ūirā" cāre ūupi.

³⁷ Bernabé pea, cāja mena Juan Marcos're ami waaraugapi.

³⁸ Pablo pea, cājare pade nemo bapa cāti yapanotigura, Panfilia macārā cāca tua weocā doorique ca niiro macā, cūre cāca ami waaro bootiupi.

³⁹ To biri jīcāri cōro cāja ca tagoeñatirije ca niiro macā, ameri camotati-coaupa. Bernabé pea Juan Marcos mena cūmuapu ea jāa, Chipre pee waa-coaupa.

⁴⁰ Pablo pea, Silas're jāo, Jesucristore ca tuo nūnuejerā, "Umureco Pacu añuro mujare cā cotejato," cājare cāja ca ūiro jiro,

⁴¹ Siria, to biri Cilicia yepari ca niirā, Jesucristore ca tuo nūnuejerāre wede majio queno, cāja ca yeri tagoeña bayi ūjea niiro cājare tii, tiicā nūnua waaupa.

16

Pablo, Silas jāare Timoteo cā ca bapa cāti waarieque

¹ Pablo, Derbere eari jiro, Listra macāre eagu, jīcā Jesucristore ca tuo nūnuejeege Timoteo ca wāme cātigu, judío bojoco Jesucristore ca tuo nūnuejeege macā, griego bojocare ca pacu cātigare baa eaupi.

² Jesucristore ca tuo nūnuejerā Listra macārā, Iconio macārā, Timoteo cāca biirijere, "Ca bojoca añugu peti niimi," ūi nucā bāorucuupa.

³ To biri Pablo, cāre cāca bapa cāti waaro booupi. Mēna cāre ami waaraugu juguero judíos tii taberi macārā ūñaro ūi wede pairema ūigu, cā jeyua quejero yapare wide taa doticāupi, mee niipetirāpura, griego bojocu macā cāca niirijere cāja ca maji peticārije ca niiro macā.

⁴ Waa nūnua waaraā cāja ca ametua waari macāri cōrorena, Jesús buerā ca niiricār to biri Jesús're ca tuo nūnuejerāre ca jāo niirā Jerusalén macārā, "O biro mani tūjaco," cāja ca ūriquere cājare wede majio nūnua waaupa, tee ca ūirore biro cāja tii nūnjato ūirā.

⁵ To biro cāja ca ūiro, Jesucristore ca tuo nūnuejerā diámacū cāja ca tuo nucā bāorijere bāaro jañuri tagoeña bayi, Jesucristore ca tuo nūnuejerā to cānacā rāmura pau jañuri bāu nūnua waaupa.

Macedonia macāre Pablo cā ca ūarique

⁶ Añuri Yeri, Asia yepa macā macāri macārāre añurije quetire cāja ca wedero cāca bootiro macā, Frigia, Galacia yepari pee tēo taa waaupa.

⁷ Misia yepa pāto ea waaraā, Bitinia yepa pee ametua waaraugamiupa; Jesús yāu Añuri Yeri pea bootiupi.

⁸ To biri Misia yepare to birora ametua waari, Troas macā pee buacoaupa.

⁹ Tii macāre ūñamipu cāca quēñaro jīcā Macedonia macā cāca pāto nucūcāri: "Macedonia pee doori, jāare tii nemoña," cāre ca ūigure ūapi Pablo.

¹⁰ Teere cāca ūaricaro jirora, "Macedonia macārāre añurije quetire cāja wedejato ūigu, manire jāomi Umureco Pacu," ūi majiri, Macedonia pee tāa waaraugarā, jāa yee apeyere jāa jeyowu.

Pablo, Silas, Filipos'pu añurije queti cāja ca wederique

¹¹ Troas ca niiricārā cūmuapu ea jāa, diámacū Samotraciapu jāa tīacoawu. Ape rāmupu Neápolis jāa ea waawa.

12 Too macārāra Filipos macā, Roma macārā cāja ca doti niiri macā, Macedonia yepare ca nii majuroperei macāpū jāa waawu. Tii macāre jīcā rāmari jāa niiwū.

13 Yerijāärä rāmu ca niiro, macā tujaropu jāa waawu, “Dia pñtore judíos cāja ca nea poo juu bueri tabe niibocu,” iñ tñgoëñari. Toopu ea, ea nuu waari, nomia too ca nea pooricarā romirire añurije quetire jāa wedewu.

14 Jīcō cāja mena macō Lidia ca wāmē cñtigo, Tiatira macā macō, juti pñri ca wapa pacarije jūari moñiri ca niirijere ca noni wapa taago, Ùmñreco Pacare ca iñ nucū buorucugo niupo. Añurije quetire cā ca wedero cō ca taorucuro, Wiogu pea, Pablo cā ca ñirijere cō tuo nñnajeejato ñig, teere añuro cō ca tuo ñeero cōre tiwi.

15 To biri cō yaa wii macārā niipetirā mena uwo coe doti ecori jiro, o biro jääre ñiwo:

—“Díamacára, Wiogu Jesú's re ca tuo nñnajeeego niimo,” yure mñja ca ñijata, yu yaa wiipu cänirā dooya —jääre iñ, jää ca booti pacaro, “Yu yaa wii pee dooya,” jääre ñicoawo.

Pablo, Silas jääre cāja ca tia cñturique

16 Jícati jää ca juu buerucuri tabepu jää ca waaro, jīcō wāmo, pade coteri majo ca bñpere iñ bñu majiriquere ca yeri cñtigo, jääre bocawo. To biri cō ca iñ bñu majirije mena, cō wiorå peera pairo cāja ca wapa taaro tiirucuupo.

17 Cō, Pablore to biri jääre, o biri iñ acaro bui nñnajeewo:

—Anija Ùmñreco Pacu ati ùmñreco niipetiro pure Ca Doti Niigüre pade coteri maja nñima. To biri ametüarique maquë quetire mñjare wedema —ñiwo.

18 Pañ rñmari to biri jääre iñ nñnajee niivo. Teere tuo jutima ñig, Pablo pea amojode nucari, to biri cō ca iñ yeri tutua niigüre o biro ñiwi:

—Jesucristo cā ca dotiro mena, “Cōre witi waagüja” mñre yu iñ —ñiwi.

To biri cā ca ñirije menara, cōpure ca niigü to biirije cō ca iñ yeri tutua niigü pea cōre witi weocoawi.

19 To biri cō uparā pea teere majiri, “Do biro pee tiiri mani wapa taa nñnua waaricaro mani,” iñma ñirä, Pablo, Silas jääre ñeeri, macā decomacäre ca niiri yepa bojocare cāja ca jāiña bejeri tabe uparā pñtopu cñjare jee ecoawa.

20 Ca jāiña bejerä pñto cñjare jee eari, o biro ñiwa:

—Anija judíos nii pacarā, mani yaa macā macārare wede mecōo,

21 cāja ñicū jämua cñja ca tii jøo doorique peere bue, tiima, mani romanos niiri teere booti, tee ca ñirore biro tii nñnajeeeti mani ca biirijerena —ñiwa.

22 To cñrora bojoca pea Pablo, Silas jääri menare ajia ecoawa. Wiorä jāiña bejeri maja pea cñjare juti tuu wee dotiri, wñjori mena cñjare bape dotivi.

23 Buaro cñjare bape yapanori jiro, tia cñurica wiipu cñjare tia cñuri, tii wiire ca cotegüre añuro cñjare, cñre ña cote dotiva.

24 To biri cñre cñja ca ñiro macā, tii wiire ca cotegü pea jupea macā jawipu cñjare jee jāa waari, cñja dñporire yucu pñi, pñra pñi watoa cñu dñpori, cñjare jia tuu cñuupi.

25 Tii ñamire ñami decomacä ca niiro, Pablo, Silas jää, Ùmñreco Pacare jāi juu bue, baja, cñja ca tii niiro, aperä cñja ca tia cñuricarā cñca teere tuo niupa.

26 To biri cñja iñ niiro, ca niiro tujarora buaro yepa nanaupa, tii wiire cñja ca wee ñeericá yepa menapñra cagueri nucapñ. To biri ca biirije menara, joperi niipetirijepñra pñaa peticoa, ñucañ cñja ca jia cñuricarā cñcare niipetirijepñrena come daari popi ñaa peticoa, biiupa.

27 Tii wiire ca cotegü pea wñcä eagü, tii wii joperi niipetirijepñra pñarica joperi ca niiro ñari, “Cñja ca tia cñuricarā duti wñti peticoajacupa,” iñ tñgoëñari,

cā niipīre tāa wee amiri cā majuropeera jade puacā yai waagū doogū tiimiupi.

28 To biro cā ca tiiro Pablo pea o biro cāre ī acaro buiupi:

—Mu majuropeera ūñafaro tiieto. Anora jāa niipeticā —īlupi.

29 To cōrora tia cūurica wiire ca cotegu pea jīa boericaga jāi, ūmaa jāa waa, uwigū nanagūra Pablo, Silas jāa p̄eto ūñanuu waupi.

30 Jiro, cājare j̄uo witi waa:

—¿Ñee yū tiigūti, ametuaragū? —cājare ī jāiñaupi.

31 To biro cājare cā ca ī jāiñlaro:

—Wiogū Jesús're díámacā tuo nāñejeyya. To biro tiigū, mu, mu yaa wii macārā cāa, muja ametuarucu —cāre ī yāupu.

32 Jiro cāre, cā yaa wii macārā niipetirāre ūñareco Pacū yee quetire cājare wedeupa.

33 Tii ūñamira tia cūurica wiire ca cotegu pea Pablo jāare j̄uo waa, cāja camire coepui. Jiro cā, cā yaa wii macārā, uwo coe ecoupa.

34 Uwo coe doti yapanori jiro tia cūurica wiire ca cotegu pea cā yaa wiipū cājare j̄uo waari, cājare baarique eca, cā yaa wii macārā niipetirā meña bāaro ujea niipi, ūñareco Pacāre cā ca tuo nāñujeerije j̄uori.

35 Ape rāmū boeri tabe, wiorā pea, jīcārā uwamarā coteri majare, tia cūurica wiire ca cotegüre, “Pablo, Silas jāare wieneña; cāre ūñajāa,” cājare ī cojoupa.

36 To biri tia cūurica wiire ca cotegu o biro ūñipi Pablore: “Cājare wieneçāña yāre ī cojojapa uparā; to biri uwiricaro maniro witi, waacoarāja,” cāre ūñipi.

37 To biro cā ca ūñiro tuogū, Pablo pea o biro ūñipi uwamarāre:

—¿Do biro? Jāa romanos jāa ca nii pacaro, paú bojoca cāja ca īa cojoro jāare bape dotiri, jāare tia cūu dotijāwa, ūñarije jāa ca tiiriquire jāare jāiñā beje j̄uoti pacarā. To biro tii pacarā, meçāra: ¿Bojoca cāja ca ūñatiropū jāare cāja wieneragati? Jāa waaticu. Cāja majuropeera doori, jāare cāja jee wienerā doojato —cājare ūñipi.

38 Uwamarā pea atere wiorāp̄ure cājare wedeupa. Cāja pea Pablo, Silas jāa romanos cāja ca niirijere majirā, tuo uchacoaupa.

39 To biri, bojoca cāja ca ameri tii niirijere ca jāiñā bejerā pea waa, “Nañaro mujare jāa tūjapa; teere jāare ajiaticāñā,” cājare ī, cājare wiene, “Ati macāre waacoarāja,” cājare ūñipa.

40 Pablo, Silas jāa pea, tia cūurica wii ca niiricarā witi waara, Lidia yaa wii pee waacoawa. Jesús're ca tuo nāñujeerāre īa, cāja ca ūñtogeña ujea niiro cājare tii yapano, to ca niiricarā waacoawa.

17

Tesalónica cāja ca biirique

1 Pablo, Silas, Anfípolis, Apolonia yeparire ametua waa, Tesalónica macāre earā, judíos cāja ca nea poo juu bueri wii ca niiri tabere eawa.

2 Pablo pea cā ca biirucuricarore birora nea poo juu buerica wiipū waa, yeriñārica rāmūri itia rāmūp̄arena, cāja mena wede peniwi.

3 ūñareco Pacū wederique cāja ca owarique menapū ūñicāri, “ūñareco Pacū cā ca tiicojo cojoricā bii yai, ūñucā ca bii yaicoaricāp̄ura cati tua, cā ca biipera niipa,” cājare ī wede niwi. O biro ūñiwi.

—Ano mujare yā ca wedegū Jesús're niimi, ūñareco Pacū cā ca tiicojo cojoricā —cājare ī wedewi.

⁴ Jícárā judíos teere tuo nñuajeeri, Pablo, Silas jää mena neawa. Ñucã paú griegos Ùmureco Pacare ca ii nucã bñorucuricarã, to biri aperã ca nii majuropeera romiri cää paú romiri tuo nñuajeewa.

⁵ To biro cäja ca biiro, judíos ca tuo nñuajeetirã pea, cäja mena bñaro ajari, jícárā ca bojoca ñañarã ñee tiiri méé macäre ca bii amojoderãre juo neori, macäre acaro bui amojode, bojocare ii mecaõ, cäja ca tiiro tiwa. Ñucã Pablo, Silas jääre bojocapure cäjare tiicojoragarã, cäjare amarã, Jasón yaa wiire ûmaa jääwa.

⁶ Tii wiire cäjare bñatima iiirã, Jasón're to biri aperã jícárā Jesucristore ca tuo nñuajeerâre ñeeri, wiorã pñtopu cäjare jee waara:

—Anija, ati Ùmureco niipetiropu waacãri bojocare ca ii mecaõ yujurã, anopu cääre eacã dooma.

⁷ To biro ca ii mecaõ nñuua doorâre, "Yu pñto niiñã," cäjare ïjapi Jasón. Cäja niipetirãpura, wiogu apí niimi Jesús ca wãme çutigü ïcãri, Roma macã wiogu César cäca dotirijere bii ametuene nucã niima —ii acaro bui, cäjare wee nñuua waawa.

⁸ To biro cäja ca iiro tñorã, bojoca, wiorãpu cää, tuo mecaõcoawa.

⁹ To cõrora Jasón're, ñucã aperã cääre cäjare pitiragarã wapa tirica tiiri cäjare jääwa.

Bereapu cäja ca biirique

¹⁰ Ca nariorije menara Jesucristore ca tuo nñuajeerã, Pablo, Silas jääre Berea pee cäjare tiicojocã cojowa. Tii macäre ea biirã, judíos cäja ca nea poo juu bueri wiipu waacãwa.

¹¹ Berea macärã pea Tesalónica macärã ametuenero añuro ca tñgoëñarique çutirã niiwa. To biri Pablo jää cäjare cäja ca wederijere añuro tuo nñuaje, "Cäja ca buerije diámacûra to niimiti," iiirã, to cänacã rñmara Ùmureco Pacu wederiquere bue niirucuwa.

¹² To biro paú judíos, ca nii majuropeera ca niirã griega romiri, paú ùmua, tuo nñuajeewa.

¹³ Ñucã Tesalónica macärã judíos, Berea macärãre Ùmureco Pacu yee quetire cäjare wedega tiijagu Pablo cäja ca iirijere tuoçärãpua toopu waari, too macärã bojocare cäjare ii mecaõ ajiñecäwa.

¹⁴ To biro cäja ca ii earo, Jesucristore ca tuo nñuajeerã pea Silas, Timoteo jää tii macã cäja ca tuaro uno, yoari mééra, Pablo peera dia pairi yaa pñto pee cäre tiicojocã cojowa.

¹⁵ Pablore ca bapa cuti waericarã pea, Atenas macápü cäre juo eacoawa. Jiro "Timoteo, Silas yoari méé jañurira cäja doojato," cäca ii cojoriquere queti cuti tua eawa.

Pablo Atenas'pu cäja ca biirique

¹⁶ Pablo, Atenas'pu, Silas, Timoteo jääre yue niigh, tii macäre cäja ca weericarã cäja ca dadacãrijere ñari, cäyeripu bñaro tñgoëñarique paiwi.

¹⁷ To biro nea poo juu buerica wiipu, judíos, griegos, Ùmureco Pacare ca ii nucã bñorã mena bñaro wede penirucuwi. Ñucã to cänacã rñmara wiijeri watoa macã yepare ca nearã mena, bñaro wede penirucuwi.

¹⁸ Ñucã jícárã filósofos epicúreos, to biro estoicos, Pablo mena wede peni juo waawa. Jícárã o biro iiwa:

—¿Ani ca wederique peti majitigua ñee unore ñirugu cä ñibuti? —cäre iiwa.

Aperã ñucã:

—Jäguëa apero macärãpure wede boja yujuri yéé maju niibumi —cäre iiwa.

Atere to biro ūiwa, Pablo, añurije queti Jesú斯 yee maquēre, cā ca cati tuarique maquēre, cājare cū ca wedero macā.

19 To biri cāja ca nearo Areópagopu cāre ami waari, o biro ūi jāiñawa Pablore: —¿Año jāare mū ca wederijera, ñee wāma wāme buerique to niiti? ¿Jāa teere jāa majitibogajati?*

20 ¿Jāa ca tuo ñaatirijere mū wede, jāa cāa, jāa majiraga, do biro ūiragaro to ñiti? —Úiwa.

21 Atenas macārā niipetirāpura, ñucā aperori macārā tii macāre ca niirā cāa, apeyepara tiiricaro maniro, wāma queti ca biirijerena tuo, teerenameri wede pení, tīcā duwi yujurucuapa.

22 Pablo pea, dotiri maja Areópago watoapu wāmū nucā, o biro cājare ūiwi:
—Atenas macārā, yu ca ūajata, maja paū wāmerire ca ūi nucā bhorā peti maja niicā.

23 Maja ca ūi nucā bhorā taberire ūa waarcugu, jīcā tutu wee nacōrica tutupare: ÚMÚRECO PACU CA MAJÍNA MANIGURE ūi NHCU BÚORICA TABE, ūi owa tuurique ca niiri tuture yu bua eajawu. To biri majiti pacarā maja ca tii nucā bhorā yee maquērena mujare yu wedegu doo.

24 "Úmureco Pacu ati yepare, to biri ati yepare ca niirije niipetiro ca tiiricura niimi, ati yepa, ati úmureco, Úpu. Bojoca cāja ca tiirica wñijerirena niimi,

25 ñucā jīcā uno peera jīcā wāme uno peerena cāre cā ca tii bojarije uno cāre ama bua ñaatimi. Cura niimi, niipetirāpurenrena catirique, yeri jāñarique, ñucā apeye niipetirije manire ca tiicojogu.

26 "Ñucā jīcā bojoch menara, bojoca poogaari niipetirāpurenrena tiiupi, ati yepa niipetropare cāja nijjato ūigu. Ñucā cāja ca nii mua nucāpa yutearire cūu, cāja yaa yepari ca nii eyopa taberire cūu, tiiupi.

27 Atere to biro tiiupi Úmureco Pacu, niipetirā cāre ama, ape tabera cāre padenā jañuripu bvacābocuma ūima ūigu. Añuro petira Úmureco Pacu, mani niipetirāpurenrena mani putoacāra niicāmi.

28 Cū jaorira cati, cū jaorira ãcū, cū jaorira nii, mani bii. Jīcārā griego maja mena macārā cāja ca tugoeñarijere ca owarā,[†] o biro ūi owaupa: "Úmureco Pacu pāramerā mani nii," ūupa.

29 To biri, Úmureco Pacu pāramerā nii pacarā, "Úmureco Pacu, oro, plata, ãtā mena, bojoca cāja ca tugoeñari wāmere biro cāja ca tiirica niicumi," ca ūi tugoeñatiparā mani nii.

30 Tīrūmāpura Úmureco Pacu, bojoca cāja ca majitirije jaori, to birora cājare ūacāpi. Mecū peera, niipetirāre niipetiro macārāpore yeri tugoeña wajoari, cū peere tuo ñanujeet dotimí.

31 Mee jīcā ūumū ati yepa macārā niipetirāre ca niirore biro, jīcā cā ca beje amirich menapu, cā ca ūa bejepa ūumū cāre cūu yerijāaupi. To biro cū ca tiipere niipetirāpore ūoupi, ca bii yaicoaricāpurenrena cāja cati tuaro cāre ūigū —cājare ūi wedewi.

32 Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre cā ca wedero tuoarā, jīcārā cāre buiwa. Aperā pea, "Jiro ate maquēre mū ca wedero tuorique niirucu ñucā," cāre ūiwa.

33 To cōrora tooopu ca niiricu witi waacoawi Pablo.

34 Jīcārā cā mena waa, cā ca wederijere tuo ñanujeewa. Cāja menare niiwa: Dionisio, Areópago ca nearucurā mena macā, ñucā jīcō nomio Dámaris ca wāme cātigo, to biri aperā niiwa.

* **17:19** Jāa cāa teere jāa majiraga. † **17:28** Poetas.

18

Pablo Corintop^h cā ca biirique

¹ Ate jiro, Pablo, Atenas ca niiricu, Corinto macā pee waacoawi.

² Tii macāp^hre jīcā judío Aquila, ca wāme c^hatigu, Ponto yepa macā, cā nūmo Priscila menare b^ha eawi. Italiap^h ca niiricu, wiogu Claudio, judíos niipetirāre, “Roma ca niirā cāja waacoajato,” cā ca tirique ca niiro macā, ca dooricarā Pablo jagueroacāra ca earicarā niiupa. Pablo cājare ūag^h waawi.

³ Cā cāa, cājare birora waa yujurā cāja ca wijiheri b^haari quejeri tiiriquire ca paderique c^hatigu niiri, cāja mena tuawi, cāja mena jīcāri paderagu.

⁴ Yerijāarica rāmari ca niiro cōrora, nea poo juu buerica wiip^h waari, judíos're, ūucā griegos cāare, tugoeña wajoa cāja ca tuo nūnajeero tiirug^h cājare wederucu Pablo.

⁵ Silas, Timoteo, Macedonia ca niiricarā cāja ca earo, Jesús yee queti wadore to macārāre wede, ūucā judíos're:

—Jesús'ra Úmureco Pacu cā ca tiicojoricu niimi —cājare ūi wede majio niiwi Pablo.

⁶ Cāja pea cā ca tiirijere ūi camota, cāre acaro bui tuti, cāja ca ūiro Pablo pea “M^haja yee jaori ūañaro m^haja biirucu,” cājare ūig^h, cā jutire paa bate, o biro cājare ūiwi:

—M^haja yee wapa m^haja majuropeera ūañaro m^haja ca bii yaipe niirucu. Y^h yee wapa m^hé, to biro m^haja biirucu. Mecā mēna judíos ca niitirā peere añurije quetire y^h wedegu waarucu —cājare ūiwi Pablo.

⁷ To biro ūi, tii wii ca niiricu witi waa, Ticio Justo ca wāme c^hatigu, Úmureco Pacure ca ūi ūucā b^hogu, nea poo juu buerica wii p^huto ca wii c^hatigu yaa wii pee waacoawi.

⁸ Nea poo juu buerica wii wiogu Crisp^o pea, cā yaa wii macārā niipetirā menara Wiogu Jesús yee quetire tuo nūnajeewi. Ūucā pa^h Corinto macārā Pablo cā ca wederijere ca t^horicarā, tuo nūnaje, uwo coe ecowa.

⁹ Jīcā ūami, quēñaricarore birop^h bii oto weti waag^h cā ca ūaro, Pablore o biro cāre ūiupi Úmureco Pacu:

—Uwiticāñña. Yerijāatig^hra, añurije quetire to birora wedecā nūnua waaguja.

¹⁰ Y^h a m^h menara y^h niicā. Jīcā ūno peera ūañaro tiir^hgarā m^hare ūnauatuirucuma. Pa^h y^hre ca tuo nūnajeerāre y^h c^ho, ati macāre —cāre ūipi.

¹¹ To biro Pablo jīcā cāma decomacā Corinto macārāre Úmureco Pacu yee quetire wede, tiicā niiwi.

¹² Acaya macā wiogu, Galión cā ca niiri rāmari, judíos nea poo, Pablore ūnee, wiorā p^hutop^h cāre ami waari, o biro cāre ūi wedejāawa:

¹³ —Ania, doti cūriique ca tii dotitiri wāmepu, “Úmureco Pacure ca ūucā b^hoparā m^haja nii,” bojocare ūiri, tee peere cāja ca tuo nūnajeero tii yujumi —ūiwa.

¹⁴ Mee, Pablo wedegu doog^h cā ca tiirora, o biro ūiwi Galión, judíos're:

—M^haja judíos, ūañaro cā ca tiiriquire, cā ca jīarique ūnore, m^haja ca wedejāajata, m^hajare y^h t^hobojacupa.

¹⁵ Wederiquerena, bojoca wāmerena, m^hajare ca dotirije maquērena, m^haja ca ūicārije ca niiro macā, m^haja majurope ameri quenoña; y^haa tee ūnorena ca jāiña bejegu y^h niir^hgati —cājare ūicāwi.

¹⁶ To biro ūi, bojoca cāja ca tii bui c^hatiriquire ca jāiña bejera cāja ca nea poori wiip^h ca niirāre Galión cājare wienecā cojowi.

¹⁷ To cōrora, nea poo juu buerica wii wiogu Sóstenes're cāre ūneeri, jāiña bejeri m^haja cāja ca ūañaro cāre quēewa. To biro cāja ca tiiriije Galión peera ūneacāpe cāre ūiiticāwu.

Pablo Antioquía cā ca tua waarique

¹⁸ Ména, Pablo, Corintora yoaro niicāwi. Jiro Jesucristore ca tuo nññjeerāre waarique wui, Priscila, Aquila jāa mena cūmuapu ea jāa waacoawi Siria yepa pee waagü. Ména, Cencreapu niiga, waarragu juguero, “O biro yu tiirucu,” cā ca iiriquere cā ca iiricarore biro tiigu, cā dəpəgare poa pedecāwi.

¹⁹ Éfeso earā, Pablo pea Aquila, Priscila jāare camotati, nea poo juu buerica wiipu waa, judios too ca nea poorā mena wede peniwi.

²⁰ Cāja pea, “Yoa jañuro jāa mena niiñā,” cāre ñiwi. Cā pea bootiwi.

²¹ Biigapu, cājare waarique wuigü, o biro cājare ñiwi: “Umureco Pacu cā ca boojata, jiro mājare yu ñagu doorucu ñucā,” cājare ñiwi. To biro tī, Éfeso ca niircu waacoawi.

²² Cesarea yepare tīa eagu, Jerusalén pee Jesucristore ca tuo nññjeerāre cājare ñagu waa, jiro Antioquía pee waacoawi.

Itiati Pablo cā ca waarique

²³ Toore jīcā cuu niiri jiro, Galacia, Frigia yepari macārā Jesucristore ca tuo nññjeerā cāja ca niiri macāri cōrorena cāja ca tāgoeña tutuaro cājare tii, ña yujugü waagü waacoawi ñucā.

Apolos Éfesore añurije queti cā ca wederique

²⁴ Tii rāmarire Éfesore eaupi judío bojocu Apolos ca wāme catigua, Alejandría macū. Añuro yeri jañaricaro ca wedegü, Umureco Pacu wederiquere añuro ca majigü, niiupi.

²⁵ Cāa Umureco Pacu yeere cāja ca bue majoricu niiupi. To biri utivea niiri queca mena ca niiore biro, Jesucristo yee añurije quetire wedeupi, Juan cā ca uwo coerique queti wadore ca majigü nii pacagü.

²⁶ Nea poo juu buerica wiipare, uwiricaro maniro añurije quetire wedeupi Apolos. To biro cā ca ñiro tāorā, Aquila, Priscila jāa pea apero pee cāre ami waari, buaro jañuri Umureco Pacu yee quetire ca niiore biro cāre wede majio nemoupa.

²⁷ Jiro Apolos, Acaya cāja ca ñiri yepa pee cā ca waarragar, Jesucristore ca tuo nññjeerārē pea, cā ca tāgoeña utivea niiro cāre tii, ñucā Acaya macārā Jesús're ca tuo nññjeerārē, “Añuro cāre ñeeña,” ñi owa cojoupa. Acaya macāpu eagu, Umureco Pacu cā ca añurije juori Jesús're ca tuo nññjeericarārē buaro cājare tii nemoupi.

²⁸ Niipetarā cāja ca tuo cojoro, judíos “Yee ñimi,” cāja ca ñi majitiri wāmeri mena, Umureco Pacu wederique menapu ñiri, “Jesús'ra niimi, Umureco Pacu cā ca tiicojo cojoricu,” cājare ñi wede majio niiupi Apolos.

19*Pablo Éfesopu cā ca biirique*

¹ Apolos Corinto macā pee cā ca nii ditoye, Pablo pea, ca ñtā yuca catiri yepa macā macārire waa yuju peticā, tēo taa waa, Éfeso macāre eawi. Tii macāre paapu Jesucristore ca tuo nññjeerārē bua ea,

² o biro cājare ñi jāñlawi:

—¿Jesucristore tuo nññjeerārē, Añuri Yerire māja ñeeri? —ñiwi.

Cāja pea:

—Jāa ñeetiwu; jāa jīcāti uno peera Añuri Yeri yee maquere cāja ca wedero jāa tuo ñaati —cāre ñi yuuwa.

³ To biro cāja ca ñiro, Pablo pea o biro cājare ñi jāñlawi:

—To docare ¿ñee uno uwo coeriquere maja tii dotiri? —íwi. To biro cā ca ñiro cāja pea:

—Juan cā ca uwo coerique unore jāa tii dotiwā —cāre ii yuewa.

⁴ To biro cāja ca ñiro, o biro cājare ñiwi Pablo:

—Juan, ñañarije cāja ca tii niirijere ca tāgoeña yeri wajoarāre uwo coeupi. To biro tii pacaguā, cā jiro ca doopu, “Jesús peere tuo nññejeyá,” cājare ñiupi —cājare ñiwi.

⁵ To biro cā ca ñiro tuoñrā, Wiogu Jesús wāme mena uwo coe ecowa.

⁶ Pablo cā amori mena cājare cā ca ñia peoro, Añuri Yeri cājare ñaajāa nucā eawi. To biro cā ca biiro, cāja pea wederique ca tuoñra manirije wede, ca biiptere wede jugue, tiiwa.

⁷ Cāja niipetirā niirā, pua amo peti, dāpore pāaga penituarō umua niiwa.

⁸ Pablo pea itiarā muipūa peti nea poo juu buerica wiipu waari, uwiricaro maniro añurije quetire wede, ñucā ñumareco Pacu cā ca dotiñri tabe maquere wede, ñirucuvi bojocare, tāgoeña wajoa tuo nññejeyá, cāja ca biiro tiiragüa.

⁹ Jicārā teere junarā, ametueñe nucā, tuo nññejerügati, biicārī bojocare cāja ca tuo cojoro Wāma Maña maquere tuo nññejeriquere ñañaro ii tutiwa. To biri Pablo cājare camotati, Jesucristore ca tuo nññejerāre buerica wii Tirano ca wāme cātigüa yaa wiipu cājare jee waari, to cānacā rāmura cājare bue majiocā niirucuvi.

¹⁰ Pua cāma peti to biro tii niiwi. To biri niipetirā Asia yepa macārā, judíos, judíos ca niitirā, Wiogu yee quetire tuoñrā peticāwa.

¹¹ Ñumareco Pacu pea Pablo menapu, do biro ca tiiya manirijepu ca ña ñaaña manirije tii bau nii niiwi.

¹² Tuu coerica quejeri,* juti cā upare ca cāorique menapura, ca diarique cātirare teere jee waari, cāja ca padeña dotiro cāja diarique ametua, ñucā wātia cājapure ca niirā cāa witi, biicāwa.

¹³ Jicārā judíos, wiije watoa waarica maaripu bojocapure ca niirā wātia ca cōa wiene amojoderā cāa, bojocapure ca niirā wātia cōa wienerügarā, Wiogu Jesús wāme mena jicārā, o biro ñimiupa: “Pablo cā ca wedegu Jesús cā ca dotiro mena witi waagüja,’ māre yu ii,” ñirucuupa.

¹⁴ Atere to biro tiirucuupa, jicā amo peti, ape amore pāaga penituarō ca niirā, judío bojocu paia upu Esceva puna.

¹⁵ To biro cāja ca ii waarcuro, jicā rāmhu o biro cājare ii yueupi wātī yeri pea:

—Yua Jesús’re yu maji, Pablo cāare yu maji, māja pea, ¿ñirua uno māja niiti? —cājare ñiupi.

¹⁶ To biro ñigüa, ca wātī jāa ecori pea cājare quēegu waa yerijāaupi, buaro cā ca tutuarije mena, cāja niipetirāre quēe yaiocā, tii wii ca niiricarā juti manirā, ca cami paca waaricarā cāja ca dutiñra waari nucāpū cājare tiicāupi.

¹⁷ Éfeso macārā niipetirā judíos, judíos ca niitirā tee quetire tuoñrā, buaro uiwipa. O biro ca biirije jorri, Wiogu Jesús wāme buaro jañuri ii nucā buorique nii nññea waupa.

¹⁸ ¹⁸ Ñucā paa Jesús’re ca tuo nññejericarā, jügueropure ñañarije cāja ca tii niirucuriquere paa bojocare cāja ca tuo cojoro, wede ametueñerā eawa.

¹⁹ ¹⁹ Ñucā paa majiri māja bajarique ca tiirucuricarā cāa, cāja ca bue bajeri yaiarica pūurire jee neori, paa bojocare cāja ca ña cojoropu teere joe batewa. Tii pūurori ca wapa cātirijere cāja ca cōñajata peera yua, wapatirica tiiri plata tiiri cincuenta mil[†] niiri tiiri cōro peti ca wapa cātirijere ca niiriquere majiwa.

* ^{19:12} Pañuelos.   † ^{19:19} Dracmas. Cincuenta mil rāmuri pade wapa taaricaro cōro ca wapa cātirijere joe baterā tiiwa.

20 O biro bii, Wiog^h Jesú斯 yee queti ño pee jañuri bii jeja nucā nñuña waa, cū ca tutuarijere bii ñño, bii nñuña waawa.

21 Ate niipetirije ca biiricaro jiro, Pablo, “Macedonia, Acaya yepari macárare ña ametuña waa, Jerusalén^{ph} ca waap^h yu niicu,” ñiwi. Ñucā, “Jerusalén waari jiro Roma cāare ca waap^h yu nii,” ñiwi.

22 To biri cū pe a jíca cuu cōro Asiap^h tua nucā nñuña waag^h unora, cāre padé nemori maja puarā, Timoteo, Erasto jāare, Macedoniap^h cājare tiicojo cojowi.

Éfeso macárā cāja ca wede mecarique

23 Tii rám̄erire Éfesop^hre Wāma Maa maquere tuo nñuñeerieque jāori, peetora biiricaro maniro añutiri wāmep^h cāja ca acaro bui wede mecaro tiupá,

24 to macá jíca Demetrio ca wāme cūtigu, plata mena paderi maj^h yee jāori. Ani Demetrio pea plata mena Artemisare^f ñi nucā bhorá cāja ca neari wiire biiri wíjeriacá cū ca tiirije mena, cū mena paderi majare paíro cāja ca wapa taaro tiirucuupi.

25 To biri cā mena ca paderare, ñucā aperá cājare birora ca paderique cātirare jāo neori, o biro ñiupi:

—Yu mena macárā, ate mani ca paderije mena añuro mani ca wapa taarjere māja maji.

26 Tuo, ña, māja ca tiirora ani Pablo, “Jáguēa, bojoca cāja ca weericarā, tii nucā bhoricarā méé niima,” ñi wede majori, pa^h bojocare ano Éfeso wado méére, Asia yepa niipetiro macárāp^hre cāja ca tāgoeña wajoaro tii yujumi.

27 To biri mecará mani paderique wado méé manire yairugá, do biro ca tiiya manigo jáguéo Artemisare ñi nucā bhorica wii cāa, ñucā jáguéo, Asia yepa niipetiro macárā, to biri ati yepa niipetiro ca niirā cāja ca ñi nucā bhorogo menapura, cōre cāja ca ñi nucā bhorijé menapura yai nucācoaruga —cājare ñiupi.

28 Atere o biro cā ca ñiro tuorā, bharo ajia, o biro ñi acaro buiwa:

—Éfeso macárā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo —ñiwa.

29 To cōrora tii macā macárā niipetirāp^hra, “¿Ñee tiirā cāja ñiti?” ñi meccūcupa. To biri Macedonia macárā Pablore ca bapa cāti waaricarā, Gayo, Aristarco jāare fíeri, bojoca cāja ca neari tabepa cājare wee waawa.

30 To biro cāja ca tiiro, Pablo pea bojocare wederug^h toop^h jāa waarugamiwi; Jesucristore ca tuo nñuñejerā pee bootiwa.

31 Ñucā Asia yepa macárā wiorā Pablo mena macárā menapura, “Cā dooticājato,” cāre ñi wede doti cojoupa.

32 Too ca nearicarā pea, meccūcāwa. Cāja ca niiro cōrora bojorica wāmeri wado acaro bui biicāri, to ca nearicarā niipetirā jañuripura, “Teere ñirā mani neajacupa,” ñi majiticāwa.

33 To biri judíos pea bojoca watoa ca niig^h Alejandrre decomacā pee cāre tumicōa wiene nucōwa. Cā pea to biro cāja ca tii nucōga bojoca cāja ca tuo cojoro judíos're wede bojarugá, cū amorí mena tii cōoñari, “Wedeticāña,” cājare ñiwi.

34 Cāja pea cā cāa judíos bojocura cā ca niirijere majiri, niipetirāp^hra jíca cōro pha horas cōro peti:

—¡Éfeso macárā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo! —ñi acaro bui niixa.

^f **19:24** Griego wederique mena Artemisa; romano wederique mena peerá Diana.

35 To cōrora tii macā macārā wiorā cāja ca īrijere owa coteri maju pea cāja ca acaro bui yerijāro tiiri, o biro cājare īwi:

—Efeso macārā, ati yepa macārā niipetirāpura, Éfeso macārā yoo jāguēo do biro ca tiiya manigo Artemisa yaa wii nea poo juu buerica wiire, ūucā cōre biigo ca baugo ūmureco tutipu ca duwi dooricore ca īa nūnūjeerā mani ca nūrijere majima.

36 Mee atera jīcū uno peera, “Yee īima,” ī majitima. To biri to cōrora yerijāa waaraā. Añuro tāgōefati pacarā, to biro tiiticānā.

37 Muja, anija, mani jāguēo Artemisare ūnañarije cōre ī wede pai, cōre ī nūcā buerica wii maquē cāare ca tiiya manirijera tii, ca tiitirārena muja jee doojapa.

38 Demetrio, cū mena ca paderā, jīcārā mena cāja ca ajiarije to ca nūjata, mee teerena īrā, jāñla bejeri maja, ūparā macāri juo nūri maja, nūma. Cāja pūtopu waari, muja ca ameri wedejārijere quenorāja.

39 Ape wāme muja ca īrūgarije to ca nūjata, wiorā cāja ca nea poori tabepu wede quenoñia.

40 Ano meca ca biijārije menare, ūparā cāja ca dotirijere junari ca bii ametueñe naçārā nūma, manire cāja ca ī wedejāaro uwioro tiirā mani tii. Manire cāja ca jāñnjata, “Tee juori to biro jāa tiijawu,” mani ca īpe mani majuropeecā —īwi.

41 To biro cājare ī yapano, to ca nea pooricarāre: “Waaraāja,” cājare īicāwi.

20

Macedoniare, Greciare Pablo cā ca waa yujurique

1 Cāja ca wede meca yerijāa waaro, Pablo pea Jesú's re ca tāo nūnūjeerāre juo cojo doti, jīcā wāmeri cājare wede majio, cājare paabario tāja yapano, waarique wui, Macedonia pee waacoawi.

2 Tii yepa macā yepari macārā Jesucristore ca tāo nūnūjeerāre bharo cājare wede majio waa yuju yapanori jiro, Greciapu eawi,

3 Itiarā muipūa cā ca niiricaropure. Mee, Siria pee waagu doogu cūmuapu ea jāa waaregu bii niigura, judios ūnañaro cāre cāja ca tiirūgarijere majiri, “Macedonia peera ca tuacoapu yu nūicu,” īwi.

4 Cā ca waaro, Berea macā Sópater macā Pirro, Tesalónica macārā Segundo, Aristarco, Derbe macā Gayo, apí Timoteo, aperā Asia macārā, Tíquico, Trófimo, cāre bapa cāti waawa.

5 Anija, Jesucristore ca tāo nūnūjeerā pea jāa jāguero waa, Troas'pu jāare yueupa.

6 Jāa pea pan're^{*} ca wauarije ca ayiaya manirije baarica boje rāmu jiro, Filipos ca niiricarā cūmuá mena waaraā, jīcā amo cōro niiri rāmari jiro Troas'pu cājare ēmu ea, toopure jīcā semana jāa nūiwa.

Troas macārāre Pablo cā ca īagu earique

7 Ape semana ca nii juori rāmari pan bato baaragarā jāa neawu. Pablo pea ape rāmura ca waapu niiri, Jesucristore ca tāo nūnūjeerāre wedegu, ūnami decomacā eyocāwi.

8 Ca emuari wiipure ca niiri jawi, pau jāa boericagaari ca niiri jawipure jāa neawu.

9 Toopure jīcū wāmu, Eutico ca wāme cātigu, tii jawire to boe jōnejato īrā cāja ca tiirica jopere[†] duwiwi. Pablo yoaro cā ca wedero macā, cā ca wedero taorucuñami, wāgoa cāre ca earo cānicā nuu waaruwi. To biima īigu, itia

* **20:6** Wuabe poti ca ayiaya maniri too, bojero uno nūiupa. † **20:9** Ventana.

cajawo‡ jotoapura cāni ametuacā ūnaaduwí waawi yua. Ca dia waaričapure cūre ami wāmūowa.

¹⁰ To biro cū ca biiro, Pablo pea duwi waa, cū jotoa ea pea waa, cū paabario, o biro ūwi Jesucristore ca tuo nūnjeerāre:

—Ía ucuaticāña. Caticāmi —cūjare ñiwi.

¹¹ Jiro ūucā Pablo m̄ua waa, pan're pee bato, jääre j̄uo baa yapano, wedecā n̄en̄ua waawi ūucā. Ca boerije mena wede yapano, waacoawi.

¹² Wāma, ca ūnaapaa jiariču peera, ca catigure ami waawa. To biro cū ca biirije pea, niipetirāpurenā cūja ca ūjea niiro tiwu.

Pablo Miletoph cū ca waarique

¹³ Jää pea, Pablore jää ca jääparopreh cū j̄guero cūmua mena Asón macāp̄u jää waacoawu. Mee, “To biro yə biirucu,” cū ca ūrrique ca niiro macā, tii tabeacāre maap̄u waaraugawi.

¹⁴ Asón'pu ameri búa ea, cäre jää, Mitilene macä pee jää waacoawü.

15 Too ca niiricarā waara, ape rəm̄are Quío ăpōtīñaro jāa eawu. Nūcā ape rəm̄are, Samos pee tīa waa, iñcā rəm̄a iiroph Mileto macāre jāa ea waawu yua.

16 Pablo, Éfesos diámacura amet-eacoaragua, Asia yepare yoaro bii nənəwa waaragatigu. Ape tabera yu ca bii bayijata, "Jerusalén'pure Pentecostés boje rəmure yu eacoabocu" līma līgu, pato wācā jañuiwi.

Éfeso macārā Cristo yaarāre ca j̄eo niirāre Pablo c̄a ca wederique

17 Pablo pea Miletopura niigu, Jesús're ca tuo nanejeerāre ca juo niirā Éfeso macārāre juo dotti cojowi.

18 Căja ca earo ţa, o biro căjare ţiwi:

—Muja maji, muja mena yu ca niiri rəməri cōro Asia yepare yu ca ea j̄ori rəməpura yu ca biurique c̄ati niiriquere.

19 "Ca nii majuropeegu yu nii" iiricaro maniro, yacó menara maja watoare Wiogu yeere yu pade niiwu, paü tiiri judíos ñañaro yure caja ca tiiruga cote pacaro.

²⁰ Añuro maja ca niipe maquē peera jīcā wāme uno peerena mājare wedeticā, yā biitiwā. Noo maja ca nea poori taberipā, maja yaa wiijeripā, mājare yā wederucuwā.

²¹ Judíos're, judíos ca niitirā cāare, "Tugoeña yeri wajoa, Ùmureco Paca mena peee nii, mani Wiogu Jesucristore tuo nūnajee, tiyya," yu ñiwa.

²² Mecāra Añuri Yeri yare cū ca dotiro macā, toopu yare ca biipere majiti pacagu Jerusalén'pu yu waa.

²³ Yu ca waari macari cõrora, Añuri Yeri, "Tia cõu ecocoa, ñañaro tii eco, biirique märe yue," yare ca ca iiriye wadore yu maji.

²⁴ To biro cā ca līcā pacaro jīcā wāmē uno peerena tuo nānājee, yā ca cati niirije cāare, "Yā, yā ca cati niirije nii," lī mai, "yā līti, yā ca tii niirijere añuro wjea niirique mena tii yapano nūcā, nūcā Wiogü Jesúś añurije queti Uñureco Pacü manire cā ca mairije quetire yāre cā ca wede dotiricarore biro tii, yā ca tii yapano earugarijera ca niicāro macā.

²⁵ "T_uoya. Mecū docare U_mreco Pacū cū ca dotiri tabe maquē quetire y_u ca wede yujurica taberi macārā jīcā m_uja mena macū uno peera yare īa nemotirucuma.

²⁶ To biri mecāra “Yʉ yee wapa méé ñañaro biirucuma,” yʉ lĩ.

²⁷ Mee, jīcā wāme uno peera wede duaricaro maniro U'mureco Pacu cā ca
tiirugarijere yu wede peoticāwū.

‡ 20:9 Itia piso.

²⁸ To biri məja majurope cāa, bojoca catiri nii, Añuri Yeri, Um̄areco Pac⁹ yaarā Jesucristore ca tao nənəjeerārē cā majuropeera cā ca bii yai boja ametüenericarāre ca īa nənəjeeparā mujare cā ca cūuricarore birora añuro cājare īa nənəjee, tiicōa niiñā.

²⁹ Yee méé yu īi. Yu ca waaro jiro, ca bojoca ñañarā[§] məja watoare earucuma, Jesucristore ca tao nənəjeerārē ca īa nucā bhotiparā.

³⁰ Ñucā jīcārā məja mena macārā Jesucristore ca tao nənəjeerārā, jāa peere cāja tao nənəjeejato īirā, ca īi dito buerā nii bau nii earucuma.

³¹ To biri bojoca catiri niiñā. Təgoeñāña, itia cāma peti yacó cape cāticāri, yerijāari méé ñamiri, um̄arecori məja ca niiro cōrorena, mujare yu ca wede majio niiriquire.

³² "Yu yaarā, mecāra, Um̄areco Pac⁹re cā ca mairije maquē añuriye quetire, ca təgoeñā bayirā məja ca niiro tii, ñucā niipetirā ca ñañarije manirā cā ca tiiricarāre cāja yee ca niipere cāja ca bəaro ca tiirijepure mujare ca īa cote niiro yu tii.

³³ Oro, juti, wapa tiirica tiirire, jīcā uno yee peerena īa ugo, yu tiitiwu.

³⁴ Məja majuropeera məja maji, yu yee yu ca boorijere, ñucā yu mena macārā cāja ca boorijere, bəarəgu yu majuropeera ati amorí mena yu padewu.

³⁵ To biro yu ca tii niirije mena, ca boo pacarāre tii nemorəgħa, tutuaro ca padepē nii mujare yu īi wede majiou, Wiogħu Jesús: "Ca tiicojogħu pee, ca neegħu ametüenero ujea niimi" cā ca liriquire təgoeñacāri —cājare īwi Pablo.

³⁶ Ate cājare īi yanpano, Pablo cāja niipetirā mena, cā ājuro jupearipu ea nuu waa, juu buewi.

³⁷ Cāja niipetirāpura Pablore paabario, yerijāari méé do biro tiiya maniro otawa.

³⁸ "Yure məja īa nemotirucu," cājare cā ca liriquire ca niiro macā, bəaro təgoeñarique paiwa. Jiro petapu cāre bapa cāti bua waa, cūmuapu cāre waarique wui tħaja cojo, tiicāwa.

21

Jerusalén'pħu Pablo cā ca waarique

¹ Cājare camotatiri jiro bua jāa, díámacāra Cos'pħ jāa waacoawu. Ñucā ape rəmħi Rodas'pħ waa, to macārāra Pátarapu jāa waawu.

² Pátará earāra, Fenicia pee ca waari cūmuare bħa ea, tiigara ea jāa, jāa waacoawu.

³ Too waarā, Chipre yuc⁹ poogare ca ācō nħħa pee īa ametħa waarā, díámacāra Siria yepapu waa, cūmuapu pea Tiro macāre ca apeye cūupe ca niiro macā tii macā pee jāa pāa waawu.

⁴ Tii macāre Jesucristore ca tao nənəjeerāre bħa ea, cāja mena jīcā amo peti, ape amore puaga penituarō niiri rəmħuri jāa niiwu. Cāja pea Añuri Yeri cājare cā ca wede majioro macā, "Jerusalén'pure waaticāña," īimiwa Pablore.

⁵ To biro cāja ca īi pacaro, jīcā amo peti, ape amore puaga penituarō ca niiri rəmħuri jiro jāa waacoawu ñucā. Niipetirā cāja nħmoa, cāja puna mena, tii macā tħajaropu jāare bapa cāti tħaja cojowa. Toopu jita dupari yepapu ājuro jupearī mena ea nuu waari, jāa juu buewu.

⁶ Jiro cājare waarique wui, cūmuapu jāa ea jāacoawu. Cāja pea cāja yaa wijjeripu tuacoawu ñucā.

7 Tiro macā mena bua jāa waa nənəha waara, Tolemaida macāph jāa eawu. Jesucristore ca tuo nənəjeerāre īarā waa, cāja mena jīcā rəmu jāa niiwu.

8 Ape rəmu waara, Cesarea macāre ea, Felipe añurije queti wederi maju, jīcā Jesús buerā ca niiricarāre pade nemori maju, jīcā amo peti, ape amore phaaga penituario ca niirā mena macā yaa wiire jāa cāniwu.

9 Felipe pea wāmarā romiri bapari peti ca manu jūmua manirā Umareco Pacu cā ca īrijere wede jugueri maja romiri puna cūtiwi.

10 Mee, toore pañ rəməri jāa ca nii waaropu, Judea macā ca biipere wede jugueri maju Agabo ca wāme cūtigu, eawi.

11 Cā pea jāare īagu eari, Pablo wēñarica daare ami, cā amorire, cā dāporire jia, tīicāri, o biro īwi:

—Ate īimi Añuri Yeri: “Ati daa wēñarica daa upare Jerusalén macārā judíos o biro cāre tii jiari, aperā bojocapre tiicojorucuma,” īimi —īwi Agabo.

12 Atere tuori, jāa, to biri Cesarea macārā:

—Jerusalén'pue waaticāña —jāa īimiwu Pablore.

13 To biro cāre jāa ca tīcā pacaro Pablo pea o biro ī yuuwi:

—Ñee tiirā muja otiti? Yū ca cati niirijepura bħaro yu ca tħgoeñarique pairo muja tii. Yħa, Wiogħu Jesús yee juori, jia ecorique wado méé, bii yairique cāre Jerusalén'pura ca bii yaipura niicāgu yu tii —īwi.

14 Do biro pee tii, cā ca tħgoeñā wajaro tii majitima īrā, o biro cāre jāa īwu: “Wiogħu cā ca booro re biro mure to biijato,” jāa īwi.

15 Ate jiro jāa yee apeyere jeyo jāa yapano, Jerusalén pee jāa waacoawu yua.

16 Jīcārā Cesarea macārā Jesucristore ca tuo nənəjeerā jāare bapa cūti waari, Mnasón ca wāme cūtigu yaa wii jāa ca cāniparopu jāare jħo waawa. Cāa Chipre macā, Jesucristore ca tuo nənəjee jaħoriarā mena macā niiwi.

Pablo Jerusalén'pue cā ca earieque

17 Jerusalén'pue jāa ca earo, Jesucristore ca tuo nənəjeerā ujea niirique mena jāare bocawa.

18 Ape rəmu Pablo, jāa mena Santigore īagu waawi. Ñucā toopure, Jesucristore ca tuo nənəjeerāre ca jħo niiřā niipetirā niiupa.

19 Pablo pea cājare jāi yapano, judíos ca niitirā watoapre cā mena Umareco Pacu cā ca īriquere, ca bii nənəha waaricarore biro cājare wede nənəha waawi.

20 Teere cājare cā ca wedero tuorā, Umareco Pacure īi nucā bħo baja peo, o biro īwa Pablore:

—Jāa yee wedegħu, mee mħ īa, pañ miles peti judíos Jesucristore ca tuo nənəjeerā niima; bii pacarā cāja niipetirāpura Moisés cā ca doti cūriquere tii nənəjee yerijāaragati majuropecāma.

21 Ñucā apeyera, niipetirā judíos, judíos ca niitirā watoapu ca niirāre, “Moisés cā ca doti cūriquere tii nənəjeeticāña. Muja puna jeyua quejero yapare wide taa dotieto. Ñucā mani ca tii niirucurije cāre tiiticāña,” cājare īi buemi,” cāja ca īi wederijere tuojapa.

22 ¿Ñee mani tiirāti? Mu ca earijere queti tuo majuropecārucuma bojoca.

23 To biri jāa ca wede majorore biro tiija. Ano jāa watoare niima bapari, “O biro jāa tiirucu,” cāja ca īriquere ca tiiparā.

24 Cājare jħo waari, cāja mena jīcāri īħanijere coe, to biro muja ca tiirijere wapa tii, tiija, cāja ca poa jua dotiparore biro īigu. To biro mħ ca tiiro īarā, mure cāja ca īriquere: “Yeera īċājapa. Cā cāa, Moisés cā ca doti cūriquere tii nənəjeecā niimi,” īrucuma.

25 Judíos ca niitirā, ca tao nənjeerā peera, “‘Waibucrā díi weericarāre cāja ca tiicojo nacū bəoriquere baati, díire baati, waibucrā ñee taa jiaricarā díire baati, ñucā məja nəmoa ca niitirāpurenā tii epericarā cutiti, biiya,’ cājare ca lipe niicu,” jāa ca liriquera jāa owa cojo yerijāawu mee –íiwa Pablo.

Pablore cāja ca ñeerieque

26 Ape rəmə Pablo, cājare jəhowa, cāja mena cāja ca ñañarijere coe yapanori, Umareco Pacu yaa wiipu jāa waupi, “To biro jāa lirucu” jāa ca lirique, ñucā jāa ca niiro cōrora Umareco Pacure tii nacū bəorā jāa ca tii niirije “To cōrō petirucu” íi wedegu waagu.

27 To biro cāja ca tii niiri semana ca petiparo jugueroacā, jīcārā judíos Asia yepa macārā, Pablo Umareco Pacu yaa wiipu cāca niiro lari, bojocare cājare wede mecāocāupa. To biro līcāri,

28 o biro íi acaro bui, ñeewa Pablo:

—¡Israelitas, jāare tii nemoña! Ani niimi, niipetiri taberipu waacāri, mani yaa poogare, Moisés cū ca doti cūuriquere, Umareco Pacu yaa wiire, “Añuti,” bojocare ca íi bue amojodegu. To biro ca līgu niiri mecāra, griego bojocare Umareco Pacu yaa wiipure juo jāa waacāri, ca Ñañarije Maniri jawire ca tiiya manirije tiimi —íi acaro buiwa.

29 Mēna juguero peere Pablo, Éfeso macā Trófimore cū ca bapa cātiro ca lārīcarā niiri, “Umareco Pacu yaa wiipu cāre amicā jāa waajacupi,” íi tagoeñama lirāra to biro íi mecācāwa.

30 To biri tii macā macārā niipetirāpura wede mecācoari, bojoca pea Umareco Pacu yaa wiipu ûmaa eari, Pablo cāre ñee, cāre wee witi waari, yoari mééra tii wii joperire bia peticā cojowa.

31 Mee, Pablo jīrāpā cāja ca tiiro, uwamarā romanos cāja ca niiri tabe ca dotigüre, “Niipetirā Jerusalén macārā acaro bui mecā peticoama,” cāja ca lirije queti eaupa.

32 Tee queti təocāgupua, cū uwamarā, uwamarāre ca dotirāre juo neo, bojoca cāja ca niropu ûmaa dooupi. Uwamarāre ca dotigu, cū uwamarā mena cū ca dooro lārāpu, Pablo quēe yerijāawa.

33 To cōrora uwamarā wiogu pea cā pato pee waa, Pablo ñee, pua daa come daari mena cāre jia dotiwi. To biro tii yapano:

—¿Ñiru cā niiti? ¿Ñeere cā tiijapari? —íi jāiñawi.

34 To biro cā ca līro, bojoca pea jīcārā ape wāme acaro bui, aperā ape wāme íi acaro bui, biiçāwa. To biri to biro cāja ca íi acaro buirijere, uwamarā wiogu pea “Tee juori, to biro bijjapa,” íi majiticāwi. To biri uwamarā cāja ca niiri tabepu cāre ami waa doticāwi.

35 Uwamarā cāja ca niiri wii məa waarica tabere earāra, bojoca uwiori wāmepu cāja ca tii nənjeero macā cāre wee ñee, tīcā məa waawa,

36 niipetirā cā jiro, “Jīacāña, jīacāña,” cāja ca íi acaro bui nənjeero macā.

Pablo bojocare cāca wederieque

37 Uwamarā cāja ca niiri wiipu cāre ami jāa waara doorā cāja ca tiirora, Pablo pea uwamarā ȣpare o biro cāre íi jāiñawi:

—¿Íicā wāme māre yā ca līro mā bootiti? —íiupi.

To biro cā ca līro, cā pea:

—¿Griego yeere mā wede majiti?

38 To docare māa, egipcio bojocu, tīrāmu jañurore wiorā cāja ca dotirijere junari, bii ametüene nacā, bapari mil jīari maja uwamarāre ca yucā maniri yepapu ca juo waaricu méé mā niicātimiti? —cāre íiupi.

39 To biro cā ca līro, o biro cāre íiupi Pablo:

—Că méé yu nii. Yea, judío bojocă, Tarso macă, Cilicia yepare ca nii majuroperei macă macă yu nii. Petopura anija bojocare yure wede dotiya —căre ūipu.

40 Uwamară upu căre că ca wede dotiro macă Pablo pea, mua waarica tabe ea nucări, căja wede yerijāa waajato ūigă că amori menă, “Wedeticăa,” căjare ūwi. Niipetiră căja ca yerijāa waaro, arameo wederique mena o biro ūwi:

22

1 —Yu yaară, yu pacăa ca nii cojoră, ūnărarije ca tiitigă yu ca niirijere maja ca majipere biro ūigă, yu yee maquère măjare yu ca wederijere tăoya —ūwi.

2 Arameo wederique mena că ca wedero tăoră, băharo jañuro wederi méé tăowa. O biro ūnăua waawi Pablo:

3 —Yea, judío bojocă, Cilicia yepare, Tarso ca wāme cătiri macă ca baăarică yu nii. To biro bii pacaguă, ati macă ca majorică yu nii. Gamaliel că ca buero mena mani ūnică jăa căja ca doti căurique ca niirore biro bue, ūnică yu yeri yu ca cati tăgoeñarije niipetiropă mena Ūmăreco Pacare yu tii nucă băowă, meçărire măja ca tii niirore birora.

4 Yea, ate Wāma Maa maquère ca tăo nănăjeerăre nănări, yu jīacărucuwa; umăare, nomiare, ūneer, tia căurica wiipă căjare yu tia cărucuwa.

5 Paia wiogă, judíos're ca jăo niiră niipetirăpăra atere majicumă. Căjara mani yaară judíos Damasco ca niirăree ūne doti cojoră, căja ca doti cojori păurore yure tiicojowa. Toopă yu waawă, Jesucristore ca tăo nănăjeerăre amagă waagă, ano Jerusalén'pă căjare ūne doori, ūnăraro căjare căja ca tiipere biro ūigă.

Pablo că ca tăgoeñă wăoariquere că ca wederique (Hch 9.1-19; 26.12-18)

6 "Maapă yu ca waa nănăua waaro, jotoa decomacă muipă că ca niiro Damasco ea nănăua waagă yu ca biirora, ca niiro tăjarora, Ūmăreco maquë ca boeriye yu wejare boe ūaacumă eawa.

7 To biro ca biiro, yepapă ūaacumă waagă, o biro yure ca ūrijere yu tăowă: "¡Saulo! ¡Saulo! ¿Nee tiigă yure mu nănăti?" ca ūrijere.

8 To biro ca ūiro tuo, "¿Wiogă, ūnăraro mu ca tăiruga nănăjeegura yu nii," yure ūwi.

9 Yure ca bapa căti waarcără căa, ca boe ajiyaarijere ūawa. Biirăpăa yure ca wederije peera tăotiupa.

10 Yea pea o biro yu ūi jăiňawă, "Wiogă, ūne yu tiigajati?" yu ūwi. To biro yu ca ūiro: "Wāmu nucă, Damascopă waagăjă. Mu ca tiipe niipetirijere toopă măre wederique niirucu," yure ūwi.

11 Tee ca boe baterije, ca ūatigu yu ca tuaro yure ca ūirique jăori, yu mena macără yu amopă ūneer, Damascopă yure ūtăa waawă.

12 "Tii macăre năupi jīcă, Ananías ca wāme cătigă, Moisés că ca doti căuriquee tee ca ūirore biro aňuro ca tii nănăjeegă, tii macă ca niiră judíos aňuro căja ca ūi nucă băogă.

13 Yure ūagă eaguă, yu păto ea nucă, o biro yure ūwi: "Yea yee wedegă Saulo ūpăaňă ūnică," yure ūwi. To biro yure că ca ūirora ūpăaňă, aňuro yu ūacoawă ūnică.

14 To biro ūică, "Mani ūnică jăa Ūmăreco Pacă, că ca boori wāmăre maji, Ca Aňugăre ūa, că majuropere că ca ūrijere tuo, mu ca tiipere biro ūigă măre beje amijapi.

15 Mu, mă niirucu că yuu, mu ca ūariquere, mu ca ūoriquere bojoca niipetirăpăra ca wedepă.

16 Mecāra, ¿ñeere yueg^u m^u tiiti? Wāmu nacā, uwo coe doti Wiog^u wāmtere lī nacā buori, m^u ca ñañarijere coe, tiiya," yare ñiwi.

*Pablo judíos ca niitirā p^utop^u cā ca tiicojo cojo ecorique
(Hch 6-7)*

17 "Ñucā Jerusalén'p^u tua ea, Ùmureco Pac^u yaa wiip^u juu bue niig^u, jīcā wāmre quēñaricarore biro yare ca bii oto weo ññorijere ña,

18 Ñucā Wiog^u o biro yare ca līgare y^u ñawu: "Yoari méé Jerusalén're waacoag^uja. Ano macārā, y^u yee maquére cājare m^u ca wedero m^ure tao nñuñjeetirucuma," yare ñiwi.

19 Y^u pea o biro cāre y^u ñiwu: "Wiog^u, nea poo juu buerica wijihera cōrōrena waari, m^ure ca tao nñuñjeerārē ñee, tia cūurica wiip^u cājare tia cūu, cājare quēe,

20 Ñucā m^u yee quetire wederi maj^u Esteban're cāja ca jīaro cāare toora y^u niwu, cāre ca jīarā jutire cāo cote, cāre cāja ca jīaro, 'Añu majuropeecā,' ñi niigu," cāre y^u ñiwu.

21 To biro y^u ca ñiro, Wiog^u pea o biro yare ñiwi: "Waag^uja. Ca yoarorip^u ca niirā judíos ca niitirā p^utop^u m^ure y^u tiicojo cojorucu" —yare ñiwi.

Pablo, romano bojoc^u

22 Bojoca pea ate wāmtere cā ca ñi wameo tii wederoa, añuro cāre tao eyowa. To cōrōra wede j^uo waa, o biro lī acaro buiwa:

—Ania ca catitip^u niimi. Cāre ca jīa cōcacāpē nii —ñiwa.

23 Yerijāari méé acaro bui, cāja juti dee bate, jita maa dee bate m^uene, cāja ca tii nñuña waaro ñagu,

24 uwamarā ^up^u pea uwamarā cāja ca niiri wiip^u Pablore ami jāa waa dotiri, cāre bape dotipi, "Tee j^uori, bojoca y^u mena ajiarā to biro lī acaro buima," cā lī wedejato līgu.

25 Cāre baper^ugarā come daari mena cāre cāja ca jia niirora, o biro ñiupi Pablo:

—¿Ca dotirijea, romano bojocare ñañaro cā ca tiiriquire jāñar^ugarā juguero peera m^ujare to bape doticāti? —lī jāññaupi.

26 To biro cā ca ñiro tao, uwamarāre ca dotig^u pea, cāja ^up^up^ure o biro lī wedegā waaupi:

—Pablos romano niijāwi. ¿Do biro cāre m^u tiigati? —ñiupi.

27 To biro cā ca ñiro tao, uwamarā ^up^u pea cā p^uto waa:

—¿Yee mééra romano m^u niiti? —cāre lī jāññaupi. Cā pea:

—Ùju, cāra y^u nii —cāre ñiupi.

28 To biro cāre cā ca ñiro uwamarā ^up^u pea o biro cāre ñiupi:

—Y^ua, romano niir^uga, pairo y^u wapa tiiwu —cāre ñiupi.

Pablo pea o biro cāre lī y^uupi:

—Y^ua bañag^uura romano ca niiric^u y^u nii —cāre ñiupi.

29 To biro cā ca ñiro, cāre ca bapeboricarā pea camotati, Ñucā uwamarā wiog^up^u cāa, romano bojocarena come daari mena cā ca jia dotiri que j^uori uwicoaupi.

Uparā p^utop^u Pablo cā ca biirique

30 Ape rām^u uwamarā ^up^u pea, "¿Ñee aña j^uori peti judíos Pablore cāja wedejāajapari?" lī majir^ugama līgu, come daari cāja ca jiariquere popio, paia wiorāre, to biri niipetirā ^uparāre nea dotipi. To biro tii, Pablore ami wieneri cāja p^utop^u cāre ami waaupi.

23

1 Pablo pea ḫparā ca nii majuropeera* ca nearicarāre īa, o biro cājare īiupi:
—Yu yaarā, yaa yaa ca catirī ramūri cōrōrena ati ramū menapare Umareco
Paca cā ca īa cojoro añuro tāgoenārique mena yaa tii nii —īiupi.

2 To biro cā ca īirora, paia wiogu Ananías pea, Pablo pāto ca niigare, cā
wērōre cāre paa dotiupi.

3 To biro cā ca īiro, Pablo pea o biro cāre īiupi:

—jWatoara ca bii dito paigu, mu cāare Umareco Paca māre paarucumi! Māa
ca dotirije ca īirore biro yāre tiiragu, too bii duwi pacagu, ēñee tiigū doti
cūuriquere ca tii dotitiri wāmē peere yāre mu paa dotiti?† —cāre īiupi.

4 To biro cāre cā ca īiro, too ca niirā pea o biro cāre īiupa:

—jMāa, Umareco Paca yaa paia wiogare, o biirijera mu īi tuticāti? —īiupa.

5 Pablo pea o biro īiupi:

—“Yu yaarā, yaa paia wiogu niicumi,” cāre yaa īitijāwu. Umareco Paca wed-
erique cāa to birora īi: “Mu yaarāre ca juo niigare ñāñarije cāre īi tutiticāna,”
īi‡ —cājare īiupi.

6 Pablo pea ḫparā to ca niirā jīcārā saduceos, aperā fariseos, cāja ca
niirijere īa majiri, tutuaro mena o biro īi wedeupi:

—Yu yaarā, yaa fariseo, fariseo macā yaa nii, ca bii yairicarā cāja ca cati
tuarijere yaa ca tāgoenā yue niirije juorira yāre māja jāñā beje —īiupi.

7 Pablo ate cā ca īirije menara fariseos, saduceos cāja majurope ameri tuti,
jīcāri ca neamiricarā dica waticoaupa.

8 Saduceos, “Ca bii yairicarā cati tuati, Umareco Pacare queti wede bojari
maja mani, bojoca yeri cāa mani bii,” ca īirā niima. Fariseos pea, ate
niipetirijeparena “Niipeticā” ca īirā niima.

9 To biri niipetirāpāra acaro buicāupa. To cōrora jīcārā doti cūuriquere juo
bueri maja fariseos yaa puna macārā ca niirā pea wāmā nucā, o biro īiupa:

—Ania, jīcā wāmē uno peera ñāñarije tiitijapi. Ape tabera Umareco Paca pāto
macā, bojocu yeri uno, cāre wedebujapi, to biri Umareco Pacarena mani īi
ametāene nucātīcājaco —īiupa.

10 Cāja ca acaro bui niirije pea bāaro jañuro uwiori nacāpā cāja ca īi
nūnā waarije ca niiro macā, uwamarā wiogu pea, “Pablore paa jude
batecābocuma,” īi uwima īigu, jīcārā uwamarāre juo doti cojoupi, Pablore ami
wieneri uwamarā cāja ca niiri tabe pee cāre cāja ami waajato īigu.

11 Ape ñāmi peere Wiogu Jesús, Pablore baua eari, o biro cāre īiupi:

—Tāgoenā bayiya Pablo. Ano Jerusalén’re yaa yee maquere mu ca wederore
birora Roma macārā cāare ca wedepa mu nii —cāre īiupi.

Pablore cāja ca īiarugarique

12 Boerije mena jīcārā judíos Pablore īiarugari, “Ména cāre jīatirā baati,
jiniti, mani biirucu,” īirique mena, cāja majurope ñāñaro cāja ca biipere jīcāri,
ameri wede peni niiupa.

13 To biro ca īiricarā cuarenta ametānero peti amāha niiupa.

14 To biri paia wiorā, judíos’re ca juo niirā pātopa waari, o biro cājare īiupa:

—Ména Pablore jīatirāra baarique mani ca baajata, “Mani majuropeera
ñāñaro mani biirucu,” jāa īi wede penijāwu.

15 Mecāra māja, ḫparā ca nii majuropeerāpā cāja ca tii nemoro mena
uwamarā wiogare, “Jāa pātopa Pablore ami dooya, ñāñaro cā ca tiiriquire

* **23:1** Junta Suprema o Consejo: Cāja niiupa, bojocare ca juo niirā, doti cūuriquere ca juo buerā, to
biri paia wiorā, niiupa. † **23:3** Judíos yee ca dotirije, cāja ca wedejāagure ñāñarije cā ca tii bui
cātiriquere majiti pacarā ñāñarije tii dotitiupa. Ex 23:7; Lv 19:15; Mc 14:53-65; Jn 18:22-23. ‡ **23:5**
Ex 22:28.

añuro cāre jāiña quenorā doorā jāa tii," ū ditorique mena cāre ami doo dotiya. Jāa pea cā ca eaparo jāguero maapura cāre jāa cōarugārā toopu jāa nii yerijāarucu —cājare ūupi.

16 Pablo yee wedego macū ūpea to biro cāja ca ūrijere tuori uwamarā cāja ca niiri wiipu jāa waari, Pablore wedeupi.

17 Teere tuori, Pablo pea jīcā uwamarā wiorā mena macāre jāo cojori, o biro cāre ūupi:

—Ani wāmure māja wiogu pātopu cāre ami waaghuja. Jīcā wāme cāre wederugamī —ūupi.

18 To biro cā ca ūiro, uwamarā wiogu pea cāre ami waa, o biro ūupi:

—Pablo, tia cūuricū mani ca chogu yure jāo cojori, anire mu pātopu yure ami doo dotijāwi, māre cā ca wedepa wāme jīcā wāme chogagu —cāre ūupi.

19 To biro cā ca ūiro, uwamarā ūpu pea apero jañuroacā cāre tāa waari, o biro cāre ūi jāiñaupi:

—¿Ñeere yure mu ūirugajāri? —ūupi.

20 Cā pea o biro cāre ūupi:

—“Boerore judíos, Pablore ūparā ca nii majuropeerā pātopu ami dooya, ñāñaro cā ca ūiriquere añuro cāre jāiñia quenorā doorā jāa tii,” ū ditorique mena cāre, māre jāo doo dotirugārā ameri wede penijāwa.

21 Teere diámacū cājare tuoticāña, cāre jīarugārā cāja mena macārā cuarenta ametuenero peti yaicāri yue niirā tiima. “Ména Pablore jīatirāra, baa, jini, mani ca tijijata, ñāñaro manire to bijjato,” ūrique mena ameri wede penijāwa. To biri mecūra cājare mu ca doti cojorije wadore yuerā tiima —cāre ūupi.

22 To biro cā ca ūiro, uwamarā ūpu pea:

—Ano yure mu ca wederijere aperare wedeticāña —cāre ūi tuenecojoupi.

Cesarea pee Pablore cāja ca ami waarie

23 To biri uwamarā wiogu pea cā yaarā uwamarāre ca dotirā mena macārā ūparāre jāo cojori, o biro tii dotiupi:

—Doscientos peti uwamarā dāpora ca waaparā, setenta peti caballoa mena ca waaparā, ñucā doscientos peti jaderica pīri ca chorāre, cājare neoña, ñami decomacā jāguero Cesareapu ca waaparāre,

24 ñucā Pablore cati añugura wiogu Félix pātopu ami waarugārā caballoa cāca peja waaparā cāre queno bojaya —ūupi.

25 Cāja mena o biro ūi owarica pūurore ūicojo cojoupi:

26 Claudio Lisias,

wiogu Félix ca añu

majuropeegħre yu añu doti.

27 Judíos anire ñeeri, cāre jīarugārā tiimiwa. Yū pea, romano bojocā cāca niirijere majiri, yū uwamarā mena waari, cāre cāja ca jīarugaro yū camotawu.

28 Cāre cāja ca wedejāarijere majirugu, judíos wiorā pātopu cāre yu ami waawu.

29 Cāja yee doti cūurique maquērena ūicāri, cāre wedejāacāupa. Biropua jīcā wāme uno jāori peerā, jāa cōa eco, tia cūu eco, cāre ca ūipe ūnopua manicāmiwu.

30 Judíos cāre cāja ca jīaruga coterijere yure cāja ca wedero, “Jīcātora mu pātopu cāre ca ūicojope niicu,” yu ūijāwu. ñucā cāre ca wedejāarā cāare: “Cāre māja ca wedejāarugarijere Félix cā ca tuo cojoro ūiñā,” cājare yu ūijāwu —ūi owa cojoupi.

31 To biri uwamarā pe a cā ca dotiricarore birora, tii ñamira Pablore juo, Antípatris macāpu cāre ami waupa.

32 Uwamarā, dupo mena ca waaricarā pe a ape rūmura uwamarā cāja ca niiri tabepu caja ca tua dooro uno, caballoa mena ca waaricarā pe a Pablo mena waacā nānua waupa.

33 Cesareapu earā, cāja upu cā ca owarica pūurore, Félix're cāre tiicojo, ñucā Pablo cāre cāre wiyo, tii eaupa.

34 Félix pe a tii pūurore bue yapano, Pablore “¿Noo macā mu niiti?” cāre iñajaiñaupi. Cilicia macā cā ca niirijere majiri,

35 o biro cāre iñupi:

—Mure ca wedejāaricarā cāja ca europu, mu ca wederijere yu tñorucu —cāre iñupi. To biro cāre iñ yapano, wiogu Herodes cā ca doti niirica wiipu Pablore cūri, cā uwamarāre cote dotiupi.

24

Tértulo Pablore cā ca wedejāarique

1 Jicā amo cōro niiri rūmari jiro, paia wiogu Ananías, jicārā judíos're ca juo niirā, ñucā ca wedejāa ecoricarāre ca iñ nemogu*. Tértulo ca wāme cūtigu mena eaupi Cesareapu. Anija eaupa wiogu Félix putopu, Pablore wedejāarā earā.

2 Pablore cāja ca ami earo cāre wedejāagu, Félix're o biro iñ wede juo waaupi Tértulo:

—Mu, jāa wiogu mu ca niirije, añu majuropeecā. Tagoeña majiri jāare mu ca juo niirije juori, añuro nii, jāa yaa yepare paqu queno ea, bii nānua waa.

3 Niipetiri taberipu, ñucā niipetiri jeparena, “Añu majuropeecā,” iñrique mena atere jāa īa, ca añu majuropeegu Félix.

4 Yoaro mure yu ca wede pato wācō nānua waatipere biro iñig, ca bojoca añugu mu ca niirije mena jicā nimaro jāare tñoya mure yu iñ.

5 “Ani Pablo, diarique ca punirijere biro, niipetiri taberipu, judíos watoapu, cāja ca ameri camotatiro ca tii yujugu, jāa buajāwu. Ñucā nazarenos're ca tñó nānajeerāre ca juo niig u niimi.

6 Ñucā, Úmureco Pacu yaa wiipu cāre ca tiiya manirijepu tiirugaga nijjawi. Tee juori cāre ñeeri, jāare ca dotirije ca iñiore biro ñañarije cā ca tiiriquere jāa jāiña bejerugamijāwu.

7 To biro jāa ca tiirugagure, uwamarā wiogu Lisias pe a jāa watoa ñaajua eari, cā uwamarā mena jāare ñemari, “Cāre ca wedejāarā cāa ano mu putopu waarcumā,” jāare iñwi.

8 Ano mure jāa ca wederijere diámacā mu ca majirugajata, mu majuropeera cāre jāiñañaque —cāre iñupi.

9 ”Aperā judíos too ca niirā cāa, “To biro petira biiwu,” iñ quenoupa.

Pablo cā ca wederique

10 To cōrora wiogu, tii cōñari Pablore cā ca wede dotiro cā pe a biro iñ yuñupi:

—Pau cāmari judíos're ca niirore biro cājare jāiña beje, cājare mu ca juo tii niirijere majiri, ujea iñrique mena mure yu wederucu yu ca tiiriquere.

11 Mu majuropeera añuro mu ca majirore birora, pu a amo peti, dñopore puaga penituario niiri rūmari rira waa, ano Jerusalén'pu Úmureco Pacu iñ ñucā buogu doogu yu ca earicaro jiro.

* **24:1** Abogado.

¹² Jicārā uno mena peera ameri tuti, Umureco Paca yaa wiipu, nea pooyuu buerica wiijeripare, nūcā ati macāre jicā tabe uno peera bojocare wedemecāo, ya ca tiiro yare īatiwa.

¹³ Anija mecū yure cūja ca wedejāarijere jīcā wāme uno peerena, "Díamacūnii," mēre ū majiticuma.

¹⁴ Ate docare mure yá wederucu: Yáha yá ñicú jää Ùmureco Pacáre, Wáma Maa[†] maquére ca iirore biro yá tii naçú bho nii, anija yáre ca wedejáarä, "Bojorica wáme tuo nánujeemi," yáre caja ca iirijera. Doti cüurique ca iirije niipetirijere tuo nánujee, ca biipere wede jugueri maja caja ca owarique cääre niipetirije yá tuo nánujee.

¹⁵ Yu cāa cūjare birora, ca bii yairicarā, "Añurāre, ñañarāre, cūja ca cati tuaro tiirucumi Uñureco Pacu," cūja ca iñ tugoeña yue niñore birora yu tugoeña yue.

¹⁶ To biri, Umoreco Paca cū ca īa cojorore, ñucā bojoca mena cāare, añuri wāme yu tūgoeñarique cūti niiruga.

¹⁷ "Paah cāmari ape taberipū waa yujuri jiro, yu tua eawū ūncā yu yaa yepare, yu yaarā ca boo pacarāre cūja ca tiicorijere jee doo, Umrēco Pacāre ūncā bao, tiigū doogu.

¹⁸ Atere tiiga yu tiiwʌ, ñañarije tiiriquire coeri jiropʌ, Ùmureco Pacʌ yaaw wiipʌ yare caja ca baa earica tabera. Paaw bojoca anora yure bapa c̄atiwa. Ñucā bojocare wede mecaorucu, yu tiitiwu.

¹⁹ Yure ca ūaricārā jīcārā judíos Asia yepa macārā niiva. Cēja niima, ya menare cēja ca ajiarije to ca nijata, ano mu pñtopu doori, yure ca wedejāaparā.

²⁰ To biro to ca biitijata, anija ano ca niirā, judíos yaarā ḫparā ca nii majuropereer cāja ca nea pooropare ūñārō yū ca tiiriquire cāja ca b̄uarique to ca niijata, m̄ure cāja wēdejato,

²¹ cājā watoapare tutuaro mena, "Mecāra, ca bii yairicarā cājā ca cati tuarije maquēre yu ca tuo nənəjeeriye jhorira yu ca tii bui cətiriquere yare muja jāiñā beje," yu ca lirique méé to ca niijata –līipi Pablo.

²² Félix pea atere t̄hoḡ, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāḡ niiri, "Jiro ca ūpe niicu ūucā," ii:

—Uwamarā wiog Lisias cū ca europā, ano māja ca ū niirije maquēre añuro
yā tāo petirucu —cājare ūcāupi.

²³ To biro cājare ū, uwamarāre dotiri majure, "Pablore añuro ūa coteya. Biigupha apero añaocā cāre waa doti, cā mena macārā cāre cāja ca tii nemoro cājare camotaati, biuya." ūupi.

24 Jicā ramāri jiro eaupi ūucā Félix, cū nāmo Drusila judío bojoco mena. Ea, Pablore jho dori cojori, Jesucristore díamacā tuo nacā buorique maquere cā wederijere tħoupa.

25 Félix pea, atere t̄oq̄u, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāgu niiri, ca niirore biro tii niirique maquēre, t̄ogoeña bayiriquere, to biri jirop̄ure ñañaro tii yaio ecorique ca niipe maquēre, Pablo c̄a ca wederora teere t̄oři uwima ūq̄, o biro c̄h̄e ūpi:

—¡Mee, mecúra to côrora añu! Waagúja. Jiro apeye uno ca tiitiri tabe uno mûre yu ñorucu ñucu —çare ñipi.

26 Apeyerá ūncá Félix, wapa tiirica tiiri Pablo cără că ca tiicojorijere yuerucumiipi. To biri pañ tiiri cără iho cojori, că mena wede penirucuupi.

[†] 24:14 "Wāma maa," Jesucristore tuo nantu jeerique maquère cāja ca ñirique, ñucā "Añuri wāme niirique cuti niiriquere ñiro," ñi.

²⁷ Púa cāma jiro Félix, wiogü cā ca nirijere witicāupi; cā wajoa yee jāaupi Porcio Festo. Félix pea judíos mena añuro tuarügama ūigu, Pablo re tia cūurica wiipura cāre cūucāupi.

25

Pablo, Festo mena cā ca wede penirique

¹ Festo tii yepa macārāre ca doti niipü cā ca jōene ecoricaro jiro tii yepare eari, itia rāmū jirora Cesarea ca nliricü, Jerusalén pee maacoaupi.

² Toopü cā ca earo, paia wiorā, judíos ḫparā ca nii majuropeerā, Pablo re wedejāaupa.

³ Ñucā, "Pablore Jerusalén pee yoari méé cāre, jāare ami cojo doti bojaya," ūipa. Cāja ca tūgoeñarije pea, Pablore maapura cāre cāja ca jīa cōacāro tiirügarā ūimiupa.

⁴ To biro cāre cāja ca ūiro, Festo pea:

—Cesareapura tia cūuricü niicārucumi. Jiro jañuroacā yü majuropeera toopü yü waaraüga tūgoeñá.

⁵ To biri jīcārā māja wiorā yü mena Cesareapü waari, ñañarije cā ca tii bui cātirique to ca nijata, toopü cāre māja ca wedejāarijere cāja wedejato —cājare ūi yūucāupi.

⁶ Festo pea, Jerusalén're jīcā semana cōro, púa amo cōro niiri rāmari cōro nii nemo, Cesarea peera tuacoaupi ñucā. Ape rāmü, wiorā cāja ca nearopü ea nuu eari, Pablore jāo doti cojoupi.

⁷ Toopü Pablo cā ca jāa earo, Jerusalén macārā toopü ca bua waarcara cāre neari, jīcā wāme ḫno peera diámacü ca niitirijerenaa paa wāmeri ñañarijepü cāre wedejāaupa.

⁸ To biro cāja ca ūiro, Pablo pea cāa o biro ūiupi:

—Yua, jīcā wāme ḫno peera judíos're ca dotirije menare, Ḫmāreco Pacü yaa wii menare, ñucā ḫpu Roma macü mena cāre ñañarije ḫnora tiirucu, yü tii ūi yūucāupi.

⁹ Festo pea judíos mena añuro tuarügama ūigu:

—¿Mare cāja ca ūirijere yü ca jāiñā petiparore biro ūigu, Jerusalén'pü mā waaraügati? —ūiupi.

¹⁰ To biro cā ca ūiro, Pablo pea o biro cāre ūi yūucāupi:

—Mee, Roma macü ḫpu yāre ca jāiñā bejepü pātora yü nii. Mee mā majuropeera, judíos menare jīcā wāme ḫno peera ñañarije yü ca tiitiriquere añuro mā maji.

¹¹ Jīa cōa ecorique ḫnopü ñañarije yü ca tii bui cātiricaro jiro to ca nijata cāare, bii yairiquera yü uwiti yua. Anija yāre cāja ca wedejāarije diámacü to ca niitijata, jīcā ḫno peera cājapüre yāre tiicojo majitima. ¡Roma macü ḫpu César majuropeera yāre cā jāiñā bejejato! —ūiupi Festore.

¹² To biro cā ca ūiro, Festo, cāre ca tii nemorā mena wede peni yapano, o biro ūiupi Pablore:

—Mee mā majuropeera wiogü romano César mā ca biirijere cā ca jāiñā bejero mā ca boorije ca niiro macā, César pātopü mā waaruucu —cāre ūiupi Festo.

Festo, wiogü Agripare cā ca wede penirique

¹³ Jīcā rāmari jiro wiogü Agripa, Berenice mena Cesareapü, Festore cāre añu dotirā waaupa.

¹⁴ Toopüre paa rāmari cāja ca niiro macā, Festo pea Pablo yee maquēre wiogüre wedeupi. O biro ūiupi:

—Anore jīcā, Félix cū ca tia cūuricā niimi.

¹⁵ Jerusalén'pū yū ca earo, paia wiorā, judíos're ca juo niirā, cāre wedejāari, "Cāre cīja cōacānā," yūre ī jāiwa.

¹⁶ Yū pea, to biro cāja ca īiro: "Jāa romanos jīcā uno peerena cāre ca wedejāarā mena ameri īati, cāre cāja ca wedejāarijere cū yee maquēre cū ca wedejāarijere tēotirā, cāre cāja ca jīa cōaro jāa tii ñaati," cējare yū ī yūucāwā.

¹⁷ To biri cāre wedejāari maja anopū cāja ca earo, yoaro yue mani waatigāra, ape rāmāra wiorā cāja ca nearopū ea nuu eari, cāre yū ami doo dotiwa.

¹⁸ Cāre ca wedejāarā dooricarā pea, "Tee tii bui cātijacupi," yū ca īi tēgoefñamirique peera jīcā wāme ñonora īrucus, tiiticāwā.

¹⁹ Cāre cāja ca wedejāarije pea, cāja ca īi nūcā bñorije maquērena, ñucā Jesús ca bii yaicoaricapurena, " 'Caticāmi,' īimi Pablo," īi wedejāacāwā.

²⁰ Yūa, tee uno maquēre do biro pee īi jāiñā beje majitima īigū, "¿To biro māre cāja ca īrujere Jerusalén'pū māre cāja jāiñā bejejato īigū, toopū mā waarugatiti?" cāre yū ī jāiñamiwu.

²¹ Cū pea ñañaro yū ca tii bui cātirique to ca nijata, romanos unctione ma-juropeera yū ca biirijere cū jāiñā bejejato īiwi. To biri, "Anora tia cūurica wiipū cū niicājato mena, Romapū cāre yū ca tiicojoparo juguero," yū īiwi — īiupi Agripare.

²² To biro cū ca īiro, Agripa pea, o biro cāre īiupi Festore:

—Yū cāa, cū ca wederijere yū tēoruga —īiupi.

Festo pea o biro cāre īi yūupi:

—Jāu, mee boerora cāre mā tēorucu —cāre īiupi.

Pablo, Agripare cū ca wederique

²³ Ape rāmāra Agripa, Berenice mena, añurije juti jāñacāricarā añuro cājare cāja ca tii nūcā bñorije watoa, uwamarā unctione, macā wiorā ca nii ma-juropeera mena nea poorica jawipū jāa eaupa. To biri Festo pea Pablore ami doo dotiri,

²⁴ o biro īiupi:

—Uph Agripa, māja ano jāa mena ca niirā niipetirā: Ani māja pāto niimi. Judíos niipetirā cāre yūre wedejāarā, Jerusalén cāare ano Cesarea cāare, to birora: "¡Cāre jīacāñā!" yūre īi jāi acaro bui yerijāatima.

²⁵ Yūra, cū ca jīa cōa ecope ñonopura jīcā wāme ñonora ñañarije cū ca tii bui cātirique mani. To ca bii pacaro, cū majuropeera, "Romanos unctione majuropeera yūre cū jāiñā bejejato" cū ca īiro macā, "Romapū ca tiicojope niicū," yū īiwi.

²⁶ Jīcā wāme uno peera ani ñañaro cū ca tii bui cātirique, wiogupure yū ca owa cojopere yū ca choti. To biri ano māja pātopū cāre yū ami doo, añuro petira mā, uph Agripa pātore, cāre jāiñā bejeri jīro jīcā wāme cāre yū ca owa cojopere yū chobocu īima īigū.

²⁷ Jīcā, tia cūuricā ca niigāre, "Ate juori wedejāa ecojapi," īitigāra tiicojojata, watoara ñee ca tii bui cātitigārena tiicojorica wāmera niicā yūra —īiupi.

26

¹ To cōrora Agripa pea, o biro īiupi Pablore:

—Mā ca biirijere mā wede maji yua —īiupi.

To biro cū ca īiro, Pablo pea cū amore juu māene, o biro īi wede juo waaupi:

² —Uph Agripa, meçura bñaro yū unctione, niipetirije judíos yūre cāja ca wedejāarijere māre wederugā.

3 Añuro petira mha, judíos cāja ca tii jeo doorique niipetirijere, ñucā jāa ca ameri wede penirurijere cāare añuro mha maji. "To biri pato wācāricaro maniro yre tuoya," mare yu ll.

4 "Judíos niipetirapura, wmagu niigupura, yu yaarā watoare, ñucā Jerusalén're yu ca bii niiriquire añuro majima.

5 Cāja, tīrumpapura yu ca bii jeo dooriquere majima. Cāja ca boojata, fariseos cāja ca tii nucā buo niirijere jīcā wāmē dajaricaro maniro ca tii nānjeeg yu ca niiriquire mare wede majima.

6 Mecāra Úmureco Pacu mani ñicū jāapure, "O biro yu tiirucu," cā ca ñiriquire yu ca yue niirije juorira yre wedejāama.

7 Mani yaarā Israel yaa pooga macārā pha amo peti, dapore phaaga penituario ca niiri punari, ate "O biro yu tiirucu," cā ca ñiriquire ca bii eapere ñarugā yuema. To biri umarecori, ñamiri, yerijāari méé Úmureco Pacure ñi nucā buo niima. Atere yu ca yue niirije juorira mecāra, judíos yre wedejāama, wiogu Agripa.

8 ¿Ñee tiirā mhaja, ca bii yairicarāre cāja ca cati tuaro Úmureco Pacu cā ca tiirijere, diámacū mhaja tuo nānjeetiti?

Ñañaro cā ca tiiruriquere Pablo cā ca wederique

9 "Yu majuropeera jugueropura, "Jesús Nazaret macāre ca tuo nānjeerāre, ñañaro ca tiipe niicu," yu ll tugoeñarucuwa.

10 To biri ñañaro cāja yu tiirucuwa, Jerusalén'ph niigu. Paia wiorā cāja ca dotiro mena, pau Jesucristore ca tuo nānjeerāre tia cūurica wiipu cājare tia cūu, ñucā cājare cāja ca jīajata cāare "Añu majuropeecā," yu ll rucuwa.

11 Pau tiiri nea poo juu buerica w*ij*eri cōrora waari, ñañaro cājare yu tiirucuwa, cāja ca tuo nucā buorijere ñañarije cāja ll tutijato llgu. Cāja mena yu ca ajiarije bii ametāene nucācoari, ñañaro cājare tiirugu, ape macāripu cājare yu ca nān yujiropu yre tiicāwa.

Cā ca tugoeñu wajoariquere Pablo cā ca wederique

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

12 "To biro tii yujugu, jīcāti Damasco macāpu paia wiorā yre cāja ca doti cojoro mena yu waa bui cātiwu.

13 Yu wiogu, to biro biigu, jotoa decomacā muipū cā ca niro maapu yu ca waaro, umarecopu maquē muipū cā ca boerije ametāenero ca boerijere yu lawu. Tee ca ajiyaa boe baterijera yu, yu mena macārāre, boe bate ñaacumu ea, jāare paa ûmaa nucācoawu.

14 To biro ca biiro, niipetirapura yepapu jāa ñaacumucoawu. Yu pea hebreo wederique mena: "Saulo, Saulo ¿ñee tiigu yre mu nānati? Mu majuropeera ca joo yoori wacare natē puagu biro tiiri, mu majuropeera ñañaro tiigu mu tii," yre ca ñirijure yu tuowu.

15 To biro ca llro yu pea: "¿Wiogu, ñiru mu niiti?" yu llwu. To biro yu ca llro Wiogu pea o biro yre ll yuwi: "Yua Jesūs, ñañaro tiirugu mu ca nānugura yu nii.

16 Wāmu nucāri, yre tuoya. Yu yeere ca padegu mare tii, ñucā yu yee maquē mu ca ñarijere wede, mare yu ca ñope cāare wede, ca tiipu mare tiirugu, mare yu baua ea.

17 Judíos, to biri judíos ca niitirā patopu mare tiicojo cojogu, ñañaro mare cāja ca tiirugarijere mare yu ametāeneru.

18 Cājapure mare yu tiicojo cojo, añuro ll maji, ñañarije cāja ca tii niirijere to cōrora tii yerijāari añuriye pee tii, ñucā Satanás cā ca dotirore biro cāja ca tii niirurijere tii yerijāari, Úmureco Pacu peere tuo nānjee, diámacū yre cāja

ca tao nənəjeeriye j̄orí ñañarije cāja ca tiiriquire acobo eco, Ùmureco Pacu yaarã ca ñañarije manirã watoapu cāja yee ca nirijere baa ea, cāja ca biro cā tiijato ñigu,” yare ñiwi.

Pablo cā ca yuñarique

19 “To biri wiogu Agripa, umarecopu maquē yare ca bii ñorijere yu ametueene nucatiwu.

20 To biro biitigara, mee jicātora Damasco macārāre añurije quetire cājare wede j̄o, jiro Jerusalén macārāre, Judea yepa niipetiro macārāre, ñucā judíos ca niitirapu cāare, “Tugoeña yeri wajoa, Ùmureco Pacure tuo nənəjee, maja ca biirijere ñorá añurije tii niñá,” cājare yu ñiwi.

21 To biro yu ca ñi wede yujurije j̄orí, judíos Ùmureco Pacu yaa wiipu yare neeri, yare jiarugawa.

22 To biro yare cāja ca tiirugarije to ca nii pacaro, Ùmureco Pacu pea meca menapura yare tii nemocōa niimi. To biri tugoeña tutuarique mena, Ùmureco Pacu yee quetire, ca j̄o niirare, ca nii coterāre, yu wede nənəa waa. Ca biipere wede jugueri maja, to biri Moisés “O biro biirucu,” cāja ca ñirique ca niitirijepara jicāti uno peera wede, yu tiiti.

23 Mesías, ñañaro tam̄o bii yairi jiro, ñucā ca bii yairicarāre cati tua j̄ague biicāri, añurije ametuarique quetire cā jaarāre wede, griego cāare wede tiirucumi, cāja ca ñi cūn jugueriquepua wadore yu wede –ñipi Pablo, Agripa.

Agripa, Cristore cā ca tuo nənəjeero Pablo cā ca tiirugamirique

24 Pablo atere cā ca wede t̄ija waarora, Festo pea o biro cāre ñi camotacāupi: –¡Pablo, mu meca! Buaro buema ñigu, meca cā yai waaghu mu tii –cāre ñi acaro buiupi.

25 To biro cā ca ñiro, Pablo pea o biro cāre ñi yuñupi:

–Yu meca t̄i, ca nii majuropeegu Festo. Añuro tugoeñacāri, diámacāra ca niirore biro ñigu yu tii.

26 Ùpu Agripa atere añuro ca majigu cāa anora niimi. To biri uwiri méé, cā ca tao cojoro yu wede. Yee méé yu ñi, cā cāa ate niipetirijere añuro majicum, atea yaioropu biitiwu.

27 Ùpu Agripa, ¿Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maja cāja ca ñiquíriquire diámacā mu t̄oti? Diámacā mu t̄ocu. Teere yu maji –cāre ñipi.

28 To biro cā ca ñiro, o biro cāre ñi yuñupi Agripa:

–Petoacā mena, Jesucristore ca tuo nənəjeegu yu ca niiro mu tiicā boo –ñipi.

29 Pablo pea o biro cāre ñipi:

–Yoari mééra, jiro jañuripu, mu wado méére, ano meca yu ca ñirijere ca tao niirã niipetirapu yare biro Jesucristore ca tuo nənəjeerā cāja nijjato ñigu, Ùmureco Pacure yu jāi, biirapua come daari manirāra –ñipi.

30 To cōrora upu, macā wiogu cāa, Berenice mena, to biri too cāja mena ca duwiricarā niipetirā wāmu nucā,

31 apero pee waari, cāja majurope o biro ameri ñipi:

–Ania, ca j̄ia ecopu cā ca niipe unopura tii bui cātitijapi. Yeera tia cūricu niicāmi –ñipi.

32 Agripa pea o biro ñipi Festore:

–Cā majuropeera, “Roma macā wiogu majurope yare cā jāiñā bejejato,” cā ca ñitijata, cāre ca wieneceape niimijapa –ñipi.

¹ “Italiapu ca tiicojo cojope niicu” liri jiro, Pablore to biri apera tia cúurica wiipu ca niirare uwamara cája ca niiri tabe, Emperador ca wáme catiri tabe macu, uwamara wiogu Julio ca wáme catigupure cájare wiyowa.

² To biri Adramitio macága cúmu Asia yepa macá petaripu ca waarica mena ea jáa, jáa waawu. Tesalónica yepa macá macá Macedonia macu Aristarco cáa jáa mena waawi.

³ Ape rámu Sidón macáre jáa ea waawu. Tii macáre uwamara wiogu Julio peo Pablore añuro cáre tiiwi. Cá mena macárare la yuju, cája pee cáa cáre tii nemo, cája tijjato ligu, to birora cáre lacáwi.

⁴ Sidón bua jáa waarara, Chipre yucu pooga ditoye pee jáa ametúa waawu, jáa ca waaro díamacu peera wino ca paa puu ápotíloro macá.

⁵ Tii yaare Cilicia, Panfilia yepari ápotínaro ametúa, waa núnúa waara, Licia yepa macá macá Mira ca wáme catiri macáre jáa eawu.

⁶ Tii macára uwamara wiogu jícága cúmu Alejandría macága, Italiapu ca waaricar**e** buari waa núnúa waarugara, tiiga pee jáare ea jáa dotiwi.

⁷ Too waa núnúa waara pau rámuri, añuroacá jáa bii núnúa waawu. Biirique peti, Grido ca wáme catiri macá ápotínaro jáa eawu. Ména, wino to birora ca paa puu ápotíloca niiro macá, Salmona ápotínaro, Creta yucu poogare amojode ametúa waara,

⁸ tii yucu pooga tájarore ca yoacáro wioro bii paja yuju núnúa waa, Añuri Petari* ca wáme catiri tabe, Lasea macá putoacá ca niiri tabere jáa eawu.

⁹ To birocá bii núnúa waama lira, yoaro peti biira jáa biiwu. Pue bucu eacoaro ca biiro macá, waaricar**e** buaro uwioro dooro tiiwu, mee baarique betiri juu buerica boje rámu ca ametúacoarique ca niiro macá.[†] To biri Pablo pea o biro cájare li wede majiowi:

¹⁰ —Yu mena macára, yu ca lajata, ano mani ca waape uwio majuropeecáro dooro tii, cúmuare cóacá, apeyera cóacá, núcá mani majuropeecá bii yaicoa mani biicárga —cájare limiwi.

¹¹ To biro cájare cá ca l pacaro, uwamara wiogu pea, Pablo cá ca lirijere taoritaro bu, tii cúmuare wiogu, núcá tii cúmuare ca waa tuugu peere boca tuo núnújeewi.

¹² Tii peta pea, pue bucu ametúaenerica tabe bu no méé ca niiro macá, niipetira jañuripura, “Creta macá peta jotoa pee cáare doca pee cáare, muipu cá ca ñaaña waari nuña peere ca níl cojori peta Fenicepu, pue bucu ca ametúanepe niicu,” li tugoeñawa.

Ca wino paa puurique

¹³ Jócá jiro macá nuña peere añuroacá wino ca paa puu jho dooro lara, “Mee mani ca boorore birora bii,” li tugoeñari, cája ca cúu fierique come piirire jee muene jáa, Creta yucu pooga wejare jáa waa núnúa waawu.

¹⁴ Ca yoa waatirora, muipu cá ca múa doori nuña to biri jotoa macá nuña watoare wino ca paa puu doorije pea tutuaro paa puu ñaaatuwa eawu cúmuare.

¹⁵ To biri wino ca paa puu dooro díamacu pee, cúmuare do biro tii waa queno poo majitima lira, tee ca paa puu cojoro peera jáa waacá yai waawu.

¹⁶ Cauda ca wáme catiri yucu pooga wejare buaro ca wino ca paa puuti jañuri tabe pee ametúa waara, biirique peti, duara ea jáaricaga cúmuare jáa ami jáawu.

¹⁷ Tiigare ami jáa yapano, cúmuua pairica peere púugu dúpo daari mena jia ñee nemowa.[‡] Jiro, “Jita dupari buari Sirte maquépu mani ñaapeabocu,” li

* ^{27:8} Buenos Puertos. † ^{27:9} Lv 16. ‡ ^{27:17} Cúmuare púugu dúpori mena dúdua ñeejacupa, watí batocoabocu lima lira.

uwima ūirā, juti quejeri cāja ca tāa māene nūcōriquere jee duwio, ca paja ūneri pīre ami cōa poori, ca wino paa puurije menara jāa waacā yai waawa.

18 Ména ape rāmū pee cāare to birora wino bāraro jāare ca paa puu cōa tuucōa nūrō macā, cūmuapū ca niirije apeyere diapū jee cōañua jūo waawa.

19 Itia rāmū ca waaro, cāja majuropeera cūmu maquēre jee cōañua peticāwa.

20 Paa rāmūri muipū ūnora, ūnocōa ūnora bauri méé, bāraro jañuro too ca wino paa puu nānāa waaro ūirā, “Mani caticārucu,” ūrrique ūnopuā jāare manicāwū yuā.

21 Paa rāmūri baari méé jāa ca biiro macā, Pablo pea niipetirā watoa wāmū nūcā, o biro ūwi:

—Yū mena macārā, yū peere tuo nānājeeri, Cretapura mani ca tuacājata, o biro ūnāraro mani ca biirijere tamāoti, apeye cāa yaiti biibojacupa.

22 To ca bii pacaro mecāra jātirirititicāña, jīcā ūno peera mani bii yaitirucu biirāpūa. Cūmu wado yairucu.

23 Meepū macā ūnami, cā yūu nii, cā yeere pade cote, yū ca tiigū, ūmureco Pacu cā cā tūicojoricu jīcā cā pāto macā yure baua eari,

24 o biro yure ūjāwi: “Uwiticāña Pablo. Roma macā wiogū ūtopū ūmā eacoarucu. Mā jāori, mā mena cūmuca ca niirā niipetirāre cājare ametūnērēcumū ūmureco Pacu,” yure ūjāwi.

25 To biri, ūtāgoeñā tutuaya yū mena macārā. Yua ūmureco Pacure, “Cā ca ūlōre birora ca tiigū ūnimi,” yū ūli, to biri “Cā ūpāto macā yure cā ūlōrōre birora biirucu,” yū ūlīcā.

26 Biirāpūa, yucu poogapū mani ūnapearucu —ūwi Pablo.

Cāja ca duarique

27 Jāa ca waari tabe díámacā waatirāra apero pee jāare ca wino paa puu cojocāro macā, pāa semana peti dia pairi yaa Adriaticopūre* bii paja yuju ūnami waarrā, ūmā decomacā peti cūmuca waatuuri maja pea, “Mee, yepa ea waarrā mani tii,” ūlō majiupa.

28 To biri, ¿no cōro to ūcāati? ūirā, cōoñarica daa mena cōoñawa. Treinta y siete metros ūcāawū tii tabe. Jāguero jañuro cōoñawa ūnucā, too pea veintisiete metros’ra ūcāacāwū yua.

29 “Utāgaaripū mani ūnaatuar,” ūlō uwima ūirā, cūmuare to ūnucā ūnee poojato ūirā, come pīri bāpari pī† cūmuca ca waa tuuro pee jee cōañuari, “Yoari méé ca boero tiiya ūmureco Pacu,” ūlō jāi ūniiwa.

30 Cūmuca waa tuuri maja pea, “Ca duticoape ūniicu” ūlō ūtāgoeñari, cūmuca ūiquiā pee, come pīri jee cōañuarāre biro tii ditor, ca duaro ea jāaricaga cūmuare ami duwio jūo waawa.

31 To biro cāja ca tiiro, Pablo pea uwamarā wiogūre, cā uwamarāre, o biro cājare ūlō wedewi:

—Anija cūmuapura cāja ca tuatijata, māja cāa māja catitirucu —ūwi.

32 To cōrora uwamarā pea tii cūmuare jīa ūneerica daarire paa jude, diapū tii cōañua ūeoñawa.

33 Tii ūnami ca boe doori tabere, Pablo pea niipetirāpūrena ūtopūra apeye ūno baaya ūigu, o biro ūwi:

—Pāa amo peti, dāpore bāparica penituarca ca niiri rāmūri peti, do biro manire to ca biiro, mani ūlajaco mēna ūirā, petoacā baarucuri méé māja biijāwū.

§ **27:24** Emperador César. * **27:27** Italia yepa jiro peere ca niiri yaa dia pairi yaa Adriático wāme catiupa. † **27:29** Anclas.

³⁴ Apeye uno baaya petopera, m̄ejare yu ū: Catirugarā ca baaparā m̄eja nii, jīcū m̄eja mena macū aña peerena, m̄eja dupuga maquē poa jīcā daacā unora m̄ejare yai weotirucu –cājare ūwi.

³⁵ To biro ūigura, pangare ami, niipetirā cāja ca ūa cojoro, Urureco Pacure, “Añu majuropeecā” ūi juu bue yapano, pee ami, baawi.

³⁶ To biro cā ca tiiro ūarā, niipetirā tāgoeña tutua, cāja cāa, ujea niiri que mena baawa.

³⁷ Tii cūmuapure ca niirā niipetirā, doscientos setenta y seis peti jāa niiwā.

³⁸ Cāja ca baarugaro cōro baa yapano cūmuare to nūcāti jañujato ūrā, trigo poarire jee cōaňua bate duowa.

Cūmu ca duarique

³⁹ Ca boe waaro cūmuare ca waa tuurā pea, tii yepare ūa majitiwa. To bii pacarā, jita dupari yepapure ca nii pāa waari jawire ūari, “Tii jawi pee cūmuare mani waa pāa waa ūaaco,” ūwa.

⁴⁰ To biro ūi, cūmuare to paja ūnejato ūrā, come pīri cāja ca jia yoo duwio cojorica daarire diapura paa jude cōaňua cojo, ūucā waa tuurica pīrire popio duwio cojori jiro cūmu ūquā pee ca niiri quejerore wino ca paa puu cojoro pee tāa m̄eñe nūcō, jita dupari yepa pee waa pāa nūnua waawa.

⁴¹ Cūmu pea jita dupari yepa ca nii wia dooro pee waa, tii yepapū ūapea peyacā cūmu waawā. Cūmu ūquā pea, dia jupea jita dupari yepapū ūapeacā ūcūrururi mēé ca biiro, cūmu waa tuurica tua pee oco ca jaberijē ūatuarora watí batēcā nūnua doowā.

⁴² To biro ca biiro, uwamarā pea cāja ca ūee waarisarā jīcū uno peera cāja ca baa dutitipere biro ūrā, jāa batēcā ūga tāgoeña miupa.

⁴³ Cāja wiogu pea Pablo menarena jīa cōacābocuma ūima ūgu, cājare jīa dotitiwi. Dotitigura, “Ca baa majirā uno ūaňua jēgue baa pāa waarařā;

⁴⁴ aperā yucu pīri, ūucā cūmu ca wati bateri pīri mena peja pāa waarařā,” ūwi. To biro ūrā, niipetirāpura añuro cati añurāra tii yucu poogare jāa eawā.

28

Malta yucu poogapu Pablo cā ca biirique

¹ Mee, niipetirāpura tii yucu poogare pāa earā, “Malta ca wāme cūtiri yucu pooga nūjapa,” jāa ū majiwhā.

² Bojoca too ca nii jēo dooricarā pea, jāa niipetirāpurenā añuro jāare ūwi. Oco rūmari niima ūro, bāaro ca yajuarō macā too macārā pea, pairi pecame dio yapano, “Jumarā dooya,” jāare ūwi.

³ Pablo cāa peca ca boporijere ca jeericu niiri, teere jee ūtagu tii niiwi. To cā ca tiiro, aña ca ajirijere duti witi waagura, Pablo amopu bacacā ūaňumu waawi.

⁴ Cāre cā ca baca ūaňumu waaro ūrā, too macārā pea o biro ameri ūwi:

—Ania ca bojoca ūtagu niibumi. Dia pairi yaapu cāare cā ca amethacā pacaro, ūaňaro cā ca ūrique wapa pea cā ca catiro cāre booti — ūwi.

⁵ Pablo pea pecamepu añare wēe yaye cōa joecā cojowi. Cā peera bojoricaro biirucu, biitwu.

⁶ Bojoca pea, cāre mipi, ūucā ca niiro tājarora dia ūaco, cā ca biiro ūrāgarā yuemiwa. Yoaro yuerucuňami, bojoricaro biirucu cā ca biitiro ūari, tāgoeña wajoari, “Biliti, jēguē niibumi ania,” ameri ūwi.

⁷ Tii tabe pātore niiwu jīcū, tii yucu pooga macā ca nii majuropeegu, Publio ca wāme cūtigu yaa yepa. Cā pea añuro jāare boca, cā yaa wiipu itia rūmu peti jāare cāo niiwi.

8 To biro jāa ca biiri tabere, Publio pacu pe a wiorique, díi yoopote mena diagū tiiupi. To biro ca bii yojagure Pablo pe a cāre ūagū waari, juu bue yapano, cā amori mena cāre ūia peo, cāre tii catiocāwi.

9 To biro cāre cā ca tii catorije jaori, aperā tii yucu pooga macārā ca diarique cātirā cāa, cā puto doori, cāja ca diarique cātirijere ametēene ecowa.

10 Paū apeye jāare tiicojo, waa nūnua waaraā jāa ca cāope niipetiro jāare tiicojo, tiwa.

Romaph Pablo cā ca earique

11 Tii yucu poogapare itiarā muipūa niiri jiro, pue bāch ca niiro tii yucu poogara ca tua nūcāricagara ea jāa, jāa waacoawu. Tii cūmua pea, Alejandría macāga, cāja jāguēa Cástor, Pólux're īa cōori cāja ca owa tuuricarā ca tujarica niuwu.

12 Too ca waaricarāra Siracusa macāre ea, itia rāmu peti jāa niiwu.

13 Too ca nūriricarā, tii tabere weja jañuroacā waa nūnua waa, Regio macāpu jāa eawu. Ape rāmu peera, jāa jiro pee wino ca paa puu doorije ca earo, ape rāmu Puteoli macāpu jāa eacoawu.

14 Tii macāre jīcārā Jesucristore ca tāo nūnejeerāre jāa bāa eawu. Cāja pea, "Jāa mena jīcā semana tuaya," jāare ūiwa. Too bii nūnua waaraāp, jāa ea waawu Romare.

15 Roma macārā Jesucristore ca tāo nūnejeerāre pea to biro jāa ca bii nūnua waarijere queti tāori, Foro de Apio, ūucā Tres Tabernas ca wāme cātiri tabepu jāare bocarā dooupa. Pablo pea cājare ūi, Umureco Pacure, "Añu majuropeecā" ūi, tagoeña bayi, biiwi ūucā.

16 Romaph jāa ca earo, Pablo peera bojoricarop cāre cūuri, uwamā jīcārena cāre cote dotiwa.

Romaph añurije quetire Pablo cā ca wederique

17 Itia rāmu jiro Pablo pea, judíos're ca jāo nūrirare jāo neowi. Cāja ca nea petiro ūi, o biro cājare ūiwi:

—Yu yaarā, yāa, mani yaa pooga macārā menare ūañaro tīti, ūucā mani ūicā jāmua cāja ca tii jāo doorique mena cāare ūañarije ūi, yāa ca bii pacaro Jerusalén'pu yāre ūeeri, romanos'pure yāre tiicojowa.

18 Cāja pea yāre jāiñari jiro, ca jāa ecoperu ūañarije yāa ca tii bui cātitiriquere ūi majiri, yāre wieneçārugamiwa.

19 To biro cāja ca tiiruga pacaro, judíos pee cāja ca bootiro macā, yāa majuropeera, "Urph Roma macā majuropeera yāre cā jāiñia bejejato," yāa ūiwa. Biigāp, yāa yaa pooga macārāre wedejāarugā méé to biro yāa ūiwi.

20 Atere ūima ūigh, mājare ūi, mājare mena wede peni, tiirugā mājare yāa jāo cojojāwu. Mani israelitas bojoca mani ca yue nūrije jāorira, anopare come daari mena jiacāricu yāa nii ūiwi Pablo.

21 To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro cāre ūiwa:

—Jāa jīcātī ūno peera mā yee maquē quetire Judea macārā jāare cāja ca owa cojorijere ūeericu, jāa tīti. ūucā mani yaarā judíos, Jesucristore ca tāo nūnejeerāre toopu macārā ca earā cāa, jīcā ūno peera mā yee maquē ūañarije queti cātī, ūañaro māre wede ama, tītiwa.

22 To biri mā ca tagoeñari wāmere jāa thoruga. Ate wāma wāme ūi ūucā buoriquere niipetiri taberi macārāpura ūañaro cāja ca wede pairije wadore jāa maji — ūiwa Pablore.

23 To biri Pablo mena nearugārā, "Tii rāmu ca niiro mani neajaco" ūi, tii rāmu ca earo, cā ca niiri wiipure paū bojoca nea poowa. Pablo pea boeri tabe ména Umureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquē quetire ca wede jāoricu,

tii r̄mu ca naiori tabepu cājare wede yerijāawi. Moisés cā ca doti cūurique, Umrereco Pacu yee quetire wede jugueri majā cāja ca owarique mena īri, Jesucristore cāja ca tuo nūnūjeero tilrugu, cājare wedemiwi.

24 Pablo cū ca īrijere, jīcārā tuo nūnūjee, aperā tuo nūnūjeerugati, biicāwa.

25 Cāja majuropeera jīcāri cōro tūgoēñatima īirā, waa batecā jīo waawa. To biro cāja ca biro Pablo pea o biro cājare īwi:

—Díamacāra Añuri Yeri māja nīcū jāa nīiquīricarāp̄re Umrereco Pacu yee quetire wede jugueri majā Isaías menapu o biro īquīupi:

26 “Waari, o biro īña anijare:

Buaro tuočā pacarā, tuo puotirucuma;

Ca īacārā nīi pacarā, īa jeeñotirucuma.

27 Ati pooga macārā, cāja yeripura ca tuo nūnūjeerugatirā jeeñacā yai waama.

Cāja amoperire tiarique chōcāma.

Cāja capegaarire biaricarāre biro biima.

To biro cāja ca biitijata, cāja cape mena īa,

cāja amoperi mena tuo,

cāja yeri menapu tuo puo, tūgoēña yeri wajoa, biibocuma.

Yē pea cājare yē catioboci,”* īupi.

28 “To biri atere māja ca majiro yē boo: Umrereco Pacu cā ca ametēenerije judíos ca niitirā peere wederique nīi, cāja pea teere añuro tuo nūnūjeerucuma —īwi Pablo.

29 Pablo atere o biro cā ca īiro, judíos pea, cāja majuropeera ameri acaro bui tuti, īicā tua waawa.

30 Pua cāma peti cāre cāja ca wajorica wiire† nīwi Pablo. Niipetirā cāre ca īarā earucurāre, ujea nīriquie mena cājare jāi bocarucuwi.

31 Uwi tūgoēñaricaro maniro, Umrereco Pacu cū ca dotiri tabe maquē quetire wede, nūcā Wiogu Jesucristo yee maquēre jīcārā peerena ī camota ecoricaro maniro bue, tiicōa nīrucuwi.‡

To biro to biijato.

Lucas

---

* **28:27** Is 6.9-10. † **28:30** Casa alquilada. ‡ **28:31** Ati pūurore ca owaricāa, cū ca owa cojogure, ate jiro Pablo cū ca bii nūnūa waariquepurā wede nūnūa waatiupi. Añuro petira Jesucristo yee añurije queti Jerusalén mena ca bii juoriquera jea nūcā nūnūa waaro romanos yaa yepapu cāre ca eacoariquere wedegu cū ca īriquie nīiupa.

ROMANOS

Pablo, Roma macārā Cristore ca tao nñanjeerāre owa cojogu, méná Romapure waatigura cājare owa cojoupi. “Biigupua Españapua waagu, yu ia ametua waarucu,” cā ca ūrije niíupu, “Too cāare yu waarucu” cā ca ūtugoeñaricaropure.

Ate queti Pablo cā ca owariquea, Galacia macārāre cā ca owa cojorique mena maquēra nii. Cristore ca tao nñanjeerā, “O biri wāme ca tii niipe nii Cristore ca tao nñanjeerā mani ca nijjata,” pairo cā ca ūtudie wede owarique nii. Cā ca owa cojorucurore birora “To biro ca biigupua mujare yu owa cojo,” ūtudie yapano, añu doti cojo, nūcā “Añu majuropeecā” cā ca ūtudie buerije mena, to biro “Atere ūtigupua mujare yu owa cojo,” cā ca ūrije mena, owa juomi (1.1-17).

To biro ūtudie yapano, (1.16-17) “Añurije Queti ate maquē nii,” ūtudie wede majio, nūcā cā ca wede majio owa cojopere wede majio cojopura: “Judíos, judíos ca niitirā, to biri bojoca niipetirāpura, ñañaro cāja ca biiboriquere ametua majima,” ūtudie majiomu. Nūcā “Jesucristore mani ca tao nñanjeerije juori mena wado mani ca ñañarijere manire ametueñemí Úmureco Pacu,” ūtudie Añurije Queti,” ūtudie majio nñanua waami (1.17).

“Niipetirāpura, judíos, judíos ca niitirā, ñañarijere ca tiirā wado mani niicā, tee tiirā ñañaro ca bii yaiparāra mani niicā, to biri ñañaro mani ca biiboriquere ca ametueparā mani nii,” ūtudie majiomu (1.18-3.20). Atere cā ca wedejata: “Jesucristore mani ca tao nñanjeerija, ñañarijere mani ca tiiriquere manire ametueñemí majimi; ñañaro mani ca biiboriquere manire ametueñemí majimi; nūcā cā mena macārā mani ca niíro manire tiimi Úmureco Pacu,” ūtudie majio ūtigupu (3.21-4.25).

“To biro Úmureco Pacu manire cā ca tiiro macā, wāma catirique mani cāo Jesucristo mena nii eama ūtirā,” ūtudie wedemi. To biro ūtigupu, doti cūurique maquēre, “O biro biupua bojoca menare,” ūtudie yapano, bojoca ñañarijere cāja ca tii niirijere Úmureco Pacu cā ca ametueñemí bojaro jiropana yua, cā ca cati niirije peea Úmureco Pacu yuu Añuri Yeri cā ca doti niirije peere ca tii nñanjeerije nii ea, ūtudie wedemi (caps. 5-8).

Israel yaa pooga macārā niipetirā jañuripura añurije quetire cāja ca tao nñanjeetiro macā, judío niiri Pablo cā ca tugoeñaricaropure wede. Tee ūtigupu Pablo, Úmureco Pacu cā yaa pooga macārāre junagupua méé cā ca biirijere, niipetirāpura cā ca ia mairore birora nūcā jiro cāja cāja Jesucristore cāja ca tao nñanjeepere wedemi (caps. 9-11).

Jesucristore ca tao nñanjeerā cāja ca biirique cati niirije maquēre wedemi anora. Ameri mairique maquēre, Úmureco Pacure tii nacānbaoriquere, uparā cāja ca dotirijere tao nñanjeeriquere, to biri mani yaarā mena añuro niiriquere, wedemi, Jesucristo cā ca bñirica wāmure tugoeñari (12.1-15.13).

“O biri wāme nii Cristo mena ca niirā, cāja ca niiri wāme,” ūtudie ameri mairique maquēre wede majio yapano cojomi. To biri ūtigupu, queti owa yapano cojogu, “Cājare añu dotiya,” ūtirique mena owa yapano eami Pablo (15.14-16.27).

Roma macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yaa Pablo, Cristo Jesúz yeere ca paderi maju, cā yee quetire ca wede yujupua cā nijjato ūtigupu cā ca juoricu, Úmureco Pacu yee añurije quetire ca wedepu cā ca ami dica wooricu, mujare yu añu doti.

² Mee, cā yeere wede jægueri maja menapura añurije queti cāja ca owarequepa, “To biro yu tiirucu,” ū cūcāquūpi Úmareco Pacu.

³ Tee añurije queti, mani Wiogu Jesucristo bojocure biro ca bañaricu cū ca niirije peera, David yaa puna macā cū ca niirijere wede.

⁴ Añuri Yeri ca ñañarije manirā cāja ca niiro ca tiigū mena peera, cū ca doti tutuarije mena Úmareco Pacu Macā nii eaupi, ca bii yairicarā watoare cū ca cati tuari tabe mena.

⁵ Jesucristo juorira, Úmareco Pacu cū wāmère cāja ū nacā buojato ūigu, añurije quetire wede yujuri maju niiriquire mani ca baa earo jāare tiiwī, bojoca poogaari niipetirāpura cāre tuo nñuñjee, cū ca ūiore biro tii, ca tiirā cāja niijato ūigu.

⁶ Maja, Jesucristo yaarā cāja niijato ūigu Úmareco Pacu cū ca juoricarā cāa, cāja menara maja nii.

⁷ Maja niipetirā Úmareco Pacu cū ca mairā, cū yaarā cāja niijato ūigu cū ca juoricarā Roma ca niirâre yu owa cojo. Mani Pacu Úmareco Pacu, Wiogu Jesucristo, cū ca añu majuropeerije, jīcāri cōro añuro niiriquire, mñjare cū tiicojoto.

Pablo Romapu cū ca ūyjugu waarragarique

⁸ Ca nii juori tabere, Jesucristo juoripa, maja niipetirā yee juori, yu Úmareco Pacure, “Añu majuropeecā” yu ū, díamacā maja ca tuo nacā buorijere niipetiri taberipu macārā cāja ca wede bato nñuña waarije ca niiro macā.

⁹ Úmareco Pacu, yu ca cati niirije niipetiropu mena, cū Macā yee añurije quetire yu ca wede boja niigu niimi, to birora mñjare yu ca tøgoeñacōa niirijere ca majigu.

¹⁰ Maja putopu yu ca ūlagu waapere, Úmareco Pacure “Mu ca boorije to ca niijata, toopu yu ca waaro yure tiiya,” yu ū juu buerucu to cānacā tiira.

¹¹ Jicā wāme maja ca yeri tøgoeñabayipere mñjare wede majorugama ūigu, buaro mñjare yu ūaruga.

¹² Añuro petira díamacā mani ca tuo nacā buo niirijere ameri wede ūjea nii, tøgoeñatufua, mani ca ameri tiipere ūima ūigu.

¹³ Yu yaarā, atere maja ca majiro yu boo: Paū tiiri “ca ūlagu waape niicu,” ū pacagu, yu waa majiti, pañacā yure bii camotacōa niirucu. Ape poogaari macārā judíos ca niitirā, Jesús’re ca tuo nñuñjeerā cāja ca niiro yu ca tñricarore birora, maja mena macārā Jesucristore cāja ca tuo nñuñjeero tñrigama ūigu, yu waarrugami.

¹⁴ “To biri bojoca cōrorena griego ca niirā, griego ca niitirā cāare, yu ca wedepe dujacā mena,” yu ū tøgoeñá.

¹⁵ To biri maja Roma macārā cāare, buaro mñjare Jesús yee añurije quetire yu ca wederugarije nii.

Añurije queti ca tii tutuarije

¹⁶ Añurije queti Úmareco Pacu cū ca yeri tutuarije ca niirije, teere ca tuo nñuñjeerā niipetirâre cāja ca ametñaro ca tiirijere* wedegu yu boboti, ca nii juori tabere judíos, nñucā judíos ca niitirā cāa, cāja ca ametñapere.

¹⁷ Tee añurije queti pea, mee ūtumapura díamacā tuo nacā buorique juorira Úmareco Pacu añurā cā ca tiiriquera, meçā cāare nñucā díamacā tuo nacā buorique juorira añurā manire cū ca tiirijere wede majio, Úmareco Pacu wederique: “Añugua, díamacā cū ca tuo nacā buorije juorira catirucumi,” ca ūiore birora.[†]

* **1:16** Wedegu yu boboti.   † **1:17** Hab 2.4.

Umureco Pacu bojoca menare cā ca ajiarije

18 Niipetirā bojoca ūnañarā, ūnañarije cāja ca tiiriye mena, Umureco Pacu yee majiriquere, diámacū ca niirijere, ca tii camota niirāre, umureco tutipū niigura ūnañaro cājare cā ca tiiriye mena cā ca ajiarijere ūñomi Umureco Pacu.

19 Umureco Pacu yee maquē cāja ca majipere añuro majima, cā ma-jurouera cājare majioupi.

20 Umureco Pacu ca ūnañia manigu cā ca nii pacaro, cā ca tiiriquerena ūari, cāre majiriique nii. Ati yepare cā ca tiirica tabe menapura, Umureco Pacura cā ca niirijere, cā ca doti tutuarije ca peti nucātirijere, ūa majiriique nii. To biri ca ūnañarā, "Majitima ūirā, to biro jāa biiwā," ū majitima.

21 Umureco Pacure ca majirā nii pacarā, Umureco Pacure birora cāre ū nucā buo, "Mu añu majuropeecā," cāre ū, ūitima. ūitirāra ūnañarije pee wado ūtgoeñā, ūnañarije cāja ca ūtgoeñarijera ca naitiñaropū ca niirāre biro, cāja ca nii yai waaro cājare tiicā.

22 "Ca majirā jāa nii," ū pacarā, ca majitirā jeeñacā yai waama.

23 To biro ca biirā nii, Umureco Pacu to birora ca caticōa niigu cā ca tutuarijke, bojocu yoaro ca catitigure biigu pee weeri, ūnucā ca wāñarā, waibucrā bapari dāpori ca dāpori cātirā, aña, pinoare biirā cāja ca wee jeeñorica peere, tii nucā buo wajoama tee cāare.[‡]

24 Tee juori Umureco Pacu, cāja yeripū ūnañarije cāja ca tiiruga ūtgoeñarije peee, cājare cūcāupi. To biri cāja majuropeera boborije ameri tiicā yai waauapa.

25 Umureco Pacu yee diámacū ca niirijere tii nūñjeericaro unora, ca bii ditorije peere tii nūñjee, Umureco Pacure cāja ca tii nucā buopa tabe unora, cā ca tii jeeñorique peere tii nucā buo, tii nūñupa, Umureco Pacu teere ca tii jeeñorica to birora ūaja peo nucā buocōa niiricā peere tii nucā buotirāra. To biro to biijato.

26 To birira Umureco Pacu, boborije cāja ca tiiriye peere cāja ca tiiro cājare tiupi. Nomia menapura añuro manu cati niirica wāñere ūtitirāra, cāja majuropeera, nomia wado ameri manu cati, tii wajoa nūñupa.

27 Umua cāa to birora nomia mena añuro nāmo cati niirica wāñe cōrora ūtitirāra, cāja majuropeera, umua wadora ameri tii epe ūirucuupa, cāja upuri ca boorore biro aperā mena cāja ca tiiruga ametaarije ca niirō macā. Ca tiiya manirijere cāja ca tiiriye juori cāja majuropeera cāja upū menara cāja ca ūnañarije wapare ūnañaro tamāoupa.

28 Umureco Pacure majirugati, ūnañarije wado ūtgoeñā, cāja ca biirije juori, cā peea cājare camotaticāupi, ca tiitipe uno peere cāja tii nūñjato ūigu.

29 To cānacā wāñera ūnañarijere tiicāma: ūnañaro cāja ca ūtgoeñarije, apeye unore cāja ca ūa ugorije, aperāre ūnañaro cāja ca tiiruga ūtgoeñarije, ca bojoca ūjarā, ca ūa tutirique pairā, ca ajia pairā, ca ameri quēe pairā, ca ū dito pairā, ca wede pairā,

30 aperāre ūnañarije ca ū wede coterā, Umureco Pacure ca junarā, "Ūnañaro jāa ūtibocu" ca ū bojoca catitirā, ca nii majuropeerāre biro ca ūtgoeñarā, ūnañarije ca ū jeeñorique pairā, cāja pacuare ca ametuene nucārā,

31 ca ūtgoeñā bojoca catitirā, cāja ca ūtirore biro ca ūtitirā, ca bojoca ūa maitirā, ca ūa boo pacatirā, niima.

32 Mee Umureco Pacu, "To biro ca tii niirā, ūnañaro biirica tabepū ca bii yaiparā nūñcarā biima," cā ca ū cūriquere añuro majima. Teere maji pacarā, to birora tiicā nūñua waa, cāja ca tiirijere ūa cōori, cājare biro ca tii nūñjeerā cāare "Añu majuropeecā," ūima.

[‡] 1:23 Dt 4.16-18.

2

Umareco Pacu ca niirore biro cā ca īa bejerije

1 To biri mu, no ca boogu, aperāre, "To biro biima," ca īi īa bejegua, "Cājare biro yu biiti," mu īi majiti. Aperāre, "To biro biima," īi īa bejegu mu majuropeera ūñaro mu bii yaicā, cājare birora ca tiigū niiri.

2 Umareco Pacu, ūñarije ca tiirāre ūñaro cū ca tijata, díamacāra* cā ca tirijere mani maji.

3 Mu, aperāre, "To biro biima," ca īi īa bejegu, cājare birora ca tiigū nii pacagu, "Umareco Pacu ūñaro cū ca tirijere yu duticāruru," ḡmu īi tagoeñacāti?

4 Umareco Pacu cū ca añu majuropeerijera mu ca tagoeña wajoaro ca tiirāgarijere majirugatima ūigū, Umareco Pacu, ca añu majuropeeegū niiri, ca tagoeña bayigu niiri, ca boo paca ūagū niiri, añurije ca peti nucātirije cū ca tiicororijere mu juna.

5 Ca bii ametueene nucāgu niiri, Umareco Pacu peere mu ca tuo nūñjeerugatirije jħori, ūñaro tamuorica rūmu, ca niirore biro Umareco Pacu cā ca īa bejri rūmu ca niirore, mu majuropeera ūñaro mu ca tamuopere buaro jañuro mu tii bui cāti nānha waaw.

6 To cānacārāprena, cāja ca tiirica wāmeri ca niirore biro īa cōoñari, ūñarije ca tiiricarā ūñaro tii, añurije ca tii niiricarāre añuro cājare tii, tiirucumi.[†]

7 Ca añu majuropeerije, ī nucā bħorique, to birora caticōa niiriquire, amarā, añurijere to birora ca tiicōa niiricarā peera, to birora caticōa niiriquire cājare tiicorucumi Umareco Pacu.

8 Cāja ca bii ametueene nucārije mena, díamacā ca nirijere juna, ūñarije peere tii, ca tiirā, Umareco Pacu, ajiarique mena ūñaro cā ca tirijere tamuorucuma.

9 Niipetirā ūñarije ca tiirā, ūñaro tamu, tagoeñarique pai, biirucuma. Ca nii jħori tabere judios, nucā judios ca niitirā cāa, to birora biirucuma.

10 To ca bii pacaro, niipetirā añurije ca tiirā peera, ca añu majuropeerije, īi nucā bħorique, añuro niiriquire, cājare tiicorucumi Umareco Pacu; judios're tiicōjo jħo, nucā judios ca niitirā cāare to birora tiirucumi.

11 Umareco Pacu menara bojocare cā ca īa dica woorije mani.

12 Niipetirā Moisés cā ca doti cūurique majitirā ūñarije ca tiiricarā, ūñarije cāja ca tiirique jħorira ūñaro biirica tabepu waarucuma. Moisés cū ca doti cūurique ca majirā nii pacarā ūñarije ca tiirā, doti cūurique ca īirore biro ūñaro tii ecorucuma.

13 Moisés cā ca doti cūurique cāja ca tuo rije jħorira, "Añurā niima," cājare ītimi Umareco Pacu. Doti cūurique ca īirore biro ca tiirā peera, "Añurā niima," cājare īi īami.

14 Judios ca niitirā, doti cūurique ca cāotirā nii pacarā, cāja majuropeera cāja ca tii nirijere doti cūurique ca īirore biro cāja ca tijata, cāja majuropeera doti cūurique niicāma.

15 To biro cāja ca bii bojoca cāti nirijera, cāja yeripu doti cūurique ca nirijere īñoma. Teera cā ca tagoeña bojoca cati nirijepare cā ca majiro tii, nucā cā ca tagoeña nirijera cāre wede majio, teera cāre wedejāa buiyee, tiirucu,

16 Jesucristo jħor, jīcārā majiriquere añurije queti yu ca wederije ca īirore biro Umareco Pacu cā ca īa bejeri rūmu ca niirore.

Judios, to biri doti cūurique

* **2:2** Cā wederique ca īirore biro cā ca tirijere mani maji.   † **2:6** Sal 62.12; Pr 24.12.

17 “Jää judíos, doti cūuriquere ca c̄horā, Umareco Pacu yaarā,

18 cā ca boorijere ca majirā, doti cūurique jaori añurije beje majiriquere ca bue majio ecorā,

19 ca īatirāre biro ca niirāre ca j̄o waa majirāre biro ca t̄goeñā niirā, ca naitšaropu niirāre biro ca niirāre ca boe baterāre biro ca niirā,

20 ñucā, ca majitirāre ca wede majorā, ca t̄goeñā bayitirā cāare ca bue majorā, doti cūuriquerena, majirique, díamacā ca nirijere, ca c̄horā jää nii,” muja ī ejero bayi.

21 To docare muja, aperāre ca bue majorā nii pacarā, ¿ñee tiirā muja majuropeera muja wede majio majititi? “Jee dutieto,” ca ī buerā nii pacarā, ¿ñee tiirā muja jee dutirucuti?

22 Ñucā, “Ñee epeticāñā,” ca īrā nii pacarā, ¿ñee tiirā muja pea muja ñee epeti?[‡] Cāja ca weericarāre ca junarā nii pacarā, ¿ñee tiirā cājare ī ñucā buorica wii maquēre muja jee dutirucuti?

23 “Moisés cā ca doti cūuriquere ca c̄horā niirā jää bii,” ca ī ejero bayirā nii pacarā, doti cūurique ca īirore biro muja ca tiitirije mena Umareco Pacure muja ñucā b̄oticā.”[§]

24 To birira Umareco Pacu wederique o biro ī: “Muja yee jaorira, judíos ca niitirā, Umareco Pacure ñañaro cāre ī tutima,” ī.*

25 Moisés cā ca doti cūurique ca īirore biro muca tii ñanujejata, jeyua quejero yapare wide taariquea ca wapa cātirijera niiro bii; tee ca īirore biro muca tii ñanujeetijata, jeyua quejero yapare ca wide taaya manigure birora mu niicā.

26 To biicāri, cā jeyua quejero yapare ca wide taaya manigū nii pacagū, doti cūurique ca īirore biro ca tii ñanujeegū pea mu, doti cūuriquere cāocā, muca jeyua quejero yapare wide taaricā niicā, bii pacagū doti cūurique ca īirore biro muca tii ñanujeetirije jaori, ñañaro māre tiirucumi.

27 Cā upa macā tabere ca wide taaya manigū nii pacagū, doti cūurique ca īirore biro ca tii ñanujeegū pea mu, doti cūuriquere cāocā, muca jeyua quejero yapare wide taaricā niicā, bii pacagū doti cūurique ca īirore biro muca tii ñanujeetirije jaori, ñañaro māre tiirucumi.

28 Judío niiriquea, jotoa wado biirique méé nii. Jeyua quejero yapare wide taarique cāa, jotoa wado tii niirique méé nii.

29 Díamacāra judío nii majuropeeriquea, mani ca t̄goeñā niirijepa biirique nii. Ñucā jeyua quejero yapare wide taaricā peti niiriquea, yeri jāñariequepa t̄goeñā wajoarique nii, doti cūurique cāja ca owa tuurique jaori méé, Añuri Yeri jaori mani ca t̄goeñā wajoarije nii. To biro ca biigū judío docare, Umareco Pacu cāre ī ñucā b̄omí, bojoca méé to biro īima.[†]

3

Umareco Pacu cā ca añurije

1 ¿To docare judío niirique mena, ñee peere nii amethene ñucā, ñucā jeyua quejero yapare wide taariquea, ñee pee wapa cāti, to biiti?

2 Pau wāmeripurena biicā, ca nii jaori tabere judíos’re cā wederiquere cājare tiicojoupi Umareco Pacu.

3 ¿To docare yua, Umareco Pacu, jīcārā cā yee ca niitirije peere tii ñanuje, cāre cāja ca bii weorora, cā ca īirore biro ca tiigū cā ca nirijere cā yerijācāgajati?

[‡] **2:22** ¿“Muja nāmoa, muja manu jāmuā, ca niitirāpurená epericarā cātiticāñā,” ca īrā nii pacarā, muja epericarā cātiti?   [§] **2:23** Ez 36.16-23.   * **2:24** Is 52.5; Ez 36.22.   † **2:29** Gn 29.25.

4 ¡Biiticumi! Umureco Paca, to birora díamacā ca niiriye ca ūirore biro tiicōa niimi, bojoca niipetirāpura ca ū dito pairā wado cāja ca niicā pacaro. O biro ū owarique nii:

“Mu ca ūirijere ‘Añugu niimi,’ ū eco,
ñucā mure cāja ca wedejāajata cāare
bii ametēa nacācā, mu biicāruru,” ū.*

5 Mani ca ūñarijera, Umureco Paca cā ca añurijere ca bii bau niro to ca tii pacaro, ¿do biro pee mani ūrāti? ¿Umureco Paca ūñagu cā niiti, to biro ūñaro manire tiigu? Bojoca cāja ca tūgoeñari wāmere biro yu ū.

6 ¡Biitim! Umureco Paca ūñagu cā ca nijata, ¿do biro tiicāri bojoca ūñaro cāja ca tiiriye wapare ūñaro cājare cā tiibogajati?

7 Jicā o biro ūibocumi: Yu ca ū ditorijera, Umureco Paca yee díamacā ca niiriye to ca bii bau niro, cā ca añu majuropeerijere buaro jañuro to ca bii nacāwa waaro ca tii pacaro, ¿ñee tiigu Umureco Paca, ūñagure biro yure cā tiiti?

8 To biro to ca bijata: “¿Ñee tiirā ūñarije peere mani tiititi, añurije maquē pee to nii eajato ūrā?” ūicum. O biirije peti jāa ca ūtitirijerena, “O biirije ū buema,” jāare ū wede paima jicārā. To biro ca ūrā ūñaro ca tii ecoparā niirucuma.

“Jicā peera añugu manimi”

9 ¿Do biro mani ū yapanorāti? ¿To docare mani judíos mani ca niiriye juorira, aperā ametēenero añurā mani niiti? ¡Mani biiti! Mee, mani judíos, judíos ca niitirā cāa, jicāri cōro ūñarije ca ūtirā mani niicāupa,” mani ū yeriijādāwū.

10 To birira owarique o biro ū:

“Jicā uno peera añugu ca niigü manimi; jicā uno mani majuropeecāmi.

11 Ca tūgoeñia majigü uno manicāmi. Umureco Paca re ca majiragagü uno cāa, jicā uno peera manicāmi.

12 Niipetirāpura cāre camotaticoama. Niipetirāpura ūñarije pee wadore tiicā yai waama.

Jicā uno peera añurije ca tiigü uno manicāmi.

¡Jicā unoacā niirucu biiti majuropeecāmi!”†

13 “Maja wedericagaaria, maja ope ca tujurore biro nii.

Maja ūñemoror, ca ū dito pairije nii.”‡

“¡Maja ujeroripu cāare aña nimara niicā!”§

14 “Ñañaro maja ca ū tutirije wado maja ujerorire dadacā.”*

15 “Jia díi tii baterégaropu, maja dāpori tutua añuro ūmaa nucū yujucā.

16 Maja ca tii niiriyea, tii yaio baterique, ñeeja manirā tuaricaro ca ūtirije wado niicā.

17 Añuro jicāri mena nii nacāwa waariquere majitima.”†

18 “Umureco Paca re nacā buorique uno cāare tūgoeñati majuropeecāma, cā ca ūñorore,” ū.‡

19 Niipetirije doti cūurique ca ūtirije, teere ca tii nacājeerāre ū, niipetirā do biro ū wede majitiri, niipetirāpura Umureco Paca ūñaro cā ūtirijere, ūñaro ca biiparā cāja nijato ūiro, mani ū maji.

* 3:4 Sal 51.4. † 3:12 Sal 14.1-3; 53.1-3; Ec 7.20. ‡ 3:13 Sal 5.9. § 3:13 Sal 140.3. * 3:14 Sal 10.7. † 3:17 Is 59.7-8. ‡ 3:18 Sal 36.1.

20 To biri jīcā uno peera doti cūurique ca ūirore biro cā ca tiiriye jorira, Umareco Pacu cā ca īa cojorore "Añugā niimi," ū ecotirucumi. Doti cūuriquea, ñañarije ca tiirā mani ca niirijere mani ca majiro ca tiiriye pee nii.

Díamacā tuo nucā buorique jorori, añurā niirique

21 To biri mečāra doti cūurique manirora, Umareco Pacu, añurā mani ca niiro cā ca tiiriye bii bau nii ea, doti cūurique, Umareco Pacu yee quetire wede jugueri maja, cāja ca wederique.

22 Ate, Umareco Pacu añurā mani ca niiro cā ca tiiriyea, Jesucristore díamacā tuo nucā buorique jorori ea, niipetirā cāre ca tuo nunaheerāre. § Ía dica woorique mani,

23 niipetirāpura ñañarijere tiicāma. To biri Umareco Pacu añuriye cā ca boo jāarore biro mani tii eaticā.*

24 Biirāpu, Umareco Pacu cā ca añuriye jorori, wapa manirora añuro tii ecoma, ñañaro mani ca biiboriquere Cristo Jesús cā ca ametuene bojarique jorori.

25 Umareco Pacu, Cristo cā ca bii yairo tiiri, ñañarije tiiriquere cā ca ametuene bojaro tiiupi. Ate ñañarije tiiriquere ametuene ecoriquera, Cristo cā ca bii yai bojariquere díamacā tuo nucā buorique jorori buarique nii. O biro tiiri, añurā mani ca niiro cā ca tiirijere ñorugaupi Umareco Pacu, ména jugueropura ñañarije mani ca tiirijere to birora cā ca īa ametuacāriquere manire ametuene.

26 Cāa ca tagoeña bayigā niimi. Ati cuupure añurā mani ca niiro cā ca tiiri wāmēr ñorugaupi; cāa añugā cā ca niirore birora, Jesús're ca tuo nunaheerāre añurā cāja ca niiro tiimi.

27 To docare, "¿Bojoca, 'o biro ca biigā yā nii,' cā ca ūiriye noopā to niiti? ¡Tea petico! ¿Ñee jorori to biiti? ¿Doti cūurique ca ūirore biro tii nunaheerique jorori to biiti? Tee jorori méé bii. Díamacā tuo nucā buorique jorori pee to biro bii.

28 Doti cūurique ca ūirore biro tiirique jorori méé, díamacā tuo nucā buorique jorori pee, bojocare añugā cā ca niiro tiimi Umareco Pacu," mani iī yapano ea.

29 To docare ¿Umareco Pacu, judíos Umareco Pacu wado cā niiti? ¿Bojoca poogaari niipetirā Umareco Pacu méé cā niiti? Ati yepa macārā niipetirā bojoca poogaari Umareco Pacu niimi.

30 Apī Umareco Pacu manimi. Cāra, díamacā tuo nucā buorique jorira, jeyua quejero yapare wide taaricarāre, ca wide taaya manirā cāre, añurā cāja ca niiro tiirucumi.

31 To docare, ¿díamacā tuo nucā buorique jorira, doti cūurique ca wapa maniro mani tiicāti? Mani tiiti. Doti cūurique ca ūirore biro pee tiirā mani tii.

4

Abraham cā ca tuo nucā buorique

1 To docare ¿mani ñicā Abraham cā ca biirique peera, do biro mani ūrāti?

2 Yee mééra Abraham cā, cā ca tiiriye jorira, añugā cā ca tii ecojata, "O biro ca biigā yā nii," cā ca ëi ujero bayirijere díamacāra ūbojacupi, biigupua Umareco Pacu cā ca īa cojoro mééra.

§ **3:22** Jesucristore díamacā tuo nucā buorique jorori, niipetirā cāre ca tuo nunaheerāre añurā cāja ca niiro tiimi Umareco Pacu. * **3:23** Niipetirāpura ñañarije ca tiirā wado niicāma. To biri Umareco Pacu cā ca añu majuropeerije mena cā ca bojoca cuti niiri tabe õo peepara niicāma.

³ Umareco Pacu wederique o biro ii: “Umareco Pacure tuo nñanjeeupi Abraham, tee jhorí, ‘Añugu niimi,’ ii ecoupi,” ii.*

⁴ Jicu cä ca padejata, cä ca wapa taarije wapa manirora cä ca tiicojo ecorije méé nii, cä ca paderique wapapu cä ca wapa taarije nii.

⁵ To ca bii pacaro, jicu uno, Umareco Pacu, ñañarâre, ca ñañarije manirâ caja ca niiro ca tiigare cä ca tuo nñanjeejata, diamacu cä ca tuo nucu bhorije jhorira, “Añugu niimi,” ii ecomi, teere bhorugu cä ca pade baa ñaati pacaro.

⁶ David cäa to birora iiupi, bojocu cä ca tii niiriije jhorí méé, Umareco Pacu añugu cä ca niiro cä ca tiigu ca ujea niigu yee maquere, o biro iiigu:

⁷ “Umareco Pacu, caja ca ñañarijere ametüene, ñañarije caja ca tiirijere to birora ía ametüa, cä ca birâ, ujea niima.

⁸ Ca ñañarije manigare biro wiogu cä ca ïagu, ujea niimi,” iiupi.†

⁹ ¿To docare ate ujea niiriiquea, jeyua quejero yapare wide taaricarañ wadore iiro to iiti? ¿Ca wide taaya manirâ cäare iiro méé to iiti? To birira Umareco Pacu, Abraham’re “Añugu niimi,” iirugu, diamacu cä ca tuo nucu bhorijepare ñaupi, mani ñijâwu mee.

¹⁰ ¿No cöropu, “Añugu,” cäre cä ñaupari? Cä jeyua quejero yapare cä ca wide taa ecoro jiro pee, ¿jugueropura añugu cäre cä ñaupari? Jiro méé, jugueropura añugu cäre ñaupi.

¹¹ Cä jeyua quejero yapare wide taaya manigupura, diamacu cä ca tuo nucu bhorije jhorí, “Añugu niimi,” ii ecoupi Umareco Pacure. Añugu cä ca niirijere to bii ñijojato iiugu, jiropu cä jeyua quejero yapare wide taa ecoupi Abraham. To biri Abraham, cäja jeyua quejero yapare ca wide taaya manirâ nii pacarâ, ca tuo nñanjeeerâ niipetirâ pacu niimi. O biro cäja ca biiro macâ cäja cäare cäja ca tuo nñanjeeerije jhorí, “Añurâ niima,” iiimi Umareco Pacu.

¹² Nucu, cäja jeyua quejero yapare ca wide taaricarañ nii pacarâ, mani ñicu Abraham cä jeyua quejero yapare ca wide taaya manigu niigupura cä ca tuo nñanjeeericarore biro ca tuo nñanjeeerâ cäare cäja pacara niimi.

Díamacu tuo nucu bhorique jhorí, Umareco Pacu cä ca ñiricarore biro ca bii earique

¹³ Doti cüriquie jhorí méé, Abraham’re, cä pâramerâre, “Ati yepare ma cao earucu,” Umareco Pacu cä ca ñiriquere ñeeupa. Tuo nñanjeeerique jhorí, añugu cä ca niiro cä ca tiirique jhorí pee, to biro iiupi Umareco Pacu.

¹⁴ Doti cüriquere ca tii nñanjeeerâ pee teere ca cao eaparâ caja ca nijjata, tuo nñanjeeerique pea watoa maquê nii, Umareco Pacu, “Tô biro ya tiirucu,” cä ca ñiriquea cäa wapa mani, biicâbojacupa.

¹⁵ Doti cüriquiea, ñañaro tii ecoricaro tii. Nucu doti cüriquie ca manicâjata, teere bii ametüene nucârique cäa mani.

¹⁶ To biri Umareco Pacu, “O biro ya tiirucu,” cä ca ñiriquere diamacu tuo nñanjeeerique jhorí baa earique nii, Abraham pâramerâ niipetirâpore to biro wapa manirora baa earique to niicôa nijjato iiro. “Ya tiicorucu,” cä ca ñiriquea, doti cüriquere ca tii nñanjeeerâ yee wado méé nii, ñucu niipetirâ Abraham’re biro ca tuo nñanjeeerâ cäare to birora biicâ. Cäa to biro biima iiugu, Umareco Pacu cä ca ía cojorore mani niipetirâ pacu niimi.

¹⁷ Umareco Pacu wederique o biro ca ñirore birora: “Pau bojoca poogaari pacu mire ya tii.” Cä niimi Umareco Pacu, Abraham diamacu cä ca tuo nñanjeeericu, ca bii yaicoaricarâpurenca cäja ca catiro tii, ca manirijerenca tii jeeño, ca tiigu.‡

* 4:3 Gn 15.6; Ro 4.22. † 4:8 Sal 32.1-2. ‡ 4:17 Gn 17.5.

18 Abraham, cā ca yue niiriješ ca peticoa pacaro, to birora tuo nənəjee yuecā niipi. O biro biima ūigū, pau bojoca poogaari pacā nii eaupi, “Ma pāramerā ano cōro pau niirucuma,” Ūmureco Pacu cūre cā ca ūiricarore birora.

19 Mee, Abraham cien cāmari peti ca cuogū niiri cā uparire ca bii yaicoari-quere biirijepu ca niirijere īa maji, ūucā Sara cō ca macā cutiborique uno cāna peticoa, ca biicā pacaro, cūre cā ca ūiriquere cā ca ūtgoeñā yue niirije pea daquecoa, cūre biiticāupa.

20 Ūmureco Pacu “To biro yu tiirucu,” cūre cā ca ūiriquere, ca tuo nənəjeetigū cā ca biirore biro “Yeera yare ūicājacupi,” ūitupi. To biro ūitigura, cūre cā ca ūiriquere bāaro jañuri diámacū tuo nucā bao, Ūmureco Pacare baja peo nucā bao, tiiupi,

21 “Ūmureco Pacua ‘To biro yu tiirucu,’ cā ca ūiriquere cā ca ūiricarore birora ca tii tutuagu niicumī,” ūmajiri.

22 Tee juori Ūmureco Pacu, to biro cā ca biirijere īa, “Añugū niimi,” cūre ūitupi.

23 Ate to biro cā ca biirijere Ūmureco Pacu, “Añugū niimi,” cā ca ūiriquere, Abraham yee wado méére owarique niupa.

24 Mani yee maquēpu cāare owarique niupa. Mani cāare, cā ca ūiriquere diámacū mani ca tuo nucā bāorije juorira, añurāre biro manire ūarucumi Ūmureco Pacu, mani Wiogū Jesú's're ca bii yairicarā watoare cā ca cati tuaro ca ūiricaré diámacū mani ca tuo nənəjeerije juori.

25 Cūra mani ca ūñarije wapare manire bii yai bojarugū, wedejāa buiyee cōa eco, jīcāti uno peera ūñarije ca ūtitiricarāre biro mani ca niipere ūigū cati tua, biiupi.

5

Añuro nii, ūjea nii, biirique

1 Diámacū tuo nucā bāorique juori añurā tii ecori, Ūmureco Pacu mena añuro mani nii, mani Wiogū Jesucristo juori.

2 Ūucā Jesucristo juorira, cā ca ūiriquere diámacū tuo nucā bāorique juori, ate añurijere ca bāa eaparā mani ca niirijere mani cho, teepare to birora mani ca ūtgoeñā bayicōa niirijere. To biri Ūmureco Pacu cā ca añu majuropeerije mani ca bāa eapep̄ure ūirā, bāaro mani ūjea nii.

3 Biirāp̄ua ate wado méére, ūñaro tamāorā cāa, “O biro ca biirā jāa nii,” mani ūjero bayirucu, ūñaro mani ca tamāorijea ca ūtgoeñā bayirā mani ca niiro ca ūirijere ca majirā niiri.

4 Ūtgoeñā bayiriquera, ca bojoca añurā mani ca nii earo tii, ca bojoca añurā mani ca nii earo ca ūirijera, to birora ca yuecōa niirā manire tii.

5 Mani ca yue niirije pea boboro mani ca tamāoro tii, Ūmureco Pacu, Añuri Yeri manire cā ca tiicōjoricu mena, cā ca mairijere mani yeripare paipo manire cā ca tiicōjorije ca niiro macā.

6 Ména ūñarije wapare do biro mani ca bii amet̄ua majitiri tabere, “To biro biirucu,” cā ca ūrica yutea ca earo, ūñarije ca ūirāre bii yai amet̄ene bojaupi Cristo.

7 Jīcā uno peera ap̄ipu cā ca bii yaiborica tabe unorena, “Yu, yu bii yai bojarucu” ūrique, popiye mééra niicā biiti. Ca bojoca añugū petipu cāare bii bojaya manicu. Ape tabera niicābocumi biilḡup̄ua, jīcā bāarop̄era añuro cūre ca ūiricu unore ca bii yai bojagū uno.

§ **4:18** “Yu macā cutirucu,” cā ca ūi yue niimirique ca peticoa pacaro, Ūmureco Pacu cūre cā ca ūiriquere to birora tuo nənəjeecōa niipi.

⁸Umareco Pacʉ pea manire cā ca mairijere ate mena ūnomi: Ména ūñarijere ca tiirā mani ca niirora, mani yee j̄uori bii yaiupi Cristo.

⁹ Mecāra Cristo cā ca bii yai bojarique j̄uori, añurā ca tii ecoricarā niiri, cā j̄uorira, Umareco Pacʉ ūñiaro cā ca tiirijere mani ametaarucu.

¹⁰ Ména Umareco Pacʉ waparā mani ca niirora, cā Macā cā ca bii yai bojarique mena, cā majuropeera cā mena añuro mani ca nii earo tiiupi. To biri mecā docare cā mena añuro ca niirā niiri, ametaenero cā ca catirijē j̄uori mani ametaarucu.

¹¹ Ate wado méé, mani Wiogʉ Jesucristo j̄uori, Umareco Pacare b̄aro mani ajea nii, cā j̄uori cā mena añuro nii eariquere ca tiicojo ecoricarā niiri.

Adán to biri Cristo

¹² Jicā bojocʉ Adán j̄uori, ūñarije tiirique bojocapare bii ūñajāa nacā eaupa; tee tiiro ūñarije tiirique j̄uorira bii yairique cāa nii eaupa. O biro biima ūro, niipetirāp̄re bii yairique niicā nñuña dooupa, niipetirāp̄ra ūñarije cāja ca tiicāro macā.

¹³ Doti cūriique ca niiparo j̄uguerop̄ra, ati yepapare ūñarije tiirique nii yerijāaupa. Doti cūriique ca manijata, ūñarije tiiriquere majiña mani.

¹⁴ To ca bii pacaro, Adán cā ca niiri cuu mena, Moisés cā ca niiri cuupe, ūñarije ca tiicarāre bii yairique to birora biicōa niiupa. Birop̄a cējara, Adán, ca doop̄are ca bii j̄uguegʉ, dotiriquere cā ca bii ametaa nacāricarore biro méé, ūñarije cāja ca tiirije j̄uori, to biro biiupa.

¹⁵ Adán ūñarije cā ca tiiriquea, Umareco Pacʉ wapa manirora añurije cā ca tiicojorijere biro méé nii. Jicā ūñarije cā ca tiirique j̄uorira, niipetirāp̄ra bii yaicāupa. Jicā, Jesucristo j̄uori wadora, wapa manirora Umareco Pacʉ añurije cā ca tiicojorije pea, tee ametaenerop̄ nii eacāupa, paup̄ añuro cāja ca niipere biro ūro.

¹⁶ Jicā ūñarije cā ca tii buiyeerique j̄uori ca bii nñuña waarijere, Umareco Pacʉ, wapa manirora añurije cā ca tiicojorije menare cōñarique añno méé nii. ūñaro biiriquea, jicā wāme ūñarije tiirique j̄uorira ūñaro bii yairicaro tiiupa. Umareco Pacʉ, wapa manirora cā ca tiicojorije pea, paup̄ wāmeri ūñarije tiirique j̄uori bii eari, añurā niircaro tiiupa.

¹⁷ Jicā ūñarije cā ca tiirique j̄uorira niipetirāp̄re bii yairique ca bii niircarore biro ametaenero, Umareco Pacʉ ca bojoca añugʉ cā ca niirijepʉ, wapa manirora añurā cā ca tiirā doca, jicā bojocʉ Jesucristo j̄uori wadora, catirāra wāma wāme cati niircuma.

¹⁸ Adán wado ūñarije cā ca tiirique j̄uorira, niipetirāp̄re ūñaro ca bii yaiparā cāja ca niiro ca tiircarore birora, Jesucristo wadora añurije cā ca tiirique j̄uorira, cāre ca tuo nñuñejerāre añurā cāja ca niiro tii, to birora cāja ca caticōa niipere biro ūro.

¹⁹ O biro ūr: Jicā ūñarije cā ca ametaene nacārique j̄uorira, paup̄ ūñarije ca tiirā cāja ca niiro cājare tiicāupa. ūñacā tee ca biircarore birora, jicā ūñareco Pacare cā ca tuo nñuñejerique j̄uorira, paup̄ añurā tii ecorucuma.

²⁰ Doti cūriique pea, ūñarije tiirique b̄aro jañuro to bii bau nii nñuña waajato ūro tiicojorique niiupa. ūñaro tiirique b̄aro jañuro ca bii nñuña waarora, Umareco Pacʉ cā ca añurije pea tee ametaenerop̄ nii nemocāupa.

²¹ ūñarije tiirique bii yairicaro ca tii tutua niircarore birora, Umareco Pacʉ wapa manirora añuro cā ca tii bojarique añurā mani ca niiro tii, mani Wiogʉ Jesucristo j̄uori to birora caticōa niiriquere manire tiicojo, tii doti tutua niiupa.

6

Ñañarijere bii yai weo, Cristo mena pee cati, biirique

1 ¿To docare ñee mani ñiräti? ¿Ñañarijera mani tiicõa niiräti, Ùmureco Pacu buaro jañuro cã ia mai ñenña waajato ñirä?*

2 ¡Mani tiiti majuropeecärucu! Mee ñañarijere ca bii yai weoricaräpü mani nii. ¿Ñee tiirä, ñañarijera mani tiicõa niibogajati?

3 ¡Mëja, Cristo Jesùs mena niirägarä ca uwo coe ecoricarä niipetirä, cã ca bii yairicarore birora biirä, mani ca uwo coe ecoriquere mëja majititi?

4 To biri uwo coerique jëori, Jesucristo menara yaa cõa eco, cã ca bii yairicarore biro mani biiwü. O biro biicäri, Cristo, cã Pacu cã ca tutuarije mena cati tua, cã ca biiricarore birora mani cää, wâma wâme catirique mena mani bii niico.

5 Cã menara, cã ca bii yairicarore biro ca biiricarä mani ca nijjata, ñucã cã menara mani cati tuarucu.

6 Jaguero mani ca bii niirucurique Cristo menara yucü tenipü paa pua tuu yaoj ecoupa, mani upü ñañarije ca tiiräga nürije ca tii yaio ecoro, ñañarije tiiriquere ca tii ñenñejerä mani ca nii ñenña waatipere biro ñirä, mani ñi maji.

7 Bii yaicoaräpü, ñañarije mani tiiticu.

8 "Cristo mena mani ca bii yajata, cã menara mani catirucu," mani ñi.

9 Cristoa, ca bii yairicarä watoare ca cati tuaricäpü niiri, cã ca bii yai nemotipere mani maji. Cûra, bii yairiquea do biro cûre bii ametüene nucã majiti yua.

10 Cã ca bii yairije mena, jicäti bii yaigüra, ñañarije tiiriquere bii yai ametaüene peoticä cojoupi mee. Cã ca catirije peera Ùmureco Pacu yeere tiiräga catimi.

11 To biri wâmera mëja cää, ñañarije tiiriquere ca bii yai weoricaräpüre biro nii tugoeñaña. Bii pacarä Cristo Jesùs jëori, Ùmureco Pacu yee peere ca tiiparä ca catirä niiña.

12 To biicäri, mëja upü ca bii yaipa upüre ñañarije tiirique pee ca bii ametaüene nucäro tii, ñucã ñañarije ca tiirägarije cäare tii ñenñejee, tiiticäña.

13 Mëja upü maquëre[†] ñañarije peere ca tiirije ca niiro tiicäri, ñañarije tiirique maquë ca niiro tiiticäña. To biro tiitirära, Ùmureco Pacu yee peere ca tiirije ca niiro tiiya, ca bii yaicoaricaräpura, ca cati tuaricaräre birora mëja upüri maquëre añurije peere ca tiirije pee ca niiro tiiri.

14 O biro mëja ca tiiro, ñañarije tiirique mëjare bii ametüenetirucu, doti cûrrique ca tiirore biro tii ñenña waatirära, Ùmureco Pacu añuro cã ca tiirije mena pee mëja ca niiro macä.

Añurijere padé coteri maja

15 ¿To docare ñee mani ñiräti? ¿Doti cûrrique ca tiirore biro tii ñenña waatirära, Ùmureco Pacu wapa manirora añuro cã ca tii bojarique mena pee ca niirä niiri, ñañarije mani ñiräti? ¡Mani tiiti majuropeecärucu!

16 ¿Jicäre, cã ca dotirijere tii ñenñejerägarä cäre padé coteri maja mëja ca nijjata, mëja ca padé bojagüre wapa manirora padé coteri maja niiri quere mëja majititi? Atea teere birora bii, bii yairicaro ca tiirije ñañarijere ca tii ñenñejerä, añurije maquëre ca tii ñenñejerä cää, teere ca padé coterä niima.

17 Añu majuropeecä Ùmureco Pacu, ñañarijere ca tii ñenñejerä ca niimiri-carä, mee mëja ca yeri tugoeña niiriye menapü, añurije queti mëja ca bue majio ecoriquere mëja tuo ñenñejeeupa.

* **6:1** ¿Añurije buaro jañuri to bii bau nijjato ñirä, ñañarijera mani tiicõa niiräti? † **6:13** Los miembros de su cuerpo.

18 Ñañarije tiiriquere ametæene ecori, mecāra añurije peere pade coteri maja maja nii yua.

19 Bojoca bii niiriquerena yu wede, tugoeña bayitima ñirā, atere añuro tuo puotibocuma majare ñima ñigu. Jagueropare, maja upari maquère, ðo pee jañuro ñañarije tii yai waaricaro ca tiirije peere ca tiirije ca niiro maja ca tiricarore birora, mecū cäare maja upari maquère añurije, ca ñañarije manirā niiricaro ca tiirije peere ca tii ñanujeerije ca niiro tiiya.

20 Ména, ñañarije peere tii ñanujejee niirā, añurije peere maja tii ñanujeetiupa.

21 ¿Mecāre maja ca bobo tugoeñarije ñañarijere tii niirā, ñee maja b̄uari? Maja b̄uatiupa. Tea bii yairicaro ca tirije wado nii.

22 Mecāra ñañarijere ca tii ñanujejee yerijāricarā niiri, Ùmureco Pacu peere ca pade coterā nii eari, ca ñañarije manirā nii, caticōa niiriquere b̄aa earicaro tii, ca tiirijere maja b̄aa.

23 Ñañarije tiirique wapa, bii yairique nii. Ùmureco Pacu cā ca tiicorije pea, mani Wiogu Cristo Jesúz j̄uori caticōa niirique nii.

7

Amo jiarique mena ū cōoña wederique

1 ¿Yu yaarā, to docare maja majititi (doti cūurique ca majirāre m̄ajare yu ñi) doti cūurique bojocare cā ca cati niiro wado cāre ca doti niirijere?

2 O biro ñijata: Nomio ca manu c̄atigo, ca dotirije j̄uori cō manu cā ca cati niirore ñigo, cā mena niimo. Cō manu cā ca bii yaicoajata, ca manu c̄atigo cō ca niirijere ca dotirijere ca doti ecotigo tuamo.

3 O biro ca biirije j̄uori, cō manu cā ca cati pacaro apī cō ca manu c̄atijata, ca manu c̄atigo cō ca niirijere ca dotirijere ametæene nucāgo timo.* Cō manu cā ca bii yaicoajata docare, tee ca dotirijere ca doti ecotigo tuamo. To biri apī cō ca manu c̄atijata cāare, ca ʉmua epe paigo méé niimo.†

4 Yu yaarā, maja cāa to birora Cristo mena nii earā, cā menara doti cūuriquere maja bii yai weocāupa, apī ca bii yairicarā watoare ca cati tuaricu yaarā pee niirugarā. O biro b̄ilicāri, Ùmureco Pacu cā ca īa bijejarije añurije mani tii niirucu.

5 Ména ñañarije ca tii niirā mani ca niiro, doti cūuriquea, mani upapare ñañarije tiirugarique ca niirijere ca tii bau niiro ca tii niirije niiupa. To biri bii yairicaro ca tiirije wadore mani tiicā niirucuupa.

6 Mecāra, doti cūurique manire ca doti niirucumiriquere ca bii yai weoricarā niiri, jagueropu doti cūurique ca nii j̄uoriquere ca tii ñanujeerā méé mani nii, Añuri Yeri Wāma Wāme cā ca doti niirije mena pee Ùmureco Pacure tii ñanujeerāgarā.

Ñañarije yupure ca niirije

7 ¿To docare ñee mani ñirāti? ¿“Doti cūurique ñañarije nii,” mani ñirāti? ¡Mani ñiti majuropeecārucu! Doti cūurique ca manijata, ñañarije ca niirijere yu majitibojacupa. Ía ʉgoriquere yu majitibojacupa, doti cūurique, “Ía ʉgoticāña,” to ca ñitijata.‡

8 Ñañarije pea, doti cūurique to biro ca ñirije j̄uori, niipetirije Ía ʉgoriquere yare tii bau niiwu. Doti cūurique ca manijata, ñañaro tiirique manirore biro b̄ilicā.

* **7:3** “Ca manu c̄atigo nii pacago ca ʉmua epe paigo niimo” ñirico niirucumo. † **7:3** Manu c̄uti, nūmo c̄uti, tiiriquere ca doti niirijere bii ametæene nucāgo méé biimo. ‡ **7:7** Ex 20.17; Dt 5.21.

⁹ Doti cūuriquere ca majitigʉ yʉ ca niiri cuupare cati añugʉ yʉ niiwʉ. Doti cūuriquere yʉ ca majiro, ñañarije yʉ ca tiirique bii bau nii eacāwʉ. To biri ca bii yaipera yʉ niicāwʉ yua. §

¹⁰ To biri doti cūurique, catirique yare ca tiicojoboriquera, ca bii yaipʉ yʉ ca niiro yare tiicāwʉ.

¹¹ Ñañarije pea, doti cūuriquerena nii eari, ñañaro yʉ ca tii bui catiro yare tiwa. Tee jaori ca bii yaipera yʉ niicāwʉ.

¹² O biro mani iñ yapano, añuro petira doti cūuriquea, ca ñañarije manirije nii, ca doti niirije cāa ca ñañarije manirije, díamacʉ ca niirije, añurije, nii.

¹³ To docare, ate añurijera, ¿ca bii yaipʉ yʉ ca niiro yare to tiicājapari? ¡Titijacupa! Ñañarije, ñañarijera ca niirijere ññoragaro, añurije jhorira, ca bii yaipʉ yʉ ca niiro yare tiwa. O biro biiri, doti cūurique jaori, ñañarije, díamacāra ñañarije peti ca niirijere bii bau nii eacāwʉ.

¹⁴ Doti cūuriquea Ùmureco Pacʉ yee nii. Yʉ pea, bojochʉ ca tøgoeñña tutuatigʉ, ñañarijere ca tii nññejepʉ noniricʉ yʉ niicā.

¹⁵ Yʉ ca tiirijere yʉ tao majiti. Yʉ ca tiiragarijere tiitigʉra, yʉ ca junarije peere yʉ tiicā.

¹⁶ To biri yʉ ca junarije peere ca tiigʉ niiri, "Doti cūurique, añurijera nii," yʉ iñ.

¹⁷ To biri yua yʉ méé yʉ nii, teere ca tiigʉ. Yʉpare ñañarije ca niirije pee to biro tii.

¹⁸ Yʉpare ca tøgoeñña bayitigʉ yʉ ca niiri upare añurije unora ca manicārijere yʉ maji; añurije ca tiicārʉgagʉ nii pacagʉ, yʉ tii jeeño majiticā.

¹⁹ To biri yʉ ca tiirijea, añurije yʉ ca tiiragarije méére yʉ tii, ñañarije yʉ ca junarije peere yʉ tii.

²⁰ To biri yua, yʉ ca junarijerena yʉ ca tijata, yʉ méé yʉ tii. Yʉpare ñañarije ca niirije to biro tii.

²¹ O biro ca biirije jhorri atere yʉ maji: Añurijere yʉ ca tiicārʉga pacaro, ñañarije mena wado biicā.

²² Yʉ ca tøgoeñarijepaa, Ùmureco Pacʉ cā ca dotirijere bħaro boo tøgoeñña.

²³ To ca bii pacaro, yʉ upapure apeye ca doti niirijere yʉ īa, ñañarijere ca doti niirije ca niirijere. Ate ca dotirije, yʉ ca tøgoeñarije ca dotirije menare ameri quēe niima īiro, ñañarijerena yʉ ca tii nññejecōa niiro yare tii.

²⁴ ¡Abé nija yʉ niiquigʉ! ¿Ati upʉ mena ñañarije tiicāri yʉ ca bii yaipere ñiru peti yare cā ametueñeguti?

²⁵ Ùmureco Pacʉ, mani Wiogʉ Jesucristo jhorri, "Añu majuropeecā," yʉ ca liigʉ wado ametueñe majimi. O biirije ca biiro macā, yʉ ca tøgoeñña niirije mena peera, yʉ majuropeera Ùmureco Pacʉ cā ca dotirijere yʉ tii nññejee, yʉ upʉ ñañarije ca tii niiri upʉ mena peera, ñañarije ca tii dotirije peere yʉ tii nññejecā.

8

Añuri Yeri jhorri catirique

¹ To biri mecāra yua, Cristo Jesús mena ca niirāra ñañaro cāja ca bii yaipe uno mani.

² Jesucristo jhorri, Añuri Yeri catirique ca tiicojogʉ cā ca dotirije, ñañarijere, bii yairiquere, ca doti tutua niirijere yare ametueñewʉ.

§ 7:9 To biri ñañaro bii yairica tabepʉ ca waapara yʉ niicāwʉ.

³ Umureco Pacu pea, Moisés cā ca doti cūurique do biro ca tii majitirijere tiipi. Do biro ca tiipe méé niupa, bojoca tagoeña bayitima ūrā ūñarije cāja ca tii niirije niima ūro. Umureco Pacu cā Macare, bojocu ūñarijere ca tii niigü ca tagoeña bayitigüre biro ca niigü cāre tiicojoupi, ūñarije tii niiriquere cā ametüene boabajato ūga. Bojocu ca tagoeña bayitigüre biro cāre tiiri, ūñarijere tii yaioupi Umureco Pacu.

⁴ Atere to biro tiiupi, doti cūurique añuriye ca dotirore biro cāja tii niijato ūga. Mee ūñarije tiiraga tagoeñariquere ca tii nñuejerā méé mani nii, Añuri Yeri cū ca ūirore biro pee ca tii niirā mani nii yua.

⁵ Ūñarije ca ūrā, tee pee wadore tiiraga nñuejecā niima. Añuri Yeri cā ca ūirore biro ca ūrā pea, Añuri Yeri cū ca boorije pee wadore tiiraga tagoeñama.

⁶ Ūñarije tiiraga tagoeñariquere nñcātima ūrā, tee pee wadore tiiraga nñuejecā niiriquea, bii yairicaro ca tiirije nii. Añuri Yeri yee peere tijata, añuro nii, cati, biiricaro tii.

⁷ Ūñarije cāja ca tiiraga tagoeñarijere nñcātima ūrā, tee pee wadore ca tiiraga nñuejecā niirā, Umureco Pacare ca junarā niima. Cā ca dotirijere booti, tii nñuejee majiti, biicāma.

⁸ To biri ūñarije cāja ca tiiraga tagoeñarijere ca nñcātirā, Umureco Pacu cā ca ūjea niirijere tii majitima.

⁹ Muja pea, ūñarije ca ūrā méé muja nii yua. Añuri Yeri cā ca boorore biro pee ca ūrā muja nii, diámacāra Umureco Pacu yuu Añuri Yeri mujapare cā ca niijata. Cristo yuu Añuri Yerire ca c̄otigua, Jesucristo yuu méé niimi.

¹⁰ Cristo mujapare cā ca niijata, muja upu pea ūñarije juori ca bii yaipa upu to ca nii pacaro, Umureco Pacu yuu Añuri Yeri pea muja ca catirije niimi, añurā cā ca tiirije juori.*

¹¹ Cristo cā ca cati tuaro ca tiirica yuu Añuri Yeri mujapare cā ca niijata, Cristo cā ca cati tuaro ca tiirica Umureco Pacara muja upari ca bii yairijere wāma catirique tiicorucumi, cā yuu Añuri Yeri mujapare cā ca niirije juori.

¹² To biri yu yaarā, jīcā wāme mani ca tii niipe nii. Biropua mani upu ūñarije ca tiiragarije peere mani ca tii niipe méé nii.

¹³ Tee ūñarijere muja ca tii niijata, ūñaro tamāo yairica tabepa muja waarucu. Añuri Yeri juori, ūñarije tiiriquere muja ca tii yaiojata, muja caticāa niirucu.

¹⁴ Niipetirā, Umureco Pacu yuu Añuri Yeri cā ca majorore biro ca tii niirā, Umureco Pacu puna niima.

¹⁵ Muja, ūucā ca uwi duwi yujurā muja ca niiro ca tiipa yeri méére muja ūneupa. Añuri Yeri, Umureco Pacu puna niiricaro ca tiigüre muja ūneupa. Cā juorira, Umureco Pacare, “¡Abbá! ¡Cáacu!”† mani ū.

¹⁶ Cā, Añuri Yerira mani ca yeri c̄atirijepare, Umureco Pacu puna mani ca niirijere wede majiomí.

¹⁷ Cā puna mani ca niijata, cā yeere ca c̄eo nñuejerā niirā mani bii; Umureco Pacu yeere ca c̄eo nñuejerā, Cristo mena jīcāri cā yeere ca c̄eo nñuejerā, niirā mani bii, cā mena jīcāri ūñaro mani ca tamāojata, ūucā cā mena jīcārira añuro mani ca tii nñcā bao ecopere biro ūrā.

Jiropu añurije ca niipe

¹⁸ Ati r̄amurire ūñaro tamāoriquea, añurije manire ca bii eape menare mani ca ūjeoñajata, mani majuropeecā.

* ^{8:10} Muja yeri pea caticā, Umureco Pacu, jīcāti uno peera ūñarije ca tiitiricarare biro mujare cā ca tiirique juori. † ^{8:15} Arameo wederique menara “Abbá” ū, “Cáacu,” ūro.

¹⁹ Ùmureco Pacʉ cā ca jeeñorique, díámacāra Ùmureco Pacʉ puna mani ca niirijere ca bii ñño eapa tabere plato wācārique mena yue nii.

²⁰ ñañaro ca biipe ca niiro ca tii ecorique niiri. Biropʉa tee majuropeera to biro biitiupa. Ùmureco Pacʉ, "To biro biirucu," cā ca ñirique niima ñiro to biro biuiupa. Bií pacaro nii,

²¹ cā ca jeeñorique majuropeera ñañaro ca tii eco niirijere ametʉene ecori, Ùmureco Pacʉ puna añurijepʉ cāja ca ametʉene ecori tabere cāja mena ca nii earo ca tiipe.

²² Cā ca jeeñorique niipetirijepʉra, jīcō nomio macā cʉtigo puniro cō ca tøgoeñarore biro ca biirijere mani maji.

²³ Tee wado méé ñañaro tamʉo, mani, jiro mani ca bʉapepʉre ñigu, Añuri Yerire cā ca tiicojo jʉoricarāpʉ cāa to birora ñañaro mani tamʉo, Ùmureco Pacʉ punare biro tii ecori, ñañaro mani ca tamʉori upare cā ca ametʉenepa tabere yue niirā uno.

²⁴ Tee, mani ca yue niirijerenā ñirā, mani ametʉene ecowʉ. Yuerique ca bii earijepʉa, yue memorique méé nii. ¿Ñiru cā ca chorijepʉrena cā yuecōa niigajati?

²⁵ Mani ca cəotirijere mani ca yue niijata, tøgoeña bayirique mena to birora mani yuecōa nii.

²⁶ O biri wāmera, mani ca tøgoeña bayitirijere manire tii nemomi Añuri Yeri. Jāi juu buerica wāme uno mani iñ majiticā, to biro mani ca biilo Añuri Yeri majuropeera do biro ca iñ wede majiñā manirije mena, otirique mena, Ùmureco Pacʉre manire jāi bojami.

²⁷ Ùmureco Pacʉ, yeripa tøgoeñariquere ca majigʉ niiri, Añuri Yeri cā ca ñirugarijere majicāmi, Añuri Yeria, Ùmureco Pacʉ cā ca boorore biro cā yaarāre cā ca jāi bojarije ca niiro macā.

Ca ametʉa nʉcā majuropeerā

²⁸ Ùmureco Pacʉ, cāre ca mairāre añurije boojāgʉ, niipetiri wāmeri cūjare ca biro tiimi, cā ca ñiricarore biro to bijjato ñigu cā ca jʉoricarāre, mani iñ maji.

²⁹ Ùmureco Pacʉ, jʉgueropʉra cā ca beje jeericarāre cā Macāre biro ca niiparā cājare tiiupi, cā Macā pea paʉ ca tuo nʉnuejerā watoare cāja jūwʉ cā niijato ñigu.

³⁰ To biro biirucuma, cā ca ñiricarārena jho, cā ca jʉoricarārena, añurā cāja ca niiro tii, añurā cā ca tiiricarārena, cā ca añu majuropeerijere ca cō eaparā cāja ca niiro tii, tiimi.

³¹ ¿Atere ñee mani ñirāti? Ùmureco Pacʉ mani mena cā ca niijata, ¿Ñiru uno pee ñañaro manire cā tiibogajati?

³² Cā Macā majurope cāare maitigʉra, mani niipetirā mani ca ñañarije jʉori cā ca bii yairo ca tiiricʉ, ¿do biro ñigu, cā Macā mena jīcārira niipetirije manire cā tiicojotibogajati?

³³ ¿Ñiru, Ùmureco Pacʉ cā ca beje jeericarāre "Ñañarije ca tiirā niima," cā tiibogajati? Ùmureco Pacʉ niimi, ca ñañarije manirā ca tiigʉ.

³⁴ ¿Ñiru ñañaro cājare cā tiibogajati? Cristo Jesú manire bii yai bojaupi. Ñucā cati tua biicāri, Ùmureco Pacʉ díámacā nʉñia[‡] pee niiri, manire jāi boja niimi.

³⁵ ¿Jesucristo manire cā ca mairijere, ñiru manire cā tuu dica woogati? Ñañaro tamʉorique, do biro ca bii majiñā manirije, ñañaro cāja ca tiirʉga

[‡] **8:34** Díámacā nʉñia, Jesucristo do biro ca tiiya manigʉ cā ca duwiri ñañia. Salmo 110.1; Mt 22.44.

nahnjeerije, aña boarique, juti boo pacarique, ca uwiorije, ñañaro jña eco yairique cää, manire tuu dica woo majiti.

36 O biro ii owarique:

“Mu yee juori, to cänacä ramura ca bii yaiparä jää niicä.”

Oveja cäja ca jlaparäre biro jääre ïama,”

ca ïirore birora. §

37 To ca bii pacaro, manire ca mairicä jæori, ate niipetirijere ca ametua nucärä peti mani nii.

38 “Diámacära, bii yairique unora, catirique unora, Ùmureco Pacä pñto macärä unora, wätlä unora, meçure ca biirije unora, jiro ca biipe unora, ca yeri tutuarä unora,

39 emharopä unora, ñañaro bii yairica tabe unora, jïcä wäme Ùmureco Pacä cä ca jeeñorique unora, mani Wiogä Cristo Jesü jæori, Ùmureco Pacä manire cä ca mairijere manire tuu dica woo majiti,” yä ii.

9

Israelitas're Ùmureco Pacä cä ca ami dica woorique

1 Jesucristore ca tuo nahnjeegäre birora ii ditoricaro maniro, diámacä yä ii. Yä ca tagoeñarije, Añuri Yeri cä ca majorije jæori, “To birora bii,” yare ii.

2 Yä yeripä bñaro tagoeñarique pai, to birora puniro tagoeña cña nii, yä bii.

3 Yä majuropeera, “Ñañaro biirucumi,” ïricä nii, Jesucristore ca majitigä nii, yä biicäragami, yä yaarä, yä yaa pooga macärä

4 israelitas're ïima ïiga. Cäja, Ùmureco Pacä cä ca ami dica wooricarä niiupa. Ùmureco Pacä, cä puna peti cäja ca niiro cäjare tiiupi. Cäja menara nii, cä ca doti tutuarijere cäjare iñño, tiiupi. “Mäja menare o biro yä tii niirucu,” cäjare ii, cä ca dotirijere cäjare cüu, diámacä tii nucä bñorica wämere cäjare wede majio, ñucä “O biro mañare yä tiirucu,” cäjare tiiupi.

5 Jää ñicä jämhäara niiupa, Ùmureco Pacä yaarä. Cäja yaa puna macärä bojoca mani ca bii nahnua doorica wämere biro ïjata, bañapui Cristo, niipetirije jotoa Ùmureco Pacä ca niigä. To birora ii nucä bñocä niiricä cä niijato. To biro to bijato.

6 Ùmureco Pacä, Israel yaa pooga macäräre, “To biro yä tiirucu,” cä ca ïrique, to birora biicä yerijäa waaro méé bii. Niipetiräpä Israel pärämerä ca niirä israelitas méé niima.

7 Ñucä Abraham pärämerä cäja ca niirije jæorira, niipetiräpära cä puna niitima. Ùmureco Pacä o biro cäre ïupi: “Isaac jæori, mu pärämerä çatirucu,” ïupi.*

8 O biro ïjata: “Ùmureco Pacä puna ca niirä, tii puna macärä cäja ca niirije jæorira cä puna niitima. ‘O biro yä tiirucu,’ cä ca ïricä puna pee doca, Abraham pärämerä niima,” ïricarä niima.

9 Até nii Ùmureco Pacä, “O biro yä tiirucu,” cä ca ïrique: “Ape cämare ati cuu unora yä doorucu, to cõrøre Sara jïcä macä çatirucumo,” cä ca ïrique.†

10 Tee wado méé nii ñucä, Rebeca puna cää jïcära pacä çatiupa, mani ñicä Isaac wadore.

11 Cäja ca bañaparo jæguero, añuriye, ñañarije, cäja ca tiitropära, Ùmureco Pacä, cä ca boorore biro cä majuropeera cä ca beje amirijere diámacära to nii eajato ïigh.

12 bojoca tii niirique jæori méé, Ùmureco Pacä cä ca jæogä niiriquere ïiga, o biro cõre ïupi Rebecare: “Cä jüwä pee cä baire padé coterucumi,” ïupi,

13 o biro ū iowarique ca ūirore birora: "Jacob're yū maiwū. Esaú peera yū juna jañuwū."[‡]

14 ¿Ñee mani ūirāti? ¿To docare Umureco Pacū ūañagū cū niiti? ¡Niitimi!

15 Umureco Pacū o biro cāre ūipi Moisés're: "Yū ca ūa mairugagare yū ūa mairucu. Yū ca boo paca ūarugagare yū boo paca ūarucu," ūipi.[§]

16 To biri cū ca jaurijea, bojocu cū ca boorije jauri méé; ūucā cū ca tii bayi niirije jauri méé, bii, Umureco Pacū cū ca boo paca ūarie jauri pee bii.

17 Umureco Pacū wederiquepū, Egípto macā wiogare o biro ūi: "Aterena ūigū, mū mena yū ca tutuarijere ūñorugū, wiogū māre yū tiwū, niipetiri yepapū yū wāmere wede batorique ca niipere biro ūigū," ūi.*

18 Tee tiigū Umureco Pacū, cū ca ūa maigare ūa mai, ca ametuene ūucāgura buaro jañuro to birora cū ca biicā nūnua waaro tiicāmi.

19 Mū pea yare mū ūicu: "To docare, ¿Ñee tiigū Umureco Pacū, 'To biro tiima,' manire cū ūiti? ¿Ñiru pee cū ca boorijere cū ūi camotabogajati?" mū ūicu.

20 Yū pea o biro māre yū ūi: Mūa, ¿'Ñiru mū niiti, Umureco Pacū cū ca tiirijere to biro mū tii," cāre ūirugū? Mūja ca ūtgoeñajata, ¿diiru, tiiru ca weericāre ñee tiigū to biro jota yare mū tiiri, to ūigajati?[†]

21 Jotāri weeri majua, dij jicā burua maquērena ca nii majuropeerijere tiirā cuorique, niipetirijere tiirā cāja ca cuori jotāri, wee majimi.

22 Umureco Pacū, ūñaro cū ca tiirijere, cū ca tutuarijere, ūñorugā paçagū, ūñaro tii eco, ūñaro bii yairica tabepū waa, ca biiparārē ūtgoeñā bayiriique mena to birora cājare ūacāupi.

23 ūucā to biro biigūa, manire ametuenerugū, buaro manire cū ca mairijere, cū ca añu majuropeerijere, ūñoupi. Jicātopura manire boo paca ūari, cū mena mani ca niipere biro ūigū manire beje jeeupi.

24 Mania cājara mani nii, judios watoare, judios ca niitirā watoa cāare, Umureco Pacū cū ca jauricārā.

25 Oseas cū ca owarica pūuropū Umureco Pacū:
"Yū yaa pooga ca niitiricārāre, 'Yū yaa pooga,' yū ūirucu.
Yū ca maitimiricārena, 'Yū ca mairā,' yū ūirucu."[‡]

26 " 'Yū yaa pooga méé mūja nii,' cājare cū ca ūrica tabera,
Umureco Pacū ca caticōa ūigū puna mūja nii, ūricārā niirucuma,' " cū ca ūiricarore birora.[§]

27 Israelitas cāja ca biipe peera o biro ūimi Isaías:
"Israel yaa pooga macārā jita duparire biro paū nii pacarā, paūacā mééra ametaarucuma;"

28 Wiogūa, cū ca ūiricarore birora, yoari mééra ati yepa macārāre ūñaro ūirucumi," ūimi.*

29 Isaías'ra o biro ūipi ūucā:
"Umureco Pacū niipetirijeparena ca doti tutua ūigū, mani Israel yaa pooga macārāre cū ca dūatīcājata,
Sodoma, Gomorra macārāre biro mani bii yaicā yerijāa waabojacupa," ūipi.[†]

Israelitas cāja ca tuo nūnajeetirique

30 Atere ¿Ñee mani ūirāti? Judios ca niitirā, añurā cāre tii ecorugarā añurije ca tiitirucaricārena, diámacā cāja ca tuo ūucā buorije jauri, añurā cājare ūipi Umureco Pacū.

[‡] **9:13** Gn 25.23; Mal 1.2-3.   [§] **9:15** Ex 33.19.   ^{*} **9:17** Ex 9.16.   [†] **9:20** Is 29.16; 45.9.   [‡] **9:25** Os 2.23.   [§] **9:26** Os 1.10.   ^{*} **9:28** Is 10.22-23.   [†] **9:29** Is 1.9.

³¹ Israelitas, doti cūurique juori añurā nii eariquere ca amamiricarā pea, añurā nii eariquere baa eatiupa.

³² ¿Nee tiirā cāja baa eatijapari? Díamacū tuo nucā baaorique mena méé teere amaupa, cāja ca tii nñuejerije juori pee, teere amaupa, “Tee menara mani baa eacāruru” ca lī tagoeñarāre biro. To biro biima līrā, ñtāgare pua taarāre biro biiupa.[‡]

³³ O biro lī owarique ca līrore birora:

“Iañā, Sión’re jīcāga ñtāga yu cū, jīcāga ñtāga bojoca cāja ca pñata ñaaro ca tiipagare.

Cāre ca tuo nñuejeegua boboro tamñotirucumi.”[§]

10

¹ Yu yaarā, yu yeri ca boorije, israelitas’re Ùmureco Pacare yu ca jāi bojarije, “Cāja ametuajato” līgu yu ca līrige nii.

² “Ùmureco Pacare baaoropura ca tii nucā baaorugarā niima biiräpua” yu lī, cāja yee maquēre. Tee peere to biro ca biicārā nii pacarā, Ùmureco Paca yee diámacū ca niirijere biro tiitima.

³ Ùmureco Paca añurā cā ca tiirijere majitima līrā, cāja majuro cāja ca tiirije juorira añurā niirägama līrā, Ùmureco Paca añurā cā ca tiirijere junaupa.

⁴ Doti cūurique, Jesucristorena bii yapano ea, diámacū cāre ca tuo nucā baaorā niipetirā añurā cāja ca nii eapere biro līro.

⁵ Doti cūurique juori añurā niiriquere o biro lī owaupi Moisés: “Doti cūurique ca līrore biro ca tii niigua, tee juorira caticōa niiriquere baarucumi,” līupi.*

⁶ Diámacū tuo nucā baaorique juori añurā nii earique peera o biro lī: “Maja yeripu o biro lī tagoeñatícāña, ¿ñiru Ùmureco tutipu cā maa waa majigajati, nucā Jesucristo cā ca duwi dooro tiiragu?[†]

⁷ ¿ñiru ca ñcāari opepu cā duwi nucā waaguti, Jesucristore ca bii yairicarā watoapu cā ca tua maa dooro tiiragu?” lī.[‡]

⁸ To docare, “¿Nee to līti? Ùmureco Paca wederique mu pñatora nii, mu yeripu nii, mu ñjerorena nii, bii,” lī doca.[§] Ate nii diámacū tuo nucā baaorique maquēre jāa ca wederije.

⁹ Mu ñjero mena, “Wiogu niimi Jesucristo” lī, mu ca tagoeñā niirijepu, “Ca bii yairicarā watoare cā ca cati tuaro tiipi Ùmureco Paca,” mu ca lī tuo nñuejeejatu, mu ametuarucu.

¹⁰ Añurā niiriquere baa earagarā, yeripu mena diámacū tuo nñuejee, ametuariquere baa earagarā, ñjero mena, “Wiogu niimi Jesucristo,” lī, līrique nii.

¹¹ Ùmureco Paca wederique o biro lī: “Niipetirā cāre ca tuo nñuejerā, boboro tamñotirucuma” lī.*

¹² To biri judíos, judíos ca niitirā menare, ameri ña dica woorique mani. Cā, Wiogura, niipetirā Wiogu niimi, tii nemorique cāre ca jāirā niipetirāre, niipetiro añurije cāja ca baa earo tiimi.

¹³ To biri: “ ‘Wiogu jāare ametueneña,’ cāre ca lī jāirā niipetirā ametuarucuma,” lī.[†]

¹⁴ ¿Do biro pee biicāri, cāja ca tuo nñuejetiricarena, “Jāare tii nemoña,” cāja lībogajati? ¿Cā yeere tuo ñaati pacarā, do biro pee tiicāri cāre cāja tuo

* 9:32 To biri Jesucristore tuo nñuejetima līrā, ñtāga pua taarāre biro biiupa. § 9:33 Is 8.14; 28.16.

* 10:5 Lv 18.5. † 10:6 Dt 30.12. ‡ 10:7 Dt 30.13. § 10:8 Dt 30.14. * 10:11 Is 28.16. † 10:13 “Wiogure tii nemorique ca jāirā niipetirā ametuarucuma.” Jl 2.32.

nānājeebogajati? ¿Cū yee maquēre cājare wederi maja cāja ca mani pacaro, do biro pee tiicāri cāja tāobogajati? ¿Cū ca wede doti cojoricarā niiti pacarā,

¹⁵ Do biro tiicāri añurije quetire cāja wedebogajati? O biro ū owarique nii: “Añurije peti nii, queti wederi maja añurije queti ca jee doogare jāi bocarique,” ū.[‡]

¹⁶ To ca bii pacaro, israelitas niipetirāpura añurije quetire tāo nānājee, tiitiupa, Isaías o biro cā ca ū owaquīricarore birora: “Wiogu, jāa ca wederijere, ēñiru pee cā tāo nānājeejapari?”[§]

¹⁷ To biri díamacā tāo nācā bāoriquea, añurije quetire tāorique jāori nii ea. Queti tāorique pea, Jesucristo yee maquēre wederique nii.

¹⁸ Yū pea o biro yū ū jāiñā: ¿Añurije quetire cāja tāotibujapari? ¡Tāojacupa! Umāreco Pacā wederique o biro ū:
“Añurije quetire, niipetiri taberipā wedeupa. Cāja ca wederije ati yepa ca nii eyori taberipā ea peticoa,” ū.*

¹⁹ Yū jāiñā nemo ūucā: ¿To docare israelitas, teere cāja tāo puotibujapari?[†] Ca nii jāori tabere o biro ūmi Moisés:

“Yū yaa pooga macārā ca niitirāre māja ca ū tutiro yū tiirucu; ca tāo jeeñotiri pooga macārā mena māja ca ajiaro yū tiirucu,”[‡] ūmi.

²⁰ Nūcā Isaías pea o biirije ūmi:

“Yare ca amaatimiricarā yare cāja ca bāaro yū tiiwu.

Yare ca jāiñā amaatiricarāre yare cāja ca majiro yū tiiwu,” ūmi.[§]

²¹ Israelitas yee peera o biro ūmi:

“Tāo nānājeeti, ametāene nācā, ca biiri poogare umāreco yoari rāma yū amorire yū juu cojo niimiwu,” ūmi.*

11

Israelitas ca nii dājarā

¹ To biri yū jāiñā: ¿Umāreco Pacā, cā yaa poogare junagā cā tiibujapari? Junatijacupi! Yū cāa, israelitara, Abraham pārami, Benjamín yaa puna macā, yū nii.

² Mee jīcātopura Umāreco Pacā, “Yū yaa pooga macārā niirucuma,” cā ca līricarāre junatiupi. ¿Māja, Elías, Umāreco Pacāre cā ca jāi juu buerije mena, israelitas’re cā ca wedejāarique, o biro ū owarique ca līrijere māja majititi? O biro ūupi:

³ “Umā, mā yaarā mā yee queti wede jāgueri majare jāa bate, māre tii nācā bāorā waibācurā joe māenerica tuturi cāare paa abo bate, tūma. Yū jīcāra yū cati dāja. Nūcā yū cāare jīarāgama,” ūupi Elías.*

⁴ To biro cā ca ūro, Umāreco Pacā pea o biro cāre ū yāupi: “Yū yaarā ca nīparāre siete mil peti Baal’re jīcāti uno peera ca ū nācā bāotiricarāre yū jee dica woowu,” ūupi.[†]

⁵ To biri wāméra mecāri cāare, Umāreco Pacā, cā ca mairije mena cā ca beje jeericarā israelitas jīcārā dājama.

⁶ Cā ca ū mairije jāori cā ca beje amijata, añurije tii niirique jāori mēé bii. Too to ca bijata, Umāreco Pacā cā ca mairije, cā ca mairije mēé niicābojacupa.

[‡] **10:15** Is 52.7.   [§] **10:16** Is 53.1.   * **10:18** Sal 19.4.   † **10:19** ¿Teere cāja ū majitibujapari?

[‡] **10:19** Dt 32.21.   [§] **10:20** Is 65.1.   * **10:21** Is 65.2.   * **11:3** 1R 19.10, 14.   † **11:4** 1R 19.18.

⁷ To docare ¿do biro mani ūrāti? Israelitas, cāja ca amariquere baa eatiupa. Umureco Pacu cā ca beje jeericarā pea baa eaupa. Ca taoragatirā pea to birora cāja biicājato ū ecocāupa.

⁸ O biro ū warique ca ūirore birora:

“Cāja ca cati tāgoeña niirijepu ca tao jeeño majitirā cājare tii, ca ū jeeñotirije cāja capere tii, ūucā cāja amoperi cāa ca tao jeeñotirije ca niiro tii, cājare tiiupi Umureco Pacu. To biri ati rāmaripu cāare to birora buicāma,” ū.[‡]

⁹ David cāa o biro ūipi:

“Cāja boje rāmarira yoo yuericarore biro cājare ca bii buiyerije to jeeñacājato,

teerena tii bui cati, ūañaro cāja ca tii ecopere biro ūiro.

¹⁰ Cāja ca ūatipere biro ūiro, cāja cape macāri to yati nūcācoajato.

Cāja jōcāri cāa ca tāa mutiñariquera to niicōa nijato,” ū.[§]

Judíos ca niitirā cāja ca ametuarije

¹¹ Mecāra o biro yu ū ūi jāiñia: “Judíos, to birora tao nānueeticā yerijāa waarañ cāja biijapari? Biitjacupa. Cāja ca bii ametuene nūcārije juorira, judíos ca niitirā peere cāja ca ametuape nii eaupa, israelitas teere cāja ca uwa jeoro tiiragaro.

¹² Cāja ca bii ametuene nūcārijera, niipetirāphre cāja ca tāgoeña wajoaro tii, cāja ca junariquera judíos ca niitirāre cāja ca ametuaro to ca tiijata, ūucā cā yaarañ cāja ca nii eajata docare, ametuenero añurije cājare biirucu.

¹³ Mecāra, māja judíos ca niitirāre yu ū ūi: Māja yuu, añurije quetire wederi majure birora yu paderiquere nūcū bñorique mena yu tii,

¹⁴ ape tabera yu yaarañ mājare ū peju cati, tao nānueema ūirā, jīcārā cāja ca ametuaro yu tiibocu ūima ūigu.

¹⁵ Cāre cāja ca junariquera, bojoca, Umureco Pacu menare añuro cāja ca nii earo tiiupa. Umureco Pacure cāja ca tao nānuejee eajata, ca bii yairicarā cati tuarāre biro biirucuma.

¹⁶ Trigo weta bñuare jīcā tabe, “Umureco Pacu yee niirucu,” ū ami dica woo juojata, niipetiropu añuri bñuua niipeticoa. “Yucugu nūcō Umureco Pacu yaa nūcō niirucu,” ū ami dica woorique to ca nijata, ca dāpari cāa jee dica wooriquepu tuacā.*

¹⁷ To biicāri yua, añuro petira jīcā dāpari paa taa cōa ecoupa. Mā peea olivogu macānūcā macāgū nii pacagu, ape dāpari watoare mā tuu ecoupa.[†] O biro biicāri, olivogu majuropeepu puto cati, tiigū ca cati niirore birora catiro jāña, mā bii eaupa.[‡]

¹⁸ To biri olivogu dāpari majurope ametuenero ca nii majuropeegu biro tāgoeñaictāña. To biro mā ca ūjata, “Ca dāpari méé ca nūcōrire juo cati nii, ca nūcōri pee yu ca cati niiro yere tii,” ū majiñā.

¹⁹ Ape tabera o biro mā ūicu: “Jīcā dāparire paa jude cōaupi, yu peere tuu wajoaragu,” mā ūicu.

²⁰ To birora bii. Cāja ca tao nānueetirije juori paa jude cōa ecoupa. Mā peea diámacū mā ca tao nūcā bñorije juori tii tabere mā nii. To biri “O biro ca biigū yu nii,” ūitigura, Umureco Pacure ca ū nūcū bñogu niñā.

[‡] **11:8** Dt 29.4; Is 29.10.   [§] **11:10** Sal 69.22-23.   ^{*} **11:16** Nūcō ca ūañarije maniri nūcō to ca nii eajata, ca dāpari cāa ca ūañarije manirijera nii.   [†] **11:17** Judíos ca niitirā, olivogu macānūcā macāgū dāparire biro ca niirā peere tuu wajoagure biro ūipi.   [‡] **11:17** Judíos olivogu majuro peere biro ca niirāre ū cōoñagu cā ca ūirique nii.

21 Ùmureco Paca, cā yaarā majurope cāare cā ca īa boo pacatijata, māja cāare īa boo pacatirucumi.

22 Ùmureco Paca cā ca bojoca añurijere, ñucā ñañaro ca tiigā cā ca niirijere, majiñā. Cūre ca tuo nñajeetiricarāre ñañaro ca tiigā nii, māja mena peera ca bojoca añugā nii, biimi. Cā ca bojoca añurijere to birora māja ca tuo nñajeecōa niitijata, māja cāa, māja paa taa cōa ecocoarucu.

23 Judíos, ca tuo nñajeerétagatirā cāja ca niirijere cāja ca yerijāajata, ñucā cā yaarā cāja ca nñiro cājare tiicārucumi. Ùmureco Paca, paa taa cōarica dāpare ca tuu queno majigā nñimi.

24 Māja, macānucā macāgā olivogā dāpare paa taari, otericagā olivogāpare, tiigā dāpare nñiti pacarā māja ca tuu ecojata, § judíos tiigā dāpare majurope ca nñirā doca, amaricaro maniro tiigā dāpare ca nñiro tii ecorucuma.

Israelitas cāja ca ametēape

25 Yā yaarā, ate ca majiñā maniriquere, “O biro ca biirā jāa nii” māja ca lñitipere biro lñigā, māja ca majiro yā boo. Israelitas jícarā Ùmureco Pacare tuo nñajeetiupa. Ména to birora biicōa nirucuma, judíos ca niitirā, Ùmureco Pacare cāja ca tuo nñajeet petiropu.

26 O biro cāja ca biiro, israelitas niipetirā ametēene ecorucuma, o biro ū owarieque ca nñirore birora:

“Bojocare ca ametēenegā Sión* macā doorucumi,
Jacob pāramerā ñañarije cāja ca tii nñirijere cōa bojacārucumi.

27 Ate nñirucu cāja menare yā ca tiipe, cāja ca ñañarije yā ca ametēeneri tabere,”† ū.

28 Añurije queti mena peera, israelitas, Ùmureco Paca waparā nñima, māja pee añuro māja ca nñipere ūrā. Beje jeericarā cāja ca nñirije peera, Ùmureco Paca cā ca mairā nñima, cāja lñicāapu cā ca jñoricarā pāramerā nñiri.

29 Ùmureco Paca, cā ca tiicorijera ēmatimi. Ñucā cā ca jñoricarā nñirique cāra wajoatimi.

30 Jugueropare māja cāa, Ùmureco Pacare ca tuo nñajeetirā māja nñiuropa. Mecāri peera israelitas cāja ca tuo nñajeetirije jñori, Ùmureco Paca cā ca ū mairā māja nii ea.

31 To birora anija cāre ca tuo nñajeetirā cāa, mecāra ū mai ecorucuma, Ùmureco Paca mājare cā ca mairore birora.

32 Ùmureco Paca, niipetirāparena ca tuo nñajeetirā cāja ca nñiro tiiupi, niipetirāparena ū mairāgu.

33 ¡Ùmureco Paca yee añurije maquē ca nñirije, cā yee majirique, tuo puorique, do biro ca tiiya manirije peti to niicāti! ¡No cōro peti cā ca tiirāgarrijere wede majio majiñā mani, cā ca tiirijere tuo puotī, biirique to niiti!

34 ¿Ñiru pee Wioga cā ca tagoeñarijere cā majiti? ¿Ñiru cā nñupari, cāre ca wede majoricā?‡

35 ¿Ñiru pee Ùmureco Pacare apeye ūno cāre cā tiicojo jñojapari, jiro cāre tuene ecorāgu?§

36 Niipetirije cā ca jeeñorique cā jñorira nii, cā yeera nii, bii. ¡To birora cāre mani baja peo nñacā bñocōa niico!

To biro to bñijato.

§ 11:24 Amaricaro maniro Ùmureco Paca yaarā nii eacārucuma ñucā. * 11:26 Jerusalén. † 11:27 Is 59.20-21; 27.9; Jer 31.33-34. ‡ 11:34 Is 40.13. § 11:35 Job 41.11.

12

Wāma catirique

1 To biri yu yaarā, Uムureco Pacu cū ca īa mairije jħori, mħaja upħarire ca catirijerena cāre tiicojo nacū bħorare biro, ca īħanarije manirije, Uムureco Pacu cū ca īa bħejjarie, “Cāre tiicojo nacū bħoġa,” mħajre yu īi jāi.* Ate nii diāmacūra cūre tii nacū bħorā peti mħaja ca tiimiirije.

2 Ati cuu macārāre biro biitċāna. Biitirāra, mħaja ca tħogħeñarijere wajoaya, mħaja ca biirique cuti niirije ca wajoapere biro īirā. O biro biirā, Uムureco Pacu cū ca boorije aħnurije, īa bħejjarique, diāmacū ca niirijere, mħaja majirucu.

3 Cū ca aħnurije jħori, yvre cā ca wede doti cojorique ca niiro macā, mħaja niipetirāre: “Jicā uno peera, cā ca biirijere cā ca tħogħeñi niirijere, ammetħeneropu cū tħogħeñatikājato,” yu īi. Biitirāra, diāmacū tħo nacū bħorique jħori, tii maji niiriquere Uムureco Pacu mħajre cū ca tiicojorique ca niiro cōrora cāja tħogħejajto.

4 Mani ca niiro cōrora jīcā upħrena paħħ taberi ca niiri upu mani cħeo. Bii pacaro tee niipetrijepura jīcā wāméra tiiti.

5 To birora mani cāa, paħħ nii pacarā Jesucristo wadore jīcā upħra mani nii ea. Mani ca niiro cōrora jīcāri mena aħnuro mani ameri tii nemo.

6 Bojorica wāmeri wado tii majiriquere mani cħeo, Uムureco Pacu manire cā ca tiicojoragaricarore birora. To biri jīcāre, ca biippere wede jħeguerique to ca niijata, diāmacū cā ca tħo nacū bħorore biro cā wedejato.

7 Tii nemo majiriquere cā ca tiicojo ecojata, aħnuro mena cā tii nemojato. Bue majoriquere cā ca tiicojo ecojata, cā bue majiojato.

8 Aperāre cāja ca tħogħeñi bayiro tii majiriquere cā ca tiicojo ecojata, cāja ca tħogħeñi bayiro cā tħixjato. Ca boo pacarāre tħi nemo majiriquere cā ca tiicojo ecojata, aħnuro tħogħeñarique mena cā tiicojato. Jeo niiriquere cā ca tiicojo ecojata, aħnuro cā jħo niijato. Īa boo pacariquere cā ca tiicojo ecojata, ujea niiriquere mena cā tħixjato.

Mairique

9 Mħaja ca niiro cōrora mai ditoricaro maniro ameri mai niiňa. Īħanarijere juna, aħnurije peere tii nħannejya.

10 Mħaja ca niiro cōrora jīcā punare biro ameri mai niiňa, nacū bħorique mena aħnuro ameri īi nacū bħo niiri.

11 Juna ħekkurā niitċāna. To biro biitirāra, aħnuro yeri cetticari Wiogħare to birorja cāre tii nacū bħoċċa niiňa.

12 Mħaja ca yue niirijere īrā, aħnuro ujea niiňa. Īħanaro tamħorā, tħogħeñi bayi ammetħene nħancānha. Juu bue yeriġġatikānha.

13 Jesucristore ca tħo nħannejerā cāja ca boo pacarijere cājare tii nemoña. Mħaja pħoto ca earāre aħnuro cājare fneenā.[†]

14 Īħanaro mħajre ca tiiruġa nħannejerāre, Uムureco Pacu aħnuro cājare cā tħixjato īrā, cājare jāi juu bue bojaya. “Īħanaro mħaja biirucu,” ītirāra, “Aħnuro mħajre to bixxjato,” cājare īrā.

15 Ca ujea niirā mena ujea niiňa. Ca otirā menare otiya.

16 Jīcā majare biro aħnuro niirique cuti niiňa. “Do biro ca tħiyya manirā jāa nii,” īi tħogħeñatirāra, watoa macārā cāja ca niirique cettirijere biro niiňa. “Ca majirā jāa nii,” īi tħogħeñatikānha.

17 Jīcā peerena, īħanaro cā ja tiiricarore birora, īħanaro cāre tii ameticāna. Niipetirā cāja ca īa cojoro aħnurijere tiiruġa niiňa.

* **12:1** “Uムureco Pacu cū ca boorore biro pee niiňa,” mħajre yu īi. † **12:13** He 13.2; 1P 4.9.

18 Tiiriique anora to ca nijata, no mɛja ca tii bayiro cõro niipetirã mena añuro ñañna.

19 Yu yaarã, mɛja majuropeera ñañaro tii ameticãña. Tiitirãra, “Umureco Pacu pee ñañaro cã tii amejato,” lïcãña, owarique o biro ii: “Yu yee nii ñañaro tii amerique; yu, yu ame bojarucu,” lïmi Umureco Pacu.[‡]

20 O biro ii:

“Mɛre ca ïa tutigu cã ca aña boajata, cãre baarique ecaya. Cã ca oco jinirugajata cãare, cãre oco tiañna.

To biro tiigu cã ca biiriique cãtirijere buñaro cã ca bobo tagoeñaro mɛ tiirucu,” ii.[§]

21 Ñañarije pee mɛre ca bii ametua nucãro tiiticãña. To biro biitigura, añurije mena pee ñañarijere ca bii ametua nucãro tiiya.

13

Uparãre nucã buñorique

1 Uparã cãja ca dotirijere niipetirã ca tii nñanjeepe nii. Doti maji niiriiquea Umureco Pacu cã ca tiicorijere nii. Uparã, Umureco Pacu cã ca cñurã niima.

2 To biro uparãre ca ametuene nucãgu, Umureco Pacu cã ca dotirijere bii ametuene nucãgu tiimi. To biro ca biirã, cãja majuropeera ñañaro cãja ca bipere bii bui cãtirã tiima.

3 Uparã, añurije ca tii niirãre cãja ca uwi tagoeñaro ca tiirã méé niima. Ñañarije ca tiirã peere biima. ¿Uparãre uwi tagoeñaricaro maniro mɛ niirugati? Añurijere tii niiña. To biro biigu, añuro cãjare mɛ ii ecorucu.

4 Cãa, añuro mɛ ca niipere ïigu, Umureco Pacu yu paderi maju niimi. Ñañarije mɛ ca tijata docare, ca uwipu mɛ nii. Watoara ñañaro ca tiirã méé niima. Umureco Pacu yeere paderi maju niiri, ñañaro ca tiigure, ajiarique mena ñañaro ca tiipu nucã tiimi.

5 Tee jaori, uparãre ca tuo nñanjeepera niiro bii, buñari ñañaro cãja ca tiirijere tamuorugatirã wado méé, tagoeña niiriiquepu ca biirije jaori.

6 Teerena ïirã, niiriique wapare mɛja wapa tii.* Uparã, Umureco Pacu yeere tiiri maja niima. Teera nii cãja ca tii niiriije.

7 Mɛja ca niiro cõrora mɛja ca wapa moorijere wapa tiiya. Tii nemorique maquere wiogure mɛja ca wapa moojata, wapa tiiya. Niiriique wapare mɛja ca wapa moojata cãare wapa tiiya. Mɛja ca nucã buñoparã cãja ca niiro macã, cãjare nucã buyoa. Cãja ca tiirije cãare ia nucã buyoa.

8 Mɛja ca ameri maitirije watoarena, jïcu uno mena peerena wapa mooticãña. Cãpato ca niigure ca maigua, doti cñuriquere tii peoticãmi.

9 Doti cñurique o biro ii: “Namo cati, manu cati, bii pacarã, tii epericarã cãtiticãña; jïaticãña; jee dutiticãña; ia ugoticãña,” ii.[†] Ate, to biro apeye doti cñurique ca niiriye, ate wadorena nii ea: “Mu puto ca niigure, mu upare mɛ ca mairore birora maiña.”[‡]

10 Mairiquea, bojocare ñañaro tiiti. Mairiquea, doti cñurique ca ïirore biro tii peoticã.

11 Tee tiirã, mani ca niiri cuure majiri ate niipetirijere tii niiña. Mee, ca cãnrãre biro mani ca biirijere wacãrica tabe niicoa. Mecãra, añurije quetire mani ca tuo nñanjee juorica tabe menare mani ca ametuape cõñacã doo.

12 Ñami ca niimjärije boecoaro bii. To biro naitilaropu niirãre biro mani ca tii niirurijere tii yerijäari, ca boero beju cãtirique peere mani jee upaco.

* 12:19 Dt 32.35. § 12:20 Pr 25.21-22. * 13:6 Impuestos. † 13:9 Ex 20.13-15, 17; Dt 5.17-19, 21. ‡ 13:9 Lv 19.18.

¹³ Umurecore ca tii niirāre birora, bojoca catiri mani bii niico. Baa paca duwi yuju, cūmu cūa yuju, umua, nomia, tiirica wāme cōro mēé tii epericarā cāti, ūñarije tii jeyaariquere, jīcāri cōro ca nii majiñā manirijere, ūñā tutiriquere, ca tii niitiparā mani nii.

¹⁴ To biro biitirāra, Wiogu Jesucristore biro pee biiya, upa, ūñarije tiirique ca boorijere tiiraga tagoeñatirāra.

14

Díámacū ca tuo nucū buo bayitirā

¹ Díámacū ca tuo nucū buo bayitigare wede pairugara mēé añuro tii quenoña.

² Jīcārāre, díámacū cāja ca tuo nucū buorijere, niipetirije cājare baa doti. To biro ca bii pacaro niima, díámacū ca tuo nucū buo bayitirā, ote wado ca baarā.

³ Niipetirije ca baagua, niipetirije ca baatigu peere cā ūñā junaticājato. Niipetirije ca baatigu pee cāa, niipetirije ca baagua peere cā wede paiticājato. Mee, Umureco Pacu cā ca mairicā niimi.

⁴ ¿Mua ūñiru mu niiti, apřre ca pade cotegapura wede pairugu? Añurije, ūñarije, cā ca tuijata cāare, cā wiogu majimi. Biigapura tagoeñā tutuacōa niirucumi. Wiogua, tagoeñā tutuacōa niircaro ca tii majigu niimi.

⁵ Niima, jīcā rāmāre ape rāmāri ametañero, “Ca nii majuropeeri rāmā nii,” ca ūñirā. Niima ūñucā, “Niipetiri rāmāripura, jīcā rāmāre birora biicā,” ca ūñirā. Maja ca niiro cōro, maja ca tagoeñari wāmāre biro tii niña.

⁶ No ca niiri rāmārena “Ca nii majuropeeri rāmā nii” cā ca ūñijata, Wiogare tii nucū buoruga tiimi. Ūñucā ca ūñitigu cāa, Wiogarena tii nucū buogu tiimi. Niipetirije ca baagua cāa, Wiogare nucū buogu tiimi. To biri Umureco Pacare, “Añu majuropeecā” ūñimi. Niipetirije ca baatigu cāa, Wiogare tii nucū buogura tiimi. Cā cāa, Umureco Pacare, “Añu majuropeecā” ūñimi.

⁷ Jīcā mani mena macū uno peera cā yeere cati, ūñucā cā yee majuro peere bii yai, biitimi.

⁸ Mani ca cati niijata, Wiogu yaarā mani nii. Ūñucā bii yairā cāa, Wiogu yaarāra mani niicā. To biri cati ūñirā cāa, bii yairāpu cāa, Wiogu yaarāra mani niicā.

⁹ Teere ūñighra, bii yai, cati tua, biiupi Cristo, ca catirāre, ca bii yairicarā cāare, cāja Wiogu ūñirugu.

¹⁰ Mua, to docare, ¿Nee tiigu mu yee wedegare mu wede paiti? ¿Nee tiigu cāre mu ūñā junati? Mani niipetirāpura Umureco Pacu cā ca ūñā bejeri tabere mani ca eapera niiro bii.

¹¹ O biro ūñowarique nii:

“Yü ca catirore birora biirucu,” yü ūñi, ūñimi Wiogu.

“Yü ūñguerore niipetirā ūñjero jupearí mena ea nuurucuma.

Ūñucā bojoca poogaari cōrora Umureco Pacare baja peo nucū buorucuma,” ūñi.*

¹² To biri mani ca niiro cōrora, niipetirije mani ca tii niiriquere Umureco Pacare mani wederucu.

¹³ To biri ca ameri wede paitiparā mani nii. To biro ūñitirāra, maja yee wedegu ūññaro cā ca biiro ca tiirijere tii buiyetti, díámacū cā ca tuo nucū buorijere ca bii camotarijere ūñiti, biiya.

¹⁴ Yü, Wiogu Jesús're ca tuo nūnueegare birora, jīcā wāme ūñora tee majuropeera ūññarije ca niitirijere yü maji.† Jīcā wāme ūñore, “Ūññarije nii,” ca ūñā tagoeñagura, to biirijera biicu, to biirije ca tagoeñagu wadore.

* ^{14:11} Is 45.23. † ^{14:14} “Baariquea tee majuropeera ūññarije niiti”.

15 Mu ca baarije juorira, mu yee wedegu c\u00e1 ca t\u00f3goe\u00e1rique pairo mu ca tiijata, ameri ma\u00e1rica w\u00e1m\u00e9 m\u00e9\u00e9re tiig\u00e1 mu tii. Mu ca baarije juorira mu yee wedegu, Cristo c\u00e1 ca bii yai bojaric\u00e1 c\u00e1 ca yairo tiitic\u00e1n\u00e1.

16 A\u00e1nurijere muja ca tiirijerena, \u00f1a\u00f1aro c\u00e1ja ca wede pairo tiitic\u00e1n\u00e1.^{\ddagger}

17 Um\u00e1reco Pac\u00e1 c\u00e1 ca doti niirijea, baa, jini, tiirique juori m\u00e9e bii. A\u00e1nurije, a\u00e1nuro niirique, ujea niirique, A\u00e1nuri Yeri juori bii niirique pee nii.

18 O biri w\u00e1m\u00e9 Jesucristore ca tii n\u00e1n\u00e1jeeg\u00e1, Um\u00e1reco Pac\u00e1 c\u00e1 ca \u00f1a biijejeraro tii, bojoca c\u00e1are, “A\u00e1nug\u00e1 niimi,” ii eco, biim\u00e1.

19 Tee tiir\u00e1 a\u00e1nuro niirique, a\u00e1nuro nii n\u00e1n\u00e1 waaricaro ca tiirije peere mani tii niico.

20 Baarique juorira, Um\u00e1reco Pac\u00e1, ca amet\u00e1apar\u00e1 c\u00e1ja ca niiro c\u00e1 ca tii niirijere ca yai n\u00e1c\u00e1ro tiitic\u00e1n\u00e1. Baariequa, niipetirijepura a\u00e1nurije wado nii. \u00f1a\u00f1arijea, mani ca baarije juorira aper\u00e1re \u00f1a\u00f1aro c\u00e1ja ca biiro mani ca tiirije pee nii.

21 Waibac\u00e1 d\u00f3ire baati, uje ocore jiniti, mu yee wedeg\u00e1 \u00f1a\u00f1aro c\u00e1 ca tiiro tii bukiyeetirique pee a\u00e1nu.

22 Tee tiig\u00e1, di\u00e1mac\u00e1 mu ca tao n\u00e1c\u00e1 b\u00f3o niirijere, mu, Um\u00e1reco Pac\u00e1 mena wadore bii n\u00e1n\u00e1. Ujea niimi, c\u00e1 ca tii niirijere, c\u00e1 ca t\u00f3goe\u00e1na niirijep\u00e1, “To biro mu tii,” ca ii ecotiga.

23 C\u00e1 ca baarijere t\u00f3goe\u00e1rique pairi ca baag\u00e1, tee juorira wapa tuami, di\u00e1mac\u00e1 c\u00e1 ca tao n\u00e1c\u00e1 b\u00f3orore biro tiitima \u00f1igu. Niipetirije, di\u00e1mac\u00e1 tao n\u00e1c\u00e1 b\u00f3orocarore biro ca tiiya manirijea, \u00f1a\u00f1arijea nii.

15

Cristo c\u00e1 ca biiricarore biro bii n\u00e1n\u00e1jeerieque

1 Mani, ca t\u00f3goe\u00e1na tutuar\u00e1, manire ca biijejerije peere tirica tabe unora, ca t\u00f3goe\u00e1na tutuatir\u00e1re ca tii nemopar\u00e1 mani nii.

2 Mani ca niiro c\u00f3rora, mani pato mac\u00e1r\u00e1 c\u00e1ja \u00f1a biijejeraro ca tiipar\u00e1 mani nii, c\u00e1ja yee a\u00e1nurije, a\u00e1nuro c\u00e1ja ca nii n\u00e1n\u00e1 waaro tiir\u00e1gar\u00e1.

3 Jesucristo c\u00e1a, c\u00e1re ca biijejerije wadore amaatiupi. O biro ii owarique ca \u00f1irore birora: “\u00f1a\u00f1arije ca ii tutir\u00e1 \u00f1a\u00f1arije m\u00e1re c\u00e1ja ca ii tutirije, y\u00e1p\u00e1 wadore \u00f1aattauaw\u00e1” ca \u00f1irore biro.*

4 Jaguerop\u00e1 c\u00e1ja ca owarique niipetirijere, manire ca wede majiopere owaupa, tee, ca t\u00f3goe\u00e1na tutuar\u00e1 manire ca tiirije juori, mani ca yue niirijere pato w\u00e1c\u00e1ricaro maniro mani ca yue niipere biro \u00f1ir\u00e1.

5 Um\u00e1reco Pac\u00e1, t\u00f3goe\u00e1na bayi, pato w\u00e1c\u00e1ti, biiricaro ca tiig\u00e1, j\u00edc\u00e1ri mena a\u00e1nuro nii, Cristo c\u00e1 ca biiricarore biro muja ca biiro c\u00e1 tiijato,

6 j\u00edc\u00e1 peere biro yeri cuti, j\u00edc\u00e1ri mena Um\u00e1reco Pac\u00e1, mani Wiog\u00e1 Jesucristo Pac\u00e1re baja peo, muja ca tii n\u00e1c\u00e1 b\u00f3opere biro \u00f1igu.

7 To biri muja ca niiro c\u00f3ro a\u00e1nura, a\u00e1nuro ameri tiiya, Um\u00e1reco Pac\u00e1 a\u00e1nuro ii n\u00e1c\u00e1 b\u00f3oric\u00e1 c\u00e1 ca niipere \u00f1igu, Jesucristo a\u00e1nuro mujare c\u00e1 ca tiiricarore birora.

8 Jesucristoa, judios're pade coteri maju niiupi, Um\u00e1reco Pac\u00e1 c\u00e1 ca \u00f1irore biro ca tiig\u00e1 c\u00e1 ca niirijere \u00f1ori mani n\u00e1c\u00e1p\u00e1re, “To biro ya tiirucu,” c\u00e1 ca \u00f1iriquere c\u00e1 ca \u00f1iricarore birora to bijjato \u00f1igu.

9 N\u00e1c\u00e1 judios ca niitir\u00e1 c\u00e1a Um\u00e1reco Pac\u00e1 c\u00e1 ca \u00f1a mairije juori, c\u00e1re c\u00e1ja ca baja n\u00e1c\u00e1 b\u00f3opere biro \u00f1igu dooupi, o biro ii owarique ca \u00f1irore birora:

^{\ddagger} **14:16** Mu ca t\u00f3goe\u00e1jata peera, a\u00e1nurije ca niiro mac\u00e1 mu ca tiirije juorira mu yee wedeg\u00e1 Cristore ca tuo n\u00e1n\u00e1jeeg\u00e1 \u00f1a\u00f1arije c\u00e1 ca tiiro tiic\u00e1ri, aper\u00e1 \u00f1a\u00f1arije mujare c\u00e1ja ca ii wede pairo tiieto. * **15:3** Sal 69.9.

"Tee tiigę judíos ca niitirā watoare māre yu ū nacā bāorucu.
Mu wāmtere yu bāja peorucu."[†]

10 Nucā ape tabe o biro ū:

"Umāreco Pacu yaarā mena ujea niiñā judíos ca niitirā."[‡]

11 Nucā o biro ū:

"Niipetirā bojoca poogaari, Upāre ū nacā bāoya. Bojoca cōrora Upāre bāja
peoya."[§]

12 Isaías cāa o biro ū owaupi:

"Isaí yaa punare jīcā bāharucumi, niipetirā bojoca poogaarire ca jāo niipu.
Bojoca cōrora, 'Manire ca ametuenepe nimi,' ū yuerucuma,"* ū.

13 Umāreco Pacu, yue niiricaro ca tiigę, māja, dīamacā cūre ca tāo nacā
bāorāre, ujea niiriqüe, añuro niiriqüe, mājare cā tiicojojato, Añuri Yeri cā ca
tutuarije jaori, nemo jañuro ca tāgoeña tutua yue niirā māja ca niipere biro
ūigü.

Pablo, judíos ca niitirāre añurije queti wederi maju

14 Yu yaarā, yu dīamacāra, "Ca bojoca añurā, niipetirije ca majirā, ca ameri
wede majio majirā nima," mājare yu ū.

15 To biro māja ca bii pacaro jīcā wāmeri mājare ca dējarije jaori, "Yu ūicāre,"
ūri méé, dīamacā yu ū owa cojo, māja ca acobotipere biro ūigü. Atere to biro
yu tii, Umāreco Pacu, cā ca añu majuropeerijere cā ca tiicojoricu,

16 judíos ca niitirāre, añurijere boojāgü Cristo Jesús're pade bojari maju cā ca
tiiricā niiri. Pai niigü yu ca paderijea, Umāreco Pacu yee añurije quetire yu
ca wederije nii, judíos ca niitirāre Añuri Yeri, ca ñañarije manirā cājare cā ca
tiirije jaori, Umāreco Pacu re tiicojo nacā bāorique cā ca ña bijejarijere biro
cājare tiiragü.

17 To biri yu, Umāreco Pacu yeere yu ca pade niirijea, Cristo Jesús jaori,
"To biro ca biigü yu nii," yu ca ūirije nii.

18 Judíos ca niitirā Umāreco Pacu re cāja ca tāo nānjeero tiiragü, Jesucristo
yu, cā ca tiirique ca niitirijepura yu wedeti. To biri wederique, yu ca tii
niirije mena,

19 ca bii ūnoriye, ca ña ñaaña manirije tii bau niirique, ca doti tutua niirije
mena, nucā Umāreco Pacu yuu Añuri Yeri cā ca doti tutua niirije mena, yu
tiwu. O biro tiiri, Jerusalén mena Jesucristo yee añurije quetire wede jāo
waa, niipetiri taberipu wede, Iliria yepapu yu wede eacoawu.[†]

20 Yu ca tiiragarijea, Jesucristo yee añurije quetire ca tāo ñaatirāpüre yu ca
wederagarije niiwu, aperā cāja ca wedericarāpürena yu ca wedetipere biro
ūigü.

21 O biro owarique ca ūirore birora:

"Cā yee maquēre cāja ca wederijere jīcāti uno peera ca tāo ñaatiricā, cāre
ūarucuma.

Jīcāti uno peera cā yee maquēre ca tāo ñaatiricā, tāo puorucuma."[‡]

Romapu Pablo cā ca waape

22 Ate paderique, paú tiiri mājare yu ca ūagü waa majitiro yure bii camota
niiwu.

23 Mecāra ati yeparire jīcā tabe uno peera yu ca padepa tabe ca dējatiro
macā, paú cūmari mājare ca ūagü waarauga niirucuricu niiri,

[†] **15:9** 2S 22.50; Sal 18.49.   [‡] **15:10** Dt 32.43.   [§] **15:11** Sal 117.1.   ^{*} **15:12** Is 11.10.   [†] **15:19**
Provincia romana al noroeste de Macedonia 2Ti 4.10.   [‡] **15:21** Is 52.15.

24 España waagu mujare yu ca ñagu waargarije nii. Jíca cuu cõro mujare ía bapa cuti, yu ca biiro jiro, yu ca waa nuna waaro yure mujja ca tii nemoro yu boo.

25 Mecára Jerusalén pee, Jesucristore ca tuo nuna jeerâre cûja ca tii memorije wapa tiirica tiirire jee waagu yu waa ména.

26 Macedonia macârâ, Acaya macârâ, cûja majuropeera, "Jerusalén macârâ Jesucristore ca tuo nuna jeerâre ca boo pacarâre ca tii nemope niicu," liri, teere neoupa.

27 Añuro tiiragarique mena tiupu. Biropu, to birora ca tiiparâ cûja ca niirije niiro biiupa. Judíos ca niitirâ, judíos yee añurije yeri tutuariquere cûja ca bua earicarore birora, cûja câa, apeye cûja ca choriye mena cûjare cûja ca tii nemopera niiro bii.

28 O biro atere tii yapano, ate wapa tiirica tiirire cûjare noni yapanori jiro, España waagu mujare yu ía ametaa waaru.

29 Mujare ñagu waagu, "Cristo añurije cûja ca tiirije niipetiro mena mujare yu earucu," yu íi maji.

30 Yu yaarâ, mani Wiogu Jesucristo yee juori, Añuri Yeri, ca mairâ mani ca niiro cûja ca tiirije juori, "Umareco Pacu yure mujja ca juu bue bojarije mena ate yu ca tii niirijere yure tii nemoña," mujare yu íi.

31 Judea macârâ Jesucristore ca tuo nuna jeetirâ, ñañaro yure cûja ca tiiragarijere cûja ca camotaapere jânia, ñucâ Jesucristore ca tuo nuna jeerâ, Jerusalén macârâre cûja ca tii memorijere yu ca jee waarijere añuro cûja ca neepe câare jâi bojaya.

32 O biro mujja ca tiiro, Umareco Pacu cûja ca boorije juori, ujea niirique mena mujare yu bapa cuti yerijâa niibocu.

33 Umareco Pacu, añuro mani ca niiro ca tiigu, mujja niipetirâ mena cûja nuijato. To biro to bijjato.

16

Añu doti cojorique

1 Mani yee wedego Febe, Cencrea macârâ Jesucristore ca tuo nuna jeerâre ca tii nemogore, "Añuro cõre tiiya," mujare yu íi cojo.

2 Wiogu wâme mena añuro cõre jâi bocaya, ca ñañarije manirâ cûja ca tii yaarâ cuti niirore biro tiiya. Ñucâ niipetirije tii memorique cõ ca boorijere cõre tii nemoña. Cõ pea paure tii nemo, ñucâ yu câare tii nemo, tiwo.

3 Priscila,* Aquila, Cristo yeere yu ca pade bapa cutirâre añu dotiya.

4 Cûja pea, "Cûre mani ca tii nemojata, mani câare jâcacârucuma," íi uwí tûgoëna pacarâ yure tii nemowa. Yu, judíos ca niitirâ Cristo Jesú's re ca tuo nuna jeerâ niipetirâ, "Añu majuropeecâ," cûjare jâa íi.

5 Ñucâ to birora Priscila, Aquila yaa wiire ca nea poo juu buerâ câare añu dotiya. Ñucâ yu yee wedegu Epéneto Asia macâ, Jesucristore ca tuo nuna jeerâ juoricu câare añu dotiya.

6 Mujja yee maquere ñigo, buaro ca paderico María câare añu dotiya.

7 Ñucâ yu yaarâ tia cûrifica wiipu, yu baparâ ca niiricarâ, Andrónico, Junias jâarire añu dotiya. Cûja pea Jesucristo buerâ watoare ca nii

* **16:3** Griego wederique mena peera Prisca. Ména jugueropu Roma ca niiricarâ Corinto macâ pee tua dooupa, too caja ca niiro Pablo cûjare cûja ca bua earica tabere (Hch 18.2). Jiro Éfesopu cûja ca waaro Pablo bapa cuti waaua ñucâ (Hch 18.18-19, 26). Ano peera yua Romapu niipiua ñucâ.

majuropeerā ca niiricarā, Jesucristore yu j̄uguero ca tuo n̄n̄uee j̄uoricarā, niima.

⁸ Jesucristo j̄uori yu ca maiḡu Ampliato cāare añu dotiya.

⁹ Urbano, Jesucristo yeere jāare ca pade bapa c̄atiḡu, ñucā yu ca maiḡu Estaquis cāare añu dotiya.

¹⁰ Cā añujato Apeles, Jesucristore diámacūra diámacū cā ca tuo nacū b̄uorijere mani ca majiro ca tiiricu cāa.

Ñucā Aristóbulo yaa wii macārā cāa cūja añujato.

¹¹ Yu yee wedeḡu Herodión cāa cā añujato.

Ñucā Narciso yee wederā Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerā cāa cāja añujato.

¹² Mani Wioḡu yee maquēre buaro ca pade bojarucurā romiri, Trifena, Trifosa, cāja añujato.

To biri apeo, yu yee wedego yu ca maigo, Pérsida, Wioḡu yeere buaro ca paderucurico cāa, cō añujato.

¹³ Rufo, Jesucristore ca tuo n̄n̄ueeḡu, ñucā cā paco, yu pacore biro ca niirico, cāja añujato.

¹⁴ Asínrito, Flegonte, Hermes, Patrobas, Hermas, to biri mani yaarā cāja mena ca niirā cāa, cāja añujato.

¹⁵ Añu dotiya, Filólogo, Julia, Nereo, cā yee wedego Olimpas, niipetirā mani yaarā Cristore ca tuo n̄n̄ueerā cāja mena ca niirā cāare.

¹⁶ Ñucā to cānacārāp̄urena nacū b̄uorique mena añuro ameri añu dotiya.[†]

Niipetirā Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerā m̄ujare añu doti cojoma.

¹⁷ Yu yaarā, dica watiricaro tii, añurije queti m̄uja ca wede ecoriquere iī camota, ca tiirā menare ī majiri niiña. Cājare camotaticāña.

¹⁸ Cāja, mani Wioḡu Jesucristo yeere ca tiirā mēé niima. Cāja majurope, cāja ca boorore biro cāja ca tiirēgarijere ca tiirā niima. To biri añuro t̄uoricaro añurije wede ditor, bojoca ca yeri t̄ugoeña tutuatiatrāre cājare iī ditoma.

¹⁹ Niipetirā, añuro Jesucristo yee quetire m̄uja ca tuo n̄n̄ueerijere majima. To biro m̄uja ca biirijere buaro yu ajea nii. Añurije maquēre ca tii majirā nii, ñañarije peera ca tii majitirā nii, m̄uja ca biiro yu boo.

²⁰ Yoari mēéra, Úmureco Pacu añuro mani ca niiro ca tiiḡu, Satanás're m̄uja d̄uropi docap̄u cāre uabo cūucārucumi. Mani Wioḡu Jesucristo cū ca añurije m̄uja mena to nijjato.

²¹ Yu paderique bapa Timoteo, ñucā yu yaarā, Lucio, Jasón, Sosípater jāari cāa, m̄ujare añu doti cojoma.

²² Yu, Tercio ati p̄uurore ca owaḡu, mani Wioḡure ca tuo n̄n̄ueeḡu, m̄ujare yu añu doti cojo.

²³ Gayo cāa, m̄ujare añu doti cojomi. Yu, niipetirā ano macārā Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerā, cā yaa wiira jāa nea poo nii. Erasto, macā maquē wapa tiirica tiirire ca īa n̄n̄uee bojaḡu, mani yee wedeḡu Cuarto, m̄ujare añu doti cojoma.

²⁴ Mani Wioḡu Jesucristo cā ca añu majuropeerije m̄uja niipetirā mena to nijjato. To biro to biijato.

Úmureco Pacure baja peo yapanorique

[†] **16:16** Wajopuare ûpûriquea, tii nacū buorā, t̄irumepu cāja ca tii juo doorique nijupa (1S 10.1; Hch 20.37). “Beso santo,” Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerā cāja ca tii nacū buorique cāti niirije niiro biiupa (1Co 16.20; 1P 5.14).

25 Umareco Pacare mani baja peoco, añurije queti Jesucristo yee maquē yu ca wederije ca ūirore biro añuro ca tāgoeña tutuarā māja ca niiro ca tii majigare. Umareco Paca to birora ca niicōa niigu, ati yepa ca niiparo jugueropera ca majīna maniriquere,

26 meca, ca bīpere wede jugueri maja cāja ca owa cūurique mena mani ca majiro tiimi. Umareco Paca, “To biro yu tiirucu,” cā ca ūricarore biro bojoca poogaari cōrora, díamacā tōo nānājee, tee ca ūirore biro tii nānājee, cāja ca tiipere biro ūigu cāja ca majiro tiimi.

27 Umareco Paca, jīcāra ca niigu, ca majigare, Jesucristo jāori, “Ca añu majuropeegu niimi,” ūi nācā būorique to niijato.

To biro to bījato.

Pablo

1 CORINTIOS

Pablo, Corinto macārare, Cristore ca tuo nənəjeerā cāja ca niiro cū ca tiiricarāre, cājare cāja ca buerije, cāja ca tii niirije cātirije, do biro tii majiñā maniro cājare biiupe. Corinto macā, griegos yaa macā, añuro ca bii nənəwa waari macā, pairi macā niiro biiupa. Ñucā ca apeye pairi macā, cāja ñicūa cāja ca tii jħo dooriquere cāja ca tii jħo dooricarore birora ca tii niirā, cāja ca nacā bħorijere pau wāmeri ca cħorā, nomia eperique maquēre do biro tiiya maniro ca niiri macā niiro biiupa. Tee niiupa tii macā macārā Jesucristo yee quetire ca tuo nənəjeerāre do biro cāja ca bili majitiro ca tiirije.

Owa cojogħu cū ca tiirucuri wāmera owa jħo, ñucā too macārā añurije cāja ca tii niirije jħorri añu majuropeecā cū ca liriżej mena ījhom (1.1-9)

Corinto macārā bojorica poogaari cāja ca ameri dica wati niirije jħorri, tuti jañuri Pablo cājare cū ca wede majoriquere wede (1.10-4.21).

Cāja watoare, do biro tiiya maniro cāja ca nomia eperije jħorri, cāja ca ameri tuti niirijere ameri wedejājarā ɻumreco Pacure ca majitirāpħre cāja ca ameri wedejārijere wede nənəwa waa. Ñucā nəmō cuti, manu cuti, tiirique maquēre cājare wede majiomni (caps. 5-7). Ñucā apeye ɻumreco Pacu mēréen tii nacā bħorique pee ca nii ametwene nacācoaro macā cāja ca tgħoġiex maa wijiaro ca tiiriquere cājare wede majiomni (8.1-11.1)

ɻumreco Pacure tii nacā bħorique maquē, to biri Cristore ca tuo nənəjeerā cāja ca tii niipe maquē peera, tii maji nūrique Añuri Yeri cā ca tiicojorijere, Jesucristo cū buerā mena cū ca baa tħajriquere tiirā, ñucā bħorique mena tiirique maquēre añuro wede majorique booupa (11.2-14.40).

Ameri mairique maquēra wedemi (cap. 13).

Jesucristore ca tuo nənəjeerā pea ñucā, Cristo cū ca cati tuarique maquēre, Cristore ca tuo nənəjeerā cāja ca cati tuape maquēre, cāja ca tuo maa wijiariquere cū ca wede majoriquere wede (cap. 15). Judea macārā Cristore ca tuo nənəjeerāre tii nemorique maquēre cājare wede yapano cojo, ñucā cū ca biipere, wede yapano eami.

Corinto macārare Pablo cū ca queti owa cojo jħorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yu Pablo, ɻumreco Pacu cā ca boorore biro, Cristo Jesús yee quetire wederi maju cū nijjato īġu cū ca jħorica, to biri mani yee wedegu Sóstenes mena,

² Corintos macārā, ɻumreco Pacu yaarā, Cristo Jesús jħorri ca ñaħarije manirā, ñucā cū yaarā ca ñaħarije manirā cāja nijjato īġu cū ca jħoricarā niipetirā, niipetiri taberipa mani Wiogħu Jesucristo, mani Wiogħu cāja Wiogħu wāmera ca īj nacā bħorā niipetirāre, mħejre jāa owa cojo.

³ ɻumreco Pacu mani Pacu, Wiogħu Jesucristo añurijere, jīcāri mena añuro niiriquere, mħejre cū tiicojoxato.

“Añu majuropeecā” īrique

⁴ Mħaja jħorri, to cānacā tiira ɻumreco Pacure “Añu majuropeecā,” yu īi, ɻumreco Pacu, Cristo Jesús jħorri, añuro mħejre cū ca tiirique jħorri.

⁵ Cristo jħorira mħaja ca tgħoġiex niirijepħre, niipetirije mħaja ca wedepe, niipetirije mħaja ca majipe, mħejre tiicojoupi ɻumreco Pacu.

6 To biro biima ūiro, Cristo yee queti mājare jāa ca wederique ca niirore biro mājare bii eaupa.

7 To biro mani Wiogu Jesucristo cā ca doopa rāmāre yue niirā uno, Umrereco Pacu yeere añuro māja ca padē maji niipa wāmeri mājare dējati.

8 Ca tujari rāmāpa, to birora māja ca tugoeña bayicōa niiro mājare tii, īa nūnūjee yapano earucumi Umrereco Pacu, mani Wiogu Jesucristo cā ca doori rāmāre, añurā, ca ñañarije manirā māja ca niipere biro ūigū.

9 Cā ca ūirore biro ca tiigū niimi Umrereco Pacu, cā Macu mani Wiogu Jesucristo mena cāja niijato ūigū, manire ca jaorica.

Cristo yaarā jīcāri mena cāja ca niitirije

10 “Yē yaarā, niipetirāpura jīcāri mena nii, māja watoare ameri dica wati nii biitirāra, añuro jīcāri mena jīcā wāmera tugoeñari, jīcā wāmera yeri cati bii niiña, mani Wiogu Jesucristo cā ca dotiro mena,” mājare yu ūi.

11 Yē yaarā, jīcārā Cloé yee wederā māja ca ameri ūaragati niirijere yure cāja ca wedero macā, atere to biro mājare yu ūi.

12 Māja ca niiro cōrora o biro māja ūi: “ ‘Yēa, Pablo yu yu nii,’ apī pea ‘Yēa, Apolos yu yu nii,’ apī ūucā ‘Cefas’* yu yu nii,’ apī, ‘Yēa, Cristo yu yu nii,’ māja ūi,” ūigū mājare yu ūi.

13 ¿To docare Cristo, bojoricarori wado cā niiti? ¿Pablo, māja yee jaori yucu tenipā cā paa pua tuu ecoupari? ¿Pablo wāme mena ūri, māja uwo coe ecori?

14 “Añu majuropeecā,” yu ūi Umrereco Pacare, majigura Crispo, to biri Gayo jāa jirore jīcā uno peerena mājare yu uwo coetiwu.

15 To biri jīcā uno peera, “Pablo wāme mena jāa uwo coe ecowu,” ūi majitima.

16 Estéfanas yaarā cāare, yu uwo coewu, anija jirore aperā jīcā uno peerena yu ca uwo coeriquepura yu majiti.

17 Biigupura Cristo, “Uwo coe yujuguja,” yure ūi cojotiwi. Bojoca majiriquerena wede nucū yujuguerā, añurije queti, yucu tenipā Cristo cā ca bii yairique ca wapa catirije ca yai nucātipere biro ūigū, teere yure wede doti cojowi.

Umrereco Pacu cā ca majirije, cā ca tutuarije, niimi Cristo

18 Ñañaro ca bii yaiparāra, Cristo yucu tenipā cā ca bii yairique queti, ūi mecariquerera niicā, mani, ñañaro biiriquere ca ametuarā peera, Umrereco Pacu cā ca tutuarije niiro bii.

19 O biro ūi owarique ca niirore birora:

“Ca majirā cāja ca majirijere yu tii yao nucōcārucu, ca tugoeña majirā cāja ca tugoeña majirijere yu maa wijio nucōcārucu,” ūirique nii.[†]

20 ¿Nee uno, ca majigare, bue majori majure, ati yepa maquē ca bii niirijere ca majigure, cā ca tugoeña tua nucāro to ūijapari? ¿Umrereco Pacu ati yepa macārā cāja ca maji niirijere ūi mecariquerere biro ca biiro cā ūitiupari?

21 Ati yepa macārā, cāja ca maji niirije mena, Umrereco Pacu cā ca majirijere ūi majitiupa. To biri cā ca majirijepa, díámacā ca tuo nucā bāorāre cā yee añurije queti ūi mecariquerere biro cāja ca wederije menara cājare ametueneragaupi.

22 Judíos, ca bii ūñorije ca ūñaña manirije tii bau niiriquere jāima; griegos pea majiriquerere amama.

23 Jāa pea Cristo yucu tenipā cāja ca paa pua tuu cōaricu yee queti peere jāa wede. Ate añurije queti judíos peera ūi tutiriquire biro pee cājare biicā, judíos ca niitirā peera ūi mecariquerere biro pee cājare biicā.

* 1:12 Hch 18.24. † 1:19 Is 29.14.

24 Umureco Pacu cū ca j̄uoricarā judíos, judíos ca niitirā pea, Cristoa, Umureco Pacu cū ca tutuarije, cū ca majirije, cū ca niirijere majima.

25 Ati yepa macārā peera Umureco Pacu cū ca ū mecārijere biro bii pacaro, ati yepa macārā cāja ca majirije amet̄enero majiriue nii. Umureco Pacu cū ca tutuatirijere biro cāja ca ūarije pea, ati yepa macārā cāja ca tutuarije amet̄enero ca tutuarije nii.

26 Yū yaarā, bojoca cāja ca ūirore birora, paacā méé māja mena macārā ca majirā, ūucā j̄icārāca ca nii majuropeera ūparā yee wederā, paacā méé ca niirāre Umureco Pacu cū ca j̄uoriquire majina.

27 Umureco Pacu, ca majirāre boboro cāja ca tam̄oro tiirāgu, ati yepa macārā “Ca t̄agoeña majitirā niima,” cāja ca ūirāre bejeupi; ūucā ca tutuarāre boboro cāja ca tam̄oro tiirāgu, ati yepa macārā “Ca tutuatirā niima,” cāja ca ūirāre bejeupi.

28 Ūucā cāja ca ūiña manirāre, cāja ca ūarāgatirāre, watoa macārā petire bejeupi Umureco Pacu, ca nii majuropeerā peere, watoa macārā cāja ca tuaro tiirāgu.

29 To biri cū ca ūa cojorore, j̄icā ūno peera “O biro ca biirā jāa nii,” ū majitima.

30 Umureco Pacura, Cristo Jesú mena māja ca niiro tiiupi, ūucā Cristora, mani ca majirije nii, añurā mani ca niirije nii, ca ūañarije manirā nii, mani ca amet̄arije nii, cāre tiiupi.

31 Umureco Pacu wederiquepū o biro ca ūirore birora: “J̄icā ūno ‘O biro ca biigū yū nii’ ca ūigū, Wiogū yee j̄uori peere ‘O biro ca biigū yū nii,’ cū ūijato.”‡

2

Cristo yucu tenipu paa pua tuuricu yee queti

1 Yū yaarā, Umureco Pacu yeeere mājare wedegū waagū, b̄haro majirique mena, do biro tii tao puo majiña manirije mena yū ūitiwu.

2 Māja p̄atopā niigū, Jesucristo yee, añuro petira yucu tenipu cāja ca paa pua tuuricu yee queti ca niitirijepura yū wedetiwu.

3 Māja p̄atopāre, ca tutuatigū, b̄haro uwi, yū bii nana eawu.

4 Mājare wede, añurije quetire mājare bue majio tiigū, māja ca tao nānjeero tiirāgu, majirique, taoricaro añurije mena yū ūitiwu. Añuri Yeri cū ca tutuarije mena tii bau nii ūñori, māja ca t̄agoeña wajoaro yū ūitiwu,

5 diámacū māja ca tao nucū b̄horije, bojoca cāja ca majirije j̄uori niitirora, Umureco Pacu wado cū ca tii majirije j̄uori pee* ca niipere biro ūigū.

Umureco Pacu yū Añuri Yeri j̄uori majirique

6 To ca bii pacaro diámacū ca tao nucū b̄ho bayicoaricarāpura b̄haro majirique mena jāa wede, biirāpua, ati yepa maquē majirique ati yepare ca doti niirā cāja ca majirije ca peti nānua waarije mena méére.

7 Añuro petira Umureco Pacu yee majirique ca majiña maniriquere jāa wede. Majirique yaioropū ca niirucurique, Umureco Pacu, ati yepare cū ca jeeñoparo jugueropura manipāre añuro cū ca tiipe maquēre cū ca queno yue yeriñariquere jāa wede.

8 Ati wāmere j̄icā ūno peera ati yepa macārā wiorā tao puotiupa. Teere cāja ca tao puocājata, añurije Wiogure, yucu tenipu paa pua tuu cōatibojacupa.

9 Owarique o biro ca ūirore birora:

“J̄icā ūno peera ūa,

j̄icā ūno peera tao,

j̄icā ūno peera t̄agoeña tiitiupa,

‡ 1:31 Jer 9.24. * 2:5 Sal 62.11.

Umureco Pacu cāre ca mairāre cā ca queno yueriquere," ūi.[†]

10 Ate nii, Umureco Pacu cā yuu Añuri Yeri juori jāa ca majiro cā ca tiirique. Añuri Yeri, niipetirije īa beje, Umureco Pacu yee ca majiñña manirijepu cāare mani ca majiro tiimi.

11 ¿Ñiru pee apípū cā ca tagoeñarijere cā majiti? Cā ca yeri catirije wado cā ca tagoeña niirijere maji. To biri wāmera, jīcū uno peera Umureco Pacu cā ca tagoeña niirijere majitimi, cā yuu Añuri Yeri wado majimi.

12 Maria, ati yepa maquē yeri tagoeña tutuarique méére mani ñeewu. Umureco Pacu cā ca mairije juori, wapa manirora cā ca tii bojariquere mani ca tuo majipere biro ūirā, cā yuu Añuri Yeri ca doogu peere mani ñeewu.

13 Atera nii, jāa ca wederucurije. Bojoca cāja ca majirije jāare ca majorije juori méé, Umureco Pacu yuu Añuri Yeri jāare cā ca majiorijere jāa wede. To biri diámacū ca niirijere, yeri jāñariquepu ca biirijere ca tuo majirāra, yeri jāñariquepu ca biirije mena jāa wede majio.

14 Añuri Yeri ca cuotigua, Umureco Pacu yuu Añuri Yeri yee maquēre taoragatimi. Cāra, ūi meçüriquera niicā. Ñucā tuo jeeño majitimi, yeri tagoeña niirique menapu īa majiriique ca niiro macā.

15 Añuri Yerire ca chogua, niipetirijere īa cōoña maji peticāmi. Cā peera jīcū uno peera cā ca biirijere īa cōoña majitimi.

16 To birira Umureco Pacu wederique o biro ūi:

"¿Ñiru, Úpu cā ca tagoeñarijepu cā majiti? ¿Ñiru, cāre cā wede majiobogajati?" ūi.[§]

Mani pea Cristo cā ca tagoeñarore birora mani tagoeña.

3

Umureco Pacure tii nemori maja

1 Yu yaarā, yua, ca tagoeña tutua waaricarāpure biro mujare yu wede majitiwu. Ca tagoeña tutuatirā, Cristore wāmaacā ca tuo nuanjée juo waarrā ligare biro pee mujare yu wedewu.

2 Añuro tuo jeeñoriquera mujare yu buewu, jīcū wimagu ca ūpūgure baarique ecarica tabe unorena, õpēcōa cāja ca ūpūorore birora. Mecū cāare maja tuo puoticā.

3 Ca tagoeña maji tutuatirā maja niicā ména. ¿Maja majuropeera ameri tuti, ameri īarugati, maja ca ameri bií niirijea Umureco Pacure ca majitirā maja ca niirije méé to biiti?

4 "Yu, Pablo yuu yu nii," apí ñucā "Yu, Apolos yuu yu nii," ūirā, ¿bojoca cāja ca ūi niirore biro méé ūirā maja ūti?

5 To docare, ¿Ñiru cā niiti Apolos? ¿Ñiru cā niiti Pablo? Wiogu, cāja ca tiipere cā ca tii dotiricarore biro ca tii nuanjēerā wado niima. Cāja juori, maja pea teere maja tuo nuanjeeupa.

6 Yu, añurije quetire yu wede juowu. Apolos wede bato nemo cojoupi. Umureco Pacu bħaro jañuro maja ca tuo puo nuanha waaro tiiupi.*

7 To biri ca wede juogu, ca wede bato nemo cojogu cāa, ca nii majuropeerā méé niima. Umureco Pacu bħaro jañuro tuo puo nuanha waaricaro ca tiigu wado niimi ca nii majuropeegu.

[†] 2:9 Is 64:4.   [‡] 2:13 Añuri Yeri ca cōrāre, cā ca bue majio dotirore birora cājare jāa bue majio.

[§] 2:16 Is 40:13.   ^{*} 3:6 Yu, yu otewu; Apolos oco pio tuuwi; ca buċha mua waarije peera Umureco Pacu tiiliwi.

⁸ Teere ca wede j̄hoḡa, jiro ca wede nemoḡa cāa, j̄icā wāmerena ūima, cāja ca niiro cōrorena Úmureco Pac̄a cāja ca paderique ca niirore biro cā ca wapa tiipe ca nii pacaro.

⁹ Jāa, Úmureco Pacure tii nemori maja jāa nii. Muja pea Úmureco Pac̄a yaa yepa ote yepa nii, Úmureco Pac̄a yaa wii, wii queno m̄ea waarica wii nii, m̄ea bli.

¹⁰ Úmureco Pac̄a yee, cā ca mairije ca niirore biro yare tii dotiga cā ca tiicojoriquere, wii b̄aari maja cā ca cū ūee j̄uorore birora añuriye quetire ȳa wede j̄uow̄a, aperā pea ȳa ca wederiquep̄are wede majio n̄anua waama. Biirāp̄a, to cānacārāp̄ura, “Ca niirore birora ȳa wedemiti,” ū ū cōoña majiñā.

¹¹ J̄icā uno peera Jesucristo yee quetire wederiquep̄arena bojorica wāme wede j̄ao majitimi.

¹² J̄icā uno, ati yepa, wii b̄aaregarā cū ūee j̄uorica yepa jotoare, oro, plata, ūtā añuriye, yuc̄a, mui, taa mena, cā ca queno m̄ea waajata,

¹³ cā paderiquere cā ca biirique catirijere ūnorucu. Cāja ca tiiriquere cā ca ū bejeri ūmu ca niiro teere majiriique niirucu. Pecame ca joerije mena bii bau ū ūnorucu. Cāja ca niiro cōrora cāja ca paderica wāmeri ca niirijere pecame joe ūaarucu.

¹⁴ J̄icā uno cā ca queno m̄ea waarieque peca mena cāare to ca ūticājata, tee wapa, wapa ūerucumi.

¹⁵ Cā paderiquere pecamera to ca joe yaiocājata, cā paderique yaicoarucu. Cā pea biirique peti ca ūrurijere ca duti bayigare biro bii ametaarucumi.

¹⁶ ¿Muja, Úmureco Pac̄a yaa wii nii, Úmureco Pac̄a ȳa Añuri Yeri m̄ejap̄are nii, cā ca biirā m̄ea ca niirijere m̄ea majititi?

¹⁷ J̄icā uno Úmureco Pac̄a yaarāre díamacā ca niitirije pee cājare cā ca wede maa wijiojata, Úmureco Pac̄a ūñaro cāre tiirucumi. Úmureco Pac̄a yaa wiia, ca ūñarije maniri wii nii. Muja tii wiira m̄ea nii.

¹⁸ J̄icā uno peera m̄ea majuropeera ū ditoticāña. J̄icā m̄ea mena macā ati yepa maquērena majicāri, ca majigare biro cā ca tugoeñajata, ca majitigare biro pee cā bijjato, to biro biicāri díamacāra ca maji majuropeege ū nii earuḡa.

¹⁹ Úmureco Pac̄ura, ati yepa maquē majiriiquea ū mecariquerā niicāro bii. O biro ū ovarique ca niirore birora: “Úmureco Pac̄a, ca majirāre cāja ca ū maji niirijerena cājare tii maa wijiocāmi.”[†]

²⁰ Ņucā o biro ū: “Úmureco Pac̄a, ca majirā cāja ca tugoeñarije, watoa maquē ca niirijere majimi,” ū.[‡]

²¹ To biri j̄icā uno peera, bojoca j̄uorira, ca nii majuropeege biro ca tugoeñaticāpe nii. Niipetirije m̄ea yee nii.

²² Pablo, Apolos, Pedro, ati yepa, catirique, bii yairique, mecarí ca niirije, jirop̄a ca niipe, niipetirije m̄ea yee wado nii.

²³ Muja Cristo yaarā m̄ea nii. Cristo pea Úmureco Pac̄a ȳa niimi.

4

Jesucristo yeere wederi maja paderique

¹ Muja, jāare, Cristore pade nemori maja, Úmureco Pac̄a yee ca majiñā maniriquere wede majio niiri majare biro pee jāare ūña.

² To biri j̄icā wāme cā ca tiipere ca doti ecoḡa cā ca doti ecoricarore birora ca tiiḡa ca niipe nii.

³ Ȳara b̄aaro biiti, ȳa ca biirijere, m̄ea, ape tabera no ca boorā ūparā, m̄ea ca ū ū cōoña beje niirije; ȳa majuropee cā ū ca biirijere ȳa ū bejeti.

† 3:19 Job 5.13.   ‡ 3:20 Sal 94.11.

4 Yu ca tugoeña nirijepu ñañarije yu ca tirijere yare majoti, tee juorira, "Añugu yu nii" yu ñiti. Wiogu pee niimi, yu ca birijere ca ña bejegu.

5 To biri muja majuropeera cu ca ña bejepa cuu ca eatirora ña bejeticaña. Wiogu cu ca eari rumupa yueya. Cu pea valoro ca naituropu ca nirijere ca boeropu ñi bau nii, ñuca bojoca corora cuja yeripu cuja ca tiirugu tugoeñarijere majiricaro tiirucumi. To coro docare cuja ca niiro corora cuja ca tii nirique ca niirore biro Ùmureco Pacure ñi ñuca buo ecorucuma.

6 Yu yaara, atera añuro muja ca niipere ñigu, yu, Apolos, jaa ca bii nirike mena ñiri, yu wede, jaa ca birique cati nirijere ña coori, owarique ca ñiri je ca niitirijepurena muja ca ñtipere biro ñigu. Ate juori, j*c*uca muja mena macu uno peera, j*c*uca añuro ñi, apure juna, cuja ca bii uwa jeorijere biitirucuma.

7 To docare, ¿ñiru apera ametunero añugu mu ca niiro cu tiit? ¿Ñee mu choti, Ùmureco Pacu mure cu ca tii cojotiriquere? Cure ca tii cojo ecoricu nii pacagu, ¿ñee tiigu mu majuropeera ca buaricure biro mu tugoeñati?

8 Muja ca boorije niipetirore muja co petica. Mee, ca apeye pairapu muja nii. Jaa ca tii nemotirora, mee upara muja niicoa. Díamacura upara peti muja ca niicajata, añu majuropeeca boo, jaa caa muja mena upara jaa ca niipere biro ñira.

9 Jaa, Cristo yee quetire wederi maja peera, "Jiro macurapu, ca jia eco yaiparare biropu, jaare tuijapi Ùmureco Pacu," yu ñi tugoeña. To biri ati Ùmureco niipetirope, Ùmureco Pacu puto macura, bojoca, cuja ca ña petirope tii ñori majare biro jaa nii ea.

10 Jaa pea Cristo juori, ca tugoeña bojoca catitira jaa nii, muja pea Cristo juori ca majira muja ca niicaro. Ca tutuara muja ca niicaro, jaa pea ca tutuatira jaa nii. Jaara ña juna, muja peera ñi ñuca buo, biima.

11 Mecu caare, to birora auboa, oco jiniruga, juti mani, ñañaro tii eco, ñuca jaa yaa wii majurope choti jaa biica.

12 Jaa majurope jaa amori mena padera jaa jut yaicoa. Ñañaro jaare cuja ca ñi tutiro, "Añuro mujare to bijiato," jaa ñi yuu. Ñañaro jaare cuja ca tiirugu ñanu, to birora jaa tugoeña bayica.

13 Watoara jaare cuja ca wede pairo, mairique mena cujare jaa yuu. Ati yepa maque ca bii baterije, bojoca cuja ca tii baterijere ca tiirare biro jaare tiima.

14 Mujare ñi boborugu méé atere mujare yu owa cojo. Yu puna yu ca mairare biro pee, mujare wede majorugu yu ñi.

15 Cristo yeere mujare bue majori majare diez mil niira co pacara, muja pacua peera pau muja choti. Añurije queti mujare yu ca wedero, Cristo Jesus yaara muja ca nii earique juori muja pacu yu nii.

16 To biri "Yare biro bii ñanu," mujare yu ñi.

17 Ate juori, yu ca maigu Timoteo, Wiogu yeere añuro ca tii ñanuure muja puto re yu tiicojo cojowu. Cu, Cristo Jesus're ca tuo ñanuure birora yu ca birique cati nirijere mujare wederucumi, niipetiri taberipu Cristo Jesus're ca tuo ñanua cuja ca niiri taberire ametu waagu, yu ca bue majorucurore birora.

18 J*c*uca muja mena macura, ca nii majuropeerare biropu tugoeñacuma, "Jaare ñagu dooticumi" ñi tugoeñati.

19 Ùmureco Pacu cu ca boojata, yoari méé jañurora mujare yu ñagu waarucu. To coropu, "Ca nii majuropeera jaa nii," ca ñira, cuja ca ñi bayirije wado méére, cuja ca ñi bayi niirore birora cuja ca tii nirique caare yu ñarucu.

20 Ùmureco Pacu cu ca dotiri tabea wederique juori méé bii, cu ca tutuarije juori pee bii.

21 ¿Ñee peere muja booti? ¿Baperica daa amicari mujare yu ca ñagu waarije peere muja booti? ¿Mairique mena, añuro tugoeñarique mena, mujare yu ca ñagu waaro pee muja bootique?

5

¡Ñañarije ca tiigare cõa wieneçãña!

1 Jicã muja mena macure, “Cu pacu namorena namo cutimi,” ñiriquere jaa queti teo. To biro tiiriquea ñañari wame peti niiro bii. Umureco Pacare ca majitira caa, tii wame unopura tiitima.

2 To biro muja ca tiirijerena “O biro ca biira jaa nii,” muja ii. ¿To biro ñitira, teere tugoeñia bobo, to biirije ca tiiricure cõa wieneça, ca tiipara muja niititi?

3 Yu pea muja patopure bau niigu niiti pacaguu, yu yeri mena peera muja menara yu nii, ate ñañarije ca tiiricure muja mena niigure birora mee ñañaro ca biipu cure yu tii yerija.

4 Mani Wiogu Jesús wame mena muja ca neari tabere yu caa, mani Wiogu Jesús cu ca tutuarije mena yu ca tugoeñarijepu muja mena yu niirucu.

5 Cára Satanás'pure tii cojocaña, ñañarije cá ca tii niiri upu tii yaio eco, cá yeri pea Wiogu cá ca doori rumare ametua, ca biipere biro ñira.

6 “O biro ca biira jaa nii,” ca ñira nii pacara, ñañaro muja ca tii. Ñañaro muja ca tiirijere niipetirapu tii nanujee peticoama.

7 To biri, juguero muja ca tii niirucurique ñañaro muja ca tiiro ca tiirijere to córora tii yerijaña, wame trigo weta ca wauarije ca ayiaya manirije ca niirore biro niiragara, díamaca petira teere birora muja bii. Cristo, mani yuu Oveja Macu, Pascua macu, mee jia ecoca yerija waaupi.*

8 To biri mani Pascua boje rumare, ca wauaro ca tiirije, bucu, ñañarije tiirique, tiirica wame córo ca tiiya manirije ca niirijere ñitira, baarique ca wauarije ca ayiaya manirije, ca niirore biro ñirique, díamaca ca niirijere, ca niirijere mena pee mani boje rumu tii niico.

9 Mee to birira, “Ca nomia epe paira mena bapa cuti niiticaña,” mujare yu ii owa cojowu.

10 Biigapua, ati yepa macara, ca nomia epe pairare, cho pacara pai jañuro ca boo jaa waarre, ca jee duti pairare, weericarárena ca ii nacu borare, “camotati majuropeecaña” ñigu méé, to biro mujare yu ii cojowu. To biro muja ca biirugajata, ati yepare muja ca witicoaropu añubocu.

11 Ate mena jicã uno peerena, “Cristore ca tuo nnunjeegu yu nii,” ca ñigu nii pacaguu, nomia epe pai, cho pacaguu pai jañuro boo jaa waa, weericarárena ii nacu bho, watoara wede pai, cumu pai, jee duti pai, ca biira menare, “Cájare biro bii, bapa cuti bii niiticaña,” mujare ii wede majiogu pee,” mujare yu iiwu. To biro ca tira menara baa, bapa cutiticaña.

12 ¿Ñee tiigu córo Jesucristore ca tuo nnunjeetirapre cája ca tii niirijere yu ii bejebogajati? ¿Jesucristore ca tuo nnunjeerárena ca ii bejepara, muja méé muja niiti?

13 Jesucristore ca tuo nnunjeetira, Umureco Pacu ña bejerucumi cája ca tii niirijere. To biri muja watoare ñañarije ca tii niigure cõa wieneçaña.[†]

* **5:7** Pascua boje rumare cája ca baarije pan, trigo weta wame mena tiirique ca wauarije ca ayiaya manirijere biro niiragara, tugoeñia wajoari, wame wame pee wado muja ca tii niipere biro ñira. **† 5:13** Dt 17.7; 19.19; 21.21; 22.21, 24; 24.7.

6

Cristo yaarā wado ameri wederique quenorique

¹ Jīcū məja mena macā, apī mena cā ca ajia təgoeñā nijata, ɯñee tiigā Jesucristore ca təo nənəjeerāre wedericaro uno, jāiñā bejeri maja,* ɬumureco Pacāre ca majitirā peere cā wedejāati?

² ɯUmureco Pacā yaarāra, "Ati yepa macārā cāja ca tii niirijere īa bejerucuma," məja īi majititi? Ati yepa macārā cāja ca tii niirijere ca īa bejeparā nii pacarā, ɯñee tiirā, oo ca biirijē ənoacārena ca īa beje majitirā məja niibogajati?

³ ɯUmureco Pacā pəto macārāpə cāare mani ca īa bejepere məja majititi? Mani ca cati niiri rəmərire ca biirijecā docare ca īa beje maji niiparā mani nii.

⁴ To biri, cati niirā mani ca tii niirije jəorira wedejāarique məja ca cəojata, ɯñee tiirā Jesucristore ca təo nənəjeetirāpəre teere ca wederique quenoparā cāja ca niiro məja tiiti?

⁵ Cāja bobojato ūigu, yə īi atera: ɯMəja watoare jīcū uno peera niipetirije ca majigu, məja, Jesucristore ca təo nənəjeerā wado, məja ca ameri īi niirijere ca wederique quenopu uno cā manicāti?

⁶ Məja majuropeera ameri wederique quenoricaro ənora, məja ca ameri quēerijere aperā Jesucristore ca təo nənəjeetirāpəre məja ameri wedejāa nii.

⁷ Mee, məja majuropeera məja ca ameri wedejāa niirijera məja doca cūmucā yaiwa. ɯNee tiirā ɬañarije məjare ca bii niirijere məja nəcātiti? ɯMəja yeere cāja ca jee dutijata cāare, ɯñee tiirā, "To biro cāja tii bəañajato" məja īititi?

⁸ Məja biiti, məjara ɬañarije tii, məjara məja yaarā yeerena jee duti, məja tiici.

⁹ ɯBojoca ɬañarije ca tii niirā, ɬumureco Pacā cā ca doti niiri tabepare cāja ca eatipere məja majititi? īi dito ecoticāña, nəmo mani, manə mani, bii pacarā ca epericarā cətirā, weericarārena ca īi nəcā bəorā, manə cəti, nəmo cəti, bii pacarā ca epericarā cətirā, ɬumə wadora ca ameri ɯñee eperā.

¹⁰ ca jee dutirā, cəo pacarā pəi jañuro ca apeye boo jāa waarrā, ca cūmu pairā, ɬañarije ca īi tutirā, īi dito jee dutirā məja ənora, ɬumureco Pacā cā ca doti niiri tabepare niirica tabe cəotirucuma.

¹¹ Məja mena macārā jīcārā to biro ca tiirāra niiupa. Mee, mani Wiogā Jesucristo wāme mena mani ɬumureco Pacā yəa Añuri Yeri jəori, təgoeñā yeri wajoa, ca ɬañarije manirā tii eco, añurā tii eco, ca biiricarāpə məja nii.

Upare ɬañaro tiirique

¹² Niipetirije yə ca tiipe wado nii. Bəari, niipetirije yə ca tiirije añurije wado méé nii. Niipetirije yə ca tiipe wado nii. Bəari, jīcā wāme uno peera yəre ca doti ametəene nəcāro yə tiitirucu.

¹³ Baariquea, ətapoa maquē nii. ɬapoa pee cāa baarique ca jāñari poa nii. To birora bii biropə, ɬumureco Pacā pea pəa wāmepurena tii yaiocārucumi. Upəa, nəmo cəti, manə cəti tiirica wāme cōro méé, tiirica upə méé nii. Wiogā yaa upa nii, Wiogā pee cāa, upə macā nii, biimi.

¹⁴ ɬumureco Pacā cā ca tutuarije mena, Wiogāre cā ca cati tuaro ca tiiricā, mani cāare mani ca cati tuaro tiirucumi.

¹⁵ ɯMəja, Cristore ca təo nənəjeerā məja ca niirijere məja majititi? ɯTo docare yəa, Cristore ca təo nənəjeegə nii pacagu, ɬumə mena ca tii epe wapa taago mena yə ɯñee epebogajati? Yə tiiti majuropeecārucu.[†]

* ^{6:1} Jueces.   † ^{6:15} ɯMəja, Cristore upə macā taberi məja ca niirijere məja majititi? ɯCristo upə maquē ca niiri dífrorirena tua jude jeeri, ɬumə mena ca tii epe wapa taago upə maquē pee ca niiro yə tiibogajati?

16 ¿Um̄ua mena ca tii epe wapa taago mena ca tiiḡa, cō mena jīcā up̄era cāja ca tuac̄rijere m̄aja majititi? Um̄ureco Pac̄a wederique o biro ī: “P̄earāp̄ura jīcā up̄era nii earucuma,” ī.‡

17 Wioḡa Jesucristo mena ca niiḡa, cā ca yeri jāñarijepu cā mena jīcā up̄era niimi.

18 Man̄a mani, n̄amo mani bii pacarā, tii eperiquire tiiticāña. Jīcā bojoc̄a apeye no ca boorije ñañarije cā ca tiijata, cā up̄ere ñañoti. To ca bii pacaro, n̄amo mani, man̄a mani bii pacarā, tiirica wāme cōro ca tiitirā, cāja up̄arena ñañaro tiirā tiima.

19 ¿M̄aja up̄a, Um̄ureco Pac̄a mujare cā ca tiicojoric̄a, majap̄ure ca niiḡa Añuri Yeri yaa wii ca niirijere m̄aja majititi? M̄aja méé, m̄aja up̄a uparā m̄aja nii.

20 Jīcā wāme ca wapa c̄atiri wāme mena Um̄ureco Pac̄a mujare wapa tii jeeupi.§ To biri Um̄ureco Pac̄are m̄aja up̄a mena tii n̄ac̄u buoya.

7

Ca n̄amo c̄atirāre wede majorique

1 Mecāra, ȳare m̄aja ca jāiña owa cojoriquere mujare ȳa wede cojorucu. N̄amo maniricaro peera añu.

2 Buari, ñee eperique do biro tii majiña maniro ca bii niirije juori, um̄ua cāa, nomia cāa, cāja ca niiro cōrora n̄amo c̄ati, man̄a c̄ati ca tiiparā niima.

3 Cō man̄a, cā n̄amo menare, ca n̄amo c̄atigu cā ca niirije ca tii dotirije ca ñirore biro ca tii niipa niimi; cā n̄amo pee cāa, to birora ca tipo niimo.

4 Cā n̄amo yaa up̄a, cō jīcō yaa up̄a méé nii. Cō man̄a yaa up̄a cāa niiro bii. To birora cō man̄a yaa up̄a cāa cā jīcā yaa up̄a méé nii. Cā n̄amo yaa up̄a cāa niiro bii.

5 Juu buer̄agarā, “To biro mani biijaco,” m̄aja ca ñirica cuu ca maniri taberira ameri junaticāña. Jiro p̄uarā niiña ñuc̄ā, teere m̄aja ca tagoeña bayitiri tabere Satanás ñañaro m̄aja ca tiiro cā ca tiitipere biro ñirā.

6 Atera, “To biro pee m̄aja ca biiro añurucu,” ñigu ȳa ī. Mujare dotigu méé ȳa ī.

7 Ȳa majuroopeep̄a, niipetirāp̄rena ȳare biro cāja ca biiro ȳa boocāmi. Biirāp̄a, cāja ca niiro cōrora cāja majurope cāja ca bii niipa wāme Um̄ureco Pac̄a cā ca tiicojoriquere c̄uoma, jīcārā jīcā wāme, aperā ape wāme, c̄uoma.

8 N̄amo mani, man̄a mani ca biirāre, ca man̄a bii yai weoricarā romirire ȳare birora cāja ca biicājata, “Añucābocu,” ȳa ī.

9 Biirāp̄a, m̄aja ca n̄ucāricaro manijata, n̄amo c̄aticāña. N̄ucā nucū yujurica tabe n̄orena n̄amo c̄atiricaro peera añu.

10 Mee ca n̄amo c̄atirāp̄ra o biro ȳa doti. Ȳa, ȳa ca dotirije méé nii, Wioḡa cā ca dotirije niiro bii: Cā n̄amo cō manare cō waa weoticājato.

11 Cāre cō ca waa weojata, man̄a manigora niic̄ā, cō ca biirāgatijata, cō man̄a ca niiric̄a mena peerá niigo waa, cō biijato. Cō man̄a pee cāa cōre cōa, cōre waa weo, cā tiiticājato.

12 Apeyera ȳa, ȳa ī, Wioḡa cā ca ñirije méé nii. Jīcā Cristore ca t̄uo n̄anujeeḡa, Cristore ca t̄uo n̄anujeetigore cā ca n̄amo c̄atijata, cō pea, “Cā menara añuro ȳa niicārucu,” cō ca ñijata, cōre cā cōaticājato.

13 Nucā jīcō nomio Cristore ca t̄uo n̄anujeego, Cristore ca t̄uo n̄anujeetigore cō ca man̄a c̄atijata, cā pea: “Cō menara añuro ȳa niicārucu,” cā ca ñijata, cāre cōa, cāre waa weo, cō biiticājato.

‡ 6:16 Gn 2.24. § 6:20 Cristo cā ca bii yai bojarije mena mujare wapa tii jeeupi.

14 Cō manu Cristore ca tao nūnūjeetigu, cā nūmo jūorira ca ūñarije manigū tii ecomi, ūucā cā nūmo Cristore ca tao nūnūjeetigo pee cāa, cō manu Cristore ca tao nūnūjeegū jūorira, ca ūñarije manigo tii ecomo. To biro to ca biijata, maja puna ūñarije niibocuma, Umureco Pacu añuro cā ca tiirijere ca baa eaparā nii pacarā.

15 To ca bii pacaro, Cristore ca tao nūnūjeetirā, cāja nūmoare, cāja manu jāmūare, cāja ca cōarugajata, cāja cōacājato. To biro to ca biijata, Cristore ca tao nūnūjeerā añuro tuacāma. Añuro cāja nijjato ūgu manire jūoupi Umureco Pacu.

16 ¿Nomio, do biro biicāri, “Yu manure yu ametūenecāruru,” mu ū majiti? ¿Mu, cō manu pee cāa do biro biicāri, “Yu nūmore yu ametūenecāruru,” mu ū majiti?

17 Maja ca niiro cōrora mujā ca tii niipe Wiogu cā ca tiicojoricarore birora, ūucā Umureco Pacu cā ca jūori rūmūre mujā ca niiricarore birora, ca bii niiparā mujā nii. Niipetirā Jesucristore ca tao nūnūjeerāre ate yu tii doti.

18 Mee, jeyua quejero yapare wide taaricāpure Umureco Pacu cā ca jūoricu mu ca nijjata, teere boboticāña, ca wide taaya manigūre Umureco Pacu cā ca jūoricu mu ca nijjata cāare, wide taa dotiticāña.

19 Wide taaricā, ca wide taaya manigū niiriique, do biro pee biiti. Ca nii majuropeerije, Umureco Pacu cā ca dotirije ca ūiro biro tii nūnūjeeriique pee nii.

20 Maja ca niiro cōrora, Umureco Pacu mujare cā ca jūori rūmūre, mujā ca niiricarore birora ca niicōa niiparā mujā nii.

21 Pade coteri maju mu ca niiri tabere Umureco Pacure ca jūo ecoricu mu ca nijjata, ūgoeñariique paiticāña. Mee, añuro niicāriquere mu ca cho eacājata, teere bāaro jañuro tii nūnū waagūja.

22 Umureco Pacu cā ca jūori tabere pade coteri maju ca niiricāa, Wiogu yeere ca tiipu añuro niicāgū biimi. Ūucā añuro ca niicāgūra ca jūo ecoricāa, mecāra Cristore pade coteri maju niimi yua.

23 Maja jīcā wāme, ca wapa cātirije mena Umureco Pacure mujā wapa tii jee ecoupa.* Jīcā uno peerena pade coteri maja niiticāña.

24 Yu yaarā, mujā ca niiro cōrora Umureco Pacu mujare cā ca jūori rūmūre mujā ca niiricarore birora niicāña, Umureco Pacu cā ca ūa cojorore.

25 Wāmarā romiri ca manu manirā peera, jīcā wāme uno peera Wiogu cā ca dotirijere yu choti. Biigupha, Wiogu cā ca mairije jūori, yee méé ūimi ūricare birora yu ca ūgoeñari wāmēre mujare yu wede majio cojo.

26 Mani ca cati niiri rāmarire do biro tii majiña maniro ca bii niirije jūori, mujā ca niiro cōrora, “Maja ca niirore birora mujā ca niiro añucā,” yu ū ūgoeñia.

27 Ca nūmo cātigū mu ca nijjata, mu nūmore cōaruga ūgoeñaticāña. Mu ca nūmo manijata, nūmo amaaticāña.

28 Bligupha, mu ca nūmo cātijata, ūñarije tiigū méé mu tii. Ūucā jīcō wāmo, cō ca manu cātijata cāare, ūñarije tiigo méé tiimo. To ca bii pacaro, nūmo cāticoarāpū cāja ca cati niiri rāmarire pañacā cāja ca boorije jūori, “Ñañaro cājare būrique niibocu” ūima ūgu, yu camotarugami.

29 Yu yaarā, atere ūrāgu yu ū: Umurecori yoeti. To biri mecū menare ca nūmo cātirā, ca nūmo manirāre birora ca bii niiparā niima.

* **7:23** Maja Cristo cā ca bii yai bojarije mena maja wapa tii jee ecoupa.

30 Ca otirā, ca otitirāre biro ca niiparā niima. Ca unctiona niirā cāa, ca unctiona niitirāre biro ca bii niiparā niima. Apeye ca wapa tiirā cāa, cāja yee ca niitirijere ca ūarāre biro ca bii niiparā niima.

31 Ati yepa maquēre ca cuo unctiona nii niirā, teere ca cuo unctiona nii niitirāre biro ca biiparā niima. Ati yepa maquē ca bii niirije mani ca ūarijea ca peti nūnua waarije nii.[†]

32 To biri tagoeña pato wācārique maniro māja ca niiro yu boomi. Ca nūmo manigā Wiogā yeere cā ca ūarijejaro cā ca tiipe peere tagoeña niimi.

33 Ca nūmo cātigā pea, ati yepa maquē peere tagoeña, cā nūmore cō ca unctiona niiro cā ca tiipe peere tagoeña, biimi. Cāja ca tii niirugarije,

34 o birora bii dica waticā. Nomio, ca manu manigo, wāmo cāa, Wiogā yee wadore tagoeña, cāja upuri, cāja yeripā cāare ca ūařarije manirā cāja ca niipe peere tagoeña, ca manu cātigā pea, ati yepa maquē peere tagoeña, cō manu cā ca unctiona niiro cō ca tiipe peere tagoeña, biima.

35 Atera mājare ū camotagā méé yu ū, mājara añuro nii, bii pato wācō ecoricaro maniro añuro tagoeñarique mena Wiogare ū nūcū bao māja ca biipere ūgu yu ū.

36 Jīcā cā nūmo ca niipore, “Tiirica wāmere biro cō yu tiiti,” cā ca ū tagoeñajata, mee cō pee cāa maja nūcācoa cō ca biiro, ca nūmo cātipe niicu, cā ca ūijata, cā nūmo cāticājato. Tee menara ūařarije ūgu méé tiimi, cā nūmo cāticājato.

37 Cā ca tagoeña niiri wāmere to birora tagoeña bayicā nii, ūcā cā ca tiirugarijere bii ametüene ūcā ecoti, cā ca tiirugarijere cā pee bii ametüene ūcāri, cā nūmo ca niiboricore, “Ca nūmo cātiticāpā yu niicu,” cā ca ūijata, cā cāa añuro ūgu tiimi.

38 To biri cā nūmo ca niipo mena cā ca nūmo cātijata, añuro ūgu tiimi. Ca nūmo cātigā pea, añuro peti ūgu tiimi.

39 Nomio, ca manu cātirico, cō manu cā ca catiro cā mena ca niipo niimo. Cā ca bii yai weojata docare, noo cō ca boogā mena manu cāti majimo ūcā, bāhari, Cristore ca tao nānājeegā unoře.

40 Yu ca tagoeñajata, “Manu manigo peera unctiona niigo niirucumo,” yu ū. Yu cāa, “Umureco Pacā yu Añuri Yeri yu cāobu,” yu ū.

8

Baarique, weericarāre tii nūcū bāorā jee dicā woorique

1 Weericarāre tii nūcū bāorā baarique tiicojo nūcū bāorique maquēre māja ca jāiřarique peera o biro mājare yu ū, yee mééra díamacā ca niirijere ūipetirāpura mani maji. Majiriquea watoara ca bii ditorije nii. Mairique pe añuro nii nānāwaaricaro tii.

2 Jīcā, “Ca majigā yu nii,” ca ūrāga ūgu uno, ména majirica wāme uno peera majitim.

3 To ca bii pacaro, Umureco Pacāre ca maigā, Umureco Pacā cā ca majigā niimi.

4 Weericarāre tii nūcū bāorā waibācarā díi cāja ca tiicojo dārijere baarique maquēre, jīcā weericā uno peera ati yepapure wapa mani, jīcāra Umureco Pacā nii, cā ca biirijere mani maji,

5 Umureco tutipāre, ati yepa cāare, “Jāguēa niima” ūricarā cāja ca nii pacaro. Teere ūijata, paū ūguēa nii, paū uparā nii biima.

[†] **7:31** Umureco Pacā yee peere ama juocāri, ati yepa maquē peere tii niifā.

6 Mani peera, jīcāra Umareco Pacu, mani Pacu, niipetirije ca tiiricu, nūcā cū yaarā nii, mani ca biigū wado niimi. Nūcā jīcāra Wiogu niimi Jesucristo wado, cū juorira niipetirije nii, manipu cāa nii, mani ca biigū wado.

7 Biirāpua, niipetirāpura ate maquēre majitima. Jīcārā, weericarāre ca nūcā bao jeya waaricarā, "Jēguēare cāja ca tii nūcā bao dūarique niicu," ū tagoeñari, tee baariquere baama. Cāja ca tagoeña niirijepu tagoeña bayitima ūrā, cāja majuropeera, "Ñañarijere mani tiijapa," cāja ca ū tagoeñarique pairo tii.

8 Biirōpua, mani ca baarijera Umareco Pacu yaarā mani ca niiro tiiti. Mani ca baarije juorira, añurā nii, mani ca baatirije juorira ñañarā nii, mani biiticu.

9 To ca bii pacaro bojoca catiya, māja peera añurije ca niiro macā māja ca tii niirijera, ca tagoeña bayitirā menare o biro ñañaro tiirā, māja ca tii buiyetipere biro ūrā.

10 Jīcā ca tagoeña tutuatigu, mu, atere ca majigū niiri, weericarāre cāja ca tii nūcā bao ri tabepu mu ca baa duwiros ūgū, "Weericarāre cāja ca tii nūcā bao dūariquera ca baacāpu yu niicu yu cāa," cū ū tagoeñatibogajati?

11 Mu, teere ca majigū mu ca niirije juorira, mu yee wedegu ca tagoeña tutuatigu, Cristo cū ca bii yai bojaricu yairucumi.

12 Māja yaarā ca tagoeña bayitirā menare o biro ñañaro tiirā, Cristo menarena ñañaro tiicārā māja tii.

13 To biri yu ca baarije juorira, yu yee wedegu ñañaro cū ca tiiro ca tiirije to ca niijata, yu baa nemotirucu, ñañaro cū ca tiiro yu tiire ūgū.

9

Añurije queti wederi maju cū ca tiipe

1 ¿Yū ca tiirugarije ca tiipu uno méé yu niiti? ¿Jesús cū yee quetire cū ca wede doti cojoricu méé yu niiti? ¿Mani Wiogu Jesús're yu ūtajapari? ¿Māja méé māja niiti, yu paderique, Wiogu yee yu ca paderijere ca nii jeeñia waara?

2 Aperā pea Jesús cū yee quetire cū ca wede doti cojoricare biro yure cāja ca ūtimijata cāare, "¡Māja peera, cū peti yu nii!" Mājara, Jesucristo mena māja ca niirijera cū yee quetire cū ca wede doti cojoricara yu ca niirijere bii ūnō.

3 Ate nii, yure ca wede pairāre yu ca yuñrije:

4 ¿Jāara baa, jini, jāa ca tiipe uno to maniti?

5 ¿Aperā, Jesucristo cū yee quetire cū ca wede doti cojoricarā, Wiogu bairā, to biri Cefas* jāa, cāja ca tiirore biro jāa pea, jīcō Cristore ca tuo nūnueegore nūmo cāti, cō mena bapa cāti, jāa waa yuju majititi?

6 ¿To docare jāa wado yu, Bernabé mena, jāa majuropeera ca pade wapa taa baa niiparā jāa niiti?

7 ¿Niipe uwamu, uwamu cū ca niirijere pade niigu, cū ca tii niirijere cū yee menara cū wapa tii niibogajati? ¿Niipe oteri maju ūje ote pacagu, tee dicare cū baatibogajati? ¿Niipe oveja coteri maju cāja ūpēcōa cū ca diperije jinitigura cū cote niibogajati?

8 "Atere cāra ūgū ūmi" ū tagoeñaticāña. Doti cūurique cāa to birora ū.

9 Moisés cū ca doti cūurique o biro ū tagoeñaticāña: "Buey[†] trigo quejerire cū ca ūta code niiro, cū ūjerore jia biatoticāña," ū.[‡] ¿Umareco Pacu bueyes're ū ūtagoeñatibogajati?

10 ¿Añuro petira mani yee maquē peere ūgū méé cū ūtajapari? Mani yee maquē ca niipe maquērena ūgū ūtajapi. To biri paderi maja, ca jee cū ū ūtagoeñatibogajati?

* 9:5 Ape wāmē Pedro. † 9:9 Wecu paigu, ca nūcārije ca padegu. ‡ 9:9 Dt 25.4.

dica jee, tee quejerire weo bate ca tiigü, ca dicare mani jeerucu, ū tagoeña yuerique mena padema.

11 Maja watoare añurije quetire wederā, añuro yeri c̄atiriquere oterāre biro mujare jāa ca tiirique to ca nijjata, ¿maja ca c̄uorijere jāa ca jāiro jāare maja ca tii nemoro to añutibogajati?

12 Aperā cāa, mujare cūja ca tii nemo ecojata, jāa pee doca cāja amet̄enero maja ca tii nemoparā jāa nii.

To ca bii pacaro maja ca tii nemoparā jāa ca nirijere buaro jāa ūti. To biro ūtirāra, Cristo yee añurije quetire jīcā wāme uno peera ca bii camotaatipere biro ūrā, niipetirijepurena jāa nucācā.

13 ¿Umureco Pacu yaa wiire ca pade niirā, § tii wii maquēra baa, joe juti añu muenerica tuture ca ūnunjee pade niirā cāa, tiicojo nucū buorā cūja ca jee earije waibucrā díriena baa, cūja ca tiirijere maja majititi?

14 O biro wāmera dotiupi Wiogu: “Añurije quetire ca wederā tee cāja ca wede nirijere jhorira baa cati niirucuma,” ūti.

15 Yü pea atere to biro ca tiipu niicā pacagu, jīcā wāme uno peera mujare yu jāitiwu. Ņucā atera, teere mujare jāigü méé o biri wāme yu ū owa. Ate to biro yu ca ū bayi nirijere yeera ūcāmi, yure cū ca ūparo j̄uguero yu bii yaicoaragami.

16 Añurije quetire yu ca wedejata, ūne peere ūgu cōro, “O biro ca biigü yu nii,” yu ū majiti. Tea yu ca wedepera niicāro bii, “¡Abé nija yu niiquiricu anurije quetire yu ca wedetijata!”

17 Yü majuropeera tiirügarique mena yu ca tuijata, yu yee ca niipere ca tiicojo ecopura yu nibocu. Dotiriquepure yu ca tuijata, “Tee mā tirucu,” Umureco Pacu yure cū ca ūriquepure ūgu yu tui.

18 ¿To docare dije to niiti, yu ca wapa taarije? Añurije quetire wedegü wapa manirora wede, mujare ca tii nemo ecopu yu ca nirijere ca wapa manirijere biro ūa, yu ca biirije nii.

19 Añuro niicā, jīcā uno peerena ca pade cotegü niiti bij pacagu, niipetirāre pade coteri majare biro yu bii, paü jañuri Cristo yaarā cāja ca ūnro tiirügu.

20 Judíos mena niigü, cājare biro yu bii, judíos Cristore cāja ca ūnro ūnajeero tiirügu. Doti cūriique ca ūiore biro ca tii ūnunjeerā mena niigü cāa, cājare birora yu bii, yu majuropeea doti cūriiquere ca tii ūnunjeetigu nii pacagu, teere ca tii ūnunjeerāre Cristo peere cāja ca ūnro ūnajeero tiirügu.

21 Ņucā doti cūriiquere ca c̄uotirā menara, doti cūriiquere ca c̄uotigüre biro yu bii, Umureco Pacu cū ca dotirijere cāocā, Cristo cū ca dotirijere tii ūnunjeecā bii pacagu, doti cūriique ca c̄uotirā Cristore cāja ca ūnro ūnajeero tiirügu.

22 Ca tagoeña tutuatirā mena niigü cājare biro yu bii, ca tagoeña tutuatirāre Cristore cāja ca ūnro ūnajeero tiirügu. Niipetirā menapurena, niipetirijepurena cājare biro yu bii, yu ca tii niirije mena jīcārā cāja ca amet̄earo yu nibocu ūgu.

23 Ate niipetirijere añurije queti jhorir yu tui, tee añurije ca jee doorijere bua earagü.

24 ¿Umaari maja, niipetirāpura wapa taaragará ūmaa pacarā, jīcā ca ūmaa amet̄ua nucāgu wado cū ca wapa ūneerijere maja majititi? To biro wāmera maja cāa, wapa ūneeragará, Umureco Pacu cū ca boorore biro pee tii niiña.

§ **9:13** Jerusalén macā wii Umureco Pacu yaa wiire ca pade niirā, paia judíos, Umureco Pacure tiicojo nucā buorā, waibucrā cāja ca joe māene dārijere baama. Nm 18.8-24; Lv 6.16.

²⁵ Eperi maja niipetirāpura tee ca tii dotirore birora epe bue niima. Cūja, yoari méé ca yairijerena epe wapa taaręgarā* to biro tiima. Mani pea to birora ca niicōa niipe peere wapa taaręgarā mani tii.

26 To biri yea, cā ca ūmaa yapano eapa tabe ca mani pacaro ca ūmaagure biro ya ūmaati. Nūcā ūneera manirora ca ūneera amagare biro ya tiiti.

27 Tiitigara ya uparirena ñañoar tii, yare ca tuo nñanjeero tii, yá tii, aperáre añurije queti ya ca wedericaro jiro ca nii pacaro ya majuropeera teere ca tii nñaleetigare biro yá tuare liga.

10

Israelitas cāja ca biiquīrique mena wede majorique

¹ Yē yaarā, mani ūcū jāa niuquicarā niipetirāpura bueri bāraa doca nii, niipetirā dia pairi yaare* tūa, cāja ca biiriquere muja ca acoboro yē booti.

²Cău niipetirāpura bueriph, dia pairi yaaph uwo coe ecoupa, Moisés cū ca biirore biro nii earfagără.[†]

³ Niipetiräpära tee wado baarique yeri tutuarique‡ ca niirijere baa,

⁴ ūucā niipetirāpūra tee wadorena yeri tutuarique ca niirije, ūtāga cāja mena ca niirica maquē ocōre jini, tiupa, tiiga ūtāga pea Cristora cāca niirijere.

⁵ To ca bii pacaro, niipetirā jañuriphrena cāja ca tii niirijere īa biijejatiipi Umureco Pacu. To biri cāja upari niiquīrique ca yucu maniri yepapura cūa batecā yai waaupa.

⁶ Ate niipetirije biiupa, ñañarije tirique mani ca tiirugarijere cäjare biro tiiti, mani ca biiipere manire bii majioro.

⁸ Jīcārā cāja mena macārā tiirica wāme cōro méé, cāja ca ñee epericarā cātiricarore biro ca tiitiparā mani nii, tee juori jīcā rūmurena veintitrés mil niirā peti bii yaiupa.*

⁹ Nučā Wiogure, jīcārā cāja mena macārā cāja ca liuqūricarore biro, “Ñañari wāme mani ū ñaaco,” ca iitiparā mani nii. Tee jāori añaare baca jāa ecoupa.†

10 Jicāra cāja mena macāra Umareco Pacre yairoacā cāja ca wede paicotericarore biro iiticāna. Tee jāori, Umareco Pacre puto macā jāari majure jāeco yaiupa.[‡]

¹¹ Ate niipetirije cajare biiupa, ca bii majorijere biro bii juguero. Mani ati cuure ca nñräre ca wede majiopere birora owa tuurique nii eaupa.

¹² To biri “Ca t^ugoeñ^a bayigu y^u nii,” ca i^l t^ugoeñ^aaguá, “Ñañarijere y^u tiibocu,” i^l, bojoca catiri niña.

¹³ Maja, ca bii buiyeerije bojocare ca biitirije unopara ñaÑaro maja tamuo ñaati. Biigupua Ùmureco Pacu pea cä ca iirore biro ca tiigü niiri, maja ca tagoeña bayiro ametueropu majare ca bii buiyeerije maja ca tamuero tiitirucumi. Tiitigura, ca bii buiyeerije majare ca bii earo, maja ca bii ametua bayipe cäare majare tiicojorucumi, maja ca tagoeña bayipere biro tiiga.

* 9:25 Corona, laurel pūu mena tiirica beto, pejarica beto yoaro ca niitiri betore buarugarā.

* **10:1** Mar Rojo (Jūari yaa). † **10:2** Ex 13.21-22; 14.19, 22-29. ‡ **10:3** Maná, israelitas're Umrareco

Pacu că baarieque tiicorique. Ex 16.4, 35. § 10:7 Ex 32.6-8. * 10:8 Nm 25.1-18. † 10:9 Nm 21.5-6. ‡ 10:10 Nm 16.41-49.

Weericarā boje r̄um̄ri, to biri Wioḡre tii nucā b̄o baarique

14 To biri yu yaarā yu ca mairā, weericarāre tii nucā b̄orāquere to cōrora tii yerijāña.

15 Bojoca ca tuo maji waaricarāpure yu ū. Yu ca ūrijere muja majurope ū beje cōoñāña.

16 Cristo manire cā ca bii yai bojariquere tagoeñari, tii nucā b̄orā ūje oco bapare jinirāgarā īguero Ūmureco Pacare, “Añu majuropeecā,” ūri jinirā, ¿Cristo manire cā ca dī bate yai waa bojariquerena tiirā méé mani tiiti? Pan'gare bato baarā, ¿Cristo cā upu mena manire cā ca bii yai bojariquerena tiirā méé mani tiiti?

17 Pan'ga jīcāgara nii, niipetirā mani ca baarica. To biri paū nii pacarā, jīcā upu macārāra mani nii. §

18 Israelitas cāja ca tii niiriquere ūnāaquē: Waibacurā dīi cāja ca joe jati añu mueneri tutu maquē waibacurā dīre baarā, tii tutu maquērena baarā tiima.

19 Ate menare waibacurā dīi, weericarāre tii nucā b̄orā cāja ca joe muenerije pee “Apeye ca tii nucā b̄oya manirije ametuenero ca nii majuropeerije nii,” ūcā “Weericā pee cāa, ca wapa cuti jañuḡ nii biimi,” ūruḡ méé yu ū.

20 Ūmureco Pacare ca majitirā, waibacurā dīi mena joe jati añu muene niirā, wāt̄fare tii nucā b̄orā tiima. “Ūmureco Pacare tii nucā b̄orā méé tiima,” ūruḡ yu ū. Yu pea wāt̄fare cāja ca tii nucā b̄o niiriijere, cājare muja ca baa bapa cuti niiro yu booti.

21 Wioḡa manire cā ca bii yai bojariquere tagoeñā tii nucā b̄o niirā, ūje oco bapare jini, ūcā wāt̄fare tii nucā b̄orā cāja ca jiniri bapari peere jini, muja tii majiti. ūcā Wioḡre tii nucā b̄orā baarique peere baacā pacarā, wāt̄fare cāja ca tii nucā b̄o baarije peere baa, muja tii majiti.

22 ¿To docare Wioḡa cā ca uwa jeoro mani tiirāti? ¿Cā ametuenero ca tutuarā mani niiti?

Cristore ca tuo nūnūjeeḡ cā ca tii niirije

23 Niipetirije yu ca tiipera nii. Birop̄a niipetirijep̄ura añuti. Niipetirije yu ca tiipera nii. Birop̄a niipetirijep̄ura añuro nii nūnū waaricaro tiiti.

24 Jīcā uno peera, muja majurope, añuro muja ca niipe wadore amaticāña. Aperā añuro cāja ca niipe peere amāña.

25 Niipetirije waibacurā dīi cāja ca noniri jawi maquēre muja ca tagoeñā niiriijep̄a ca biirije juori, jāñatirāra baacāña.

26 Ati yepa niipetiro, to biri, tii yepare ca niirije, niipetirijep̄ura Ūmureco Paca yee nii.*

27 Jīcā Cristore ca tuo nūnūjeetigu, “Baarā dooya,” mujare cā ca ūj̄oro muja ca yūñjata, muja ca tagoeñā niiriijep̄a ca biirije juori jāñatirāra, mujare cā ca ecarije niipetirora baacāña.

28 To biri jīcā, “Ate waibacā dīi weericarāre tii nucā b̄orā cāja ca joe muenejārije nii,” mujare cā ca ūj̄ata, to biro ca ūrīcāre tuo nūnūjee, ūcā muja ca tagoeñā niiriijep̄a ca biirije juori baaticāña.†

29 Muja ca tagoeñā niirijerenā ūruḡ méé yu ū. “Apī cā ca tagoeñā niirije peere muja ūñore,” ūruḡ yu ū. ¿Nee ūruḡ yu ca tii niiriijere, aperā cāja ca tagoeñā niiriijep̄ura, “To biro tiimi,” cāja ca ūl̄a bejero yu ūtibogajati?

§ **10:17** “Jīcāra niimi mani ca tii nucā b̄o niiḡ, to biri paū nii pacarā, Cristo yaarā wado mani nii.”

* **10:26** Sal 24.1. † **10:28** Ati yepa niipetiro, to biri tii yepare ca niirije niipetirijep̄ura Ūmureco Paca yee nii.

30 Baariquere, Ùmureco Pacure “Añu majuropeecā,” yu ca ñi baarijere, ¿ñee tiigu Ùmureco Pacure “Añu majuropeecā,” yu ca ñi baarije jorira cāja ca wede paíro yu tiibogajati?

31 To biri baa, jini, ñucā apeye noo māja ca tirijere tiirā niipetirijeparena Ùmureco Pacure tii nucā bñorique mena wado tiiya.

32 Jicā ñno peerena, judíos're, judíos ca niitirāre, ñucā Ùmureco Pacu yaarāre, ñañarije cāja ca tiiro tiiticāña.

33 Yare biro tiiya, niipetirijeparena niipetirāre cāja ca ña ueja niirijere yu ca tiirore birora. Yu majuropeera añuro yu ca biiperena yu amaati, paú yee maquē peere yu ama, cāja ca ametuapere biro ñigu.

11

1 Muja cāa, yu ca biirore biro bii ñanujeeya, yu cāa Cristore yu ca bii ñanujeerore birora.

Nea poo juu buerica tabere tii nirique

2 Mājare yu ueja nii peo, to birora yare tñgoenacā nii, mājare yu ca bue majoriquere, mājare yu ca wedericarore birora tii ñanujeey, māja tii.

3 To biri Cristo, umāare ca jao niigü nii, umāa pea nomiare ca jao niirā nii, ñucā Ùmureco Pacu pea Cristore ca jao niigü nii, cāja ca bii niirijere māja ca majiro yu boo.

4 Niipetirā umāa juu bue, ca biipere wede jægue, ca tiirā cāja dñpugare cāja ca bñatojata, cājare ca jao niigü cāja dñpugare ñucā bñotirā tiima.

5 Ñucā nomia cōrora juu bue, ca biipere wede jægue, tiirā, cāja dñpugare buatotirāra ca tiirā, cāja manu jāmuare ñucā bñotirā tiima. Cāja poare ca pede batecāricarare biro biima.

6 Nomio, cō dñpugare cō ca bñatoticājata, cō poa cāare cō taacājato. Nomiore, poa yoetirijeacā cōo, poa pede batericagapu dñpuga cāti birique ca bororije to ca nijjata, cō peo ditojato.

7 Umāa pea cā dñpugare ca bñatotipu niimi. Mee cāa Ùmureco Pacu bauri- quera nii, ñucā Ùmureco Pacu do biro ca tiiya manigü cā ca niirijere nii bau nii, ca biigü niimi. Nomio pea umāa cā ca niirijere ca nii bau niigo niimo.

8 Umāa nomio macā tabere amiri, cā ca tiiricā méé niimi. Nomio pee umāa macā tabere amiri, cā ca quenorico niimo.

9 Umāa, nomio yee jorí méé jeeño ecoupi. Nomio pee umāa yee jorí jeeño ecoupo.

10 Atere ñima ñigo, ñucā Ùmureco Pacu pñto macārare ñima ñigo, nomio cō dñpuga jotoare jutí quejero ca peopo niimo cōre ca jao niigüre ca bii cōñari quejero.

11 To ca bii pacaro, Cristore tuo ñanujeejata peera, umāa* jicāra bojoricaro nii, nomio cāa jicāra bojoricaro nii, bii majitima.

12 Nomio, umāa upa macā tabe mena cā ca tiiricarore birora, umāa cāa nomiopare bñamami; bii pacarā niipetirā Ùmureco Pacu cā ca tii jeeñorā wado niima.

13 Muja majuropeera ña beje cōññaña, nomio cō dñpugare peo ditotigora, Ùmureco Pacure cō ca juu buerije, ca añurijera to niiti.

14 Bii bojoca cāti nirique majuropeera, umāa cā ca poa ñapō cātijata ca bororije nii,[†] māja ca ñi majiro tii.

15 bii pacaro, ¿nomio peera paíro cō ca poa ûmarije ca añurije nii, māja ca ñi majiro to tiititi? Nomiora jutí quejero unora poa yoerije cōre tiicoujoui.

* **11:11** Umāa, nomio manirora nii, nomio pee cāa umāa manirora nii, bii majitima. † **11:14** Judíos cāja ca bii jao doorique peera poa ñapō cātirique ca bororije niupa.

16 Jicū uno ate maquēre bħaro cā ca īi uwa jeo wederugajata, jāa, Uムreco Pacu yaarā ape wāme jāa ca tii niitirijere ca majipu niimi.

Wiogure tii nucā bħo baariquere tii eperique

17 Ano mħajare yu ca wede majio nunuwa waape peera mħajare yu ujea nii peoti, mħaja ca nea poorucurijera, aňuro nii nunuwa waaricaro anora bħaro jaňuro mħajre ħaġocā.

18 Ca nii jħorri tabere, Cristore ca tħo nunujeerāre birora nea poorā, cāja majuropeera ameri dica watima īriquere yu tħo. “Díamacura biicu,” yu īi.

19 Yee mée yu īi, mħaja watoare īa dica woori maja maniċā biiticuma, Uムreco Pacu yaarā peti ca niirä cāja ca niitirijere ca majiġgarā.

20 To biro mħaja ca bii niirije niima īiro, mħaja ca nea poo baarije, Wiogħu cā ca biiriquere mħaja ca tħogħejha tii nucā bħo baarije mée nii.

21 Baarica tabe ca earo, to cānacārāpura jicū uno peerena yue nemoricaro maniro mħaja baa jiegħec. Jicārā aha menara nii cāja ca biicāro, aperā pea ca cūmurāpħu niicāma.

22 ¿To docare mħaja, baa, jini, mħaja ca tii niipa wiijeri mħaja cħotiti? ¿Nee tiirā Uムreco Pacu yaarāre nucā bħot, ca cħotirāre boboro cāja ca tamħoro tii, mħaja tiiti? ¿Nee mħajare yu īigħi? ¿Ate jħorri mħajare yu ujea nii peogħi? Yuhu īti majuropeecāru.

Wiogħu cā ca baa tħajarique

(Mt 26.22-29; Mc 14.22-25; Lc 22.14-20)

23 Wiogħu yeere yu īnewu, mħaja cārre yu ca bue majoriquere: Wiogħu Jesùs cā ca wedejāa cōa ecorica ħamire pan'ga[‡] ami,

24 Uムreco Pacare “Añu majuropeecā,” īri jiro tiigare pee bato, o biro īupi: “Atiga pan'ga yu upu nii. Mħaja yee jħorri yu ca bii yai bojarije, yu ca biiriquere tħogħejra atere tiyya.”

25 Nucā to biiri wāmera, baa yapanori jiro, jinirica bapare ami, o biro īupi: “Ati bapa wāma wāme yu tiirucu,” cā ca īriquere cā ca īriċarore birora yu ca dī cōa yai waarije nii. Tii bapa maquēre jinirā cōrora yu ca biiriquere tħogħejha tiyya.

26 Atiga pan'gare baa, ati bapa maquēre jini, mħaja ca tiiri taberi cōrora Wiogħu cā ca bii yairiquere mħaja wede, cā ca dooropu mħaja wede yerijāarucu.

27 To biri no ca boogħu, teere nucā bħot, pacagħu pan'gare baa, Wiogħu yaa bapa maquēre jini, ca tiġiha, Wiogħu uppre, cā dī menare ħañarje tiġi tiimi.

28 Teere īrā, cāja cōrora pan'gare baa, jinirica bapa maquēre jini, cāja ca tiġi għoċċu cāja majuropeera ca tħogħejha bejje īnaaparā niima.

29 Wiogħu upari ca biiriquere īa cōoña maji petiti pacagħu, pan're baa, jinirica bapa maquēre jini, ca tiġiha, cā majurope ħañarō cā ca biiperena baa, jini, tii bui cattigħi tiimi.

30 Tee jħorri, paħħ mħaja mena macārā diarique pairā, yeri tutuatiżi niiima. Nucā paħħ bii yaiupa.

31 Mani majuropeera mani ca tħogħejha cōoña majiġata, Wiogħure ħañarō mani tii ecotibocu.

32 Wiogħu ħañarō manire cā ca tiġiata, cāja tħogħejha majiġato īġu, to biro manire tiimi, ati yepa macārā menara ħañarō mani ca tii yaio ecotipere biro īġu.

33 To biri yu yaarā, baarugħarā nea poorā ameri yueya.

[‡] **11:23** Pan wuabere mani ca tiirore biro, judios, to cānacā rumenta cāja ca baarije niiupa. Pascua boje rumenta peera, ca wauaro ca tiġiġi jāa ayatirāra pan quenor biċċa.

³⁴ Jīcārā cāja ca queyajata, cāja yaa wiijerip̄ra cāja baajato, m̄aja ca nea poo barijera ūnāraro ca tii yaio ecoparā m̄aja ca niiro ca tiirije to ca nii eatipere biro ūrā. Apeye peera mujare ūagu waagupu yu wede quenorucu.

12

Añuri Yeri j̄orí mani ca tii majipere cā ca tiicojoriue

¹ Yu yaarā, mani ca tii maji niipere Añuri Yeri manire cā ca tiicojoriue maquēre añuro m̄aja ca majiro yu boo.

² Ména Jesucristore ca tuo nñuajeetirā niirā, weericarā ca wedetirā peere m̄aja ca tii nñcā b̄uo nñnujeerucuriquere m̄aja maji.

³ To biri Úm̄areco Pacu yuu Añuri Yeri j̄orí ca wedegua: “Buecu niimi Jesúś,” iñ majitimi. Ñucā jīcā uno peera Añuri Yeri j̄orí méé ca wedegua: ‘Wiogu niimi Jesúś,’ iñ majitimi, ”m̄ajare yu iñ wede majio.

⁴ Birop̄ua, Jesucristo yaarāre bojorica wāmeri cāja ca tii maji niipe nii, Añuri Yeri pea jīcāra niimi.

⁵ Bojorica wāmeri wado ameri tii nemo niiriue nii, jīcāri mena Jesucristore mani ca tii nñcā b̄uo niipere biro ūgu. Niipetirijep̄arena Wiogu wadora dotimi.

⁶ Bojorica wāmeri wado tii niiriue nii, to ca bii pacaro jīcāra niimi Úm̄areco Pacu, niipetirop̄are niipetirije ca tii niigu.

⁷ To cānacārāp̄arena, Añuri Yeri cū ca niirijere jīcā wāme to ca bii bau niiro tiimi, niipetirāp̄a añuro cāja ca niipere ūgu.

⁸ Jīcārāre Úm̄areco Pacu Añuri Yeri j̄orí, majirique mena cāja ca wedepere tiicojomi. Aperāre, cū Añuri Yeri j̄orira, añuro tuo puorique mena cāja ca wede majipere tiicojomi.

⁹ Aperā, cū Añuri Yeri j̄orira, díamacū tuo nñcā b̄ohoriquere tiicojo ecoma, aperā ūnāñ, cū Añuri Yeri j̄orira, diari majare cāja ca diarique amet̄enepera tiicojo ecoma.

¹⁰ Aperā, ca ūnāñ manirijere tii bau nii maji tutuariquere, aperā ca bipere wede j̄egue majiriquere, aperā yeri t̄ugoeña niiriuep̄are ūnāñ beje majiriquere, * aperā apeye wederiquere, † aperā apeye wederique ca ūnāñ garijere wede majio majiriquere, tiicojo ecoma.

¹¹ Ate niipetirijere jīcāra, jīcā Añuri Yeri menara to cānacārāp̄arena cā ca boori wāmerire biro cūjare tiicojomi.

Jīcā up̄ macārāra mani ca niiriue

¹² Ñucā ape wāme m̄aja ca jāñiarique peera o biro mujare yu iñ: Up̄a jīcā up̄ra nii pacaro, paú taberi nii. Cristore ca tuo nñnujeerā mena cāare to birora bii.

¹³ Jīcā Añuri Yeri j̄orira, mani uwo coe ecowu, jīcā up̄ra nii ear̄agārā, judíos, judíos ca niitirā, ca padē coterā, añuro ca niicārā cāa, jīcā Añuri Yeri yeerena niipetirāp̄ra mani c̄eo eawu.

¹⁴ Up̄a, jīcā tabe menara up̄a niiti, paú taberi mena up̄a nii ea.

¹⁵ Dəpo, amo méé niiri, “Up̄a macā tabe méé yu nii,” to ca ūnjata, tee j̄orira up̄a macā tabe niiticoa biiticu.

¹⁶ Amopero, capega méé niiri, “Up̄a macā tabe méé yu nii,” to ca ūnjata, tee j̄orira up̄a macā tabe niiticoa biiticu.

¹⁷ Up̄a niipetirop̄ra capega to ca niicājata, ¿do biro pee tii t̄orique to niibojapari? Up̄a niipetirop̄ra amopero wado to ca niicājata, ¿do biro pee tii wñi majirique to niibojapari?

* **12:10** 1Ti 4:1; 1Jn 4:1.   † **12:10** Ca tuo ūnāñ manirijere wederique.

18 Umureco Paca, upu macā taberire tee cōrorena tee ca niipa taberira tiupi.

19 Niipetirijepura jīcā tabera to ca niicājata, ḡupu pea noopu to niibojapari?

20 Díamacāra pau taberi nii, bii pacaro jīcā upura nii.

21 Capega, amore: "Mujare yu booti," ūucā dāpuga, dāporire: "Mujare yu booti," ūi majiti.

22 O biro pee bii: Upu macā tabe ca tutuatiri tabe peerena buaro boorique nii.

23 Upu macā tabe ca maioti jañuri tabe peere añuropu īa nānūjee mani juti jāña buato nii. Upu maquē ca bau niitirije peere añuropu mani tii padeocā,

24 bau niiro ca niirije peera to biirije tiirique ca booti pacaro. O birora tiupi Umureco Paca mani upu maquē ca maioti jañuri peere, añuro tii padeorique to nijjato ūigū.

25 Upure dica watiricaro maniro niiri, ape taberire añuro jīcāri cōro to ca īa nānūjee niipere biro ūigū.

26 To biri jīcā tabe upu macā tabe ūañaro to ca tamuoro, niipetirijepura ūañaro tamuocā. ūucā jīcā tabe añuro to ca tii ecojata, ape taberi cāa, tii tabe menara ūjea nii.

27 Mujae, Jesucristore ca tao nānūjeerā cā upure biro mujae nii, mujae ca niiro cōrora tii upu macā taberi ca niiro cōro, bojorica wāmeri wado ca tii niirije ca niirore birora mujae bii.

28 Jesucristo yaarē, Umureco Paca pea ca nii juori tabere, añurije quetire wederi maja, cāja jirore, ca biipere wede jugueri maja, cāja jirore bue majori maja, cāja jirore, ca īa ūaaña manirije ca tii bau nii majirā, cāja jirore, ca diarique cātirāre ca diarique ametuene majirā, aperāre ca tii nemorā, ca juo niirā, apeye wederiquere ca wede majiparāre cājare cūupi.

29 ḡNiipetirāpura añurije quetire wederi maja cāja niiti? ḡNiipetirāpura ca biipere wede jugueri maja cāja niiti? ḡNiipetirāpura bue majori maja cāja niiti? ḡNiipetirāpura ca īa ūaaña manirije tii bau niiriquere cāja tiiti?

30 ḡNiipetirāpura diarique ametuene majiriquere cāja choti? ḡNiipetirāpura ape wāme wederiquere cāja wedeti? To docare ḡNiipetirāpura apeye wedrique ca ūirugarijere cāja wede majio majiti?

31 Mujae pea tii majirique añurije ca niirije peere choruga niiña.[‡]

Mairique

Mecāra añurije tii niirique petire mujare yu wede majorucu.

13

1 Bojoca yeere wedecā, Umureco Paca puto macārā yeere wedecā, tii pacagu yu ca maitijata, come p*ūi*, ūucā come tiirī paa bujuto wācōricarore biro yu bii.

2 Ca biipere wede jugue majiriquere chocā, niipetirije ca majiña manimiri-quere tao puo peticā, niipetirije majirique chocā, ūucā díamacā yu ca tao nacā buorije macānacā buuorire aperopu ca wēe waaropu ca tiro ca tiirije chocā, yu ca bii pacaro, mairique pee yure to ca manicājata, yu mani majuropeecā.

3 Yu ca chorije niipetirore ca boo pacarāre bato peoticā, ūucā yu majuropeera yu uparire cāja ca joe cōaro tiicā pacagu yu ca maitijata, tee menare ūneacāpe yu buati.

4 Mairiquea tūgoeñā bayi, ca bojoca añugu nii, biirique nii. Mairiquea īa tutiti, yu majuropeera ca nii majuropeegare biro tūgoeñati, "O biro ca biigu yu nii," ūiti,

[‡] **12:31** Mujae pea tii majirique añurijepure ca cho earagarā niiña.

5 ñañari wāme bii tuti, jīcāra boocā ca biiya manirije, ño ca biirijeacārena ajia, yoaro ajaia tāgoeñacōa nii, biiricaro tiiti.

6 Mairiquea ñañaro tiicārira ujea nirique méé nii; díamacū maquē peere ujea niiricaro tii.

7 Mairiquea niipetirijeparena tāgoeña bayi, niipetirijeparena tuo nñanjee, niipetirijeparena yue, niipetirijeparena nucā, bii.

8 Mairiquea jīcātī uno peera yai nucācoa, biitirucu. Ca biipere wede jāgue majiriiquea peti nucācoa, apeye wederique peticoa, maji nirique yai nucācoa, biicārucu.

9 Jīcā wāmerira maji, jīcā wāmerira ca biipere wede jāgue, mani bii.

10 To biri ca nii majuropeegū cū ca earora, jīcā wāmeri maji niimirique yai nucācoarucu.

11 Wimagu niigū wimagare biro wede, wimagare biro tāgoeña, wimagare biro tāgoeña beje, yu biiwu. Bucāa maja nucā waaga, wimagu yu ca nirica wāmēre yu yerijācāwu.

12 Mecāra ca niirore biro īatirāra, eñoro añuro ca bauti jañuro ca īarāre biro mani īa, to ca bii pacaro jīcā rāmu bau niiro mani īarucu. Mecāra jīcā wāmeri yu maji, to ca bii pacaro jīcā rāmu yare cū ca īarucuricarore biro cūre yu īarucu.

13 Mecāra ate itia wāme nii: Díamacū tuo nucā bāorique, tāgoeña yue nirique, mairique, nii. Tee itia wāme menare ca nii majuropeeri wāme, mairique nii.

14

Apeye wederique

1 Mairique peere tii nñanjee niiñia. Ñucā Añuri Yeri jaori māja ca tii majipe cū ca tiicojopere ama niiñia, añuro petira ca biipere māja ca wede jāgue majipere.

2 Apeye wederiquere ca wedegūa, bojoca mena wedegū méé tiimi. Úñurecō Pacū menā wedegū tiimi. Jīcā uno peera teere tuo püotima. Añuri Yeri cū ca majioro macā, ca majiñia manirijere wedemi.

3 Ca biipere wede jāgueri maju pea aperā peere añuro cāja ca nii nñanua waaro tii, cāja ca tāgoeña ujea niiro tii, cāja ca tāgoeña bayiro tii, tiigū wedemi.

4 Apeye wederiquere ca wedegūa, cū majuropeera añuro cū ca nii nñanua waapere ūigū tiimi. Ca biipere wede jāgueri maju pea, Jesucristo yaarā añuro cāja ca nii nñanua waaro tiigū tiimi.

5 Yu pea māja niipetirāpura apeye wederiquere māja ca wedero yu boomi. Biigupua, ca biipere ca wede jāguerā māja ca niiriije peere bāaro yu boo. Ca biipere wede jāgueri maju pee apeye wederique ca wedegū ametuhenero niimi, cū, Jesucristo yaarā añuro cāja nii nñanua waajato ūigū, tee ca ūirugarijere cū ca wede majorije ca nii pacaro.

6 Yu yaarā, mecaña mājare ūigū waari, jīcā wāme ca bii īñoriquere wede, majiriquire wede, ca biipere wede jāgue, mājare bue majio, tiiricaro unora apeye wederiquepū mājare yu ca wede ejata, ¿ñee pee mājare to tii nemobogajati?

7 Baja apeye ca catitirije, tōroga, baa pātē bajaricarore cāja ca tii bājorije bojorica wāme to ca bājucōa jāatijata, ¿do biro pee tiicāri, baja wāmēre tuo majirique to niibogajati?

8 Ñucā putirica wāmēre tuo majirica wāme cāja ca puti bājutijata, ¿ñiru pee cū ca ameri ūigū waapere cū queno yue majibogajati?

9 To birora bii muja mena c\u00e1are, apeye wederique weder\u00e1, t\u00e0o puoriquera m\u00e1ja ca wedetijata, \u00e7do biro biic\u00e1ri, m\u00e1 ca \u00f1irijere t\u00e0o puorique to niibogajati? W\u00f1norena weder\u00e1re biro m\u00e1ja \u00f1irucu.

10 Ati yepapure pau wederique nii, niipetirijepurena teere ca weder\u00e1 t\u00e0o majima.

11 J\u00edc\u00e1 yure c\u00e1 ca wederijere y\u00e1 ca t\u00e0o majitijata, c\u00e1 peera apero mac\u00e1pu y\u00e1 niicu. Y\u00e1 pee c\u00e1are c\u00e1 pee c\u00e1a to birora biic\u00e1cum.

12 To biri m\u00e1ja, mee yeri tutuariquep\u00e1 tii maji niiriquere ca boo niir\u00e1 niiri, Jesucristo yaar\u00e1 a\u00fanu c\u00e1ja ca nii n\u00f1nua waaro ca \u00f1irije pee docare ama\u00e1na.

13 O biro ca biirije j\u00f3ori, apeye wederique ca wedeg\u00e1a c\u00e1 ca \u00f1irijere c\u00e1 ca wede majio majipere c\u00e1 tiicojot\u00e1 \u00f1ig\u00e1, Umu\u00f1reco Pacure ca j\u00e1i juu buep\u00e1 niimi.

14 Apeye wederique mena y\u00e1 ca juu buejata, y\u00e1 yerip\u00e1 juu huegu y\u00e1 tii, bii pacagu, y\u00e1 ca t\u00e0o majiborique pea manic\u00e1.

15 To docare, \u00e7do biro y\u00e1 tiigati? Y\u00e1 ca yeri j\u00e1ñarije menap\u00e1 juu bue, \u00f1uc\u00e1 t\u00e0o maji niirique mena c\u00e1are juu bue, y\u00e1 \u00f1irucu. Y\u00e1 ca yeri j\u00e1ñarijep\u00e1 mena baja, \u00f1uc\u00e1 t\u00e0o maji niirique mena c\u00e1are baja, y\u00e1 \u00f1irucu.

16 M\u00e1 ca yeri j\u00e1ñarijep\u00e1 mena Umu\u00f1reco Pacure m\u00e1 ca baja peojata, ca bue majioña manigu pea a\u00fanu majuropeec\u00e1 m\u00e1 ca \u00f1irijere, \u00e7do biro pee biic\u00e1ri, "To biro to bijato," m\u00e1re c\u00e1 \u00f1 nemobogajati?

17 Biig\u00e1pha, m\u00e1 pea d\u00f3amac\u00e1ra "A\u00fan majuropeec\u00e1," \u00f1ig\u00e1 m\u00e1 tii, ca t\u00e0or\u00e1 peera \u00f1ee pee c\u00e1jare biitic\u00e1.

18 Umu\u00f1reco Pacure, "A\u00fan majuropeec\u00e1" y\u00e1 \u00f1i, m\u00e1ja niipetir\u00e1 amet\u00e1enero apeye wederiquere ca wedeg\u00e1 niiri.

19 Bii pacagu, Jesucristore ca t\u00e0o n\u00f1najeer\u00e1re, j\u00e1ca amo c\u00f3ro niiri w\u00e1merira y\u00e1 weder\u00e1ga, c\u00e1ja ca t\u00e0o majipere biro, aper\u00e1 c\u00e1are wede majoricarore biro to bijato \u00f1ig\u00e1, apeye wederique mena peera p\u00e1a amo c\u00f3ro mil niiri w\u00e1meri wederica tabe \u00f1orena.

20 Y\u00e1 yaar\u00e1, m\u00e1ja ca t\u00e0goe\u00f1a niirijere wimar\u00e1re biro biitic\u00e1na. \u00d1a\u00f1arije \u00f1irique pee docare wimar\u00e1re biro ni\u00f1a. T\u00e0goe\u00f1a niirique mena peera b\u00e1c\u00e1r\u00e1 ni\u00f1a.

21 Doti c\u00e1uriquep\u00e1 o biro \u00f1i owareque nii:

"Ca t\u00e0o \u00f1aa\u00f1a manirije ca weder\u00e1 mena, ape yepari mac\u00e1r\u00e1 menap\u00e1, ati pooga mac\u00e1r\u00e1re y\u00e1 wederucu. To biirije y\u00e1 ca \u00f1ic\u00e1 pacaro, y\u00e1re t\u00e0o n\u00f1najeetirucuma, \u00f1imi Upu, \u00f1i."

22 To biri apeye wederiquere wederiquea, Cristore ca t\u00e0o n\u00f1najeetir\u00e1re \u00f1iro bii, Cristore ca t\u00e0o n\u00f1najeer\u00e1 m\u00e9er\u00e1 bii, ca biipere wede jagueriquea, Cristore ca t\u00e0o n\u00f1najeetir\u00e1 m\u00e9er\u00e1 bii, Cristore ca t\u00e0o n\u00f1najeer\u00e1 peere bii c\u00f3oñaro bii.

23 Cristore ca t\u00e0o n\u00f1najeer\u00e1 neari, niipetir\u00e1pura apeye wederiquere wede, m\u00e1ja ca tii niiri tabere j\u00e1c\u00e1r\u00e1 t\u00e0o puoti, t\u00e0o n\u00f1najeeti, ca biir\u00e1 j\u00e1a ear\u00e1, \u00e7"Me\u00f1ara tiima," m\u00e1jare c\u00e1ja \u00f1itigajati?

24 Niipetir\u00e1 ca biipere m\u00e1ja ca wede jague niiri tabere, j\u00e1ca t\u00e0o puoti, t\u00e0o n\u00f1najeeti, ca biig\u00e1 j\u00e1a eag\u00e1, niipetirijete m\u00e1ja ca \u00f1irijere t\u00e0ori, c\u00e1 majuropeera \u00f1a\u00f1agu c\u00e1 ca niirijere \u00f1a beje c\u00f3oñia, t\u00e0goe\u00f1a bojoca cati,

25 c\u00e1 yerip\u00e1 c\u00e1 ca biirique c\u00e1ti niirijere majirucumi. To biri Umu\u00f1reco Pacu c\u00e1 ca \u00f1a cojorore muu bia ea nuu waari, o biro \u00f1i n\u00f1c\u00e1 b\u00e1horucumi: "D\u00f3amac\u00e1ra Umu\u00f1reco Pacu m\u00e1ja mena niimi," \u00f1irucumi.

Juu buerica tabere a\u00fanu tii n\u00f1nua waarie

* **14:21** Is 28.11-12.

²⁶ Yu yaarā, ¿do biro mani iirāti? Nea poo juu buerā maja ca niiro cōrora, jīcā baja, apī bue majio, apī ca bii iñoriquere wede, ūucā apī apeye wederiquere wede, apī tee ca iiragajiere wede majio, ca tii niiparā maja nii. Ate niipetirijere Jesucristo yaarā añuro cūja ca nii nunua waapere iirā ca tiiparā maja nii.

²⁷ Apeye wederiquere wederā, phaarā cōro, paū cāja ca ūrūgajata, itiarā cōrora cāja wedejato, b̄aari jīcā jiro wado. Nuā jīcā teere cū wede mājiojato.

28 Teere wede majori maja uno că ca manijata, nea poorica tabepare că wedeticăjato. Că majuropeera wede, Umareco Pacure wede, că tijato.

²⁹ Nucá to biiri wámera, ca biipere wede j̄gueri majá cāja ca niijata, pharā, itiarā cōrora cāja wedejato. Aperā pea cūja ca ūrijere añuro mena cūja tuo cōoñajato.

30 Apī, to ca duwigure, Uムareco Pacu jīcā wāme căre cū ca wede majiojata, ca wede niigū pea, cū peere cū wede dotijato.

³¹ O biro tiirā ca biipere wede j̄ugueri maja, j̄icā jiro wado wede n̄n̄ua waarā niipetirāp̄ura wederucuma, niipetirā t̄o maji, ujea nii, c̄uja ca biipere biro tiirā.

³² Ca biipere wede jugue majiriquea ca biipere wede jugueri maju cū ca īa nūnjeerije nii.

³³ Umareco Paca, añuro niirique Umareco Paca niimi. No ca boorora tii maa wijio niirique Umareco Paca méé niimi.

Jesucristore ca tuo nunujeera neara bii niirucuricarore birora,
24

³⁴ nomia, Jesucristore ca tao nənjeerā cāja ca nea poori tabepare ca wedetiparā niima. Cējara wede dotiti, doti cūriuke ca līrore birora cō tao nənjeejato.

³⁵ Jicā wāme uno cō ca majirugajata, wiipū cō manure cō jāiñajato. Nea poo juu buerica tabere nomio cō ca wedero añuti.

³⁶ ¿To docare ɻum̄reco Pac̄a wederiquea m̄aja juori, to ame pea n̄ucāpari, m̄aja wado m̄aja niiti, teere ca tuo juoricas?

³⁷ Jică ca bipere wede j̄aqueri maju, nūcă Añuri Yeri cā ca majiogħare biro t̄għoġnejha ca biiġu, “Ate m̄ejjare yu ca owarijere Wiogħu cā ca dotirije ni,” iż-żi majiñha.

38 Cū ca īa majitijata, Wiogū cāa cūre īa majitirucumi.

³⁹ To biri yà yaarà, ca biipere wede jàgue maji niirique peere boo tàgoefàna. Apeye wederiquere càjà ca wedero camotaatàcànà.

40 Biirāpha, niipetirijepurena, añuro mena, ca nirore biro tii nənəa waaraña.

15

Cristo cū ca cati tuarique

¹ Yü yaarā, mečāra aňurije queti majaare yü ca wederiquere maja ca tuo nənajeeriique, tee jħoři maja ca tħogeoňa bayi niirijere, maja ca tħogoeñaro yü tii majoruga.

² Ate aňurije queti jáorira mája ametáarucu, májare yá ca wederiquere mája ca tii nánajee niijata, to biro to ca biitijata, yee petira mája tuo nánajeečabojacupa.

³ Ca nii j̄uori tabere, ȳa majurope ȳa ca t̄aoriquerena m̄ajare ȳa wede majioua, Cristo mani ca ñañarije j̄uori, Umureco Paca wederique ca ñirore birora c̄a ca bii vairiquere.

⁴Umareco Paca wederique ca ñirore birora, yaa cõa eco, itia rãmu jiro cati tua, cã ca biiriquere.

5 Pedrore baua ea, jiro p̄a amo peti, d̄opore p̄aaga penituarō ca niirāre baua ea, c̄a ca biiriquere.

6 Jiro quinientos amet̄enero ca niirā Cristore ca t̄o n̄n̄jeerāre baua eaipi. C̄ere ca ūaricarā p̄au jañurip̄ra catima, j̄icārā c̄aja ca bii yaicoa pacaro.

7 Jiro Santiagore* baua ea, jiro jañuroacā c̄a buerā ca niiricarā niipetirāp̄ure baua ea,

8 ca t̄ujari tabe c̄aja niipetirā jirore, j̄icā wimagu b̄ucua yapanotiḡara ca bañaric̄ure biro ca biiḡure yu c̄āare baua eawi.

9 Ȳa Cristo c̄a yee quetire c̄a ca wede doti cojoricarā d̄aroacā ca niiḡa yu nii. Petoacā unora, "Cristo yee quetire wederi maju niimi," ūric̄a uno méé yu nii. Um̄ureco Pacu yaarāre ūñaro yu tiirāga n̄n̄jeewu.

10 Biiḡup̄ua, Um̄ureco Pacu c̄a ca añurije jaori, yu ca biirijere yu bii. Yure c̄a ca ūa mairiquea, watoa méé biiupa. C̄aja niipetirā amet̄enero yu padewu. Biiḡup̄ua yu méé yu tiuwu, Um̄ureco Pacu pee c̄a ca añurije mena yure tii nemowi.

11 Yu, yu ca ūijata c̄āare, c̄aja, c̄aja ca ūijata c̄āare, atera nii jāa ca buerije, ūucā atera nii m̄aja ca t̄o n̄n̄jerique.

Ca bii yairicarā c̄aja ca cati tuarije

12 "Cristo bii yaicoa pacagu, cati tuaupi," ūi wedericarā nii pacarā, ¿ñee tiirā j̄icārā m̄aja mena macārā "Ca bii yairicarā cati tuatima," c̄aja ūiti?

13 Ca bii yairicarā c̄aja ca cati tuarije to ca manicājata, to docare Cristo cāa cati tuatijacupi.

14 Cristo c̄a ca cati tuatijata, añurije queti jāa ca wederije wapa mani, teere diámacā m̄aja ca t̄o ūucā buorije cāa wapa mani, biicu.

15 Ate to birora to ca biijata, Um̄ureco Pacu yaarā ūi dito yujuri maju jāa niibocu, ca biitiriquerena, "Um̄ureco Pacu Cristore c̄a ca cati tuaro tiiupi," jāa ca ūi wedejata, yee mééra ca bii yairicarā c̄aja ca cati tuatijata.

16 Ca bii yairicarā c̄aja ca cati tuatijata, to docare Cristo cāa cati tuatijacupi.

17 Cristo c̄a ca cati tuatijata, diámacā m̄aja ca t̄o ūucā buorije cāa wapa mani; ména, ūñarije m̄aja ca tii niirucuriquera m̄aja tiicā ūicu.

18 To biro to ca biijata, Cristore ca t̄o n̄n̄jeerā ca bii yairicarā cāa, to biro bii yaicā yerijāa waarāra biicājacupa.

19 Cristo jaori, mani ca yue niiriye mani ca cati niiri r̄am̄ari wadore, ca añurije to ca ūijata, niipetirā amet̄enero añurije ca b̄ua eatiparā peti mani niibocu.

20 Diámacāra Cristoa, ca bii yaicoaric̄up̄ura cati tuaupi, ca bii yairicarāre cati tua j̄gueegu.

21 Bii yairique j̄icā jaorira ca bii earicarore birora, ca bii yairicarā c̄aja ca cati tuape cāa, j̄icā jaorira nii eaupa.

22 To biri Adán jaori niipetirā c̄aja ca bii yairucurore birora, ūucā Cristo jaori niipetirā catirucuma.

23 Buari, to cānacārāp̄ura ca niirore biro: Mee Cristo cati tua j̄gueupi; jiro Cristo c̄a ca dooro c̄a yaarā ca niirā cati tuarucuma.

24 Cristo, Um̄ureco Pacure ca junarā niipetirāre cōa peoti, c̄a Pacu Um̄ureco Pacure c̄a ca doti niirijere tuene, c̄a ca tiiro jiro docare tee peti ūucā waarucu.

25 Niipetirā c̄a waparā c̄aja ca doca cūmurop̄u Cristo c̄a ca doti niipera niirucu.

26 C̄a waparāre c̄a ca bii amet̄ene ūucāro, bojoca c̄aja ca bii yairijke manirucu.

* 15:7 Jacobo.

²⁷ Umareco Pacu, niipetirije cāre ca yuu nānjeero tiiupi. Biropua, “Niipetirijepura cāre yuu nānjeepa” ūiro, Umareco Pacu, niipetirije Cristore ca yuu nānjeero ca tiiricu menarena ūiro méé ū.

²⁸ Niipetirije Cristo wadore ca yuu nānjeee ea petiro, cū majuropeera,[†] niipetirije cāre ca yuu nānjeero ca tiiricu Umareco Pacare yuu nānjeee earcumu, Umareco Pacu niipetirijere niipetiropu cū ca doti niipere biro ūigū.

²⁹ Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije to ca mani pacaro, ¿Ñee peere ūirā, ca bii yairicarā juori, cāja uwo coeti? ¿Ñee ūirā ca bii yairicarā juori cāja uwo coeti?

³⁰ ¿Ñee ūirā jāa pea to cānacā ūira ca uwiorije watoa jāa niiti?

³¹ Yū yaarā, to cānacā ūmura ca bii yaipura yū niicā, diámacūra mani Wiogu Cristo Jesú juori māja ca bii niirije juori, “O biro ca biigū yū nii,” yū ca ū bayi niirore biora.

³² ¿Ñee yū baa boojapari Éfesopure bojoca bii niirique juorira bojoca ca uwiorā[‡] mena yū ca ameri quēejata? Diámacūra ca bii yairicarā cāja ca cati tuatijata, “Baa, jini, mani tiico. Boerora mani bii yaicoarucu,” ca ūirā, yee mééra ūibocuma.[§]

³³ Íl dito ecoticāña. Ñañarāre bapa cātijata, añuro bojoca cāti niiriquere tii yao nācōcāma.

³⁴ Añuro niirique cāti niirique peere tii niiñā, ñañarijere to cōrora tii yerijāña, ména māja mena macārā ūicārā Umareco Pacare ca majitirā niicāma. Cāja bobojato ūigū mājare yū ū atera.

Ca cati tuarica upu

³⁵ Jicā o biro ū jāñabocumi: Ca bii yairicarā, ¿do biro bii, cāja cati tuarāti? ¿Do bīri upu mena cāja cati tuarāti?

³⁶ ¡Do biirije peti jāñña mecārique to niicāti! Ote ape, oterique ca quejeri to ca boa weotijata, wiiti.

³⁷ Oterā, jiro ca wii māa waapagu peere otetima. Ca apegas, trigo apegas, apeye ote dica ape uno peere otēma.

³⁸ Umareco Pacu pee cū ca boori upare biro ca niiro tiimi. Ote ape wāme cōrorena tee ca niiriquera ca buçāro tiimi.

³⁹ Niipetirije upuripura jicā upare biirijera niiti. Bojoca upuri, waibacurā upuri, minia upuri, wai upuri nii, bii.

⁴⁰ Teere birora umareco macā upuri, ati yepa macā upuri nii, bii. Umareco tutipu macārā upuri baurique ūarie añurije cāa jicā wāme nii, ati yepa macārā upuri cāa ape wāme nii, bii.

⁴¹ Umareco macā muipū cū ca boerije jicā wāme nii, ñami macā cū ca boerije cāa ape wāme nii, ñocōa cāa bojorica wāme boema. Ñucā ñocōa cāa jicā peere birora boetima.

⁴² To biirijera bii, ca bii yairicarā cāja ca cati tuape cāa. Yaa cōariquea ca boarije nii. Ca cati tuarije pea ca boarije méé nii.

⁴³ Yaa cōariquea, ca bii baterije nii, ca cati tuarije pea añurije nii. Yaa cōariquea ca tutuatiyaje nii, ca cati tuarije pea, ca tutuarije nii.

⁴⁴ Ca bau niiri upare yaa cōa, yeri cati niirica upu pee cati tua, bii. Ca bau niiri upu nii, yeri cati nírica upu nii, bii.

⁴⁵ O biro ū Umareco Pacu wederique: “Bojocu ca nii juoricu Adán ca catigu nii eaupi.”* Ca tujagu Adán pea[†] yeri catirique ca tiicojogu nii eaupi.

* 15:28 Hijo de Dios. † 15:32 Fieras. § 15:32 Is 22.13. * 15:45 Gn 2.7. † 15:45 Jesucristo.

46 Yeri cati niirique méé doo jəoupa. Ca bii yaipe pee doo jəoupa. Yeri cati niirique pea jiropə nii eaupa.

47 Bojocə ca nii jəoricə jita mena tiiricə niiupi. Jiro macə bojocə pea umareco tutipə macə niiupi.

48 Ati yepa maquə upəri, jita mena cə ca quenorique birora nii. Umareco tutipə maquə pea, umareco tutipə macə upərire birora nii.

49 Jita mena quenorique bauriquere biro mani ca baurore birora, umareco tutipə macə baurique cāare cāre biirə mani baurucu.

50 O biro iigə yə ū, yə yaarə: Ca bii yaipa upəra, Umareco Pacə cə ca doti niiri tabepəre ea waa majiti. Mani upəri yoaro ca cati niitrijea, to birora caticə niiriquere cāo ea majiti.

51 Añuro tuoya, ca majiña maniriquere məjare yə ca wedepere. Niipetirapəra mani bii yaitirucu. Buari, niipetirapəra mani upəri wajoacoarucu,

52 jīcā nimaro capega bibita ū pāaricarore biro, putirica wā puti tājarica tabera. Putirica wā bujārucu, ca bii yairicarə pea pāati cāja ca bii yaitipa upə mena cati tuarucuma. Mani pea, mani upəri wajoacoarucu.

53 Mani upəri ca boa yaicoarijera, to birora ca caticə niipa upəri pee juti weti waaruu. Ca bii yairi upəririra, ca bii yaitipa upəri pee juti weti wetirucu.

54 Mani upəri ca boa yaicoarijera, to birora caticə niipa upəri pee juti weti ea, ca bii yairi upəririra, ca bii yaitipa upəri pee juti weti ea ca biō, o biro ū owarique ca ūirore biro bii earucu.

Cristo cə ca bii ametəa nācārije jāori, bii yairique tii yaio eco.[‡]

55 Bii yairique, ¿noopə to niiti mə ca bii ametəa nācārucurique? Bii yairique ¿noopə to niiti, puniro tāgoeñaricaro mə ca tii tutua niirucurique?[§]

56 Bii yairicaro manire ca ūirijea Umareco Pacə cə ca boorore biro mani ca ūitirije jāori bii. Doti cūurique ca ūirore biro tii nānājeetima ūirə, nāñarije ca ūirə mani nii.

57 To ca bii pacaro, añu majuropeecə Umareco Pacə mani Wiogə Jesucristo jāori bii ametəa nācāriquere manire cə ca tiicorijere.

58 ū yaarə, ate jāori tāgoeñ*a* bayi, yerijāricaro maniro to birora buaro jañuri Wiogə yeere padə nānā waarau, Wiogə mena jīcāri məja ca padə niirijere watoa maquə méé ca niirijere ū majiri.

16

Umareco Pacə yaarəre tii nemorə neorique

1 Jesucristore ca tāo nānājeerāre tii nemorə neorique maquē,^{*} Galacia yepa macāra Jesucristore ca tāo nānājeerāre ū ca wede majoricarore birora tii nānājeeyā.

2 Yerijārica rāmāri cōrora məja ca niiro cōro məja ca wapa taaarijere ū cōofā, jee dica woo queno cū, ca tiiparə məja nii, ū ca waari tabepəre məja ca neo mani waatipəre biro ūirə.

3 ū eageə, queti owa tiicāri, məja ca neoriquere, məja ca bejericaā mena Jerusalén'pə cājare ū tiicojo cojorucu, teere cāja jee waajato ūigə.

4 ū cāa, ū ca waape to ca niijata, jīcāri cōro jāa waaruu.

Pablo cə ca waape

5 Waa nānā waaguu, Macedonia yepare ū ametəa waaruu. Macedoniare ametəa waaguu, Corintopəre ū ea waaruu.

[‡] 15:54 Is 25.8.

[§] 15:55 Os 13.14.

* 16:1 Cristo yaarəre tii nemorə wapa tiirica ūir*a* neorique

maquə.

6 Yu ca bijata, muja mena yoa jañuro yu niicābocu; ñucā ape tabera pue buçare toora yu ametunebocu, noo yu ca waari tabe yu ca waape maquere yare muja ca tii nemopere biro ñigu.

7 Mecāra mujare īa ametuarique wado yu biirugati, biitigu Wiogu cū ca boojata, jīcā cuu muja mena yu niiruga.

8 Biigupu, Pentecostés boje rumu ca europu, Éfeso macārā yu niicārucu.

9 Wiogu yee paderiquere yu ca padepē añuro yare bii ea, pau yare ca īa tutirā cāja ca nii pacaro.

10 Timoteo cū ca earo, muja mena añuro cū ca niiro cāre tiiya, cāa yare birora Wiogu yeere ca padegu niimi.

11 To biri muja mena macārā jīcā uno peera cāre cāja junaticājato. Añuro cū ca waa nunuwa waapere biro ñirā, cāre tii nemoña, yare cū ca ñagu ea doo majipere biro ñirā. Aperā Jesucristore ca tuo nunujeerā mena cāre yuegu yu ti.

12 Mani yee wedegu Apolos're, mani yee wederā mena waari, "Cājare ñaguja," yu ñimiwu. Mecāra waarrugati majuropeecāmi. Biigupu cū ca waarrugari tabe ca earo waarucumi.

Añu doti yapanorique

13 Bojoca catiri niiña. Díamacā tuo nucā buoriquere to birora biicōa niiña. Buaro tugoeñā bayi, ca tutuarā nii, biiya.

14 Muja ca tii niirijere mairique mena wado tiiya.

15 Yu yaarā, muja maji, Acaya macārā Estéfanas yaarā añurije quetire ca tuo nunujee juoricārā Umuareco Pacu yaarāre ca tii nemo niirā cāja ca niirijere.

16 To biri cājare biro ca biirā, niipetirā ca tii nemorā, jāare birora pade bayi, ca tiirāre muja ca yu nunujeero yu boo.

17 Estéfanas, Fortunato, Acaico yu puto cāja ca earo, yu ujea nii. Cāja, muja ca maniri tabere yare nii nemowa.

18 Yu ca yeri tugoeñā bayiro yare tiiwa. Muja cāare to birora tiima. Cājare biro ca biirāre añuro ca tiipe nii.

19 Asia yepa macārā, Jesucristore ca tuo nunujeerā mujare añu doti cojoma. Aquila, Priscila,[†] to biri cāja yaa wii ca nea poorucurā cāa, Wiogu Jesús wāme mēna buaro mujare añu doti cojoma.

20 Jesucristore ca tuo nunujeerā, mani yaarā niipetirā, mujare añu doti cojoma. Muja ca niiro cōrora añuro ameri mairique mena ameri añu doti ya.

21 Yu Pablo majuropeera, ate añu doti cojoriquere yu amo mena yu owa.

22 Jīcā uno Wiogure cū ca maitijata, ñañaro ca tii ecopu cū nijjato. Wiogu dooya.[‡]

23 Wiogu Jesús yee añurije muja mena to nijjato.

24 Muja niipetirāre, Cristo Jesús mena buaro mujare yu mai.

To biro to bijjato.

Pablo

[†] **16:19** Griego wederique mena peera Prisca. [‡] **16:22** Maran ata: "Wiogu doomi." Ti wamerena ñucā arameo wederique mena peera Marana ta: "Wiogu dooya," ñiupa.

2 CORINTIOS

Ate queti, tuo ujea niirica wāmepu, Pablo, cā yee maquēre díamacā cā ca ūrrique nii. Ména Corinto macārā pea Pablo buaro cā ca tāgoenarique pairo cāre tii nūnua waaupa. Jīcārā Corinto macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, Pablo, Jesús yee quetire wede doti cojoricā cā ca niirijere, "Yee ūmi," ū jōo waupa.

To biro cāja ca ūrrique tuti jañuri cājare cā ca wede majorique nii. To biro cājare ūicā, ūucā mūjare yā mai jañu, cā ca ūrrike mena, tāgoenā ujea niircaro tii ate queti.

To biro cāre cāja ca ū coterique to ca nii pacaro, "Añurucu" ū tāgoenā queno, ūucā Corintios cāa to biro cā ca ūrricarā nii pacarā cāre cāja ca mairiquere wede nūnua waa. Cā ca owa juorucurore birora tiigā (1.1-11), Corinto macārā Jesūs're ca tuo nūnūjeerā mena cā ca biiriquere wede yapano, ūucā cā yee maquēre ca wede pairicarāre, "O biirije ca biiro macā to biri wāmepu cājare ū owa cojoupi," ū wede majio.

To biro ūñaro cāre to ca bii cote pacaro, aperā yee maquēre cā ca tāgoenā yerijātiriquere wede. ūucā "Cristore ca tuo nūnūjeerāre, Judea macārā Cristore ca tuo nūnūjeerā cāja ca boorijere cājare tii nemoña," cā ca ūrrique wede (caps. 8-9).

Jīcārā Pablore, "Watoara Jesucristo yee quetire wederi majā yā nii" ū dito yujumi, cāre ca ū wede pairicarāre, cā ca biirijere díamacā wede majio, ūucā cāja majuropeera "Cristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā jāa nii," ū ditocāri, cāja ca ūrrike peere Corinto macārā cāja ca tuo nūnūjeero cāja ca ūrriquere wede majio yapano cojomí (10.1-13.10).

Puati Corinto macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yā Pablo, Umucreco Pacā cā ca booro mena, Cristo Jesús yee quetire wederi majā, Umucreco Pacā yaarā, Corinto macā macārāre, ūucā Acaya yepa niipetiro ca nii cojorā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā niipetirāre, Timoteo mani yee wedegā mena,* mūjare jāa añu doti cojo.

² Umucreco Pacā mani Pacā, Wiogā Jesucristo, cā yee añurijere, añuro jīcāri cōro niiriquere, mūjare cāja tiicojojato.

Pablo ūñaro cā ca tamuorique

³ Umucreco Pacā mani Wiogā Jesucristo Pacā, mani Pacā ca ū maigā, to birora mani ca tāgoenā tutuacōa niiro ca tiigā Umucreco Pacare mani baja peoco.

⁴ Cāra niipetirije ūñaro mani ca tamuoro mani ca tāgoenā bayiro manire tiimi, mani cāa, ūñaro ca tamuorāre Umucreco Pacā mani ca tāgoenā bayiro manire cā ca tiiricarore birora cāja ca tāgoenā bayiro cājare mani ca tiipere biro ūigā.

⁵ Cristo ūñaro cā ca biiricarore biro ūñaro mani ca bii nūnūjeerore birora, ūucā to birora cā juorira tāgoenā bayirique cāare mani cōo.

⁶ Ūñaro jāa ca tamuojata, tāgoenā bayi, majā ca bii ametēa ūucāpere ūrā jāa bii. ūucā Umucreco Pacā jāa ca tāgoenā bayiro cā ca tiijata, majā cāa, jāa ca biirore biro ūñaro tamuorā tāgoenā bayi, ūucā, majā ca biipere ūrō bii.

* ^{1:1} Timoteo manire birora Jesucristore ca tuo nūnūjeegā.

⁷ To biri muja yee maquere jää ca tugoeña yue niirijea, díamacura nii. “Jääre biro ñañaro cujä ca tamorore birora, ñuca to birora Umureco Pacu jää ca tugoeña bayiro, cu ca tiirije cääre cuoma,” mujare jää ñi maji.

⁸ Yu yaara, Asiapure ñañaro peti jää ca biiriquire muja ca majiro jää boo. Buuro peti ñañaro, do biro pee bii tugoeña bayiya maniro jääre biiwu. “Catirara mani tua waarucu,” iiriquire maniropu jääre biicawu.

⁹ Cujä ca jää cõacáparáre biropu jää tugoeñawu. Ate pea, jää majuropeera “Ca tugoeña bayira jää nii,” jää ca ñi tugoeña niirijere, “Biiti, Umureco Pacu ca bii yairicaráre cujä ca cati tuaro ca tiigu peere ca tuo nunjeepará mani nii,” cujä ñi tugoeña majijato iiro jääre biiwu.

¹⁰ Umureco Pacu jääre ametuenerucumi, uwioruje ñañaro bii yairiquere, “To birora jääre ametueneca nunua waarucumi,

¹¹ jääre muja ca juu bue nemojata,” jää ñi tugoeña yue. Pau jääre cujä ca juu bue bojajata, Umureco Pacu yeere añurije jää ca ñeerie juori, ñuca pau “Añu majuropeeca,” cure iirucuma.

¿Ñee tiigu Corintopure cu waatijapari?

¹² Jää peera jää ca ujea niirije, jää ca tugoeña niirijepu, ati yepare niira, añuro petira muja mena niira, Umureco Pacu, añurije díamacu iiriquire cu ca ticojorije juori, “Añuro mani bii niupu,” jää ca ñi tugoeña majiro jääre ca tiirije juori, jää ca ujea niirije nii. Jää ca biiriquire cutu niirijea, bojoca majirique juori menara ca biirije méé nii, Umureco Pacu añuro cu ca tii bojarije mena pee jää ca bii niirije nii.

¹³ Bue majiti, tuo puoti, muja ca biipe uopura jää owa cojoti. Teere añuro muja ca tuo puo peticoapere yu yue,

¹⁴ mee jícá wámeri jää ca biirijere muja ca tuo puocoarore birora, mani Wiogu Jesús cu ca tua doori rumure, “Cujä juori to biro ca biira jää nii,” muja ca iirore birora, jää pee cáa, muja yee juori to birora jää ñi tugoeñaarucu.

¹⁵ Atere, “To birora biirucu,” iiro, muja peere yu ña juogu waaruga tugoeñamiw, to biro biigu, puati mujare yu ca ñapere biro iigu.

¹⁶ O biro jíjí, Macedoniapu waagu mujare ña ametuaa waa, ñuca Macedonia ca niiruca tua doogu cáa mujare ña, yu ca bipere biro iigu. To biro yu ca biiro, Judeapu yu ca waaro, yure muja tii nemo cojoberjacupa.

¹⁷ Atere, “To biro yu biirucu,” iigu, ¿añuro tugoeñatiigura yu iicábujapari? “To biro yu biirucu,” cu ca iirijere jícá wámera tugoeñatiigura, “Yu waarucu,” iicá pacagu ñuca, “Yu waaticu,” iimi, ¿muja ñi tugoeña?

¹⁸ Umureco Pacu cu ca iirore biro ca tiigu cu ca niirore birora, añurije queti majare jää ca wederique, “O biro nii,” iicá pacagu, “To biro méé nii,” iiriquire méé nii.

¹⁹ Umureco Pacu Macá Jesucristo, Silvano, Timoteo, to biri yu, mujare jää ca wedericu ca wajoagu méé niimi. “Ugjá,” iigu pacagu, “Biiti,” ca iigu méé niiupi. Cristora to cánacá tiira, “Ugjá” wado niicá.[†]

²⁰ To biri, Umureco Pacu “To biro yu tiirucu,” cu ca iiriquire, niipetirije Cristorena bii eaupa. Ate juori, Umureco Pacure baja peo nacu buorá, “To birora to bijjato,” mani ñi, Cristo juori.

²¹ Umureco Pacu jääre, mujare, Cristo yaara mani ca nii tutuacá niiro manire tiimi. Cára manire beje,

²² cu yaara mani ca niiro tiiri, Añuri Yerire mani yeripu cúupi, “To biro yu tiirucu,” cu ca iiriquire mani ca buapere tiicojo juguegu.

[†] 1:19 Jesucristo yee añurije quetiire jää ca wederijere jää wajoati.

23 Umareco Pacu cāare yu ca biirijere cā ca majiro tiiri, ca tāgoeñā bayigu niiri, “Ñañaro cājare ūigure biro yu ūibocu” ūima ūigū, Corintopare yu waati mēna.

24 Biirāpua jāa, díamacā māja ca tuo nācā bāo niirijere dotirā mēé jāa ūi. Jāa ca boorijea añuro ūjea niirique mena cāja niijato ūirā pee doca, mājare jāa ca tii nemorāgarije nii. Mee, díamacā tuo nācā bāorique jāorira, māja tāgoeñā bayi nii.

2

1 Ate jāori, “Cāja ca tāgoeñarique paipo yu tiibocu,” ūima ūigū, ca waatipe niicu,” yu ūicāwū.

2 Māja, yu ca tāgoeñā ūjea niiro ca tiirāre, māja ca tāgoeñarique paipo yu ca tiijata, ñnoa pee yu ca tāgoeñā ūjea niiro cāja ūibogajatī?

3 To biri, yu ca tiiricarore birora mājare yu owa cojowu, māja pāto yu ca earo, yu ca ūjea niiro ca ūiboricarā yu ca tāgoeñarique paipo yu ūre tiirema ūigū, “Yu ca ūjea niirije māja niipetirā māja ca ūjea niirijera nii,” ūi tāgoeñari.

4 Bāaro tāgoeñā paí yeri bate, otirique mena yu ūawau. Biigapua māja ca tāgoeñarique paipo ūirāpua mēé mājare yu owa cojowu. Bāaro mājare yu ca mairije peere cāja majijato ūigū, to biro yu ūiwu.

Ñañaro cāre ca ūi ajenericare Pablo cā ca acoborique

5 Jīcā, yu ca tāgoeñarique paipo cā ca tiijata, “Yu jīcārena ūima ūi tii-japi,” ūi nemo jañuri yu cā ūitijata, māja pee docare niipetirāpūrena māja ca tāgoeñarique paipo ūitjapi.

6 Mee, māja paú jañuropura cāre māja ca tuti bojoca catiorique menara añucā.

7 Mecāra, ñañaro cāre māja ca tiiriquere acobo, cā ca tāgoeñā bayiro cāre tii nemo, ūiyya, bāaro jañuro cā ca tāgoeñarique paí yeri batetipere biro ūirā.

8 To biri, “Cāre māja ca mairijere cāre ūnoña ūucā,” mājare yu ūi.

9 Mee, aterena ūima ūigū, mājare yu owa cojowu, “Yu ca tii dotirije niipetirore ca tii nānajeerārā cāja niimiti,” ūi majirāgu.

10 Ñañaro ca ūigare, ñañaro cā ca tiiriquere māja ca acobogare, yu cā to biro cā ca tiiriquere yu acoborucu. Jīcā wāmē acoborique to ca niijata, mājare ūima ūigū, Cristo cā ca ūa cojorore mee teere yu acobocāwu,

11 Satanás manire cā ca tii camota niitipere biro ūigū. Mee añuro mani maji, Satanás ñañaro mani ca tiiro cā ca tii buiyee majirijere.

Troas'pare Pablo cā ca nii majitirique

12 Troas macāpūre Cristo yee añurije quetire wederāgu yu ca earo, Wiogu yeere yu ca padepē añuro peti bii eamiwu.

13 To biro to ca bii pacaro, yu yee wedegu Titore yu ca bāa eatirije niima ūiro, yu yeri yu ca tāgoeñā niirijepa añuro nii majitiwu. To biro biima ūigū cājare waarique uwí, Macedonia pee yu doocā doowu.

Cristo jāori ca bii ametua nācārā

14 Añu majuropeecā Umareco Pacu Cristo jāori, to cānacā tiira ca bii ametua nācārā mani ca niiro cā ca tiirije, ūucā mani jāori niipetiri taberipu ca jāti añurije ca juju baterore birora, añurije quetire cāja ca majiro bii nānua waa.

15 Mania, Umareco Pacure ca jāti añurije Cristo cā ca joe jāti añu māenerijere biro mani nii, ca bii yaiparā, ūucā ca ametuaparā watoare.

16 Ñañaro ca bii yaiparāra, ate ca j̄uti añurije ca juju baterijea, ca jujurije ca punirijere biro nii. Ca amet̄aparā peera caticōa niiriquere ca tiicorijere nii. ¿Ñiru peti cā niiti, atere ca tiip̄a peti ca niiḡa?*

17 Aperā pāa cāja ca tii nucū yujurore biro, Ùmureco Pac̄a yee quetire jāa noni wapa taa nucū yujuti. To biro tiitirāra, Ùmureco Pac̄a cā ca tiicorjicārā jāa ca niirore birora, cā ca īa cojorore díamacū jāa wede, Cristo mena ca niirā niiri.

3

Wāma wāme maquēre paderi majā

1 ¿Atere o biro īirā, jāa yee maquērena añuro īi j̄uo waarañ jāa īiti ñucā? Úñcārā cāja ca tiirucurore biro, "Añu majuropeecāma," īi wede majio owa cojorica pūurore mājare tiicojo, ñucā māja pee cāare tii pūurore jāi, ca tiiparā jāa niiti?

2 Mee mājara jāa yerip̄a owariquere biro ca niirijere jāa ca wedericāra niiri, queti owa cojorica pūurore niipetirā bue, maji, cāja ca tiirore birora niipetirā maji, bue, cāja ca tiirā māja nii.*

3 Añurije quetire jāa ca wederique j̄uori, īa majiricarora Cristora cā ca owa cojorica pūurore biro māja nii. Biirāp̄ha, owaricaḡa mena owarica pūurore biro méé, Ùmureco Pac̄a to birora ca caticōa niigu yūa, Añuri Yeri mena, cā ca owaricarā māja nii. Ñucā ītā p̄ip̄a doti cūriquere owa tuurique ca niirore biro méé, bojoca yerip̄arena owa tuuḡare biro cā ca tiiricārā māja nii.

4 Cristo j̄uori, Ùmureco Pac̄are "To birora tiirucumi," īiri, atere "To birora biirucu," jāa īi.

5 Jāa majuropeera, "Ca majirā jāa nii," jāa īiti. Ùmureco Pac̄a cā ca majorije nii.

6 "Wāma wāme yūa tiirucu," cā ca īriquere cāja wedejato īigu manire majiowi, doti cūriquere maquē méére, Añuri Yeri cā ca tii niirije maquē peere cāja wedejato īigu. Doti cūriquea, "Bii yairicaro ca tiirije nii," Añuri Yeri pea caticōa niiriquere tiicojomi.

7 Doti cūriquere bii yairicaro ca tiirije, ītā p̄ip̄a owa tuurique ca niirique ca peti nññha waape nii pacaro, b̄aro ca boe baterije mena, tee ca boe baterije Moisés díamacāre ca boe cōa tuuro,[†] israelitas cāja ca īa ãp̄ot̄io majitiro ca bii earique to ca nijjata,

8 ¿Añuri Yeri cā ca queti jee doorije pea tee amet̄enero ca boe baterije mena to eatibogajati?

9 Bii yairicaro ca tiirije añuro ca boe baterije mena ca bii earique to ca nijjata, añuro mani ca niiro ca tiirije pee doca tee amet̄enero ca boe baterije mena niirucu.

10 To cōro ca boe baterije mena ca nii earique nii pacaro, Jesucristo yee queti ca boe baterije ca nii majuropeerije menare īi cōñajata, mani majuropeecā.

11 Ca peti nñçape cāa, ca boe baterije mena ca nii earique to ca nijjata, to birora ca nñicōa niipe pee doca, amet̄ene jañuro ca boe baterije mena niirucu.

12 "To biro biirucu," ca īi yuerā niiri, Jesucristo yee quetire uwiricaro maniro jāa wede.

13 Ca boe baterije ca peti nññha waaro israelitas īarema īigu, Moisés cā díamacāre juti quejero mena cā ca b̄atoricarore biro jāa tiiti.

* **2:16** "Mani, mani nii, teere ca tii majiparā unoa," īigu cā ca īriquere nii. * **3:2** "Majara māja nii jāa yaa pūuro queti owa cojirca pūuro, jāa yerip̄a owa tuuricarā nii, niipetirā maji, bue, cāja ca tiirā." † **3:7** Ex 34.29.

14 To ca bii pacaro, cāja ca tao maji niimirijepu tao nənəjeerəgatiupa. To biri mecāripu cāare, Moisés cā ca owa cūurica pūurorire cāja ca buemijata cāare, tii quejerora cāja ca tao majitiro cājare tiicōa nii. Cristo yee añurije queti jaori wado tii quejerore ami cōa majirique nii.

15 Mecāripu cāare, Moisés cā ca owa cūurica pūurorire cāja ca buemijata cāare, cāja ca tao maji niimirijepare tii quejerora cāja ca tao majitiro cājare biicōa nii.

16 Biiropu, Jesucristore cāja ca tao nənəjeerora, tii quejerore ami wooricarore biro cājare biirucu.

17 Wiogu, Añuri Yeri niimi. Wiogu yuu Añuri Yeri cā ca niiri tabere añuro niirique nii.

18 To biri mani niipetirā, mani díamacāre ca bāatori quejero ca cāotirā niiri, eñoro ca biirorre birora, Wiogu cā ca añu majuropeerijere mani bau ñō, Wiogu Añuri Yeri ca niigü cā ca tii nemorije mena bāaro jañuri, cā yee ca añu majuropeerijere cāre biropu mani cho nənəua waa.

4

Jesucristo yeere wederi maja

1 Atere ūima ūrā, Umureco Pacu cā ca ūa mairije jaori, ate paderiquere cā ca tii dotiricārā niiri jāa padē jētiiti.

2 Boboro, yaioropu tiirique niipetirore jāa booti. Ū ditorique mena tii, Umureco Pacu wederiquere no ca boorijerenā wede nucū yuju jāa tiiti. Díamacā maquēre ca niirorre biro wederi, niipetirā cāja ca tāgoeña niirijepu Umureco Pacu cā ca ūa cojorore, “Díamacā ūima,” cāja ca ū majiro jāa tii.

3 Añurije queti jāa ca wederiye ca tao puo majiñā manirije to ca niijata, ca tao puo majiñā manirijera niiro bii, ūañaro ca bii yaiparāra.

4 Ati yepare ca doti niigü Satanás, ca tao nənəjeetirāre cāja ca tao maji niimirijepare tii maa wijio nacōcāupi, Umureco Pacu cā ca baurije ca niigü, Cristo do biro ca tiiya manigü yee añurije queti ca añu majuropeerije peere tao nənəjeerema ūigü.

5 Jāa, jāa yee maquērena jāa wedeti. Wiogu Jesucristo yeere jāa wede. Jāa, Jesús yee jaori, mājare ca padē coterā jāa nii.

6 Umureco Pacu, ca naitiñarijerenā, “Boeya,”* ca ūricura cā ca boe baterijere jāa yeripu ca ūaajāa nacāro jāare tiiwi, Umureco Pacu cā ca nii majuropeerije Cristo menapu cā ca boe baterijere jāa ca majipere biro ūigü.

Díamacā tao nucā bhorique menara cati niirique

7 Ate añurije quetire, jāa upuri diirarire biro ca niirijepu jāa cho, niipetirā, tee ca tutua majuropeerije jāa yee méé ca niiriye, Umureco Pacu yeepu ca doorijere cāja ūajato ūrā.

8 Niipetirije ūañaro tambo pacarā, jāa tāgoeñarique paiti. Tāgoeñarique pai pacarā, “Do biro mani tii majircaro mani,” jāa ūiti.

9 ūañaro cāja ca tiiruga nənəjeerā nii pacarā, jāa waa weo ecoti.† ūañaro jāare tiicā pacarā, jāare tii yaio majitima.

10 Noo jāa ca waari taberi cōro, Jesús ūañaro cā ca biiricarore birora jāare bii, jāapure Jesús cā ca cati niirije cāa to bii bau niijato ūiro.

* **4:6** Gn 1.3. † **4:9** Jāa mena macārā jāare waa weocoa, jāa waparā pea ūañaro jāare tiiruga nənəjee cāja ca biimijata cāare, Umureco Pacu pea jāare waa weotimi.

¹¹ Jää cati niirā, Jesús yee jħori to birora cäja ca jħarħga nħanjeerā niicārā jāa bii, jāa upħri ca bii yaipa upu menara Jesús cä ca cati niirije cää to bii bau niijato īrrā.

¹² O biri wāme bii jāara, jāa ca bii yaipe. Mħaja peera mħaja ca caticōa niipe bii.

¹³ Umħareco Pacu wederique o biro īi: “Yah tao nħanjeew; to biri yah wedeww,” īi.[‡] Jāa cää, to biri wāmera díámacä tao nacä bao yeri cətiri, díámacä jāa tao nħanjee, to biri añurije quetire jāa wede,

¹⁴ Wiogħu Jesús cä ca cati tuaro ca tiiricära, mani cäare cä menara mani ca cati tuaro tiiri mħaja mena jīcäri cä pħotopu manire jee waarcumi, cä pħotopu manire cä ca jee waapere majiri.

¹⁵ Añuro mħaja ca niipere[§] īlma īrrā, ate niipetirije nħañaro jāa tamħo, Umħareco Pacu cä ca īa mairije, paapure to ca bii ea nħanha waaro paħħ bojoca, Umħareco Pacu cä ca añu majuropeerijere, “Añu majuropeeċā,” cä ja ījjato īrrā.

¹⁶ To biri jāa tagħoġnejha yapa puati. Jotoa peera ca upu tutuati nħanha waarrā nii pacarā, jāa ca yeri jāñarije peera bħaro jañuro jāa tagħoġnejha bayi nħanha waa.

¹⁷ Ate nħañaro biirique jāa ca tamħorije yoari mée ca ametħarijkea, ca añu majuropeerijere, ametħennero to birora ca niicōa niirijere ca bħa eparā jāa ca niiro tii.

¹⁸ To biri nħañaro jāare ca biirijerenā jāa īa nħanjeecōa niiti. Jiro jāa ca biiprepur jāa īa cojo yue nii. Bau niiro ca bii niirijea ca ametħarijke nii. Ca bautirije pea to birora ca niicōa niirijere nii.

5

¹ Mania, ati yepa macä wii, yoaro ca niitiri wiire biro ca biirā niiri, mani upu to ca bii yaicoajata, emħuaropu macä wii, bojoca mée cäja ca tiirica wiire, Umħareco Pacu cä ca tiirica wii, to birora ca niicōa niiri wiire mani ca cəorijere mani maji.

² To biri emħuaropu mani ca niipa upu peere bħaro wajoarħgama īrrā, pato wāċārique mena mani bii nii.

³ Ati upu ca juti wetiricarā nii pacarā, juti manirārā niicā, mani biitirucu.

⁴ Ati yepare yoaro ca niitiri wiire biro ca niiri upu mena nii pato wāċā niima īrrā, mani jəticoa. Biirāpha upure tii yaiocāriqu pħarġura mani booti. Biitirārā wāma upu pee juti weticäri, bii yairiquere, caticōa niirique pee ca bii wajoa nacäro mani boo.

⁵ Umħareco Pacura niimi, to biro ca biiparā mani ca niiro tii, nūcā “To biro yah tiitirucu,” cä ca īlriquere mani ca bħa eapere biro īligħ, cä yu u Añuri Yerire tiicojo jagħe, ca tiiricu.

⁶ To biri, “To birora biirucu,” mani īi tagħoġnejha bayicōa nii; ména, ati upu mena cati niirā, Wiogħu pħotore mani niiti.

⁷ To biri mani ca īarije jħori mée, díámacä mani ca tao nacä bħorije jħori pee mani cati nii.

⁸ Biirāpha, “To birora biirucu,” mani īi, to biri Wiogħu mena niirā waarragħar ati upħaré mani waa weorħgami.

⁹ To biri cati niirā cää, nūcā bii yairi jiropu cäare, Wiogħu cä ca īa biijejarijere ca tii niiparā mani nii.

¹⁰ Niipetirā, Cristo cä ca īa beje niiri tabepħre mani ca eapera niiro bii, mani ca niiro cőrora ati upu mena cati niirā, añurije, nħafnarije, mani ca tii niirique wapare bħarġarā.

Umħareco Pacu mena añuro niirique queti

[‡] 4:13 Sal 116.10.   [§] 4:15 Mejare maima īrrā.

¹¹ To biri, "Wiogare ca ū nucū b̄opera nii," ū majiri, niipetirāre cāja ca tuo naujeero jāa tiiruga. Jāa ca niirique catirijea Umureco Pacu cū ca majirije nii. Muja cāare, "Teere majirucuma," jāa ū yue.

¹² Nucā jāa yee maquērena, "O biro ca biirā jāa nii," mujare ūrā méé jāa ū. Muja peere, jāa juori, "O biro ca biirā jāa nii," cūja ūjato ūrā pee, to biro majare jāa ū, yeripe tagoeñariquere majiti pacarā, bojoca bauriquerena ūari, "To biro biima," ca ūrāre muja ca yuu majipere biro ūrā.

¹³ Ca mecūra jāa ca nijjata, Umureco Pacu yee juori to biro jāa bii. Jāa ca mecūtijata, añuro muja ca niipere ūrā jāa bii.

¹⁴ Jicāra niipetirāpura cū ca bii yai bojariquere, nucā to biicāri niipetirāpura ñañarije cāja ca tii niiruriquere cāja ca bii yai weoriquere mani ca tuo majiri tabe mena, Cristo cū ca mairije pee manire doti niiupa.

¹⁵ Cristo, niipetirāpura bii yai bojaupi, to birora ca caticōa niiparā,* cāja ca boorore biro tii niitirāra, cāja yee juori bii yai, cati tua, ca biiricu yee peere cāja tii niijato ūigū.

¹⁶ To biri jāa pea, jicā peerena ati yepa macārā cāja ca ūirore biro jāa ūiti. "Ména, jugueropura Cristore to biri wāmera jāa ūrucumiwu," mecāra to biri wāme jāa ūiti yua.

¹⁷ Jicā uno Cristo mena ca niigha, ca tagoeñā yeri wajoaricape niimi. To biri juguero cū ca tiiruriquere wajoari, wāma, añurije wado tii niimi.

¹⁸ Ate niipetirije, Umureco Pacu cū ca tiirije nii, Cristo juori cū mena añuro mani ca niiro tiiri, cū mena añuro niirique quetire jāare wede dotiwi.

¹⁹ Ate nii, Cristo juori Umureco Pacu, cū majuropeera, ati yepa macārā cāja ca ñañarije wapare, "To biro bii," ūricaro maniro cū mena añuro cāja ca nii earo cā ca tiirique. Jāa peera, tee añuro nii earique quetire jāare wede majio dotiwi.

²⁰ To biri Cristo yee quetire wede bojari maja[†] ca niirā niiri, Umureco Pacu majuropeera, jāa menapu mujare cū ca wede majio niirore birora Cristo wāme mena, "Umureco Pacu mena pee niñia ūcā," b̄aro mujare jāa ū.

²¹ Jesucristoa, jicā wāme uno peera ñañarije tiitiipi. To ca bii pacaro mani yee juori Umureco Pacu pea ñañarije ca tiiricure ca tiigare biropu ñañaro cū ca tamāoro cāre tiipi, cū juoripu ñañarije manirā Umureco Pacu manire cū ca ūapere biro ūigū.

6

¹ To biri jāa, Umureco Pacu yeere pade nemori majare birora, "Umureco Pacu cū ca añu majuropeerijere cū ca ñoriquere to birora tuo ñami yaio, biiticāñā," majare jāa ū.

² Owariquepe o biro ūimi:

"Yū ca tii nemori tabe ca niiro māre yū tuowu. Ametuarica rāmāre māre yū tii nemowu," ūimi.*

"Mecāra nii Umureco Pacu cū ca tii nemori tabe. ¡Mecāra nii, ametuarica rāmā!" mujare yū ū.

³ Jāa paderiquere ñañaro ū wede paibocuma ūrā, jicā unorena ñañarije tii ūnucū yuju, jāa ūiti.

⁴ To biro ūtitirāra, ñañaro tamāo, apeye uno cāoruga, do biro bii majiña maniro jāare bii camota,

* ^{5:15} Jesucristore ca tuo naujeerā, cāja ca caticōa niipere cāoma. † ^{5:20} Embajadores de Cristo.

* ^{6:2} Is 49:8.

5 Jääre bape, jääre tia cūu, ñañaro jääre ū acaro bui tuti, b̄aro pade b̄aña, aua boa, cāniri méé bii, jää ca biirije niipetirijere t̄goeñā bayi, jää ca bii niirije menara Ùmureco Pacu yeere ca paderā jää ca niirijere jää iñno.

6 Ñucā añuro jää ca niirije, díamacā maquēre jää ca majirije, jää ca t̄goeñā bayirije, jää ca bojoca añurije, Añuri Yeri jääpäre cū ca niirije, ū ditoricaro maniro jää ca mairije,

7 díamacā jää ca wederije, Ùmureco Pacu cū ca tutuarije jääpäre ca niirije mena jää tii nemo nii. Ñucā díamacā ca niirije menara beju c̄ti, bojoca tooye cuti, jää bii.[†]

8 Jicātiri jääre ñucā buo, ape tabera ñañaro jääre ū, jicātiri jää yee maquēre añuro wede, ape tabera ñañaro jääre wede pai, ñucā ca ū dito pairāre ca ūrāre biro jääre ūima, díamacā jää ca ūrige to ca nii pacaro.

9 Añuro cāja ca majirā jää ca nii pacaro, cāja ca majitirāre ca ūrāre biro jääre ūima. Ca bii yairāre biro nii pacarā, jää cati, paa ecocā pacarā jää diati.

10 T̄goeñarique pairāre biro nii pacarā, to birora jää ūjea niicōa nii. Ca apeye manirāre biro nii pacarā, paure, ca apeye pairā cāja ca niiro jää tii. Ca apeye manirāre biro nii pacarā, niipetirije jää c̄uo.

11 Jää yaarā Corinto macārā, ca niirore biro mujare wede, ñucā buaro mujare mai, jää biiwā.

12 Mujare jää ca mairijere jää yaioti, muja pee muja nii, to biro jääre ca biirā.

13 To biro wado mani ca ameri biipere biro ūigu, yu punare ca ūigure biro: "Mujare yu ca mairore birora, muja cāa yure maiñā," mujare yu ū.

Ùmureco Pacu ca catigü yaa wii mani nii

14 Jesucristore ca tao nənjeetirā ñañaro ūruga t̄goeñari cāja ca ūrige ameri ūi nemo bapa c̄titicāna.[‡] Añurije, ñañarije menare bapa c̄ti majiti. Ñucā ca boerije cāa, ca naifarije mena nii majiti.

15 Cristo cāa Satanás[§] mena wede peni bapa c̄ti majitimi. Jesucristore ca tao nənjeerā, Jesucristore ca tao nənjeetirā, jicāro peere biro t̄goeñatima.

16 Mani, Ùmureco Pacu yaarā, weericarāre mani ñucā buoti, Ùmureco Pacu ca catigü, manipure cū ca niiro macā. Ùmureco Pacura:

"Cāja mena nii, cāja watoara waa yuju,
cāja Ùmureco Pacu nii, cāja pee cāa yu yaa pooga macārā nii, biirucuma," cā
ca ūricarore birora."^{*}

17 To biro o biro ū nemomi:

"Ñañarije ca ūrāre camotati, ñañarije cāja ca ūi niirijere ūi nənjeeticāna.

Ñañarijere ūiti majuropeecāna. To biro muja ca biiro, yu pea mujare yu
ñeerucu.[†]

18 "Yu pea muja Pacu yu niirucu.

Muja pee cāa, yu puna, yu puna romiri, muja niirucu, 'ūimi Ùph, niipetirijepare
ca doti tutua niigu."[‡]

7

1 Yu yaarā, ate "O biro yu ūrucu," cā ca ūriquere ca c̄horā niiri, mani upare, mani ca cati niirijere, ca ñañorijere ca ūtitiparā mani nii, Ùmureco Pacu cā

[†] **6:7** 2Co 10.4; Ef 5.10-18.   [‡] **6:14** En una yunta disparea (Dt 22.10). Jesucristore ca tao nənjeerā, noo ca boorije ñañarije ūrrique ūnore jää ūire ūrā, ca bojoca catiparā niima.   [§] **6:15** Belial ūiro, "Nee ca ūtigü, ñañarije wado ca ūigu," ūiro ū. Biipresa Satanás'rena ūicāro ū.   ^{*} **6:16** Lv 26.12; Jer 32.38; Ez 37.27.   [†] **6:17** Is 52.11; Ez 20.34, 41.   [‡] **6:18** 2S 7.14; 7.8; 1Cr 17.13; Is 43.6; Jer 31.9.

ca dotirijere tii nənəjee, mani bii nənəha waaco, ca ñañarije manirāpə nii earəgarā.

Pablo cū ca ujea niirique

2 Məja yeripə jääre təgoeññaña petopura. Jīcārā əno mena peera ñañaro tii, jīcārā əno peerena tii ñaño, jīcārā əno peerena iī dito, jää tiitiwə.

3 Atere ūigh, məjare wede pairugə méé yu ū. Mee jugueropəra: “Jää ca mairā məja nii, catirā cāa, bii yairā cāa, jīcāri mani niirucu,” məjare yu ūiwə.

4 Məja yee maquēre wede boboti, məja yee jəori bəharo təgoeñña tutua, yu bii. Niipetirije ñañaro jää ca biirije watoara bəharo ujea nii, yu ca ujea niirije peti nacāti, yare bii.

5 Macedoniare ea biirā, jīcāti əno peera jää yeri jääatiwə. Niipetirijepəra do biro tii majiña maniro jääre biiwə. Jotoa peera ñañaro jääre cāja ca tiiruga coterije, jää yeri peera uwı təgoeñarique, jääre niiwə.

6 To biro jää ca bii pacaro, Əməreco Pacə ca təgoeñarique pairāre, cāja ca təgoeñña tutuaro ca tiigə pee, Tito jää pəto cū ca earije mena, jää ca təgoeñña tutuaro jääre tiwi.

7 Cū ca earije wado mena méé, məja jəori cā ca təgoeñña tutuarije menare to biro jää biiwə. Bəharo jääre məja ca ūarəgarijere, məja ca təgoeñarique pairijere, yare məja ca təgoeñarije cāare, jääre wedewi. Ate niipetirije mena nemo jañuro yu ujea niiwə.

8 Yu ca owa cojorica püuro mena məja ca təgoeñarique pairo tii pacagə, yu təgoeñarique paiti. Məjare yu ca owa cojorique jīcā cuu məja ca təgoeñarique pairo ca tiiriquere majiri, yu təgoeñarique paiwə.

9 Bii pacagə, meċāra yu ujea nii. Biigəpəha məja ca təgoeñarique pairo ca tiirique méére, məja ca təgoeñña pairiquerə, məja ca təgoeñña wajoaro ca tiirique peere ūima ūigh, to biro yu bii. Əməreco Pacə cū ca boorore birora məja təgoeñña paimacupə. To biri jīcā wāme əno peera ñañaro məjare jää tiitjacupə.

10 Əməreco Pacə cū ca boorore biro təgoeñña pairiquea, təgoeñña yeri wajoa mani ca ametəaro ca tiirije nii. To biri təgoeñña pairique əno méé nii. Ati yepa maquē jəorira təgoeñña pai nucū yujuriquea, Əməreco Pacare camotatī, bii yai nacāricaro ca tiirije nii.

11 Əməreco Pacə cū ca boorore birora məja ca təgoeñña pairique məjare ca biiriquere ūiañaaquē. Tee maquēre yu ca owa cojoricarore birora tii, to biro məja ca tiiriquere ameri queno, feere təgoeñña ajia, təgoeñña uwı, yare ūarəga, yare mai uwa jeo, ñañarije ca ūiricure wede bojocə catio, məja ca tiiro məjare tiuiupə. To biro məja ca tiirique niipetiro mena, məja menara məja ca ūi ūiañauatiriquere məja ūñoupa.

12 To biri tii püurore məjare owa cojogə, ñañaro yare ca ūiricure, ūucū ñañaro ca ūi ecoricure təgoeñari méé, Əməreco Pacə cū ca ūa cojorore bəharo jääre məja ca mairijere, cāja majuropeera cāja ūa majijato ūigh pee, yu owa cojowə.

13 Ate niipetirije bəharo jañuro jää ca təgoeñña bayiro jääre tii. Jää ca təgoeñña bayiro jääre ca tiirique ametaene jañuro jää ujea niiwə, Tito cū ca təgoeñña bayiro məja ca tiirique jəori cū ca ujea niiro ūarə.

14 Mee Titore, məja yee maquēre, “Cāja jəori bəharo yu ujea nii,” cāre yu ca ūiriquere, ñañaro yu ca tuaro məja tiitjapa. Məjare jää ca ūirique diámacāra ca ūiircarore birora Titore məja yee maquēre jää ca ūirique cāa, diámacāra ūiijapə.

15 Məja niipetirā cāre tuo nənəjee, ūucū bəharique mena aňuro cāre boca, məja ca biiriquere təgoeñari, bəharo məjare mai təgoeñami.

16 Məjare, “Ūiricarore birora biirucuma,” ūi təgoeñari, yu ujea nii jañu.

8

Añuro yeri t_ugoeñari tiicojorique maquē

¹ Yu yaarā, mecāra, Macedonia macārā Jesucristore ca tuo nānjeerāre Umureco Pacu añuro cājare cā ca tii nemorijere māja ca majiro jāa boo.

² Do biro bii majiña maniro, ñañaro cāja ca tamorije watoaro bāaro ujea nii, apeye mani pacarā, ca apeye pairāre biro añuro yeri t_ugoeñari, cāja ca tii nemorijere tiicojo niiupa.

³ Yu, yu nii, cāja majuropeera, cāja ca tii bayiro cōro, ñucā cāja ca tii bayiro ametēne jañuropu tiicojo, cāja ca tiiriquere ca ñaricu.

⁴ To biri cāja majuropeera, “Jāa cāa, Umureco Pacu yaarāre jāa ca tii nemoragarijere jāare tii dotiya,” bāaro jāare ū jāiwa.

⁵ “Tiirucuma,” jāa ca ū yuericaro ametēnero tiiwa. Cāja majuropeera Wiogu peere “Māre jāa padē nānjeerucu,” ū jāo, jiro jāa peere “Māja ca ñirijere jāa tii nānjeerucu, Umureco Pacu cā ca booro re biro,” jāare ū iwa.

⁶ To biri Titore māja pātopu añurije maquēre tii nemorā, māja ca tiicojorijere, “Mā ca jee neo juoricarore birora jee neo yapanoguja,” cāre jāa ū cojo.

⁷ Mee māja, aperā ametēneropu diámacū tuo nacū bāo, añurije quetire wede majio majiri māja nii, teere añuro māji, añuro ujea niirique mena tii, jāare māi, māja tii. Teere māja ca tiirore birora tiiya, añurije maquēre tii nemorā māja ca tiicojorije cāare.

⁸ Mājare dotigū méé yu ū atera. “Aperā cāja ca tii nemo niirije menare, māja cāaare diámacāra māja ca mairijere māja ca tii ñorijere, majirugu yu ū.

⁹ Mee mani Wiogu Jesucristo añuro cā ca tii bojariquere māja māji. Mājare maima ūigu, ca apeye paigū nii pacagu, māja yee juori ca boo pacagu nii eapui, cā ca boo pacarije menara māja pea ca apeye pairā māja ca nii eapere biro ūigu.

¹⁰ Māja yee maquē añurije ca niipere ūigu, ate maquēre yu ca t_ugoeñari wāmere mājare yu wede majio. Mee juquerio macā cāmapura, māja ca tii nemorijere tiicojorā, mājara māja tiicojo juoupua. Biirāpura to birora tiicojorā méé māja tiiupa. Tiirugarique mena māja tiiupa.

¹¹ To biri, tiirugarique mena māja ca tii nemoraga juoricarore birora, māja ca tii nemoragariquere to birora tīcōda niiñā.

¹² Jīcā añuro tiirugarique mena cā ca cuorije unora cā ca tiicojorijere añuro ū ujea niimi Umureco Pacu. Mani ca cuotirije unopura jāitimi.

¹³ Aperā peere añuro cāja ca niiro tiicāri, māja pea ñee jāa manirā niiñā, ūigu méé yu ū. Jīcārō peere biro māja ca niipe peere ūima ūigu yu ū.

¹⁴ Mecāra māja pea cāja ca cuotirijere māja ca tiicojopere māja cāo, ñucā cāja pee cāa māja ca cuotiri tabere māja ca cuotirijere cāja ca tiicojopere cuorucuma. To biri jīcārō peere biro māja cuorucu.

¹⁵ o biro ū owa tuurique: “Pairo ca jeericu cāa cāo ametēnetiwi. Petoacā ca jeericu cāare dūjatiwū,” ca ūirore birora.*

Titore Corintopu cāja ca tiicojo cojorique

¹⁶ Añu majuropeecā Umureco Pacu, māja yee maquēre yu ca t_ugoeñarore birora, Tito cāare yure birora cā ca t_ugoeñaro ca tiiricu.

¹⁷ Tito, cāre jāa ca dotti cojorije juori wado méé, cā majuropeera bāaro mājare ca ñarugā niigū niiri, ujea niirique mena mājare ūlagū waami.

* **8:15** Ex 16.18.

18 Că mena, jīcă mani yee wedegħ, niipetirā Jesucristore ca tħo nħanjeerā, añurije quetire añuro cū ca paderiże jaori, "Añu majuopeecāmi," cāja ca īi nacă bħoġare mħaja pħotopu jāa tiicojo.

19 Nucă Jesucristore ca tħo nħanjeerāra, añurije maquēre tii nemorā cāja ca tiicojorijere jāa ca jee waaro, Wiogħre nacă bħoġgarā jāa ca tħi niirije, bħaro jāa ca tħi nemorijere iñborġgarā jāa ca tħi niirijere, jāare cū bapa cuti waajato īrrā, cāre bejeupo.

20 O biro jāa tħi, ate maquē cāja ca tħi nemorije añurije jāa ca jee neorijere, "Cājara jee cūucācum," jāare cāja ca īi wede paitipere biro īrrā.

21 To biri añuri wāmera jāa tħi nii, biirapħa, Wiogħi cā ca īa cojoro wado méé, bojoca cāja ca īa cojoro cāare to birora jāa tħi.

22 Cāja mena apī, mani yee wedegħ añurije ca tiiru għagħi, pañ wāmeri añuro jāare ca tħi iñno niigħre, meċċa docare mħejre, "To birora tiirucuma," ca īigure jāa tiicojo.

23 Tito pea, yu mena macă añuro mħaja ca niipere īġi, yu mena ca padegħ niimi. Aperā mani yaarā pea, Jesucristore ca tħo nħanjeerā cāja ca tiicojo cojorā, Cristore cāja ca nacă bħoro ca tiirā niima.

24 To biri Jesucristore ca tħo nħanjeerā cāja ca majipere biro īrrā, mħaja ca mairijere anijare iññoña, "To biro ca biirā niima," mħejre jāa ca īi nacă bħoġrijere, "Díamacħra ījjapa," cāja ca īi majipere biro īrrā.

9

Jesucristore ca tħo nħanjeerā yee maquēre jee neorique

1 Manire biro Cristore ca tħo nħanjeerāre tħi nemorā mħaja ca tiicojorije maquēra mħejre yu ca owa cojo nħanha waape méé nii.

2 Mee, añuro tħi nemorġarique mena mħaja ca tiirijere yu maji. Jequero macă cūmapħra, mħaja Acaya macārā, ta tħi nemorġa niirā mħaja ca niirijere, Macedonia macārāre ujea niirique mena yu wedewu. To biro mħaja ca biirijeh, Macedonia macārā niipetirā jañuropħra, "Jāa cāa, jāa tħi nemorucu," cāja ca īrru tħiwiw.

3 To biro mħaja ca bii pacaro ate maquē, mħaja ca biirijeh yu ca wede bayi niirijeh watoa maquē peti tuabocu īġi, mani yaarāre mħaja pħotopu yu tiicojo cojo, yu ca īrīcarore birora añuro nii yue,

4 jīcārā Macedonia macārā yu mena waari, "To biro biicu," mħaja ca ītiri tabera cāja ca eatipere biro īrrā. To biro mħaja ca bijjata, boboro mħaja tamħoboc mħejre īi wedetima īrrā, "Tiicārucuma," ca īrīcarā nūri, boboro jāa tamħobocu.

5 To biri anija mani yaarāre, "Jāa cāa, jāa tħi nemorġa," cāja ca īrīqu queno yuerāja," cājare yu ca īi cojopera nii. To biro mħaja ca tiiro, mħaja ca jee neorije añuro tħi nemorġarique mena mħaja ca iñorijere biro, jāara mħejre jāa ca tħi dotirijere biro méé niirucu.

6 Atere tħgoeňaħha: "Petoacā ca otericħa, ca dica cāare petoacā jeecumi. Pairo ca otericħa, ca dica cāare pairo jeecumi."

7 To biri mħaja ca tħi nemorijere tiicojorā, tħgoeňa pairique mena, cāja ca tiicojo dotiro mena tiicojo, tiitċāna. Mħaja ca niiro cōrora mħaja yeripu mħaja ca tiicojorġa tħgoeñaro cōrō tiicojox. Ujea niirique mena ca tiicojogħre maimi Umareco Pacu.

8 Umareco Pacu mħajpħre añurije ca nii nħanha waaro tħi majimi, mħaja ca boorije niipeti rore to cānacā tiira ca cəoċċa niirā niiri, niipetirije añurije mħaja ca tħi nemorije bħaro jañuro mħejre ca niipere biro īġi.

9 Umareco Pacu wederique o biro ca īrōre birora:

"Ca boo pacarāre cā yee ca niirijere batewi. Añuro cā ca tii niirije peti nucātirucu."*

10 Oteri majure ote ape tiicojo, ñucā cā ca baapere tiicojo, ca tiiga Ùmureco Pacura māja ca boorijere tiicojo, māja oterique ca būu nūnua waaro tii, tiiri añurije māja ca tii niirijere bāaro jañuro māja ca tii nūnua waaro tiirucumi.

11 To biro cā ca tiirā niiri, niipetirije apeye cāori, añuro māja tii nemo niirucu, jāa jāoripā añuro māja ca tii nemorijere Jesucristore ca tao nūnajeerā Ùmureco Pacare "Añu majuropeecā," cāja ca iipere biro iirā.

12 Ate añurije maquē tii nemoriquere jāa ca jee waarije, Jesucristore ca tao nūnajeerā cāja ca c̄otirijere wadore tii nemoti, pañi tiiri Ùmureco Pacare, "Añu majuropeecā," cāja ca iiro cāare tii.

13 Ca tii nemorā niiri, māja ca tiicojorije ca bii bau niiro, Cristo yee añurije quetire ca tao nūnajeerā māja ca niirijere tee ca iirore biro māja ca tiirije mena ca bii bapa c̄atirijere, cājare tii nemorā cāja menare, to biri niipetirāpā menare, mairicaro maniro māja ca tiicojorijere īari, Ùmureco Pacare añuro iñi nucā bāorucuma.

14 Ñucā mujare cāja ca juu bue bojarijepā, mujare cāja ca mairijere Ùmureco Pacā añuro cā ca tii bojarijere māja ca ñeerieque juori, iñi bau niirucuma.

15 "Añu majuropeecā Ùmureco Pacā," do biro pee iñi wede majiña manirije cā yee manire cā ca tiicojorique.

10

Pablo cā ca doti majirije

1 Yā Pablo, Cristo cā ca añurije, cā ca mairije mena, jīcārā cāja ca iñrucurore biro māja mena niigā ca uwi paigā nii, yoaropā niigā pea yā ñicāre iñri méé ca iñigā nii, yā bii.

2 To biri māja pātopā yā ca iñagā earo, jīcārā, "Cristore ca majitirā cāja ca tiirore biro tii nucū yujuma," jāare ca iñrāre, "Yā ñicāre iñri méé yā ca iñro tiiticāñā," mujare yā iñi.

3 Bojocara jāa nii, bii pacarā ati yepa macārā cāja ca ameri quēerore biro jāa tīti.

4 Jāa ca beju c̄atirijea, ati yepa maquē méé nii. Ùmureco Pacā cā ca yeri tutuarije, Satanás cā ca tii camota tutua niirijere ca tii yaio baterije nii.

5 To biri Ùmureco Pacare tao nūnajeerāgaricaro mani ca tāgoenāri wāmera ca bii camotaarijere iñi camota, bojoca cāja ca tāgoenā niirije niipetirore Cristo peere cāja ca tao nūnajeero jāa tii.

6 Añuro Cristore māja ca tao nūnajeerā jeeño peticoaro, ca tao nūnajeerāgatirāre ñāñaro cājare ca tiiparā niicārā mani bii.

7 Māja, bojoca baurique wadore māja īa. Jīcā, "Cristo yā, yā nii," cā ca iñjata, ate cāare ca tāgoenāpā niimi, Cristo yā cā ca niirore birora, jāa cāa Cristo yaarā jāa nii.

8 "Bāaropāra ca doti majirā jāa nii," jāa ca iñrije, mujare cāja tii yaiojato iñigā méé, añuro māja ca nii nūnua waapere iñigā, Wīogā jāare cā ca tiicojoriquere ñeie tiiga yā boboticu.

9 Yā ca owa cojori pūurori mena, mujare iñi uwilogare biro yā ca iñrije ca niiro yā booti.

10 Jīcārā o biro iñima: "Do biro tiiya manirije tutuaro mena iñi cojomí. Bii pacagā, cā majurope iñigā pea jīcā uno peerena uwaro iñi, 'Cā ca wedejata cāare to biro iñcumí, iñi ecotiwi,'" iñima.

* 9:9 Sal 112.9.

11 To biro ca ūirā, atere ca majiparā niima: Yoaropu niirā tutuaro mena jāa ca ū owa cojorore birora, māja pūtopu niirā cāa, "Jāa ūicāre" ūiri méé, tutuaro mena jāa wederucu.

12 Jūcārā cāja majuropeera, "O biro ca biirā jāa nii," ca ūirāre biro bii, jāa ca bii niirijere cāja ca bii niirije mena cōoñā, jāa tiiti. Cāja, cāja majuropeera cāja ca biirijerenā ūa cōoñā, aperā cāja ca biirijere cōoñā, ūirā, to biro cāja ca tiirijere majitima.

13 Jāa pea jāa ca tiitiriquepūrena, "Jāa, jāa tii," jāa ūiti. Umareco Pacu jāare cā ca dotiricaro cōrora jāa tii nii. Cūra māja pūtopu jāa ca ea waa majiro jāare ūiti.

14 Jūguero māja pūtopu ca waatiricarā nii pacarā, to biro jāa ca ūijata, jāa ca tiitiriquepūrena ūirā jāa ūibocu. Mee, jāara Cristo yee añurije quetire mājare jāa wede ūorā eawu.

15 To biri aperā cāja ca tiiriquepūrena, jāa yeere biro, "Jāa, jāa ca tiirije nii," jāa ūiti. Ūitirāra, diámacū māja ca tuo nūcū būo bayi nūnāa waaro cōrora, jāa ca paderijere buaro jañuri jāa tii nūnāa waarucu māja watoare. Biirāpua jāa ca tiipe ca niiro cōrora, jāa ūi yue,

16 māja ca niiri tabe õo pee macā yeparipu cāare, añurije quetire aperā cāja ca tiiriquepūrena, "Jāa, jāa ca tiirije nii," ūiricaro maniro.

17 "O biro ca biigū niigū yu bii," ca ūigu, Wiogu yee peere "O biro ca biigū yu nii," cā ūijato.*

18 Cā majuropeera, "O biro ca biigū yu nii," ca ūigu méé, "Añugū niimi," ūiricu niimi. Wiogu, "Añugū niimi," cā ca ūigu pee, "Añugū niimi," ūiricu niimi.

11

Pablo, to biri ū dito bueri maja

1 Ūi mecūgare biro mājare yu ca ūirijere nūcāñā. Uggjá. Nūcāñā petopura.

2 Mājare yu ca mai uwa jeorijea, Umareco Pacu yeepe doo. Jūcārena Cristo wadore ca tuo nūnajeeparā mājare yu cāo, jīcō wāmo ūma mena ca nii ūaatigore biro ca ūirāre mājare cāre ami earāgu.

3 Biigūphā, pino cā ca ūi dito majirije mena tīrūmāpu Evare cā ca ūi ditoricarore birora,* māja cāa ūi dito ecori, Cristore añuro tuo nūnajee, ūi nūcū būo, cāja ca tii niirijere ūagoeñā maa wijia camotatibocuma," yu ūi uwí.

4 Jūcārā Cristo yee queti mājare jāa ca wedericarore biro méé mājare cāja ca wederero, nūcū Añuri Yeri yee maquēre bojorica wāme bue, añurije quetire māja ca tuo jañoriquere bojorica wāme pee mājare bue, cāja ca tiirije peera popiye jīcāto añuro māja tuo nūnajeecā.

5 Yū pea, jīcāti ūno peera, Jesucristo yee queti wederi maja ca nii majuropeerāre biro ca bii ditorāre yu doca cūmuti.

6 Yū ca wederije peera būaro ca ūitigu nii pacagu, yu ca majirije peera do biro ca tuiya manigu yu nii. Atere paú wāmeri jāa ca tii niirije mena mājare jāa ūñowu.

7 ¿Māja peere ca nii majuropeera māja ca niipere ūigu, yu pea watoa macāre biro biicāri, wapa manirora Umareco Pacu yee añurije quetire mājare yu ca wederjata, ūañarije ūigu yu ūijapari?

8 Mājare tii nemoragu, aperā Jesucristore ca tuo nūnajeerā, wapa ūirica tuiyare cāja ca ūicojorijere ūneegu, cāja yeere ūmagare biro yu ūiiwu.

9 Māja pūtopu niigū, apeye ūno boo pacagu, jīcū ūno peerena mājare yu jāi pato wācōtiwu. Mani yaarā Macedonia macārā ca dooricarā earā, yu ca

* 10:17 Jer 9:24. * 11:3 Gn 3.

boorijere yare tiicojowa. Niipetirijepura majare yu jai pato wacotiwu; to birora yu biicā nuna waarucu.

10 Diámacu Cristo yee diámacu ca niirije yepare ca niirore birora, jicu uno peera Acaya yepa macarrā, ate: "To biro ca biigu yu nii," yu ca ii tugeña bayi niirijere, "Yee limi," yare ii majitima.

11 ¿Nee tiigu o biirije yu wedeti? ¿Majare ca maitigū niiri, to biro yu ligajati? Umureco Pacu, majare yu ca mairijere majimi.

12 "Yu ca tii niirijere to birora yu tiicōa niirucu," ii ditori maja, jāare biro biirugarā, cāja majuro cāja ca tii niirijeren "O biro ca biirā jāa nii," ca lirā, do biro cāja ca tii majitipere biro ligu.

13 To biro ca lirā, añurije quetire wede doti cojoricarā majurope méé, ii ditori maja, Cristo cū yee añurije quetire cā ca wede doti cojoricarāre biro ca bii ditorā niima.

14 Atea ca bii majiña manirije uno méé nii. Satanás'pura, Umureco Pacu puto macu añugare birora biicā majimi.

15 To biri cāre padē bojari maja cāa, añurije maquēre paderi majare birora cāja ca biirijea ca majiña manirije uno méé nii. To biri ñañaro cāja ca tiiricarore birora, ñañaro tii ecorucuma.

Pablo ñañaro cā ca tamorique

16 Jicu uno peera " 'Ca mecāgu niimi,' yare cā líticājato," majare yu ii lñucā. To biro yare maja ca lñjata, "Ca mecāgure birora cā líticājato," yare lñicāña, yu cāa petopura, "O biro ca biigu yu nii," yu ca lñipere biro lirā.

17 O biri wāme biicari, "O biro ca biigu yu nii," yu ca lñjata, Wiogu cā ca boorije uno méére ligu yu ii. Yu ca ii yeerijere biro pee nii.

18 Pau, cāja yee maquē cāja ca bii niirijeren wederique paioma. Yu cāa to birora yu lirucu.

19 Buaro ca majirā maja nii. Bii pacarā ca ii mecārārena añuro maja tho nñuñjee.

20 Ñucā majare doti epe, majare padē doti epe, maja yeere jeeçā, ñañaro majare tii epe, majare paacā, ca tiirāpū cāre añuro cūjare maja tho nñuñjee.

21 Atere liruga bobo pacagu, "Jāa pea to biro biirugarā ca tugeña bayitirā peti jāa niicāwu," yu ii.

Aperā, "O biro ca biirā jāa nii," cāja ca lñjata, yu cāa to birora yu lirucu, atea ii mecāriquere biro ca nii pacaro.

22 "Hebreos cāja ca nijjata, yu cāa hebreo bojocura yu nii. Israelitas cāja ca nijjata, yu cāa israelita bojocura yu nii. Abraham pāramerā cāja ca nijjata, yu cāa Abraham pāramira yu nii.

23 Cristore padē bojari maja cāja ca nijjata, yu doca cāja ametüenero Cristore padē bojari maja yu nii. Atere ligu, ca ii mecāgure biro ii pacagu, yu a cāja ametüenero padē, cāja ametüenero pau tiiri tia cūu eco, cāja ametüenero ñañaropa bape eco, pau tiiri, cāja ca ñañarogaro uwioro bii, yu biiwu.

24 Judíos baperā treinta y nueve niirije peti cāja ca baperijere jicā amo cōro niirije peti yu bape ecowu.

25 Itiati peti yucagu mena yare paawa. Jicāti itāgaari mena yare deewa. Itiati peti yu duawu. Dia pairi yaapu jicā rāmu, jicā ñami, bii pajá yuju dua yai boo, yu biiwu.

26 Yu ca catiri rāmarire to birora aperopu waacoarucu, doocā doorucu biigu, ca uwiocāro diaripu, jee dutiri maja cāja ca uwiocāro, yu yaarā judíos'ra cāja ca uwiocāro, judíos ca niitirā cāja ca uwiocāro, macāpu cāare ca uwiocāro,

ca bojoca maniropu cääre, dia pairi yaapu cääre, ñucä Jesucristo yaaräre biro ca bii ditorä cäja ca uwiocäro yu waa yujuwu.

²⁷ Buaro pade, ñañaro tamu, pau tiiri cäniri méé bii, queya, oco jiniruga, pau tiiri baari méé bii, ñañaro yejua buu nucu yuju, juti boo paca, yu biirucuwu.

²⁸ Apeyera ñucä to cänacä ramura niipetirä Jesucristore ca tuo nanjeeräre tugoeñama ñigu, buaro yu tugoeña yaja pua.

²⁹ Jicä cä ca tugoeña bayitijata, yu cää cäre birora yu bii. Jicä uno re ñañaro cä ca tiiro cäja ca tijijata, cäja menare buaro yu ajia.

³⁰ "O biro ca biigu yu nii," yu ca ñiragajata, ca tugoeña bayitigure biro yu ca niiriye peere, "O biro ca biigu yu nii," yu ñirucu.

³¹ Umureco Pacu, mani Wiogu Jesus Pacu, to birora ñi nucu buocu niiricu, yu ca ií ditotirijere majimi.

³² Damascopu yu ca niiro, wiogu Aretas cä ca doti niiri yepapure ca niiri yepa macäräre ca juo niigu,[†] yare cäja ñeejato ñigu uwamaräre joperire cote dotiupi.

³³ Yu peera piwupu ami jääri, tii macäre ca nii amojoderi tadi macä jopepu yare yoo duwilocä cojowa. O biro bii, yare ca ñeeragaräre yu duticoawu.[‡]

12

Ca biipere Pablo cä ca ñarique

¹ Yu majuropeera, "O biro ca biigu yu nii," ñirique menara, ñee uno buaña mani. To ca bii pacaro, Wiogu ca biipere yare iñó, yare majio, cä ca tiiriquere yu wederucu.

² Jicä Cristore ca tuo nanjeegu, Umureco Pacu cä ca niiri tabepu ca ami waa ecoricare yu maji. Tee ca biiricaro jiro pua amo peti, dupare baparica penituaru ca niiri cämari ametua. Yu majiti, ati upu menara ami waa ecogu, cä yeri wadore ami waa ecogu, bijjacupi.* Umureco Pacu wado majimi.

³ To biro ca biiricare yu maji, ati upu menara ami waa ecogu, cä yeri wadore ami waa ecogu, bijjacupi. Umureco Pacu wado majimi.

⁴ Ca añu ametuneri tabepu[†] ami waa ecori, to biro ñirgaro ií, ca ií majiñña manirije, jicä bojoca uno peera ca wedeyra manirijere tuoipi.

⁵ Jicä to biro ca biiricu docare, "To biro ca biigu niimi," yu ií maji. Yu yee maquu peera jicä wämu uno peera, "To biro ca biigu yu nii," yu iíti, ca tugoeña bayitigu yu ca niiriye pee docare, to birora yu ií.

⁶ "To biro ca biigu yu nii," yu ca ñijata, watoara ií meçugu méé, diámacära ñigu yu iibocu. Bii pacagu yu iíti, jicä uno peera, "Cä ca bii niiriye, cä ca ñirije, ametuneropu iícämi," yare cäja ca ií tugoeñatipere biro ñigu.

⁷ Ate añurije yare ca bii iñorijere yu ca ñarique juori, "O biro ca biigu yu nii," ií ametueñe nucäremi ñima iiro, potaga upure buaro ca puniro cöro ca punirijere yu tamuwu, Satanás ñañaro yare tñiragu cä ca tiirijere.

⁸ Itiati peti tee ñañaro yu ca tamuorijere cä ametueñe jato ñigu, Wiogure yu jäämiwu.

⁹ Wiogu pea o biro yare ñiwi: "Mure yu ca mairije menara añucä. Tugoeña bayitiricaro peera yu ca tutuarije añuropu bii bau nii ea." To biri ca tugoeña bayitigu yu ca niiriye peere, ujea niiriye mena, "O biro ca biigu yu nii," yu ií, Cristo cä ca tutuarije yupure ca niicua niipere biro ñigu.

* ^{11:32} Gobernador. † ^{11:33} "Damascore eagu, do biro ca tiiya manigure biropu tugoeña ujea nii pacagu, cä, ca iñña manigure biro piwupu yare cäja ca yoo duwio cojoro yu duti catiwu." Hch 9.23-25.

* ^{12:2} Pablo, cära cä ca biiriquerena cä ca ñarique nii. † ^{12:4} Paraíso.

10 Tee juori, yu ca tugoeña bayitirijere, yure cāja ca acaro bui tutirijere, yu ca apeye boo pacarijere, ñañaro yure cāja ca tiiruga nunujeerijere, Cristo juori ñañaro yu ca tamuorijere, buaro yu ujea nii. Ca tugoeña bayitigu niigu peera, buaro yu tutua.

Corinto macārā juori, Pablo cā ca tugoeña pairique

11 Ca mecāgure biro yu biiwu; mujara to biro yu ca biiro yure muja tiiwu. Muja peera yu yee maquure añuro ca wedeparu muja niimiwu. Watoa macā nii pacagu, jicā wāme uno peerena, "Jesucristo yee queti wederi maja ca nii majuopeera jāa nii," ca ñirure yu doca cūmuti.

12 Muja putropu, ñañaro tamuo pacagu tugoeña bayi, ca ñañaña manirijere tii bau nii yu ca tiirijera, Jesucristo yee queti wederi maja peti yu ca niirijere mujare bii ñflowu.

13 Muja, ¿nee peere aperā Jesucristore ca tuo nunujeerā duaro muja biiri? Yu majuopeera mujare wapa jāi pato wācō yu tiitiwu. Ñañaro mujare yu ca lljata, teere yure acoboya.

14 Mee, itiati mujare ñagu waarugu queno yuegu yu tii. Mecā cāare yu jāi pato wācōtirucu. Muja ca cuorijere yu amaati, mujarena yu amacā. Cāja pacua pee niima, cāja puna yee ca niipe wapa tiirica tiirire ca jee neorā. Cāja puna pee cāja pacua yee ca niipere jee neotima.

15 Yu ca cuorije niipetiro añuri wāme mena mujare yu tii nemorucu. Ñucā añuro muja ca niipere ñima ñigu, yu majuopeepu cāa, yu ca bayiro cōro mujare yu tii nemorucu. Buaro mujare yu ca mai pacaro, ¿muja pea petoacā yure muja mairāti?

16 Yua, jicātī uno peera mujare jāi pato wācō yu tiitiwu. ¿Ca ñi dito majigu niiri, muja yeere jeerugu mujare yu ñi ditori?

17 Jicārā muja puto yu ca tiicojo cojoricarā mena, ¿mujare yu ñi ditoupari?

18 Titore muja putopu ña doti cojogu, cā mena apu mani yure Jesucristore ca tuo nunujeegure yu tiicojowa. ¿To docare Tito, ñi ditorique mena muja yee wapa tiirica tiirire cāja jeeri? ¿Jāa puarāpura, jicā peere biro tugoeñarique cātiri, jicā wāmera jāa tii nunuha waatiti?

19 Ape tabera, "Añuro jāare cāja lljato ñiru, to biro ñima," jāare muja ñi tugoeñacu. To biro méé bii: Cristo yaarure birora, Ùmureco Pacu cā ca ña cojorora jāa wede. Yu yaaru ca mairā, niipetiro jāa ca tii niirijea, añuro muja ca nii nunuha waape maquure niiro bii.

20 Muja putopu yu ca ñagu waaro, yu ca boorore biro bua eati, yu pee cāa muja ca boorore biro biiti, biibocu ñima ñigu, yu uwi jañu. Ñucā jicāri cōro ca nii majiña manirije, ña tutirique, ajiarique, ña ugorique, queti pairique, wede pairique, "O biro ca biirā jāa nii," ñirique, añuro ca nii majiña manirije, niibocu ñima ñigu, yu uwi jañu.

21 Ñucā jiro mujare yu ca ñagu waaro, yu Ùmureco Pacu, muja ca ña cojoro boboro yu ca tamuoro yure tii, yu pea pau jugueropu ñañarije cāja ca tiiru-curique, tiirica wāme cōro méépu ñee epericarā cuti yai waarieque, cāja ca tiirucurique cāja ca tii niirijere, "Cāja ca tugoeña yeri wajoatiro buaro yu otibocu," yu ñi uwi.

13

Wede majio yapanorique

1 Ano yu ca waape mena itiati mujare ñagu waagu doogu yu tii. Puarā, itiarā ca ñaricarā cāja ca wede nemorije mena niipetirijepura, "To biro biirucu," ñirique niirucu.

² Mujare puati yu ca ūagu earica tabere, mee yu wede majio yerijāawu. Mecū yoaropu niigu cā, yu ūi nemo cojo ūucā. Jiro muja putopu waagu, juguero ūañarije ca tiiricarāre, ūucā jīcā uno peerena yu ūa boo pacatirucu.

³ Muja, Cristo yu menapu cā ca wederijere muja majiruga. Cāa, muja mena cā ca tii niirijere ca ūi bayitigu méé niimi. Cā ca yeri tutuarijere muja watoare tii niimi.

⁴ Díamacāra nii, ca ūi bayitigure biro yucu tenipu cā ca paa pua tuu jāa ecoriquea. Mecāra Umareco Pacu cā ca tutua majuropeerije juori catimi. Jāa cāa cā ca ūi bayitiriquere to birora jāa bii nemo nii. To biro bii pacarā Umareco Pacu cā ca tutuarije juori, Cristo mena jāa cati niirucu, mujare tii nemorugarā.

⁵ Díamacā muja ca tuo nucā buo niirijere to birora jāa tii nunujeecōa niimiti ūirā, muja majuropeera ūa beje ūaañu. Muja majurope ūa cōoñuñaqué. ¿Jesucristora mujapure cā ca nlicārijere muja majititi? To birora biimi, díamacāra cāre ca tuo nunujeerāra muja ca nijjata.

⁶ Díamacāra cāre ca tuo nunujeerāra jāa ca niirijere muja ca ūa majipere yu yue.

⁷ Ūañarijere jīcā wāme uno peerena muja ca tiitipere biro ūirā, Umareco Pacure mujare jāa jāi boja. “Añurije wado ca tiirā jāa nii” ūirā méé jāa ūi, muja peere, “Añurije peere cāja tiijato” ūirā pee jāa ūi, “To biro ūicārā ūima” cāja ca ūirā nii pacarā.

⁸ Díamacā ca niirijera do biro pee jāa tii camota majiti. Teerena ca tii nemoru niirā jāa bii.

⁹ Jāa pea ca tugoeñu tutuatirā jāa ca niicāro, muja pea ca tugoeñu tutuarā muja ca niirijere, jāa ujea nii jañu. To biri añurā muja ca nii eapere ūirā, Umareco Pacure mujare jāa juu bue bojacōa nii.

¹⁰ Ate juori, mujare ūagu waarau juguero yu owa cojo, toopu eagu, muja ca tuo nunujeerijere cā tii camotajato ūigu méé, añuro muja ca bii nunuha waapere ūigu, doti majirique Wiogu yure cā ca tiicojorique mena tutuaro mujare yu ca ūi eatipere biro ūigu.

Añu doti yapanorique

¹¹ Yu yaarā, to cōrora mujare yu ūi. Ujea niiñu. Añuro muja ca niipere amañu. Mujare yu ca wede majorijere tuo nunujeeyu. Jīcā peere biro tugoeñarique cātu, añuro nii, bii niiñu. Ameri mairique, jīcāri mena añuro niirique Umareco Pacu, muja menara niirucumi.

¹² Añuro ameri mairique mena ameri añu dotiya.

¹³ Mani yaarā Cristore ca tuo nunujeerā niipetirā mujare añu doti cojoma.

¹⁴ Mani Wiogu Jesucristo cā ca añurije, Umareco Pacu cā ca mairije, Añuri Yeri añuro mujare cā ca bapa cāti niirije, muja niipetirā mena to nijjato.

To biro to biijato.

Pablo

GÁLATAS

Ati pūurore cā ca owariquea, romanos're cā ca owariquere birora ca nii majuropeerije nii. "Doti cūurique ca ūirore biro mani ca tii nānājeerije ūori méé, Cristore mani ca tuo nānājeerije ūori pee Uμureco Pacā yaarā mani nii ea," cā ca ūrijere to birora ūicā nānāa waami Pablo.

Romanos peera paā wāmeri cāja ca tii niirije maquēre wedemi. Gálatas peera jeyua quejero yapare wide taarique maquēre cāja ca tii niirijere wedemi.

Galaciapā Pablo, Jesús yee quetire cā ca wede niiro, "Uμureco Pacā mena nii earāgarā doti cūurique ca ūirore biro ca tii nānājeepē nii," ca ūi wede niirä, "Upā macā tabere ca wide taape nii," ūi niiupa. Ate niiupa Pablo cājare cā ca wede majorique.

Ñucā Pablore, Jesucristo cā yee quetire cā ca wede doti cojorica cā ca niirijere ca bii camota niirugarijere, "Majare cāja ca wede maa wijiorije peere tii nānājeema ūirā, añurije māja ca tii niimiriquere, māja ca tuo nānājeemiriquere, camotati nānāa waaraā māja bii," cā ca ūi owa cojorique nii.

To biro ūicā, "Wiogā majuropeera yeri tutuarique cā ca tiicojorica yā nii, ñucā Añurije Queti yā ca wederije cāare cū juorira tee cāare yā wede," cājare ūi majio nānāa waami. "Bojoca méé yeri tutuarique yāre tiicojowa. Aperā cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā méé teere yāre tiicojowa," ūi wede nānāa waami. "Ate Añurije Queti wado nii, Uμureco Pacā manire cā ca boo pacā ūariquere Cristore tuo nānājeema ūirā, mani ca bāa earo manire ca tiirije," ūi wedemi (3.1–4.31).

Cristore ca tuo nānājeerā, aperāre ca doti ecotirāre biro niiriquere díamacā wedemi. "To biirije pee biiya māja cāa, māja ca tii nānājeerijere tii nānājeeticāñā; doti cūurique ca dotirije cāare tii nānājeeticāñā," cājare ūi wede majiom (5.1–6.10). Jeyua quejero yapare wide taariicā, ñucā ca wide taaya manigā, mani ca niirijea wapa mani, tūgoeña wajoa, wāma upā mena pee niirāre biro mani ca biirije pee nii ca wapa cātirije ūi, wede majio yapano eami (6.15).

Galacia macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

¹ Yā Pablo, bojoca cāja ca wede doti cojorica méé, Jesucristo majuropeera, ñucā cā Pacā Uμureco Pacā, cā ca cati tuaro ca tūricura, cā ca wede doti cojorica,

² mani yaarā, Jesucristore ca tuo nānājeerā, yā mena ca niirā niipetirā mena, Galacia macārā Jesucristore ca tuo nānājeerā niipetirāre yā añu doti cojo.

³ Mani Pacā Uμureco Pacā, Wiogā Jesucristo, añuro cā ca tii bojarije, añuro jīcāri mena niiriquere mājare cū tiicojojato.

⁴ Jesucristo, mani ca ñāñarije wapa bii yaiipi, mani Pacā Uμureco Pacā cā ca boorore birora, aña mani ca cati niiri cuure ñāñaro ca bii niirijere manire ametuerengā.

⁵ Uμureco Pacā cā ca añu majuropeerije to birora to niicōa nijjato. To biro to bijjato.

Añurije queti apeye mani

6 Yu tagoeñarique pa*j*añu, apeye añurije queti méé peere tho nanujeerugarã, yoari méé peti Cristo añuro cã ca tii bojarique juori majare ca juorico Umureco Pacure majare ca camotatirijere.

7 Biropu, apeye añurije queti mani. To ca bii pacaro, niima jicãrã majare no ca boorora ñu maa wijori, Cristo yee añurije quetire ñañarijere biro ca jeeñorugarã.

8 Ape tabera jaa mena macu unora, ñucã Umureco Pacu puto macura, añurije queti majare jaa ca wederique uno méérena majare cãja ca wedejata, jumareco Pacu ñañaro cã ca tiirije cãjare to bii ñaapeajato!

9 Mee, jugero majare yu ca ñiriquerena majare yu ñu nemo ñucã: Jicã uno añurije queti majra ca tuo jurique uno méérena cã ca wede yuujata, jumareco Pacu ñañaro cã ca tiirijere ca tamuo yaigu cã nijato!

10 Yu, bojocara, “Añu majuropeecãmi,” yure cãja ca ñu nanu**b**uorijere yu amati. Umureco Pacu pee, “Añuañu,” cã ca ñirije peere yu ama. Bojocara menara añuro tuarugu yu ca tiirije méé nii. Bojocara cãja ca ñu biijejarijere yu ca tiijata, Cristore pade bojari maju méé yu niibocu.

Pablo cã ca paderique

11 Yu yaarã, atere majiñu: Añurije queti yu ca bue majorijea, bojocara cãja ca ñu jeeñorique méé nii.

12 Jicã bojocu uno peerena cã ca majirijepure tiicojo eco, bue majio eco, ca biiricu méé yu nii. Jesucristo majuropeera teere yu ca majiro tiwi.

13 Ména jagueropura judíos cãja ca nanu**b**uorijere tii nanu**b**u o niigu yu ca biiriquere, Jesucristore ca tuo nanujeerarã yu ca jia peotiruga yuuriqure, majare queti tuojacupa.

14 Judíos cãja ca nanu**b**uorijere tii nanu**b**u niigu, yu mena ca maja nancãrã ametuenero yu ñicã jaa niiquíricarã cãja ca tii juo dooriquere jicã wâme unocucu tii duaricaro maniro ca tiigu yu niiwu.

15 To ca bii pacaro, Umureco Pacu pea buaro ca maigu niiri, yu ca baaparo jugueropura yure beje amiupi. Cã ca boori tabe ca niiro,

16 cã Macure yu ca majiro yure tiiwi, judíos ca niitirare cã yee añurije quetire yu ca wedepere biro ñigu. Yu pea, jicã uno peerena ate maquure yu ñaiñatiwu.

17 Ñucã yu jugero Jesús buerã ca niiricarã Jerusalén'pu ca niirã cãare ñagu waarucu, yu tiitiwu. Cãjare ñagu waatigura, yoari mééra Arabia yepa pee yu waacoawu. Jiro yu tua doowu ñucã Damascopu.

18 Itia cãma jiropuJerusalén'pure, Pedrone* yu ñagu waawu. Cã mena quince ramerira yu niiwu.

19 Aperã Jesús buerã ca niiricarã peera, jicã uno peerena yu ñatiwu. Wiogu Jesucristo bai Santiago wadore yu ñawu.

20 Ano majare yu ca owa cojorijera, ñu ditogu méé yu ñu. Umureco Pacu cãa majimi.

21 Jiro Siria, to biri Cilicia yepari pee yu waawu ñucã.

22 Judea yepa macura Jesucristore ca tuo nanujeerarã pea, yure ñu ñaatiwa mena.

23 “Manire ñañaro ca tiiruga nanujeericu, mecára añurije queti cã ca tii yaio nacõrugariquerena wede yuujagu,” cãja ca ñirije queti wadore thorucuupa.

24 To biro yu ca biirije juori, Umureco Pacure baja peo ujea niirucuupa.

* **1:18** Griego wederique mena Cefas.

2

Jesús buerā ca niiricarā mena Pablo cā ca biurique

¹ P̄ha amo peti, d̄pore baparica penituario ca niiri cāmari* jiro Bernabé mena ȳa waawu ñucā Jerusalén'pu. Tito cāare ȳa ami waawu.

² Umureco Pacu “Toopu ca waapu m̄a nii,” ȳre cū ca ūro macā ȳa waawu. Toopu ea, cājare ca j̄o niirāre biro ca niirā mena wado neari, judíos ca niitirāre añurije queti ȳa ca wederiquere ȳa wedewu, niipetirije ȳa ca bii yujurique watoa maquē peti tuare ūig.

³ Ñucā Tito, griego bojocu, ȳa ca bapa cūti waaricu cāa, jeyua quejero yapare wide taariquere tii dottiya maniwi.

⁴ To biro jāa ca biiri tabere jīcārā, Jesucristore ca t̄uo n̄n̄uejerāre biro ca bii ditorā cāja mena ūña manirā, jāa watoare jāa waupa. Cristo Jesús j̄ori doti cūrique ca ūrore biro tii n̄n̄uejetirāra, añuro jāa ca niirijere īa duti coteupa, ñucā doti cūriquere ca tii n̄n̄uejerā jāa ca niiro tiirugara.

⁵ Jāa pea jīcā nimaro uno peera cājare jāa ū ametu ñucā ecotiwu, díamacā ca niirije añurije queti to birora m̄ajapare ca niicōa niipere boojāma ūrā.

⁶ Ca nii majuropeerāre biro bojoca cāja ca ūrā pea, apeye wāma wāme unora ȳre wede majio nemorucu tiitiwa. (To biro ca biirā cāja ca niirijere buaro ȳa ūti ȳa. Umureco Pacu bojoca baurique j̄orira ca īa bejegu méé niimi.)

⁷ Ūtitirāra, “Umureco Pacu, Pedrore, judíos're añurije quetire cā ca wede doti cojoricarore birora, judíos ca niitirāre añurije queti cā ca wede dotiricu niimi,” ȳre ūtia majiwa.

⁸ Umureco Pacu, Pedrore judíos're añurije quetire ca wede doti cojoricura, ȳa cāare judíos ca niitirāre añurije quetire ȳre wede doti cojowi.

⁹ To biri Santiago, Pedro, Juan, Jesucristore ca t̄uo n̄n̄uejerāre ca j̄o nii majuropeerā, añurije Umureco Pacu yee maquēre ȳa ca boca amiriquere majiri, Bernabére, ȳre, amo ñee, jāare tiawa, “Jāa mena macārāra m̄aja niirucu,” cāja ca ūrījere ūrā. To biro tii, “M̄aja, judíos ca niitirāre añurije quetire m̄aja ca wedero uno, jāa pea judíos're añurije quetire jāa wederucu,” jāare ūwa.

¹⁰ To biro ūtia, “Ca boo pacarāre m̄aja ūtia peowa petopura,” jāare ūwa, tee wadore buaro ȳa ca tiiruga tugoeñarije petire.

Pablo, Antioquíapu Pedrore cā ca tutirique

¹¹ Pedro, Antioquíapu cā ca waarica tabere, ūñaro biiricaro cā ca tii niirije wapa cāre ȳa tutiwa.

¹² Ména, Santiago cā ca tiicojorā cāja ca eaparo j̄uguero, judíos ca niitirā mena baarucuupi. Cāja ca earo, jeyua quejero yapare wide taariquere ca tii n̄n̄uejerāre uwimā ūig, cājare camotati, cāja mena baa, bapa cūti, tiitiupi.

¹³ Aperā judíos, Jesucristore ca t̄uo n̄n̄uejerā cāa, watoara Pedro cā ca bii dito niirije peere biro tii n̄n̄ueecoaua. Ñucā Bernabé menapura to birije watoara cāja ca bii dito niirije cājare biro biro bii n̄n̄ueecoauip.

¹⁴ To biri añurije queti ca ūrore biro cā ca ūtiro ūig, niipetirā cāja ca t̄uo cojoropu, o biro ȳa ūwa Pedrore: “M̄a judío bojocu nii pacagu, judío bojocu méére biro m̄a bii nii. To bii pacagu, ¿ñee ūig judíos ca niitirāre judíos're biro pee cāja ca niiro m̄a tiirugati?

¹⁵ ”Mania bauarāpura mee, judíos ca nii j̄o dooricarā mani nii. Umureco Pacu re ca majitirā ūñarije ca ūrā méé mani nii.

* **2:1** Catorce cāmari.

16 To ca bii pacaro jīcā uno peera doti cūurique ca ūirore biro cāja ca tii nānājeerije jāori mēé, Cristo Jesús're diámacā tuo ūucu bāorique jāori pee añurā mani ca tuaro ca tiirijere mani maji. Mani cāa, Jesucristorena diámacā mani tuo nacā bāowu, doti cūurique ca dotirore biro mani ca tii nānājeerije jāori mēé, cāre mani ca tuo nānājeerije jāori, ca ūañarije manirāre biro Umareco Pacu cā ūajato ūirā. Doti cūurique ca ūirore biro ca tii nānājeegua, jīcā uno peera, ‘Añugu niimi,’ ū ecotirucumi.

17 “Cristo jāori añurā mani ca nārāgarije ca nii pacaro, ūañarije ca ūirā mani ca nārije nii bau nii eacā, ¿to docare atea, ‘Cristora ūañarije ca ūirā mani ca nārii tiimi,’ ūrāgaro to iiti? Biiti.

18 Jīcā, cā ca tii yaio bateriquepārena ūucā cā ca tii jeeñocājata, cā majuropeera ūañarijere tii bui cātigā tiimi.

19 Doti cūuquīrique jāorira doti cūurique peera ca bii yai weoricu yu nii, Umareco Pacu mena pee yu ca cati niipere biro ūigu.

20 Cristo menara teere yu bii yai weowu. To biri yu majurope cati niiga mēé yu bii. Cristo pee yāpare niimi. Mecā ati upu yu ca cati nārijera, Umareco Pacu Macā yāre mai, yāre bii yai boja, ca biiricāre diámacā tuo nacā bāorique jāori yu cati.

21 Umareco Pacu cā ca mai ūariquere yu junati. Doti cūurique jāorira añurā nāriquie to ca nāijata, Cristo watoa petira bii yaibojacipi.”

3

Doti cūurique, to biri diámacā tuo nacā bāorique

1 ¡Galacia macārā wedericaro ca ūotirā! ¿Níru majare cā doa mečori, Jesucristore yucu tenipā cāja ca paa pua tuu jīarique queti, diámacā ca nārije mujare jāa ca wederiquere cāja tuo nānājeeticājato ūigu?

2 Ano mujare yu ca jāiña cojorije wadore yāre muja ca yāuro yu boo. ¿Doti cūuriquere muja ca tii nānājeerije jāori, Añuri Yerire muja ūeeri? ¿Diámacā tuo nacā bāorique mena añurije quetire muja ca ūorique jāori pee mēé Añuri Yerire muja ūeeri?

3 ¿To cōro peti wedericaro ca ūotirā muja niicāti? ¿Añuri Yerire mena pee ca bii nānāa dooricarā nii pacarā, mečāra yua, muja majurope muja ca tii nārije mena añurā muja nārāguga ūgoenfati?

4 ¿Yee petira ūañaro muja bii bāñaaacāri? To cōro watoa peti muja biiti-jacupa.

5 Umareco Pacu, cā yu Añuri Yerire mujare tiicojo, muja watoare ca ūa ūañarije maniri wāme tii, cā ca tiijata, ¿doti cūurique ca ūirore biro muja ca ūirije jāori cā tiiti? ¿Diámacā tuo nacā bāorique mena añurije quetire muja ca tuo nānājeerije jāori pee mēé cā tiiti?

6 Abraham menare o biro biiupa: Abraham, Umareco Pacu cā ca ūirijere “Cā ca ūirore birora ūirucumi,” ū ūoupi. Tee jāorira, “Añugu niimi,”* ū ecoupi.

7 To biri muja, diámacā ca tuo nacā bāorā, Abraham pāramerā ca nii majuropeerā cāja ca nārijere ca majiparā muja nii.

8 Umareco Pacu wederique, judíos ca nāitirāre diámacā cāja ca tuo nacā bāorije jāorira, Umareco Pacu añurā cāja ca nārii cā ca ūipere ūirora, o biro ūi, ate añurije quetire wede jāgueupa Abraham're: “Mu jāori, bojoca poogaari cōrora añuro tii ecorucuma,” ū ūupa.[†]

* **3:6** Gn 15.6.   † **3:8** Gn 12.3; 18.18; 22.18.

9 To biri diámacă ca tuo nacă bñoră, Abraham diámacă ca tuo nacă bñorica menara, añuro tii ecoma Ùmureco Pacare.

10 Doti cñurique ca ñirore biro ca tii nñajeeră, ñañaro ca tii ecopară niima, Ùmureco Pacă wederique o biro ii: "Doti cñurique owarica pñuropă ca ñirore biro ca tii nñajeetigua, ñañaro biirucumi," ii.[‡]

11 To biri ía majircarora, jíçă uno peera doti cñurique ca ñirore biro că ca tii nñajeerije juorira, añugă tuatimi Ùmureco Pacă că ca ía cojorore. Ùmureco Pacă wederique o biro ii: "Añugua, diámacă tuo nacă bñorique juorira cati niirucumi," ii.[§]

12 Doti cñuriquea, diámacă tuo nacă bñorique maquë méé nii. O biirije pee ii: "Doti cñurique ca ñirore biro ca tii niigă, tee juorira cati niirucumi," ii.*

13 Cristo, doti cñurique ñañaro mani ca biiro ca tiiboriquere, că majuropeera mani yee juori ñañaro manire tamăo yai bojaupi. O biro ii owarique nii: "Yucagupă ca paa pua tuu eco yaigă, ñañagă peti niimi," ii.[†]

14 Ate to biro biiupa, Ùmureco Pacă Abraham're, "Añuro yă tiirucu," că ca ñirique Cristo Jesús juori bojoca poogaari niipetirore ca eapere biro ñiro, ñucă diámacă tuo nacă bñorique juori, "To biro yă tiirucu," că ca ñiricarore biro Añuri Yerire ñee, mani ca tiipere biro ñiro.

Doti cñurique, to biri "O biro yă tiirucu," că ca ñirique

15 Yă yaară jíçă wăme mujare yă ii cõoña wederucu. Jíçă bojocă, "O biro yă tiirucu," că ca ñirijere, că wăme owa tuu nemocă că ca tiijata, jíçă uno peera, "Añuti," ii majiti, ñucă ape wăme ii nemo, tii majitimí.

16 Teoya atere. Ùmureco Pacă Abraham're, to biri că păramire, "O biro yă tiirucu" iiupi. Ùmureco Pacă wederique paupure: "Mu păramerăre," iiti. Jíçărena, "Mu păramire," ii, Cristo wadore.[‡]

17 Atere o biro mujare ñirugă yă ii: Ùmureco Pacă Abraham're, "O biro yă tiirucu" că ca ñiriquere, cuatrocientos treinta cámari jiropă doti cñurique ca bii earique pea, to biro Ùmureco Pacă că ca ii cñuriquere ca wapa manirije ca tuaro tii majiti.

18 Ùmureco Pacă, "Yă tiicojorucu" că ca ñirică, Moisés că ca doti cñurique juorira că ca bii ejajata, "O biro yă tiirucu," Abraham're că ca ñirique wapa manibojacupa. Ùmureco Pacă pea Abraham're, "To biro yă tiirucu," că ca ñiriquere, wapa manirora căre tiicojoupi.

19 To docare, ¿doti cñuquñique pea ñee peere ñiro to nii eaupari? Jiropă, bojoca căja ca ametuhene nucărije juori bii eaupa. Tea "To biro yă tiirucu," Ùmureco Pacă că ca ñirică că ca europă bii yapano eaupa. Doti cñuriquere Ùmureco Pacă puto macără Moisés menapă bojocare wede majio cojoupa.

20 To ca bii pacaro jíçăra că ca ii nijjata, ca ii bojari majure booti. Ùmureco Pacăa jíçăra niimi.

Doti cñurique ca tiirique

21 To biro to ca bijjata, doti cñuriquea, Ùmureco Pacă: "O biro yă tiirucu," că ca ñiriquere, "¿Ca bii camotarije to niiti?" Biiti. Doti cñuriquera caticăa niiriquere to ca tiicojodata, añură mani ca nijro ca tiirije căa doti cñurique juorira niibojacupa.

22 Ùmureco Pacă wederique: "Niipetirápura ñañarijere ca tii nñajeeră niima," manire ii majio, Jesucristore diámacă tuo nacă bñorique juori, "O biro yă tiirucu," că ca ñiriquere căre ca tuo nñajeerăre tiicojorique to nijjato ñima ñiro.

* 3:10 Dt 27.26.   § 3:11 Hab 2.4.   * 3:12 Lv 18.5.   † 3:13 Dt 21.23.   ‡ 3:16 Gn 12.7; 13.15; 24.7.

23 Ate díamacă tao nucă bñorique ca eaparo jñguero, doti cñurique pea, do biro mani ca bii majitiro manire tii niiupa; díamacă tao nucă bñorique ca bii bau nii europă, to biro manire tii niiupa.

24 To biro biima ñiro, doti cñurique pea manire ca jñ waarije Cristore mani ca majiro ca tiiriye niiupa, díamacă tao nucă bñorique jñori añură mani ca niipere biro ñiro.

25 To biri meçura, díamacă tao nucă bñorique ca earicaro jiro, doti cñurique ca dotirijere ca tii nñuñejeră méé mani nii yua.

26 To biri mñja niipetiră, Cristo Jesùs're díamacă tao nucă bñorique jñori, Ùmureco Pacă puna mñja nii.

27 Cristore díamacă tao nucă bñorique ca uwo coe dotiricară niiri, Cristorena ca catiro jñña niiră mñja nii.

28 To biri judío, griego, pade coteri maju, añuro ca niigu, umu, nomio, "Yu nii" ñirique mani, Cristo Jesùs jñori, mñja niipetirápura jñcă upara niiră mñja bii.

29 Cristo yaară mñja ca nijjata, Abraham pñrameră peti niiră mñja bii, Ùmureco Pacă, "O biro yu tiirucu," cñre că ca ñiriquere ca cñ o eapară peti.

4

1 Atere mñjare ñirugă yu ñi: Că pacă că ca cñorije niipetirijere ca cñopă, wimagu că ca nijjata, jñcă pade coteri majure birora biicâmi ména, niipetirije ca cñ o eapă nii pacagu.

2 Cñre ña nñuñjee, că yee maquëre ña cote, ca tii niiră niima, că pacă că ca cñorica cuu ca europă.

3 Mani cña to biri wñmera ca tñgoëña bayi maja nucătiră niiră, ati yepa maquë ca doti niirijerena ca tii nñuñejeră mani niirucuwă.

4 Că ca cñorica cuu ca earo, Ùmureco Pacă că Macăre tiicojoupi; jñcă nomio doti cñuriquere ca tii nñuñjee niigopăre bañaupi,

5 doti cñuriquere ca tii nñuñejeră ametñeneri, Ùmureco Pacă puna peti mani ca niiro manire tiirugă.

6 Mee mñja, că punapă mñja nii. To biri Ùmureco Pacă, că Macă yuu Añuri Yerire mñja yeripăre tiicojoupi, o biro ca ñigare: "¡Abbá!" * ¡Cáacu!" ca ñigare.

7 To biri pade coteri maju[†] méé mu nii. Ùmureco Pacă macă pee mu nii. Că macă mu ca niiro macă, că ca tiicojopere ca cñopă mu ca niiro mure tiimi.

Galacia macără jñori Pablo că ca tñgoëña pairique

8 Jñgueropăre Ùmureco Pacăre ca majitiră niiră, Ùmureco Pacă méérena ñi nucă bñori maja mñja niiupa.

9 Mecăra Ùmureco Pacăre ca majiră nii pacară, o biro pee ñijata, Ùmureco Pacă că ca majiră nii pacară, ¿ñee tiiră nucă, mñja ca tii jñ doorique añuro niiricaro ca tiitrije ca wapa manirije peerena mñja tiiruga tñgoëña tuenecăti? ¿Teere tii nñuñjeeri majara mñja nii yaicăñgati?

10 Mñja boje rñmarire, muipăre, ca wato cñtiri yñtearire, cñmarire, to birora boje rñmari maja tii nucă bñocă nñuña waa tee cñare.

11 Mñja watoare añurije quetire yu ca wederiquere, "¿Watoa petira yu ñicăbujapari?" yu ñi uwi jää jañu.

12 Yu yaară, mñjare biro yu ca biiricarore birora mñja cña, "Yure biro biiya," mñjare yu ñi. "Ñañaro yure mñja tiiwă," ñigă méé yu ñi biigupăa.

* **4:6** Arameo wederique mena "Cáacu" ñirugaro ñi.   † **4:7** "Doti cñuriquere ca tii nñuñjeegă méé mu nii," ñirugaro ñi.

¹³ Mee maja majicu, añurije quetire majare wede jhogu, diarique cati pacagu majare yu ca wede yujuriquere.

¹⁴ Yü diarique pea, maja ca biirique catirijere yu ca majipere biro ūiro biiwu. "Docuro diarique paini" yure ū ūa juna, yure doo, maja tiitiwu. To biro ūitirāra, jīcū Umu'reco Pacu yuu cäre queti wede bojari majare ca tiirāre biro, nūcā Cristo Jesú'srena ca tiirāre biro, yure maja ūeewu.

¹⁵ ¿To biro maja ca bii ūjea niirique pea do biro to biiri yua? Ca tiipe uno to ca nijijata, maja capegaarire jade wee jeeri, yure ca tiicojocāparāre biropu maja ūimiwu.

¹⁶ ¿Mecāra, maja ca biirique cati niirijere ū bau niima ūigura, maja ca ū tutiga yu niicātimiti?

¹⁷ Ū dito yujuri maja buaro majare mai uwa jeoma biirāphu. Buari, añuri wāme ūgoenriquere mena méé to biro majare ūima. Añurije queti majare jāa ca wederiquere camotatiri, "Jāa ca ūrige peere cāja tuo nūnūjeejato," ūrā ūima.

¹⁸ Aperāre mai uwa jeojata, aňujaňu biropu, buari aňuri wāme ūgoenriquere ūijata. Maja mena yu ca niiro wādo méé, yu ca manijata cāare to birora ca biicōa niipe nii.

¹⁹ Yu puna yu ca mairā, maja jħori jīcō nomio macā catigo doogo, puniro cō ca wijiorore biropu yu bii nii. Cristore diámacā maja ca tuo nūcā bu jeefacoaropu to biro yu bii yerijāarucu.

²⁰ Mecāra maja mena yu niicārūgamijapa, aňu jaňuri wāmera majare yu ca wedepere biro ūig. Maja ca bii niirijere ūee pee yu ū majiticā.

Agar, Sara menare ū cōoňa wederique

²¹ Maja, doti cūuriquere ca tii nūnūjeeerūgarā, jīcā wāme yure ūiňa. ¿Nee ūirā doti cūurique ca ūrige aňuro maja tuo ūeetiti?

²² O biro ū owarique nii: "Abraham pħarā puna catiupi; jīcā pade coteri majo macā, apī cā nūmo majurope macā, nūupa," ūi.[‡]

²³ Cäre pade coteri majo macā pea, bojoca boorica wāme jħorri baħaupi. Cā nūmo majurope macā pea, Umu'reco Pacu, "To biro yu ūirucu," Abraham're cā ca ūrige wāmere biro to biijato ūig baħaupi.

²⁴ Ate to biro ca biiriquea, ca bii cōoňarije niiro bii. Cāja pħarā nomia, pħa wāme ca niirijere bii cōoňarā ūimma. Jīcō Sinaí Buuropu doti cūurique cāja ca boca amiriquere nii cōoňago ūimma. Agar puna teere ca tii nūnūjeeerā ca nūparā nūupa.

²⁵ Agar, Arabia yepapu ca niiri ātā buuro, Sinaí Buuore ca bii cōoňago nūmo, meċārire Jerusalén macā ca niiri macāre. To biri tii macā, tii macā macārā menapura doti cūuriquere tii nūnūjeeema ūrā, pade coteri majare biro ūimma.

²⁶ Umu'reco Tutipu ca niiri macā Jerusalén pea aňuro niicā, mania tii macā macārā mani nii.

²⁷ Umu'reco Pacu wederique o biro ūi:
"Ujea nūňia mā, ca puna manigo, jīcātī uno peera ca macā cati ūaatigo. Di rūmū uno peera macā cati, punirije tamħo, ca bii ūaatigo, acaro bui ūjea nūňia. Ca waa weo ecorico pea, ca manu catigo ametħenero puna catirucumo," ūi.[§]

²⁸ Yu yaarā, maja cāja Sara macā Isaac're birora, "O biro yu ūirucu," cā ca ūrige jħorri, cā punaarrā maja nii.

²⁹ Tii cuupħare bojoca boorica wāme jħorri ca baħaricu, Aňuri Yeri jħorri ca baħaricure ūnħarō cäre ūiruga nūnūjeeupi. Mecāri cāare to birora bii.

[‡] 4:22 Gn 16.15; 21.2-3.   [§] 4:27 Is 54.1.

30 To docare, ¿do biro to ūti Úmureco Pacu wederique? O biro ū: “Pade coteri majora, cō macū menara cōcānā. Cō macūa, cā nūmo majurope macū menara cā pacu yeere cōo nūnūjee majitimi,” ū.*

31 Yū yaarā, to biri wāmera mani cāa, pade coteri majo puna méé mani nii; añuro ca niigo puna pee mani nii.

5

Cristo juori añuro niirique

1 Cristo manire ametueñeupi, añuro mani ca niipere ūigu. To biri añuro muja ca niirijere añuro tāgoeña bayi, niicānā. Ñucā doti cūuriquere tii nūnūjee peoti majitirā muja ca biiriquere tii nūnūjee nemoticānā.

2 Añuro taoya. Yū Pablo mujare yū ū, muja jeyua quejero yapare wide taariquere muja ca tiijata, Jesucristo mujare cā ca ametuenerique pea wapa manirucu.

3 Mujaare yū ū nemorucu ñucā: No ca boogu jeyua quejero yapare ca wide taa dotigua, doti cūurique ca ūrige niipetirora cā ca tipera niicāro bii.

4 Muja mena macārā jīcārā añurā niirugama ūrā, doti cūurique ca tii nūnūjeerā, Cristore ca camotatiricarāpū niima. Úmureco Pacu cā ca mai ūrige ca junarā niima.

5 Mani pea Añuri Yeri cā ca tii nemoro mena, díamacū tuo nūcā bhorique juori, añurā mani ca nii eapere mani yue nii.

6 Cristo Jesús mena mani ca nijijata, jeyua quejero yapa wide taaricarā, ñucā ca wide taaya manirā niiriouea wapa mani. Ca wapa cutirjea díamacū tuo nūcā bho, tee díamacū tuo nūcā bhoriquera ameri mairicaro ca tiirige nii.

7 Muja, Jesucristo yee quetire añuro muja tuo nūnūjee nūnūwa waawu ména. ¿Ñiru díamacū ca niirijere muja ca tuo nūnūjee yerijāro cā tiiri?

8 Mujaare ca juoricā Úmureco Pacu méé to biro mujare tiijacupi.

9 Petoacā, baariquere ca wauaro* ca tiirijere baariquepure jāaricarora, teere jūo waua peticoa.

10 Biigupāa, “Bojorica wāme tāgoeñatirucuma,” yū ū tāgoeña bayicā mani Wiogu mena. No ca boori wāmera mujare ca ū maa wijio yujugu doca, “To biro ca biigū niimi,” ūrictaro maniro, ūñlaro tii ecorucumi.

11 Yū yaarā, ména, jeyua quejero yapare wide taarique maquērena yū ca wede majiocōa nijijata, ñee peere ūrā cōro judíos, ūñlaro yure tiiruga nūnūjeetibocuma. Teerena yū ca ūcōa nijijata, Jesucristo manire cā ca bii yai bojarique queti to cōro peti cūjare ajenetibocu.

12 Jeyua quejero yapare wide taarique maquēre mujare ca wede mecōo yujurā, cāja majuropeera añuropū cāja ca wide weo peoticā yerijāa waajata, añucābocu petopura!

13 Muja yū yaarā, doti cūuriquerena tii nūnūjee cā niirema ūgura cā ca juoricarā muja nii. Bħari, doti cūuriquere tii nūnūjee tīrā añuro cāja nijijato ūgu cā ca juoricarā muja upri ca boorore biro tiirique pee jeeñoticānā. To biro tiitirā, muja ca niiro cōrora ameri mairique mena pee ameri tii nemo niiñā.

14 Niipetirije doti cūuriquere ate: “Muja majurope muja ca mairore birora muja puto macārā cāare maiñā,”† ca ūrige wadura nii peoticā cojo.

15 Bojoca catiri niiñā. Muja majuropeera ameri baca, ameri baa muja ca tiijata, muja majuropeera ūñlaro muja ameri tii yaio yapari cutire.

* 4:30 Gn 21.10. * 5:9 Levadura. † 5:14 Lv 19.18.

Añuri Yeri cā ca tii niirije

¹⁶ To biri o biro yā ī: Añuri Yeri mujare cā ca dotirije wadore tii niña. Ñañarije māja upāri ca boorore biro māja ca tiiraga tagoeñarijere tii nānājeeticānā.

¹⁷ Ñañarije mani upāri ca boorore biro mani ca tiiraga tagoeñarijea, Añuri Yerire ca junarije nii. Ñucā, Añuri Yeri pee cāa, mani upāri ca boorore biro mani ca tiirijere ca junagū niimi. Tea, pāarā ameri īa jūnariifarore biro bii. To biri māja ca tiiragari wāme peere māja tii majiti.

¹⁸ Añuri Yeri pee mujare cā ca majiojata, doti cūruriquere ca doti ecorā méé māja niirucu.

¹⁹ Ñañarije tiiriquere ca tii nānājeerāra īa majiriquera niicā: nāmo cāti, manu cāti, bii pacarā epericarā cūtirique, nāmo mani, manu mani, bii pacarā tii eperique, tūrica wāme cōrora ca tiyya manirije,

²⁰ weericarārena īi nucū bāorique, doa eperique, īa tutirique, jīcāri mena ca niiña manirije, doe peerique, ajia pairique, jīcāri mena ca tii nii majiña manirije, bojorica wāme tagoeña dica watirique,

²¹ īa ugo ajarique, jīarique, cūmérique, baa pacarique, nucā apeye tee unore pau wāmeri tūcāma. Jaguero mujare yā ca wede majoricarore birora meca cāare mujare yā ī nemo nucā: Atere ca tii niirā Umureco Paca cā ca doti niiri tabepare eatirucuma.

²² Añuri Yeri cā ca tii niirije pea: ameri mairique, ajea niirique, añuro niirique, tagoeña bayirique, bojoca añurique, añuro tiirique, to birora díamacā tuo nucū bāocōa niirique,

²³ ejero macā ca niiña manirije, ca bii buiyerijere tagoeña ametüene bayirique, nii. Atera jīcā wāme peera doti cūrurique ca ī camotarije mani.

²⁴ Cristo Jesūs yaarā ca niirā, ñāñarā cāja ca niiro ca tiirijere, cāja upāri ca boorore biro ñāñarije cāja ca tiirije menara, Cristo menara teere ca bii yai weoricarāpā niima.

²⁵ To biri Añuri Yeri mena mani ca nijjata, Añuri Yerira manire cā ca majorijere ca tii nānājeeparā mani nii.

²⁶ "Ca nii majuropeerā jāa nii," īicāri, mani majuropeera ameri quēe, ameri īa tuti, ca tiitiparā mani nii.

6

Ameri tii nemo niirique

¹ Yā yaarā, jīcā unore ñāñarije cā ca tiiro māja ca īajata, māja añuro yeri tagoeña tutuarā ca niirā, puniro īricaro maniro añuro cāre wede majio, nucā cā ca tagoeña yeri wajoaro cāre tiyya. Māja ca niiro cōrora tagoeña bojoca catiya tee peere, māja cāare ñāñarije ca bii buiyerijere bii eare.

² Māja ca niiro cōrora ca nācārijere jeericarore biro, mujare ca bii niirijere ameri tii nemo niiña. To biro tiirā, Cristo cū ca dotirijere tiirā māja tiirucu.

³ Ñucā jīcā uno watoara, "O biro ca biigū yā nii," ca īigūa, cā majuropeera īi ditogū tiimi.

⁴ Māja majuropeera, māja ca biirique cūtirijere īa bejeya. Jīcā wāme māja ca bii ametüa nācārijere to ca nijjata, aperā cāja ca biirijepare cōoñaticānā.

⁵ Mani ca niiro cōrora mani ca biirique cūtirijere ca īa maji nānā waaparā mani nii.

⁶ Añurije Umureco Paca yee quetire ca bue majio ecogūa, niipetirije mā ca cuorije mena māre ca bue majiogūre tii nemoña.

7 Muja majuropeera ñi ditoticāña. Umareco Pacha jícú uno peera bui epe majitim. Oterique córorena tee dicarena jeerique níii.

8 Ñañarije cá ca tiiruga túgoenñarijere ca tii nanujeegha, tee juorira ñañaro tamao yairucumi. Añuri Yeri cá ca boorore biro ca tii nanujeegha, Añuri Yeri juorira caticóa niiriquere buarucumi.

9 To biri añurijere ca tii jutitipará mani níii. Mani ca jutitijata, tii cuu ca earo añurije mani buarucu.

10 To biri mani ca tii nemopa tabe uno ca niro, niipetiráre añuro ca tiipará mani níii, añuro petira manire birora Cristore díamacú ca tuo nacú bhoráre.

Wede majio yapanorique

11 Iañña, yu majuropeera paca owarique mena, mujare yu ca owa cojorijere.

12 Jeyua quejero yapare mujare ca wide taa dotiragará, bojoca mena añuro tuaragará wado to biro ñima, “Cristo yucu tenipu manire cá ca bii yai bojariquere mani ca wedejata, ñañaro tiiragará mani cácare nanu**obocuma**” ñi uwima ñirá.

13 Cája, jeyua quejero yapare ca wide taa dotirá cáa, doti cúuquiriquere tii nanujee peotitima. Jeyua quejero yapare mujare ca wide taa dotirá, to biro muja upapure muja ca tiirijepure, “O biro ca tiirá nirá jáa bii,” ñiragará ñima.

14 Yua mani Wiogu Jesucristo cá ca bii yai bojarique ca niitirijepura, “O biro ca biigu yu níii,” yu ñirgati majuropeecá. Cristo cá ca bii yai bojarique juori, ati yepa maque ñañarije tii niiriquesta yure ca bii yai weoriquepu níii. Yu pee cáa teere ca bii yai weoricapu yu níii.

15 Jesucristo menara jeyua quejero yapare wide taaricu, wide taaya manigu, niiriquesta wapa mani. Wáma yeri túgoenña wajoarique pee níii, ca wapa cátirije.

16 Ate ca ñirore biro ca tii nanujeerá niipetiráre ñucá Umareco Pacha yaará Israel yaa pooga cáare, jícári mena añuro niiriquesta, ñañarije, to nijato.

17 Apeyera ñucá, jícú uno peera ñañaro yu ca biiro cá tii nemoticájato, yua, Wiogu Jesús yee juori ca cami tujagu yu níii.

18 Yu yaará, mani Wiogu Jesucristo cá ca ñañaro yu ca biiro cá tii nemoticájato, yua ca cati niiriquesta menapu to nijato.

To biro to bijato.

Pablo

EFESIOS

Ati pūurore ca wede majuropeerije, Ùmureco Pacu cū ca tiipe ca wajoa nūcātipe cū ca cōorica cuu ca earo, cā ca jeeñorique niipetirijeparena Cristo wado cū ca doti niirije ca nii earo cū ca tiipere wede. Ate o biro Ùmureco Pacu cū ca tiipe aperā peera ca majiña manirije ca niicārijere cā yaarā wadore teere cāja ca majiro tiimi.

Ati pūurore cū ca owa jħorique ape pūurorire biro biiti (1.1-2).

Pua wāme nii ca nii majuropeerije: Ca nii jħorri wāme (1.3–3.21), jīcāri mena añuro niiriquire, Ùmureco Pacu cū yaarāre beje jeegu cū ca tiirica wāmere, cā Macā Jesucristo jħorri īn-niħarije cāja ca tiiriquire acobo, teere cājare ametuene, cū ca tiirica wāmere, Cristo bojocare cū ca mairije do biro ca tiiya manirijep u ca niirijere, wede.

Jiro macā wāme pea (4.1–6.20): Añuri Yeri jħorri jīcāri mena añuro niiriquire, Cristo jħorri wāma wāme cati niiriquire, Ùmureco Pacu puna ca niirā “O biiri wāme ca bii niiparā niima” cū ca īi wederiquire, wede.

Ca yapanori tabepurra Tíquicore cū ca tiicojo cojopere wede yapano ea (6.21-24).

Cristore ca tħo nħanjeerā jīcāri mena añuro cāja ca niirijere īi cōoñagħu cā ca liriquire pea itia wāme nii: Cristore ca tħo nħanjeerā cā upu nii, Cristo pea cāja dappuġa, cājare ca jħo niigħu niimi; wii ca emħāri wiire cū ca īi cōoñha wederiже peera, Cristo niimi tii wiire ca jħo tuu īneċiċa ītäga ca nii majuropeerica; numu cattirique mena cū ca īi cōoñarije peera Cristore ca tħo nħanjeerā niima, Cristo nħamore biro ca niirā.

Añu doti yapanor hqgħi jiegħu, bojoca cati añurā, ca tħogħiġ bayirā, niiriquire maquère wede majiomi tħi yħeqa macārā uwamarā romanos beju cati, bojoca tooye cati, cāja ca biiriquire mena īi cōoñari, Ùmureco Pacu wederiquire “Teere biro bojoca tooye catiya” cū ca liriże mena (6.10-20).

Éfeso macārāre Pablo cū ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yuhu Pablo, Ùmureco Pacu cū ca boorore biro, Cristo Jesús yee quetire wederi maji, mħaja Éfeso macārā, Ùmureco Pacu yaarā ca īn-niħarije manirā, Cristo Jesús' re ca tħo nħanjeerāre, mħejre yu añu doti cojo.

² Ùmureco Pacu mani Pacu, mani Wiogħi Jesucristo, cāja ca īa mairije, añuro niiriquire, mħejre cāja tiicojato.

Ùmureco Pacu re baje peo nħac ħorique

³ Baje peo nħac ħorique cū nijjato Ùmureco Pacu, mani Wiogħi Jesucristo Pacu, Cristo jħorri, Ùmureco tutipu ca niiriже niipetirije añurije mena, “Añuro cājare to bijjato” manire ca liriċa.

⁴ Ùmureco Pacu ati yepare cā ca tiiparo jiegħeropura, mani Cristore ca tħo nħanjeeparāre beje yerijāaupi, cū ca īa cojorore ca īn-niħarije manirā, īn-niħarije ca titirā mani ca niipere biro īl-ġu.

⁵ Maima īl-ġu, Jesucristo jħorri cā punare biro manire cā ca tiipere jiegħeropura: “To biro yu tiirucu,” īl-pi mee, cā ca boorore biro, “Añuri wāme yu tiirucu,” cū ca l-ħiġi carore birora.

6 Atere to biro tiiupi Umareco Pacu cā ca añu majuropeerije mena, cā Macā cā ca maigu j̄uori, añuro manire cā ca tii bojariquere to birora mani ca baja peo nacā b̄uarocā niipere biro ūigā.

7 Cristo mani yee j̄uori bii yaigū cā ca dīi bate yairique j̄uorira, do biro tiiya maniroph̄ b̄uaropāra ca añu majuropeegū cā ca niirije ca niiro biro, ñañarije mani ca tii niirijere cā ca amet̄eene bojariquere mani cāo,

8 Umareco Pacu niipetiro majiriqe, t̄o puorique, manire cā ca tiicojori-quere.

9 Cāa, cā ca boorore biro ca majiña maniriquere, mee j̄ugueropāra Cristo j̄uori añuri wāme “O biro yu t̄iirucu,” cā ca ūriquere mani ca majiro tiiupi,

10 tii cuu ca earo, niipetirije emuaropu ca niirije, ati yepa maquēre Cristo yee wado nii earucu, cā ca ūricarore birora.

11 Ñucā Cristo j̄uorira, cā yeere ca c̄ho nñuea waaparā jāa ca niiro j̄āare tiiupi Umareco Pacu; mee jārā j̄ugueropāra niipetirijep̄urena cā ca boorore biro ca tūigā, cā ca tiipa wāme ca niirore biro j̄āare bejé ami yerijāaupi.

12 Cā pea jāa, cāre ca yue j̄ao niiruricarā, cāre ca t̄o nñuejee j̄uorā jāa ca niiro booupi, cā ca añu majuropeerijere niipetirā mani ca bája peo nacā b̄opere biro ūigā.

13 Ñucā m̄aja cāa, díamacā ca niirije queti manire cā ca amet̄enerique añurije quetire t̄o nñuejeema ūirā, “Yu tiicojorucu,” cā ca ūricu Añuri Yerire mujare cā ca tiicojoriqe mena Umareco Pacu yaarā peti m̄aja ca niiro tiiupi.

14 Añuri Yerira, Umareco Pacu: “Yu tiicojorucu,” manire cā ca ūriquere, mani cā yaarāre cā ca amet̄eene yapanori tabere teere ca c̄ho eaparā mani ca niirijere ca bii j̄uguegū niimi, cā ca añu majuropeerijere mani ca baja peopere biro ūigā.

Jesucristore ca t̄o nñuejerāre cā ca juu bue bojarique

15 To biri yu, Wiogū Jesú's re díamacā m̄aja ca t̄o nacā b̄orijere, ñucā Umareco Pacu yaarā niipetirā mena añuro m̄aja ca ameri mai niirijere, yu ca taurica tabep̄ara,

16 juu buegū cōro m̄aja j̄uori, “Añu majuropeecā,” yu ūi yerijāati Umareco Pacare.

17 Mani Wiogū Jesucristo Umareco Pacu, ca añu majuropeerije Pacare, añuro cāre m̄aja ca majipere biro ūigū, añuro majiriqe, cā yee maquēre majiriqe ca tiicojogu Añuri Yerire mujare cā tiicojoxato ūigū, yu jāi.

18 Ñucā Umareco Pacare, m̄aja ca tagoeñarijep̄re cā majiojato, yu ūi jāi boja, m̄aja ca yue niirijere “Ate maquēre ūirā jāa j̄ao ecojapa,” ūi maji, Umareco Pacu cā yaarāre cā ca tiicojoriqe b̄uaropāra ca añu majuropeerije ca niirijere,

19 ñucā cā ca yeri tutuarije ca peti nacātirije, mani, Jesucristore ca t̄o nñuejerāre menare ca bii bau nii niirijere m̄aja ca majipere biro ūigū. Ate yeri tutuariquea Umareco Pacu cā ca tutuarije do biro ca tiiya manirije mena,

20 Cristore, ca bii yairicarā watoare cā ca cati tuaro tii, umareco tutip̄ure cā díamacā nñña pee cā ca duwiro tiiri,

21 niipetirije ca yeri tutuarije, doti majiriqe, ūa nñuejerique, doti niiriqe, ñucā ūi nacā b̄uarica wāmeri ca niirije cōrorena ati cuu cāare, j̄iro macā cuupu cāare,

22 niipetirijep̄re ca doti niigū cūupi Cristore. Ñucā cārena, cāre ca t̄o nñuejerāre ca j̄ao niigū cāre cūupi.

23 Cristore ca t̄o nñuejerā, Cristo upu ca niirā pea, niipetiroph̄ ca niigū cā ca bojoca cati niirijere ūee dujaricaro maniro ca bii bau nii ññorā niima.

2

Cristo juori cati niirique

¹ Ména jugueropure, ñañarijere tiiri, muja ca ñañarije wapa ca bii yairicaräre biro muja niiupa,

² Ñañarijere tii nunujee, ñucã ñañarije yeri winopu ca yeri jãñag* cã ca boorore biro tii, Ùmureco Pacure ca tuo nunujeetirapure ca ñi dito niigc cã ca boori wãmere biro tii niima ñirã.

³ Jãa cãa jugueropure, jãa niipetirapura to birora jãa tii niirucuupa, jãa ca boorore biro ñañarije jãa ca turuga tugoenurije pee wadore tii niima ñirã. Ate juori, aperã ñañaro cãja ca tii ecoparore birora, jãa cãa, Ùmureco Pacure ñañaro ca tii ecoparã peti jãa niiupa.

⁴ Ùmureco Pacu pea buaropura ca ña maigu niiri, do biro tiiya maniropu manire mairi,

⁵ ñañarije mani ca tii niirucurije juori ca bii yairicaräre biro mani ca niimiriquere, Cristo juori catiriquere manire tiicojoupi. Ùmureco Pacu añuro cã ca tii bojarique juori, muja ametuupa.

⁶ Cristo menara mani ca cati tuaro tiiri, ñucã cã menara Ùmureco tutipu mani ca duwiro manire tiiupi Ùmureco Pacu.

⁷ Atere to biro tiiupi, jiro macã yutearipure, cã ca bojoca añurijepu wapa manirora Cristo juori añurijere paipo manire cã ca tii bojariquere ñorugu.

⁸ Ùmureco Pacu ca bojoca añugu cã ca niilo macã, diámacã tuo ñucã buarique juorira muja amethene ecoupa. Atea muja majurope muja ca buarique méé nii. Ùmureco Pacu wapa manirora[†] cã ca tiicojorije nii.

⁹ Añurije tii niirique juori méé bii. Jicã uno peera, "O biro jãa ca tiirije juori, teere jãa buawu," cãja ca ñi nucu yujutipere biro ñigu.

¹⁰ Mania, Ùmureco Pacu cã ca tiiricarä mani nii. Cristo juorira, wãma yeri manire wajoaipi, mee jugueropura añurije mani ca tii niipere cã ca queno yueriquerere mani ca tii nunua waapere biro ñigu.

Cristo Jesus juori jucã puna macura mani nii

¹¹ To biri muja judíos ca niitirã, (judíos, jeyua quejero yapare wide taacárira, "Ùmureco Pacu yaarã jãa nii," ca ñirã), "Ca jeyua quejero yapa wide taaya manirã," cãja ca ñirã,

¹² jugueropura Cristore ca majitirã, Israel yaa pooga macura méé, Ùmureco Pacu, "O biro mani tii niirucu," ñucã "O biro mujare yu tiirucu" cã ca ñiriquere caoti,[‡] Ùmureco Pacure majiti, tugoenu yue niirique mani, muja ca bii niiriquere tugoenuña.

¹³ Mecára Cristo Jesus mena muja nii, ména jugueropura teere caoti, majiti, ca biimiricaräre Cristo cã ca díi bate yai bojarique juori Ùmureco Pacu cã ca jee cojoricaräri niiri.

¹⁴ Cristora niimi, añuro mani ca niilo manire ca tiigu. Cãra, judíos, judíos ca niitirã mena ameri ñarugati, mani ca bii niimiriquere, cã ca bii yairique mena mani ca yeri wajoaro tii, jicã majare birora mani ca bojoca cati niilo manire tiiupi.

¹⁵ Ñucã doti cuurique ca dotirijere, tee ca ñirore biro tii nunujeeriquere, ca wapa maniro tiiupi. Atere to biro tiiupi, cã majuropeera, puua poogapu ca niimiricaräre, jicã pooga macura cãja ca niilo tii, tucuri añuro jicuri mena niiriquere tiigu.

* ^{2:2} Satanás. † ^{2:8} Regalo, griego wederique menara tii wãmerena gracia, don, ñicã. ‡ ^{2:12} Pacto o promesa.

16 Ñucā cāra, mani paa pooga macārāpura mani ca ameri īarāgati niimiri-quere, Cristo cū ca bii yairije menara tui yaio batecāupi, jīcā majare birora Ùmureco Pacu mena añuro cūja nii ejato līgu.

17 Jesucristo doori, niipetirāpure añurije jīcāri cōro niirique quetire, māja cāre ca majitirāre, jāa judíos cāre ca majirā cāare, wedeupi. §

18 Cristo jāori, mani ca niiro cōro, jīcā Añuri Yeri menara Ùmureco Pacu pātōpōre mani ca ea waarijere mani cāo.

19 To biri māja, ca īañaña manirā, ape yepari macārāpu, māja niiti; ca ñañarije manirā Ùmureco Pacu puna mena macārā pee māja nii yua.

20 Māja, Cristo cū yee quetire cā ca wede doti cojoricarā, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majara, cūu ñee jāorica yepare biro ca niirā jotoare, wii queno māja waariquere biro ca niirā māja nii. Cristora niicāmi tūl wiire ùtāga ca jāo tuu ñeericare biro ca niigā.

21 Cristo jāorira, wii añuro jene peo ñeericare wiire biro māja bii nānāa waa Wiogare tāo nānājeema līrā, Ùmureco Pacu yaa wii, ca ñañarije maniri wii nii earāgarā.

22 Nucā, Jesucristo jāorira jīcā pooga macārāra māja bii nea poo nānāa waa, Ùmureco Pacu, cū Añuri Yeri menapu cū ca bojoca cāti niiri wii nii earāgarā.

3

Judíos ca niitirāre Pablo añurije queti cā ca wederique

1 Ate jāorira yu Pablo, Cristo yee jāori tia cūurica wiipu yu nii, māja judíos ca niitirāre añuro māja ca niipere boo jāama līgu.

2 Mee, Ùmureco Pacu añuro cū ca tii bojariquere añuro māja ca niipere līgu, yure cā ca wede dotiriquere māja majicu,

3 ca majiñā manirije ca niiriquere Ùmureco Pacu yure cā ca majoriquere, mee, juguero peeto mujare yu ca owajārore birora.

4 Atere buerā, Cristo yee maquē ca majiñā manirije ca niiriquere yu ca majirijere māja majirucu:

5 tīrāmāpāre jīcū aňo peerena ca wede majioñā manirique, mecāra yua ca ñañarije manirā Cristo yee quetire wederi māja, to biri Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri māja mena, cū yuu Añuri Yeri jāori cā ca majoriquere.

6 Ate nii ca majiñā manirique: Ùmureco Pacu, añurije queti jāori bojoca poogaari niipetirore jāomi, Cristore tāo nānājeeri, israelitas're birora Ùmureco Pacu yaarā nii, "To biro yu tiirucu" cā ca līrīquere cāo, jīcā upāra nii, cāja bījato līgu.

7 Ate añurije quetire, Ùmureco Pacu cā ca tutuarije ca niirore biro cā ca mairije jāori, yure cā ca tiicojoriquere paderi maju yu nii eawu.

8 Niipetirā Ùmureco Pacu yaarā watoare "Cā ca līña manigā," nii pacagu, Cristo añuro cā ca tiirije do biro tii, ca maji petiya manirijere bojoca poogaarer yu ca wedepe maquēre yu boca amiwu.

9 To biro tiiri, Ùmureco Pacu niipetirije ca tiiricā cā ca tiipere, tīrāmāpāra ca majiñā manirije ca nii jāo dooriquere, niipetirā cāja ca tāo majiro yure tii dotiwi.

10 O biro tiiri mecāra, Ùmureco Pacu cā ca majirijere bojorica wāmeri Jesucristore ca tāo nānājeerā menapu, Ùmureco tutipāre ca yeri tutuarā, ca dotirā ca niirāre, cāja ca majiro tiimi,

11 Cristo Jesús mani Wiogu jāori, "To biro yu tiirucu" cā ca līrīquere ca peti nacātipē cā ca tiirique ca niirore biro.

12 Jesucristo yaarā niiri, díamacū tho nacū bəorique jaori uwiricaro maniro Umareco Pacu pətore mani ea waa maji.

13 To biri məjare ūma ūigū, ūnañaro yu ca biirijere təgoeñarique paiticāña. O biri məjare yu ūi: “Ūnañaro yu ca biirijea məja peera añurije maquē niiro bii.”

Efesiore cā ca juu bue bojarique

14-15 Ate jaori, mani Wiogu Jesucristo Pacu, umareco tutipu ca niirā, ati yepa ca niirā, niipetirāre ca tiiricū juguerore yu ājuro jupea mena ea nuu waari,

16 Umareco Pacure yu jāi, cū ca añu majuropeerije paipropu ca niicārijere cā Añuri Yeri jaori, məja ca cati niirijepure yeri tutuariquere tiicojo,

17 díamacū tho nacū bəorique jaori, Cristo məja yeripu nii, ūnucā ameri mairiquera məja ca cati niirijere ca jāo tutua niirije nii, to bijjato ūigū.

18 Umareco Pacu yaarā ca ūnañarije manirā niipetirā mena, Cristo cū ca mairijke ca peti nacātirije, ca ejaro pee cāare, ca yoaro pee cāare, ca emāaro pee cāare, ca ūcāaro pee cāare, to cōrora ca niicārijere tao jeeño,

19 to biri cā ca mairijke mani ca təgoeñarije ametəenero ca niirijere majicāri, Umareco Pacu niipetiroppu cū ca niirije məjapure to ca niipere biro ūigū, yu jāi boja.

20 Mani ca jāirije, mani ca təgoeñarije, ametəeneropu ca tii majigu, cū ca tutuarije ca niirore biro manipure ca tii niigū

21 Umareco Pacure, Cristo Jesús jaori, cāre ca tao nūnujeerā jaori, cū ca añu majuropeerijere bojoca cājā ca nii məa nacū nūnua waaro cōrora to birora ūi nacū bəocōa niirique to niijato. To biro to bijjato.

4

Jicāri cōrō təgoeñarique cati niirique

1 Atere ūma ūigū, yu Wiogu yee jaori tia cūurica wiippu ca niigū, “Məja, Umareco Pacu cū ca juoricarāre birora, tiirica wāmeri uno wadore tii niiñā,” məjare yu ūi.

2 “O biro ca biirā jāa nii,” ūiti, ca bojoca añurā nii, ca nacārā nii, məja ca niiro cōrora ūnañaro ūtitirāra ameri mai, tiicōa niiñā.

3 Añuro niirique, niipetirāpūre jicā majare biro nii earicaro ca tiirije Añuri Yeri cū ca tiirijere, to birora tiicōa niiñā.

4 Umareco Pacu jicā wāmerena ca yueparā cū ca juoricarā məja ca niirore birora, jicā upura nii, jicā Añuri Yerira nii, biimi.

5 Wiogu jicāra, jicā wāmera díamacū tho nacū bəorique, uwo coerique cāa jicā Wāmera,

6 ūnucā jicāra Umareco Pacu niipetirā Pacu nii, biimi. Niipetirā ametəenero nii, niipetirāpūre bojoca cati nii, niipetiroppu nii, biimi.

7 To ca bii pacaro, manire mani ca niiro cōrorena, Cristo cū ca booricarore biro mani ca tii maji niipe añurijere manire tiicojoupi.

8 To birira Umareco Pacu wederique o biro ūi: “Umareco tutipu tua məa waagū, ūnañaro mani ca tiiro ca tii niirijere jeecoaupi. To biro jicāri, bojocare añurije tii majiriquere tiicojoupi,” ūi.*

9 ¿Do biro ūrugaro “Məa waaupi” to ūiti? “Mēna, ati yepapure duwi doo jhoupī,” ūrugaro ūi.

10 Ati yepapure ca duwi dooricāra ūnucā, umarecori ño pee jañuropu məa waaupi, niipetiroppu bojoca cati peoticā cojorugū.

11 Cāra jīcārāre cā yee quetire ca wedeparā, aperāre Umureco Paca yee quetire wede jugueri maja, aperāra añurije quetire wede yujuri maja, aperāra Jesucristore ca tuo nññjeerāre jho niiri maja, bue majori maja, cāja ca niiro tiipi.[†]

12 O biro tii majioupi Umureco Paca yaarāre, añurije tiirique maquēre cājare wede majio, Cristore ca tuo nññjeerā cāja ca nii maa nucāro tii, cāja tiijato īigu.

13 O biro biirā, niipetirāphra díamacū tuo nucā bhoriquere, Umureco Paca Macāre majiriquer, jīcā majara nii ea, Cristo cā ca biirore biropu bojoca añurā peti, mani nii yapano earucu.

14 To biri wimarāre biro, yoari méé tāgoeña wajoa, ca ii ditorā díamacū ca niitirijerena díamacūre biro cāja ca ii dito yujurijerena tuo nññjee, mani bii biitirucu.

15 To biro biitirāra, ameri mairique mena díamacū ca nirijere tii nññjeerā, niipetirijepurena mani Wiogu Jesucristo cā ca biirore biropu mani bii earucu.

16 To biro cā ca tiirije juori, niipetiri upu ameri mairique mena añuro bāchua nññaa waa, upu macā taberi añuro nii tuu doo ñee biicāri, tee ca niiro cōrora tee ca tii niipe ca niirore biro ca tii nirijere ca niiro macā.

Jesucristore ca tuo nññjeerāre birora bii niñña

17 To biri Wiogu wāme mena, o biro majare yu ii: Umureco Pacare ca majitirā, cāja majuro cāja ca tāgoeñarijerena cāja ca tii nññjeerore biro bii niiticāña.

18 Añuro maji ame wititi, cāja yeri menapu tuo jeeñorhgati, cāja ca biirije pee cājare ca bii ametañene nucārige juori, cāja ca tāgoeña nūrijepure boe taati. Cāja, Umureco Paca catirique cā ca tiicorijere cāoti, biicāma.

19 To biro biicāri, ca bobo tāgoeñarique manirā niiri, ñañarije tiirique peere tii nññjee pacarā, ñañaro cāja ca tii nirijere tii tuati majuropeecāma.

20 Maja to biro tii nirique méére, Jesucristo yee quetire maja bue majio ecoupa,

21 yee mééra cā yee maquē díamacū ca nirijere ca niirore birora wede, bue majio, tiiricarā maja ca nijjata.

22 Jäguero maja ca bii niirurique peera to biro maja ca tii niirurique ñañarije, añurore biro ca bii dito nirijere, "To cōrora tii yerijāñña," ii bue majoricarā maja niiwa.

23 Maja ca tāgoeña nirijere ca wajoa ecoricarā nii,

24 majare ca jeeñoricu Umureco Paca cā ca biirore biro díamacū ca nirijere ca ñiññe birora añurā nii, ca ñañarije manirā nii, wāma wāme nirique cātirique peere jee upa, bii bojoca cāti niñña.[‡]

25 To biri to cōrora ii dito yerijāñña. Maja ca niiro cōrora maja pāto macārāre díamacū ca niirore biro wedeya, niipetirāphra jīcā upu macārāra mani nii.

26 Ajiarā cāa ñañarije tiieto.[§] Jīcā rāmāpu ajia naio waaticāña.

27 Satanás're bii bojaticāña.

28 Ca jee dutiruricarā cāa, jee duti nemoeto. Jee dutitirāra añuro pade niñña, ca boo pacarāre maja ca tii nemopere maja ca cāopere biro ñirā.

29 Ñañarije wedeticāña. Añurije, añuro mani ca nii maa nucāro ca tiirije, ca tuoñra añuro cāja ca tuo yeri puna jañaro ca tiirije pee wadore wedeya.

[†] **4:11** Pecamaja yee mena: apostoles, profetas, evangelistas, pastores y maestros. [‡] **4:24** Ro 12:2; Col 3:10. [§] **4:26** Sal 4:4.

30 Cū ca ametħeneri rámū ca niiro cū yaarāre īa majirágħu, cū ca tiicorica ɻumreco Pacu yuus Añuri Yeri cū ca tħogħiex-paire tiitcānha.

31 Muja ca ajia jini tuurucurijere, ɬañaro tiirġa ajia nucu yujuriquere, ajarikquere, acaro buiriquere, ɬañaro īi tutiriquere, to biri niipetirije ɬañarijere to cōrora yerijāa.

32 Muja ca niiro cōrora ca bojoca añurā, ca boo paca īarā, niiña. Nucā ɬañaro muja ca tiirijere ameri wede quenoña, ɻumreco Pacu, Cristo jueri muja ca ɬañarijere mujare cū ca acobo bojaricarore birora.

5

Um̄reco Pacu punare birora bii niiña

1 Muja, ɻumreco Pacu puna, cū ca mairāre birora cāre biro tii nənjeeyha.

2 Niipetirāre mairique mena tii niiña. Jesucristo manire maigħu, mani yee jhorri bii yai boja, waibha dījoe mænericaro ɻumreco Pacu, añuro ca jauti añu mænerijere biro cū ca biuricarore birora.

3 Muja, ɻumreco Pacu yaarā ca niirā, tiirica wāme coro méeħu ñee epericarā cattiyai waarike unorena, jidha wāme ɬañarije unora, nucā apeye cħocā pacarā pa jañuro boo nənhaa waarike unorena, wede duwi yujuticānha.

4 Nucā ca tħorġaya manirije uno cāre, ca tħo ujea niiña manirijerena, docuorijerena, īi bui wede peni duwi yuju, tiitcānha, atea añurije mée nii. Teere iitirāra, ɻumreco Pacu peere bħajnejha.

5 Jidha uno peera nomiara ñee epe, ɬañarije wadore tii, apeye cħocā pacagħu bħar jañuro boo nənhaa waa ca biċċu, tee unorena ca īi nucā bħogħha ɻumreco Pacu, Cristo mena cū ca doti niiri tabepħare ca waatipu cū ca niirijere ca majiparā muja nii.

6 Jidha uno peerena īi dito ecoticānha. Ate jħorira doo, ɻumreco Pacu cāre ca ametħuene nacarrāre ɬañaro cū ca tiipe.

7 To biri muja menapħra cājare biro bii bui cattitcānha.

8 Muja, jegueroppare ɬañarije wado tii niima īirā, ca naħfaropu niirāre biro muja bii niimi upa. Mecħra yua Wiogħu yaarā niima īirā, ca boero pee muja nii. ɻumreco Pacu punare birora bii niiña.

9 Ca boerije jħorri ca biurijea, ca bojoca añurā niirique, añurije maquē tiirique, díamacu wado īi niirique nii.

10 ɻumreco Pacu cū ca īa bixxejjarije peere īa bejeri tii niiña.

11 Ca naħfaropu niirāre biro ca niirā cāja ca tiirijere tiitcānha. To biro tiitirāra, “Nañarije niiro bii, to biro tiirique” cājare īi wede majioħha.

12 Yajoropu cāja ca tiirijere bau niropu wede batojata, ca boborije nii.

13 Niipetirijeppare ca boerije to ca boe eyo peotċajata, bau niirije nii eacā,

14 ca boerijea, niipetirijere ca bauro tii. To birira o biro īi: “Mu, ca cānigżeř biro ca biċċu wāċċānha. Ca bii yairicarā watoapu niigżeř biro ca niiggħu wāmha nucā, bojoca catiha. To biro mu ca biiro, Cristo mure jīla boerucumi,” īi.

15 To biri muja ca biirique cattu niirijere añuro tħogħiex majjiri tii niiña. Ca tħogħiex majjitirāre biro nistirāra, añuro ca tħogħiex majjirāre biro pee niiña.

16 ɻumrecor li ɬaÑa jañu, to biri añuro mujare ca bii eari taberira muja ca tiippera tiitcānha.

17 Ca tħogħiex bojoca catitirā niitcānha. “Dje pee to niiti, ɻumreco Pacu cū ca boorijeh?” īi tħogħiex majjiena petopħura.

18 Cūmuticāña. Cūmuriquea añuro mani ca niirijere ca ñañorije nii.* To biro biitirāra, Añuri Yeri cā ca boorore biro, cā ca dotirije peere tii nənəjee niñā.

19 Muja ca niiro cōrora, Uムureco Pacare baja peo nacā bhorique mena, baja ueja niirique mena, añuro yeri tagoeñarique cati baja ueja niirique mena, ameri wede peni niñā. Muja ca yeri jāñarije niipetiro mena baja, iñ nacā bho, iñ niñā mani Wiogare.

20 Niipetrijeparena mani Wiogu Jesucristo j̄ehori, Uムureco Paca, mani Pacare, "Añu majuropeecā" cāre iñ nacā bhocōa niñā.

Ca nəmoa cətirā cāja ca tii niipe

21 Muja ca niiro cōrora ameri tao nənəjee niñā, Cristore ca nacā bhorā niiri.

22 Nomia, ca manu jāmu cətirā, Wiogare muja ca tao nənəjeerore birora muja manu jāmuare tao nənəjeeeaya.

23 Ca nəmoa cətigā, cā nəmore ca juo niigā niimi, Cristo cāre ca tao nənəjeerare cā upare biro ca niirare ca juo niigā cā ca niirore birora. Nucā cāra niimi, cājare ca ametñenega.

24 Cāre ca tao nənəjeerā Cristore cāja ca tao nənəjeerore biro, muja cāja nəmoa cāa muja manu jāmuare niipetrijeparena ca tao nənəjeeparā muja nii.

25 Ca nəmoa cətirā, muja nəmoare maiñā, Cristo cā yaarāre maigā, ca ñañarije manirā cāja ca niiro tiirāga,

26 cājare cā ca bii yai bojaricarore birora. Cāra, oco, upare ca coerore birora, cā yee wederique mena mani ca yeri tagoeñā wajoaro tiiupi,

27 cā yaarāre cā majuropeera añurā, ca ñañarije manirā, ñañarijere ca tiitirā, cāja ca niiro tiirāgu.

28 O biri wāmera muja, cāja manu jāmuā, muja upare muja ca mairore birora muja nəmoare ca maiparā muja nii. Cā nəmore ca maigā, cā uparerena maigā tiimi.

29-30 Jicā uno peera cā uparena īa tutitimi. Tiitigāra añuro baa, īa nənəjee, tii niimi, Cristo cā yaarāre cā ca tiirore birora. Mania, cā upā macā taberī niirā mani bii.

31 To biri, umā cā pacare, cā pacore witi weorucumi, cā nəmo mena niirugu. Cāja pħarāpħura jicā upħra nii earucuma.[†]

32 Atea ca majiñā manirije ca niimiri quota nii. Yea, Cristo, cāre ca tao nənəjeerā menare īigu yu iñ.

33 To biri muja ca niiro cōrora, muja upare muja ca mairore birora muja nəmoare maiñā. Muja, cāja nəmoa cāa, muja manu jāmuare nacā buoya.

6

Cāja pacā, cāja puna, cāja ca tii niipe

1 Muja, cāja puna, Wiogu cā ca īa biijejerore biro muja pacare tao nənəjeeyā. Atea añurije nii.

2 Uムureco Paca cā ca dotirique ca nii juorije, "To biro biirucu," cā ca īrique mena ca niirije ate nii: "Mu pacare, mu pacore, nacā buoya,

3 añuro mujare bii, ati yepapare yoaro cati nii, muja ca bii ueja nii niipere biro īirā," iñ.

4 Muja, cāja pacā, muja punare cāja ca ajiaro tiiticāña. To biro tiitirāra, Wiogu cā ca boorore biro pee añuro cājare wede majio tii majoña.

Pade bojari maja, to biri cāja wiorā cāja ca tii niipe

* 5:18 Col 3.17.   † 5:31 Gn 2.24.   * 6:3 Ex 20.12; Dt 5.16.

5 Muja pade bojari maja, ati yepare muja uparā ca niirā cāja ca ūirore biro tiiya. Nucā buorique mena añuro yeri tugoeñari, Cristorena pade bojarāre biro, cūjare pade bojaya.

6 Cāja mena añuro tuarugarā, muja uparā cāja ca īa cojoro wado añuro pade dito, titicāña. Cristore pade bojari majare birora Umureco Pacu cā ca boorore biro añuro yeri tugoeñarique mena padeya.

7 Bojocarena pade bojarāre biro méé, Wiogurena pade bojarāre biro, añuro tiirugarique mena padeya.

8 Mani ca niiro cōrora, pade coteri maja ca niigu, añuro ca niigu, "Añurije mani ca tiiricarore birora Wiogu cā ca tiicojorijere mani ñeerucu," ca ū majiparā mani nii.

9 Muja, cāja uparā, mujare pade bojari majare ūi uwiotirāra, añuro mujare cāja ca pade nunujeerore birora añuro cājare tiiya. Muja cāja uparā, muja cājare pade bojari maja cāa, umureco tutipu ca niigu Wiogu jicārena ca pade nunujeerā muja ca niirijere majiña. Cāa bojocare ca īa dica woogu méé niimi.

Umureco Pacu yee bojoca tooye

10 Yu yaarā, mecara yua muja ca tugoeñia tutuapere, Wiogu cā ca tutuarije do biro ca tiiya manirijepare amaña.

11 Umureco Pacu bojoca tooye catirique niipetirije cā ca tiicojorique mena, bojoca tooye cati niiña, ñañarije mani ca tiro manire ca tiigu Satanás cā ca ū ditorijerenā jāa tii nunujeere ūrā.

12 Bojoca mena ameri quēe niirä méé mani tii. Ñañarije wiorä mena, ca dotirä mena, ati umurecorire ñañarije tiiricaro ca tii niirä mena, emuaropu macärä mani waparā ñañarije ca tiirä mena, ameri quēe niirä mani tii.

13 To biri niipetirije bojoca tooye Umureco Pacu mujare cā ca tiicojoriquere jee upaya, ñañaro mujare ca bii eari rumure tugoeñia bayi, bii ametua ncā, to birora muja ca tugoeñia bayicōa niipere biro ūrā.

14 To biri to birora tugoeñia tutuacōa niiña. Díamacū ca niirijere mena wēñarica daa caticāricarā nii, ca niirore biro tii niirique ca niiro cōme jutiro jāña,

15 afurije queti añuro niiricaro ca tiirijere wederā waugarā añuro queno yuericarāpu niiricaro ca tiirije dupo juti jāñaricarāpu nii yue, biiya.

16 Añuro petira, díamacū muja ca tuo ncā buorijera, muja wapero to niijato, Satanás mujare cā ca ū cōa jāarije niipetirijere ca camotaapere biro ūrō.

17 Umureco Pacu mujare cā ca ametueneriquere muja dupagare ca camotaari coro, come corore biro cho, ñucā Umureco Pacu wederiquera, Añuri Yeri mujare cā ca tiicojori p*ii* niip*ii*re biro cho, tiiya.

18 Añuri Yeri cā ca majorije mena to birora juu buecōa niiña. To birora añuro tugoeñia bojoca catiri nii, ca ñañarije manirā Umureco Pacu yaarā niipetirare Umureco Pacare juu bue boja, tiicōa niiña.

19 Yu cāare juu bue bojaya, yu ca ūipere Umureco Pacu yure cā majiojato ūrā. Ñucā uwiricaro maniro, Umureco Pacu yee ca majiña manirije ca niirique añurije quetipare ca niirijere, cāja ca majiro yu ca ūipere biro ūrā.

20 Umureco Pacu ate añurije quetire yure wede yujo doti cojowi. Tee juorira mecara, come daari mena cāja ca jiaricu yu nii. To biri Umureco Pacu yure jāi juu bue bojaya, cā yee quetire uwiricaro maniro yu ca wedepere biro ūrā.

Añu doti yapanorique

21 Tíquico mani yee wedegu, yu ca maigu, añuro mani Wiogu yeere yure pade nemori maja, yu ca bii niirijere, yu ca tii niirijere niipetiro, mujare wederucumi.

²² To biri jāa ca bii niirijere mājare wede, māja pea teere tao ajea nii, māja ca biipere biro ūigu, māja pātopa cāre ya tiicojo.

²³ Mani Pacu Umureco Pacu, Wiogu Jesucristo, añuro niirique, ameri mairique, díamacū tao nucā baorique, mani yaarāre cāja tiicojojato.

²⁴ Mani Wiogu Jesucristore ca mairā niipetirāre añuro cā ca tii bojarique, cā ca mairije ca peti nucātirijere cā tiicojojato.

To biro to bijjato.

Pablo

FILIPENSES

Europapare Macedonia yepare, Pablo, Jesucristore ca tao nənəjeerā cā ca tii jəorīcarā Filipos macārā niupa.

Pablo tia cūurica wiipu niigara, mairique mena cājare cā ca owa cojori-quere wede. Filipos macārā Cristore ca tao nənəjeerā, Pablo cā ca boo pacarijere tii nemorā cā ca cəotirijere cāre cāja ca tiicojoriquere “Añu majuropeecā,” cā ca ūiriquere wede jəo.

Ñucā apeyera diámacā ca niitirijere bue yujuri majā Cristore ca tao nənəjeerāpure cāja ca ūi dito earique maquēre buaro təgoeña pai, “To biro ca biirije watoara añurije quetire to birora tao nənəjeecōa nii, təgoeña bayi, biicōa niiñā,” cā ca ūi wede majoriquirere wede nənəa waa. Owa jəogapura buaro cā ca ūjea niirijere, Filipos macārā Jesucristore ca tao nənəjeerāre cā ca mairijere, “Añu majuropeecā,” cājare cā ca ūirijere, ūa majiriquerā ca niicāro timi Pablo (1.1-11).

To biro ūicā, cāre ca biirijere cājare wedemi. Biigupua, “Ñañaro peti yu taməocā” ūi təgoeñaarique paigū méé ūimi; Cristore biropu cā ca biicārijere təgoeña bayicāri bii yairiquere cā ca uwitirijere ūigu təgoeña bayirique mena o biro ūi owami, “Yura yu ca catirije, Cristo niimi; bii yairique pea wapa taarique niiro bii,” ūimi (1.12-21).

To biro ūicā, “To birora təgoeña bayicāa nii, añurije queti ca ūirore biro bii nii, Cristo cā ca biiricarore birora bii nənəjee, biiya,” ūi wede majiomni Filipos macārāre (1.27-2.18).

To biro ūi yapano, cāre padē nemori majā, Timoteore, Epafroditore, cā ca tiipre cājare wedemi (2.19-30).

Ñucā cā ca ūjea niirijere cājare wede nənəa waagura, cā ca biirucuriquere cājare wedemi, doti cūurique ca ūirore biro ca tii nənəjeegū niicāri, Jesucristore ca tao nənəjeerāre ñañaro tīruga nənəjeema ūigu, diámacārā añurā niiricarō ca tiigare cā ca bua eariquerē. Biigupua diámacāra añugū peti yu nii eati ūigu, ûmaari majā mena ūi cōoñari cā ca bii nənəa waarijere wede nənəa waami (cap. 3).

To biro ūicā, Cristore ca tao nənəjeerā niiri ūjea niirica wāmēre cājare wede majio, cāja ca tii niipere cājare wede, “Cājare añu dotiya” ūirique mena ūi yapano eami (cap. 4).

Filipos macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Pablo, Timoteo, Cristo Jesús yeere paderi majā, māja niipetirā, Cristo Jesús jəori, ca ñañarije manirā Filipos'pu ca niirā, ñucā nea poorica wiire tii nemori majā,* to biri jəo juu bue niiri majā† menapurena, ati pūurore jāa owa cojo.

² Úmureco Pacu, mani Pacu, to biri Wiogu Jesucristo, manire cāja ca ūa mairijere, to biri jīcāri cōro añuro niiriquere mājare cāja tiicojojato.

Jesucristore ca tao nənəjeerāre Pablo cā ca juu bue bojarique

³ Mājare yu ca təgoeñaarique cōrora, yu Úmureco Pacure, “Añu majuropeecā,” yu ūi.

* **1:1** Diáconos. † **1:1** Obispos.

4 Yu ca juu buerije cōrora ujea niirique mena wado muja niipetirāre yu juu bue boja,

5 Jesucristo yee quetire muja ca tuo juori rumupura yure muja ca tii nemo naanua dooriquere, mecupu cāare to birora yure muja tii nemocō nii.

6 Yee méé yu ii: Umureco Pacu cā yee añurijere mujapure ca tii juoricā, añuro muja ca niiro mujare tii naanua waarucumi, Cristo Jesus nemo cā ca tua doori rumupura.

7 O biro muja niipetirāpure yu ca ii tugoeñarije añurijera nii, tia cūurica wiipu niigu cāa, ñucā wiorā putopu añurije quetire ñañaro ca ii wede pairare ii camota, díamacū ca niirijera nii, ii wede majio niigu cāa, to birora mujare yu tugoeñacō nii. Muja niipetirāpura Umureco Pacu añurije yure cā ca tiicojoriquere yu menara muja tii nemo nii.

8 Umureco Pacu majimi muja niipetirāre, Cristo Jesus cā ca mairije mena buaro mujare yu ca mai niirijere.

9 Ate nii yu ca j*āi* juu bue bojarije: Muja ca ameri mairijere buaro jañuro ameri mai naanua waa, ñucā buaro maji, niipetirijere tuo jeeño maji,

10 añurije pee wadore ia maji, ñucā Jesucristo cā ca doori rumure ca ñañarije manirā nii, ñañarije ca tiirā niima, ca ii ecotirā nii,

11 ñucā Jesucristo juori, añuro tiirique muja ca tii niirijere buaro jañuro tii naanua waa, Umureco Pacure ii nuc buo baja peo, cāja ca tiiro muja ca tiipere ligu.

Cristo niimi catirique

12 Yu yaarā, ano yure ca biirije, añurije quetire buaro jañuro ca jeja naca naanua waaro ca tiirijere muja ca majiro yu boo.

13 To biri niipetirā macā wiogu yaa wiire ca coterā uwamarā, ñucā aperā cāa, Jesucristo juori tia cūurica wiipu yu ca niirijere cāja ca majiro cājare tii.

14 Tia cūurica wiipu yu ca niiro ñarā, mani yaarā Jesucristo yee quetire ca tuo nañejerā niipetirā jañuripura, Jesucristo peere buaro jañuri tuo nañejee tugoeñia bayicā, uwiricaro maniro Umureco Pacu yee quetire wedema.

15 Jicārā Jesucristo yee quetire wederā, ia ugo ajarique mena, ñucā "Jäape j*āa* ii ametaa nacáru" iirique mena, cāja ca wederijea díamacāra nii. To ca bii pacaro aperā, añuri w*ā*me tugoeñarique catiri wedema.

16 Aperā, Jesucristo yee añurije quetire "Díamacāra nii cā ca ii wede niipere iima iig, tia cūurica wiipu cā ca niiro cāre tiimi Umureco Pacu," ii majiri, mairijke mena Jesucristo yee quetire wedema.

17 To biro cāja ca iicā aperā pea, añuro tugoeñarique catiri méé, cāja majurope cāja ca boo tugoeñarijere iima iig, wedema. "To biro mani ca iiro, tia cūurica wiipu niigu, ñañaro cā ca tamuorijere buaro jañuro ñañaro cā tamuo b*u*añajato," ii tugoeñacāri wedema.

18 Biropuha tee unoa, "To biro iima" iirique méé nii. No ca boorora wede, ca niirore biro wede, cāja ca iimijata cāare, mee Jesucristo yee quetirena wederā tiima. To biro cāja ca tiirijere yu ujea nii jañu. Buaro jañuro yu ujea niicā naanua waarucu.

19 Ate niipetirije o biro cāja ca tii niirijea, ñañaro yu ca biirijere yu ca ametuaro ca tiipera ca niirijere yu maji. To biri Umureco Pacure yure muja ca j*āi* bojarucurije, ñucā Jesucristo yu Añuri Yeri yure cā ca tii nemorije cāa, añu majuropeecā.

20 "Umureco Pacu pea, boboro yu ca tamuoro yure tiitirucumi," yu ii tugoeñia bayicā. To biri niipetirā cāja ca tuo cojoro, "To biro yure biibocu" iiri méé, cājare yu wederucu. Ñucā mec cāare yure ca biirucuricarore birora, buaro

jañuro yu Wiogu Jesucristo cā ca nii majuropeerije yu mena ca niirijere, yu ca catijata cāare, ñucā yu ca bii yairo jiro to ca niimijata cāare, ñarucuma.

²¹ To biri yu ca catijata, Cristo yee wadore yu wede. Ñucā bii yaigupu cāa cā menara yu niirucu.[‡]

²² Yu ca caticā nunua waajata, ametueñe jañuro Jesucristo manire cā ca doti cūriquere, to birora yu tiicōa niibocu. To biri, “O biro pee yu biirucu,” yu iñ majiti.

²³ Ate pha wāmephrena yu ca tiirgarije ca niiro macā, “Tii wāmē peere yu tiirucu” yu iñ majiti. “Jesucristo mena niigu waaragu yu ca bii yaijata, añu majuropeecābocu,” yu ca iñrige nii.

²⁴ Ñucā ape tabera añurije peere mujare boojāma ñigu, bharo yu ca cati nunua waaragarije nii, yure bii.

²⁵ “To biro ca biipu yu niicu,” yu ca iñrore biro ca biipu niiri, muja menara yu tuarucu. Cristore diámacā muja ca tuo ñucā bhorijere bharo jañuro tugoeña ujea nii, muja ca bii nunua waaro mujare tii nemoregu.

²⁶ O biro biigu, jiro ñucā muja mena yu ca niiro, Cristo Jesús yaarā muja ca nii ujea niirije, yu juori bharo jañuro muja ca ujea niiro tiirucu.

²⁷ Muja ca biirique cāti niirije wadore Jesucristo yee añurije queti ca iñrore biro bii niiña. To biro muja ca biiro, mujare yu ca ñagu waajata cāare, ñucā yoaropu yu ca nijata cāare, muja ca biirijere queti tuogura, jicāri cōrō tugoeña bayi, añurije quetire jicāri cōrō diámacā tuo ñucā bao bayi nunua waa,

²⁸ Ñucā “Cajare ca ña junarāre uwí tugoeñaricaro maniro bii nijjapa,” yu iñ majirucu. Cāja pea to biro cāja ca iñrijera ñañaro ca bii yaiparā cāja ca niirijere ñoma. Ñucā muja peera ñañaro muja ca biiboriquere muja ca ametuapere ñiñoro bii. Atea Ùmureco Pacu cā ca tuijije nii.

²⁹ Mujara, Jesucristore tuo nunujeerique wado méé nii, cā juori ñañaro ca tamupará muja ca niirije cāa niiro bii.

³⁰ Muja, to biri yu cāa, Jesucristo yee quetire mani ca wederije juori ñañaro manire cāja ca tii pacaro, jicāri cōrō teere mani wede nunua waa. Jugueropu cāare to birora teere yu ca wedero muja ñawu. Mecū cāare to birora yu ca tiicā nunua waarije muja tuocu ñucā.

2

Do biro ca tiiya manigu nii pacagu watoa macāre biro niirique

¹ To biri Jesucristo, ca ujea niirā muja ca niiro tii, cā ca mairijera muja ca tugoeña ujea niiro tii, Añuri Yeri mena añuro nii, ca ña ujea niirā, ñucā ca boo pacá ñarā, mujare cā ca tuijata,

² niipetirāpu añuro nii, jicā peere biro ameri mai, jicāre birora tugoeñarique cāti, muja ca bii niirije mena yu ca ujea niiro yure tuiya.

³ “Mani pee mani tii ametueñe ñucācājajó,” ñucā, “Mania cājare biro méé mani bii,” iñrique mena tiiticāñia. To biro iñtirāra, watoa macārare biro pee niiri, “Cāja pee doca mani ametuenero ca nii majuropeera niima” iñrique mena tuiya.

⁴ Jicā uno peera muja wado añuro muja ca niipere amaaticāñia. Aperā añuro cāja ca niipe cāare amaña.

⁵ Muja ca tugoeñarijere Cristo Jesús cā ca tugoeñaricarore biro ca tugoeñaparā muja nii:

⁶ Cāa, Ùmureco Pacura nii pacagu, Ùmureco Pacure biropu cā ca niirijere, teerena ca waa weo majiñña manirijere biro ña, tiitiupi.

[‡] **1:21** Yera yu ca catirije, Cristo niimi; bii yairique pea wapa taarique niiro bii.

- 7** To biro biitighra, Umareco Pacu cā ca niirijere cā majuropeera camotati, pade coteri majare biro pee bii, bojoca baauapi.
- 8** Bojocare biro baaua eari, cā majuropeera watoa macāre biro bii, cā ca bii yairi rumepu cā Pacu cā ca dofirore biro ca tii nūnūjeegu, nii eyoupi. Yucu tenipu paa pua tuu eco, ñañaro cā ca tamho yairi tabepu to biro bii eyoupi.
- 9** To biro cā ca biirije jaori, niipetirā ametaeneropu ca nii majuropeegu cā ca niiro cāre tiiupi Umareco Pacu. Ñucā cā wāmē cāre, niipetiri wāmē ametaenero iñ nucā baorica wāmēre cāre tiiocojoupi.
- 10** Niipetirā umareco tutipu ca niirā, ati yepa macārā, ati yepa doca macārā, cāja ájero jupearī mena tuetuu ea nuuri, cā wāmēre iñ nucā bao, *
- 11** Ñucā bojoca cāja niiro cōrora, "Jesucristo, Wiogu peti niimi," Umareco Pacure iñ nucā baorique ca niipere ūigu, to biro cāre tiiupi.

Jesucristore ca tuo nūnūjeerā ca boerijere biro niima

12 To biri yu yaarā yu ca mairā, yu ca ūrijere muja ca yuu nūnūjeericarore birora, muja mena yu ca niiro wado to biro biitirā, yoaropu yu ca niijata cāare añuro yuu nūnūjeeyā. Muja ca ametaape maquēre, añuro bojoca catiri iñ nucā baorique mena tii niña.

13 Umareco Pacu majuropeera, muja yeripu añurijere muja ca tiiruga tagoeñaro tii, muja ca tiiruga tagoeñajere cā ca boorore biro añuro muja ca tiro ca tiiga niimi.

14 Noo muja ca tiirije cōrorena, yaioroacā wede pai, ameri tuti, iitirāra tiiya.

15 Jicā uno peera ñañaro muja ca tiiriquire baoati, Ñucā, "Ñañaro ca tiirā niima" ca ūña manirā, Umareco Pacu puna ca ñañarije manirā niña, ati yepa macārā bojoca ñañarā tiiriquire uno méé ca tii yai waara watoare. Cāja watoare muja cāa, ñocōa ati yepare cāja ca boe baterore birora boe bate niña,

16 caticōa niirique maquē añurije quetire to birora tuo nūnūjeecōa niirā. To biro muja ca biiro, Jesucristo cā ca doori ramere "Añurije queti cājare wede yujugu, yee méé yu bijapu," yu iñ tagoeñā ujea niirucu.

17 Diámacā muja ca tuo nucā baoijke mena Umareco Pacure muja ca tii nucā bao niirijere to bii yapano peoti ejato ūigu, yu majuropeera yu ca bii yairugarijere ūima ūigu baoaro yu ujea nii. Ñucā yu ca ujea niirijere muja niipetirā mena yu ujea nii.

18 Muja cāa to birora ujea niiri, muja ca ujea niirijere yu mena ujea niña.

Timoteo, to biri Epafroditō

19 Wiogu Jesucristo cā ca boojata, yoari mééra Timoteore muja p̄atopu yu tiicojoraga, muja ca bii niirije quetire tuo orī, tuo ujea niiraga.

20 Añurije maquēre mujare boojagu, baoaro mujare yu ca tagoeñarucurore biro ca tagoeñagu uno peera jicā uno peera yu chotí.

21 Niipetirāpura cāja yee ca niipe maquē wadore amacāma. Jesucristo yee peera "To biro bii," ūitima.

22 Mee muja, Timoteo cā ca biirijke cāti niirijere añuro muja maji. Jicā cā macā, cā pacu mena añuro cā ca padē nemo niirore birora añurije quetirē yare wede nemo niiwi.

23 To biri ano yare ca biirijke majicāri jiro, yoari mééra muja p̄atopu Timoteore yu tiicojoraga.

24 "Biigapua, yoari mééra yu majuropeera muja p̄atopu yu ca waaro yare tiircumi Umareco Pacu," yu li.

* **2:10** Umareco Pacu yaarā, Satanás yaarā.

²⁵ Ñucā to birora yu yee wedegu Epafroditu, yure pade nemori maju, Jesucristo yee quetire tutuaro mena yure biro ca iñ bayi niigu, yu ca boorijere cā tii nemojato iñrā maja ca tiicojoricu cāare, ñucā cāre ca tiicojopu yu nii, yu iñ.

²⁶ Cū pea maja niipetirāre buaro amami; ñucā apeyera buaro tugoeñarique paimi, cā ca diarique tamoriquere maja ca queti tauriquere majiri.

²⁷ Díamacā maja tuojacupa. Dia jañuwi Epafroditu. Bii yaicoabowi. To biro cā ca biimijata cāare, Ùmureco Pacu cāre la mairi, cāre catiowi. Cā wado méére la boo pacawí; yu cāare boo pacá iñawi yu ca tugoeñarique pairijere, tugoeñarique pai nemoremi iñgu.

²⁸ To bira yoari méé cāre yu tuenecojorucu maja patopu, cāre maja ca la ujea nii tugoeña tutuapere biro iñgu. To biro tiigu, yu tugoeñarique paiti jañurucu.

²⁹ Cū ca earo, Wiogu yaarāre birora ujea niirique mena cāre bocaya. Ñucā cāre biro ca biirāre naçā buoya,

³⁰ Jesucristo yeere padema iñgu, bii yaicoabowi. Maja majuropeera yure maja ca tii memorā dootiriquere tii nemoma iñgu, bii yairicaro putoacápua ametuawi.

3

Añuro niiricaro ca tiirije

¹ Apeyera ñucā yu yaarā yu ca mairā, Jesucristo mena ujea niiña. Yura, majare yu ca owa cojoriqueprena yu ca owa cojo nemocā tua waarcujata, bojoricaro bii pato wācōrcu biiti, maja peera añurije maquē ca niro macā.

² La biijeyaya manirije ca tiirāre, Ùmureco Pacu yee quetire ca wederā nii pacarā ñañarije ca tiirāre, “Ùmureco Pacu yaarā mani nii,” iñrā, cāja jeyua quejerorire ca wide weo baterā menare, bojoca catiri niiña.

³ Mania, Ùmureco Pacu yu Añuri Yeri juori cāre ca iñ naçā buorā, Cristo Jesús yaarā niiri ca ujea niirā nii, bojoca cāja majuropeera ñañarije manirā niirāgarā, cāja ca tii niirijere tuo ñanajeeti, ca biirā pee mani nii, jeyua quejero yapare wide taaricarā majurope ca niirā.

⁴ Yu majuropeera, atera, “Díamacāra niiro bii,” ca iñ naçā buhogu peti niigu yu bii.

Jicā uno atere, “Díamacā ca niirijera niiro bii,” cā ca iñ naçā bujodata:

⁵ Yu ca bauaro jiro jicā amo peti, ape amore itiaga penituario ca niiri rumare yu jeyua quejero yapare cāja ca wide taaricu, israelita bojocu, Benjamín yaa puna macā, hebreo bojocu, ñucā hebreo macā, judíos, doti cūriquere, “O biro iñrāgaro lī” cāja ca iñ naçā buorije peera fariseos yaa pooga macā, yu niiwu.

⁶ Ñucā doti cūriquere ca iñrijere ametuene naçāriquere ca bootigu yu ca niirique peera, Jesucristore ca tuo ñanajeerāre ñañaro cājare ca tiirāga ñanajeerichu, doti cūriquere peera jicā wāme dñjaricaro maniro ca tii ñanajeegu ca niiricu pee doca, cā ametuenero, “Díamacā ca niirijera niiro bii,” ca iñ naçā buoricu peti niigu yu bii yu doca.

⁷ Ate niipetirije jugueropare yura, ca nii majuropeerije ca niimirique, meçāra Jesucristo juori ca wapa manirije niiro bii yuā.

⁸ O biro bii ñucā: Yu Wiogu Cristo Jesús cā ca añu ametuene majuropeerijere yu ca majirije mena, atere yu ca la cōofajata, jicā wāme uno peerena, “Ca nii majuropeerije nii,” yu iñti majuropeecā. Cristo juori tee niipetirijepara ca wapa manirijere biro tuacawu. Mecāra yua Cristo peere bua eari: “Ca bii bateriquepu nii,”* yu iñcā.

* **3:8** Waibucarā utare biro niicā.

9 Că mena pee niirugama ūigă, yă majuropeera doti cūurique ca ūirore biro yă ca tii nūnajeerije joroi, ūñarije manigă niiriquere yă amaati. Jesucristore diámacă tuo nucă boorique joroi pee Umareco Pacă, ca ūñarije manigă yă ca niro că ca tiirije peere yă ama.

10 Cristo că ca cati tuarique ca tutua majuropeerijere yă majuropeera biiñacă, ūñaro că ca tamñoricarore birora tamño, că ca bii yairicarore birora bii yai, biirugama ūigă, niipetirijepărena ca wapa manirijere biro yă ūacăwă.

11 To biri yă căa, ca bii yairicară căa ca cati tuari ūumare yă ca cati tuapere yă yue.

Umareco tutipă ca niipară

12 Mee niipetirije băa ea peotică, ūncă “Ca ūñarije manigăpă yă nii,” ūigă méé yă ū. Teere ca băa eapă că nijjato ūigă Cristo Jesúš că ca joriciă yă ca niirijere, că pee yare că ca maji joricanore birora teere băa earugă, că yeere to birora yă tiică nūnua waa.

13 Yă yaară, “Mee yă majuropeera teere yă băa eacăwă,” yă ūtgoeñati. Ate pee docare o biro yă tii. Juguero pă ca biirique căti niiriquere acobo, jiro pă yă ca băa eape peere ūtgoeñari, Umareco Pacă că ca boorije peere băaro jañuro yă tii nūnua waa.

14 Umareco Pacă, Cristo joroi añurijere umareco tutipă manire că ca tiicopere yă ca ūneepere biro ūigă, añurije peere tii yapano earugă yă tii.

15 To biri mani niipetiră, añuropă diámacă ca tuo nucă băo bayicoarăpua, ano mujare yă ca ūirore biro wado ca ūtgoeñapară mani nii. ūncă jică wāme ūnore bojoricaro mujă ca ūtgoeñajata, tee căare mujă ca majiro mujare tiirucumi Umareco Pacă.

16 Tee docare, jică wāmera tii nūnaje, jică peere biro ūtgoeña, biiriquere mani ca băa earique ca niirore biro ca tii nūnajeepară mani nii.

17 Yă yaară, niipetiră yare biro bii nūnajeeyă. Mujare jăa ca bii ūñoricarore biro ca bii niiră căare ūcăñna.

18 Mee, paă tiiri mujare yă ūiwa. ūncă mecă căare teerenă, yacó cape cătiri mujare yă ū nemo. Paă niicăma, Jesucristo yucă tenipă că ca bii yairiquere ca junarăre biro ca tii niiră.

19 Biirăpua căa, ūñaro ca bii yaipară niiră biima. Căa upări ca boorore biro wado căa ca tii niirijera nii, căa ca ūnucă băo niirije. To biro căa ca tii niirijere bōbo ūtgoeñaricaro ūno, “O biro ca biiră jăa nii,” ū docuorucuma. ūncă ati yepa maquē pee wadore băaro amama tee căare.

20 Mani pea umareco tuti macă yepa macărăpă mani nii. Manire Ca Ametuenegă, Wiogă Jesucristo căare toopă ca niigă ca doopărena mani yue nii.

21 Căa mani upă ca añutiri upăre, că upă ca añuri upăre biro pee manire wa-joarucumi. Niipetirijere că ca doti tutuarije mena to biro manire tiirucumi Jesucristo.

4

Wiogă mena ūjea niiňa

1 To biri mujă, yă yaară yă ca mairă, băaro yă ca ūñagară, ūncă yă ca ūtgoeña ūjea niiro ca tiiră, yă paderique wapa ca niiră, Wiogăre mujă ca tuo nūnajeerijere, to birora ūtgoeňa bayi tutuacă nūnua waarađa.

2 ūncă Evodia, to biri Síntique jăare, “Mani Wiogă yaară romirire birora, jicōre biro căa ūtgoeñarique cătijato,” yă ū.

³ Mu, yare añuro ca pade bapa c^{at}ig^u peera,* anija mani yaarā romirire tii nemōña m^ure y^u ñi: c^aja, Clemente, to biri aperā yare ca tii nemoricarā mena, y^u mena añurije quetire wede nemowa. Mee c^aja wāmea, caticōa niirique ca niiri pūeurop^u owa tuurique nii yerijāa.

Wede majio yapanorique

⁴ To biri to cānacā tiira mani Wiog^u Jesucristo mena ujea niiñā. Y^u ñi nemo ñucā: Ujea niicōa niiñā.

⁵ Niipetirā, ca bojoca añurā m^uja ca niirijere c^aja īajato. Mee, Wiog^u eag^up^u biimi.

⁶ No ca boorijeacā j^uorira tugoeñarique paitirāna. Tugoeñarique paitirāna, Umureco Pac^u peere "O biirije jaare bii," c^ure ñi jāi juu bueya, niipetiro mujare ca biirijere. Ñucā tii nemorique c^ure jāi, "Mu añu majuropeecā," c^ure ñi, ñiñā.[†]

⁷ To biro m^uja ca tiiro, Umureco Pac^u yee añuro niirique bojoc^u c^u ca t^uo jeñorije ca niirije amet^uenerop^u do biro ca tii t^uo jeeño majiña manirije ca niirije Cristo Jes^us j^uori, m^uja yerire, m^uja ca tugoeñā niirijere, añuro mujare ña n^un^ujee niirucu.

Añurije pee wadore tugoeñāña

⁸ Y^u yaarā, niipetirije díamacā ca niirije, niipetiro ña n^ucā b^uoriquere, niipetiro añuro niiriquere, niipetiro añurije wado ca niirijere, niipetiro ca bojoca añurā niiriquere, añuro ña bijejarique uno pee wadore amāña. Niipetirije añurije wado, ñucā añuro ñi n^ucā b^uoricaro ca tiirijere, tugoeñāña.

⁹ M^ujare y^u ca buero m^uja ca majiriquere, "O biro tii niñā" m^ujare y^u ca ñi majoriquere, y^u ca tiirijere m^uja ca t^uoriquere, to biri y^u ca tiirije m^uja ca ñariquere, tii niñā. To biro m^uja ca tiiro, añuro niirique Umureco Pac^u m^uja mena niirucumi.

Filipos macārā Pablore c^aja ca tii nemorique

¹⁰ Wiog^u mena b^uaro y^u ujea nii, mee ñucā yare m^uja ca tugoeñā b^uarique ca niiro macā. "Yare m^uja acobocoajacupa," ñirug^u méé y^u ñi. "Yare m^uja ca tii nemopa tabe uno mujare manijacupa," ñigu pee y^u ñi.

¹¹ Boo pac^u niig^u méé y^u ñi atera. Mee noo y^u ca cuorije menara ujea nii, ca bii jeyaric^up^u y^u nii.

¹² Apeye mani, ñucā pairo apeye c^ut^u biig^u cāa, nii majicā, biirique cāare y^u maji. Ñucā aña boa, aña boati, ñee uno choti, ñucā chuo amet^uenecā bii niig^u cāa, yare ca bii earije cōrora y^u bii jeyacoaw^u.

¹³ Cristo y^u ca tugoeñā tutuaro ca tiig^u j^uori, niipetirijere y^u tii maji.

¹⁴ To ca bii pacaro m^uja pea do biro tii majiña maniro ñañaro y^u ca biiri tabere, yare m^uja tii nemowa.

¹⁵ Añurije quetire wede j^uog^u Macedonia ca niiric^u y^u ca waaro, m^uja Filipos macārā wado Jesucristo yee quetire m^ujare y^u ca wederiquere, "Añu majuropeecā" ñirā, yare tii nemorā m^uja ca tiicojoriquere m^uja maji.

¹⁶ Ñucā Tesalónica^u y^u ca niiro cāare, "Cā ca boo niirijere cā jeejato ñirā" jīcāti méé m^uja tiicojoupa.

¹⁷ Biig^up^u, b^uaro jañuro yare m^uja ca tii nemo n^un^u waarijere boog^u méé, y^u ñi. Umureco Pac^u c^u ca ña cojorore, añuro m^uja ca tii niirijere b^uaro jañuro m^uja ca tii n^un^u waape peere boog^u, y^u ñi.

* **4:3** Mu, yare añuro ca pade bapa cutig^u Sícigo. † **4:6** Jicā wāme uno j^uori peera tugoeñarique paiteto. To biro biitirāna noo mujare ca biirije cōrora, juu buerique mena, yerijāaricaro maniro jāirique mena, m^uja ca boorijere Umureco Pac^u wedeya, añu majuropeecā ñirique mena.

18 Mee, niipetirije yu ca boorijere yu ñeewu, yu ca booro ametuenero yu ceo. Epafrodito mena yure maja ca tiicojo cojorique mena paipo peti yu cuo. Yure maja ca tiicojo cojorique pea, añuro ca juti añurijere joe juti añu mene cojoricaro.[‡] Umureco Pacu añuro cã ca ña biijejerijere biro nii.

19 To biicári, yu Umureco Pacu niipetirije mujare ca dejarijere, cã yee ca añu majuropeerijere Cristo Jesús menapu paipo cã ca cuorije ca niirore biro mujare tiicojorucumi.

20 ¡Mani Umureco Pacu mani Pacu cã ca añu majuropeerije to birora to niicóa niijato! To biro to biijato.

Añu doti cojo yapanorique

21 Añu dotiya niipetirá Cristo Jesús juori ca ñañarije manirá ca niiráre. Mani yaará yu mena ca niirá cã mujare añu doti cojoma.

22 Ñucã niipetirá ano macãrá Jesucristore ca tuo nanujeerá, añuro petira upu romano César're pade bojari maja, mujare añu doti cojoma.

23 Mani Wiogu Jesucristo cã ca ña mairije maja niipetirá mena to niijato.

To biro to biijato.

Pablo

[‡] **4:18** Sacrificio que Dios recibe con agrado.

COLOSENSES

Pablo, Colosa macārāre, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā cāja ca niiro ca tiitiricu nii pacagu, cā ca īa nūnūjee niirā watoare ca niirā cāja ca niiro macā, ūucā Éfesopu niigāra cājare ca tii nemoparā bojoca tiicojo cojo, tiiupi. Tia cūurica wiipu niigu cā ca owariquera nii ate queti cāa.

Cāre pade nemori maja Timoteo mena cājare cā ca añu doti cojo jaorije jiore, ape pūnorire cā ca īirore birora Colosa macārā Cristore ca tuo nūnūjeerā cāja ca bii niirije añurije cā ca queti tāorique niipetrijere "Añu majuropeecā," Umureco Pacare cā ca ī ajea niiriquere wede (1.1-8).

Ñucā apeyera añurije queti méére ca buerā, "Aperā jāguēa do biro ca tiiya manirā niima, cājare ca tii nucā bāope nii, ī, ñucā jeyua quejero yapare wide taariquere to birora ca tiicā niipe nii, ī, ñucā baarique maquière ca dotiri wāmeri bue, doti cūuriquere to birora ca tii nūnūjeecōa niipe nii," ca īirā, cāja watoare bii ñaajua eaupa. Tee tiigu Pablo pea, Cristo pee, cāja, ca doti tutua niirā ametüenero do biro ca tiiya manigū cā ca niirijere, ñucā cāra cājare ca doti niigu cā ca niirijere, cājare wede majiomí.

Upu macā tabe jeyua quejero wide taarique peera, Cristore tuo nūnūjeeri ñañarijere ametüene ecorique pee ca nii majuropeerije ca niirijere wede majiomí (2.11).

Cristo niipetrijepare ca doti niigu cā ca niirije peera Éfeso macārāre cā ca owa cojoriquere bīrijera niicā (1.9—2.19).

Jesucristore ca tuo nūnūjeerā wāma catirique Umureco Pacu cā ca tiicojoricarā, to birora Cristo mena niicōa nii, añuro niirique cāti īño nii, wāma catirique cāja ca chorijere aperā mena cāare añuro nii (2.13), ca biiparā niima, ī wedemi.

Cristore ca tuo nūnūjeerā wāma catirique cāja ca chorije maquē peera, Filipos macārāre cā ca īrica wāmere birora niicā (2.20—4.6)

Cā ca wede majorije jīcā wāmeri Éfeso macārāre cā ca owa cojorique capítulo 5 ca īrijere bīrijera niicā. Ca yapanori tabepara cā mena macārā cāre ca pade nemorāre cā ca añu doti cojorije mena owa yapano eami.

Colosas macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Ya Pablo, Umureco Pacu majuropeera jaori, Cristo Jesús yee quetire cā ca wede doti cojoricu, ya yee wedegu Timoteo mena,

² maja Colosa macāpare ca niirā, ca ñañarije manirā, díamacāra Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre jāa añu doti cojo. Mani Pacu Umureco Pacu, cā ca añu majuropeerijere, to biri añuro niiriquere mājare cā tiicojajato.

Jesucristo yaarāre Pablo cā ca juu bue bojarique

³ Mājare juu bue bojarā cōro, Umureco Pacu, mani Wiogu Jesucristo Pacare, "Añu majuropeecā" cāre jāa ī nucā bāorucu.

⁴ Mani Wiogu Cristo Jesús're díamacā māja ca tuo nucā bāorijere, Umureco Pacu yaarā niipetirāre māja ca mai niirijere,

⁵ Umureco tutipu māja ca niipere majima īirā, māja ca tii niirije cāare jāa queti tuo. Ate to biro māja ca tegoeña yue niirijera añurije queti mājapare ca earique díamacā ca niirijere taoma īirā,

6 muja majiupa. Ate añurije queti ño pee jañuro, niipetiri yeparipure teere caja ca majiro bii bau nii ñuñaña waa, Ùmureco Pacu manire cã ca mairijere jää ca wedero tuorä, "Díamacära nii," muja ca ñi majiricarore birora.

7 Aterena mujare wede majioupi jää ca maigu Epafras, jää mena ca paderucugu, ñucä muja yuu, Cristo cã ca lurore biro padu ñuñajeri muja.

8 Cã, jääre queti jee dooupi muja ca bii niirijere, ñucä Añuri Yeri mujare cã ca majorije juori, añuro muja ca ameri mai niirije quetire.

9 To biri teere jää ca tuorica rampura mujare jää juu bue boja yerijääti, Ùmureco Pacu cã ca booro re biro wado muja ca tiipere, ñucä niipetirije majirique muja ca cati tugoeña niirijepure añurije wado mujare majio, cã ca tiipere biro ñirä.

10 Atene mujare jää jää bojarucu, Cristore ca tuo ñuñajeräre birora to cänacä tiira cã ca ña biijejerore biro tii, niipetirije añurije tii, Ùmureco Pacu yeere buaro jañuro maji ñuñaña waa,

11 ñucä niipetirije cã ca yeri tutuarije, cã ca añu majuropeerije mena, muja ca tugoeña bayiro mujare cã tiijato ñirä. To biro cã ca tiiro, ñañaro tamuo pacarä tugoeña bayiri,

12 Ujea niirique mena, "Mu añu majuropeecä" muja ñirucu, mani Pacu cã yaarrä ca ñañarije maniräre cã ca tiicojopere muja cäare añuro ca boeropu muja yee ca niirijere ca tiicojo ecoparä muja ca niiro ca tiircure.

13-14 Satanás ñañarije mani ca tiiro cã ca tii niimiriquere Ùmureco Pacu manire ametueneri, cã Macä cã ca mai majuropeegu manire ametuene, mani ca ñañarije wapare acobo boja, ca tiiricu cã ca doti niiro watoa pee manire ami waupi.

Cristo juori Ùmureco Pacu mena añuro niirique

15 Cristora niimi, Ùmureco Pacu mani ca ñatigure, cã ca bauri wäme ca nii ñiogu. Cära niimi, niipetirije cã ca jeeñorique jugueropura ca nii juo dooricu.*

16 Cristo juorira Ùmureco tutipu ca niirije, ati yepa ca niirije, ca baurije, ca bautirije, to biri ñucä emuaropure doti maji, tugoeña tutua majiriquere cão, ca biirä niipetiräre jeeñoupi Ùmureco Pacu. Niipetirije cã juorira jeeño ecoupa. Ñucä cã yeera niiro biiupa.

17 Cristo, niipetirije jugueropura ca nii juo dooricu niimi. Cã juorira niipetirijepure to birora niicä ñuñaña waa.

18 Apeyera ñucä, Cristora niimi cäre ca tuo ñuñajerä† cã upure biro ca niiräre ca juo niigu. Cära niimi, jucätopura ca nii juo dooricu. Ñucä cära niiupi ca cati tua juorica. To biirije biiupi niipetirijepure ca doti niigu cã ca tuapere biro ñigu.

19 Cristorena cã ca nii tugoeña tutua maji majuropeerije to ca niiro booupi Ùmureco Pacu.

20 To biri Cristo juorira, ati Ùmureco niipetiropure, ñucä emuaropu ca niirä, ati yepa ca niirä niipetiräre, cäre ca camotatimircaräre ñucä cã mena añuro nii ea, cäja ca biiro tiiupu Ùmureco Pacu, Cristo dí bate yaigu jucäri mena mani ca nii majipere biro ñigu, manire cã ca bii yai bojarique juori.

21 Jugueropure muja, cã mena ca niitirä, cäre ca ña tutirä muja niirucuupa, muja yeripu ñañarije tugoeñacäri ñañarije wado ca tiirä niima ñirä.

22 Mucaña yua cã pea, Cristo ati yepapure niigu ñañaro tamuo, cã ca bii yairique juori cã mena macära muja ca niiro tiiupi, cã patopure añurä, ca ñañarije manirä, ñañarije ca tii wapa tuatirä, cãja niijato ñigu, cãja niijato ñigu.

* **1:15** Jn 1.1-4. † **1:18** Iglesia.

23 Atere to biro biiręgară, díamacă tao nucă buoriquere to birora tęgoeňa bayicōa niňa. Añurije queti maja ca tueriquere maja ca yue niirijere camotatiricaro maniro niňa. Ate añurije quetia, ati yepa niipetiropu wederique nii, yu Pablo cāa yu ca wede nemorije.

Pablo cāa ca paderique

24 Mecāra majaare ūima ūigü, ūaňaro tamuo pacagu yu ujea nii jaňu. Yu upu majurope upu menara Cristo ūaňaro cāa ca tamuoriquere yu bii yapano nūnua waa, cāre cā tao nūnjeerā cā upare biro ca niirę jaori.

25 Mee, Cristo yaarăre ca pade coteri maju yu nii ea, aňuro maja ca biipere biro ūigü, Umuareco Pacu aňurije quetire niipetiropu yure cāa ca wede yuju doti cojoricarore birora.

26 Tíramepu bojoca ca nii nūnua dooquřicară cōrora cāja ca majitiquřiquere, mećāra cā yaară ca ūaňarije maniräre cāja ca majiro tiimi.

27 Cājare bejeupi Umuareco Pacu, judíos ca niitiräre, aňurije ca majiňa manirije ate maquē ca niirijere cājare majiorugü. Cāa Cristo mājapare ca niiqü, aňurije maja ca cuopere maja ca yue niigü niimi.

28 Jāa, Cristo yee quetirena jāa wede. Aňuro cāja ca tii niipere wede majio, niipetirāpürena niipetirije majirique mena bue majio, jāa tii, Cristo jaori ca ūaňarije maniräre cāja nijjato ūirā.

29 Atere to biro ca biirę cāja nijjato ūigura, tutuaro mena Cristo cāa ca tutuarije yupare cā ca tiicojorije niipetiro mena yu pade.

2

1 To biri maja Laodicea macără, ūucă niipetiră yure ca ūa ūaatiră cāare ūima ūigü, buoropra popiye yu ca pade niirijere maja ca majiro yu boo.

2 Cāja yeripu tęgoeňa tutuariquere baa, jīcă peere birora ameri mai, niipetiro aňuro tao jeeňo majirique Umuareco Pacu jīcāra cā ca maji niirique, Cristora cā ca niirijere maja ca majiro ca tiirijere baa ea, cāja bijjato ūigü, tutuaro mena yu pade nii,

3 niipetiro majirique, tao jeeňo majirique, cāpüre yaio cūurique niică.

4 Atere majaare yu wede majio, jīcă uno peera aňurijere ca ūiräre birora díamacă ca niitirijerena majaare cāja ca ūi dito epetipere biro ūigü.

5 Maja watoaro bau niiro niiti pacagu, yu ca tęgoeňarijepu maja mena yu nii. Jīcāri mena aňuro maja ca niirijere, Cristore díamacă maja ca tao ūucă buorijere camotatiricaro maniro maja ca niirijere taori, baa yu ujea nii.

Cristo jaori wāma catirique

6 To biri Cristo Jesú's're, maja Wiogare biro ca ūeericară niiri, mećāra Cristo yaarăre birora aňuro niirique cāti niňa.

7 Ūucă cāre camotatiricaro maniro, maja ca bue majio ecoricarore birora, Cristore díamacă maja ca tao ūucă buorijere aňuro tęgoeňari, Umuareco Pacare to cānacă tiira "Jāa mena mā aňu majuropeecă," cāre ūi ūucă buocōa niňa.

8 Aňuro tęgoeňa majiri niňa, majirique watoa maquē, ca bii ditorije, Cristo yee méé bojoca cāja ca bii jaorique, ati yepare ca doti tutua niirije maquē cāja ca majirijerena, cāja ca wedero jāa tao nūnjeere ūirā.

9 Umuareco Pacu cāa ca bojoca cāti niirije niipetirijepu, bau niirora Cri-storena upuara niicămi.*

* **2:9** Cristo jīcāra niimi Umuareco Pacu yee niipetirijere ca cuogu. Cristoa manire biro upu cātigu nii pacagu, Umuareco Pacura niigü biimi.

10 Məjara Cristo jəori, ɻumareco Pacʉ, cā ca tutua niirijere məja ca majiro tiimi. Cristora niimi, ca yeri tutuarā, ca doti tutuarā, niipetirāre ca jəo niigu.

11 Məja cā cā jəorira, judíos cā yaa pooga macārā cāja ca niirijere ūñorā, jeyua quejero yapare cāja ca wide taa ecoricarore biro məja tuaupa. Biirāpua, bojoca cāja ca wide taarucuricarore biro mēé, ɻumareco Pacʉ majuropeera Jesucristo yaarā məja ca niiro məjare tii, ūñucā cā majuropeera ūñānarije məja ca tiirucurique cāare məjare acobo boja, cā ca tiiricarā niima ūñrā, ca jeyua quejero yapa wide taa ecoricarare biro məja nii.

12 ūñucā məja ca uwo coe dotirije mena Jesucristo menara yaa cōa eco, ūñucā cā ca cati tuaricarore birora cā menara cati tua, məja biiupa, ɻumareco Pacʉ cā ca tutuarije cā ca cati tuaro cā ca tiiriquere diámacū məja ca tao nucā buorije jəori.

13 Ména jugueropare ɻumareco Pacʉre majitima ūñrā, ūñānaro məja ca tii niirijere tii yerijāatima ūñrā, məja ca ūñānarije jəori, məja ca cati niirijepare ca bii yaicoaricarare biro məja ca niirijere, mecāra Cristo jəori wāma wāme catiriquere məjare tiicoupi. Cāra mani ca ūñānarije wapare acobo boja peotiipi.

14 ɻumareco Pacʉra, dotirique menapʉ ca doti niirije, ūñānaro mani ca biro ca tiiboriquere, tee méére biro ca tuaro tiiupi. Cristo cā ca bii yairje jəori mena, ūñānaro mani ca biiboriquere manire cōa peoti bojaupi.

15 To biri ɻumareco Pacʉ, ca doti tutua niirāre, ca tutuarāre, Jesucristo cā ca bii yai ametāene nucārije jəori, niipetirā cāja ca īa cojoropʉ boboro cāja ca taməoro cājare tiiupi.

ɻumareco Pacʉ pəto maquē peere amañā

16 To biri jīcū ūno peera baa, jini, boje rəməri queno, muipū wāma cā ca bauari tabere nucā bəo, yerijāarica rəməre nucā bəo, məja ca tiirije jəorira məjare cāja wede paiticājato.

17 Ate niipetirije, jiro ca bii eapepare biro bii. Diámacū ca nii majuropeeriaje Cristora niimi.

18 To biri, watoa macārāre biro bii dito, ūñucā ɻumareco Pacʉ pəto macārārena[†] juu bue nucā bəo, ca biipere to biro biirāuga ca ūñirāgarāre biro bii, ūñucā bojoca cāja ca təgoenñari wāme ūno cāja ca təgoenñarijerena, "O biro ca biirā jāa nii," ca ūñi jini tuu duwi yujurārena tao nənəjeee tiiticāñā.

19 Cāja, dəpugare biro ca niigu Cristore ca tao nənəjeee ñorāpʉra, ména cāre majitirāpʉ məja ca tii jəo dooriquerere ca bii yai weoricarāpʉ niirā məja bii. To biri ati yepa ca doti tutua niirijere ca doti ecorā méé məja nii yua. To biro ca biirā nii pacarā, ūñee ūñrā mena ati yepa macārāre birora: "Teere padēñaticāñā. Teera baaeto. Teera mə amo mena amieto," cāja ca ūñrātutua məja tao nənəjeee ñorā.

20-21 Mee məja, Cristore tao nənəjeee jəorāpʉra, ména cāre majitirāpʉ məja ca tii jəo dooriquerere ca bii yai weoricarāpʉ niirā məja bii. To biri ati yepa ca doti tutua niirijere ca doti ecorā méé məja nii yua. To biro ca biirā nii pacarā, ūñee ūñrā mena ati yepa macārāre birora: "Teere padēñaticāñā. Teera baaeto. Teera mə amo mena amieto," cāja ca ūñrātutua məja tao nənəjeee ñorā.

22 Ate niipetirije ca dotirije, tii niirique menara ca petipe, bojoca cāja ca tii jəo dooriquerena tii doti, bue majio, cāja ca tiirije nii.

23 Biiropʉ tea, majiriquere birora bii dito, tii nucā buoriquerere tii nənəjeee doti, watoa macāre biro bii ditorique nii, upare ūñānaro ca taməoro tii, tii doti. To biro ca biirije nii pacaro mani yeripʉ ūñānarije ūñirāuga təgoenñariqueremamotaati.

[†] **2:18** ɻumareco Pacʉ pəto macārā (ángeles).

3

Ñañarije manirā cati niirique maquē

¹ Mee, Cristo mena ca cati tuaricarā niiri, em̄uaropare Cristo, Ùm̄ureco Pacu díámacū n̄aña pee cā ca duwiri tabe maquē* añurije peere amaña.

² Ati yepa maquēre t̄gоеñatirāra, ùm̄ureco tutipā ca niirije peere t̄gоеñafā.

³ Mee m̄aja, ñañarijere ca bii yai weoricarāp̄u m̄aja nii. To biri Cristo mena m̄aja ca niicōa niipa tabe Ùm̄ureco Pacu cā ca queno yuericarop̄u nii.

⁴ Cristora niigü biimi, m̄aja ca cati niirije. To biri cā ca boe baterije mena cā ca bau eari tabere m̄aja cāa cā mena m̄aja boe bate bau earucu.

⁵ Ati yepa maquē: tirica wāme cōro méép̄u ñee epericarā cāti yai waarique, ñañarije tiirique, booma ñirā ñañaro tii nucū yujuriqe, ñañarije tiirugarique, apeye c̄uocā pacarā pai jañuro c̄uoruga n̄anua waarique, m̄ajapare ca niirije tūl nacā b̄uoriquere biro ca niirijere, to cōrora tii yaio bateya.

⁶ Ate j̄uorira doo, Ùm̄ureco Pacu cāre ca amet̄ene nucārāre ñañaro cāja ca tam̄oro cā ca tiipe.

⁷ J̄uqueropare m̄aja cā teere to birora m̄aja tii niirucuupa.

⁸ To biri meçāra ate cāare: ajiariquere, ñañaro tiiruga t̄gоеñarique, ñañaro tiirique, ñañaro cāja bijjato ñirā watoara wedejāa buyeerique, ñañarije t̄uorugaya manirije wederique, ca niirije niipetirijere to cōrora yerijāaña.

⁹⁻¹⁰ Mee, meçāra yua j̄uqueropare m̄aja ca bii niirucuriquere, m̄aja ca tii niirije menarena to cōrora tii yerijāaña wāma añurije peere ca jee c̄paricarā niiri, to cōrora ameri iñ dito yerijāaña. To biri wāma up̄a pee ca ami jāñaricarā niiri, m̄ajare ca jeeñorich Ùm̄ureco Pacure m̄aja ca maji n̄anua waaro cōrora cā ca biirore biro m̄aja ca t̄gоеñā niirijepa m̄aja wajoa n̄anua waa.

¹¹ Ati wāma up̄a mena peera yua, ñee peere iñro cōro griego niirique, judíos niirique, jeyua quejero yapa wide taarica niirique, ca wide taaya manigu niirique, ape yepa macāp̄u niirique, ca buerique manigu niirique, ñucā to birora pade coterimajā niirique, ca pade cotetigü niiriquere, “To biro ca biñrā m̄aja nii,” iñ ña dica woorieque mani. Jesucristo j̄icāri niimi niipetiri wāme manipure ca tiigü, ñucā niipetirope mani mena ca niigü.

¹² To biri Ùm̄ureco Pacu cā ca bejericarā, ca ñañarije manirā, cā ca mairāre birora, ña boo pacarique, bojoca añurique, ca nii majuropeegü méére biro niirique, bojoca añugü niirique, pato wācāricaro maniro niirique peere jee upa, bii bojoca cāti niiña.

¹³ M̄aja majurope ameri tutitirāra nucā amet̄enecāña. Ñucā m̄aja majurope m̄aja ca ameri wede pai niirije cāare m̄aja majuropeera ameri wede quenoña. Ùpu, m̄aja ca ñañarijere cā ca acoboricarore birora m̄aja cāa ñañarije m̄ajare cāja ca tiirijere acoboya.

¹⁴ Añuro petira ameri mairique, j̄icāri cōro añuro mani ca niiro ca tiirije peere tii niiña.

¹⁵ Cristo yee añuro niirique pee m̄aja yerire to doti niijato, teere to biro cāja bijjato ñigü j̄oupi Ùm̄ureco Pacu, j̄icā up̄are birora tiiruga. To biri “Añu majuropeecā” iñña.

¹⁶ Cristo yee queti, tee maquē niipetirije añurije mena m̄ajare to niijato. M̄aja ca majiro cōro wede majio, ñucā “Teere tiiticāña, ñañarije niiro bii,” ameri iñ wede, añuro yeri t̄gоеñā c̄jea niirique mena Ùm̄ureco Pacure baja peo nucā b̄uorique añurijere baja peo, tiiya.

* ^{3:1} Ùm̄ureco Pacu Macā do biro ca tiiya manigu cā ca duwiri n̄aña.

17 Noo məja ca tiirije niipetirijepərena, məja ca ūrijere, məja ca tiirijere, Wiogu Jesūs cā ca dotiro mena[†] tiiya, cā jəori mani Pacu Uムureco Pacare “Añu majuropeečā” ūrrique mena.

Jesucristore ca t̄o n̄n̄ueerā cāja ca tii niipe

18 Məja nomia cāja nəmoa, məja manu jūmha cāja ca ūrore biro tiiya. Atera nii, Cristore ca t̄o n̄n̄ueerāre birora məja ca tii niipe.

19 Məja cāja manu jūmha, məja nəmoare maiña. ūñaro cājare ū epe, tiiticāña.

20 Məja, cāja puna cāa, məja pacua cāja ca ūrore biro tiiya. Ate nii, mani Wiogu cā ca ū bijejarije.

21 Məja, cāja pacua, məja punare cāja ca ajiaro tiiticāña, cāja ca təgoeñarique paitipere biro ūrā.

22 Məja, pade coteri maja cāa, məja ūparā ati yepa macārā cāja ca dotirijere cāja ca ūrore biro tii n̄n̄ueeyā. Məja ūparā mena añuro tuarəgarā, cāja ca ū cojoro wado añuro pade dito tiiticāña. Añuro yeri təgoeñā, Wiogu ūneū bəorrique mena padeya.

23 Məja ca tiirije niipetirorena ati yepa macārā yeere pade bojarāre biro méé, Wiogu yee peere pade bojarāre biro pee añuro yeri təgoeñarique mena padeya.

24 Mee məja, məja yee ca niipere, Wiogu məjare cā ca tīcojopere məja maji yerijāa. Maja Cristo, Wiogu peti ca niigare pade n̄n̄ueerā məja tii.

25 To birorū ūñarije ca ūigua, ūñaro cā ca ūrrique wapare ūñaro tii ecorcumui. Uムureco Pacua ū dicā wooricaro maniro ca ū bejegu niimi.

4

1 Məja cāja ūparā cāa, məjare ca pade coterāre añuro tii, díamacū ca ūrriore biro tii, tii niiña. Majiña məja cāa, Uムureco Tutipare jīcū məja ūpu cuso.

Niipetiro wede majorique

2 To birora juu buecōa niiña: Uムureco Pacare “Añu majuropeečā” ūrrique mena, bojoca cati añurā niicāri, juu bueriquere to birora ūicōa niiña.

3 Jāa cāare juu bue bojaya, Wiogu, añurije quetire wede, Cristo yee ca majiña manirije ca niimiriquere wede yuju, jāa ca tii majiro cā ca ūpere biro ūrā. Biigapua tee jəorira tia cūurica wiipu yu nii.

4 Yure juu bue bojaya, ca ūrriore biro añuro yu ca wede majiopere biro ūrā.

5 Cristore ca t̄o n̄n̄ueetirā mena cāare añuro təgoeñā majiri bii niiña. Cāja mena məja ca niiri tabe ūnore añuro cājare wede majioñā.

6 Məja ca wede penirije cāa añurije, añuro t̄o ūbijejarique to niijato, ūucā cāja ca jāiñarijere məja ca yuu majipe cāare añuro ca majiparā məja nii.

Añu doti yapanorique

7 Jāa yee wedegu jāa ca maigū Tíquico, yure añuro ca pade nemogu, Cristore pade n̄n̄ueeri maju, yu ca ūirijere məjare queti wederucumi.

8 Ate jəorira, məja ūtore cāre yu ūicojo, jāa ca bii ūirijere məjare cā ca wedero, məja ca t̄o ūjea niipere biro ūigu.

9 Cāre bapa cuti waarucumi Onésimo, jīcū məja yee wedegu, jāa ca maigū, jāa yee wedegu ca bojoca añugu. Cāja məjare wederucuma, anopare ca bii ūirijere niipetirore.

10 Aristarco yu mena tia cūurica wiipu ca niigū, məjare añu doti cojomi. Marcos, Bernabé yee wedegu cāa, məjare añu doti cojomi. Mee Marcos cā

[†] 3:17 “Jesucristo wāme mena”.

ca biirije maquēre wede majoricarāpu muja nii. To biri mujare cā ca ūlagu waajata, añuro cāre muja bocawa.

¹¹ Ñucā Jesús Justo, cāja ca ūligh cāa, mujare añu dotimi. Anija wadora niima, judios yu mena Úmureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquēre pade nemori muja. Cāja juori, yu tugoeñā tutua.

¹² Epafras, Cristore pade coteri muja, muja yee wedegu cāa, mujare añu doti cojomi. To cānacā tiira juu buerique mena wado Úmureco Pacare mujare jāi bojarucumi, Cristore muja ca tuo nunujeerijere camotatiricaro maniro, Úmureco Pacu cū ca boorore biro wado muja ca tii niipere biro ūligh.

¹³ Yu, yu nii, muja, Laodicea macārāre, to biri Herápolis macārāre ūima ūligh, Epafras buaro Úmureco Pacare mujare cā ca jāi bojarucurijere ca majigu.

¹⁴ Lucas, uco tiiri muja jāa ca maigu, to biri Demas, mujare añu doti cojoma.

¹⁵ Añu dotiya mani yaarā Laodicea macārā, Cristore ca tuo nunujeerāre. To biri Ninfas cāa cō añujato; ñucā cō yaa wiipu ca nea poorucurā cāare añu dotiya.

¹⁶ Ano mujare yu ca owa cojori pūurore bue yapanori jiro, Laodicea macārā Jesucristore ca tuo nunujeerā cāare muja tiicojowa, cāja cāa ceja ca buepere biro ūirā. Muja pee cāa, ñucā Laodicea macārāre yu ca owa cojorica pūurore cāja ca ami earo, muja buewa.

¹⁷ Arquípore o biro cāre ūligh: “Wiogu mure cā ca doti cūuriquere añuro pade yapano peoticāñā,” cāre ūligh.

¹⁸ Yu Pablo majuropeera, ano mujare yu ca añu doti cojo yapanorijere yu owa. Tugoeñāña tua cūurica wiipu yu ca niirijere. Úmureco Pacu cā ca añu majuropeerije muja mena to niijato.

To biro to biijato.

Pablo

1 TESALONICENSES

Pablo pea, cū mena macā cāre pade nemori māja Timoteo, romanos cāja ca doti niiri yepapare ca niiri yepa Macedonia yepare ca nii majuropeeri macā Tesalónica macārāre, Jesucristore cāja ca tāo nānājeero cā ca tiiricarā yee maquēre cāre cā ca wedegā earo Corintopā niiupi.

Jesucristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricā cā ca wederijere tāorā, judíos ca niiirā, judíos cāja ca tii jāo doorique peere ca tii nānājeerucumiricarā Jesucristo yee queti peere cāja ca tāo nānājee nānāwa waaro macā, do biro tii majiñā maniro cāre to ca bii camota nānāwa waaro, tii macā ca niiricā waacoaupi Pablo. To biro bii pacagā, to cānacā tiira buaro yjea niirique mena Cristo yee quetire ca tāo nānājeerāre tāgoēnarucuupi. Cāja yee maquēre buaro majirāga niirucuupi. Cāja yeere cā ca queti tāorije pea añurije niiupa.

Teere ca bootirā do biro tiiya maniro ñāñaro cājare cāja ca lī cotecā pacaro, Cristore ca tāo nānājeerā pea, tii yepa macārā Cristo yee quetire ca tāo nānājeerā nāipetirāpāre, añuri wāmē ca nii līñō niirā niiupa. Tee tiigā Pablo buaro yjea niirique mena Ùmureco Pacare “Mā añu majuropeecā” cāre lī cāja peera ñucā to birora cāja ca tāo nācā buocōa niirijere yjea niirique mena, “Añu majuropeecā,” cājare lī, queti owa cojoupi (1.1–3.13).

Cristore tāo nānājeerā añuri wāmē cāja ca bii līñō jañoriquere, buaro jañuri cāja ca tāgoēna bayi nānāwa waapere cājare wede majio yapanogura (4.13–5.11), cāja ca majirāgarique buaro jañuri wede majorique cāja ca boorije, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarijere, to biri Wiogā nemo cā ca doope maquēre, wede majiomí.

To biro līcā, jīcā wāmeri cājare wede majorique mena, ñucā “Teere tiiya,” līrique mena, queti owa yapano cojomi (5.12–28).

Tesalónica macārāre Pablo cā ca queti owa cojo jāorica pūuro

Añu dotirique

¹ Ya Pablo, Silvano, Timoteo jāa mena, māja Ùmureco Pacare ca tāo nānājeerā, mani Pacā Ùmureco Pacā mena, to biri cā Macā Jesucristo mena, ca niirā Tesalónica macā macārāre jāa añu doti cojo. Ùmureco Pacā, cā yee añurije, añuro niirique, mājare cā tūcojojato.

“Añu majuropeecā” Ùmureco Pacare Pablo cā ca līrique

² Jāa ca juu buerucuro cōrora mājare tāgoēnari, māja nāipetirā yee jaori to cānacā tiira, “Añu majuropeecā,” jāa līrucā Ùmureco Pacare.

³ To cānacā tiira mani Pacā Ùmureco Pacā cā ca lā cojorore, diámacā tāo nācā buoma līrā māja ca pade niiriquere, to biri ñucā Cristore yuema līrā ñāñaro tamāo pacarā, to birora māja cā tāgoēna bayicōa niirijere jāa tāgoēna.

⁴ Jāa yaarā Ùmureco Pacā cā ca mairā, cā majurope cā ca beje amiricarā māja ca niirijere jāa maji.

⁵ Ùmureco Pacā yee añurije quetire mājare wede yujurā, wederique wadora mājare jāa lī yujutiwā. Ùmureco Pacā cā ca yeri tutuarijere mena ca lā ñāñā manirije tāi bau niirique mena, ñucā Añuri Yeri māja ca tāgoēna wajaro cā ca tiirijere mena, mājare jāa wede yujuwā. Ñucā mājara añuro māja ca niipere boojārā, māja pātopā niirā jāa ca biirique cāare añuro māja maji.

⁶ Muja pea, jää ca biiricarore birora, ñucā mani Wiogħu cū ca biiricarore birora, Añuri Yeri cū ca tii nemorije jaori, ñaħaro muja ca tamħorije watoara, añurije quetire u jea niirique mena muja tħo nuna jeewu.

⁷ To biro biima iirã, Macedonia, to biri Acaya yepari macãrã mani Wiogu Jesucristo yee quetire ca tuo nãnuejerãre, "Mani cãã cãjare biro ca biiparã mani nii," cãja ca li iaro muja bii ñoupaa.

⁸ Muja juorira, mani Wiogu yee anurije queti Macedonia, to biri Acaya yepari wado meére bii jeja nucawa. Niipetiri yeparipu jeja nucacoa, nuca to birora Umareco Pacure díamacu muja ca tuo nuca buorije caare, maji peticoama. To biri, muja ca bii niirijere cuja ca ña maji peticoaro macu, ñee peere jaa wede majiti yua.

⁹ Mee, cāja majuroopeera m̄ja p̄to jāa ca earo, añuro mena, "Ano niiñā" jāare m̄ja ca ūriquere, ñucā añuriye quetire m̄ujare jāa ca wedero jiro, weericarārena m̄ja ca n̄ucā b̄o niimiriquere yerijāari, Úmureco Paca ca catigh, díamacā ca nii majuroopeeḡ peere m̄ja ca tii n̄ucā b̄orique cāare wederucuma.

10 Ñucā to birora jääre lirucuma, cū macū Jesucristo ca bii yaicoaricupurena, Umareco Pacū cū ca yeri tutuarije mena cū ca cati tuaro cäre cū ca tiro jiro, umareco tutipū ca tua māa waaricū, ñucā nemo cū ca duwi doopere māja ca yue niirucurije cääre. Jesucristora niimi, ñañaro mani ca biiboriquere manire ca ametüene bojaricū.

2

Tesalónicapu Pablo c̄a ca pade niirique

¹ Ya yaarā, mujara muja maji, mujare ūtarā earā, watoa petira jāa ca
biitiriquere.

² Ñucã jüguero Filipos'pü ñañaro iñ tuti eco, ñañaro tii eco, bii pacarã, ñañaro jääre ca biiro watoara, Ùmureco Pacü jääre cü ca tii nemoro mena tugoeña tutua, ñañaro tamuo pacarã añurije quetire mujare jää ca wederique cääre mujá maji.

³ Mujare jää ca bue majorije, no ca boorora ñi maa wijiarique nii, ñañaro mujare tiirügarique mena, ñucā jíçä uno peerena ñi dito eperügarique mena, mujare jää ñitiwu.

⁴ To biro ūtitāra, Umareco Pacu, "Añu majuropeecāma," ū ū beje yapanori jiro, aňurije quetire cā ca wede dotiricarāre birora jää wedewu. Jää, bojocara "Añu majuropeecā to biro maja ca tiiriже," jääre cāja ca ūipe unore jääamaati. Umareco Pacu mani ca tugoeňa niirijepure ca ū majigū pee, "Añu majuropeecā," cā ca ūipe peere jää ama.

⁵ Nucā wapa tiirica tiiri wapa taarëgama ñirära, tħoricaro añurije mħejare ïi meċao, no ca boori wäme ïi dito nucū yuju, jää ca tiitirique cäare mħaja maji. Umareco Pacä niimi atere ca majigħu.

⁶ Ñucā jīcāti ḡnora, jīcārā ḡnorenā, mājarena, ñucā aperā ḡnorenā, "O biro ca biiṛā mājia nii," jāare ūñucā bhoriqie ḡnore jāa amaatiwu.

7 Jesucristo yaarā, cā yee que tire ca wede yujuurāre birora, ca doti majirā jää ca niirijere, "Jää ca ūirore biro tii nānājeeeyā," mājare ca ūicāboricarā niicā pacarā, mājaj watoapāre wimarāre biro jää bii yujuwu. Jīcō nomio cō punare ūpū mojo, la nānājee, cō ca tii niirore birora,

⁸ b̄aro peti m̄ajare maima ūrā, Umr̄eoco Pac̄ yee queti wadorena m̄ajare wedetirāra, jāa ca cati niirijepu cāare m̄ajare jāa ticojocār̄ugamiwu. ¡Ano cōro b̄uaropu jāa ca mairā m̄aja nii eacāwa!

9 Jää yaarā, Uムureco Pacu yee aňurije quetire mාjare wede niirā, jīcā mාja mena macā uno peerena mාja ca cōorijere, "Jää cāare tiicojoya," ī pato wācōricaro maniro, jää ca boorijere wapa taaragarā jää majurope, maniro ca bii waaricarā umurecori, ñamiri jää ca pade bua ñaarucuriquere mාja majicu.

10 Uムureco Pacu to biri mාja, mාja nii, mාja Jesucristore ca tao nānājeerā menare, ñaňarije maniro, aňuri wāme mena, "To biirije biima," ī ecoricaro maniro, jää ca biirique cuti niirijere ca majirā.

11 Nucā mාja ca niiro cōrorena, jīcā cāja pacu cā punaare cā ca tiirore biro mාjare jää tii niiwu.

12 Mාjare wede bojoca catio, mාja ca tūgoeñā bayiro tii, Uムureco Pacu cā ca doti niiri tabepu, to biri cā yee aňurijepu ca niiparā, mාjare ca j̄hogu yaarā ca niirāre birora aňuro niirique cuti niinā, mාjare jää ca ī wederique cāare mාja majicu.

13 To biri jää pea, to birora, "Aňu majuropeecā," Uムureco Pacure jää ūcōna nii, Uムureco Pacu yee quetire mාjare jää ca wedero, "Bojoca cāja ca iirijerena mani tao nānājeeticu," ūtitrāra, teere mාja ca tao nānājeerique ca niiro macā. Tea, díamacāra Uムureco Pacu cā ca wede majorije peti niiro bii. Teera, mාja Jesucristore ca tao nānājeerāre, aňuro mාja ca niirique cuti niiro tii.

14 Mාja yu yaarā, mාja yaarā ñaňaro mාjare cāja ca tiiraga nānājeero ñaňaro tamāorā, Judea macārā Uムureco Pacure ca tao nānājeerā Cristo Jesús yaarā ca niirā cāja ca biiricarore birora mාja tamāoupa. Cāja cāa cāja yaarā judiós'rena ñaňaro tiiraga nānājee ecoupa.

15 Anija judiós'ra, Wiogu Jesús're jīawa, jugueropu Uムureco Pacu yee quetire wede jugueri maja niiquíricarare cāja ca jīlaricarore birora. Jää peera jāare cōa wienewa. Uムureco Pacure ca bootirā niima. Bojoca niipetirārena ajia tuticāma.

16 Judiós ca niitirāre, ñaňaro cāja ca biiboriquere cāja cāa cāja ametāajato ūrā, aňurije quetire cūjare jää ca wedero cāare bootima. O biro tii niirā, òo pee jaňuri ñaňarijere tii nānāa waacāma. To cāja ca biicā pacaro, teere peotiragaro, Uムureco Pacu cā ca ajiarije pea, cājare bii ñaapea ea yerijāajapa.*

Tesalónicapu nemo Pablo cā ca waaraugaga tūgoeñarique

17 Yu yaarā, jīcā cuu mාjare camotati waara, mාjare ūati pacarā, to birora jää yeripura mාjare tūgoeñari, buaro mාjare jää ūrā waaraugucumiwu.

18 Jää waaraugamiwu. Yu Pablo majuropeera, paau tiiri yu waaraugamiwu. Satanás pee, "To biro ca biipe niicu" ī majiňa maniro, jääre boca tii camota niawi.

19 To docare: ¿Noa pee cāja niiti, mani Wiogu Jesucristo nemo ati yepapu cā ca dooro, "Anija niima, mē yee quetire jää ca wedero jääre ca tao nānājeericarā," cūre jää ca ūjea nii bocaparā? ¿Mාja méé mාja niiti?

20 Mාjara mාja nii, wederique paio, ūjea nii, jää ca biiro ca tii niirā.

3

1 To biri mාjare ūrāgarā nucātima ūrā, "Atenas macārā mani ca tuaro aňurucu," jää ī tūgoeñawu.

* **2:16** Pablo, Tesalónica macāre cā ca earicaro jiro, jīcārā judiós aňurije quetire ca junarā, Pablo cā ca tii yujuriquere, cā ca biirique cuti niirijere, ca manirijerena ñaňarije cūre ī wede pai juo waaua. To biri cā pea to biro cāja ca ūrājere, "To biro ūcārā ūma, yu, to biri yure pade nemori maja, maja watoare buaro mාjare mairique mena jää pade yujuwu" ūigu, cā ca ūrājique niipiua.

² To biro ūiri, Timoteo, jāa yee wedegu, Úmureco Pacre pade nemori maju añurije queti Cristo yeere wederi majure jāa tiicojo cojowu, díamacū maja ca tuo nucā buorijere “Díamacāra nii,” mājare ūi, maja ca tāgoeñā tutuaro tii,

³ Ņucā ūicū uno peerenate do biro tii majiñā maniro ūañaro biiriquera tii maa wíijo, ca biitipere biro ūirā cūre jāa tiicojo cojowu. Mee maja majuropeera o biro ūañaro ca tamuoparāra mani ca niirijere maja maji.

⁴ Ņucā apeyera maja mena niirā, “Ñañaro mani biirucu” mājare jāa ūi wede majiowu. To birora biijapa. Mee maja maji.

⁵ To biri nucāti wāma ūigu, díamacū maja ca tuo nucā buorijere “Do biro cāja biibuti,” ūima ūigu, Timoteore yu jāiñā doti cojowu, Satanás ūañarije peere cāja ca tiiro cā ca tiijata, “Jāa paderique watoa maquē peti tuabocu” ūi tāgoeñā uwima ūigu.

Timoteo añurije cā ca wederique

⁶ Mecāra Timoteo, Tesalónicapu ca niiricu, díamacū maja ca tuo nucā buorijere, maja ca ameri mairijere, añurije queti cāti tua eami. Ņucā añuro ūjea niirique mena mājare tāgoeñā, Ņucā mājare jāa ca ūaragare birora, cāja pee cāa manire ūaragama jāare ūi wedemi.

⁷ Jāa yaarā, niipetirije ūañaro tāgoeñarique pai, ūañaro tamu, jāa ca bii niirije watoare, to birora díamacū maja ca tuo nucā buocōa niirije ūori, jāa ca tāgoeñā tutuaro jāare maja tiwu.

⁸ Wiogare to birora maja ca tāgoeñā tutuacōa niirijere queti ūori, añuro cati añurā jāa nii mecāra.

⁹ *“Do biro pee tiicāri, maja yee ūori, Úmureco Pacu cā ca ūa cojorore, buaro ca ūjea niirā jāa ca niiro maja ca tiirije ūori, jāa Úmureco Pacre, ‘Añu majuropeecā,’ jāa ūi boja majibogajati?”*

¹⁰ Jāa majuropeera mājare ūarā waari, díamacū maja ca tuo nucā buorije ca dujarijere, díamacū maja ca tuo nucā buo peotiro jāa ca tiirā waaro jāare cā tiijato ūirā, umarecori, ūamiri, Úmureco Pacre jāa jāi juu bue niirucu.

¹¹ Mani Pacu, Úmureco Pacu majuropeera, to biri mani Wiogu Jesucristo, mājare jāa ca ūarā waaro, jāare cāja tii nemojato.

¹² Wiogu, mājare jāa ca mairore birora, maja ca niiro cōrora buaro jañuri ameri mai, Ņucā niipetirāre mai, maja ca tii ūanua waaro cā tiijato.

¹³ Añuro ca yeri tāgoeñā bayi niirā maja ca niiro cā tiijato, mani Wiogu Jesucristo niipetirā cā yaarā ca ūañarije manirā mena cā ca doori ūamare, mani Pacu Úmureco Pacu cā ca ūa cojorore, ca ūañarije manirā maja ca niipere biro ūigu. To biro to biijato.

4

Úmureco Pacu cā ca ūa biijejerarije tii niirique

¹ Yū yaarā, mecaura Wiogu Jesucristo cā ca dotiro mena “O biro biiya,” mājare jāa ūi wede majio: “Úmureco Pacu cā ca ūa biijejerarije maja ca biirique cāti niirijere buaro jañuri tii jeeño ūanua waara, jāa ca biirijere maja ca ūa cōricarore birora mājare jāa ūi.” Biirāpua mee to birora maja tii nii.

² Mee maja maji, Wiogu Jesús cā ca dotiro mena mājare jāa ca wede majorique.

³ Úmureco Pacu cā ca boorijea, ca ūañarije manirā, ūamo mani, manu mani bii pacarā, tii epericarā cātiti, Ņucā

⁴ maja ca niiro cōrora añuri wāme nucā buorique mena ūamo cāti, maja ca tiiro boomi,

⁵ Umareco Pacare ca majitirā cāja ca tiirore biro ñañaro māja ca tiirugarije peere tiitirāra.

⁶ Ate mena jīcā uno peera cā yee wedegā ūñārō cā ca biro tii, cāre ū dito epe, cā tiiticājato. Umareco Pacua, mujare jāa ca wede majoricarore birora ate niipetirije ca tiirāre, bēaropura ūñārō cāja ca tamāoro ca tiigā niimi.

⁷ Umureco Pacua, "Ñañarije ca tiirā cāja nijato" ūigū méé, "Ca ñañarije manirā cāja nijato" ūigū, manire jéoupi.

⁸To biri ate jää ca wede majorijere ca junagħa, bojocxrena tuo junagħu mée tiimi. Umareco Pacu, cä Añuri Yeri mjaġare ca tiicajoriċċure junagħu tiimi.

⁹ Mani yaaräre ameri mairique peera, ñee peere lirä cõro mujare jää ca owa
cojorije muja booticu, mee Ùmureco Pacä majuropeepura muja ca niiro cõro
ameri maiña, cä ca liriquere muja majiupa.

¹⁰ Mee, to birora maja ameri mai nii, Jesucristore ca tuo nenujeerä Macedonia yepa niipetiro ca nii cojoräre. Jää yaarä, to biro maja ca bii pacaro, "Ameri mairiquere buaro jañuro tii nenuua waaraä," mujare jää ii.

¹¹ Niipetirä mena aňuro nii jaňuňa petopära, maja ca tiipe ca niirijerenä tii, ñucă mujare jää ca tii dotiricarore bïro maja majuropeera pade, tii niiňa,

¹² mēja ca bii niirije mena Jesucristore ca tuo nūnūjeetirāre īa nūcū bao eco, nūcū jīcārā uno peerena cāja ca tii nemorā nii, mēja ca biitipere biro īrā.

Jesucristo cñ ca doope*

¹³ Yu yaarā, ca bii yairicarā cāja ca biipere majitirāra māja ca niiro jāa booti, aperā “To biro mani biirucu” ca ī tāgoeñā yuetirā cāja ca tāgoeñarique pairore biro māja ca biitipere biro īirā.

¹⁴ Mania, "Jesucristo ca bii yaicoaricá nii pacagu, cati tuaipi," ca ii tuo nñuejerá, to biiri wäméra nñuca, Jesucristore tuo nñuejeri ca bii yairicará cääre cü menara caja ca cati tuaro tiirucumi Uñareco Pacu," mani ii tuo nñuejee.

¹⁵ To biri Wiogʉ cã ca ūricarore birora, mani Wiogʉ Jesucristo nemo ati yepapʉ cã ca tua doori rʉmʉpare ca catí niirã, ca bii yairicarãre mani bii jʉguetirucu.

¹⁶ Wiogá majuroopeera, dotirique mena, Ɂumareco Pacá p̄ato macá cā ca wederije mena, Ɂumareco Pacá yaa w̄aa putirica w̄aa[†] putiricaro ca b̄ajurije mena, Ɂumareco tutipá ca niiricá duwi doorucumi. To biro cā ca bii doori tabera, Cristore tuo n̄an̄jeeri ca bii yairicarā cati tua j̄orucuma.

¹⁷ Jiro, mani ca catirā ca tuaricarā, bueri bärəripa căja menara mani ami maa waa ecorucu, mani Wiogäre bueri bärəripa căre bocarā waarā. O biro biicări, Wiogă mena to birora mani niicăa niirucu.

¹⁸ To biri ate mena maja ca niiro cōrora, “To biro mani biirucu” ameri ii, tūgoeñā bayi, tii niñā.

5

¹ Yü yaarā, "Mani Wiogʉ, tii rəmʉ, tii cuu ca niiro doorucumi," ūriquepura owa cojorique mʉja booti.

² Mee, aňuro majña maji, mani Wiogü cä ca doori rámhä, "Cä doocumi," ca ii majiňa maniri tabe unore, "Jicä jee dutiri majü ñamipü cä ca earore birora bii earucumi," liriquere.

* **4:12** Jicārā Jesucristore ca tuo nantujeerā, cāja yaarā ca bii yaiquīricarāpūre tugoeñari, Jesucristo ati yepapure nemo cā ca doori tabere nii nemotirucuma līma līrā, cāja ca tugoeñarique pairo, "Tugoeñarique paiticānā," cājare ī wedega cā ca līriquie nii. Cap 5 wede majio Wiogu cā ca doopā rūmure ca manīra manirije ca niirije (Mt 24:36; Hch 1:6-7). To biirije līcā pacaro, "Tee peere to biorora cāre yuecōa niinā" manire ī wede majio biirorpāa (v 6). † **4:16** Umareco Pacu yee trompeta.

³ "Mee, niipetiropra añucā, ñañaro ca biirucurique cāa mani," cāja ca ñiiri tabere, jíco nomio cō ca macā catiri tabe ca earo puniro cō ca tugoeñarore birora, ñañaro cāja ca bii yaipe cjare bii earucu. Do biro pee bii, duti majitirucuma.

⁴ Yu yaarā, muja, ca naifarije watoapu muja niiti, Wiogu cā ca tua doori rama, jee dutiri majare biro jāare bii uchene eare ñirā.

⁵ Muja niipetirāpra ca boeri tabe, ñucā umureco macārā muja nii. Ñami macārā, ca naifarije tabe macārā mani niiti mania.

⁶ To biri aperāre biro ca cānitiparā mani nii. Cānitirāra, añuro ca cati añurā ca nii yueparā mani nii.*

⁷ Ca cānirā ñamire cānima. Ca cūmura, ñamire cūmuma.

⁸ Mani pea umureco macārā niiri, to cānacā ramura añuro ca cati añurā ca niiparā mani nii. Umureco Pacu diámacā mani ca tuo nucā buorije menara, mani ca ameri mairije menara, come jutiro mena mani upare jāña bojoca tooye catirare biro bii, Umureco Pacu manire cā ca ametuene nepere mani ca yue niirijera come coro peja, bii bojoca tooye cati, ca bii yue niiparā mani nii.

⁹ Ñañaro cāja biijato ñigu méé, manire joupi Umureco Pacu. Mani Wiogu Jesucristo juori, ñañaro mani ca biiboriquere cāja ametuajato ñima ñigu, manire joupi.

¹⁰ Manire ñima ñigra, bii yaiupi Jesucristo, catirā cāa, ñucā bii yairā cāa, cā menara mani ca niipere ñigu.

¹¹ To biri, mee muja ca tii niirucurore birora, ameri wede majio ujea nii tugoeñ bayi, tiicōa niiña.

Pablo cā ca wede majio cojorique

¹² Yu yaarā, muja watoa ca padē niirāre, mani Wiogu cā ca boorore biro majare ca wede majio juquerucurare, nucā buorique mena cjare ñaña.

¹³ Cāja ca padē niirije juori, buaropra cjare nucā buo, buaro cjare mai, cjare tiiya. Muja ca niiro cōrora añuro niirique mena ameri yaarā cuti niiña.

¹⁴ To biri ñucā yu yaarā, atere mujare jāa tii doti cojo: "Muja mena macārā jícarā ca biijaya manirije ca tiirāre tuti bojoca catio, ca tugoeñarique pairāre cāja ca tugoeñ tutuaro tii, ca tugoeñ tutuatirāre cāja ca tugoeñ tutuaro cjare tii, niipetirā menare pato wācāricaro maniro añuro nii, biiya" mujare jāa ñi.

¹⁵ Jíca ñu peera ñañaro ca tiigu, ñañaro cā ca tii ametipere biro ñirā, tuo majiri niiña. To biro tiitirāra, afurije maquē pee wadore tii niiña. Muja wado méé, niipetirā mena to biro tii niiña.

¹⁶ To birora ujea niicōa niiña.

¹⁷ Juu bue yerijāticāña.

¹⁸ Niipetirije mujare ca biirijere, "Añu majuropeecā" ñiña Umureco Pacu. To biro muja ca ñirijere boomí Umureco Pacu, muja, Cristo Jesú's're ca tuo nunuejerāre.

¹⁹ Añuri Yeri mujare cā ca majio niirijere camotaaticāña.

²⁰ Umureco Pacu cā ca majioro mena ca biipere ca wede juquerā cāja ca wederijere tuo junaticāña.

²¹ Niipetirijeprena ña beje cōoña peti, añurijere tii nunuejeya.

²² Niipetirije ñañarije tiiriquere tii nemoticāña.

²³ Umureco Pacu majuropeera, añuro niirique Umureco Pacu, niipetirijeprena ca ñañarije manirā muja ca niiro mujare tii, muja upu niipetirore,

* ^{5:6} Mt 24.42-43; 25.13; Mc 13.34-37.

muja ca catiro jāñarijere, muja yerire, muja upare, ca pojarije manirā mujare cā cao nijjato, mani Wiogu Jesucristo cā ca tua doori ramre.

²⁴ Mujare ca juogu, cā ca ūirore biro ca tiigu niimi, ate niipetirore cā ca ūicarore biro tiirucumi.

Waarique wuirique

²⁵ Yu yaarā, jāa cāare Umuareco Pachere jāare jāi juu bue bojaya.

²⁶ Mani yaarā, Cristore ca tuo nanujeerā niipetirāre, buaro mairique mena[†] cajare añu dotiya.

²⁷ Ñucā Wiogu cā ca dotiro mena, mani yaarā niipetirāre ati puuro yu ca owa cojorijere mujare yu bue ūno dotti.

²⁸ Mani Wiogu Jesucristo muja niipetirāre cā yee añurijere mujare cā tiico-jojato.

To biro to bijjato.
Pablo

[†] **5:26** “Beso santo”. Ro 16.16.

2 TESALONICENSES

Tesalónica macārā Cristore ca tuo nənəjeerāre Pablo cū ca queti owa cojo jaori pūuro pea bojorica wāmera cūja ca təgoeñaro tiicāupa: "Mee Cristo cā ca doopa tabe eacoaro biicu," ī pato wācā niiupa. Cājare cū ca wede majio cojorijepare īajata cāare, jīcārā cāja paderiquere pade yerijācāri, Wiogare yue niirā uno aperā cāja ca paderijepare baa nənəjeeupa (3.6-12). To biri Pablo, teere tuo maa wijiia, pato wācā, cāja ca bii niirirequere añuro cājare wede majio quenorugu cājare owa cojo nemoipi ati pūurora.

Tesalónica macārā Cristore ca tuo nənəjeerā, díamacū tuo nəcā bao, ameri mai, cāja ca tii niirijere bāaro jañuri cāja ca tii nənəua waaro macā bāaro ejea nii, Umureco Pacure "Añu majuropeecā" cūre ī yapano (1.1-12), Umureco Pacu, bojoca cāja ca tii niiriquire ca niirore biro cājare cū ca tiipe díamacūra ca niirijere, nūcā Jesucristo nemo cā ca doope díamacūra ca bīipere, cājare wede nənəua waami. Ména tee ca bīiparo jaguero, "Bojoca ñāñaga," Pablo cū ca ñigu cā ca doti niiriже mena ati yepare bojoca ñāñarije cāja ca tii niiriже pee ca nii ametuene naçāoopere wede majiom. Nūcā, "Jesucristo nemo cā ca doopa ramā ea yerijāa," ca ñirāre, jīcū uno peerena ī dito ecoeto, cājare ī wede majio cojomi (2.2).

Owa yapano waagh, Jesucristore ca tuo nənəjeerāre birora añuro niiriquire cūti niiriquire maquēre cājare cū ca wede majiorije watoare (cap. 3), "Yure, nūcā ya mena macārā cāare, juu bue bojaya" cājare ī yapanori, cā majuropeera cājare cū ca tii ñfloriarore biro, mani ca boorijere jeerugarrā añuri wāme padē wapa taa niiriquire maquēre bāaro cājare wede majiom. Teere ñigu, cā, cū ca ñirique nii, ati pūurore owagh: "Ca paderugatigā, baarique cāare cā baaticājato," (3.10) cū ca ñirique.

Puati Tesalónica macārāre Pablo cū ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Pablo, Silvano, Timoteo, māja, Umureco Pacu yee queti ca tuo nənəjeerā, mani Pacu Umureco Pacu mena, nūcā Wiogu Jesucristo mena ca niirā Tesalónica macā macārāre jāa añu doti cojo.

² Mani Pacu Umureco Pacu, to biri Wiogu Jesucristo, cāja yee añurije, añuro niiriquire, pairo mājare cāja tiicojojato.

"Añu majuropeecā" ñirique, to biri jāi juu bue bojarique

³ Ya yaarā, māja yee jaori to cānacā tiira Umureco Pacure, "Añu majuropeecā," jāa ca ñirije nii. To biro jāa ca ñiro añuñañu, díamacū māja ca tuo nəcā bao niiriquire bāaro jañuri təgoeñā bayi nənəua waa, nūcā māja ca niiro cōrora aperāre bāaro jañuro mai nənəua waa, māja ca bii nənəua waaro macā.

⁴ To biri, niipetirije ñāñaro mājare cāja ca tiiruga nənəjeerije, ñāñaro māja ca tamāorije watoara to birora təgoeñā tutuacōa nii, to birora díamacū tuo nəcā bao tutuacōa nii, māja ca biirijere, Umureco Pacu yaarā nea poo juu bueri majare bāaro ejea niiriquire mena, "O biro ca biirā niima," cājare jāa ī wede.

⁵ Ate niipetirije, Umureco Pacu, díamacūra ca niirore biro cā ca īa bejerijere mani ca īa majiro manire tii. To biri meçā ñāñaro māja ca tamāo niiriquire jaori, cā ca doti niiri tabepare ca niiparā peti cā ca cuorā māja nii.

6 Umureco Pacu añugu ca niigü, ñañaro mujare ca tiirärre ñañaro tamuorique menara cäjare tii amerucumi.

7 Muja ñañaro ca tamuorä peera, jääre birora añuro muja ca yerijää niiro mujare tiirucumi. Ate to biro biirucu, Wiogu Jesucristo, umureco tutipa pecame ca ünrije watoapu, cäre ca padé coterä* ca tutuarä mena bau ea,

8 Umureco Pacare ca majitiräre, mani Wiogu Jesucristo yee añurije quetire ca tuo nunajectiräre, ñañaro cäja ca biiro cü ca tiigü doori ramare.

9 Cäja, to birora ñañaro cäja ca tamu yaicäpere ñañaro cäjare cü ca tiirijere ñañaro tamu, Wiogu cü ca bojoca cuti niiri tabe, cä ca boe baterije, cä ca doti tutuarije ca niiri tabe ñoo peepu cöa eco,

10 cü yaarä ca ñañarije maniräre ii nucü bao eco, cäre ca tuo nunajectericañ niipetiräre ia yjea nii eco, cä ca biiga doori ramare to biro tamuorucuma. Muja cäa, cäja watoapura muja nii, añurije queti jää ca wederiquere diamacü ca tuo nunajectericañ niiri.

11 Atere iima iirä, to birora mujare jää jääi bojacöa niirucu, mani Umureco Pacu, cä ca juoricaräre birora mujare ia, ñucä cä ca tutuarije mena cä ca tii nemorije juori, niipetirije añurije muja ca tiirüga tugoeñarore biro to ca biiro cä tiijato, diamacü tuo nucü buorique mena muja ca padé niirijere iirä.

12 O biro ca biiro, mani Wiogu Jesucristo muja juoripa ii nucü bao eco, ñucä muja pee cäa, mani Umureco Pacu, to biri Wiogu Jesucristo yee añurije ca niirore biro cäre ii nucü bao eco, muja biirucu.

2

Wiogu cä ca doopere wede majorique

1 Yu yaarä ca nii cojorä, mani Wiogu Jesucristo cä ca doope, to biri cü mena mani ca neape maquere o biro mujare jää ii:

2 Muja ca tugoeña niirijere yoari mééra tugoeña wajoa, ñucä jicü uno peereo, "Añuri Yeri yere wede majiojäwi" ii, ñucä jäärena "Cäja jääre wede majiojäwa," "Jääre owa cojojapa," "Mee Wiogu cä ca doori ramu ea yerijää," "Ijjäwa," cäja ca iirijerenä tuo uchua bojaticäña.

3 Jicü wämë uno mena peera cäjare ii dito ecoticäña. Ména tii ramu ca eaparo juguero, Umureco Pacare ametuene nucärique bii ea juo, ñañarije ca juo tii niigü, ñañaro ca tii yaio ecopu baua ea, bii juorucumi.

4 Cäa waparä yu, Umureco Pacare ii nucü buorique niipetiro menare, ii nucü buorique uno ca niirije menare, ca junagu peti niigü biimi. Ñucä Umureco Pacu yaa wiipu cäare ami upacoa, Umureco Pacare biropu biiruga, ca biigü niimi.

5 ¿Muja mena niigü, mee aterena mujare yu ca wederucurijere muja majititi?

6 Mee muja añuro muja maji, cä ca baua eapa cuu ca eatirora cä ca baua eatipere biro iiro, jicü wämë cüre ca bii camota niirijere.

7 To ca bii pacaro, ñañaro tiirique ca majiña manirije ca niirije pea biicä juowa mee. Mecära, cäre ca bii camota niigüre ami woorique wado däja.

8 To cöro docare ñañagü baua earucumi, Wiogu Jesús cä ca yeri tiicojorije menara cäre tii yaio cöa, cä ca doori ramare cä ca boe baterije menara ca tutuatigüpu cäre tii cöacä, cä ca tiipa.

9 Cä, ca ñaña majuropeegü pea Satanás cä ca tii nemoro mena, niipetirije ca ia ñaña manirije tii bau niirique, ca bii ñorije, tii bau nii ño dito, tii earucumi.

* 1:7 Angeles.

10 Díamacā ca niirijere tao nənəjee, tee ca ūirore biro tii nənəjeeri, cāja ca ametəene eco booriquere junama ūrā, ūañaro taməo yairica tabepu ca waarare, ūañarije tiirique ca niirije cōro cā ca tiirije mena cājare ū dito niirucumi.

11 To biri Ūmureco Pacu, ca bii ditu tutua niirijere tiicojomí, ca bii ditorije peere cāja tao nənəjeejato ūigu.

12 O biro biima ūrā, díamacā ca niirije peere tao nənəjeeri méé, ūañarije peere ca tii ūjea niiricarā niipetirā, ūañaro tii yaio ecorucuma.

Ca ametəaparārē cā ca beje jeericarā

13 Jāa pea, məja, jāa yaarā, Jesucristo jəori jāa ca mairā məja ca niirije jəori, to cānacā tiira Ūmureco Pacare, “Añu majuropeecā,” ca ūicōa niiparā jāa ca niirije nii. Mee məjara, jīcātopara beje jeeupi Ūmureco Pacu, Añuri Yeri ca ūañarije manirā məja ca niiro tii, díamacā ca niirije quetipure díamacā tao nucū bao tuuacōa nii, məja ca tiirije jəori ca ametəaparārē məja ca niipere biro ūigu.

14 Aterena məja ca biipere ūigu, añurije queti məjare jāa ca wederije menapu məjare jəoupi Ūmureco Pacu, mani Wiogu Jesucristo yee ca añu majuropeerijere ca cōo eaparārē cāja nijijato ūigu.

15 To biri yu yaarā, məjare jāa ca bue majorique, jāa majuropeera məjare wede, owa cojorique mena məjare wede, jāa ca ūiriquere acobotrāra, teere to birora añuro tao nənəjeeböö niiña.

16 Mani Wiogu Jesucristo majuropeera, Ūmureco Pacu mani Pacu manire ca mairicu, cū ca añu majuropeerije jəori ca yai nucātirije ūtogeña tutuarique, añurije yue niirique manire ca tiicorjicura,

17 məja ca ūtogeña bayiro tii, məja yeripu məja ca tutuaro tii, cā tijjato, noo məja ca wederije, noo məja ca tiirije, niipetiripura añurije wado ca niipere biro ūigu.

3

“Jāare juu bue bojaya,” Pablo cā ca ūirique

1 Apeyera yu yaarā, jāare juu bue bojaya, Wiogu yee queti niipetiri taberipure yoari mééra bii jeja nucā waa, ca ūiilo məja ca biiricarore biro añuro nucā baorique mena teere tao nənəjee, cāja ca biipere biro ūrā.

2 Nucā ca bojoca ūañarā, bojoca tiirica wāme uno méé ca ūirare ūañaro jāa ca tii ecotipere biro ūrā, jāare juu bue bojaya; niipetiripura díamacā tao nucā baorique cōtima.

3 Biigupua Wiogua cū ca ūirore biro ca ūiigü niimi. Cā, to birora ca ūtogeña bayicōa niirā məja ca niiro tii, Satanás ūañaro tiiremi ūigu məjare camota boja, tiirucumi.

4 Wiogure ca nucā baorä niiri, məjare jāa ca bue majoriquere məja ca tii niirijere, “Cāja ca tii niirore birora tūcā nənəha waarucuma,” jāa ū.

5 Wiogu, Ūmureco Pacu cā ca mairore biro ca mairā məja ca niiro tii, nucā Cristo ūañaro taməo pacagu ūtogeña bayi, cā ca biiricarore birora ca ūtogeña bayirā məja ca niiro cā tijjato.

“Padeya,” cā ca ūi wede majorique

6 Yu yaarā, mani Wiogu Jesucristo cā ca dotiro mena, no ca boogu, məjare jāa ca bue majorique məja ca təorique ca ūirore biro tii nənəjeetigura, no ca booro ca bii nucū yujugu unoore, “Camotaticāña,” məjare jāa ū.

⁷ Mee muja majuropeera jää ca tii niirucuricarore birora muja ca tii niipere muja maji. Jää, muja watoare no ca booro ca bii nucū yujuräre biro jää biitiwu.

⁸ Jicäti uno peera baariquere* jicä yee peerena wapa tiitirära baa, jää tiitiwu. To biro tiitirära, jicä uno peerena jää bii pato wäcõre lirä, ñamiri, umarecori yerijäari méé jää paderucuwa.

⁹ Jää biiräpu, "Jääre tii nemoña," mujare ca üparära jää niimiwu. To biro bii pacarä, "Jääre la cõori jää ca tiirore biro cäja tii nñanjeejato" lirä, jää majuropeera jää padewu.

¹⁰ Nucä muja mena niiräpura, "Ca paderugatigua, baarique cäare cä baaticäjato," mujare jää li wedewu.

¹¹ Muja watoare "Paderi méé, noo ca booro bii nucū yuju, cäja ca tiitipe uno peere bii ñaajua nucū yuju, biima," liriquere jää tuo.

¹² To biro ca biiräre, Wiogu Jesucristo cä ca dotiro mena, cäja ca baa catipe buarugarä, "Añuro pade, cäja tiicä nijjato," jää li wede majio.

¹³ Muja, yu yaarä, jutitirära añuro muja ca tii niirijere to birora tiicõa niiñä.

¹⁴ Jicä uno o biro mujare jää ca li wede majio owa cojorijere cä ca tuo nñanjeejtijata, pau bojoca cäja ca tuo cojoropu, "To biro ca biigu niimi ania," li wede bate, cäre bapa cutiticäña, cä ca bobo tagoeñapere biro lirä.

¹⁵ Biiräpu, muja pejure biro cäre iaticäña. Muja yee wedegare biro pee, añuro mena cäre wede majioña.

Añu dotirique

¹⁶ Añuro niirique Wiogu majuropeera, cä yee añuro niiriquere to birora mujare cä tiicojocõa nijjato. Wiogu, muja niipetirä mena cä nijjato.

¹⁷ Yu, Pablo, ate yu ca añu doti cojorijere yu majuropeera yu owa. Yu ca queti owa cojori pñurori niipetirijeparena o biro wado yu owa "Cära owajapi," muja ca li majipere biro ligu.

¹⁸ Mani Wiogu Jesucristo cä ca añu majuropeerije muja niipetirä mena to nijjato.

To biro to bijjato.
Pablo

1 TIMOTEO

Timoteore púa púuro cā ca owa cojorique, to biri Titore cā ca owa cojorica púuro, "Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca jāo niirāre queti owa cojorica púurori," cāja ca liri púurori nii. Timoteo, Jesucristore ca tuo nūnūjeegu wāmū, judío bojoco macā, griegore ca pacu cātigu. Listrapa Pablo cā ca buarica (Hch 6.1-3), būaro cā ca maigū, būaro cūre ca tii nemoga, ca nii earicā niiupi. Ati púuro, ūucā jiro Timoteorena cā ca owarica púuro, Cristore ca tuo nūnūjeerāre ca jāo niiga wāmure cā ca owa cojorica púurori nii.

Cā ca owa jāori tabere peeto cā ca añu doti cojorije jirore (1.1-2), Jesucristore ca tuo nūnūjeerā watoapare judíos cāja ca tagoeñari wāmē, to biri Uñareco Pacare ca tuo nūnūjeetūrā cāja ca tagoeñari wāmē mena ii ayari, díamacā ca niitirijerena cājare cāja ca buerijere cāja tuo majijato ūgu, cājare cā ca wede majorijere (1.3-11), to biri Uñareco Pacu cūre cā ca īa mairiquere "Añu majuropecā," Pablo cā ca lirirequer wede nūnūha waa (1.12-20).

Tee jirore bojoca añuri wāmē cāja ca bii nūipere, nūipetirāpore juu bue bojariquere, uñua, nomia, cāja ca biirique cāti nūipere, to biri añuro petira bojocare ca jāo niirā añuro cāja ca biirique cāti nūipa wāmē wede majiom (2.1-3.16). Tee jirore cāja ca ii ditorijere tuo maji bojoca catiri niiriquere, cāja ca tii nūipere, wede majio nūnūha waami (4.1-6.19). Jesuristore ca tuo nūnūjeegu wāmū añuro cūre ca padē nūnūjeegu niiri, cā ca tii nūipa wāmure Timoteore Pablo cā ca wede majio cojoriquere wede (4.6).

Añu doti cojorique mena owa yapano eami (6.20-21).

Timoteore Pablo cā ca queti owa cojo jāorica púuro

Añu dotirique

¹ Yü Pablo, Cristo Jesús yee queti wederi maju, Uñareco Pacu manire Ca Ametuenegu, to biri mani Wiogu Cristo Jesús mani ca yue niircugug, cāja ca dotiro mena,

² Timoteo, Cristo Jesús yee quetire yu ca wede majio majoricu, yu macā majuropeere biro ca niigare,^{*} māre yu añu doti cojo. Uñareco Pacu mani Pacu, ūucā mani Wiogu Cristo Jesús, cāja yee añurijere, cāja ca īa mairijere, añuro niiriquere, māre cāja tiicojato.

Íi dito buerique ca añutirije maquere wede majorique

³ Macedonia pee waagh, "Éfesora tuaya," māre yu ūiwh. Too macārā jīcārā, díamacā ca niitirijerena ca ii dito bueri majare, "To cōrora ūi yerijāña," cājare li,

⁴ ca biiquīriquere cāja ca queti wederurijere, ca petitirije cāja ūicāha yee maquēporena cāja ca ūicāha niirijepu cāare tuo nūnūjee nūnūha waaticāña, teepu wadore mani ca ameri queti wede niijata, díamacā tuo nūcā būorique jāori wadora Uñareco Pacu yeere mani ca tii nūnūjee nūnūha waaro tiitirora, mani majuropeera teerena ūi uwa jeocāri ameri tuti niiri que niiro bii tea, mu ca ii nūipere biro ūgu.

⁵ Añuro yeri cāti, añuro tuo nūcā būorique bii ditoricaro maniro díamacā tuo nūcā būo biicāri, mani ca ameri mai nūipere ūima ūgu, atere yu doti.

⁶ Mee, jīcārā ano yu ca ūirijere tiitirāra, apeye peere tii nūnūjee waa, ca ūiñā manirijerena ameri ūi tuti, bii maa wijiacā yai waama.

* ^{1:2} Hch 16.1; ^{2Ti 1.2.}

7 To biro ca biirā nii pacarā, Ùmureco Pacu cā ca doti cūuriquere ca j̄o buerā niirugama biirāpua. Añuro petira, cāja ca wederijerena, “Tee maquēre mani ū,” ū majiticā, diámacā t̄gōeñā ñee dopocāri cāja ca buerijerena tuo jeñoticā, bliçāma.

8 Doti cūuriquea, tee ca ūrūgari wāmera bue majiojata, añurijera ca nirijere mani maji.

9 Doti cūuriquea j̄icā wāme uno peera, añurije ca tiirāre ūrā méé tiicojorique ca nirijere ca majipe nii. Doti cūuriquea, ca tuo nñuñejetirāre, ca ametueñe naçārāre, ca bojoca ñañarāre, ñañarije wado ca tiirāre, Ùmureco Pacure ca naçā b̄uotirāre, naçā b̄uoriquere ca naçā b̄uotirāre, cāja pacure, cāja pacore ca j̄iarāre, bojocare ca j̄iarā niipetirāre,

10 ñucā niipetirā menapura ca ñee epe pairāre, umña wadora, ñucā nomia wadora cāja majuropeerā ca ameri tiirāre, bojocare aperāpura ca noni wapa taarāre, ca ū dito pairāre, watoara “Yee méé jāa ū” ca ū dito pairāre, o biro pee ūjata, añurije bue majorique ca ūtirije peere ca tiirāre ūgh, cā ca cūurique nii, doti cūuriquea.

11 Ùmureco Pacu añuro ca biigh, yare cā ca wede doti cojorique añurije queti ca añu majuropeerijea, ate maquērena bue majio.

Pablore Ùmureco Pacu cā ca ū mairique

12 “Añu majuropeecā” yu ū, yu ca t̄gōeñā tutuaro ca tiigh mani Wiogu Cristo Jesú, “Iíricarore biro ca tiigha niimi” yare ūri, cā yee maquēre ca tiipu yare ca cūuricare.

13 Ména j̄agueropura, ñañari wāmeri cāre ū tuti, ñañaro tiirāga nñuñjee, acaro bui tuti, ca tiigh yu ca nii pacaro, Ùmureco Pacu pea yare ū maiupi, yu ca tirijere “To biro tiigh yu tiicu” ū majiti, tuo nñuñejeti biima ūgh yu ca tirijere ca niiro macā.

14 Mani Wiogu pea, añuro cā ca tii bojariquere pairo yare tiicojo, Cristo j̄uori diámacā tuo naçā b̄u, mai, mani ca tirijere yare tiicojowi.

15 Atea diámacā ca nirijere nii. To biri niipetirā diámacā ca tuo nñuñejepa nii: Cristo Jesú dooupi ati yepapure, ñañarije ca tiirāre ametueñegu doogu. Cāja mena macā b̄uropura ñañaro peti ca tii niirucumiricure Cristo cā ca ametueñe j̄uoricu petia, yare yu nii.

16 To biri Ùmureco Pacu yare ū maiwi, yu, niipetirā ametueñero ñañarije ca tiigh petire, Cristo Jesú cā ca bojoca añurije ca peti naçātirijere cā ūlojato ūgh. O biro biima ūgh cāre ca tuo nñuñejerā caticōa niiriquere ca b̄uaparāre, “Pablore cā ca tiiricarore birora tiirucumi mani cāare,” cāja ca ū ūpū yu nii eawu.

17 To biri, Ùph† to birora ca niicōa niigh, ca bii yaitigh, ca bautigh, j̄icāra Ùmureco Pacu ca niigure, naçā b̄uorique, baja peorique, to birora to niicōa niijato! To biro to biijato.

18-19 Macā Timoteo, atere mare yu tii doti, diámacā tuo naçā b̄uorique, añuri wāme t̄gōeñarique mena añurije maquēre mu ca tii bayi niipere biro ūgh, mu ca biipire cāja ca ū j̄uguericarore birora. J̄icārā cāja ca t̄gōeñā nirijere tuo nñuñejetima ūrā, diámacā cāja ca tuo naçā b̄uomirijere añuro waa boja ecoticāupa.

20 Himeneore,‡ Alejandrole, ate to biro biiwu, “Ùmureco Pacure ñañarije ca ū tutiticāpe nii,” cāja ū bojoca catijato ūgh, Satanás’re yu ca tiicojoricarāre.§

† 1:17 Rey. ‡ 1:20 2Ti 2.17. § 1:20 1Co 5.5.

2

Juu buerique maquēre wede majorique

¹ Atere yu tii doti juo, to birora Umareco Pacare jai juu buecōa nii, maja yee maquēre jai juu bue,^{*} aperāre tii nemorique jai boja, niipetirā bojoca yee juori Umareco Pacare "Añu majuropeecā," ii tiiya.

² Wiorāre, ca doti niirā niipetirāre, ca juu bue bojape nii, ca bii pato wācōrige maniro añuro nii, Umareco Paca cā ca boorore biro bii nii, añuro nucā buorique mena nii, mani ca bii ujea nii niipere biro lirā.

³ Atea, añurije, Umareco Paca manire Ca Ametueñegare cā ca ujea niiro ca tiirije nii.

⁴ Cāa, niipetirā ametua, díamacā ca niirijere maji, cāja ca biiro boomi.

⁵ Jicāra Umareco Paca nii, nucā bojocā, Umareco Paca mena añuro mani ca nii eapere biro līgu ca tii bojaricā cāa jicāra niimi, Jesucristo,

⁶ niipetirāpare cā majuropeeera ca bii yai ametueñe bojaricā wado. Atera, "To biro biirucu" cā ca lirica cuu ca earo wede majioipi Umareco Paca.

⁷ Atere cā wedejato līgu, cā yee quetire wede yujuri maju yure tiiwi. Yee méé yu ii; ii ditogu méé yu ii. Umareco Paca, judios ca niitirāre ca bue majiopu yure tiiwi, díamacā tuo nucā buorique díamacā ca niirijere cā wede majiojato līgu.

⁸ To biri umare, niipetiri taberipa añuro yeri tagoeñarique mena, ajiarique manirā, ameri tutiricaro maniro, cāja amorire umareco pee juu māeneri, cāja ca juu buero yu boo.

⁹ Nomia cāa, cāja yaarorire iñoruga tagoeñaricaro maniro añuri wāmera juti jaña, nucā do biro ca tiiya manirāre biropu nii tagoeñatirāra añuri wame juti jaña, cāja ca tiiro yu boo, wāa peorā cāa, noo ca booro tii yeericaro maniro wāa peo, juti ca wapa pacarije jāñacāri, oro mena,[†] to biri perlas[‡] cāja ca lirije mena, cāja ca wāma yee nucū yujurije docare yu booti.[§]

¹⁰ Umareco Pacare ca nucā buorā romiri cāja ca tiipe ca niirore birora, añurije tii niirique mena pee cāja wāmajato.

¹¹ Nomioa, wedetigora nucā buorique mena cāja ca wederijere ca tuo niimo.

¹² Nomio cō ca bue majoro, umare cō ca ii ameta nucāro yu booti. Wedetigora cō ca niiro yu boo.

¹³ To birira Umareco Paca Adán're tii juoupi. Jiro Evare tiiupi.

¹⁴ Adán méé Satanás're ii dito ecoupi. Nomio pee ii dito ecoupo. II dito ecori, ñañarijere tiupo.

¹⁵ Biigopua nomioa, puna cātima līgo, ametañarucumo, ca bojoca añugo cō ca niirije cātirije mena to birora díamacā ca tuo nucā buogo, ca maigo, ñañarije manigo, cō ca niicōa niijata.

3

Cajuo niirā yee maquē

¹ Atea díamacā ca niirije nii: Jicā ca juo niigū cā ca niirugajata, añurije maquēre tiirugū biimi.

² To biri ca juo niigūa, ñañarije ca tiitigu, jicō manara, ca nucā buja añugū, añuro niirique cātia ca bii niigū, cāja ca nucā buogū, bojoca ca earāre cā yaa wii ca cāni dotigu, ca bue majio majigū uno,

* 2:1 Ef 6.18. † 2:9 Oro. ‡ 2:9 Utā ca botirije; Mt 7.6; 13.45-46; Ap 17.4; 18.12, 16; 21.21. § 2:9
Pr 31.

3 ca cūmutigh, ñañlaro ca ñitigu, ca bojoca añug, añuro ca niig, wapa tiirica tiire ca ugari peatigu, ca niip niimi.

4 Cā yaa wii macārāre añuro ca j̄o nii majig, cā puna cāare añuro ca tuo nanajeerā, añuro ca niiriique cutirā caja ca niro ca tigu, ca niip niimi.

5 Cā yaa wii macārārena ca ñañajee majitig nii pacagu, ¿do biro pee tiicāri, Ùmureco Pac yaarā peera cā ñañajee majibogajati?

6 Ca j̄o niigha, Jesucristore ca tuo ñañajee j̄o waagura ca niitip niimi. “O biro ca biig yu nii” iicāri, Satanás ñañlaro cā ca tii ecoricarore b̄irora ñañlaro cā ca tii ecotipere biro ligu.

7 Ñucā Jesucristore ca tuo ñañajeetirā cāca cāja ca nacā b̄uorigh ca niip niimi, nacā b̄uo ecoti biicāri, Satanás cā ca tii buiyerije unore cā ca tiitipere biro ligu.

Caj̄o niigare ca tii nemorā yee maquē

8 Ca j̄o niigare ca tii nemorā* cā, nacā b̄uoricarā, cāja ca ñirore biro ca tiirā, ca cūmutirā, ñañari wāme tii wapa taariquere ca bootirā,

9 diámacā tuo nacā b̄uorique ca majiñā manirije ca niiriquere mani ca tuo ñañajeerijere añuro tagoeñarique mena ca tii ñañajeerā, ca niiparā niima.

10 Biirāpua cāja ca pade j̄oparo j̄uguero, ñañaricarā niirucuma. Jiro, “Ñañarie ca tiirā niima” cājare cāja ca ñi wede paitijata, pade nemori majara niirucuma yua.

11 Ñucā cāja ñamoia cā, nacā b̄uoricarā, ca nacā b̄ujarā, ca queti paitirā, niipetiropera cāja ca ñirore biro ca tiirā, cāja niijato.

12 Ca j̄o niigare ca tii nemori majha, j̄icō manara, cā punaare, cā yaa wii macārāre, añuro ca j̄o nii majig cā niijato.

13 Ca j̄o niirāre ca tii nemorā, añuro ca paderā, nacā b̄uoricarā peti nii ea biicāri, Cristo Jesús're diámacā cāja ca tuo nacā b̄uorijere uwiricaro maniro wede majirucuma.

Mani ca nacā b̄uorije diámacā ca niirije ca bii bau niirique

14 Yoari mééra mure yu ca ñagu waape to ca nii pacaro, m̄a ca tiipere ate mure yu owa cojo,

15 yoaro yu ca biijata, Ùmureco Pac yaarā Ùmureco Pac ca catigare ca tuo ñañajeerā, diámacā maquēre ca ñañajee niirā menare, “O biri wāme ca niiriique cuti niipe nii” m̄a ca ñi majipere biro ligu.

16 “Mani ca nacā b̄uorije diámacā ca niirije ca bii bau niirique ca nii majuropeerijere,” yee ñirique nii, ñirique méé nii:

Ùmureco Pac, manire biro upa catigā baua eaupi. Cā Ca Yeri jāñarijepu añug tii ecoupi.

Ùmureco Pac puto macārā cāre ñaupa. Bojoca poogaari niipetirāre wedericā nii, niipetiri taberi macārāp diámacā cāja ca tuo ñañajeeg nii, Ùmureco tutipu ami m̄ua waa eco, biiupi.

4

Timoteore cā ca wede majorique

1 Añuri Yeri pea, tuo majiricarora, “Ca tajari yateari* ca nii waarucuro, j̄icārā diámacā tuo nacā b̄uorique jun, biirucuma, ca ñi dito yujurāre, to biri wātā yee cāja ca bue majorije peere tuo ñañajeema ñirā,” ñimi.

* **3:8** Diáconos. * **4:1** 1Co 10.11; 2Ts 2.3-12; 2Ti 3.1-2; He 1.2; 2P 3.3; 1Jn 2.18; Jud 18.

2 Ca ū dito pairā watoara ca bii ditocārā, ūñarije cāja ca tiirije cāja ca tūgoeñarijepare comegh mena joe tuuricarore biro ca cuorā peere tuo nūñejercuma.

3 Anija, nūmo catiriquere camota, baarique Úmureco Pacu cā ca tiiri-quere Jesucristore ca tuo nūñejerā, diámacā maquēre ca majirā, "Añu ma-juropeecā" ūri, cāja baajato ūigu cā ca tiirique baariquere, jīcā wāmeri baa dotiti, biima.

4 Niipetirije Úmureco Pacu cā ca tiirique añurije wado nii. To biri "Ate baarique añu majuropeecā," Úmureco Pacure ūi nucā būoriquepere, "Ñañarije nii atea," ūriquemeé nii.

5 Úmureco Pacu wederique, juu buerique, añurije ca tuaro tii.

Jesucristo yuu añuro ca padegu

6 Atere Jesucristore ca tuo nūñejerāre mu ca bue majiojata, Cristo Jesús yuu añuro ca padegu, diámacā tuo nucā būorique maquē diámacā ca niirije, to biri añurije bue majorique mu ca tuo nūñjee nūñua doorique mena, ca tutua añugu mu niirucu.

7 Ati yepa maquē, ca biiquíriquere ca tuo majiña manirijerenā tuo nūñjeeticānā; Úmureco Pacu cā ca boorore biro ūriquemeé peere tii nūñjeeyea.

8 Upa tutuarāgarā ūriquemea jīcā wāme tii nemo, Úmureco Pacu cā ca boorore biro ūriquemea peia niipetirijepere tii nemocā, ano mani ca catiri rāmure, jiropu mani ca catipere, "Ó biro māja biirucu" ca ūrije ca cborije niiri.

9 Atea diámacā ca niirije nii; to biri niipetirā diámacā ca tuo nūñjeepe nii.

10 Teerena ūrā, pade, ūñaro tamāo jāa bii, Úmureco Pacu ca catigh, niipetirāre Ca Ametuenegu, añuro petira Jesucristore diámacā ca tuo nūñejerāre ca ametuenegare, ca yuerā niiri.

11 Atere tii doti, bue majio, ca tiipu mu nii.

12 Wāmu mu ca niirije j̄orira, jīcā peera watoa macāre biro māre cāja ūaticājato. To biro biitirāra, Jesucristore ca tuo nūñejerā, mu ca wederijere, mu ca biirije catirijere, mu ca mairijere, diámacā mu ca tuo nucā būorijere, añuro mu ca bii niirijere, cāja ūa cōo nūñejejato.

13 To biri yu ca eaparo juguero, Úmureco Pacu yee quetire niipetirā bojocare bue ūño, cājare wede majio, cājare bue majio, tii niiña.

14 Mu ca tii majipe mu ca cborije, ca j̄uo niirā cāja amori māre ūia peo, cāja ca tiiri tabere Úmureco Pacu cā ca tiicoriquere to birora tiicōa niiña.

15 Atere añuro ūa nūñejeri tii niiña. Tee wadore añuro tii niiña niipetirā añuro mu ca bii nūñua waarijere cāja ca ūapere biro ūigu.

16 Mu ca ūriquemea catirijere, mu ca bue majorijere, bojoca catiya. Tee niipetirijere to birora tiicōa niiña. To biro mu ca tuijata, mu majuropeecā ametua, ūñucā mu ca buerijere ca tuorā pee cāa ametua, biirucuma.

5

Aperā menare tii ūriquemea

1 Bucare añuri wāmera cāre ūña. Mu pacare ca ūigure biro añuro cāre wede majioña.* Wāmarā cācare mu yee wederāre biro cājare ūña.

2 Bucarā romirire, mu pacore ca ūigure biro añuro cājare ūnya. Wāmarā romirira mu yaarā romirire ca ūigure biro ūñarijera wāme tūgoeñaricaro maniro nucā būorique mena cājare ūña.

3 Ca manu jāmua bii yai weo ecoricarā romirire, noa uno pee cāja ca tii nemotirāre tii nemoña.

* 5:1 Lv 19.32.

4 Jīcō, ca manu bii yai weo ecorico, puna cāti, pāramerā cūti, cō ca bijjata, cāja, cāja yaarāre ca īa mai jūoparā niima, cāja pacua, cūja ūicūa, cūjare cāja ca tii mairicarore birora cājare mairā. Atea añurije, Úmureco Pacu cū ca īa bijejarije nii.

5 Ca manu bii yai weo ecorico, jīcōra ca tuarico, Úmureco Pacu wadore yue niimo. Úmurecori, ñamiri, jāi juu bue yerijāatimo.

6 Ca manu bii yai weo ecorico cō ca tiirāgari wāme ca tii niigoa, Úmureco Pacu cū ca īajata peera, cati pacago ca bii yaírico, niicāmo.

7 Ate cāare cājare tii dottiya, wede paiya manirā cāja ca niipere biro ūigū.

8 Jīcō cū yaarāre “To biro biicumā” īiti, añuro petira cū yaa wii macārārena to biro bii ca biigūa, Cristore ca tuo nānājeegāre biro méé biigū tiimi; Cristore diámacū ca tuo nānājeetigū ametēenero ñañagū niigū tiimi.

9 Ca manu jāmāa bii yai weo ecoricarā romirire owa tuurica pūuropare sesenta cāmari ametēenero ca c̄horā, jīcōra ca manu cātiricarā romiri wado owa tuuricarā cāja nijjato.

10 Cō punare añuro ca majorico, ca earāre cō yaa wii ca cāni dotirico, Jesucristore ca tuo nānājeerāre nucā b̄uorique mena cāja dāporire ca coerico, ñañaro ca biirāre ca tii nemorico, añurije cōrora ca tii niirico, owa tuurico cō nijjato.

11 Wāmarā romirira ca manu jāmāa bii yai weo ecoricarā docare owa tuuticāña. Cāja ca tiirāgarijera Cristore cāja ca camotatiro tii, nucā nemo manu cātiragama īirā,

12 “Jāa manu cāti nemotirucu,” cāja ca ūimiriquere cāja ca ūiricarore biro tiitima īirā, ca bii bui cātirā tuabocuma.

13 Apeyerā nucā, wijeri cōrō waa nucū yuju, ca junāñe pairā jeeñā, biima. Junāñe wado méé, ca queti pairā, niipetiro ca ñaajua nucū yujurā, ca ūi tiipe unorena ca īirā, niima.

14 To biri wāmarā romirira ca manu jāmāa bii yai weo ecoricarāra, manu jāmāa cūti, puna cūti, wii macārā romiri nii, cāja ca biiro yu boo. Ī tutiri maju cū ca wede paio cāja tiiticājato.

15 Mee, jīcārā ca manu jāmāa bii yai weo ecoricarā romiri, Jesucristore diámacū cāja ca tuo nucā b̄uorijere camotaticāri, Satanás peere cāre nānāma.

16 Úmu uno, nomio uno, Cristore ca tuo nānājeerā, cāja yee wederā ca manu jāmāa bii yai weo ecoricarā romiri cāja ca cāojata, cājara cājare ca tii nemoparā niima, juu bue nea poori maja peere popiye cājare biire ūima īirā. To biri juu bue nea poori maja pea cājare ca tii nemorā ca c̄hotirā uno wadore tii nemorucuma.

17 Ca jūo niirā, Cristo yaarāre añuro ca jūo nii nānāa waara, p̄uatiri cōropu ūi nucā b̄uoricarā niirucuma, añuro petira Úmureco Pacu yee quetire wede, bue majio, ca tii niirā.

18 To birira Úmureco Pacu wederique o biro ūi: “Weca, trigo quejerire ca ūta code niigū ūjerore, jia biatoticāña,” ūi.[†] Nucā: “Paderi majua, cū ca paderije wapa, wapa taa majimi,” ūi.[‡]

19 Ca ūiricarā p̄uarā, itiarā uno cāja ca ūi nemotijata, jīcā b̄ucare cāja ca wedeja niirore tuo nānājeeticāña.

20 Ñāñarijere to birora ca tiicā nānāa waara, niipetirā cāja ca tuo cojoropu cājare tutiya, aperā cāa, “Tee ūnore ca tiitipe nii,” cāja ca ūi bojoca catipere biro ūigū.

[†] **5:18** Dt 25:4; 1Co 10.10.   [‡] **5:18** Lc 10.7.

21 “Umureco Pacu, Jesucristo, to biri cāja pato macārā cāja ca bejericarā cāja ca īa cojoro, jīcārāre īa dica woo, aperāre mai, tiiricaro maniro atere tii nūnūjeeyaa,” mure yu īi.

22 Jīcā uno peerena añuro cāre majitigura, amori ñia peoraga§ pato wācā, tiiticāña, aperā cāja ca ñañarijepare yu wapa tua nemore īigu. Ñañarijere tiitigura niicāña.*

23 Paaga diarique cāti, ñucā to birora diarique cāticōa nii, mu ca biirijere īigu, oco wado jinitigura, uje oco cāare peeto jiniñā.

24 Jīcārā ñañarije cāja ca tiiriye, cāja ca jāiñā beje ecoparo jagueropura majiriique niicā, aperāra ñañarije cāja ca tiiriique, jiropu bii bau nii.

25 Tii wāmēre birora, añurije tiiriique cāa bau niiro bii iñocā; ca añutirije cāa yaioropura bliicōa nii, biitirucu.

6

1 Ca pade coterā, cāja uparāre nucā bāorique mena ca īaparā niima, Umureco Pacu Wāmēre, ñucā cā yee queti mani ca wede majorijere, ñañaro cāja ca īi wede tutitipere biro īirā.

2 Cristore ca tao nūnūjeerāre ca uparā cātirā, cājare birora Cristore ca tao nūnūjeerā cāja ca niiro macā, cājare cāja nucā bāo yerijāaticājato. Bāaro jañuro añuro cāre cā pade cotejato, cā ca pade bojarā Cristore ca tao nūnūjeerā, cā yaarā, cā ca mairā, niima. Atere tii doti, wede majio, tiiya.

Wapa tiirica tiirire bāaro boorique

3 Jīcā, ape wāmera mani Wiogu Jesucristo yee queti añurije, to biri mani ca nucā bāorije, ca niirore biro mééra ca bue majiogua,

4 Jīcā ca majitigü nii pacagu, “O biro ca biigü yu nii,” ca īigü niimi. Cāa, ca ītipa uno jaorira cāja ca ameri tutiro tii buiyee, tee jaorira ameri īa ugō ajia, ameri dica wati, ñañarije īi tuti, “Yee méé īimi” īi tao nucā bāorique uno maniropu tiicā,

5 ñucā añuri wāmē ca tagoeñatirā, díamacā maquere ca majitirā, nucā bāo niiquirere wapa taariquere biro ca tagoeñarāre, cāja ca ameri tuti yerijāatiro, cājare tiimi.

6 To birora bii, nucā bāo niirique Umureco Pacu yeere wede majoriquea, wapa taarique peti niiro bii, bāari cāja ca chorije menara ca ujea nūrā unora.

7 Ati yepapare jīcā wāmē unoacāra jee doo, mani tiitiwu. Ñucā jīcā wāmē unora ami waarucu mani tiitirucu.

8 To biri baarique, juti, chorā, tee menara ca ujea niicāparā mani nii.

9 Pairo ca apeye cutirugarā pea, ca bii buiyerijerena bii bui cāti, pau cāja ca boo tagoeñarijerena pade coteri maja nii jeeñacā yai waama. Ate pairo choręga pato wācārique ca añutirije bojocare ca ñañorijera, ñejea manirā, ñañaro bii yairique pee, cājare tii yaio nucācā.

10 Wapa tiirica tiirire* pairo jañuro boo jāa waariquera nii, niipetirije ñañarije tiiriquere ca bii jaorije. Jīcārā pairo jañuro apeye boo jāa waama īrāra, díamacā tao nucā bāorique camotati, cāja majuropeera bāaropura ñañaro tamuocā yai waupa.

Timoteore cā ca wede majorique

11 Mu pea Umureco Pacu yuu niiri, ate niipetirijere tiiticāña. Díamacā maquere, Umureco Pacu cā ca boorore biro bii niiquirere, díamacā tao nucā

buoriquere, mairiquere, tagoeña bayiriquere, to biri añuro yeri cati niiri que peere, tii niiña.

12 Díamacā tuo nacā buoriquere to birora tagoeña tutuacōa niiña. Caticōa niiri que mu yeera ca niiro tiiya. Tee maquēre ūigu, Umureco Pacu mare juoupi. Teere ūigura, pau bojoca cāja ca tuo cojoropu díamacā mu ca tuo nacā buorijere mu wedewu.

13 To biri mecara Umureco Pacu, niipetirijere ca catiro ca tiigu, nucā Jesucristo, Poncio Pilatore, díamacā ca ūiricu cā ca ūa cojoro, o biro mare yu tii doti:

14 Mare yu ca dotirijere yu ca ūirore biro tiiya. Añuro niiri que cati, tuti bojoca catio eco, biircaro maniro bii niiña. Mani Wiogu Jesucristo cā ca doori ūamapu to biro bii yerijāañu.

15 Cā ca cōorica cuu ca earo, atere to biro tiirucumi Umureco Pacu. Cāja jicāra niimi añuro ca biigu niipetiropu Ca Doti Niigu, uparā ūpu, to biro wiorā Wiogu, ca niigu.

16 Cā jicāra niimi, ca bii yaitigu, ca boerije jicāu uno peera cāja ca ea majitirijepare ca niigu. Jicā peera cāre ūatiupa. Nucā ūaricu uno méé niimi. Íi nacā buorique, cā ca doti tutuarije, cā yee to birora ca niicōa niiri que to nijato. To biro to bijjato.

17 Ati yepare ca apeye pairāre:

—“O biro ca biirā jää nii. Dije uno manire dejjati,” ūi tagoeñaticāñ —cājare ūiñu.

Pairo apeye cati niiri quea mani ca tagoeña yuepe uno méé nii. To biro biitirā, Umureco Pacu añuro mani ca niipere ūigu, niipetirije pairo manire ca tiicojoga peere, cāja tagoeña yue nijato.

18 Añurijere cājare tii dottiya. Añurije tiiri que mena pee ca apeye pairā nii, cāja ca cāorijere ca tiicojoparā, ameri dica woo ca tiirā, cāja nijato.

19 O biro tiirā, jiropu cāja ca cāope ca nii yue majuropeerijere ca cāorā cāja ca niiro ca tiirijere cāo, nucā to birora caticōa niiri que bua ea, biirucuma.

Pablo Timoteore cā ca tii dotti tajarique

20 Timoteo, mare tii dotiriquere añuro ūa nanjeem, mu tii nanha waawa. Ati yepa maquēre wederique, Umureco Pacu cā ca boorore biro añuro nii nanua waa majiñu maniro ca tiiri que majiri que ca bii ditorijere, cāja ca majiri que mena cāja ca íi camotarijere, toticāñna.

21 Jicārā tee majiri que peere tuo nanjeema ūirā, díamacā tuo nacā buoriquere camotaticāupa.

Wiogu cā yee añurijere muja niipetirare pairo cā tiicojopato.

To biro to bijjato.

Pablo

2 TIMOTEO

Jiro Pablo Timoteore cā ca owa cojo nemori pūurora, cā ca bii yaipe ca cōñacā doorijere majiri, cā yeere căre cā ca cūu yaipere ca owa tujagure biri wāme owami. Tee tiigu căre cā ca owa cojo jhorí pūuro mena cā ca tii niipere căre cā ca wede majoriquerena jīcā wāmeri ū queno, apeye căre ū nemo, ūimi.

Ca nii jhorí tabere peeto aňu doti cojo yapano (1.1-2), Timoteo, díamacā tao nucū bao, Pablore bāaro căre mai, cā ca biirijere ūima ūigu, Umareco Pacare "Aňu majuroopeecā" căre ū, ūimi (1.3-5).

Tee jiro, tee aňurije queti jhorí căre căja ca jīa cōacāpe ca nii pacaro, to birora Pablo cā ca tao nānajeeccōa niirije aňurije quetire bobo jāaricaro maniro to birora tao nānajeeccōa niiriquere căre wede majiomí. Timoteo cāa jīcā uwamē aňugu Jesucristo yāare birora, tagoeña bayirique mena to birora ūñaro cā ca tamāo peera niiro bii (1.6-2.13).

Díamacā ca niitirijerena ca buerā menare cā ca bii niipere căre wede majiomí. Wederique ūneacā pee ca tiitirije jhorira, ca tāorā peera aňuro nii majiñā maniro tii, ameri tutiricaro tii, ca tiitirijerena cā menara cā ū ūnajua nucū yujutipere biro ūigu căre wede majiomí. To biro ūicā, aňuro cā ca biirique cātū niipere, wimaga ūnigapura Umareco Paca wederique cā ca bue ecorique ca ūrōre biro to birora cā ca tao nānajeeccōa niipere, căre wede majiomí. Tee jiro, cā ca tii niipere jīcā wāmeri căre wede majio, ūnucā căre ca biirijere căre queti wede, ūimi (2.14-4.18).

Ca tājari tabepurā aňu doti yapanorique mena ū yapano eami (4.19-22).

Puati Timoteore Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Aňu dotirique

¹ Yā Pablo, Umareco Paca cā ca boorore biro Jesucristo yeere wederi maju, Cristo Jesús jhorí catirique bāarique niirucu cā ca ūrōre ca ūrōre birora, wede dotigu cā ca tiicojoricu,

² Yā macăre biro yā ca maigū Timoteore, mā yā aňu doti cojo. Mani Paca Umareco Paca, mani Wiogū Jesucristo, căja ca aňurijere, căja ca ū mairijere, căja yee jīcāri cōro niiriquere, māre căja tiicojojato.

"Aňu majuroopeecā" ūrōque

³ Ņamiri, umarecori, yā ca juu buerije cōrora māre tagoeñari, Umareco Pacare "Aňu majuroopeecā", yā ū, yā ūnicā jāa niiquīricarā căja ca tii niiquīricarore birora tiigu, aňuro tagoeña yeri catirique mena, yā ca tii nucū bāogare.

⁴ Mā ca otiriquere tagoeñari, māre yā ūrāgami, ūjea niirāgu.

⁵ Díamacāra, díamacā mā ca tao nucā buorijere yā maji. Mā ūnicō Loida, to biri mā paco Eunice, díamacā tao nucā bao jāoupa.* Mā căare, "To birora biimi" yā ū.

⁶⁻⁷ To biri yā amori māre yā ca ūia peori tabere, mā ca tii maji niipere Umareco Paca māre cā ca tiicojoriquere, "Uwítigāra teere tiicōa ūnīa," māre yā ū. Umareco Paca uwi tagoeña yeri catirique méére, manire tiicojoupi. Mani ca ū bayipere, mani ca ameri maipere, tagoeña bayiriquere, manire tiicojoupi.

* 1:5 Hch 16.1.

8 To biri mani Wiogu yeere wede niigu boboeto. Ñucā cū yee jaorira tia cūurica wiipu yu ca niirije cāare boboeto. Mu cāa añurije queti jaori ñañaro tamuogu, Úmureco Pacu tutuarique mure cū ca tiicorijе mena, to birora tugoeña bayicōa niiñā.

9 Úmureco Pacu manire ametuene, ca ñañarije manirā mani ca niiro manire tiirugu, manire jaoupi. Añurije mani ca tii niirije jaori méé, mee ati úmurecorire cū ca tiiparo jugueropura Cristo Jesúus jaori, atere to biro manire tii bojaipi.

10 Mecāra Cristo Jesúus manire Ca Ametuhenegu, bii yairiquere tii yaio,[†] añurije queti mena to birora caticōa niiri que peti nacātirije peere añuro ca boeropu ami bau nii, ca tiiricu cū ca doorique mena bii bau nii eaupa.

11 Ate añurije quetire, yare wede dotiwi Úmureco Pacu. Cristo yeere wederi maju, ñucā bue majori maju, yare tiicojo cojowi.

12 Tee jaorira ate niipetirijere ñañaro yu tamuo. To biro yu ca biirijere yu boboti, díamacu yu ca tao nñuajeegure ca majigu niiri. Teere yare ca wede dotiricu ca tutuaga niiri, tii rumu ca earopu yare cū ca ïa nñuajejerapere yu maji.

13 Díamacu bue majorique yare mu ca tuoriquere wajoatigura, tee ca ïirore biro tii nñuajeecu nñuña waaguja. Ñucā Cristo mena niirā díamacu tao nucā bau, ameri mai, mani ca bii niirije mena niiñā.

14 To biri Añuri Yeri manipare ca niigu cū ca tii nemoro mena, díamacu bue majoriquere mure cū ca dotiriquere añuro ïa nñuajeeyea.

15 Mee niipetirā Asia yepa macārā, ñucā Figelo, Hermógenes jāa menapura yare cāja ca waa weocoariquere mu maji.

16 Wiogu, Onesíforo yaa wii macārare cū ïa majato. Cū pea pau tiiri, yu ca tugoeña tutuaro tii, tia cūurica wiipu ñañaro yu ca bii duwi yujurije cāare bobo tugoeñati, biiwi.

17 To biro biitigura, Romare eacāgupura ama yerijāaricaro maniro yare ama, yare buacārīpu yerijāawi.

18 To biri Wiogu, tii rumu ca earo, cū ca ïa mairijere cū ca bua earo cūre cū tijato. Mee añuro mu maji, pau tiiri Éfesopure manire cū ca tii nemoriquere.

2

Ñañaro tamuo tugoeña bayirique

1 Mu Timoteo, yu macu, Úmureco Pacu cū ca añu majuropeerijere, Cristo jaori mure cū ca tiicoriquere buaro jañuro teere tii nñuajejerapere nñuña waaguja.

2 Pau cāja ca tao cojoropu yu ca wedero mu ca tuoriquere, Cristore to birora ca tao nñuajeecu niirā aperā cāare ca bue majio majiparā unore, teere cājare wede dotiya.

3 Cristo Jesúus yuuwamu ca niigure birora^{*} ñañaro ca tamuopura niiñā mu cāa.

4 Jícū peera uwamu, cū wiogu cū ca ïa ujea niiro ca tiirugura, uwamarā niitirā tiirique peere tii maa wijatimi.

5 Teere birora ûmaari maju cāa, ca ûmaa bayi ametuhenegu cū ca wapa taari betore buatimi, tee ca dotirore biro cū ca titijata.

6 Ñucā paderi maju tutuaro ca padegu niimi, ote dicare ca jee jaopu.

7 Mure yu ca ërijere tugoeñañā. Wiogu ate niipetirijere mu ca tao puoro tirucumi.

[†] **1:10** Jesucristore ca tuo nñuajeerā, ñañaro bii yairica tabepure waatirucuma.

^{*} **2:3** Ef 6.10-20.

8 Tugoeñña, Jesucristo, wiogu David pārami ca bii yairicarā watoare ca cati tuaricāre. Ate nii añurije queti yu ca wederije,

9 añurije queti jorira ñañarije tamao nucā duwi yuju, ñucā ñañagare biro come daari mena caja ca jiacárica, yu nii. Biropu, Umureco Pacu yee queti peo come daari mena jiarique niiti.

10 To biri Umureco Pacu cā ca beje jeericarā añuro caja ca niipere ūima ligh, niipetiro ñañaro yu ca tamorijere yu nucā amethenecā, caja cāa, añurije ametuarique to birora ca niicōa niirije, Cristo Jesús jorri mani ca chorijere caja cwojato ūiga.

11 Díamacāra ca niirije nii atea:

Cū menara ca bii yairicarā mani ca nijata,
ñucā cā menara mani cati niirucu.[†]

12 Cū yee jorri ñañaro mani ca tamojata,
ñucā cā menara ca doti niirā mani niirucu.
Cū yee jorri ñañaro biima ūirā, “Cure jāa majiti” mani ca ūijata,
cā cāa, “Mujare yu majiti” manire ūirucumi.

13 Mani ca ūirore biro ca tuitrā mani ca nii pacaro,
cā pea cā ca ūirore birora tiicōa niimi,
cā majuropeera ca ū ditotigu niiri.

Paderi maju añuro ca padegu

14 Atere to birora cajare ūi wede majiocōa niiñā. Umureco Pacu cā ca ūa cojoro, “Wede penirique ca añutirijere ūiticaña,” cajare ūñā. Tea añuti. Ca thorāre ca ñañarije niiro bii.

15 Mu ca tui bayiro cōro tiiya. Umureco Pacu juguerore jicā paderi maju ūne uno jorri pee ca bobotigare birora, “Añu majuropeecāmi” ūirica nii earagu, díamacā ca niirije quetire ca niirore birora ca wedegu niiñā.

16 Umureco Pacu cā ca boorore biro añuro nii nānua waa majiña maniro ca tiirije ati yepa maquiere wedeticāña. Tee unore ca wederā, buaro jañuro ñañarije peere ūi nānua waama.

17 Ñucā, caja ca bue majorije cāa, diarique ca catiotirije ca boa nānua waajiere biro[‡] peni pea nānua waa. Teere biro biima Himeneo, Fileto jāa,

18 díamacā ca niirije quetire ca camotatiricarā. “Mee, cati tuarique biicā yerijāa waaupa,” ūicāri, jicārā díamacā caja ca tuo nucā buorijere caja ca tuo maa wijiaro ūima.

19 To ca bii pacaro Umureco Pacu yaarā peti ca niirā, cā yaarā caja ca niirijere ūnorā to birora cūre tuo nānueecōa niima, o biro ūi ovarique mena: “Umureco Pacu, cā yaarāre majimi,” ñucā “Nucā buorique mena Umureco Pacu tui nemorique ca jāirā niipetirā ñañarije ūiriquere caja camotatijato,”[§] ca ūirije mena.

20 Wii pairi wiipure, oro, plata mena ūirica bapari wado méé nii: yucu mena, dīl mena, caja ca tiirique cāa nii. Jicā Wāmeri ca nii majuropeerijere ūirā caja ca chorije, apeyea caja ca boorijere ūirā caja ca chorije, nii.

21 Jicā ñañarije ūiri méé cā ca nijata, jicā bapa añuri bapare biro ca ñañarije manigu, Umureco Pacu yu, niipetirije añurijere ca tiipu niirucumi.

22 Wāmarā niirā buaro ñañarije ūirique ca boorijere caja ca tui niirijere dutiri, ca niirore biro tui niirique, díamacā tuo nucā buorique, ameri mairique, jicāri cōro añuro niirique peere amaña, añuro yeri tugoeñari, Wiogare ca ūi nucā buorā mena.*

[†] 2:11 Ro 6.8.

[‡] 2:17 Cáncer, gangrena.

[§] 2:19 Is 52.11; Nm 16.26.

^{*} 2:22 Ro 10.12; 1Co 1.2.

23 Ca ūtipe uno cāja ca ūrrijerena tao nānjeeticāña. Mee ameri tutiriquepū ca bii yapanorijere mū maji.

24 Jīcā Wiogū yeere paderi majua, ca ameri tutigū méé ca niipū niimi. To biro biitigāra, niipetirā mena ca bojoca aňugū, ca bue majio majigu, ca tagoeňa bayigu,

25 ca ametüene nācārare, “Umureco Pacu, cū peere cāja ca tao nānjeero tii, diámacū ca niirijere maji, cāja ca biiro cū tiijato,” ū yuerique mena ca wede majio majigu ca niipū niimi, diámacū ca niirijere maji

26 bii bojoca catiri, Satanás cū ca tii buiyeerijere, cāja ca boorore biro cāja ca tiiro cā ca tii niirijere cāja ca tii yerijāaro tiirugū.

3

Ca tājari rāmāri ca biipere wederique

1 Ca tājari rāmāri ca nii waarcuro, do biro bii majiñā maniro ūñarije ca tiirā cāja ca niiri yateari ca bii eape cāare ca majipū mū nii.

2 Bojoca cāja yee maquē wadore ca boorā, wapa tiirica tiirire bāaro ca boorā, “O biro ca biirā jāa nii” ca ūrā, ca manirijerena ca amarā, niirucuma. ūñarije ca ū tutirā, cāja pacuare ca ametüene nācārā, “Añu” ca ūtirā, nācū bāoriquere ca nācā bāotirā,

3 ca bojoca ū maitirā, ca ameri wede quenotirā,* ca queti pairā, cāja ca tiirugarijere ca nācātirā, “Nāñaro jāa tiibocu” ca ū bojoca catitirā, niipetirije aňurijere ca junarā,

4 ca wedejāa buiyeerā, jāa tiicāre ca ūtirā, “O biro ca tiirā jāa nii” ca ūrā, Umureco Pacure amaricaro uno cāja ca tiirugarije peere bāaro ca tiirā, niirucuma.

5 Umureco Pacu cū ca boorore biro aňuro ca tii nānjeerāre biro niirucuma. To biro bii pacarā, cāja ca tii niirije mena diámacū Umureco Pacu cū ca boorore biro tii niiriquere junarucuma. To biro ca biirā menara niiti majuropeecāña.

6 Cāja mena macārā niima wijepū jāa waacāri, nomia ca tagoeňa tutuatirā cāja ca tiirugarije cōro ūñarije ūtacāri, ca tagoeñarije pai niirāre, bāaro jañuri ūñarijere cāja ca tii yai waaro ca tiirā.

7 Biirāpūa cāja romiria to cānacā tiira, bāaro jañuro bue maji nānua waama. Bii pacarā, diámacū ca niirije peera jīcātī uno peera tao jeeño majicoa, biitima.

8 Moisés're, Janes, Jambres[†] jāari cāja ca ū camotaricarore birora cāja cāa, diámacū ca niirije quetire ū camotama. ūñarije wado ca tagoeñarā, diámacū tao nācā bāoriquere ca camotatiricarā niima.

9 Biirāpūa pñarā Moisés're ca ū camotaricarāre ca biiricarore birora, bāaro ū nānua waatirucuma, niipetirā no ca boorora cāja ca ūrrijere cāja ca majicoaro macā.

Pablo, Timoteore cā ca tii dotirique

10 Mū pea, yū ca bue majoriquere, yū ca niiri que cātirijere, yū ca tiirugarijere, diámacū yū ca tao nācā bāorijere, yū ca tagoeňa bayirijere, yū ca mairijere, ūñaro tamuogū yū ca tagoeňa bayirijere,

11 ūñaro yure cāja ca tiiruga nānjeerijere, ūñaro yū ca tamuorijere, yū ca biirore birora mū bii nānjeewū. ūñacā Antioquia, Iconio, Listrapū niigū, ūñaro tiiruga nānjeeco, yū ca biiriquere, ūñacā tee niipetirijere Jesucristo yure ametüene, cā ca tiiriquere mū tāoupa.

* **3:3** ūñaro cāja ca ūrrijere, cāja ca ūrrijere, ca wederique quenotirā. † **3:8** Ex 7.11.

¹² Niipetirā Cristo Jesús jaori ɻumareco Paca cā ca boorore biro ca tii niirugarā, ñañaro tii nñajee ecorucuma.

¹³ Ñañarā, ca ū ditorā pea, b̄aro jañuri ñañaro bii nñuña waarucuma, ū dito, ū dito eco, b̄iirā.

¹⁴ M̄a pea, m̄a ca bue majiriique cōrorena “Díamacāra nii” m̄a ca ūrijere, to birora tiicōa niiña. Mee m̄a maji, m̄are ca bue majoricarāre.

¹⁵ Mee, wimagu niigupura ɻumareco Paca wederiquere[‡] m̄a majiupa, “Cristore díamacū tuo nacā b̄orique jaori, amet̄uarique nii,” m̄a ca ū majiro ca ūrijere.

¹⁶ ɻumareco Paca wederique owarica tuti niipetirophra ɻumareco Paca cā ca majorije mena cāja ca owarique nii. Bue majio, tuti bojoca catio, wede majio, ca niirore biro tii niiriquere bue majio, ūrrique maquē añurije nii,

¹⁷ ɻumareco Paca yuu ca niigu cōrora niipetirije añurijere ca tii majigu añugu, cā ca niipere biro ūro.[§]

4

¹ ɻumareco Paca, to biri Wiogu Cristo Jesús, ɻpare biro cā ca doti majiriije mena doori, ca catirāre, ca bii yairicarāre, ca ū bejepa cā ca ū cojoro, atere m̄are yu tii doti:

² Añurije quetire wedeya; m̄a ca wedepa tabe uno, m̄a ca wedetipa tabe uno cāare, to birora wedecōa niiña. Cāja ca tagoeña wajoaro tii, b̄aro tagoeña bayirique mena cājare wede majio bojoca catio, cāja ca tagoeña bayiro tii, tiuya, cājare bue yerijāaricaro maniro.

³ Earucu, añurije bueriquere bojoca cāja ca tuorugatiri yatea, cāja ca boorije wadore ca tirā niiri, pau cājare ca bueri maja cāja ca tuorugarije uno wadore ca wederare amarucuma.

⁴ Díamacū ca niirijere tuo nñajee yerijāari, ca biiqufiquere cāja ca wederije peere tuo nñajee rucuma.

⁵ M̄a pea niipetirijeparena ca tagoeña bojoca catigü nii, ñañaro tamoriquere nacā, añurije quetire wede, m̄a paderiquere añuro pade, tiicōa niiña.

⁶ Yara, peeto d̄aja yure cāja ca jīape. Yū ca waapa yatea eacoaro bii.*

⁷ Jesucristo yeere padegu ñañaro tamho pacagu, yu ca tii bayiro cōro to birora yu padecōa niiwu.

⁸ Mecāra Wiogu ca niirore biro ca ū bejegu cā ca doori r̄umare, cā yeere ca niirore biro yu ca tii niirique wapare yare cā ca tiicojo wapa tiipa beto yare yue; yu wado méére tiicojorucumi, niipetirā mairique mena cā ca doorijere tagoeña bayirique mena ca yue nñirā cāare cājare tiicojorucumi.[†]

Timoteo cā ca tiipe

⁹ Timoteo, yoari méé jañuro yare ūgu dooya.

¹⁰ Demas pea, ati yepa maquē peere b̄aro ca boogu niiri, Tesalónicagu yare waa weocoawi. Crésente cāa Galaciapu waacoawi. Tito pea Dalmaciapu waacoawi.

¹¹ Lucas jīcāra yu mena niimi. Marcos're juogu waari, cāre m̄a juo doowa; yu ca paderijere yare tii nemobocumi.

¹² Tíquico peera Éfesopu cāre yu tiicojowu.

[‡] 3:15 Escrituras: Antiguo Testamento. § 3:17 Jn 17.17; Ef 5.25-26. * 4:6 ɻumareco Pacare tii nacā b̄orā waibucu jīari joe m̄ene yapano waara, ūje cāja ca pio peorore biropu biicoagu yu bii.

[†] 4:8 1Co 9.24-25; 1Ti 4.8; Stg 1.12; 1P 5.4.

¹³ Doogʉ, Troas'pʉ, Carpo yaa wiipʉ yʉ jutiro jotoa jāñaricaro, yʉ ca cūuricarore yare mʉ ami doo bojawa. Ņucā apeyera, owarica tutirire, añuro petira owarique upa tunua ca niiri pūnororife[‡] mʉ jee doo bojawa.

¹⁴ Alejandro, come paderi majʉ, bʉaro peti ñañaro yʉ ca biuro yare tiiwi. To biri Wiogʉ cāa cā ca tiiricarore birora ñañaro cāre tiirucumi.

¹⁵ Mʉ cāa cāre uwí bojoca ca tiiri niiña. Mani ca wederijere bʉaropʉra booti majuroopeecāwi.

¹⁶ Uparā patopʉ§ yʉ ca wede queno juogʉ waaro jīcā peera yare bapa cātiticāwi. Niipetirāpura yare waa weo peticoawa. To biri Uມareco Pacʉ, "To biro cāja ca biirique jaori, ñañaro cājare cā tīiticājato," yʉ iñ yue.

¹⁷ To ca bii pacaro Wiogʉ pea yare tii nemo, tutuarique yare tiicojo, tiiwi, yʉ jaori añurije quetire yʉ ca wedero, Cristore ca majitirā cāja ca tao nānjeepere biro ūigʉ. To biro tiiri, yai jūagʉ* ujeropʉ ca jāñagare biro yʉ ca niirijere yare ametueñewi.

¹⁸ Wiogare diámacʉ yʉ ca tao nānjeerijere cā yerijājato ūirā, ñañaro yare cāja ca tūmijata cāare, cāra yare tii nemori, ca añuri tabe cā ca doti niiri tabe Uມareco tutipʉ yare amicoarucumi. Añurije to birora cāre to niicōa nijato. To biro to biijato.

Añu doti yapanorique

¹⁹ Priscila, Aquila jāa, to biri ūucā Onesíforo yaa wii macārā cāja añujato.

²⁰ Erasto, Corintopʉra tuacāwi. Trófimo peera ca diagare, Miletopʉra cāre yʉ cūuwʉ.

²¹ Ņucā pue bʉcʉ jauguero, yoari méé jañuro mʉ doowa. Ņucā Eubulo, Pudente, Lino, Claudia, niipetirā mani yee wederā Cristore ca tao nānjeerā māre añu doti cojoma.

²² Wiogʉ Jesucristo mʉ mena nii, Uມareco Pacʉ pea cā yee añurijere māja niipetirāre pairo tiicojo, cā tiijato.

To biro to biijato.

Pablo

[‡] 4:13 Pergaminos: Ovejas quejeri mena, chivoa quejeri mena, cāja ca tiirique niiupa.
Jueces. * 4:17 León; Sal 22.20-21.

TITO

Tito, judío bojocu ca niitigü, Cristore ca tuo nñuajeericure Cretapura cäre cüu waaupi Pablo, too macärä Jesucristore ca tuo nñuajeerä añuri wäme cüja ca tii niipere cü quenojato ligü. Ati pñurora paü wämeri wede majio cojogu cü ca owarique nii.

Ca nii jhori tabere cäre añu doti cojorique mena üi jhomi (1.1-4).

Tee jiro, Cretare cä ca tii niipere cäre wede majio cojomí. Jesucristore ca tuo nñuajeeräre ca jho niirä yee maquëre cü ca lñjata, "O biirije ca biirä," ca jho niirä nii majima üi wedemi; jiro, díamacü cä niitirijerena ca buerä menare cü ca bii niipere cäre wede majiomí; jiro, bojoca mena cä ca bii niipere cäre wede majiomí (1.5–2.15).

Tee jiro, paü wämeri cäre wede majio nñuña waa (2.16–3.11), cä ca tii niipere cäre wede majio (3.12-14), cäre añu doti, üi yapano eami (3.15).

Titore Pablo cä ca queti owa cojorica püuro

Añu dotirique

¹ Yü Pablo, Ümureco Pacu yaa paderi majü, Jesucristo yeere wederi majü, Ümureco Pacu cä ca bejericarä, díamacü tuo nucü bñoriquere bña ea, mani ca nucü bñorijepare ca niirije díamacü ca niirijere maji, cäja ca biro cü tijato ligü, cä ca tiicojorica yu nii.

² Mani ca yuerijea, to birora caticöa niirique, Ümureco Pacu ca üi ditotigü, ati yepare cä ca tiiparo jügueropura "Majare yu tiicojorucu," cä ca lñrique nii.

³ Mecüra, "To biro yu tiirucu," cä ca lñrica tabe ca earo, cä ca lñricarore birora mani ca majiro tiimi Ümureco Pacu manire Ca Ametüenegü, yure cä ca tii dotiriquere cä ca dotiricarore birora añurije quetire yu ca wederije jhori.

⁴ Tito, yu macäre biro ca niiga, yure birora díamacü ca tuo nucü bñogare: Mani Pacu Ümureco Pacu, manire Ca Ametüenegü Jesucristo, cäja yee ca añu majuropeerijere, añuro niiriquere, mure cäja tiicojajato.

Cretapu Tito cä ca tiipe

⁵ Creta yucu poogaphre mure cüugü, yu ca quenorique ca dñjarijere queno peti, lñcä to cänacä macäripñrena Jesucristore ca tuo nñuajeeräre ca jho niiparäre joene, mure yu ca dotiricarore biro cü tijato ligü, mure yu cüuwa.

⁶ Ca jho niigua, * lññarije ca tiiitigü, jíçó manüra ca niiga, cä puna cäa Cristore ca tuo nñuajeerä, lññarije ca tiirä niima, ca ametüene nucärä niima, ca üi wedejääña manirä ca niiparä niima.

⁷ Bojocare ca lñ nñuaje niigua, [†] Ümureco Pacu yeere ca lñ nñuaje niigüre birora lññarije ca tiiitigü ca niigu niimi; cä jíçara ca majigüre biro ca nii tñgoëñatigü, ca ajiarique manigu, ca cümutigü, ca ameri quëerä mena macä ca niitigü, lññaro tii wapa taariquere ca bootigü, ca niipu niimi.

⁸ Biitigüra bojoca ca earäre cä yaa wii ca cäni dotigü, añurije mena macä, ca bojoca catigu, añugu, ca lññarije manigu, añuro ca niirique cütingü, ca niipu niimi.

⁹ Díamacü ca niirije añurije queti cä ca tñoriquere cä ca bue ecoricarore birora ca tuo nñuajeecä niipu niimi, aperä cäare añurije bue majorique mena cäja ca ujea niiro tii, teere ca junaräre cäja ca tñgoëña wajoaro tii, cä ca tiipere biro ligü.

* **1:6** Anciano. † **1:7** Obispo: Jesucristore ca tuo nñuajeeräre ca jho niigu.

Íl dito bueri maja

10 Pah ametheene nucari maja, noo ca boorora ca ñi wede mecaorã, ca ñi ditori maja, niima, añuro petira judios caja ca tii niirijere ca tii nunaheerã.

11 Cajara do biro caja ca ñi majitiroph cajare ca iicape nii.[‡] Mee jicã puna niipetirapure ñañaro cajare ñi mecaoma, ca bue majioña manipe unorena cajare buecari. Ñañaro caja ca tii niirije menara wapa taarugara to biro tiima.

12 Jicã, tii yucu pooga macu ca biipere wede jaqueri maja, cu yee wederã caja ca biipere o biro iiquipi: "Creta macara ca ñi dito paira, waibucurare biro ca biirã, ca baa pacara, ca junane paira, niima,"[§] iiquipi.

13 Diámacura iiquipi. To biro tuti jañuri cajare wede majioña, ñañarije tiiricaro maniro, ñañarije maniro diámacu tuo nucu bao,

14 judios caja majuropeera tagoeña jeeñori caja ca wederijere tuo nunaheeti, diámacu maquere ca junara caja ca tii dotirijere tuo nunaheeti, caja ca biipere biro iigu.

15 Añurara, niipetirijepura añurije wado niicã. Bii pacaro, diámacu tuo nucu baoquere ca bootirã peera, jicã wame peera añurije mani, niipetirijepura ñañarije wadura niicã, caja ca tagoeñarije, caja yeripu cäare ñañarije wado ca niicaro maca.

16 Nucu "Umureco Pacare ca majirã jaa nii" ca ñirã nii pacara, caja ca tii niirije mena pee iñoma, to biro iicara caja ca ñirijere. Ca la tutirique paira, ametheene nucari maja niicari, jicã wame unoacu añurijere tii majitima.

2

Bue majorique uno

1 Mu pea diámacu ca niirije ca ñirore biro bue majioña.

2 Bucarare, nucu bajarã, nucu baoquere, ca tagoeña bojoca catirã, ñañarije maniro diámacu ca tuo nucu bao niirã, ca ameri mairã, ca tagoeña bayi nucu ametrinerã, niiriquire cajare bue majioña.

3 To birora bucarrã romiri cäare nucu baoquere birique cati niiriquire, ca queti paitirã niiriquire, jiniriquire ca ugari peatirã niiriquire, cajare wede majioña. To biro bliitirara, añurije peere ca tii iñi niirã caja nijato.

4 O biro biirã, wamarã romiri caja manu jumare, caja punaare, caja ca maipere,

5 nucu ca bojoca catirã, ñañarije manirã, wiire añuro ca la nunaheerã, ca bojoca añurã, caja manu jumare ca tuo nunaheerã, caja ca niipere cajare wede majorucuma, Umureco Pacu yee quetire jicã uno peera ñañaro caja ca wede paitipere biro ñirã.

6 Umua wamarã cäare, ca tagoeña bojoca catirã caja ca niipere wede majioña.

7 Niipetirijepura mh majuropeera añuro mu ca bii niirije mena cajare bii iñona. Cajare bue majiogu, niipetirã menapura añuro niiriquire mena, nucu bajarique mena, cajare bueya.

8 Ñañarije maniro, añurijere bueya. O biro mu ca ñiro no ca boogu teere ca junagu, boborucumi. To biro mani yee maquere jicã wame uno peerena ñañaro ñi wede majitirucumi.

9 Pade coteri maja cäare, caja uparã caja ca ñirije niipetiro ca tuo nunaheerã, ca bojoca añurã, ca wede apotiotirã niiriquire,

[‡] **1:11** Cajara, caja ejerore ca paa biatocape nii.   [§] **1:12** Epimenides cu ca ñirique.

¹⁰ jee dutitirāra, “Añeuroph ca tiirā niima” iiricarā niiriquire, cājare wede majioña, niipetiroparena Ùmureco Pacu manire Ca Ametenegu yee bue majorique añurije nii, cāja ca iipere biro īigu.

¹¹ Díamacūra Ùmureco Pacu cū ca añu majuropeerije mani ca ametaro ca tiirije, niipetirā bojocapare nii eaupa.

¹² Tee añurijera, ñañarijere, ati yepa maquē tiirgariquere, mani ca tii yerijāaro manire tii majio. To biri ati yepare, ca niirore biro tii nirique mena, la boo pacarique mena, t^ugoeña bayi ametenerique mena, mani bii niirucu,

¹³ añurije mani ca yue niirijere cote niirā unora o biro ījata, ca nii majuropeegu mani Ùmureco Pacu, manire Ca Ametenegu Jesucristo, cā ca doorije ca añu majuropeerijere.

¹⁴ Cā majuropeera, ñañarije mani ca tii niirije niipetirijere ametene, cā yaarā ca ñañarije manirā, añurije wadore ca tiirā, mani ca niiro tiirgu jā eco, manire bii yai bojaupi.

¹⁵ Ate nii, mu ca bue majio niipe. Doti majirique mena wede majio, tuti bojoca catio, tiiya. Jicu uno peera watoa macare biro mure cāja īaticājato.

3

Cristore ca tho nanu^{jeerā} cāja ca bii niipe

¹ Niipetirāre, ca jho niirāre, ca doti niirāre, cājare tho nanu^{jee}, añurijere buaro ca tiirgu niirā nii, cāja ca biipere wede majioña.

² Jicu uno peerena cāja wede paiticājato; añuro niirica wāme wadore ca amarā, ca bojoca añurā cāja nūjjato; ñucā niipetirā mena añuro cāja ca niirijere cāja bii īño nūjjato.

³ Mani cāna ména jugueropara ca bojoca catitirā, ca ametene nūcā pairā, mani niirucuwu. “To biro jāa biicu,” iipere biro catiti, ca tiiya manirije peerena tii maa wijia yai waa, niipetirije ñañarijere tiirgariquere, ca tiitiperena tii ujea niiriquire, ca tii nanu^{jee} yai waarrā, ñucā ñañarije wado ca tiirgarā, ca la tutirique pairā, cāja ca la junarā ñañarā, mani majuropeera ca ameri la tutirā, mani niirucuwu.

⁴ Ùmureco Pacu manire Ca Ametenegu, cū ca añurije, to biri bojocare cā ca mairije, ca bii earo,

⁵ cāra manire ametenewi. Mani majuropeera añurije mani ca tiirije jhori méé, manire cā ca la mairije jhori pee manire ametenewi. Mani ca ñañarijere cā ca coerije mena, wāma ca baharāre biro manire cā ca tiirije mena, to biicāri Añuri Yeri jhori wāma catirique manire cā ca tiicojorije mena, manire ameteneupi.

⁶ Manire Ca Ametenegu Jesucristo jhori, Añuri Yerire pairo manire tiicojoupi,

⁷ cā ca bojoca añurije jhori ca ñañarije manirā manire cā ca tiiro jiro, to birora caticōa niiriquire mani ca yue niirijere ca cuorā mani ca nii eapere biro īigu.

⁸ Atea, tho nanu^{jeerique} uno peti niiro bii. To biri Ùmureco Pacure ca tho nanu^{jee} niirāre añurije wado cāja tii nūjjato īigu, teere to birora mu ca wede majiocōa niiro yu boo. Ate nii ca añurije, niipetirāre añuro cāja ca niiro ca tiirije.

⁹ Noo ca boorora wede amariquere, bacarā cāja ca bii jho doorique maquēre, doti cūrrique jhorira ī uwa jeo ameri quēerique docare, mu menara īticāñña. Tea ca añutirije, watoara ī amarique, niiro bii.

10 Jíca uno, Jesucristore ca tuo nñuejerá cäja ca dica watiro cä ca tijata, jícäti, pñati cöro cäre wederucuñami, cä ca tuo nñuejetijata, cäre cöa wiñecäña.

11 To biro ca biigara, ca tiiya manirije pee ñañarije ca tiighä cä ca niiri jeaori, cä majuropeera ñañarije tii bui cäticä yai waagü cä ca tiirijere ca majipü muñii.

Pablo, Titore cä ca tii doti cojorique

12 Mu pato yü ca tiicorjä Artemas, ape tabera Tíquico cäja ca ea biiro Nicópolis'pu yare mu ca ñagu waapa tabe unore amaña. "Toopü pue bacure ca ametuerenepü yü niicu," yü ñiwü.

13 Bojocare ca wede boja nemogü * Zenas're, to biri Apolos're, mu ca tii bayiro cöro cäjare tii nemoña, waa nñuña waara, cäja ca boorije uno cäjare ca däyatipere biro ñigu.

14 Mani yaarä cää afurijere cäja tii maji jeyaa jato. Aperä tii nemorique cäja ca boori tabe unore tii nemo, cäja tuijato, cäja ca cati niiri ramärirre to biro petira cäja ca niitipere biro ñirä.

Añu doti yapanorique

15 Niipetirä yü mena ca niirä, mure añu doti cojoma. Díamacä tuo nñacä buorique jeaori, jääre ca mairä cäja añujato. Ùmureco Pacü cä ca añurijere muja niipetiräre cä tiicojato.

To biro to biijato.

Pablo

---

* **3:13** Abogado.

FILEMÓN

Pablo tia cūurica wiipu cā ca niiri tabere, Filemón're ca pade cotegu ca niimircu Onésimo, Pablore baa ea, Jesucristo yee quetire cā ca wedero cā cā teere tao nānājee, cāre tii nemo, cā ca tiicā niiriquere wede.

To biro cā ca bii pacaro, Roma macārāre ca dotirore biro tiiga Pablo pea, cā upu Filemón pātopura Onésimore cā ca tuenecojope niiupa.

To biri Pablo Filemón're queti owa cojogu, "Onésimore jīcā pade coteri majure biro cāre cāeto. Cristore ca tao nānājeegare birora, jīcā mu yee wedegu mu ca maigare biro pee cāre cāoya" iī owa cojomi.

Biigapua atere cā ca owajata, ca pade coterā yee maquēre owa cojogu méé tiimi, Cristore ca tao nānājeegua "O biiri wāmē ca biipe nii," iī majoruga to biri wāmē līmi.

Filemón're Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yū Pablo, Cristo Jesús yee jāori tia cūurica wiipu ca niigu, jāa yee wedegu Timoteo mena, mu, jāa yee wedegu jāa ca maigare, jāa paderique bapa,

² nūcā mu yaa wiire ca juu bue nea poorā, mani yee wedego Apia, to biri Arquipo manire birora Jesucristo yeere to birora ca padecōa niigare, mujare jāa añu doti cojo.

³ Mani Pacu Umuareco Pacu, mani Wiogu Jesucristo cāja yee ca añurije, jīcāri cōro niiriquere, mujare cāja tiicojato.

Filemón mai, díamacā tuo nucā buo, cā ca biirije

⁴ Juu buegu māre tāgoeñā bāagū cōrora, yū Umuareco Pacare, "Añu majuroopecaā" cāre yū iī.

⁵ Wiogu Jesucristore díamacā tuo nucā buo, cāre ca tuo nānājeerā niipetirāre mai, mu ca tiirijere yū queti tuo.

⁶ Umuareco Pacare yū jāi, díamacā mu ca tuo nucā bāorijere ca bii bapa catirije, añurije maquē Cristo jāori mani ca cāorijere muja ca majipere biro līgu.

⁷ Bāaro ujea nii, tāgoeñā bayi, yū biiwu, mu ca mairije jāori. Mu, yū yee wedegu, ca fiñarije manirāre cāja ca tāgoeñā yeri tutuaro mu tiiupa.

Pablo Onésimore cā ca jāi bojarique

⁸ To biri Cristo jāori uwiricaro maniro mu ca tiipere māre ca tii dotipura niicā pacagu,

⁹ mairique mena pee māre yū līrhaga: Yū Pablo, bācu, mecaña Cristo Jesús jāori tia cūurica wiipu ca niigu,

¹⁰ yū macā Onésimo,* tia cūurica wii yū ca niiro, yū macāre biro ca bii earicu yee maquēre māre yū jāi.

¹¹ Ména, jugueropure pade coteri maju ñee añoo māre ca tii nemotigū niiupi. Mecaña, mu cāare añuro tii nemo, yū cāare tii nemo, ca tiiga niimi.

¹² Nucā cāre māre yū tuenecojo, cā mena yū yeripu† yū ca boo tāgoeñarije waa.

* ^{1:10} Onésimo: Ca tii nemogu līrhagarō iī. † ^{1:12} Yū macā majuro peere birora waami, yū upu macā tabe majuro peere birora waa.

13 Biigapua, mu wajoaye care yu ami tueneragamijapa, Jesucristo yee juori tia cūurica wiipu yu ca niro uno yure cā tii nemojato īgu.

14 To biro tiiraga pacagu mu ca booti pacaro yu tiiragati, yure mu ca tii nemopere dotiya manigu, mu majuropeera mu ca tiipere biro īgu.

15 Onésimo, jicā cuu mare cā ca camotatijata, to birora care mu ca chocā niiperena īima īgu bijacupi cā ca bijata.

16 To biri mare pade coteri majure biro méé, ca pade cotegu ametuenero añugu, mu yee wedegu, mu ca maigure biro pee niirucumi. Buaro care yu mai. Mu pee doca ametuenero care mu maicu. Bojocure mairicarore biro wado méé, Wiogure ca tuo nanujeegure biro pee care mu mairucu.

17 To biri mu bapare biro yure mu ca chojata, yurena bocagure biro care bocaya.

18 Jicā wāme ñañaro mare tii, apeye uno mare wapa moo, cā ca bijata, yure wapa j*āiñā*.

19 Yu Pablo majuropeera, yu amo mena atere yu owa, "Yu, yu wapa tii bojarucu, mu cāa, mu majuropeera mu ca niirije mena yure mu wapa moo," mure īirugatigu.

20 Ugjá yu yee wedegu, Jesucristore ca tuo nanujeegu mu ca niirijere jicā wāme yure tii bojaya. Jesucristore tuo nanujee yaarrā catiricure birora yu ca yeri ujea niuro tiiya.

21 Ca tuo nanujeegu mu ca niirijere añuro majiri, mare yu owa cojo. Ñucā mare yu ca tii dotiro ametueneropu mu ca tiipere yu maji.

22 Apeyera ñucā, mu puto waagu yu ca cānipa jawire yure queno yueya. Yure muja ca juu bue bojarije juori, Ùmureco Pacu muja puto yu ca īagu waaro cā ca tiipere yu yue.

Añu doti yapanorique

23 Yu mena macā Epafras, Cristo Jesús yee juori tia cūurica wiipu ca niigu, mare añu doti cojomi.

24 Ñucā yure ca pade nemorā Marcos, Aristarco, Demas, Lucas j*ā*a cāa mare añu doti cojoma.

25 Wiogure Jesucristo, cā ca añu majuropeerare muja ca catiro j*ā*na niirijepu mena to niijato.

To biro to bijata.
Pablo

HEBREOS

Ati pūurore ca owaricura "Cā, ca wāme cātigā hebreos're owa cojoupi" ūriquēpura, jīcū peera añu majiticāma.

Ate queti Hebreos're cā ca owarica pūuroa, cāja ca tii niipere Umareco Pacu cā ca doti cūrique ca ūriore biro Jesucristo, bojoca ñañarije cāja ca tii niirijere ametueenegā cā majuropeera cā ca bii yairiquere wede. Judíos, Jesucristore ca tao nānajeericarā ñañaro cājare ca biiro ūramapu cāja ca tii jāo doorique peere cāja ca tii nānajee tua waarañgaro cājare wede majiogā Umareco Pacu Macā Jesucristora Umareco Pacu cā ca bojoca cāti niirijere cā ca bii bau niirique pee ca nii majuropeerije ca niirijere cājare wedega cā ca owarique nii (1.1-4). Jesús, Umareco Pacu Macā niiri cāre queti wede bojari maja ángeles ametueenero do biro ca tiiya manigu niicā pacagu ñucā, cā yaarā, bojocare biigā nii jeeña ea, cā ca biiriquere wede (1.5-2.18).

Ati pūurore ca owaricāa, Jesús're, to biri cā ca tii niiriquere, wede nānā waaga Paia Úpu ca nii majuropeegā niimi cāre ūmi (2.17). Ano cā ca ūri wāme, Nuevo Testamento cāja ca owarica pūuroripure jīcā pūuro peerena to biri wāme cāre ūri wāmeo tiiti Jesús're.

Tiramapu cāja ca tii jāo doorique, nea poo juu buerique, waibucarā jāari cāja ca tiicojo nucā buorique, díamacāra añurije peti niiticāupa. To biri Umareco Pacu wāma cuu macā paia Úpu, Leví puna macārā paia cāja ca biirore biro ca biigā méére, Melquisedec're biro ca biigā peere beje amimi. Jesús pea, tiramapu macārā paia cāja ca tiirucuricarore biro waibucarā díipure Umareco Pacure tiicojo nucā buotigāra cā majuropeera mani ca ñañarije wapare bii yai bojari, niipetirāpura Umareco Pacu pātore mani ca ea majiro tiimi (3.1-10.39), ūri wedemi.

Ñañaro mani ca tii yaio eco booriquere díamacā tao nucā buorique jāori wado buarique ca niiro macā, tiramapu macārā judíos díamacā cāja ca tao nucā buorije jāori cāja ca ametueene ecoriquere wedemi (cap. 11). Ñucā ñañaro tamāo, ñañaro cāja ca tiiruga cote pacaro, Jesucristopare yeri jāñari to birora tāgoeñā bayicōa niiriquere cājare wede majio, pau wāmeri cājare wede majio, añu dotirique mena, ūri yapano eami (caps. 12-13).

Hebreos're queti owa cojorica pūuro

Umareco Pacu cā Macā menapu wedeupi

¹ Tíramapure mani ñicā jāare pau tiiri, ñucā bojorica wāmeri wado, cā yee queetire wede jugueri maja mena wedeupi Umareco Pacu.

² Ati rāmeri ca tujari ramuripura, cā Macā mena manire wedeupi. Cārena niipetirije ca cōo nānajeepu cāre cūu, ñucā cā jāorira ati umarecore jeeño, tiipi Umareco Pacu.

³ Cāra niimi Umareco Pacu do biro ca tiiya manigu cā ca niirijere ca boe bate niigā, Umareco Pacu cā ca baurijera nii, cā ca wede tutuarije menara niipetirijere tuu ñee, ca tiigā. Mani ca ñañarije wapare coe yapanori jiro,* Umareco Pacu cā ca duwiri tabe díamacā nāña pee duwi eaupi umareco tutipare.

⁴ O biro biiri, Umareco Pacu pātore macārā ametueenero ca niigā nii ea, ñucā cāja ametueenero ca nii majuropeeri wāme ca cāogā nii eaupi.

Jesucristo, Umareco Pacu pātore macārā ametueenero ca niigā

* 1:3 2P 1.17.

5 Umureco Paca cīcāti uno peera jīcū cā pāto macā uno peerena:
“Mu, yā macā mu nii. Mecāra māre yā macā jāa,”[†] cāre lītiupi.

Ñucā jīcū uno peerena: “Yāa cā pacā yā niirucu. Cā peā yā macā niirucumi,”
lītiupi cā pāto macārāre.[‡]

6 Cā Macā jīcāra ca niigā ca nii majuropeegare ati yepapā cāre tiicojo
cojogā, o biro līupi Umureco Paca:

“Niipetirā Umureco Paca pāto macārā cāre cāja lī nacā bāojato.”[§]

7 Cāre queti wede bojari maja peera, o biro līimi Umureco Paca: “Cāre ca queti
wede bojarāra winore biro cāja ca niiro cājare tiimi.

Ñucā cāre pade bojari majara pecamere biro cāja ca niiro cājare tiimi.”*

8 Cā Macā peera o biro pee līupi:

“Mu, Umureco Paca, mā ca doti niirije peti nācātirucu, mā ca doti niirijea ca
niirore biro wādo tiirique nii.

9 Añurijere mai, ñañarije peera junā, mā biiwā.

To bīri Umureco Paca mu Umureco Paca, māre beje amiri, mā mena macārā[†]
ametuenero ujea niiriquere māre tiicojoupi.”[‡]

10 Ñucā o biro lī:

“Mu, ‘Wiogā,’ jīcātopare māra ati yepare mā tīupa. Umureco quejeroa, māra
mā ca tiiriquerā nii.

11 Mā ca jeeñorique niipetirije yai nācā peticoarucu.

Tee niipetirije, jutiro ca boa ñānāa waaroore biro peticā ñānāa waarucu.

To biro to ca biimijata cāare, mā peā to birora mā niicōa nii.

12 Jutirore tuupe queno cūuricarore biro teere mā tiirucu; apeye wāma cā ca
juti wājoarore biro teere mā wājoarucu.

Mā peā cāra mā niicōa nii. Mā ca cati niirije peti nācātirucu,” līupi Umureco
Paca cā Macāre.[§]

13 Umureco Paca, jīcāti uno peera jīcū cā pāto macā uno peerena:

“Ano yā díamacā ñañia pee* duwiya,

mā wāparāre cāja ca doca cūumoro yā ca tiiropā,” lītiupi.[†]

14 Cā pāto macārā niipetirā ca bautirā niima, Umureco Paca pade bojari
maja ametuariquere ca cāo eaparāre tii nemo dotigu cā ca tiicojorā.

2

Ametuarique quetire ca acoboticāpe nii

1 Ate juori, cā yee queti mani ca tāoriquere añuro ca tāo ñānājeeparā mani
nii, apeye peere mani ca tāo ñānājeetipere biro līrā.

2 Tīrumāpare Umureco Paca, cāre queti wede bojari maja mena doti
cūurique cā ca tiicojorique díamacāra ca niirije nii, ametuene nācā, ñañarijere
tii, ca tiircarāre ca niirore birora ñañaro cājare ca tiirique to ca nijijata,

3 to docare mania Jesucristo manire cā ca ametuene bojariquere mani ca
tāo ñānājee yerijāacājata, ¿do biro pee biicāri mani duti majirāti? Jesucristo
majuropeera mee cā ca ametuenepe quetire ca nii juori tabepāra wede
juoupi. Jiro aperā, cāre ca tāoricarā pee teere manire wede queno nemoupa.

4 Ñucā Umureco Paca pea teere, “Díamacāra nii” līgā, paā wāmeri ca īa ñaaña
manirije tii bau nii lñooupi, Añuri Yeri juori, cā ca boorore biro bojorica wāmeri
wādo mani ca tii majipere cā ca tiicojorique mena.

* 1:5 Sal 2.7. † 1:5 2S 7.14; 1Cr 17.13. § 1:6 Dt 32.43. * 1:7 Sal 104.4. † 1:9 Ángeles. He
1.6-7. † 1:9 Sal 45.6-7. § 1:12 Salmo 102.25-27. * 1:13 Cā macā ca nii majuropeegā. † 1:13
Sal 110.1.

Jesucristo cā yaarāre biro ca niig₄

⁵ Uムレコ Pac₄ ca p₄to macārāre, ano jiro ca niipa yepa mani ca wede niiri yepare ca doti niiparā cāja ca niiro tiitiupi.

⁶ Jīcā tabe Uムレコ Pac₄ yee quetire owa tuurica pūuropare, Jīcā o biro ūupi: “¿Nirua uno cāja niiti bojoca pea, to cōro cājare cā tūgoeñajato ūirā? ¿Nirua cāja niiti bojoca pea, cājare m₄ ca ūa cote niijata?

⁷ Ména jīcā cuu Uムレコ Pac₄ p₄to macārā dūaroacā ca niig₄ cā ca niiro m₄ ūupi.

To biro cāre tii pacagu, ca nii majuropeeg₄, ū nucā bhorich₄, cā ca niiro m₄ ūupi.

⁸ Niipetirije m₄ ca tiiriquire ca doti niirā cāja ca niiro m₄ ūupi.”^{*}

O biro tiiri, niipetirije cā doti niirā cājare cūuri, jīcā wāme peerena cājare ca doti ecotirije ca niiro ūupi Uムレコ Pac₄. To biro cā ca tiiriquire to ca nii pacaro, mani pea niipetirije cāja ca dotirore biro to ca tii nānājeero mani ūati ména.

⁹ To biro ca biimijata cācare Jesú's re, Uムレコ Pac₄ jīcā cuu cāre queti wede bojari maja dūaroacā ca niig₄ cā ca niiro cā ca tiiricāre, ūañaro tamāo cā ca bii yairique jāori, ca nii majuropeeg₄, ū nucā bhorich₄, cā ca nārijere mani ūa. O biro bīcāri Uムレコ Pac₄ cā ca añu majuropeerije jāori, ūañaro tamāo cā ca bii yairiquera niipetirāpura añuro cāja ca niiro cājare ca tiiriye nii ea.

¹⁰ Niipetirije, Uムレコ Pac₄ cā puna niipetirāre ca añu majuropeeri tabep₄ cā mena cāja ca niiro ca boog₄ yee wadora nii, ūucā cā jhorira nii, bii. To biri ūañaro cā ca bii yairique jāori, Jesucristo cājare ca ametueñepare añug₄ cā ca niiro cā ca tiipera niupi.

¹¹ Ca ūañarije manirā ca tiig₄, ūucā cā ūañarije manirā cā ca tiiricārā cāa, jīcā punaarrā niima. To biri Uムレコ Pac₄ Macāa, “Y₄ yaarā,” manire ū bobotimi,

¹² o biro ūigu:

“M₄ yee maquēre, y₄ yaarāre y₄ wederucu.

Cāja ca juu bue nea pooro watoap₄ m₄re y₄ baja peo ūucā bhorucu.”[†]

¹³ ūucā o biro ūimi:

“Y₄a, cāp̄re y₄ tāgoeñā yuerucu.”[‡]

O biro ūi nemomi ūucā:

“Anora y₄ nii, Uムレコ Pac₄, cā punaa y₄re cā ca tiicoriarā mena,”

ūimi.[§]

¹⁴ Jīcā puna ca niirā, cāja pacāre birora up₄ cāti, dī cāti, cāja ca biirore birora Jesú's cāa manire birora up₄ cāti, dī cāti, bii eaupi ati yepapare, cā ca bii yairije mena ati yepare bii yairiquere ca doti tutuā niig₄ ūañarije wiog₄ Satanás're ūañaro cāre tii yaio cōarag₄.

¹⁵ To biro tiiri, bii yairiquere uwima ūirā, mani ca catiri r̄umari cōrora, mani ca tāgoeñā pai niimiriquere ametueñe bojaupi.

¹⁶ Añuro petira Uムレコ Pac₄ p₄to macārāre tii nemog₄ doog₄ méé dooupi. Abraham pāramerāre tii nemog₄ doog₄ dooupi.

¹⁷ Teere ūima ūigu, niipetirijeparena cā yaarāre birora biiupi, Uムレコ Pacāre pade boja niig₄, paia up₄ nii eari cā paderiquere añuro tiicōa nii, ca boo pacā ūagu nii, bīcāri cā ca bii yairije mena bojoca ūañarije cāja ca tii nārijere ametueñerugu. ūucā cā ca bii yairije menara, bojoca cāja ca ūañarijere acobo bojarag₄.

* 2:8 Sal 8.4-6. † 2:12 Sal 22.22. ‡ 2:13 Is 8.17. § 2:13 Is 8.18.

18 cā majuropeera ñañaro tamho, ñañarijere tii doti eco pacagħ ca bii ametħea nacārīcu niiri, meċāri cāre ñañarije tiirġarique ca bii ea ecorāre, cājare tii nemo majimi.

3

Jesucristo, Moisés ametħenero ca niigħu

1 To biri yu yaarā, mħaja ca ñañarije manirā, Ūmureco Pacu cā ca jħoriarā, Jesucristore, “Ūmureco Pacu cā ca tiicōjorica, Paia Wiogħu niimi,” īi majiña, diāmacū mani ca tħo nacū bħo nana jeegħu.

2 Jesús, Ūmureco Pacu cā ca dotiriquere cāre cā ca dotircarore birora tiupi, Moisés, Ūmureco Pacu cā yaa pooga macārāre cā ca īa nuna jee dotiro cā ca īa nuna jeericarore birora.

3 To biro ca biiricarā cāja ca nii pacaro, Jesús peera Moisés ametħenero īi nacā bħorit cā ca niiro cāre tiupi, jīcā wii bħari maju, cā ca quenorica wii ametħenero cā ca īi nacā bħo ecorore birora.

4 Niipetiri wiijeriparena jīcā niicumti teere ca tiiricu. To biro ca biimijata cāre, Ūmureco Pacu pea ano ca niirije niipetirijere ca tiiricu niimi.

5 Moisés, pade bojari majjre biro cā ca niirijera, cā ca dotircarore birora Ūmureco Pacu yaa pooga macārā niipetirāre aňuro īa nana jeepi.* Cā padierique peo jiropur Ūmureco Pacu cā ca wedepere bojocare cā ca wede majoriже niupa.

6 Cristo pea Ūmureco Pacu Macā cā ca niirijera, Ūmureco Pacu yaa pooga macārā, manira mani ca niirijere aňuro īa cotemi, ujea niirique mena mani ca yue niirijere to birora mani ca tagħoefna bayicā niijata.

Ūmureco Pacu yaarā cāja ca yerijāa niipa tabe

7 To biri, Aňuri Yeri o biro cā ca īriore birora:

“Mecāre, Ūmureco Pacu cā ca wederijere mħaja ca tħojata,

8 tħarrapha ca yuċċa maniri yepapha niirā yare tħorġatati, ñañaro yare bii ametħene nacā, ca biiricarāre biro biitċānā.

9 Tooppre mħaja jīcā jāa niiquċiċarā cuarenta cāmari peti, yu ca tii niirijere īa nii pacarā, yare bii ametħene nacā nii.

10 To biri cāja mena ajari, ‘Noo ca boorora mħaja tagħoefna maa wijiċacā, mħajre yu ca boojārije peera mħaja majrġatati, cājare yu īiwu.

11 To biri cāja mena ajjama īlgu: Yee mée yu īi.

‘Aňuro mħaja ca niipa yepare mħajre yu tiicōjorucu,’ yu ca īrīca yepare, di rħum u no peera mħaja eatirucu,’ yu īiwu.[†]

12 Yu yaarā, jīcā mħaja mena macā uno peera, cā yeripha ñañarije wado tagħoefna, tħo nuna jeeti biċċāri, Ūmureco Pacu to birora ca caticċa niigħre cā ca camotatiro ca tiirijere tħo majiri niiñā.

13 O biro pee tii niiñā: To cānacā rħumra mħaja majuropeera, jīcā mħaja mena macā, ñañarije pee cāre ca bii buiyeero tħorġatiremi īlma īrrā, Ūmureco Pacu wederiquere meċā mħaja ca tħojārijere maji niirāra ameri wede majio niiñā.

14 Cāre tħo nuna jeeti juorġpura diāmacū mani ca tħo nacū bħo jħo dooricarore birora mani ca bii tutuacċa niijata, Jesucristo mena ca niiparā mani niirucu,

15 ano ca īi yerijāa waaro re birora:

“Mecāre, Ūmureco Pacu cā ca wederijere mħaja ca tħojata, tħorġatati, ca bii ametħene nacārīcarāre biro biitċānā.”[‡]

* 3:5 Nm 12.7. † 3:11 Sal 95.7-11. ‡ 3:15 Sal 95.7-8.

16 ¿Noa cāja niiupari, Ùmureco Pacu cū ca ūrijere tao pacarā, cāre ca bii ametāene nucāricarā? ¿Niipetirāpura Egipto ca niicarāre Moisés cū ca jee wienericarā méé to biro cāja biiupari?

17 ¿Noa menare Ùmureco Pacu cuarenta cāmari peti cū ajia niiupari? ¿Nafnarije tiima ūrā, ca yucu maniri yepapura ca bii yairicarā mena méé cā ajiaupari?

18 Nucā, ¿noa peere yee méé yu ū: “Añuro māja ca niipa yepare mājare yu tiicojorucu,” yu ca ūrica yepare māja eatirucu,” cū ūrā? Cāre ca ametāene nucāricarāre to biro ūripi.

19 “Ùmureco Pacure cāja ca tao nānājeetirique jāori, tii yepapure ea waatiupa,” mani ū maji.

4

1 To biri Ùmureco Pacu yaa tabe yerijāarica tabepu mani ca eapere, ména ca yue niirā niiri, bojoca catiri ca niiparā mani nii, māja mena macū jīcū uno peera toopare ca ea waa majitigu cū ca niitipere biro ūrā.

2 Mani cāa, cājare birora añurije quetire cāja ca wedero mani tāowu. Cāja peera cāja ca tāorije wapa maniupa, tee añurije quetire cāja ca tāoriquere díamacū cāja ca tao nucā bātotirije jāori.

3 Mani, ca tao nānājeericarā pea, tii tabe yerijāa nirica tabepare mani earucu, Ùmureco Pacu o biro cū ca ūrica tabepure.* Ajama ūgu, o biro yu ūwu: “Yee méé yu ū: ‘Añuro māja ca niipa yepare mājare yu tiicojorucu,’ yu ca ūrica yepare māja ea waatirucu,” cājare cū ca ūrica tabere.

Biigupua, Ùmureco Pacu ati yepare jeeñlogupura cū paderiquere yapanocāupi.

4 Jīcā taberi owa tuuriquepu o biro ū, ati ùmurecore cū ca tii yaponorica rāmu jiro macā rāmāre:[†]

“Jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niiri rāmāre cū paderiquere yerijāapi Ùmureco Pacu.”

5 Cāja ca owa tuurique o biro ū ūucā:

“Añuro māja ca niipa yepare mājare yu tiicojorucu,” yu ca ūrica yepare, di rāmu uno peera māja eatirucu.”

6 To ca bii pacaro jīcārā, añuro yerijāa nirica tabepure[‡] ca eaparā dājacāma ména. Tee añurije quetire ca tao jāguericarā pea tao nānājeetima ūrā, “Añuro māja ca niipa yepare mājare yu tiicojorucu,” cū ca ūrica yepare eatiupa.

7 To biri Ùmureco Pacu pea, “Jīcā rāmu niirucu,” ū nemoupi ūucā, “ati rāmāre”. To biri ūrā David nīquīrīcu o biro cū ca ūquīriquepu mena manire wede majiomí Ùmureco Pacu, David cā ca ūquīriquere o biro mājare yu ca ūrijārjere:

“Mecāre Ùmureco Pacu cā ca wederijere māja ca tāojata, teere tāo nānājeeticā, biiticāña,” ūripi.[§]

8 Mee Josué, israelitas're añuro yerijāarica tabepu cā ca jāo eacoajata, “Jīcā rāmu niirucu yerijāarique māja ca bāapa rāmu,” ū nemotibojacupí Ùmureco Pacu.

9 To biri añuri tabe, yerijāarica tabe Ùmureco Pacu yaa pooga macārā cāja ca niipa tabe niicā ména.

10 Ùmureco Pacu pāto ca ea waara, Ùmureco Pacu cū paderiquere yapanori cā ca yerijāaricarore birora, cāja paderiquere yerijāarucuma cāja cāa.

* **4:3** Sal 95.11. † **4:4** Gn 2.2. ‡ **4:6** Ùmureco Pacu cā ca bojoca cati niiri tabe. § **4:7** Sal 95.7-8.

11 To biri mani cāa tii tabe, yerijāarica tabepare ea waaraigarā, bāaro bii bayi, tagoeña tutua ca biiparā mani nii, jīcū uno peera ca tuo nānājeetiquīricarā cāja ca biiricarore biro mani biire ūrā.

12 Díamacāra Umareco Pacu wederiquea ca catirije, do biro ca tiiya manirije niiro bii. Niipi no ca boori pīr pāa nāñapura joo yoorica pīr ametēenero mani ca yeri jāna niirijepare, mani ca cati niirijepare, nāajāa nācā peticoari, mani ca tagoeñarijere, mani yeripu mani ca tiiraga tagoeñarijere, īa beje cōoña peoticā.

13 Umareco Pacu mani ca tii niirijere ca īa bejepura, cā ca tiirique, cā ca īa eyotirije mani. Niipetirijepura cā ca īarije wado nūicā.

Jesucristo Paia Wiogu ca nii majuropeegu

14 Jesūs, Umareco Pacu Macā, umareco tutipurena ca ametēacā jāa waaricu, mani yuu Pai Ca Nii Majuropeegu niimi. To biri díamacā mani ca tuo nācā bāorijere, ca ūirore biro ca tagoeña bayicōa niiparā mani nii.

15 Mani yuu Pai Ca Nii Majuropeegu pea, mani ca tagoeña bayitirijere īa boo paca majimi. Cā cāa, manire birora nāñaro tiirique cūre ca bii earo tamēoupi. Cāa tee peere jīcāti uno peera nāñarije nōra tūtiupi.

16 To biri “Jāare tii nemorucumi,” ū tagoeñari, Umareco Pacu manire ca mai ūagare mani jāico, manire boo paca īari manire maima ūigu, tii nemorique mani ca boori tabe nōre manire cā ca tii nemopere biro ūrā.

5

1 Paia wiogu ca nii earā cōrora, bojoca, cāja watoa ca niigare beje ami, bojoca yeere Umareco Pacure ca jāi bojapu, Umareco Pacu yee cāja ca jee dica wooriquere Umareco Pacure tiicojo, bojoca nāñarije cāja ca tii wapa tuariquere, waibācarā jāari tiicojo ametēene boja, ca tiiparā cāja ca jōenerā niūma.

2 To biri pai majuropeera manire biro ca tagoeña bayitiga niiri, Umareco Pacu yeere ca majitirāre, nāñarije ca tii maa wījarāre boo paca īa majimi.

3 To biro ca biigū niiri nāñarije cā ca tiirije wapare, nūcā bojoca yee wapa cāare, waibācarā jāari joe māene cojo majimi Umareco Pacure, nāñaro cāja ca tiiriquere cā acobo bojajato ūigu.

4 Jīcū uno peera cā majuropeera, “Yu, paia wiogu yu niirucu,” cā ca ūrije jōori méé, paia wiogu niimi. Umareco Pacu, Aarón nīiquīricare, paia wiogu cā ca niiro cā ca tiiricarore birora, paia wiorā ca niiparāre bejeri, paia wiorā cāja ca niiro tiimi Umareco Pacu.

5 To biri wāmera Jesucristo cāa, cā majuropeera paia Wiogu ca nii majuropeegu jāatiupi. Umareco Pacu pee, to biro ca biigū cā ca niiro cāre tiupi, o biro cā ca ūricu cā ca niiro macā.

“Mu, yu macā mu nii.

Mecāra māre yu macā jāa.”*

6 Nūcā ape tabepu o biro ū owarique nii:

“Mu, pai to birora ca niicōa niigū mu niirucu, Melquisedec cā ca biiquīricarore birora,” ūupi.[†]

7 Jesucristo cā ca bii yaipa upu mena cā ca cati niiri rāmārare, bii yairiquere ca ametēene majigare tutuaro wederique mena, nūcā otirique mena, cāre jāi juu bueupi. Umareco Pacu pea cā ca ūirore biro ca tii nānājeegu cā ca niiro macā, cā ca juu buerijere tāoupi.

8 Cā Macā nii pacagu, nāñaro cā ca tamēorijere mena cā ca ūirore biro tii nānājeeriquere majiupi.

* 5:5 Sal 2.7. † 5:6 Sal 110.4.

⁹ To biro bii, ca ñañarije manigu nii eari, niipetirā cāre ca tuo nənəjeerāre to birora caticōa niiriquire ca tiicojogu nii eaupi.

¹⁰ Ñucā Ùmureco Pacu pea Melquisedec're biro paia wiogu cā ca niro cāre tiupi.

Díamacā tuo nucā bho yerijārije ca uwiorije nii

¹¹ Pa u nii biropua, ate maquēre wederāgarique, to ca bii pacaro, yoari mée ca tuo ñee bayitirā maja ca niroje juori, do biro pee maja ū wede majio majiña mani.

¹² Añurije quetire tñumapura ca tuo juoricarā niiri, aperāre ca bue majioparā unction maja niimi. To biro bii pacarā, Ùmureco Pacu yeere mujare cāja ca buerique maja ca tuo majipe unctionrena, "O biro pee ñirāgaro ū Ùmureco Pacu wederique," ū wede majio nemoriquepu maja boocā ñucā. Ca tutuatirá, baariquire ca baatirā, õpēcōacā wado ca jinirāre biropu maja biicā yai waajapa.

¹³ Õpēcōacā wado ca ūpūrā, ca ūpūrāacā, "Ate añurije nii, atea ñañarije nii," ca ū majitirāre biro niima.

¹⁴ Baarique ca bayirijepu, buchrā, "Ate añurije nii, atea ñañarije nii," ca ū la beje majirāpū cāja ca baarije nii.

6

¹ To biri, Cristo yee maquē mani ca tuo juorique wadore maji niitirāra, buaro jañuro ca bue tugoeña maji nənəa waparā mani nii. To biri ca nii majuropeerije mani ca maji juorique, ñañarijere tiima lirā ca bii yaiparā mani ca niro ca tiirijere, mani ca tugoeña yeri wajoarique maquēre, Ùmureco Pacure díamacā tuo nucā buorique maquēre,

² uwo coerique maquē bue majorique, Ùmureco Pacu yaarāre amori mena cājare ñia peori juu bue peorique, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre, to biri to birora ñañaro tamāo yairique maquē mani ca majirijeprena, ca wedecōa nii tiparā mani nii.

³ Atere mani tii nənəa waarucu, Ùmureco Pacu cā ca boojata.

⁴ Jicāti Ùmureco Pacu yee quetire díamacā ca tuoricarā, Ùmureco Pacu cā ca tiicojorijere añuro unction niiri que mena ca jee unctioncarā, Añuri Yeri mena ca nii unction niimircarā,

⁵ añuro unction niiri que mena Ùmureco Pacu yee quetire ca jee unctioncarā, ñucā jiropare ca niipe maquē ca doti tutua niirijere, ca majiricarā nii pacarā,

⁶ ñañarije tiirique peerena cāja ca tii amojodecā tua waajata, ñucā do biro pee tiicāri cāja ca tugoeña yeri wajoaro tii majiña mani. Cāja majuropeera, Ùmureco Pacu Macure pua tipu yucu tenipu cāre paa pua tuu, niipetirā bojoca cāja ca la cojoropu cāre bui epe, cāja ca tiiricarore birora tiirā tiima ñucā.

⁷ Yepa, oco ca pearije cōrora tii yepare ca ñaacumu earucurijere ca ūpūjōene niiri yepa, tii yepare ca padē niirāre añurije cājare to ca dica cāti bojajata, Ùmureco Pacure añuro tii eco.

⁸ To biro ca biimijata cāare pota yucu, wījō, peca miji daari ca wii bojari yepa pea, wapa mani. Mee, Ùmureco Pacure ñañaro tii eco, jiro pecame mena joe yaio eco, ca biipa yepa niro bii. To biri wāmera Ùmureco Pacu yeere ca jee unctioncarā añuri wāmere ca tii niirā añuro cāre tii eco, ñañarije peere ca tii amojode tua waarañ ñañaro cāre tii eco, ca biiparāra niicāma.

Mani ca tugoeña tutua yue niro ca tiirije

⁹ Yu yaarā, o biirije ū wede pacarā, "Añurije cājare yue," o biro pee ñijata, "Cāja ca ametüpere ca buaparā peti niima," mujare jāa ū.

10 Umureco Paca añugue niimi, maja ca tiiriquere, Jesucristore ca tuo nñanjeeräre mairique mena maja ca tii nemoriquere, ñucā mecarí maja ca tii niiriye cääre, acobotirucumi.

11 To biri maja ca niiro cörora, to biro maja ca tii niirijere to birora maja ca tii yapano nucácaro jää boo, maja ca yue niirijere maja ca cœ eapere biro lirä.

12 Ca junañe pairä maja ca niiro jää booti. To biro biiirära, diámacä tuo nacä bao, to birora tii nñanjeecöa nii, cäja ca biirije jaori, Umureco Paca, "Yü tiicojorucu," cä ca liriquere ca tiicojo ecoräre la cöori, cäja ca bii niirore biro pee tii yue niña.

13 Umureco Paca Abraham niiquïricare, "O biro mure yü tiirucu" ligu, apí cä ametænero ca nii majuropeegu cä ca maniro macä, cä majuropeera, cä wämerena wämeo tii peori, "Yee méé yü ii," lirä,

14 o biro cäre lüpü: "Buaropara añuro mure yü tiirucu. Mä päramerä paü cäja ca nii nñanha waaro yü tiirucu."*

15 To biro cä ca liro jirore, Abraham pea, pato wäcäricaro maniro yue niima ligu, Umureco Paca: "To biro mure yü tiirucu," cäre cä ca liriquere lleeupi.

16 Bojoca pea, "Yee méé jää ii," cäja ca lüpüata, cäja ametænero ca nii majuropeegu wäme mena lirma. Ñucä, "Yee méé jää ii, jää ca lirore birora jää tiirucu," cäja ca lüpüata, ape wäme ii nemo majiña mani.

17 To biri Umureco Paca, "O biro yü tiirucu" cä ca liriquere wajoaricaro maniro, cä ca liricarore birora ca tiipü niiri, "O biro yü tiirucu" cä ca liriquere ca buaparäre cä ca liricarore birora cäjare lñorugue, cä ca tiipere "Yee méé yü ii" lirique mena," ii cüucäupi.

18 Ate pua wäme ca wajoa majiña manirije, Umureco Paca cä ca ii ditotirije ca niiriye menara mania, Umureco Paca cä ca la coterijere ca amaricarä, to biri mani ca yue niiro cä ca tiiriquere to birora ca yuecöa niirä, añuro tagoeña tutua ueja niirä mani ca niiro manire tiimi Umureco Paca.

19 Ate mani ca yue niirijera mani ca catiro jää niirijere, Umureco Paca cä ca bojoca cäti niiri jawire cäja ca yoo camotarica quejero jiro peere, cümuu pairicare come pü[†] ca nucä lñee poorore birora, añuro ca tagoeña bayi tutua niirä mani ca niiro manire ca tiirijere mani cœ.

20 Jesucristo manire lirma ligu, jää waa jügue biicäri Melquisedec[‡] cä ca bliquïricarore biro pai ca nii majuropeegu cä ca nii earicaropare.

7

Jesús, Melquisedec're biro pai cä ca niiriye

1 Melquisedec'a, Salem macä wiogu, Umureco Paca ati umureco niipetiropu Ca Doti Niigu yueü pai ca niipi. Abraham, wioräre jää bate yapano, cä ca tua doori tabere Melquisedec pea cäre bocagu waari, "Añuro mure to bijato," cäre lüpü.

2 To biro cä ca ii jää boca yapanoro, Abraham pea cä waparäre jüari cä ca emariquere pha amo cöro ca niiriye jüca tabe cäre tiicojoupi Melquisedec're. To biri Melquisedec wämea, o biirije lirugaro ii: "Wiogu añugue ca niirore biro ca tii niigu," ñucä Salem macä wiogu cä ca niiriye pea, "Añuro niiriye Wiogu," lirugaro ii.*

3 Paca mani, paco mani, cä ñicä jämäha ca nii nñanha dooricarära cäoti, biicämi; ñucä cä ca bii amepea jaoriqere, cä ca bii yapa cäti nucäriquere, majiña manicä. To biri Umureco Paca Macä to birora pai cä ca niicöa niirore birora biicämi.

* **6:14** Gn 22.17. † **6:19** Ancla. ‡ **6:20** Sal 110.4. * **7:2** Gn 14.17-20.

⁴ T^ungoeñañaqué. No cōro peti ca nii majuropeeg^u cā niiquijapari Melquisedec, mani ñicā Abraham majuropeep^u cāre wiorâre j̄lari cū ca ēmariquere p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe cā ca ticojo ecojata.

⁵ Moisés cā ca doti cūurique pea o biro ñi: "Leví yaa puna macārā paia wado, bojoca cāja ca c̄orijere p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe cājare j̄airucuma, j̄lcā majara Abraham pāramerā wado nii pacarā," ñi.

⁶ Melquisedec pea Leví yaa puna macā mēé nii pacagu, Abraham're p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe cāre j̄aiupi, Umareco Pacu, "O biro māre y^u tiirucu" cā ca l̄iricure. To biro tiicāri, "Añuro māre to biijato," cāre ñi j̄ai bojaupi Melquisedec, Abraham're.

⁷ J̄lcā uno peera: "Añuro māre to biijato" ca l̄ig^u pea, "Añuro māre to biijato," cā ca l̄ig^u ametñenero ca nii majuropeeg^u niimi, l̄iriquere, "To biro mēé bii," ñi majitimi.

⁸ Ati r̄amariре p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe ca j̄ai niirā, bojoca ca bii yaiparā niima. To biro to ca bii pacaro, cāja ca owa tuurique pea Melquisedec peera, ména j̄lcā to birora ca caticōa niigure l̄irore biro wede.

⁹ To biro o biro mani ñi maji: Leví yaa puna macārā paia, meçarire bojocare p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe ca j̄ai niirucurā cāa, Melquisedec're Abraham p^ua amo cōro ca niirijere j̄lcā tabe cā ca tiicorjori tabera, cāja cā Abraham menara Melquisedec're tiicojoupa.

¹⁰ Melquisedec cāre cā ca bocagu waari tabere, cā pāramerā ca niiparā ca bauatirā nii pacarā cūpare ca niirā niiri to biro tiupa.

¹¹ Israel yaa pooga macārā, paia levitas juoripa, doti cūuriquere tiicodo ecoupa. To biro yua, anija paiara, bojocare ca ñañarije manirā cājare cāja ca tiicājata, apī pai Aarón're biro ca biig^u mēére, Melquisedec're biro ca biig^u paire booya manibojacupa.

¹² Paia cāja ca wajoarora, doti cūurique cāa wajoacā maji.

¹³ Mani Wiog^u yee maquere o biro cāja ca ñi owaricu pea, Israel yaa poogare j̄lcā uno peera pai nii, cāja ca biitirica puna macā niipi.

¹⁴ Mani Wiog^u, Judá yaa puna macā cā ca niiriquera, mee añuro majirique nii. Moisés pea paia yee maquere wedegu, j̄cātī uno peera tii puna macārāre, "To biro biirucuma" l̄itiupi.

¹⁵ J̄lcā pai wām^u Melquisedec're biro cā ca nii earijea majiriquera nii,

¹⁶ doti cūurique, "Tii puna macārā paia niirucuma," ca l̄irore biro mēé pai ca niiricu, catirique do biro ca tii yaio majiña manirije ca doti tutua niirore biro pee pai ca niiricu cā ca nii eariquerere.

¹⁷ Ate nii Umareco Pacu cā yee maquere cā ca l̄irique:[†]
"Mua pai to birora ca niicōa niigu m^u niirucu, Melquisedec cā ca biiquñicarore birora," ñiupi.

¹⁸ O biro biima l̄iro, doti cūurique ca nii juoriquea wapa mani eaupa, ðo ca biirijeacāra niicā, añuti, biima l̄iro.

¹⁹ Moisés cā ca doti cūuriquea j̄lcā wāme uno peera añuro mani ca niiro manire tii majuropeecāupa. Mecāra yua, doti cūurique ca niimirica taberenā mani cāo, ca nii majuropeerije mani ca yue niirije Umareco Pacu pāto mani ca ea majiro ca tiirijere.

²⁰ Atera, "Yee mēé y^u ñi," l̄irique mena tiiupi Umareco Pacu.

²¹ Aperā paia pea, "Yee mēé y^u ñi," l̄irique mena paia nii eatiupa. Wiog^u Jesucristo peera, "Yee mēé y^u ñi," l̄irique niupi. Umareco Pacu wederique o biro cāre ñi:

"Umareco Pacu, 'O biro y^u tiirucu, yee mēé y^u ñi,' ñiupi. Teere wajoatirucumi.

[†] 7:17 Sal 110.4.

Maa pai to birora ca niicõa niigü mü nii," ū.‡

22 To biro biima ūigü, Jesús'ra niimi bojoca menare Úmureco Pacü, "To biro yü tiirucu," cü ca ūjorique ametüenero, cü ca ūiricarore birora to biijato ūigü ca nii eagu.

23 Aperä paia pea paü niirucuupa, cüja ca bii yairora paia cüja ca niiriye ca petiro macä.

24 Jesús pea ca bii yaitigü cü ca niiro macä, pai cü ca niirijere apü cüre wajoa majitimi.

25 To biro ca biigü niiri, cü jüori Úmureco Pacü yaarä ca nii earäre, to birora cüja ca niicõa niipere biro ūigü cüjare ametüenemi. Cüa, Úmureco Pacüpare cüjare jää boja niirügü to birora ca caticõa niigü niimi.

26 Jesús'ra niimi pai ca nii majuropeegü§ mani ca booricü. Cüa, ca ūñarije manigü, ūñarije ca tiitigü, ūñarije ca tii wapa tuatigü, ūñarije ca tiiräre ami camotoricü, Úmureco tuti jotoa macä yepapü ca cüu ecoricü, niimi.

27 Cüa, aperä paia, Úmurecori cöro cüja ca ūñarije wapare Úmureco Pacü cü acobojato ūrä, cüja majurope cüja ca ūñarije wapare waibucärä jüari joe mäene jüo, jiro ūucä bojoca cüja ca ūñarije wapare joe mäene boja, ca tii niiräre biro mée biimi. Cü majuropeera, jücäti bii yaigüra to birora ca niicõa niipere bii yai bojacäupi.

28 Moisés cü ca doti cüurique pea, bojoca ca tügoeña tutuatirärena paia wiorä cüja ca niiro tiiupa. To biro cüja ca biimijata cäare, Úmureco Pacü pea cü wämä majurope mena ūri, doti cüurique jüropü to ca niimijata cäare, cü Macäre Pai cü ca niiro cüre tiiupi, to birora ūñarije manigü ca niicõa niipü cü ca tiiricäre.

8

Wäma wämä ca tiiricü

1 Mani ca ūnäna doojärije ca nii majuropeerijea, mani yüü pai ca nii majuropeegü, Úmureco tutipüre Úmureco Pacü cü ca duwiri tabe diámacü naña peere ca duwi earicü,

2 pai ca niigü niiri, Úmureco Pacü cü ca bojoca cüti niiri jawire bojoca cüja ca quenorica tabe méeére. Wiogü majuropeera cü ca quenorica jawipüre ca pade niigü cü ca niiriye nii.

3 Niipetirä paia ca nii nänäwa waarä cörrora, "Úmureco Pacü yee niirucu," cüja ca ūiricäre jee boja, waibucärä jüari joe mäene, ca tii bojaparä niirucuma," cüja ca ūiricarä niima. To biri Jesucristo cäa, Úmureco Pacüpare cü ca tiicopere jücä wämä ca tiicopopü niipi.

4 Jesucristo ati yepara cü ca niicäjata, pai niitibojacupi. Mee, ati yepapüre niima paia, Moisés cü ca doti cüurique ca ūirore biro Úmureco Pacüpare bojoca cüja ca tiicorijere ca tiicojo ametüene bojarä.

5 Ati yepa macärä paia pea Úmureco tutipüre ca niiri wiire ūa cöori cüja ca tiirica wiipüre pade niima. Ate jüori, "Ūa cöori cüja ca tiiriqueepü nii," mani ūjäji. Moisés tii wiire cü ca ūiricäre ūigü, o biro cüre ūiupi Úmureco Pacü: "Añuro tuya: Útägupü mü ca niiro, märe yü ca ñenorica wiire biiri wii ūiyya," cüre ūiupi.*

6 Mani yüü pai ca nii majuropeegü, paia paderique ca nii majuropeerijere ca ūnericü pea, ūrümupü Úmureco Pacü, "O biro yü ūirucu," cü ca ūirique ametüenero añuri wämä ca tii bojapü niimi.

7 Mee ca nii jüorica wämära, añuro mani ca niiro ca tiirije to ca niijata, jiro manire cü ca tii bojapa wämä booya manibojacupa.

‡ 7:21 Sal 110.4.

§ 7:26 Sumo sacerdote.

* 8:5 Ex 25.40.

- 8** Umureco Pacu pea, añuro cāja ca tii peoti majitirijere ūari, o biro ūipi: “O biro ūimi Wiogu:
- ‘Niirucu, Israel bojoca menare, to biri Judá yaa puna macārā menare wāma wāme cājare yu ca tii bojapa rūmari.
- 9** Tee pea maja ñicā jāa Egipto yepapu ca niirāre, cājare yu ca jee wieneri rūmure cājare yu ca doti cūu jāorica wāmere biro mēe niirucu.
- Cāja pea, yu ca doti cūurije ca ūirore biro cāja ca tii nānjeetirije jāori, cājare yu waa weocoawu, ūimi Wiogu.
- 10** Tii rūmari jiro, Israel bojoca menare yu ca tii niipe pea, ‘Ate niirucu,’ ūimi Wioga.
- ‘Yu ca dotirijere cāja ca tāgoeñarijepu to ca earo yu ūirucu. Ñucā cāja yeripare owa tuuricarore biro cāja ca majiro yu ūirucu.[†]
- Yu pea, cāja Umureco Pacu yu niirucu. Cāja pea yu yaa puna macārā niirucuma.
- 11** To biri jīcā uno peera cāja ca niiro cōro cā pāto macāre, cā mena macāre, yure cāja ca majipere ameri wede majio ūitirucuma, mee niipetirā, ca nii majuropeera, ca nii coterā, yure cāja ca maji peticārije cā niiro macā.
- 12** Ñāñarije cāja ca tii bui cātiriquere cājare yu ametēenerucu.
- Puati ñucā teere yu tāgoeñā nemotirucu,’ ūimi.”[‡]
- 13** Wāma wāme maquere Umureco Pacu cā ca wedejata, ca nii jāorique peera, “Bacu nii” ūicāri, to biro ūimi. To biro cā ca ūirije niima ūiro, peeto dāja tee ca yairo.

9

Umurecopu macā wii, to biri ati yepa macā wii

- 1** Cā ca doti cūu jāoriquea, Umureco Pacare tii nācā bāorā, “O biro maja ūirucu,” ūirique mena niiupa, biropā ati yepa macā wiire.
- 2** Umureco Pacu yaa wii, cāja ca queno jāorica wii pea, ano cōro paū jawiri cāja ca ūirica wii niiupa. Ea jāorica jawi, Ca Ñāñarije Maniri Jawi* ūirica jawire, jāa boerica tutu, Umureco Pacu yee cāja ca jee dica woorique pan ca pejari pīi, niiupa.
- 3** Tii jawire ca yoja camotari quejero jiro macā jawi pea, Ca Ñāñarije Mani Majuropeecāri Jawi,[†] niiupa.
- 4** Tii jawipare niiupa, oro mena cāja ca quenorica tutu,[‡] yucā dī ca jēti añurijere joe māenerica tutu. Tii taberena niiupa ñucā Umureco Pacu, “O biro yu ūirucu,” cā ca ūirica cūmua. Tii cūmua niipetiropāra oro mena cāja ca wadarica cūmua niiupa. Tii cūmua jupeapare oro mena cāja ca ūiricarā manā ca jāñarirā, Aarón tuericagu ca joori wiiquūricagu, to biri Umureco Pacu cā ca dotiriquere cāja ca owa tuurica pīri ūtā pīri, jāñaua.

5 Tii cūmua jotoare Umureco Pacu cā ca bojoca cātī niirijere ca bii cōoñarā pāparā querubines pejaupa. Cāja pea, bojoca cāja ca ñāñarijere tii ametēene bojarā waibucārā dī mena cāja ca wadarucurica pīi, tii cūmuare bātorica pīre cāja quedāpāri mena juu camota pejaupa. Biropā, mecaāra tee maquere ca niirore biro wede nānua waa majiñā mani.

6 O biro cāja ca quenorique ca niropāre, ca nii jāori jawire to birora jāacōa niima paia, cāja padērique Umureco Pacare cāja ca juu bue nācā bāorucurijere ūirā waarucurā.

[†] **8:10** Yu yee dotiriquere cāja ca tāgoeñā niirijepu yu cūurucu; cāja yeripu yu owa tuurucu. [‡] **8:12** Jer 31.31-34. * **9:2** Lugar Santo. † **9:3** Lugar Santísimo. ‡ **9:4** Altar de oro.

7 Tii jawi jiro macā jawipāra paia wiogu wado jīcā cāmare jīcātira jāa waami. Tii jawipāre jāa waagū cā majurope ūñarije cā ca tiirique wapare, to biri bojoca, “Ūñarijere tiirā jāa tiicū,” ū majiri méé, ūñarije cāja ca tiirije wapare ūmureco Pacū cā acobo bojajato ūgu, cā ca tiicojope waibucurā dīre jee waacumi.

8 Atere majima ūrā, ca nii jħori jowi, juu buerica jowi to ca niimijata cāare, ména tii jowi jiro macā jowi Ca ūñarije Mani Majuropeecāri Jawipāra ea waa majiñā mani, mani ca ū tāgoeñā majiro manire tiimi Añuri Yeri.

9 Ate niipetirije, meċūrire ca bii cōñarije nii. Toopu, ūmureco Pacū yee ca niipe cāja ca jee dica wooriquere tiicojo nucā buo, waibucurā ūjari ūmureco Pacūpāre tiicojo nucā buo, ca tii niirāre, to biro cāja ca tii nucā buo niirije añuro cāja ca tāgoeñā wajoaro cājare tiiti.

10 Tee pea baarique, jinirique, to biri cāja ca ūñarijere coerā cāja ca tiipere, dotirique jotoa maquē wadore ūmureco Pacū cā ca wajoarora ca bii yapano eape wadore ū.

Cristo díi

11 Mee Cristo pea doo yerijāaupi. To biri meċūra cāra niimi pai ca nii majuropeegu, niipetirije añurije manire ca jee dooricu. To biri paire biro cā ca paderique cāti niiri wii pea, ca añu ametħeneri wii peti nii, bojoca cāja ca tiirica wii méé, o biro ūjata, ati yepa macā wii méé nii.

12 Jesucristo pea Ca ūñarije Mani Majuropeecāri Jawipāre chivoa dīre, weċċa dīre, tiicojogu waagū méé, cā dī majuropeerena tiicojogu waagū jāa waapi. Toopāre jīcātira jāa waagura, to birora ca niicōa niipere bii yai boja peotica cojori, to birora caticōa niiriquere mani ca buapere ūgu, to biro manire bii bojaupi.

13 Wecċa dīi, chivoa dīi, to biri weċċao wimagore joerique nitře jeeri oco mena aberi ūñarije ca tiirāre cāja ca yaye tuurije pea, jotoa maquē petira ca coerije niupā.

14 Tee cāa to biro ca tiirije to ca niijata, Jesucristo dīi pee doca, waibucurā dīi ametħenero ca nii majuropeerije nii. Añuri Yeri to birora ca niicōa ūjūgħi jħori, Jesucristo cā majuropeera ūmureco Pacūre añurije, ca ūñarije manirijere tiicojogħre biro biiupi. Manire cā ca bii yai bojarique pea, ūñarije ca tāgoeñārā niiri, ūñaro tiima ūrā ca bii yaiparā mani ca niiro ca tiirijere manire ametħene boja, ūmureco Pacū to birora ca caticōa ūjigħre mani ca pade nunuje niipere biro ūro.

15 To biri Jesucristo pea wāma wāme ca tii bojaricā niimi. Doti cūurique ca nii jħoriquere tii nunuje peotitima ūrā, ūñaro cāja ca tiirique wapare ametħenera bii yai bojaupi, ūmureco Pacū cā ca bejerigarā, “O biro yu tiirucu” cā ca ūrā, to birora ca niicōa niirijere cāja ca cāo eapere biro ūgu.

16 “To biro yu tiirucu,” ūrā to ca niijata, “To biro yu tiirucu,” cā ca ūrā, to birira ūmureco Pacū, ca nii jħori wāme cāare, dīi baterique mena cūu jħorū añu.

17 Ména, “To biro yu tiirucu,” ca ūrā cā ca catijata, “To biro yu tiirucu” cā ca ūrā, to birira ūmureco Pacū, ca nii jħori wāme cāare, dīi baterique mena cūu jħorū.

18 To birira ūmureco Pacū, ca nii jħori wāme cāare, dīi baterique mena cūu jħorū.

19 Niipetirā bojoca Israel macārāre, ūmureco Pacū cājare cā ca tii doti cūurique niipetirijere cājare wedeupi Moisés. Cājare wede yapano, chivoa, weċċa puna cāja ca jħaricarā dīre oco mena ayiari, yucugħu hisopogu dappu

mena oveja poa ca jūarije mena jia tuuri, díire joa ami, doti cūurique cāja ca owarica pūurore, to biri bojoca cāare yaye tuu,

20 o biro cājare ūupi: “Ate díi nii, Uムureco Pacu, ‘To biro yu tiirucu,’ cā ca līriquere cā ca līricarore biro māja ca tii nānajeepere cā ca dotiriique,” ūupi. §

21 Nucā tii wiire to biri Uムureco Pacure tii nucā buorā cāja ca c̄horcurije niipetiropu cāare díi mena yaye tuuupi.

22 Doti cūurique pea niipetirijepurena díi mena wado nāñarijere coe dotiupa. To biri díi bate yai waarie to ca manijata, nāñarije tiirique wapare acobo bojarique mani.

Jesucristo mani ca nāñarijere cā ca amet̄enerique

23 Uムureco tutipu ca niirijere īa cōori cāja ca tiirique cāa añurije ca tuapere biro līrā, waibucarā jīlari joe māenerique boorucuupa. To biri emāaropu ca niirije ca nii majuropeerije doca, tee amet̄enero añurijere jīlari tiicojo nucā buorique boo.

24 Cristoa, bojoca cāja ca tiirica wii, ca nii majuropeeri wiire īa cōori cāja ca tiirica wii méére jāa waaupi. Uムureco tutipurena jāacoaupi, mecarire Uムureco Pacure mani yee maquēre cā ca jāi boja niiri tabepure.

25 Cristo pea, um̄ureco tutipure jāa waagū, cā upurirena jīcāti méé, paia uparā ca nii earā niipetirāpura cāmari ca niiro cōro, aperā dīpure Ca Nāñarije Mani Majuropeecāri Jawipure cāja ca jee jāa waaro re biro tiitiupi.

26 Paia uparā cāja ca jee jāa waarucurique uno cā ca nijata, Cristo ati um̄ureco ca nii jāori tabe menapura to cānacā cāmara cā ca bii yaicōa niipe niibojacupa. Mecāri ca tājari yāteari peera, Cristo jīcātira baua eari, nāñarijere cōarugū, jīcātira cā majuropeera bii yai boja peotīcā cojoupi.

27 Niipetirāpura jīcātira bii yai, jiropura yua añurije ca tiiricārā añuro tii eco, nāñarije ca tiiricārā nāñaro biirica tabepu tiicojo eco, cāja ca biipere birora,

28 Cristo cāa jīcātira bii yaiupi, paā bojoca nāñaro cāja ca tiirique amet̄enegu. Jiro baua ea nemorucumi nūcā; biigupua, bojoca cāja ca nāñarije wapare amet̄ene bojagū doogū méé yua, cāre ca yue niircarāre amet̄enegu doogū pee doorucumi.

10

1 Moisés cā ca doti cūurique pea, bojocare añurije Uムureco Pacu cā ca tiicojope ca doopere ca nii cōoña jāorije niiupa. Cā ca bojoca cāti nii majuropeerije méé niiupa. To biri doti cūurique pea, to cānacā cāmara waibucarā dīi mena joe jāti añu māenerique mena Uムureco Pacure ca tii nucā buo niirāre, jīcāti uno peera nāñarije manirā cāja ca tuaro cājare tiiti.

2 Doti cūuriquera nāñarije manirā cāja ca tuaro ca tiirije to ca nijata, “Mee nāñarije manirāpū mani nii yua,” ū tāgoēnari, waibucarāre Uムureco Pacupure cāja ca joe jāti añu māene niirucurijere to cōrora tii yerijāacābojacupa.

3 Biropua, ate waibucarā jīlari cāja ca joe māene cojorucuriquea, nāñaro cāja ca tiirucurijere cāmari cōrora tāgoēnari cāja ca tii niirije niiupa.

4 Wecāa díi, to biri chivoa díi, nāñarije tiirique wapare coe majiti.*

5 To birira Cristo ati yepapure doogū, o biro ūupi Uムureco Pacure: * “Waibucarā joe māeneriquere, nūcā ‘Cā yee niirucu’ līrā

cāja ca jee dicā woortiere, mā bootiwa.

To birira bojocu yare mā tiiwu.

6 Bojoca ñañaro cāja ca tiirijere ñañarije manirā tuaragarā, waibucrā jīari cāja ca joe māene cojorucurijere mā la biijejati.

7 To biri o biro yā ūiwā: Uムureco Pacu ‘Anora yā nii,’ mā yaa pūuropare yā yee maquēre cāja ca owa cūn jāguericarore birora, mā ca dotirore biro tiiragū.’

8 O biro ū jāoupi: Waibucrāre jīari joe māeneriquere, waibucrāre cāre cāja ca ticojo nacā bāorijere booti, la nacā buoti, bīimi Uムureco Pacu, dotirique to biro ca tii dotirije ca nii pacaro.

9 Jiro ū nemoupi ūucā: “Anora yā nii, mā ca dotirore biro tiiragū,” ūupi. O biro ūri, waibucrāre jīari joe māene nacā bāo niirucuriquere cōaupi, wāma wāme pee wajoaragū.

10 Uムureco Pacu cā ca dotirore biro cā ca tiiriqe jāorira, ca ñañarije manirā mani ca niiro manire tiiupi, cā majuropeera jīcātira cā ca bii yai boja peoticā cojoriqe jāori.

11 Niipetirā judíos, paia ca nii earā cōrora, tii wāme wadorena to cānacā rāmāra waibucrā jīari joe māene cojocōa niirucuma, cāja ca ñañarije wapare jīcāti uno peera ñañarije manirā cāja ca tuaro ca tiitirije to ca niimijata cāare.

12 Jesucristo pea bojoca ñañaro cāja ca tiiriqe wapare ametēene bojagu, jīcātira bii yai boja yapano peoticā cojori, Uムureco Pacu dīamacā ūnā pee ea nūn eaupi.

13 Toopu yue niimi, Uムureco Pacu cā waparāre cāja ca doca cūmuro cā ca tiropu.

14 Jicāti bii yaigāra, Uムureco Pacu cā ca jāorāre añurā cāja ca nii nānua waapere cājare tii boja peoticā cojoupi.

15 Añuri Yeri cāa o biro manire ū wede majio nemomi:

16 “Tii rāmāri jiro cāja menare ‘O biro yā tiirucu,’ cā ca ūrije pea, ‘Ate niirucu,’ ūimi Wiogh: ‘Yā ca dotirijere cāja yeripu ca niiro yā tiirucu. ūucā cāja ca tāgoenārijepu, owa tuuricarore biro cāja ca majiro yā tiirucu.’”[†]

17 “Ñañarije cāja ca tii bui cātirijere, to biri ñañaro cāja ca tii niirijere, pāati teere yā tāgoenā nemotirucu,” ūimi.[‡]

18 To biri ñañaro mani ca tiiriqe wapare cā ca acobo bojacārique ca niiro macā, ūne uno peere ūrā cōrō, ñañarije tii wapa tuarique wapare waibucrā jīari tiicojo ametēene nemo majiñā mani yua.

Ñañarije ca tiicōa niirāre wede majorique

19 Yā yaarā, mecāra uwiricaro maniro, Ca Ñañarije Mani Majuropeecāri Jawipare mani jāa waa maji, Jesucristo manire cā ca bii yai bojarique jāori,

20 Uムureco Pacu cā ca bojoca cāti niiri jawipare ea waa majiñā maniro ca camota niirica quejerore, Jesucristo cā majuropeera cā ca bii yairije mena cā ca pāa jāa waaricaropare.

21 Jesús'ra niimi mani yāa pai ca nii majuropeegu, Uムureco Pacu yaarā juguerore ca niigu.

22 To biri añuro yeri cāticāri, dīamacā tāo nacā bāorique mena, “To birora mani biirucu,” ū tāgoenā ūne dopocāri, mani yeripare ñañarije tāgoenāricaro maniro mani upare oco añurije mena ñañaro mani ca tiiriquire ca coe ecoricarā niiri, Uムureco Pacu pātore mani waaco.

23 Mani ca yue niirijere, “Yeera mani biicā” ūricaro maniro, to birora ca tāgoenā bayicōa niiparā mani nii. Uムureco Pacu pea, “To biro yā tiirucu,” manire cā ca ūricaro birora manire tiirucumi.

[†] **10:16** Jer 31.33.   [‡] **10:17** Jer 31.34.

24 To biri mani ca niiro cōrora ameri tii nemo, b̄aro jañuro ameri mai, añurije wadore tii, tii niirica wāme peere mani amaco.

25 Jicārā, Ùmureco Pacure mani ca ū nacā b̄o juu bue niiri taberire ca waatirāre biro ca biitiparā mani nii; biitirāra, mani ca niiro cōro, ameri wede majio tāgoēña bayi, cā tii niiparā mani nii, mecā docare Wloga yaa rāmu ca cōñacā doorijere ca īa majirā niiri.

26 Añurije queti díamacā ca īrijere majicāri jiropura, tiirugarique mena ñañarijere mani ca tiicā nānha waajata, to biro mani ca tiiriye wapare ca bii yai ametueene bojapu manimi yua.

27 Ùmureco Pacure ca junarāra, ñañaro cāja ca biipe pecamepu ñañaro cāja ca ū yaipe wado dāja.

28 Noo ca boogu Moisés cā ca doti cūuriquere ca ametueene nucāgure, p̄aarrā, itiarā, cā ca biirijere cāja ca wedejāajata, īa mairicaro maniro cāre jāa cōñacāraruupa.

29 Ùmureco Pacu Macāre ca junarā, cā ca bii yairiquera ca ñañarije manirā cāja ca niiro ca tiiriquire ca junarā, ñucā Ùmureco Pacu yāa Afuri Yeri cājare ca maigare ñañaro ca īirā doca, ḡametuenero ñañaro tamorucuma māja ū tāgoēñatiti?

30 To biri Ùph o biro ca īricare mani maji: “Yā yee nii ñañaro tii ameriquea, yā, yā ame bojarucu,” ūlupi Ùph. § Ñucā o biro ūlupi: “Wilogu, cā yaa puna macārāre īa bejerucumi,” ūlupi.*

31 īÑañarije peti niiro bii, Ùmureco Pacu ca caticōa niigare ñañaro tii ecorique doca!

32 Māja pea Jesucristo yee quetire māja ca tuo nānjeericaro jiro, ñañaro tamōo pacarā māja ca tāgoēña bayiriquere acoboticāñia.

33 Jicārā māja mena macārā, niipetirā cāja ca īa cojoropu, ñañaro cājare ūl tuti eco, ñañaro tii eco, biiupa. Ñucā ape tabera mājare birora ñañaro ca tamorāre īarā, māja menara ñañaro ca tamorāre birora māja tāgoēña nemoupa.

34 Tia cūurica wiipu ca niirā cāare cājare māja īa maiupa. Māja ca cāorijere cāja ca ēmajata cāare, ūjea niiriquire mena māja niicāupa; Ùmureco tutipu māja ca cāorije ca añu majuropeerije, to birora ca niicōa niiriye peere majima īirā to biro māja biiupa.

35 To biri Jesucristore māja ca tuo nānjejee niirijere yerijāaticāñia. Teera añurijere pairo māja ca tiicojo ecoro mājare tiirucu.

36 Māja, Ùmureco Pacu cā ca boorore biro tiirugari ñañaro tamōo pacarā, to birora ca tāgoēña tutuacāparā māja nii, Ùmureco Pacu “To biro yāa tiirucu,” cā ca īriquere māja ca tiicojo ecopere biro īirā.

37 Ùmureco Pacu wederique o biro ū:
“Yoari mééra doorucumi ca doopu. Yoaro bii mani waati majuropeeñacārucumi.”†

38 ‘Añugu niimi’ yā ca ūluga, díamacā cā ca tuo nacā b̄o niiriye juorira catirucumi.

Yā mena ca niimiricu amojode nucā cā ca tuacoajata docare, cā ca biirijere yā ūjea niitirucu.”‡

39 Mania, ñañaro bii yairica tabepu § ñañaro bii yairugari, añurije quetire ca tuo nānjejee yerijāarare biro méé mani bii. Jesucristore díamacā ca tuo nacā b̄orā niiri, ca ametuarā pee niirā mani bii.

§ **10:30** Dt 32.35. * **10:30** Dt 32.36; Sal 135.14. † **10:37** Hab 2.3-4. ‡ **10:38** Ro 1.17; Gal 3.11.

§ **10:39** Infierno.

11

Umureco Pacare diámacă nucă bñorique

¹ Diámacă tuo nucă bñoriquea, “Mani ca yuerijere mani tiicojo eco majuropeecárucu,” ií tñgoeña bayi, ñucă mani ca ïatirijerena, “To birora biirucu,” ií yue, biirique nii.

² Mani nucă jää niiquíricară diámacă ca tuo nucă bñoră niima ïiră, “Añu majuropeecámå,” ií ecoquíupa Umureco Pacare.

³ Diámacă tuo nucă bñorique jñorira mani maji: Umureco Pacu ati yepa niipetiro ca niirijepare cä wederique menara ca bautirijerena mecárirre mani ca ïarjere cä cä tii jeeñorique.

⁴ Diámacă tuo nucă bñorique jñorira, Abel cää, cä ca cñorijere Umureco Pacare tiicojogu, Caín cä ca tiicojorije ametñenero añurije tiicojoupi. To biri Umureco Pacu, “Añugu niimi” ïiri, cä ca tiicojorijere ïa biijejaupi. To biri Abel cä ca bii yairo jiro to ca niimijata cäare, diámacă cä ca tuo nucă bñorique pea meçärípu cäare manire wede majiocõa nii.

⁵ Enoc cää diámacă cä ca tuo nucă bñorije jñorira, cä bii yaiticäjato ïigü, ca catigñarena cäre ami waaquíupi. Ati yepare cäre ïa nemotiupa, Umureco Pacu cäre cä ca amicoarique cä niiró macä. Umureco Pacu yee cäja ca owarique o biro ií: Enoc, Umureco Pacu cäre cä ca ami waaparo jñguero, “Añuro cä ca ïa biijejarijere tii niiupi,” ií.*

⁶ Diámacă tuo nucă bñorique manigüra, Umureco Pacu cä ca ïa biijejarijere tii majiña mani. Umureco Pacu pñto ea waarügarä, “Umureco Pacu niimi, cäa cäre ca amarâre añurijere ca tiicojogu,” diámacă ca ií tuo nucă bñope nii.

⁷ Noé cää diámacă cä ca tuo nucă bñorije jñorira, ïati pacagu, Umureco Pacu “To biro biirucu,” cä ca ïirijere tuo ñanüjeeri, cñmua pairica quenoquíupi, cä yaarä mena ametñarügu. Ñucă diámacă cä ca tuo nucă bñorije jñorira, bojoca ati yepa macärä ñañarije ca tii niiräre, “Ñañaro bii yairique biro dooro tii,” ca ií majio niircu niima ïigü, diámacă tuo nucă bñorique jñori añurije bñarique Umureco Pacu cä ca tiicojorijere cäo eaupi.

⁸ Diámacă cä ca tuo nucă bñorije jñorira, Abraham cää Umureco Pacu cäre cä ca jñoro, cä ca ïirijere tuo ñanüjeeri, cäre yñuri, cä ca tiicojopa yepapure waarügu majiti pacagu, cä yaa yepare witi weoupi.

⁹ Umureco Pacu cäre cä ca ïirijere diámacă ca tuo nucă bñogu niiri, “Mure yñ tiicojorucu,” Umureco Pacu cä ca ïirica yepa, aperä yaa yepapure niirucuupi. Waibñacurä quejeri menara wii pñri quenorí, tii yepapure yoja amojoderucuupi. Isaac, Jacob jääri, Umureco Pacu, “To biro yñ tiirucu,” cä ca ïiriquire ca ñeericară cäa to birora biiupi.

¹⁰ To biri Abraham pea, Umureco Pacu majurope cä ca quenorica macä, ca nii majuropeeri macä ca yai nucätipa macäre yuegü biiupi.

¹¹ Ñucă diámacă tuo nucă bñorique jñorira, Abraham bñcu peti nii, Sara cää ca puna manigo cõ ca nii pacaro, tutuarique tiicojo ecorí, “To biro yñ tiirucu” ca ïigü, cä ca ïirore biro ca tiigüre, “Cä ca ïiricarore biro tiirucumi,” diámacă ií tuo nucă bñori, ca puna cñtigü nii eaupi.

¹² O biro biima ïigü Abraham, puna manigüra yai nucă waagü ca biimiricu, ñocña umureco quejeropu ca niirä cõro, ñucă dia pairi yaa tñjarore jita dupari do biro ca tii, cõo peoti majiña manirijere biropu pñramerä cuti eaupi.

¹³ Cäja niipetiräpura, Umureco Pacu, “To biro yñ tiirucu” cäjare cä ca ïiriquire bñea eatirära, bii yai peticoaupa. Biiräpua cä ca ïiriquire diámacă ca tuo nucă bñoră niiri, yoaropu ca baurijere ïa, teere bocaña, ïa yjea nii, biiupa.

* **11:5** Gn 5.24.

Ñucā, "Ati yepare to birora ca niicōa niiparā méé mani nii, ape yepapu ca waa ñanuea waari maja mani nii" ū, ū majiupa.

¹⁴ To biirije ca ūrā, "Ape yepa, cūja ca niipa yepare amarā tiima ména," mani ū ū majiro tiima.

¹⁵ Cūja ca doo weorica yepapurena cūja ca tūgoeñacōa nijjata, tii yepapura tuacoabojacupa ñucā.

¹⁶ Cūja pea añuri yepare boorā biiupa. O biro ūjata, "Emārapu macā yepare." To biri Úmureco Pacu, "Yū, cūja Úmureco Pacu yū nii," ū bobotimi, mée cūja ca niipa macāre ca queno yuecārica niiri.

¹⁷ Ñucā Abraham diámacū tao nucā bhorique jhorira, Úmureco Pacu: ¿Díamacāra yure tao ñanujeegura cū tiiti? ūga cāre cū ca ū ñaaro, cū macā Isaac're ami, waacoaupi, cāre jīari joe maene cojorugu. Cū macā jīcūra ca niiugu,

¹⁸ Úmureco Pacu, "O biro yū tiirucu" cū ca ūricurena jīari, ca joe maenecāpura niicāgu biiupi: "Mū macā Isaac jhorira, mū pāramerā catirucu," cū ca ūricurena.[†]

¹⁹ Abraham pea, "Ca bii yaicoaricarāpurenca catio majiga niimi Úmureco Pacu," ū majicāupi. To biri o biiro pee ūjata, cū macā ca bii yaicoaricu ca cati tuagure biro ca niiygāpare, cāre tua amiupi ñucā.

²⁰ Isaac cāa diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira, cū puna, Jacob, Esaú jāarire jiropu cājare ca bii māa nucāpere, "Añuro mājare to bijjato," cājare ū cūquüpui.

²¹ Jacob cāa diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira, bii yaiga doogupura, cā pāramerā José punare cūja ca niiro cōrorena, "Añuro mājare to bijjato," cājare ūri, cū tuericagu[‡] mena tua ñee nucūri, Úmureco Pacure ū nucā bhouipi.

²² José cāa, diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira bii yairugu jaguero, o biro cājare ū tūjaquüpui israelitas're: "Jiro jañuro Egipto yepare māja witirucu. Māja ca witiri rāmu ca niiro, yū upari ca nii dājarije cāare māja jeecoawa, māja ca waari yepapu," cājare ūquüpui.[§]

²³ Moisés pacu cāa diámacū cūja ca tao nucā bhorije jhorira, Moisés cū ca bañaro jiro, itiarā muipūa peti yaiori cāre choupa, wimagu añugugacā cū ca niiro macā. To biri Egipto yepa wiogu, wimarā umuare cū ca jīa bate dotirijere uwitiupi.

²⁴ Ñucā diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira Moisés, bacua waagu, Faraón macō macā cū ca niirijere bootiupi.

²⁵ Jīcā cuu cōro ñañarije cūja ca tiirijere cūja mena tii ujea nii niiricaro unora, Úmureco Pacu yaa puna israelitas mena pee ñañaro tamhorugauipi.

²⁶ "Cristo ñañaro cū ca tamopere biro pee biirique pee nii, Egipto maquē apeyerē cūo ujea nii niirique ametēnero ca nii majuropeerije," ū tūgoeñauipi Moisés, Úmureco Pacu cū ca tiicojope peere ca yuegu nii.

²⁷ Ñucā Moisés diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira, Egipto macā wiogu cū mena cū ca ajiarijere uwiricaro maniro, tii yepare witiupi. Úmureco Pacu ca bautigure ca ñagure birora, to birora tūgoeñā tutuacōa nifupi.

²⁸ Ñucā diámacū cū ca tao nucā bhorije jhorira, Pascua boje rāmu ūigū, ovejare jīari, cū dīi mena cūja yaa wiijeri jope pāmarire wada dotiupi, Úmureco Pacu puto macā jīari maju, israelitas puna ca nii jhorā umuare cū ca jīatipere biro ūgu.*

[†] 11:18 Gn 21.12.   [‡] 11:21 Griego wederique mena Úmureco Pacu wederiquere ca owaricarā "tuericagu" cūja ca ūrica taberena hebreo wederique mena ca owaricarā pea "cāni pejarica tabe" ūgu.

[§] 11:22 Gn 50.24-25; Ex 13.19.   ^{*} 11:28 Ex 12.21-30.

29 Israelitas cāa díamacā cāja ca tuo nacā bñorije jñorira, dia pairi yaa,[†] Ca Jñari yaare, ca oco maniri yepare biro tñacoaupa. Cāja jiro egipciós cāa, cājare biro biirugama iñirāra, dua yaicoaupa.

30 Díamacā cāja ca tuo nacā bñorije jñorira, Jericó macāre cāja ca wee camota amojoderica tñdiro cāa, jícā amo peti, ape amore pñaga penituario niiri rñamari israelitas cāja ca amojoderio jiro wati batecā duwi waupa.

31 Tii macā macō Rajab, umña epe wapa taari majo cāa, díamacā cō ca tuo nacā bñorije jñorira, Ùmureco Pacare ca tuo nñuejetirā mena bii yaitiupo. Cō pea, Israel yaa pooga macārā cō yaa macāphre ca īa dutirā earāre, mairique mena cājare boca, cō yaa wiipu cājare jee waupa.

32 ¿Ñee pee ya ñi nemogajati? Ùmureco Pacare ca tuo nñuejerericarā Gedeón, Barac, Sansón, Jefté, David, Samuel, to biri Ùmureco Paca yee quetire wede jugueri maja, cāja ca bliiquíriquere yu ca wedejata, yu ñi peotitibocu.

33 Ñucā díamacā cāja ca tuo nacā bñorije jñorira, ape yeparire jña taa ēma, ca niirore biro añuro bojocare jño tii nii, Ùmureco Paca, “To biro yu tiirucu,” cā ca iñiriquere ñee, yaia júarā bñcurā ujerorire paa biato,

34 pecameri uwioro ca ñurijere yaa, cāja waparā niipñri mena cājare cāja ca jña baterñgaro duticā, ca tutuatinrā ca niimiricarāra ca tutuarā nii ea, ñucā ameri jñarica tabere do biro ca tiiya manirā nii, cāja waparāre jña ametua nacācā, biiupa.

35 Nomia cāa, cāja yaarā ca bii yaicoaricarāpñrena, ca cati tuaricarāpñre yaarā cñtiupa. Aperā ñañaro tii yaio ecoupa, “Ùmureco Pacare mñja cā tuo nñueje yerijáajata, jää jñaticu,” cāja ca iñrijere bootiri, “Jiropu mani ca cati tuape doca añurije peti niiror bii,” ñima iñirā.

36 Aperā, boborije ñi bui eco, bape jude eco, come daari menapu jia eco, tia cū eco, biiupa.

37 Aperā ñtā mena dee jña eco, aperā cāja upu decomacárira wide waa eco yai, niipñri mena jña eco yai, biiupa. Ñucā oveja, cabra quejeri menara juti caticāri, apeye uno cñori méé ñañaro cāja ca tiicárifarā tñgoeñarique pai nucū yujurā, aperopu, aperopu, waa nucū yujurucuupa.

38 ¡Cāja, ati yepare cāja ca niiro ca booya manirápñ niicárā biiupa! “Toopu mani waa” ñi majiricaro maniro, nucū yujuri majara niicā, ca yucu maniri yeparipu, macánucáripu, ñtā totiripu, operipu, nii yujurucuupa.

39 Cāja niipetirápñra díamacā cāja ca tuo nacā bñorije jñori Ùmureco Pacare, “Añurā niima” ca ñi ecoricarā nii pacarā, “Yu tiicojorucu” cā ca iñiriquere tiicojo ecoticāupa.

40 Ùmureco Paca pea manipñre ñima ñigh, “Ametñenero añurijere yu tiirucu,” ñiupi, mani mena jícáripu añurā cāja ca nii yapano eapere ñima ñigh.

12

Ùmureco Paca cā punare wede majomi

1 To biri mani cāa, mani wejare to cñoro pañ díamacā cāja ca tuo nacā bñorijere ca ññoricarā cāja ca nii coterijere ca majirā niiri, añuro mani ca nii majitiro ca bii pato wñcō niirijere, to biri ñañarije mani ca tñiro ca tii meçñorijere camotaticāri, tñgoeñarique tutuarique mena Ùmureco Paca manire cā ca tii dotiriquere ca tii nñuewaaparā mani nii.

2 Jesús cā ca biiricarore biro ca bii nñuejepparā mani nii. Díamacā mani ca tuo nacā bñorije cā yeera bii jño, ñucā cñra añurā mani ca nii earo tii, ca tiigū niimi. Jesús, ñañaro tamño ametñari jiro, añuro ujea niirique cā ca

[†] **11:29** Ex 14.21-31 Oco Júa, hebreos wederique mena peera “Yam Suf”. Waimaja wederique mena peera, “Wñjoríñá”.

buaapep^ure majiri, ñañaro yuc^u tenip^u bii yaig^u, ñañag^ure ca tiirâre biro c^ure c^uja ca tii yaiorijere bobo t^ugoefatiupi. To biro ca biiric^u niiri Ùmureco Pac^u c^u ca duwiri c^umuro diámac^u n^uña peere ea nuu eaupi.

³ Jesús c^u ca biiriquere t^ugoefñaña. Ñañarâ c^ure ca junarâ c^uja ca ñi tutirijere ñañaro peti tam^uoupi; to biri muja c^ua juti, jutiriti biiticâna.

⁴ Ména, muja pea, ñañarijere junama ñirâ muja ca wede majorije jaori, ñañaro tam^u, bii yairiquep^ura muja bii ñaati.

⁵ ¿Ùmureco Pac^u, m^ujare, c^u punare biro c^u ca wede majorijere mee muja acobocoati? O biro ñi owareique paiticâna.

“Mac^u, tho junaticâna, Wiog^u c^u ca wede majorijere.

Tuti jañuri m^ure c^u ca wede majorije c^uare t^ugoefarique paiticâna.

⁶ Wiogha c^u ca mairâre wede majiomí.

Ñuc^u c^u punare biro c^u ca ñarâre, ñañaro tiiri^uque mena c^uajare wede majiomí.”*

⁷ Ñañaro muja ca tam^uorijere to birora nucâcaña, Ùmureco Pac^u c^u punare biro mujare tiig^u tiimi. ¿C^u niiti jíc^u c^u mac^u c^u pac^u c^u ca wede majiotig^u? To biri Ùmureco Pac^u c^ua manire wede majio majimi.

⁸ Ùmureco Pac^u m^ujare, muja punare muja ca wede majorore biro c^u ca wede majioticâjata, c^u puna majurope méé muja nii. C^uja ca puna j^ua batericarâre biro pee muja nii.

⁹ Apeyera, wimarâ mani ca niiro, mani pac^ua ati yepa macârâ manire wede majorucuwa. To biro c^uja ca ñirijere mani tao nuc^u b^uorucuwa. To biro ca biiricarâ niiri, catic^ua niiri^uquere buaragarâ, mani Pac^u, Ùmureco tutip^u ca niig^u, c^u ca wede majorije pee docare amet^uenero nuc^u b^uorique mena c^u ca ñirijere ca tao n^unjeeparâ mani nii.

¹⁰ Mani pac^ua ati yepa macârâ, ati yepare yoaro ca cati niitiparâ mani ca nii pacaro, “O biro pee y^u ca wede majoro añu earugami y^u mac^u,” c^uja ca ñi majiro c^uro manire wede majorucuwa. Ùmureco Pac^u pea añuro mani ca niipere ñima ñig^u, manire wede majiomí, c^ure birora ca ñañarijere manirâ mani ca niipere biro ñig^u.

¹¹ Birop^ua ñañaro tiicâri manire c^uja ca wede majori nimarore jíc^u wâme peera mani ca ujea niiro tiiti. Puniro t^ugoefarique niiro bii. To biro manire c^uja ca tiirijere mani ca tao majijata, jirop^ura añuro nii, añuro niiri^uque c^utí, mani ca bii n^unua waaro ca tiirije niiro bii.

Ùmureco Pac^ure ca junarâre wede majorique

¹² Tee tiirâ, muja amori ca bogá yai waariquere ca tutuarijere ca niiro tii queno, muja ájero jupearí ca tutuati yai waarijere tutuarique j^ua, tiuya.

¹³ Muja yaa maarire diámac^u maari quenoña,[†] d^upo upa yuria ca niiri d^upo ca maa maniro peera ufa ama woa waatirora to ca yu^ucoapere biro ñirâ.[‡]

¹⁴ Niipetirâ mena jíc^u c^uro añuro niiri^uque, ca ñañarijere manirâ niiri^uque, amaña. Teere ca tiitirâ, jíc^u uno peera Ùmureco Pac^ure ñatirucuma.

¹⁵ Jíc^u uno peerena Ùmureco Pac^u c^u ca tii nemorije ca d^uyatipere biro ñirâ, bojoca catiri niiñ, jíc^u uno peera, yuc^uga ca nuc^uri j^uguëric^u ca biirore biro, paup^ure añuro nii majiña maniro c^ujare tii camota nii, ñañarijere c^uja ca tiiro tii, c^u ca tiitipere biro ñirâ.

¹⁶ Jíc^u uno peera muja mena macârâ, n^umo mani, man^u mani, bii pacarâ tii epericarâ c^utí, tii nuc^u b^uorique ca niiri^uque ca tiiya manirjera tii epe, tieto.

* ^{12:6} Pr 3.11-12. † ^{12:13} Pr 4.26. ‡ ^{12:13} To biri, muja amori ca juti yai waariquere, muja ñic^u suruari ca tutuati waariquere, tutuarique j^ua, tiicâri, diámac^u maa ca nii waari maa peere amaña, ñic^u upa yuria ca niiri ñic^u wetitirora ca yu^ucoapere biro ñirâ.

O biiri wāmera tiiquíupi Esaú. “Watoa maquē nii” ca ūigure biro, jīcā bapa baarica bapa jūorira, ca jūwū cā ca niimiriquere cā bai peere nonicāquíupi. §

¹⁷ Mee majā maji, tee jiro cā ca biiriquere. Añurije maquēre cā pacure cā ca jāimijata cāare, tiicojo ecotiupi. Bħaro otirique mena cā ca ūimijata cāare, do biro tii wajoa majiñā maniupa to biro cā ca tiiriquere.

¹⁸ Israelitas cāja ca biiricarore biro, ātāgħu ca ūn nucūrīchre, bħaro ca naifñarijere, bħaro wino waa, bepo paa, ca bii amojoderiċu pətore mħaja waatiupa.

¹⁹ Nucā putirica wħu ca bujhrijere, ɻumħareco Pacu cā ca wederije cāare mħaja taqtipi. Cā ca wederijere ca taorikarā pea, to cōrora cājare cā wede yerijājato īrā, “To cōrora wedeya,” bħaro cūre li jāiupa.

²⁰ Waibħucupu cāa ātāgħure cā ca utajata, ātā mena dee jāa, nucā jadericaro mena jade jāa, cū tii ecojato, cā ca ūirijere, “Mani nucārīcaro mani,” ūma īrā, to biro ūiupa.*

²¹ Uċċenerije peti niiupa, cāja ca ūirijere pea. To biri Moisés majuropeecā: “Bħaro uwirique mena yu nanagaja,” ūiupi.†

²² Majā pea Sión ca wāmē cūtiri buuropure, ɻumħareco Pacu ca caticōa niigħu yaa macā, Jerusaléñ ɻumħareco tutipu ca niiri macā, ɻumħareco Pacure queti wede bojari majā pa millares peti ca niirā ɻumħareco Pacure li nucā bħoragarā ca nea pooricarā pħoto pee,

²³ to biri ɻumħareco Pacu puna ca nii jħo ricarā ɻumħareco tutipu cāja wāmēre ca owa tuu ecoricarā pħoto pee, mħaja nea poo nħanha waa. ɻumħareco Pacu, niipetirapħre ca Jāiñā Bejegħu pħoto pee, bojoca añurā ca niiquřicarā yerire añurā peti ɻumħareco Paacu cā ca tiiricarā pħoto pee,

²⁴ Jesús, wāmā wāmē ca tiiricu pħoto pee, to biri cā dīi, mani ca ūnañarijere manire ca coerique Abel niiquřicu dīi ametuenero añurije ca wederije pħoto pee, mħaja nea poo nħanha waa.‡

²⁵ To biri manire ca wedegħure jāa tuo junare īrā tuo majiñā. ɻumħareco Pacu ati yepara niiri bau nniro, “Teere tiitċāñi,” cājare cā ca ūirijere ca junaricarā cāa, do biro pee bii duttiupi. Mani pee doca ɻumħareco tutipu menara manire ca wede majio niigħure mani ca junajata, do biro pee bii, ca dutiparā mée mani nii.

²⁶ Tii cuupħare ɻumħareco Pacu cā ca wederora ati yepa nanacoaupa. Mec ċeċ-ċeppa o biro ūimi: “Nucā jita to ca nanaro yu tii nemorucu. Ati yepa wado mée, ɻumħareco tuti menapħra to ca nanacoaro yu tiirucu,” ūimi. §

²⁷ “Nucā jīcāti yu tii nemorucu” ūighu, cā ca tiirique to birora ca niicōa niitipe peo yai petikoarucu, to birora ca niicōa niipe pee wado ca deċ-ċa eapere biro īiro, ūimi ɻumħareco Pacu, mani li maji.

²⁸ ɻumħareco Pacu cā ca doti niiri tabe, mani ca niipa tabe peo yaitirucu. Ate jħo, ɻumħareco Pacure, “Jāa mena mħa aňu majuropeecā” li, nucā nucā bħorique mena, cā ca īa bijżejarije mena, cāre mani tii nucā bħoco.

²⁹ Mani ɻumħareco Pacu, pecame ca joe yaiori pecamere biro niimi.*

13

Jesucristore ca tuo nħenjeerā cāja ca tii niipe

¹ Jīcā punare biro mħaja ca ameri mai niirijere to birora tiicōa niiñā.

§ **12:16** Gn 25.29-34; 27.1-46. * **12:20** Ex 19.12-13. † **12:21** Dt 9.19. ‡ **12:24** Jesucristo cā ca bii yairiquera mani ca ūnañarijew wapare ametueneupa. Abel cā ca bii yairique peo jāa amerique niiupa.

§ **12:26** Hag 2.6. * **12:29** Dt 4.24.

² Məja yaa wiire ca earāre cānirica tabe tiicojorique maquēre acoboticāña. To biro tiima ūrā, “Cāja niicuma” ū majiri méé, Ūmureco Pacu puto macārārena cāja yaa wiijerira cūjare cāni dotirucuquūupa.*

³ Məja cāa, tia cūurica wiipu ca niirāre, məja menara tii wiipu niirāre birora cājare tāgoeñāña. Ñañaro ca tii ecoricarā cāare cājare tāgoeñāña. Ape rāmu ca niiro məja cāa, cājare birora məja tamābocu.

⁴ Niipetirāpura nəmo cātiriquere cāja ū nəcā bəojato. Məja ca nəmoa cəti niirijere, ñañarije tiicōa juaricaro maniro añuri wāme wadore tii niñā. Ca nəmo cātirā nii pacarā aperā menapu ūne epe, ūncā niipetirije tiirica wāme cōro mēepu ūne epericarā cəti yai waa, ca tiirāra, ñañaro cājare tiirucumi Ūmureco Pacu.

⁵ Wapa tiirica tiirire cəhocā pacarā paipo jañuro boo jāa waaticāña. Məja ca cəorije menara ūjea niicāña. O biro ūipi Ūmureco Pacu:

“Di rāmu ūno peera məjare cūucā, məjare waa weocoa, yu ūbiitirucu,” ūipi.[†]

⁶ To biri, “To birora tiirucumi” cāre ca ūrā niiri, o biro mani ū maji: “Wiogu niimi ūre ca tii nemogu.

To biri yu uwitirucu, ūbojochu ūne ūre cū ūibogajati?”[‡]

⁷ Məjare ca jāo niirā Ūmureco Pacu yeere məjare ca wederucuricarā cāja ca biiriquere tāgoeñāña. Cāja ca cəti niiri rāmərire añuro cāja ca niirije cātirije mena, añuro məja ca nii nənəwa waaro ca tiiriquere ūcōña, to birora diámac cāja ca ūo ūnəcā bəo tutuacōa niiriquere, cāja ca biiricarore biro bii nənəjeeyā.

⁸ Jesucristoa, ñamica cāare cāra niicōa nii, mecā cāare cāra niicōa nii, to birora cāra niicā nənəwa waa, ca biigū niicāgū biimi.

⁹ To biri məja, bojorique, ca ūo ñañarije manirije bue majoriquerena ūo nənəjeeticāña. Baariquere, “Atere baaya; atera baaticāña,” ūriquerena tii nənəjeericā tabe ūnora, Ūmureco Pacu manire cā ca mairije peere tāgoeñā tutua nənəwa waarique ūe añu. Tea, teere ca tii nənəjeericarā cāare, jīcā wāme ūno peera cāja ca tāgoeñā tutuaro tiitiupa.

¹⁰ Mania, bojorica wāme waibucu joe məene cojorique ūnore mani cəo, ūrāməpū macā jawi, Ūmureco Pacu cā ca bojoca cəti niiri jawire ca pade niirā, paia cāja ca baatirije ūnore.

¹¹ Paia wiogu pea, Ca Ñañarije Mani Majuropeecāri Jawipu waibucurā dīre Ūmureco Pacapare tiicojogu waagū jee jāa waarucuupi, bojoca cāja ca ñañarije wapare cū acobojato ūigu. Waibucurā dī ūpeera macā tājaropu ūerucuupa.

¹² To biri wāmera Jesucristo cāa, macā tājaropu ñañaro tamāo bii yaiupi, bojoca ñañarije cāja ca tii bui cātirique wapare cōa boja, ñañarije manirā cāja ca niiro tiirugu.

¹³ To biri mani cāa, Jesucristo mena macā tājaropu witi waari, cā ca biiricarore birora, ñañaro cāja ca ūrijere, ñañaro tamāo pacarā mani tāgoeñā bayicōa nijjaco.[§]

¹⁴ Mania, ati yepapare jīcā macā to birora ca niicōa niipa macāre mani cəoti. To biri jīro cā niipa macā, to birora ca niicōa niipa mācāre ama nənəwa rā mani tii.

¹⁵ To biri Jesucristo juori, to cānacā rāmura Ūmureco Pacare ca baja peocōa niiparā mani nii. Tee mani ca baja peorijera, waibucurā jīari joe məenerāre biro mani ca tirije nii. To biri mani ūjero mena cāre mani ū baja peoco!

* ^{13:2} Gn 18.1-8; 19.1-3. † ^{13:5} Dt 31.6. ‡ ^{13:6} Sal 118.6-7. § ^{13:13} Jesucristore ca ūo nənəjeerā atere ca buerāre, ūrāməpū cāja ca tii ūnəcā bəo jāo dooriquere tii nənəjeericā maquēre to cōrora tii yerijāña. Jesucristo cāare ñañaro cāre tii, boborije cāre tii epe, cāja ca tiiricarore biro məja ca tamāo ca niicā pacaro, ū wede majio. He 11.26.

16 Añuri wāme bojoca mena māja ca tii niirijere, ñucā māja ca cāorije mena aperāre māja ca tii memorijere, acoboticāñ. Tee nii waibucurā jāari joe māene cojorāre biro māja ca tii niirije Úmureco Pacu cū ca īa biijejeriye.

17 Mājare ca juo niirāre, cāja ca ūrōre biro añuro yuu nānājeeyā. Cāja, māja ca cati niirije peere mai jāama ūrā, Úmureco Pacapare cāja ca tiiriquere ca wedeparā niiri, yerijāari méé mājare wede majio niima. Añuro cājare yuu nānājeeyā, cāja ca tii niipe ca niirijere, wede pairicaro maniro ujea niirique mena cāja ca tii niipere biro ūrā, to biro māja ca tiitijata māja peera añuro māja ca niiro tiitirucu.

18 To biri apeyera ñucā, Úmureco Pacare jāare jāi bojaya. Mee jāa ca tagoeñarijepu, "Añuro mani nii," jāa ī tagoeña, niipetirijeparena añuro ca tiirugarā niiri.

19 Añuro petira yoari méé jañurora Úmureco Pacu, māja p̄atopu mājare yu ca īagū waaro, cū ca tiipere yure māja ca jāi bojaro yu boo.

"Añuro to biijato" ī, añu doti yapanorique

20 Úmureco Pacu añuro niiriquere ca tiicojogu, ovejas're añuro ca īa nānājeegu do biro ca tuiya manigu, mani Wiogu Jesucristore ca bii yaicoaricāpurenā cū ca cati tuaro tiiupi, cū ca dīi bate yairije mena "To biro yu tiirucu" cū ca ūrōre biro ca nii earo ca tiiricāre.

21 Cū ca booroire biro māja ca tiipere biro ūrigu, niipetirije añurijere tii niirique maquēre, mājare cū ca bue majiojato. Ñucā Jesucristo juori, mani menapu cū ca īa biijejerijere cū tiijato Úmureco Pacu. Añuro cāre ī ñucā bao bāja peorique to petiticājato. To biro to biijato.

22 Yu yaarā ate queti petoacā māja ca tagoeña bayipe mājare yu ca wede majio owa cojorijere añuro tagoeñarique mena tħoya.

23 To biri apeyera, atere māja ca majiro yu boo: Mani yee wedegu, Timoteo cāa mee tia cūurica wiipu ca niircu witijapi. To biri ano yu p̄ato yoari méé cū ca ejata, mājare yu ca īagū waari rāmu ca niiro cāre yu amī waarucu.

24 Niipetirā mājare ca juo niirāre, Jesucristore ca tuo nānājeerā niipetirāre, añu dotiya. Ati yepa Italia macārā cāa bħarō mājare añu doti cojoma.

25 Māja niipetirāre cū yee añurije maquēre cū tiicojojato Úmureco Pacu. To biro to biijato.

SANTIAGO

Hebreos pea, wede majoricarore biro ū jao nūnua waa, queti owa cojorica biro to ca bii yapano eari tabere, ati pūuro pea queti owa cojorica pūurore biro pee ū jao nūnua waa, wede majorique pee ū yapano ea. Cristore ca tao nūnjeerā ati yepa niipetiropu ca waa batericarāre cū ca owarica pūuro nii.

"Cristore ca tao nūnjeerā, cūre ca tao nūnjeerā cāja ca niirijere añurije cāja ca tii ūni niirije mena ca bii bau niirijere buaro peti wedecā. Mani ca tao nūnjeerijere añurije mena mani ca tii ūnotijata, mani ca tao nūnjeerije wapa mani," ū wede (2.14-26).

"Umureco Pacu cū ca majorije peere tao nūnjeeyya, māja ca tao nūnjeerije jao ri ñañaro majare to ca bii earo, diámacāra ca tao nūnjeerā māja ca niijata, diámacū māja ca tao nucā buorijera māja ca tagoeña tutuaro mujare tirucu," ū wede (1.1-8).

To biro ūicā, apeye boo pacarique maquēre, apeye pairique maquēre, ñañaro manire ca bii earije maquēre, ca bii buiyerije maquēre, diámacā Cristore ca tao nūnjeerā mani ca niirije añurije mani ca tii niirije mena ca bii ūnorije maquēre, wedemi (2.1-13). Ape wāme buaro peti cā ca wede majori wāme nii, "Mani ñemero jao ri to biro bii," cū ca ū wederije (3.1-12).

To biro ūicā, añuro jicāri nii majiñā maniro ca tii niirāre, ati yepa maquēre añuropu ca tii nūnjeecārāre, cāja yaarārena ñañaro ca ū wede pairāre, to biri ca apeye pairā ñañaro ca tiirāre, tuti jañuri cājare wede majiomí (4.1—5.6).

Ca yapanori tabepura, tagoeña bayirique maquēre, juu buerique maquēre, ñucā ape wāme wede majorique mena, wede majio yapano eami (5.7-20).

Santiago cū ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Santiago, Umureco Pacure, to biri Wiogu Jesucristore pade bojari maju, Israel yaa pooga macārā pua amo peti, dūpore phaga penituario ca niirā punaari ati yepa niipetiropu ca waa batericarāre yu añu doti cojo.

Majirique Umureco Pacu yee ca doorije

² Yu yaarā, niipetirije ñañaro mujare ca bii earo, añuro ujea niirique mena ca niicōa niiparā māja nii.

³ Mee māja, diámacū māja ca tao nucā buo niirijere ñañaro biirique mena mujare ca bii ñaño, ñaño tambo pacarā, to birora tagoeña tutuacōa niiri-quere māja ca majiro ca tiirijere māja maji.

⁴ Tagoeña tutuariquera, añurā māja ca niiro tii, ca tagoeña majirā māja ca niiro mujare tiirucu, jicā wāme uno peera mujare dūjaricaro maniro.

⁵ Jicā māja mena macāre majirique to ca dūjajata, Umureco Pacure jāiñā, cā, cāre tiicojorucumi. Umureco Pacu, jicā peerena īa dica wooricaro maniro niipetirāpūre pairo majirique ca tiicojogu niimi.

⁶ Tee peere "Yeera yu ūicābocu" ūtigura, diámacū tagoeña bayirique mena jāiñā. "Yeera yu ūicābocu" ca ūigura, dia pairiya maquē oco ca jaberijere apero pee wino paa puu cojo, ñucā apero pee paa puu cojo, ca tiirore biro biimi.

⁷ To biro ca biigua, "Umureco Pacu cū ca tiicojorijere yu buarucu," ū tagoeñatīcāña.

⁸ To biri mecā unore jicā wāme tagoeña, boerore ape wāme tagoeña, ca biigua, jicā wāmera ca tagoeñatigu niimi.

9 M^hejare birora Jesucristore ca t^ho n^han^hajeeg^h, watoa mac^hre biro ca niigh^ha, “Ca nii majuropeeg^h y^h nii” ca ^hi t^hogoeñap^h niimi, U^hmureco Pac^h, “Añug^ha niimi” c^ha ca ^hi lag^hu niiri.

10 Ca apeye paigu pea, U^hmureco Pac^h, watoa mac^hre biro c^ha ca tuaro c^hare c^ha tiiriye peere, “Ca nii majuropeeg^h y^h nii” ca lip^hu niimi. Ca apeye paigu, taa jati oori yoaro ca niitirore birora biic^ha yerij^ha waarucumi.

11 Taa jatia, muip^hu b^haro c^ha ca aji m^haa doorora jini, ca oori pea ñaacoa, ñaricaro añurije ca niimij^harie, to c^horora peticoa. O biiri w^hamera ca apeye paigu c^haa, pairo c^ha ca apeye c^het^hi niiriye watoara yai n^hac^hcoarucumi.

Ñañaro manire ca bii buiyee^h garije

12 U^hjea niimi, ñañaro tiiriique ca bii buiyee earo ca t^hogoeña bayi ametueneeg^ha. To biro bii t^hogoeña bayi ametuene nuc^hag^h, to birora catic^hoa niiriquere tiicojo ecorucumi,* U^hmureco Pac^h: “Yare ca mair^hare y^h tiicojor^hu,” c^ha ca tiiriquire.

13 J^hic^hu unore ñañaro tiir^hagarique c^hare ca bii earo, “U^hmureco Pac^h to biro y^hare tiimi,” ^hi t^hogoeñatic^hana. U^hmureco Pac^ha, ñañarije tiir^hagarique c^hare ca bii earije unorena tam^ho, nuc^ha j^hic^hu uno peerena ñañarije c^ha ca tiiro c^hare tii buiyee, ca tiiga méé niimi.

14 O biiriye pee bii, bojoca c^haja niiro c^horo, c^haja yee ñañarije tiiriique c^hejare ca boorijera c^hajare wee waari, c^hajare ca tii ugari peoro mac^ha, ñañarije tiir^hagariquere bii buiyee ecoma.

15 Ate ñañarije mani ca tiir^haga t^hogoeñarijera, ñañarije mani ca tiiro manire tii. Ñañarije pee wado bii ametu^ha n^huc^ha waarora, bii yairique manire ea.

16 Y^h yaar^h y^h ca mair^ha, m^haja majuropeera ^hi ditotic^hana.

17 Niipetirije añurije, añur^ha mani ca niiro ca tiirijecta, em^hearop^h maqu^he, U^hmureco Pac^h, muip^hare, ñloc^hare, ca jeeñoric^hu c^ha ca tiicojorije doo. U^hmureco Pac^ha c^hara niic^ha niimi. C^hara c^ha ca wajoarije mani, ñañarije c^haa mani, biic^ha.

18 C^ha ca boorore biro, c^ha wederique díamac^h ca niirijere mani ca t^ho n^han^hajeerije j^hor^h catirique manire tiicojoupi, c^ha puna ca nii j^hor^h mani ca niipere biro liig^hu.

U^hmureco Pac^h wederique ca ñirore biro tii niiri maja

19 Y^h yaar^h y^h ca mair^ha, atere t^hogoeñaña. M^haja niipetir^hap^hra añuro ca t^hoapar^h m^haja nii. Tee peere j^hc^hatora ca wedetir^ha, nuc^ha j^hc^hatora ca ajiatir^ha, ca niipar^h m^haja nii.

20 Bojoc^ha ca ajiagh^ha, U^hmureco Pac^h c^ha ca la cojorore añurije méére tiig^hu tiimi.

21 To biri m^haja, niipetirije ñañarije tiir^haga t^hogoeñarique, ñañarije tiiriique c^het^hi niiriique, pa^h ca nii ametuene nuc^harijere to c^horora tii yerij^hari, añurije queti m^haja ca t^hoerique peere añuro yeri catirique mena, teere t^ho n^han^hjeeuya. Tee añurije quetia, m^haja ca catiro j^hañarijep^hre ametuene maji.

22 To biri U^hmureco Pac^h yee quetire t^hoerique wado t^hotitic^hana. Tee ca ñiriye c^hare ca ñirore biro tiiya. To biro m^haja ca titijata, m^haja majuropeera m^haja ^hi ditorucu.

23-24 U^hmureco Pac^h wederiquere t^ho pacagh^h, tee ca ñirore biro ca t^hitig^ha, j^hic^hu en^horop^h c^ha diamac^hre la amojode nuc^hag^hra, to biig^hu c^ha ca niirijere yoari mééra ca acobocoagare biro biimi.

25 C^ha ca t^hoerijere acoboti, doti c^huriique ñañarije manir^ha niircaro ca tiirijere t^hogoeña maji, tee ca ñirore biro to birora ca tii n^han^hjeeec^hoa niigh^ha, to biro c^ha ca tiirijere añuro u^hjea niirucumi.

* **1:12** La corona de vida.

26 Jīcū uno, “Tii nacā bāoriquere ca tii niigū ya nii,” ca ū tāgoeñacāgū nii pacagū, ūñarije cū ca ūrijere cū ca ū yerijāa majitijata, cū majuropeera ū ditocāgū tiimi. To biri cū ca tii nacā bāo niirije pea wapa mani.

27 Mani Pacū Úmureco Pacū cū ca ū cojorore tii nacā bāo niirique ca ūñarije manirije añurije peti ca niirije ate nii: Ca pacua dia weo ecoricarāre, ca manu jāmua dia weo ecoricarā romirire, ūñaro cūja ca bii tāgoeñarique pairo cūjare tii nemo, ūucā ati yepa macārā ūñarije cūja ca tii niirore biro tīti, bii niirique nii.

2

Ameri ūa dica woeriquere wede majorique

1 Māja, ya yee wederā, mani Wiogu Jesucristo ca añu majuropeegare ca tao nānajeerā, bojocare ūa dica wootirā ūcū peere biro cūjare ūñā.

2 “O biro biibocu” ūrā mani ca ūjata, māja ca neari tabepāre, ūcū ca apeye paigu, cū amo jūa jāarica betori oro mena tiirique, to biri añurije juti jāñaricū cū ca jāa ejajata, añuro cāre tii, o biro cāre māja ūibocu: “Año añuri tabepā duwiya.” To biro māja ca ū niiri tabera, cū jīro ca apeye boo pacagū bāchū juti ca jāña doorica cū ca jāa ejajata,

3 cū peera o biro cāre māja ūibocu: “Māa tii tabepāra nucūcāña. Too yepara duwicāña,” cāre māja ūibocu.

4 O biirije māja ca tuijata, bojocare ūa dica woo, ūñari wāmē tāgoeñarique mena ūa beje, ūrā māja tii.

5 Yū yaarā yū ca mairā, atere tāoya: Úmureco Pacū, ati yepa macārā boo pacoro ca biirāre beje jeeupi, díamacā ūa nucā bāorique peere ca apeye pairā nii, cāre ca mairāre “Yū ca doti niiri tabepā niirucuma,” cū ca ūrīquere ca cūo eparā cūja ca niipere biro ūigu.

6 Māja pea ca boo pacarāre, boborije cūjare māja tii epecā! ¿To docare ca apeye pairā méé, ūñaro mujare doti epe, mujare ūneerī, uparā pātoripā mujare wee waa, cūja ūtirucuti?

7 Ūucā ¿cūja méé cāja niiti, māja ca tao nānajeegū, māja ca wede ecoricū wāmē añuri wāmē ūñarije ca ū tutirucurā?

8 Díamacā ūñaro Úmureco Pacū wederiquepāre ca niirije doti cūurique ca nii majuropeerije: “Mā upare mā ca mairore birora maiñā mā pāto macā cāare,” ca ūrijere tee ca ūirore biro māja ca tuijata, añuro ūrā māja tii.*

9 Bāari, bojocare māja ca ameri ūa dica woojata, ūñaro ūrā māja tii. To biri Úmureco Pacū cū ca doti cūurique ca ūirore biro tītimā ūrā, māja ca ūñarije wapa ūñaro peti māja tamāorucu.

10 To biri ūcū uno niipetirije doti cūurique ca ūirore biro ca tii peoticāgū nii pacagū, ūcū ūameacārena cū ca tītimā ūrā, doti cūurique ca dotirije niipetiri-jepārena ca ametūene nacābū cūtigū tuacāmi.

11 Úmureco Pacū: “Māja nāmoa méé ca niirāre ūne epeticāña,” ca ūrīcura, † “Jāaticāña,” ‡ ūrīpi. To biri apī nāmo mena niiti pacagū, bojocare cū ca jājata, Úmureco Pacū cū ca doti cūurique ametūene nacāgū tiimi.

12 To biri māja, doti cūurique añuro mani ca niiro ca ūrijere ca ūa beje ecoparāre birora, añuro niirique cūtī, añurije wede, tii niiñā.

13 Aperāre ca boo paca ūtiricarā, boo paca ūa ecoricarō maniro ūa beje ecorucuma Úmureco Pacū. Aperāre ca boo paca ūrīcarā pea añuro ametūarucuma, ūa beje ecorica tabe ca eari tabere.

* **2:8** Lv 19.18.   † **2:11** Ex 20.14; Dt 5.18.   ‡ **2:11** Ex 20.13; Dt 5.17.

Díámacū tuo nucā buorique, mani ca tiirije mena ca bii ñorije

14 Yü yaarā, ¿“Jesucristore díámacū ca tuo nucā buogü yu nii,” ca lícagü nii pacagu, añurijere mani ca tiitijata, ñeacape to wapa cátibogajati? ¿To docare tee díámacū cū ca tuo nucā buorije juorira cū ametuacágajati? Ametuaticumi.

15 O biro mani li ñaaco: Jícū maja yee wedegü uno, maja yee wedego uno, juti choti, baarique mani, ca biirā niibocuma.

16 To biri jícū maja mena macā cājare o biro cā ca líjata: “Añuro maja niiwa. Maja upurire ûmaaña. Maja ca baarügaro cōro baaya,” cājare ñibocumi.

To biirike cājare lícā pacagu, cāja upü ca boo pacarijere cā ca tiicojotijata, to biro cū ca ñirije wapa mani.

17 To biri wâmera bii díámacū mani ca tuo nucā buorije cāa, aperäre tii nemorique mena tii ñiitigüra wederique wado líjata, wapa mani.

18 To biri jícū ñibocumi: “Mua, díámacū mu ca tuo nucā buorijere mu cuso. Yu pea, yu ca tii niirijere yu cuso. Díámacū mu ca tuo nucā buorije ca paderique bautirijere yure ññoña. Yu pea, díámacū yu ca tuo nucā buorijere añuro yu ca tii niirije mena märe yu ññorucu,” ñibocumi.

19 Mua, “Jícūra Ùmureco Pacü niimi” mu li nucā buo, teera díámacära mu li. Wâtlapü cāa to birora li nucā buoma. Li pacarā, cäre uwirä nanacäma.

20 Ca majitigü peti niitigüra, díámacū mu ca tuo nucā buorije añurije tii niiriique mena to ca bapa cátitijata, ca wapa manirijere ña majiñña.

21 Mani ñicā Abraham, cā macā Isaac're jiari, Ùmureco Pacäpare cā ca joe mühene dotiricarore birora cā ca tiirügaro ñari, añugu peti cäre ñaupi Ùmureco Pacü.

22 Mee mu ña: Abraham díámacū cā ca tuo nucā buorijere cā ca tii niirije mena bapa cátipa. Díámacū cā ca tuo nucā buorije pea, añurije cā ca tii niirije mena añurije peti nii eaupa.

23 O biirike bii eaupa, Ùmureco Pacü wederique o biro cāja ca li owarique: “Ùmureco Pacäre tuo nñunjeeupi Abraham. To biri jícäti uno peera ñañarije ca tiitiricäre biro cäre ñaupi Ùmureco Pacü,” ca ñirije. O biro biima liigü, Ùmureco Pacü mena macā niupi Abraham. §

24 Mee Ùmureco Pacü, díámacū tuo nucā buorique jaori wado méé, añurije mani ca tiirije mena cāare, “Añurä niima,” manire cū ca ñirijere maja majicu yua.

25 Rajab, ca umua ñee epe wapa taago mena cāare to birora biiupa. Ca ña duti yujuräre cāmirica tabe tiicojo, ape maa pee cājare witi waa doti, cō ca tiirique jaori, “Añurije ca tiigo niimo” cōre liupi Ùmureco Pacü.

26 Mani ca cati niiriije to ca manijata, mani upü ca diacoarore birora, díámacū tuo nucā buorique cāa añurije mani ca tii niiriije to ca bapa cátitijata, ca bii yairiquere biro niicā.

3

Ñemero maquē

1 Yü yaarā, paü peti ca bue majori maja niiticäña. Mee maja maji: Mani, ca bue majori majare, ametuene jañuro mani ca tii niiriiquer Ùmureco Pacäre mani ca jāñña beje ecopere.

2 Niipetiräpara jícäti méé ñañarije ca li ajinerä mani niicā. Jícū uno cū ca ñirije mena jícäti uno peera ca li ajiinetigua, bojocü añugu niimi. To biri cū upü niipetiro ñañarije ca tiirügarije cāare, ca tugoeña ametuene nucäca majigü niimi.

³ To biri caballo cā ca tua nucāpere biro ūirā, cā ujeropu come betore tāa juu jāari tii beto mena cāre mani ca tua tuene nucōro, upura tua nucācāmi.

⁴ Ūaňaaqué cūmuari pacagaari cāre. Pacagaari nii, wino teere ca paa puu cojorijea tutuaro paa puu, ca tiicā pacaro cūmuare ca waa tuurā pea, peti beacā waa tuurica ūacōacā menara, cāja ca waaruagaroo pee tiigare waa queno jōa boo cojocā majima.

⁵ To biirijera bii mani ūemero cāa. Mani upupure peti ūemeroacā nii pacaro, paipropu ca ūi wede buiyeeri ūemero nii. Pecame ūicā wacaacā mani ca pēo cōa cūurijē nii pacaro, pairi macānucārena joe peticā yerijāa waa.

⁶ Mani ūemero cāa pecamere birora bii. Ati umarecori maquē ūaňarijere mani ca ūtgoeňarijere ūi maji. Mani upure ca niiriye mena macā tabera niicā pacaro, bojocu niipetipropure ūaňocā. Satanás'ra ūaňarijē cā ca ūi cōa jāa niiriijera ūaňarijē mani ca ūi niiriye bii jāo, ūucā teera mani ca cati niiri rāmuri cōrorena, ūaňarijera mani ca ūi niiro tiicōa nii.*

⁷ Bojoca, waibucurā ca uwiorā cāja ca niiro cōrorena, minia, pinoa, dia pairi yaa macārā cāre, ca uwatirā cājare tii jeyocā majima.

⁸ To biro tiicā pacarā, ūicā uno peera cāja ūemerore ūaňajee, ūaňarijere ca ūitirī ūemero tii jeyo majiticāma. ūaňarijere ca ūi yerijāatirī ūemero, do biro pee ca tii ametueene nucā majiňa maniri ūemero, nímá ca punirijere biro ca ūri ūemero nii.

⁹ Mani ūemero mena, mani Upu mani Pacu ca niigare aňuro cāre ūi nucā buo, ūucā tii ūemero menara, Umareco Pacu, cā ca baurijere biirā cā ca tiiricārā bojocare ūaňarijē cājare ūi tuti, mani ūi.

¹⁰ Tii ujero wadorena, “Aňuro to biijato” ūirique, ūucā, “ ūaňaro bii buaňarucuma” mani ca ūi doa eperije cāa witi, biicā. Yu yaarā, o biirijere peti ca ūiticāparā mani nii.

¹¹ Oco ca witiri opere ūicā operena, ūicārira oco ca ipitirije, oco ca jāguērije, witi majiti.

¹² Yu yaarā, to biri wāmera higuera yucāra olivo dica cati, ūucā uje daara higos díca cati, ca biitirore birora, oco ca witiri ope cāre tii ope wadorena ca ipitirije witi, ca ocarije cāa witi, bii majiti. To biri ape rāmu aňurijere wede, ape rāmu ūaňarijere wede, mani ca ūijata aňutu.

Majirique peti ca niiriye

¹³ Muja watoare, ca majigua, ca tao puo majigua, cā ca nijjata, cā ca majirije cāre ca majorije mena, “O biro ca bligu yu nii,” ūiricaro maniro, aňuro cā ca niiriique cati niiriye mena cā ūnojato.

¹⁴ Muja yeripu ūaňaro tiiręga ūa tutirique, “Mani pee mani tii ametueene nucācājaco,” ūi ūtgoeňarique muja ca cuaojata, ūee peerē ūirā cōro, “O biro ca biirā jāa nii,” muja ūi majiti. Díamacū maquēre junarā muja tii.

¹⁵ To biri ate majiriquea Umareco Pacu cā ca tiicojorije méé nii. Ati yepa macārā bojoca cāja ca ūtgoeňarijē mena cāja ca majirije Satanás yeera niicārā bii.

¹⁶ Ameri ūa tutirique, “Mani pee mani tii ametueene nucācājaco,” ūi ūtgoeňarique catirique ca nijjata, aňuro ca nii majiňa manirije, niipetiri wāmeri ūaňarijē tii niiriique, nii.

¹⁷ Majirique Umareco Pacu cā ca tiicojorijere ca chorā pea, ūaňarijē maniro niiriique cati, aňuro niiriquire ca boorā, ca bojoca aňurā, aňuro ca tao nānājeerā, ca boo paca ūarā, niipetirāpurenā aňuro ca tiirā, cāja ca ūirore biro ca tiirā, niima.

* 3:6 Pr 16.27.

18 Añuro niiricaro ca tiiruga niirā, añuro niiriique maquēre wede majio niima, ca niirore biro tii niiriquire b̄aa ear̄agarā.

4

Ati yepa maquēre ca boo t̄ugoeñarā

1 ¿Noo maquēpū to dooti muja majuropeera ameri quēe, ameri jīa, muja ca tii niiri? ¿Muja majuropeera muja yeripū ñañaro muja ca tiiruga t̄ugoeñarije méé to biro muja ca tiiro to tiiti?

2 Apeye unore muja boomi. Bii pacarā muja buaticā, jīa, apeye uno juorira īa tuti, muja tii. Muja ca boorijere buatima līrāra, ameri quēe, ameri jīa, muja tii. Muja ca boorijere Umureco Pacare jāitimā līrā, muja caoti.

3 Umureco Pacare muja ca jāimijata cāare, muja tiicojo ecoticā, ñañari wāme t̄ugoeñarique cūticāri, muja majurope muja ca boorore biro tii ujea niiruga t̄ugoeñari, muja ca jāirije juori.

4 ¡Agó nija, manu cati, nūmo cati, bii pacarā aperā mena ca tii epericarā catirā peti muja niicā! Noo ca boogū ati yepare tii niiriique mena macā ca nii eagaña, Umureco Paca waparā yuñ nii eacāmi.

5 ¿Muja, Umureco Paca wederique:
“Añuri Yeri mani yeripū cā ca cūuricā, buaro manire mai uwa jeomi,’ ca līrigea watoara līcācu,”
muja ī t̄ugoeñacāti?

6 Biigapua Umureco Paca pea, cā ca bojoca añurije mena buaro jañuro manire tii nemomi. To birira Umureco Paca wederique o biro ī:

“O biro ca biirā jāa nii,’ ca līrāra cāja ca tiirugarijere camotacāmi,
to biro tiicā pacagu, watoa macārā peera añuro cājare tii nemomi,” ī.*

7 To biri Umureco Paca peere cā ca līrōre biro tii nūnūjeeyā. Satanás mujare cā ca līcōa jāarije peera tuo nūnūjeeticāna. To biro muja ca biiro, Satanás pea mujare pato wācō yerijāa duticoarucumi.

8 Umureco Paca p̄to pee waarijāa. Cā pee cāa muja p̄to pee doorucumi.†
¡Muja, ñañarije ca tiirā ñañarije muja ca tiirucurijere to cōrora tii yerijāa!
¡Muja, Umureco Paca mena niicāruga pacarā, ati yepa maquē pee cāare buaro ca boorā, to biro muja ca bii yeri catirijere t̄ugoeñā wajoaya!

9 Ñañaro muja ca bii yai waarijere īa majiri, t̄ugoeñā yapa pua, oti, tiiya. Muja ca buirijera yacó jeeña, muja ca ujea niirijera t̄ugoeñā pairique jeeña, to biliçājato.

10 Wiogu cā ca īa cojorore, watoa macārāre biro biiya. To biro muja ca biiro, cā pea ca nii majuropeera muja ca niiro tiirucumi.

Mu yee wederāre wede paieto

11 Yū yaarā, muja majurope ñañarije ameri īi wede paieto. Cā yee wedegare ñañarije īi wede pai, cā ca tii niirijere īa beje, ca tiigāa, doti cūuriquere ñañaro īi wede pai, teerena īa beje, tiigū tiimi. To biro cā ca tiijata, doti cūurique ca līrōre biro tii nūnūjeericaro anora teerena ca īa bejegu niicāmi.

12 Jīcāra niimi doti cūuriquere ca tiicorico, ñucā cāra Ca Jāiña Bejegu ca niicāgu, ametüene, ñañaro tii yaio, ca tiigū wado. Mu pea, ¿ñiru mu niiti, apī cā ca tii niirijepure ca īa beje niigua?

Boero ca biipere mani majiti

* **4:6** Pr 3.34. † **4:8** Umureco Pacare camotatieto; cā pee cāa muja menara niicārucumi.

13 Mecāra, maja o biro ca ūirā atere tāoya: “Mecā, boero, tii macāpū mani waajaco. Tii macāpūre jīcā cāma nii, pade wapa taa, mani tuijaco,” ca ūirā.

14 O biirijera maja ūicā, boero majare ca biipe peera majiticā pacarā. Ñee to niiti maja ca cati niiriye pea? Maja, bueri, jīcā nimaroacā bau ea, jiroacāra yaicoa, ca bii ametuea waarijere biro maja nii.

15 To biri o biro pee ca ūiparā maja niimi: “Umareco Pacū cū ca boojata, mani catirucu; to biri mani ca tūrāgarije mani tii niirucu,” ca ūiparā maja niimi.

16 To biri maja pea: “Jāa, jāa maji, jāa ca tiipere,” maja ii ametueene nācāca. To biro ūriquēa ñañarije niiro bii.

17 Añurijere ca tii majicāgū nii pacagū cū ca tiitijata, Umareco Pacū cā ca īa cojorore ñañarijere tiigū tiimi.

5

Ca apeye pairāre wede majorique

1 Mecāra, maja ca apeye pairā atere tāoya. Ñañaro maja ca biipere tugoeñari, otí acaro buiyá.

2 Pau maja ca apeye catirije boacoa. Maja juti cāare butua baacājapa.

3 Maja yee oro, plata cāa, uta witicoa. Tee ca uta witirije pea, ñañaro maja ca tii niiriquere majare wedejāa, pecamere biro maja upārire joe yaiocārucu. Ati rāmari ca tūjari rāmariire paipo peti maja apeye jee cūu ametueñecājapa.

4 Majare pade bojari maja, maja otere cāja ca jee bojamirique wapare maja ca wapa tiitiriquere, “Jāare wapa tiitima,” majare ūima. Paderi maja to biro cāja ca ūirijera Umareco Pacū niipetirijepare ca doti tutua niigu tāomi.

5 Maja ati yepapūre añuro nii, maja ca tii yjea niirāgarije cōro tii, maja tii nii. Cāja ca jīari rāmu, cāja ca jīaparā wecuare cāja ca eca ucho niirāre biro maja bii.

6 Maja, ñee uno ñañarije ca tiitirārena wedejāa buiyee cōa, cājare jīa, maja tiupa, cāja ca wederijere tāoricaro maniro.

Pato wācāricaro maniro yuerique

7 Yū yaarā, maja pea Wiogū cū ca doori rāmāpū, to birora tugoeña bayicōa niña. Weje paderi maju añurije cā ote dicare jeerugū, oco ca peari cuure pato wācātigura yue niimi.

8 Maja cāa pato wācātirāra, tugoeña bayicōa niña. Yoari mééra doorucumi Wiogū.

9 Yū yaarā, maja majuropeera ameri wede paiticāna, Umareco Pacure ñañaro maja ca tii ecotipere biro ūirā. Mee, ca īa bejegū ati yepapū cū ca eape rāmu cōñacā nānha doo. Petoacā dēja cā ca eape.

10 Yū yaarā, Umareco Pacū yee quetire wede jagueri maja ñañaro bii pacarā, to birora nācā tugoeña ametueene, cāja ca biiquñicarore birora biiya maja cāa.

11 Mani pea ñañaro tamāo pacarā, to birora cāja ca tugoeña ametueene nācācāriquere maja. Ca yjea niirā niupā, cājare mani ii. Maja, Job ñañaro tamāo pacagū, to birora cā ca tugoeña bayi ametueene nācācāriquere maja tāojacupa. Ñucā jiropura Wiogū añuro cāre cā ca tii nemorique cāare maja maji. Wiogua, ca īa maighū, ca boo paca ūagu, niimi.

12 Yū yaarā, “Yee méé jāa ūi,” ūieto: Umareco mena jāa ūi, ati yepa mena jāa ūi, ñucā jīcā wāmē uno peerena tee mena jāa ūi,” ūiti majuropeecāna. To biri, “Jāa ūirucu,” maja ca ūricaro jiro to ca nijjata, maja ca ūricarore birora tūuya. “Jāa tiitucu,” maja ca ūricaro jiro to ca nijjata, maja ca ūricarore birora tūuya, Umareco Pacū ñañaro mujare cā ca tiitipere biro ūirā.

13 Jīcā māja mena macā uno bħaro cā ca tħagħejnarique pailjata, ɻumreco Pacħre cā jāi juu buejato. Jīcā uno ujea niirique mena cā ca niijata, ɻumreco Pacħre cā bħajnejha nucā bħoġo.

14 Nucā jīcā uno cā ca diajata, juu bueri majare ca juo niiräre juoya, ɻumreco Pacħre cāre jāi bojari, Wiogħu wāmmeri īi nucā bħor, u je mena cāja ca wadapere biro īrā.

15 To biri ca diagħire juu bue bojarā, “Jāa ca juu buero caticoarucumi,” diāmacū īi tħagħejn bayiri, ɻumreco Pacħre cāre māja ca jāi bojajata, cati-coarucumi. Wiogħu cāre catiorucumi. Ħañarije cā ca tiirique to ca niijata cāre, teere cāre ametħenerucumi ɻumreco Pacħu.

16 To biri ħañarije māja ca tiiriquere māja majuro ameri wede, māja majurope ameri juu bue boja, tħixi, ɻumreco Pacħu majare cā ca catiopere biro īrā. Aħnurije ca tħix niigħu juu bueriquere to birora ca īlċōa niigħu cā ca juu bueċċa niirikeċċa.

17 Tħagħejnha, ɻumreco Pacħu yee quetire wede jaġueri maju Elías niiquiřiċċa cā ca tiquqriquere: Manire birora ca biiġu nii pacagħu, juu bueriquere to birora ca īlċōa niigħu niiri, “To oco peaticājato” iż-ġu cā ca jāiro, itiā cāma decomacā peti atti yepare oco peatiup.

18 Nucā jiro cā ca juu bueropħu, oco peo, ati yepare ote bħċha, biiupa.

19 Yieħi yaarā, jīcā māja mena macā ɻumreco Pacħu wederiquest diāmacū ca niirijere ca camotatiricħre, apil, nucā tee peere cā ca tħeo nħannejero cā ca tħixjata,

20 no ca boogħu, ħañarije peere ca tħix niigħre cā ca tħagħejn yeri wajro oħra ca tħix, ħañaro cā ca bii yaiboriquere cāre ametħene, nucā paħħu ħañarije cā ca tiirique cāre, ɻumreco Pacħu teere cāre cā ametħenero tħalli.

To biro to bijjato.

Santiago

1 PEDRO

Ati pūuro cāa ape pūurori queti cāja ca owa cojorica pūurorire birora, Cristore ca tuo nūnūjeerā, cāre cāja ca tuo nūnūjeerije jāori ūañaro cājare cāja ca tiirāgaro ca waa batericarā Asia yepare (mecāri peera Turquia ca nii yepare) ca niiri macāri Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, Bitinia, ca niirāre cāca owa cojorica pūuro nii (1.1-2).

Tāgoēna bayi, jātirititi, cāja ca biiro tiirāga, ūmureco Pacā cājare amtānenegā cāca tiirica wāmere, jiropā cāja ca biipe cāare cāja ca majiro cāca tiiriquere, (1.3-12) cājare wede quenoga, Cristo bii yai, cati tua, cāca biiriquere cājare wedemi. “Nāñaro māja ca tamāorijea díamacā māja ca tuo nucā bāorijere, díamacāra cāja biiti līro mājare bii ūaño bii, to biro ca biirije watoaro Cristo cāca jee dica wooricarā nii, ūmureco Pacā yaarā nii, ca biirāre biro bii niiña,” cājare ū wede majomi (1.13–2.10).

Cristo cāca bii iñoricarore birora cā, cā majororā niiri, “ ‘Nāñarije tiicāri ūaño tamāorica tabe unora añurije tii nūma ūrā ūaño tamāoriaro pee añu,’ ū ūaño majiri, to birora ūaño tamāo ametānenecāña,” cājare ūimi. Tee jiro, pade coteri māja ca cāorāre, pade coteri mājare, ca nāmo cātirāre, to biri niipetirāpārena, ameri mārrique peere bāaro tii niiña, cājare ū wede mājio nānua waami (2.11–4.19). Ca yāpanori tabepāra, Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca jāo niirāre, wāmarāre cājare wede mājio, to biri niipetirāpāre, ano mecāri ūaño mani ca tamāo niirijere, jiropāra añuro manire ca bii māa nucāro ūmureco Pacā cāca tiipere, añurā peti mani ca nii earo cāca tiipere, cājare wede yāpano eami (cap. 5).

Pedro cāca queti owa cojo juorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yā, Pedro, Jesucristo cāca queti wede doti cojorica, māja yaa yepa ca niitropā ca waa batericarā Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, to biri Bitinia yeparipā ca bii nucā yujurāre,

² ūmureco Pacā mani Pacā, mee tīramēpāra mājare cāca booricarore birora cāca bejericarāre, mājare yā añu doti cojo. Añuri Yeri jāori, ca ūaño manirā māja ca niiro mājare tiiupi, cāca booro biro cāre tii nānūjee, ūucā Jesucristo díu mena ca ūaño manirā tii eco, cāja biijato ūigā. Jicāri cōro añuro niirique, wapa manirora añurije cāca tii bojarique, dājaricarō maniro paipo mājare to nijjato.

Umwreco Pacāre baja peorique

³ Mani baja peoco ūmureco Pacā mani Wiogā Jesucristo Pacāre! Bāaro manire ca maigā niiri, Jesucristo, ca bii yaicoaricāpāra nēmo cāca cati tuarique jāori, nēmo baāarāre biro mani ca biiro manire tiiupi. Atea, “Díamacāra ca niirije nii,” mani ca ū yue niiro manire tii.*

⁴ ūmureco Pacā, umureco tutipā māja yee ca niipere cāca queno cūu yue niirijere māja ca tiicojo ecoro mājare tiirucumi, ūañoacoa, òweri tuacoa, to birora biicā yerijāa waa, ca biitirijere.

⁵ Díamacā māja ca tuo nucā bāorije jāori, ūmureco Pacā, cāca doti tutuarije mena mājare ū ūañojee niimi, māja ca ametāapere cāca queno yueriquere māja ca ēmu ea majipere biro ūigā, ca tājari yātea ca niitropā māja ca majiro cāca tiipere.

* ^{1:3} Mani ca yue niirijea, bii yairi jiropā cāare Jesucristo mena to birora mani ca caticōa niipe nii.

6 Muja, ate juori buaro ca ujea niirā muja nii, mecārire jīcā cuuri ñañaro mujare ca bii earucuriye ca nii pacaro.

7 Díamacū muja ca tuo nacu**b**uorijea, ca wapa pacarije orore biro nii: “Orora to niimiti” ñirā, pecame menapu doa ñaama; to biro tiicāri, ca wetapure jeema yua. To biri, to biri wāmera díamacū tuo nacu**b**uorique, ñañarije ca bii earo ca bii ametueñe nacarijea, oro ametuenero ca wapa pacarije nii. Biropura oro peyaro ca niirije méé nii. Díamacū muja ca tuo nacu**b**uorije to biri wāme ca bii ametua nacarique niiri, Jesucristo cā ca earo, “Añu majuropeecā,” cā ca ñi ujea nii nacu**b**uorā muja ca niiro mujare tiirucu.

8 Muja, Jesucristore ca iatiricarā nii pacarā cāre muja mai. Ñucā mecu cāre cāre ñati pacarā cāre tuo nanujee, ca biirā niiri, “Tee juori ujea niirā jā tii,” ca ñi wede majiña manirije unopu muja ujea nii,

9 Muja, díamacū muja ca tuo nacu**b**uorijere bua ea yapano waaraā muja tii, ñañaro muja yeri ca bii yaiboriquere muja ca ametuarije ca niirijere j*ū*.

10 Umareco Pacu yee quetire wede jugueri maja, ate ametuarique maquērena bue, añuropu ña cōona peoticā, Umareco Pacu añurije mujare cā ca tii bojapere wedequiñupa.

11 Cristo yuu Añuri Yeri, Umareco Pacu yee quetire wede jugueri majare, ati yepapure Cristore ñañaro cāre cāja ca tii cōapere, ñucā bii yairi jiro cati tua, cā ca biiro jiro ca bii ñañna waape cāre, cājare wede majio juguecāupi. Cāja pea, cājapure ca niigā Añuri Yeri, “To biro biirucu” cā ca ñirijere, to biro ca biipure, tee ca biipa cuure, majirāgamipi.

12 Umareco Pacu pea cāja ca wederucuriye, “Manira mani ca majipe méé nii, cāja yee añuro cāja ca niipepu niiro bii,” cāja ca ñi majiro cājare tiupi. To biicāri cāja, umareco tutipu ca niigāre cā ca tiicojo duwio cojoricu Añuri Yeri cā ca tutuarije juori, añurije queti mujare cāja ca wederiquerena wederucupa. Atea, Umareco Pacu puto macārāpura cāja ca ñarāgamirije peti niiro bii.

“Ca ñañarije manirā niinā” l*irique*

13 To biri, tāgoeñña majiriqe mena ca tiiparā nii yueya; ca bii buiyeerijere ca tāgoeñña bayirā niinā; Jesucristo nemo cā ca bau eari rāmāre Umareco Pacu cā ca tiicojope wadorenca tāgoeñña yue niinā.

14 Umareco Pacu puna añuro ca tuo nanujeerāre birora, Umareco Pacure ca majitirā niirāpu muja ca boorore biro muja ca tii niirucuriquere tii nemoticāna.

15 Umareco Pacu mujare ca juoricu, ca ñañarije manigu cā ca niirore birora, muja cāa, muja ca niirije catirije niipetiro mena ca ñañarije manirā niinā.

16 Umareco Pacu wederique o biro i*í*: “Muja cāa, ca ñañarije manirā niinā. Yaa ca ñañarije manigu yuu nii,” i*í*.[†]

17 Muja, Umareco Pacure, jīcā uno peerena ña dica wooricaro maniro cāja ca niiro cōrorena, cāja ca tiirije ca niirore biro ca ña bejegare, “Cáacu,” cāre muja ca ñijata, añuro nacu**b**uorique mena cāre bii ño niiñña, ca waa nucūyujuri majare biro ati yepare niirā apeopu macārāre biro muja ca bii nucūyujuri rāmārire.

18 Muja maji, “To biro biicu,” i*í* tāgoeñña bojoca catiri méé, muja ñicāa niiquiñicarā cāja ca tii niirucuricarore biro ca tii nanujee niirāre Umareco Pacu mujare cā ca ametueneriquere. Mujare ametuenegu, yoari méé ca boa yairije, oro uno mena, ñucā plata uno mena, mujare wapa tii bojatiupi.

19 Cristo, oveja macū ca ñañarije manigu d*í*i ca nii majuropeeriye mena mujare wapa tii boja ametueñeupi.

[†] **1:16** Lv 11.45; 19.2.

20 Mee, Jesucristo pea ati yepa cā ca tiiparo jagueropāra, “Bojocare ca ametāenegu niirucumi,” cā ca ū beje cūuricu niipi. To biro cā ca tiiricu niiri, añuro māja ca niipere ūima ūigu, ate ca tujari yatearipāre baua eaupi.

21 Māja, Jesucristo juori Ūmureco Pacu māja tao nūnūjee, cū ca cati tuaro tii, cā pātopu ca nii majuropeegu cā ca nii earo tii, ca tiiricure, díamacu māja ca tao nūcā buorijē, māja ca yuerije, Ūmureco Pacu mena pee to nii ejato ūrā.

22 Māja, mecā peera yua díamacu ca niirije quetire tao nūnūjee ūrā, ca ñāñarije manirā māja tua, to biri ū ditoricaro maniro māja yaarāre maiñā. Māja ca niiro cōrora, māja ca tūgoeñā tutuarije niipetirije mena ameri maiñā.

23 Māja mecāra Ūmureco Pacu yaarā pee nii eama ūrā, nemo ca baúaricarāre biro māja nii. Biirāpā ca bii yaiparā punare biro méé, Ūmureco Pacu yee wederique ca petitirije, to birora cā niicōa niirije mena, to biro ca biiricarā māja nii.

24 Ūmureco Pacu wederique o biro ū:

“Bojoca niipetirā taare biro biima.

Ca nii majuropeerā cāja ca niirije cāa taa oorire birora biicā.

Taa to ca jinirora, ūucā tee oori cāa jini ūaabatecoa.[‡]

25 Ūmureco Pacu wederique pea to birora niicōa nii,” ū.[§]

Ate nii, Ūmureco Pacu bojocare cā ca ametāenerique añurije queti mājare cāja ca wederique.

2

1 To biri ñāñarije ca niirije cōro māja ca tii niirucurijere, ū ditorique ca niirije cōro māja ca ūrūcurijere, ca bojoca añurā cōropu bii ditoriquere, ū tutiriquere, queti pairique ca niirije cōro māja ca ūrūjere, to cōrora ū yerijāña.

2 Wimarā ca wāma baúarā buaro ūpēcōa cāja ca amarore biro, māja cāa Ūmureco Pacu wederique díamacu ca niirijere buaro amaña, tee juori añuro yeri tutua añurā buçāri, māja ca ametāapere biro ūrā,

3 mee, mani Wiogu añugā peti cā ca niirijere ca majiricarāpā niiri.

Cristo, ūtāga ca catirica

4 Wiogu Jesucristore tao nūnūjeeya, ūtāga ca catiricare biro ca niigüre,* bojoca cāja ca ū junaricure Ūmureco Pacu peera ūtāga cā ca beje amiricaga, ca wapa pacaricare biro ca niigüre.

5 O biri wāmera māja cāare, Ūmureco Pacu, ūtāga ca catiricaarire biro mājare tii, jīcā wii mājare tii, paia ca ñāñarije manirā mājare tii, tiirucumi, Jesucristo juori, añurijere, Ūmureco Pacu cā ca boorore biro māja ca tii niirije mena, ca joe jēti añu mānerāre biro ca ūrā māja ca niipere biro ūigu.

6 To birira Ūmureco Pacu wederiquepā o biro ū owaquīupa:

“Tuoya. Sión[†] ca wāme cātiri buuropāre ūtāga ca nii majuropeerica, ca wapa pacaricare, yā ca beje amiricaga majuropere yā cūu.

Tiigare ca tao nūnūjeeegu, boboro tamāo tūgoeñatirucumi.”[‡]

7 Māja, ca tao nūnūjeerāra, atiga ūtāga pairo ca wapa cātirica niiro bii. Ca tao nūnūjeetirā peera o biro cāja ca ū owa tuuricarore biro bii ea:

“Wii buari māja, ūtāga cāja ca bootimircagara, ca nii majuropeerica nii

eaçā.”[§]

8 Ñucā apeye o biro ū:

[‡] **1:24** Bojoca cāja ca cati niirije, taa ca biirore birora biicā. **§ 1:25** Is 40.6-8. * **2:4** Jesucristo niimi, díamacu tao nūcā buoriquere to birora ca nii tutuacōa niiro ca tii niigü. [†] **2:6** Jerusalén, ape wāme Sión. [‡] **2:6** Is 28.16 Ūtāga ca nii majuropeerica ūro Jesucristorena ūro tii. **§ 2:7** Sal 118.22.

“Utāga pua taaricaga, utāga bojoca cāja ca ūaaro ca tiirica nii.” Cāja, añurije quetire tuo nūnūjeetima ūrā pua taama; to biro ca biiparāra niirā biiupa mee.*

⁹ Mēja, Umureco Pacu cā ca beje amirica pooga, Wiogu yaarā paia cāre padē coteri maja, jīcā yepa macārā ca ūañarije manirā, Umureco Pacu, cā yaarā cā ca jeericarā peti niirā mēja bii. O biro mujare tiiupi, ūañarije tii niima ūrā ca naitūaropu niirāre biro ca ūirāre, cā yee quetire diámacu mēja ca tuo nūnūjeerije juori, añuro ca boeropu mujare ca juo cojorice Umureco Pacu, ca ūa ñaaña manirije cā ca tii jeeño niirijere cāja wede batejato ūigu.

¹⁰ Ména jugueropare, jīcā pooga macārā mēja nūtiupa. Mecāra yua, Umureco Pacu yaa pooga macārā niirā mēja bii. Jugueropare mujare boo paca ūatiupi Umureco Pacu. Mecāra bħaro mujare ūa maimi yua.

Añurije tii ūno niirique

¹¹ Yū yaarā yū ca mairā, ati yepare, ape yeparipu macārā ca waa nucū yujurāre biro ca biirāre o biro mujare yū ū: ūañarije ūirāga tugoeñarique ca tii dotti niirijere mēja ca cati niirijepare ca dotti niirijere tii nūnūjeeticāña.

¹² Umureco Pacure ca majitirā watoapare, añuro niirique cāti ūno niiña, ūañarije ca ūirāre ca ūirāre biro mujare wede paicā pacarā añuro mēja ca tii niirijere ūari, Umureco Pacure baja peo nacā bħorucuma, niipetirāpore cāja ca tii niiriquere cā ca jāña bejeri r̄emū ca niirore.

¹³ Wiogu yee juori, ati yepa macārā bojoca ca dotirā niipetirāre cāja ca dotirore biro tii nūnūjeeyā, upare,† niipetirā uparāre ca dotigū cā ca niiro macā.

¹⁴ To biri macārire ca dotirā,‡ ūañarije ca ūirāre ūañaro cājare tii, añurije ca ūirāre nucā bħo, cāja tiijato ūigu cā ca dotti cojorāre, cāja ca dotiri wāmēre biro cājare tii nūnūjeeyā.

¹⁵ Ate nii Umureco Pacu cā ca boorije: Añurije mēja ca tii niirije mena, ūañarā ca maji bojoca catitirā ūañaro cāja ca ū wede pai cotetiropu mēja ca tiirije.§

¹⁶ Ca dotti ecotirāre biro niirique cāti niiña, tee peere añuro mēja ca niirijerenā, ūañarije ūirāgarāra, “Nee peere ca dotti ecorā méé jāa nii, jāa ca booro jāa tii maji,” ūirāra. Umureco Pacu yeere ca padē coteri majare biro peo niirique cāti niiña.

¹⁷ Niipetirāre cājare nucā bħoħya. Mani yaarā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre maiñā. Umureco Pacure cāre nucā bħoħya. Macā wiogu dotti maju cācare nucā bħoħya.

Pade bojari maja cāja ca bii niipe

¹⁸ Mēja, pade coteri maja, mēja uparā ca bojoca añurā wadore, añuro mujare ca ūirā wadore, cāja ca dottirijere añuro nucā bħorique mena tii nūnūjeetirāra, ca bojoca ūañarā mena cācare to biri wāmēra cājare tii nūnūjeeyā.

¹⁹ Umureco Pacure ca majirā niiri, ūañarije tiiti pacarā ūañaro tii ecorā, to birora mani ca tugoeñā ametħenecārijea, Umureco Pacu cā ca ūa biijejerije niiro bii.

²⁰ Ūañaro mēja ca tiirique wapa, ūañaro mujare cāja ca tiiro to birora mēja ca nucā ametħenecājata, ūnee peere ūirā cōro, “O biro ca ūirā niima” mēja ū wede pai cāja ca tiitipere biro ūigu.

* 2:8 Is 8.14-15. † 2:13 Emperador. ‡ 2:14 Gobernadores. § 2:15 Umureco Pacua, añurijere mēja ca tii niiro boomi, ca majitirā, ca tugoeñā bojoca catitirā, jīcā wāmē unoacā peera ūañaro mujare ū wede pai cāja ca tiitipere biro ūigu.

nacā bāo ecoticu. Añurije māja ca tiirije jaorira ñañaro tamāo, ñucā to birora tagoeña ametēnecā māja ca bijata, tee doca Uñureco Pacu cā ca īa bijejarije nū.

²¹ Aterena ñigu mujare jaoupi Uñureco Pacu, Cristoa māja yee wapa ñañaro tamāoupi, "Cāja cāa yare biro cāja bii nñuejeejato" ñigu.

²² "Jesucristoa, jīcā wāme unoacāra ñañarije tiirucu,

jīcā uno peerena jīcā wāme uno peera ī ditorucu, tiitiipi."*

²³ Ñañaro cāre cāja ca ī tutimijata cāare, ñañaro cājare ī ame, tiitiwi. Ñañaro cā ca biiro cāre cāja ca tiimijata cāare, "Yu cāa, ñañaro mājare yu tiirucu," tiitiwi. Ílitigura, Uñureco Pacu, ca niirore biro ca īa bejega peere, "Mu pee mu ca īa bejepē nii," īicāwi.

²⁴ Jesucristo majuropeera yucu tenipu bii yaigü, ñañarije mani ca tii bui catirique wapare ametēnecā bojacāupi, ñañarije mani ca tii niirijere ca bii yai weorifarāre biro niiri, añurije pee wadore mani ca tii nñuejeeperē biro ñigu. Ñañaro cā ca cami tuu ecorique juori, māja ametēnecā ecoupa.

²⁵ Mēna jugueropura, ovejas ca maa wijiaricarāre biro māja ca booro māja bii nucū yujurucuupa. To biro ca biimiricarā, mecā peera yua, ovejas're coteri majure biro ca niigü, añuro mājare ca īa nñuejee niigü, Jesucristo peere māja tuo nñuejee.[†]

3

Ca nñmoa catirā cāja ca tii niipe

¹ To birora māja, cāja nñmoa cāa, māja manu jāmua cāja ca ñirore biro añuro cājare tii nñuejeeya, añurije quetire ca tuo nñuejetirā, teere cājare māja ca wedeti pacaro māja ca bií niirijere īarira, Uñureco Pacure cāja ca tuo nñuejero māja ca tiipere biro ñirā.

² Añuro nacā bujaro māja ca niirique catirijere īari, to biro biirucuma.

³ Añurā māja ca niirijea, tii nemo jañuri māja ca wāma peorije, añurije juti māja ca jāñarije, oro mena cāja ca tiirica daarire māja ca wāma niirijera to niiticājato.

⁴ Añurā māja ca niirijea, ca peti nñcātipe, māja yeri māja ca tagoeñarijepare añuro yeri pato wācāricaro maniro niirique pee to nijjato. Ate nii Uñureco Pacu cā ca īa cojorore ca wapa cati majuropeerije.

⁵ Atera nñquūupa tñrāmpu ca nñquūricarā, ca ñañarije manirā romiri cāja ca wāmarije. Cāja romiria, Uñureco Pacure tuo nñuejee, ñucā cāja manu jāmua cāare añuro tuo nñuejee, tñquūupa.

⁶ O biri wāme bñquūupo Sara, cō manu Abraham nñquūricare añuro cāre tuo nñuejee, "Yu wiogü," cāre ca tñquūrico. Māja cō puna romia māja nii, añurijere māja ca tijata, jīcā wāme uno peerena uwiricaro maniro māja niirucu.

⁷ Māja, cāja manu jāmua cāa, jao nii majirica wāme unora māja nñmoare añuro jao nñña. Cāja, mājare biro ca tutuatirā cāja ca niirijere, ñucā māja menara Uñureco Pacu catirique cā ca tiicojopere ca cō eaparā cā ca jaoricarā cāja ca niirijere, īa majiri, nñcā bñorique mena cājare tii nñña. Atere to biro tiiya, māja ca juu bue niirijere ca bii maa wijio camotaatipere biro ñirā.

Añurije tiima ñirā ñañaro biirique

* ^{2:22} Is 53:9. † ^{2:25} Is 53:4-6.

8 To biicāri yua, māja niipetirā jīcāri mena añuro nii, jīcā peere biro tūgoēnarique cati, jīcā punare biro ameri mai, ca boo pacā ñarā nii, watoa macārāre biro nii, biiya.

9 Ñañaro mājare cāja ca tījata cāare, māja pee cāa ñañaro cājare tii ame, mājare cāja ca acaro bui tutijata cāare, māja pee cāa ñucā cājare acaro bui tuti ame, līticāña. To biro lītirāra: "Añuri wāmē mājare to bijato," cājare ū ameñā. Añuri wāmēre cāja buajato ūgu mājare jaoupi Úmureco Paca. Tīrumapu o biro ū owaquñupa:

10 "Mu ca catirijere mai,
añuro ūjea niirique mena nii, ca biirugu unoa,
Ñañarijere wedeti,
ū ditotí, biiya.

11 Ñañarijere tii yerijāa, añurije peere tiiya;
añuro niirique maquē peere amari,
tee pee tii nānuejeya.

12 Añurāre cotemi
Úmureco Paca.
Cāja ca jāi juu buerije cāare cājare taomi.

Ñañarije ca tiirā peera cājare juna jañumi."^{*}

13 Añurije wadore māja ca tii nījata, ñiru uno pee ñañaro mājare cā tiibogatī? Ñañaro mājare tii majiticuma.

14 Añurijere māja ca tii niiriye jaori, ñañaro māja ca biiro cāja ca tījata, ūjea nīñā. Jīcā uno peerena uwiticāña. Úcūaticāña.[†]

15 Māja yeripu Cristo peere, "Jāa Wiogu ca nii majuropeegu," cāre ū nacū bñocōa nīñā. Ñucā Cristo cā ca tii bojariquere māja ca tūgoēña yue niirijere, ca jāiñarā niipetirāre māja ca yue majipere biro ñirā, añuro tūgoēña yue nīñā.

16 "Ca nii majuropeera jāa nii" lītirāra, añuro nacū bñorique mena cājare wedeyta. Añuro niirique cati nīñā. Añuro tūgoēnarique cati biicāri, māja, Jesucristore ca tuo nānuejerā nīri añuro māja ca niirique cati niirijerenā ñañaro mājare ca wede pairā cāja majuropeera cāja ca līrijerenā cāja ca bobo tūgoēñapere biro ñirā.

17 Ñañarijere tiicāri ñañaro tamñorica tabe unorena, añurijere tiima līrā ñañaro tamñojata docare añujāñu, Úmureco Paca to biro cā ca boojata.

18 To biri Cristo majuropeera, mani ca ñañarije wapare ametāene bojagu, jīcātira ñañaro bii yai ametāene boja peoticā cojoupi. Cāa, ñañarije ca tītigū nī pacagu, ñañarije ca tiirā yee jaori ñañaro tamñoupi, Úmureco Paca yaarā māja ca nīro mājare tiirugu. Manire biro upu catigū cā ca niirijera, ñañaro bii yaiwi. Cāa yeri[‡] cā ca cati niirije mena peera, cati tuacoaupi.

19 To biri tii upu cā ca cati tuarica upu mena, ca bii yaiquñicarā yeri, tia cūrira wiipu ca nīrā pñatopu waari, cā ca bii ametāa nacārijere cājare wedegu waaupi.

20 Cāja pea tīrumapure ca tuo nānuejetiquñicarā nīupa, Noé cā ca nīquñrica cuupure, Noé cā ca cūmu queno nīro cōrora, cāja tūgoēña wajoajato ūgu, Úmureco Paca pato wācāricaro maniro añuro cā ca yue nī pacaro. Tiiga mena pañacā méé ametāupa. Jīcā amo peti, ape amore itiaga penituario ca nīrāra ametāupa, ati yepa ca duarique.

21 Tee oco pea uwo coeriquere bii cōoñaro biiupa, meçāri cāare tee jaorira ca ametāparā mani ca nīro ca tiirijere. Uwo coeriquea, upu õweri coerique

* ^{3:12} Sal 34.12-16. † ^{3:14} Is 8.12. ‡ ^{3:18} Añuri Yeri pee cā ca cati tuaro cāre tīupi.

méé nii. Ɂumareco Pacu mena peere añurije pee t̄agoeña wajoari, “Añuro m̄a mena jāa niirucu,” ūrā, mani ca uwo coe dotirije nii. To biri Jesucristo cā ca cati tuarique j̄uori manire ametuene,

²² Ɂumareco tutipa m̄a waari, Ɂumareco Pacu diámacū n̄aña pee ca niigū, § Ɂumareco Pacu p̄ato macārāre, ca doti majirāre, ca tutuarāre, cāja niipetirāre ca doti niigū niimi Cristo j̄uori.

4

Añurijere ca pade cote niirā

¹ To biri Jesucristo cā upu menara ñañaro cā ca tam̄oriarore birora ñañaro ca tam̄oparā niña m̄ajā cāa. Mee, cā upu menara ñañaro ca tam̄oriarā, ñañarije tiiriquere cōa peoticā yerijāa waupi.

² To biri ati yepapare niirā m̄aja ca cati d̄ajari r̄umari, ñañarije m̄aja ca tiiraga t̄agoeñarore biro tiirugarā méé, Ɂumareco Pacu cā ca boorore biro pee tiirugārā niinā.

³ Mee m̄aja, Ɂumareco Pacure ca majitirā cāja ca tii niirucurije uno ñañarije yoaro m̄aja tii niupa. M̄aja ca tiiraga t̄agoeñarore biro wado tii, boje r̄umari tii, paipo j̄inicāri cūmu cūa yuju, ñucā cāja ca weericarārena baja peo nucā b̄uo, m̄aja tii niirucuupa.

⁴ Mecāra, cāja mena ñañarije cāja ca tiiro m̄aja ca bapa c̄atitiro ūari, m̄aja mena macārā ca niimiricarā pea, “Uwiorije ca biirā cāja niiti” m̄ajare ū ūa, ñañaro m̄ajare wede pairucuma.

⁵ Biirāpua cāja, ñañarije cāja ca tiirique wapare ūa beje ecorucuma, ca catirāre, ñucā ca bii yaicoaricarāpua cāare, ca ūa bejepu ca nii yue yerijāagare.

⁶ To birira mee ca bii yaiparā cāare añurije quetire wederique niupa, ati yepa macārā bojoca mena peera ñañaro cāja ca tii yaio pacaro, Ɂumareco Pacu mena peera ñucā cāja yeripu cāja ca catipere biro ūiro.

⁷ Mee, niipetirije ca petipa tabe cōñacā dooro bii. To biri añuro niña m̄aja. Nucā b̄uorique mena to birora juu buecōa niña.

⁸ Añuro petira, b̄uaro ca ameri mairā niña. Ameri mairiquea paú ñañarije tiiriquere mani ca acoboro manire tii.

⁹ M̄aja ca niiro cōrora, m̄aja yaa wiire ca earāre, j̄icā uno peerena wede pairicaro maniro, añuro mena cājare jāi boca, cānirica tabe tiicojo, cājare tiiya.

¹⁰ Bojorica wāmeri wado m̄aja ca tii majipere Ɂumareco Pacu cā ca tiicojoriarā niiri, m̄aja ca niiro cōrora aperāre tii nemo niña, m̄aja ca tiicojo ecorica wāmeri ca niirore biro.*

¹¹ To biri j̄icā uno cā ca wedejata, Ɂumareco Pacu yee wederique ca ūirore biro cā wedejato. Ñucā ca tii nemogā uno cāa, Ɂumareco Pacu tutuarique cā ca tiicojorije mena cā tii nemojato. O biro m̄aja ca tiiro niipetirijepurena, ca añu majuropeerijere, yeri tutuariquere, to birora ca chocōa niigū Jesucristo j̄uori, baja peo nucā b̄uoricā niirucumi Ɂumareco Pacu. To biro to bijjato.

Ñañaro tam̄o pacagu ūjea niirique

¹² Yū yaarā yū ca mairā, do biro bii ametua majiña manirije ñañaro m̄ajare to ca bii earo ūarā, do biro ca tii majiña manirijere ca ūrāre biro “¡Agó nija! Ñañaro peti manire bii,” ū t̄agoeñarique paiticāña.

§ 3:22 Ɂumareco Pacu cā ca duwiri cūmuro diámacū n̄aña peere ca niiri cūmuropu ea nuu eari, niipetirijepurena ca doti niigū nii eaupi Cristo. * 4:10 Ef 4.8-12; 1Co 4.1-2; Ro 12.6-8.

13 To biro ūitirāra Jesucristo ūañaro cā ca tamuoricarore birora ca bii nūnajeerā niiri, ujea nūñā, ūucā cā ca tutua majuropeerije mena nemo cā ca tua doori rūmu ca niirore buaro ujea niiriique mena mūja ca nūipere biro ūirā.

14 Ujea nūñā mūja, Jesucristo wāme juori ūañaro mujare cūja ca ūi tutiro, mee Ūmureco Pacu yuu Añuri Yeri ca tutua majuropeegu mūja mena cā ca niiro macā.

15 Jicū mūja mena macā uno ūañaro cā ca tamuojata, bojocare cā ca jīlarique juori, cā ca jee dutiriique juori, bojocare ūañaro cā ca tiiriique juori, ūucā cāre ca biitirijerena cā ca bii ūaajua nucū yujuriye juori méé, to biro cā bijjato.

16 Jesucristore ca tao nūnajeegu niima ūigū, ūañaro cā ca tamuojata doca teere cā boboticājato. Bobotigura, Ūmureco Pacure cā baja peo nucū buojato, Jesucristo yuu niiri.

17 Mee, Ūmureco Pacu cā yaarā ca niirāre cā ca ūa beje juori rūmu earopu bii. Mani, cā yaarārena cā ca ūa beje juo waarije to ca nijjata, Ūmureco Pacu yee añurije quetire ca tao nūnajeetirā pea, do biro peti cūja bii yapano nucārati?

18 Ca añugu cāa, do biro ūitigu peti cā ca ametuarije ca nijjata, ūañagū, ūañarije ca tiigū pea, ¿do biro peti cā bii ametuagati?*

19 To biro Ūmureco Pacu cā ca boorore biro ūañaro ca tamuorā, mujare ca jeeñoricu Ūmureco Pacu, cā ca ūirore biro ca tiigure, “Mū ca boori wāme jāare tiiya,” cāre ūi, añurijere to birora tiicā nūnā waaraāja.

5

Cristo yaarāre wede majorique

1 Mecāra, buçurā, mūja Jesucristore ca tao nūnajeerāre ca juo niirāre, yu cāa cājare birora buçu ca nūigū, Jesucristo ūañaro cā ca tamuoriquere ca ūaricu, to biri ūucā ca añu majuropeerije ca bii bau nii eapere cūo, ca biipu nūri o biro cājare yu ūi wede majio:

2 Ūmureco Pacu cā ca juoricarā ovejare biro ca niirāre, mujare cā ca doti cūuricarore birora añuro cājare ūa nūnajeeya. Ūmureco Pacu cā ca boorore biro añuro ūirāgarique mena tiiya. Tutuaro mena doti epeticāña. Ūucā wapa tirica tiiro boo ūgoenārique mena tiiticāña. Añuri wāme ūirāga ūgoenārique mena cājare ūa nūnajeeya.

3 Mūja ca ūa nūnajeerāre, mujara cūja ūparā ca niirāre biro, “Jāa, jāa doti” ūitirāra, añuro juo nūñā mūja ca coterāre, mujare ūa cōori añuro cāja ca tii nūipere biro ūirā.

4 To biro ūitirā, ca coterā Wiogu cā ca eari rūmure, pejarica beto ca añu majuropeeri beto,* jinicoa, ca biitiri betore mujare tiicojo ecorucu.

5 To biro wāmera mūja wāmarā cāa, buçurā cāja ca ūrijere tao nūnajeeya. Nūipetirāpura ūucā buorique mena ameri yuu, ūi nemo nūñā, “Ca nii majuropeerā jāa nii,” ca ūirāra, Ūmureco Pacu ūa junia jañumi, watoa macārāre biro ca niirā peere añuro ūi nemomi.”†

6 Ūmureco Pacu do biro ca tiiya manigu cā ca ūa cojoro, ca nii majuropeerā méére biro biiya, to biro cā ca tiipa cuu ca earo, ca nii majuropeerā mūja ca niiro mujare cā ca tiipere biro ūirā.

7 Mūja ca ūgoenā pairije nūipetirore Ūmureco Pacupure cāre wedeya; cā nūmi mujare ca ūa cotegeu.

8 “Ca bii buiyerijere jāa tiire” ūirā, ca ūgoenā tutuarā nii, ca ūgoenā bojoca catirā nii, biiya. Mūja wāparā yuu Satanás, macāñucū yai‡ waibucare ūeerugu cā ca ūa cote amojoderore biro biimi, ūañaro mani ca tiiro manire ūirāgu.

* 4:18 Pr 11.31.   * 5:4 2Ti 4.8; He 13.20; Jn 10.11; Mt 5.12.   † 5:5 Pr 3.4.   ‡ 5:8 León.

9 Díamacū m̄ja ca t̄o nucū b̄orijere to birora t̄agoeña tutuacōa niiri, cā ca ū buiyee niirijere nucācānā, ati yepare niipetiri taberip̄urena m̄ja yaarā Cristore ca t̄o n̄an̄jeerā, to b̄iri wāmera ñañaro cāja ca tam̄orijere majiri.

10 Jicā cuu ñañaro m̄ja ca tam̄oro jiro, Umureco Pacu majuropeera, niipetirije ca añurije Úmureco Pacu, cā yaa tabe ca añu majuropeeri tabep̄ cāja nijjato ūigu, Jesucristo j̄ori manire ca j̄uoricura, ca t̄agoeña tutuarā, tutuañurā, ca ñañarije manirā, añuro ca niicārā, m̄ja ca niiro m̄jare tiirucumi.

11 Cā ca añu majuropeerije, cā ca doti tutua niirije, to peti nucāticājato. To biro to bijjato.

Añu doti yapanorique

12 Yū yee wedegū Silvano, “Cā ca ūirore biro ca tiigū niimi,” yū ca ū nucā b̄oogū cā ca tii nemoro mena, paipo m̄jare ū mani waatigura m̄jare wede majio, añuro m̄ja ca tii ecoriquerá nii, díamacura Úmureco Pacu cā ca mairijere ca bii ūlorije, m̄jare ū wede majio, tiiragū ati pūurore m̄jare yū owa cojo. To biri teere to birora t̄o n̄an̄jeeccōa niiña.

13 Babilonia macārā Cristore ca t̄o n̄an̄jeerā, m̄jare birora Úmureco Pacu cā ca bejerigarā, m̄jare añu doti cojomá. Yū macā Marcos cāa, añu doti cojomi.

14 M̄ja ca niiro cōrora b̄earo ameri mairique mena ameri añu doti cojoya.

M̄ja, Cristo yaarā ca niirā niipetirāre jīcāri cōro añuro niiri que to nijjato.

To biro to bijjato.

Pedro

2 PEDRO

Cristore ca tao nñuñeerā cõrorena cã ca owarica pñuro nii. Nea poo juu bmerica wiijeripare, ca ñi dito buerā cãja mena bii ñaajuacãri tuoricaro añurije ca ñi dito yujurã niiupa.

To biri ati pñurore owaga, Jesucristore ca tao nñuñeerā cãja ca tagoeña bayiro tii, Wiogu ca ñaricarã majuropeera cãja ca wederijere cãja ca tao nñuñeeriquire to birora tagoeña bayicã nii, cãja ca biiro cã ca tiirëgarije nii.

Díamacã ca niitirijerena ca buerā cãja ca ñi ditorica wãme jíca wãme niiupa: "Wiogu nemo doorucumi cãja ca lirije yee lirique nii, ape ramu, ape ramu nñicã nñuña waa, doorucu biitimi," cãja ca lirije.

Atere lîma lîgu, ati pñurore owaga: Díamacã tao nacã buoriquere, añuro niiriquire, tao jeeñoriquire, tagoeña bayiriquere, ca tagoeña pato wãcâtirã niiriquire, Ùmureco Pacure nacã buoriquere, ameri ujea niiriquire, ameri mairiquere, ca nii majuropeerie ca niiro tiimi (cap. 1).

Díamacã ca niitirijerena cãja ca buerijere "To biro lîcârã lîma," lîmi (cap. 2). "Wiogu cã ca doopea ñi ditorique méé nii, Ùmureco Pacu, niipetirâ bojoca cäre tao nñuñjee, ñañarijere tii yerijâa, cãja tuijato lîma lîgu, yoaro cã ca bii mani waaro cäre tiigare biro tiimi," cûjare ñi wede majio nemo yapano eami (cap. 3).

Puati Pedro cã ca queti owa cojorica pñuro

Añu dotirique

¹ Simón Pedro, Jesucristore pade coteri maju, cã yee quetire cã ca wede doti cojoricu, mani Ùmureco Pacu, manire Ca Ametñenegu Jesucristo, cã ca añurije juori, jääre biro añuropu díamacã ca tao nacã buorâre yu añu doti.

² Ùmureco Pacure, mani Wioga Jesucristore, maja ca majirije juori, añuro cã ca tii bojarique, jícañi cõro niiririque, buaro jañuro majare to nii nñuña waajato.

Cristore tao nñuñeeri maja cãja ca bii niipe

³ Ùmureco Pacu, cã ca doti tutuarije juori, cã ca añu majuropeerie, cã majuropeera cã ca tutuarije mena, manire ca juoricare mani ca majiro tiiri,* Ùmureco Pacu cã ca bojoca cati niirijere maja ca cão eapere biro lîgu.

⁴ Ate juori, "To biro yu tiirucu" cã ca lirique ca añurije ca nii majuropeerijere manire tiicoujoui, maja pea tee juori ati yepa maquê ñañarije tii niiriquire camotatiri, Ùmureco Pacu cã ca bojoca cati niirijere maja ca cão eapere biro lîgu.

⁵ Atere lîma lîrâ, díamacã maja ca tao nacã buorijere tii jotoa peo cojorâ, añuro niiririque cati, añuro niiririque catiriquere tao puorique,

⁶ tao puoriquere ca bii buyeerijere tagoeña bayirique, tagoeña bayiriquere Ùmureco Pacure ñi nacã buorique,

⁷ Ùmureco Pacure ñi nacã buoriquere añuro ameri tiiri, añuro ameri tiiriquire ameri mairique, tii niiña.

⁸ Ate majapare to ca nñijata, mani Wiogu Jesucristo yee maquêre buaro jañuri maja ca maji nñuña waaro tiiri, añurije tiiri méé watoa petira ca nii coterâ maja ca niiro tiirucu.

⁹ Atere ca cñotigua, ca ñatigu, yoaropare ca ña buatigare biro nii, jaguero ñañarije cã ca tiiriquire wapare cã ca acobo ecoriquere acobocoa, biimi.

* ^{1:3} 1Ts 2.12.

10 To biri yu yaarã, mee Umareco Pacu majare jho, beje ami, cā ca tiiricarãpu niiri, buaro jañuri ate mejapure to birora ca niicõa niiro tiiya. Atere maja ca tijata, ñañarijere maja tiitirucu.

11 O biro maja ca biiro, mani Wiogu manire Ca Ametenericu Jesucristo cā ca doti niiri tabe to birora ca niicõa niiri tabepure, niipetiro añurije mena añuro maja boca ecorucu.

Umareco Pacu wederique díamacu ca niirije

12 To biri atere to birora majare yu wede majiocõa niirucu, teere añuro majicā, mee díamacu maquē maja ca bue majio ecoriquere to birora tugoeñá tutuacõa nii, maja ca biicā pacaro.

13 Ména yu ca cati niiri rumarire, “Atere to birora cājare ca wede majiocõa niipi yu niicu,” majare yu iī.

14 Mani Wiogu Jesucristo, no cōro meeacára yu ca bii yaipere yu ca majiro yure tijjawi.

15 To biro ca bii pacaro, yu ca tii bayiro cōro yu tiirucu, yu ca bii yairo jiro atere maja ca tugoeñá nunujeepercere biro iīgu.

Jesucristo cā ca nii majuropeerijere ca ñaricarã

16 Mani Wiogu Jesucristo cā ca doti tutua niirije niipetiro mena cā ca doope maquēre majare jā ca wederiquea, ca biiquiriquepure queti wede bau niirique méére, cā ca nii majuropeerijere jāa majuropeera jāa cape mena jāa ca ñaricuere jāa wedewa.

17 Cā Pacu Umareco Pacu, nucā buorique, ca añu majuropeerije, cāre cā ca tiicojorijere, Umareco tutipu o biro ca iī wedeo cojorijere boca amiwi: “Ani niimi yu Macā, yu ca maigu, yu ca ña b*u*ijejagu.[†]

18 Jāa majuropeera ate wederique Umareco tutipu ca doorijere, cā mena ñtagu ca añurica jotoapu niirā jāa tuowa.

19 Atea Umareco Pacu yee quetire wede jagueri maja cāja ca wederiquere cāja ca ñiricarore birora ca niiro tii, añuro maja ca tuo nunujee niirijere. Tee añurije quetia, jāa boericaga ca nañiari tabere boe niiro, ca boeropu boeri ñoco yeripure jāa boe ñaajā nucā ea, cā ca tuirijere biro nii.

20 Tee peere atere añuro majiñā: Jīcā wāmē uno peera ca biipere wede jaguerique Umareco Pacu wederiquepure owariquea jīcārāra cāja majuropeera o biro ñirāgoaro iī, cāja ca ñirije méé nii jho dooupa.

21 Ca biipere wede jagueriquea, bojoca cāja ca boorije jhori méé bii jhoupa. Umareco Pacu yeere wederi maja ca ñañarije manirā Añuri Yeri cā ca majorije jhori wedeupa.

2

Í dito bueri maja (Jud 4-13)

1 Israel yaa pooga cāare Umareco Pacu yee quetire wede jagueri majare biro ca bii ditorā niupa. To biri wāmera maja watoa cāare ca iī dito bue yujuri maja niirucuma. Cāja, añurijere ca buerare birora, ña majiñā manirāra cāja ca tugoeñarije ñañaro ca tii yaiorijerenar buerucuma, to biro cāja ca ñirije mena Wiogu cājare ca ametenericurena junarica wāmepu.^{*} Atea yoari mééra ñañaro cāja ca tii yao ecoro cājare tiicārcu.

2 Boboro cāja ca tii niirijere pau cājare tii nunujeerucuma. Cāja yee jhori, díamacu ca niirije quetire ñañaro wede pairucuma.

[†] **1:17** Mt 17.5; Mc 9.7; Lc 9.35.   * **2:1** 1Co 11.19; Gá 5.20.

³ Pairo apeye cāti nānua waara^{gama} ūirā, cāja ca ūi dito buerije mena mājare wede maa wijio, māja ca tuo nānjeero tiiri māja yeere jeerucuma. Nāñaro cāja ca bii yaipe pea mee tīrūmāpura queno yuerique nii yerijāa. Nāñaro cāja ca tii yaio ecopea to birora cājare nii coteçā.

⁴ Umureco Pacu, cā pāto macārā ūañaro ca tiiricarāre, ūañaro cāja ca tiiriquere to birora ūacā, tiitiupi. Tiitigura, ūañaro biirica tabe bāaro ca naftiaropu cājare cōa duwio cojo, come daari mena cājare jia, bia cūucāupi, cā ca ūa bejeri rāmu ca earo ūañaro cājare tīrāgū.

⁵ Nūcā Umureco Pacu, tīrūmāpura macārā ūañarā ca niiquīricarā cāare, ūañarije cāja ca tiirijere to birora ūa ūaami, tiitiupi. Tiitigura, cāja ca ūañarije wapa cājare duu bate peoticāquíupi. Noé añurije maquē ca wederucuricu, aperā jīcā amo peti, ape amore puaga penituario ca niirā wadore ametueneupi.

⁶ Nūcā to birora tii yaioupi Sodoma, Gomorra macāri cāare. Nitī wado ca cūlaropu tii joe bate yaiocāquíupi. Ca bojoca ūañarāre ca biipere cāja ūa majijato ūigū, to biro tīquūupi Umureco Pacu.

⁷ Biigepuā ca añugu Lot, Sodoma, Gomorra macāri macārā ūañaro cāja ca tii niirijere ca ūa otí tāgoeñarique pairicu wadore ametueneupi.

⁸ Ani bojocu añugū, cāja watoa ca niirucuricu, to cānacā rāmura ūañarije cāja ca tiirijere ūa, tuo, bii niima ūigū, cā yeri pātē bāaro tāgoeñā pairucuupi.

⁹ Ate niipetiro, Wiogu cā ca boorore biro ca tii niirāre ūañaro ca bii earijere ametuene maji, ūañarā peerā cā ca ūa bejeri rāmu ca niiro ūañaro cā ca tiiparā cāja ca niiro tii, cā ca tiirijere ūno.

¹⁰ Cāja yeri pātē ūañarije cāja ca tīrāga tāgoeñarore biro tii, Wiogu cā ca doti niirijere booti, ca biirāra, ūañaro biirique wado cājare yue. Ca ametuene nūcā pairā, ca bojoca catitirā, niima. Umureco tutipu maquē ca yeri tutua majuropeerije cāare, uwiricaro maniro ūañaro ūi tutima.

¹¹ Umureco Pacu pāto macārā pea, cāja ametuenero ca tutuarā, ca doti majirā ūi pacarā, cāja uno ca yeri tutuarāre jīcāti uno peera ūpu cā ca ūa cojorore ūañaro ūi tutirucu, tiitiupa.

¹² Cāja, waibhūcrārā ca tāgoeñarique manirā, cāja ca wīni majirije jāori wado ca tii niirā, cājare ūeeri cājare jīa, cāja ca tiiparā ca bañarāre biro biima. Cāja ca tuo puotirije cāare, ūañarije ūi bui tutima. Cāja cāa, to biri wāmera waibhūcrārā birora bii yaicārucuma.

¹³ Aperāre ūañaro cāja ca tiiricarore birora ūañaro tamāo yairucuma. Umurecorena boboro cāja ca tii cūa yujurijerena añurije ca tii ūjea niirāre biro tāgoeñama. Boje rāmuri māja ca tiiro mājare bāpa cātirā, pato wācōro boborije, māja watoare ca tiiya manirijere tii ūjea ūi ūaajua nucū yujuma tee cāare.

¹⁴ Nūcā jīcō nomio uno peerena tīrāga tāgoeñati jañurāra ūa, tiitimā.[†] ūañarijere tii jātitima. Ca yeri tāgoeñā tutuatirāre ūi dito epema. Cāo pacarā paí jañuro boo nānua waarique cāare, tii maji majuropeeñāma. ūañaro ca bii yaiparā ūiirā biima.

¹⁵ Díamacā ca niirijere camotaticāri,[‡] no ca boorora bii maa wijiacāma Beor[§] macā Balaam, ūañarije tiicāri ca wapa taarāgarich cā ca tiiricarore biro tii nānjeerūgarā.

[†] 2:14 Nūcā nomia niipetirāre tīrāga tāgoeñama. [‡] 2:15 Umureco Pacu cā ca boorore biro niirique cāti nānua waariquere camotaticāri. [§] 2:15 Griego wederique mena peera Bosor.

16 Ñañarije cā ca tiiriye wapa, waibacā ca wedetigā burrora bojocare biro wederi, to biro cā ca ñi mecā nucū yujurijere ñi camota yerijōupi, ca biipere wede jugueri majure.

17 Ca ñi dito buerā, oco ope ca oco maniri opere biro, bueri bārua wino ca paa puu cojori bārare biro, niima. Cāja, bāaro ca naitiari tabepu ca niiñami yaiparāra niicārā biima.

18 Ca manirijerena tħoricaro añuropu wedecāri, ñañarije ca tii niirāre camotaticāri añuro ca nii jao waarrāacāre, upari ca boorijere tii niirique mena cājare tii ugari peo mecōo niima.

19 Cājara ñañarijere ca tii nānuejerā niicā pacarā, “Añuro māja niirucu,” cājare ñima. Bojoca cōrora, cāja ca tii nānuejerijere ca tii niirā, teere ca doti epe ecorā niima.

20 Mani Wiogu manire Ca Ametħenericu Jesucristo yee añurije quetire tħori, ati yepa maquē ñañarijere ca tii yerijāaricārā nii pacarā, ñucā juguero cāja ca tiirucurique pee cājare ca bii ametħene nucārō tee peere cāja ca tii nānueje tua waajata, juguero cāja ca biircaro ametħenero ñañaro biirucuma.

21 Cristo cā ca doti cūrrique ca ñañarije manirije cāja ca wede ecoriquere majicāri jiropu, teere cāja ca tuo nānueje yerijāapa tabe unorena Jesucristo yee añurije quetire cāja ca tuo nānuejeeticājata, añucābojapa cājara.

22 O biro īrique cājarena bii ea: “Yai, cā ca ujeo tii cūrrijerena amojode nucā baami. Yejeo cāa, uwo coe yapanoricora, ñaari tatapħra yugui cūacāmo,”* ñi ovarique.

3

Jesucristo nemo cā ca doope

1 Yuh yaarā, ati pūuro nii, pħati mājare yuh ca owa cojori pūuro. Pħa pūuropħarena mājare yuh ca wede majoriye mena māja ca tħogħejha niirijepu ca niirore biro māja ca tħogħejnar yuh tiirugaru.

2 Jugueropħara ca ñañarije manirā Umareco Pacu yee quetire wede jugueri māja cāja ca l-iquiriquere, ñucā mani Wiogu manire Ca Ametħenegu cā ca doti cūrrique, cā yee quetire cā ca bue doti cojoricārā cāja ca wederiquere, tħogħejha.

3 Añuro petira atere majiħa: Ca tħajri rħamari ca nii waarucuro doorucuma, cāja ca boorore biro ñañarije tii, Umareco Pacu wederiquere ñi bui eperi,

4 o biro ca ñi jāiñaparā: “¿Cristo, ‘Yuh tua doorucu,’ cā ca īrique pea, do biro to biiti yua? Mee mani pacu bii yai peticoawa. Tħixxu ati yepare cā ca tii jħorri tabepu ca niiquiricarore birora niicōa nii ména, wajoarucu biiti,” īrūcumā.

5 Cāja, mee tħixxu ati yepare cā ca wederora ati umareco, ati yepa, cāa nii, oco watoa ca niiriquerena tii bau nii, ocora ca tuu ñeero tii, cā ca tiiriquere,*

6 ñucā cā wederique menara ati yepare oco mena duu yaio, cā ca tiiriquere majiragħatima.[†]

7 Ati yepa, ati umarecori meċāri ca niiriye cāa, Umareco Pacu bojocare īa beje, ñañarā ñañaro bii yai, cāja ca biiri rħamur cā ca dotirije menara joe yaoragħu cā ca queno cūu niiriye nii.

8 Yuh yaarā, atere acoboticānā: Umareco Pacu ja ħiġi rħamur, mil cāmarire biro nii, ñucā mil cāmarire cāa jīcā rħamur birora nii, bliċċa.[‡]

* 2:22 Pr 26.11.   * 3:5 Gn 1.6-9; Sal 24.2.   † 3:6 Gn 7.11-22; 2P 2.5.   ‡ 3:8 Sal 90.4.

9 Jīcārā cāja ca ūirucurore biro, Ūmureco Pacū “To biro yu tiirucu,” cā ca ūiriquere yoaro bii mani waagū méé biimi. Māja menare pato wācāricaro maniro yuemi. Jīcā uno peera cā ca bii yairo bootimi. Niipetirā cāja tāgoeñā yeri wajoajato ūigū pee biimi.§

10 Biiropua, Wiogū cā ca doori rāmua, jee dutiri majāre biro bii earucu. To biro cā ca biiri tabera ūmureco tuti uwiorije bāju, bii batecā yerijāa waaru. Ūmureco tutipū ca niirije cāa, ca ūirije menara ūu batecā yai waa, ūucā ati yepa pee cāa, tii yepare ca niirije niipetiro menara joe bate ecocā yai waa, biličāraru.

11 Niipetirije to biro ca tii eco yaipe to ca nijjata, ɬmāja pea, Ūmureco Pacū cā ca dotirore biro, ūnañarije manirā, añurijere tii nii, biicāri pato wācārique mena,

12 Ūmureco Pacū cā ca doopa ūmure ca yue niitiparā māja niiti? Tii ūmure, ūmureco quejerori, ca ūirije mena joe yaio ecorucu. Ūmureco tutipare ca niirije cāa, ca ūirije menara aba batecā yai waaru.

13 To ca bii pacaro mani pea “Wāma ūmureco, wāma yepa, yu tiirucu, añurije wado ca niipa tabere,” Ūmureco Pacū cā ca ūiriquere mani yue.

14 To biri yu yaarā, atere yue niirā ūnora, māja ca tii bayiro cōro tii niiña, Ūmureco Pacū, ca ūnañarije manirā, ūnañarije ca tii bui cātitirā, añuro ca niirāre, mājare cā ca bāa eapere biro ūirā.

15 Mani ɬpu, pato wācāricaro maniro manire cā ca cote niirijea, mani ca ametūapere ūiro ca biirijere majiñā. Ate maquērena mani yu Pablo, mani ca maighū cāa, Ūmureco Pacū cāre cā ca majorije mena mājare owa cojoupi.

16 To cānacā pūuroriphrena queti cā ca owa cojorijere ate maquērena mājare ūi cojorucuupi. Biiropua, teephre jīcā wāmeri ca tuo puo majiñā manirije nii, ca majitirā, diámacū ca tuo nēcū bao bayitirā, noo ca boorora teere ūi maa wijiocāma, apeye Ūmureco Pacū wederiquere cāja majuropeera ūnañaro cāja ca bii yaiperena, noo ca boorora cāja ca ūi maa wijia bui cātirore birora.

17 To biri māja yu yaarā, atere ca maji jāguecārā niiri, añuro tāgoeñā majiri niiña, ca bojoca ūnañarā cāja ca ūi ditorijerenā tuo nānψeeri, añuro māja ca tuo nānψeerie niirijere jāa camotatire ūirā.

18 To biro māja ca biitipere biro ūirā, mani Wiogū manire Ca Ametūenega Jesucristo yee maquē peere añuropu maji, cā ca mairijere tii nānψeerie nānψa waarañā. jīcā ca nii majuropeerije, mecāre, ūucā to birora cāre to niicōa niijato!

To biro to bijjato.

Pedro

1 JUAN

Díámacära Ùmäreco Pacäre ca majigua “O biri wäme ca niipä niimi” ii wedegara, ameri mairique maquëre bëaro peti wedemi ati pürorä.

“Ùmäreco Pacä, mairiquera niicägä biimi; cä yaaräre ca maigä wado niimi, díámacära Ùmäreco Pacäre ca majigua,” ii wedemi.

To biro ii yapano Jesucristo yee quetire tuo nñuajeerique maquëre bëaro wede majio nñuua waami, aperä cä yee quetire ca tuo nñuajeericarä nii pacarä teere camotaticäri ca ii dito nucü yujuräre lïma lïgu (2.19, 22; 4.1-6).

To biro ii yapano, díámacä mani ca tuo nucü buorije menare bii tutuarique maquëre wede majio, ñucä jïcä wämeri wede majorique mena wede yapano eami.

Juan cä ca queti owa cojo juorica pñuro

Wederique Catirique maquë

¹ Jïcätopära ca nii jao dooricä yee maquëre jää ca tñoriquere, jää cape mena jää ca lñariquere, añuropä jää ca lñjeeñoriquere, jää amori mena jää ca padenariquere, Ùmäreco Pacä Wederiquera Ca Niigu Catirique* ca tiicojogä yee maquëre mñjare jää owa cojo.

² Ate catirique ca niigü Jesucristora bii bau nii eawi. Cäre jää lñawä. To biri tee maquëre jää wede. Ate to birora caticöa niirique ca tiicojogä, cä Pacä mena ca niirurucircä, jääre ca bii bau nii earicä yee maquëre mñjare jää wede.

³ Mani Pacä Ùmäreco Pacä, to biri cä Macä Jesucristo mena jää ca niirore birora, maja cäare jää mena cäja nijjato lñrä, jää ca lñariquere, jää ca tñoriquere, mñjare jää wede.

⁴ Añuro ca ujea niirä mani ca niipere biro lñrä, atere mñjare jää owa cojo.

Ca boegä niimi Ùmäreco Pacä

⁵ Ate nii, Jesucristo jääre cä ca bueriquere mñjare jää ca wederije: Ca boerije niimi Ùmäreco Pacä. Cära ca naitiarije uno mani.

⁶ To biri “Ùmäreco Pacä yaarä jää nii,” ca lñrä nii pacarä, ca naitiaropä ca niirä ñañarije ca tiirä mani ca nijjata, ii ditorä mani ii. Díámacä ca niirije ca lñirore biro mani tiiti.

⁷ Ùmäreco Pacä ca boerijepäre cä ca niirore birora ca boerijepäre mani ca nijjata, to cõro docare jïcä majare birora mani nii. Cä Macä Jesucristo díi pea, ñañarije mani ca tii niirije cõrorena manire coe.[†]

⁸ “Ñañarije ca tiitirä jää nii,” mani ca lñjata, mani majuropeera mani ca cati niirijepäre mani ii dito. Díámacä ca niirije pea manipäre manicä.

⁹ To ca bii pacaro, ñañarije mani ca tii bui catiriquere mani ca wede ametenejata, Ùmäreco Pacä, cä ca lñirore biro ca tiigü, ñucä ca añugü niiri, ñañarije mani ca tiiriquere manire acobo, niipetirije ñañarije mani ca tii bui catiriquere manire coe, tiirucumi.

¹⁰ Ñucä, “Ñañarije ca tiitirä jää nii” mani ca lñjata, Ùmäreco Pacäre ca ii dito paigäre biro cä ca niiro mani tii, cä wederique pea manipäre manicä, to biro ca lñrä mani ca nijjata.[‡]

* ^{1:1} Jn 1.1, 4.   † ^{1:7} Cä Macä Jesucristo díi pea, ñañarije mani ca tii niirije cõrorena manire coe.

‡ ^{1:10} Pr 20.9; Ec 7.20.

2

Cristo manire ca tii nemogu

¹ Yę punaa yę ca mairă, atere męjare yę owa cojo, ńańarije męja ca tiitipere biro ūigę. Jícáră ńno ńańarije cęja ca tijata, cü Pacure mani yee maquëre ca wede ametęene bojagu Jesucristo, ca niirore biro ca tiigüre mani cęo.

² Ńańarije mani ca tiiriquere manire ametęene bojagu, manire bii yai bojaupi Jesucristo. Mani yee wadore ūigę méé to biro biiupi. Niipetiră ati yepa macără yeepüre biigę to biro biiupi.

Ca ameri mai dotirje

³ Umüreco Pacu cü ca doti cüurique ca ūirore biro mani ca tijata, cäre ca majiră mani ca niirijere mani maji.*

⁴ Jícă ńno, "Umüreco Pacure ca majigu yę nii," ca ūigę nii pacagu, Umüreco Pacu cü ca doti cüurique ca ūirore biro cü ca tiitijata, ca ū dito paigu niimi. Cü yeripare diámacă ca niirije mani.

⁵ To ca bii pacaro, cü ca dotirore biro ca tii nünujeegę pea, diámacära Umüreco Pacure maigę tiimi. O biri wämē mani ca biirije mena, Umüreco Pacu yaară mani ca niirijere mani maji.

⁶ "Yęa Umüreco Pacu mena yę niicōa nii" ca ūigęa, mani Wiogę Jesucristo cü ca biiricarore biro ca biipu niimi.

⁷ Yę yaară, ano męjare yę ca owa cojorijea doti cüurique wämē wämē méé nii. Tírumapu, ca nii jħori tabepħara męja ca tħorique quetira nii. Mee jħugueropħra męja ca tuoquřrique nii, ano yę ca tii doti cojorije.

⁸ To biro ca bii pacaro, jícă wämē dotirica wämē wämē męjare yę owa cojo. Tee diámacü ca ūirije, Cristore, to biri męja cääre, īa majiricarora bii bau niică. Ca naiftarije pea mee ametęacoaro bii, mee ca boerije ca nii majuropeerije pee boecă cojo.

⁹ Jícă, "Umüreco Pacu cü ca boorore biro yę nii," ca ūigę nii pacagu, cü yee wedegħure cü ca īa tutijata, ména ca naitħaropħa niicāmi.

¹⁰ Cü yee wedegħure ca maigę pea aňuro ca boeropu niimi, jícă wämē ńańarije cü ca tii bui cätiro ca tiirije mani.

¹¹ Cü yee wedegħure ca īa tutigħa, ca naitħaropu nii, ca naitħaropu waa nucū yuju, "Toopu yę waa" īi majiti, bħiċċami, ca naitħarije ca īatigu cü ca tuaro cäre ca tiicārije ca niiro macā.

Yee mééra diámacă tuo nucă bħo majuropeerique

¹² Yę punaacă, męjare yę owa cojo, Jesucristore męja ca tuo nünujeerije jħori, ńańarije męja ca tii bui cätiriquere acobocāupi Umüreco Pacu.

¹³ Męja cęja pacħare, mee jícātopħra ca nii jħo dooricħre ca majiricarā męja ca niiro macā męjare yę owa cojo. Męja wāmarār, wātħa wiogħure ca bii ametęene nucāricarā męja ca niiro macā męjare yę owa cojo. Męja, yę punaare biro ca niirāre, mani Pacure męja ca majiriquest jaħbi męjare yę owa cojo.

¹⁴ Męja, cęja pacħare, jícātopħra ca nii jħo dooricħre ca majiricarā męja ca niiro macā męjare yę owa cojo. Męja wāmarār cääre, ca tħoġeñha tutuarrā nii, Umüreco Pacu wederiquere męja yeripu cęo, nucă wātħa wiogħu ca ńańagħure bii ametęena nucă, ca biiricarā męja ca niiro macā męjare yę owa cojo.

* ^{2:3} ¿Do biro tiicāri Umüreco Pacure ca majirāpu mani ca niirijere mani majiti? Cü ca doti cüurique ca ūirore biro mani ca tii nünujeejata, teere mani maji.

15 Ati yepare, ñucā ati yepare ca niirije cāare, maiticāña. Jīcū uno ati yepare cā ca maijata, Ùmureco Pacu peere maitimi.

16 Niipetirije ati yepapare ca niirije, ñañarije mani ca tiiraga tagoeñarije, mani ca ī agorije, mani majuropeera “Do biro ca tiiya manigü yu nii” mani ca ī yee nucū yujurije, mani Pacu yee méé nii tea. Ati yepa maquē niiro bii.

17 Ati yepa, niipetirije ati yepa maquēre tiiraga tagoeñarique mena jīcārira peti nucācoaro bii. To ca bii pācaro Ùmureco Pacu cū ca boori wāmere ca tii niigü pea, to birora ca caticōa niirucumi.

Díamacā ca niirije, to biri ī ditorique

(Mt 24.3-28; Lc 11.7-21)

18 Yü punaa yu ca mairā, ati cuu, ca tujari cuu niiro bii. “Jīcū, Jesucristore ca junagü doorucumi,” liriquere māja thojacupa. Mee mecārira paū peti Jesucristore ca junarā nii eacāma. To biro cāja ca biro macā, ca tujari cuupu ca niirijere mani ī maji.

19 Mani mena ca niiricarāra to biro biicāwa. Díamacā petira, mani yaarā majurope méé niipi. Mani yaarā peti cāja ca nijjata, mani menara niicābojacupa. Añuro petira mani mena ca niirā, niipetirāpura mani mena macārā wado cāja ca niitirijere ī majirique ca niipere lirā, to biro bii witupu.

20 Māja, ca ñañarije manigü Cristo, Añuri Yerire cā ca tiicojoricarā māja nii. To biri māja niipetirāpura díamacā maquēre māja maji.

21 Ùmureco Pacu wederique díamacā ca niirijere māja ca majitirije jaori méé majare yu owa cojo. Teere ca majirā māja ca niiro macā mājare yu owa cojo. ī ditorique jīcā wāmē uno peera díamacā ca niitirijere māja maji mee.

22 ¿Ñiru cā niiti, ca ī ditogü? Ca ī ditogüa, Jesús're, “Mesías méé niimi” ca ligu niimi. Cā niimi Jesús're ca junagü, cāa, cū Pacure, to biri cā Macā cāare, ca junagü niimi.

23 Jīcā uno peera, Jesús're ca junagüa cā Pacu cāare c̄hotimi. “Jesús're niimi manire ca ametænegü,” ca ī wedegüa, cū Pacu cāare c̄hotimi.

24 To biri añuriye queti jīcātopura māja ca thoquere to birora tuo nñajeeccōa niñā. To biro biirā, Ùmureco Pacu mena, ñucā cā Macā Jesucristo mena, māja niirucu.

25 Ate nii, “Mājare yu tiicojorucu,” manire cā ca ī cūrrique: “To birora caticōa niiriique.”

26 Atera, mājare ca ī ditorügarāre līma ligu yu owa cojo.

27 Māja pea Jesucristo cā ca tiicojoricu Añuri Yerire māja c̄eo māja yeripa. To biri aperā mājare cāja ca bue majiope unore māja amaati. Añuri Yerimajuropeera niipetirije mājare majiomu. Mājare cā ca majorijkea díamacā ca niirije niiro bii. ī ditorique méé nii. To biri cā wadore tuo nñajeeya, mājare cā ca majoricarore birora.

28 Yü punaa, mecāra Cristore to birora tuo nñajeeccōa niñā, cā ca baua earo, tagoeñā bayi, cū ca doori tabere bobo tagoeñaricaro maniro, mani ca niipere biro lirā.

29 Mee, Jesucristo añugü cā ca niirijere ca majirā niiri, ñucā niipetirā añuriye ca tiirā cāa Ùmureco Pacu punaarā cāja ca niirijere ca majiparā māja nii.

1 ¡Jáñal! ¡No cōro peti mani Pacu manire cā maijapari, Ùmureco Pacu puna manire iirugua! ¡Cā punaarā mani nii! Ati yepa macārā, Ùmureco Pacu puna mani ca niirijere majitima, Ùmureco Pacare ca majitiricarā niiri.

2 Yü yaarā yu ca mairā, mecūra “Ùmureco Pacu punaa mani nii,” biropua jiro mani ca bii niipere manire iñoti. Biirápua, Jesucristo cā ca baua earo, cāre biirāra mani ca niipere mani maji, to biigü cā ca bojoca baurijere ca lāparā niiri.

3 To biri atere, “To birora biirucumi” ca íi yue niigha, cā majuropeera ñañarije tii yerijāari, ca ñañarije manigu niimi, Jesucristo ca ñañarije manigu cā ca niirore birora.

4 Ñañarijere ca tiirā cōrora, doti cūurique ca ñirijere bii ametüene nucārā tiima. Ñañarije tiirquea doti cūuriquere bii ametüene nucārique niiro bii.

5 Mee maja, Jesucristo, mani ca ñañarijere cōa bojagu doogu cā ca doori-quere maja maji. Cāa, ca ñañarije manigu niimi.

6 To biri Jesucristo mena to birora ca niicōa niirā, ñañarijere tiitima. Ñañarijere ca tiirā niipetirápura Jesucristore iati, cāre majiti, ca biiricarā niima.

7 Yü punaacā, jíca uno peera mājare cāja íi ditoticājato. Añurije ca tiirā, Jesucristo añugua cā ca niirore birora añurā niima.

8 Ñañarijere ca tiirā, Satanás yaarā niima. Mee, tīramápura ñañarije ca tii juo dooricā niigu biimi Satanás. To biri Satanás cā ca pade niirijere cōagü doogura dooupi Ùmureco Pacu Macu Jesús, ati yepapare.

9 Jícarā uno peera Ùmureco Pacu punaa ca niirā, ñañarijere tiitima, Ùmureco Pacu majuropeera cā ca catiro jaaricarā niiri. To biri ñañarijere tii nānua waa majitima Ùmureco Pacu punaa niiri.

10 Ùmureco Pacu punare, to biri Satanás puna menare, ate mena mani ía maji: Añurije tiiti, cāja yaarāre maiti, ca biirā, Ùmureco Pacu punaa méé niima.

Ameri mairique

11 Jícatopare añurije queti maja ca tñorique ate nii: “Mani ameri maico,” iirique.

12 Caín're biro ca biitiparā mani nii. Satanás yuu niima íigü, cā baire jíapui. ¿Ñee juori cā baire cā jíapuri? Caín cā ca tii niirijea ñañarije peti niiupa; cā bai cā ca tiirije pea añurije niiupa.*

13 Yü yaarā, Ùmureco Pacare ca majitirā mājare cāja ca ía tutiro, “¿Ñee tiirā manire cāja ía tutiti?” iieto.

14 Mee mania, mani yaarāre ca mairā niiri, ñañaro mani ca bii yaiboriquere ca ametüaricarā mani ca niirijere mani maji, cāja yaarāre ca maitirā ca bii yairacarāre birora niicāma ména.

15 Cāja yaarāre ca ía tutirā, bojoca jíari maja niima. Jíari maja jíca uno peerone, to birora caticōa niiri que cāpore ca niitirijere māja maji.

16 Jesucristo manire maima íigü, cā majuropeera manire cā ca bii yai bojariquere ca majirā niiri mani maji, ameri mairiquera. To biri mani cāa mani yaarāre maima iirā, ñañaro manire to ca bii pacaro “Ñañaro manire bii” iitirāra, cājare ca tii nemoparā mani nii.

17 Jíca paipo ca apeye cātigü nii pacagu, cā yee wedegu tii nemorique ca boogure ía pacagu cā ca tii nemotijata, Ùmureco Pacu manire cā ca ía mairiquere ca majitigü niimi.

* **3:12** Gn 4:8; He 11:4.

18 Y_u punaacā, aperāre mani ca mairijea, mani ujero wadora: “M_{are} y_u mai” mani ca ūrige wado to niiticājato, biiirora, diámacūra mani ca mairijea, tii nemorique mena mani tii niirije to niijato.

Um̄areco Pac_u cā ca īa cojorore uwiricaro maniro niirique

19 To biro tiirā, diámacū maquē mena ca niirā mani ca niirijere majiri, Um̄areco Pac_u cā ca īa cojorore uwiricaro maniro mani niirucu.

20 Apeye uno mani ca tii bui catiriquere mani yeri manire to ca wedejāajata cāare, Um̄areco Pac_u pee niimi, mani yeri ametuenero ca nii majuropeegu, niipetirije ca majigu.

21 Y_u yaarā, apeye uno mani ca tii bui catiriquere mani yeri manire to ca wedejāatjata, Um̄areco Pac_u cā ca īa cojorore uwiricaro maniro mani nii.

22 To biri niipetirije cāre mani ca jāirijere manire tiicojorucumi, cā ca dotirore biro tii, ūucā cā ca īa ujea niirijere tii, ca tiirā mani ca niiro macā.

23 Ate nii cā ca dotirique: Cā Macā Jesucristore diámacū t_{eo} n_{en}jejee, ūucā manire cā ca tii dotiricarore birora ameri mai, mani ca tii niipe nii.

24 Cā ca dotiriquere ca tii n_{en}jeegua, Um̄areco Pac_upare to birora niicōa nii, ūucā cā pee cāa cā menara niicōa nii, biimi. Manire cā ca tiicojoricā Añuri Yeri menap_u Um̄areco Pac_u manipare cā ca niirijere mani maji.

4

Añuri Yeri, to biri Cristore cajunag_u yeri

1 Y_u yaarā y_u ca mairā, “Um̄areco Pac_u cā ca majorije mena jāa wede” ca ūrāre, niipetirāparena t_{eo} n_{en}jeeticānā. Diámacūra Um̄areco Pac_u cā ca majorije mena cāja ūimiti ūrā, cāja ca wederijere añuro t_{uo}ya. Ati yepap_ure pa_u peti niicāma, “Um̄areco Pac_u yee quetire ca wederā jāa nii,” ca ū dito yujurā.

2 Ati wāme nii, Um̄areco Pac_u y_{uu} Añuri Yeri cā ca majorije mena ca wederāre īa majirica wāme: “Jesucristo manire biig_u dooupi” ca ūig_u niimi, Um̄areco Pac_u y_{uu} Añuri Yerire ca c_uogu.

3 “Jesucristo manire biig_u dooupi” ca ūitig_u, Um̄areco Pac_u y_{uu} Añuri Yerire c_uotimi. “Cristore ca īa junagu doorucumi,” cāja ca ūiro m_uja ca tuoricā, mee ati yepap_ure ca nii yerijāagu yeri peere ca c_uog_u niimi.

4 Y_u yaarā, m_uja, Um̄areco Pac_u yaarā m_uja nii. “Um̄areco Pac_u yee quetire ca wederā jāa nii,” ca ū ditorāre m_uja bii ametuenero n_ucācāupa. M_ujarap_ure ca niig_u, ati yepa macārā mena ca niig_u ametuenero do biro ca tiiya manigu niimi.

5 Cāja ati yepa macārā niima; to biri ati yepa maquē cāja ca majirije wadore wedema. Teere cājare t_{eo} n_{en}jeema ati yepa macārā.

6 Mania, Um̄areco Pac_u yaarā pee mani nii. To biri, Um̄areco Pac_ure ca majirā manire t_{eo} n_{en}jeema. Um̄areco Pac_u yaarā ca niitirā, manire tuotima. Ate mena mani īa maji Um̄areco Pac_u y_{uu} Añuri Yerire ca c_uorāre, to biri ca ū ditog_u yerire ca c_uorā cāja ca niirijere.

Ca maig_u niimi Um̄areco Pac_u

7 Y_u yaarā y_u ca mairā, mani ameri maico, ameri mairiquea Um̄areco Pac_u manire cā ca dotirije niiro bii. Bojocare ca mairā niipetirā, Um̄areco Pac_u puna nii, Um̄areco Pac_ure ca majirā nii, biima.

8 Ca bojoca maitirā, Um̄areco Pac_ure ca majitirā niima; Um̄areco Pac_ua ca maig_u niimi.

⁹ Umareco Pacu o biri wāme manire īñoupi, manire cā ca mairijere: Cā Macū jīcāra ca niigare ati yepapare cāre tiicojoupi, cā jhorí mani ca catipere biro īigu.

¹⁰ O biri wāme manire maiupi: Umucreo Pacu, cāre mani ca mairije juori méé, cā pee manire maima līgu cā Macāre tiicorjori, mani ca ñañarije wapare cā majuropeera ñañaro cā ca bii vai amet'hene bojaro manire tii bojaupi.

11 Yu yaarā yu ca mairā, o biri wāmē Umureco Pacu manire cū ca mairique ca niiro macā, mani cāa ca ameri maiparā mani nii.

12 Jică unora jicătă uno peera Ʉmureco Pacure ūatiupa. Mani ca majata, mani menara niimi Ʉmureco Pacură. Nucă manire că ca mairije căa, īa majiricarora manire bii năpăda waa.

13 Umaroco Pacu mena mani ca nirijere, ūucă că pee căa mani mena că ca nirijere, mani maji că Añuri Yerire că ca tiicoriară niiri.

¹⁴ Jää majuroopeera jää läwa. To biri "Umäreco Pacu cū Macüre tiicojoupi, bojocare Ca Ametüenepare," jää õi wede.

15 Jícáhno, "Umareco Pacu Macára niimi Jesús" ca līgħa, Umareco Pacu mena nii, līnċā Umareco Pacu cānna cū mena nii, biiġi.

16 Ate mena Ɂmureco Paca manire cā ca mairijere maji, díamacā tuo nūnūjee, mani bii eawu. Ɂmureco Paca ca maigū niimi; ca bojoca maigūa Ɂmureco Paca mena niimi; ūucā Ɂmureco Paca pee cāa cā mena niimi.

¹⁷ Ameri mairique o biri wāmē manipare bii bau nii ea, mania ati yepapare, Jesucristo cū ca biiricarore birora ca bii niiricarā niiri, U'mareco Pacū cū ca īa bejeri rāmū ca earo uwiricaro maniro mani ca niipere biro īiro.

¹⁸ Ameri mairique ca niiri tabera uwirique mani. Díamacára ca bojoca mairā mani ca nijata, uwirique cā manire camotaticoa. Uwiriquea, ñañaro mani ca biiro ca tiirije niiro bii. To biri ca uwi tugoeñarā, ameri mairiquere añuro majitima ména.

¹⁹ Mania, Umareco Pacure mani mai, că pee manire că ca mai juorique ca niiro macă.

²⁰Jică uno: "Yea Umureco Pacare yu mai" ca îișu nii pacagă, că yee wedegără că ca îa tutijata, to biro îi ditocăgu îimi. Șă yee wedegă că ca îagurena ca maitiga nii pacagă, Umureco Pacă că ca îatigă peera do biro pee ticări că maibogajati?

²¹ Jesucristo ate manire tii doti cūupi: "Umareco Pacure ca maigua, cū yee wedega cāare cā maijato," manire ūupi.

5

Cristore díámacă tuo nucă buorique

¹ Diámacura Jesús're, "Mesías niimi," ca ī tao nanajee naču bhorā niipetirā, Umoreco Pacu punaa niima. Ca pacure ca maigua, cū puna cāare maimi.

² Umureco Pácure mai, cā ca dotirique cāare tii nunajee, tiirā, Umureco Paca punaa cāare mani ca mairijere mani maji.

³ Umureco Pacare mairiquea, cā ca dotiriquere tii nānājeerique niiro bii. Biropua, cā ca dotiriquea do biro ca tii jeeño majiña manirije unopu niiti.

⁴ Díamacūra Umu'reco Paca punaa cá niirā, ati yepa máquē ñañarije tii niiriquere ca bii ametua nucā majirā njima. Díamacū mani ca tuo nucū baorijera, ati yepa maquē ñañarije tii niiriquere ca bii ametua nucāricarā mani ca niiro tii.

5 Jesú's re, "Umareco Paca Macá niimi" ca ñi nucú b人都, ati yepa maquë ñañarije tii niiriquere bii ametüa nucacámi.

Umureco Pacu Macu yee maquere wederique

⁶ Jesucristora niimi, oco mena, to biri dí mena, ca dooricu. Oco mena wado méé dooupi. Oco mena, dí mena, dooupi. Añuri Yeri niimi ate cā ca ñariquere ca wedegu. Añuri Yeria, diámacu ca ligu niimi.

⁷ Umureco tutipure itiarã niima ate cāja ca ñariquere ca wederā: Cū Pacu, cā Macu Jesucristo, Añuri Yeri niima. Anija itiarãpura jicura niima.

⁸ Ati yepa pee cāare itiarã niima, cāja ca ñariquere ca wederā: Añuri Yeri, oco, dí, niima. Anija itiarãpura jicā Wāmera ca lirã niima.

⁹ Bojoca, cāja ca ñariquere manire cāja ca wederije cāare mani tuo nñuaje. Umureco Pacu cā ca ñariquere manire cāja ca wederije pee doca ca nii majuropeerije nii, cā majuropeera cū Macu yee maquere cā ca wederique niiri.

¹⁰ Umureco Pacu Macu diámacu ca tuo nñuajeegu, atere cā yeripu cāocāmi. Umureco Pacu cā ca lirijere diámacu ca tuo nñuajeetigu, ca lirijere biro cā ca tuaro cāre tiimi, cā majuropeera cū Macu yee maquere cā ca ñariquere cā ca wederijere diámacu cā ca tuo nñuajeetirije mena.

¹¹ Ate nii, cā ca ñariquere Umureco Pacu manire cā ca wederije: To birora caticōa niiriquire manire tiicojoupi Umureco Pacu. Tee to birora caticōa niiriquire pea cā Macupure nii.

¹² Umureco Pacu Macu diámacu ca tuo nñuajeegu cāca to birora caticōa niiriquire cāomí, Umureco Pacu Macu diámacu ca tuo nñuajeetigu, ate to birora caticōa niiriquire cāare cāotimi.*

Wede majio yapanorique

¹³ Muja, Umureco Pacu Macu diámacu ca tuo nñuajeerāre ate mujare yu owa cojo, to birora caticōa niiriquire ca cāorā muja ca niirijure maji, Umureco Pacu Macu to birora tuo nñuajeecōa nii, muja ca biipere biro ligu.

¹⁴ Umureco Pacu, "To birora tiirucumi" mani lī yue, cā ca boorore biro apeye uno cāre mani ca jāirijere manire cā ca tuorijere ca majirā niiri.

¹⁵ Mani ca jāi juu buerijere Umureco Pacu cā ca tuorijere ca majirā niiri, cāre mani ca jāirijere mee ca cāo yerijsārā mani ca niirijure mani maji.

¹⁶ Jicā uno, cā yee wedegu ñāñarije, ñāñaro bii yairicaropu ca ami waatirije ñāñarijere cā ca tiiro cā ca lājata, Umureco Pacu cāre cā jāi juu bue bojato, to biro cā ca tiiro, Umureco Pacu pee catiriquere cāre tiicojorucumi, ñāñarije, ñāñaro bii yairicaropu ca ami waatirijere cā ca tijata, yu lī. Nii jicā Wāme ñāñarije, ñāñaro bii yairicaropu ca ami waarije, tee juori docare, Umureco Pacu cāre cāre jāi juu bue bojaya yu līti.

¹⁷ Niipetirije ñāñarije tiirique cōrora ñāñarije wado niicāro bii; bii pacaro nii ñāñarije tiirique ñāñaro bii yairicaropu ca ami waatirije.

¹⁸ Diámacāra, Umureco Pacu punaa ca niirā, ñāñarijere cāja ca tii nñuña waatirijere mani maji. Umureco Pacu Macu cājare cotemi. To biri Satanás ñāñaro cājare tii pato wācōtimi.

¹⁹ Umureco Pacu punaa mani ca niirijure mani maji. Ati yepa niipetiropare Satanás cā ca dotirije cāare mani maji.

²⁰ Nucā Umureco Pacu Macu doori, diámacāra Umureco Pacu ca niigare cāja majijato ligu, tuo puoriquere manire cāja ca tiicojorique cāare mani maji. To biri cā Macu Jesucristo diámacu ca ligu mena mani nii. Anira niimi Umureco Pacu ca nii majuropeegu, to birora caticōa niiriquire ca tiicojogu.

²¹ Yu punaa, tii nucā bāorifarā ca bii ditorā menare bojoca catiri niiñā.

* ^{5:12} Umureco Pacu Macu ca cāogua, cā cā catiriquere cāomí; Umureco Pacu Macu ca cāotigu pea, catiriquere cāotimi. Jn 3:36.

Juan

2 JUAN

Ati pūurore owagū, jīcū buech yuu owa cojo ūimi. Umureco Pacu cū ca beje amiricarāre, cū yaarā ca niirāre, cū ca owa cojorique nii. "Ameri mairique mena, Umureco Pacu wederique ca ūirore biro niiñā," cū ca ū owa cojorique nii (vv. 1-6).

"Ca ū ditorā cāja ca buerijere tuo majiri niiñā," ū wede (vv. 7-11), "Yu majuropeera mājare yu ūlagu waaruucu," ūrique mena owa yapano eami.

Puati Juan cū ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yu, buech, Umureco Pacu cū ca beje amiricore, to biri cō punaa cāare, yu jīcū wado méé yu ca mairāre, niipetirā díamacū maquē Jesucristo yee añurije quetire ca majirā cāa cāja ca mairāre,

² díamacū maquēre majima ūrājāa mena ca niirāre, ūucā jāa mena to cānacā rāmura ca niicōa niiparāre, ati pūuro mena mājare yu añu doti owa cojo.

³ Mani Pacu Umureco Pacu, cū Macā Jesucristo, cū ca añu majuropeerije, cū ca ū mairije, jīcāri cōro añuro niirique, díamacū ca niirije, to biri ameri mairique mena, māja mena to niijato.

⁴ Buearo yu ūjea niiwu, jīcārā māja punaa, mani Pacu manire cū ca dotiricarore biro cāja ca tii niirijere ūlagu.

⁵ Yu yaarā yu ca mairā, "Mani ameri maico" mājare yu ū jāi. Ate mājare yu ca owa cojorijea, dotirique wāma wāme méé nii. Mee, jīcātopura mani ca tuo jao dooriquera nii.

⁶ Ameri mairiquea Umureco Pacu cū ca doti cūurique ca ūirore biro tii niirique nii. Ate nii doti cūurique: Ameri maiñā, meē jīcātopura māja ca taoricarore birora.

Ca ū dito yujurā

⁷ Ati yepapure paú peti niicāma, bojocare ca ū dito amejuarā. Mani Wiogu Jesucristo manire biro upa cātigū cū ca doorique díamacū ca niirijere ca majirāgatirā niima. To biro ca bligu, ca ū ditogu, Cristore ca junagu, niigu biimi.

⁸ To biri añuro ūgoeña bojoca catiri niiñā, añuro māja ca pade niirique wapa ca niipe to yaiticājato ūrā. To biro māja ca tii niirije wapa Umureco Pacu cū ca tiicojopere niipetiro māja ca tiicojo ecope peere tii niiñā.

⁹ Noo ca boogu, apeyerā bii maa wijiā, Jesucristo cū ca bue majorique re to birora tuo ūnujeecōa nii, ca biitigū, Umureco Pacu mena ca niitigū niimi. Jesucristo cū ca bue majorique ca niirore biro teere to birora ca tuo ūnujeecōa niigu, Umureco Pacu mena, to biri cū Macā mena, ca niigu niimi.

¹⁰ Noo jīcū ūno mājare ca ū yujugu eagu, ate bue majorique méérena cū ca wedejata, māja yaa wiire, "Ano niiñā" cāre ū, añuro cāre jāi boca, tiiticāña.

¹¹ Cū ūnore añuro ca jāi bocagua, cū menara, ūnañarije cū ca tii niirijere ūnañarije ca tii nemogu tuacāmi.*

Wede yapanorique

* ^{1:11} Waa yujuri māja ca earā méére ū. Jesucristore ca tuo ūnujeerā, bojoca cāja ca earo cāja yaa wiijeripu cājare cāja ca cāni dotirijere ūma ūrā, bojorica wāmeri ca bue yujurā cāja ca bii pato wācō yujurijere ūma ūlugu cū ca ūrique nii. Gá 1.7-9.

12 Pau mejare yu ca ii cojoregarije niimi biiropua. Buari, owa cojoriqe mena yu iirugati. Yu majuropeera mejare lagu waari, meja mena yu wede peniruga, a\u00f1uro yeri ujea nii a\u00f1ur\u00e1 mani ca niipere biro iigu.

13 To biri Jesucristore ca tao nunajeer\u00e1 meja yaar\u00e1, Umareco Pacu c\u00e1 ca beje amiricar\u00e1, mejare a\u00f1u doti cojoma.

To biro to biijato.

Juan

3 JUAN

Ati pūuro cāa jīcā b̄uc̄ cā ca owarica pūurora nii. Cristo yee quetire ca tāo nānājeerāre ca j̄eo niiḡa Gayore cā ca owa cojorica pūuro nii.

"Cristore ca tāo nānājeerāre m̄a ca tii nemorije añu majuropeecā," īi cojomi (vv. 1-8). Diótrefes ñañaro cā ca biirije c̄atirijere wedemi (vv. 9-10).

Ñucā Demetrio, Cristore ca tāo nānājeeḡa ca bojoca añugu yeere wedemi (vv. 11-12). To biro ñicā, añu doti cojorique mena īi yapano eami (vv. 13-15).

Itiati Juan cā ca queti owa cojorica pūuro

Gayore īi nucā buorique

¹ Ati pūuro mena, ȳa, b̄uc̄, ȳa mena macā Gayore, díamacāra ȳa ca maiḡare, ȳa añu doti cojo.

² Ȳa yee wedeḡa ȳa ca maiḡa, m̄a ca yeri jāñarijep̄a añuro ca cati añugu m̄a ca niirore birora, m̄a ca tiirije niipetirijep̄a añuro m̄are waa boja, diarique maniḡa nii, m̄a ca bii nānā waapere biro ñigu, Ùmureco Pac̄are m̄are ȳa jāi boja.

³ Jicārā mani yee wederā ȳare ñarā earā, Jesucristo yee añurije queti díamacā ca niiriye ca ñirore biro m̄a ca tii nānājeecōa nirijere ȳare cāja ca wede earo thoḡa, b̄uaro ȳa ujea niiw̄a.

⁴ Ȳa punaare biro ca niirā, añurije queti díamacā ca niiriye ca ñirore biro cāja ca tii nānājeecōa nirijere queti tuoḡa ȳa ca ujea niiro amet̄enero, ȳa ca ujea niiro ca tiirije uno apeye mani.

⁵ Ȳa yee wedeḡa ȳa ca maiḡa, aperā mani yaarāre,* añuro petira aperori macārā ca earāre m̄a ca tii nemo nirijere, añuro peti tiiḡa m̄a tii.

⁶ Cāja pea Jesucristore ca tāo nānājeerā cāja ca tāo cojorop̄a, b̄uaro cājare ca maiḡa m̄a ca nirijere wedewa. To bīri waa nānā waara cāja ca c̄hape, tii nemorique cāja ca boorijere cājare tii nemoña, Ùmureco Pac̄are cā ja b̄iijejari wāme unop̄a, m̄are ȳa ñi.

⁷ Cāja pea Jesucristo yee quetire bue yujurā waara, Cristore ca majitirā cāja ca tii nemorijere ca bootiricarā niima.

⁸ To bīri mani, cājare ca tii nemoparā mani nii,[†] díamacā ca niiriye añurije quetire cāja ca wede yujuro cājare ca tii nemorā mani ca niipere biro ñirā.

Diótrefes cā ca ñañarije

⁹ Jesucristore ca tāo nānājeerāre jīcā pūuro ȳa owa cojomiw̄a. To biro ȳa ca tiiriquere Diótrefes cāja watoare ca j̄eo niiḡare biro wado ca niirāga niiḡa pea jāa ca dotirijere tāo nānājeerāgatimi.

¹⁰ To bīri m̄aja p̄atop̄a ȳa ca waajata, cāre j̄eo cojori, to biro cā ca biirique c̄atirijere cāre ȳa tuti bojoca cātiorucu; watoara īi dito queti pai nucū yujumi manire. Ñucā tee wado méé ñimi. Mani yaarā ca earā cāare, "Ano cāniña," cājare ñiti, ñucā "Ano cāniña," ca ñirāgarā cāare cājare camota, cāja mena cāja ca niimirijere cājare cōa wiene, cājare tiimi.

¹¹ To bīri ȳa yee wedeḡa ȳa ca maiḡa, ñañarijere īa cōo nānājeeticāña. Añurije peere īa cōoña. Añurije peere ca tiiḡa, Ùmureco Pac̄are ȳuu niimi. Ñañarije ca tiiḡa, Ùmureco Pac̄are ca majitiḡa niimi.

* ^{1:5} Mani yaarā Jesucristore ca tāo nānājeerā. † ^{1:8} Cānirica tabe cājare ca tiicojoparā mani nii.

12 Demetrio yee maquē peera niipetirāp̄ra añuro wederucuma. Ñucā Ùmareco Pacu díámacū ca ūigū cāa majimi, Demetrio cū ca tii niirijere. Jāa cāa, cā yee maquere añuro jāa wede, mū cāa díámacūra jāa ca ūirijere mū maji.

Añu dotiyapanorique

13 Pau māre yū ca ūirugarije nii birop̄ua. Buari, owa cojoriique mena māre yū ūirugati.

14 Yoari méé yū waarucu biiḡap̄ua. To cōrop̄a añuro mū mena mani wede penijaco.

15 Añuro niiriique mū mena to nijato. Mani mena macārā māre añu doti cojoma. Ñucā mani mena macārā cāa cāja añujato.

To biro to bijato.

Juan

JUDAS

Pua yatea jiro macārā Cristore ca tao nūnjeerāre cā ca owa cojoriquere biirije nii. "Ii dito bueri maja menare tao majiri niiñā," ii wedemi (vv. 1-16). Pedro nemo owa cojogu cā ca ūrica wāmēre birora ūimi ati pūuro cāare. "Muja ca tao nūnjeerāre to birora ūtugoeñā tutuacōa niiñā," ii wede majiomí (vv. 17-23).

Umareco Pacu yaarā ca niirāre diámacā tao nucā būoriquere jīcātira cā ca tiicojocā yerijāa waarique maquēra wede (v. 3).

Judas, cā ca queti owa cojorica pūuro

Judas Umareco Pacu cā ca jūoriarāre cā ca owarique

Añu dotirique

¹ Yu Judas, Santiago yee wedegu, Jesucristore pade bojari maju, Umareco Pacu cā ca mairā, cā ca bejericarā, Jesucristo cā ca ūa cote niirāre yu owa cojo.

² Būaro mujare cā ca ūa mairije, añuro jīcāri ameri mairique, to biri ameri mairique, muja mena to niijato.

Ca ii dito bueri maja

(2P 2.1-17)

³ Yu yaarā yu ca mairā, ametuarique muja, yu cāa, mani ca cuorije maquēre būaro yu ca owaruga niirucuriquere, mecāra diámacā tao nucā būorique Umareco Pacu yaarā ca niirāre jīcātira cā ca tiicojo peoticāriquere, to birora ūa nūnjeerāre wede bayi, ūicōa niiñā ūigu, atere o biro mujare yu ii owa cojo.

⁴ Mee ūtūmāpura Umareco Pacu wederiquepu, ūañaro ca tii eco yaiparāre "To biro biirucuma" cāja ca ii owa cūu juguequīricarā, jīcārā bojoca bau nūiro biitirāra ūa majiñā manirā muja watoapure nii yerijāama. Cāja, ca bojoca ūañara, mani Umareco Pacu añuro manire cā ca ūa tii bojariquerena noo ca booro ūañarije tii nucū yujurique pee jeeño, jīcāra Umareco Pacu ca niigū niipetirije jotoa ca niigare booti, mani Wiogu Jesucristore booti, ca biirā niimē.

⁵ Mee ate niipetirijere añuro muja ca maji pacaro, Umareco Pacu, cā yaa puna macārā Egiptopu ca pade coterā cāja ca niimiriquere cājare jee wiene, ūicāri jiro cāre ca tao nūnjeetirāre cā ca ūa yaio bateriquere muja ca majiro yu boo.

⁶ Umareco Pacu, cā pēto macārā* cāare, cāja ca doti niipe cōrora tiiri méé cāja yaa taberena witi weo, ca biiricarāre, ca naiftari tabe to birora ca ūicōa niiri tabepu cājare bia dopocāri cuomi, cā ca ūa beje majuropeeri ūamu ca niiro ūa bejeri ūañaro cājare ūiruga.

⁷ Cājare birora Sodoma, Gomorra, to biri tii macā wejari macārā cāa, ūtirica wāmē cōro méépu niipetirā mena tii epericarā cāti, ca ūiyya manirije ūañarijepu tii ametuarique nucā, ūiupa. Tee juori, pecame ca ūa yatitiri pecamepu ūañaro tamāori, niipetirāpore "Ūañaro tamāoupa cāja cāa," cāja ca ūa majipere biro ūirā to biro biirupu.

⁸ Cājare birora anija, cāja ca quēñarijerenā "To biro biiruga," ca ii dito nucū yujurā, cāja uparire ūañaro ca biiru tii, Umareco Pacu cā ca dotirijere booti, ūucā umarecopu ca doti tutuarārena ūañaro ūa tuti epe, ūima.

* 1:6 Ángeles.

9 Umureco Pacure pade bojari maju Miguel majuropeepu cāa, Moisés upari niiquíriku jāori Satanás mena ameri tutigu, "Ñañaro mu bii yai waarucu," ií tutiricaro maniro, "Umureco Pacu pee mure cū tutijato,"[†] cāre iicāupi.

10 Cūja, cāja ca majitirijerena ñañaro ií wede paicāma. Waibucurā ca tuo puorique manirā cāja ca biirore biro cāja ca tugoeña majirijeacā wado menara cāja ca maji buarije peera, cāja majuropeera ñañaro cāja ca bii yaiperena ií bui cāticāma.

11 ¡Abé niya cāja, Caín niiquírich cū ca tiiquíricarore biro ca tii nānajeerā! Wapa tiirica tiiri booma iírā, Balaam cā ca biircarore birora Umureco Pacu peera tuo nānajeerāgatima. Ñucā Coré niiquírich cū wiorāre ametueene nucāma iígu, cā ca bii yairicarore birora bii yaicāma.

12 Ameri mai nācā bho māja ca tii boje rāmari queno nea poo baa niiri taberire cāja menara, bobori méé māja watoare bii ñaajuacāri, nācā bho jañuri méé baa, jini, bii ujea nii niima. Cāja yee maqué wado ca amarā niima. Bueri bāra, ca oco maniri bāra wino ca paa puu cojori bāra wane biro biiima. Yucu, tee ca dica cātiri cuu ca ea pacaro, ca dica maniri yucare biro biiima. Pāatipūjinicā yai waa, tiiguarire cā nācō menapura wēe yaiocā, tiiricaguarire biro biiima.

13 Cāja majuropeera boborije cāja ca tii nucū yujurije mena, dia pairiya uwioro ca jaberije tee majuropeera jopo ca jabe wienerijere biro biiima. Ñocā noo ca boorora ca waa nucū yujurāre biro niima iírā, bāaro ca naifāri tabepu ñañaro ca bii yai waaparā peti niirā biiima.

14 Enoc, Adán jirore jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō niirā jiro macū cāa cājarena iígura: "Uph, cū yaarā cāre queti wede bojari māja pau millares mena,[‡]

15 bojoca niipetirāre niipetirije ñañarije cāja ca tiiri que wapa, bojoca ñañarā niiri, niipetirije ñañari wāmeri Umureco Pacure cāja ca ií buirique wapa, ñañaro cājare tiigū doogū doomi," ií juguequūpi.[§]

16 Anija, niipetirijeparena túaticā, niipetirijeparena wede pai, cāja upari ca tiirāgarije wado tii, "O biro ca biirā jāa nii" ií tugoeñarique cāticāri wede, jāa peere cāja tuo nānajejato iírā bojocare añuro cājare ií nācā bho, tii dito nucū yujuma.

Añuro cāja nijjato iírā wede majorique

17 Yu yaarā yu ca mairā, mani Wiogu Jesucristo cū yee quetire cū ca wede doti cojoricarā mājare cāja ca iíriquere tugoeñāna.

18 O biro mājare iíupa: "Ca tājari yāteari ca nii waaruero, bojoca, ñañarije ca ií bui eperā nii, cāja upari ca boorore biro wado ca tiirā nii, biirucuma," mājare ií wedeupa.

19 Cāja niima, añuro jīcāri mena nii majiña maniro tii, ñañarije cāja ca tiirāga tugoeñarijera tii, ca tiirā. Tee tiirā cāja, Umureco Pacu yu Añuri Yerire cātima.

20 Māja, yu yaarā yu ca mairā, diámacū tuo nācā bāoriique ca ñañarije manirijere to birora tugoeña bayicōa niiña. Añuri Yerí mājare cū ca majorije mena juu bueya.

[†] **1:9** Zac 3:2; 2P 2.11 Judíos, bucurā cāja ca tugoeñari wāme pea, Umureco Pacure queti wede bojari maju (arcángel) Miguel, Moisés cū ca bii yairo cū uparire cā ca amigu earo, Satanás pea ca bojoca jīagu niwi Moisés, ií ditorique mena cū cāa, cū uperi niiquíriquere jāigu eamiupu. Ex 2.11-12.   [‡] **1:14**

"Ángeles".   [§] **1:15** Judíos cāja ca owarica pūuro: El Primer Libro de Enoc.

21 Mani Wiogu Jesucristo cā ca mai ūarije juori, to birora caticōa niiri que Úmureco Pacu cū ca tiicojopere muja ca yue niiro cōrora, Úmureco Pacu cū ca mairijere acoboticāñā.

22 "Yee méé ūima," ca ū t^ugoeñā bayitirāre ū maiñā.

23 Aperāra ñañaro ca ū yaiborāre, añurije queti cājare wede majio, cāja ca ametuaro tiiya. Aperāra cājare boo paca ūa, tii nemoñā. Tee peere, t^ugoeñā bojoca catiri cājare tii nemoñā. Ñañarije cāja ca tii niiri je mena cāja jutire ñañarije cāja ca tii paa juorique menaparena ū junacāñā.

Úmureco Pacure baja peo ujea niiyapanorique

24-25 ¡Úmureco Pacu jucūra ca niigu, manire Ca Ametuenegu, ñañarije muja ca tiitipere biro ūigu cū ca doti tutuarije mena teere mujare ca tii camota niigu, cā ca bojoca cāti niiri tabe ca añu majuropeeri tabepare buaro ujea niiri que mena ca ñañarije manirā mujare ca cūupare, ū nacū buorique, do biro ca tiiya manigu niiri que, niipetirijepare ca doti niigu niiri que, doti maji niiri que, meçare, ūucā to birora, cāre to niicōa nijjato mani Wiogu Jesucristo juori!

To biro to bijato.

Judas

APOCALIPSIS

“Ca majiña maniriquere wede bau niiriique” ūragaro ū Apocalipsis. Wāma wāme cāja ca owaricā pūuro mena macā pūuro ca tujari pūuro, cāja ca owa yapano earica pūuro nii.

Cānigure biro cā ca bii oto weti waaro, ca biipere Juan're Jesucristo cā ca iñoriquere paú wāmeri mena ū cōofnari pairo peti wedecā ati pūuro.

Cā ca niíri yatea macārā Cristore cā tuo nānājeerā ate quetire tuo puoupa. Aperā peera “To biro ūragaro ū,” cāja ca ū majitirije niupa.

To biri wāmera bii mani cāare, jīcā wāmeri tuo jeeño majiña mani. Romanos, Umareco Pacu yaarare ūañaro peti cāja ca tiiri yateare cā ca owareque nii.

Ñañaro cājare to ca bii pacaro, diámacū cāja ca tuo nacā baorijere to birora cāja ca ūtogeña bayicōa niipere ūima ūigu cā ca owareque nii.

Ati umareco ca petiro, Umareco Pacu, Jesucristo mena jīcāri cā ca tii ametua nacā yapano eapere wede yapano ea.

Ca biipe Juan're ca bii iñorique

Jesucristo “O biro biirucu,” Juan're cā ca ūrique

¹ Ate nii, Jesucristo, cāre ca pade bojarāre, yoari mééra ca biipere cā iñlojato ūigu, Umareco Pacu cāre cā ca iñorique. Jesucristo, yā cāre pade bojari majā Juan're ate cā ca ūrrique yā ca majipere biro ūigu, cā yā queti wederi majā* mena wede doti cojoupi.

² To biro cā ca ūricu niiri, yā ca ūrrique niipetirore “Diámacāra nii” yā ū. Nucā cā majuropeera Umareco Pacu yee añurije quetire Jesucristo cā ca wede majoricā niiri, “To birora biiwu” ca ūigu yā nii.

³ Ujea niiñā, ate quetire ca buegu. Ujea niiñā, ate “O biro biirucu” ūrique quetire tuo, ūucā ano owareque ca niiriije ca ūirore biro tii nānājee, ca biirā. Mee, “To biro biirucu” ūrique ca biipa cuu ea dooro bii.

Juan, Jesucristore ca tuo nānājeerāre cā ca añu doti cojorique

⁴ Yā, Juan, Asia yepapure jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario niiri macāri macārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre yā añu doti owa cojo: Umareco Pacu jīcātopura ca nii jāo dooricā, mecā cāare ca ūigu, ūucā ca doopā, to biri cā ca doti dūrabi tabe jāguerore jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario yeri ca niirā.[†]

⁵ ūucā Jesucristo Umareco Pacu yee quetire diámacā ca wede ametāenegu, ca bii yaicoaricā nii pacagu, ca cati tua jāguericā, ati yepa macārā niipetirā ūparāre ca dotigu cāa, añurije, jīcāri mena añuro niiriique, mājare cā ticojato.

Jesucristo manire mai,

cā ca díi bate yai waarieque mena mani ca ūañarijere acobo,

⁶ ūucā cā Umareco Pacu cā Pacu yaarā wiorā,[‡]
paia, mani ca niiro manire tiiupi.

¡Do biro ca tiiya manigu cā ca niiriije, cā ca doti tutuarije,
cā yee to birora cā niicōa niiriije to niijato!

To biro to bijato.

* **1:1** Ángel. † **1:4** Ap 3:1; 4:5; 5:6. Jīcāri, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niirā yerire, “Añuri Yerirena” ūro ū, ūima. Aperā, “Añuri Yeri jīcāra nii pacagu, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario niiri wāmeri cā ca bii bau niiriijere ūro ū, ūima. ūucā aperā, “Umareco Pacu puto macārā cā ca queti wede doti cojorāre ūro ū, ūima. Ap 8:2. ‡ **1:6** Reyes.

7 ¡Íaña! Jesucristo, bueri b̄eraripu doomi. §

Niipetirā cāre Íarucuma.

Cāre ca paa paua tuuricarā, cāre ca jadericarāpu cāa, cāre Íarucuma.

Ati yepa macārā bojoca poogaari niipetirāpu

cā ca dooro ía uechari, b̄earo otirucuma.

Ùgjá, to biro to bijato.

8 “Yá, yá nii Ca Nii J̄hogu, ñucā Ca T̄ujagu, Ùmureco Pacu Ca Doti Tutua Majuropeegu, cāra ca niicōa niigu, ca nii j̄uo dooricu, ñucā ca doopu,” Íimi Úpu.

Ca Nii Majuropeegu Macāre biig, Juan cā ca Íarique

9 Yá, Juan, m̄u yee wedegu, Jesucristo mena ca niigu niiri, m̄ujare birora ñañoaro tamøo, Ùmureco Pacu cū ca doti niiri tabere nii, Jesucristo t̄goeñā bayirique cā ca tiicojorije cāare c̄o, yá bii. Ùmureco Pacu wederiquere, Jesucristo yeere yá ca Íariquere, yá ca wederije j̄uori, Patmos* ca wāme cātiri yucu poogapu cāja ca cūu cōarica yá niiwu.

10 Toopu yá ca niiro, Wiogure juu bue nacā b̄horica rāmu ca niiro, Añuri Yeri cā ca tutuarije yáre ca bii ote weo nacōropu, yá jiro pee tutuaro wederique, putirica wāmu mena putiricaro ca b̄ejuro cōro,

11 o biro yáre ca Íirijere yá tuowu:

—Mu ca Íarijere j̄icā p̄uropu owari, Asia yepa macārā Jesucristore ca t̄o nānajeerā, j̄icā amo peti, ape amore puaga penituario ca niiri macāri macārāre tiicojoya: Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, Laodicea, ca wāme cātiri macārire —íiwu.

12 To biro ca íi wedeoro t̄o, “¿Ñiru peti to biro cā íiti?” Íig, cāre Íarugu yá amo jode nacāwa. To biro bii amo jode nacā ía cojogu, j̄ia boerica tuturi oro mena cāja ca quenorique j̄icā amo peti, ape amore puaga penituario niiri tuturire yá lawu.

13 Tee j̄ia boerica tuturi watoare, j̄icā Ca Nii Majuropeegu Macāre biig, cā dāporipu ca nii eyorito jutiro jāna, ñucā oro mena tiirica quejero, cā cotiapu ca nii eyori quejerore jia tuucāricu ca niigare yá lawu.‡

14 Cā poa cāa oveja poare biro, ñucā oco wetare biro ca botirije, niiwu. Cā capegaari cāa pecame ca üu nucūri punare biro bauwu.

15 Cā dāpori cāa ájjipōa p̄iirire añuro wate aji yooricarore biro, ñucā pecamepu joericaro ca jūarore biro ajiyaawu. Cā ca wederije cāa poea oco b̄earo ca b̄eju ñaajāa nucārore biro b̄ejewu.

16 Cā amo diámacu nūñare j̄icā amo peti, ape amore puaga penituario niirā ñocōa chowi. To biri ñucā cā ujeropare j̄icā p̄i, niipū p̄a nūñapara joo yooriga p̄i wihiwu. Ñucā cā diámacu cāa, muipū umareco macā cā ca aji boe bate niiro cōro boe batewu.

17 Cāre Íagura, cā peatora yá dia ñaacūmucoawu. To biro yá ca biiro, cā pea cā amo diámacu nūñia mena yáre ñia peori, o biro yáre íwi:

—Uwiticāña. Yá Ca Nii J̄uo Dooricu, ñucā Ca T̄ujagu,

18 Ca Catigu yá nii. Yá bii yaicoawu ména. Ca bii yaicoaricu nii pacagu, mecāra to birora ca caticōa niigu yá nii. Yá, bii yairiquere, ñucā to birora ñañoaro ca bii yairā cāja ca niiropu cāare,§ doti majiriquere yá c̄o.

19 ”To biri mu ca Íajārijere, mecā ca biirijere, ñucā jiropu ca biipe cāare, owaya.”

20 To biri ate nii, yá amo diámacu nūñia peere ñocōa j̄icā amo peti, ape amore puaga penituario niirā, ñucā j̄ia boerica futuri cāare j̄icā amo peti, ape amore

§ 1:7 Dn 7.13. * 1:9 Romanos, dia pairi yaa Egeopure ca niiri yucu pooga ca ütā pairi poogaacāpu cūu batecārucuupa. † 1:10 Trompeta. ‡ 1:13 Dn 7.13. § 1:18 Hades.

puaga penituario niirije mu ca ūajārije, bojoca cāja ca majitirijere yu ca wede majorije: Jīcā amo peti, ape amore puaga penituario niirā ūocōa, Umreco Pacu yee queti wederi maja, Jesucristore ca tao nunujeerā jīcā amo peti, ape amore puaga penituario niiri macāri macārā niima. ūucā, jīa boerica tuturi jīcā amo peti, ape amore puaga penituario niiri tuturi cāa Jesucristore ca tao nunujeerā jīcā amo peti, ape amore puaga penituario niiri macārire nii cōōñaro bii –yare ūi wede majiōwi.

2

Éfeso macārāre queti tiicojorique

1 –Éfeso macārā Jesucristore ca tao nunujeerāre queti wederi maju^{*} o biro ūi owa cojoya:

“Cā amo díāmacū nunure ūocōa jīcā amo peti, ape amore puaga penituario ca niirā ca chogu, ūucā jīa boerica tuturi jīcā amo peti, ape amore puaga penituario niiri tuturi oro mena cāja ca tiirica tuturi watoapu ca waa yujugu, o biro ūimi:

2 Niipetirije muja ca tii niirije, niipetirije tutuaro mena pade, pato wācāricaro maniro to birora tiicōa nii, muja ca biirijere yu maji. ūucā, ūañarije ca tiirāre booti, Jesucristo cā yee quetire cū ca wede dotiricarā niiti pacarā, ‘Cā ca wede dotiricarā jāa nii,’ ca ūirugarāre, ‘Ca ūi ditorí maja niima,’ muja ca ūi ūmajirije cāare yu maji.

3 ‘Wāñaro manire biicā,’ ūi tugoeñarique pairicaro maniro yu yee juori yerijāari méé, ūañaro tamuo pacarā to birora muja pade bayicōa nii.

4 “To biro ca biirā nii pacarā, jīcā wāme muja ca tiitirije nii: Jīcāto yare muja ca mai juorícaro cōro yare muja maiti.

5 Tugoeñāna, no cōropu to biro muja biiri: Teere tugoeñā wajoari, ūucā jugero muja ca tiiricarore biro tii niiña. Muja ca tugoeñā wajoatijata, yoari mééra waari, jīa boerica tutu[†] too ca niiri tuture yu ami weocāruru.[‡]

6 Biirāpu, jīcā wāme yu ca ūa biijejeri wāme muja tii. Yu ca junarore birora muja cāa, Nicolaítas cāja ca tii niirijere muja juna.

7 ”;Ca amoperi catirā tuoya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tao nunujeerāre cā ca ūirijere! ūañaro bii pacarā, to birora ca tugoeñā bayi tutua ametuene nucārāre, catirique ca niiricu Umreco Pacu cā ca niiri tabe macāgu dicare ca baapu cā ca niiro yu ūirucu” –ūimi.

Esmirna macārāre queti tiicojorique

8 –Esmirna macārā Jesucristore ca tao nunujeerāre queti wederi maju cāare o biro ūi owa cojoya. Ate ūimi, Ca Nii Juogu, ūucā Ca Tujagu, bii yaicoa, ūucā cati tua, ca biiricu:

9 “Wāñaro tamuo, ca apeye manirā nii, muja ca biirije cāare yu maji. To biro bii pacarā añurije queti mena peera, ca apeye pairā muja nii. ūucā judíos niiti pacarā, ‘Judíos jāa nii,’ ca ūirā, Satanás’rena ca tii nacā buorā ca niirā, ūañarije cāja ca ūi tutirijere yu maji.

10 To biri ūañaro ca tamuoparā muja ca niirijere uwiticāna. Muja mena macārā jīcārāre ‘Jesucristo yaarāra cāja niimi,’ ūigu, tia cūurica wiipu cājare tia cūurucumi Satanás. ūucā ūañaro mujure cāja ca ūiraga nunujeero, pua amo cōro niiri rumuñri ūañaro muja tamuorucu. Bií yairāpu tugoeñā bayi yerijāña. Yu pea tee wapare, catiriquere mujure yu tiicojorucu.

* **2:1** Ángel, pastor, mensajero. Ap 2.8; 2.12; 2.18; 3.1; 3.7; 3.14.   † **2:5** Candelabro.   ‡ **2:5** “Jesucristore ca tao nunujeerā cāja ca niimirkue yai nacācoarucu” ūigu, cā ca ūirique nii.

11 ”¡Ca amoperi cātirā tāoya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tāo nānājeerāre cā ca ūrījere! Ñāñaro bii pacarā, to birora ca tāgoeñā bayi tutua ametēne nucāra, puati bii yairiquere jīcā wāme unopeera ñāñaro tamāotircuma” — ūimi. §

Pérgamo macārāre queti tiicorijke

12 —Pérgamo macārā Jesucristore ca tāo nānājeerāre queti wederi majā cāare o biro ū owa cojoya. Ate ūimi ñiipī pāa nāñapura añuro ca joo yoori pī niipī ca cāogu:

13 “Majā ca tii niirijere yā maji. Satanás cā ca dotti niiri tabe pato majā ca niirije cāare yā maji. To biro bii pacarā, to birora añuro yāre majā tāo nānājeecōa nii. Yā yee jāori majare cāja ca jīarugamijata cāare, díamacā yāre majā ca tāo nucā bāorijere majā yerijāatiupa. Antipas, yā yee quetire ca niirore biro añuro queti wederi majāre, tii macā Satanás cā ca niiri macāpūre ñāñaro tii ecori, cā ca jīa eco yairi tabe cāare majā uwitiupa.

14 To biro ca biirā majā ca nii pacaro, jīcā wāmeri majare yā ca ūpere yā cāo: Balaam niiquīricu, weericarāre tii nucā bāorā baarique cāja ca tiicorijere baa, ñucā umāa, nomia, ca tiiya maniri wāmepu ñee epe nucū yuju, cāja ca tiiro tiicāri, israelitas ñāñarije cāja ca tiiro tiiya, Balac're ca ū wede majioquīricu cā ca bue majoriquere jīcārā teere ca tii nānājeerāre wede majoricaro unora, to birora cājare majā ūcā.” *

15 Ñucā, jīcārā Nicolaítas cāja ca bue majoriquere ca tii nānājeerā cāare, to birora majā ūcā.

16 To biri to cōrora tāgoeñā yeri wajoaya. To biro majā ca biitijata, yoari méé waari, niipī yā ujeropu ca witiri pī mena, cāja mena yā ameri quēegu waarucu.

17 ”¡Ca amoperi cātirā tāoya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tāo nānājeerāre cā ca ūrījere! Ñāñaro bii pacagu, to birora ca tāgoeñā bayi tutua ametēne nucācāgure maná[†] yairopu ca niirijere cāre yā ecarucu, ñucā jīcāga ūtāga añuro ca botirica wāma wāme owa tuuricaga, tiigare yā ca tiicojogu wado cā ca majipagare yā tiicorucu” — ūimi.

Tiatira macārāre queti tiicorijke

18 —Tiatira macārā Jesucristore ca tāo nānājeerāre queti wederi majā cāare o biro ū owa cojoya. Ate ūimi Úmureco Pacu Macu pecame ca ūnū nucūri punare biro cape cāti, ñucā ãjipōa[‡] pīri añuro ca jūa ajiyaarijere biro dāpori cāti, ca biigū:

19 “Majā ca tii niirijere, majā ca mairijere, díamacā majā ca tāo nucā bāorijere, bojocare añuro ca tii nemorā majā ca niirijere, pato wācātirāra majā ca tāgoeñā bayi niirijere, yā maji. Ñucā meçā majā ca tii niirijere, tii jāorā majā ca tiircaro ametēnero majā ca tii niirije cāare yā maji.

20 ”To biro ca biirā nii pacarā, Jezabel, cō majuropeera, ‘Úmureco Pacu yee quetire wede jugueri majo yā nii’, ca ū yeego, majā watoare ca niigore wede majori méé to birora cōre majā ūcā. Cō pe a cō ca bue majorije mena, yā yaarā yāre pade bojari majare ū ditorí, umāa, nomia ca tiiya maniri wāmepu ñee epe nucū yuju, ñucā weericarāre ū nucā bāorā baarique cāja ca tiicorijere baa, cāja ca tiiro tiimo.

§ **2:11** Ap 20.14. * **2:14** Nm 22.25; 31.15-16. † **2:17** Ex 16 Maná, israelitas ca yucu maniri yepapu cāja ca waa nūnā waaro Úmureco Pacu cājare cā baarique ecarique. ‡ **2:18** Bronce.

21 Ņaňaro cō ca tii niirijere tii yerijääri, t̄goeña yeri wajoa cō biijato ūigū, jīcā cuu cōre yū cūumiwu. Cō peat biro ūaňaro cō ca tii niirijere t̄goeña, yeri wajoarugatimo.

22 To biri puniro cō ca diarique tam̄oro yū tiirucu. Cō ca bue majorijere cō ca tiirore biro ca tii nūnūjeerā cāja, to biro cāja ca tii niirijere cāja ca t̄goeña wajaojtata, ūaňaro cāja ca tam̄oro yū tiirucu.

23 Cō puna cāare yū jīa batecāraru. To biro yū ca tiiro nūnūpetirā Jesucristore ca t̄o nūnūjeerā, bojoca cāja ca t̄goeña niirijere, yeri cati t̄goeñariquepare, ca majigu yū ca niirijere majirucuma. Ņucā māja ca niiro cōrorena, māja ca tirique ca niirore biro tee wapare yū tiicorucu.

24 Māja Tiatira ca niirā, mājare ī ditori cō ca bue majoriquere tiiti, Ņucā, ‘Satanás cū ca yeri tutuarije cā jīcāra cū ca majirije nii,’ cāja ca ūirije cāare majiti, ca biirāra ‘Apeye mājare yū tii doti nemotirucu,’ yū ī.

25 Mee, māja ca tii maji niirije docare yū ca doori rūmāpu to birora añuro tiicōa nūnū.

26 “Ūaňaro bii pacarā, to birora t̄goeña bayi tutua ametuhene nūcā, Ņucā yū ca boori wāmēre to birora tii yapano nūcā ca biirāre, bojocare cāja ca doti maji nūipere yū tiicorucu,

27 yū Pacā doti majiriquere yūre cā ca tiicororo yū ca ūneericarore birora.
To biri cāja pea, cōmegū chōcāricarā bojoca poogaarire doti niirucuma.

Ņucā diirārire paa waa baterāre biro cājare tiirucuma. §

28 ”Ūucā boeri ūocōre cājare yū tiicorucu.

29 ¡Ca amoperi catirā t̄oya, Añuri Yeri, Jesucristore ca t̄o nūnūjeerāre cū ca ūirijere!” —īimi.

3

Sardis macārāre queti tiicorique

1 —Sardis macārā Jesucristore ca t̄o nūnūjeerāre queti wederi maju cāare o biro ī owa cojoya. Ate īimi Úmureco Pacā cū ca tiicororicarā, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituario yeri ca niirā cho, * Ņucā to cānacā ūocōare cuogū:

“Māja ca tiirije nūnūpetirijere yū maji. Ca catirāre birora māja wedeo nii; biirāpūa añuro petira ca bii yairicarāre biropū māja nūcā.

2 ‘Wācā, bojoca catiya nija’ yai ūucā waarpū ca biirijere cati tua, ca maja nūcāro tiiya petopūra. Yūa, Úmureco Pacā cū ca īa cojorore añurije māja ca tii niirijere yū buati.

3 Mājare cāja ca wede majorique māja ca t̄o riquere t̄goeñari, tee ca ūirore biro tii nūnūjeeya. Ņucā ūaňaro māja ca tiirijere t̄goeña wajoaya. T̄goeña bojoca cati, māja ca bii yue nūtijata, ‘Cū doocumi’ māja ca ūitiri tabe unore, jīcā jee dutirí mājare biro yū earucu.

4 “To biro māja ca biimijata cāare, Sardis’re niima jīcārā ūaňarijere tiirucu ca tiitirā. Cāja, ca ūaňarijere manirā niima ūrā juti botirije jāñacāri, yū mena waa yujurucuma. To biro ca biiparāra niirā biima.

5 Ņaňaro bii pacarā to birora ca t̄goeña bayi tutua ametuhene nūcārā, añurije juti botirije jāñarucuma. Cāja wāmē, owarica pūuro catirique ca niiri pūuropare owa tuuriquere, jīcātī uno peera yū coetirucu. To biro tiitigāra yū Pacā, to biri cāre queti wede bojari māja† mena cū ca īa cojoro, ‘Ani jāare yū maji,’ yū ūirucu.

§ 2:27 Sal 2.9. * 3:1 Ap 1.4; 4.5; 5.6 Úmureco Pacā cū ca tiicororicu Añu Yeri jīcāra nii pagagu, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituario nūri wāmeri ca bii bau nūigare cho. † 3:5 Ángeles.

6 "¡Ca amoperi catirā tuoya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tuo nanueerāre cā ca ñirijere!" —íimi.

Filadelfia macārāre queti tiicorique

7 —Filadelfia macārā Jesucristore ca tuo nanueerāre queti wederi maju cāare o biro ñi owa cojoya. Ate ñimi ca ñañarije manigu, diámacā wado ca ñigu, Wiogu David niiquíricu yaaro jope pāaricarore ca cuogu, cā ca pāaro jícu uno peera bia weo majiña mani, ñucā cā ca biaro jiro cāare jícu uno peera pāa weo majiña mani, ca biigu.

8 "Muja ca tii niirije niipetirije yu maji. Ca tutuatirācā muja nii, biirāpua. To biro bii pacarā, mujare yu ca ñirore biro tii nanujee, yure ca majirā muja ca niirijere wede junati, muja biiti. Íaña. Muja juguerore jíca jope yu jope pāa nacō, jíca uno peera cā ca biatipa jopere. To biri añurije quetire muja ca wede yujuro, jíca uno peera mujare camota majitirucumi.

9 Satanás're ca ñi nacō beo nanueerā, judíos niiti pacarā, 'Judíos jāa nii' ca ñi ditorā muja pato waari, cāja ñajero jupearí mena cāja ca tuetu ea nuu waaro yu tiirucu, yu ca mairā muja ca niirijere cāja ca majipere biro ñigu.

10 To birora ca tuogoeña bayicō niirā niirique yu ca dotiriquere, mee to birora muja bii. To biri yu pee cāa, ati ûmureco niipetiropu ati yepa ca niirāre ñañaro mani ca tiiro ca bii buyeerije ca bii eari tabere mujare yu ía coterucu.

11 "Yoari mée yu doorucu. Muja ca cuorijere to birora ñi nanueecō n*iiñā*, añurije muja ca buapere jícu uno peera mujare cā ca ématipere biro ñirā.

12 Ñañaro bii pacarā ca tuogoeña bayi tutua ametua nacārāre, yu Úmureco Pacu yaa wii wii bota cāja ca niiro yu tiirucu. To biri jíca t*ā*ti yepa ca ñi wiire witi weo, biitirucuma. To biri cajapare, yu Úmureco Pacu wāme, yu Úmureco Pacu yaa macā Jerusalén ûmureco tutipu ca duwi doori macā yu Úmureco Pacu cā ca tiicoriori macā wāmere, ñucā yu wāme wāma wāme cāare cajapare yu owa tuurucu.

13 "¡Ca amoperi catirā tuoya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tuo nanueerāre cā ca ñirijere!" —íimi.

Laodicea macārāre queti tiicorique

14 —Laodicea macārā Jesucristore ca tuo nanueerāre queti wederi maju cāare o biro ñi owa cojoya. Ate ñimi "To biro to bijato" ca ñigu, cā ca ñariquere diámacā ca wedegu, diámacā wado ca ñigu, Úmureco Pacu cā ca jeeñorique niipetirije jotoa ca niigu:

15 "Muja ca tii niirije niipetirije yu maji. Buaro ca ajirijere biro niiti, ñucā buaro peti ca yujuarijere biro niti, muja ca biirijere yu maji. Buaro ca ajirijere biro nii, buaro ca yujuarijere biro nii, muja ca bijata añucā boo.[‡]

16 To biri buaro ca yujuarijere biro nii, ñucā buaro ca ajirijere biro nii, biitirāra, ca aji potirijere biro pee muja ca niirije juori mujare yu ujeoti batecārucu.

17 'Pau ca apeye catirā jāa nii, añuro jāa niicā, ñee uno jāare dejati,' muja ñi, biirāpua. To bii pacarā muja ca catiro jāñarije mena peera, añurijere ca cuotirā, ca ñañarā, ca apeye manirā, ca ñatirā, ca juti manirāre biro muja ca niirije peera, 'To biro jāa biicu,' muja ñi ía majiti.

18 To biri ca apeye pairā niirāgarā, pecamepu joe weerique oro weta wapa tiiya. Ñucā boboro juti manirā muja ca niirijere jāña buatorugarā juti

[‡] **3:15** "Ca yujuarijere biro muja nii," íiro, Jesucristo cā ca dotirore biro ca tii nanuejetirāre íiro ñi. Ñucā "Buaro ca ajirijere biro muja nii" íiro pea, "Jesucristo cā ca dotirore biro añuro ca tii nanueerāre" íiro ñi.

botirije, to biri ñucāeco capegaarire pioriquere, yare ca wapa tiiparā maja nii, añuro maja ca īa majipere biro ūirā, mājare yu ūi wede majio.

19 Niipetirā yu ca mairāre tuti bojoca catio, wede majio, yu tii. To biri tugoeña bojoca cati, tugoeña yeri wajoaya.

20 ÍaÑa. Jää waaraġu, jopepū yu jao nucū, jīcā uno yu ca jorijere tuo, jope pāa, cū ca tiijata, cū mena cū yaa wiipū jāa waa, cū mena baa, cū pee cāa yu mena baa, añuro bapa cati, yu tiirucu. §

21 ÑaÑaro bii pacarā, to birora ca tugoeña bayi tutua amethene nucārāre, ñaÑarijere bii amethene nucāri, yu Pacu mena, cū ca doti niiri tabepū yu ca duwi earicarore birora yu cāa, yu ca doti niiri tabere yu mena cūja ca duwiro yu tiirucu.

22 "¡Ca amoperi catirā tuo ya, Añuri Yeri, Jesucristore ca tuo nñuejerāre cū ca ñirijere!" —íimi.

4

Umareco Pacure ëi nucā baurique Juan're ca bii ñorique

1 Ate jiro īa cojogu, umareco tutipare jīcā jope, pāa nucōrica jope, yu ūawu. Wederique yu ca tuo jorique putirica wuu putiricarore biro ca baurije yu mena ca wederije pea o biro yare ūiwu:

—Anopu mua dooya. Ate jiro ca biipere mare ñnogu doogu yu tii —yare ūiwu.

2 To biro yare ca ñirora, Añuri Yeri cū ca tutuarije yare ca bii oto weo nucōro, umareco tutipare wiogu cū ca duwiri cūmuore cāja ca doporicarore, ñucā toopare jīcā ca duwigare yu ūawu.

3 Wiogu cū ca duwiri cūmuopare ca duwigu baurique pea jaspe, to biri cornalina, cāja ca ñirijere biro niiwu. Ñucā cū ca duwiro jotoare, bue niimamū beto, esmeralda ca ajiyaarore biro ajiyaa nucūwi.

4 To biri ñucā wiogu cū ca duwiri cūmuore wejare apeye wiorā cāja ca duwirije veinticuatro peti niiwu. Ñucā teepare duwiwa baurā, juti botirije jāña, cāja dāpugaari peera oro mena cāja ca tiirica betorire ca pejarā.

5 Wiogu cū ca duwiri cūmuorenā bāpo cū ca yaberije, wederique, bāpo cū ca paarije, witiwu. To biro biicāri ñucā, wiogu cū ca duwiri cūmuore juguerore, jāa boerica tuturi jīcā amo peti, ape amore phaga penituario niirije peti ūu nucūwu. Umareco Pacu yaarā yeri ca niirije.*

6 Ñucā wiogu cū ca duwiri cūmuore juguerore, dia pairiya oco ca ñoweri maniri sāra yaare biro bauwu.

Wiogu cū ca duwiri cūmuropare pātore, ñucā to weja pee cāare bapari peti ca catirā niiwa, cāja juguero pee cāare, cāja jiro pee cāare, ca cape catirā.

7 Cāja ca catirā mena macū ca nii jāogu, yai jūagare† biigū niiwi; cū jiro macū pea wecāre biigū niiwi; phārā jiro macū bojocāre biro ca díamacū catigū niiwi; ca tājagu pea aa ca wāugure biigū niiwi.

8 Cāja ca catirā baparipura cāja ca niiro cōro seis niirije quedapari catiwa. Ñucā tee jotoare, tee doca cāare ca cape catirā niiwa. To biro biicāri, ñamiri, umarecori, o biro ūi yerijāatiwa:

"Ca ñaÑarije manigu, ca ñaÑarije manigu, ca ñaÑarije manigu peti niimi Upu

Umareco Pacu, niipetirijepare Ca Doti Tutua Niigu,‡
Ca nii jao dooricu, to birora ca nūicōa niigu, ñucā nemo ca doopu,"
ūi ujea nii baja peo niiwa.

§ **3:20** Jope pāariquere to ca ñijata, "Mu ca cati niirijepare yare nii dotiya," ūigu, cū ñiriquere ūiro ūi.
"El séptuple espíritu de Dios." Ap 1:4; 3:1; 5:6. † **4:7** León. ‡ **4:8** Is 6:3.

⁹ Ca catirā, wiogu cā ca duwiri cūmuophare ca duwigu to birora ca caticōa niigure, “Ca añu majuropeegu peti mā nii” cāre ū, cāre ū nucā bao, “Añu majuropeecā” cāre ū, cāja ca ū ujea nii baja peorucuro cōrora,

¹⁰ veinticuatro niirā bacurā, wiogu cā ca duwiri cūmuro wejare ca duwirā cāa, oro betori cāja ca pejarijere jeeri, wiogu cā ca duwiri cūmuophare ca duwigu p̄atopu cūu cojo, cā jaquerore cāja ājuro jupearī mena ea nuu waari, to birora ca caticōa niigare o biro cāre ū nucā bao:

¹¹ “Uph, jāa Um̄areco Pacu, māa, ca añu majuropeerije, ū nucā baorique, ca tutua majuropeegu niiriquere, ca ñeepu peti mā nii. Mura niipetirije mā tiiupa. Mā ca boorore biro bii nii.

Nucā mā ca boorore biro mā ca tiirique nii,”
cāre ū nucā bao:

5

Owarica tunua

¹ Tee jiro wiogu cā ca duwiri cūmuophare ca duwigu cā amo diámacū nuña peere, jīcā tunua p̄a nūñaphra owarica tunua, jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituario niirije biarica tunuare yu ūawu.

² Nucā yu ūawu jīcā, Um̄areco Pacare queti wede bojari maju do biro tiiya maniropu ca tutuagu, tutuaro wederique mena o biro ca ūigure: “¿Ñiru cā nii, biariquerere yegari tii tunuare ca pāapu?” ūwi.

³ Um̄areco tutipu cāare, ati yepa cāare, nucā ati yepa docapu cāare, tii tunuare pāari ca ūapu uno manicāwi.

⁴ To biro yu pea baoaro yu otiwu, jīcā unora tii tunuare pāari, to ca niirijere ca ūapu uno cā ca maniro ūama ūigu.

⁵ Yū ca otiro ūagu, jīcā bacurā mena macā, o biro yure ūwi: “To cōrora otiya. Mee niimi jīcā, Yai Jūagure biro ca tutuagu, Judá yaa puna macā, David pārami, ca bii ametāa nucāricu. Cā, tii tunuare jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituario ca niirije biariquerere yega, tii tunuare pāa, tūrucumi,” yure ūwi.

⁶ To cōrora wiogu cā ca duwiri cūmuro, to biro ca catirā bapari, nucā bacurā cāja ca niiro watoare, Oveja Macā cāja ca ūa cōaquiřicure biigū ca nucūgure yu ūawu. Cā pea, jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituario potagaari cāti, nucā jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituario niirije cape cāti, biiwi, Um̄areco Pacu yaarā yeri ati yepa niipetiropu cā ca tiicojoricarā ca niirijere.*

⁷ Cā, Oveja Macā pea, wiogu cā ca duwiri cūmuophare ca duwigu p̄atopu waa, cā amo diámacū nuña pee owarica tunua cā ca cōrora tunuare amiwi.

⁸ Tii tunuare cā ca amirora, ca catirā bapari ca niirā, nucā bacurā veinticuatro ca niirā, cāja ājuro jupearī mena ea nuu waawa Oveja Macā jaquerore. Cāja niipetirāpura baa tēe† bajaricarore cōowa. Nucā ca juti añurijere oro mena tiirica bapari dadarori, cāja ca maa jāarica baparire cōowa. Tee, ca juti añurijere cāja ca maa jāarica bapari pea, Um̄areco Pacu yaarā cā yaa pooga macārā, cāre cāja ca jāi juu buerucurijere ūro biiwu.

⁹ Cāja pea wāma wāma o biro ū bajawa:

“Māa, owarica tunuare ami, biariquerere yega, ca tiipura niigū mā bii. Ñañaro jīa eco yai, mā dīi mena, niipetirā bojoca poogaari, bojoricarori ca wederā, niipetirī macārī macārā, niipetirī yepari macārā, Um̄areco Pacu yaarā jāa ca niiro mā tiiwu.

¹⁰ To biro bii yai bojacāri, wiorā jāa ca niiro tii, jāa Um̄areco Pacu yeere ca paderā paia jāa ca niiro tii, mā tiiwu.

* ^{5:6} Ap 1:4; 3:1; 4:5. † ^{5:8} Arpas.

Ñucā ati yepa niipetiropare ca doti majiparā jāa ca niipe cāare mā tii bojawh,” cāre ū baja peowa.

¹¹ Tee jiro ūa cojogu, wiogu cā ca duwiri cūmuro, to biri ñucā ca catirā, aperā bucarrā, cāja ca niiro weja ca niirā Umureco Pacure queti wede bojari maja paū millones de millones peti[‡] ca niirā cāja ca bajarijere yū tuowh.

¹² Cāja pea tutuaro wederique mena o biro ū baja wedeowa:
 “Oveja Macā, cāja ca jāamiricā pea,
 ca tutua majuropeega niiriquere,
 dije uno dājaricaro maniro niipetirije ca chogu niiriquere,
 ca maji majuropeegu niiriquere,
 ca bii tutuagu niiriquere,
 ñucā ‘Ca nii majuropeegu mā nii,’
 ‘Ca añu majuropeegu mā nii,’
 ūnucā bāoriquere,
 baja peo nucā bāoriquere,
 ca ūneepu uno peti niimi”
 ū baja wedeowa.

¹³ Ñucā Umureco Pacu cā ca jeeñorique niipetirijepara, umureco tutipu ca niirije, ati yepa ca niirije, ati yepa docapu ca niirije, dia pairiyapu ca niirije cāo, o biro ca ūrrijere yū tuowh:

“Wiogu cā ca duwiri cūmuropure ca duwigure, to biri Oveja Macāre, to cānacā rāmura
 ‘Cāra niimi ca nii majuropeegu, ca añu majuropeegu,
 ca tutuagu,’ ūnucā bāocōa niiricarā cāja niijato,”
 ca ūrrijere.

¹⁴ To biro to ca ūrro, bapari ca catirā pea, “To birora to bijjato,”[§] ū ūawa. Bucarrā veinticuatro ca niirā pea, cāja ājāro jupearī mena ea nuu waari, cājare ūnucā bāowa.

6

Biarique

¹ Ñucā Oveja Macā, owarica tunuare jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niirije biariquere, ca nii jāori tabere cū ca tāa pāaro yū ūawa. Cā ca tāa pāa cojorije menara yū ūawu bapari ca catirā mena macū jīcū, bāpo cā ca bājāro cōro o biro cā ūnucā ū wederijere: “Dooya,” ūwi.

² To biro cā ca ūrro ūa cojogu, yū ūawa jīcā caballo ca botigure. Cā jotoa ca pejagū pea bāerica betore cāowi. To biri ñucā Wiogu cā ca pejari beto uno re tiicojo ecowi. Tii betore pejari, cā waparāre bii ametua nucācāwi; ñucā ca bii ametua nucāpura niicāgū bliwi.

³ Ñucā biarica tabere Oveja Macā cā ca tāa pāa jāojāri tabe jiro macā tabere cā ca tāa pāaro, jīcā jiro macā ca catirā mena macā o biro cā ca ūrro yū ūawu: “Dooya,” ūwi.

⁴ To biro cā ca ūrora, ñucā apī caballo ca jūagū witi doowi. Cā jotoare ca pejagū pea, ati umureco macārā añuro cāja ca niimirijere cā ca ūñopere doti tutuariquere tiicojo ecowi. Ñucā bojoca cāja majuropeera cāja ca ameri jīa yaipere ūgu, pairi pīi niipiire cāja ca ūporicā niwi.

⁵ Biarique pāa tabe jiro macā tabere Oveja Macā cā ca pāaro ñucā pāarā jiro macā, ca catirā mena macā: “Dooya,” cā ca ū acaro buiro yū ūawu. To biro

[‡] 5:11 “Millares de millares y millones de millones.”   § 5:14 Amén.

cā ca ūiro ūa cojogā, ūucā caballo ca ūiigūre yū ūawā. Cā jotoa ca pejagū pea, jīcā coro nucāo ūaarica corore cāowi.*

⁶ Ūucā ca catirā bapari ca nūrā watoapū, jīcā wāme o biro ca ūi wedeo cojorijere yū tūowā: “Trigo jīcā kiloacāra bojoca jīcā rāmū cāja ca padē wapa taaro cōro wapa cūti. Cebada cāa itia kiloacāra, jīcā rāmū padē wapa taaricaro cōro wapa cūti. To biro to ca bii pacaro ūje ocore, ūucā ūjere, nō ca boorora tui bateticānā,” ūi wedeowā.

⁷ Tee jiro ūucā ūiarica tabe itia tabe jiro macā tabere Oveja Macā cā ca pāaro, ūucā itiarā jiro macā ca catirā mena macā: “Dooya,” cā ca ūiro yū tūowā.

⁸ To biro cā ca ūiro ūa cojogā, ūucā apī caballo jūri jañuri booro ca ūiigūre yū ūawā. Cā jotoa ca pejagū pea, “Bii Yairique,” wāme cūtiwi. Cā jiroacāra ūañaro Bii Yairica tabere[†] ca nū ūnogū nūnūwī. Cāja pea ati ūmūreco macārā bapari taberi ca niirāre jīcā tabe macārāre ameri ūiarique mena, aāa mena, diarique mena, waibucurā cāja ca baa yaiorije mena, cājare cāja ca jīa peoti dotiricarā niuwa.

⁹ Biarique bapari niirije jiro macā tabere Oveja Macā cā ca pāaro yū ūawā, ūmūreco Pacū yee quetire wede, teere to birora tāo nūnūjeeccōa nū, cāja ca biarique jūori, ūañaro wāmepū cāja ca tūi jīa batericarā yeri, waibucurā ūiarí joe māenerica tutu doca ca niirāre.

¹⁰ To biro ūmūreco Pacū tutuaro mena o biro ūi acaro buiwa: “Wiogū ca ūañarije manigū, diámacū ca ūigū, ḡno cōropū ati yepa macārāre ūa beje, jāare jīa ame boja, mu ūiigūtī?” ūiwi.

¹¹ To biro cāja ca ūiro, ūmūreco Pacū pea juti ca botirije cājare jāari, “Yerijāña ména, dūja tūi cuu ca eapa tabe. Mūjare biro yū yee quetire wederi majā niima ména tūi yepapūre, Cristo yee queti jūori ca bii yaiparā dūjama. Cāja niipetirā cāja ca nea poo petiro jīropū docare, cājare yū ūa bejerucu,” cājare ūiwi.

¹² Biarique jīcā amo cōro niirije cā ca tāa pāaricaro jiro macā tabere Oveja Macā cā ca pāaro, būaro jīta nana, muipū cāa būaro ūi, boori jutiro ca ūiirirore biropū[‡] biicā yai waawi. To biro ūucā muipū ūami macā cāa, dīi quire biro jeefiācā yai waawi.

¹³ Ūucā būaro ca wino waaro, higueragu dica higo ca jūmera ca ūaabaterore biro ūaabatewa ūmūreco tuti macārā ūocōa cāa.

¹⁴ To biro ca biiri tabera, ūmūreco quejero cāa, owarica pūurore ūee tunua yaioricarore biro biicā yerijāña waawi. ūtā yucū ati yepare ca niimirije, ūucā diaripūre yucū poogaari ca niimirije cāa, aperoripa ūuu batecā yai waawi.

¹⁵ To biro ca biirijere ūari, ati yepa macārā wiorā, ca nū majuropeerā, uwamarā ūparā, ca apeye pairā, do biro ca tiiya manirā ca niimiricarā, ūucā niipetirā ca padē coterā, ca padē cotetirā mena, operipū, ūtā buurori watoaripū duti ūaajuaçāri cāja niipetirā,

¹⁶ ūtā yucārena, ūtāgaarirena o biro ūi acaro buiwa: “Jāare ūaapea būatoya, § wiogū cā ca duwiri cūmuropū ca duwigū jāare ūaremi; ūucā Oveja Macā, ūañaro jāare cā ca tiipere jāare camotaya.

¹⁷ Mee, ūañaro mani ca tamūoro manire cā ca tiipa rāmū eacoa, ḡnoa pee teere cāja ūacārātī?” ūiwa.

7

Israel yaa pooga macārā

* ^{6:5} Balanza, būaro aāa boarieque ca waapere ca bii cōñarique nū. † ^{6:8} Infierno: Jesucristore ca tāo nūnūjeetiricarā ca bojoca ūañarā cāja ca waapa tabe. ‡ ^{6:12} Cabra poa būaro ca ūiirirore biropū.

§ ^{6:16} Os 10.8.

¹ Ate jiro bapari ɻumareco Pacure queti wede bojari maja, ati yepare, dia pairiya cāare, ñucā jīcāgu yucāgu ano peerena, ca wino paa puutipere biro ñirā bapari joperiparena ca nucū biatorāre yu ūawu.

² To biri ñucā yu ūawu apī, ɻumareco Pacure queti wede bojari maju, ɻumareco Pacu to birora ca caticōa niigū wāmère ūia cūuricaro chorí, muipū cū ca māa dooro pee ca doogure. Cā pea, aperā bapari ɻumareco Pacare queti wede bojari maja, ati yepare, dia pairiya cāare, ñañaro cū ca tii dotiricarāre, tutuaro wederique mena o biro cājare ū acaro buwi:

³ “Tii yepare, dia pairiyare, yucā cāare, ñañaro tiiticāña. Mani ɻumareco Pacure pade bojari majare, cū wāmère mena cāja diámacūrire ūia cūu mani mēna,” ū acaro buwi.

⁴ To biro cū ca ūiro jiro yu ūawu ano cānacārā peti, ɻumareco Pacu wāmère ca ūia cūu ecoricarāre. Israel yaa pooga macā punari macārā niipetirā ciento cuarenta y cuatro mil peti ūia cūu ecoupa.

⁵ Judá yaa puna macārā doce mil peti ūia cūu ecowa.

Rubén yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Gad yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

⁶ Aser yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Neftalí yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Manasés yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

⁷ Ñucā Simeón yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Leví yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Isacar yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

⁸ Ñucā Zabulón yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

José yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Benjamín yaa puna macārā cāa doce mil peti ūia cūu ecowa.

Pau bojoca juti botirije ca jāñarā

⁹ Ate jiro pau bojoca, niipetiri poogaari macārā, bojoca bojoricarori ca wederā niipetirā, niipetiri macāri macārā, do biro tii cōofā peotiricarā mēé ca ñirā, juti botirije wado jāñaricarā, pūu queeri jeecāricarā wiogu cā ca duwiri cūmuro jāquerore, ñucā Oveja Macā jāquerore, ca nucūrāre yu ūawu.

¹⁰ Niipetirā tutuaro wederique mena o biro ū acaro buwi:

“Mani ɻumareco Pacu ca doti majuropeegu cū ca duwiropu ca duwigū, to biri Oveja Macā, manire ametuenema,”

Ū acaro buwi.

¹¹ Niipetirā ɻumareco Pacure queti wede bojari maja, wiogu cā ca duwiri cūmuro wejare, ñucā bācurā, aperā ca catirā, cāja ca niiro wejare nucū cojowa. Cāja pea wiogu cā ca duwiri cūmuro diámacā, cāja ājero jupearí mena ea nuu waa yepapu muu bia cūmu waari, ɻumareco Pacare o biro ū nucā bāwua:

¹² “To biro to bijjato.

Baja nucā bāorique, ca añu majuropeerije, majirique,

‘Mu añu majuropeecā’ ūirique, ū nucā bāorique,

cā ca tutua majuropeerije, cā ca bii tutuarije,

mani ɻumareco Pacare to birora ū nucā bāocōa niirique to nijato.

To biro to bijjato,” ūwa.

¹³ To biro cāja ca ū niri tabera jīcā bācurā mena macā:

“Jījā juti ca botirije ca jāñarā, noa cāja niiti? ¿Noopu cāja doojapari?”
yāre ū jāñawai.

¹⁴ To biro yāre cā ca ū jāñaro:

“Wiogu, mu, mu maji cājara,”

cāre yu ū ūyawu.

Cā pea o biro yure ūwi:

"Anija, Jesucristo cājare cā ca bii yai bojariquere tuo nūnūjee,
cā dīl mena cāja ca ūñārijere cā ca coericarā niiri, ūñaro peti bojoca cāja
ca biiri rūmārire ca ametūaricarā niima.

15 To biri ūmāreco Pacu cā ca duwiri tabe jāguero niima. Cā yaa wiipāre
ñamiri, ūmāreco, to birora cāre tii nūcā buocōa niima.

Wiogu cā ca duwiri cūmuropāre ca duwigu pea, cā ca bojoca cāti niirije mena
cājare ūnūjee niirucumi.

16 Dii rāma ūno peera aāa boa, oco jinirāgarā, ūñaro tamāotirucuma.
Muipū cāa, puniro cājare ajitirucumi.* Ca ajirije cāa cājare aji pato
wācōtirucu.

17 Oveja Macū, wiogu cā ca duwiri cūmuro watoapu ca niigura, cājare ca cotegu
niirucumi.

Cāja ca oco jinirāgaro, catirique oco punari ca niiri tabepu cājare jāo
waarucumi.†

Ūmāreco Pacu pea ūñaro cāja ca bii yaja pua otimirique cape ocore tuu
coerucumi,"
yure ū wedewi.

8

Ca tājari dobero

1 Nūcā Oveja Macā, seis niirije jiro macā tabe biarica tabere cā ca tāa
pāarora, jīcā nimaro decomacā peti,* ūmāreco tutipāre ca bujumijārige yuju
nūcā peticoawu.

2 Jiro yu ūawu, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario ca niirā ūmāreco
Pacāre queti wede bojari maja, ūmāreco Pacu jāguero ca nucūrā, cāja
cōrōrena putirica wāwari cāja ca tiicojoriarā.

3 Jiro apī ūmāreco Pacu pāto macā doo, ca jāti añurijere cāja ca joe māeneri
tutu pāto ea nūcā waawi. Ca jāti añurijere cāja ca maa jāarica coro, oro
mena cāja ca tiirica corore cāowi. Toopu cā ca nucūro, joericaro añuro ca
jāti añurijere pairo cāre tiicojowa, ūmāreco Pacu yaarā cā yaa pooga macārā
nijpetirā cāja ca jāi juu buerucurije mena, altar† oro mena cāja ca tiirica tutu,
wiogu cā ca duwiri cūmuro jāguero ca niiri tutupu cā joe māenejato ūirā.

4 To biro cā ca tiirora, ca jāti añurije bueri, nūcā ūmāreco Pacu yaa pooga
macārā cāja ca juu bue nūcā buorucurije mena ūmāreco Pacu pātopu bue māa
eawu.

5 To cōrōra ūmāreco Pacāre queti wede bojari māju pea ca jāti añurije maa
jāarica corore ami, waibucurā joe māenerica tutu maquē niiti ca ajiyaarije
mena tii corore maa jāa dadori, ati yepapāre poo batē duwiocā cojowi. To
biro cā ca tiirije menara bāpo bāju, wederique wedeo, tutuaro bāpo yabe,
buaro jita nana, biiwu.

Putirica wāwari

6 Jīcā amo peti, ape amore pāaga penituario niirā ūmāreco Pacāre queti
wede bojari maja putirica wāwari putirā doorā tiwa.

7 Ca nii jāogu, ūmāreco Pacāre queti wede bojari māju cā putirica wāwari
putiwi. Cā ca putirije menara, oco ca bāarica quiiri,‡ ca bārijie dīl mena ca
ayiarije ūnawu ati yepapāre. To biro ca biirora, ati yepa itia tabe cōrō ejaro

* **7:16** Is 49.10. † **7:17** Sal 23.1-2; Is 25.8. * **8:1** Media hora. † **8:3** Altar, ūmāreco Pacāre tii
nūcā buorā yucu dīl ca jāti añurijere joe māenerica tutu. ‡ **8:7** Granizo.

ca niiri yepare jīcā tabe   , yuc  itia tabe c ro ca niiri je j c  tabe   , taa ca j merije pea niipetirijep ra    peticoa, biic wa.

⁸ Că jiro macă, Umareco Pacare queti wede bojari majă putiwi nucă că putirica wāre. Că ca putirije menara, dia pairiyapāre, jīcā macānusă buuro, bārō ca ūri buuro ūaňua eawa. To biro ca biiropa, dia pairiya itia tabe cōro ejaro ca niiri tabe jīcā tabe díi wado biicoawę.

⁹ Nūcā itia tabe cōrō pairo dia pairiyapure ca niimiricarā, jīcā tabe macarā dia peticoawa. Nūcā cūmu pacagaari itia tabe cōrō pairo ca ejarore dia pairiyapure ca niimirique cāa, jīcā tabe maquē tii yaio ecocoawa.

¹⁰ Pħarā jiro macă, ɻumħareco Pacare queti wede bojari maju putiwi īncă cā putirica wħare. Cā ca putirije menara, ɻumħareco tutipha macă īncō paigħiha, jiġi boerica tutu ca ġu nucūrō biro ca ġu ħażu īnaduw iegħu, itia tabe cōro pairo ca ejaroppare diari ca niimiriquere, īncă oco ca witiri operi ca niimirique cāare, jidu tabe tii yaio petiċā cojowi.

¹¹ Ņocō pea, "Ca Jūguēgu,"⁸ wāme cūtiwi. To biri itia tabe cōro paio oco ejaro ca niimirije, jīcā tabe buaro ca jūguērije jeeñacoawu. To biro ca biirije jaori, paú bojoca bii yaiwa.

¹² Itiarā jiro macā, ɻumareco Pacare queti wede bojari maju putiwi ūucā cā putirica wāhere. Cā ca putirije menara, muipū ɻumareco macā itia tabe cōro ejarico ca niigū jīcā tabe naiftacoa, ūucā ūami macā cā jīcā tabe naiftacoa, to biri ūocōa cā itia tabe cōro pairo ejaro ca niirāpura jīcā tabe naiftacoa, biičāwa. To biri ɻumareco, ūami, itia tabe cōro ca boemirije jīcā tabe boeticoaw.

¹³ Teere ïa niirucugù yù tñowù aa pacù, ñumñreco tuti decomacäpäre wññamojode, tutuaro wederique mena o biro cä ca ïi wedeoro: "Abé nija. ¡Abé nija! ¡Abé nija! Ano jiro itiarä Ñumñreco Pacäre queti wede bojari maja cäja putirica wññrire cäja ca putiro, tii yepa macära ñañaro peti tamñorä doorä tiima." cä ca ïirijere.

9

¹ Bapari jiro macă Umareco Pacare queti wede bojari majă că putirica wăre putiwi ūucă. Că ca putirije menara jîcă ūcōre biigă ca niigă umarecopă macă ati yepăre ca ūaduwı dooricure yă ūawă. Că, ca ūcări opere păaricarore tlicojo ecowi.

² Tii opere cā ca pāarora, tii opepāre weje joericaro ca bue māaro cōro peti bue māawu. Tii ope ca bue mārijera muipū cā ca naitfaropu, ūucā wino ca paa puutiropu, tiicāwu.

³ Tee bueri menara yejeroa ati yepapare witi ñaacumú jeja nucā peticoawa. Yejeroa pea, "Cotiapa cā ca toaro ca puniro cōro punirucuma," cā ca ñi uwari jāaricarā niwa.

⁴ Cāja yejeroa pea ati yepa maquē, taa niipetirije ca jumericje ca niirije cōro, ñucā yuca cāare cū ca ñaño dotti cojoricarā méé niiwa. Umareco Paca wāmēre cāja diámacūripa ca c̄otirā bojoca wadore cū ca ñaño dotti cojoricarā niiwa.

⁵ "Cājare toa jīa batetirā, jīcā amo cōro niirā muipūa peti cāja ca wijioro māja tūrucu," cū ca ii cojoricarā niiwa. Cāja ca toarije pea jīcū cotiapa cū ca toaro cōro puniwa.

⁶ Tii rūmārīre bojoca bii yairiquere amamirucuma. To biro bii pacarā būatirucuma. Nūcā bii yairugamirucuma; cūja ca bii yaipepūa manirucu.

⁷ Yejeroa pea, ameri jīarā waaraigarā, caballoare* cāja ca beju umo nacōricarāre biirā bauwa. Cāja dāpuga jotoare oro mena tiirica betorire biro ca baurijere pejawa. Ñucā bojoca baurica wāmere biro diámacū cātiwa.

⁸ Cāja poa pea, nomio poare biro yoerije niiwu. Cāja upi pea macānucū yaia jūrā bācarā† upire biirije niiwu.

⁹ Cāja upurire come juti mena jāñā ditowa. Cāja ca wātarije cāa, ameri jīa jāa waaraā, bojoca cāja ca jāñari coori mena caballoa cāja ca jūo ūmaaro ca bujaro cōro bējewu.

¹⁰ Cāja pīcōrori cāa cotiapa pīcōrore biro niiwu, cāja ca toari caari. Teeuwā cuowa nímā bojocare cāja ca toaro, jīcā amo cōro niirā muipūa peti ñāñaro cāja ca tamuoro cāja ca tipere.

¹¹ Yejeroa wiogu, ca ūcāari ope macā ángel, hebreo wederique menara "Abadón" wāme cātiwi. Griego yee mena peera, "Apolión" wāme cātiwi.‡

¹² Mee, ca nii jhoriye ñāñaro tamuorique ametua, ména pua wāme doo nemo.

¹³ Jīcā amo cōro ca niirā jiro macā, Úmureco Pacare queti wede bojari maju putiwi ñucā cā putirica wātare. Cāja ca putirora, oro mena cāja ca tiirica tutu,§ wiogu cā ja duwiri cūmuro jāguero ca niiri tutupare ca niirije bapari sawiri watoapu wederique ca wede orijere yā tuowu.

¹⁴ Jīcā amo cōro jiro macā Úmureco Pacare queti wede bojari maju putirica wātare ca chogare o biro cāre ī wedeo cojowu: "Dia pairiya Éufrates weja Úmureco Pacare queti wede bojari maju bapari cāja ca jia tuu nacōricarāre cājare popioya," īiwu.

¹⁵ To cōrora Úmureco Pacare queti wede bojari maju baparipura popio ecowa. Ati yepa macārā bojocare itia tabe cōro paipo ejaro ca niirāre jīcā tabe macārāre ca jīa bateparā niirā biixa. "Mee, Úmurecore too muipū cā ca niiro, tii rāmu ca niiro, ñucā cā muipū ca niiro, tii cāma ca niiro, to biro ca tiipara niirucuma," ī cūuricarā niiri to biro biixa.

¹⁶ To biicāri ñucā, "Jīari maja uwamarā doscientos millones peti niima caballoa jotoa ca pejarā," lirique cāare yā tuo bāa cojowu.

¹⁷ To biro ca lirijere tuo bāa īa cojogu, yā ca lāricarā caballoa, to biri cāja jotoare ca pejarā cāa, o biirā niawa. Niipetirāpura, cāja cotiare, cāja diámacare, come coro pecame ca ūtirijere biro ca jūari coro, jacinto cāja ca lirijere biro ca jūmerije, ñucā azufrere biro ca jūriri coori mena jāñā ditowa. Caballoa pea, macānucā yai dāpuga biro dāpuga cātiwa. To biro biicāri cāja ujeroripare ca ūtirije, ca buerije, azufre, witiwu.

¹⁸ Ca ūtirije, ca buerije, to biri azufre, ate itia wāme caballoa ujeroripu ca witirike bojocare ñāñaro peti ca tiiro, pāu bojoca itia tabe cōro paipo ejaro ca niimiricarā jīcā tabe macārā bii yai peticoawa.

¹⁹ Caballoa ñāñaro cāja ca tiirijere cāja ujeroripu, cāja pīcōrori añaare biro ca baurije ca niirijepu cuowa. Tee mena ñāñaro tiwu.

²⁰ Bojoca, ate ñāñarije mena ñāñaro cāja ca bii yai weoricarā ca cati dūjarā nii pacarā, ñāñaro cāja ca tiirijere tāgoeña yeri wajoatiwa. Ñucā wātāre, oro, plata, bronce, ūtā, to biri yuca mena cāja ca quenoricarā īati, tāoti, waati, ca biirāre cāja ca tii nacā buorucurije cāare tii yerijāatiwa.

²¹ Ñucā bojocare cāja ca jīarucurijere, ati yepa maquē cāja ca maji tutuarije menara ca biipere cāja ca wede jāguercurijere, nomia, ūmua, tiirica wāme cōro méé cāja ca tii epe niirucurijere, cāja ca jee dutirije cāare, tii yerijāati majuropopecāwa.

* 9:7 Waibācarā ca apeye ūmarā. † 9:8 Leones. ‡ 9:11 Abadón, to biri Apolión wāme cātiwi. Waimaja yee mena peera, "Ñāñaro ca tii yaiogu," wāme cātiwi. § 9:13 Altar.

10

Umureco Pacu puto macă, owarica tunuaacă mena

1 Jiro apī Umureco Pacu puto macă do biro ca tiiya manigă, bueri watoapă ca duwi doogăre yu īawă. Că dăpăga jotoare bue niimamă beto nii amojode, că diámacă pea umureco macă muipüre biro boe bate, ūucă că dăpori cää pecame ca ūucă nucūri punare biro, niīwă.

2 Că amopăre upa tunua păraria tunuaacăre căowi. Că dăpo diámacă nañare dia pairi yaapăre ăta cūu, ūucă ca ăcăcă nañă peera yepapăre ăta née nañă ea, biiwi.

3 To biro bii duwi eagăra, jică macănaçă yai că ca acaro buiro cōro peti tutuaro acaro biiwi. Că ca acaro buirora, jică amo peti, ape amore păaga penituaru niiră băpoa căja ca wederijere yu tħoww.

4 Băpoa jică amo peti, ape amore păaga penituaru niiră căja ca wedero jiro teere owagu doogă yu tiimiwă yua. Owagu doogă yu ca tiiri tabera, umureco tutipă o biro yare ca ăi cojorijere yu tħoww: "Mu jicăra majiñā, băpoa jică amo peti, ape amore păaga penituaru niiră căja ca ljjārijera owaticāñā," yare īiwă.

5 Umureco Pacare queti wede bojari majă diapă, yepapă ca ăta née nucūgăre yu ca īarică pea, că amo diámacă nañare umureco tutipă juu mħenee cojori,

6 To birora ca caticōa niigă mena, umureco, ati yepa, dia pairiya, ūucă niipetiru teepăre ca niirije cääre ca tiirică wāme mena īri: "Mee, ati cuu tu to cōrora peti nañācoaro bii.

7 Jică amo peti, ape amore jicăga penituaru ca niiră jiro macă Umureco Pacare queti wede bojari majă că putirica whare că ca puti jħorri tabera to cōrora yapa cäti earucu ati umureco. Umureco Pacu, 'O biro yu tiirucu,' că ca īrrique, că jicăra că ca majirique bii earo biirucu. Că yaară, că yee quetire ca wedeparare că ca wedericarore birora bii yapano earo biirucu," īwi.

8 Umureco tutipă wederique yu ca tħorique pea, ūucă o biro yare to ca ăi cojoro yu tħoww: "Umureco Pacare queti wede bojari majă dia pairi yaapă, yepapă ăta cūuri ca nucūgă patopă waari, păraria tunua că ca cōri tunuaacăre amiguja," yare ăi wedeo cojoru.

9 To biro yare ca īrijere tħo, Umureco Pacare queti wede bojari majă patopă waari, tii tunuaacăre yare că tiicojjato īlgi, cäre yu jāiwa. Că pea o biro yare ăi yewwi: "Hju, amiri baaya. Mu ca baaro mu ujerora dobea ocore biro ipitirucu. Bii pacaro, mu paagapura bħaro jāguērū," yare īwi.*

10 To biro yare că ca īro, Umureco Pacare queti wede bojari majă că ca cōri tunuaacăre amiri yu baawu. Yu ujerora añuro dobea ocore biro ipitirucu. Bii pacaro yu paa totipura bħaro jāguēbuwa.

11 To biro yare ca biiri tabera o biro yare īwi: "To cānacă macă macārāre, ūucă to cānacă yepa macārāre, to cānacă pooga macārāre, bojoricarori ca wederāre, to biri niipetiră wioră, căja ca bliipere Umureco Pacu că ca īrijere, cäjare ca wede nemopu mu nii ūucă," yare īwi.

11

Căja ca īariquere ca wederă pħarār

1 Jiro jică pīi cōrica pīire* yare tiicojori, o biro yare īwi: "Wāmu ūucănañā. Umureco Pacu yaa wiire, yucu dīi ca jati añurije joe mħenerica tutu cääre cōñña. ūucă toopu ca juu bue nañă bħo niiră cääre bapo cōo ūnañā.

* **10:9** Ez 3.3. * **11:1** Vara de medir.

² Bii pacagu, Ùmureco Pacu yaa wii macā yepa peera mu cōotiwa. Mee tii yepa, Ùmureco Pacure ca majitirāre cāja ca tiicorjica yepapu nii. Cāja pea Ùmureco Pacu yaa macā, ca ñañarije maniri macāre cuarenta y dos muipūa peti ñañaro bojocare tii niirucuma.

³ Yu pea, puarā boori juti jāñaricarā mil doscientos sesenta rāmuri peti yu yee maquere ca queti wede niiparāre ya tiicorjucu,” ūwi.

⁴ Cāja niima, puagü olivos yucure biro, ñucā pua tutu† jīa boerica tuturire biro, ati yepa Ùmureco Pacu juguerore ca niirā.‡

⁵ Jicārā ñañaro cājare ca tiirugārā unore, cāja ujerori ca ūu witirije mena cāja waparāre joe yaicōama. To biro tii yaio ecorucuma, no ca boorā ñañaro cājare ca tiirugā tugoeñarā uno.

⁶ Anija cāja ca ūariquere wederi maja, ca oco peatiro cāja ca tii majirijere cuoma, cāja ca queti wede niiri cuu cōro ca oco peatipere biro ūrā. Ñucā ocorena díi ca jeeñaro tii majirique cāare cāo, ati yepare niipetirije diarique mena ñañaro cāja ca tam̄oro, cāja ca tiirugari taberí cōro cāja ca tii majipere, cuoma.

⁷ Ùmureco Pacu yeere cāja ca majirijere cāja ca wede yapanoro, ca ūcāri opepu ca muu doogu waibacu ca uwiloguaro cājare quēe ametua nucāri, cājare jīa batecārucumi.

⁸ Cāja upari niiquīrique pea cāja Wiogure cāja ca jīa cōaquīrica macā, pairi macā maquē wijiéri watoa macā yepapu§ cāja yai waarucu, ape wāme ūi cōñajata Sodoma, to biri Egipto macāripure.

⁹ To biri itia rāmu decomacā peti niipetirā bojoca, ape macāri macārā bojoricarori ca wederā, ñucā niipetirī yepari macārā cāa, ū niirucuma cāja upari niiquīriquere. Ñucā cāja upari niiquīriquere cāja ca yaa cōaro bootirucuma.

¹⁰ Ati yepa macārā pea, to biro cājare cāca tii cōarijere ūari, cāja ca cuorije mena cāja majurope ameri tiicojo ūjea nii niirucuma, cāja puarā ca biipere wede jugueri maja ñañaro cāja ca biiro ca tiiruricarā, mee cāja cā bii yaicoaro macā.

¹¹ Itia rāmu decomacā ca ametuaro jiro, Ùmureco Pacu catirique cāca tiicorjije cājapure ca ñaajāa nucā earo, cati wāmu nucācoawa ñucā. Cājare ca ū niiricarā pea ūcācā yai waawa.

¹² To cōrora Ùmureco Pacu yeere cāja ca majirijere wederi maja pea, ùmureco tutipu tutuaro mena o biro ca ūrijere tuowa: “¡Anopu muu dooya!” To biro cājare to ca ūrora, bueri būrua watoapu cāja waparā cāja ca ūrora ùmureco tutipu muacoawa.

¹³ To biro cāja ca bii muu waari tabera ati yepa buaro nanawu. To biro to ca biiro, tii macā pua amo cōro peti paipo ejaro ca niimirica yepa abacā ñaaduwí waawu. To biro ca biiro, bojoca siete mil peti bii yaiwa. To biro ca biiro bojoca ca cati dējaricarā pea uwirique mena, Ùmureco Pacu ùmureco tutipu ca niigure, “Do biro ca tiiya manigu niimi,” ūi nucā buowa.

¹⁴ Ñañaro tam̄orique pua cuu ametua mee. To ca bii pacaro, itiati ñañaro ca biipa cuu cōñacā dooro bii.

Puti tujatica wāuu

¹⁵ Ñucā Ùmureco Pacure queti wede bojari maju jīcā amo peti, ape amore puaga penituaro ca niigu cā putirica wāure putiwi. Cāca putirora, ùmureco tutipu tutuaro wederique o biro ca ūrige wedeowu:

† 11:4 Candelabros. ‡ 11:4 Zac 4,3, 11-14. § 11:8 Jerusalén'pu.

"Ati yepa macārā cāja ca doti niimirique, mani Upu to biri cā Ca Beje Amircā*
yee pee nii eacā mee yua. Cāja to birora doticōa niirucuma."

16 To biro ca ūirora, veinticuatro ca niirā bacurā cāja yaa cūmuroripu Umuareco
Pacu jugueror ca duwirā, muu bia ūaacūmu waa, o biro ū ūucā bāowa
Umuareco Pacare:

17 "Umuareco Pacu niipetirijepare ca doti tutua niigū, ca nii jho doorica, to
birora ca niicōa niigū, ūucā ca doopare, 'Añu majuropeecā' māre jāa
ū, do biro tiiya maniro mu ca doti tutua majuropeerijere jee upari, mu
doti jho waa.

18 Niipetiri yepari macārā ajamiwa. Mu ca ajiarije mena ūañaro cājare mu
ca tiipa rāmu eaco mee.

Ca bii yaiquñricarā niipetirāre mu ca ūa bejepa tabe,
Mu yee queti wede jugueri majare, mu yeere paderi maja, mu yaarā ca
ňañarije manirā, mu wāmtere ca ū ūucā bāorā, ca nii coterā, ca nii
majuropeerāre, cāja yee maquē añurije cāja ca wapa taapere mu ca
tiicojopa rāmu eacoaro bii.

Ati yepa macārā bojocare ūañaro ca tii yaiorāre, ūañaro cājare mu ca tii yaiopa
rāmu nii," ū ūucā bāowa.

19 To cōrora, Umuareco Pacu yaa wii umuareco tutipu ca niiri wii jope pāa
nācācoawu. Tii wiipare bauwu acacūmu, Umuareco Pacu, "O biro yu tiirucu,"
cā ca ūirica cūmu. To biro ca biiri tabera bāaro bāpo yabe, wederique wedeo,
bāpo paa, bāaro jita nana, to biro biicāri bāaro oco ca bāurica quiiri ūaa,
bilwu.

12

Nomio, to biri pinore biigūro ca niigū

1 Ūucā, umuareco tutipare ca bii ūñori wāme añuri wāme bau eawu. Jicō nomio
umuareco macā muipūrena jutiro jāñacāri, ūami macā muipū peera cō dāpori
doca pee, ūucā pejarica beto pāa amo peti, dāpore pāaga penituarō niirā
nōcōa ca niiri betore pejarico niwo.

2 Utaaga niiwo; macā cātirāgo ca punirijere wijiogo ūañaro tamāo acaro
buwi.

3 Jiro, umuareco tutipu ca bii ūñoriye ape wāme bau eawu ūucā. Nijá
uwiogūro pāmuri maju pinore biigūro, jūagūro, jicā amo peti, ape amore
pāaga penituarō ca niiriye dāpāgaari cāti, pāa amo cōro peti potagaari cāti,
ūucā, cā dāpāgaari cōrorena pejarica betorire peja, ca biigū* baua eawi.

4 Cā pea cā pīcōro menara itiā tabe cōro pairo ejaro ca niirā ūocōa umuareco
tutipu ca niirāre, jicā tabe ati yepapu pāa bate duwicā cojowí. To biro tii
yapano, nomio macā cātigo doogo ca tiigo diámacā tua ūucā eawi, cō macā cā
ca bañarije menara cāre baacārugu.

5 Cō pea, umuareco macā cātivo, cōmegu cāocāricu do biro tiiya maniropu
bojoca poogari niipetirāpare ca doti tutua niipare. Cō macā pea,† cā yaa
cūmuropu ca duwigū Umuareco Pacu pātopu ami cōjo ecocāwi.

6 Cā paco pea ca yucā ca maniri yepapu Umuareco Pacu, mil doscientos
sesenta rāmuari peti cōre ūa nānajee niirique niirucu, cā ca ū ūueno yuerica
tabepu duticoawo.

7 Tee jiro ameri jāriique waawu umuareco tutipare. Miguel, cā yaarā mena,
pāmuri maju pinore biigūrore cā bojoca menare ameri quēewa.

* 11:15 Hebreo wederique mena "Mesías"; griego wederique mena peera "Cristo". * 12:3 Pāmuri
maju Satanás're ca bii cōñagu (dragón). † 12:5 Sal 2.9.

⁸ Miguel jāari pee cāre quēe amet̄ea nācācāwa. To biri cājara‡ umareco tutipare cāja ca niipa tabe manicāwā yua.

⁹ To biri cā, pām̄uri maj̄uro tīrum̄ap̄a macā pino, wāt̄i, Satanás ca wāme cutigu, niipetirā ati yepa macārāre cā ūi dito epegu pea, umareco tutip̄a ca nimiric̄ cāre ca padē coterā menara ati yepap̄a cōa duwio ecocoawi.

¹⁰ Jiro, umareco tutip̄a tutuaro mena wederique o biro ca ūi wedeo cojori-jere yū tħoww̄:

“Mee, mani ca amet̄ape, mani Umareco Pac̄u cā ca tutua majuropeerije, cā ca dotti niirije, nūcā cū yuh Cristo cā ca dotti majipe cāa ea yerijāa.

Mani yaarāre ħamiri, umarecori, mani Umareco Pac̄u cā ca īa cojoro, īañaro cājare ca ūi wedejāarucu cā ca cōa ecorije jaori.

¹¹ Mani yaarā, Oveja Mac̄u cā ca dīi bate yai bojarique jaori, nūcā añurije queti cāja ca wederique mena, Satanás’re bii amet̄ene nācāwa.

Cājare cāja ca ġiarrugajata cāare, cāja ca īa eco yaipere uwitiwa.

¹² To biri muja, umareco tuti, muja toop̄are ca niirā cāa, ujea niiña. §

Abé nija, tii yepap̄a, diap̄a ca niirā, īañaro peti tamorā doorā tiima.

Mee, Satanás, ‘Yū ca bii yaipa tabe eacoaro bii,’ īima īiḡu, buaro ajiarique mena duwi waami tii yepap̄are,” ūi wedeoow̄.

¹³ Pām̄uri maj̄u pinore biigḡuro ca niigu pea, “Mee yū cōa duwio ecocoa,” īima īiḡu, nomio, um̄a ca macā cutijāgore nūnū waawi.

¹⁴ To biro cū ca biiro, nomio peera, aa pac̄u quedap̄urire cōre tiicojowa, ca yuc̄u maniri yepap̄a cō ca niiro, itia cāma decomacā peti cōre baarique eca niirique niirucu, cā ca īrica tabe pām̄uri maj̄u* cā ca eatirop̄a cō wāu duti waajato īirā.

¹⁵ Cā, pām̄uri maj̄u pinore biigḡuro ca niigu cōre nūnuḡu, cā ujero ca oco witirije mena dia jeeñocā cojowi, cōre to ūma yuu yaiocājato īiḡu.

¹⁶ To biro cōre cā ca tii yaiorugamijata cāare, ati yepara ope, pairi opeero pāa nācāri, pām̄uri maj̄u ujero oco ca witirije mena dia cā ca quenorica yaare uu yuu peoticā cojow̄.

¹⁷ To biro ca biiro īari, pām̄uri maj̄uro pea buaro nomio mena ajiawi. To biro cō yaa pooga macārā ca nii dżejarā mena, Umareco Pac̄u cā ca dotirore biro ca tii nānjeerā Jesucristo yee quetire to birora ca tħo nānjeecōa niirā mena, ameri jīlaḡu waawi.

¹⁸ Pām̄uri maj̄u pea dia pairi yaa tħajarore ea nācā eawi.

13

Pħarā waibħchrā ca uwiorā

¹ Dia pairi yaa jita dupari yepa ea nācāri yū īawu, jīcā waibħċu ca uwioġu, jīcā amo peti, ape amore pħaga penituarō niirije peti dappagħari cāti, nūcā pħa amo cōro nīrige potagaari cāti, ca biigḡu, dia pairi yaap̄are ca pām̄u muha doogure. Cā potagaari cōrora pejarica betori* cawu. Nūcā cā dappagħari cōrora Umareco Pac̄u īañarije ca ūi tutirije tujaww̄.

² Waibħċu ca uwioġħuro pea, macānċā yai ca woori catigħare biiggħuro niwi. To bii pacagu, cā daporri peera buco daporire biirrije daporri cāti, nūcā cā ujero pea yai jūgħu ujero re biro ujero cāti, biwi. Pām̄uri maj̄u pinore biiggħuro ca niigu pea, waibħċu ca uwioġħu rore, cā ca tutuarijere, nūcā cā yaa cūmurore, doti maji majuropeerique cāare cāre tiicojowi.

‡ 12:8 Dragón cā yaarā ángeles mena. niñiha umareco tutipare ca niirā niipetirā.

§ 12:12 Satanás umareco tutipare cā ca niitro macā ujea * 12:14 Dragón. * 13:1 Corona o diadema.

3 Waibhca ca uwioghurore, cū dapaga jīcāgaare cū ca bii yaicoaro ca tiipa camiro cōroro niiwu. Biropha, tii camiro pea mee yati biatocoupa. To biro ca biirijere ati umareco macārā niipetirā īa ujea niiri, cū pee wadore tuo nanujeewa.

4 To biri waibhca ca uwioghre añuro doti maji niiriquere cū ca tiicojorique juori, añuro cāre īi nucū buowa pāmuri maju pinore biighro ca niigh peere. Waibhca ca uwioghro cāare, o biro cāre īi nucū buowa: "Jīcū uno peera cāre biro ca majigu, cāre ca bii ametuhene nucāpu manimi," cāre īi nucū buowa.

5 Ñucā apeyera waibhca ca uwioghre, ca nii majuropeerijere biroph ū, docuorije Umareco Pachre īi buirica wāmere, cāre īi dottiwi. Ñucā cuarenta y dos muipūa[†] peti cū ca doti niipe cāare cāre tiicojowi.

6 To biri, cāre cū ca īi dotiricarore biro Umareco Pachre, ñucā cū ca niiri tabe ca añu majuropeeri tabere, to biri umareco tutiph ca niirā cāare, ñañarije cājare īi bui tutiwi.

7 Umareco Pach yaa pooga macārā mena cū ca ameri jīa ametuhene nucācāpere cāre tii dottiwi. Ñucā niipetirā bojoca cāja ca niiro cōrore, niipetiri macāri macārāre, niipetirā bojoca bojoricarori ca wederāre, to biri niipetiri yepa macārāre cū ca doti majipe cāare, cāre tiicojowi.

8 To biri waibhca ca uwioghre, bojoca ati yepa macārā niipetirā, Umareco Pach ati yepare cū ca jeeñori tabephra catirique ca niiri pūuro Oveja Macū mani yee wapa ca bii yai bojarich yaa pūurophre, cāja wāmere ca owa tuu ecotiricarā cāre nucū buorucuma.

9 Jīcārā ca tuo majiragārā thoya.

10 "Ñeeri aperoph cāja ca jee waa bateparā ca niirā, ñee ecori aperoph jee waa eco yaicārucuma.

Niipū mena ca jīa eco yaiparā ca niirā, niipū menara jīa eco yairucuma."[‡] To biro ca biiri tabere ca ñañarije manirā, Umareco Pach yaarā ca niirā, añuro tagoeña tutua, diámacū t^ugoeña bayi, bii niirucuma.

Waibhca ca uwiogh jitaph ca ame pea doogh

11 Jiro ñucā apī waibhca ca uwiogh ati jita jupeaph ca ame pea dooghre yu ñawu. Cū pea, jīcū oveja macū yeere biirije puaga potagaari cāt^uwi. Bii pacagu, jīcū pāmuri maju pinore biighro ca niigh cū ca wederijere biro wedewi.

12 To biro biicāri, ca nii juorichh waibhca ca uwiogh cū ca doti majiricarō cōrora cāja ca īa cojorore tii niiwi ñucā. Bojoca ati yepa macārā niipetirāre, ca nii juorichh waibhca ca uwiogh ca camiro yatirichh peere īi nucū buo dottiwi.

13 Ca īa ñañaña manirije tii bau niirique cāare, do biro ca tiiya manirijeph tii bau niiwi. Ñucā ati yepaphre, niipetirā cāja ca īa cojoro, umareco tutiph maquē ca ñañarije ca ñaoroph tiicāwi.

14 Ca nii juorichh waibhca ca uwiogh cū ca īa cojorora o biro atere bojocare tii bau nii ñiño ditocāri, niipū mena ca paa taa ecorich nii pacagu ca catiricarē cāre tii nucū buorā cāre biigh cājare queno dottiwi.

15 Cū jiro macū ca uwioghro jita jupeaph ca ame pea doorichh peera, cū juquero macāre biro baugh cū ca queno dotiricarē cū ca catiro jāapere cāre tiicojowi, cāre cā ca catioro cū pea wede, cāre ca nucū buotirā niipetirāre jīa dotti, cā ca tipere līma līgu.

16 To biro tiicā, niipetirā bojoca, wimārā, buchrā, ca apeye pairā, ca apeye manirā, añuro ca niirā, ca pade coterā, niipetirā, cāja amo diámacū nuñare to biri cāja diámacāphre, jīcū wāmē cāja ca ñia cūu dotiro tiwi.

[†] **13:5** Ap 12.6; 1,260 rumuire īi. Itia cāma decomacā 12.14.   [‡] **13:10** Is 33.1; Jer 15.2; 43.11; Gn 9.6; Mt 26.52.

¹⁷ Tii wāmere ūia cūu ecoti, ūucā waibucā ca uwiogh wāmere c̄hoti, to biri cā wāme ca cōori wāmere c̄hoti ca biirā, apeye wapa tii, ūucā c̄ja ca c̄horije uno cāare noni majiti, biicāwa bojoca.

¹⁸ Atera añuro t̄ugoeña majiri que booro bii. Ca t̄ugoeña puogu uno waibucā ca uwiogh yaa tabe cōoñarica tabere cōoñāñaqué. Jīcā ūmā wāme nii. O biro nii tii wāme: seiscientos sesenta y seis.

14

Oveja Macā, to biri 144,000 yee queti

¹ Jiro yu ūawu ūucā Oveja Macā, Sión c̄ja ca ūri buuro jotoaph ca nucūgure. Cā mena niíwa, cā Pacā wāmere, Oveja Macā wāmere, c̄ja diámacūripu owa turicarā ca nūrā bojoca ciento cuarenta y cuatro mil peti.

² Jiro yu tuowu, ūmureco tutipu wederique, oco ūma cōa jāaro ca būjuro cōro būju, ūucā būpo tutuaro cā ca būjuro cōro peti ca būju wederorije wederiquere. Pau b̄ha tēe bajari maja * c̄ja ca b̄ha tēerore biro būju wedeowu.

³ To biri wiogh cā ca duwiri cūmuro juguerore, ūucā ca catirā bapari ca nūrā juguerore, to biri bacurā juguerore, wāma wāme bajari que bajawa. Jīcā ūnora tee bajari que wāmere ca baja majipe uno méé niíwa. C̄ja ciento cuarenta y cuatro mil ati yepapu c̄ja ca niíro, ūmureco Pacā cā ca ametenericarā wado cāja ca baja majiri que niíwa.

⁴ Anija niíupa nomia mena ca tii eperuha t̄ugoeñatirā, añurā peti Oveja Macā cā ca waari taberi cōro cāre ca nūnurā. To biri bojoca ati ūmureco macārā mena ca niimircarā, ūmureco Pacā, to biri cā Macā Oveja Macā yaarárā ca nii jhōricarā peti niíupa.

⁵ Jīcā wāme ūnora ca ū ditorā méé niíwa. C̄ja, jīcā wāme ūnora ūñarije ca tiirā méé niíwa.

Itiarā ūmureco Pacā puto macārā queti

⁶ Jiro apí ūmureco Pacare queti wede bojari maju, ūmureco tutipu ca wāu amojodegu, ati yepapu ca nūrā bojoca poogaari cōrorena, niipetirī macāri macārāre, to cānacā poogaari macārā bojoca bojoricarori ca wederāre, añurije queti ca peti nūcātipere ca queti jee waagure yu ūawu.

⁷ Tutuaro wederique mena o biro ūwi:

—Būaro nūcā būorique mena ūmureco Pacare ūi nūcā būori, cāre baja peoya. Mee, ūmureco Pacā cā ca ū bejeri tabe eacoa. ūmureco quejerore, ati jitare, dia pairi yaare, oco ca witiri operire, ca tiuricā wadore ūi nūcā būoya — ūwi.

⁸ Cā jiro macā ūmureco Pacare queti wede bojari maju o biro ca ūlgu nūnuewi:

—Mee ūaacoa. Mee ūaacoa Babilonia[†] macā pairi macā ca niimijāri macā. Tii macā macārā, c̄ja ca tii nūcā būorāre pau cōocāri, pau mena ca tii eperāre biro c̄ja ca tii niirije mena, bojoca poogaari niipetirāpura cājare ūa cōori cājare biro c̄ja tiiro cājare tii mecāowa — ūwi.

⁹ C̄ja phārā jiro macā ūucā ūmureco Pacare queti wede bojari maju tutuaro wederique mena o biro ūi nūnueewi:

—Jīcārā, waibucā ca uwioghre, ūucā cāre ūa cōori c̄ja ca quenorichare ca ūi nūcā būorāre, to biri ūucā c̄ja amopu, c̄ja diámacūph, cā wāmere ca ūia cūu ecorā cāa,

¹⁰ ūmureco Pacā ūñaro cā ca tiipe, b̄aro cā ca ajarije mena cā ca queno yueriquere ūñaro tam̄orucuma. ūucā Oveja Macā, to biri ūmureco Pacare queti wede bojari maja, ca ūñarije manirā c̄ja ca ūa cojoro, ca ūrije, to biri azufre mena ūñaro joe ecorucuma.

* ^{14:2} Arpistas.   † ^{14:8} Is 21.9.

11 Ñañaro tam̄o cāja ca bii bue m̄enerije pea to birora bue m̄enecōa nii. Waibuc̄a ca uwiogarena ū nac̄a b̄o, ñuc̄a cāre biiḡa cāja ca quenoric̄arena ū nac̄a b̄o, cū wām̄ere owa tuu doti, ca tiirā, jīc̄a r̄um̄a unora, ñuc̄a jīc̄a ñami unora, yerijāa, biiticārucuma —l̄wi.

12 O biro ca biiri tabere, ca ñañarije manirā, Ùm̄areco Pac̄a cā ca dotirore biro ca tii nañejerā, ñuc̄a Jesucristore to birora ca tuo nañejecōa niirā, cāja ca t̄ḡoeña bayi niipe niirucu.

13 To cōrora um̄areco tutip̄a wederique o biro ȳre ca ū cojorijere ȳre tuow̄a:
—Atere owaya: Añuro uea niima, mec̄a menare Wiogare ū nac̄a b̄o ri ca bii yairā. Añuri Yeri pe a o biro ūmi:

—Ugjá. Popiye peti cāja ca pade b̄añarucuriquere yeerijāarucuma. Cāja paderiqueru cāja mena niirucu —l̄mi.

Ati yepa maquē ote dicā

14 Yu ñaw̄a jīc̄a b̄arua bueri b̄arua ca botiri b̄arua, jīc̄a Ca Nii Majuropeeḡa Mac̄are biiḡa cā ca duwiri b̄aruhare.[‡] Cā d̄ap̄agap̄are oro mena cāja ca tiirica betore peja, ñuc̄a cū amop̄a paa juderica p̄li ca joo yoori betore cāo, tiwi.

15 Ñuc̄a Ùm̄areco Pac̄a yaa wiip̄a ap̄i Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a tutuaro wederique mena bueri b̄arua p̄a ca duwiḡare o biro ū witi doowi:

—Yaro m̄éé, m̄a niip̄i mena ote dicare paa jude jeeyā. Mee, teere jeerica cuu eacoa. Tii yepa maquē ote dicā b̄añacacoa mee —cāre ū cojowi, bojoca ati yepa mac̄ārārena l̄iga.

16 To biro cā ca ūrijere tuo, bueri b̄arua jotoap̄a ca duwiḡa pe a cā niip̄i, ote dicare paa juderica beto mena ati yepap̄are ote b̄añap̄a ca niirijere paa jude jee peoticā cojowi.

17 Jiro ap̄i Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a um̄areco tutip̄a ca niiri wii Ùm̄areco Pac̄a yaa wiip̄are niip̄i c̄oc̄aric̄a witi doowi cā cāa.

18 Ñuc̄a ap̄i, Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a, yuc̄a d̄i ca j̄ati añurijere joe m̄enerica tutu mac̄a ca ñañijere ca dotiḡa witi doori, ote dicare paa juderica p̄li ca joo yoori beto ca c̄oḡare tutuaro wederique mena o biro cāre ū cojowi:

—Mee b̄añap̄a nii —cāre ūwi ñuc̄a, bojoca ati yepa mac̄ārārena l̄iga.

19 To biro cā ca ūrijere tuo, Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a pe a otere paa jude jeerica beto mena, ati yepa maquē uejere paa jude jee cā cojowi. Paa jude jee yapano, uejere cāja ca diperi tabep̄a jāawi. Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a to biirije cā ca tiirije pe a, Ùm̄areco Pac̄a bojocare ñañaro cāja ca biirō, cā ca tiipere bii cōñaro biirō.

20 Tee uejere pe a mac̄a wejap̄a dipe ecow̄a. Teere cāja ca diperi taberena d̄i witicāw̄a. Tee d̄i pe a, caballoa am̄a tutup̄a, to biri trescientos kilómetros peti ejaro dua eyow̄a.

15

Ùm̄areco Pac̄a p̄uto mac̄ārā ati yepare ñañaro cāja ca tiipe

1 Ñuc̄a apeye um̄areco tutip̄are uwioro uec̄eneri wām̄e ca bii cōñra nac̄a earijere ȳa ñaw̄a. Ùm̄areco Pac̄are queti wede bojari maj̄a jīc̄a amo peti, ape amore phaga penituarao niirā, cāja ca niirō cōro ñañari Wāmeri ñañaro cāja ca tiipe Ùm̄areco Pac̄a cā ca ajiarije mena ca tii yanoparā bau nac̄a eawa.

2 Yu ñaw̄a ñuc̄a jīc̄a yaa dia pairiya oco botiri sāra yaare biiri yaa nii pacaro, ca ñañijere mena ayiarica yaare. Tii sāra yaa pairi yaa t̄jarore waibuc̄a ca

[‡] **14:14** Dn 7.13.

uwioigare bii ametaa nacā, cāre īa cōori cāja ca quenoricāre nacā bhoti, cā wāme cōoriquere ūia cūu dotiti, ca biiricārā bāo tēe * bajaricarori, Umareco Pacu cūjare cā ca tiicojoriquere cōoricārā nucūwa.

³ To biro biicāri Umareco Pacure pade bojari maju Moisés yee bajariquere baja, nucā Oveja Macū yee cāare o biro ūi bajawa:

"Umareco Pacu niipetirijepare ca doti tutua niigu, mu ca tiirijea, do biro ca tiiya manirije, īa ujea niirique peti, nii; mu ca tii niirijea añurije, díamacā ca niirije nii.

Bojoca poogaari niipetirā Wiogu mu nii.

⁴ Umareco Pacu, ñiru mure cā uvu nacā buotibogajati?

Ñiru mu wāmere cā ūi nacā bāo baja peotibogajati?

Mu jicāra ca ñañarije manigu mu nii.

Niipetirā poogaari macārā doori, mure ūi nacā bāorucuma.

Mee, añurije mu ca tii niirije añurije bii bau niicoa."[†]

⁵ Ate jiro, umareco tutipu īa māene cojoga, Umareco Pacu yaa wii, [‡] "Bojoca mena o biro yu tiirucu," cā ca lirique ca niiri wii ca pāa nucāro yu īawā.

⁶ Tii wii santuariopu ca niiricārā Umareco Pacure queti wede bojari maja jicā amo peti, ape amore phaga penituarō niirā, cāja ca niiro cōrorena oro mena cāja ca tiirica bapari dadaro, Umareco Pacu to birona ca caticōa niigu, bojocare ñañaro cā ca tii doti cojorije ca jāñari baparire cājare tiicojowi.

⁷ To biri jicā bapari ca catirā mena macā, cāja Umareco Pacure queti wede bojari maja jicā amo peti, ape amore phaga penituarō ca niirā, cāja ca niiro cōrorena oro mena cāja ca tiirica bapari dadaro, Umareco Pacu to birona ca caticōa niigu, bojocare ñañaro cā ca tii doti cojorije ca jāñari baparire cājare tiicojowi.

⁸ Umareco Pacu yaa wii pea bue dadacoawu, Umareco Pacu do biro ca tiiya manigu cā ca tutuarije ca doorije. Ména, ñañaro tiiriquere jicā amo peti, ape amore phaga penituarō niirije Umareco Pacure queti wede bojari majare cā ca tii dotiriquere cāja ca tii peotitirora, tii wiipure jāarique maniwa.

16

Umareco Pacu ñañaro cā ca tiipe

¹ Umareco Pacu yaa wiipure jicā amo peti, ape amore phaga penituarō niirā Umareco Pacure queti wede bojari majare, tutuaro wederique mena o biro ca lirijere yu thowā:

—Waarája. Tii yepapure jicā amo peti, ape amore phaga penituarō Umareco Pacu ñañaro cā ca tiipe ca jāñari bapari muja ca cōorijere poo bate cūurāja —ca lirijere.

² To biri Umareco Pacure queti wede bojari maju ca nii jhogu waari, cā ca cōori bapa maquēre ati yepapure poo bate cūuwı. To biro cā ca tiirora, niipetirā bojoca waibucu ca uwioigwāmē ūia cūu eco, nucā cāre īa cōori cāja ca quenoricārena tii nucā bāo, ca tiirucuricarāre, docuoro unicārige bāraro ca punirije cājare cami boawa.

³ Nucā cā jiro macā Umareco Pacure queti wede bojari maju, cā ca cōori bapa maquēre dia pairiyapure poo bate cōñua cojowi. Cā ca poo bate cōñua cojorije menara, oco pea jicā bojocu cāja ca jāñaricu díire biirije jeeñacoawu. To biro ca biirije jāori, tii yaare ca niimiricārā niipetirā dia peticoawa.

* ^{15:2} Arpas. † ^{15:4} Tee bajarique Sal 11.2-3; Dt 32.4, Jer 10.7, Sal 86.9; 98.2. ‡ ^{15:5} Santuario.

4 Cāja p̄uarā jiro macā Um̄ureco Pac̄ure queti wede bojari maju, cā ca c̄ori bapa maquēre, diarip̄ure, oco ca witiri operip̄ure, poo bate cōñua cojowi. Teep̄ure cū ca poo bate cōñua cojorije menara, tii yaari maquē oco ca niimijārije cāa, díi wado jee ñaabatecā yai waawu.

5 Tee jiro oco coteri maju* o biro cā ca ñirijere yu tuowu:
“Mua añuḡa, ca ñañarije maniḡa, jīcāto ca nii j̄o dooric̄a, to birora ca niicōa niiḡa m̄a nii, to biri wāme ca īa bejeḡa.

6 Cāja, m̄a yaa pooga macārā ca ñañarije manirā, ñucā m̄a yee quetire wede jugueri majare j̄a, díi tii bate cūupa.

Mecāra m̄a pee, díi cājare m̄a jini doti.

Teerena boowa cāja pee cāa,” ñibubi.

7 Ñucā ap̄i, Um̄ureco Pac̄ure tii nucā buorā joe m̄enerica tutup̄a ca niiḡa, o biro cū ca ñirijere yu tuowu:

“Ùph̄a Um̄ureco Pac̄a niipetirijep̄ure ca doti tutua niiḡa, ñañaro cāja ca biiro m̄a ca tiirjea, diámacāra ca niirore biro tii, diámacāra cājare tii, m̄a ca tiirije niiro bii,”

cā ca ñirijere.

8 Ñucā itiarā jiro macā Um̄ureco Pac̄ure queti wede bojari maju cā ca c̄ori bapa maquēre um̄ureco macā muip̄up̄ure poo bate tuuwi. To biri bojocare peca ca ñañarije mena cā ca joe majip̄ere cāre tiicojowi.

9 To biri bojoca niipetirā muip̄u peca mena ñañaro peti joe ecowa. To biro ñañaro tii ecocā pacarā ñañaro cāja ca tiirucurijere tagoeña yeri wajoari, Um̄ureco Pac̄a tee ñañaro cāja ca biiro ca tii doti majigu peere baja peoricaro unora, ñañaro Um̄ureco Pac̄ure ñi wede paiva.

10 Tee jiro bapari Um̄ureco Pac̄ure queti wede bojari maja jiro macā, cā ca c̄ori bapare, waibac̄a ca uwioq̄a cā ca duwiri tabep̄ure poo bate cojowi. To cōrora cā ca doti niimirí yepa niipetiropr̄a naitiā peticoaw̄a. To biro ca biiro, bojoca pea buaro ñañaro peti tam̄ori cāja ñemerori baca dāpo tuuri nucārip̄a wijiowa.

11 To biro ñañaro tam̄uo pacarā ñañaro cāja ca tiirucurijere tii yerijāatiwa. Teere tii yerijāaricaro uno, cāja cami buaro ca punirijere wijioma ñirā, um̄ureco tuti Um̄ureco Pac̄ure ñañari wāme ñi tutiwa.

12 Ñucā jīcā amo cōro niirā Um̄ureco Pac̄ure queti wede bojari maja jiro macā, dia pairi yaa Éufrates'p̄ure poo bate cōñuaawi, cā ca c̄ori bapa maquēre. Tii yaap̄ure cā ca poo bate cōñua cojorije menara, muip̄u cā ca m̄a dooro pee ca niirā wiorā cāja tīa doojato ñiro, tii yaa dia pairi yaa oco bopo peticoaw̄a.

13 Pāmari maju pinore biiḡuero ca niiḡa ñjerore, ñucā waibac̄a ca uwioq̄uero ñjerore, to birl̄ Um̄ureco Pac̄a yee quetire wede jugueri majure biro ca bii ditoḡa ñjero cāare ñmaare biirā† itiarā peti wātīa yeri ca añutirā cāja ca witiro yu ñawu.

14 Cāja pea, wātīa yeri, ca ña ñaaña manirije ca tii bau nii majirā, ñucā ati yepa niipetiropr̄a macārā wiorāre j̄o neori, Um̄ureco Pac̄a niipetirijep̄ure ca doti tutua niiḡa yaa rum̄a ca earo, Um̄ureco Pac̄a mena amerī jīarugāra nea doorā biixa.

15 “Tagoeña bojoca catiri, añuro ña cojo yue niiña. Jee dutiri majure biro yu doorucu. Uj̄ea niimi tagoeña bojoca catiri, juti maniḡa waa nucū yujuḡa boboro yu tam̄ore ñigu, cā ca juti jāñarijere añuro ca ña nñajee cote niiḡa,” ñiwi Jesús.

* **16:5** El ángel de las aguas. † **16:13** Ñañarije yeri. Yajó.

16 To biri wātīa yeri pea, hebreos wederique menara Armagedón‡ ca wāme catiri tabepa wiorāre cūjare juo neowa.

17 Ate jiro, Ùmureco Pacure queti wede bojari maju jīcā amo peti, ape amore püaga penituario ca niigü, cū ca cuorí bapa maquère poo bate cojowi winopare. To biro cū ca tiirora, santuariopare wiogü cū ca duwiri cūmuropä tutuaro o biro ca iñ wede cojorijere yu tñowu: “Mee yu tii peoti yerijāa.”

18 To biro ca iñri tabera bñaro bñpo yabe, wederique wedeo, bñpo paa, jita jabe, biiwu. Tee jita ca jaberijere jícāti uno peera ati yepare bojoca ca nii juo dooricarā, to cōro tutuaro uwioro ca jaberijere tamøo ñaatiupa.

19 To cōrora Babilonia pairi macā ca niimirica macā, itia yepa peti wati nucācoawu. Ati yepa niipetiropü ca niiri macāri òe ñaañaa peticoawu. Ùmureco Pacü, Babilonia macārā ñañarije cūja ca tii niirururijere tñgoeña bñari, cū ca ajarije ca niiri bapa uje oco bapa ñañaro cūja ca biiro ca tiirije ca niiri bapare cūjare jini dotigu doogü tñwi, ñañaro cūja ca biipere biro iñgu.

20 To biro biicári, diariopare yucu poogaari ca niirije, ñucā macānucā buurori cāa, yai peticoawu.

21 Ñucā ùmureco tutipü ca niirije oco ca bñarica quiiri, cuarenta kilos ametaenero ca nucāri quiiri bojocare ñaapeawu. To biro Ùmureco Pacü ñañaro cūjare cū ca tii yaioro, Ùmureco Pacure ñañari wāme iñ wede pai, tuti amawa.

17

Nomio ñañago

1 Jicü, Ùmureco Pacure queti wede bojari maja jīcā amo peti, ape amore püaga penituario niirā, jīcā amo peti, ape amore püaga penituario niiri bapari ca cuorā mena macā yu putopü doo, o biro yure iñwi: “Dooya, nomio bñaropara ñañarije ca tiigo oco jotoa ca duwigo, * ñañaro cō ca tii ecoro mure iñogü doogü yu tii.

2 Ati yepa macārā wiorā cō mena ñee epewa. Ñucā ati yepa macārā cāa, docuoro umua mena ñee epego cō ca jinirije uje oco menara jini mecācā yai waawa,” iñwi.

3 Jiro Añuri Yeri quëñaricarore biropü ca biirijere cū ca iñloro, Ùmureco Pacure queti wede bojari maju ca yucu maniri yepapü yure cū ca ami waaro yu biiwu. Toopü yu ñawu jicō nomio waibacü ca uwilogüuro ca jūagüuro jīcā amo peti, ape amore püaga penituario peti dñpugaari cuti, to biri ñucā pua amo cōro peti potagaari cuti, ca biigü jotoapü ca duwigore. Waibacü upapare paa docuorije Ùmureco Pacure ñañarije ca iñ tutiri wāmeri cūja ca owa tuurica dereaaro niawi.

4 Nomio pea, ñii jañu ca jūarito, ñucā jūarito petire jutiro jāñawo. Oro, ûtägaari ca ajiyaa añurije, to biro perlas cūja ca iñrije mena, wāmocārico niwo. Oro mena cūja ca tiirica bapa docuorije, umua mena cō ca tii nucū yujuriqe dadaro ca jāñari bapare cuowo.

5 Ñucā cō diámacüpüre owa tuurique ca ña ñaaña maniri wāme o biro ca iñri wāme tujawa:

“PAIRI MACĀ BABILONIA,
CA ÚMUA
EPE PAIRĀ PACO,
ATI YEPA NIIPETIROPURE
DOCUORIJE CA
NIIRIJE PÁCO,”

‡ **16:16** Armagedón: Hebreos wederique mena peera “Meguido ûtägü/Meguido macā yepa ca ûtā yucu cutiri yepa” iñrugaro iñ. * **17:1** Jer 2.20-31; Ez 16.17-19; Os 2.5.

ca ūri wāme.

6 Jiro, Uムureco Pacu yaarā ca ūnarije manirā dīi, to biri Jesús're cāja ca tuo nānjerije jāori cāja ca jāa batericarā dīi menara ca cūmugore yu ūawu.

To biro cō ca bii niirijere ūgū, yu ūa učuacoawu.

7 To biro yu ca biiro ū, Uムureco Pacure queti wede bojari maju peo o biro yare ūwi: "¿Nee tiigū mu ūa učuacoati? Mure yu wede majorucu, nomio yee, ūcā waibacu ca uwilogu, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirije dūpūgaari cāti, pūa amo cōro niirije potagaari cāti, ca bligu cōre ca ami waagū yee, ména ca majiñā manirijere."

8 "Waibacu ca uwilogu mu ca ūajāgu, jīcā tīrūmāpū ca niiruricu niimi. Biigupu manimi. Mani pacagu ca ūcāri opepu ca niiricu ati yepapure ame peagu doogu tiimi, ūnarō cā ca tii yao eco majuroopeparo juguero. Ati yepa macārā, Uムureco Pacu ati yepare cā ca jeeño jāori tabepura, catirique ca niiri pūuropure cāja wāmēre ca owa tuu ecoya manirā, waibacu ca uwilogu, tīrūmāpū ca nii jāo dooricarco mecāra ca manigure, biigupu jiro ca doopure cāre ūarā ūa učuacoarucuma.

9 "Añuro maji tūgoeñā puo, tirique booro bii ate menara: Dūpūgaari jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirije, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirije ūtā buurori nomio cō ca duwirijere ūro bii. ūcā to birora, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirā bojoca wiorāre ū cōñaro bii.

10 Mee, jīcā amo cōro niirā, anija wiorā mena macārā bii yaicoawa. Jīcā cāja mena macū mecāre doti niimi; apī peo ea dotimi ména. Cā, wiogu ca tūjagu eago yoaro niitirucumi.

11 Waibacu ca uwilogu tīrūmāpū ca niiricu, mecāra ca manigu, jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirā wiorā jiro macā wiogu ca waapu peti niimi. Biigupu, cāja jīcā amo peti, ape amore pūaga penituarco ca niirā wiorā mena macū cāa, ca bii yaipura niigū biimi.

12 ūcā, cā potagaari pūa amo cōro niirije mu ca ūajārige cāa, wiorā niima. Biirāpūa doti jāotima ména. Wiorā cāja ca jāari rāmāre yoatiroacāra cāja ca doti niipere, waibacu ca uwilogu mena jīcārira doti majiriquere tiicojo ecocumua.

13 Anija pūa amo cōro ca niirā wiorā, jīcārī cōro tūgoeñā quenor, cāja ca doti tutuarjere, cāja ca doti majirijere, waibacu ca uwilogu peere teere cāre tiicojorucuma.

14 To biro tiicāri, Oveja Macā mena ameri jīarucuma. Oveja Macā peo Uムureco Pacu cā ca beje jeericarā, cā ca jāoricarā, cā wadore ca tuo nānjeerā mena niicāri, cājare ameri jāa ametua nācācoarucumi. Oveja Macā, uparā Upu, wiorā Wiogu niimi," yare ū wedewi.

15 Uムureco Pacure queti wede bojari maju o biro yare ū nemowi ūcā: "Nomio ūmāre ca epe paigo cō ca duwijārige oco mu ca ūajārige peo macārire, bojocare, bojoca bojoricarori ca wederāre, yepari macārā cōrorena, ūro bii.

16 Cā potagaari pūa amo cōro niirije mu ca ūajārige, to biri waibacu ca uwilogu, ūmu mena ca epe paigore ūa junarucuma. ūne jāa manigopu cōre tii yao cōa, juti manigo cōre cūu, cō uparī ca niimirique peera baca jude baa yaio, pecā mena joe bate, tiicārucuma.

17 Cā ca boorore biro cāja ca tipere, cāja yeripu cājare ū cōa jāaupi Uムureco Pacu, cā ca boorore biro cāja ca tiipere biro ūgu. To biri cāja peo, jīcārī cōro tūgoeñarique cātiri, wiorā nii, cāja ca bii doti tutua niirijere waibacu ca uwilogu peere tiicojorucuma. Uムureco Pacu wederique cā ca ūricarore biro ca bii petiropu to biro tii yerijāarucuma.

18 Nomio mu ca ūajāgo pea, pairi macā ati yepa macārā wiorāre ca doti ametueene nūcāri macāre ūiro bii," yare ūi wede majiowi.

18

Babilonia macā ūañaro ca tii yao ecope

1 Ate jiro yu ūawu ūucā apī Ūmureco Pacare queti wede bojari maja ūmureco tutipu ca duwi doogare. Buaropura do biro ca tiiya manigu niwi. To biri cā ca boe baterije menara, ati yepare boe peticoawu.

2 Tutuaro wederique mena o biro ūi acaro bui cojowi:

"Mee biicā yaiwa; mee biicā yaiwa, pairi macā Babilonia ca niimirica macā.* Wātā yaa wii jeeñacā yaiwa. ūañarā, wātā yeri ca niirā cōro cāja ca jānari ope jeeñacā yai waa.

Niipetirā minia, ca docuorā ca ūarugaña manirā yaa batire biro jeeñacā yai waa.

3 Niipetirā bojoca poogaari cōrora, tii macā macārā cāja upāri ca boorore biro cāja ca tii niirucurijere cājare ūa cōori, cājare biro tii jea nūcā peticoawa.

Ūucā ati yepa macārā wiorā cāa, cāja menara ūañarije tii, cājare biro bicoawa.

Ati yepa macārā apeye noniri maja cāa, cō ca booro cōro noni wapa jeeri, ca apeye pairā ūilwa," ūiwi.

4 Jiro yu tuowu ūucā ūmureco tutipu apeye wederique o biro ca ūirijere: Maja, yu yaa pooga macārā, ūañarije cāja ca ūirijere muja menara tii bui cāti, ūañaro tamuo, muja ca biitipere biro ūirā tii macāre witi waaražā.

5 Biiti majuropeecā. ūañaro cāja ca tii niirije ūmureco tutipu tuu juacoa.

Ūañarije cāja ca tii niirucurijere ūari, cājare cōdag u tii ūi ūmureco Pacu.

6 Aperāre ūañaro cāja ca ūiricarore birora cāja cāare ūañaro cājare tiiya.

Ūañaro cājare cāja ca ūirique wapa, puati cōropu ūañaro cāja ca tamuoro tiiya. Aperāre ūañaro cāja ca ūiricarore birora, cājare ūa mairicaro maniro, mecau puati cōropu ūañaro cājare tiiya.

7 "Ca nii majuropeera jāa nii" ūi ūtogeñacāri, cāja ca boori wāme, cāja ca cōrrijere, aperāre wapa pacarori nonicāri, "Ca apeye pairā jāa nii," cāja ca ūi yeerique wapa mecau ūañaro bii, puniro cāja ca bua earo tiiya.

Biigopua cō yeripu, "Anora jīcō wiogore biro aňuro yu niicā. Ca manu bii yai weorico méé yu nii.[†] Di ūamu ūnora, ūañaro yu tamuotiku," ūi ūtogeñamimo.

8 To biri jīcā ūamurena ūañaro cāja ca biipe doorucu. Bii yairique, ūtogeñā pairique, aua boarique, cājare niirucu. ūucā pecamepu joe ecorucuma. ūpu Ūmureco Pacua cāja ametueenero ca tutua majuropeegu niimi, ūañaro cāja ca tamuoro cājare ca tiigu.

9 Ati yepa macārā wiorā Babilonia macārāre ūa cōri ca tii epericarā cātiricarā, ūucā tii macā maquē aňurije ca niirijere ca wapa tii ūjea nii niirucumiricarā, tii macā ca ūu yai bue muarijere ūarā, ūañaro bii ūtogeñarique pai otirucuma tii macāre.

10 Tii macā ūañaro peti ca bii yai waarijere ūa uwima ūirā, yoaropura niiri, o biro ūi acaro buirucuma:

"¡Abé nija! ¡Abé nija! Pairi macā ca niimirica macā, Babilonia, do biro ca tiiya manirā macā ca niimirica macā,

* **18:2** Is 21.9.   † **18:7** Is 47.7-8.

To biro ñañaro biirucu ca ñiña maniri tabera, ñañaro maja ca bii yaipa tabea,"
íi otí nñanjeerucuma.

11 Ati yepa macára apeye noni wapa taari maja cää, tii macä to biro ñañaro ca bii yai waaro ñarä, tugoeña yaja pua otirucuma, noa uno pee cäja yee apeye,

12 oro, plata, ñatä ca ajiyaarije, ñatä añurije perlas, lino añurije, jüa añurije ca niirije, juti püri seda mena cäja ca tiiriique añuro jüa añurije ca niirije, yucu ca niirije cörora añuro ca juti añuricarire, marfil mena, yucu añurije mena, bronce, come, ñatä ca bayirije[‡] mena,

13 bojorica wämeri cäja ca tii jeeñoriquere, canela cäja ca ñirijere, baarique jää ayiarique añuro ca juti añurijere, yucu díi[§] ca juti añurije, yucu díire,* uje oco, uje ate baariquere, trigo wetu añurije,[†] trigo, waibacarä ca apeye ñumarä, oveja, caballoa, tunuricari, pade coteri maja ca niiparä cäja ca nonirä bojocare, cäjare ca wapa tiirä cäja ca maniro macä.

14 Ñucä o biro ñirucuma: "Yucu dica añuro ca poarije maja ca baa ujea niircumirijere mani, maja caoticä yua. Niipetirije añurije maja ca chö niimiriique, maja ca apeye paimiriique, yai peticoa, pñati maja bua nemotirucu," íi nñanjeerucuma.

15 Atere noni wapa taari, tii macä jüori pairo ca apeye cätimiricarä, tii macä ñañaro peti to ca bii yai waaro la uwima ñirä, yoaropara tua nacäri, ñañaro otí yapa puari o biro ñirucuma:

16 "¡Abé nija! ¡Abé nija! Pairi macä ca niimirica macä, lino añurije mena, juti añuro ca jüa dia taarije mena, ca jüarije peti mena, juti jääna,

oro mena, perlas mena, cäja ca wämoricä macä ca niimirica macä,

17 jicä nimarora niipetirije tii macä ca apeye pai niimirije menara ñañaro peti biicä yai waa," íi otirucuma.

Ñucä niipetirä pacä cümuari uparä, tii cümuariphre ca waarrä, ca waa tuurä, ñucä diaripe paderä ca wapa taa niirucurä cää, tii macä ñañaro to ca bii yai waarijere ñarä, yoaropara tua nacä ñarucuma.

18 Tii macä ca üu bue mäarijere ñari, o biro íi acaro buirucuma: "Ape macä, ati macäre biro, pairi macä maniu."

19 To biro íi yapa puari, cäja dñapägaari jotoare jita maa peo boo pacoro otirära, o biro íi acaro bui otirucuma:

"¡Abé nija! ¡Abé nija! Pairi macä ca niimijäri macä,
niipetirä cümu paça ca choräre tii macä maquë apeye menara
ca apeye pairä cäja ca niiro ca tiimirica macä,
jicä nimarora bii yaicä yerijää waa.

20 Ùmureco tutipä macära, maja, Ùmureco Pacu yaarä ca
ññañarije manirä, Jesucristo yee quetire wederi maja,

Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maja, ujea niiña,
tii macä to biro ca biicä yerijää waarije jüori.

Ùmureco Pacu tii macäre tii yaiori, añuro ca ññañarije maniro maja ca niiro
tiimi,"

íirucuma.

21 To cörora jicä Ùmureco Pacure queti wede bojari maju do biro ca tiiya manigu, wäññariacaaga ñatäga pairica buca ca niiricaarore ami mñeneri, o biro iigura dia pairiyaphre cöañua cojowi: "Atigare cöañua duwio yaiori-carore birora maja biirucu, Babilonia pairi macä ca niimirica macä. Pñati tii macäre la nemotirucuma.

[‡] 18:12 Mármol.

[§] 18:13 Incienso, oco díi uno.

* 18:13 Resina.

† 18:13 Harina.

²² Jicāti unora, bajari maja cāja ca bajarije, bāa tēe bajarique ca bājurije, tōroga putirique ca bājurije, ūucā putirica wāa mena puti bajariquere, tēo nemoña manirucu. Jicārā unora jicā wāme peerena paderi maja manirucuma. Jicāti uno peera wāñiaricaga ūtāga ca bāju wedeorije cāare tūoya manirucu.

23 Jicāga jīa boericaga unora ū ū boetirucu. Amo jiarica boje r̄umari tiirā, cāja ca tii yugui wedeorucumirije cāa tao nemoña manirucu. M̄ yaarā ca apeye noni wapa taarā, ati yepa macārā do biro ca tiiya manirā niimiwa. Nucā m̄ bajeri mena ati yepa macārā niipetirare m̄ ū ditowā.

²⁴Tii macārena, Üm̄reco Pac̄ yee quetire wede jügueri maja, Üm̄reco Pac̄ yaa pooga macārā, ñucā niipetirā ati yepa macārāre, cāja ca jāa bateri-carā díi nii,” liwi.

19

Ujea nii bajarique

¹ Ate jiro amareco tutipu pa bojoca tutuaro wederique mena o biro caja ca ii cojorijere yu taowu:

"**U**mureco Pacore mani ñi nucu bñoco!* Ametuarique, ñi nucu bñorique, Ca aña majuropeerije, tutuarique, mani Umareco Pacu yee nii.

2 Că ca īa bejerieja añurije nii, díamacă nii, bii. To biri, nomio b̄eareopără ñañarije ca tiigo ca wedeogo, ñañaro peti cō ca tii niirucuriye mena ati yepa macārāre ñañarieje cāja ca tiiro ca tiiricore ñañaro tii yaiomi. Um̄areco Pacă yee paderi majare tii macă macāră cāja ca jă, díi tii baterique juori. Um̄areco Pacă cājare ame bojami," ī wedeowa.

³ Jiro o biro ū nemowa ūcā:

“!Um̄reco Pacăre mani ii nučă b̄oco! Tii macă ca bue m̄arije, bue yeri jääatirucu!”

⁴ Veinticuatro ca niirā bucharā, ñucā bapari ca catirā ca niirā pea, Umareco Paca ca ca duwiro jaguero cajá ãjuro jupearí mena ea nuu waa, iñu caborā o biro ñiwa:

“¡To biro to bijato! ¡Umureco Pacure mani ñi nacñ buoco!”

̄iwa.

⁵ Umareco Pacure to biro cāja ca ū nucā bao niiri tabera, wiogā cā ca duwiri cūmuropa o biro ū wedeo cojowā:

"Baja peoya maja, mani U'mareco Pacare. Maja niipetirā căre ca pade coterā, nucă bhorique mena căre ca tuo nuna jeerā, ca nii majuro peerā, watoa macărā, căre nucă bhoaya,"

īi wedeowu.

Oveja Macă că ca amo jări boje rămu

⁶ Jiro yu ttuowñucā, pañ bojoca cūja ca wederore biro, buñaro oco ca ñuma cōa jāaro ca bujñaro biro, to biri buñaro buñpo cā ca bujñaro biro bujñu wedeori, o biro ca ñirijere:

"¡Umureco Pacure mani îi nucă buoco! Umanii îi uocă Pacură într-o vîrstă

⁷ Mani ñe nijas. Tawu manibii ñe nijas.

Mac Quic Mac c̄t c̄ amo jiari r̄mu caco

Mee, Oveja Macu† cù ca amo jíari rámù eacoa,

* **19:1** "Aleluya" ca iiri wāmē wadora hebreo wederique mena peera "Hallel" iiro, "Afuro iī nucū buorique" iiro iī; niucā "Jah" to ca iijata peera Ùmureco Pacure iī wameo tiiro iī. † **19:7** Jesucristore, Ùmureco Paca yuu Oveja Macū iī (Jn 1.29). Ñafarajere ca bii ametua nucāgu. Ap 17.14.

cā nəmo ca niipo añuro queno yuericop^h,

⁸ lino añurije mena tirique, ca ñoweri manirije, ca ajiyaarije juti jāñaricop^h nii yuemo."

(Tee juti lino mena cāja ca tirique ca ñoweri manirije pea, Ùmureco Pacu yaarā ca ñañarije manirā añurije cāja ca tii niirijere nii cōñaro bii.)

⁹ Ùmureco Pacare queti wede bojari maju pea o biro yare ūwi: "Owaya: 'Ujea niiña. Oveja Macā amo jia, cā ca tiiri boje rāmure ca jao ecoricarā ca niirā," ūwi.

O biro ū nemowi ūucā: "Atea Ùmureco Pacu wederique diámacā ca niirije peti niiro bii," ūwi.

¹⁰ Yū pea cāre tii nacā bñoragh, cā dāpori p̄eto yū ājero jupearí mena yū ea nuu waawu. To biro yū ca biiro cā pea: "JNÍJÁ! To biro yare tiieto. Yū cāa māre birora Ùmureco Pacare padē bojari majura yū nii. ūucā aperā mū yaarā, Jesucristo yee quetire to birora ca tao nānajee niirāre birora yū bii. Ùmureco Pacu wadore ū nacā bñoya. Tee Jesús yee maquēre queti wederiquera nii ca bñipere wede jugueri majare ca majorije," yare ūwi.

Caballo ca botig^hjotoa ca pejag^h

¹¹ Jiro, ùmureco tuti ca pāa nacāricaro ca niirore yū ūawu. To biro ca biiro, jicā caballo ca botiga baua eawi. Cāp̄are ca pejag^h pea, "Wajoaricaro Maniro ca niirore biro ca tīcōa niigu, Díamacā wado ca ūigu," wāme cū tiiwi, ca niirore biro ū bejeri, ñañaro tii, ameri jia, ca tiigu niiri.

¹² Cū cape pecame ca ūn nucūri punare biro boe bate, ūucā cū dāp̄uga peera paú pejarica betorire peja, tiiwi. To biro biicāri, cū jicāra cū ca majiri wāme owa tuurica wāmēre cāomi.

¹³ Dii mena wadaricarore jutiro jāñawi. Cā wāme pea, "Ùmureco Pacu Wederique," niiwu.

¹⁴ Cū jirore ùmureco tuti macārā uwamarā, juti añurije lino mena tirique añuro ca botirije, ca ñoweri manirije, jāñacāricarā caballoa ca botirā jotoa pejari cāre nānawa.

¹⁵ Cū ajerore niipi, bñaro ca joo yoori pī, ati yepa macārā bojoca poogaarire cā ca cami tuu paa pī witiwu. Cū ca doti tutua niirije mena cōmegu ca chogare biro do biro tīya maniri wāmepu cājare doti niircumi.[‡] Cāra, Ùmureco Pacu niipetirijepare ca doti tutua niigu ñañaro cāja ca biiro cāca tiirijere, cū ca ajiarijere, aje ocore dipericarore biro cājare tiircumi.

¹⁶ Cū jutirope, to biri cā ajeputo jotoapu, o biro ū owa tuurica wāmēre cāomi: "WIORĀ WIOGU; ÙPARĀ ÙPU," ūwi.

¹⁷ ūucā yū ūawu jicā Ùmureco Pacare queti wede bojari maju, ùmureco macā muipū jotoapu nucūcāri, minia niipetirā ùmureco tutipu ca wāhārāre, tutuaro wederique mena o biro ca ū acaro buigare: "Dooya. Ùmureco Pacu pairo baarique cā ca baari tabere nea poo dooya.

¹⁸ Wiorā, uwamarā aparā, bojoca ca tutuarā, caballoa, cājapare ca pejarā, bojoca niipetirā, añuro ca niirā, padē coteri maja, ca nii majuropeerā, to biri watoa macārā dīre, māja ca baapere biro ūrā," ūwi.

¹⁹ To biro cā ca ūri tabera waibacu ca uwiogare, to biri ati yepa aparā cāja uwamarā mena, caballo jotoa ca pejag^h, to biri cā uwamarā menare ameri jāñugarā ca nea pooricarare yū ūawu.

²⁰ Waibacu ca uwiogu pea, Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare biro ca bii ditorucuricu menara ñeocoawa. Ani niimi ca ū ditori maju, waibacu ca uwiogu cā ca ūcojor, ca ūañña manirije tii bau niirique ca tiirica, cā ca tii bau nii dito niirije mena waibacu ca wiogu wāmēre ūia cū eco, ūucā

[‡] 19:15 Sal 2.9.

cāre īa cōori cāja ca quenorichrena īi nūcā bao, ca tiiricarāre ca īi dito epericu. To biri cāja pūarāpura ca catirāra azufre mena ca ūriraapu cōañua ecocā yai waawa. §

²¹ Aperā pea, caballo jotoa ca pejagu ejeropu ca witiri pīi niipūi menara jīa eco peticā yai waawa. To biro cā ca tīi baterāre, niipetirā minia umareco tutire ca wāurā pea, cāja dīre añuro mee baa yapicā yai waawa.

20

Mil cāmari

¹ Tee jiro yu īawu ūucā jīcā Umareco Pacare queti wede bojari maju, umareco tutipu mena, ca ūcāari ope pāaricarore, to biri come daa pairi daa, ca ami duwi doogure.

² Cā pea, pāmari maju tīrāmepu macā pino, wātī, Satanás ca niigare, "Mil cāmari peti jīa cūurica niirucumi," cāre īi jīa cūucāwi.

³ Cāre jīa yapano, ca ūcāari opepu cāre cōa duwio cojori, toopu cāre tīa cūu, tīi jopere biacāwi mil cāmari ca waatirora "Ati yepa macārā bojoca poogaarire īi dito eperemi," līgh, mil cāmari jīro pāa wiene ecorucumi ūucā, yoaro niirāgu méé yua.

⁴ Ūucā yu īawu, wiorā cāja ca duwiri cūmurorire, to biicāri īa beje majiriquere ca tiicojo ecoricarā teepure cāja ca ea nuu waaro. Ūucā Jesucristo yee quetire, to biri Umareco Pacu wederiquere, to birora cāja ca tuo nūnūjecēda niirije juori cāja dupugaarire cāja ca paa jude batericarā yeri cāare yu īawu. Cāja pea waibucu ca uwilogare, ūucā cāre īa cōori cāja ca quenorichu cāare, īi ūucā buoti, cū wāme cāare cāja diamacāripu, cāja amoripu, ūia cūu dotiti, biiupa. To biri cati tuari, Jesucristo mena mil cāmari peti doti niawa.

⁵ Aperā ca bii yairicarā pea mil cāmari jiropu cati tuarā doorā tīiwa. Ati tabe cati tua juorica tabe niiro biiwu.

⁶ Ujea niima, cati tua juorica tabere ca cati tuarā, cāja, Umareco Pacu yaarā ca ūañarije manirā mena macārā niirā biima. Cāja, pūati bii yairica tabe pecamepu waatirucuma. Waatirāra, Umareco Pacu, to biri Jesucristo yaarā paia peti niirucuma. To biri cā mena mil cāmari peti doti niirucuma.

Satanás tūjaye

⁷ Mil cāmari ca yapano earo, Satanás tīa cūurica wiipu ca niirichu pāa wiene ecorucumi ūucā.

⁸ To cōrora ati yepa niipetiropu ca niirā bojoca poogaarire īi dito yujugu waarcum. Gog, Magog^{*} ca wāme cūtirā cāare īi ditorucumi, ca ameri jīaparāre cājare neorāgu. Cāja uwamarā pea, dia pairi yaa tūjarore ca niirije jīta dupari cōro pau niirucuma.

⁹ Cāja ati yepa ca ejaro cōro niipetiropu jeja ūcā peticoari, Umareco Pacu yaa pooga macārā cāja ca niiri tabere, cū ca mairi macāre camota amojode cūmucoarucuma. To cōrora Umareco Pacu yee umareco tutipu maquē ca ūrarije ūaaduwi doori, cājare joe bate peticāruci.

¹⁰ Satanás, cājare ca īi dito eperucurichu pea, azufre mena ca ūriraas, waibucu ca uwilogare, to biri Umareco Pacu yee quetire wede jugueri majare biro ca bii ditorucuricarē cā ca cōañuaricaraapu cōañua ecocoarucumi.[†] Toopu to birora ūamiri, umarecori, ūañaro peti puniro tambo niirucuma.

Ca bii yairicarāre cā ca īa bejepe

§ **19:20** Ca bii oto weorijepu Juan cā ca īaro, uparare biro ca ūu niiri tabere cā ca īarica tabere īiro īi.

* **20:8** Ez 38–39. Magog yepa wiogu niipi Gog. † **20:10** Ap 19:20.

¹¹ Jiro wiogu cā ca duwiri cūmuro ca botiri cūmurore, ūucā toopu ca duwigu cāare yu ūawu. Too cā ca duwirora ati yepa, ati ūmureco, yai peticoawu. “Too pee niicu,” iī majiñā manirora biicā yerijāa waawu.

¹² Ūucā, wiogu cā ca duwiri cūmuro jäguerore, ca nii majuropeerā, watoa macārā, ca bii yairicarā ca cati tuaricarā cāja ca nucūro yu ūawu. To cōrora owarica tutiri pāawu. Jiro ape pūuro catirique ca niirī pūuro cāa pāawu. Ca bii yairicarā pea cāja ca tiirucurique tii tutiripu owa tuurique ca niirore biro īa beje ecowa.

¹³ Dia pairi yaa cāa, ca bii yairicarā tii yaapu ca niirāre, ūucā bii yairiquere ca doti niiri tabe cāa toopu ca niirāre, tuenecojowu. To biri cāja ca niiro cōrō, cāja ca tiirique ca niirore biro īa beje ecowa.

¹⁴ Bii yairique, ūucā ūñaro tamäorica tabe cāa, ca ūu yatitiriraapu cōañua ecocā yai waawu.[‡] Atira ca ūñariraa, pätipu bii yairicaraa nii.[§]

¹⁵ Tiirapu cōañua ecocā yai waawa, catirique ca niiri tutipäre cāja wāme ca owa tuu ecotiricarā.

21

Wāma ūmureco, wāma yepa

¹ Jiro wāma ūmureco, wāma yepa, yu ūawu.^{*} Ca nii jäorique, ūmureco, yepa, dia pairi yaa cāa, yai peticoawu.

² ūucā ca ūñarije maniri macā, wāma macā Jerusalén, ūmureco Pacu pätopu ca niirica macā ca duwi dooro yu ūawu. Añuro quenorica macā, jicō nomio amo jiago doogo, añuro cō ca wāma yue niirore biro niiwu.

³ ūucā wiogu cā ca duwiri cūmuropu tutuaro wederique mena o biro ca ū wedeo cojorijere yu taowu: “Iña. Mecāra ūmureco Pacu bojoca mena niimi. Cāja menara niirucumi. Cāja pea cā bojoca niirucuma. ūmureco Pacu majuropeera cāja mena niicārucumi; ūucā cāja ūmureco Pacu niirucumi.

⁴ Niipetirā ūñaro cāja ca bii yapa pua otirique cape ocore cājare tuu coerucumi. To biri bii yairique, ūñaro tamäo yacó cati duwi yujurique, otirique, puniro tamäorique, manicārucu yua, mee ca nii jäorique niipetirije ca yai naçā peticoaro macā,” iī wedeowu.

⁵ Wiogu cā ca duwiri cūmuropure ca duwigu pea, o biro ūwi: “Yua, niipetirijere wāma wado yu tii.” Jiro ūucā o biro yure iī nemowi: “Owaya. Ate wederiquea diámacā ca niirije tuo nañaejerique ūnora niiro bii,” ūwi.

⁶ Jiro o biro yure ūwi ūucā: “Mee, niipetirije tiiriquepu nii yerijāa. Yura, Ca Jäguegu, ūucā Ca Täjagu, Ca Nii Jäo Dooricu, ūucā Ca Bii Yapanopu, yu nii. Oco ca jinirugugarare biro ca niirāre to birora caticōa niirique ocore, wapa manirora cājare yu tiicojorucu.

⁷ ūñaro bii pacagu to birora ca tägoeñā tutua ametu naçāgu ate niipetirijere bäharucumi. Yu pea cā ūmureco Pacu nii, cā pea yu macā nii, biirucumi.

⁸ Ca uwi tägoeñarique pairā, ca tuo nañaejetirā, ca ū tuti pairā, ca jiarā, manu cati, nañmo cati, tiirica wāme cōro tiftrāra ca tii epericarā pairā, ati yepa maquerenā majicāri ca biipere wede jägueri maya, bojoca cāja ca quenoricarārena ca ū ūucā bähorā, to biri niipetirā ca ū ditorique pairā peera, cāja yee ca niipe, cāja ca bäape azufre mena ca ūñri raapu to birora ūñaro cāja ca tamäocōa niipe niirucu. Ate nii puati bii yairique,” ūwi.

Wāma Jerusalén

[‡] **20:14** Ano jiropura bii yairique manirucu yua.   [§] **20:14** Puati bii yairiquea, ūmureco Pacu mena puati añuro nii ea, ca biiya manipere ūro ūi.   ^{*} **21:1** Is 65.17.

9 To cōrora jīcā, Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maja jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituarō niirā, ūñaro cūja ca tii t̄ajape jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituarō niirije cūja cōrō jīcā amo peti, ape amore p̄aaga penituarō niirī bapari dadaro ca c̄horicarā mena macā yā p̄uto pee doori, o biro yāre ūwi: "Dooya. Ca manu c̄utipō Oveja Macā n̄umore m̄are iñogu doogu yā tii," yāre ūwi.

10 To biri quēñaricarore biropu Añuri Yeri yāre cā ca iñoro, Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maju macāñucā buuro ca em̄ari buuropu yāre ami waari, Jerusalén, ca ūñarije maniri macā, Um̄areco Pac̄ ca p̄atopu ca niirica macā, um̄areco tutipu ca duwi doori macāre yāre iñowi.

11 Tii macā pea Um̄areco Pac̄ cā ca boe baterije mena bāaro ajiyaa boe batewu. Tee ca boe baterije pea, jīcāga ūtāga añurica, to biri ūtāga Jaspe ca sārarore biri sāra macā niiwu.

12 Tii macā wejare pairi t̄adi, em̄ari t̄adiro nii amojode, ūucā p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituarō niiri joperi peti ca joperi c̄utirī t̄adi niiwu. Tii joperi cōrōrena nucūcā cojowa Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maja. ūucā tii joperire Israel yaa pooga macārā p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituarō ca nri punaari wāme owa tuurique tujawu.

13 To biicāri muipū cū ca m̄ua doori ūña peere itia jope, díamacā tua peere itia jope, jōcā jiro macā tua pee cāare itia jope, muipū cā ca ūnajāa waari ūña pee cāare itia jope, niiwu.

14 Tii t̄adi pea p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituarō niirije ūtāgaari, Oveja Macā buerā, p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituarō ca niirā wāmeri owa tuurique ca niiricari mena cūu ūnerica t̄adi niiwu.

15 To biri yā mena ca wedegu Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maju pea, cōricagū anuugū oro mena tiiricagare cōowi, tii macāre, joperire, wee camota amojoderica t̄adire, cā ca cōo paaḡre.

16 Tii macā pea jīcāri cōrō ca ejari macā niiwu. Tii macā ca yoaro pee cāa, ca ejaro pee cāa, jīcāri cōrō niiwu. Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maju tii macāre cōoñawi, cā anuugū mena. Tii macā pea dos mil doscientos kilómetros peti ca niiri macā niiwu. Ca ejaro, ca yoaro, ca em̄aro pee cāa to cōrō wado niicāw.

17 Jiro, tii macāre wee camaota amojoderica t̄adi cāare cōowi. Bojoca cūja ca cōoñari wāme mena Um̄areco Pac̄re queti wede bojari maju cā ca cōoñaro, sesenta y cinco metros ejaro eje bātiri t̄adi niiwu.

18 Tii t̄adi pea jaspe mena cāja ca weerica t̄adi, ūucā tii macā pea oro weta majuope mena tiirica macā, eno quire wate jipioricarore biri sāra macā niiwu.

19 Tii macāre wee camota amojoderica t̄adire cūu ūnerique ūtāgaari pea, ūtā añurije ca wapa pacarije ca niirije niipetirije mena wāmorica tabe niiwu. Ca nii j̄horica jaspe mena wāmoricaga, jiro macāga zafiro mena wāmoricaga, jiro macāga ágata mena wāmoricaga, ūucā tiiga jiro macāga esmeralda mena wāmoricaga,

20 bapari jiro macāga ónice mena wāmoricaga, jīcā amo cōrō jiro macāga cornalina mena wāmoricaga, tiiga jiro macāga crisólito mena wāmoricaga, jiro macāga berilo mena wāmoricaga, tiiga jiro macāga topacio mena wāmoricaga, tiiga jiro macāga crisoprasta mena wāmoricaga, p̄a amo cōrō niirije jiro macāga jacinto mena wāmoricaga, tiiga jiro macāga amatista mena wāmoricaga, niiwu.

21 Joperi p̄a amo peti, d̄apore p̄aaga penituarō ca niirije pea, perla mena tiirica joperi niiwu. Joperi cōrora jīcāga perla mena tiirica joperi niiwu. Tii

macāre wijjeri watoa macā maa ca nii majuropeeri maa pea, oro weta mena tiirica maa, eñó quire biiri sāra maa niiwa.

22 Tii macāpure jīcā wii Ùmureco Pacu yaa wii unora yu ūatiwu. Mee Ùpu, Ùmureco Pacu niipetirijepare ca doti tutua niigu, to biri Oveja Macū, cūjara Ùmureco Pacu yaa wii niičāwa.

23 Tii macāre ca boepe, muipū ùmureco macū, ūucā ūami macū unorena, booti. Ùmureco Pacu cā ca boe bate niirijera jīa boecā. Oveja Macāra niičāwi, tii macāre ca jīa boe niigu.

24 Bojoca poogaari, tii macā ca boerije watoapu waa yujurucuma. Ati yepa macārā wiorā pea, “Ca nii majuropeerā niima,” cūjare cāja ca ūi nacū bñorucurique menara, tii macāpure ea waarucuma.

25 Tii macā maquē joperi to birora pāarique niicōa niirucu. Toopura ūami manirucu.

26 Bojoca poogaari yee ca niirije ca aňu majuropeerije cāja ca ūi nacū bñorucurijere, tii macāpure jee waarucuma.

27 Tii macāpure, jīcā wāme ūaňarije unora, weericarāre ca ūi nacū bñorā unora, ca ūi dito pairā unora, jāa waatirucuma. Oveja Macū yaa tuti catirique ca niiri tutipū cāja wāmtere owa tuuricarā ca niirā wado tii macāpure jāa waarucuma.

22

Catirique oco punari

1 Jiro, Ùmureco Pacare queti wede bojari maju, catirique oco punari ca niiri yaa, eñó quire biro ca ūweri maniri sāra yaa, Ùmureco Pacu, to biri Oveja Macū, cā ca duwiri tabere ca pote cātiri yaare yure ūflowi.

2 Tii macāre wijjeri watoa macā maa ca nii majuropeeri maa decomacāre nii waawu. Tii yaa tūjarore pua ūnāpurenca yucā catirique ca niiri yucā, jīcā cāmare pua amo peti, dāpore pāaga penituarō niirije ca dica cātiri cūri ūnucūwā. Jīcā muipūre jīcātī ca dica cātiri yucā jīi. Tiigūari pūu pea bojoca poogaarire ca ūco tiipe niiwu.

3 Toopura ūaňaro biiricaro ca tiirije manirucu. Tii macāpure, Ùmureco Pacu, to biri Oveja Macū, cā ca duwiri tabe wado niirucu; cāre padē coteri majā pea cāre ūi nacū bñorū niirucuma.

4 Ùmureco Pacare bau niiro cā diámacāre cāre ūa apōtñorucuma.

5 Toopura ūami manirucu. Tii macāpure ca niirā jīa boerique unora, muipū cā ca boerije unora, bootirucuma. Ùpu, Ùmureco Pacara cājare jīa boecārucumi. Cāja pea to birora doticōa niirucuma.

Jesucristo cā ca doopa rūmu ea waaro bii

6 Ùmureco Pacare queti wede bojari maju o biro yure ūwi: “Ate wederiquea diámacū ca niirije, tao ūnājeerique unora niiro bii. Ùpu, Ùmureco Pacu, aňurije quetire wede jugueri majare aňuro cāja ca majiro ca tiigūra, yoari méé ca biipere cāre padē coteri majare ūñorugā, cā yeere queti wede bojari majare tiicojojāwi,” ūwi.

7 “Iaňa. Yoari mééra yu doorucu. Ùjea niiňa, ca biipere owarique ati pūuro ca niirije ca ūirore biro ca tii ūnājeegu.”

8 Yū, Juan’ra yu nii, ate niipetirijere tao, ūa, ca tiiricā. Teere tao, ūucā teere ūa yapanori jiro, Ùmureco Pacare queti wede bojari maju teere yure ca ūño niiricāre tii nacū bñorugā, yu ūjuro jupearī mena yu ea nuu waawu.

9 To biro yu ca biiro cā pea o biro yure ūwi: “¡Nýá, to biro yure tiiticāňa! Yū cāa māre birora Ùmureco Pacare padē bojari maju, mu yaarā Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri majare birora, to biri niipetirā ati pūuro owa

tuurique ca niirije ca ūirore biro ca tii nūnūjeerāre biro ca biiḡra yū nii yū cāa. Umureco Paca wadore ū nucā buoya," yare ūwi.

10 O biro yare ūwi ūucā: "Ca bīipere ati pūuropare owa tuurique ca niirije ca ūirijere wedeticā, bīticāña. Mee, tee ca ūrige ca bīipa cuu ea waaropu bii.

11 Ca ūañaḡra, ūañarije cū ca ūirijere to birora cūre ūacāña. Bojoca tiirica wāme méé ca tii niiga cāa to birora cū ūicōa nijjato. Añugu ca niigu cāa añurijera cū ūicā nūnūa waajato. Ca ūañarije manigu cāa buaro jañuri ca ūañarije manigu cū nii nūnūa waajato."

12 "Ūgjá. Yoari méé yū doorucu. Dooḡra, yū ca tiicojope yū ca c̄orijere yū jee doo, cāja ca niiro cōrorena cāja ca tii niirique ca ūirore biro yū ca tiicojopere.

13 Yūa, Ca Nii Jhoga, Ca Nii Yapanoga, Ca Nii Jueguega, Ca Nii Tujaga ūucā ūicātopura ca nii jho dooricu, ca nii yapano eaḡu, yū nii."

14 Ūjea niiña, yucuḡa caticōa niirique ca niiric̄a dicare baa, ūucā wāma macā maquē joperipu jāa waarauḡarā, ūañarije māja ca tiiruriquere ūgoeñā wajoa, ca tii niirā.

15 Ca bojoca catitirā, bajarire ca tii niirā, tiirica wāme coro méepu ca ūee epericarā cāti yai waara, bojocare ca jiarā, cāja ca weericarārena ca ū nucā buorā, ū ditoriquere buaro boo, buaro ū dito pai, ca ū niirā pea, macāpura tuacārucuma.

16 "Yū Jesú'sra, yare queti wede bojari majare, māja yū yee quetire ca tho nūnūjeerāre, ate maquēre mājare cū wede majiojato ūigu, yū tiicojowu. Yū yū nii, David pārami cū yaa puna macā, boeri ūcō boeri tabere ca boe bate māa dooḡu ca niigu" ūiima.

17 Añuri Yeri, to biri Oveja Macāre ca nūnūrā o biro ūima: "Dooya," ūima. Teere ca ūoḡu cāa "Dooya," ūiña. Ca oco jinirāgarā dooya, ca boorā to birora caticōa niirique ca tiicojorije ocore wapa manirora jiniña.

18 To biri ca bīipe niipetirijere ati pūuropu owa tuurique ca niirijere ca tūrā niipetirāre, diámacāra o biro mājare yū ū wede majio: ūicā ūno ati pūuropu ca ūirijere ūicā wāme ūno cū ca ū nemocājata, ūañaro tamāorique maquēre ati pūuropare owa tuurique ca niirije paū jañuri ūañaro cū ca tamāoro cūre ūirucumi Umureco Pacu.

19 ūucā ūicā ūno, "O biro bīirucu," ū owa tuurique ati pūuropare ca niirijere ūicā wāme ūno cū ca ami cōacājata, Umureco Pacu cāa, caticōa niirique ca niiric̄apure cū yee ca niimirijere, ūucā ati pūuropu owa tuurica macā ca ūañarije maniri macāpure* cū ca niiborijere, cāre ūmacārucumi.

20 Jesucristo atere ca wedeḡu pea o biro ūimi: "Ūgjá. Yoari méé yū doorucu," ūimi. To biro to biijato. ¡Wioḡu Jesú's dooya!

21 Mani Wioḡu Jesucristo cū ca añu majuropeerijere māja niipetirāre cū tiicojojato.

To biro to biijato.

Juan

* **22:19** Ca ūañarije maniri macā wāme macā Jerusalén.